

ॐ

श्री वीतरागाय नमः

प्रवचन सुधा

पूज्य गुरुदेवश्री कानज्जस्वामीना 'प्रवचनसार'
उपरना प्रवचनो (भाग-३)
(गाथा ५३ थी ८२)

प्रकाशक

वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्ट
भावनगर

પ્રાપ્તિ સ્થાન

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ
૫૮૦, જૂની માણોકવાડી,
પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી માર્ગ
ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧
ફોન : (૦૨૭૮) ૨૪૨૩૨૦૭

શ્રી પંકજભાઈ પ્રાણભાઈ કામદાર
૩૨, કહાનનગર
૨૭૧/૨૯૧ એન. સી. કેલકર રોડ
દાદર (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦૦૨૮

શ્રી આદિનાથ કુંદકુંદ કહાન દિગંબર જૈન ટ્રસ્ટ
'વિમલાંચલ' હરિનગર,
અલીગઢ.
ફોન : (૦૫૭૧) ૪૧૦૦૧૦/૧૧/૧૨

પ્રથમાવૃત્તિ : ૧૬-૦૩-૨૦૦૪
(પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબહેનની ૭૨મી સમ્યક્ત્વ જયંતી)
પ્રત : ૧૦૦૦
પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૫૪૦ + ૮ = ૫૪૮
પડતર કિંમત : ૧૧૦/-
મૂલ્ય : ૩૦/-

લેસર ટાઈપ સેટિંગ :
પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ
પ્લોટ નં. ૧૦૭૫/A
માતૃછાયા - ૪, આંબાવાડી
ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧
ફોન : (૦૨૭૮) ૨૨૦૩૪૭૦

મુદ્રક :
ભગવતી ઓફસેટ
૧૫/C, બંસીધર મિલ કંપાઉન્ડ
બારડોલપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૪
ફોન : (૦૭૮) ૨૧૬૭૬૦૩

પરમોપકારી પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી કાલજીસ્વામી

Thanks & Our Request

This shastra has been donated in memory of Pujya Shree Lalchandbhai Amarchand Modi by Rajesh & Jyoti Shah, London who have paid for it to be "electronised" and made available on the internet.

Our request to you:

1) Great care has been taken to ensure this electronic version of [Pravachan Sudha – Part 3 \(Gujarati\)](#) is a faithful copy of the paper version. However if you find any errors please inform us on rajesh@AtmaDharma.com so that we can make this beautiful work even more accurate.

2) Keep checking the version number of the on-line shastra so that if corrections have been made you can replace your copy with the corrected one.

Version History

Version Number	Date	Changes
001	10 March 2010	First electronic version

પ્રસ્તાવના

શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદઆચાર્યદેવ પ્રણીત પંચ પરમાગમોમાં 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્ર 'દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધ' નાં સર્વોત્કૃષ્ટ આગમોમાંનું એક છે. ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યના મહિમા દર્શાવતાં અનેક શીલાલેખો આજે પણ મોજૂદ છે. તેમનાં લખેલાં શાસ્ત્રો સાક્ષાત્ ગણધરદેવનાં વચનો જેટલાં જ પ્રમાણભૂત મનાય છે.

મહાવિદેહક્ષેત્રમાં વિદ્યમાન ત્રિલોકનાથ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમ દેવાધિદેવ શ્રી સીમંધર ભગવાનની પ્રત્યક્ષ દિવ્ય દેશના સાંભળી ભરતમાં આવીને ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યદેવે અનેક શાસ્ત્રોની રચના કરી છે. જિનશાસનના અનેક મુખ્ય સિદ્ધાંતોનાં બીજ આ 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રમાં રહેલાં છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી આ શાસ્ત્રના પ્રવચનોમાં ફરમાવે છે - 'પ્ર + વચન + સાર. પ્ર નામ દિવ્યવચનો. જે દિવ્યધ્વનિ - ત્રણલોકના નાથ પરમાત્માની દિવ્યધ્વનિ - જે ઝૂં ધ્વનિ - તે અહીંયા કહે છે.' અતઃ આ 'પ્રવચનસાર' ગ્રંથ છે એ ભગવાન શ્રી સીમંધરસ્વામીના દિવ્ય સંદેશા જ છે. ત્રણ વિભાગમાં વિભાજીત થયેલ આ ગ્રંથમાં વસ્તુ સ્વરૂપને સમજાવતાં મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન થયેલ છે. જે મુમુક્ષુજીવને મહા મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવા માટે દિવ્ય પ્રકાશ સમાન જ છે.

મહા મિથ્યાત્વથી પ્રભાવિત આ દુષ્કાળમાં આવા સર્વોત્કૃષ્ટ પરમાગમોનાં સિદ્ધાંતો સમજવાનું અજ્ઞાનીજીવોનું ક્યાં સામર્થ્ય હતું ? પરંતુ ભરતક્ષેત્રના અહોભાગ્યે તથા ભવ્યજીવોને તારવા, આ મિથ્યાત્વના ઘોર તિમિરને નષ્ટ કરવા એક દિવ્ય પ્રકાશ થયો ! એ છે કહાન ગુરુદેવ !! પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી આ કાળનાં એક અજોડ રત્ન છે ! જેમણે સ્વયંની જ્ઞાનપ્રભા દ્વારા ગૂઢ પરમાગમોના રહસ્યોને ઉકેલ્યા. જેમનાં ઘરમાં આગમો ઉપલબ્ધ હતાં તેમને પણ આગમો ઉકેલવાની શક્તિ નહોતી, એવા આ દુષ્કાળમાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પરમ પ્રભાવના યોગે ઘરે-ઘરે મૂળભૂત પરમાગમોનાં સ્વાધ્યાયની પ્રણાલિકા શરૂ થઈ. દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, ઉત્પાદ્, વ્યય, ધ્રોવ્ય, નિશ્ચય-વ્યવહાર, ઉપાદાન-નિમિત્ત ઇત્યાદિ અનેકાનેક વસ્તુસ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરતાં સિદ્ધાંતોનો પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ પ્રકાશ કર્યો.

પ્રશમમૂર્તિ પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબહેનનાં વચનાનુસાર 'પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી આ કાળનો એક અચંબો જ છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને શ્રુતની લબ્ધિ હતી. પંચમકાળે નિરંતર અમૃતઝરતી ગુરુદેવની વાણી ભગવાનનો વિરહ ભુલાવે છે.' ઇત્યાદિ અનેકાનેક બહુમાનસૂચક વાક્યો પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની અસાધારણ પ્રતિભાને વ્યક્ત કરે છે.

એવાં ભવોદધિતારણહાર, નિષ્કારણ કરુણાશીલ, અધ્યાત્મમૂર્તિ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ અનેક મૂળ પરમાગમો ઉપર પ્રવચનો આપી દિવ્ય અમૃતધારા વરસાવી છે. તે અનેક શાસ્ત્રોમાંના એક 'પ્રવચનસાર' જેવાં ગૂઢ પરમાગમ ઉપરનાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનાં પ્રવચનો પ્રકાશિત કરવાનું મહાન સૌભાગ્ય 'વીતરાગ

સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ' ને સંપ્રાપ્ત થયું છે. 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્ર ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનાં કુલ ૨૭૪ પ્રવચનો થયાં છે. મૂળ પરમાગમ ત્રણ અધિકારમાં વિભાજિત છે. તેની અંદર બીજાં અધિકારોના વિભાગ કરવામાં આવેલ છે. જે 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રની અનુક્રમણિકામાં આપવામાં આવેલ છે. તદ્અનુસાર ૨૭૪ પ્રવચનોને આવરી લેવા અર્થે કુલ ૧૧ ભાગમાં આ પ્રવચનોને પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. તૃતીય ભાગના આ પ્રવચનોમાં કુલ ૩૪ પ્રવચનો છે. જેમાં ૫૩થી ૯૨ ગાથાઓનો સમાવેશ થાય છે. ગાથા ૫૩થી ૬૮ 'સુખ અધિકાર'ના મથાળા નીચે લેવામાં આવેલ છે તથા ગાથા ૬૯થી ૯૨ 'શુભપરિણામ અધિકાર'ના મથાળા નીચે લેવામાં આવેલ છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના સ્વાધ્યાયમાં સરળતા રહે તે અર્થે મૂળ સૂત્રકાર શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદઆચાર્યદેવની પ્રાકૃત ગાથાઓ, સૂત્ર ટીકાકાર આચાર્ય ભગવાન શ્રીમદ્ ભગવત્ અમૃતચંદ્રઆચાર્યદેવની 'તત્ત્વદીપિકા' ટીકા તથા શ્રીમદ્ ભગવત્ જયસેનઆચાર્યદેવની 'તાત્પર્યવૃત્તિ' ટીકા સંસ્કૃતમાં આપવામાં આવેલ છે. તદ્ઉપરાંત ગુજરાતી હરિગીત તથા ટીકા પણ આપવામાં આવેલ છે.

સમાદરણીય, સિદ્ધાંતનિષ્ઠ, જિનવાણી રહસ્યજ્ઞ પૂજ્ય ભાઈશ્રી 'શશીભાઈ'ના માર્ગદર્શન નીચે આ પહેલાં 'પ્રવચન નવનીત' (ભાગ ૧ થી ૪) પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. તે જ પ્રમાણે આ પ્રવચનોનાં સંકલનમાં પણ પૂર્ણ ચીવટ રાખી પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની વાણી અક્ષરશઃ જળવાઈ રહે તથા ભાવોનો પ્રવાહ પણ યથાવત જળવાઈ રહે તેનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના બધા જ પ્રવચનો પ્રકાશિત થાય તેવી તેઓશ્રીની ભાવના હતી. તદર્થે બધા જ પ્રવચનો કમ્પ્યુટરમાં પુસ્તકાકારરૂપે આવી જાય તેવી પણ તેઓશ્રીની શોધ ચાલતી હતી. આ વાત તેઓશ્રીની પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી પ્રત્યેની ભક્તિભાવનાને પ્રદર્શિત કરે છે. માટે આ ભાવનાને અનુસરીને આ કાર્ય કરવામાં આવી રહ્યું છે. અતઃ આ પ્રસંગે તેમના ઉપકારને સ્મરણમાં લઈ તેઓશ્રીના ચરણોમાં વંદન કરીએ છીએ.

'વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ'ની નીતિ અનુસાર આ પ્રવચનોને પ્રથમ ઑડિયો કેસેટ ઉપરથી અક્ષરશઃ ઉતારી લેવામાં આવે છે. ત્યારબાદ આ પ્રવચનોને કેસેટ ઉપરથી સાંભળતા-સાંભળતા સંપાદન કરવામાં આવે છે. વાક્યરચનાને પૂર્ણ કરવા અર્થે કૌંસ પણ ભરવામાં આવેલ છે. જ્યાં-જ્યાં વ્યક્તિગત સંબોધન કરવામાં આવેલ છે અથવા વ્યક્તિગત વાત કરવામાં આવી છે તે લેવામાં નથી આવી. પૂર્ણરૂપે પ્રવચનો તૈયાર થયાં બાદ ફરી એકવાર અન્ય મુમુક્ષુ દ્વારા તેને કેસેટ સાથે મેળવી લેવામાં આવે છે. જેથી કોઈપણ પ્રકારની ભૂલ રહી જવા ન પામે. તેના ફળસ્વરૂપે 'પ્રવચન સુધા' ભાગ-૩ પ્રકાશિત કરતા અમોને અત્યંત હર્ષ થાય છે.

મે. હેવિકા ફાઉન્ડેશન, લંડન તરફથી રૂ. ૨૫,૦૦૦/- પ્રાપ્ત થયેલ છે. જેમનો અત્રે હૃદયપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. તદ્ઉપરાંત વીસ હજાર રૂપિયાથી નીચે આવેલ દાનરાશિનું સાભાર વિવરણ અન્યત્ર આપવામાં આવેલ છે.

ઑડિયો કેસેટ ઉપરથી અક્ષરશઃ પ્રવચનો ઉતારી આપવા બદલ શ્રી કનુભાઈ લક્ષ્મીચંદ શાહ, અમદાવાદનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. તથા આ પ્રવચનોના પ્રકાશનાર્થે અન્ય જે જે મુમુક્ષુઓનો સહકાર મળેલ છે તેમનો પણ અત્ર આભાર માનવામાં આવે છે.

5

ટાઈપ સેટિંગ માટે 'પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ' નો તથા સુંદર મુદ્રણ કાર્ય કરી આપવા બદલ મે. 'ભગવતી ઑફસેટ' નો આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પ્રવચનોનાં પ્રકાશનમાં પ્રમાદવશ અથવા અજાગૃતિવશ કોઈ ક્ષતિ રહી જવા પામી હોય તો સર્વ જિનેન્દ્રભગવાનની, આચાર્યભગવંતોની, જિનવાણી માતાની તથા સર્વ સત્પુરુષોની શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક ક્ષમા યાચીએ છીએ.

અંતતઃ આ પ્રવચનોની દિવ્ય દેશનાને અંતરંગમાં ગ્રહણ કરી સર્વ જીવો આત્મહિતને શીઘ્ર પ્રાપ્ત થાય, એવી ભાવના સાથે અત્ર વિરામ પામીએ છીએ.

ટ્રસ્ટીગણ

વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

ભાવનગર

આ પુસ્તકના પ્રકાશનાર્થે શ્રી શાંતિલાલ રતીલાલ શાહ પરિવાર, હ. શ્રી નેમિષભાઈ શાહ તથા કેતનભાઈ શાહ, મુંબઈ તરફથી વિશેષ સહયોગ પ્રાપ્ત થયેલ છે, જેના કારણે આ પુસ્તકની કિંમત ઘણી ઓછી રાખવામાં આવેલ છે.

અનુક્રમણિકા

સળંગ પ્રવચન ક્રમાંક	ગાથા	પૃષ્ઠ સંખ્યા
પ્રવચન-૫૩	ગાથા-૫૩	૦૦૧
પ્રવચન-૫૪	ગાથા-૫૪	૦૧૯
પ્રવચન-૫૫	ગાથા-૫૫	૦૩૬
પ્રવચન-૫૬	ગાથા-૫૬	૦૫૨
પ્રવચન-૫૭	ગાથા-૫૭	૦૬૮
પ્રવચન-૫૭	ગાથા-૫૮	૦૭૬
પ્રવચન-૫૭	ગાથા-૫૯	૦૮૪
પ્રવચન-૫૮	ગાથા-૫૯	૦૮૮
પ્રવચન-૫૯	ગાથા-૫૯	૧૦૩
પ્રવચન-૫૯	ગાથા-૬૦	૧૧૨
પ્રવચન-૬૦	ગાથા-૬૦	૧૨૧
પ્રવચન-૬૦	ગાથા-૬૧	૧૨૯
પ્રવચન-૬૧	ગાથા-૬૨	૧૩૮
પ્રવચન-૬૧	ગાથા-૬૩	૧૫૧
પ્રવચન-૬૨	ગાથા-૬૪	૧૫૬
પ્રવચન-૬૨	ગાથા-૬૫	૧૬૯
પ્રવચન-૬૩	ગાથા-૬૫	૧૭૪
પ્રવચન-૬૩	ગાથા-૬૬	૧૮૨
પ્રવચન-૬૪	ગાથા-૬૭	૧૯૦
પ્રવચન-૬૪	ગાથા-૬૮	૨૦૪
પ્રવચન-૬૫	ગાથા-૬૮	૨૦૮
પ્રવચન-૬૫	ગાથા-૬૯	૨૧૨
પ્રવચન-૬૬	ગાથા-૭૦	૨૨૬
પ્રવચન-૬૬	ગાથા-૭૧	૨૩૧
પ્રવચન-૬૬	ગાથા-૭૨	૨૩૬
પ્રવચન-૬૭	ગાથા-૭૨	૨૪૫
પ્રવચન-૬૭	ગાથા-૭૩	૨૫૪

પ્રવચન-૬૮	ગાથા-૭૪	૨૬૧
પ્રવચન-૬૮	ગાથા-૭૫	૨૭૨
પ્રવચન-૬૯	ગાથા-૭૫	૨૭૬
પ્રવચન-૬૯	ગાથા-૭૬	૨૮૫
પ્રવચન-૭૦	ગાથા-૭૬	૨૮૯
પ્રવચન-૭૦	ગાથા-૭૭	૨૯૬
પ્રવચન-૭૧	ગાથા-૭૮	૩૦૨
પ્રવચન-૭૧	ગાથા-૭૯	૩૧૩
પ્રવચન-૭૨	ગાથા-૮૦	૩૧૭
પ્રવચન-૭૩	ગાથા-૮૦	૩૩૧
પ્રવચન-૭૩	ગાથા-૮૧	૩૪૦
પ્રવચન-૭૪	ગાથા-૮૧	૩૪૪
પ્રવચન-૭૪	ગાથા-૮૨	૩૪૭
પ્રવચન-૭૫	ગાથા-૮૩	૩૫૮
પ્રવચન-૭૬	ગાથા-૮૪	૩૭૩
પ્રવચન-૭૬	ગાથા-૮૫	૩૮૧
પ્રવચન-૭૭	ગાથા-૮૫	૩૮૮
પ્રવચન-૭૭	ગાથા-૮૬	૩૮૯
પ્રવચન-૭૮	ગાથા-૮૭	૪૦૧
પ્રવચન-૭૯	ગાથા-૮૭	૪૧૬
પ્રવચન-૮૦	ગાથા-૮૭	૪૩૧
પ્રવચન-૮૧	ગાથા-૮૮	૪૪૪
પ્રવચન-૮૨	ગાથા-૮૯	૪૫૮
પ્રવચન-૮૨	ગાથા-૯૦	૪૬૫
પ્રવચન-૮૩	ગાથા-૯૦	૪૭૬
પ્રવચન-૮૪	ગાથા-૯૧	૪૯૧
પ્રવચન-૮૪	ગાથા-૯૨	૫૦૫
પ્રવચન-૮૫	ગાથા-૯૨	૫૧૦
પ્રવચન-૮૫	કળશ-૫	૫૧૯
પ્રવચન-૮૬	કળશ-૬	૫૨૩

श्री सर्वज्ञवीतरागाय नमः

शास्त्र स्वाध्यायनुं प्रारंभिक मंगलायरश्

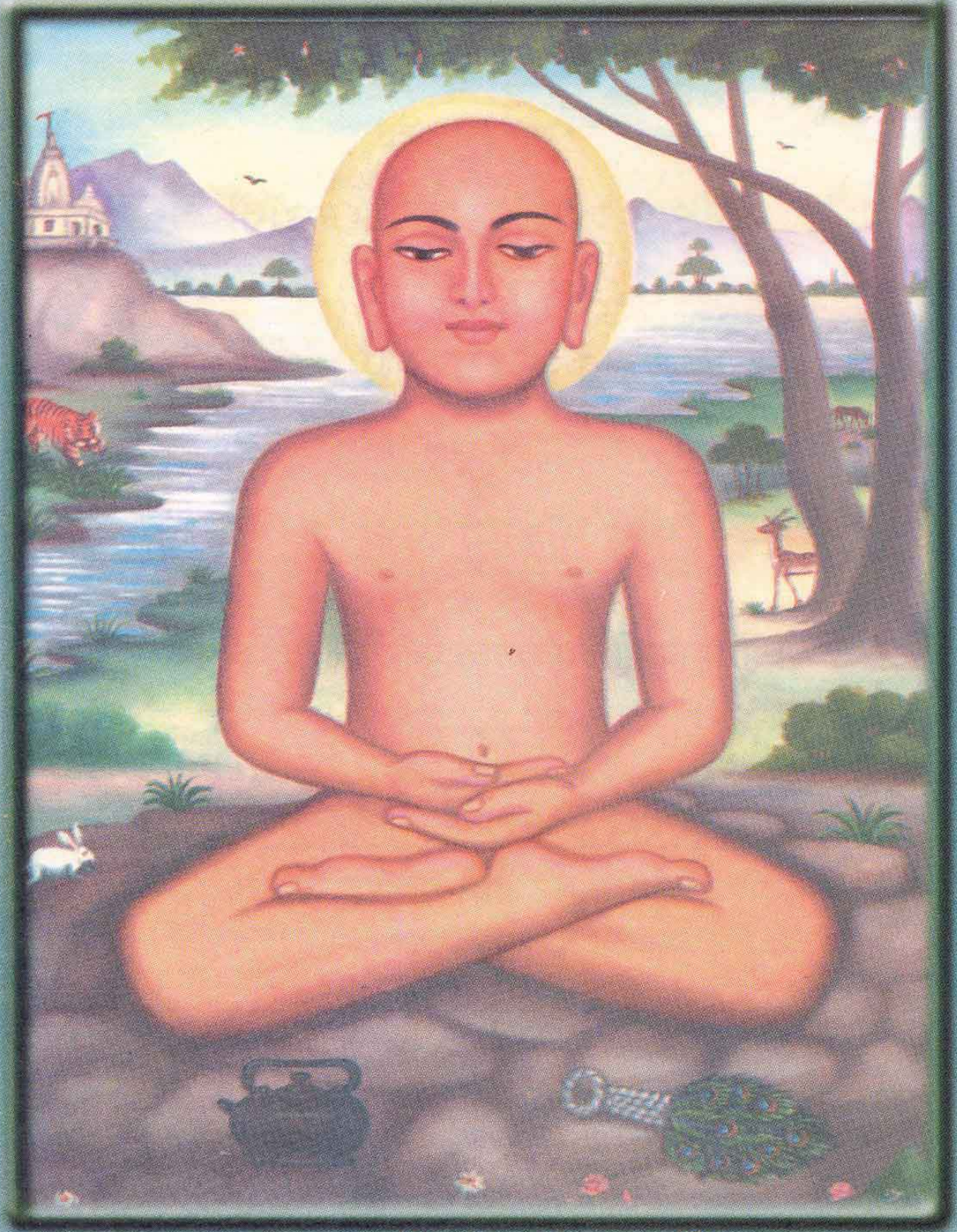
ओंकारं बिन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः।१॥
कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमोनमः।
अविरलशब्दघनौघप्रक्षालितसकलभूतलकलङ्का।२॥
मुनिभिरुपासिततीर्था सरस्वती हरतु नो दुरितान्।
अज्ञानतिमिरान्धानां ज्ञानाञ्जनशलाकया।३॥
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रुगुरुवे नमः।

॥ श्रीपरमगुरुवे नमः, परम्पराचार्यगुरुवे नमः ॥

सकलकलुषविध्वंसकं, श्रेयसां परिवर्धकं, धर्मसम्बन्धकं,
भव्यजीवमनःप्रतिबोधकारकं, पुण्यप्रकाशकं, पापप्रणाशकमिदं
शास्त्रं श्री समयसारनामधेयं, अस्य मूलग्रन्थकर्तारः
श्रीसर्वज्ञदेवास्तदुत्तरग्रन्थकर्तारः श्रीगणधरदेवाः प्रतिगणधरदेवास्तेषां
वचनानुसारमासाद्य आचार्यश्रीकुन्दकुन्दाचार्यदेवविरचितं, श्रोतारः
सावधानतया श्रुणवन्तु॥

मंगलं भगवान् वीरो मंगलं गौतमो गणी।१॥
मंगलं कुन्दकुन्दार्यो जैनधर्मोऽस्तु मंगलम्।
सर्वमंगलमांगल्यं सर्वकल्याणकारकं।२॥
प्रधानं सर्वधर्माणां जैनं जयतु शासनम्।

ભગવાન શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ

ॐ

नमः श्रीसिद्धेभ्यः

अथ ज्ञानादभिन्नस्य सौख्यस्य स्वरूपं प्रपञ्चयन् ज्ञानसौख्ययोः हेयोपादेयत्वं चिन्तयति -

अत्थि अमुत्तं मुत्तं अर्दिदियं इंदियं च अत्थेसु।

णाणं च तहा सोक्खं जं तेसु परं च तं णेयं ॥५३॥

अस्त्यमूर्तं मूर्तमतीन्द्रियमैन्द्रियं चार्थेषु।

ज्ञानं च तथा सौख्यं यतेषु परं च तत् ज्ञेयम् ॥५३॥

अत्र ज्ञानं सौख्यं च मूर्तमिन्द्रियजं चैकमस्ति। इतरदमूर्तमतीन्द्रियं चास्ति। तत्र यदमूर्तमतीन्द्रियं च तत्प्रधानत्वादुपादेयत्वेन ज्ञातव्यम्। तत्राद्यं मूर्ताभिः क्षायोपशमिकी-भिरुपयोगशक्तिभिस्तथाविधेभ्य इन्द्रियेभ्यः समुत्पद्यमानं परायत्तत्वात् कादाचित्कं क्रमकृतप्रवृत्ति सप्रतिपक्षं सहानिवृद्धि च गौणमिति कृत्वा ज्ञानं च सौख्यं च हेयम्। इतरत्पुनरमूर्ताभिश्चैतन्यानु-विधायिनीभिरेकाकिनीभिरेवात्मपरिणामशक्तिभिस्तथाविधेभ्योऽतीन्द्रियेभ्यः स्वाभाविकचिदाकार-परिणामेभ्यः समुत्पद्यमानमत्यन्तमात्मायत्तत्वात्त्रित्यं युगपत्कृतप्रवृत्ति निःप्रतिपक्षमहानिवृद्धि च मुख्यमिति कृत्वा ज्ञानं सौख्यं चोपादेयम् ॥५३॥

एवमष्टाभिः स्थलैर्द्वात्रिंशद्गाथास्तदनन्तरं नमस्कारगाथा चेति समुदायेन त्रयस्त्रिंश-त्सूत्रैर्ज्ञानप्रपञ्चनामा तृतीयोऽन्तराधिकारः समाप्तः। अथ सुखप्रपञ्चाभिधानान्तराधिकारेऽष्टादश गाथा भवन्ति। अत्र पञ्चस्थलानि, तेषु प्रथमस्थले 'अत्थि अमुत्तं' इत्याद्यधिकारगाथासूत्रमेकं, तदनन्तरमतीन्द्रियज्ञानमुख्यत्वेन 'जं पेच्छदो' इत्यादि सूत्रमेकं, अथेन्द्रियज्ञानमुख्यत्वेन 'जीवो सयं अमुत्तो' इत्यादि गाथाचतुष्टयं, तदनन्तरमतीन्द्रियसुखमुख्यतया 'जादं सयं' इत्यादि गाथाचतुष्टयं, अथानन्तरमिन्द्रियसुखप्रतिपादनरूपेण गाथाष्टकम्, तत्राप्यष्टकमध्ये प्रथमत इन्द्रियसुखस्य दुःखत्वस्थापनार्थं 'मणुआसुरा' इत्यादि गाथाद्वयं,

અથ મુક્તાત્મનાં દેહાભાવેઽપિ સુખમસ્તીતિ જ્ઞાપનાર્થં દેહઃ સુખકારણં ન ભવતીતિ કથનરૂપેણ 'પપ્પા
 ઇદ્દે વિસયે' इत्यादि सूत्रद्वयं, तदनन्तरमिन्द्रियविषया अपि सुखकारणं न भवन्तीति कथनेन 'तिमिरहरा'
 इत्यादि गाथाद्वयम्, अतोऽपि सर्वज्ञानमस्कारमुख्यत्वेन 'तेजोदिष्टिः' इत्यादि गाथाद्वयम्। एवं पञ्चमस्थले
 अन्तरस्थलचतुष्टयं भवतीति सुखप्रपञ्चाधिकारे समुदायपातनिका।। अथातीन्द्रियसुखस्योपादेयभूतस्य
 स्वरूपं प्रपञ्चयन्नतीन्द्रियज्ञानमतीन्द्रियसुखं चोपादेयमिति, यत्पुनरिन्द्रियजं ज्ञानं सुखं च तद्वेद्यमिति
 प्रतिपादनरूपेण प्रथमतस्तावदधिकारस्थलगाथया स्थलचतुष्टयं सूत्रयति - अथि अस्ति विद्यते। किं
 कर्तुं। णाणं ज्ञानमिति भिन्नप्रक्रमो व्यवहितसम्बन्धः। किंविशिष्टम् अमुत्तं मुत्तं अमूर्तं मूर्तं च। पुनरपि
 किंविशिष्टम्। अदिदियं इदियं च यदमूर्तं तदतीन्द्रियं मूर्तं पुनरिन्द्रियजम्। इत्थंभूतं ज्ञानमस्ति।
 केषु विषयेषु। अथेषु ज्ञेयपदार्थेषु, तथा सौख्यं च तथैव ज्ञानवदमूर्तमतीन्द्रियं मूर्तमिन्द्रियजं च
 सुखमिति। जं तेषु परं च तं णेयं यत्तेषु पूर्वोक्तज्ञानसुखेषु मध्ये परमुत्कृष्टमतीन्द्रियं तदुपादेयमिति
 ज्ञातव्यम्। तदेव विद्ययते-अमूर्ताभिः क्षायिकीभिर-तीन्द्रियाभिश्चिदानन्दैकलक्षणाभिः
 शुद्धात्मशक्तिभिरुत्पन्नत्वादतीन्द्रियज्ञानं सुखं चात्माधीनत्वेना-विनश्वरत्वादुपादेयमिति, पूर्वोक्तामूर्तशुद्धात्मशक्तिभ्यो
 विलक्षणाभिः क्षायोपशमि-केन्द्रियशक्तिभिरुत्पन्नत्वादिन्द्रियजं ज्ञानं सुखं च परायत्तत्वेन विनश्वरत्वाद्देयमिति
 तात्पर्यम्।।५३।।

હવે, જ્ઞાનથી અભિન્ન એવા સુખનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી વર્ણવતાં જ્ઞાન અને સુખનું હેય-
 ઉપાદેયપણું (અર્થાત્ ક્યું જ્ઞાન તેમ જ સુખ હેય છે અને ક્યું ઉપાદેય છે તે) વિચારે છે :-

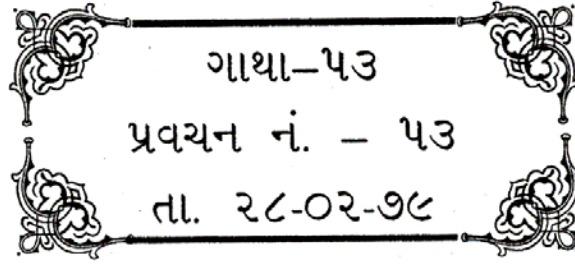
અર્થાનું જ્ઞાન અમૂર્ત, મૂર્ત, અતીન્દ્રિ ને ઐન્દ્રિય છે,
 છે સુખ પણ એવું જ, ત્યાં પરધાન જે તે ગ્રાહ્ય છે. ૫૩.

અન્વયાર્થ :- [અર્થેષુ જ્ઞાનં] પદાર્થો સંબંધી જ્ઞાન [અમૂર્ત મૂર્ત] અમૂર્ત કે મૂર્ત, [અતીન્દ્રિયં
 ઐન્દ્રિયં ચ અસ્તિ] અતીન્દ્રિય કે ઐન્દ્રિય હોય છે; [ચ તથા સૌખ્યં] અને એ જ પ્રમાણે
 (અમૂર્ત કે મૂર્ત, અતીન્દ્રિય કે ઐન્દ્રિય) સુખ હોય છે. [તેષુ ચ યત્ પરં] તેમાં જે પ્રધાન-
 ઉત્કૃષ્ટ છે [તત્ જ્ઞેયમ] તે ઉપાદેયપણે જાણવું.

ટીકા :- અહીં, (જ્ઞાન તેમ જ સુખ બે પ્રકારનું છે -) એક જ્ઞાન તેમ જ સુખ મૂર્ત
 અને ઇન્દ્રિયજ છે; અને બીજું (જ્ઞાન તેમ જ સુખ) અમૂર્ત અને અતીન્દ્રિય છે. તેમાં જે અમૂર્ત
 અને અતીન્દ્રિય છે તે પ્રધાન હોવાથી ઉપાદેયપણે જાણવું.

ત્યાં, પહેલું જ્ઞાન તેમ જ સુખ મૂર્ત એવી ક્ષાયોપશમિક ઉપયોગશક્તિઓ વડે તથાવિધ
 (તે તે પ્રકારની) ઇન્દ્રિયો દ્વારા ઊપજતું થકું પરાધીન હોવાથી કાદાચિત્ક, ક્રમે પ્રવર્તતું, સપ્રતિપક્ષ

અને સહાનિવૃદ્ધિ છે તેથી ગૌણ છે એમ સમજીને તે હેય અર્થાત્ છોડવાયોગ્ય છે; અને બીજું જ્ઞાન તેમ જ સુખ અમૂર્ત એવી ચૈતન્યાનુવિધાયી એકલી જ આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે તથાવિધ અતીન્દ્રિય સ્વાભાવિક-ચિદાકારપરિણામો દ્વારા ઉપજતું થકું અત્યંત આત્માધીન હોવાથી નિત્ય, યુગપદ્ પ્રવર્તતું, નિઃપ્રતિપક્ષ અને અહાનિવૃદ્ધિ છે તેથી મુખ્ય છે એમ સમજીને ઉપાદેય અર્થાત્ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. ૫૩

(‘પ્રવચનસાર’) ‘જ્ઞાન-અધિકાર’ બાવન (ગાથામાં) પૂરો થયો. ‘હવે જ્ઞાનથી અભિન્ન એવા સુખનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી વર્ણવતાં જ્ઞાન અને સુખનું હેય-ઉપાદેયપણું...’ (સંસ્કૃતમાં) છે ને માથે ? ‘જ્ઞાનસૌખ્યયોઃ હેયોપાદેયત્વં ચિન્તયતિ’ (અર્થાત્) એનો વિચાર કરે છે. ‘(અર્થાત્ ક્યું જ્ઞાન તેમ જ સુખ હેય છે અને ક્યું ઉપાદેય છે તે) વિચારે છે.’ આચાર્યને વિચાર (કરવો) પડતો હશે ? (એને) લઈને વાત કરે છે.

અત્થિ અમુત્તં મુત્તં અદિંદિયં ઙ્દિયં ચ અત્થેસુ।

ણાણં ચ તહા સોક્ષ્મં જં તેસુ પરં ચ તં ણેયં।।૫૩।।

અર્થોનું જ્ઞાન અમૂર્ત, મૂર્ત, અતીન્દ્રિ ને ઐન્દ્રિય છે,
છે સુખ પણ એવું જ, ત્યાં પરધાન જે તે ગ્રાહ્ય છે. ૫૩.

ટીકા :- ‘અહીં, (જ્ઞાન તેમ જ સુખ બે પ્રકારનું છે-) એક જ્ઞાન તેમ જ સુખ મૂર્ત અને ઇન્દ્રિયજ છે; અને બીજું (જ્ઞાન તેમ જ સુખ) અમૂર્ત અને અતીન્દ્રિય છે.’ બે પ્રકાર લીધા. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખ, એક કોર અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ. ‘(તેમાં જે અમૂર્ત

અને અતીન્દ્રિય છે તે) પ્રધાન હોવાથી...' પાઠમાં 'પરં' કહ્યું છે - 'પરં ણયં' એટલે ઉત્કૃષ્ટ ઉપાદેય એમ કહ્યું. પરમ ઉત્કૃષ્ટ પણ જાણવામાં. જાણવાનો અર્થ અહીં ઉપાદેય છે. આહા..હા...! તે પણ પાછું પરમ કહ્યું છે તો ઉત્કૃષ્ટ કહ્યું. ત્યારે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન કાંઈ હેઠે છે ? પણ જણાવવું જોઈએ ને (એટલે કહ્યું). પછીની ટીકામાં આગળ લેશે (કે), ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખ ગૌણ છે અને અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ મુખ્ય છે. આ..હા...! આ તો મુખ્ય-ગૌણ કરીને સમજાવે છે. મુખ્ય આ છે અને ઇન્દ્રિયસુખ એનાથી કંઈ ગૌણ છે (એમ કહ્યું) પણ એ ખરેખર સુખ છે જ નહિ. એને અહીં ગૌણ કરીને (કહ્યું છે).

જેમ ('સમયસાર'ની) અગિયારમી ગાથામાં પર્યાય છે તે ગૌણ કરીને અભૂતાર્થ કહેવામાં આવી છે. અગિયારમાં ! એમ આ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને (ઇન્દ્રિય)સુખ ગૌણ કરીને હેય કહેવામાં આવ્યું છે. આહા..હા...! ભાષા ટૂંકામાં સંકેલવી હોય એટલે (એમ કહ્યું) પછી ટીકાકાર એનો ખુલાસો કરે. (ઇન્દ્રિયસુખ) છે એટલી વાત, (કેમકે) અજ્ઞાની માને છે ને ? એ માટે આને (અતીન્દ્રિયસુખને) પરમ કહ્યું. (અજ્ઞાની) માને છે ને (એટલે). આહા..હા...! આને પરમ કહ્યું ત્યારે એને ગૌણ કહ્યું. આ ઉત્કૃષ્ટ કહ્યું ત્યારે એની અંદર કાંઈ ઓછું પણ (સુખ) છે એમ નહિ પણ વિપરીત છે. આહા..હા...! છે શબ્દ ? 'તેમાં જે અમૂર્ત અને અતીન્દ્રિય છે તે પ્રધાન હોવાથી...' જુઓ ! 'પરં' શબ્દ છે ને ? મૂળ પાઠમાં 'પરં' - પ્રધાન એટલે મુખ્ય હોવાથી. અતીન્દ્રિયસુખ એ જ મુખ્ય વસ્તુ છે. અતીન્દ્રિય આનંદ અને સુખ ! ઇન્દ્રિયસુખને તો કલ્પિત માન્યું છે. એને તો અહીંયાં ગૌણ કરીને હેય કહેશે. ગૌણ કરીને હેય કહેશે. આહા..હા...!

(હવે કહે છે) 'ત્યાં, પહેલું જ્ઞાન તેમ જ સુખ મૂર્ત એવી ક્ષાયોપશમિક ઉપયોગશક્તિઓ વડે તથાવિધ (તે તે પ્રકારની) ઇન્દ્રિયો દ્વારા ઊપજતું થકું...' આ..હા..હા...! ઇન્દ્રિય દ્વારા જ્ઞાન અને ઇન્દ્રિય દ્વારા માન્યતાનું સુખ (અર્થાત્) આ મને સુખ થાય છે. આહા..હા...! પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયો તરફના ઝુકાવથી મને જાણે સુખ થાય છે અને મને જ્ઞાન થાય છે (એમ માને છે). આહા..હા...! (પરંતુ) એ પરાધીન છે.

'ઇન્દ્રિયો દ્વારા ઊપજતું થકું પરાધીન હોવાથી કાદાયિત્ક...' (અર્થાત્) કોઈવાર હોય એવું. કારણ કે એ તો અનિત્ય છે ને ? ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખ કાદાયિત્ક (એટલે) કોઈવાર થાય. આહા..હા...! આત્માનું જ્ઞાન અને આત્માનું ભાન થયું પછી એ (ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને સુખ) છે જ નહિ. સમ્યગ્દર્શન થતાં આત્મા અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય સુખસ્વરૂપ છે એનો સ્વાદ આવતા અતીન્દ્રિયનું જ્ઞાન (થયું) એ અતીન્દ્રિય સુખ થયું. ભલે એને થોડું થયું પણ એ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનમાંથી અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખ થયું એ જ મુખ્ય વસ્તુ છે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- આપે એને મુખ્ય કહ્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કીધું ને ? આમાં જરી શૈલી આ છે, એ તો ખ્યાલ છે. તે દી' આ વાત થઈ ગઈ છે. બધા લોકો માને છે ને ! અમે સુખી છીએ ! ધૂળમાં પણ સુખી નથી ! (અહીંયાં કોઈક આવ્યું હતું તે કહેતું હતું કે) 'અમારા વેવાઈ સુખી છે.' (મેં) કીધું 'સુખીની વ્યાખ્યા શું ? સુખી એટલે શું ?' એ કહ્યું ને ? એ તો ગૌણ કરીને આની મુખ્યતા બતાવવા ઉપાદેય બતાવવું છે. જ્ઞેયનો અર્થ જ ઉપાદેય કર્યો. પરમ જાણવા લાયક છે, એમ કહ્યું. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ જાણવા લાયક છે - એનો અર્થ જ કે, એ જાણવા લાયક છે એટલે કે ઉપાદેય છે. એમ. (આ તો) ગાથા છે ને ? ગાથામાં તો ટૂંકા શબ્દો હોય છે ને તેથી ટીકાકારે આનો ખુલાસો વધારે કર્યો છે અને ખુલાસો વધારે કર્યા વિના એ ખ્યાલમાં ન આવે. (તેથી અહીંયાં) પરમ કહ્યું.

ભગવાનઆત્મા ! તેનું સમ્યગ્દર્શન પામતાં અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ ત્યાંથી શરૂ થાય છે. એ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ ત્યાંથી શરૂ થાય છે. આહા..હા...! પ્રધાન, મુખ્ય એ ચીજ છે અને ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખ ગૌણ કરીને હેય કહ્યું છે. અહીં એવી ટૂંકી શૈલી લીધી છે. તેથી તો પહેલાં કહ્યું. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં ચોખ્ખું છે. ત્યાં બીજું કાંઈ (નથી કહ્યું). આ ઉપાદેય છે અને આ હેય છે એટલી વાત (લીધી છે) પણ 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' ટીકામાં (આમ લીધું છે). ગાથાના થોડા શબ્દોમાં ઘણું બતાવવું છે ને ! આહા..હા...!

'પહેલું જ્ઞાન તેમ જ સુખ મૂર્ત એવી ક્ષાયોપશમિક ઉપયોગશક્તિઓ...' ક્ષાયોપશમ ઉપયોગશક્તિ ! 'તથાવિધ (તે તે પ્રકારની) ઇન્દ્રિયો દ્વારા...' આહા..હા...! સુખ અને જ્ઞાન 'ઊપજતું થકું પરાધીન હોવાથી કાદાયિત્ક,...' તે પણ કદાયિત્ છે. આ..હા..હા...! એવા જીવ લીધા છે કે, એને ઇન્દ્રિયસુખ અને જ્ઞાન નાશ થશે અને અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને સુખ (પ્રગટ થશે). એટલે કદાયિત્ અનિત્ય છે પણ કદાયિત્ એને અમુક કાળ સુધી થાય. આ..હા..હા...! સમજાય છે કાંઈ આમાં ? છે ને નીચે ? કાદાયિત્કનો અર્થ કર્યો છે, જુઓ ! કાદાયિત્ક = કદાયિત્-કોઈ વાર હોય એવું; અનિત્ય.

અહીંયાં તો વજન દેવાનું છે કે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને સુખ છે એ વસ્તુ નથી. એ તો કલ્પેલું માન્યું છે. અંતર જ્ઞાનનો સાગર પ્રભુ છે એને સ્પર્શીને જ્ઞાન થાય એ અતીન્દ્રિય છે અને એને સ્પર્શીને જ્ઞાન થાય એ આનંદના સ્વાદ સાથે થાય. સમજાય છે કાંઈ ? માટે તે 'પરં પોયં' (છે અર્થાત્) ઉત્કૃષ્ટપણે ઉપાદેય છે. આ..હા...! પૂર્ણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને પૂર્ણ અતીન્દ્રિય સુખ તો ભગવાન અરિહંતને છે. એ તો ઉપાદેય હોય જ. એને ઉપાદેય હોય, એમ નહીં, બીજાને (ઉપાદેય હોય). એને તો થઈ ગયું છે. આ..હા...! આ વકીલાતનું જ્ઞાન, વકીલાતમાં આમ જરી હરખ આવે, (ક્યારેક) જીતે તો ઓ..હો..હો...! (થાય) એ બધું ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને

ઇન્દ્રિયસુખ (છે). આહા..હા...!

શ્રોતા :- એ તો કુજ્ઞાન છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ જ કહે છે કે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન (અને) સુખ એ કાલ્પનિક છે. માટે તેને (છોડવા યોગ્ય છે).

અહીં તો ભાષા બીજી લીધી છે, જુઓ ! (એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન તેમજ સુખ) ‘(પરાધીન) હોવાથી કાદાચિત્ક, ક્રમે પ્રવર્તતું,...’ (છે). ઉપયોગ છે એ ક્રમે પ્રવર્તે છે ને ? ભલે એના ઉઘાડમાં ઘણું હોય પણ ઉપયોગ ક્રમે પ્રવર્તે. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા..હા...!

‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં લીધું છે ને ? ઇન્દ્રિયજ્ઞાન (કેવું) છે ? કે, એક માણસને કીધું કે તું અહીં જા પણ આ માણસને સાથે લઈને જા. (તેના જેવું છે). ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં (આવે છે). એમ ક્ષયોપશમજ્ઞાન ઇન્દ્રિયાધીન છે અને તે ઇન્દ્રિયાધીન સુખની કલ્પના કરે છે, ત્યારે એ ઇન્દ્રિયાધીન (થઈને) જાણી શકે છે. આ..હા..હા...! ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં છે. એમ કહે (છે કે) ઉપયોગ જ એ જાતનો છે કે, એક-એક ઇન્દ્રિયથી જાણે. ઉઘાડ(માં) તો પાંચે ઇન્દ્રિયનો ક્ષયોપશમ છે છતાં પણ એ જ્ઞાન એ જાતનું છે કે, એક-એક ઇન્દ્રિયને નિમિત્ત કરીને જાણે. ‘ક્રમે પ્રવર્તતું’ છે એમ કીધું ને ? એ વાત ચાલે છે - ક્રમે પ્રવર્તતું. આ..હા...! પાંચે ઇન્દ્રિયનું એને એકસાથે (જ્ઞાન) ન થાય. ઇન્દ્રિયમાં ક્રમે પ્રવૃત્તિ થાય. આહા..હા...! ‘સપ્રતિપક્ષ...’ (છે).

શ્રોતા :- ક્ષયોપશમભાવને મૂર્તિક કહ્યો ?

સમાધાન :- મૂર્ત જ છે ! ક્ષયોપશમભાવ એક ન્યાયે મૂર્ત છે અને એક ન્યાયે બંધનું કારણ છે. પર તરફનો ક્ષયોપશમ થયો છે એ બંધનું કારણ છે. સ્વ તરફનો અતીન્દ્રિય ક્ષયોપશમ થાય એ સુખનું કારણ છે. આ..હા..હા...! આવું છે. કહો, આ પૈસાવાળા સુખી છે ? (તો કહે છે કે) એ અજ્ઞાની ઇન્દ્રિયાધીન સુખી (છે એમ) માને છે. એમ કહે છે.

શ્રોતા :- શરીર તો મજબૂત થાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ધૂળેય શરીર મજબૂત (થતું નથી). આ તો માટી છે, ધૂળ - આ માટી છે. મજબૂત થાય કે ન થાય એની સાથે શું (લેવાદેવા) ? ખીલો વાગે ત્યારે આમ નથી કહેતા ? ખીલો કે ચૂંક વાગે ત્યારે કહે છે, ‘મારી માટી પાકણી છે, પાણી અડવા દેશો નહિ.’ ત્યાં એમ કહે કે, ‘મારી માટી પાકણી છે !’ આ માટી ! ખીલો વાગે ને ? ચૂંક વાગે (તો કહે) ‘પાણી અડવા દેશો નહિ.’ વળી કહે કે, ‘એ શરીર મારું છે !’ એક કોર માટી કહે અને એક કોર પોતાનું કહે !!

શ્રોતા :- પૈસા આવે તો આંગળીઓ ખૂબ જાડી થઈ જાય !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કાંઈ ધૂળેય નથી. પાતળા કેટલાય હોય છે કરોડોપતિઓ ! પાતળું શરીર હોય પાતળું અને અબજોપતિ હોય. એમાં શું છે ? આ..હા..હા...! 'અમેરીકા'માં નથી ? દોઢ માઈલમાં કસાઈખાનું છે, દોઢ માઈલમાં ! અબજોપતિ છે. કસાઈખાનું ! કસાઈ - કાપનારા ! ગાયું, ભેસુંને કાપનારા કસાઈ ! 'અમેરીકા'માં દોઢ માઈલમાં એનું કારખાનું છે, અબજોપતિ છે. એ ચાંદીની ખુરશીમાં બેસે ! ચાંદીની ખુરશી...! એથી શું ? એ શું સુખ છે ? અરે...! પેલો નહિ એક ? એક કલાકના દોઢ કરોડ રૂપિયાની પેદાશ છે ! બીજો એક દેશ છે ક્યાંક ! એક દિવસની એક અબજની પેદાશ છે ! આ..હા...!

શ્રોતા :- પેટ્રોલ નીકળે એટલે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દેશ નાનો છે (એમાં) પેટ્રોલના કૂવા નીકળ્યા. (એવું) પૂર્વનું કોઈ પુણ્ય ! (પણ) પાપાનુબંધી પુણ્ય !

શ્રોતા :- પેટ્રોલને કાળુ સોનું કહેવાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કહે, કહે. સાંભળ્યું છે ને ! બહુ નીકળે ખરું ને ! (એટલે) પૈસા એકદમ ઊપજે ને ! અરે...! ધૂડ છે ! કહે છે. એ ઇન્દ્રિયાધીન જ્ઞાન પણ ખોટું છે. અહીં તો હેય કહ્યું છે. એનો અર્થ જ એ કે, એ અસત્યાર્થ છે. જેમ ભૂતાર્થની પાસે પર્યાય(ને) ગૌણ કરીને અસત્યાર્થ (કહે) છે એમ અતીન્દ્રિય સુખ અને જ્ઞાનની પાસે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને સુખ અસત્ય અને અભૂતાર્થ છે, જૂઠું છે. અહીં તો ગાથા છે ને ! (એટલે) ટૂંકામાં નાખવું છે.

શ્રોતા :- સુખ ઊપજે છે અને જૂઠું ?

સમાધાન :- તદ્દન જૂઠું ! અસત્ય ! એ દુઃખને સુખ માને છે. અજ્ઞાનને એ જ્ઞાન માને છે. આહા..હા...! આવી વાત છે. આ..હા...! જુઓ ! છે ?

(ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને સુખ) 'સપ્રતિપક્ષ અને સહાનિવૃદ્ધિ છે...' (સપ્રતિપક્ષનો અર્થ નીચે કર્યો છે). સપ્રતિપક્ષ = પ્રતિપક્ષ અર્થાત્ વિરોધી સહિત (મૂર્ત ઇન્દ્રિયજ્ઞાન તેના પ્રતિપક્ષ-અજ્ઞાનસહિત જ હોય છે અને મૂર્ત ઇન્દ્રિયજ્ઞાન સુખ તેના પ્રતિપક્ષભૂત દુઃખ સહિત જ હોય છે). જોયું ? હવે વધારે તો આ છે. 'તેથી ગૌણ છે...' તેથી 'નથી' એમ ન કહ્યું. લોકો માને છે એટલે એ પ્રમાણે (કહ્યું છે). આહા..હા...! ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયથી થતાં સુખની કલ્પના એ વસ્તુ જૂઠી છે. એ જ્ઞાન પણ નથી અને એ સુખ પણ નથી. પણ અહીંયાં અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય સુખની ઉત્કૃષ્ટતા બતાવવી છે તેથી તે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન (અને) સુખને ગૌણ કરીને... એમ કીધું છે, જોયું ? 'ગૌણ છે એમ સમજીને તે હેય...' છે. ગૌણ છે એમ સમજીને તે હેય છે. આહા..હા...! પર્યાયને ગૌણ કરીને અસત્યાર્થ કહી છે. અગિયારમી ગાથા ! પર્યાય

નથી, એમ નહિ. પર્યાય છે, પર્યાય વિનાનું દ્રવ્ય હોય જ નહિ. આહા..હા...! કહો, આ પૈસાવાળા એમ માને કે, અમે સુખી છીએ ! (તો) એ મૂઠ છે એમ કહે છે. આ..હા...! એમાં પાંચ-પચ્ચીસ લાખની પેદાશ હોય ! (એ) હોય તોપણ શું અને ન હોય તોપણ શું ? એની સાથે શું છે ? આહા..હા...! એ પૈસાની સંખ્યા વધારે હોય તોપણ શું (અને) ઓછી હોય તોપણ શું ? એના ઉપર જેટલી મમતા છે... મમતા છે એટલું દુઃખ છે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- જેને દુઃખ જરાય નથી માટે મમતા નથી એમ થયું ?

સમાધાન :- મમતા છે. મમતા ન હોય તો એનું લક્ષ કેમ જાય છે ? આહા..હા...! ભગવાન આનંદસ્વરૂપ છે ત્યાં કેમ લક્ષ જાતું નથી ? મહા ભંડાર ભર્યો છે ! આહા..હા...! અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયઆનંદ અપરંપાર ભર્યો છે ! આ..હા...! એની અપેક્ષાએ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયનું સુખ મૂર્ત કહ્યું, ક્રમે પ્રવર્તતું કહ્યું, પ્રતિપક્ષવાળું કહ્યું અને હાનિવૃદ્ધિવાળું કહ્યું - તેથી ગૌણ છે. ગૌણ છે (એમ કહ્યું) તો કાંઈક હેઠે છે ને ? એ 'છે', એમ એટલું બતાવવું છે.

શ્રોતા :- સુખ છે ખરું !

સમાધાન :- માને છે, સુખ છે કે'દી ? એ માને છે એટલે એની ભાષાથી કહે ને ? આહા..હા...! 'એમ સમજીને તે હેય અર્થાત્ છોડવાયોગ્ય છે;...' આહા..હા...! આ શાસ્ત્રજ્ઞાન છે એ પણ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન છે. ('સમયસાર') 'બંધ અધિકાર'માં (૨૭૬-૨૭૭ ગાથામાં) એને કહ્યું છે ને ? શબ્દજ્ઞાન ! આત્મજ્ઞાન નહિ. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન એટલે શબ્દનું જ્ઞાન. આ..હા..હા...! અને વ્યવહાર ચારિત્ર જે કીધું (છે એને) ત્યાં શું કીધું ? કે, છ જીવ-નિકાય (ચારિત્ર). કારણ કે લક્ષ ત્યાં જાય છે ને ? (એટલે એમ કહ્યું કે) છ કાયના જીવ તે ચારિત્ર. અને વ્યવહાર શ્રદ્ધા (કોને કહી ? કે) નવ તત્ત્વ તે સમકિત. નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા (તે સમકિત). કારણ કે, શ્રદ્ધા નવ તત્ત્વની છે. ચારિત્રમાં પણ અજ્ઞાનીનું વ્યવહાર ચારિત્ર (છે એમાં) એનું લક્ષ છ કાયના જીવ ઉપર છે. એ એક જ લીધું છે (બાકીના) ચાર મહાવ્રત નથી લીધા. કારણ કે એ છ કાયમાં પાંચેય મહાવ્રત આવી જાય છે. (આમ) ત્યાં 'બંધ અધિકાર'માં લીધું છે. સમજાણું કાંઈ આમાં ? શું કીધું ?

જે જ્ઞાન ઇન્દ્રિયોથી થાય (છે) એ (જ્ઞાન), જે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન છે અને અતીન્દ્રિયસુખ છે એનાથી વિપરીત છે. આહા..હા...! તેથી ઇન્દ્રિયથી થતાં જ્ઞાનને અને ઇન્દ્રિયથી થતાં કલ્પનાના સુખને ગૌણ કરીને, તેને સમજીને ગૌણ કરીને તે હેય છે (અર્થાત્ છોડવા યોગ્ય છે). આહા..હા...! આ ગાથાની ભાષા જરી અટપટી છે. (જે) નથી તેને ગૌણ (કરીને, એમ કહ્યું છે). સુખ નથી અને જ્ઞાન પણ નથી છતાં તેને ગૌણ કરીને હેય છે એમ કહ્યું.

શ્રોતા :- જે હોય એ હેય-ઉપાદેય હોય ને ?

સમાધાન :- છે તે માટે કીધું ને ! છે માટે તેને ગૌણ કરીને હેય કહ્યું. વ્યવહારનો વિષય નથી ? પણ છે તે હેય છે. આહા..હા...! ('સમયસાર'ની બારમી ગાથાની ટીકામાં એમ કહ્યું કે) 'પરિજ્ઞાયમાનસ્તદાત્વે' એ નિશ્ચય સાથેની વાત છે. નિશ્ચય ભૂતાર્થનું જ્ઞાન થયું છે અને સુખ પણ થયું છે તેને, એ પર્યાયમાં જેટલી અશુદ્ધતા વર્તે (છે) અને શુદ્ધતાનો અંશ છે તેને તે કાળે જાણવો. 'પરિજ્ઞાયમાનસ્તદાત્વે' તે કાળે, તે-તે સમયે. ધરણ કે બીજે સમયે પાછો શુદ્ધિનો અંશ વધશે અને અશુદ્ધિનો ઘટશે. એટલે તે-તે સમયનું તે-તે પ્રકારનું જ્ઞાન જાણેલું પ્રયોજનવાન છે, આદરેલું નહિ. જેમાં શુદ્ધતાનો અંશ છે. આ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં તો શુદ્ધતાનો અંશ છે જ નહિ. શું કહે છે સમજાણું ? આ..હા...!

ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં તો અતીન્દ્રિયજ્ઞાનનો વિરોધ છે. ઇન્દ્રિયસુખમાં અતીન્દ્રિયસુખનો પ્રતિપક્ષ છે. આહા..હા...! પણ અહીંયાં ટૂંકી ભાષામાં સમજાવવું છે એટલે એને ગૌણ કરીને (એમ કહ્યું). અને ત્યાં પણ એમ કહ્યું,, આહા..હા...! જ્ઞાન છે જ નહિ - શાસ્ત્રજ્ઞાન અને શબ્દજ્ઞાન છે અને નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા છે એ શ્રદ્ધા (છે) એ નવ તત્ત્વ છે. એનો વિષય છે તે એમ છે. એમ છે એમ જાણવું અને ચારિત્ર-વ્યવહાર ચારિત્ર મહાવ્રતનો વિકલ્પ છે. છ કાય તે ચારિત્ર છે (એમ કહ્યું). એના તરફ વલણ થયું છે એ ચારિત્ર ન લેતાં છ કાય તે ચારિત્ર છે (એમ કહ્યું) ! આ..હા..હા...! એ વ્યવહાર છે એ હેય છે. આહા..હા...!

વ્યવહાર વિના પણ નિશ્ચય હોય છે, એમ આવે છે ને ? કેમકે જ્યાં યથાપ્યાત સ્થિર થઈ ગયો અંદર ત્યારે તો વ્યવહાર છે નહિ. એટલે વ્યવહાર નથી પણ સ્વઆશ્રય છે તો વસ્તુ છે. આહા..હા...! અને (નીચેના ગુણસ્થાને) સ્વઆશ્રય થયો છે અને વ્યવહાર પણ હોય છે છતાં પણ એ વ્યવહાર હેય છે. અને જ્યાં આ બાજુ પૂર્ણ થઈ ગયો તો ત્યાં વ્યવહાર હોતો નથી. વ્યવહાર વિના નિશ્ચય હોય છે. નિશ્ચય વિના વ્યવહાર હોતો નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...!

સ્વના આશ્રયના જ્ઞાન અને આનંદ વિના વ્યવહાર રત્નત્રયને વ્યવહાર રત્નત્રય કહી શકાય જ નહિ. એ વસ્તુ જ નથી. આનો (નિશ્ચયનો) ત્યાં ઉપચાર કરીને મોક્ષમાર્ગ કીધો, બાકી છે તો એ બંધનો માર્ગ. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા ! જે પૂર્ણાનંદનો નાથ ! એનો જે આશ્રય લીધો... નિશ્ચય સ્વઆશ્રિત, વ્યવહાર પરઆશ્રિત. 'નિયમસાર'માં આ શબ્દ છે. મૂળ વસ્તુ એમાં છે. પરઆશ્રિત વ્યવહાર તે બધો હેય છે. આહા..હા...! વ્યવહારનય હેય છે. આહા..હા...!

'અધ્યાત્મ પંચ સંગ્રહ'માં 'દીપયંદજી'એ કહ્યું છે કે, એ (વ્યવહાર) હેય છે પણ રાખજે.

કારણ કે ભગવાન છે, એની પૂજા છે, એનો વિનય છે. બહુ એકદમ (નિશ્ચય) કરી નાખીશ નહિ. એવું લીધું છે ! કારણ કે વ્યવહાર હેય છે અને વ્યવહાર આવો છે (એમ કહ્યું તો) ભગવાનનો વિનય કરવો એ વ્યવહાર છે, ભગવાનની વાણી સાંભળવી એ વ્યવહાર છે. જરી ખ્યાલમાં રાખવું (પણ) છે એ છોડવાનો. વ્યવહારથી વ્યવહાર પૂજ્ય છે એટલું લક્ષમાં રાખજે. આ..હા...! એ ત્યાં 'અધ્યાત્મ પંચ સંગ્રહ'માં કહ્યું અને 'પદ્મનંદી પંચવિંશતી'માં કહ્યું. 'પદ્મનંદી પંચવિંશતી'માં શ્લોક છે કે, વ્યવહાર પૂજ્ય છે. એવો પાઠ છે. એ વ્યવહારથી વ્યવહાર પૂજ્ય છે. છે ને, કહ્યું છે—પૂજ્ય છે. નિશ્ચયથી પૂજ્ય નથી. આહા..હા...! ભાઈ ! કેટલા શબ્દો અને કેટલી અપેક્ષાઓ ! આ..હા..હા...! એનો સરવાળો ક્યાં છે ? કે, સ્વઆશ્રયમાં જ ! એ વિના તને જ્ઞાન અને સુખ નહિ થાય, ભાઈ ! આ..હા..હા...!

પૂર્ણાનંદનો નાથ ત્યાં છે, એને આશ્રયે ભલે થોડું જ્ઞાન થાય પણ એ થોડું (થાય છે) તેને પણ 'વિજ્ઞાન' કહે છે. વિજ્ઞાન ! ચૌદમી ગાથાની ટીકા છે. સમજાણું ? સ્વનું — ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુનું જ્ઞાનનું જ્ઞાન ભલે થોડું હોય પણ એ વિજ્ઞાન છે. આ..હા..હા...! અને ઇન્દ્રિયજ્ઞાન છે એ ગમે એટલું અગિયાર અંગનું જ્ઞાન હોય છતાં તે શબ્દજ્ઞાન છે. આહા..હા...! માટે તે હેય છે.

શ્રોતા :- જે હેય હોય એનું જ્ઞાન જ શું કરવા કરાવ્યું ?

સમાધાન :- કહે, વ્યવહારથી કહ્યું છે, પાઠ છે. આમાં બન્ને પાઠ છે ને ? મૂર્ત-અમૂર્ત જ્ઞાન અને મૂર્ત-અમૂર્ત સુખ. પાઠ છે કે નહિ ? 'અત્યિ અમુત્તં મુત્તં અદિદિયં ઙ્ઙદિયં ચ અત્યેસુ।' પદાર્થને વિષે — પર પદાર્થને વિષે છે એ ઇન્દ્રિયસુખ અને ઇન્દ્રિયજ્ઞાન (છે) અને સ્વ પદાર્થ ભગવાનઆત્માને આશ્રયે છે એ અતીન્દ્રિયસુખ અને અતીન્દ્રિયજ્ઞાન. આહા..હા...! 'અત્યેસુ' છે ને ? 'અત્યેસુ' એટલે શું લીધું છે ? 'અર્થેષુ' એટલે પદાર્થો સંબંધી જ્ઞાન. (અન્વયાર્થમાં) પહેલો શબ્દ છે 'અર્થેષુ' છે ને ? પાઠમાં બીજું (પદ છે) 'અત્યેસુ' — અર્થોથી એટલે પદાર્થ સંબંધી જ્ઞાન. આ ગાથા જરી એવી છે. અર્થ એટલે પદાર્થ સંબંધી. આમ પદાર્થ સંબંધી (ઇન્દ્રિય)જ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખ અને આમ પદાર્થ સંબંધી (અતીન્દ્રિય)જ્ઞાન (અને) અતીન્દ્રિયસુખ. આહા..હા...!

કહો, આ બધા પૈસાવાળા સુખી છે એ માને છે કે, અમે સુખી છીએ ! (એ) મોટો મૂઠ છે, કહે છે. પાગલ છે — ગાંડા છે. એ પૈસા જડ—માટી—ધૂળ છે એ તો, અને એ માને છે કે, મારાં છે, મેં ભેગા કર્યાં. જે જડ—માટી છે (એને) તેં ક્યાંથી ભેગા કર્યાં ? તારો અધિકાર છે પરદ્રવ્યને મેળવવાનો ? આહા..હા...!

શ્રોતા :- બોલબોલા એની છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બોલબોલા એની કાંઈ નથી. એ મરીને જવાના હેઠે. આ..હા...! પૈસાવાળાની બોલબોલા ! મરીને જાશે ક્યાંકના ક્યાંક !

શ્રોતા :- ગરીબજાતને કોઈ ઊભું પણ ન રહેવા દે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અરે...! ગરીબને ઊભો રહેવા દે ! બાહ્યનો ગરીબ અને અંતરનો તવંગર ! ત્યાં ધર્મમાં ઊભો રહે મોઢા આગળ ! આ..હા...! 'લહી ભવ્યતા મોટું નામ' પરમાત્મા કહે કે, આ ભવ્ય જીવ છે અને સમકિતી છે ! પછી એ ગરીબ હોય અને (બીજું) કાંઈ હોય તોપણ હવે તારે જોવે શું બીજું ? કહે છે. આહા..હા...! 'લહી ભવ્યતા મોટું નામ' ભગવાનના હુકમમાં આવ્યું કે, આ જીવ મોક્ષગામી છે, અલ્પભવમાં મોક્ષ જશે ! બસ, દુનિયાના માન(નું) તારે હવે શું કામ છે ? અને ભગવાનના જ્ઞાનમાં આવ્યું કે, આ જીવ અભવી અને નાલાયક છે ! હવે તારે કોનું અપમાન જોવે છે ? ત્રણ લોકના નાથની વાણીમાં આવ્યું કે, એ અભવી છે (એના જેવું અપમાન ક્યુ હોય ?) આહા..હા...! એ પહેલાં નથી આવ્યું ? એ પહેલાં આવી ગયું છે. ભગવાનને અતીન્દ્રિય આનંદ અને સુખ છે એના માને તે અભવી છે. અભવી એટલે લાયક નથી એમ. (પણ) કીધો હતો અભવી ! કીધો છે અભવી એમ ખ્યાલ છે ને ! અભવી છે ! જે કોઈ ભગવાન અરિહંતના સુખને અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાનને ન માને અને એ આહાર લે ત્યારે સુખી થાય, આહાર લે અને રોગ (થાય તો) દવા લે ત્યારે ઠીક થાય (એમ જે માને છે) એ બધા અભવી છે, કહે છે. અભવીનો અર્થ અત્યારે લાયક નથી. એ જીવ અભવી જ હોય એમ કંઈ નથી. આહા..હા...! ધર્મને લાયક નથી. આહા..હા...!

'ત્યાં, પહેલું જ્ઞાન તેમ જ સુખ મૂર્ત એવી ક્ષાયોપશમિક ઉપયોગશક્તિઓ વડે તથાવિધ (તે તે પ્રકારની) ઇન્દ્રિયો દ્વારા ઊપજતું થકું પરાધીન હોવાથી...' ખોટું છે. 'તેથી ગૌણ છે એમ સમજીને તે હેય અર્થાત્ છોડવાયોગ્ય છે;...' આ..હા..હા...! ઇન્દ્રિયથી અગિયાર અંગનું જ્ઞાન થયું... આહા..હા...! એ છોડવા યોગ્ય છે. અને અંદર અતીન્દ્રિયજ્ઞાન (થોડુંક) થયું (તો તે ઉપાદેય છે). તુષ-માષ નહિ ? 'શિવભૂતિ' (મુનિ) ! (તેમને) દ્રવ્યશ્રુત નહોતું, ઉઘાડ જરીયે નહોતો. દ્રવ્યશ્રુતના શબ્દના ઉઘાડની એટલી યોગ્યતા નહોતી. આહા..હા...! ભાવશ્રુત હતું. આ..હા..હા...! દ્રવ્યશ્રુત કાંઈ નહોતું, જરીયે નહોતું, યાદ કરે એવું નહોતું. મા-તુષ અને મા-રુષ એ પણ યાદ નહોતું રહ્યું ! ફક્ત એનો અર્થ પોતે કરી નાખ્યો હતો કે, કોઈ અનુકૂળતામાં સંતોષાઈશ નહિ, પ્રતિકૂળતામાં અણગમો કરીશ નહિ, એટલે કે વીતરાગતા રાખજે. મા-તુષ અને મા-રુષ એ શબ્દ પણ ભૂલી ગયા ! આ..હા...! દ્રવ્યશ્રુત તો એટલું પણ યાદમાં ન રહ્યું. ભાવશ્રુત - અંદર આત્માને સ્પર્શીને જે જ્ઞાન થયું... આ..હા..હા...! એ જ્ઞાનથી એકદમ

કેવળજ્ઞાન પામ્યા ! કોઈ બાઈ આમ અડદના ઓલા કાઢતી હશે... એને શું કહેવાય ? ફોતરા ! પલાળેલી હોય ને ? આ છૂટી દાળ કરે છે ને ? પોતે મુનિ ત્યાં ઊભા હતા. બીજી બાઈએ પૂછ્યું, 'બેન શું કરો છો ?' (તો એણે કહ્યું) 'તુષ-માષ !' માષ એટલે અડદ અને તુષ એટલે ફોતરા. એને જુદાં કરું છું. એટલો શબ્દ જ્યાં સાંભળ્યો ત્યાં... ઓ..હો..હો...! ભગવાન-માષ-અડદ જેવો ! માષનો પિંડલો પ્રભુ આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદ ! અને આ પુષ્પ-પાપના ભાવ, વિકલ્પ આદિ છે એ ફોતરા છે. આ..હા...!

શ્રોતા :- એ તો અનંતમાં એક થાય !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો ભલે (એક) થાય. આ તો થાય છે કે નહિ ? એમાં શું છે ? મૂળ વસ્તુને પહોંચી ગયો પછી એને (દ્રવ્યશ્રુત) ઓછું હોય એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આ..હા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? પ્રયોજન તો આત્માને સ્પર્શવો અને એનું સુખ લેવું એ પ્રયોજન છે. ધર્મીનું ધર્મ - પ્રયોજન તો આ છે. એ પ્રયોજન સિદ્ધ ન થાય અને એકલા ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં રોકાઈ જાય તો થઈ રહ્યું...! આહા..હા...! એમ અહીંયાં અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખ કહે છે. જુઓ !

'બીજું જ્ઞાન તેમ જ સુખ અમૂર્ત...' (પહેલાં કીધું એ) મૂર્ત હતું. 'એવી ચૈતન્યાનુવિધાયી એકલી જ આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે...' જોયું ? આહા..હા...! (નીચે અર્થ આપ્યો છે) ચૈતન્યાનુવિધાયી = ચૈતન્ય-અનુવિધાયી; ચૈતન્યને અનુસરીને વર્તનારી; ચૈતન્યને અનુકૂળપણે-વિરૂદ્ધપણે નહિ-વર્તનારી. આહા..હા...! શું કહે છે ? અતીન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા ! એનું જ્ઞાન જે છે એ ચૈતન્યસ્વભાવને અનુસરીને થાય છે. કોઈ સાંભળવું (વગેરે) ઇન્દ્રિયના નિમિત્તથી (થાય છે) એ કાંઈ છે નહિ. આહા..હા...!

આ..હા...! 'આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે...' 'ચૈતન્યાનુવિધાયી એકલી જ આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે...' આ..હા..હા...! જેમાં કોઈ શબ્દ આદિનું નિમિત્ત પણ નથી. આ..હા..હા...! 'તથાવિધ અતીન્દ્રિય સ્વાભાવિક-ચિદાકારપરિણામો...' (અર્થાત્) સ્વાભાવિક જ્ઞાનાકાર પરિણામો દ્વારા. જ્ઞાનાકાર (અર્થાત્) જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માના આશ્રયે ઉત્પન્ન થયું. 'ઊપજતું થકું અત્યંત આત્માધીન હોવાથી...' આ..હા..હા...! જે આત્મા અખંડ જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ ! અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર ! આહા..હા...! એને આશ્રયે જે જ્ઞાન અને આનંદ થયો એ આત્માધીન - અત્યંત આત્માધીન (છે). પેલામાં તો ઇન્દ્રિયનું આધીનપણું, પરાધીનપણું, હાનિવૃદ્ધિ થાય તેવું અને કોઈ વખતે હોય એવું (હતું). આ તો થયું એ થયું ! આ..હા..હા...!

વસ્તુ છે - અતીન્દ્રિયઆનંદ અને જ્ઞાનની મૂર્તિ આત્મા છે ! એ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન છે તે અમૂર્ત છે. તેનું સુખ પણ અમૂર્ત છે અને તે અત્યંત આત્માધીન હોવાથી નિત્ય છે. જુઓ !

એ પ્રગટે છે એ નિત્ય સુખમાંથી પ્રગટે છે ને ? બીજી રીતે કહીએ તો જે અતીન્દ્રિય(સુખ) પ્રગટ્યું છે... આહા..હા...! એ કાયમ રહેનારું છે. સમજાણું કાંઈ ? ઇન્દ્રિય(સુખને) તો હેય કીધું, પરાધીન ! પરાધીન કીધું, આહા..હા...! ‘...ક્ષાયોપશમિક ઉપયોગશક્તિઓ વડે તથાવિધ (તે તે પ્રકારની) ઇન્દ્રિયો દ્વારા ઊપજતું થકું પરાધીન હોવાથી...’ એ પરાધીન (છે) અને અહીંયાં આત્માધીન હોવાથી (એમ કહ્યું). એકલું આત્માધીન નહિ – ‘અત્યંત આત્માધીન હોવાથી’ (કહ્યું છે) ! આહા..હા...! જેને મનના વિકલ્પ અને મનની અપેક્ષા પણ નથી. આહા..હા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા ! અતીન્દ્રિયઆનંદનો સાગર પ્રભુ ! એને આશ્રયે થયેલું (સુખ) આત્માધીન છે અને અત્યંત આત્માધીન છે. અત્યંત આત્માધીન છે ! આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- ગુરુદેવ ! અહીંયાં આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે અને ચિદાકારપરિણામો દ્વારા – એ બેમાં શું ફેર છે ?

સમાધાન :- એ તો ત્રિકાળીની વાત કીધી. આ ‘અતીન્દ્રિય સ્વાભાવિક-ચિદાકારપરિણામો દ્વારા ઊપજતું’ એમ કીધું ને ? એ પરિણામ છે – પર્યાય છે.

શ્રોતા :- એ દ્વારા ઊપજે છે ?

સમાધાન :- અતીન્દ્રિય જ્ઞાન દ્વારા જ પ્રગટે છે ને ! છે તો અતીન્દ્રિય ત્રિકાળ પણ અતીન્દ્રિય પરિણામ દ્વારા એ પ્રગટે છે. છે જુઓને ! ‘આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે તથાવિધ અતીન્દ્રિય સ્વાભાવિક-ચિદાકારપરિણામો’ એમ પરિણામની વાત લેવી છે ને ? એકલું અતીન્દ્રિય છે એમ પણ નહિ.

શ્રોતા :- પરિણામની બન્ને વાત છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, બન્ને છે ને ! ‘આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે’ (અર્થાત્) આત્માના પરિણામની શક્તિ વડે. વર્તમાન અતીન્દ્રિય પરિણામ તે. ‘તથાવિધ અતીન્દ્રિય સ્વાભાવિક-ચિદાકારપરિણામો દ્વારા ઊપજતું થકું...’ આહા..હા...! ઊપજ્યું કેમ ? ઊપજ્યું કેમ ? એ તદાકાર-ચિદાકારપણે ઊપજ્યું.

ખરેખર તો અતીન્દ્રિયજ્ઞાનનો અંશ જે ત્રિકાળના આશ્રયે પરિણામ થઈને પરિણામ્યો એ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ(ની) પરિણાતિ (થઈ) એ ષટ્કારકથી પરિણાતિ થઈ છે. આહા..હા...! એ પરિણામ છે એ ષટ્કારકે પરિણમિત થયું છે. આ..હા..હા...! આત્મા તો ફક્ત એમાં નિમિત્ત છે. ઉપાદાન અને મુખ્ય તો એ છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ પર્યાયના ષટ્કારકપણે પરિણામ્યું છે. તેને અહીં કીધું. ‘એકલી જ આત્મપરિણામશક્તિઓ’ એમ. આત્મપરિણામશક્તિ ! એ ‘વડે તથાવિધ અતીન્દ્રિય સ્વાભાવિક-ચિદાકાર...’ પરિણામે છે. પરિણામશક્તિઓ વડે પોતાની પર્યાયમાં પરિણામે છે.

‘(ચિદાકાર)પરિણામો દ્વારા ઊપજતું થકું...’ આ..હા..હા...! ‘અત્યંત આત્માધીન હોવાથી...’ આ..હા..હા...! ‘નિત્ય...’ છે. (પેલું) અનિત્ય છે તો આ નિત્ય છે. ત્રિકાળી નિત્ય છે એ તો (નિત્ય) છે (પણ) આ તો પ્રગટ્યું છે એ એમને એમ રહેવાનું છે (માટે નિત્ય કહ્યું). આહા..હા...! અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખનો પિંડ પ્રભુ ! આત્માના પરિણામે કરીને જે ઊપજ્યું છે... આહા..હા...! તે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ અત્યંત આત્માધીન છે, કાયમ રહેવાનું છે. પરિણામ આત્માધીન છે ને ? પરિણામ લેવું છે ને ? એ પરિણામ આત્માધીન છે. આત્માધીન એટલે એ આત્મારૂપ છે એમ નહિ. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન (અને) સુખ આત્માને આધીન છે. એનો સ્વ તરફ આશ્રય થયો ને એટલે આધીન છે (એમ કહ્યું છે). જેમ અહીં ઇન્દ્રિયાધીન હતું, (એમ) અહીં (આત્માધીન છે). એમ અપેક્ષાએ એવી વાત છે. નહિતર તો એ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન, આનંદના પરિણામ જે પ્રગટ્યા છે એ તો ખરેખર તો સ્વદ્રવ્ય ઉપર લક્ષ કર્યું છે એટલું, બાકી પરિણામિ છએ કારકે ઉત્પન્ન થઈ છે. આવું છે, આહા..હા...! એ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયસુખ કર્તા થઈને સ્વતંત્રપણે પોતે દ્રવ્ય તરફનું લક્ષ કરે છે. એવો જે એનો સ્વભાવ છે. આહા..હા...! તે પરિણામોથી ઉત્પન્ન થયેલું... આહા..હા...! ‘એકલી જ આત્મપરિણામશક્તિઓ વડે...’ અને તે રીતે ‘અતીન્દ્રિય સ્વાભાવિક-ચિદાકારપરિણામો દ્વારા ઊપજતું થકું...’ આહા..હા...! બહુ ગજબ છે ને !

‘અત્યંત આત્માધીન હોવાથી નિત્ય...’ છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને સુખ તો પર્યાય છે. પરિણામથી ઊપજ્યું છે ને ? ઊપજ્યું છે તો પર્યાય છે. આહા..હા...! પણ નિત્ય છે. અહીં ટીકાની એવી શૈલી છે ! કે, પ્રગટ્યું એ પ્રગટ્યું, એનાથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન લીધે છૂટકો ! આ..હા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? એક કોર કહેવું કે, કેવળજ્ઞાન સદ્ભુત વ્યવહારનયનો વિષય છે, એક કોર કહેવું કે, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય હેય છે ! ‘નિયમસાર !’ આ..હા...! કઈ અપેક્ષા છે, બાપુ ? કેવળજ્ઞાન અને મતિ-શ્રુતજ્ઞાન અને એવા બધી પર્યાયો હેય છે. એક ત્રિકાળી ભગવાન જ ઉપાદેય છે. આહા..હા...! પણ અહીંયાં અતીન્દ્રિયજ્ઞાન આત્માને આધીન થઈને પ્રગટ્યું છે. આધીન થયું છે એ પોતે કર્તા થઈને સ્વતંત્ર આધીન થયું છે. આ..હા..હા...! આવી વાત ! વ્યવહારના રસીલાને તો આ બધું કઠણ પડે, એકાંત લાગે. (પરંતુ) વસ્તુસ્થિતિ (આ) છે,

પ્રભુ ! ભગવાન છે આત્મા ! ભગવાન છે એને આશ્રયે પર્યાય પ્રગટી એ ભગવાનસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! અક્ષય ! અમેય ! અક્ષય (એટલે) ક્ષય થાય નહિ અને અમેય (એટલે) મર્યાદા વિનાનું, એવું જે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખ... આ..હા..હા...! છે ? એ ‘યુગપદ્ પ્રવર્તતું...’ (અર્થાત્) એક સાથે છે. ઇન્દ્રિય સુખમાં ક્રમે-ક્રમે (હોય) (અર્થાત્) પાંચે ઇન્દ્રિયોનું એક સાથે

સુખ ન હોય, જ્ઞાન ન હોય. એક ઇન્દ્રિયનું હોય તો બીજી ઇન્દ્રિયનું હોય નહિ. આહા..હા...! એમાં પણ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં કહ્યું છે. ક્રમિક જ્ઞાન ઉપયોગથી લેવું છે ને ? લબ્ધરૂપ ભલે થયું હોય પણ ઉપયોગમાં તો લાલ રંગને દેખે એ વખતે કાળાને નથી દેખતું, કાળાને દેખે ત્યારે લીલાને નથી દેખતું. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં આવે છે, ભાઈ ! ક્રમે પ્રવર્તતું ! અંદર ઉઘાડ તો એક સાથે થયો છે પણ એ ઉપયોગમાં ક્રમે-ક્રમે ખ્યાલમાં આવે છે. આહા..હા...! ઓ..હો..હો...! આવું છે.

'યુગપદ્ પ્રવર્તતું,...' અને 'નિ:પ્રતિપક્ષ...' (એટલે) એની સામે કોઈ વિરોધ નથી. આ..હા..હા...! અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય આનંદ ! આ..હા..હા...! એને કોઈ પ્રતિપક્ષ છે નહિ. 'અને અહાનિવૃદ્ધિ...' (અર્થાત્) એમાં હાનિવૃદ્ધિ નથી. આહા..હા...! અહાનિવૃદ્ધિ ! એ તો પ્રગટ્યું એ પ્રગટ્યું ! આ..હા...! એક કોર કહેવું કે, કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં પણ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ છે. અગુરુલઘુ ! આ..હા..હા...! એ બીજી વાત છે. એ તો કેવળજ્ઞાનનો મહિમા વર્ણવ્યો છે. બાપા, એ બધું તું જાણ (તો પછી) કેવળજ્ઞાનનું માહાત્મ્ય શું ? આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? શું કીધું ? (શ્રોતા:- કેવળજ્ઞાનમાં બધું જણાય (એમ) શ્રુતજ્ઞાનમાં જણાય જાય તો એનું માહાત્મ્ય શું ?)

મારે બીજું કહેવું છે કે, કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં પણ એક સમયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ છે. અનંતમા ભાગે, અનંતમે ગુણે, અસંખ્ય ભાગે, અસંખ્ય ગુણે, સંખ્ય ભાગે, સંખ્ય ગુણે, એક સમયમાં હોં ! કોઈ અલૌકિક વાતું છે ! આ..હા...! કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં, પૂર્ણાનંદની પર્યાયમાં... આહા..હા...! એના પુરુષાર્થની એક સમયની પર્યાયમાં અગુરુલઘુ(ગુણથી) ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ ! આ..હા...! અહીં તો એક સમયે હોય છે. ષટ્ગુણહાનિ અને વૃદ્ધિ... આ..હા..હા...! આ તો હાનિવૃદ્ધિ વિનાનું (કહ્યું) એને અંદર ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ છે એમ (કહેવું છે) ! આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? 'અહાનિવૃદ્ધિ છે...'

'તેથી...' મૂળ પાઠમાં 'પરં' શબ્દ છે તેથી અહીં 'મુખ્ય છે...' એમ કીધું. (અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખ) મુખ્ય છે, ઇન્દ્રિય જ્ઞાન (અને) સુખ તે ગૌણ છે. ગૌણ અને મુખ્યની વાત કરી છે. આહા..હા...! 'સમયસાર'ના શ્લોકો ઘણાં ગંભીર છે. આ તો સીધી વીતરાગની વાણી ! સંતો.. મુનિઓ...! આ..હા..હા...!

કાલે એક સ્થાનકવાસી સાધુ આવ્યો હતો. ગોંડલ સંઘેણાનો એક (સાધુ) કાલે આવ્યો હતો, નરમ હતો બિચારો, હોં ! મેં કીધું 'ભાઈ ! સાધુપણું - સમકિત તો કાંઈ જુદી ચીજ છે.' (તેણે કહ્યું) 'સાચી વાત, સમકિતના ફાંફાં છે !' નરમ હતો, જુવાન સાધુ ! આહા..હા...! 'શાતા છે આપને ?' એમ કીધું. ઊભો રહ્યો (એટલે) મેં કીધું 'બાપુ ! સાધુપણું કોઈ જુદી

ચીજ છે, સમકિત કોઈ જુદી ચીજ છે. (તેણે કહ્યું) 'સાચી વાત, સમકિતના ફાંફાં છે !' પણ હવે જાય ક્યાં બિચારા ? શું કરે ? આહા..હા...!

અહીં (કહે છે) અતીન્દ્રિયસુખ અને જ્ઞાન યુગપદ્ પ્રવર્તતું, નિત્ય અને પ્રતિપક્ષ વિનાનું અને અહાનિવૃદ્ધિ (સ્વરૂપ છે). હાનિવૃદ્ધિ નહિ. એ જે ઊપજ્યું છે એમાં કોઈ ઘટાડો નહિ થાય. હાનિ (તો નહિ), પાછી વૃદ્ધિ નહિ ! ત્યાં પૂર્ણની અપેક્ષા છે. પૂર્ણ છે તેમાં હાનિ નહિ અને પૂર્ણ છે તેમાં વૃદ્ધિ નહિ. આહા..હા...! આ..હા..હા...! એ અતીન્દ્રિયજ્ઞાનના પેટામાં સાધક આવી જાય છે. આહા..હા...!

'એમ સમજીને ઉપાદેય...' (અર્થાત્) મુખ્ય સમજીને ઉપાદેય, મુખ્ય સમજીને 'ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.' આ..હા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? (આ) વીતરાગની વાણી છે, બાપા ! આહા..હા...! સર્વજ્ઞ પરમાત્માની સાક્ષાત્ સાંભળેલી વાણી ! સાક્ષાત્ પ્રગટેલું એ આ બધી રચના છે ! આહા..હા...! ('કુંદકુદાચાર્યદેવ') ભગવાન પાસે (ગયા હતા, ત્યાંથી આવીને) પછી આ શાસ્ત્રો રચ્યા છે ! 'પ્રવચનસાર' ! દિવ્યધ્વનિ ! 'ઝંકાર દિવ્યધ્વનિ સુની અર્થ ગણધર વિચારે' આ..હા..હા...! 'રચિ આગમ ઉપદેશ ભવિક જીવ સંશય નિવારે' આહા..હા...! એવા જીવ અહીં લીધા છે. આહા..હા...! ('સમયસાર'ની) પાંચમી (ગાથામાં) તો એ કહ્યું ને (કે), પ્રમાણ કરજો ! એમ 'પ્રવચનસાર'ના છેલ્લા બે શ્લોક છે (એમાં કહ્યું છે કે) આજ જ ! આજ ! કાલ નહિ. આહા..હા...! 'દિગંબરના તીવ્ર વચનોને લઈને રહસ્ય સમજી શકાય છે.' ભાઈએ ('શ્રીમદ્જી'એ) કીધું છે ને ? આજ જ કર, કહે છે. જ્યારથી સાંભળ્યું ત્યારથી ઉપાડ, એમ કહે છે ! આહા..હા...! કાલ... કાલ... પછી... પછી... કરીશ (તો) પછીમાં પહેલું આવશે નહિ. પછીમાં પછી રહેશે. આહા..હા...! બે શ્લોકમાં આવે છે. 'આજ' (શબ્દ) આવે છે. આજ કર ! આજ કર ! પ્રમાણ કર ! આ..હા..હા...! અનુભવ કરીને પ્રમાણ કર ! આ..હા..હા...! ગજબ વાત છે ! એ વાત ક્યાં છે ?

પેલાને (ઇન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખને) ગૌણ કહ્યું હતું, આને (અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખને) મુખ્ય કહ્યું, એટલો શબ્દફેર (છે). (મૂળ) પાઠમાં 'પરં' કહ્યું તેનો 'ઉત્કૃષ્ટ' અર્થ કરીને મુખ્ય છે, એમ કીધું. આહા..હા...! પાઠમાં 'પરં' શબ્દ છે ને ? એ પરમ આદરણીય છે. 'ણેયં', 'ણેયં' જાણવા લાયક (છે). આહા..હા...! આમાં પછી જરી (એમ કહ્યું કે) ઇન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખ ગૌણ છે, એ આદરણીય નથી એટલે હેય છે અને આ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને આનંદ ઉપાદેય છે... આહા..હા...! તેથી તે મુખ્ય છે. મુખ્ય છે માટે તે ઉપાદેય છે. આહા..હા...!

અહીં બીજું કહેવું છે કે, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય છે એ ઉપાદેય છે ? પર્યાય (ઉપાદેય) ? પણ પેલા ઇન્દ્રિય જ્ઞાન અને સુખની અપેક્ષાએ આને ઉપાદેય (કહ્યું). નહિતર તો કેવળજ્ઞાનની

પર્યાય પણ હેય છે. 'નિયમસાર'માં ('શુદ્ધભાવ અધિકાર'ની) પહેલી ગાથા છે, ભાઈ ! આ..હા..હા...! ગજબ શૈલી છે ! (અહીંયાં કહે છે કે) 'ઉપાદેય અર્થાત્ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.' 'નિયમસાર'માં 'શુદ્ધભાવ અધિકાર'ની પહેલી ગાથા ! 'જીવાદિબહિત્ત્વં' 'બહિત્ત્વં'માં કેવળજ્ઞાન પણ બાહ્ય તત્ત્વ છે. આ..હા..હા...! તે 'હેયં' (કહ્યું). પણ અહીં પ્રગટ કરવાની અપેક્ષાએ ઉપાદેય (કહ્યું). પ્રગટ્યું છે એ અપેક્ષાએ એને ઉપાદેય કહે છે. આ..હા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? કેટલાં પડખાં પડે ! અલૌકિક ચીજ છે !

પદાર્થ - ભગવાનઆત્મા ! એના અનંત... અનંત... અનંત... ચૈતન્ય ચમત્કારી ગુણ ! આ..હા..હા...! તેનાથી થતાં પરિણામ, એ પરિણામથી પરિણમતો... આ..હા...! નિત્ય છે, પ્રતિપક્ષ વિનાનો છે, હાનિવૃદ્ધિ રહિત છે તેથી તે મુખ્ય છે. હવે આવું બધું (સમજવું) ! આમ છે.

'એમ સમજીને ઉપાદેય અર્થાત્ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.' આ..હા...! ઓ..હો..હો...! પૂર્ણની અપેક્ષાએ અત્યારે આ વાત છે. પહેલાં આવી ગયું હતું ને ? પહેલાં આવી ગયું હતું કે, આ વાત પૂર્ણની અપેક્ષાએ છે. નથી આવ્યું પહેલાં ? (૪૯ ગાથાના ભાવાર્થમાં) છેલ્લું - 'આ કથન એકદેશ જ્ઞાનની અપેક્ષાથી નથી પરંતુ પૂર્ણ જ્ઞાનની (કેવળજ્ઞાનની) અપેક્ષાથી છે.' અંદરથી સાધકપણું કાઢવું એ પણ છે, પણ મુખ્ય આ છે. કેવળજ્ઞાન એક સમયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોક (જાણે). અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો સ્વભાવ જે પ્રભુ છે એને આશ્રયથી થયેલું (જ્ઞાન) અત્યંત આત્માને આધીન છે અને હાનિવૃદ્ધિ વિનાનું છે. આ..હા...!

એની એક પર્યાયમાં એક સમયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ ! અનંતમે ભાગે વધે અને અનંતગુણ વધે. અસંખ્યમા ભાગે (વધે), અસંખ્યગુણ વધે. સંખ્યગુણ વધે અને સંખ્યાતભાગે વધે. આ..હા..હા...! અને અનંતગુણ હાનિ થાય, અસંખ્યગુણ હાનિ. ઓ..હો..હો...હો...! એ પર્યાયનો કોઈ સ્વભાવ (એવો છે) ! (અહીં) હાનિવૃદ્ધિ નથી (એમ કહ્યું) એ તો પર્યાય ઓછી થાતી નથી એ અપેક્ષાએ (કહ્યું છે) પણ પર્યાયમાં એવી કોઈ સૂક્ષ્મતા (છે), એક-એક પર્યાયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિની (સૂક્ષ્મતા છે)... આ..હા..હા..હા...! કે, કેવળજ્ઞાન વિના જણાય નહિ, એમ કહે છે. આ..હા..હા...! તેથી મતિ-શ્રુતજ્ઞાન થયું છે એ જ્ઞાન કેવળજ્ઞાનને બોલાવે છે. 'ધવલ'માં (આવે) છે (કે) 'બોલાવે છે ! આવ... આવ... આવ...!' અમે અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન પામશું એમ એનો અર્થ છે. આ..હા..હા...! મતિ-શ્રુતજ્ઞાન થયું એ થયું... આ..હા..હા...! હાનિવૃદ્ધિ વિનાનું (કહ્યું એ તો) પૂર્ણની અપેક્ષાએ (કહ્યું). પણ આ થયું છે એ પૂર્ણને પામશે. એ રીતે અહીં કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...! એ ૫૩ ગાથા (પૂરી થઈ).

અતીન્દ્રિયસુખ ઉપાદેય છે એમ કહ્યું તો અતીન્દ્રિયસુખનું સાધન અતીન્દ્રિયજ્ઞાન છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ઊપજે છે ત્યારે અતીન્દ્રિયસુખ થાય છે. આ..હા..હા...! અતીન્દ્રિયજ્ઞાન

અતીન્દ્રિયસુખનું સાધન છે. છે તો એક સમયમાં બન્ને, પણ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન થાય તેને અતીન્દ્રિયઆનંદ આવે. જ્ઞાનનો અધિકાર તો પૂરો કર્યો પણ અહીં સુખના અધિકારમાં આમ લીધું. (આ) છે તો સુખનો અધિકાર.

‘હવે અતીન્દ્રિય સુખના સાધનભૂત (-કારણરૂપ) અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ઉપાદેય છે-એમ તેને પ્રશંસે છે :-’ એમ ગાથા છે. (વિશેષ કહેશે...)

અહો ! મહાન સંત મુનિશ્વરોએ જંગલમાં રહીને આત્મસ્વભાવના અમૃત વહેતા મૂક્યાં છે. આચાર્યદેવો ધર્મના સ્તંભ છે, જેમણે પવિત્ર ધર્મને ટકાવી રાખ્યો છે. ગજબ કામ કર્યું છે. સાધકદશામાં સ્વરૂપની શાંતિ વેદતા પરિષહોને જીતીને પરમ સત્ને જીવંત રાખ્યું છે. આચાર્યદેવના કથનમાં કેવળજ્ઞાનના ભણકાર વાગી રહ્યાં છે. આવા મહાન શાસ્ત્રની રચના કરીને ઘણા જીવો ઉપર અમાપ ઉપકાર કર્યો છે. રચના તો જુઓ પદે-પદે કેટલું ગંભીર રહસ્ય છે ! આ તો સત્યની જાહેરાત છે, આના સંસ્કાર અપૂર્વ ચીજ છે. અને આ સમજણ તો મુક્તિને વરવાના શ્રીફળ છે. સમજે તેનો મોક્ષ જ છે. (પરમાગમસાર-૧૦૦૬)

अथातीन्द्रियसौख्यसाधनीभूतमतीन्द्रियज्ञानमुपादेयमभिष्टौति -

जं पेच्छदो अमुत्तं मुत्तेसु अदिदियं च पच्छणं।
 सयलं सगं च इदरं तं णाणं हवदि पच्चक्खं ॥५४॥
 यत्प्रेक्षमाणस्यामूर्तं मूर्तेष्वतीन्द्रियं च प्रच्छन्नम्।
 सकलं स्वकं च इतरत् तदज्ञानं भवति प्रत्यक्षम् ॥५४॥

अतीन्द्रियं हि ज्ञानं यदमूर्तं यन्मूर्तेष्वप्यतीन्द्रियं यत्प्रच्छन्नं च तत्सकलं स्वपरविकल्पान्तःपाति प्रेक्षत एव। तस्य खल्वमूर्तेषु धर्माधर्मादिषु, मूर्तेष्वप्यतीन्द्रियेषु परमाण्वादिषु, द्रव्यप्रच्छन्नेषु कालादिषु, क्षेत्रप्रच्छन्नेष्वलोकाकाशप्रदेशादिषु, कालप्रच्छन्नेष्वसांप्रतिकपर्यायेषु, भावप्रच्छन्नेषु स्थूलपर्यायान्तर्लीनसूक्ष्मपर्यायेषु सर्वेष्वपि स्वपरव्यवस्थाव्यवस्थितेष्वस्ति द्रष्टृत्वं, प्रत्यक्षत्वात्। प्रत्यक्षं हि ज्ञानमुद्भिन्नानन्तशुद्धिसन्निधानमनादिसिद्धचैतन्यसामान्यसंबन्धमेकमेवाक्षनामानमात्मानं प्रति नियतमितरां सामग्रीमृगयमाणमनन्तशक्तिसद्भावतोऽनन्ततामुपगतं दहनस्येव दाह्याकाराणां ज्ञानस्य ज्ञेयाकाराणामनतिक्रमाद्यथोदितानुभावमनुभवत्तत् केन नाम निवार्येत। अतस्तदुपादेयम् ॥५४॥

एवमधिकारगाथया प्रथमस्थलं गतम्। अथ पूर्वोक्तमुपादेयभूतमतीन्द्रियज्ञानं विशेषेण व्यक्तीकरोति - जं यदतीन्द्रियं ज्ञानं कर्तुं। पेच्छदो प्रेक्षमाणपुरुषस्य जानाति। किं किम्। अमुत्तं अमूर्तमतीन्द्रियनिरुपरागसदानन्दैकसुखस्वभावं यत्परमात्मद्रव्यं तत्प्रभृति समस्तामूर्तद्रव्यसमूहं मुत्तेसु अदिदियं च मूर्तेषु पुद्गलद्रव्येषु यदतीन्द्रियं परमाण्वादि। पच्छणं कालाणुप्रभृतिद्रव्यरूपेण प्रच्छन्नं व्यवहितमन्तरितं, अलोकाकाशप्रदेशप्रभृति क्षेत्रप्रच्छन्नं, निर्विकारपरमानन्दैक-सुखास्वादपरिणतिरूपपरमात्मनो वर्तमानसमयगतपरिणामास्तत्प्रभृतयो ये समस्तद्रव्याणां वर्तमानसमयगतपरिणामास्ते कालप्रच्छन्नाः, तस्यैव परमात्मनः सिद्धरूपशुद्धव्यञ्जनपर्यायः शेषद्रव्याणां च ये यथासंभवं व्यञ्जनपर्यायास्तेष्वन्तर्भूताः प्रतिसमयप्रवर्तमानषट्प्रकारप्रवृद्धिहारिरूपा अर्थपर्याया भावप्रच्छन्ना भण्यन्ते। सयलं तत्पूर्वोक्तं समस्तं ज्ञेयं द्विधा भवति। कथमिति चेत्। सगं च इदरं किमपि यथासंभवं स्वद्रव्यगतं इतरत्परद्रव्यगतं च। तदुभयं यतः कारणाज्जानाति तेन कारणेन तं णाणं तत्पूर्वोक्तज्ञानं हवदि भवति। कथंभूतम्। पच्चक्खं प्रत्यक्षमिति। अत्राह शिष्यः- ज्ञानप्रपञ्चाधिकारः पूर्वमेव गतः, अस्मिन् सुखप्रपञ्चाधिकारे सुखमेव कथनीयमिति। परिहारमाह - यदतीन्द्रियं ज्ञानं पूर्वं भणितं तदेवाभेदनयेन सुखं भवतीति

જ્ઞાપનાર્થ, અથવા જ્ઞાનસ્ય મુખ્યવૃત્ત્યા તત્ર હેયોપાદેયચિન્તા નાસ્તીતિ જ્ઞાપનાર્થ વા । એવમતીન્દ્રિયજ્ઞાનમુપાદેયમિતિ કથનમુખ્યત્વેનૈકગાથયા દ્વિતીયસ્થલં ગતમ્ ॥૫૪॥

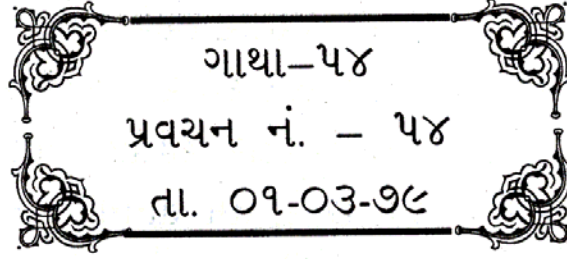
હવે અતીન્દ્રિય સુખના સાધનભૂત (—કારણરૂપ) અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ઉપાદેય છે — એમ તેને પ્રશંસે છે :-

દેખે અમૂર્તિક, મૂર્તમાંય અતીન્દ્રિને, પ્રચ્છન્ને,
તે સર્વને—પર કે સ્વકીયને, જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ છે. ૫૪.

અન્વયાર્થ :- [પ્રેક્ષમાણસ્ય યત્] દેખનારનું જે જ્ઞાન [અમૂર્તે] અમૂર્તને, [મૂર્તેષુ] મૂર્ત પદાર્થોમાં પણ [અતીન્દ્રિયં] અતીન્દ્રિયને, [ચ પ્રચ્છન્નં] અને પ્રચ્છન્ને [સકલં] એ બધાંયને — [સ્વકં ચ ઇતરત્] સ્વ તેમ જ પરને — દેખે છે, [તદ્ જ્ઞાનં] તે જ્ઞાન [પ્રત્યક્ષં ભવતિ] પ્રત્યક્ષ છે.

ટીકા :- જે અમૂર્ત છે, જે મૂર્ત પદાર્થોમાં પણ અતીન્દ્રિય છે, અને જે પ્રચ્છન્ન છે, તે બધાંયને — કે જે સ્વ અને પર એ બે ભેદોમાં સમાય છે તેમને — અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અવશ્ય દેખે છે. અમૂર્ત એવાં જે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય વગેરે, મૂર્ત પદાર્થોમાં પણ અતીન્દ્રિય એવા જે પરમાણુ વગેરે, તથા દ્રવ્યે પ્રચ્છન્ન એવાં જે કાળ વગેરે (—દ્રવ્ય અપેક્ષાએ ગુપ્ત એવાં જે કાળ, ધર્માસ્તિકાય વગેરે), ક્ષેત્રે પ્રચ્છન્ન એવા જે અલોકાકાશના પ્રદેશ વગેરે, કાળે પ્રચ્છન્ન એવા જે અસાંપ્રતિક પર્યાયો તથા ભાવે પ્રચ્છન્ન એવા જે સ્થૂલ પર્યાયોમાં અંતર્લીન સૂક્ષ્મ પર્યાયો, તે બધાંયનું — કે જે સ્વ અને પર એ ભેદોથી વિભક્ત છે તેમનું — ખરેખર તે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનને દૃષ્ટાપણું છે (અર્થાત્ તે બધાંયને તે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન દેખે છે) કારણ કે તે (અતીન્દ્રિય જ્ઞાન) પ્રત્યક્ષ છે. જેને અનંત શુદ્ધિનો સદ્ભાવ પ્રગટ થયો છે એવા, ચૈતન્ય-સામાન્ય સાથે અનાદિસિદ્ધ સંબંધવાળા એક જ ‘અક્ષ’ નામના આત્મા પ્રતિ જે નિયત છે (અર્થાત્ જે જ્ઞાન આત્માને જ વળગેલું છે — આત્મા દ્વારા સીધું પ્રવર્તે છે), જે (ઇન્દ્રિયાદિ) અન્ય સામગ્રી શોધતું નથી અને જે અનંત શક્તિના સદ્ભાવને લીધે અનંતતાને (—બેહદપણાને) પામ્યું છે એવા તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને — જેમ દાહ્યાકારો દહનને અતિક્રમતા નથી તેમ જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનને નહિ અતિક્રમતા હોવાથી — યથોક્ત પ્રભાવને અનુભવતું (—ઉપર્યુક્ત પદાર્થોને જાણતું) કોણ રોકી શકે ? (અર્થાત્ કોઈ ન રોકી શકે.) આથી તે (અતીન્દ્રિય જ્ઞાન) ઉપાદેય છે. ૫૪.

હવે ઇન્દ્રિયસુખના સાધનભૂત (—કારણરૂપ) ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય છે — એમ તેને નિંદે છે :-

‘પ્રવચનસાર’ ૫૪ ગાથા. ‘હવે અતીન્દ્રિય સુખના સાધનભૂત...’ એટલે કારણ. અતીન્દ્રિય સુખની પ્રાપ્તિ થાય તે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનથી થાય. આહા...! ‘અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ઉપાદેય છે’ એવું અતીન્દ્રિય જ્ઞાન થાય તે ઉપાદેય છે. જ્ઞાનની મુખ્યતાથી વાત કરી છે. જ્ઞાનનો અધિકાર થઈ ગયો છે, હવે સુખનો અધિકાર (કહે છે). જ્ઞાન છે – અતીન્દ્રિય જ્ઞાન તે અતીન્દ્રિય આનંદનું સાધન છે.

શ્રોતા :- એક ગુણની પર્યાય બીજા ગુણની પર્યાયમાં સાધન છે ?

સમાધાન :- સાધન છે, નિમિત્ત છે ને ? નિમિત્ત-સાધન. નિમિત્ત તરીકે સાધન છે. એક ગુણ બીજા ગુણને નિમિત્ત છે. એક પર્યાયને બીજા પર્યાય નિમિત્ત છે. એ અપેક્ષાએ સાધન કહ્યું છે.

અહીં તો એમ બતાવવું છે કે, અત્યારે તો પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદની વાત છે. એની પ્રાપ્તિ થાય એ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનથી (થાય છે). અંતર જ્ઞાયક... ‘જીવાદિબહિત્ત્વં હેયં’ જીવ, અજીવ, (આસ્રવ), સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ એ પર્યાયને પણ હેય કરીને (જેને) ત્રિકાળી આત્મા ઉપાદેય છે તેને (એટલે કે) સાધકને અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને આનંદ આવે, પણ થોડો (આવે). અહીં તો પૂરાની વાત છે. આહા..હા...!

એ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, પ્રભુ ! એ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે અને અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે, આ પ્રભુ ! એને અતીન્દ્રિય આનંદની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ માટે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનું સાધન છે, એમ સાધન એટલે નિમિત્ત છે. એ તો વ્યવહારને સાધન કહે છે ને ? વ્યવહાર સાધન અને નિશ્ચય સાધ્ય. એનો અર્થ કે ત્યાં નિમિત્ત છે, એમ. ‘દુવિહં પિ મોક્ષહેતું જ્ઞાણે પાઉણદિ જં મુળી ણિયમા।’ નિશ્ચય છે (એટલે કે) જ્યાં સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય લઈ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન આદિ પ્રગટ થયા તે નિશ્ચય (છે) અને તે કાળે રાગ બાકી છે તેને વ્યવહાર સાધન કહે છે. સાધનનો અર્થ નિમિત્ત છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? વ્યવહારને સાધન કહે છે, નિશ્ચયને

સાધ્ય કહે - એનો અર્થ આટલો. ત્યાં એ નિમિત્ત છે, એક વસ્તુ છે. એને અહીં સાધન તરીકે કહ્યું છે. એને એમ માની લે કે, એ વ્યવહાર સાધન છે માટે વ્યવહારથી નિશ્ચય થઈ જાય (તો) એમ નથી. કારણ કે એને વ્યવહાર ત્યારે કહેવાય કે, જ્યાં નિશ્ચયનો આશ્રય લઈને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અંશે થયા હોય તેને કંઈ રાગ બાકી હોય તેને વ્યવહાર કહેવાય. આહા..હા...! અજ્ઞાનીના રાગના ભાવને વ્યવહાર કહેવાય નહિ. આહા..હા...!

અહીંયાં તો શિષ્યએ પ્રશ્ન એ કર્યો છે કે, તમે જ્ઞાનની વાત તો પૂરી કરી દીધી. એમાં છે ને, ભાઈ ? ટીકામાં છે. વળી પાછું અહીં જ્ઞાન કેમ લીધું ? જ્ઞાન અધિકાર તો પૂરો કર્યો, હવે સુખનો અધિકાર લેતાં પાછું જ્ઞાન (કેમ લ્યો છો ?) તો (કહે છે કે), જ્ઞાન-આ જ્ઞાન અતીન્દ્રિય સુખનું કારણ છે એ બતાવવા માટે અહીં લીધું (છે). આહા..હા...!

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્ શ્રુતજ્ઞાન - ભાવ થાય તેમાં પણ દ્રવ્યસ્વભાવનો (આશ્રય છે). અતીન્દ્રિય જે દ્રવ્ય છે તેના આશ્રયથી જે સમ્યગ્દર્શન થાય એ પણ અતીન્દ્રિય (સ્વભાવના) આશ્રયથી થાય છે અને સમ્યગ્દર્શન એ પોતે ઇન્દ્રિયજન્ય વાત નથી. આ..હા...! (એ) અતીન્દ્રિય છે. આ..હા..હા...!

એક આર્જિકા છે ને ? એ એમ લખે રાખે છે - ઘણાં વખત(થી) કહે છે કે, 'અજ્ઞ વિ તિરયણસુદ્ધા' સાધુ છે ! ભાવલિંગી છે ! ન માને તે અજ્ઞાની છે.' અરે... પ્રભુ ! એ 'મોક્ષપાહુડ'માં (૭૭ ગાથામાં) આવે છે ને ? 'અજ્ઞ વિ તિરયણસુદ્ધા' એમ કે, એ સાધુ સ્વર્ગમાં જઈને પછી મોક્ષે જશે. પણ સાધુ હોય એ (જાશે) ને ? સાધુના લક્ષણ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં કહ્યા છે. એના લક્ષણ દેખીને માનવા ? કે, હંસ નથી તો કાગડાને હંસ માનવો ? 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં કહ્યું છે. આહા..હા...! અરે...! સાધુપણું કોને કહેવું ? બાપા ! એ તો અલૌકિક વાત ! હજી વ્યવહાર શ્રદ્ધાના ઠેકાણાં નથી. આજે (લખાણ) આવ્યું છે.

અહીં કહે છે કે, અતીન્દ્રિય સુખના કારણ રૂપ - નિમિત્ત રૂપે 'અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ઉપાદેય છે' એક ગુણથી બીજો ગુણ ન થાય. સમજાણું કાંઈ ? એક ગુણથી એક ગુણની પર્યાય થાય, બીજા ગુણથી એના ગુણની પર્યાય થાય. એક ગુણને બીજો ગુણ નિમિત્ત કહેવાય. ઉપાદાન તો (પોતાનો) ગુણ છે એમાંથી (પર્યાય) થાય છે. આહા..હા...! પણ સાધન કેમ કહ્યું ? (કેમકે) તે નિમિત્ત છે. અતીન્દ્રિય આનંદ વખતે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન હોય છે અને એનાથી અતીન્દ્રિય (આનંદ) થાય છે, એમ નિમિત્તથી કથન છે. આહા..હા...!

જં પેચ્છદો અમુત્તં મુત્તેસુ અદિદિયં ચ પચ્છણ્ણં ।

સયલં સગં ચ ઇદરં તં ણાણં હવદિ પચ્ચક્કખં ।।૫૪।।

દેખે અમૂર્તિક, મૂર્તમાંય અતીન્દ્રિને, પ્રચ્છન્ને,
તે સર્વને-પર કે સ્વકીયને, જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ છે. ૫૪.

ટીકા :- જે અમૂર્ત છે, જે મૂર્ત પદાર્થોમાં પણ અતીન્દ્રિય છે,...' આહા..હા...! પરમાણુ આદિ આગળ કહેશે. 'અને જે પ્રચ્છન્ન છે,...' (અર્થાત્) ગુપ્ત, ઢંકાયેલ છે. એની વ્યાખ્યા કરશે. પ્રચ્છન્નની (વ્યાખ્યા) કરશે. 'તે બધાંયને-' તે બધાંયને એટલે ? અમૂર્તને અને મૂર્ત પદાર્થમાં પણ અતીન્દ્રિય છે તેને (એટલે કે) કાળાણુ અને પરમાણુ આદિ. 'અને જે પ્રચ્છન્ન છે,...' કાળથી અને ભાવથી. ભૂત, ભવિષ્યની પર્યાય પ્રચ્છન્ન છે ને ? અને ભાવથી અગુરુલઘુ આદિ લેશે. 'તે બધાંયને-કે જે સ્વ અને પર એ બે ભેદોમાં સમાય છે...' સ્વ અને પર બેમાં બધું આવી જાય છે. એ સ્વને પણ જાણે અને પર (કે) જે ત્રિકાળ અતીન્દ્રિય વસ્તુ (છે) તેને (પણ) જાણે. 'તેમને-અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અવશ્ય દેખે છે.' હવે ખુલાસો કરે છે. એ તો શબ્દાર્થ કર્યો.

શ્રોતા :- જ્ઞાન દેખે કે જ્ઞાન જાણે ?

સમાધાન :- દેખે છે, જાણે છે. એ બધું એક જ સાથે દેખે છે ને ? એમ જ કહેવાય ને ? શ્રદ્ધે છે ત્યાં દેખે છે અને શ્રદ્ધા છે, એમ કહેવાય છે. કઈ અપેક્ષા છે ? દેખે છે એટલે તત્ત્વને શ્રદ્ધે છે. ત્યાં શ્રદ્ધે છે એવો (અર્થ છે). અહીં દેખે છે એટલે જ્ઞાનમાં જણાય છે, તેને દર્શનમાં દેખાય છે એમ લેવું. દર્શન એટલે શ્રદ્ધા નહિ, દર્શન ઉપયોગ. આ..હા...! બન્ને જુદી વાત છે. આહા..હા...!

'અમૂર્ત એવાં જે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય વગેરે,...' દેખો ! આને પણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જાણે છે કે, જે જ્ઞાન અતીન્દ્રિય આનંદનું સાધન છે. આહા..હા...! આ પૂરા (જ્ઞાનની) વાત છે. નહિતર અધૂરામાં પણ સમ્યગ્દર્શન છે એ અતીન્દ્રિય આત્માને પકડવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. આ..હા...! અને તે સમ્યગ્દર્શન વખતે અતીન્દ્રિય આનંદ પણ વ્યક્ત - પ્રગટ થાય છે. એ તો પ્રગટ થાય પણ જેટલાં ગુણો છે તેનો એક અંશ પ્રગટ થાય છે. 'સર્વ ગુણાંશ તે સમકિત' 'શ્રીમદ્'માં આવે છે ને ? (બીજું) 'રહસ્યપૂર્ણ ચિહ્ની'માં આવે છે. છન્નસ્થને જ્ઞાનાદિ એકદેશ પ્રત્યક્ષ છે (અને) કેવળીને પૂર્ણ (પ્રત્યક્ષ) છે.

આહા..હા...! આવો જે અમૂર્ત ભગવાનઆત્મા ! એ અમૂર્તને - પોતાને પણ જાણે. આહા..હા...! સ્વ અને પર કીધું ને ? અમૂર્ત છે (એટલે કે) રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાની ચીજ છે એને એ જ્ઞાન પોતાના અમૂર્ત (સ્વરૂપને) જાણે અને બીજા અમૂર્ત જે ધર્માસ્તિકાય છે તેને પણ જાણે. આહા..હા...!

‘મૂર્ત પદાર્થોમાં પણ અતીન્દ્રિય એવા જે પરમાણુ વગેરે,...’ પરમાણુ છે એ અતીન્દ્રિય છે, એ ઇન્દ્રિયથી ગ્રાહ્ય ન થાય. એક રજકણ-છેલ્લો Point (છે) એને અતીન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે. આ..હા..હા...! અતીન્દ્રિય જ્ઞાન પરમાણુને પણ જાણે. અહીં તો અત્યારે અતીન્દ્રિય પૂર્ણ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વાત છે. નીચે(ના ગુણસ્થાને) શ્રુતજ્ઞાન થાય છે ખરું એ પણ અતીન્દ્રિય છે, (શુદ્ધ) ભાવ છે. એ પણ પરોક્ષ રીતે આ સ્વને અને પરને બધાને જાણે, પણ અલ્પ છે. ઉપયોગમાં એને ક્રમ પડે છે અને આ તો અક્રમ એક સમયમાં અનંત જ્ઞાન, આનંદ ! અનંત જ્ઞાન સાથે અનંત આનંદ ! આ..હા..હા...!

કારણ કે જગતના પ્રાણી(ને) આનંદનો હેતુ છે ને ? સુખી થવું છે ને ? કોઈ રીતે પણ સુખી થવું છે. પ્રાણ મૂકી દે, ઝેર ખાય તોપણ એને સુખી થવું છે (માટે ઝેર પીવે છે). પ્રતિકૂળતા આવી પડે કે કાંઈ સહન ન થાય તો ઝેર પીવે. (એમાં) હેતુ તો એ છે કે, આનાથી મારે મુક્ત થવું છે, સુખી થવું છે. આહા..હા...! એ કાંઈ ઉપાય નથી, પણ કરે છે ને ? માને છે ને ? મોટા શેઠિયા હોય તોપણ ઝેર પીવે ! આહા..હા...! ‘અમદાવાદ’માં શઠિયો થઈ ગયો નહિ ? કાંઈ બરાબર ન ચાલ્યું (એટલે) ઝેર પીને મરી ગયા ! આહા..હા...! બળી મરે છે ને ? ગ્યાસતેલ આદિથી કોઈ કુદરતે મરે એ જુદી વાત (છે). આ તો પોતે ગ્યાસતેલ છાંટીને બળે. (એનો અર્થ) એમ કે, એટલી પ્રતિકૂળતા આવી હોય તો એને એમ (છે) કે, આટલી પ્રતિકૂળતા મારાથી સહન નહિ થાય. માટે આનાથી છૂટીને સુખી થઈશ. પણ છૂટીને ત્યાં ક્યાં માસીબા બેઠી છે કાંઈ ? આહા..હા...! આવા જે પરિણામ કરે એ તો દુર્ગતિ(માં જઈને) વધારે દુઃખી થશે. ઘણાં માંસ ન ખાતા હોય એ તો તિર્યચમાં જાય. માંસ, દારૂ ખાતા હોય તો મરીને નરકમાં જવાના. આ..હા..હા...! આકરૂ કામ છે. મનુષ્યપણાંમાં પણ જો પુણ્યનો ભાવ વિશેષ નહિ હોય અને આખો દિ’ પાપ જ હશે તો તો એનું કાંઈ ઠેકાણું નથી. સમ્યગ્દર્શન તો નહિ પણ જેને પુણ્ય – દયા, દાન, પ્રતાદિના પરિણામ, ધર્મ પ્રભાવનાના પરિણામ એવા એકાદ કલાક આવે એમાં શું થયું ? ત્રેવીસ કલાક બીજું (ચાલે). એ તો એરણની ચોરી (અને) સોયનું દાન !

શ્રોતા :- તો અમારે ધંધો મૂકી દેવો એમ કહેવા માગો છો ?

સમાધાન :- ધંધો મૂકી દે કે ન મૂકી દે પણ બે-ચાર કલાક શાસ્ત્ર વાંચન, સત્શાસ્ત્ર, સત્સમાગમ એ તો કરવો જોઈએ કે નહિ ? આખો દી’ એકલા પાપમાં બાવીસ કલાક કાઢે ! છોકરાં, છોડીયું ન હોય એ પણ એમાં ઘૂસી જાય ! આ..હા...! અંતે તો એકલો છે. અત્યારથી હવે મારું શું થશે ? એમ જો અત્યારે કરશે તો કોઈની સાથે સંબંધમાં રહેશે નહિ. વેપારનો સંબંધ કરે છે એ પોતાની મમતાથી કરે છે. માને કે, આ છોકરા માટે કર્યું પણ વાત તો

(એમ છે કે) મમતા છે માટે (કરે છે). આહા..હા...!

શ્રોતા :- છોકરાઓને શીખવવા તો કરે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- છોકરાને શીખવવા માટે નથી (કરતો), મમતા માટે (કરે) છે. છોકરા ભણે અને પાપ કરીને પૈસા ખર્ચે. એકલું પાપ છે. પાપ કરીને પૈસા ભેગા કર્યા છે અને (છોકરાને) ભણાવ્યો, એ પણ પાપ ! આ તો વસ્તુની સ્થિતિ એવી છે, બાપુ ! શું થાય ? અરે...! એકલો અનાદિનો છે. એને એના પોતાના જે ધર્મના પરિણામ થવા એ તો બહુ મુશ્કેલ (છે), અશક્ય જેવું તો નથી પણ દુર્લભ તો છે. પણ એને સારા પરિણામના સંસ્કાર નાખવા... આહા..હા...! અને જેથી તેમાં ચાર-ચાર કલાક, પાંચ કલાક, છ કલાક પુણ્ય બંધાય, સમજાય છે ?

શ્રોતા :- આપ કલાક એક તો રાખો !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એક કલાકમાં દાળિયા શું થાય ? ત્રેવીસ કલાક એકલા પાપના જોદ્ધા ! અને એક કલાક પાતળી (પુણ્ય) ! ત્યાં અમારા પાલેજવાળા કાંઈ નહોતા કરતા ને પછી એના બાએ કીધું કે, 'આને કાંઈક કહો, મહારાજ ! એક કલાક તો વાંચે !' ધંધા મોટા, નવરાશ ન મળે. મોટા ગોદામ ભરેલા, ચોખા આમ ભરેલાં, મોટી દુકાનો ! ત્રણ છોકરાને ત્રણ મોટી દુકાનો છે. હવે, નવરાશ ન મળે. સવારે પોણો કલાક જાતા હશે. ઘરના મકાન છે, ઘરની દુકાન છે, પૈસાવાળા છે. ચાલીસ લાખ રૂપિયા છે. ભેગા હતા ત્યારે ત્રણ-ચાર લાખની પેદાશ હતી, હવે થોડી થઈ ગઈ. એક અબજના કારખાના કરે છે. દસ હજાર, વીસ હજાર માણસ એ વધશે, પણ એમાં વધારે ગૂંચાઈ જશે. આ..હા...! આહા..હા...!

અહીં કહે છે (કે), અમૂર્ત ધર્માસ્તિ આદિને જાણે (અને) મૂર્તમાં પણ અતીન્દ્રિય પરમાણુ, કાળાણુ વગેરે (જાણે). કાળાણુ છે ને કાળાણુ ? ભગવાન જ્ઞાનમાં એને જાણે. 'દ્રવ્યે પ્રચ્છન્ન એવાં જે કાળ વગેરે...' અહીં કાળ આવ્યો. આ..હા...! 'કાળ વગેરે (-દ્રવ્ય અપેક્ષાએ ગુપ્ત એવાં જે કાળ, ધર્માસ્તિકાય વગેરે),...' અરૂપી કાળ દ્રવ્ય ગુપ્ત છે ને ?

શ્રોતા :- ઇન્દ્રિય દ્વારા દેખાતા નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નથી, ઇન્દ્રિય દ્વારા એને જણાય નહિ. 'ક્ષેત્રે પ્રચ્છન્ન એવા જે અલોકાકાશના પ્રદેશ...' આ..હા..હા...! અહીંનું આમ જરી દેખાય કે, છે. (પણ આ તો) અલોકાકાશના પ્રદેશને પણ દેખે. આહા..હા...! એનો સ્વભાવ જ એટલો છે. ત્રણકાળ, ત્રણલોકને, સ્વ-પરને જાણવું એટલા સ્વભાવવાળો છે, એટલો તો એ મોટો છે ! એથી કંઈ વિશેષ નથી. ત્રણકાળ, ત્રણલોકને જાણે અને સ્વ-પરને જાણે એ કોઈ વિશેષ નથી, એ તો એનું સ્વરૂપ જ એવું છે. આહા..હા...!

‘શુદ્ધભાવ અધિકાર’માં તો સમ્યગ્દર્શનની વાત લીધી છે. ‘જીવાદિબહિત્ત્વં હેયં’ આ..હા..હા...! જીવની પર્યાય, ત્યાં અજીવનું જ્ઞાન થાય તેને અજીવ કહીએ, પછી પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ અને બંધ અને સંવર, નિર્જરા અને કેવળજ્ઞાન-મોક્ષ, એ બધાં બહિર્તત્ત્વ છે, એક-એક સમયનું તત્ત્વ છે, બહિર્તત્ત્વ છે. આહા..હા...! ‘ઉપાદેયમપ્પણો અપ્પા’ આત્મા અનંત ગુણનો પિંડ અરૂપી અતીન્દ્રિય... આહા..હા...! એ જ સમ્યગ્દર્શનમાં આદરણીય છે, ઉપાદેય એ છે, બાપુ ! આહા..હા...! જેને પરમપારિણામિકભાવ કહીએ. પછી કંઈક શબ્દ છે ને ? ‘કમ્મોપાધિસમુભવ’ એ ગાથામાં છે. એટલે એમ કે, નિમિત્ત છે તો એ નહિ (અર્થાત્) જેમાં કર્મનું નિમિત્તપણું છે એ નહિ. (જેમાં) નિમિત્તનો અભાવ છે એ ક્ષાયિકભાવ આદિ પણ નહિ. જ્ઞાયક ત્રિકાળી પરમ સ્વભાવભાવ ! (તે જ એક ઉપાદેય છે). આહા..હા...! કારણ કે સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષમાં ક્ષયોપશમભાવ અને ક્ષાયિકભાવ તો આવી ગયો. આહા..હા...! નિમિત્ત હો અને નિમિત્તનો અભાવ એવી જે અપેક્ષા છે એ રીતથી પણ ભિન્ન છે. આ..હા..હા...! શુદ્ધ પરમ પારિણામિકભાવ જેનું લક્ષણ, એવું જે નિજ તત્ત્વ ભગવાનઆત્મા ! તે ધર્મીને-સમકિતીને ઉપાદેય છે. આહા..હા...! એને જે રાગાદિ આવે પણ એ બધું હેય છે. આહા..હા...! અહીં પૂર્ણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનની વાત ચાલે છે.

‘કાળે પ્રચ્છન્ન એવા જે અસાંપ્રતિક પર્યાયો...’ કાળે એટલે, ? વર્તમાન પર્યાય સંપ્રત-વર્તમાન છે પણ ભૂત અને ભવિષ્યની પર્યાય પ્રચ્છન્ન - ઢંકાયેલી છે એને પણ જાણે. (અસાંપ્રતિકનો અર્થ નીચે છે) અસાંપ્રતિક = અતાત્કાલિક; વર્તમાનકાલીન નહિ એવા; અતીત-અનાગતને જાણે. આહા..હા...! અનંતકાળ પછી અનંતી... અનંતી... પર્યાય થાય... અનંતકાળ પછી પણ જે અનંતી... અનંતી... પર્યાય થાય એ બધા કાળ પ્રચ્છન્ન છે એને સર્વજ્ઞ જાણે. આહા..હા...! એવું તો એની પર્યાયનું સામર્થ્ય છે ! એને લઈને અતીન્દ્રિય આનંદ પણ સાથે હોય છે. સમજાણું કાંઈ ?

એમ સમ્યગ્દર્શનમાં પણ અતીન્દ્રિય આત્માને પકડતા જે સમ્યક્જ્ઞાન થાય એ જ્ઞાનની સાથે અતીન્દ્રિય આનંદ પણ હોય. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? અનંત ગુણના અંશો પ્રગટ થાય ! આહા..હા...! એને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. એને સમ્યક્જ્ઞાન - ભાવશ્રુતજ્ઞાન કહે છે. આ..હા...!

‘અસાંપ્રતિક પર્યાયો...’ એટલે વર્તમાન સિવાય, ભૂત-ભવિષ્યની પર્યાયો ‘ભાવે પ્રચ્છન્ન એવા જે સ્થૂલ પર્યાયોમાં અંતર્લીન સૂક્ષ્મ પર્યાયો...’ (અર્થાત્) અગુરુલઘુ(ગુણની) બધી ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ ! આહા..હા...! સ્થૂળ પર્યાય એટલે આ એક-એક સમયની પર્યાય છે પણ એની અંદર ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિવાળી પર્યાય સૂક્ષ્મ છે. આહા..હા...! એને પણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન

જાણે છે. આ..હા..હા...!

‘સ્થૂળ પર્યાયોમાં અંતર્લીન સૂક્ષ્મ પર્યાયો,...’ સ્થૂળ એટલે એક સમયની પર્યાય છે એ સ્થૂળ છે અને એમાં જે અગુરુલઘુની ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિની પર્યાય (છે) એ સૂક્ષ્મ છે. આહા..હા...! એક સમયની પર્યાય છે એ તો સ્થૂળ તરીકે છે અને એમાં અગુરુલઘુથી જે ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ થાય... આ..હા..હા...! (એ) કોઈ સૂક્ષ્મ છે. એને બધાને ભગવાનનું અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જાણે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘સ્થૂળ પર્યાયોમાં અંતર્લીન સૂક્ષ્મ પર્યાયો,...’ એ સ્થૂળ પર્યાયનો અર્થ આટલો છે. એક સમયની જે પર્યાય છે એ સ્થૂળ છે. આહા..હા...! અને એ પર્યાયમાં અગુરુલઘુ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ સૂક્ષ્મ છે, એ અંતર્લીન છે. આહા..હા...! આ..હા..હા...!

‘તે બધાંયનું—કે જે સ્વ અને પર એ ભેદોથી વિભક્ત છે...’ (અર્થાત્) સ્વના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, પરના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય અને એ સ્વના અને પરના વર્તમાન એક પર્યાયમાં પણ સૂક્ષ્મ અગુરુલઘુની પર્યાય, (એ) બધાને તે જાણે છે. છે ? ‘સ્વ અને પર એ ભેદોથી વિભક્ત છે તેમનું — ખરેખર તે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનને દૃષ્ટાપણું છે.’ આ..હા...! જોયું ? અહીં દેખે છે (એમ લીધું). જ્ઞાન પૂર્ણ દેખે છે. આહા..હા...! એના જ્યાં માહાત્મ્ય આવ્યા એને ઇન્દ્રિયના જ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયના સુખની બુદ્ધિ ઊડી જાય છે. આહા..હા...! ચક્રવર્તીના છ ખંડના રાજ હોય, જેની એક રાણી(ની) હજાર દેવ સેવા કરે છે ! રાણીની ! એવી બીજી સાધારણ ૯૬,૦૦૦ સ્ત્રી છે. આહા..હા...! ચક્રવર્તીની એક દાસી હોય છે, એવી દાસી કે પોતે ગાદીએ બેસે ત્યારે કરોડ રૂપિયાનો, અબજનો હીરો હોય (એને) હાથે આમ કરી નાખે ! એવી તો એ બાઈની શક્તિ હોય ! એવા તો એના ઘરે નોકર—બાઈ હોય. એ બાઈ જ્યારે ગાદીએ બેસે ત્યારે હીરાનો ચાંદલો કરે ! હીરાને ચોળી નાખી અને હીરાનો ચાંદલો કરે ! આહા..હા...!

શ્રોતા :- આવું આપ કહો ત્યારે હીરાની કીમત બહુ વધી જાય !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ બધા ઇન્દ્રિયસુખ (છે) એ દુઃખ છે. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પરાધીન છે, ઇન્દ્રિયસુખ પરાધીન છે. આહા..હા...! ભગવાન તો અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને આનંદથી ભરેલો છે ને ! આ..હા...! પ્રગટે છે ક્યાંથી ? છે એમાંથી પ્રગટે છે. આહા..હા...! તારી મહાસત્તા પ્રભુ (એવી છે). આહા..હા...! બધા થઈને મહાસત્તા કહે છે એ જુદી વસ્તુ હો ! આ તો આત્માની મહાસત્તા ! અનંત ગુણની અને અનંતી પર્યાયની ! આહા..હા...! એવી મહાસત્તાને — સ્વને અને પરને અતીન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રચ્છન્ને, ભૂત—ભવિષ્યને, પ્રચ્છન્ન કાળ આદિ પરમાણુને આ..હા...! અને સૂક્ષ્મ અગુરુલઘુની ષટ્ગુણીની વૃદ્ધિ પર્યાય, હીણી પર્યાય એક સમયમાં થાય ! એને તો સર્વજ્ઞ ભગવાન(નું) અતીન્દ્રિયજ્ઞાન પૂર્ણ જાણે છે. આ..હા...! પ્રભુ ! તું એવડો છો !

આહા..હા...! પામર તરીકે માન્યો છે ને ! પર્યાયમાં પામર તરીકે માને એ તો અતીન્દ્રિય આનંદના આદરમાં પૂર્ણ દશા નથી એટલે પર્યાયમાં પામર માને. આ તો દ્રવ્યમાં પામર છું, હું તો ભિખારી છું (એમ માને) ! ઈશ્વરનો અંશ છું કોઈ વળી એમ માને, લ્યો ને ! આ..હા...! ધૂળેય નથી. ઈશ્વર - પૂર્ણ ઈશ્વર તું છો ! એક-એક ગુણે ઈશ્વર એવા અનંતા ગુણે ઈશ્વરે પૂરો તું છો ! આ..હા..હા...! તારા જ્ઞાન અને આનંદને માટે ઈન્દ્રિયો અને પરપદાર્થની અપેક્ષા નથી. આહા..હા...!

આવું જે જ્ઞાન (છે) તેને 'દૃષ્ટાપણું છે...' બધાને દેખે છે. '(અર્થાત્ તે બધાંયને તે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન દેખે છે) કારણ કે તે (અતીન્દ્રિય જ્ઞાન) પ્રત્યક્ષ છે.' આ કારણ આપ્યું. એ તો પાઠમાં છે. પ્રત્યક્ષ છે ! ભવિષ્યની અનંતી... અનંતી... પર્યાયો થશે અને એક-એક દ્રવ્ય(ની) ભૂતકાળની અનંતી પર્યાય થઈ ગઈ એને વર્તમાન પ્રત્યક્ષ (જાણે છે). એ આપણે આવી ગયું છે. એ અસદ્ભૂત હોવા છતાં જ્ઞાનમાં પ્રત્યક્ષ છે માટે વિદ્યમાન છે. આહા..હા...! વાતું મોટી બહુ, ભાઈ !

આ..હા...! આત્મા એવડો મોટો છે કે, એક-એક ગુણે ઈશ્વર છે ! એવા તો અનંતા ગુણે ઈશ્વર છે !! અનંત ઈશ્વરનો ધરનાર છે ! આહા..હા...!

શ્રોતા :- દરેક ગુણે ઈશ્વર ?

સમાધાન :- દરેક ગુણમાં ઈશ્વરતા છે. દરેક ગુણમાં ઈશ્વરતા અને પર્યાયમાં પણ ઈશ્વરતા છે. આ..હા..હા...! એની પર્યાય પણ સ્વતંત્ર નિજ પ્રતાપથી શોભિત છે. આહા..હા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા ! એ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનથી બધું જાણે, (એમ) કહે છે.

'જેને અનંત શુદ્ધિનો સદ્ભાવ પ્રગટ થયો છે...' જેને અનંત શુદ્ધિનો સદ્ભાવ પ્રગટ થયો છે. જોયું ? શક્તિમાંથી વ્યક્તિ (પ્રગટ થઈ). 'એવા, ચૈતન્ય-સામાન્ય સાથે અનાદિસિદ્ધ સંબંધવાળા...' આહા..હા...! આ..હા..હા...! ચૈતન્યસામાન્ય જે ત્રિકાળી છે એને અતીન્દ્રિય શક્તિનો સદ્ભાવ પ્રગટ થયો છે. (અર્થાત્) શક્તિ છે એમાંથી પર્યાય પ્રગટ થઈ છે. પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ (છે). અંદર પૂર્ણ છે એ પ્રાપ્ત થઈ ગયું. ભગવાનને એક સમયમાં પ્રાપ્ત થઈ ગયું ! આ..હા..હા...!

'એવા, ચૈતન્ય-સામાન્ય સાથે અનાદિસિદ્ધ સંબંધવાળા એક જ 'અક્ષ' નામના આત્મા...' (અક્ષનો) નીચે અર્થ કર્યો છે. 'આત્માનું નામ 'અક્ષ' પણ છે. '(ઈન્દ્રિયજ્ઞાન અક્ષ એટલે ઈન્દ્રિય દ્વારા જાણે છે; અતીન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અક્ષ એટલે આત્મા દ્વારા જ જાણે છે).' ઈન્દ્રિયને અક્ષ કીધું તો ઈન્દ્રિય દ્વારા જાણે. અહીં તો આત્મા દ્વારા જાણે એને અતીન્દ્રિય કહે છે. 'અક્ષ' નામના આત્મા પ્રતિ જે નિયત છે (અર્થાત્ જે જ્ઞાન આત્માને જ વળગેલું છે-)...'

આહા..હા...! જ્ઞાનસ્વભાવ આત્મા સાથે વળગેલો છે – તદાત્મ્ય છે. ‘(આત્મા દ્વારા સીધું પ્રવર્તે છે),...’ એને કોઈ ઇન્દ્રિય અને મનની અપેક્ષા નથી. આહા..હા...! એવો ચૈતન્ય ભગવાન ! આહા..હા...! ‘જે (ઇન્દ્રિયાદિ) અન્ય સામગ્રી શોધતું નથી...’ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન, આ ઇન્દ્રિય હોય તો ઠીક, આ મન હોય તો ઠીક અથવા મારી સામે પદાર્થ હોય તો ઠીક એ (બધું) અતીન્દ્રિય જ્ઞાન શોધતું નથી. આહા..હા...! અતીન્દ્રિય જ્ઞાન તો સામે હોય-ન હોય, ભૂત-ભવિષ્યની બધી પર્યાયો અને સૂક્ષ્મ પરમાણુ, કાળાણુને પ્રત્યક્ષ દેખે છે. આહા..હા...! એવું અતીન્દ્રિયજ્ઞાન તે ઉપાદેય છે, એમ કહે છે.

અહીંયાં અત્યારે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ઉપાદેય કહ્યું અને (ત્યાં ‘નિયમસાર’માં) કહ્યું કે, અતીન્દ્રિયજ્ઞાન જે કેવળજ્ઞાન છે તેને હેય કીધું, બહિર્તત્ત્વ કીધું. શું કહ્યું ? અહીં ‘પ્રગટ’ થયો ને ? પ્રગટ કીધું છે ને ? ‘શુદ્ધિનો સદ્ભાવ પ્રગટ થયો છે’ એ પર્યાય છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન એક સમયની શુદ્ધિની પ્રગટ પર્યાય છે. અહીંયાં આ ઉપાદેય છે, જ્ઞાનનો અધિકાર છે માટે એને ઉપાદેય પણ કહ્યું અને ‘નિયમસાર’માં તો કેવળજ્ઞાનની જે પર્યાય છે... આ..હા..હા...! એ પરતત્ત્વ છે, આ..હા..હા...! બહિર્તત્ત્વ છે. અંતઃતત્ત્વ પરમપારિણામિક પ્રભુ આખો ! આ..હા..હા...! એ અંતરૂ તત્ત્વ છે એની અપેક્ષાએ કેવળજ્ઞાન પણ બહિર્તત્ત્વ છે. અંતરૂ તત્ત્વ જે પૂર્ણ છે તે જ આદરણીય છે. આ..હા..હા...! અહીં તો જ્ઞાનપ્રધાન કથનની અંદર અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ઉપાદેય છે. (એ) છે તો પર્યાય.

શ્રોતા :- પ્રગટ કરવાની અપેક્ષાએ કહ્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, એની આટલી કીમત છે ને ! આવડી મોટી છે ! અને અતીન્દ્રિય(જ્ઞાન) પ્રગટ થાય, એને પ્રગટ કરે એટલે આદરણીય છે. પ્રગટ કરવા માટે આદરણીય છે અને પ્રાપ્ત થયું તે આદરણીય થયું તો એની સાથે અતીન્દ્રિય આનંદ પણ આવ્યો છે. આ..હા..હા...! જે જ્ઞાનમાં અતીન્દ્રિય આનંદ ન આવે તે જ્ઞાન જ્ઞાન નહિ. આહા..હા...! આવું છે !

‘...‘અક્ષ’ નામના આત્મા પ્રતિ જે નિયત છે (અર્થાત્ જે જ્ઞાન આત્માને જ વળગેલું છે- આત્મા દ્વારા સીધું પ્રવર્તે છે),...’ એ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન જે છે એ આત્મા દ્વારા સીધું (પ્રવર્તે છે અર્થાત્) એને કોઈની અપેક્ષા નથી કે, આ સાંભળેલું હતું તો સંસ્કારને લઈને આ પ્રગટ થયું, એમ પણ નથી. આહા..હા...! એ પહેલાં આવી ગયું છે.

‘જે (ઇન્દ્રિયાદિ) અન્ય સામગ્રી શોધતું નથી...’ આ..હા..હા...! એ એક સમયના અતીન્દ્રિયજ્ઞાનની માહાત્મ્ય દશા ! એ જ્ઞાન થવામાં તેને બીજાં સાધનોની જરૂર નથી. આહા..હા...! એવું એ સ્વતઃસિદ્ધ પરિપૂર્ણ ભગવાનઆત્માનું જ્ઞાન છે. આહા..હા...! પરમાત્માને

પ્રગટ થયું છે. બીજા આત્માને અંદર સ્વભાવ-શક્તિ રૂપે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? 'નિયમસાર'માં સિદ્ધ સમાન કીધાં છે ને ? સંસારી જીવ સિદ્ધ સમાન છે ! એનો આત્મા છે એ પૂર્ણાનંદથી ભરેલો આખો છે. આહા..હા...! (એવી) ગાથા છે (કે), સિદ્ધ સમાન છે. સમાનનો અર્થ પર્યાય સિદ્ધ સમાન છે એમ નહિ, વસ્તુ સિદ્ધ સમાન છે - દ્રવ્ય આખું ! ઓ..હો..હો...! અનંતા... અનંતા... અનંતા... અતીન્દ્રિય ગુણોનો પિંડ પ્રભુ ! ઓ..હો...! એ આત્મા (છે) અને એ આત્મા દ્રવ્યે સિદ્ધ છે. દ્રવ્યથી એ પરમાત્મા છે. દ્રવ્યથી પરમાત્મા છે, દ્રવ્યથી જિનસ્વરૂપે છે. આ..હા..હા...! દ્રવ્યે તે ઈશ્વર પૂર્ણ છે ! આ..હા..હા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા ! એની જે પ્રગટ દશા થાય તે પરને આધીન નથી, (એમ) કહે છે. છે ને ?

'અને જે અનંત શક્તિના સદ્ભાવને લીધે...' ઓ..હો...! પ્રગટેલાની વાત છે, હોં ! 'અનંત શક્તિના સદ્ભાવને લીધે અનંતતાને (-બેહદપણાને) પામ્યું છે...' જેની કોઈ મર્યાદા નથી ! આ..હા..હા...! લોકાલોક છે, ત્રણકાળ છે (એમ) જાણે, પણ એથી પણ બેહદ છે ! આહા..હા...! ત્રણકાળથી વધારે તો શું હોય ? અને અલોકાકાશથી વધારે શું હોય ? પણ એથી અનંતગુણુ આકાશ હોય અને અનંતગુણો કાળ હોય તો (તેને પણ જાણે એવું) તે બેહદ જ્ઞાન છે ! હદ નામ એને મર્યાદા નથી. આ..હા..હા...! આવા જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય છે !

'અનંત શક્તિના સદ્ભાવને લીધે અનંતતાને...' અનંતતાને ! 'પામ્યું છે...' આહા..હા...! '(-બેહદપણાને) પામ્યું છે એવા તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને...' 'બેહદ' ક્યાંક આવી ગયું છે, નહિ ? બેહદ આવી ગયું છે. 'સમયસાર !' 'બેહદ શુદ્ધ ચૈતન્ય !' ૯૬ (ગાથા). અંદર બેહદ શુદ્ધ ચૈતન્ય ધાતુ ભગવાન ! આહા..હા...! અંતર ભગવાન કેવડો છે (એની) એને ખબર પણ નથી અને એને ધર્મ થઈ જાય ! સામાયિક ને પૌષ્ઠ ને પ્રતિક્રમણ ને... ક્યાં હતું ? એ તો રાગની ક્રિયા છે અને ધર્મ માને છે તો મિથ્યાત્વને પોષે છે. આવી વાતું...! આહા..હા...! વિકલ્પનો કણ પણ પૂર્ણાનંદના નિર્વિકલ્પ (સ્વરૂપ) આગળ હેય છે. આહા..હા...! ત્યારે પૂર્ણ સ્વરૂપ ભગવાન ઉપાદેય છે. અહીંયાં પ્રગટ થયેલું જ્ઞાન ઉપાદેય છે, એમ કહેવું છે. આહા..હા...!

'પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને - જેમ દાહ્યાકારો દહનને અતિક્રમતા નથી...' શું કહે છે ? પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને જેમ દાહ્યાકારો એટલે બળવા લાયક જે પદાર્થો છે એ અગ્નિને અતિક્રમતા નથી. બધા અગ્નિમાં દહન થઈ જાય છે. આહા..હા...! બળવા લાયક છે એ બધા અગ્નિમાં બળી જાય છે, અગ્નિમય થઈ જાય છે. 'તેમ જ્ઞેયાકારો...' આ..હા..હા...! અગુરુલઘુની ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ એક-એક પર્યાયમાં, એક-એક ગુણની એક-એક પર્યાયમાં ! આ..હા..હા...! અનંતા ગુણો અને એની એક સમયમાં અનંતી પર્યાયો ! આહા..હા...! અને એક-એક પર્યાયમાં... આ..હા..હા...! એક-

એક પર્યાયમાં અનંતગુણી ષટ્ગુણીહાનિવૃદ્ધિ - એ જ્ઞેય જ્ઞાનાકારને ઓળંગતા નથી. એ જ્ઞેય જ્ઞાનાકાર થઈ જાય છે. એ જ્ઞેય આખું બધું છે એ જ્ઞાનાકારમાં આવી જાય છે. છે ?

‘(જેમ) દાહ્યાકારો દહનને અતિક્રમતા નથી તેમ જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનને નહિ અતિક્રમતા હોવાથી-’ (અતિક્રમતા એટલે) જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનને ઓળંગી શકતા નથી. આ..હા..હા...! એક-એક પર્યાયમાં અનંતી ષટ્ગુણીહાનિવૃદ્ધિ એવી અનંતી પર્યાયમાં (ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ) ! એક પ્રગટ (પર્યાયમાં) હોં ! એ બધા જ્ઞેયોને જ્ઞાન ઓળંગતું નથી. એ જ્ઞેયપણું છે એ જ્ઞાનને ઓળંગતું નથી. જ્ઞાન એને જાણી લે છે અને જ્ઞેય છે એ જ્ઞાનાકાર આમાં થઈ જાય છે - જણાઈ જાય છે. આહા..હા...!

જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનને... આહા..હા...! અતિક્રમતા નથી. છે નીચે ? જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનને ઓળંગી શકતા નથી. આ..હા..હા...! એ જ્ઞેય(નું) જેટલું સ્વરૂપ છે (અર્થાત્) દ્રવ્યનું, ગુણનું (અને) પ્રગટ પરિણમનનું (તેમાં પણ) પ્રગટ પરિણમનની અનંતી પર્યાય ! અને એક-એક પર્યાયની અનંતી તાકાત - અગુરુલઘુની ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ. આ..હા..હા...! એ જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનને ઓળંગી શકતા નથી. એટલે કે બધાનું જ્ઞાન થઈ જાય છે. જ્ઞાનની હદ બહાર જઈ શકતા નથી. જ્ઞાન અપરિમિત છે તેથી હદ બહાર જઈ શકતા નથી. જ્ઞાનમાં જણાઈ જ જાય છે. આ..હા..હા...!

એક દ્રવ્ય છે - પરમાણુ કે આત્મા (તેમાં) અનંતા તો ગુણ છે. અનંતા... અનંતા... અનંતા... અનંતા... આકાશના પ્રદેશ છે એથી અનંતગુણા ! ઓ..હો..હો...! એક ગુણની એક સમયમાં અનંતી પર્યાય છે (અર્થાત્) એક ગુણની એક (પર્યાય) એવી અનંત ગુણની પર્યાય ! એ એક પર્યાયમાં અનંતી ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિની સૂક્ષ્મ પર્યાય ત્યાં લીન છે. એટલે પર્યાયમાં છે, એમ. આહા..હા...! એ બધાને - એ બધા જ્ઞેયાકારો છે એ બધું જ્ઞાનમાં આવી જણાય છે.

શ્રુતજ્ઞાનીવાળાને તો એમ કહ્યું છે કે, ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ શું છે ? કારણ કે, એક સમયની પર્યાય કેવળજ્ઞાન (છે) એ કેવળજ્ઞાન કંઈ કમી થાય ? ઓછું થાય છે ? જેટલું જાણે એટલું જ (જાણે). પણ એ પર્યાયમાં કોઈ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ (એવી રીતે થાય છે) ! આહા..હા...! પર્યાયમાં અનંત... અનંત... અનંત... કેવળીઓને જાણે એવી એક પર્યાય ! અને એ પર્યાયમાં અગુરુલઘુ(ની) ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ ! એક સમયમાં ! આ..હા..હા...! એવડી તો અનંતી પર્યાયો છે !! એક (જ્ઞાનગુણની પર્યાય) આટલામાં છે તો (એવો) બીજો શ્રદ્ધાનો પર્યાય પણ એટલી જ તાકાતવાળો છે, આનંદની પર્યાય એટલી જ તાકાતવાળો છે, વીર્યની પર્યાય એટલી જ તાકાત(વાળો) છે. આહા..હા...! ફક્ત (એ પર્યાયો) જાણે નહિ એ જુદી વાત (છે), જાણે જ્ઞાન. પણ એ સિવાયની (બીજી) અનંતી પર્યાયો (છે). અનંતી ! જેવી આ તાકાત છે એવી એની

તાકાત છે. એ બધા જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનમાં જણાઈ જાય છે. આહા..હા...!

હવે આવી આત્માની વાત મૂકી દઈને બહારની વાતું કરે બિચારા ! આમ કરો ને આ કરો - પ્રતિક્રમણ કરો... શું છે ? ધૂડમાં તારા પ્રતિક્રમણ ક્યાં હતા ? હજી મિથ્યાત્વથી પાછો વળ્યો નથી, ત્યાં અપ્રતથી પાછા વળવાનું પ્રતિક્રમણ તારે ક્યાંથી આવી ગયું ? આહા..હા...! મિથ્યા ભ્રાંતિનો ત્યાગ નથી અને બહારનો ત્યાગ આવ્યો તો ત્યાગ ક્યાંથી થઈ ગયો તને ?

શ્રોતા :- બહારનું તો બહાર જ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો ત્યાગ છે જ. (એવી) ત્યાગઉપાદાનશૂન્યત્વ શક્તિ છે. પરના ત્યાગથી તો આત્મા શૂન્ય છે. ગ્રહણથી પણ શૂન્ય છે અને ત્યાગથી પણ શૂન્ય છે. આહા..હા...!

આહા..હા...! એક સજ્જાયમાં આવે છે 'હોંશિડા હોંશ ન કીજે' એક આખી સજ્જાય છે. ચાર સજ્જાયમાળા છે ને ? ચાર સજ્જાયમાળા છે. એ દુકાન ઉપર બધી જોયેલી, વાંચેલી. પિતાજીની ઘરની દુકાન હતી ને ! મારા ભાગીદાર ત્યાં થડે બેઠા હોય અને હું અંદર એકલો વાંચુ. એ ન હોય ત્યારે બેસવું પડે. આહા..હા...! એમાં એક શ્લોક આવે છે - મોટી સજ્જાય આવે છે. 'હોંશિડા મત હોંશ ન કીજે' કોઈ બાહ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવમાં હોંશ ન કર, ભાઈ ! આહા..હા...! પછી તો ઘણું હશે, પણ આટલું યાદ રહી ગયું છે. તે દી' તો ઘણું બધું વાંચેલું ને ! આહા..હા...! ચાર સજ્જાયમાળા આવે છે. એક સજ્જાયમાળામાં ૨૦૦-૨૫૦-૩૦૦ સજ્જાય આવે છે. એક-એક સજ્જાયમાં ૧૦-૧૫ શ્લોક આવે છે. આ..હા...!

તે દી' એમાં આ પણ આવ્યું હતું - 'સહજાનંદી રે આત્મા, સૂતો કંઈ નિશ્ચિંત રે, મોહ તણા રે રણિયા ભમે, જાગ જાગ રે મતિવંત રે... લૂંટે જગતના જંત રે...' બાયડી-છોકરા (એમ કહે કે) 'અમે તમારા છીએ, અમને મોટા કરશો, તમે ક્યાં જશો ?' બાયડી કહે કે, 'હાથ મારો ઝાલ્યો હતો તમે !' એ જગતના ઠગારા પ્રાણી તને ઠગે છે ! ધૂતારાઓ છે બધા ! (આ પાછો) હોંશે કરીને ત્યાં ઠગાય છે ! 'લૂંટે જગતના જંત' આહા..હા...! 'કોઈ વિરલા ઉગરંત, સહજાનંદી રે આત્મા...' (એમ) મોટો શ્લોક છે. ચાર સજ્જાયમાળામાં આવે છે. તે દી' દુકાન ઉપર બધું (જોયેલું). આ તો બધી (સંવત) ૬૫-૬૬ની વાત છે ! સંવત ૧૯૬૫-૧૯૬૬ ! ૧૯૭૦માં તો દીક્ષા (લીધી). એના પહેલાંની આ વાત છે. આહા..હા...! ભારે ભાઈ, આ તો ! 'સહજાનંદી રે આત્મા' સહજાનંદી (એટલે) પેલા 'સ્વામીનારાયણ'ના સહજાનંદી નહિ, હોં !

એક ફેરી અમારે એવું થયું હતું (કે) 'સહજાનંદી રે આત્મા' બોલતા હતા ત્યાં એક શેઠાણી સામે બેઠા હતા. (એને એમ થયું કે), 'સહજાનંદી આપણે ક્યાંથી આવ્યું ?! સ્વામીનારાયણને સહજાનંદી હોય !' કાંઈ બિચારાને ખબર ન મળે !

સહજાનંદ ! સ્વભાવિક આનંદનો દરિયો ભગવાન છે ! જેના આનંદ માટે પરની અપેક્ષા નથી, આહા..હા...! જેના આનંદ આગળ ઇન્દ્રિયના સુખ ઝેર જેવા લાગે. આહા..હા...! જેના આનંદની આગળ શુભભાવ ઝેર લાગે ! તો ઇન્દ્રિયના સુખ તો ઝેર લાગે ! આ..હા..હા...! (અંદર મોટો) પ્રભુ છે એની મોટપની શું વાતું કરવી ! કહે છે.

એ અહીંયાં કહ્યું, જોયું ? જ્ઞેયાકારો જ્ઞાનને ઓળંગતા નથી. 'યથોક્ત પ્રભાવને અનુભવતું...' યથોક્ત એટલે જે યથા - (આ) બધું કહ્યું એવા પ્રભાવને અનુભવતું. આ..હા..હા...! એવો જેનો પ્રભાવ છે કે, '(-ઉપર્યુક્ત પદાર્થોને જાણતું) કોણ રોકી શકે ?' આ..હા..હા...!

'સ્વામીકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'માં પુદ્ગલનું આવ્યું છે કે, પુદ્ગલની એવી કોઈ શક્તિ છે કે, કેવળજ્ઞાનાવરણીને આવરે ! એ તો પરમાણુમાં ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ પર્યાય થાય તો કેવી થાય એ બતાવી છે. એ જ્ઞાનાવરણીયના પરમાણુ ત્યાં સુધી પરિણમ્યા છે કે, પોતે પોતાનું જ્ઞાન હીણું કરે છે એમાં એ નિમિત્ત થાય છે. આવી પરમાણુની પર્યાય - જ્ઞાનાવરણીયની જેવી પર્યાય બીજાં કોઈ પદાર્થમાં હોય નહિ, એમ (કહેવું છે). શું કહ્યું એ ? એ પરમાણુની પર્યાય આવડી મોટી છે, એટલું સિદ્ધ કર્યું છે. કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ આખો જે ભગવાનઆત્મા ! એને પોતે - જાતે જ્યારે ભાવઘાતિથી હીણી (પર્યાય) કરે ત્યારે તેને નિમિત્ત કહેવાય. એવી પરમાણુની (પર્યાય છે). એક વિષ્ટાપણે પરિણમે, ગોળપણે પરિણમે, સાકરપણે પરિણમે, વિંછીના ડંખપણે પરિણમે, સર્પના ઝેરપણે પરમાણુ પરિણમે (એમ) આ પરમાણુ કેવળજ્ઞાનાવરણીયપણે પરિણમે, એમ એટલું બતાવવું છે. આહા..હા...! એને ઠેકાણે (અજ્ઞાની એમ) કહે કે, 'જુઓ ! એને લઈને ઢંકાઈ ગયું છે !' આહા..હા...! પોતાના ભાવથી - ભાવઘાતિકર્મથી ઢંકાઈ ગયું છે. આ..હા...! વિષય જે પૂર્ણ થવો જોઈએ, માનવો જોઈએ એને ઠેકાણે થોડો કરીને ત્યાં રોકાઈ ગયો છે. આહા..હા...! આકરું કામ છે !

અત્યારે (એમ) કહે છે કે, 'આવા સાધુ ન માનો તો અજ્ઞાન છે !' લ્યો ! 'અત્યારે બધાને સાધુ માનો !' કહે છે. એને શું બેઠું હશે ! 'હસ્તિનાપુર'માં ૮૧ ફૂટનો મોટો માનસ્તંભ બનાવ્યો છે. એનો મોટો મહોત્સવ છે.

(અહીંયાં કહે છે) '(-ઉપર્યુક્ત પદાર્થોને જાણતું) કોણી રોકી શકે ?' આહા..હા...! '(અર્થાત્ કોઈ ન રોકી શકે). આથી તે (અતીન્દ્રિય જ્ઞાન) ઉપાદેય છે.' લ્યો ! સરવાળો આ લાવવો છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રગટ કરવું એવું તે ઉપાદેય છે. આ..હા...! પણ એ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન કેમ પ્રગટ થાય ? કે, જેમાં - ભગવાનઆત્મામાં અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ભર્યું છે એનો આશ્રય લે તો અતીન્દ્રિયજ્ઞાન થાય. એનું તાત્પર્ય તો પાછું આ છે.

અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ઉપાદેય (કહ્યું) પણ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રગટે કેમ ? કોઈ દયા, દાન, વ્રત,

ભક્તિના પરિણામથી (પ્રગટે) ? એ તો રાગ છે. આહા..હા...! અંદર જ્ઞાનનો દરિયો ભર્યો છે, પ્રભુ ! બેહદ શક્તિવાળું તત્ત્વ છે અંદર ! એનો આશ્રય લે, એની સન્મુખતા થાય તો તે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રગટે. આહા..હા...! બીજાંને નવી વાત લાગે ! આ..હા...! પણ બાપુ ! વીતરાગનો માર્ગ આ છે ! જિનેશ્વરદેવ ત્રણલોકના નાથ ! પરમેશ્વરનો આ હુકમ છે ! પરમેશ્વરની આ આજ્ઞા છે ! આ..હા...!

આવું જે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન કીધું -- દ્રવ્યથી પ્રચ્છન્ન, ક્ષેત્રથી ઢાંકેલા, કાળને ઢાંકેલા, ભાવથી ઢાંકેલા પર્યાયો આદિ... આહા..હા...! બધાને એક સમયમાં જાણવાને કોણ રોકી શકે ? આહા..હા...! આવો તારો નાથ છે ! એક સમયની અતીન્દ્રિય પર્યાય એવી અતીન્દ્રિય પર્યાય અનંતી ! એવી અનંતી અતીન્દ્રિય પર્યાયનો (પિંડ) તે જ્ઞાનગુણ છે. આહા..હા...! એમ સમકિતની - ક્ષાયિક સમકિતની પર્યાય અનંતી થાય, એ અનંતી પર્યાયનો પિંડ અંદર શ્રદ્ધા ગુણ છે. આ..હા...! ચારિત્રની પર્યાય જે શાંતિ છે - દશામાં ચારિત્ર પર્યાય (છે) એ શાંતિ છે એવી તો અનંતી ચારિત્રપર્યાય એના ચારિત્રગુણમાં છે. કેવડો મોટો ઇ પ્રભુ ! ત્યાં ('સમયસાર'માં) બેહદ કીધું ને ? આ..હા..હા...! ભગવાનને એક સમયનો અનંતો પુરુષાર્થ - વીર્ય પ્રગટ્યું ! અનંતો પુરુષાર્થ ! એવો-એવો સાદિઅનંત પર્યાયનો અનંતો પુરુષાર્થ ! એ બધી અનંતી શક્તિ વીર્યગુણમાં પડી છે. આહા..હા...! અરે...! એના ગાણા સાંભળ્યા નહિ. (એવું) 'અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ઉપાદેય છે.' લ્યો ! આહા..હા...!

'હવે ઇન્દ્રિયસુખના સાધનભૂત...' (પહેલાં) અતીન્દ્રિયજ્ઞાનનું સાધન (કહ્યું) હતું. 'હવે ઇન્દ્રિયસુખના સાધનભૂત (-કારણરૂપ) ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય છે-' આ..હા...! ઇન્દ્રિયનું જે માનેલું સુખ છે (તે હેય છે). ભાષા તો શું કરે ? અતીન્દ્રિય સુખની સામે ઇન્દ્રિયનું સુખ લીધું. (એ) સુખ નથી, એ તો દુઃખ છે, પણ લોકો માને છે ને ! (તેથી સુખ કહ્યું). આ..હા...! બરાબર ભૂખ લાગી હોય અને ચૂરમાના લાડવા અને પત્તરવેલિયાનાં ભજિયા ને અડદની હદડી દાળ ને ચટણી ને (બધું) મૂકે ને મજાનું ખાય (એટલે) જાણે ઓ..હો...! (થઈ જાય) ! (સાથે) પાપડ આપે પાપડ ! મોટા-મોટા (લગ્નમાં) તો બદામના પાપડ આપે, પિસ્તાના પાપડ આપે ! પહેલાં તો એમ હતું, હવે તો મોંઘું થઈ ગયું. આ..હા...! આવો નાથ પ્રભુ અંદર બિરાજે છે ! એ ઘણાંને જમાડે એવો છે ! અનંતા... અનંતા... ગુણને જમાડે એવો આનંદનો નાથ છે, પ્રભુ ! આહા..હા...! એની મોટપ ન આવે અને બહારની મોટપમાં હોંશું આવે ! આ..હા...! આનંદના નાથની મોટપ ન મળે અને દુઃખ અને રાગ અને નિમિત્ત... આહા..હા...! એમાં પ્રમોદ આવે, એને હોંશ આવે ! આવો સ્વભાવ છે તેનો એ અનાદર કરે છે. હજારનો પગાર હોય અને પાંચસો (રૂપિયા) વધ્યા (હોય તો) ઓ..હો..હો...! (થઈ જાય). આજે તો

બહુ (ખુશી) છે, લાપશી કરો આજે ! આહા..હા...! જેને (જેની) હોશું હોય એ ગમે તે કરે ! થવાની પર્યાય (હોય) તે થાય, કરે શું ? આ..હા...!

અહીં તો કહે છે, 'ઇન્દ્રિયસુખ' એમ આચાર્યો પણ ભાષા વાપરે. કહેવું શી રીતે ? આ..હા...! બાળક લાકડીના ઘોડે બેઠો હોય, આમ... ચડ્યો હોય... અને એનો બાપ કેરી લઈને આવ્યો (હોય અને એમ કહે કે) 'ચાલ અંદર, તારો ઘોડો છોડી દે !' લાકડી છોડી દે (એમ ન કહે કેમકે) એને ધુન છે કે આ ઘોડો છે. એટલે એનો બાપ (એમ) શબ્દ વાપરે (કે), 'ઘોડો છોડી દે, ચાલ અંદર ખાવા !' એમ આ ભાષા એવી છે. ઇન્દ્રિયસુખમાં માનનારા માણસ માટે ભાષા એવી છે. વિશેષ કહેશે...

સિદ્ધ ભગવાનમાં જેવી સર્વજ્ઞતા, જેવી પવિત્રતા, જેવો અતીન્દ્રિય આનંદ અને જેવું આત્મવીર્ય છે તેવી જ સર્વજ્ઞતા, પ્રભુતા, આનંદ અને વીર્યની તાકાત તારા આત્મામાં પણ ભરી જ છે.

ભાઈ એકવાર હરખ તો લાવ કે અહો ! મારો આત્મા આવો પરમાત્મસ્વરૂપ છે. જ્ઞાનાનંદની શક્તિથી ભરેલો છે. મારા આત્માની તાકાત હણાઈ ગઈ નથી. અરેરે ! હું હીણો થઈ ગયો, વિકારી થઈ ગયો, હવે મારું શું થશે ! એમ ડર નહિ. મૂંઝા નહિ, હતાશ થા નહીં... એકવાર સ્વભાવનો ઉત્સાહ લાવ... સ્વભાવનો મહિમા લાવીને તારી તાકાતને ઊછાળ. (પરમાગમસાર-૫૯૩)

अथेन्द्रियसौख्यसाधनीभूतमिन्द्रियज्ञानं हेयं प्रणिन्दति -

जीवो सयं अमुक्तो मुक्तिगदो तेण मुक्तिणा मुत्तं।
 ओगेण्हिता जोग्गं जाणदि वा तं ण जाणादि ॥५५॥
 जीवः स्वयममूर्तो मूर्तिगतस्तेन मूर्तेन मूर्तम्।
 अवगृह्य योग्यं जानाति वा तन्न जानाति ॥५५॥

इन्द्रियज्ञानं हि मूर्तोपलम्भकं मूर्तोपलभ्यं च। तद्वान् जीवः स्वयममूर्तोऽपि पञ्चेन्द्रियात्मकं शरीरं मूर्तमुपागतस्तेन ज्ञप्तिनिष्पत्तौ बलाधाननिमित्ततयोपलम्भकेन मूर्तेन मूर्तं स्पर्शादिप्रधानं वस्तूपलभ्यतामुपागतं योग्यमवगृह्य कदाचित्तदुपर्युपरि शुद्धिसंभवादवगच्छति, कदाचित्तद-संभवान्नावगच्छति, परोक्षत्वात्। परोक्षं हि ज्ञानमतिदृढतराज्ञानतमोग्रन्थिगुण्ठनान्नि-मीलितस्यानादिसिद्धचैतन्यसामान्यसंबन्धस्याप्यात्मनः स्वयं परिच्छेत्तुमर्थमसमर्थस्योपात्तानु-पात्तपरप्रत्ययसामग्रीमार्गणव्यग्रतयात्यन्तविसंष्टुलत्वमवलम्बमानमनन्तायाः शक्तेः परिस्खल-नान्नितान्तविकलवीभूतं महामोहमल्लस्य जीवदवस्थत्वात् परपरिणतिप्रवर्तिताभिप्रायमपि पदे पदे प्राप्तविप्रलम्भमनुपलम्भसंभावनामेव परमार्थतोऽर्हति। अतस्तद्धेयम् ॥५५॥

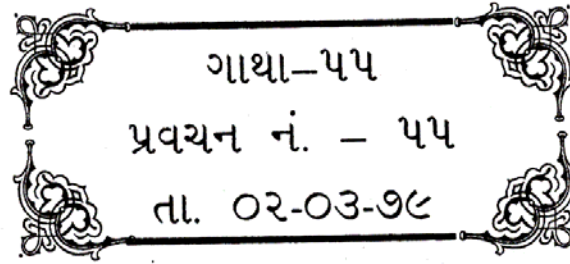
अथ हेयभूतस्येन्द्रियसुखस्य कारणत्वादल्पविषयत्वाञ्चेन्द्रियज्ञानं हेयमित्युपदिशति - जीवो सयं अमुक्तो जीवस्तावच्छक्तिरूपेण शुद्धद्रव्यार्थिकनयेनामूर्तातीन्द्रियज्ञानसुखस्वभावः, पश्चादनादिबन्धवशात् व्यवहारनयेन मुक्तिगदो मूर्तशरीरगतो मूर्तशरीरपरिणतो भवति। तेण मुक्तिणा तेन मूर्तशरीरेण मूर्तशरीराधारोत्पन्नमूर्तद्रव्येन्द्रियभावेन्द्रियाधारेण मुत्तं मूर्तं वस्तु ओगेण्हिता अवग्रहादिकेन क्रमकरणव्यवधानरूपं कृत्वा जोग्गं तत्स्पर्शादिमूर्तं वस्तु। कथंभूतम्। इन्द्रियग्रहणयोग्यं जाणदि वा तण्ण जाणादि स्वावरणक्षयोपशमयोग्यं किमपि स्थूलं जानाति, विशेषक्षयोपशमाभावात् सूक्ष्मं न जानातीति। अयमत्र भावार्थः :- इन्द्रियज्ञानं यद्यपि व्यवहारेण प्रत्यक्षं भण्यते, तथापि निश्चयेन केवलज्ञानापेक्षया परोक्षमेव। परोक्षं तु यावतांशेन सूक्ष्मार्थं न जानाति तावतांशेन चित्तखेदकारणं भवति। खेदश्च दुःखं, ततो दुःखजनकत्वादिन्द्रियज्ञानं हेयमिति ॥५५॥

પોતે અમૂર્તિક જીવ મૂર્તશરીરગત એ મૂર્તથી
કદી યોગ્ય મૂર્ત અવગ્રહી જાણે, કદીક જાણે નહીં. ૫૫.

અન્વયાર્થ :- [સ્વયં અમૂર્ત:] સ્વયં અમૂર્ત એવો [જીવ:] જીવ [મૂર્તિગત:] મૂર્ત શરીરને પ્રાપ્ત થયો થકો [તેન મૂર્તેન] તે મૂર્ત શરીર વડે [યોગ્ય મૂર્ત] યોગ્ય મૂર્ત પદાર્થને [અવગૃહ્યા] અવગ્રહીને (-ઇન્દ્રિયગ્રહણયોગ્ય મૂર્ત પદાર્થનો અવગ્રહ કરીને) [તદ્] તેને [જાનાતિ] જાણે છે [વા ન જાનાતિ] અથવા નથી જાણતો (-કોઈ વાર જાણે છે અને કોઈ વાર નથી જાણતો).

ટીકા :- ઇન્દ્રિયજ્ઞાનને ઉપલંબક પણ મૂર્ત છે અને ઉપલભ્ય પણ મૂર્ત છે. એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનવાળો જીવ પોતે અમૂર્ત હોવા છતાં મૂર્ત એવા પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીરને પ્રાપ્ત થયો થકો, જ્ઞપ્તિ નીપજવામાં બળ-ધારણાનું નિમિત્ત થતું હોવાથી જે ઉપલંબક છે એવા તે મૂર્ત (શરીર) વડે મૂર્ત એવી સ્પર્શાદિપ્રધાન વસ્તુને - કે જે યોગ્ય હોય અર્થાત્ જે (ઇન્દ્રિયો દ્વારા) ઉપલભ્ય હોય તેને - અવગ્રહીને, કદાચિત્ તેનાથી ઉપર ઉપરની (-અવગ્રહથી આગળ આગળની) શુદ્ધિના સદ્ભાવને લીધે તેને જાણે છે અને કદાચિત્ અવગ્રહથી ઉપર ઉપરની શુદ્ધિના અસદ્ભાવને લીધે નથી જાણતું, કારણ કે તે (ઇન્દ્રિયજ્ઞાન) પરોક્ષ છે. પરોક્ષ જ્ઞાન, ચૈતન્યસામાન્ય સાથે (આત્માને) અનાદિસિદ્ધ સંબંધ હોવા છતાં જે અતિ દૃઢતર અજ્ઞાનરૂપ તમોગ્રંથિ વડે અવરાઈ જવાથી બિડાઈ ગયો છે એવો આત્મા પદાર્થને સ્વયં જાણવાને અસમર્થ હોવાથી ઉપાત્ત અને અનુપાત્ત પર-પદાર્થોરૂપ સામગ્રીને શોધવાની વ્યગ્રતાથી અત્યંત ચંચળ-તરલ-અસ્થિર વર્તતું થકું, અનંત શક્તિથી ચ્યુત થયું હોવાથી અત્યંત વિક્લવ વર્તતું થકું, મહા મોહમલ્લ જીવતો હોવાથી પરપરિણતિનો (-પરને પરિણમાવવાનો) અભિપ્રાય કરતું હોવા છતાં પદે પદે (-ડગલે ડગલે) છેતરાતું થકું, પરમાર્થ અજ્ઞાન ગણાવાને જ યોગ્ય છે. આથી તે હેય છે.

ભાવાર્થ :- ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી મૂર્ત સ્થૂલ ઇન્દ્રિયગોચર પદાર્થોને જ જ્ઞાનના ક્ષાયોપશમિક ઉઘાડ અનુસાર જાણી શકે છે. પરોક્ષ એવું તે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન, ઇન્દ્રિય, પ્રકાશ આદિ બાહ્ય સામગ્રીને શોધવારૂપ વ્યગ્રતાને (-અસ્થિરતાને) લીધે અતિશય ચંચળ-ક્ષુબ્ધ છે, અલ્પ શક્તિવાળું હોવાથી ખેદખિન્ન છે, પર પદાર્થોને પરિણમાવવાનો અભિપ્રાય કરતું હોવા છતાં પગલે પગલે ઠગાય છે (કારણ કે પર પદાર્થો આત્માને આધીન પરિણમતા નથી); તેથી પરમાર્થ તો તે જ્ઞાન 'અજ્ઞાન' નામને જ યોગ્ય છે. માટે તે હેય છે. ૫૫.

‘પ્રવચનસાર’ ગાથા-૫૫. ‘હવે ઇન્દ્રિયસુખના સાધનભૂત...’ આ..હા..હા...! ‘ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય છે...’ એ બતાવશે. જડ પાંચ ઇન્દ્રિય છે, આ તો શરીર માટી-જડ છે, એનાથી - ઇન્દ્રિયોથી પ્રાપ્ત થતું જે જ્ઞાન, એ ઇન્દ્રિય જ્ઞાન ઇન્દ્રિયના સુખનું સાધન છે, એટલે કે દુઃખનું સાધન છે આહા..હા...! એ કહેશે. ગાથા :-

જીવો સયં અમુત્તો મુત્તિગદો તેણ મુત્તિણા મુત્તં ।
ઓગેણિહતા જોગં જાણદિ વા તં ણ જાણાદિ ।।૫૫।।

પોતે અમૂર્તિક જીવ મૂર્તશરીરગત એ મૂર્તથી
કદી યોગ્ય મૂર્ત અવગ્રહી જાણો, કદીક જાણો નહીં. ૫૫.

ટીકા :- ‘ઇન્દ્રિયજ્ઞાનને ઉપલંબક...’ (એટલે) જાણવામાં નિમિત્ત (એવી) આ જડ ઇન્દ્રિયો. ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં જાણવામાં નિમિત્ત આ જડ ઇન્દ્રિયો. આકરી વાત છે ! અનંતકાળમાં એણે આત્મા શું છે (એનું) અતીન્દ્રિયજ્ઞાન કર્યું નથી અને અતીન્દ્રિયજ્ઞાન વિના અતીન્દ્રિયસુખ મળે નહિ અને એના વિના જન્મ-મરણ ટળે નહિ. ચોરાશીમાં અવતાર કરી-કરીને એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં સુખ માન્યું. આહા..હા...! અતીન્દ્રિય આનંદમય એ સુખ અંદર આત્મામાં છે, એને ઠેકાણે આ ઇન્દ્રિયોના જ્ઞાનને સુખનું સાધન માન્યું. આ..હા...! એ કહે છે.

‘ઇન્દ્રિયજ્ઞાનને ઉપલંબક...’ (ઉપલંબક એટલે) ‘જણાવનાર; જાણવામાં નિમિત્તભૂત. (ઇન્દ્રિયજ્ઞાનને પદાર્થો જાણવામાં નિમિત્તભૂત મૂર્ત પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીર છે).’ આ તો માટી, મૂર્ત છે એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં જાણવામાં નિમિત્ત છે. આહા..હા...! આકરી વાત છે. ‘અને ઉપલબ્ધ

પણ મૂર્ત છે.' (અર્થાત્) જણાવા યોગ્ય જે ચીજ છે એ મૂર્ત છે. શું કહ્યું ? કે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં જણાવવામાં નિમિત્તભૂત છે એ જડ છે અને જાણવા યોગ્ય જે ચીજ છે એ પણ મૂર્ત છે. આ..હા..હા...! આ (ચક્ષુ) ઇન્દ્રિયથી જણાય (એ) તો જડ છે, જાણે છે તો આત્મા પણ જાણવામાં આ શરીર નિમિત્ત છે. જાણવામાં નિમિત્ત (તે પણ મૂર્ત છે) અને જણાવા યોગ્ય ચીજ છે તે પણ મૂર્ત છે. ઇન્દ્રિયથી મૂર્તને જાણે. આહા..હા...!

આ બધા તમારા હીરા, માણેકની પરીક્ષાઓ (કરે છે એ) મૂર્ત ઇન્દ્રિય(થી કરે છે) અને મૂર્ખાઈ (છે). આ..હા...! અનંતકાળથી એણે (આ જ) કર્યું છે. વાસ્તવિક આત્મા શું છે ? અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય આનંદમય છે એની દૃષ્ટિ અનંતકાળમાં એક ક્ષણ - (એક) સમય કરી નથી. આહા..હા...! એથી અહીં કહે છે, આગળ કહેશે કે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અનાદિસિદ્ધ છે તેની સાથે સંબંધ છે છતાં પણ મોહને લઈને અજ્ઞાનીને મારી નાખ્યો છે. એ આગળ કહેશે, ભાઈ ! ટીકામાં લેશે.

અહીંયાં તો કહે છે, પ્રભુ ! વીતરાગ ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞદેવની વાણી છે એ સંતો આડતિયા થઈને જગત પાસે જાહેર કરે છે. પ્રભુ ! તું ક્યાં છો ? તારું જ્ઞાન સામાન્ય જે ત્રિકાળી ધ્રુવ છે ત્યાં તારી નજરું નથી. જેમાં આખો ભંડાર ભર્યો છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને અતીન્દ્રિયઆનંદનો ભંડાર છે ત્યાં તારી નજર નથી અને જે અતીન્દ્રિયજ્ઞાનથી વિરુદ્ધ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન છે એના ઉપર તારી પ્રીતિ અને પ્રેમ છે. એના સુખનું સાધન ઇન્દ્રિયજ્ઞાન છે એમ તું માને છે. આહા..હા...! છે ?

‘એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનવાળો જીવ પોતે અમૂર્ત હોવા છતાં...’ આ..હા..હા...! પ્રભુ તો અમૂર્ત છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આત્મામાં નથી. આ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાળી જડ ઇન્દ્રિયો એને જાણવામાં જડ નિમિત્ત અને જણાવામાં મૂર્ત જણાણું. આહા..હા...! કે દી’ પણ એ વિચાર કર્યો હોય ? આખો દી’ પાપમાં નવરાશ કે દી’ (મળે) ? આખો દી’ પાપ - બાવીસ કલાક, ચોવીસ કલાક ! એમાં આ શું મૂર્ત છે ? શું ઇન્દ્રિય છે ? શું ઇન્દ્રિયાતીત છે ? (એ સમજવાનો વખત ન મળે). આહા..હા...! અનંતકાળ થયા એણે એ કદી કર્યું નથી. આ..હા...!

એ અહીં કહે છે કે, પોતે અમૂર્ત છે. પ્રભુ આત્મા તો અમૂર્ત છે. આ જડ ઇન્દ્રિયો અને આ ખંડ-ખંડ ભાવેન્દ્રિયો પણ એમાં નથી. આહા..હા...! અતીન્દ્રિયજ્ઞાનની વાત થઈ ગઈ પછી એની સામે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન બતાવે છે. પ્રભુ અંદર ચૈતન્યસ્વરૂપ જે છે એ તો અમૂર્ત છે. એમાં કોઈ રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે આ જડ ઇન્દ્રિયો નથી. આહા..હા...!

‘અમૂર્ત હોવા છતાં મૂર્ત એવા પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીરને પ્રાપ્ત થયો થકો,...’ આ..હા..હા...! પ્રભુ આત્મા રંગ, ગંધ, સ્પર્શ, રસ વિનાનો છે. એવો અમૂર્ત હોવા છતાં મૂર્ત એવા શરીર,

ઇન્દ્રિયો આદિને પ્રાપ્ત થયો છે. એનું લક્ષ ત્યાં ગયું છે, બસ ! આહા..હા...! શરીર હું, ઇન્દ્રિય હું, એનાથી જણાય તે જ્ઞાન, એનાથી મળે તે સુખ – ઇન્દ્રિયોથી મળે તે સુખ ! અ..ર..ર..ર...! ઝેર છે. ઝીણી વાત છે, ભાઈ ! પરમાત્મા અતીન્દ્રિયજ્ઞાનનો આદર કરાવવા ઇન્દ્રિયજ્ઞાનનું હેયપણું બતાવે છે. આહા..હા...! કહેશે, જુઓ !

‘મૂર્ત એવા પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીરને...’ પંચેન્દ્રિયસ્વરૂપ આ શરીર છે ને ? (આ) પંચેન્દ્રિયસ્વરૂપ છે એને ‘પ્રાપ્ત થયો થકો,...’ આ..હા..હા...! અમૂર્ત એવો રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાનો પ્રભુ ! એને પ્રાપ્ત ન કરતાં શરીર જે જડ છે, આ માટી છે, આ તો ધૂડ છે, એ પાંચ ઇન્દ્રિયને પ્રાપ્ત કરે છે. આ..હા...!

‘શક્તિ નીપજવામાં બળ-ધારણનું નિમિત્ત થતું હોવાથી...’ શું કહે છે ? જાણવાની ક્રિયામાં શરીરને બળ ધારણનું નિમિત્ત. જાણવાની પર્યાય તો પોતાની (છે) પણ એમાં ઇન્દ્રિય નિમિત્ત (છે) અને શરીર નિમિત્ત (છે). એમ. શરીર કહો કે જડ ઇન્દ્રિય કહો (બન્ને એક જ છે). આહા..હા...! બળ-ધારણનું નિમિત્ત એટલે ? જે ઇન્દ્રિયજ્ઞાનથી કામ લે છે એ બળ-ધારણ (છે) અને એમાં આ શરીર અને આ જડ ઇન્દ્રિયો છે એ નિમિત્ત છે. ઇન્દ્રિયો જ્ઞાનને બળ-ધારણ આપે છે એમ અહીં પ્રશ્ન નથી. આ તો આત્મા જે ઇન્દ્રિયોનું જ્ઞાન કરે, અતીન્દ્રિય ભગવાનને ભૂલી જઈને... આહા..હા...! મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની શરીરને પ્રાપ્ત થઈને, અશરીરી ભગવાનને છોડી દઈને (જે જ્ઞાન કરે છે તેની વાત કરે છે) આહા..હા...! ‘આવું આકરું કામ ! ધંધા આડે નવરાશ ન મળે ! આખો દી’ આ રખ્યા ને આ કર્યા ને...! આહા..હા...! નવરો થાય તો બાયડી-છોકરાંને સાચવવા ! નવરો થાય તો છ-સાત કલાક ઊંઘમાં (જાય) ! થઈ રહ્યું...! કલાક મળે (અને) ક્યાંક સાંભળવા જાય ત્યાં જે-તે ઠેકાણા વિનાની વાતું સાંભળે ! એ કલાક પણ લૂંટાઈ જાય ! અરે...! ભગવાન શું થાય ?

આહા..હા...! આચાર્ય મહારાજ પોકારે છે કે, શરીર, ઇન્દ્રિયોના જાણવામાં જાણવાનું બળ-ધારણ તો ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી છે પણ એમાં આ શરીર નિમિત્ત થતું હોવાથી ‘જે ઉપલંબક છે...’ (અર્થાત્) જણાવા લાયક છે. ઉપલંબક (આગળ) કીધું છે ને ? (આગળના પાને) આવ્યું છે. ઉપલંબક=જણાવનાર; જાણવામાં નિમિત્તભૂત. (ઇન્દ્રિયજ્ઞાનને પદાર્થો જાણવામાં નિમિત્તભૂત મૂર્ત પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીર છે). આહા..હા...! ‘એવા તે મૂર્ત (શરીર) વડે મૂર્ત એવી સ્પર્શાદિપ્રધાન વસ્તુને-’ પાંચ ઇન્દ્રિય. (સ્પર્શાદિપ્રધાન એટલે) ‘સ્પર્શ, રસ, ગંધ વગેરે ગુણો જેમાં મુખ્ય છે (એવી).’

‘જે યોગ્ય હોય અર્થાત્ જે (ઇન્દ્રિયો દ્વારા) ઉપલભ્ય હોય...’ એટલે શું કહે છે ? ઇન્દ્રિય દ્વારા જણાવા યોગ્ય હોય. જે જણાવા યોગ્ય નથી એને તો એ જાણી શકે નહિ. નજીક હોય,

લક્ષ હોય 'તેને-અવગ્રહીને,...' ઇન્દ્રિય દ્વારા નજીકના જે પદાર્થો છે એને પકડવા અને જાણવા એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન છે. 'તેને-અવગ્રહીને...' અવગ્રહે (એટલે) પકડે કે, આ શરીર છે, આ ઇન્દ્રિય છે, આ પૈસા છે, આ મકાન છે, આ આબરૂ છે એ બધું જડ છે. એ જડને ઇન્દ્રિય દ્વારા... આહા..હા...! 'ઉપલભ્ય હોય તેને...' અવગ્રહે છે. એને જ્ઞાનમાં પકડે છે. પકડે છે એટલે આ શું છે ? એવું પકડે છે.

'કદાચિત્ તેનાથી ઉપર ઉપરની (-અવગ્રહથી આગળ આગળની) શુદ્ધિના સદ્ભાવને લીધે...' (એમ કહે છે કે) કદાચિત્ અવગ્રહથી જણાણું (અને) એનાથી આગળ કંઈક ક્ષયોપશમ હોય તો વિશેષ પણ જાણે. આહા..હા...! 'તેને જાણે છે અને કદાચિત્ અવગ્રહથી ઉપર ઉપરની શુદ્ધિના અસદ્ભાવને લીધે...' (અર્થાત્) પકડાણું કે આ જડ છે - શરીર, માટી, પૈસો-ધૂડ, મકાન એમ ખ્યાલમાં આવ્યું. એ ખ્યાલમાં જે પહેલો અવગ્રહ છે એનાથી વિશેષ શુદ્ધિનો ઉઘાડ હોય તો પકડે પણ વિશેષ શુદ્ધિનો ઉઘાડ ન હોય તો અવગ્રહથી અટકી જાય. આવું પરાધીન છે ! આવો ઉપદેશ સાંભળવો કઠણ પડે ! આહા..હા...! આ બધા અબજોપતિ અને કરોડોપતિ છે ને એ બધા દુઃખી છે, એમ કહે છે !

શ્રોતા :- ત્યાગીઓ તો એમ જ કહે ને !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ભગવાન એમ કહે છે ! આ એ કહે છે ને ! ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય છે એ તો ભગવાન બતાવે છે. એને ક્યાં (ખબર છે) ભગવાન કોણ કહે છે ? આહા..હા...!

અહીં તો (એમ કહે છે કે), જડ શરીરને પ્રાપ્ત થઈને, અમૂર્ત પ્રભુ છે તેને છોડી દઈને. આહા..હા...! (અર્થાત્) અતીન્દ્રિય આનંદની નાથ મહાત્મા - મહા + આત્મા ! અતીન્દ્રિય આનંદ આદિ અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ ! એને પ્રાપ્ત કરવો છોડી દઈને... આ..હા..હા...! આ જે પાંચ ઇન્દ્રિયો શરીરની થઈ એ શરીરને પ્રાપ્ત થઈ ગયો. (એટલે કે) 'આ હું' 'હું આ (અતીન્દ્રિય આત્મા) છું' એ છોડી દઈને 'આ (શરીર) હું' (એમ અનુભવે છે). આ..હા..હા...! આ તમારા બધા પૈસાવાળાને અહીં દુઃખી કહે છે ! (આગળ) કહેશે (કે), દુઃખરૂપ છે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ખેદ કરનાર છે. ખેદ ! ખેદ ! દુઃખી છે ! ખેદખિન્ન છે.

આ..હા...! 'કારણ કે તે (ઇન્દ્રિયજ્ઞાન) પરોક્ષ છે.' ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ નથી. કારણ કે ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં આ જડ નિમિત્ત (છે) અને જણાવા યોગ્ય તે મૂર્ત (છે) તેથી તે પરોક્ષ છે, પ્રત્યક્ષ નથી (એટલે કે) આત્માથી સીધું જણાય એવું એ નથી. એ જ્ઞાનમાં - ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં તો શરીર આદિ જડ નિમિત્ત છે તેથી તે પરોક્ષ છે. આહા..હા...!

'પરોક્ષ જ્ઞાન, ચૈતન્યસામાન્ય સાથે...' જુઓ એ આવ્યું, ભાઈ ! શું કહે છે ? જુઓ ! આ ઇન્દ્રિયો જડ છે એના નિમિત્તથી થતું જ્ઞાન, જ્ઞાન તો પોતાથી થાય છે (પણ) એમાં

નિમિત્ત આ છે. (તો) કહે છે કે, એવું જે પરોક્ષ જ્ઞાન... પરોક્ષ જ્ઞાન... સાંભળજો ! 'યૈતન્યસામાન્ય સાથે (આત્માને) અનાદિસિદ્ધ સંબંધ હોવા છતાં...' એ જ્ઞાનને પણ સંબંધ તો આત્માની સાથે છે ને ? એ જ્ઞાન ક્યાં જડનું છે ? આ..હા..હા...! શું કહે છે ? કે, આ પરોક્ષ જ્ઞાન જાણવામાં ઇન્દ્રિયો નિમિત્ત છે, શરીર નિમિત્ત છે એવું જે જ્ઞાન. એ 'અનાદિસિદ્ધ સંબંધ હોવા છતાં...' કોની સાથે ? (તો કહે છે કે), યૈતન્યસામાન્ય સાથે. આહા..હા...! એ યૈતન્ય જે ત્રિકાળી ભગવાનઆત્મા ! એના ઉપર આ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન થાય છે. એ જ્ઞાનનો સંબંધ તો યૈતન્યસામાન્ય સાથે છે પણ એ એની ઉપર દૃષ્ટિ કરતો નથી. આહા..હા...! આહા..હા...! આવો ઉપદેશ હવે ! છે ?

'પરોક્ષ જ્ઞાન, યૈતન્યસામાન્ય સાથે...' એટલે આત્મા સાથે 'અનાદિસિદ્ધ સંબંધ હોવા છતાં...' એ જ્ઞાનની પર્યાયને સંબંધ તો દ્રવ્ય સાથે છે ને ? એમ કહે (છે). પર્યાય છે એ કાંઈ બહારથી આવે છે ? આ..હા...! પણ 'સંબંધ હોવા છતાં જે અતિ દૃઢતર અજ્ઞાનરૂપ તમોગ્રંથિ વડે...' આ..હા..હા...! અજ્ઞાનીને ભ્રમણાનો પાર ન મળે, કહે છે. અતિ દૃઢતર અજ્ઞાન પાછું ! તમોગ્રંથિ (એટલે) અંધકારનો ગઢો; અંધકારનો સમૂહ. એના વડે અવરાઈ ગયું છે. આહા..હા...!

યૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ છે ! સામાન્ય જે ધ્રુવ છે, નિત્યાનંદ પ્રભુ છે ! આ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનને સંબંધ તો ત્યાં છે. છતાં તે અવરાઈ ગયેલું જ્ઞાન... આ..હા..હા...! 'દૃઢતર અજ્ઞાનરૂપ તમોગ્રંથિ...' મહા મિથ્યાત્વનો ગાઢ (અંધકાર) ! આહા..હા...! (એવો આત્મા) 'અવરાઈ જવાથી બિડાઈ ગયો છે...' આહા..હા...! જ્ઞાનનો વિકાસ બિડાઈ ગયો છે. આહા..હા...! કેમકે આમ જે સામાન્ય યૈતન્ય ભગવાન છે... સામાન્ય એટલે સમજાણું ? આ સામાન છે ઇ સામાન (નહિ). સામાન નહિ, સામાન્ય ! સામાન અને સામાન્યમાં મોટો ફેર છે. સામાન તો વસ્તુને કહે અને સામાન્ય (એટલે) આત્મા જે ત્રિકાળ આનંદનો નાથ પ્રભુ ! (એ સામાન્ય છે). એક સમયની પર્યાય વિનાની ચીજને અહીંયાં સામાન્ય કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...!

સામાન્ય આ યૈતન્ય અંદર ભગવાન નિત્યાનંદ પ્રભુ છે. નિત્ય કહો કે સામાન્ય કહો (એવી) સદૃશ વસ્તુ ત્રિકાળ આનંદનો મહાત્મા પ્રભુ છે. એ અનંત ગુણનો ગાંઠડો છે ! આ..હા..હા...! અનંત... અનંત... સુખ અને અનંત જ્ઞાન ! એવી અનંતી... અનંતી... શક્તિઓ(થી) પૂર્ણ ભરપૂર ભરેલો ભગવાન સામાન્ય એટલે ધ્રુવ છે. આહા..હા...! એની સાથે સંબંધ હોવા છતાં... આહા..હા...! 'અતિ દૃઢતર અજ્ઞાનરૂપ તમોગ્રંથિ વડે અવરાઈ જવાથી...' ઢંકાઈ ગયો છે. આહા..હા...! 'એવો આત્મા પદાર્થને સ્વયં જાણવાને અસમર્થ...' છે. શું કહે છે ? એવો આત્મા પદાર્થને સ્વયં (એટલે) ઇન્દ્રિયના નિમિત્ત વિના, શરીરના નિમિત્ત વિના જાણવાને અસમર્થ છે. આહા..હા...! ઝીણી વાતું બહુ, બાપુ ! એણે અનંતકાળમાં ધર્મ કર્યો નથી. અનંતકાળ

ચોરાશીના અવતારમાં એક-એકમાં અનંતા અવતાર કર્યા ! આ..હા...! પણ સમ્યગ્દર્શન શું ? અને આત્મા અંતર આનંદનો નાથ, પૂર્ણાનંદ પ્રભુ (છે) એની દૃષ્ટિ કરી નહિ. કેમકે ઇન્દ્રિયને પ્રાપ્ત થયો તો પ્રભુ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત ન થયો. આ જડને પ્રાપ્ત થયો તો એનાથી જે જણાય - જ્ઞાન (થાય) એ જ્ઞાન તો અવગ્રહાદિવાળું છે અને તમોગ્રંથિ અજ્ઞાનથી ઢંકાઈ ગયું છે. તમોગ્રંથી (એટલે) અંધકારનો સમૂહ છે તેમાં ઢંકાઈ ગયું છે (એમ) કહે છે.

આ..હા...! ચૈતન્યના પ્રકાશનું નૂર પ્રભુ છે ! આહા..હા...! આત્મા અંદર ચૈતન્યપ્રકાશનું પૂર અને નૂર ભગવાન છે ! એમાં આ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન છે એમાં તમોગ્રંથિ - અંધકાર છવાઈ ગયો છે. આ..હા...! એક ઇન્દ્રિયનું થોડું જાણે (અને) વિશેષ ન જાણે ત્યાં ખેદ થઈ જાય (કે) આ કેમ જણાતું નથી ? કેમ આ જણાતું નથી ? આમ જોવે કે, આ ફલાણું જણાય છે પણ એના પછી શું છે એ જણાતું નથી. એમ એક પછી એક જાણવામાં અવરાઈ ગયેલું હોવાથી ખેદ થાય છે. આહા..હા...!

પોતાના આત્માથી એકલો જાણવાને અસમર્થ હોવાથી 'ઉપાત્ત...' (એટલે) મેળવેલા. (ઇન્દ્રિય, મન વગેરે ઉપાત્ત પર પદાર્થો છે). ઇન્દ્રિય અને મન જોડે છે (સાથે છે) એ મેળવેલા પદાર્થ (કહેવાય). છે ? 'અને અનુપાત્ત...' (એટલે) અણમેળવેલા (પ્રકાશ વગેરે અનુપાત્ત પર પદાર્થ છે). આ પ્રકાશ વગેરે છે એને કાંઈ મેળવવું પડતું નથી. પ્રકાશ હોય, ઇન્દ્રિયો હોય ત્યારે તે નિમિત્તને આધીન (થઈને) જાણી શકે. આ..હા..હા...! જુદી વાત છે, બાપુ ! આ તો ધર્મ કેમ થાય એની વાત છે. આ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનથી ઇન્દ્રિયના સુખનું સાધન (થાય) એ દુઃખ છે, એ અધર્મ છે. આહા..હા...! હવે એમાં જુવાન શરીર હોય અને પાંચ-પચાસ લાખ પેદા થતા હોય...

શ્રોતા :- મમતાની પેદાશ છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મમતાની પેદાશ છે ! પૈસા એટલે શું ? એ તો ધૂળ છે - કાંકરા ! આહા..હા...! કાંકરાનો આત્મામાં અભાવ છે. એક ચીજમાં બીજી ચીજનો તો અભાવ છે. એને ઠેકાણો (એમ માને કે એ) મારા છે (તો) એ મહા મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- દુનિયામાં બોલબોલા એની થાય છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દુનિયા ગાંડી-પાગલ બોલબોલા કરે એટલે શું ? દુનિયા પાગલ છે ! ('ગોવા'ના એક ભાઈ હતા). બે અબજ ચાલીસ કરોડ ! મરી ગયો ! ચાલીસ લાખના મકાન, દસ-દસ લાખના બે મકાન ! 'ગોવા'માં સાઠ લાખના મકાન છે અને બે અબજ ચાલીસ કરોડ ! બસ્સો ચાલીસ કરોડ ! ધૂડ ! ધૂડ ને ? એ મરી ગયો, 'મુંબઈ'માં. એની વહુને હેમરેજ થયેલું (એટલે) આવેલો. બે-ચાર દિવસ પછી (કહે) 'અરે...! મને દુઃખે છે. દાક્તરને

બોલાવો !' જ્યાં દાક્તરને બોલાવવા ગયા અને આવે ત્યાં તો... જાવ રખડો ચોરાશીના અવતારમાં ! અ.ર..ર..ર...! શું ધૂડ ત્યાં કામ કરે ? (પૈસામાં) એકલી મમતા-મમતા પોષી હોય તો એના અવતાર પણ કેવા થાય ? બધી સમજવા જેવી વાત છે.

અહીં પરમાત્મા એમ કહે છે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન તમોગ્રંથિ વડે અવરાઈ ગયું છે. આહા..હા...! અંધકાર - અજ્ઞાનના અંધકારે અવરાઈ ગયેલું જ્ઞાન વિશેષ જાણી શકતું નથી. 'ઉપાત્ત અને અનુપાત્ત પર-પદાર્થોરૂપ સામગ્રીને...' શોધે. જોવું હોય તો ઇન્દ્રિયોને શોધે, મનને... આહા..હા...! પ્રકાશને, દીવાને (શોધે કે) મારે રાતે જોવું હોય તો દીવો-પ્રકાશ છે કે નહિ ? એવું એ પરાધીન પરને ગોતે - શોધે. આહા..હા...! 'શોધવાની વ્યગ્રતા...' પાછી ભાષા શું છે ? (વ્યગ્રતા) ! ઇન્દ્રિયો અને મન વિગેરે પરપદાર્થ. ઇન્દ્રિયો સારી છે કે નહિ ? ઇન્દ્રિયો સારી હોય તો હું બરાબર જોઈ શકું. આંખમાં બરાબર (ભરે), શું કહેવાય એ ભરે ઇ ? અંજન ! આખા શરીરને તેલ ચોપડીને ચીકણું રાખે. એમ બહારની સામગ્રી શોધવા જાય. વ્યગ્રતા ! આહા..હા...! એને લઈને એ દુઃખી છે. 'અત્યંત ચંચળ...' છે. આ..હા..હા...! હવે આ બધો ફેરફાર કરવો ! દુનિયાની (જાતથી) આ જુદી જાત છે. આહા..હા...! એ અત્યંત ચંચળ છે, ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન તો અત્યંત ચંચળ છે. ઘડીકમાં એક ઇન્દ્રિય તરફનું જોવે, ઘડીકમાં બીજી ઇન્દ્રિય તરફનું જોવે. ચક્ષુથી કોઈ રૂપ જોવે તો કાનથી સાંભળવાનું (કરે), સ્પર્શથી સ્પર્શવાનું કરે. આહા..હા...! (એ રીતે) ઇન્દ્રિયજ્ઞાન એક-એક ઇન્દ્રિયને આધીન થયેલું ચંચળ છે. 'અત્યંત ચંચળ...' છે. આ..હા..હા...!

એમ કહીને બતાવવું છે (કે), અતીન્દ્રિયજ્ઞાન આત્માની દૃષ્ટિ કર ! નહિતર મરી જઈશ ચોરાશીના અવતારમાં ! આહા..હા...! એને-ભગવાનને, મુનિને ક્યાં પડી છે કે, જગતને ઠીક લાગશે કે નહિ ? એ તો વીતરાગી મુનિ છે (અને કહે છે કે) આ માર્ગ છે, બાપા ! આ..હા..હા...! આમ ઇન્દ્રિયના જ્ઞાનમાં રોકાઈ ગયો તો મરીને જાઈશ, ઢોર આદિ થાઈશ. આહા..હા...! ઢોર કેમ કીધું ? (કેમકે) વાણીયા દારૂ-માંસ ન ખાય એટલે ઢોર કીધાં. દારૂ-માંસ ખાનારા છે એ તો બધા મરીને નરકે જવાના. આહા..હા...! છે ને એ ? ક્યુ ગામ કીધું ? 'ઇટાલી' ! 'ઇટાલી'ને ? 'ઇરાન' ! એક કલાકમાં દોઢ કરોડની તેલની પેદાશ છે ! દેશ નાનો ! કૂવા બહુ નીકળ્યા છે. એ તો એને (કાળુ) સોનું કહે. એક કલાકમાં દોઢ કરોડની પેદાશ ! એ સિવાય બીજો દેશ છે એમાં એક દિવસની એક અબજની પેદાશ છે ! કૂવામાંથી તેલ નીકળે છે. દેશ નાનો છે. પણ એ મરીને નરકે જવાના બચારા, સીધાં ! કારણ કે એ તો મુસલમાન છે (એટલે) માંસ ખાય, દારૂ પીવે. આહા..હા...! અને વાણીયાને તો એ ન હોય એટલે એને અજ્ઞાનમાં રાગ અને દ્વેષ અને તીરછા-આડા બહુ કષાય હોય તો એ મરીને આડોડાઈમાં

જશે, એના શરીર સીધા નહિ થાય. ગાય, ભેંસ, ઘોડા આમ આડા છે કે નહિ ? એ (વાણીયા) બધા ત્યાં જશે. વાણીયો એટલે વેપાર કરે એ વાણીયો. આ..હા..હા...! બહુ આકરું કામ !

એ તો મારો ઘરનો અનુભવ નહોતો (કીધો) ? તે દી' અમારે ફઈના દીકરા ભાગીદાર હતા ને ? એને દુકાનની મમતા બહુ ! અમારી બે દુકાનો હતી. (એકમાં) એના મોટા ભાઈ અને હું અને એકમાં મારા મોટા ભાઈ અને એ (ભાગીદાર હતા). (સંવત) ૧૯૬૬ની વાત છે. વીસ વર્ષની ઉંમર હતી. કેટલા (વર્ષ) થયા ? ૬૯ વર્ષ થયા ! ૮૯(મું વર્ષ) ચાલે છે ને ! હું તો 'ભગત' કહેવાતો ને ! પહેલેથી મારું રટણ આ હતું ને ! શાસ્ત્ર વાંચતો ત્યાં. કુંવરજીભાઈ મારાથી ચાર વર્ષ મોટા હતા. ફઈના દીકરા ભાગીદાર હતા. હમણાં આઠ દી' 'પાલેજ' ગયા હતા ને ? 'વડોદરા'થી 'પાલેજ' ગયા હતા. (એમને) એટલી મમતા (કે), મેં આમ દુકાન સાચવી ! મેં દુકાન વધારી ! મારાથી ચાર વર્ષ મોટા હતા, મેં કીધું 'યાદ રાખો, કુંવરજીભાઈ...!' ૧૯૬૬ની વાત ! તમારા જન્મ પહેલાંની બધી વાતું (છે) ! 'કુંવરજીભાઈ હું કહું તમને ?' મારી સામે બોલે નહિ કોઈ ! (એમ કહે) 'ભગત છે એની સામું બોલશો નહિ !' (મેં કહ્યું) 'જુઓ કુંવરજીભાઈ ! હું કહું તમને ? મરીને નરકે નહિ જાઓ કારણ કે આપણે કાંઈ માંસ અને માછલાં ખાતા નથી. તારા દેવ જવાના લખણ મને નથી લાગતા, તેમ મનુષ્યમાં જવાના લખણ લાગતા નથી.' સાંભળો હોં ! બોલે નહિ સામે ! 'ભગત છે બોલશો નહિ ! એ કહે ઈ સાંભળો !' (પછી કીધું) 'પશુ થઈશ, યાદ રાખજે !' તારા બે લાખની પેદાશ શું ધૂડ (છે) ! આખો (દી') મમતા-આડી... આડી... કષાય - ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ! (એના ફળમાં) તીરછા-પશુ થઈશ ! એ મરતાં (વખતે) સનેપાત થયો. સનાપત થયો તો લવાલવ થવા માંડ્યું. 'મેં આમ કર્યું... મેં આમ કર્યું... મેં આમ કર્યું...!' મરીને ઢોર થયો હશે. છોકરાઓ કહે 'મહારાજે તે દી' કહ્યું હતું એ આ સરવાળો આવ્યો.' બહુ અભિમાન ! બુદ્ધિ થોડી હતી, બુદ્ધિ કાંઈ એવી નહોતી. બધી સમજવા જેવી હતી. અમે તો ભેગા રહેલાં ને (એટલે ખબર છે). પણ રળવાનું અભિમાન ઘણું ! આહા..હા...! મરીને બાપા ! ભાઈ ! તું તિર્યચ થઈશ હોં ! આહા..હા...! ૨૧ની સાલમાં મરી ગયો. કેટલાં થયાં ? ચૌદ વર્ષ પહેલાં ! તિર્યચમાં ગયો હશે ! કોઈ વાછરડો થયો હોય કે બકરી થયો હોય ! અર..ર..ર...!

બાપુ ! આ ભગવાન એમ કહે છે કે, જેણે માંસ અને દારૂ નથી (ખાધાં) પણ જેણે વિષય-કષાયના પરિણામ આડા-સ્વભાવથી અવળા છે એને બહુ સેવ્યા હોય એના ફળમાં; મનુષ્ય ઊભા છે (અને) તિર્યચ આમ આડા છે-ગાય, ભેંસ, ખીસકોલી એ બધા આડા-આડોડાઈમાં જવાના. આડોડાઈ કરી એ આડામાં જવાના. આહા..હા...!

અહીં કહ્યું છે, જુઓ ને ! 'અત્યંત ચંચળ-તરલ-અસ્થિર વર્તનું થકું,...' આહા..હા...!

એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન બાપા...! આ લખવું ને આ ચોપડા લખવા ને આ લખવા ને આ લખવા... આહા..હા...! (એવું) 'અસ્થિર વર્તતું થકું, અનંત શક્તિથી ચ્યુત થયું હોવાથી...' આ..હા..હા...! સરવાળો પાછો આ લેવો છે. પ્રભુ અંદરમાં અનંત શક્તિવાળો આનંદ છે. અંદર અનંત આનંદનો ગાંઠડો પ્રભુ છે, ભાઈ ! તને ખબર નથી. આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ છલોછલ ભર્યો છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન આત્મામાં છલોછલ ભર્યું છે. એવી અનંતી શક્તિથી ચ્યુત થયો છે. ખસી ગયું છે એને ! અહીં નથી કહેતા મગજ ખસી ગયું છે ? આને મગજ ખસી ગયું હતું એમ અહીં કહે છે. એ લૌકિકમાં ડાહ્યા કહેવાય પણ ખસી ગયું હોય એ ગાંડા કહેવાય. પણ ખરા ગાંડા આ છે. આહા..હા...! છે ?

'અનંત શક્તિથી ચ્યુત થયું હોવાથી...' આ..હા..હા...! એ પાંચ ઇન્દ્રિય તરફના જ્ઞાનથી... આહા..હા...! અજ્ઞાનથી, મિથ્યાત્વથી ઢંકાઈ ગયો છે. એથી એનું ચંચળ, અસ્થિર થયેલું જ્ઞાન અનંત શક્તિથી ચ્યુત થયું છે. પ્રભુ ! અનંત શક્તિનો ઘણી અંદર બિરાજે છે ! આ..હા..હા...! જેમાં કેવળજ્ઞાન - એક સમયની કેવળ શક્તિ ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણે ! એવી એક સમયની કેવળજ્ઞાન (શક્તિ) ! એવી અનંતી કેવળજ્ઞાનની શક્તિ આ જ્ઞાનગુણમાં પડી છે. આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન કેવળજ્ઞાન(માં) એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક જોવે. એક સમયની પર્યાયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોક જણાય એવી કેવળ(જ્ઞાનની) અનંતી પર્યાય ! એક સમય, બીજે સમયે, ત્રીજે સમયે... (એવી) અનંતી ! એ અનંતી કેવળજ્ઞાનની પર્યાયનો પિંડ એક જ્ઞાનગુણ ! એવા-એવા અનંત ગુણનો ઘણી શક્તિવાન પ્રભુ છે !! એ શક્તિવાનથી ચ્યુત થઈ ગયો છે. તમારે ત્યાંના કરતાં આ બીજી જાત છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- અમારી દેખાય એવી જાત છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કાંઈ ધૂડેય નથી ને ! આહા..હા...!

આ..હા..હા...! અહીં કહે છે, 'અનંત શક્તિથી ચ્યુત થયું હોવાથી...' આહા..હા...! ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ઇન્દ્રિયના સુખનું સાધન એટલે દુઃખનું સાધન (છે). એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન, અનંત શક્તિનો ઘણી પ્રભુ ! એમાંથી ચ્યુત થઈ ગયું (છે) - ભ્રષ્ટ થઈ ગયું છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? 'અત્યંત વિકલ્પ વર્તતું થકું..' આહા..હા...! (વિકલ્પ એટલે) અત્યંત ખિન્ન; દુઃખી; ગભરાયેલું. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અતિ ખિન્ન, દુઃખી ગભરાયેલું જ્ઞાન છે.

ઓ..હો..હો...! આ ભગવાનની વાણી છે. સંતો આડતિયા થઈને જગતને જાહેરાત કરે છે. પ્રભુ ! શું કર્યું તે ? અનંત ગુણનો ઘણી પ્રભુ ! અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ ! એને ભૂલી જઈ અને આ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખમાં તે સર્વસ્વ માન્યું !? તું ભ્રષ્ટ થયો છો. આ..હા..હા...! સુખ તો આત્મામાં છે એને ઠેકાણે ઇન્દ્રિયસુખમાં સુખ માન્યું, ઇન્દ્રિયના જ્ઞાન

કરીને સુખ (માન્યું). સાધન કીધું છે ને એને ? આહા..હા...! આવું સાંભળવું કઠણ પડે ! માર્ગ આવો છે, ભાઈ ! દુનિયા ગમે તે (રીતે) આત્માને રાજી કરે પણ એ દુઃખી છે. આહા..હા...!

‘વિકલવ વર્તતું થકું,...’ વિકલવ = ખિન્ન, દુઃખી, ગભરાયેલું. અરે...! આટલું જાણવામાં નથી આવતું.. અરે...! આટલું જાણવામાં આવતું નથી...! આહા..હા...! દીકરા-દીકરીને પરણાવવા હોય તો ગભરાય કે, આપણાં મોભા પ્રમાણે કન્યા મળે તો આપણું ઠીક રહેશે, નહિતર ઠીક નહિ કહેવાય. અને આપણી કન્યા પણ કંઈક ઠીકમાં જાય તો આપણો મોભો સરખો કહેવાય. આ..હા..હા...! (એ) ગભરાયેલું જ્ઞાન છે, (એમ) કહે છે. દુઃખી છે ઇ. આ..હા..હા...! આપણા મભા પ્રમાણે - ઘરનો મભો હોય એના પ્રમાણમાં જોઈને ને બધું !

‘આલો ખાયર’ હતો ને ‘આલો ખાયર’ ? ‘જસદણ દરબાર’ ‘વિંછીયા’ ! એ એવાને કન્યા આપતો કે બકરાને ચારતો હોય એવાને બોલાવે. એ હોય કાઠી, એને બોલાવીને કન્યા આપે અને એક ગામ આપે. એ બાઈ જીવે ત્યાં સુધી રહે પણ બાઈ મરી જાય પછી એ ગામ લઈ લે ! આ ‘જસદણ’ ‘મોઢુકા’ છે ને ? જોયા છે ને બધા જોયા છે. એ આવતો, એનો જમાઈ અમારી પાસે આવતો. આ..હા...! એમ કહે કે, જો આ હોય તો બાઈને બહારનું અનુકૂળ સુખ મળે. એ ગભરાયેલું છે ! અમારી પાસે એનો જમાઈ આવતો. આહા..હા...!

શ્રોતા :- ઇન્દ્ર તો ભગવાનને હજાર આંખ કરીને જોવે છે !

સમાધાન :- એ તો સમકિતી છે. એ તો અંદર સમ્યગ્દર્શન, અતીન્દ્રિયજ્ઞાનનો ધણી છે. પછી ઇન્દ્રિય તો એનો વ્યવહાર છે. ભગવાનનું રૂપ એવું હોય છે ! આત્મા તો એનો અનંત... અનંત... કેવળજ્ઞાન પામશે (એવી) પાત્રતા છે. માતાના પેટમાં આવે ત્યારથી એ તો ત્રણ જ્ઞાનનો ધણી છે પણ એના શરીરની એવી સુંદરતા હોય છે કે, ઇન્દ્ર હજાર આંખ કરીને (જોવે તોપણ) તૃપ્તિ ન થાય ! આહા..હા...! પણ છે ઇન્દ્ર સમકિતી ! એકાવતારી છે ! એને એ જાતનો પ્રેમ-રાગ આવે છે એટલે ભક્તિ કરે છે. શકેન્દ્ર છે, સુધર્મ દેવલોક છે ને ? ૩૨ લાખ વિમાન છે, એક-એક વિમાનમાં અસંખ્ય દેવ છે. ઉપર ૩૨ લાખ વિમાન છે એનો એ સાહેબો છે ! એ એક ભવે મોક્ષ જવાના છે. ત્યાંથી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જવાનો છે અને એની એક પત્ની છે - સ્ત્રી... કરોડો ઇન્દ્રાણીઓ છે એમાં એક ઇન્દ્રાણી-પટરાણી એવી છે કે, એ પણ એકાવતારી છે. ઊપજી ત્યારે મિથ્યાત્વમાં (હતી). બાઈ-સ્ત્રી ખરી ને ? સ્ત્રીપણે ઊપજે એ બધા મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય. સમજાય છે કાંઈ ? દેવલોકમાં સ્ત્રીપણે ઊપજી ત્યારે મિથ્યાદૃષ્ટિ હતી પણ પછી ઇન્દ્રની સાથે સમવસરણમાં ભગવાન પાસે જાતા એમાંથી સમકિત પામી અને એવી છે કે એ પણ મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જવાની. પતિ-પત્ની બે છે, સુધર્મ દેવલોક ! આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન પાસે આવતા પણ એને બધું ભાન

હતું કે, આ વિકલ્પ છે એ દુઃખ છે, રાગ છે. ભક્તિનો રાગ આવે છે એ પણ રાગ છે અને આ જરી વિષયની વાસના ઊઠે છે એ પાપ અને ઝેર છે. આહા..હા...! ઇન્દ્રિયમાં સુખ છે એમ બિલકુલ માનતા નહોતા. આહા..હા...! વાસના ઉત્પન્ન થાય તો ઝેર જેવી લાગે. આહા..હા...! એવો દેવ અને એની દેવી એક ભવે મોક્ષ જનારા છે. એ ભગવાનને હજાર આંખથી જોવે છે. આહા..હા...! છતાં એને સમકિત છે તો અતીન્દ્રિયજ્ઞાન છે. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...!

અહીં (અજ્ઞાનીએ) અતીન્દ્રિયજ્ઞાન સાથે સંબંધ તોડી નાખ્યો છે. ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં અતીન્દ્રિય જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન છે એનો સંબંધ તોડી નાખ્યો છે. આહા..હા...! અ્યુત થયું ને ? ‘અનંત શક્તિથી અ્યુત થયું હોવાથી અત્યંત વિકલ્પ વર્તતું થકું,...’ દુઃખી વર્તતું થકું, આહા..હા...! પણ એને ક્યાં દુઃખ લાગે છે ? લાગે ક્યાંથી ? આત્માનો આનંદ જોયો હોય તો એની સાથે મેળવે તો લાગે ને ! ઇન્દ્રિયોમાં દુઃખ લાગે છે ક્યાં એને ? આહા..હા...! એ તો દુઃખ છે. ઇન્દ્રિયોના વિષયો (છે) તે દુઃખ છે, ઝેર છે, ઝેરના પ્યાલા છે. આહા..હા...! એ આમ કહે છે જુઓ !

‘અત્યંત વિકલ્પ વર્તતું થકું, મહા મોહમલ્લ જીવતો હોવાથી...’ આહા..હા...! એમાં સુખ છે – એવી મિથ્યાદૃષ્ટિ મહામોહ છે. આ..હા..હા...! એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખ છે, તે સુખ છે, એ મને જ્ઞાન છે (એ મહામોહ છે). આહા..હા...!

‘ભરત ચક્રવર્તી’ હતા, ‘ઋષભદેવ’ ભગવાનના પુત્ર ! ચક્રવર્તી હતા ! દેવ તરફથી મોટા પાંચ મહેલ બનાવે. જબરા મહેલ ! ચક્રવર્તીને હોય, બીજાને હોય નહિ. એક-એક અબજો રૂપિયાની કીમતનો ! સવારમાં ઊઠીને એક વાર આમ સૂર્ય સામે નજર કરે ! આંખનો વિષય કેટલો છે એ બતાવવું છે. ‘ભરત ચક્રવર્તી’ ! એ ભવે મોક્ષ જનારા ! એ દેહ છૂટીને મોક્ષ જવાના છે, મોક્ષ ગયા. પણ એ જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમમાં હતા (ત્યારે) એક વાર સૂર્યની સામે એટલી ઊંચેથી નજર ગઈ કે, સૂર્યમાં જિનનું મંદિર છે ! સૂર્યમાં શાશ્વત મૂર્તિનું મંદિર છે ! આ દેખાય એ તો પથરા છે પણ એમાં શાશ્વત મૂર્તિ છે એના દર્શન કર્યા ! આંખની આટલી શક્તિ ! છતાં એ આંખનું જ્ઞાન ઢંકાયેલું છે. એ પણ જાણે છે. આ..હા...! ક્યાં અહીં ભરતક્ષેત્રનો માણસ ! એવા પાંચ મોટા મકાન કે, જેનો એક-એક પથરો નીલમણિનો ભરેલો ! નીલમણિ ! એક-એક કટકાના કરોડો રૂપિયા ! એવા પાંચ આખા મકાનોના મકાનો ! એના ઉપર ચડીને એકવાર આમ જોયું (અને) સૂર્યમાં ભગવાનની મૂર્તિ છે ત્યાં નજર ગઈ. તેથી આ અજ્ઞાની લોકો સવારમાં સૂર્યને પગે લાગે છે ને ! સૂર્ય તો જડ છે. (તો) ‘ભરત’ પગે લાગ્યા (ને) ? પણ ‘ભરત’ તો પગે લાગ્યા હતા શાશ્વત પ્રતિમા છે એને ! આહા..હા...!

આવું છે !

આવું જ્ઞાન 'વિકલવ વર્તતું થકું, મહા મોહમલ્લ જીવતો હોવાથી...' અરે...! મિથ્યા માન્યતા જીવતી હોવાથી, એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન તે જ્ઞાન છે, ઇન્દ્રિયસુખ તે સુખ છે એવું મિથ્યાત્વ ! મહા મોહમલ્લ જીવે છે. મહા મોહમલ્લે એને જીતી લીધો છે. આહા..હા...! આ..હા..હા...! 'મહા મોહમલ્લ જીવતો હોવાથી પરપરિણતિનો (-પરને પરિણમાવવાનો) અભિપ્રાય કરતું...' હવે શું કહે છે ઇ ? 'આ ઇન્દ્રિયોને આવી રાખું !' એ તો જે સમયમાં (જેમ) રહેવાની હશે (એમ) રહેશે. પણ 'ઇન્દ્રિયોને આવી રાખું, કાનને આમ રાખું, જીભને આમ રાખું, શરીરની સ્પર્શન્દ્રિયને આમ રાખું...' એમ પરદ્રવ્યને પરિણમાવવાનો અભિપ્રાય કરતું (પરિણમે છે) અને ઇન્દ્રિયજ્ઞાનના નિમિત્તો છે એને મેળવવા માટે 'અભિપ્રાય કરતું...' (એવો) મિથ્યા અભિપ્રાય કરતું. આહા..હા...! આકરી વાત છે ! આવો ઉપદેશ કઈ જાતનો ! આમાં અમારે કરવું શું એ શું આવ્યું ? બાપુ ! કરવાનું ઇ છે (કે), અંદર અતીન્દ્રિય આત્મા ભગવાન છે એમાં સુખ ભર્યું છે, એમાં આનંદ છે, એમાં ઈશ્વરતા છે. આહા..હા...! એમાં સ્વચ્છતા છે, એમાં સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષ થવાની તાકાત છે. આ..હા..હા...! ત્યાં નજર કર ! આ છોડ હવે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાનને છોડ ! આહા..હા...! ભારે આકરું કામ ! સારા નામા લખે, આમ મોતીના દાણા જેવા (અક્ષરથી) ! પાંચ હજારનો પગાર, દસ હજારનો પગાર આપે ! અબજોપતિ હોય તો દસ-દસ હજારનો પગાર આપે ! (અહીંયાં) એ કહે છે કે, પરનું કરવા માટે ખેદખિન્ન છે. પરનું કરવા માટે ખેદખિન્ન છે, મિથ્યાદૃષ્ટિ, મૂંઢ છે. પરનું કાંઈ કરી શકતો નથી. આ..હા...! (છોકરાને) સાચવવાનો ભાવ એ મૂંઢ છે, એમ અહીં તો કહે છે. આહા..હા...! અરે..રે...!

અહીં કહે છે, વિકલવ, અત્યંત વિકલવ - અત્યંત દુઃખી છે. ઇન્દ્રિયજ્ઞાનવાળા અત્યંત દુઃખી છે. આહા..હા...! જેને અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પરમાત્મા નજરે પડ્યો નથી, નજર કરતો નથી, ત્યાંથી ચ્યુત થઈ ગયો છે. અહીં તો આવી વાતું છે, બાપા ! આહા..હા...! કહે છે કે, '(-પરને પરિણમાવવાનો) અભિપ્રાય કરતું...' (અર્થાત્) ઇન્દ્રિયોને આમ રાખું, એને આવા ખોરાક આપું, એને ભસ્મ આપું ! આ..હા...! એને સાલમપાક આપું ! એમાં ધૂડમાં શું છે. આહા..હા...!

ચકવર્તીને જે બત્રીસ કવળ(નો) ખોરાક હોય છે, એ એક-એક કવળની અબજોની કીમત ! એકલી ભસ્મ હોય છે. એની રોટલી કરે (એમાં) ભસ્મ નાખે ! અબજો રૂપિયાની ! એવા બત્રીસ કવળ હોય એ બત્રીસ ખાઈ શકે ! એનો એક કવળ છત્રુ કરોડ પાયદળ ન પચાવી શકે ! છત્રુ કરોડ પાયદળ ચકવર્તીનો બત્રીસ (કવળ પચાવી ન શકે) ! એ બત્રીસ કવળ ખાય અને હોય અંદર સમકિતી ! (છતાં) એના ઉપર લક્ષ નથી, એનો આશ્રય નથી. એ

હેય છે, હેય છે. આ..હા..હા...! 'ભરત ચક્રવર્તી'માં વાત આવે છે. એના ખોરાક માટે એવું હોય છે (કે), ૩૬૦ અમલદાર હોય છે. મોટા અમલદાર, હોં ! એ અમલદાર બાર મહિના સુધી રસોઈની તૈયારી કરે ! એક દી' રસોઈયાને હુકમ કરવો, રસોઈયા હોય છે એને ૩૬૦ અમલદાર હોય. એમાં એક-એક અમલદારને ૩૬૦ દિવસમાં એક દિવસનો રસોઈનો હુકમ કરવો એ બધી તૈયારી એ ૩૬૦ દી' કરે ! છતાં આત્મજ્ઞાની - જેને અંતર આત્મા(ના) આનંદનું ભાન છે એ એમાં સુખ માનતો નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? હીરાની ભસ્મ થાય છે ને ? હીરા ! કરોડોના હીરા હોય છે (એની) ભસ્મ કરે, ભસ્મ કરીને ઊના ધીમાં દાણા નાખે અને એ ભસ્મ નાખે. એટલે એ ઘઉંના દાણા ભસ્મ પી જાય. ઘઉંના દાણા પી જાય પછી એનો કરે લોટ અને એની કરે રોટલી !

શ્રોતા :- પચી જાય એને ?

સમાધાન :- એને ક્યાંય પચી જાય ! જેમ તમારા રોટલાં પચે એમ એને ઇ પચી જાય. અહીં તો દુધપાક આકરો આવ્યો હોય તો પચવો મુશ્કેલ પડે ! આહા..હા...!

અહીં તો કહે છે, ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયનું સુખ એ '(-પરને પરિણમાવવાનો) અભિપ્રાય કરતું...' આહા..હા...! આંખને આમ રાખું ને કાનને આમ રાખું, નાકને આમ રાખું... આહા..હા...! એને જોવા માટે ઇન્દ્રિયોના પદાર્થ મારી સામે રાખું કે જેથી જોવામાં સામે મળે. આહા..હા...! નજીક રાખું, સામે રાખું એમ કરવા માગે પણ એનાથી પરપદાર્થ પરિણમશે નહિ. અહીં આવવું કે ન રહેવું એ તો પદાર્થની સ્વતંત્ર સ્થિતિ છે. પણ આ અભિપ્રાય - મિથ્યાત્વ એવો સેવે (કે, હું એને પરિણમાવી દઉં). આહા..હા...! છે ? 'પરપરિણાતિનો (-પરને પરિણમાવવાનો) અભિપ્રાય કરતું...' મિથ્યાશ્રદ્ધા ! આહા..હા...! 'કરતું હોવા છતાં પદે પદે (-ડગલે ડગલે) છેતરાતું થકું...' ઇ ક્ષણે-ક્ષણે છેતરાય છે. આહા..હા...! પદે-પદે છેતરાતું (એટલે) એક-એક જ્ઞાનમાં છેતરાય જાય છે. (અર્થાત્) કાંઈકનું કાંઈક જણાય જાય. અરે...! આ જણાણું નહિ, અરે...! મને આ થયું નહિ. એક વિષય લેતાં બીજા વિષયની તૈયારી થઈ જાય (અને) ત્યાં બીજો વિષય ન હોય તો ખેદ... ખેદ... (થઈ જાય) આ..હા...!

(એ રીતે) ડગલે ને પગલે છેતરાતું થકું 'પરમાર્થ અજ્ઞાન ગણાવાને જ યોગ્ય છે.' એ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયસુખમાં અજ્ઞાન છે. મિથ્યાત્વની ભ્રમણા છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! 'આથી તે હેય છે.' (આ) સરવાળો ! ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પરમાર્થ અજ્ઞાન ગણાવાને યોગ્ય છે (કેમકે) પગલે-પગલે ઠગાય છે. જાણવાનું કાંઈક હોય અને જણાય જાય કાંઈક ! બીજા પદાર્થને પરિણમાવવાને - બદલાવવાને અભિપ્રાય કરતું (પરિણમે છે) છતાં બદલવું-ન બદલવું એને આધીન નથી. એ ક્ષણે-ક્ષણે છેતરાય છે. એવું જ્ઞાન (છે) તેને હેય કહેવામાં આવે છે.

આ..હા..હા...! કહો, સમજાણું કાંઈ આમાં ? છે ? 'તે હેય છે.' આહા..હા...!

અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ભગવાન ! ઇન્દ્રિયજ્ઞાનથી લક્ષ છોડી દઈ, ઇન્દ્રિયના સુખથી પણ લક્ષ છોડી દઈ, પ્રભુ અતીન્દ્રિયજ્ઞાન અને આનંદનો નાથ અંદર છે ! આહા..હા...! ભગવત્ સ્વરૂપ છે ! મહાત્મા છે ! મહા આત્મા છે ! ભગવત્ સ્વરૂપ જ છે. જિનસ્વરૂપ પ્રભુ છે. આ..હા..હા...! ત્યાં દૃષ્ટિને જોડી દે. ત્યાં તને સુખ થશે, બાકી ક્યાંય સુખ છે નહિ. આહા..હા...!

ભાવાર્થ :- 'ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી મૂર્ત સ્થૂલ ઇન્દ્રિયગોચર...' (અર્થાત્) ઇન્દ્રિયને ગમ્ય 'પદાર્થોને જ જ્ઞાનના ક્ષાયોપશમિક ઉઘાડ અનુસાર જાણી શકે છે. પરોક્ષ એવું તે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ઇન્દ્રિય, પ્રકાશ આદિ બાહ્ય સામગ્રીને શોધવારૂપ...' (અર્થાત્) પ્રકાશ હોય તો થાય, દીવો હોય તો થાય, ફલાણું હોય તો જોવાય (એવી) 'વ્યગ્રતાને (-અસ્થિરતાને) લીધે અતિશય ચંચળ-ક્ષુબ્ધ છે, અલ્પ શક્તિવાળું હોવાથી ખેદભિન્ન છે,...' આહા..હા...! 'પર પદાર્થોને પરિણમાવવાનો અભિપ્રાય કરતું...' (અર્થાત્) પર પદાર્થ અહીંયાં આમ લાવું, આમ મૂકું, આમ છોડું. પણ પર પદાર્થ સ્વતંત્ર છે. 'પગલે પગલે ઠગાય છે...' આહા..હા...! '(કારણ કે પર પદાર્થો આત્માને આધીન પરિણમતા નથી);...' આહા..હા...! 'તેથી પરમાર્થે તો તે જ્ઞાન 'અજ્ઞાન' નામને જ યોગ્ય છે.' એ જ્ઞાન અજ્ઞાન છે, (એમ) કહે છે. કુજ્ઞાન છે, આ..હા..હા...! (ઇન્દ્રિય)સુખ છે એ દુઃખ છે. (ઇન્દ્રિય)જ્ઞાન છે તે અજ્ઞાન છે અને સુખ છે તે દુઃખ છે. આહા..હા...!

ભગવાનઆત્મા ! એનું અંતર જ્ઞાન થવું અને અંદરમાં સુખ મળવું એ વસ્તુ છે. એ બતાવવા માટે આ બતાવ્યું છે. એનું તાત્પર્ય કાંઈ આમાં ઊભો રાખવા માટે છે ? બાપુ ! આ છોડવા જેવું છે અને અંતરમાં ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં દૃષ્ટિ કરવા જેવી છે, ત્યાં તને સુખ મળશે. વિશેષ કહેશે....

અથેન્દ્રિયાણાં સ્વવિષયમાત્રેઽપિ યુગપત્પ્રવૃત્ત્યસંભવાદ્વેયમેવેન્દ્રિયજ્ઞાનમિત્યવધારયતિ

फासो रसो य गंधो वर्णो सदो य पोग्गला होंति ।

अक्खाणं ते अक्खा जुगवं ते णेव गेण्हंति ॥५६॥

स्पर्शो रसश्च गन्धो वर्णः शब्दश्च पुद्गला भवन्ति ।

अक्षाणां तान्यक्षाणि युगपत्तान्नैव गृह्यन्ति ॥५६॥

इन्द्रियाणां हि स्पर्शरसगन्धवर्णप्रधानाः शब्दश्च ग्रहणयोग्याः पुद्गलाः । अथेन्द्रियैर्युगपत्तेऽपि न गृह्यन्ते, तथाविधक्षयोपशमनशक्तेरसंभवात् । इन्द्रियाणां हि क्षयोपशमसंज्ञिकायाः परिच्छेत्र्याः शक्तेरन्तरङ्गायाः काकाक्षितारकवत् क्रमप्रवृत्तिवशादनेकतः प्रकाशयितुमसमर्थत्वात्सत्स्वपि द्रव्येन्द्रियद्वारेषु न यौगपद्येन निखिलेन्द्रियार्थावबोधः सिद्ध्येत्, परोक्षत्वात् ॥५६॥

अथ चक्षुरादीन्द्रियज्ञानं रूपादिस्वविषयमपि युगपन्न जानाति तेन कारणेन हेयमिति निश्चिनोति - फासो रसो य गंधो वर्णो सदो य पुग्गला होंति स्पर्शरसगन्धवर्णशब्दाः पुद्गला मूर्ता भवन्ति । ते च विषयाः । केषाम् । अक्खाणं स्पर्शनादीन्द्रियाणां । ते अक्खा तान्यक्षाणीन्द्रियाणि कर्तृणि जुगवं ते णेव गेण्हंति युगपत्तान् स्वकीयविषयानपि न गृह्यन्ति न जानन्तीति । अयमत्राभिप्राय :- यथा सर्वप्रकारोपादेयभूतस्यानन्तसुखस्योपादानंकारणभूतं केवलज्ञानं युगपत्समस्तं वस्तु जानत्सत् जीवस्य सुखकारणं भवति, तथेदमिन्द्रियज्ञानं स्वकीयविषयेऽपि युगपत्परिज्ञानाभावात्सुखकारणं न भवति ॥५६॥

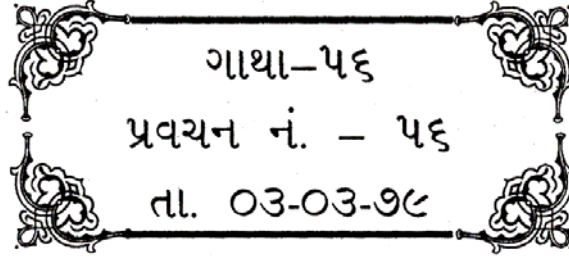
હવે, ઇન્દ્રિયો માત્ર પોતાના વિષયોમાં પણ યુગપદ્ નહિ પ્રવર્તતી હોવાથી ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય જ છે એમ નક્કી કરે છે :-

રસ, ગંધ, સ્પર્શ વર્ણ વરણ ને શબ્દ જે પૌદ્ગલિક તે છે ઇન્દ્રિયવિષયો, તેમનેય ન ઇન્દ્રિયો યુગપદ્ ગ્રહે. ૫૬.

અન્વયાર્થ :- [સ્પર્શ:] સ્પર્શ, [રસ: ચ] રસ, [ગન્ધ:] ગંધ, [વર્ણ:] વર્ણ [શબ્દ: ચ] અને શબ્દ - [પુદ્ગલા:] કે જેઓ પુદ્ગલ છે તેઓ - [અક્ષાણાં ભવન્તિ] ઇન્દ્રિયોના વિષયો છે. [તાનિ અક્ષાણિ] (પરંતુ) તે ઇન્દ્રિયો [તાન] તેમને (પણ) [યુગપદ્] યુગપદ્ [ન એવ ગૃહ્ણન્તિ] ગ્રહતી (-જાણતી) નથી.

ટીકા :- મુખ્ય એવાં સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણ તથા શબ્દ - કે જેઓ પુદ્ગલ છે તેઓ - ઇન્દ્રિયો વડે ગ્રહાવાયોગ્ય (-જણાવાયોગ્ય) છે. (પરંતુ) ઇન્દ્રિયો વડે તેઓ પણ યુગપદ્ ગ્રહાતા (-જણાતા) નથી, કારણ કે ક્ષયોપશમની તે પ્રકારની શક્તિ નથી. ઇન્દ્રિયોને જે ક્ષયોપશમ નામની અંતરંગ (-અંદરની) જાણનારી શક્તિ તે કાગડાની આંખના ડોળાની જેમ ક્રમે પ્રવર્તતી હોવાને લીધે અનેકતઃ પ્રકાશવાને (-એકીસાથે અનેક વિષયોને જાણવાને) અસમર્થ છે તેથી દ્રવ્યેન્દ્રિય-દ્વારો વિદ્યમાન હોવા છતાં સમસ્ત ઇન્દ્રિયોના વિષયોનું (-વિષયભૂત પદાર્થોનું) જ્ઞાન એકીસાથે થતું નથી, કારણ કે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પરોક્ષ છે.

ભાવાર્થ :- કાગડાને આંખ બે હોય છે પણ પૂતળી (-કીકી) એક જ હોય છે. જે આંખથી કાગડાને જોવું હોય છે તે આંખમાં પૂતળી આવી જાય છે; તે વખતે તે બીજી આંખથી જોઈ શકતો નથી. આમ હોવા છતાં પૂતળી એટલી ઝડપથી બે આંખોમાં ફરે છે કે બન્ને આંખોમાં જુદી જુદી પૂતળી હોય એમ લોકોને લાગે છે. વાસ્તવિક રીતે પૂતળી એક જ હોય છે. આવી જ દશા ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનની છે. દ્રવ્ય-ઇન્દ્રિયરૂપી દ્વારો તો પાંચ છે પણ ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન એક વખતે એક ઇન્દ્રિય દ્વારા જ જાણી શકે છે; તે વખતે બીજી ઇન્દ્રિયો દ્વારા કાર્ય થતું નથી. ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન જ્યારે નેત્ર દ્વારા વર્ણને જાણવાનું (-જોવાનું) કાર્ય કરતું હોય છે ત્યારે તે શબ્દ, ગંધ, રસ કે સ્પર્શને જાણી શકતું નથી અર્થાત્ જ્યારે તે જ્ઞાનનો ઉપયોગ નેત્ર દ્વારા વર્ણ જોવામાં રોકાયો હોય છે ત્યારે કાન પર શા શબ્દો પડે છે, નાકમાં કેવી ગંધ આવે છે વગેરે ખ્યાલ રહેતો નથી. જોકે જ્ઞાનનો ઉપયોગ એક વિષયમાંથી બીજા વિષયમાં ઝડપથી પલટાતો હોવાથી જાણે કે બધા વિષયો એકીસાથે જણાતા હોય એમ સ્થૂલ દૃષ્ટિએ જોતાં લાગે છે તોપણ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી જોતાં ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન એક વખતે એક જ ઇન્દ્રિય દ્વારા પ્રવર્તતું સ્પષ્ટ રીતે ભાસે છે. આ રીતે ઇન્દ્રિયો પોતાના વિષયોમાં પણ ક્રમે પ્રવર્તતી હોવાથી પરોક્ષ એવું ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય છે. ૫૬.

‘પ્રવચનસાર’ ૫૬-ગાથા. ‘અબ, ઇન્દ્રિયાં માત્ર અપને વિષયોંમં ભી યુગપત્ પ્રવૃત્ત નહીં હોતીં,...’ ક્યા અધિકાર ચલતા હૈ ? કિ, જો ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હૈ વહ હેય હૈ. અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ભગવાનઆત્મા અંતર મં ઉપાદેય હૈ. આ..હા...! બાહ્ય ચીજ તો હેય હૈ પરંતુ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ભી હેય હૈ. પુણ્ય-પાપ કા ભાવ તો હેય હૈ પરંતુ યહ જડ ઇન્દ્રિયોં કે નિમિત્ત સે જો જ્ઞાન હોતા હૈ વહ ભી હેય હૈ, દુઃખદાયક હૈ. આહા..હા...! ‘ઇસલિયે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય હી હૈ, ઐસા નિશ્ચય કરતે હૈં:-’ આહા..હા...! ૫૬ (ગાથા).

फासो रसो य गंधो वण्णो सद्वो य पोग्गला हॉति ।
अक्खाणं ते अक्खा जुगवं ते णेव गेण्हंति ।।५६।।

રસ, ગંધ, સ્પર્શ વળી વરણ ને શબ્દ જે પૌદ્ગલિક તે,
છે ઇન્દ્રિવિષયો, તેમનેય ન ઇન્દ્રિયો યુગપદ ગ્રહે. ૫૬.

ટીકા :- ‘મુખ્ય સ્પર્શ, રસ, ગંધ ઓર વર્ણ – યહ પુદ્ગલકે મુખ્ય ગુણ હૈં. મુખ્ય ઐસે સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણ તથા શબ્દ – જો કિ પુદ્ગલ હૈં...’ વહ તો જડ પુદ્ગલ હૈ ના ? આહા..હા...! ‘વે – ઇન્દ્રિયોંકે દ્વારા ગ્રહણ હોને યોગ્ય (–જ્ઞાત હોને યોગ્ય) હૈં.’ આહા..હા...! રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ઓર શબ્દ, ઇન્દ્રિયોં દ્વારા ગ્રહણ કરને યોગ્ય હૈં. ‘(કિન્તુ) ઇન્દ્રિયોં કે દ્વારા વે ભી યુગપદ (એકસાથ) ગ્રહણ નહીં હોતે (–જાનને મં નહીં આતે),...’ આહા..હા...! પાંચ ઇન્દ્રિય સે ગ્રહણ હોતા હૈ લેકિન પાંચોં ઇન્દ્રિય કે વિષય એકસાથ ગ્રહણ નહીં હોતે. અભી ઓર

विशेष कहेंगे, हां ! आहा..हा...!

इन्द्रियज्ञान डेय है, दुःखरूप है, भेद है. आ..हा...! (अज्ञानी जब) इस इन्द्रियज्ञान में अनादि से सुख मान रहा है. उसके लिये बात करते हैं. आहा..हा...! पर यीज तो डेय है, शुभाशुभभाव भी डेय है परंतु इन्द्रियज्ञान भी डेय है. ज्ञान में इन्द्रियज्ञान भी डेय है. आहा..हा...! वास्तव में तो इन्द्रियज्ञान से जो शास्त्र सुनने में आया और शास्त्र का ज्ञान हुआ वह भी इन्द्रियज्ञान है. आहा..हा...! दुःखरूप है. श्रवण करके अपनी पर्याय में ज्ञान हुआ वह ज्ञान आत्मा का नहीं है, वह तो शब्दों का ज्ञान, शास्त्र का ज्ञान हुआ. आ..हा..हा...! वह भी दुःखरूप है. ऐसी बात है ! आहा..हा...! सुखरूप तो यह आत्मा अंतर आनंदमूर्ति प्रभु है, उसकी दृष्टि करने से जो ज्ञानमें से ज्ञान आता है और उसके साथ अतीन्द्रिय आनंद आता है उस ज्ञान को ज्ञान कहने में आता है. समझ में आया ?

‘इन्द्रियों के द्वारा ग्रहण होने योग्य (—ज्ञात होने योग्य) हैं. (किन्तु) इन्द्रियोंके द्वारा वे भी युगपद् (अकसाथ) ग्रहण नहीं होते (—जाननेमें नहीं आते), क्योंकि क्षयोपशमकी उसप्रकारकी शक्ति नहीं है.’ (अर्थात्) क्षयोपशम ज्ञान में इतनी शक्ति नहीं है कि, सबको अकसाथ जाने. आहा..हा...! क्षयोपशम समझते हो ? ज्ञान का जो विकास है — क्षयोपशम, इस क्षयोपशम में भी इतनी ताकत नहीं है कि, अकसाथ पांयों इन्द्रियों के विषय जाने. आ..हा...! ‘क्योंकि क्षयोपशमकी उसप्रकारकी शक्ति नहीं है.’

‘इन्द्रियोंके जो क्षयोपशम नामकी अन्तरंग ज्ञातृशक्ति है...’ (यानी कि) जानने की (शक्ति है) ‘वह कौवेकी आंभकी पुतलीकी भांति...’ कौवा होता है ना कौवा ? कौवे को एक पुतली होती है, आंभें दो (होती हैं). आंभें दो होती हैं, पुतली एक होती है. अकदम इस ओर घूमे तो यहां का दृषे और दूसरी ओर घूमे तो वहां दृषे. पुतली एक ही होती है. लोगों को प्याल नहीं आये कि, यह दो हैं या एक है. कौवा होता है ना कौवा ? वह यपल कडा जाता है. उसे आंभें दो होती हैं लेकिन दृषने की पुतली एक ही होती है. इस ओर घूमे तो भी दृषे और दूसरी ओर घूमे तो भी दृषे. आहा..हा...! (इस तरह) ‘कौवेकी आंभकी पुतलीकी भांति कृमिक प्रवृत्तिवाली...’ होती है. जैसे उसकी पुतली भी अक के बाद एक जाने (अर्थात्) इस ओर रहे तो यहां का दृषे, अकसाथ दोनों को जान नहीं सकती. इस प्रकार इन्द्रियज्ञान कृमिक प्रवृत्तिवाला होने से (अर्थात्) कृमिक अक विषय को जाने तो दूसरे को नहीं जाने अर्थात् अक छोडकर दूसरे को जाने. आ..हा..हा...!

‘अनेकतः प्रकाशके लिये (—अक ही साथ अनेक विषयोंको जाननेके लिये) असमर्थ है...’

एक राजा था (उसकी बात) सुनी थी (कि), आहार ले, सामने वेश्या नाच करे, बाग के फूलों (के बीज) बैठे इसलिये सुगंध ले सके. ऐसा माने कि पांयों इन्द्रियों को एकसाथ (ग्रहण करे). एकदम विषय फिरता है – एक में लक्ष होता है उस समय दूसरे में नहीं होता, दूसरे में होता है उस समय तीसरे में नहीं होता. उसकी भी कहां जबर है. आंभ से रूप देखे तब सुनने में लक्ष नहीं होता, आ..डा...! सुनने में लक्ष हो तब आंभ से देखे नहीं. एक इन्द्रिय का एक ही विषय देखे. ऐसा है, समझ में आया ? आडा..डा...! (इस प्रकार) 'कमिक प्रवृत्तिवाली होनेसे अनेकतः प्रकाशके लिये (-एक ही साथ अनेक विषयोंको जाननेके लिये) असमर्थ है,...' आ..डा..डा...!

'इसलिये द्रव्येन्द्रियद्वारोंके विद्यमान होने पर भी...' क्या कहते हैं ? कि, ये द्रव्येन्द्रिय विद्यमान हैं. आंभ, कान सब भले हो ! (किर भी) 'समस्त इन्द्रियोंके विषयोंका (-विषयभूत पदार्थोंका) ज्ञान एक ही साथ नहीं होता,...' जड कान, आंभ, नाक, जल, स्पर्श (आदि) द्रव्येन्द्रिय तो एकसाथ हैं परंतु एक इन्द्रिय के विषय में दूसरा विषय जान नहीं सकता. आ..डा...! क्या कहते हैं यह ? भगवान(आत्मा) तो अज्ञात इन्द्रिय है ना ! अनादिकाल से पांय इन्द्रिय की ओर के जुकाव के कारण एक इन्द्रिय के विषय उपर लक्ष (हो तब दूसरे विषय का लक्ष नहीं होता). द्रव्येन्द्रियां पांयों पडी हैं परंतु सुनने में लक्ष हो तो रूप को नहीं देख सकता. रूप उपर लक्ष हो उस वक्त सुन नहीं सकता. आ..डा...! ज्ञान ऐसा अल्प और अधीर है. आ..डा...! ऐसा तो ज्ञान कमिक (है). कहां तक ले गये ?!

आत्मा के अलावा दूसरे पदार्थ तो डेय हैं, तेरे में हैं ही नहीं. स्त्री, कुटुंब-परिवार, पैसा, मकान वे तो धूल (हैं) बाहर (हैं). अंदरमें कर्म हैं वे भी डेय हैं.

श्रोता :- डेय हैं कि ज्ञेय हैं ?

समाधान :- डेय हैं. डेयरूप ज्ञेय हैं और आत्मा उपादेयरूप ज्ञेय है. बापू ! बहुत सूक्ष्म बात, भाई ! आडा..डा...! ज्ञेय-जानने लायक तो दोनों थीज हैं. परंतु ये इन्द्रिय से ज्ञेय जानते हैं वह डेय है और अतीन्द्रिय (ज्ञान से) अंतर में जानते हैं वह उपादेय (है) – आत्मा उपादेय है. ऐसी बातें ! आडा..डा...!

वह कब निवृत्ति ले और अपनी थीज अंदर में परमात्मस्वरूप बिराजमान है (उसको जाने) ? उस ओर वर्तमान ज्ञान की पर्याय का जुकाव करने से... पर्याय का जुकाव करने से, पर्याय स्वतंत्र है (तो) स्वतंत्ररूप से यैतन्यमूर्ति भगवान उपर दृष्टि करने से उसको जो ज्ञान – आत्मज्ञान होता है वह सय्या ज्ञान है और इस ज्ञान में सुख है. ये पैसे में, स्त्री-पुत्र में सुख नहीं है, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...!

श्रोता :- घर में क्लेश होता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- क्लेश तो अंदर तू करता है, तेरी छन्द्रियों से (छन्द्रिय)ज्ञान में मजा है, यह क्लेश करता है. आ..डा..डा...! 'मृग की नाभि में कस्तूरी, मृग को ખबर नहीं !' छिरन... छिरन ! (उसकी) नाभि में कस्तूरी (है लेकिन) ખबर नहीं. कस्तूरी की गंध मानो बाहर से आती है (ऐसा मानकर बाहर ढूँढता है). आ..डा...! इस प्रकार मृग जैसे मनुष्य, सुख तो अंदर में है परंतु सुख मानो बाहर से कहीं से मिलेगा... आ..डा...! छन्द्रियमें से सुख मिलेगा (ऐसा मानकर बाहर ढूँढता है).

श्रोता :- मृग जैसे मनुष्य ?

समाधान :- मृग से भी हलके ! मृग को तो सुनने का योग भी नहीं है और इसे तो सुनने का योग है फिर भी छोड़ता नहीं है !! आडा..डा...! उसकी कस्तूरी की बेयारे को ખबर नहीं है. शिकारी उसे मारे तब नाभिमें से कस्तूरी निकलती है, वह कस्तूरी शिकारी ले जाता है. आडा..डा...! नाभि में कस्तूरी होती है, कीमती ! आ..डा...!

वैसे यह परमात्मस्वरूप भगवान अंदर, द्रव्येन्द्रिय और भावेन्द्रिय से भी पार (भिराजमान है). यह तो ४५ द्रव्येन्द्रिय है और अक-अक विषय को जाने वह भावेन्द्रिय (है), उससे भी पार अंदर भिन्न है. आ..डा..डा...! असे परमात्मा को अंतर्मुख होकर जानना यह आनंद का कारण है, बाकी छन्द्रियज्ञान तो दुःख का कारण है. आडा..डा...! पुण्य दुःख का कारण है, दुःखरूप है. पाप का परिणाम दुःखरूप है. छिंसा, जूठ, थोरी, विषयभोग, वासना - ये भाव दुःखरूप हैं. दया, दान, व्रत, भक्ति आदि के परिणाम राग है, दुःखरूप हैं. ओ..डो..डो...! इससे भी आगे (कहते हैं कि) छन्द्रिय से ज्ञान करता है वह भी दुःखरूप है. आडा..डा...! समझ में आया ? आडा..डा...! कहां तक ले गये हैं !

श्रोता :- पैसा मिलना ये दुःखरूप है ?

समाधान :- पैसा दुःख का निमित्त है. दुःख तो उत्पन्न करती है - ममता. पैसा मेरा, मैंने कमाये, मैं पैसेवाला हुआ - ऐसी ममता दुःखरूप है. पैसा दुःख में निमित्त है. आडा..डा...! पैसे की संप्या उपर ममता नहीं है. यकवर्ती का राज हो परंतु सम्यक्दृष्टि है ! आडा..डा...! ८६ उज्जर स्त्री हैं, ८६ कोड पायदल है, जिसका आहार... कल कला था ना ? यकवर्ती को बत्तीस कवल का आहार है. बत्तीस कवल का (आहार) ! अक कवल की अबजों की कीमत ! छीरे की भस्म बनाकर रोटी बनावे. छीरे की भस्म करे और धी में गरम करके (उसमें) भस्म डाले और गेहूं डाले, गेहूं ! गेहूं भस्म को पी जाये. उस गेहूं की रोटी बनाये. उसके बत्तीस कवल हो, उसे (वे) खाते हैं. अक कवल

८६ कोड पायदल उजम कर सके नहीं ! आहा..हा...! फिर भी वे धर्मी - समझिती हैं ! आहा..हा...! अंतर (में) भान है कि, मैं तो आनंद और ज्ञान हूँ. वह (बाहर की) चीज मुझे सुभरूप नहीं है, मेरी सुभरूप चीज तो अंदर है. आ..हा..हा...! ऐसी चीज में (संयोग के बीच) रहने पर भी श्रीफल में जैसे (अंदर) गोला भिन्न रहता है, वैसे धर्मी शरीर से, श्रीफल के गोले की भांति भिन्न रहते हैं. आ..हा..हा...! अज्ञानी को पता नहीं है कि, आत्मा क्या है (और) शरीर क्या है ? आहा..हा...!

यहां पर यह कहते हैं कि, 'इसलिये द्रव्येन्द्रियद्वारोंके विद्यमान होने पर भी...' यह पहले कहा कि, कान हो, नाक हो ये तो जड-मिट्टी भले हो, (वह) जडेन्द्रिय होने पर भी 'समस्त इन्द्रियोंके विषयोंका (-विषयभूत पदार्थोंका) ज्ञान एक ही साथ नहीं होता,...' आ..हा..हा...! क्या कहते हैं ? पांच जडेन्द्रियां एकसाथ हैं फिर भी उन पांचों इन्द्रियों का ज्ञान अज्ञानी को एकसाथ नहीं होता. आहा..हा...! कौवे की पुतली की भांति, पुतली एक है, आंभें दो हैं तो जैसे-जैसे फिरती है. वैसे जाननेवाला एक-एक इन्द्रिय द्वारा जाने, दूसरी इन्द्रिय की ओर लक्ष करे तो दूसरे को जाने, सामान्य(रूप से) ऐसा लगे के, मैं तो सबको एकदम जानता हूँ. (लेकिन) ऐसा है नहीं. आहा..हा...! ऐसी सूक्ष्म बातें ! इन्द्रियज्ञान भी जडर और दुःख ! अ..र..र...! इन्सान कब निवृत्त हो ?

आनंदमूर्ति प्रभु है ! सुभानंद की धर्मशाला है ! 'भुंभुं'में ऐसा कुछ है ना ? 'सुभानंद की धर्मशाला' है. यह आत्मा सुभानंद की धर्मशाला है ! सुभ और आनंदरूपी धर्म की शाला भगवान् आत्मा है. आ..हा..हा...! उस ओर अंतर्मुख देखना (उसमें) अनंत पुरुषार्थ (है). अपनी वर्तमान ज्ञानपर्याय को त्रिकाली की ओर ले जाना... आहा..हा...! उसमें जो ज्ञान होता है वह आनंद-अतीन्द्रिय आनंद लेकर ज्ञान होता है. आहा..हा...! और पांचों इन्द्रियां तो एकसाथ उयात हैं फिर भी एक-एक इन्द्रिय का विषय कर्मिक जानते हैं. पांचों इन्द्रिय का (विषय) एकसाथ जान सकते नहीं. आहा..हा...! है ? इसलिये यह इन्द्रियज्ञान आत्मा के लिये प्रत्यक्ष नहीं हो सकता. आ..हा..हा...! प्रत्यक्ष तो अपना आत्मा के आश्रय से हो वह प्रत्यक्ष (ज्ञान) है. ये (इन्द्रियज्ञान) प्रत्यक्ष नहीं, परोक्ष है. आहा..हा...! अपने आया था ना परोक्ष ज्ञान ? कल आया था ना ? परोक्ष ज्ञान नहीं आया था ? सूक्ष्म तो है.

परोक्ष ज्ञान, यैतन्यसामान्य - यैतन्य भगवान् सामान्य नित्यानंद प्रभु ! उसके साथ अनादिदुःख संबंध होने पर भी... आ..हा..हा...! अपने स्वभाव से भिन्न है. क्या कहा ? इसमें आया था ना ? पप (गाथा) ! (दूसरे पन्ने पर टीका की) यौथी पंक्ति है. 'परोक्षज्ञान,...'

आ..डा..डा...! इन्द्रियों से जो ज्ञान होता है वह परोक्ष है. 'यैतन्यसामान्यके साथ...' भगवान् यैतन्य सामान्यरूप कायम रहनेवाली ध्रुव यीज है. आडा..डा...! '(आत्माका) अनादिसिद्ध संबंध होने पर...' आ..डा..डा...! भाषा दूसरी ! क्या कहते हैं ? कि, जो यह इन्द्रिय से अक-अक इन्द्रिय का ज्ञान होता है वह सब परोक्ष ज्ञान है और यह परोक्ष ज्ञान जो है (वह) प्रत्यक्ष नहीं (क्योंकि) आत्मा के आश्रय से (नहीं हुआ इसलिये) परोक्ष है. उस कारण से... आडा..डा...! यैतन्यसामान्य के साथ... थोड़ी सूक्ष्म बात है. यैतन्यसामान्य जो त्रिकाली है, ध्रुवस्वरूप भगवान् आत्मा ! ध्रुव सामान्यस्वरूप जो ध्रुव है... आडा..डा...! उसके साथ 'अनादिसिद्ध संबंध होने पर...' यैतन्यसामान्य जो ध्रुव भगवान् आत्मा ! उसके साथ परोक्षज्ञान का संबंध अनादि का है. अनादि से इन्द्रियज्ञान ही किया है परंतु (उसका) संबंध यैतन्यसामान्य के साथ है. आ..डा..डा...!

यैतन्यसामान्य जो आनंदकंद प्रभु है उसका विशेष हो तो तो आनंद, ज्ञान और शांति मिले. परंतु वह विशेष ज्ञान नहीं करके, यैतन्यसामान्य में अनादि से इन्द्रिय का संबंध होने से अनादिदृढ दृढतर हो गया है. आडा..डा...! है ? 'अनादिसिद्ध संबंध होने पर भी जो अति दृढतर अज्ञानरूप तमोग्रन्थि (अन्धकारसमूह) द्वारा आवृत्त हो गया है,...' आ..डा..डा...! शब्द अलग प्रकार के !

यैतन्य आनंदकंदकी गांठ है, प्रभु ! त्रिकाल अकृप सामान्य ! उस पर यह इन्द्रिय ज्ञान 'अनादिसिद्ध संबंध होने पर भी जो, अति दृढतर अज्ञानरूप तमोग्रन्थि (अन्धकारसमूह) द्वारा आवृत्त हो गया है, ऐसा आत्मा पदार्थको स्वयं जाननेके लिये असमर्थ होनेसे...' आ..डा..डा...! अपनी पर्याय में अपने से जानने को असमर्थ हुआ. बाहर दूँढता है कि, प्रकाश मिले, इन्द्रिय ठीक मिले तो मैं जानुं ! (ऐसे) पराधीन हो गया. आडा..डा...! अब क्या करना ? इन्द्रिय से ज्ञान करे वह भी दुःखरूप ! तो अब उसे जाना कहां ? पैसे दुःख का निमित्त, स्त्री दुःख का निमित्त, मकान बडे-बडे परीस-परीस लाख के मकान दुःख का निमित्त !

('वडोदरा'में मंदिर के लिये पैसे एकट्टे हुआ तो कहते हैं कि) पैसे तो दासी है, पैसे पुण्य की दासी है. आडा..डा...! धूल में क्या है ? यकवर्ती का राज ! जिन्हें ८६ करोड़ पायदल ! नव निधान ! सोलह हजार देव ! अक क्षण में छोड़ दिया ! जैसे बलगम (कड़-बण्णो) निकाल दे वैसे ! बलगम निकाल दे जैसे अक क्षण में छोड़ दिया ! यले गये जंगल में ! हमारा आनंद का नाथ यहां है, उस आनंद को साधने को वन में यले जाते हैं. आडा..डा...! वह बगीचे, स्त्रियों के वृंद में कहीं सुष नहीं है. आडा..डा...! अक

क्षण में बलगम छोड़कर जंगल में चले जाते हैं. आहा..हा...!

‘शांतिनाथ’ का पुराण आता है. ‘शांतिनाथ’ यकवर्ती थे ना ? ८६,००० स्त्रियां थी. वे जब दीक्षित हुए, दीक्षा लेने को जाते हैं उस वक्त स्त्रियां बाल पींयती हैं, तो प्रभु कहते हैं ‘हे, स्त्रियां ! मैं अभी तक रहा था वह आप के कारण नहीं रहा था. मुझे राग था तो रहा था. माता ! अब मेरा राग टूट गया है. तुम क्या करोगी ?’ आ..हा..हा...!

‘भर्तृहरि’ (राज की बात) नहीं आयी थी ? (हमने) तो बहुत नाटक भी देखे हैं ना ! बड़े नाटक (होते थे). भर्तृहरि ! (एक) अमरकल उनके पास आया तो राजने रानी को दिया. रानीने अश्वकुमार को दिया, अश्वकुमार यानी घोड़े का बड़ा अधिकारी (उपरी को दिया). उसने वेश्या को दिया, वेश्याने लाकर वापिस राज को दिया ! आहा..हा...! (राज को देखकर लगा) अरे..रे...! इस अमरकल का क्या हुआ ? मेरे पास आया था. मैंने स्त्री को – ‘पिंगणा’ को दिया था (तो) यह मेरे पास कहां से आया ? तो वेश्याने कहा, ‘मुझे तो अश्वपालने दिया है.’ अश्वपाल कहता है, ‘मुझे ‘पिंगणा’ने दिया है !’ अर..र...! (राज कहता है) ‘देखा नहीं कुछ सार, जगत में देखा नहीं कुछ सार...’ इस प्रकार अंदर में बोलता है. ‘धारी मेरी रानी ‘पिंगणा’, अश्वपाल को यार’ अरे...! यह संसार कैसा है ? आहा..हा...! मैंने मेरी स्त्री को प्रेम से दिया तो उसने ‘अश्वपाल’ को दिया ! आहा..हा...! छोड़ दिया... गृहस्थाश्रम, राज-कुटुंब छोड़ दिया ! ‘भर्तृहरि’को उनके गुरु कहते हैं ‘जाओ ! आज ‘पिंगणा’ के पास आहार ले आओ !’ आ..हा..हा...! नाटक में आता है, देखा है कि नहीं ? नहीं देखा ? हमने तो सब नाटक भी देखे हैं और ‘मुंबई’में फ़िल्म भी देखी है ! मेरी तो ऐसी आदत थी कि, नाटक के पैसे देते थे तो कहते थे कि, किताब दो, आप लोग बोलते हो वह किताब दो ! पैसे ले लो ! आप लोग क्या बोलते हो उसका हमें पता चले, जैसे ही बोलते रहो... (जैसे नहीं चलेगा). आहा..हा...!

‘भर्तृहरि’ (राज) छोड़ देते हैं. उनके गुरु कहते हैं ‘जाओ, ‘पिंगणा’ के पास !’ (राज) ‘पिंगणा’ के पास गया (और कहा) ‘माता ! आहार दे !’ रानी कहती है ‘राजन ! मुझे माता मत कहो !’ आहा..हा...! (वे) थे तो अज्ञानी लेकिन वैराग्य में साधु हुए थे. ‘भर्तृहरि’का वैराग्यशतक बनाया है. पढा है, सब पढा है. (‘भर्तृहरि’ कहते हैं) ‘माता ! आहार दे !’ (तो ‘पिंगणा’ कहने लगी) ‘राजन ! माता मत कहो ! मेरे पास आहार नहीं है. मैं उदास हूँ. मेरी बात बाहर आ गयी है, मुझे कहीं चैन नहीं है. एक क्षण ञडे रहो !’ आहा..हा...! आ..हा...! ‘एक क्षण में पीर बनाती हूँ, बाकी मेरे पास राजन ! कुछ नहीं है !’ ‘पीर रे बनाऊँ क्षण अकमां, जमता जाओ जोगीराज !’ (इसलिये राज कहते हैं कि), ‘माता

में पडा नहीं रह सकता ! मेरी टोली यही जा रही है !' आ..डा..डा...! अज्ञानी थे, उन्हें समझित नहीं था. आडा..डा...! ऐसा यह संसार ! जिसके प्रति मेरा प्रेम था (उसके साथ) यह हुआ ?! आडा..डा...! गुप्त हो तब तक मालूम नहीं पडता, (भात) ખુલ जाती है तो मालूम पडता है.

इन्द्रियज्ञान के रसीकजनो ! इन्द्रियज्ञान में मजा माननेवाले दुःखी हैं. यहां यह कहते हैं कि, पांच इन्द्रियों की हयाती होने पर भी अकसाथ सबका काम ले सकते नहीं.

भावार्थ :- 'कौवेकी दो आंभें डोती हैं...' भावार्थ है ना ? 'कौवेकी दो आंभें डोती हैं किन्तु पुतली अक डी डोती है.' देखने की पुतली अक डोती है. वह भी मालूम नहीं होता. 'कौवेको जिस आंभसे देखना हो उस आंभमें पुतली आ जाती है;...' जैसे धूमा लेता है 'उस समय वह दूसरी आंभसे नहीं देख सकता.' कौवा अक आंभ से देखता है, दूसरी (आंभ से) देखता नहीं. 'ऐसा होने पर भी वह पुतली इतनी जल्दी दोनों आंभोंमें आती-जाती है कि लोगोंको ऐसा मालूम होता है कि दोनों आंभोंमें दो भिन्न भिन्न पुतलियां हैं; किन्तु वास्तवमें वह अक डी डोती है.' लोग देखे तो ऐसा लगे कि, दो आंभें हैं, दो पुतलियां हैं. (लेकिन) उसे अक डी पुतली डोती है. आडा..डा...! देखो ! कुदरत का नियम ! आंभें दो डोती हैं, पुतली अक है. आडा..डा...! यह तो दृष्टांत देकर सिद्धांत कहेंगे.

'ऐसी ही दशा क्षायोपशमिक ज्ञानकी है.' लो ! ऐसी दशा क्षायोपशम (ज्ञान की है). इन्द्रिय(ज्ञान का) अल्प विकास है, ऐसी दशा है. 'द्रव्य-इन्द्रियरूपी द्वार तो पांच हैं;...' आंभ, कान, नाक, ज्वभ, स्पर्श - ये द्रव्येन्द्रियां पांच हैं. 'किन्तु क्षायोपशमिक ज्ञान अक समय अक इन्द्रिय द्वारा ही जाना जा सकता है;...' आ..डा..डा...! 'उस समय दूसरी इन्द्रियों के द्वारा कार्य नहीं होता. जब क्षायोपशमिक ज्ञान नेत्रके द्वारा वर्णको देखनेका कार्य करता है...' (यानी) आंभों से रूप देखे 'तब वह शब्द, गंध, रस या स्पर्शको नहीं जान सकता;...' आडा..डा...! किन्तु अकदम जैसे ज्ञान धूमता है तो मालूम नहीं पडता. आ..डा..डा...! 'अर्थात् जब उस ज्ञानका उपयोग नेत्रके द्वारा वर्णके देखनेमें लगा होता है तब कानमें कौनसे शब्द पडते हैं या नाकमें कैसी गन्ध आती है इत्यादि ध्यावल नहीं रहता.' आ..डा..डा...! इसका भी कब विचार किया है ? आ..डा...!

'यद्यपि ज्ञानका उपयोग अक विषयमेंसे दूसरेमें अत्यन्त शीघ्रतासे बदलता है;...' जैसे कौवे की पुतली अकदम धूमती है ना ? वैसे यहां ज्ञान अक को जाने कि तुरंत रूप को देखे, रूप देखकर तुरंत सुनता है तो उसे लगता है कि, मैं अकसाथ सब जानता हूं. लेकिन ऐसा है नहीं. 'इसलिये स्थूलदृष्टिसे देखनेमें ऐसा लगता है कि मानों सभी विषय अक

डी साथ ज्ञात होते हों,...' आ..डा..डा...!

यहां तो अतीन्द्रिय प्रभु भगवान ! पूर्णानंद का नाथ ! अतीन्द्रिय साहेबा ! आ..डा..डा...! जिसे कोई इन्द्रिय के निमित्त की जरूरत नहीं है, ऐसा प्रभु है. आ..डा..डा...! जैसे भगवान-आत्मा को अंदर देख ! तुझे आनंद होगा, आत्मा का ज्ञान होगा और जन्म-मरण का अंत होगा. आ..डा..डा...! योराशी लाभ (योनि में) जन्म-मरण करते-करते अनंतकाल बीत गया. आ..डा..डा...! जैसे विचार का अवकाश भी कहां है कि, क्या यह होता है या नहीं ? पांच इन्द्रियां होने पर भी मैं अकेले ही इन्द्रिय से ज्ञान सकता हूं, (उस समय) दूसरी इन्द्रिय से नहीं ज्ञान सकता हूं, ऐसा विचार भी कब किया है ? अवसर कहां है ? दुनिया की डोली जल रही हो (उसमें यह सब देखने का कहां अवसर है ?) आ..डा..डा...! यारों ओर हो.. डा...! हो... डा...! धंधे में हो... डा...! क्लेश ! स्त्री-पुत्र को संभालने में क्लेश ! उन्हें राज्य रखने में क्लेश ! आ..डा..डा...! उसमें ये विचार करनेका अवसर कब ले ? ऐसा मनुष्यत्व का अवसर तो अनंतकाल के बाद मिले. (तो) कहते हैं कि, उसमें इन्द्रियज्ञान को उभे करके अतीन्द्रियज्ञान स्वसंवेदन प्रगट नहीं किया;... आ..डा..डा...! जो अतीन्द्रियज्ञान है - यह स्वसंवेदन (यानी) अपने से वेदन होता है, उसका नाम सम्यग्दर्शन और सम्यक्ज्ञान (है), ऐसा यदि नहीं किया (तो) योराशी के अवतार में भटकेंगे ! आ..डा..डा...! कुदरत के नियम में कुछ दूसरा नहीं होगा. दुनिया प्रशंसा करे कि, ओ..डो..डो...! यह तो उद्योगपति हैं, पैसेवाले हैं, दान बहुत देते हैं ! लेकिन दुनिया वहां काम में नहीं आयेगी. आ..डा..डा...!

श्रोता :- यहां भी कहां काम में आती है ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- मानता है ना ! श्वेतांबर में तो शास्त्र में अकेले लेख है कि, बहुत पैसे एकट्टे किये हो तो मरण के समय... डाय.. डाय...! मुझे कोई बचाओ ! मुझे कोई बचाओ ! मुझे पीडा हो रही है, दुःख हो रहा है ! कौन बचाये ? जाओ ! पैसे का ढेर करके बोल ! उसके पास प्रार्थना कर ! दस लाख, बीस लाख, करोड़-दो करोड़ एकट्टे किये हों ! (उसे जाकर बोल कि) बचाओ ! मैंने तेरे लिये सारी जिंदगी निकाली है, अब बचाओ ! धूल बचा सकते हैं ?

श्रोता :- अच्छे से अच्छा डॉक्टर बुलायें !

पूज्य गुरुदेवश्री :- डॉक्टर मर गया ! डॉक्टर के आने से पहले (मर गया) ! कहां था ना ? (अकेले जन के पास) दो अबज यालीस करोड़ ! 'गोवा !' यालीस लाख का मकान है, दस-दस लाख के दो मकान हैं. साठ लाख के तीन मकान हैं. पत्नी को डेभरेज हो

गया था इसलिये 'बंबई' आया था. दो-चार दिन के बाद रात को देठ बजे उठा,.... दोसौ यालीस करोड ! कलने लगा, 'दुःखता है.' (तो दूसरे मित्रसे कहा) 'डॉक्टर को बुलाओ !' डॉक्टर को बुलाने गये उतने में तो देह छूट गया ! हाय... हाय...! जाओ ! चार गति में रहडने ! अरे...र...र...!

'सिकंदर'ने नहीं कहा ? 'मैंने अबजो रुपया छकका किया है. मैंने हकीम को पैसे दिये हैं. अभी मुझे कोई मदद करता नहीं. मेरे मरण के बाद उस हकीम के पास मेरा जनाजा उठवाना !' उसका भाया है तो कुछ तो करे ! आता है ना उसमें ? 'मारो जनाजो ओ ज हकीमोने जत्मे उपडावजो' हकीम डोते हैं ना वैद्य ! मुसलमान ! आ...हा...हा...! आता है, पहले बोलते थे, अब भूल गये. आहा...हा...!

यहां कहते हैं, तेरी लाज-करोड(की) सब मिलकत पडी हो, बडा बंगला हो और दस-पंद्रह लाज का मकान के अंदर इर्नीयर भरा हो.... आहा...हा...! वह बिस्तर पर पडा बोले कि, अरे...रे...! मुझे दुःख हो रहा है ! कोई डॉक्टर को बुलाओ ! कोई तेरी (सुननेवाला) नहीं है. डॉक्टर भुद नहीं मर जाते क्या ? मर जाते हैं कि नहीं ? 'भावनगर' के डॉक्टर ! पूरी अस्पताल के बडे सर्जन ! किसीका काम कर रहे थे (उतने में) कहा कि, मुझे दुःख रहा है. Heart fail हो गया ! देह की स्थिति पूरी हो उसे रोके कौन ? आहा...हा...!

अरे...! ओक बार देह को छोडकर जाना है. कहां जाना है ? कहां तुझे उतारा करना है ? आहा...हा...! वंटोणिया... वंटोणिया कहते हैं ? क्या कहते हैं ? बगूला ! (आंधी) ! आंधी में तिनका उडता है तो कहां जाकर गिरेगा ? जैसे जिसको मिथ्यात्वभाव है (अर्थात्) इन्द्रियज्ञान मेरा है, इन्द्रिय में सुख है (ऐसा जो मानता है वह) आंधी में कहीं ली गिरेगा. कोई रिश्तेदार नहीं, कोई परिचित क्षेत्र नहीं, उसमें जन्म ले. आहा...हा...! यहां से मरकर सिंह आदि हो.. (वहां से) मरकर नरक में चला जाये. आहा...हा...! अरे...रे...! जैसे भव ! पुण्य और पाप के भाव दुःखरूप है ऐसा प्याल न आवे और इन्द्रिय का ज्ञान दुःखरूप है ऐसा प्याल न आवे तब तक अतीन्द्रियज्ञान भगवानआत्मा की ओर का जुकाव नहीं होता. आहा...हा...!

अंतर्मुख परमात्मा है उस ओर का जुकाव (कर) ! बाहर का पैसा और इन्द्रिय का ज्ञान ली दुःख है तो दूसरे पुण्य-पापभाव तो दुःख है ही. आहा...हा...! सुभी होना हो तो अंदर में जा, जहां भगवान बिराजते हैं ! आ...हा...हा...! देहदेवण में - मंदिर में भगवान बिराजते हैं. आ...हा...! कैसे माने ?

श्रोता :- दिखता नहीं है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- परंतु देखने का प्रयत्न कहां करता है ? जितना पर में रस है उतना (रस अंतर में देखने का) कहां आया है ? लडका है, (उसे) १०००-१२०० का पगार डो उसमें कितना रस है ! 'बापू !' ऐसा कहे ! आहा..डा...! पर में रस है तो अपने में रस आया नहीं. आहा..डा...! अंतर में (जाना) है (तो) उसे कौन रोकता है ? कि, पर में रस-मीठास है. कोई राग में, कोई छज्जत में, कोई पुण्यमें, कोई पापमें (रस है). आ..डा..डा...! अंतरमें उपयोग (ले) जाना है (वह) तो सूक्ष्म है, तो सूक्ष्म उपयोग नहीं है उसका कारण क्या ? कि, स्थूल उपयोग बाह्य चीज में धूमता है. आ..डा..डा...! सूक्ष्म बहुत, भाई ! दुनिया के जेल से (ये) सब बात अलग हैं. आहा..डा...!

(यहां) कहते हैं कि, जब 'नेत्रके द्वारा वर्णको देखने का कार्य करता है तब वह शब्द, गंध, रस, या स्पर्श को नहीं जान सकता; अर्थात् जब उस ज्ञानका उपयोग नेत्रके द्वारा वर्णके देखनेमें लगा होता है तब कानमें कौनसे शब्द पडते हैं या नाकमें कैसी गंध आती है इत्यादि प्याल नहीं रहता.' आहा..डा...! 'यद्यपि ज्ञानका उपयोग एक विषयमेंसे दूसरेमें अत्यन्त शीघ्रतासे बदलता है,....' सुननेमें से रूप में, रूपमें से सुनने में अकदम बदलता है. आहा..डा...! 'इसलिये स्थूलदृष्टिसे देखनेमें ऐसा लगता है कि मानों सभी विषय एक ही साथ ज्ञात होते हों,....' आ..डा..डा...! ज्ञान की क्षयोपशम दशा अक-अक विषय को जानने में कम से होती है परंतु अकदम स्थूलदृष्टिवाले को लगे कि, मैंने इसको जाना, इसको जाना.. मैं अक साथ सबको जानता हूं. पांयों इन्द्रिय के विषय अकसाथ जानता हूं. आहा..डा...!

'तथापि सूक्ष्म दृष्टिसे देखने पर क्षायोपशमिक ज्ञान अक समयमें अक ही इन्द्रियके द्वारा प्रवर्तमान होता हुआ स्पष्टतया भासित होता है.' आ..डा..डा...! 'भोक्षमार्ग प्रकाशक'में तो इससे भी विशेष लिया है. अक इन्द्रिय का विषय है-जैसे शब्द, रूप, गंध (तो) रूप में लक्ष है उस वक्त गंध में नहीं (है). स्पर्श के विषय में भी आठ स्पर्श है, जैसे लिया है. अक स्पर्श उपर लक्ष डो उस वक्त दूसरे पर नहीं होता. स्पर्श में (भी) ठंडे उपर (लक्ष) डो तब गरम उपर नहीं (होता), गरम उपर डो तब ठंडे पर नहीं. आ..डा...! ऐसी बात ली है. 'भोक्षमार्ग प्रकाशक' ! 'टोडरमल्ल' ! आ..डा...! दुनिया से यह ज्ञात अलग है, बापू !

भगवान तीर्थकरदेव जिनेश्वरदेव की पुकार यह है कि, इन्द्रिय का ज्ञान अक के बाद अक कम से होता है इसलिये वह डेय है, दुःखरूप है. आहा..डा...! बाकी दूसरी चीज की तो क्या बात करना ? आहा..डा...! कुटुंब-कबीले तो सब ठग हैं, धूर्त की टोली है. 'नियमसार'में है. 'नियमसार !' 'नियमसार' है ना ? (उसमें आता है कि) स्त्री, पुत्र,

कुटुंबीजन ये सब धूर्त की टोली (है). हमें संभालना होगा, हमें ये याहिये, हमें ये याहिये... आ..हा..हा...! आहा..हा...! तू कौन है ? कहां का है ? तेरा उसके साथ क्या संबंध है ? आहा..हा...! पर को राज् रचने का प्रयत्न करे, (लेकिन) उसमें कोई (राज्) हो सकता नहीं. आहा..हा...!

‘सूक्ष्मदृष्टिसे देखने पर क्षायोपशमिक ज्ञान अक समयमें अक ही छन्दियके द्वारा प्रवर्तमान होता हुआ स्पष्टतया भासित होता है.’ यानी परोक्षरूप से अक को देखे. ‘छसप्रकार छन्दियां अपने विषयोंमें भी क्रमशः प्रवर्तमान होनेसे परोक्षभूत छन्दियज्ञान होय है.’ लो ! (कहने का) तात्पर्य यह है. आहा..हा...! अरे...! छन्दियज्ञान भी होय है तो दया, धन, व्रत, भक्ति का परिणाम तो राग, प्रत्यक्ष जहर है. अरे..रे...! क्या हो ? दुनिया के सामने यह बात रचनी, जगत को कठिन पडता है. आहा..हा...! आंख बंद होते ही (मरकर) कहां यला जायेगा ! अक पैसा भी साथ में आनेवाला नहीं.

श्रोता :- मुंह में यवत्री रची हो वह भी निकाल लेते हैं !

पूज्य गुरुदेवश्री :- यवत्री भी निकाल ले ! उसकी अरथी दरवाजे को धूने नहीं देते ! दरवाजे में से निकालते हैं ना ? तो अरथी को धूने नहीं देते ! धू ले और यदि वापिस आयेगा तो ?! सुना है ? मकान में मर गया हो तो दोनों बाजु अरथी को धूने नहीं देते. बाहर से असा बोले के उसे धूने से असा होता है. लेकिन हेतु यह है कि, धू ले और दरवाजेमें से वापिस आयेगा तो ? आहा..हा...! रिश्तेदार सब असे हैं ! (तू) अकेला आया और अकेला जायेगा, बापू ! आ..हा...! और अभी छस समय भी तू अकेला ही है. ‘अकडे अक ने बगडे बे !’ आहा..हा...!

वह दृष्टांत दिया है ना ? मनुष्य को दो पैर होते हैं, तब तक मनुष्य कहा जाता है, स्त्री के साथ शादी करता है तब दोमें से यार पैर होते हैं तो पशु हुआ. यार पैर पशु को होते हैं और संतान होता है तब छः पैर हुआ तो छः पैरवाला भंवरा हुआ. भंवरे को छः पैर होते हैं. और उसकी पत्नी हो तब आठ पैर होते हैं तो वह हुआ मकड़ी ! मकड़ी को आठ पैर होते हैं. फिर मकड़ी की भांति ये करुं... छसका करुं... छसका करुं... छसका करुं... लडके की शादी करुं, लडकी को असा करुं.. इलाना असा करुं... इलाना असा करुं... आहा..हा...! जवन यला जा रहा है, भाई ! आ..हा...!

हमारे ‘भुशालभाई’ कहते थे. मैंने दीक्षा के लिये कहा कि, मैं तो दीक्षा लूंगा. (तो उन्होंने कहा कि), ‘आप अकेले रहो ! गांव में अपना मकान है वहां रहो. आपको भय के लिये पैसे देंगे, आप दुकान पर मत आइये.’ मेरा छोटा भाई था. बीस वर्ष की उमर.

શરીર એકદમ તંદુરસ્ત ! શાદી કે દો સાલ બાદ વહ મર ગયા. કન્યા બહુત સુંદર થી. બાદમાં 'ખુશાલભાઈ' કહતે થે કિ, 'અરે..રે...! મૈને 'કાનજી'કો તો ઇજાજત દે દી, યહ ઇજાજત બિના જા રહા હૈ.' આ..હા...! દો સાલ શાદી કો હુએ થે. ઐસા રોગ આયા આઠ દિન... જાઓ ! આ..હા..હા...! અપને આત્મા કા કુછ કિયા નહીં ફિર પશુ ઔર ઐસે અવતાર મેં ચલા જાતા હૈ. પશુ હોતા હૈ, પશુ ! આહા..હા...!

શ્રોતા :- ઐસા સુનકર ભય લગતા હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ભય લગે તો તો (આત્મા મેં) જાયે ના ! ઐસે કહા હૈ, 'યોગીન્દ્રદેવ'ને કહા હૈ, 'ભવભયથી ડરી ચિત્ત' 'યોગીન્દ્રદેવ' કે દોહરે મેં આતા હૈ. જો ભવ કે ભય સે ડરે વહ આત્મા કી ઓર જાયે. આહા..હા...! ભવ કે ભય સે ડરે વહ આત્મા કે કામ પર આયે. ભવ કે ભય કા ડર નહીં હૈ. અરે...! યહાં સે કહાં જાઉંગા ? બાપૂ ! અકેલા જાયેગા ! અનજાને ક્ષેત્ર મેં, દેહ દૂસરા, ભાવ દૂસરે,... આહા..હા...! દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ દૂસરે... આહા..હા...!

(યહાં કહતે હૈં) 'ઇસપ્રકાર ઇન્દ્રિયાં અપને વિષયોંમેં ભી કમશ: પ્રવર્તમાન હોનેસે પરોક્ષભૂત ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હેય હૈ.' ઠીક ! 'અબ, યહ નિશ્ચય કરતે હૈં કિ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ નહીં હૈ :-' ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ નહીં હૈ. લોગોં કો તો ઐસા લગે કિ, યહ મકાન પ્રત્યક્ષ દેખતે હૈં ! ઇન્દ્રિય કા નિમિત્ત હૈ તબ દેખતા હૈ. પ્રત્યક્ષ તો આત્મા કે આશ્રય સે હો વહ પ્રત્યક્ષ હૈ. અંદર ઇન્દ્રિય લક્ષ મેં હૈ તબ વહ (ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હોતા) હૈ. આહા..હા...! ૫૭ (ગાથા).

परदृष्टं ते अक्खा णेव सहावो त्ति अप्पणो भणिदा।
उवलद्धं तेहि कधं पच्चक्खं अप्पणो होदि।।५७।।

ते इन्द्रियो परद्रव्य, ज्वस्वभाव भाषी न तेमने,
तेनाथी जे उपलब्ध ते प्रत्यक्ष कर्ष रीत ज्वने ? ५७.

(‘તે ઇન્દ્રિયો પરદ્રવ્ય’ અર્થાત્) યહ ઇન્દ્રિય પરદ્રવ્ય – પરવસ્તુ હૈ. ન્યાય દેતે હૈં. આ..હા...! ‘જો કેવલ આત્માકે પ્રતિ હી નિયત હો વહ (જ્ઞાન) વાસ્તવમેં પ્રત્યક્ષ હૈ.’ કયા કહતે હૈં ? એક ભગવાન શુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ ! ઉસકે આશ્રય સે જો જ્ઞાન હો – આત્મા કે પ્રતિ નિયત– નિશ્ચય હો વહ (જ્ઞાન) વાસ્તવ મેં પ્રત્યક્ષ હૈ. આહા..હા...! ‘યહ (ઇન્દ્રિયજ્ઞાન) તો, જો ભિન્ન

अस्तित्ववाली 'होनेसे...' परद्रव्य है. ये जड है और परद्रव्य है. उसका अस्तित्व परद्रव्य है. यह स्वद्रव्य का अस्तित्व नहीं है. आहा..हा...! है ? वास्तव में तो '(इन्द्रियज्ञान) तो, जो भिन्न...' अपने से भिन्न 'अस्तित्ववाली...' (अर्थात्) आत्मा की हयाती से - मौजूदगी से भिन्न अस्तित्ववाली 'होनेसे परद्रव्यत्वको प्राप्त हुई हैं,...' आहा..हा...! 'और आत्मस्वभावत्वको किंचित्मात्र स्पर्श नहीं करती...' आ..हा..हा...! इन्द्रियां 'आत्मस्वभावत्वको किंचित्मात्र स्पर्श नहीं करती...' आ..हा..हा...! (अर्थात्) '(आत्मस्वभावरूप किंचित्मात्र भी नहीं हैं)...' क्या कहते हैं ? ये इन्द्रियां जो हैं वे जड परद्रव्य हैं और परद्रव्य हैं तो परद्रव्य का लक्ष करती है परंतु आत्मा में बिलकुल इन्द्रियज्ञान से लक्ष नहीं होता. आहा..हा...! बहुत फेरफार ! बाहर में जो लक्ष है उसे अंदर में ले जाना. आहा..हा...! जहां प्रभु बिराजते हैं !

यैतन्यभगवान अनंत आनंद का नाथ ! आहा..हा...! देहदेवल में - मंदिर (में) है. उसमें भी आता है ना ? मंदिर में देव नहीं, तनमंदिर में देव हैं ! 'योगीन्द्रदेव'में आता है ना ? वहां भी हैं वह प्रतिमा है, वहां कहां देव है ? वह तो प्रतिमा है. देव तो यहां अंदर है. शुभ भाव हो तब भक्ति आदि होती है. देव तो देह में बिराजते हैं ! आहा..हा...! अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप भगवान है. आ..हा...!

इन्द्रियों '(आत्मस्वभावरूप किंचित्मात्र भी नहीं हैं) जैसी इन्द्रियोंके द्वारा उपलब्धि करके (जैसी इन्द्रियोंके निमित्तसे पदार्थोंको जानकर) उत्पन्न होता है, इसलिये वह (इन्द्रियज्ञान) आत्माके लिये प्रत्यक्ष नहीं हो सकता.' इन्द्रियज्ञान से आत्मा प्रत्यक्ष नहीं होता और इन्द्रियज्ञान से आत्मा का प्रत्यक्ष ज्ञान कहने में आता नहीं. आहा..हा...! प्रत्यक्ष(ज्ञान) तो भगवानआत्मा अंदर (है उसका आश्रय लेकर), पांयों इन्द्रियों की ओर का लक्ष छोडकर ओ 'इन्द्रियजनित' आया था न ? ३१ गाथा, जड इन्द्रिय, भाव इन्द्रिय,

(विशेष कहेंगे...)

અથેન્દ્રિયજ્ઞાનં ન પ્રત્યક્ષં ભવતીતિ નિશ્ચિનોતિ -

પરદ્રવ્યં તે અઘ્ખા ણેવ સહાવો ત્તિ અપ્પણો ઢ્ઘિદા ।

ઉવલદ્ધં તેહિ કઘં પઞ્ચઘ્ચં અપ્પણો હોદિ ॥૫૭॥

પરદ્રવ્યં તાન્યઘ્ચાણિ નૈવ સ્વભાવ ઇત્યાત્મનો ઢ્ઘિતાનિ ।

ઉપલઘ્ધં તૈઃ કથં પ્રત્યઘ્ચમાત્મનો ઢ્ઘવતિ ॥૫૭॥

આત્માનમેવ કેવલં પ્રતિ નિયતં કિલ પ્રત્યઘ્ચમ્ । ઇદં તુ વ્યતિરિક્તાસ્તિત્વયોગિતયા પરદ્રવ્યતામુપગતૈરાત્મનઃ સ્વભાવતાં મનાગપ્યસંસ્પૃશદ્ધિરિન્દ્રિયૈરૂપલઘ્ચોપજન્યમાનં ન નામાત્મનઃ પ્રત્યઘ્ચં ઢ્ઘવિતુમર્હતિ ॥૫૭॥

અથેન્દ્રિયજ્ઞાનં પ્રત્યઘ્ચં ન ઢ્ઘવતીતિ વ્યવસ્થાપયતિ - પરદ્રવ્યં તે અઘ્ખા તાનિ પ્રસિદ્ધાન્યઘ્ચાણીન્દ્રિયાણિ પરદ્રવ્યં ઢ્ઘવન્તિ । કસ્ય । આત્મનઃ । ણેવ સહાવો ત્તિ અપ્પણો ઢ્ઘિદા યોઽસૌ વિશુદ્ધજ્ઞાનદર્શનસ્વભાવ આત્મનઃ સંબન્ધી તત્સ્વભાવાનિ નિશ્ચયેન ન ઢ્ઘિતાનીન્દ્રિયાણિ । કસ્માત્ । ઢ્ઘિન્નાસ્તિત્વનિષ્પન્નત્વાત્ । ઉવલદ્ધં તેહિ ઉપલઘ્ધં જ્ઞાતં યત્પઞ્ચેન્દ્રિયવિષયઢ્ઘૂતં વસ્તુ તૈરિન્દ્રિયૈઃ કઘં પઞ્ચઘ્ચં અપ્પણો હોદિ તદ્ઘસ્તુ કથં પ્રત્યઘ્ચં ઢ્ઘવત્યાત્મનો, ન કથમપીતિ । તથૈવ ઘ્ચ નાનામનોરથવ્યાપ્તિવિષયે પ્રતિપાદ્યપ્રતિપાદકાદિવિકલ્પજાલરૂપં યન્મનસ્તદપીન્દ્રિયજ્ઞાનવન્નિશ્ચયેન પરોઘ્ચં ઢ્ઘવતીતિ જ્ઞાત્વા કિં કર્તવ્યમ્ । સકલૈકાઘ્ચણ્ડપ્રત્યઘ્ચપ્રતિઢ્ઘાસમયપરમજ્યોતિઃકારણઢ્ઘૂતે સ્વશુદ્ધાત્મસ્વરૂપભાવનાસમુત્પન્નપરમાહ્વાદૈકલઘ્ચણસુઘ્ચસંવિત્યાકારપરિણતિરૂપે રાગાદિવિકલ્પોપાધિરહિતે સ્વસંવેદનજ્ઞાને ઢ્ઘાવના કર્તવ્યા ઇત્યઢ્ઘિપ્રાયઃ ॥ ૫૭॥

ઉવે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રત્યઘ્ચ નથી ઁમ નક્કી કરે છે :-

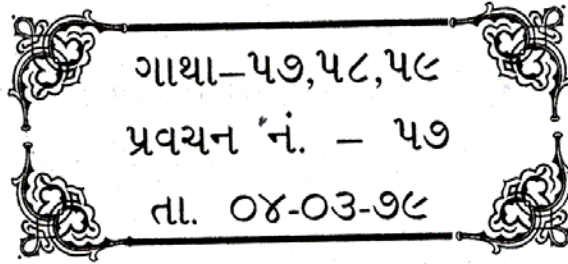
તે ઇન્દ્રિયો પરદ્રવ્ય, જીવસ્વભાવ ભાષી ન તેમને,

તેનાથી જે ઉપલઘ્ધ તે પ્રત્યઘ્ચ કઈ રીત જીવને ? ૫૭.

અન્વયાર્થ :- [તાનિ અક્ષાણિ] તે ઇન્દ્રિયો [પરદ્રવ્યં] પરદ્રવ્ય છે, [આત્મનઃ સ્વભાવઃ
ઇતિ] તેમને આત્માના સ્વભાવરૂપ [ન એવ મણિતાનિ] કહી નથી; [તૈઃ] તેમના વડે [ઉપલબ્ધં]
જણાયેલું [આત્મનઃ] આત્માને [પ્રત્યક્ષં] પ્રત્યક્ષ [કથં ભવતિ] કઈ રીતે હોય ?

ટીકા :- જે કેવળ આત્મા પ્રતિ જ નિયત હોય તે (જ્ઞાન) ખરેખર પ્રત્યક્ષ છે. આ
(ઇન્દ્રિયજ્ઞાન) તો, જે તિન્ન અસ્તિત્વવાળી હોવાથી પરદ્રવ્યપણાને પામી છે (અર્થાત્ પરદ્રવ્યરૂપ
છે) અને આત્મસ્વભાવપણાને જરા પણ સ્પર્શતી નથી (અર્થાત્ આત્માના સ્વભાવરૂપ લેશમાત્ર
પણ નથી) એવી ઇન્દ્રિયો વડે ઉપલબ્ધિ કરીને (—એવી ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી પદાર્થોને જાણીને)
ઊપજે છે તેથી તે (ઇન્દ્રિયજ્ઞાન) આત્માને પ્રત્યક્ષ હોઈ શકે નહિ.

ભાવાર્થ :- જે સીધું આત્મા દ્વારા જ જાણે છે તે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન તો
પરદ્રવ્યરૂપ ઇન્દ્રિયો દ્વારા જાણે છે તેથી તે પ્રત્યક્ષ નથી. ૫૭.

પરદ્રવ્યં તે અક્ષા ણેવ સહાવો તિ અપ્પણો મણિદા ।
ઉવલબ્ધં તેહિ કથં પચ્ચક્ષં અપ્પણો હોદિ ।।૫૭।।

તે ઇન્દ્રિયો પરદ્રવ્ય, જીવસ્વભાવ ભાષી ન તેમને,
તેનાથી જે ઉપલબ્ધ તે પ્રત્યક્ષ કઈ રીતે જીવને ? ૫૭.

ટીકા :- 'જો કેવલ આત્માકે પ્રતિ હી નિયત હો વહ (જ્ઞાન) વાસ્તવમે પ્રત્યક્ષ હે.' ક્યા

कहते हैं ? कि, पांच इंद्रिय का लक्ष छोड़कर, मन का भी लक्ष छोड़कर, अतीन्द्रिय ज्ञायकस्वभाव, पूर्णानंद प्रभु जो आत्मा है उसका आश्रय करके,.... है ? 'केवल आत्माके प्रति ही नियत' अंक आत्मा शुद्ध चैतन्य उसके आश्रय से जो ज्ञान होता है वह ज्ञान 'ज्ञान' कहने में आता है. आ..हा..हा...! यह प्रत्यक्ष ज्ञान है. दया, दान, व्रत, भक्ति के जो परिणाम हैं वे तो धर्म नहीं परंतु इंद्रियज्ञान से धर्म नहीं. आ..हा..हा...! इंद्रियज्ञान भी दुःखरूप है. आ..हा..हा...! अभी (उसे) 'पराधीन' कहेंगे.

'आत्माके प्रति...' भगवान् आत्मा ! शुद्ध चैतन्यस्वरूप ! उसके आश्रय से जो ज्ञान होता है इस ज्ञान को प्रत्यक्ष कहते हैं. धर्मी को प्रथम सम्यग्दर्शन होता है तब आत्मा का स्वसंवेदनज्ञान होता है. आ..हा..हा...! समझ में आया ? स्वसंवेदन ! चैतन्यभगवान् पूर्ण आनंद और पूर्ण ज्ञानस्वरूप ! उसका-स्व का 'सं' (अर्थात्) प्रत्यक्ष वेदन. आनंद के वेदन के साथ जो ज्ञान (होता) है वह ज्ञान प्रत्यक्ष है. आ..हा..हा...! है ? 'केवल आत्माके प्रति ही...' आ..हा..हा...! मन नहीं, इंद्रियां नहीं, शुभराग नहीं, अंक आत्मा अंदर ज्ञायकस्वरूप चैतन्यमूर्ति प्रभु ! उसके आश्रय से. 'आत्माके प्रति ही नियत...' निश्चय ! आ..हा..हा...! सूक्ष्म बात है. उसका नाम प्रत्यक्षज्ञान है. प्रत्यक्षज्ञान है वही ज्ञान है. आ..हा..हा...!

'यह (इंद्रियज्ञान) तो, जो भिन्न अस्तित्ववाली होनेसे परद्रव्यत्वको प्राप्त हुई है,....' ये पांच इंद्रियां जो जड़ हैं (और) भावइंद्रिय भले हो, वह 'भिन्न अस्तित्ववाली होनेसे परद्रव्यत्वको प्राप्त हुई है,....' यह इंद्रिय तो जड़, मिट्टी, परद्रव्य है, तो इंद्रियज्ञान परद्रव्य से होता है. (इसलिये) वह अपना ज्ञान नहीं. वह सच्चा ज्ञान है ही नहीं. आ..हा..हा...! कठिन काम है !

'(इंद्रियज्ञान) तो, जो भिन्न अस्तित्ववाली होनेसे...' यह इंद्रियज्ञान तो भिन्न अस्तित्व-जुदा अस्तित्व-आत्मा के अस्तित्व से भिन्न है. आत्मा आनंदस्वरूप प्रभु है उससे तो ये इंद्रियों तो परद्रव्यस्वरूप भिन्न हैं. आ..हा..हा...! ऐसा है ! ये परद्रव्य स्वरूप जड़ आदि उसका निमित्त होकर जो ज्ञान होता है वह ज्ञान परोक्ष है, भेदभिन्न है, दुःख है. आ..हा..हा...! यह मार्ग ऐसा है ! वीतरागमार्ग ! शुभ-अशुभ - दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा का भाव तो राग है, वह तो धर्म नहीं परंतु इंद्रिय से ज्ञान होता है वह ज्ञान नहीं. आ..हा..हा...! दो बातें ली. आत्मा के प्रति नियत हो वह वास्तव-प्रत्यक्ष है. वह वास्तव में प्रत्यक्ष ज्ञान है और '(इंद्रियज्ञान) तो, जो भिन्न अस्तित्ववाली होने से...' परद्रव्य स्वरूप को प्राप्त हुई है. वह तो परद्रव्य स्वरूप को प्राप्त करके ज्ञान हुआ. (इसलिये) वह ज्ञान प्रत्यक्ष

नहीं, वह आत्मा के आश्रय से नहीं (हुआ). आहा..हा...! इन्द्रिय से शास्त्र आदि का ज्ञान सुनने में आया वह भी परद्रव्य के निमित्त से (हुआ). इन्द्रिय का ज्ञान परोक्ष है, वह भी सच्चा ज्ञान नहीं. आ..हा..हा...!

अनादि(काल में) ग्यारह अंग का ज्ञान हुआ, अनंत बार जैन साधु हुआ, द्विगंबर साधु हुआ, ग्यारह अंग पढ़े, लेकिन वह सब इन्द्रियज्ञान है. आहा..हा...! (वह) आत्मज्ञान नहीं. आहा..हा...! आत्मज्ञान में तो साथ में आनंद आता है, अतीन्द्रिय आनंद ! आत्मा जो है उसके प्रति नियत करके जो ज्ञान होता है, (जिसमें) कोई पर (पदार्थ की) अपेक्षा नहीं (है) इस ज्ञान में तो अतीन्द्रिय आनंद आता है. आहा..हा...! प्रथम दर्जा में - यौथे गुणस्थान में समकित्ती को अपने आत्मा के आश्रय से जो ज्ञान हुआ वह ज्ञान आनंदसहित है. आ..हा..हा...! और मिथ्यादृष्टि ग्यारह अंग पढ़ डाले... पढ़ डाले ! (तो भी) वह शब्दज्ञान है, इन्द्रियज्ञान है. आ..हा..हा...! उसमें आत्मा का कुछ लाभ नहीं है, नुकसान है. आ..हा..हा...! वांचन करके, सुनकर जो ज्ञान हुआ वह इन्द्रियज्ञान है. इन्द्रियां परद्रव्य स्वरूप हैं.

यद्यपि इन्द्रियां तो तीन प्रकार की गिनने में आयी हैं. ३१ गाथा, 'समयसार !' (१) ४३ इन्द्रियों - ये ४३. (२) भावेन्द्रियों - जो अक-अक क्षयोपशम से अक विषय को जाने और (३) स्त्री, कुटुंब, परिवार, देश, भगवान और भगवान की वाणी, सब इन्द्रिय में गिनने में आया है. आहा..हा...! ३१ (गाथा में) ऐसा दिया है. 'जो इंदिये जिणित्ता' - इन्द्रिय को जते. अर्थात् द्रव्येन्द्रिय, भावेन्द्रिय और उसका विषय की ओर का लक्ष छोड़कर 'णाणसहावं' - ज्ञानस्वरूप भगवानआत्मा ! आहा..हा...! ज्ञाता-द्रष्टा जो स्वभाव है उसको पकड़कर जो वेदन हो उसका नाम सम्यक्ज्ञान और सम्यग्दर्शन कहने में आता है. आहा..हा...! कठिन बात है यह !

शुभराग तो धर्म नहीं (परंतु) इन्द्रियज्ञान भी धर्म नहीं. आ..हा...! आत्मा अंदर आनंदप्रभु है ! सच्चिदानंद स्वरूप आत्मा ! अपंडानंद परमात्मस्वरूप ! जिनस्वरूपी प्रभु ! आ..हा..हा...! उसके आश्रय से, निश्चय से उसके आश्रय से जो ज्ञान होता है वह ज्ञान प्रत्यक्ष कहने में आता है. मति-श्रुत ज्ञान भी अपने अनुभव में प्रत्यक्ष कहने में आता है. समझ में आया ? आहा..हा...! मति-श्रुत ज्ञान जो है (उसमें) सम्यक्दृष्टि को अंदर प्रत्यक्ष आत्मा का अनुभव होता है. यह ज्ञान आत्मा को प्रत्यक्ष करता है. इन्द्रियज्ञान में ग्यारह अंग पढ़ डाले, अबजो श्लोको (कंठस्थ) करे परंतु उसमें आत्मा के आश्रय से ज्ञान और आनंद नहीं. आहा..हा...! ऐसा मार्ग कठिन लगे ! मार्ग यह है, प्रभु का

मार्ग यह है. जिनेश्वरदेव परमात्मा त्रिलोकनाथ ऐसा इरमाते हैं. दो पंक्ति में दो (बात कह दी) ! आहा..हा...!

स्वद्रव्य विद्यानंद के अवलंबन से जो ज्ञान होता है वह प्रत्यक्ष है. क्यों ? (क्योंकि) उसमें स्व का आश्रय है, पर का आश्रय नहीं. और इन्द्रिय के आश्रय से ज्ञान होता है वह पर के आश्रय से होता है तो व्यवहार पराश्रित है. आहा..हा...! निश्चय स्वआश्रित है. लो ! यह नहीं (बात) आयी ! स्वआश्रित (निश्चय) पराश्रित व्यवहार. जो आत्मा सीधा अंदर, राग और मन के अवलंबन बिना, इन्द्रिय के अवलंबन बिना, यैतन्यस्वरूप भगवान अंदर (है) उसका प्रत्यक्षज्ञान करे तो वही निश्चय स्वआश्रय है और निश्चय ज्ञान है.

श्रोता :- एतना सब याद कैसे रहे ?

समाधान :- संसार का कितना याद रहता है ? डीरा-माणिक का कितना याद रहता है ? इसका ये भाव है, उसका ये भाव है और इसका ये भाव है. आहा..हा...! हमारे यहां दुकान में 'आंशु' करके (अक आदमी) था तो वह एतना याद रहता था... बहुत याद रहे ! दुकान में हजारों प्रकार के माल होते थे, वह कब आया, कितना बिक गया, कितना बाकी है, नया कितना आया ? और नये भाव से कितना आया ? वह सब याद रहे. 'आंशु' था ना 'आंशु' ? मर गया. आहा..हा...! हजारों (प्रकार का माल रहता था) क्योंकि बड़ा व्यापार था ना ! 'पालेज' से 'मुंबई' का पास था. क्योंकि महीने में चार-पांच बार माल लेने के लिये 'मुंबई' जाना पडे. व्यापार बड़ा ! 'पालेज !' दुकान है ना, अभी भी दुकान है. मैं भी वहां दुकान पर (बैठता था) ना ! तो मैं भी 'मुंबई' माल लेने के लिये जाता था.

श्रोता :- आपकी कृपा से चलता है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह तो पुण्य हो जैसे चलता है. आ..हा...! यहां तो कहते हैं, प्रभु ! अक बार सुन तो सही ! पुण्य के कारण मिले उसमें तो पराश्रय हुआ. पराश्रय है वह पराधीन है, गरीब है, निर्धन है. अपने आत्मा के आश्रय से जो ज्ञानादि हुआ वह सधन है. आहा..हा...! ऐसी बात है, प्रभु ! सूक्ष्म बात है !

'प्रवचनसार' है ! प्रवचन यानी वीतराग की दिव्यध्वनि. परमात्मा बिराजते हैं, महाविदेहक्षेत्र में बिराजते हैं वहां से यह वाणी आयी है. 'कुंदकुंदाचार्य' दिगंबर संत ! संवत्-४८ में वहां गये थे, आठ दिन रहे थे. वहां से यह वाणी आयी है. आ..हा..हा...! भगवान की साक्षात् वाणी सुनकर आये ! थे तो मुनि ! भावविंगी संत थे ! प्रचुर स्वसंवेदन आनंद का वेदन था. आ..हा..हा...! वे ऐसा कहते हैं कि, जितना आत्मा के अवलंबन से

ज्ञान हो वह प्रत्यक्ष और सुषुप्त है. इन्द्रियाधीन जितना ज्ञान है वह सब दृःषुप्त और परोक्ष है. आहा..हा...!

(कोई कहे कि) परोक्ष प्रमाणा कहते हैं ना ? (लेकिन) परोक्ष प्रमाणा कब (कहते हैं) ? निश्चय (प्रगट) हुआ हो तब व्यवहार को परोक्ष प्रमाणा कहते हैं. जैसे निश्चय आत्मा का अनुभव-दृष्टि हुई हो तो रागादि को व्यवहार कहने में आता है. वैसे आत्मा के अवलंबन से प्रत्यक्ष आत्मा का अनुभव हो तब व्यवहार इन्द्रिय प्रत्यक्ष है. ज्ञानी को भी इतना व्यवहार तो होता है - परद्रव्य के आश्रय से, इन्द्रिय के आश्रय से होता है. परसत्तावलंबी (व्यवहार) ! आहा..हा...!

यहां तो दो पंक्ति में ऐसा कह दिया. 'केवल आत्मा के प्रति ही नियत हो वह (ज्ञान) वास्तवमें प्रत्यक्ष है.' वह ज्ञान वास्तव में सुषुप्तक है. आ..हा..हा...! ये सब वकीलों का ज्ञान और डॉक्टरों का ज्ञान (परोक्षज्ञान है).

श्रोता :- वकीलों का ज्ञान और डॉक्टरों का ज्ञान तो लोगों के उपयोग में आता है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी लोगों के उपयोग में आता नहीं ! अभिमान में जाता है कि, मुझे ज्ञान है और मैं सबको जता सकता हूँ. आहा..हा...!

यहां तो परमात्मा सर्वज्ञदेव त्रिलोकनाथ की वाणी-दिव्यध्वनि में आया... प्रवचन है ना ? प्र + वचन. प्र अर्थात् विशेषरूप से दिव्यध्वनि का वचन. आ..हा..हा...! भगवान् ऐसा कहते हैं, प्रभु ! तुझे जो पांच इन्द्रिय से ज्ञान (होता है) वह तो परद्रव्य है. परद्रव्य के निमित्त से और अधीन (होकर) हो वह ज्ञान तो परोक्ष है और वह परद्रव्य के अधीन (होता है) वह तो दृःषुप्त है. आ..हा..हा...! दो पंक्ति आयी.

(अब आगे कहते हैं) 'और आत्मस्वभावत्वको किंचित्मात्र स्पर्श नहीं करती...' आ..हा...! क्या कहते हैं ? कि, इन्द्रिय का ज्ञान जो है वह परद्रव्य - इन्द्रिय के निमित्त से होता है. वह 'आत्मस्वभावत्वको किंचित्मात्र स्पर्श नहीं करती...' आ..हा..हा...! '(आत्मस्वभावरूप किंचित्मात्र भी नहीं है)...' क्या कहते हैं ? इन्द्रिय का ज्ञान सुनने में आया, देखने में आया, सुंधने से आया, स्पर्श से आया वह ज्ञान परद्रव्य के अधीन है. इसलिये वह ज्ञान आत्मा को किंचित् स्पर्श (करता) नहीं. आहा..हा...! है ? इन्द्रियां 'आत्मस्वभावत्वको किंचित्मात्र स्पर्श नहीं करती (आत्मस्वभावरूप किंचित्मात्र भी नहीं है)...' यानी ? जो इन्द्रियज्ञान है वह आत्मस्वभावरूप किंचित् (भी) नहीं. याहें तो ग्यारह अंग पढ डाले, इन्द्रिय से करोड़ो श्लोकों, अबजो श्लोकों का ज्ञान करे किन्तु उसमें आत्मा का किंचित् स्पर्श नहीं. आ..हा..हा...!

प्रभु का मार्ग ऐसा कोई है ! ऐसा है.

‘(आत्मस्वभावरूप किंचित्मात्र भी नहीं हैं)...’ इन्द्रिय से ज्ञान हुआ उसमें आत्मा का स्वभाव का अंश नहीं, वह तो सब जड का अंश है ! आ..डा..डा...! शब्दज्ञान है, इन्द्रियज्ञान है ! आ..डा..डा...! भगवान् चैतन्यमूर्ति के आश्रय से निश्चय से अंदर जो (ज्ञान) होता है तो वह आत्मस्वभाव को स्पर्श करके हुआ उसका नाम प्रत्यक्षज्ञान, सुषुप्तज्ञान, शांतिरूपज्ञान कहने में आता है. आ..डा..डा...! भारी कठिन पडे ! अक ओर व्यापार-धंधे से, पाप से कुरसत मिले नहीं उसमें ऐसा सुनने मिले तो क्या पकडे ?

श्रोता :- रूपये कमाकर धर्म में जर्ज करे !

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में धर्म में जर्ज करे ! राग मंद करे तो पुण्य है और वह पैसे मेंने दिये, मेरे पैसे हैं ऐसा माने तो मिथ्यात्व है. पैसा तो जड है, परद्रव्य है, वह आत्मा का द्रव्य है ? तो परद्रव्य मेंने दिया, परद्रव्य मेरा है और मेंने दिया (ऐसा मानता है तो) वह परद्रव्य का स्वामी हुआ, मिथ्यात्व हुआ. रूपये कहां उसके बाप के थे ?

दो हजार साल में ‘आङ्किका’ में कभी द्विगंबर मंदिर नहीं हुआ होगा. ज्येष्ठ सुदी, ११ के दिन जातमूहुर्त किया. ‘आङ्किका’ में ‘नाईरोबी’ ! उसके जातमूहुर्त में लाजो रूपये दे तो भी उसमें राग मंद किया हो इतना पुण्य है. आ..डा...! धर्म नहीं. अरे...! अरे...! ऐसी बातें...! यहां सौ-दो सौ (रूपये) दे तो तपती लगावे !

अरे... भाई ! प्रभु ! तुं परमात्मस्वरूप है ! और जिनस्वरूपी (है) ! ‘घट घट अंतर जिन वसे, घट घट अंतर जैन, मतमदिरा के पान सो मतवाला समजै न’ घट घट अंतर जिन है ! भगवान् वीतरागी स्वरूपी ही अंदर है ! उसका स्वभाव ही वीतराग अकषायस्वरूप है. आ..डा..डा...! अंदर वीतराग चैतन्यमूर्ति प्रभु आत्मा है ! राग से तिम्र है, इन्द्रिय के ज्ञान से तिम्र है. आ..डा..डा...! ऐसे आत्मा का ज्ञान करना. ज्ञायकभाव में, अनादिअनंत ज्ञायक ध्रुव स्वभाव में लक्ष करके उसमें अकाग्रता होना, बस ! वही सम्यक्ज्ञान और (सम्यक्)दर्शन है. बाकी सब बातें हैं ! आ..डा..डा...!

(यहां कहते हैं) ‘आत्मस्वभावत्वको किंचित्मात्र स्पर्श नहीं करती (आत्मस्वभावरूप किंचित्मात्र भी नहीं हैं)...’ कौन ? इन्द्रियज्ञान. ‘ऐसी इन्द्रियोंके द्वारा उपलब्धि करके...’ (अर्थात्) यह जड और पर भावेन्द्रिय आदि द्वारा (उपलब्धि) करके. ‘(ऐसी इन्द्रियोंके निमित्तसे पदार्थोंको जानकर) उत्पन्न होता है, इसलिये वह (इन्द्रियज्ञान) आत्माके लिये प्रत्यक्ष नहीं हो सकता.’ पांयों इन्द्रियों की ओर से जो ज्ञान होता है उसमें आत्मा प्रत्यक्ष नहीं होता.

आ..डा...! वड ज्ञान प्रत्यक्ष नहीं है. आडा..डा...! ऐसी बातें...!

भावार्थ :- 'जो सीधा आत्माके द्वारा ही जानता है वड ज्ञान प्रत्यक्ष है.' सीधा आत्मा को (जाने). मन और राग की अपेक्षा नहीं. अरे...! इन्द्रियज्ञान होता है उसकी अपेक्षा नहीं. इन्द्रियज्ञान हुआ तो हम अंदर में जा सकते हैं, ऐसी जिसको अपेक्षा नहीं है. आडा..डा...! शास्त्र से सुनकर ज्ञान हुआ उस ज्ञान की भी अंदर अतीन्द्रिय ज्ञान में अपेक्षा नहीं है. है ? वड ज्ञान प्रत्यक्ष 'सीधा आत्माके द्वारा...' (होता है). इन्द्रियज्ञान से भी नहीं (होता). कुछ इन्द्रियज्ञान हुआ तो लक्ष हुआ कि नहीं ? (तो कहते हैं कि) इससे आत्मा प्रत्यक्ष नहीं होता है. आडा..डा...! ऐसा मार्ग !

'सीधा आत्माके द्वारा ही जानता है वड ज्ञान प्रत्यक्ष है. इन्द्रियज्ञान परद्रव्यरूप इन्द्रियोंके द्वारा जानता है...' इन्द्रियज्ञान तो परद्रव्य स्वरूप ये जो इन्द्रियों द्वारा जानता है. 'इसलिये वड प्रत्यक्ष नहीं है.' आ..डा...! अक गाथा में कितना भर दिया है ! स्वद्रव्य के आश्रय से जो ज्ञान (होता है) वड ज्ञान (है). परद्रव्य के आश्रय से ज्ञान (होता है वड) व्यवहार (है) और व्यवहार डेय (है). आ..डा..डा...! व्यवहार पराश्रित है और पराश्रित डेय (है), स्वद्रव्य आश्रय उपादेय (है). आडा..डा...! अंदर भगवानआत्मा के अंतरमें से स्व के आश्रय से जो ज्ञान होता है वड निश्चयज्ञान है, प्रत्यक्षज्ञान है, सुषुप्तज्ञान है. और इन्द्रिय द्वारा, परद्रव्य द्वारा, परद्रव्य के अवलंबन से होता है वड इन्द्रियज्ञान है, दुःषुप्त है, परोक्ष है. अपने आत्मा का इन्द्रियज्ञान में किंचित् स्पर्श नहीं. ऐसा स्वरूप (है) ! आडा..डा...! तो क्या करना ? ऐसा कहते हैं.

अंदर ('जयसेनाचार्यदेव'की टीका में) दिया है 'सकलैकाखण्डप्रत्यक्ष-प्रतिभासमयपरमज्योतिःकारणभूते स्वशुद्धात्मस्वरूपभावना- समुत्पन्नपरमाह्लादैकलक्षण-सुखसंवित्याकारपरिणतिरूपे रागादिविकल्पोपाधिरहिते स्वसंवेदनज्ञाने भावना कर्तव्या इत्यभिप्रायः। संस्कृत है. अपना आत्मा... सकल अक अखंड आत्मा है. अखंड, अक अखंड ! ('समयसार'की) ३२० गाथा में अखंड अक आता है. त्रिकाल सकल निरावरण प्रभु अंदर है, अखंड है और अक है. यहां अक और अखंड दिया. आडा..डा...! सर्व काल अक अखंड प्रत्यक्ष प्रतिभासमय ! आ..डा..डा...! यहां भी जैसे दिया है कि, भगवान तो प्रत्यक्ष प्रतिभासमय है. मति और श्रुतज्ञान में प्रत्यक्ष होता है. आ..डा..डा...! शास्त्र में - 'तत्त्वार्थ सूत्र'में मति-श्रुत(ज्ञान) को परोक्ष कहा (है). वड तो पर की अपेक्षा से कहा है. परंतु अपना ज्ञान है वड तो प्रत्यक्ष है और प्रत्यक्षज्ञान बिना सम्यक्ज्ञान कहने में आता नहीं. ग्यारह अंग पढ डाले तो भी मिथ्या है. आ..डा..डा...!

अथ परोक्षप्रत्यक्षलक्षणमुपलक्षयति -

जं परदो विष्णाणं तं तु परोक्खं ति भणिदमट्टेसु।
जदि केवलेण णादं हवदि हि जीवेण पच्चक्खं ॥५८॥
यत्परतो विज्ञानं तत्तु परोक्षमिति मणितमर्थेषु।
यदि केवलेन ज्ञातं भवति हि जीवेन प्रत्यक्षम् ॥५८॥

यत्तु खलु परद्रव्यभूतादन्तःकरणादिन्द्रियात्परोपदेशादुपलब्धेः संस्कारादालोकादेर्वा निमित्ततामुपगतात् स्वविषयमुपगतस्यार्थस्य परिच्छेदनं तत् परतः प्रादुर्भवत्परोक्षमित्यालक्ष्यते। यत्पुनरन्तःकरणमिन्द्रियं परोपदेशमुपलब्धिं संस्कारमालोकादिकं वा समस्तमपि परद्रव्यमनपेक्ष्या-त्मस्वभावमेवैकं कारणत्वेनोपादाय सर्वद्रव्यपर्यायजातमेकपद एवाभिव्याप्य प्रवर्तमानं परिच्छेदनं तत् केवलादेवात्मनः संभूतत्वात् प्रत्यक्षमित्यालक्ष्यते। इह हि सहजसौख्यसाधनीभूतमिदमेव महाप्रत्यक्षमभिप्रेतमिति ॥५८॥

अथ पुनरपि प्रकारन्तरेण प्रत्यक्षपरोक्षलक्षणं कथयति - जं परदो विष्णाणं तं तु परोक्खं ति भणिदं यत्परतः सकाशाद्विज्ञानं परिज्ञानं भवति तत्पुनः परोक्षमिति मणितम्। केषु विषयेषु। अट्टेसु ज्ञेयपदार्थेषु। जदि केवलेण णादं हवदि हि यदि केवलेनासहायेन ज्ञातं भवति हि स्फुटम्। केन कतृभूतेन। जीवेण जीवेन। तर्हि पच्चक्खं प्रत्यक्षं भवतीति। अतो विस्तर :- इन्द्रियमनःपरोपदेशालोकादिबहिरङ्गनिमित्तभूतात्तथैव च ज्ञानावरणीयक्षयोपशम-जनितार्थग्रहणशक्तिरूपाया उपलब्धेरर्थावधारणरूपसंस्काराच्चान्तरङ्गकारणभूतात्सकाशादुत्पद्यते यद्विज्ञानं तत्पराधीनत्वात्परोक्षमित्युच्यते। यदि पुनः पूर्वोक्तसमस्तपरद्रव्यमनपेक्ष्य केवलाच्छुद्धबुद्धैकस्वभावात्परमात्मनः सकाशात्समुत्पद्यते ततोऽक्षनामानमात्मानं प्रतीत्ये त्पद्यमानत्वात्प्रत्यक्षं भवतीति सूत्राभिप्रायः ॥५८॥

आ..६।...! 'परमज्योतिःकारणभूते' परमज्योति प्रभु आत्मा ! आ..६।...! व६ जिस ज्ञान में कारणरूप हो उसका नाम ज्ञान. 'परमज्योतिः... स्वशुद्धात्मस्वरूपभावनासमुत्पन्नपरमाह्लादै' देखा ? आत्मा से जो ज्ञान उत्पन्न होता है उसमें परम आह्लाद आता है. आ..६।...! 'ज्यसेनायार्थ' की टीका में संस्कृत में है. अपना जो सम्यक्ज्ञान हो व६ परम आह्लादरूप होता है ! आ..६।..६।...! है ? 'परमाह्लादैकलक्षणसुखसंवित्याकारपरिणतिरूपे

હવે પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષનાં લક્ષણ દર્શાવે છે :-

અર્થો તણું જે જ્ઞાન પરતઃ થાય તેહ પરોક્ષ છે;

જીવમાત્રથી જ જણાય જો, તો જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ છે. ૫૮.

અન્વયાર્થ :- [પરતઃ] પર દ્વારા થતું [યત્] જે [અર્થેષુ વિજ્ઞાનં] પદાર્થો સંબંધી વિજ્ઞાન [તત્ તુ] તે તો [પરોક્ષં ઇતિ ભણિતં] પરોક્ષ કહેવામાં આવ્યું છે; [યદિ] જો [કેવલેન જીવેન] કેવળ જીવ વડે જ [જ્ઞાતં ભવતિ હિ] જાણવામાં આવે [પ્રત્યક્ષમ] તો તે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે.

ટીકા :- નિમિત્તપણાને પામેલાં (અર્થાત્ નિમિત્તરૂપ બનેલાં) એવાં જે પરદ્રવ્યભૂત અંતઃકરણ, ઇન્દ્રિય, પરોપદેશ, ઉપલબ્ધિ, સંસ્કાર કે પ્રકાશાદિક, તેમના દ્વારા થતું જે સ્વવિષયભૂત પદાર્થનું જ્ઞાન, તે પર દ્વારા પ્રાદુર્ભાવ પામતું હોવાથી ‘પરોક્ષ’ તરીકે ઓળખાય છે; અને અંતઃકરણ, ઇન્દ્રિય, પરોપદેશ, ઉપલબ્ધિ, સંસ્કાર કે પ્રકાશાદિક – એ બધાંય પરદ્રવ્યની અપેક્ષા રાખ્યા વિના એક આત્મસ્વભાવને જ કારણપણે ગ્રહીને સર્વ દ્રવ્ય-પર્યાયોના સમૂહમાં એકીવખતે જ વ્યાપીને પ્રવર્તતું જે જ્ઞાન, તે કેવળ આત્મા દ્વારા જ ઉત્પન્ન થતું હોવાથી ‘પ્રત્યક્ષ’ તરીકે ઓળખાય છે.

અહીં (આ ગાથામાં) સહજ સુખના સાધનભૂત એવું આ જ મહાપ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ઇચ્છવામાં આવ્યું છે – ઉપાદેય માનવામાં આવ્યું છે (એમ આશય સમજવો). ૫૮.

રાગાદિવિકલ્પોપાધિરહિતે સ્વસંવેદનજ્ઞાને ભાવના કર્તવ્યા।...’ યહ સુનકર અંદર સ્વસંવેદનજ્ઞાન કી ભાવના કરના. આ..હા..હા...! ભારી કામ ! સંસાર કે પાપ આડે અભી સુનને કે લિયે ફુરસત નહીં હૈ ઉસે કહતે હૈ અંદર આત્મા મેં સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષ કર ! આહા..હા...! પરોક્ષજ્ઞાન ભી છોડ દે, ઇન્દ્રિય કા જ્ઞાન ભી છોડ દે ઓર સ્વ પ્રત્યક્ષ હૈ ઉસકી ભાવના કર ! આહા..હા...! યહ બાત હૈ, ભાઈ ! સત્ય તો યહ હૈ.

(અબ) ૫૮ (ગાથા) ‘અબ, પરોક્ષ ઓર પ્રત્યક્ષ કે લક્ષણ બતલાતે હૈ :-’

જં પરદો વિણ્ણાણં તં તુ પરોક્ષં તિ ભણિદમટ્ઠેસુ।

જદિ કેવલેણ ણાદં હવદિ હિ જીવેણ પચ્ચક્ષં।।૫૮।।

અર્થો તણું જે જ્ઞાન પરતઃ થાય તેહ પરોક્ષ છે,

જીવમાત્રથી જ જણાય જો, તો જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ છે. ૫૮.

टीका :- 'निमित्तताको प्राप्त (निमित्तरूप बने हुआ) जैसे जो परद्रव्यभूत...' (अर्थात्) जिस ज्ञान में ये परद्रव्य(स्वरूप) जो इंद्रियों निमित्त बनती हैं. आ..डा..डा...! अरे...! जिस ज्ञान में भगवान और भगवान की वाणी भी निमित्त बनती है वह ज्ञान परोक्ष है. आ..डा..डा...! '(निमित्तरूप बने हुआ) जैसे जो परद्रव्यभूत अंतःकरण (मन),...' मन है, मन यहां ! मन के अवलंबन से होता है वह परोक्ष है. 'इन्द्रिय,...' से होता है वह परोक्ष है. 'परोपदेश,...' पर के उपदेश से (जो ज्ञान होता है वह) परोक्ष है. आ..डा..डा...!

त्रिलोकनाथ समवसरण में बिराजते हैं और दिव्यध्वनि छूटती है (उसे) सुनते हैं परंतु वह सुनना वह भी परोपदेश, पराधीन है. आ..डा..डा...! 'परोपदेश' है कि नहीं ? परोपदेश ! तो भगवान का उपदेश आया कि नहीं ? वह पराधीन है - उपदेश से ज्ञान हुआ वह परोक्ष है. वह ज्ञान 'ज्ञान' नहीं. आ..डा..डा...!

जिस ज्ञान में '(निमित्तरूप बने हुआ) जैसे जो परद्रव्यभूत अंतःकरण (मन),...' यह मन जिस ज्ञान में निमित्त है वह भी परोक्षज्ञान है. आ..डा..डा...! (वह) यथार्थ ज्ञान नहीं. मन से ज्ञान होता है वह भी आत्मा को स्पर्श किये बिना होता है. आ..डा..डा...! ऐसा (समझने के) लिये कब निवृत्त हो ? आ..डा..डा...! भगवान का उपदेश ! वस्तु ऐसी है ! कठिन कष्टो या सत्य कष्टो जो है यह है. आ..डा..डा...! अन्ती तो ब्रह्मचर्य (पालो), बाहर की इंद्रिय का ज्ञान, दया, दान, व्रत, पूजा और यात्रा करो (तो) धर्म होगा (ऐसा कहते हैं) ! धूल भी (धर्म) नहीं है. वह तो राग है और उस ओर का ज्ञान इंद्रियज्ञान है. आ..डा..डा...! भगवान जानने में आये - गिरनार में, शेत्रुंजय में हो, सम्मैदशिपर हो, ये सब (जानने में) आया वह तो इंद्रियज्ञान है. आ..डा..डा...!

श्रोता :- प्रतिमाञ्छ का ज्ञान होता है वह ?

समाधान :- वह भी इंद्रियज्ञान है, आंख से होता है. आ..डा..डा...! सूक्ष्म बात है, भाई !

यहां परमात्मा कहते हैं 'निमित्तताको प्राप्त (निमित्तरूप बने हुआ) जैसे जो परद्रव्यभूत अंतःकरण (मन),...' ज्ञान करने में मन निमित्तरूप होता है. 'इन्द्रिय,...' निमित्तरूप होती है. 'परोपदेश,...' निमित्तरूप है. 'उपलब्धि,...' (नीचे अर्थ दिया है) 'ज्ञानावरणयी कर्मके क्षयोपशमके निमित्तसे उत्पन्न पदार्थोंको जाननेकी शक्ति. (यह 'लब्धि' शक्ति जब 'उपयुक्त' होती है, तभी पदार्थ ज्ञात होता है).' ज्ञानावरणीय का क्षयोपशम अपनी पर्याय की योग्यता से हुआ, परंतु वह पर तरफ का भाव है. आ..डा..डा...!

अपना ज्ञानस्वरूप भगवान ! निरालंबी - पर के आलंबनरहित, जैसे सीधा आत्मा

का ज्ञान का अवलंबन लेते हैं तो वह ज्ञान है. कठिन बात है !

श्रोता :- आत्मग्राह्य शब्द कठिन लगता है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- आत्मा स्वयं वस्तु है वही ग्राह्य है. इन्द्रियज्ञान तो अग्राह्य है. ऐसी बात है, भाई ! वीतराग मार्ग जगत से अलग है. जगत में ऐसा कहीं है नहीं ! बाहर से मान लिया है कि, जैसे धर्म होता है... जैसे धर्म होता है. यात्रा, भक्ति आदि सब इन्द्रिय के विषय हैं. आ..हा...!

श्रोता :- शास्त्र पढ़ना वह भी इन्द्रियज्ञान है ?

समाधान :- वह भी इन्द्रिय है. शास्त्रवाचन से जो ज्ञान होता है वह भी इन्द्रियज्ञान है. आहा..हा...! यहाँ आया ना ? 'निमित्तताको प्राप्त...' (अर्थात्) निमित्त बने. निमित्त है - भगवान की वाणी निमित्त है, भगवान भी निमित्त है, समवसरण में जाते हैं और सुना है वह भी निमित्त से सुना है. वह ज्ञान 'ज्ञान' नहीं. आहा..हा...! समवसरण में भी अनंतबार गया. जब महाविदेह में जन्म लिया (तो वहाँ) महाविदेह में तो तीर्थकर भगवान कायम रहते हैं. महाविदेह में तीर्थकर का विरह होता नहीं. हमेशा बीस तीर्थकर जाये तो दूसरे बीस, तीसरे बीस (होते हैं). अनंत बीस (होते हैं) ! भगवान तो अभी बिराजते हैं. वहाँ महाविदेह में अनंतबार जन्म लिया है. आहा..हा...! तो समवसरण में भी अनंतबार गया है, लेकिन वह सब ज्ञान निमित्ताधीन हुआ. आ..हा..हा...!

'(निमित्तरूप बने हुआ)...' देखा ? परोपदेश भी निमित्तरूप बना (हुआ है). आहा..हा...! सुना हुआ ज्ञान है वह निमित्तरूप से ज्ञान हुआ है, अपने स्वभाव से नहीं. 'उपलब्धि,...' पूर्व का संस्कार (अर्थात्) थोड़ा क्षयोपशम हो वह भी पर का क्षयोपशम है. उससे ज्ञान नहीं होता. आहा..हा...! 'संस्कार...' आहा..हा...! है ? पूर्व का संस्कार है वह यथार्थ ज्ञान नहीं. आहा..हा...!

श्रोता :- आप तो कहते हो, संस्कार जमाओ !

पूज्य गुरुदेवश्री :- संस्कार जमाओ (इसका अर्थ कि) अंदर ज्ञायक है... ज्ञायक है... उसमें पर की अपेक्षा नहीं. है बात, सूक्ष्म बात है, भाई ! त्रिकाली ज्ञायक स्वरूप भगवानआत्मा ! यैतन्यज्योति ! 'स्वयं ज्योति सुषधाम !' स्वयं यैतन्यज्योति और आनंद का धाम प्रभु आत्मा है. आहा..हा...! उसका अंदर में संस्कार डालना कि, मैं तो यह हूँ... यह हूँ... पर की अपेक्षा बिना. सूक्ष्म बात है, भाई ! यहाँ तो कहते हैं कि, संस्कार हो तो भी वह पर का आश्रय हुआ.

'प्रकाशादिक हैं...' (यानी) प्रकाशादिक मिले. जो इन्द्रियज्ञान में निमित्त - प्रकाश आदि

(मिले). दीपक का प्रकाश हो, सूर्य का प्रकाश हो, 'उनके द्वारा होनेवाला जो स्वविषयभूत पदार्थका ज्ञान,...' जो पदार्थ अपना विषय है 'वह परके द्वारा प्रादुर्भावको प्राप्त होनेसे...' आहा..हा...! (अर्थात्) पर के द्वारा प्रगट-उत्पन्न होने से. संस्कार है ना अंदर ? (संस्कार का अर्थ नीचे दिया है) संस्कार = पूर्व ज्ञात पदार्थ की धारणा. पूर्व में ज्ञात पदार्थ की धारणा की हो तो वह धारणा को भी निमित्त कहा. आ..हा..हा...! पर से सुनकर धारणा (की है) वह भी परोक्षज्ञान है. आ..हा...! अपना-स्व का ज्ञान करने में बिलकुल मदद(रूप) नहीं. आहा..हा...!

भगवानआत्मा ! विद्वानंद स्वावलंबी प्रभु ! उसका ज्ञान करने में सुनने का ज्ञान हुआ, उपदेश से हुआ, संस्कार में हुआ 'उनके द्वारा होनेवाला जो स्वविषयभूत पदार्थका ज्ञान, वह परके द्वारा...' आ..हा..हा...! 'प्रादुर्भावको प्राप्त होनेसे...' परके द्वारा उत्पन्न हुआ. आ..हा..हा...! ग्यारह अंग की धारणा हो गई, अबजो श्लोक सुनकर (कंठस्थ हुआ) परंतु वह तो पर के द्वारा प्राप्त हुआ है, अपने भगवानआत्मा के आश्रय से नहीं हुआ. ऐसी बात है ! निमित्त है, लेकिन निमित्त से तो पराश्रय हुआ. पराश्रय व्यवहार है और व्यवहार डेय हो गया. आहा..हा...! (इस प्रकार) '(परके द्वारा) प्रादुर्भावको प्राप्त होनेसे 'परोक्ष' के रूपमें जाना जाता है,...' आ..हा..हा...!

अब, 'परद्रव्यकी अपेक्षा रणे बिना...' अब प्रत्यक्ष की बात करते हैं. (पहले) परोक्ष की (बात) कही. उपदेश, प्रकाश, इन्द्रिय, मन से मात्र उस विषय संबंधित ज्ञान होता है वह सब परोक्षज्ञान है, सच्चा ज्ञान नहीं. आहा..हा...! प्रकाश आदि जो कहें, कहा ना ? मन, इन्द्रिय, संस्कार, उपलब्धि, परोपदेश उन सब 'परद्रव्य की अपेक्षा रणे बिना...' इसमें सब आ गये. यार बोलें ना ? आ..हा...! मन के अवलंबन बिना, इन्द्रिय के अवलंबन बिना, परद्रव्य के अवलंबन बिना, परद्रव्य को सुने उसके अवलंबन बिना. 'सब परद्रव्यकी अपेक्षा रणे बिना...' आ..हा..हा...!

'अकेला आत्मस्वभावको ही कारणरूपसे ग्रहण करके...' आ..हा..हा...! अकेला आत्मस्वभावको ही ! मन का अवलंबन नहीं, इन्द्रिय का नहीं, सुनने का नहीं, परोपदेश नहीं, संस्कार नहीं. राग की मंदता से क्षयोपशम हुआ वह भी नहीं. आहा..हा...! अपना 'अकेला आत्मस्वभावको ही कारणरूपसे ग्रहण करके...' (अर्थात्) भगवान त्रिलोकीनाथ परमात्मा अपना स्वरूप कारणपरमात्मा जो है उसका आश्रय से - उसका अवलंबन से. 'सर्व द्रव्य-पर्यायोंके समूहमें अकेला समय ही व्याप्त होकर...' यहां केवलज्ञान लेना है ना ? (इसलिये कहा कि) 'सर्व द्रव्य-पर्यायोंके समूहमें' आ..हा..हा...! अनंत आत्माओ, अनंत

परमाशुओ, उसकी अनंती पर्याय, उसके अनंत गुण - ये द्रव्य-पर्याय का समूह (है उसमें) 'एक समय ही व्याप्त होकर...' आहा..हा...! एक 'क' बोलने में असंख्य समय जाते हैं, उसके एक समय में सर्व व्याप्त होकर 'प्रवर्तमान ज्ञान वह केवल आत्माके द्वारा ही उत्पन्न होनेसे 'प्रत्यक्ष' के रूपमें जाना जाता है.' आ..हा..हा...! पूर्णरूप की बात कही, लेकिन अंदर में प्रत्यक्ष है. ये पांय की अपेक्षा बिना एकमात्र आत्मस्वभाव को कारणरूप से ग्रहण करके सर्व द्रव्य-पर्याय के समूह को एक समय में प्राप्त होता है. निश्चय (से) तो एक समय में सब जानने की शक्ति, उपयोग कृमिक (होता) है. श्रुतज्ञान परोक्ष है लेकिन एक समय में ही जानने की ताकत है, परंतु स्व के आश्रय से हो वह. तो वह परोक्ष (नहीं रहा) प्रत्यक्ष (हुआ). आत्मा को जाना इसलिये प्रत्यक्ष है. आ..हा..हा...! 'प्रवर्तमान ज्ञान वह केवल आत्माके द्वारा ही उत्पन्न होनेसे 'प्रत्यक्ष' के रूपमें जाना जाता है.' आ..हा..हा...! ऐसा सुनने मिले नहीं तो उसे समझे कब ? आ..हा...! दुनिया की मजदूरी की, फिर मरकर जाये यार गति में रफउने ! आहा..हा...!

यहां तो कहते हैं कि, परोपदेश का भी अवलंबन नहीं. भगवान की वाणी सुनने से भी आत्मज्ञान नहीं होता. आहा..हा...! आत्मज्ञान (कहा) ना ? आत्मज्ञान अर्थात् आत्मा जो ज्ञायकस्वरूप है उसका ज्ञान. पर का ज्ञान नहीं, इन्द्रिय का नहीं, मन का नहीं, राग का नहीं, एक समय की पर्याय का नहीं, आत्मज्ञान... आत्मज्ञान... (अर्थात्) आत्मा पूर्ण है उसका ज्ञान. उसका आश्रय लेकर जो (ज्ञान) हुआ (उसको) पर की अपेक्षा छूट गई. इसलिये यहां ज्ञान प्रत्यक्ष कहने में आता है. आहा..हा...! कठिन पडे ! आ..हा...! क्या हो ? मार्ग तो ऐसा है, भैया !

स्वआश्रय निश्चय, पराश्रय व्यवहार. पराश्रय व्यवहार सब हये है और स्वआश्रय निश्चय उपादेय है. यह महासिद्धांत (है) ! आहा..हा...! ('समयसार') २७२ गाथा.

श्रोता :- व्यवहार करते-करते निश्चय होगा.

पूज्य गुरुदेवश्री :- (व्यवहार) करते-करते बिलकुल होगा नहीं. व्यवहार परंपरा (कारण) कहा है उसका कारण दूसरा है. अनुभव में साथ में राग है तो वर्तमान में सहचारी साथ में है इस अपेक्षा से राग को, जिसको निश्चय अनुभव है उसको परंपरा कारण कहने में आया है. वह भी जब पूर्णानंद का नाथ में पूर्ण अनुभव करेगा तब राग भी छूट जायेगा, तब निश्चय से तो स्व के आश्रय से ही केवलज्ञान प्राप्त होता है. व्यवहार से भी उत्पन्न होता नहीं. आहा..हा...! ऐसा कठिन है ! यहां तो सब जगह यही सुनने को मिले, ये करो... ये करो... ये करो... व्रत करो, अपवास करो, तपस्या करो. कहां तपस्या

थी, बापू ? भगवान् आत्मा अंदर चैतन्यज्योत् बिराजता है ! उसके समीप जाने से, अंदर वास करने से उपवास होता है. बाकी तो सब अपवास है - अनिष्ट वास (-निवास) है. आहा..हा...!

(यहां कहते हैं) 'केवल आत्माके द्वारा ही उत्पन्न होनेसे 'प्रत्यक्ष' के रूपमें जाना जाता है.' आ..हा..हा...! बात तो कठिन है लेकिन वस्तु तो ऐसी है. आ..हा...! देख तो जड है, तो इन्द्रियां जड हैं. भावेन्द्रिय है वह भी वास्तव में तो आत्मा का स्वभाव नहीं है और इन्द्रिय का विषय जो है वह कोई आत्मा का स्वभाव नहीं है. आहा..हा...! तो ऐसा भी आया कि, जो क्षयोपशम है उससे भी आत्मा का ज्ञान नहीं होता. आहा..हा...! अंदर क्षयोपशम (अर्थात्) ज्ञान का जो थोड़ा विकास है उससे भी आत्मज्ञान नहीं होता. आ..हा..हा...! आत्मज्ञान तो स्व के आश्रय से, क्षयोपशम के आश्रय-अवलंबन बिना सीधा परम स्वभावभाव ज्ञायकभाव नित्यभाव आनंदभाव प्रभु ! सख्यिदानंद प्रभु के अवलंबन से ज्ञान होता है. आत्मा के आश्रय से ज्ञान हो वह ज्ञान है. आहा..हा...! यह धार्मिक ज्ञान है. इन्द्रिय का ज्ञान अधर्म का ज्ञान है. आहा..हा...! कठिन बात है, भाई !

'यहां (इस गाथामें) सडज सुभका साधनभूत...' है ? 'ऐसा यही मडाप्रत्यक्ष ज्ञान इच्छनीय माना गया है-' 'सडज सुभका साधनभूत ऐसा यही मडाप्रत्यक्ष ज्ञान इच्छनीय...' नाम भावना (करने योग्य) उपादेय माना है. आहा..हा...! अतीन्द्रियज्ञान, अतीन्द्रिय आनंद का कारण (होने से) यही भाव आदरणीय है. इन्द्रियज्ञान भी आदरणीय नहीं है. आहा..हा...! संसार की ये सब शिक्षा पाते हैं - LL.B., M.A., B.A. ये सब कुज्ञान हैं, इन्द्रियज्ञान है, दुःखरूप है.

श्रोता :- वह रूपये देता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- रूपये वह नहीं देता. वह तो पूर्व के पुण्य हो तो आता है. आहा..हा...! वह कहा था ना ? 'राजकोट'में एक बडा बैरिस्टर था (लेकिन) एक भी असील (मुक्किल) नहीं आता था. बैरिस्टर ! बडा बैरिस्टर हुआ था लेकिन कोई असील आये नहीं. और ये बैरिस्टर (एक मुमुक्षु), इनको असील का पार नहीं, यानी की ज्यादा मजदूरी थी. आहा..हा...! बहुत कठिन काम !

यह (शरीर) तो मिट्टी जड है, परद्रव्य है. स्वद्रव्य से (भिन्न) परद्रव्य है और अंदर क्षयोपशम है वह भी वास्तव में तो परद्रव्य है. क्योंकि आत्मा में है ही नहीं. (आत्मा का) तो परमपारिष्कामिक स्वभाव है. आ..हा..हा...! पर की अपेक्षा से क्षयोपशम को भी परद्रव्य कह दिया है ! स्व के आश्रय से (जो ज्ञान) हो वह तो सम्यक्ज्ञान है, वह तो

आनंद(रूप) है. आहा..हा...! ऐसी बात सुननेवाले को कठिन पडे. सुननेवाले पांच-पांच हजार, दस हजार आदमी एकट्टे हो उसे ऐसा लगे कि, ये क्या कहते हैं ?

श्रोता :- ऐसा सुनने के लिये 'मुंभई' में बहुत एकट्टे होते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वहां तो एकट्टे होते हैं, अब तो होते हैं. आहा..हा...!

'यहां (इस गाथामें) सड़ज सुभका साधनभूत...' (अर्थात्) आत्मा का स्वाभाविक आनंद का 'साधनभूत' ऐसा यही महाप्रत्यक्ष ज्ञान...' भावनीय है. यह ज्ञान भावना में लेना है. तो यह भावना कब होती है ? कि, अपने आत्मा का अवलंबन लेकर - त्रिकाल का अवलंबन लेकर सम्यग्दर्शन, ज्ञान हो वह भावना है. 'आत्म भावना भावता जव लहे केवलज्ञान' आत्मा आनंदस्वरूप, ज्ञानस्वरूप का स्पर्श करके जो सम्यक्ज्ञान हुआ उसमें उसकी भावना (करने पर) अतीन्द्रियज्ञान - केवलज्ञान होता है. यह कोई व्रत करके, तप करते-करते केवलज्ञान होता है, ऐसा है नहीं. आहा..हा...! '(ऐसा आशय समजना).' लो ! ठीक ! आ..हा..हा...!

'अब, इसी प्रत्यक्षज्ञानको पारमार्थिक सुभरूप बतलाते हैं :-' देभा ? इन्द्रियज्ञान दुःखरूप है और परमार्थस्वरूप प्रत्यक्ष आत्मा का ज्ञान है वह सुभरूप है, इसमें आनंद है. आ..हा..हा...! यह विषयवासना आदि इन्द्रिय की ओर का लक्ष है (इसमें) ज्ञान होता है कि, ऐसा होता है... ऐसा होता है... वह सब दुःखरूप है. आहा..हा...! (पैसा) कमाने में जो ज्ञान करता है वह ज्ञान दुःखरूप है. आ..हा...! बाई रसोई करने में होशियार हो, पापड करे, वडी करे, आ..हा...! दूसरा क्या कहते हैं ? आप लोगों की भाषा भी भूल जाते हैं ! पुडला ! पुडला करते हैं ना पुडला ? पुडला करते हैं तो उसमें धी उपर नहीं डालते, पुडला की यारों ओर डाले. होशियार होवे तो पुडले अच्छे बना सकती है. अज्ञान है, (विपरीत) मान्यता है. आहा..हा...! ये गूथने का काम करते हैं ना ? क्या कहते हैं ? तोरण ! तोरण में मोती गूथने का काम करते हैं, वह सब ज्ञान कुज्ञान है. इन्द्रियज्ञान कुज्ञान है, दुःखरूप है.

श्रोता :- लौकिक में होशियारी गिनी जाती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दुनिया पागल है तो पागल की प्रशंसा करेगी ना ! पागल में जो ज्यादा पागल होता है उसे बडा कहते हैं ! उसको बडा कहते हैं. आ..हा...!

'अब, इसी प्रत्यक्षज्ञानको पारमार्थिक सुभरूप बतलाते हैं:-' स्व के आश्रय से प्रत्यक्षज्ञान हो वह सुभरूप है. आ..हा..हा...! बात को कहां ले गये ! दया, दान, व्रत, भक्ति (आदि) शुभउपयोग तो बंधन का कारण (है), यह तो संसार का कारण (है), परंतु यह इन्द्रियज्ञान

अथैतदेव प्रत्यक्षं पारमार्थिकसौख्यत्वेनोपक्षिपति -

जादं सयं समंतं णाणमणंतत्थवित्थडं विमलं।

रहिदं तु ओग्गहादिहिं सुहं ति एगंतियं भणिदं ॥५९॥

जातं स्वयं समंतं ज्ञानमनन्तार्थविस्तृतं विमलम्।

रहितं त्ववग्रहादिभिः सुखमिति ऐकान्तिकं भणितम् ॥५९॥

स्वयं जातत्वात्, समन्तत्वात्, अनन्तार्थविस्तृतत्वात्, विमलत्वात्, अवग्रहादिरहितत्वाच्च प्रत्यक्षं ज्ञानं सुखमैकान्तिकमिति निश्चीयते, अनाकुलत्वैकलक्षणत्वात्सौख्यस्य। यतो हि परतो जायमानं पराधीनतया, असमंतमितरद्वारावरणेन, कतिपयार्थप्रवृत्तमितरार्थबुभुत्सया, समलमसम्यगवबोधेन, अवग्रहादिसहितं क्रमकृतार्थग्रहणखेदेन परोक्षं ज्ञानमत्यन्तमाकुलं भवति। ततो न तत् परमार्थतः सौख्यम्। इदं तु पुनरनादिज्ञानसामान्यस्वभावस्योपरिमहाविकाशेनाभिव्याप्य स्वत एव व्यवस्थितत्वात्स्वयं जायमानमात्माधीनतया, समन्तात्मप्रदेशान् परमसमक्षज्ञानोप-योगीभूयाभिव्याप्य व्यवस्थितत्वात्समन्तम् अशेषद्वारापावरणेन, प्रसभं निपीतसमस्तवस्तुज्ञेयाकारं परमं वैश्वरूप्यमभिव्याप्य व्यवस्थितत्वादनन्तार्थविस्तृतम् समस्तार्थाबुभुत्सया, सकलशक्ति-प्रतिबन्धककर्मसामान्यनिःक्रान्ततया परिस्पष्टप्रकाशभास्वरं स्वभावमभिव्याप्य व्यवस्थितत्वाद्धिमलं सम्यगवबोधेन, युगपत्समर्पितत्रैसमयिकात्मस्वरूपं लोकालोकमभिव्याप्य व्यवस्थितत्वादवग्रहादिरहितम् क्रमकृतार्थग्रहणखेदाभावेन प्रत्यक्षं ज्ञानमनाकुलं भवति। ततस्तत्पारमार्थिकं खलु सौख्यम् ॥५९॥

ॐ संसार का कारण (है) ! आ...डा...डा...! ५८ (गाथा) पूरी हुई, (अब) ५९ (गाथा).

जादं सयं समंतं णाणमणंतत्थवित्थडं विमलं।

रहिदं तु ओग्गहादिहिं सुहं ति एगंतियं भणिदं ॥५९॥

एवं हेयभूतेन्द्रियज्ञानकथनमुख्यतया गाथाचतुष्टयेन तृतीयस्थलं गतम्। अथाभेदनयेन पञ्चविशेषणविशिष्टं केवलज्ञानमेव सुखमिति प्रतिपादयति - जादं जातं उत्पन्नम्। किं कर्तृ। णाणं केवलज्ञानम्। कथं जातम्। सयं स्वयमेव। पुनरपि किंविशिष्टम्। समत्तं परिपूर्णम्। पुनरपि किंरूपम्। अणंतत्थवित्थडं अनन्तार्थविस्तीर्णम्। पुनः कीदृशम्। विमलं संशयादिमलरहितम्। पुनरपि कीदृक्। रहियं तु ओग्गहादिहिं अवग्रहादिरहितं चेति। एवं पञ्चविशेषणविशिष्टं यत्केवलज्ञानं सुहं ति एगंतियं भणिय तत्सुखं भणितम्। कथंभूतम्। एकान्तिकं नियमेनेति। तथा हि - परनिरपेक्षत्वेन चिदानन्दैकस्वभावं निजशुद्धात्मानमुपादानकारणं कृत्वा समुत्पद्यमानत्वात्स्वयं जायमानं सत्, सर्वशुद्धात्मप्रदेशाधारत्वेनोत्पन्नत्वात्समस्तं सर्वज्ञानाविभागपरिच्छेदपरिपूर्णं सत्, समस्तावरणक्षयेनोत्पन्नत्वात्समस्तज्ञेयपदार्थग्राहकत्वेन विस्तीर्णं सत्, संशयविमोहविभ्रमरहितत्वेन सूक्ष्मादिपदार्थपरिच्छित्तिविषयेऽत्यन्तविशदत्वाद्धिमलं सत्, क्रमकरणव्यवधानजनितखेदा-भावादवग्रहादिरहितं च सत्, यदेवं पञ्चविशेषणविशिष्टं क्षायिकज्ञानं तदनाकुलत्वलक्षण-परमानन्दैकरूप-पारमार्थिकसुखात्संज्ञालक्षणप्रयोजनादिभेदेऽपि निश्चयेनाभिन्नत्वात्पारमार्थिकसुखं भण्यतेइत्यभिप्रायः ॥५९॥

स्वयमेव जात, समंत, अर्थ अनन्तमां विस्तृत ने,

अवग्रह-ईडादि रडित, निर्मल ज्ञान सुभ अेकान्त छे. ५८.

आ..डा..डा...! आत्मा में अेकांत सुभं है. पर में किंयित् सुभ तीनकाल में नहीं है. पर की विषयवासना आदि सब दुःखरूप है. आडा..डा...! लक्ष्मी मिलनी और राज (पुशी) डोना वड सब परिणाम दुःखरूप है. आ..डा...! आडा..डा...!

टीका :- '(१) 'स्वयं उत्पन्न' डोनेसे' प्रत्यक्ष ज्ञान केसा है ? कि, स्वयं अपने आत्मा से उत्पन्न डोता है, कोई पर की अपेक्षा उसमें नहीं है. भगवान के उपदेश से भी स्वयं ज्ञान उत्पन्न नहीं डोता. आडा..डा...! '(१) 'स्वयं उत्पन्न' डोनेसे, (२) 'समंत' डोनेसे' (समंत अर्थात्) यारों ओर-सर्व भागोंमें वर्तमान; सर्व आत्मप्रदेशोंसे जानता हुआ; समस्त; संपूर्ण; अण्ड. आडा..डा...! प्रत्यक्षज्ञान संपूर्ण, अण्ड यारों ओर से डेपता है.

'(३) 'अनंत पदार्थोंमें विस्तृत' डोनेसे' कितना है प्रत्यक्षज्ञान ? अनंत पदार्थ में. लोकालोक और द्रव्य, गुण, पर्याय जिसका आदि-अंत नहीं उसको भी जानता है. अैसा यह विस्तृत ज्ञान है. आडा..डा...! '(४) 'विमल' डोनेसे' लो ! यह तो निर्मल है. प्रत्यक्षज्ञान-सर्वज्ञपना-केवलज्ञान तो निर्मल है. आडा..डा...! '(५) और 'अवग्रहादि रडित' डोनेसे,...' (अर्थात्) अेक (पदार्थ को) जानना, फिर उसे पकडना, फिर विचार करना, निर्णय करना अैसा उसमें

હવે આ જ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને પારમાર્થિક સુખપણે દર્શાવે છે :-

સ્વયમેવ' જાત, સમંત, અર્થ અનંતમાં વિસ્તૃત ને
અવગ્રહ-ઇલાદિ સહિત, નિર્મળ જ્ઞાન સુખ એકાંત છે. ૫૯.

અન્વયાર્થ :- [સ્વયં જાત] સ્વયં (-પોતાથી જ) ઊપજતું, [સમંત] સમંત (અર્થાત્ સર્વ પ્રદેશેથી જાણતું), [અનન્તાર્થવિસ્તૃત] અનંત પદાર્થોમાં વિસ્તૃત, [વિમળ] વિમળ [તુ] અને [અવગ્રહાદિભિઃ સહિત] અવગ્રહાદિથી સહિત - [જ્ઞાન] એવું જ્ઞાન [એકાન્તિક સુખ] એકાંતિક સુખ છે [ઇતિ મણિતમ] એમ (સર્વજ્ઞદેવે) કહ્યું છે.

ટીકા :- (૧) 'સ્વયં ઊપજતું' હોવાથી, (૨) 'સમંત' હોવાથી, (૩) 'અનંત પદાર્થોમાં વિસ્તૃત' હોવાથી, (૪) 'વિમળ' હોવાથી અને (૫) 'અવગ્રહાદિ સહિત' હોવાથી, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એકાંતિક સુખ છે એમ નક્કી થાય છે, કારણ કે સુખનું અનાકુળતા જ એક લક્ષણ છે.

(આ વાત વિસ્તારથી સમજાવવામાં આવે છે :-)

(૧) 'પર દ્વારા ઊપજતું' થકું પરાધીનતાને લીધે, (૨) 'અસમંત' હોવાથી ઇતર દ્વારોના આવરણને લીધે, (૩) 'માત્ર કેટલાક પદાર્થોમાં પ્રવર્તતું' થકું ઇતર પદાર્થોને જાણવાની ઇચ્છાને લીધે, (૪) 'સમળ' હોવાથી અસમ્યક્ અવબોધને લીધે (-કર્મમળવાળું હોવાથી સંશય-વિમોહ-વિભ્રમ સહિત જાણવાને લીધે), અને (૫) 'અવગ્રહાદિ સહિત' હોવાથી ક્રમે થતા પદાર્થગ્રહણના ખેદને લીધે (-આ કારણોને લીધે), પરોક્ષ જ્ઞાન અત્યંત આકુળ છે; તેથી તે પરમાર્થ સુખ નથી.

હૈ નહીં. (એસી) અવગ્રહાદિ ક્રિયા સહિત હૈ. મતિજ્ઞાન મેં અવગ્રહ, ઇલા, અવાય, ધારણા હોતી હૈ, યહ અવગ્રહ, ઇલા, અવાય, ધારણા સહિત પ્રત્યક્ષજ્ઞાન હૈ. ભગવાન કો યહ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન સુખરૂપ હૈ. આ..હા..હા...!

'પ્રત્યક્ષજ્ઞાન એકાન્તિક સુખ હૈ...' હૈ ? (એકાન્તિક કા અર્થ નીચે દિયા હૈ) પરિપૂર્ણ; અંતિમ; અકેલા; સર્વથા સુખ હૈ. આહા..હા...! કથંચિત્ સુખ હૈ ઓર કથંચિત્ દુઃખ હૈ, એસા અનેકાન્ત નહીં (હૈ). એકાંત સુખ હૈ ઓર દુઃખ કિંચિત્ ભી નહીં હૈ ઉસકા નામ અનેકાન્ત (હૈ). (કિસીકો લગે કિ) જૈન મેં તો એકાંત નહીં હોતા ના ? (તો કહતે હૈં કિ) અરે...! યહ એકાંત હૈ, સુન તો સહી ! આ..હા...! 'શ્રીમદ્'મેં આયા ના ? અનેકાંત ભી સ્વરૂપ કી એકતા બિના - સ્વરૂપ કે આશ્રય બિના - અપને આશ્રય બિના અનેકાન્ત ભી યથાર્થ

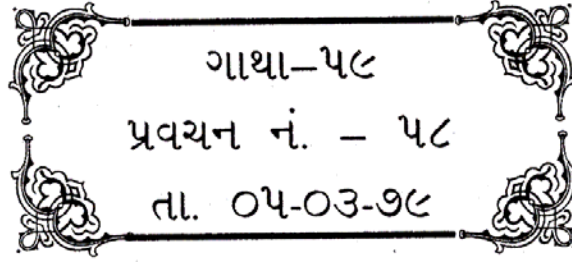
અને આ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન તો અનાકુળ છે, કારણ કે - (૧) અનાદિ જ્ઞાનસામાન્યરૂપ સ્વભાવ ઉપર મહા વિકાસથી વ્યાપીને સ્વતઃ (-પોતાથી) જ રહ્યું હોવાથી 'સ્વયં ઊપજે છે' તેથી આત્માધીન છે (અને આત્માધીન હોવાથી આકુળતા થતી નથી); (૨) સમસ્ત આત્મપ્રદેશોમાં, પરમ સમક્ષ જ્ઞાનોપયોગરૂપ થઈ, વ્યાપી રહેલું હોવાથી 'સમંત છે' તેથી અશોષ દ્વારો ખુલ્લાં થયાં છે (અને એ રીતે કોઈ દ્વાર બંધ નહિ હોવાથી આકુળતા થતી નથી); (૩) સમસ્ત વસ્તુઓના જ્ઞેયાકારોને અત્યંત પી ગયું હોવાને લીધે પરમ વિવિધતામાં વ્યાપીને રહેલું હોવાથી 'અનંત પદાર્થોમાં વિસ્તૃત છે' તેથી સર્વ પદાર્થોને જાણવાની ઇચ્છાનો અભાવ છે (અને એ રીતે કોઈ પદાર્થને જાણવાની ઇચ્છા નહિ હોવાથી આકુળતા થતી નથી); (૪) (જ્ઞાનમાંથી) સકળ શક્તિને રોકનારું કર્મસામાન્ય નીકળી ગયું હોવાને લીધે (જ્ઞાન) પરિસ્પષ્ટ પ્રકાશ વડે પ્રકાશમાન (-તેજસ્વી) સ્વભાવમાં વ્યાપીને રહ્યું હોવાથી 'વિમળ છે' તેથી સમ્યક્પણે (-બરાબર) જાણે છે (અને એ રીતે સંશયાદિરહિતપણે જાણવાને લીધે આકુળતા થતી નથી); તથા (૫) જેમણે ત્રણે કાળનું પોતાનું સ્વરૂપ યુગપદ્ સમર્પિત કર્યું છે (-એકીસમયે જણાવ્યું છે) એવા લોકાલોકમાં વ્યાપીને રહ્યું હોવાથી 'અવગ્રહાદિ રહિત છે' તેથી ક્રમે થતા પદાર્થગ્રહણના ખેદનો અભાવ છે. - આ પ્રમાણે (ઉપર્યુક્ત પાંચ કારણે) પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અનાકુળ છે. તેથી ખરેખર તે પારમાર્થિક સુખ છે.

ભાવાર્થ :- ક્ષાયિકજ્ઞાન-કેવળજ્ઞાન એકાંત સુખસ્વરૂપ છે. ૫૯.

નહીં હોતા. નિજ (આશ્રય કે) હેતુ સિવાય અનેકાન્ત હોતા નહીં. આ..હા...!

યહાં કહતે હું કિ, '(પ્રત્યક્ષજ્ઞાન) એકાંતિક સુખ હૈ યહ નિશ્ચિત હોતા હૈ,...' આ..હા..હા...! એક આદમી યહાં આયા થા. (કહને લગા કિ) 'મૈં તીર્થકર હૂં. ચાર કર્મ કા નાશ હુઆ હૈ. મેરે લિયે વ્યવસ્થા કર દો ! ક્યોંકિ તીર્થકર કો ચાર ઘાતિ કર્મ કા નાશ હોતા હૈ ઓર ચાર અઘાતિ બાકી હૈ તો ભગવાન કે પાસ ભી પૈસા નહીં હૈ તો મેરે પાસ ભી પૈસે નહીં હૈ !' પાગલ થા ! કૌન સે ગાંવ કા થા ? 'પ્રતાપગઢ'કા થા. પાગલ જૈસા ! લેકિન ઐસે પાગલ નહીં થા. માનતા થા (કિ), 'મુજે કેવલજ્ઞાન હુઆ હૈ ! ઓર મેરે કેવલજ્ઞાન મૈં સાધનવાલે સબ તૈયાર હો ગયે હૈ !' અરે...! તુજે મિથ્યાત્વ કા ભ્રમ હૈ. વસ્ત્રસહિત મુનિપના હોતા નહીં (તો) કેવલ(જ્ઞાન) કહાં સે હો ગયા ? મિથ્યાદષ્ટિ ! યહ ભી સુના, ફિર વંદન કરે ! ઐસી ભ્રમણા ! 'પ્રતાપગઢ' કા થા.

યહાં કહતે હું કિ, એકાંત સુખ તો કેવલજ્ઞાન મૈં હૈ. આહા..હા...! વિશેષ કહુંગે....

‘प्रवचनसार’ गाथा-५८. मूल गाथा में तो यह लेना है. टीका फिर से लेते हैं. ‘(१) ‘स्वयं उत्पन्न’ होनेसे’ (अर्थात्) अतीन्द्रियज्ञान जो है (वह) अपने से स्वयं उत्पन्न होता है. अपना केवलज्ञान अपने से स्वयं उत्पन्न होता है. एक बात (हुई). (दूसरी बात) ‘समंत’ (होनेसे) ‘चारों ओर से अपने से उत्पन्न होता है. असंख्य प्रदेश में है ना ? (समंत अर्थात्) चारों ओर-सर्व भागों में वर्तमान; सर्व आत्मप्रदेशों से जानता हुआ; समस्त; संपूर्ण; अखंड केवलज्ञान ! यहां कहना है कि, केवलज्ञान सुख है. यह लेना है. इन्द्रियज्ञान दुःख है. आहा..हा...! अतीन्द्रियज्ञान सुख है तो अतीन्द्रिय सुख का साधन अपना आत्मा जो निर्विकल्प अखंड ज्ञायक (है) उसकी दृष्टि करके अनुभव करना यह अतीन्द्रिय सुख की प्राप्ति का उपाय है. आ..हा...! (यह) ‘समंत’ (का अर्थ हुआ).

‘अनंत पदार्थोंमें विस्तृत’ (अर्थात्) केवलज्ञान तो अनंत पदार्थ को जानता है. ‘विमल’ (अर्थात्) निर्मल है. ‘अवग्रहादि रहित’ होनेसे’ प्रत्यक्ष है. अवग्रह, एहा आदि जो मतिज्ञान के भेद हैं - कम (हैं) इस कम से रहित प्रत्यक्षज्ञान ‘ऐकान्तिक सुख है’ आ..हा...! ऐकान्तिक (अर्थात्) परिपूर्ण; अंतिम; अकेला; सर्वथा. ‘यह निश्चित होता है, क्योंकि एक मात्र अनाकुलता ही सुखका लक्षण है.’ आहा..हा...! इन्द्रियज्ञान है, शुभराग है, अशुभराग है वह तो दुःखरूप ही है. आहा..हा...! परंतु इन्द्रियज्ञान भी दुःखरूप है. आहा..हा...! शुभराग, अशुभराग के शुभउपयोग, अशुभउपयोग है वह तो आकुलता उत्पन्न करनेवाली चीज है. राग है ना (इसलिये). आ..हा..हा...! यह इन्द्रियज्ञान (है) यह ज्ञान तो अपनी पर्याय में होता है परंतु पर्याय में इन्द्रियां - यह ४३ इन्द्रिय आदि निमित्त हैं. इस निमित्त के कारण पराधीन है (और) पराधीनता के कारण वह दुःखरूप है. आहा..हा...! यहां (तक) जाना !

‘(इसी बातको विस्तारपूर्वक समझते हैं :-)

‘(१) ‘परके द्वारा उत्पन्न’ होता हुआ...’ पाठ यह है. ‘(१) ‘परके द्वारा उत्पन्न’ होता

हुआ पराधीनताके कारण' इन्द्रियज्ञान पर के द्वारा (अर्थात्) ये पांच जड इन्द्रियों (है) इन पर के द्वारा इन्द्रिय का ज्ञान होता है. आ..डा...! ज्ञान होता है पर्याय में परंतु पर के द्वारा - इन्द्रिय के द्वारा अंदर ज्ञान होता है. यह ज्ञान दुःखरूप है. आडा..डा...!

'(२) 'असमंत' होनेसे...' (अर्थात्) सर्व प्रदेशों में उसका प्रकाश नहीं है. 'उत्तर द्वारों के आवरणके कारण' 'असमंत' है ना ? पूर्ण नहीं (है). 'उत्तर द्वारोंके आवरण' (अर्थात्) अंदर कुछअेक आवरण हैं (और) कुछअेक प्रदेश जिले हैं (विकसित हुए हैं) बाकी तो आवरण है. (उसलिये) इन्द्रियज्ञान दुःखरूप है. आ..डा...!

'(३) 'मात्र कुछ पदार्थोंमें प्रवर्तमान' होता हुआ अन्य पदार्थोंको जाननेकी इच्छाके कारण' दुःखरूप है. कुछअेक पदार्थ जानता है, दूसरे को नहीं जानता है, ऐसी इच्छा के कारण दुःखरूप है. कठिन बात है.

'(४) 'समल' होनेसे असम्यक् अवबोधके कारण...' (अर्थात्) इन्द्रियज्ञान मेलवाला, मलिन है और असम्यक् है - सम्यक्ज्ञान नहीं (है). 'असम्यक् अवबोधके कारण (-कर्ममलयुक्त होनेसे संशय-विमोह-वित्प्रम सहित जाननेके कारण)...' इन्द्रियज्ञान में तो संशय होता है, मोह - विमोह होता है, वित्प्रम होता है. आडा..डा...!

'(५) 'अवग्रहादि सहित' होनेसे...' (अर्थात्) अवग्रह, एडा आदि कम(पूर्वक) जानने की योग्यता होने से 'पदार्थग्रहणके भेदके कारण...' (अर्थात्) अेक पदार्थ को जानने से फिर दूसरे पदार्थ को जानने जाता है (तो) वहां भेद होता है. आ..डा..डा...! बहुत सूक्ष्म बातें, भाई !

यह 'प्रवचनसार' है ! भगवान त्रिलोकनाथ (जी) जो दिव्यध्वनि निकली उसका यह सार है !! दुनिया पर में सुभ मानती है वह तो दूर रह गया परंतु इन्द्रियज्ञान में सुभ नहीं (है). आ..डा...! शरीर से सुभ मानते हैं, पैसा से सुभ मानते हैं, इज्जत (से सुभ मानते हैं), करोड-दो करोड-पांच करोड पैसा है तो सुभी है (ऐसा माननेवाले) सब दुःभी हैं.

श्रोता :- कैसे के कारण दुःख है ?

समाधान :- ममता के कारण दुःख है. (अर्थात्) ये कैसे मेरे, में कैसे का स्वामी (ऐसी ममतावाला) मिथ्यादृष्टि, भूढ, दुःभी है. आ..डा..डा...! अज्ञानी है ना ? दुःभी है. आ..डा...! मकान - पांच-पचीस लाख का मकान है तो मैं सुभी हूँ ! धूल में भी सुभ नहीं, दुःख है ! आडा..डा...! पराधीनता के कारण दुःख है, ऐसा कडा ना ? 'समल' है.

'(५) 'अवग्रहादि सहित' होनेसे कभशः होनेवाले पदार्थग्रहणके भेदके कारण...'

आहा...हा...! (पदार्थग्रहण अर्थात्) 'पदार्थका बोध अेक ही साथ न होनेपर अवग्रह, ँहा, ँत्यादि क्रमपूर्वक होनेसे ँेद होता है.' आ...हा...हा...! '(-ुन कारणोंको लेकर), परोक्ष ज्ञान अत्यन्त आकुल है;...' आ...हा...! ँन्द्रियां पर, जड हैं, उसके अवलंबन से जो ज्ञान होता है (वह) ँेद है. आहा...हा...! दुःख है. ऐसी बात...!

दया, दान, भक्ति, व्रत, तप का परिणाम है वह शुभ है, वह दुःख है. आहा...हा...! परंतु यहां तो (कहते हैं कि) ँन्द्रियज्ञान दुःख है. अतीन्द्रिय आनंद प्रभु आत्मा में भरा है. आ...हा...! और केवली को (अतीन्द्रिय) ज्ञान के साथ अतीन्द्रिय आनंद उत्पन्न होता है. उसका उपाय भी अतीन्द्रिय आनंद(स्वरूप) जो आत्मा है... आहा...हा...! उसमें दृष्टि (लगाना). (यही बात) आगे कहेंगे. उसमें अेकाकार होकर सामान्य जो ज्ञायकस्वभाव है, उस पर पर्याय को अेकाग्र (करना)... आ...हा...हा...! यह केवलज्ञान और अनंत अनाकुल सुख की उत्पत्ति का कारण है.

'(परोक्ष ज्ञान अत्यन्त आकुल है); इसलिये वह परमार्थसे सुख नहीं है.' भाँ ! आहा...हा...! परोक्षज्ञान अत्यंत आकुलतावाला है इसलिये परमार्थ से सुख नहीं है, भाँ ! आ...हा...हा...! हिंसा, जूठ, योरी, विषयभोग, वासना ये पापभाव तो दुःखरूप हैं ही... आहा...हा...! परंतु दया, दान, व्रत, तप के जो विकल्प ठीकते हैं, वे शुभराग भी दुःखरूप ही हैं. यहां इससे आगे कहते हैं कि, ँन्द्रियज्ञान दुःखरूप है. यह सिद्ध करना है. अपने ज्ञान में ँन्द्रिय का निमित्त पडता है (इसलिये) पराधीनज्ञान है... आ...हा...! ँेदभिन्न ज्ञान है. (मूल) पाठ में अतीन्द्रिय(ज्ञान की) बात है परंतु पहले ँन्द्रिय(ज्ञान की) बात कही. अब पाठ की (बात कहते हैं).

'और यह प्रत्यक्ष ज्ञान...' जो है (अर्थात्) भगवान को प्रत्यक्ष केवलज्ञान उत्पन्न हुआ. आ...हा...! तीर्थकरदेव केवलज्ञानी परमात्मा(को) अरिहंतपद में भी; सिद्धपद में पूर्ण आनंद (होता है वैसे) अरिहंतपद में भी अनाकुल अनंत आनंद और अनंत ज्ञान प्रगट हुआ है. आ...हा...! ँन्द्रियातीत ज्ञान और ँन्द्रियातीत सुख अरिहंत भगवान को उत्पन्न हुआ है, यह सुख उपादेय है. आहा...हा...! ँन्द्रियज्ञान उेय है. कठिन बातें हैं ! अभी तो यहां शुभराग उेय करने में पसीना उतरता है ! कहते हैं, 'शुभ में कुछ है !' शुभ राग है, भाँ ! तुजे मालूम नहीं, प्रभु ! वह विकल्प है, राग है, आकुलता है. आहा...हा...! वह सम्यग्दर्शन का कारण नहीं. भगवानआत्मा ! अनाकुल आनंद और अनाकुल अतीन्द्रिय ज्ञानमय, शुभभाव से प्राप्त हो ऐसा नहीं (है). दुःख से सुख प्राप्त हो ? आ...हा...!

यहां तो कहते हैं अेकबार सुन तो सही, प्रभु ! यह पांच ँन्द्रिय के अधीन जो

प्रवचनसार गाथा-५८

ज्ञान है वह जेदरूप और दुःख है. आ..डा..डा...! अरे...! इन्द्रिय से शास्त्र का ज्ञान होता है वह भी पराधीन दुःख है. समज में आया ? भगवान अतीन्द्रिय आनंदमूर्ति प्रभु ! उसकी दृष्टि किये बिना और उसका आश्रय लिये बिना सम्यक्ज्ञान और आनंद कभी होता नहीं. सम्यक्दृष्टि को... सम्यक्दृष्टि ! यौथे गुणस्थान में ! अनाकुल अतीन्द्रियज्ञान और आनंदस्वरूप प्रभु है उसके अवलंबन से - आश्रय से अतीन्द्रिय ज्ञान और अतीन्द्रिय आनंद का अंश आता है और यह अतीन्द्रिय ज्ञान और अतीन्द्रिय आनंद, पूर्ण अतीन्द्रिय ज्ञान और अतीन्द्रिय सुख का साधन है. आ..डा..डा...! कछो, ये पैसे में सुख है, इसकी तो (यहां ना कछते हैं) !

श्रोता :- आप लले ना कछो, दुनिया नहीं मानेगी.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दुनिया पागल है ! दुनिया पागल है, दुनिया को कहां मान है ? दुनिया पागल की अस्पताल है ! जहां-तहां हम सुधी हैं, हम सुधी हैं (मानते हैं). पैसे पांच-पचास करोड मिल जाये तो हम सुधी हैं ! स्त्री-पुत्र अच्छे हैं (तो) हम सुधी हैं !

श्रोता :- उसके बिना अपना काम कहां चलता है ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- उसके बिना ही चलता है. भगवानआत्मा पर के अभाव से टिक रहा है, अपने आनंद से टिक रहा है, पर के कारण से नहीं. आ..डा..डा...! अपने कारण से अपनी मौजूदगी है, परके कारण से उसकी मौजूदगी नहीं. (इस प्रकार) अस्ति-नास्ति है. सप्तभंगी हैं ना ? स्वयत्पुष्टय से अस्ति है, पर यत्पुष्टय से नास्ति है. आ..डा..डा...!

श्रोता :- वह तो सब शास्त्र में लिखा है, रोज के काम में कैसे आवे ?

समाधान :- (बाहर की यीज) बाहर में क्या काम आती है ? यह मकान (आदि) सब मिट्टी - जड - धूल है. आ..डा...! ऐसी बात है, बापू ! सूक्ष्म बात है, भाई !

अतीन्द्रिय आनंद और अतीन्द्रिय ज्ञानस्वरूप प्रभु आत्मा है. दूसरी रीत से कहें तो 'जिन सो ही आत्मा' (अर्थात्) जिनस्वरूपी आत्मा है. प्रत्येक का, हां ! वीतराग हो तब तो जिन पर्याय में होता है, परंतु यह वस्तु - द्रव्य है वह जिनस्वरूप है. आ..डा..डा...! 'घट घट अंतर जिन बसे, घट घट अंतर जैन' जैनपना अंदर में है, जैनपना बाहर की क्रियाकांड में नहीं है. आ..डा..डा...! 'घट घट अंतर जिन बसे, घट घट अंतर जैन' वीतरागमूर्ति प्रभु ! वीतराग चैतन्य प्रतिमा है ! उसके अवलंबन से जो सम्यग्दर्शन, ज्ञान होता है वह जैनपना है. जैनपना कोई व्रत, तप करे और बाहर का लिबास पहने और तिलक-टीके लगा दे इसलिये जैन है, ऐसा नहीं. आ..डा..डा...! ऐसा है, प्रभु ! क्या

हो ? मार्ग तो प्रभु का ऐसा है ! यह कहते हैं, देओ !

‘और यह प्रत्यक्ष ज्ञान तो अनाकुल है,...’ इन्द्रिय और मन के निमित्त बिना अपने आत्मा से ज्ञान—केवलज्ञान होता है वह अतीन्द्रिय है. यह अतीन्द्रिय प्रत्यक्ष ज्ञान अनाकुल है. आहा..हा...! क्यों (अनाकुल है) ? (इसके लिये) अब सिद्धांत कहते हैं. ‘क्योंकि (१) अनादि ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव पर महा विकाससे व्याप्त होकर स्वतः ही रहनेसे ‘स्वयं उत्पन्न होता है,...’ ओ..हो..हो..हो...! अक पंक्ति में कितना भरा है, देओ ! अनादि ज्ञानसामान्यरूप जो वस्तु (अर्थात्) त्रिकाली ज्ञानस्वरूप भगवान सामान्य—पर्याय बिना का. आ..हा..हा...! इन्द्रियज्ञान बिना का, राग बिना का (तो है परंतु) पर्याय बिना का (है). जो अनादि... आ..हा..हा...! ज्ञानसामान्य जो त्रिकाली समझ का पिंड (है), जो ज्ञान ध्रुव है, इस ‘सामान्यरूप स्वभाव पर...’ सामान्य स्वभाव पर (यानी) ध्रुव स्वभाव पर. आ..हा..हा...!

‘महा विकाससे व्याप्त होकर...’ केवलज्ञान महा सामान्य जो ज्ञानस्वरूपी अपना त्रिकाली कारणपरमात्मा (है) उस पर महा विकास प्राप्त करके... आहा..हा...! ‘महा विकाससे व्याप्त होकर...’ क्या कहते हैं ? भगवान तेरी यीज जो नित्य ध्रुव है, सामान्य जो त्रिकाल है वह तो ध्रुव है, उसके आश्रय से उस पर पर्याय में विकास प्राप्त हुआ. आ..हा..हा...! ध्रुव तो ध्रुव है, सामान्य है, अकरूप है, सदृश है. जैसे सदृशरूप सामान्य पर. है ? ‘सामान्यरूप स्वभाव पर...’ स्वभाव पर ! ‘महा विकाससे व्याप्त होकर...’ आ..हा..हा...! पर्याय में महा विकास से (व्याप्त होकर). सामान्य के उपर महा विकास व्याप्त हुआ है ! आ..हा..हा...! ये केवलज्ञान ! यह आनंदरूप है, ऐसा कहते हैं. समझ में आया ? दोनों (बात कही) हैं. सामान्य (और) विशेष. आ..हा..हा...!

आत्मा नित्य-परिणामी है. (अर्थात्) कायम रहकर (उसकी) अवस्था बदलती है. यहां तो कहते हैं कि, नित्य जो अनादि सामान्य वस्तु है, ध्रुव यैतन्य भगवान ! उस पर (यानी) सामान्य के उपर. आहा..हा...! ‘महा विकास से व्याप्त होकर...’ महा विकास ! क्षयोपशम है वह तो (साधारण है), यह तो महा विकास — पूर्ण विकास हुआ ! आ..हा...! जो शक्ति में सर्वज्ञ स्वभाव था... शक्ति में सर्वज्ञ स्वभाव था वह महा सामान्य था. आ..हा..हा...! (इस) महा सामान्य पर — उसका आश्रय लेकर महा विकास प्राप्त हुआ. (अर्थात्) पर्याय में महा विकास व्यक्त — प्राप्त हुआ. आ..हा..हा...! ऐसी भाषा...! वह सब तो आसान था मिच्छामि दुक्कडम् (कर लिया) जाओ ! कोई अर्थ का भी भान नहीं और भाव का भी (भान नहीं) ! मार्ग बापू अलग है, भाई !

वीतराग त्रिलोकनाथ सर्वज्ञदेव की गैरहाजिरी हुई लेकिन उनकी वाणी है. आहा..हा...! यह वाणी ऐसा कहती है कि, अकेबार सुन तो सही, प्रभु ! छन्दिय से जो ज्ञान होता है वह तो आकुलता और दुःख है, प्रभु ! वह छोड़ने लायक है. आ..हा..हा...! अतीन्द्रियज्ञान है यह उपादेय और आदरणीय है. क्योंकि अनादि सामान्य स्वरूप जो ध्रुव वस्तु है... है... है... है... आनंद, ज्ञान और शांति आदि अनंत गुण का धाम प्रभु ! अनंत गुण का धाम है... है... है... जैसे सामान्य उपर विकास प्राप्त हुआ. जो शक्ति में था वह व्यक्ति में – पर्याय में आया. आहा..हा...! समझ में आया ?

जैसे लींड़ीपीपर है, छोटी पीपर कहते हैं ना ? वह कद में छोटी, रंग से काली (है) परंतु अंदर 'यौंसठ पोरी' यरपराई-तीभाश भरी है. हमारी गुजराती भाषा में 'तीभाश' (कहते हैं) आपकी हिन्दी (भाषा में) 'यरपराई' (कहते हैं) और हरा रंग पडा है. वह पूरा हरा रंग और पूरी यरपराई अंदर पडी है. (उसे) घूटने पर (घोंटना-पीसना) यौंसठ पोरी होती है. यौंसठ पोरी नाम पूर्ण तीभाश और हरा रंग अंदर पडा है, वह घूटने से बाहर आता है. वह अंदर शक्ति (है उसकी) प्राप्त की प्राप्ति है. 'है' उसमें से आता है. आ..हा..हा...! ऐसा मार्ग सुनने मिले नहीं, उसे क्या करना ? वह कहां जाये ? ऐसा जो भगवानआत्मा का स्वभाव (है);... जैसे वह यौंसठ पोर शक्तिरूप है उसे घूटने पर यौंसठ पोरी पर्याय में – विशेष में (प्रगट होती है). सामान्यरूप से यौंसठ पोरी शक्तिरूप है और घूटने से पर्याय में – विशेष में यौंसठ पोरी पर्याय सामान्य पर प्रगट होती है. लींड़ीपीपर ! इस तरह अब आत्मा (पर उतारते हैं).

भगवानआत्मा ! शरीरप्रमाण भिन्न प्रभु है और जिसमें अनादिअनंत अनाकुल आनंद और ज्ञान सामान्यरूप में पडे हैं, जैसे वह यौंसठ पोरी तीभाश भरी है वैसे आत्मा में यौंसठ नाम (पूर्ण) अनाकुल आनंद और ज्ञान पडा है. ऐसी बात है, भाई ! यह सामान्यरूप आनंद और ज्ञान जो ध्रुवरूप था उस सामान्य पर – ध्रुव पर अकाग्र होकर सर्व विकास पर्याय में प्रगट हुआ. सामान्य उपर विशेष प्रगट हुआ. आहा..हा...! ऐसा उपदेश सुनना कैसे (और) समझना कैसे ? (आपके) व्यापार में तो ऐसी बात कहीं आती नहीं. आहा..हा...! आहा..हा...! ऐसी बात है, बापू ! अलौकिक बात है !! प्रभु ! अकेबार सुन तो सही ! आ..हा...!

लींड़ीपीपर में – छोटी पीपर में यौंसठ पोरी यरपराई – तीभाश भरी है तो उसे घूटने से शक्तिमें से व्यक्ति नाम बाहर आती है तो वह सामान्य उपर विशेष-यौंसठ पोरी (प्रगट) हो गई. पूरा रूपया-सोलह आना हो गई. वैसे भगवान सामान्यरूप से

અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદ (આદિ) અનંત ગુણ કા ધામ આત્મા હૈ. અનંત ગુણ કા ધામ સામાન્ય હૈ ઉસ પર એકાગ્ર હોને સે સર્વ વિકાસ હો ગયા. જિતને અનંત ગુણ હૈ ઉન સબકી પર્યાય કા વિકાસ હો ગયા. આહા..હા...!

ઐસા 'નાઈરોબી'મેં કહીં મિલે ઐસા નહીં હૈ. આહા..હા...! યહાં તો પૈસે દે ઉસે ભી ધર્મ નહીં હોતા, ઐસા કહા. 'નાઈરોબી'મેં દિગંબર મંદિર હુઆ. (પીછલે) દો હજાર વર્ષ મેં મંદિર નહીં (બના) થા ઉસકા જ્યેષ્ઠ સુદી, ૧૧ કો મૂહુર્ત હુઆ હૈ. પંદ્રહ લાખ કા મંદિર કરનેવાલે હૈ ! યહાં કે મુમુક્ષુ વહાં (રહતે હૈં). (વાસ્તુ મેં લાખો રૂપયે દે તો ભી) ઉસમેં રાગ મંદ હો તો પુણ્ય હૈ, ધર્મ નહીં. ખર્ચ કૌન કરે ? જડ કો આત્મા ખર્ચ કર સકે ? પ્રભુ ! યહ કઠિન બાત હૈ, ભાઈ ! જડ તો આત્મા સે પર હૈ. પર કો (આત્મા) ખર્ચ કર સકે યા દે સકે યહ આત્મા મેં હૈ નહીં. આહા..હા...! આત્મા પાંચ, પચીસ લાખ કા દાન દે (ઉસમેં) રાગ મંદ હો તો પુણ્ય હોતા હૈ, ધર્મ નહીં. ઉસસે જન્મ-મરણ કા અંત નહીં આતા. આ..હા...! વહ તો (જન્મ-મરણ કા અંત તો) મહા સામાન્ય ભગવાન અંદર જો ચૈતન્ય ધ્રુવ આનંદકંદ પ્રભુ હૈ (ઉસકે આશ્રય સે હોતા હૈ). અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... ગુણ કી સંખ્યા કા પાર નહીં, ઐસા અનંત... અનંત.. સંખ્યા સે ગુણ કા ધામ આત્મા સામાન્ય હૈ... આ..હા..હા...! ઇસ સામાન્ય પર દૃષ્ટિ કરકે, સામાન્ય મેં એકાગ્ર હોકર હૈ ? 'અનાદિ જ્ઞાનસામાન્યરૂપ સ્વભાવ પર...' અનાદિઅનંત જ્ઞાનસામાન્યરૂપ સ્વભાવ પર. બાપૂ ! યહ તો અધ્યાત્મ કી બાત હૈ, યહ કોઈ કથા નહીં, વાર્તા નહીં હૈ. યહ તો ભગવાન કી - ત્રિલોકનાથ કી વાણી હૈ ! આહા..હા...!

ભગવાન પરમાત્મા બિરાજતે હૈં વહાં 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' ગયે થે. મહાવિદેહ મેં પરમાત્મા બિરાજતે હૈં, 'સીમંધર ભગવાન !' કેવલજ્ઞાની પરમાત્મા ! દિવ્યધ્વનિ - ઇચ્છા વિના ઐ ધ્વનિ નિકલતી હૈ. ત્રિલોક કે નાથ તીર્થંકર અરિહંતપદ મેં પ્રભુ હૈં, ઉનકે પાસ 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' ગયે થે. ૨૦૦૦ વર્ષ પહલે ! વહાં સે આકર યહ શાસ્ત્ર બનાયા. ભગવાન ઐસા કહતે હૈં ! આ..હા..હા...!

જિનેશ્વરદેવ ઐસા કહતે હૈં કિ, તેરા જો અનાદિ સામાન્ય જ્ઞાન હૈં... સામાન્ય યાની ? એકરૂપ ધ્રુવ. આ..હા...! જ્ઞાન સામાન્ય, આનંદ સામાન્ય, શાંતિ સામાન્ય - સામાન્ય અર્થાત્ ધ્રુવ. આ..હા...! સ્વચ્છતા સામાન્ય, ઈશ્વરતા સામાન્ય ઐસી અનંતી શક્તિઓં કા ઉસકા સામાન્ય રૂપ હૈ. આ..હા..હા...! 'અનાદિ જ્ઞાનસામાન્યરૂપ...' યહ કોઈ નયા નહીં હૈ, (ઐસા) કહતે હૈં. અનાદિ જ્ઞાનસામાન્યરૂપ ઉસી તરહ અનાદિઅનંત આનંદસામાન્યરૂપ, વૈસે અનાદિ શાંતિસામાન્યરૂપ - ત્રિકાલ શાંતિ. અંદર ઐસા અનંત સ્વભાવ પડા હૈ. આહા..હા...! કઠિન

पडता है आदमी को ! जैसे 'स्वभाव पर मडा विकाससे व्याप्त होकर...' मडा विकास ! आ..डा..डा...! पहले क्षयोपशमज्ञान में तो अल्प विकास था. क्षायिक ज्ञान में तो मडा विकास (है) ! अेक समय में तीनकाल तीनलोक जाने, ऐसा सामान्य (स्वभाव) पर मडा विकास हो गया. सामान्य उपर लक्ष और ध्यान करने से पर्याय में विकास (हो गया). आडा..डा...! यह पंक्ति बहुत गिंथी है !

अनादि ज्ञानसामान्य जैसे अनादि आनंदसामान्य जैसे अनादि शांति... शांति ' अक्षयसामान्य स्वभाव, वैसे अनादि जिनस्वभाव सामान्य आडा..डा...! अनादि ईश्वरस्वभाव सामान्य, जैसे जैसे अनंत सामान्य गुण (हैं), उसमें यहां अेक ज्ञानसामान्य प्रधानरूप से लिया है. आ..डा..डा...! भगवान कहते हैं वह ये वाणी है ! आडा..डा...! संतों आढतिया होकर वीतराग का माल जगत को देते हैं. भगवान का माल ऐसा है ! आ..डा..डा...! अरे...! सुनने में न आये वह विचार में कब ले और कब ज्ञान ध्रुवस्वरूप (पर दृष्टि करे ?)

ध्रुव (अर्थात्) मडा सामान्य और यह विकास-पर्याय होती है वह उत्पाद्-व्यय(रूप) पर्याय. 'उत्पाद्-व्यय-ध्रुव युक्तं सत्' 'उत्पाद्-व्यय-ध्रुव युक्तं सत्' (उसमें) उत्पाद् है वह पर्याय है, ध्रुव है वह सामान्य गुण है. यह सामान्य जो त्रिकाली द्रव्य है (वह) अनंत गुण का पिंड द्रव्य सामान्य है, उस पर 'मडा विकास से...' आडा..डा...! 'व्याप्त होकर...' (अर्थात्) केवलज्ञान मडा सामान्य उपर व्याप्त होकर 'स्वतः ही रहनेसे...' (अर्थात्) अपने से रहता है. कर्म (का आवरण गया) इसलिये हुआ है, ऐसा नहीं (है). आ..डा..डा...!

भगवान परमात्मा को केवलज्ञान उत्पन्न हुआ वह 'स्वतः ही रहनेसे...' (अर्थात्) वह अब अपने से रहता है. आ..डा..डा...! स्वयं उत्पन्न होने से... 'स्वतः ही रहनेसे...' और 'स्वयं उत्पन्न होता है,...' केवलज्ञान स्वयं उत्पन्न होता है. उस समय की अपनी पर्याय की उत्पाद् दशा के कारण से स्वयं केवलज्ञान उत्पन्न होता है. कोई कर्म का अभाव हो तो उत्पन्न होता है अथवा पूर्व की पर्याय से उत्पन्न होता है (ऐसा नहीं है). आडा..डा...! (पूर्व की पर्याय में) मोक्षमार्ग है तो मोक्षमार्ग से केवल(ज्ञान) उत्पन्न हुआ, ऐसा भी नहीं. मडा सामान्य उपर मडा विकास होकर स्वयं और स्वतः (होता है). आडा..डा...! है ? 'स्वयं' और 'स्वतः' दो शब्द हैं ना ? 'स्वतः ही रहनेसे' (अर्थात्) अपने से रहने से. 'स्वयं उत्पन्न होता है' आडा..डा...! केवलज्ञान अपने में सामान्य उपर अेकाग्र होकर स्वयं उत्पन्न होता है. समज में आया ?

यार घाति कर्म क्षय हुआ तो केवलज्ञान हुआ, वह भी निमित्त की अपेक्षा से कहने

में आता है. (वास्तव में तो) वह स्वयं उत्पन्न होता है. उस समय केवलज्ञान की पर्याय उत्पन्न (होने का) जन्मक्षण है. आहा..हा...! सामान्य जो है उस पर उत्कृष्ट अेकाग्रता से स्वयं केवलज्ञान 'स्वतः ही रहनेसे...' स्वतः रहने से और 'स्वयं उत्पन्न...' होने से. आहा..हा...! उसको रहने में किसीका आश्रय नहीं और उत्पन्न होने में किसीका आश्रय नहीं. आ..हा..हा...! अैसा कहां है ? आपके ज्वाहरात में, धंधे में छतने पैसे कमाये, लाभो (कमाये) ! धूल कमाये ! धूल कमाये... अरे... प्रभु ! क्या करें ? आहा..हा...!

अनंतकाल से प्रभु ! तेरी यीज अंदर ध्रुव (है). अनंत आनंद और अनंत ज्ञान, अैसा अनंत अनंत गुणसंपन्न प्रभु है, उस पर तेरी दृष्टि नहीं, उसका स्वीकार नहीं, उसका सत्कार नहीं, उसका आदर नहीं, उसकी उपादेयता नहीं. आ..हा..हा...! बाहर के पैसे, छज्जत, स्त्री-पुत्र-कुटुंब का आदर (है) और छन्द्रियज्ञान का आदर (है). आहा..हा...! शुभराग-दया, दान का आदर (है). उसके आदर में तो आत्मा सामान्य है वह डेय डो गया. राग का आदर किया तो त्रिकाली भगवान डेय डो गया और त्रिकाली सामान्य को उपादेय (करके) ग्रहण करते हैं तो राग डेय डो गया. आहा..हा...! अलौकिक बात है, भाई ! सामान्य (मनुष्य को) तो सुनने मिले नहीं. संप्रदाय में तो यह बात ही नहीं है. हमें तो मालूम है ना ! आ..हा...! ये करो, व्रत करो, अपवास करो... और ये लोग (कहते हैं) भक्ति करो, कर्मदहन की पूजा करो, सिद्धयक की (पूजा करो)...! अरे... प्रभु ! लेकिन सुन तो सही ! सभ (भातें) अलग, बापू ! क्या डो ? 'दूल्हे बिना की बारात जोड दी !' उसे बारात नहीं बोलते आदमीओं का समूह कहते हैं. भगवान जिसमें आये नहीं, तीनलोक का नाथ पूर्णानंद स्वरूप सामान्य की दृष्टि नहीं डो, उसमें लीनता नहीं डो तब तक 'अेकडा विनानां भीडां' (बिना अंक के शून्य) हैं. आहा..हा...!

श्रोता :- शून्य किये डों तो फिर उसमें से अेक डो सकता है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- शून्यमें से अेक नहीं डोता. अेक अंक का शून्य भी अलग तरड का डोता है. मात्र शून्य अैसे डोता है और अेक अंक का शून्य दूसरी तरड का डोता है. अेक अंक में पहले शून्य डोता है लेकिन वह अलग डोता है. सभ विचार आ गये हैं ! अेक अंक के बाद शून्य डोते हैं. (अर्थात्) सम्यग्दर्शन हुआ बाद में अंदर स्थिरता डो तो वह यारित्र कडा जाता है. बाकी सम्यग्दर्शन बिना, ध्रुव यैतन्य के आनंद के आश्रय बिना जो कोई व्रत आदि किया करे वह सभ संसार में रभडने की यीज है. यहां तो छन्द्रियज्ञान दुःख और संसार का कारण है तो (दूसरे का तो) प्रश्न कहां है ? आहा..हा...! कठिन पडे लेकिन वस्तु तो - भगवान का मार्ग तो यह है. तीनलोक के नाथ तीर्थकरदेव

प्रवचनसार गाथा—५८

डाजराडजूर (—साक्षात्) बिराजते हैं ! आडा..डा...! ये यह वाणी है, बापू ! यह वाणी अभी कहीं नहीं है. आडा..डा...!

अेक पंक्ति में तो सामान्य और विशेष (दोनों आ गये). आ..डा..डा...! वस्तु जो ध्रुव ज्ञायक, प्रभत—अप्रभत अवस्था से भिन्न ऐसी त्रिकाली ध्रुव यीज को यहां 'सामान्य' कहते हैं और सामान्य उपर जो पर्याय होती है वह 'विशेष' है. सामान्य उपर महा विकास से प्राप्त — महा विकास (अर्थात्) जो शक्ति में था इसलिये यहां विकास हो गया. शक्ति में सर्वज्ञपद है (तो) पर्याय में सर्वज्ञपर्याय उत्पन्न हो गछ. आ..डा..डा...!

भगवानआत्मा सर्वज्ञस्वरूप ही है ! कैसे बैठे ? प्रभु ! उसमें अेक सर्वज्ञ गुण है. आत्मा में ज्ञानगुण है लेकिन वह सर्वज्ञ गुण है, दर्शनगुण है वह सर्वदर्शी गुण है, आनंद है वह पूर्ण आनंद है, वीर्य है वह पूर्ण अनंत वीर्य का धाम है, प्रभु ! आ..डा..डा...! जैसे सामान्य उपर (यानी) सामान्य स्वभाव उपर, जैसे. 'अनादि ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव पर...' सामान्यरूप स्वभाव पर ! आ..डा..डा...! 'महा विकास से व्याप्त होकर...' महा विकास...! पर्याय में विकास — केवलज्ञान हो गया, पूर्ण विकास हो गया. जैसा शक्ति में सर्वज्ञपद था, ऐसी व्यक्त में पर्याय प्रगट — विकास हो गछ. आडा..डा...!

'स्वतः ही रहनेसे...' (अर्थात्) अपने से ही यह ज्ञान रहता है. किसीकी मदद हो तो केवलज्ञान रहता है, ऐसा है नहीं. और 'स्वयं उत्पन्न होता है,...' केवलज्ञान स्वयं उत्पन्न होता है. आ..डा..डा...! सामान्य उपर स्वभाव का आश्रय करके अेक समय में केवलज्ञान उत्पन्न होता है. आडा..डा...! यौंसठ पोरी तीभाश—यरपराई को धूंटने से जैसे यौंसठ पोरी पर्याय बाहर में आती है, जैसे पूर्ण सर्वज्ञपद अंदर है उसका अंतर ध्यान करने से, सामान्य उपर पर्याय में संपूर्ण विकास हुआ उसका नाम केवलज्ञान (है) और वह सुभ का साधन है. यह केवलज्ञान सुभ का साधन है. आडा..डा...!

नीये(के गुणस्थान में) तो केवलज्ञान है नहीं तो अतीन्द्रिय सुभ का साधन क्या ? (तो कहते हैं कि), सामान्य स्वरूप जो भगवानआत्मा ! उसको दृष्टि में लेकर उसमें अेकाग्रता होना वह अतीन्द्रिय केवलज्ञान का और अतीन्द्रिय आनंद का साधन है. आडा..डा...! दया, दान, प्रत, भक्ति, पूजा (आदि) सब राग हैं, वह साधन नहीं. कठिन काम, प्रभु !

आडा..डा...! अनादिकाल से वह दुःखी है. उसे मालूम नहीं है कि, आनंद मेरे में (भरा है) ! आडा..डा...! मृग की नाभि में कस्तूरी (है लेकिन) मृग को कस्तूरी की कीमत नहीं. शिकारी मारे तब कस्तूरी अलग हो जाती है उसे शिकारी ले जाता है. आडा..डा...! इस प्रकार आत्मा में अंदर आनंद (भरा है). (जैसे) नाभि में कस्तूरी (है) वैसे अंतर

में आनंद, अतीन्द्रिय ज्ञान और अतीन्द्रिय शांति पडी है. आहा..हा...! (वहां) अंतर सामान्य उपर अकाग्रता होने से शक्तिमें से व्यक्तता – व्यक्ति प्रगट होती है. पूर्ण व्यक्ति प्रगट हो वह केवलज्ञान है. आ..हा..हा...! ये कैसा धर्म !?

‘छच्छामि पडिक्कमणां’ करतां करतां ‘तस्स भिच्छामि द्दुक्कडम्’, ‘जुवीआवो ववरोविआ तस्स भिच्छामि, द्दुक्कडम्’ – थई गई सामायिक, ‘तस्स उतरी करणेशं ठाणेशं, मोणेशं, जाणेशं अप्पाणं वोसिरामि,’ आत्मा शुं ? अने वोसिरामि शुं ? आ..हा..हा...! अक बाई ‘नमोत्थुणं’ बोल रही थी. उसे वीसाश्रीमाणी (–अक ज्ञाति) के साथ विरोध था. (उसमें असा आता है) ‘दीवो ताणं’ (उसका) असा अर्थ किया ‘दीवा टाणे संघवी पीट्या !’ अर्थ आता नहीं. ‘दीवो ताणं, सरणं गई पईट्ठा’ ‘नमोत्थुणं’में आता है ना ? ‘दीवा टाणे संघवी पीट्या !’ (‘लोगस्ससूत्र’में आता है) ‘विह्वरयमवा’ (उसका अर्थ असा किया) ‘विहा रोई मय्या !’ (बाई को असा लगा कि) ‘अपनी तकरार लोगस्स में कहां से आ गई ?!’ कुछ मालूम नहीं. ‘लीमडी’ (गांव की) बाई थी. सेठ का अपासरा है ना ? और संघवी का अपासरा था. दोनों को विरोध था. यह तो बहुत साल पहले की बात है. आ..हा...! अरे...! अभी तो शब्दार्थ भी मालूम नहीं, भाव तो दूर रहे गये, बापू ! अरे..रे...!

यहां तो परमात्मा (कहते हैं कि) इन्द्रिय के ज्ञान को छोड़ ! और अतीन्द्रिय ज्ञानस्वरूप भगवान् आत्मा अंदर पडा है उसका आश्रय ले, उसका ध्यान कर, तो तेरी पर्याय में संपूर्ण विकास हो जायेगा वह केवलज्ञान है. वह (प्रगट होने के बाद) है वसा ही रहेगा और स्वतः उत्पन्न हुआ है. आहा..हा...! ओ..हो...! अक इतनी पंक्ति में कितना भरा है !

‘प्रत्यक्ष ज्ञान तो अनाकुल है,...’ पहला शब्द आया ना ? ‘क्योंकि (१) अनादि ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव पर महा विकाससे व्याप्त होकर स्वतः ही रहनेसे...’ स्वतः ही रहने से (यानी) अपने से रहने से. आ..हा..हा...! पर्याय पर्याय से रहने से, असा कहते हैं. और ‘...‘स्वयं उत्पन्न होता है’, इसलिये आत्माधीन है,...’ अतीन्द्रियज्ञान आत्माधीन है. आत्मा के अधीन होकर ही अतीन्द्रियज्ञान होता है. आहा..हा...! समझ में आया ? पहले बोल हुआ. प्रत्यक्ष ज्ञान तो अनाकुल है, क्यों ? (उसके उत्तर में यह बताया). (और आत्माधीन होनेसे आकुलता नहीं होती);...’ आ..हा..हा...! अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप भगवान् और अतीन्द्रिय ज्ञानस्वरूप, पर्याय में अनाकुल होने से दुःख नहीं होता. (आत्माधीन) होने से आकुलता नहीं होती. है ? केवलज्ञान अक समय में पूर्ण उत्पन्न होता है उसमें आकुलता नहीं है. आ..हा..हा...! (अब) दूसरा बोल.

(२) समस्त आत्मप्रदेशोंमें परम समक्ष ज्ञानोपयोगरूप होकर, व्याप्त होनेसे ‘समंत

है',... 'समंत यानी प्रत्यक्ष. क्या कहते हैं ? समस्त 'अशेष द्वार खुले हुए हैं...' 'समस्त आत्मप्रदेशोंमें...' (अर्थात्) आत्मा में असंख्य प्रदेश हैं. आहा..हा...! जैसे सोने की सांकणी में हजार कड़ी होती है, हजार. सांकणी होती है ना ? येँन ! (उसमें कड़ी है) जैसे भगवान में असंख्य प्रदेश हैं. भिन्न-भिन्न प्रदेश... प्रदेश... प्रदेश... प्रदेश... (जैसे) असंख्य प्रदेश हैं. आहा..हा...! चैतन्यघन असंख्य प्रदेश में है. आ..हा...! समस्त 'अशेष द्वार खुले हुए हैं...' असंख्य प्रदेश के सभी द्वार खुल गये हैं. आ..हा...! है ?

'आत्मप्रदेशोंमें परम समक्ष...' (समक्ष यानी) प्रत्यक्ष 'ज्ञानोपयोगरूप होकर,...' आ..हा..हा...! असंख्य प्रदेशों में परम समक्ष - प्रत्यक्ष ! परम प्रत्यक्ष !! 'ज्ञानोपयोगरूप होकर,...' ज्ञानोपयोगरूप होकर ! (अर्थात्) जो शक्तियां थी वह नहीं (लेकिन) उपयोगरूप होकर. आहा..हा...! 'व्याप्त होनेसे...' (अर्थात्) प्रसरने से. '...'समंत है'...' (अर्थात्) प्रत्यक्ष है. 'इसलिये अशेष द्वार खुले हुए हैं (और इसप्रकार कोई द्वार बन्द न होनेसे आकुलता नहीं होती);...' आ..हा..हा...! (अज्ञानी जव) 'इमो अरिहंताशं... इमो अरिहंताशं...' किया करे, परंतु अरिहंत का केवलज्ञान कैसा है, इसकी ખबर नहीं. आ..हा...! 'इमो अरिहंताशं, इमो सिद्धाशं...' पडाडा बोल ले ! आहा..हा...!

जिनका ज्ञान समस्त प्रदेश से मिल ठिका है. है ना ? 'समस्त आत्मप्रदेशोंमें' इन्द्रिय(ज्ञान में तो) कुछअेक प्रदेश खुले हुए हैं. यह तो समस्त प्रदेश - असंख्य प्रदेश मिल गये हैं. जैसे कली मिलती है, कली ! वैसे अंदर असंख्य प्रदेश मिल गये हैं. आ..हा..हा...! ऐसा उपदेश...! 'समस्त आत्मप्रदेशोंमें परम समक्ष...' प्रत्यक्ष 'ज्ञानोपयोगरूप...' ज्ञान के उपयोगरूप 'होकर, व्याप्त होनेसे 'समंत है'...' नाम प्रत्यक्ष है. 'इसलिये...' है ? 'अशेष द्वार खुले हुए हैं (और इसप्रकार कोई द्वार बन्द न होनेसे आकुलता नहीं होती);...' इन्द्रियज्ञान में तो कुछअेक खुले हैं, बाकी आवरण है तो अेक जानने में दूसरा जानने की इच्छा होती है तो भेद होता है. आ..हा...! पूर्ण जान सके नहीं (इसलिये) भेद (होता है कि) अरे..रे...! यहां (पूर्ण ज्ञान में तो) सारे असंख्य प्रदेश मिल गये हैं. अनंत आनंद के ध्यानमें से असंख्य प्रदेश(का) पूरा विकास हो गया है. आहा..हा...! उसे कोई भी द्वार बंद नहीं. असंख्य प्रदेश खुलवा हो गया है ! आ..हा..हा...! '(...कोई द्वार बन्द न होनेसे आकुलता नहीं होती);...' आ..हा..हा...!

(कोई) ऐसा कहे कि, तीनकाल तीनलोक को जानते हैं तो आकुलता (नहीं) है ? वे तो जानते हैं अपनी पर्याय को. पर्याय को जानते हैं उसमें तीनकाल तीनलोक का ज्ञान आ जाता है. आहा..हा...! क्या कहते हैं ? तीनलोक में तीनकाल में उपयोग देना नहीं

पडता है ? उसमें आ गया ना ? 'ज्ञानोपयोगरूप छोकर' आ..डा..डा...! केवली को लोकालोक देखने में उपयोग नहीं जोडना पडता. आडा..डा...! क्या उपयोग ! समस्त प्रदेश में ज्ञानोपयोगरूप हुआ उसका नाम अनाकुल सुख है. आडा..डा...! 'आकुलता नहीं...' है ना ? दो बोल लुओ

(अब तीसरा) 'समस्त वस्तुओंके ज्ञेयाकारोंको सर्वथा पी जानेसे...' क्या कहते हैं ? आत्मा के अलावा जितने अनंत आत्मा हैं, अनंत परमाणु हैं, उनकी तीनकाल की पर्याय हैं (उन) सबको ज्ञान पी गया है ! पी गया का अर्थ ? पीने में मुँह बडा और पीने की शीज कम (होती है). यह तो पी गये ! तीनकाल तीनलोक की त्रिविध्य की अनंती-अनंती पर्यायें, भूत(काल की) अनंती-अनंती दशा, वह सब केवलज्ञान पी गया है. (अर्थात्) केवलज्ञान में जानने में आ गया है. आ..डा..डा...! ऐसा केवलज्ञान है !! यह सुखरूप है. आ..डा...! है ?

'समस्त वस्तुओंके...' समस्त वस्तु ! 'ज्ञेयाकारों...' जितने जानने लायक हैं (उन) ज्ञेयाकारों को 'सर्वथा पी जानेसे...' अंदर ज्ञानाकार ज्ञेयाकारों को पी गया. ज्ञान में सब ज्ञेयाकार का ज्ञान हो गया. आ..डा..डा...! तीनकाल में अनादि अनंत आत्मा, अनंत परमाणु. आत्मा अनंत हैं और आत्मा से अनंतगुने परमाणु हैं - यह मिट्टी (-शरीर). आत्मा अेक है और परमाणु अनंत हैं. ऐसे अनंतगुने परमाणु और अनंत आत्माओं सबके तीनों काल के द्रव्य, गुण, पर्याय को केवलज्ञान की पर्याय पी गयी है. आडा..डा...! यह धन है ! और यह धन है वह धन्य है ! आ..डा...! (बाहर का धन) धूल में कहां था ? दुःख का (धन) है. आ..डा...! 'मुँह'में अेक आदमी डीरा पहनकर निकला था. डीरा डोगा पर्यस लजार का ! (उसे पहनकर निकला डोगा उतने में) कोई डाकु आया (और) डीरा लेकर मार डाला ! सुख का साधन वह दुःख का साधन (हो गया) ! आडा..डा...! सुख था कब धूल में ? आ..डा...! पैसा तो धूल है, पुद्गल है, अणु है, जड है, मूर्त है. प्रभु तो उससे भिन्न है.

श्रोता :- धूल के दाने आते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दाने दाने के कारण आते हैं. वह तो कहा नहीं ? 'जानेवाले का नाम दाने दाने पर है' अपने काठियावाड में बोलते हैं 'जानारनुं नाम दाशे दाशे होय छे.' यानी कि जो दाना जानेवाला है वह आयेगा. तू प्रयत्न कर तो आयेगा और नहीं कर तो (नहीं आयेगा) ऐसा नहीं है). जो परमाणु जानेवाले हैं वह आयेगे. आडा..डा...! राग करे तो उससे आते नहीं, ऐसा कहते हैं, ज्ञाता-दृष्टा हो जा ! जानेवाला आयेगा,

नहीं आनेवाला नहीं (आयेगा). तेरी यीज ज्ञाता-द्रष्टा है. आहा..हा...! ज्ञाता-द्रष्टा में रहकर ज्ञाता-द्रष्टा पूर्ण अतीन्द्रियज्ञान हो जायेगा. तेरी शांति वहां पूर्ण होगी. आहा..हा...!

‘समक्ष ज्ञानोपयोगरूप होकर...’ कहा ना ? बाद में उपयोग करना नहीं पड़ता, ऐसा कहते हैं. केवलज्ञानी को उपयोग जोड़ना नहीं पड़ता. आहा..हा...! प्रत्यक्ष ‘ज्ञानोपयोगरूप होकर, व्याप्त होनेसे...’ प्रसरने से ‘...समंत है...’ (अर्थात्) प्रत्यक्ष है. ‘इसलिये अशेष द्वार भुले हुए हैं (और इसप्रकार कोई द्वार बन्द न होनेसे आकुलता नहीं होती);...’ लो, हो बोल लुओ. (अब) तीसरा.

‘समस्त वस्तुओंके ज्ञेयाकारोंको सर्वथा पी जानेसे परम विविधतामें व्याप्त होकर...’ आ..हा..हा...! समस्त वस्तुओं के (अर्थात्) जितने ज्ञान में जानने लायक ज्ञेय हैं – तीनकाल तीनलोक (उन सब) ‘ज्ञेयाकारोंको सर्वथा पी जानेसे...’ तीनकाल तीनलोक का ज्ञान एक समय में आ गया. आ..हा..हा...! ‘पी गया’ का अर्थ (स्वभाव में ज्ञान) बहुत बाकी रहा है, ऐसा कहते हैं. (अर्थात्) इससे अनंतगुना होता तो भी ज्ञान जान लेता ! आ..हा...! ‘सर्वथा पी जानेसे...’ सारा ज्ञेय (उसमें) अनंत केवली हैं वे ज्ञेय हैं. उसको भी केवलज्ञान ज्ञेयाकार में पी गया ! आ..हा..हा...! एक केवलज्ञान में अनंत सिद्ध हैं तो वह भी पी गया. (वह) ज्ञेयाकार है, पर है. पंच परमेश्वर पर हैं, अनंत सिद्ध भी पर हैं. ये ज्ञेयाकार जो हैं उन सबको केवलज्ञान पी गया ! आ..हा..हा...! अरे... अरे...! ऐसी गजब बातें...!

अरे...रे...! मनुष्यपना भुक्तिकल से मिला, उसमें यदि ऐसा तत्त्व अंदर समझ में न आये तो वह पशु जैसा अवतार है ! पशु में और (मनुष्य) अवतार में फर्क कहां (रहा) ? आ..हा...! पशु भी पेट भरता है, वह भी विषय लेता है (विषय सेवन करता है) वैसे ये भी पेट भरे और विषय (सेवन करे) उसमें फर्क कहां (रहा) ? आ..हा..हा...! अंदर भगवान् आत्मा ! पूर्ण सामान्य ध्रुव ! उसकी दृष्टि न हो और पर्यायबुद्धि रहे तब भी मिथ्यात्व है. राग से लाभ माने तो भी मिथ्यात्व है, पर में सुख माने तो मिथ्यात्व है, परंतु एक समय की पर्याय जितना मैं हूँ, ऐसा माने तो भी मिथ्यात्व है. आ..हा..हा...!

पूर्वानंद का नाथ प्रभु ! अंदर सामान्यस्वरूप में बिराजमान है, जिनस्वरूप ! उसके सभी प्रदेश जिल गये हैं. आहा..हा...! जितने ज्ञेयाकार हैं (अर्थात्) अनंत केवली हैं, अनंत सिद्ध हैं ना ? बीस तीर्थकर हैं, महाविदेह में लाखों केवली बिराजते हैं (उन) सब ज्ञेयाकार को केवलज्ञान की पर्याय मानो पी गई है ! कोई बाकी है नहीं. आ..हा..हा...!

‘परम विविधतामें व्याप्त होकर...’ (परम विविधता अर्थात्) समस्त पदार्थसमूह जो कि अनंत विविधतामय हैं. विधविध है ना ? एक परमाणु और उसकी अनंती पर्याय,

दूसरे परमाणु की अलग अनंती पर्याय, एक केवलज्ञान की अनंती पर्याय, जैसे अनंत केवली, किसीके क्षयोपशमज्ञान का भेद, जैसे असंप्य भेद-प्रकार, (ये) सब जो जगत की विविध चीज हैं (उन सबको) भगवान का ज्ञान एक समय में पी गया. आहा..हा...! इसलिये वह अनाकुल ज्ञान अनाकुल सुख का कारण है. आहा..हा...! बाकी कोई सुख का कारण (नहीं है). बाहर में पैसे, छज्जत (कोई सुख का कारण नहीं है). छन्द्रियज्ञान सुख का कारण नहीं (है) तो तेरी धूल तो कहां रह गई ! आ..हा...!

श्रोता :- पुत्रादि सुख का कारण नहीं ?

समाधान :- पुत्रादि तो पर हैं. वे सुख का कारण थे कब ? पुत्र है वह आत्मा को कहां है ? आत्मा को राग नहीं है. एक समय की पर्याय भी आत्मा की नहीं तो फिर पुत्र कहां से आया ? कठिन बात है, बापू ! ये मेरी पत्नी, ये मेरा पुत्र ! अर्धांगना कहते हैं ना ? अर्धांगना ! मेरी अर्धांगना है ! बाई कहती है कि, 'मेरे घरवाले हैं !' धनी कहता है कि, 'मेरी घरवाली है !' घर तेरा था कब, सुन ना ! गप चलती है, पागलपन ! (ऐसा) कहते हैं.

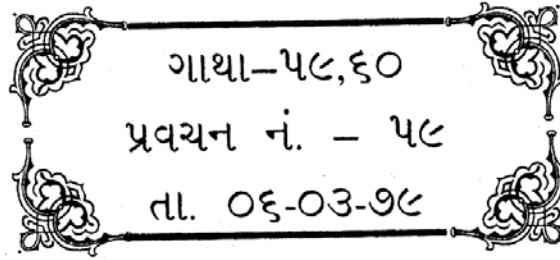
श्रोता :- तो बोलना कैसे ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- बोले कौन ? बोले जड ! आहा..हा...! ?

श्रोता :- ये पागलपन कहां से आया ?

समाधान :- अनादि से है. अज्ञान में, पर्यायबुद्धि में द्रव्य देखा नहीं. (ऐसी) पर्यायबुद्धि में अज्ञान पडा है. साधु हुआ तो भी अज्ञान पडा है. दिगंबर साधु अनंत बार हुआ ! आहा..हा...! पंथ मडाप्रत पावे, अष्टावीस मूलगुण पावे किन्तु वह तो राग है. राग की क्रिया में आनंद नहीं, तो उसमें भी अज्ञान से दुःख हुआ था. आहा..हा...! 'मुनिप्रत धार अनंतबैर, त्रैवेयक उपजायो' ! 'मुनिप्रत धार अनंत बैर, त्रैवेयक उपजायो, तो भी आत्मज्ञान बिन लेश सुख न पायो' आहा..हा...! वह सब दुःख है. पंथ मडाप्रत का परिणाम आस्रव है, दुःख है. भगवानआत्मा दुःख से त्मिन्न है. उसका ज्ञान किया नहीं तो यार गति में रुला. साधु छोकर, नग्न दिगंबर, हां ! आहा..हा...! कठिन बात है, भाई ! है ना ?

'ज्ञेयाकारोंको सर्वथा पी जानेसे परम विविधतामें व्याप्त छोकर...' विविध प्रकार (यानी) परमाणु, पर्याय, आत्मा... (आदि) '...'अनन्त पदार्थोंमें विस्तृत है,' इसलिये सर्व पदार्थोंको जाननेकी इच्छाका अभाव है.' भगवान को कुछ जानने की इच्छा है नहीं. पूर्ण जानते हैं. 'और इसप्रकार किसी पदार्थको जाननेकी इच्छा न होनेसे आकुलता नहीं होती);...' लो ! विशेष कहेंगे....

(‘प्रवचनसार’-५८ गाथा चलती है). फिर से यहां से लेते हैं. ‘यह प्रत्यक्ष ज्ञान तो अनाकुल है,...’ क्या कहते हैं ? कि, केवलज्ञान जो प्रत्यक्ष है यह सुખरूप है. अनाकुल है - सुखरूप है. यह इन्द्रियज्ञान जो है (वह) दुःखरूप है. आ..हा...! पुण्य-पाप का भाव तो दुःखरूप ही है परंतु इन्द्रिय से पराधीन ज्ञान करता है यह भी दुःखरूप है. अतीन्द्रिय केवलज्ञान एक ही सुखरूप है. आहा..हा...! ‘प्रत्यक्ष ज्ञान तो अनाकुल है,...’ पहला शब्द है ? ‘यह प्रत्यक्ष ज्ञान तो अनाकुल है,...’ है ना यहां ?

प्रत्यक्ष ज्ञान अनाकुल है (अर्थात्) अतीन्द्रिय ज्ञान - केवलज्ञान जो आत्मामें से उत्पन्न होता है वह सुखरूप है. है ना ? ‘क्योंकि...’ (अब) कारण देते हैं. ‘(१) अनादि ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव पर...’ आ..हा..हा...! भगवान ज्ञानस्वरूप ध्रुव, ध्रुव सामान्यज्ञान, सामान्य आनंद, सामान्य शांति. जो ध्रुव सामान्य सदृश शक्ति पडी है, सामान्यरूप ध्रुव ! आहा..हा...!

श्रोता :- सामान्य न समझाय.

पूज्य गुरुदेवश्री :- न समझाय ? यहां तो सामान्य का मतलब वर्तमान पर्याय बिना की चीज. पर्याय जो है उसके बिना की चीज. जैसे कि, सोना. सोने को सामान्य क्यों कहते हैं ? क्योंकि उसकी अंगूठी आदि जो अवस्था है उससे रहित जो चीज (है) उसे सामान्य कहते हैं और अवस्थाओं - अंगूठी, कडा आदि हों उसे विशेष कहते हैं. जैसे भगवानआत्मा...! ये तो अलौकिक बातें हैं, बापू ! दुनिया में कहीं (मिले) ऐसी नहीं है). आहा..हा...!

सामान्य यानी अकरूप रहनेवाला यैतन्यधन प्रभु ! विज्ञानधन ! यैतन्य अतीन्द्रिय आनंदधन ! वह सामान्य नाम पर्याय बिना की चीज. राग बिना की तो है ही, परंतु वर्तमान पर्याय बिना की चीज. सामान्य ध्रुव नित्यानंद, नित्य ध्रुव वह सामान्य (है). ‘ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव...’ ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव ! आ..हा...! ये बात तुम्हारे हिसाब

की पुस्तक में आये नहीं, उसमें दूसरी तरफ की बातें ! यहाँ तो कहते हैं कि, प्रभु ! तू है कि नहीं ? तू अकेले ही है कि नहीं ? वह त्रिकाली ध्रुव ही है उसे सामान्य कहनेमें आता है और अवस्था – दशा पलटे... पलटे उसे विशेष कहनेमें आता है. यहाँ तो सामान्य नाम त्रिकाली भगवान अंदर बिराजमान है. पूर्णस्वरूप, अकेले, सद्दश, ध्रुव, सामान्य – छतने तो विशेषण दिये. उस पर (अर्थात्) 'स्वभाव पर...' मछा सामान्यरूप स्वभाव. मछा सामान्यरूप स्वभाव. आ..डा..डा...! उस पर 'मछा विकाससे व्याप्त होकर...' पर्याय-दशा मछा विकास होकर. आ..डा..डा...! जो शक्ति और सामान्यरूप ध्रुव है उसके अवलंबन से उसकी पर्याय में – अवस्था में मछा विकासरूप प्रगट होकर. ये तो दुनिया से अलग तरफ की बात है, भाई !

आ..डा..डा...! 'मछा विकाससे व्याप्त होकर...' (कौन ?) पर्याय-अवस्था. सामान्य उपर – त्रिकाल ध्रुव उपर वर्तमान में पर्याय में पूर्ण विकास होकर. 'व्याप्त होकर स्वतः ही रहनेसे...' (अर्थात्) पर्याय अपने से रहती है. आ..डा..डा...! पर्याय अपने से रहती है. द्रव्य के आधार पर नहीं (रहती), अपने से रहती है. पर्याय (में) जो केवलज्ञान हुआ वह अपने आधार से रहा है और स्वतः उत्पन्न हुआ है. कल तो कहा था, इस (विषय) पर बहुत कहा था. आज तो फिर से लिया. आ..डा..डा...!

यह शरीर, वाणी, मन जड (है). उसकी बात यहाँ नहीं (है). अंदर पुण्य-पाप का भाव होता है वह भी भिन्न (है), उसकी बात नहीं (है). पर्याय में जो विचार आदि का क्षयोपशम है वह भी नहीं. त्रिकाली ध्रुव ज्ञायकभाव को यहाँ सामान्यज्ञान कहते हैं. आ..डा..डा...! यह सामान्यज्ञान... 'ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव...' ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव ! कायमी, त्रिकाली. उस पर 'मछा विकास से व्याप्त होकर...' आ..डा..डा...! केवलज्ञान(की) पर्याय मछा विकास(से) व्याप्त होकर (अर्थात्) प्रसरकर 'स्वतः ही रहनेसे...' केवलज्ञान अपने से रहा है. आ..डा..डा...!

निश्चय से केवलज्ञान की पर्याय उत्पन्न होती है वह षट्कारक से उत्पन्न होती है. केवलज्ञान पूर्णज्ञान (है). यह इन्द्रियज्ञान पराधीन, दुःखरूप (है). यह वकालत का ज्ञान, डॉक्टर का ज्ञान, ये आपका क्या कहते हैं ? लाटी का ज्ञान, हीरे का ज्ञान, वह तो कुज्ञान है. आ..डा..डा...!

श्रोता :- उससे कैसे आते हैं ना !

पूज्य गुरुदेवश्री :- कैसे धूल भी आते नहीं. कुज्ञान में दुःख है. दुःख है ! पैसा भिला ऐसा लक्ष जता है वह दुःख है. वह तो आनंदस्वरूप की विपरीत भावना है.

आ..डा..डा...!

यहां ज्ञानसामान्य लिया है, (वैसे) आनंदरूप सामान्यरूप आत्मा – अतीन्द्रिय आनंदरूप सामान्य आत्मा (है). ज्ञान प्रधान है ना इसलिये ज्ञान की बात कही है. 'ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव पर महा विकाससे व्याप्त होकर...' केवलज्ञान होता है (वह) महा विकास-पूर्ण विकास हो गया. जैसे (पूर्णिमा के) पूर्ण चंद्र में पूर्ण विकास है, चंद्र का पूर्ण विकास है... आ..डा...! वैसे भगवानआत्मा में केवलज्ञान होता है वह पूर्ण विकास हो गया.

ऐसा 'स्वतः ही रहनेसे...' केवलज्ञान अपने से रहा है. आडा..डा...! वास्तव में तो केवलज्ञान अपने कर्तापने से उत्पन्न हुआ है. लक्ष भले सामान्य उपर हो परंतु वह स्वतंत्र कर्ता है. अरे..! अरे...! यह 'स्वतः रहनेसे' आया ना ? कल शाम को कहा था कि, जो मोक्ष की – केवलज्ञान की पूर्ण ज्ञानपर्याय उत्पन्न होती है वह स्वतः अपनी पर्याय से कर्ता होकर, महा सामान्य उपर कर्ता होकर विकास होता है. ऐसी तो भाषा (भी) आपके यहां नहीं मिलेगी. (सब) भाई मिलकर बातें करो तो यह (बात) मिलेगी ? नहीं.

श्रोता :- धंधे की कोई मुद्देवाली बात तो मिल जाये ना !

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी मिले नहीं. 'मात्र दुःख है. आडा..डा...! यहां तो पुण्य-पाप का भाव तो दुःख है – कमाना, विषयभोग आदि तो दुःख है, परंतु दया, दान, व्रत, भक्ति का परिशाम दुःख है. वह तो दुःख है परंतु इन्द्रियज्ञान भी दुःख है. भगवानआत्मा अतीन्द्रियस्वरूप है, वह इन्द्रिय की अपेक्षा रखकर जो ज्ञान करता है वह पराधीन दुःखरूप है. आडा..डा...! यह (शरीर) तो जड-मिट्टी है. अंदर जड इन्द्रिय की अपेक्षा से (जो) ज्ञान करे वह ज्ञान तो पराधीन है, दुःखरूप है. आ..डा..डा...! समझ में आया ? यह तो सुखरूप (है). आत्मा की पूर्ण विकास दशा को सुखरूप कहते हैं. आ..डा...!

(अब कहते हैं) 'स्वयं उत्पन्न होता है,...' अपनी पर्याय स्वयं कर्ता (होकर), स्वतः अपने से रही है और स्वयं अपने से उत्पन्न हुई है. आ..डा..डा...! वास्तव में तो षट्कारक के दो कारक रख दिये हैं (इसलिये) षट्कारक आ गये हैं. आ..डा...! टीका तो टीका है ! इस संसार का जितना ज्ञान है – विज्ञान वह सब दुःखरूप और महापाप है.

श्रोता :- महापाप ~~होकर~~ बहुत उराते हो !

पूज्य गुरुदेवश्री :- महापाप ही है ! उसमें और है क्या ? पांच हजार का पगार मिले, दस हजार का पगार मिले, पचास हजार का पगार महीने का मिले वह 'मुझे मिला' वह भाव ही दुःख है. दुःख है, आकुलता है. आडा..डा...! सेठ माने छेठ, सेठ बैठा छेठ. वह सेठ दुःख में बैठा है. आडा..डा...! बातें अलग, भाई ! दुनिया तो... आ..डा..डा...!

‘अमेरिका’ गया हो और महीने का बीस हजार का पगार हो जाये तो ओ..हो..हो...! (मानो) हो गये सुभी ! अकेले (-सिर्फ) दुःखी हैं, डैरान है. आहा..हा...! वहां तो दस हजार का पगार भंगी को मिलता है ! भंगी मोटर लेकर आये और (साफ़ करे). ‘अमेरिका’में दस-दस हजार का पगार तो भंगी को होता है, उसमें क्या नवीनता है ? बनिये का लडका वहां से गया हो और वहां दस हजार का पगार हो तो.. ओ..हो..हो...! (हो जाये). उसमें बये कितने ? वह पूरी पराधीन... पराधीन... वस्तु है. भगवान् आत्मा का स्वआश्रय लिये बिना जितना इन्द्रिय के अवलंबन से ज्ञान होता है वह सब पराधीन, दुःखरूप है. आहा..हा...!

(यहां कहते हैं कि) ‘ज्ञानसामान्यरूप स्वभाव पर भडा विकाससे व्याप्त होकर स्वतः ही रहनेसे...’ केवलज्ञान पर्याय उत्पन्न हुई वह स्वतः रहने से (अर्थात्) अपने से रही है. आ..हा..हा...! सामान्य उपर पर्याय अपने से रही है. समझ में आया ? सूक्ष्म बात है, भाई ! धर्म कोई साधारण चीज नहीं है कि, मंदिर में दो-पांच लाभ दे दे, भय करे दे इसलिये धर्म हो जाये ! ऐसा है ? नहीं. ‘आफ़्रिका’ में पंद्रह लाभ का मंदिर बन रहा है. (उसमें लाभो रुपये दिये हो) उसमें क्या हुआ ? राग की मंदता की हो तो पुण्य (है) और पुण्य माने दुःख. (वीतराग साहित्य छपवाने में पैसे दिये हो उसमें) राग मंद किया हो तो शुभभाव – पुण्य है और दुःख है.

श्रोता :- धर्म की प्रभावना के लिये है ना !

पूज्य गुरुदेवश्री :- प्रभावना अंदर में होती है या बाहर में होती है ? आत्मा आनंदस्वरूप का भान होकर अतीन्द्रिय आनंद की ‘प्र’ (अर्थात्) विशेषे भावना प्रगट हो वह प्रभावना है. दुनिया से अलग जात है, भाई ! आहा..हा...! श्वेतांबर की यात्रा तो गृहीत मिथ्यात्व है. श्वेतांबर मत ही गृहीत मिथ्यात्व से शुरू हुआ है. कठिन बात है, भापू ! आहा..हा...! स्थानकवासी और श्वेतांबर दोनों मत गृहीत मिथ्यादृष्टि हैं. वह जैनधर्म ही नहीं है. ऐसी बात जगत को कठिन पडे लेकिन क्या हो ?

श्रोता :- कठिन धर्म हो तो कठिन ही रहेगा ना !

पूज्य गुरुदेवश्री :- वस्तु तो ऐसी है. आहा..हा...! स्त्री को मुक्ति बताई, भगवान को रोग कर दिया, भगवान को दवाई, भगवान को आहार... आ..हा...! वस्त्रसहित मुनिपना. काणाकेर करी नाभ्या छे ! वह शास्त्र ही जूठे हैं. दिगंबर शास्त्र मुनिओंने – संतोंने कहे हुअे (लिभे हुअे) (शास्त्र) सर्वज्ञने कहे हुअे शास्त्र हैं. परिवर्तन किया इसलिये अब भुलासा करते हैं, पहले (कहते तो) लोग भडकते ! अब तो ४४ वर्ष हो गये. मार्ग तो यह है,

बापू ! आहा..हा...! लेकिन उसे कहां पडी है, बनिये को कुरसत कहां है ? सारा दिन पाप किया करे, उसीमें उलज गये – हिसाब की बही में और लेने-देने में (उलज गये). उसमें सत्य क्या है, सत्य-असत्य क्या है उसका निर्णय करने का समय ही कहां है ? आहा..हा...! अरे...रे...! ऐसा मनुष्यत्व यला जा रहा है और यहां से कहां जायेगा ? अंदर में (आत्मा के) तान बिना मिथ्याश्रद्धा को पकड रपी है... आहा..हा...! वह कौन से भव में जायेगा ? परमात्मा कहते हैं कि, उसका कोई ठिकाना नहीं है, बापू ! आ..हा...!

इसलिये केवलज्ञान उत्पन्न करने का साधन आत्मा स्वसंवेदन आनंदस्वरूप है उसका वेदन करके आनंद में रहना वह केवलज्ञान की उत्पत्ति और सुख का साधन है. आहा..हा...! यहां यह बताते हैं कि, ‘...‘स्वयं उत्पन्न होता है’, इसलिये आत्माधीन है,...’ देजो ! ‘(और आत्माधीन होनेसे आकुलता नहीं होती):’ केवलज्ञान आत्माधीन होनेसे (आकुलता नहीं होती), पराधीन हो तो दुःख है, आकुलता है. यह तो आत्मा के अधीन होता है. अंदर परमात्म शक्ति पडी है उसके आश्रय से केवलज्ञान उत्पन्न हुआ है तो वह सुखरूप है.

‘(२) समस्त आत्मप्रदेशोंमें परम समक्ष ज्ञानोपयोगरूप होकर,...’ आत्मा के असंख्य प्रदेश हैं. आहा..हा...! जैसे उजर कडी की सोने की सांकणी (येईन) होती है, वैसे यह भगवान असंख्य प्रदेश की कडी है, असंख्य प्रदेशरूपी कडी की सांकणी है. असंख्य प्रदेश ! आ..हा...! कहते हैं ‘समस्त आत्मप्रदेशोंमें परम समक्ष...’ (अर्थात्) प्रत्यक्ष ‘ज्ञानोपयोगरूप होकर, व्याप्त होनेसे ‘समंत है’,...’ आ..हा..हा...! ‘इसलिये अशेष द्वार खुले दुजे हैं...’ (अर्थात्) सब असंख्य प्रदेश खुल गये. आहा..हा...! एक केवलज्ञान ही सुखरूप है. आहा..हा...! ‘(और इसप्रकार कोई द्वार बंद न होनेसे आकुलता नहीं होती);...’ मूल तो आकुलता नहीं है यह बताना है ना ?

‘(३) समस्त वस्तुओंके ज्ञेयाकारोंको सर्वथा पी जानेसे...’ यह कल आया था. जगत में जितने ज्ञेय हैं (अर्थात्) जानने लायक चीज. अनंत आत्माओं, अनंत परमाणुओं. एक-एक परमाणु (और एक-एक) आत्मा में अनंत-अनंत गुण और अनंती पर्याय, ये सब ज्ञेय – जानने लायक हैं. सब ‘ज्ञेयाकारों को सर्वथा पी जानेसे...’ सब ज्ञेयाकार ज्ञान में आ गये हैं (अर्थात्) ज्ञान में सब ज्ञेयाकार का ज्ञान आ गया है. कोई ज्ञेयाकार ज्ञान बिना का रहा है ऐसा है नहीं. तीनकाल तीनलोक ज्ञेय हैं वह ज्ञान में जानने में आ गया. आहा..हा...! है ? ‘सर्वथा पी जानेसे...’ सर्वथा पी जाने से ! आ..हा..हा...! लोकलोक जो ज्ञेय हैं... आत्मा में जो केवलज्ञान उत्पन्न होता है उसमें लोकलोक पी जाते हैं. आ..हा...! उससे अनंतगुना यदि ज्ञेय हों तो भी जानने की शक्ति अपार है ! आ..हा..हा...! ऐसा

केवलज्ञान !

आ..डा...! केवलज्ञान उपेय है नाम प्राप्त करने लायक है और उसका उपाय आत्मा का आश्रय लेकर सम्यग्दर्शन, ज्ञान, यारित्र (प्रगट करना यह है). ज्ञायकभाव का दर्शन, ज्ञायकभाव का ज्ञान और ज्ञायकभाव का आचरण, यह उपाय (है) और केवलज्ञान उपेय है. इस उपाय का वह फल (है). आ..डा...! समझ में आता है ? 'समयसार'में अंत में उपाय-उपेय आता है ना ? यहां केवलज्ञान उपेय है, ऐसा बताना है. पूर्ण ज्ञान, पूर्ण आनंद उपेय है - फल है. किसका ? उपाय का. उपाय क्या ? कि, ज्ञायकस्वरूप भगवान् आत्मा ! उसकी श्रद्धा, उसका ज्ञान, उसका आचरण करना यह उपाय है और इस उपाय से केवलज्ञान उपेय - प्राप्त होता है. आ..डा...! कोई दया, दान, व्रत, तप, भक्ति करने से वह प्राप्त नहीं होता, ऐसा कहते हैं. आ..डा...!

बाहर की भक्ति, अरे...! साक्षात् द्विगंबर में भी परमात्मा की भक्ति आदि है वह शुभभाव है, वह धर्म नहीं. आये... पाप से बचने को (आये), लेकिन वह धर्म नहीं. आ..डा...! ज्ञायकस्वरूप भगवान् चिदानंद प्रभु ! पूर्ण अनंत गुण का अकरूप प्रभु ! उसके सन्मुख होकर प्रतीति, ज्ञान और आचरण होना यह केवलज्ञान उपेय नाम आनंद के कारण का यह उपाय है. आ..डा...!

श्रोता :- उपाय तो अपूर्ण है और उपेय पूर्ण है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- आत्मा का अपूर्णरूप से परिणामन होना यह उपाय (और) पूर्ण परिणामन होना वह उपेय (है). ज्ञान का ही दो भाग. ज्ञानस्वरूप का अपूर्ण परिणामन - ज्ञानस्वरूप परिणामन हों ! वह उपाय और उसका पूर्ण परिणामन वह उपेय - उसका फल.

श्रोता :- आपने जो ज्ञान कहा वह तो अपूर्ण है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अपूर्ण है इसलिये तो उपाय कहा और पूर्ण उसका फल (है). आ..डा...! अपेक्षा से (जात है). बाकी तो सर्व सामान्य वस्तु है उसके आश्रय से केवलज्ञान होता है. उपाय कहा वह अपेक्षित कहा. बाकी तो त्रिकाल भगवान् आनंद का नाथ प्रभु ! सच्चिदानंद स्वभाव ! सत् शाश्वत ज्ञान और आनंद का सागर ! उसके अवलंबन से - आश्रय से केवलज्ञान उत्पन्न होता है. उपाय से (उत्पन्न होता है) ऐसा कहना वह भी व्यवहार है. यहां 'स्वयं उत्पन्न होता है' ऐसा कहा ना ? पूर्व (पर्याय के) कारण से उत्पन्न होता है, ऐसा नहीं कहा. आ..डा...! बहुत सूक्ष्म बातें, बापू ! धर्म - वीतराग धर्म - जिनेश्वर का धर्म अलौकिक है ! जैन संप्रदाय में जन्म लिया उसको मालूम नहीं तो अन्य

को तो कहां मालूम होगा !

(यहां कहते हैं) है ? 'ज्ञेयाकारोंको सर्वथा भी जानेसे परम विविधतामें व्याप्त होकर...' विविधता (अर्थात्) परमाणु, जड, चेतन सबकी विविधता है (उन) सबका ज्ञान हो जाता है. केवलज्ञान में सबका ज्ञान हो जाता है. विविधता भिन्न-भिन्न का सबका ज्ञान (हो जाता है). 'परम विविधतामें व्याप्त होकर रहनेसे 'अनन्त पदार्थोंमें विस्तृत है',...' ज्ञान अनन्त पदार्थ में विस्तृत नाम प्राप्त हुआ है. 'इसलिये सर्व पदार्थोंको जाननेकी इच्छाका अभाव है...' बाद में भगवान को पदार्थ जानने की इच्छा का अभाव है. '(और इसप्रकार किसी पदार्थको जाननेकी इच्छा न होनेसे आकुलता नहीं होती);...' कोष्ठक में जोड़ लगाते हैं. कुछ भी जानने की इच्छा नहीं इसलिये अनाकुलता है. आकुलता है नहीं, इच्छा हो तो आकुलता है. कुछ भी जानने की इच्छा रहे तो वह आकुलता है. आ..डा..डा...!

श्रोता :- कैसे प्राप्त करना आकुलता है ?

समाधान :- पैसा-इंसा धूल की कौन बात करे ? भय कौन करे और प्राप्त कौन करे ? वह तो जड है. जड को आत्मा भय कर सकता नहीं, जड को आत्मा रभ सके नहीं, जड को आत्मा प्राप्त कर नहीं सकता. ऐसा है, बापू ! आडा..डा...! जगत से उल्टा है ! आडा..डा...! लोग उसे अंकांत कह देते हैं कि, 'सोनगढवाले अंकांत है... अंकांत है... अंकांत है....' बात सच्ची है, सम्यक् अंकांत है ! सत्य अंकांत है ! आडा..डा...!

प्रभु ! यहां कहते हैं कि, ज्ञान में सर्व पदार्थ का ज्ञान हो गया इसलिये आकुलता नहीं है. तीन बोल लुअे. कल यहां तक चला था. '(४) सकल शक्तिको रोकनेवाला...' यौथा (बोल) है ना ? 'सकल शक्तिको रोकनेवाला कर्मसामान्य (ज्ञानमेंसे) निकल जानेसे (ज्ञान) अत्यन्त स्पष्ट प्रकाशके द्वारा प्रकाशमान...' ज्ञान अंदर से पूर्ण तेजस्वी प्रकाशमान हो गया ! सूर्य का प्रकाश जैसे पूर्ण जिलता है, वैसे भगवान का ज्ञान - केवलज्ञान पूर्ण जिलता है. आ..डा...! '(-तेजस्वी) स्वभावमें व्याप्त होकर रहनेसे 'विमल है'...' (अर्थात्) निर्मल ज्ञान है. निर्मल ज्ञान ! केवलज्ञान निर्मल है. इन्द्रियज्ञान समल है. आडा..डा...! इन्द्रियज्ञान समल है, इन्द्रियज्ञान दुःखरूप है, इन्द्रियज्ञान आकुलता है. भगवान का ज्ञान - केवलज्ञान निर्मल है, इसलिये अनाकुल है.

'इसलिये सम्यक् रूपसे (-बराबर) जानता है (और इसप्रकार संशयादि रक्षिततासे जाननेके कारण आकुलता नहीं होती);...' कोष्ठक में उसका जोड़ लगाते हैं. भगवान को आकुलता नहीं है. समस्त '(...संशयादि रक्षिततासे जाननेके कारण आकुलता नहीं होती);...' यार बोल (लुअे).

‘(प) जिनने त्रिकालका अपना स्वरूप युगपत् समर्पित किया है (—अेकही समय बताया है) जैसे लोकालोकमें व्याप्त होकर रहनेसे...’ क्या कहते हैं ? जगत की जो सब चीजें हैं वह केवलज्ञान में अेक समय में अर्पित हो गई हैं. अेक सेकंड के अेक समय में सब ज्ञान हो गया है. आहा..हा...! ‘(प) जिनने त्रिकालका अपना स्वरूप युगपत् समर्पित किया है (—अेकही समय बताया है) जैसे लोकालोकमें व्याप्त होकर रहनेसे ‘अवग्रहादि रहित है’...’ (अर्थात्) पदार्थ को पहले थोड़ा जानना, फिर निर्णय करना, फिर धारणा (करनी) ये भगवान को है नहीं. अेकदम अेक समय में लोकालोक का ज्ञान आ गया है. आहा..हा...! यह तो ‘शमो अरिहंतांशं’में केवलज्ञान कैसा है, उसकी बात चलती है. ‘शमो अरिहंतांशं... शमो अरिहंतांशं...’ बोला करे (लेकिन उसके स्वरूप की ખબर नहीं) और ये संसार के सयाने संसार में गहरे — नीचे चले जायेंगे ! (अर्थात् बहुत परिभ्रमण करेंगे). आ..हा...! केवलज्ञान के सयाने सुष में जायेंगे ! आहा..हा...! अेक पागल-सयाने और अेक सयाने-सयाने ! दुनिया के सयाने वे पागल-सयाने ! आ..हा...! अैसी बात अलग है, बापू !

अंतर आनंदमूर्ति प्रभु ! आनंद का धाम ! स्वयं ज्योति सुषधाम ! स्वयं ज्योति और आनंद का स्थान ! आनंद वहां है. उस आनंद के साथ जो केवलज्ञान हुआ वह अनाकुल ज्ञान हुआ. इस अनाकुल ज्ञान में सब पदार्थ अेक समय में अर्पित कर देते हैं. लोकालोक ज्ञान में आ जाता है. आ जाता है यानी उसका ज्ञान (हो जाता है). चीज तो वहां रहती है. समज में आया ? है ना उसमें ? ‘त्रिकालका अपना स्वरूप युगपत्...’ (यानी) दूसरे पदार्थ. ‘त्रिकालका अपना स्वरूप युगपत्...’ (अर्थात्) अेकसाथ ‘समर्पित किया है...’ तीनकाल तीनलोक के पदार्थ अेक समय में ज्ञान में जानने में आ गये. ‘(—अेकही समय बताया है)’

‘जैसे लोकालोकमें व्याप्त होकर रहनेसे ‘अवग्रहादि रहित है’...’ अवग्रह अर्थात् अेक के बाद अेक जानना, उससे रहित है. ‘इसलिये कमशः होनेवाले पदार्थ ग्रहणके भेदका अभाव है.’ कम से जानना तो भेद है. आहा..हा...! विशेष जानने की इच्छा... इच्छा... इच्छा... तो भेद है. इस कम से जानने की इच्छा का अभाव हो गया. आ..हा..हा...! ‘इसप्रकार (उपरोक्त पांच कारणोंसे) प्रत्यक्ष ज्ञान अनाकुल है. इसलिये वास्तवमें वह पारमार्थिक सुष है.’ पारमार्थिक सुष यह है, और कहीं सुष है नहीं.

भावार्थ :- ‘ज्ञायिकज्ञान—केवलज्ञान अेकान्त सुषस्वरूप है.’ लो ! पल (गाथा पूरी) हुई. ज्ञानअधिकार है ना ? वह अव्याबाध हो गया, केवलज्ञान हो गया बाद में बाधा है नहीं. वह तो निमित्त में शातावेदनीय टले इसलिये अव्याबाध कहने में आता है. (वहां)

दुःख नहीं है. सम्यक्ज्ञान तो उत्पन्न होता है यौथे गुणस्थान से, समकित हुआ तब से. पूर्ण ज्ञान केवलज्ञान. आहा..हा...! और बाद में सिद्ध होते हैं तब, अनंत ज्ञान जो हुआ उसे अव्याबाध कहने में आता है. ज्ञान बढ गया ऐसा कुछ है नहीं, ज्ञान तो पूर्ण है. आहा..हा...!

श्रोता :- सुख में कुछ इर्क है ?

समाधान :- नहीं, सुख में कुछ इर्क नहीं. मात्र वहां निमित्त में संयोग प्रतिकूल था उसका अभाव हुआ तो अव्याबाध हो गया, ऐसा (कहने में आता है). आहा..हा...!

६० (गाथा) 'अब, जैसे अभिप्रायका भंडन करते हैं कि 'केवलज्ञानको भी परिणामके द्वारा...' आ..हा..हा...! तारी (कमाल का) जुलासा करते हैं ! 'भेदका संभव होनेसे केवलज्ञान ऐकान्तिक सुख नहीं है :-' क्या कहते हैं ? कि, आत्मा में पूर्णस्वरूप केवलज्ञान होता है, परंतु (वह भी) परिणामन है ना ? वह परिणाम है ना ? परिणामता है ना ? (घसलिये) परिणाम है तो भेद है. ऐसा अज्ञानी प्रश्न करता है. कहां तक ले गये, देखा ! 'केवलज्ञानको भी परिणामके द्वारा भेदका सम्भव...' (भेद अर्थात्) थकावट; संताप; दुःख. क्या कहते हैं ?

ज्ञानस्वरूप भगवानआत्मा ! केवलज्ञान पाया तो केवलज्ञान परिणामन करता है ना परिणामन ? परिणामन करता है ना ? वह कोई ध्रुव नहीं है. ध्रुव सामान्य के उपर तो केवलज्ञान उत्पन्न हुआ, तो वह तो परिणामन करता है (और) परिणामन करता है तो थकान लगेगी कि नहीं ? परिणामन करता है तो दुःख होगा कि नहीं ? परिणामन तो आत्मा का स्वतः स्वभाव है. आहा..हा...! 'भेदका सम्भव होनेसे...' कोई-कोई कहते हैं ना ? कि, तीनकाल तीनलोक जानना, परिणामन जैसे ही रहना - (जैसे) परिणामन (करना) तो भेद है. (तो कहते हैं कि) भेद नहीं है, वह तो परिणामन का तो स्वतः स्वभाव है. केवलज्ञान एक समय में है, दूसरे समय में ऐसा ही परिणामन, तीसरे (समय में) ऐसा ही परिणामन... ऐसा परिणामन है (वह) तो उसका स्वभाव है, वह दुःख नहीं. आहा..हा...! क्या कहते हैं ?

भगवानआत्मा में अंतर सामान्य यीज ध्रुव है, उस पर जो केवलज्ञान पर्याय उत्पन्न हुई, उस केवलज्ञान में परिणामन तो है, तो परिणामना वह भेद है कि नहीं ? ऐसा अज्ञानी का प्रश्न है. 'भेदका सम्भव होनेसे केवलज्ञान ऐकान्तिक सुख नहीं है :-' ऐसा अज्ञानी कहता है. आहा..हा...! (एक तारणपंथीवाला आया था वह कहता था कि) 'सिद्ध में भी पर्याय ?' कुछ मालूम नहीं. वहां भी पर्याय यिपकी ? दाढी रभते थे, (अब तो) मर गये. (जैसे) कहते थे) 'देश की सेवा करनी, ये करना...' धूल भी नहीं करता, अतिमान

अथ केवलस्यापि परिणामद्वारेण खेदस्य संभवादैकान्तिकसुखत्वं नास्तीति प्रत्याचष्टे -

जं केवलं ति णाणं तं सोक्खं परिणमं च सो चैव ।
 खेदो तस्स ण भणिदो जम्हा घादी खयं जादा ॥६०॥
 यत्केवलमिति ज्ञानं तत्सौख्यं परिणामश्च स चैव ।
 खेदस्तस्य न भणितो यस्मात् घातीनि क्षयं जातानि ॥६०॥

अत्र को हि नाम खेदः, कश्च परिणामः, कश्च केवलसुखयोर्व्यतिरेकः, यतः केवलस्यैकान्तिकसुखत्वं न स्यात्। खेदस्यायतनानि घातिकर्माणि, न नाम केवलं परिणाममात्रम्। घातिकर्माणि हि महामोहोत्पादकत्वादुन्मत्तकवदतस्मिंस्तदबुद्धिमाधाय परिच्छेद्यमर्थं प्रत्यात्मानं यतः परिणामयन्ति, ततस्तानि तस्य प्रत्यर्थं परिणम्य परिणम्य श्राम्यतः खेदनिदानतां प्रतिपद्यन्ते। तदभावात्कुतो हि नाम केवले खेदस्योद्भेदः। यतश्च त्रिसमयावच्छिन्नसकलपदार्थ-परिच्छेद्याकारवैश्वरूप्यप्रकाशनास्पदीभूतं चित्रभित्तिस्थानीयमनन्तस्वरूपं स्वयमेव परिणमत्केवलमेव परिणामः। ततः कुतोऽन्यः परिणामो यद्द्वारेण खेदस्यात्मलाभः। यतश्च समस्तस्वभावप्रतिघाता-भावात्समुल्लसितनिरङ्कुशानन्तशक्तितया सकलं त्रैकालिकं, लोकालोकाकारमभिव्याप्य कुटस्थत्वेनात्यन्तनिःप्रकम्पं व्यवस्थितत्वादनाकुलतां सौख्यलक्षणभूतामात्मनोऽव्यतिरिक्तां विभ्राणं केवलमेव सौख्यम्। ततः कुतः केवलसुखयोर्व्यतिरेकः। अतः सर्वथा केवलं सुखमैकान्तिकमनुमोदनीयम् ॥६०॥

है. तेरी सेवा कर ना ! पर की सेवा कौन कर सकता है ? आहा...हा...! वह कहते थे 'सिद्ध में भी पर्याय ? सिद्ध को भी परिश्रमन ? वहां भी पर्याय थिपक गઈ ?' यहां यह प्रश्न है. 'भेदका सम्भव होनेसे केवलज्ञान अैकान्तिक सुख नहीं है :-' ऐसा अज्ञानी कहता है. उसका उत्तर.

जं केवलं ति णाणं तं सोक्खं परिणमं च सो चैव ।
 खेदो तस्स ण भणिदो जम्हा घादी खयं जादा ॥६०॥

अथानन्तपदार्थपरिच्छेदनात्केवलज्ञानेऽपि खेदोऽस्तीति पूर्वपक्षे सति परिहारमाह - जं केवलं ति णाणं तं सोक्खं यत्केवलमिति ज्ञानं तत्सौख्यं भवति, तस्मात् खेदो तस्स ण भणितो तस्य केवलज्ञानस्य खेदो दुःखं न भणितम्। तदपि कस्मात्। जम्हा घादी खयं जादा यस्मान्मोहादिघातिकर्माणि क्षयं गतानि। तर्हि तस्यानन्तपदार्थपरिच्छित्तिपरिणामो दुःखकारणं भविष्यति। नैवम्। परिणमं च सो चेव तस्य केवलज्ञानस्य संबन्धी परिणामश्च स एव सुखरूप एवेति। इदानीं विस्तरः- ज्ञानदर्शनावरणोदये सति युगपदर्थान् ज्ञातुमशक्यत्वात् क्रमकरणव्यवधानग्रहणे खेदो भवति, आवरणद्वयाभावे सति युगपद्ग्रहणे केवलज्ञानस्य खेदो नास्तीति सुखमेव। तथैव तस्य भगवतो जगत्त्रयकालत्रयवर्ति-समस्तपदार्थयुगपत्परिच्छित्तिसमर्थमखण्डैकरूपं प्रत्यक्षपरिच्छित्तिमयं स्वरूपं परिणमत्सत् केवलज्ञानमेव परिणामो, न च केवलज्ञानाद्भिन्नपरिणामोऽस्ति येन खेदो भविष्यति। अथवा परिणामविषये द्वितीयव्याख्यानं क्रियते - युगपदनन्तपदार्थपरिच्छित्तिपरिणामेऽपि वीर्यान्तरायनिरवशेषक्षयादनन्तवीर्यत्वात् खेदकारणं नास्ति, तथैव च शुद्धात्मसर्वप्रदेशेषु समरसीभावेन परिणममानानां सहजशुद्धानन्दैक-लक्षणसुखरसास्वादपरिणतिरूपामात्मनः सकाशादभिन्नामनाकुलतां प्रति खेदो नास्ति। संज्ञालक्षणप्रयोजनादिभेदेऽपि निश्चयेनाभेदरूपेण परिणममानं केवलज्ञानमेव सुखं भण्यते। ततः स्थितमेतत्केवलज्ञानाद्भिन्नं सुखं नास्ति। तत एव केवलज्ञाने खेदो न संभवतीति ॥६०॥

(‘सोक्खं परिणमं च सो चेव।’) परिणमन भी वही है. आनंद का ही परिणमन है. ज्ञान का परिणमन है वह आनंद का ही परिणमन है.

જે જ્ઞાન ‘કેવલ’ તેજ સુખ, પરિણામ પણ વળી તેજ છે,
ભાખ્યો ન તેમાં ખેદ જેથી ઘાતિકર્મ વિનિષ્ટ છે. ૬૦.

टीका :- ‘यहां (केवलज्ञानके सम्बन्धमें), भेद क्या, (२) परिणाम क्या तथा (३) केवलज्ञान और सुखका व्यतिरेक (-भेद) क्या, कि जिससे केवलज्ञानको अैकान्तिक सुखत्व न हो ?’ यह अताते हैं. क्या कडा ? ‘यहां (केवलज्ञानके सम्बन्धमें), भेद क्या,...’ परिणमना ये भेद है ? ‘(२) परिणाम क्या...’ परिणाम क्या है ? परिणाम क्या भेद है ? ‘(३) केवलज्ञान और सुखका व्यतिरेक (-भेद) क्या,...’ (अर्थात्) केवलज्ञान होनेसे यहां आनंद भिन्न होता है ? ‘कि जिससे केवलज्ञानको अैकान्तिक सुखत्व न हो ?’ आहा...हा...!

‘(१) भेदके आयतन (-स्थान) घातिकर्म हैं,...’ घातिकर्म (कडा है लेकिन) वास्तव में

હવે 'કેવળજ્ઞાનને પણ પરિણામ દ્વારા ખેદનો સંભવ હોવાથી કેવળજ્ઞાન એકાંતિક સુખ નથી' એવા અભિપ્રાયનું ખંડન કરે છે :-

જે જ્ઞાન 'કેવળ' તે જ સુખ, પરિણામ પણ વળી તે જ છે;
ભાખ્યો ન તેમાં ખેદ જેથી ઘાતિકર્મ વિનષ્ટ છે. ૬૦.

અન્વયાર્થ :- [યત્] જે [કેવલમ્] इति જ્ઞાનં] 'કેવળ' નામનું જ્ઞાન છે [તત્ સૌખ્યં] તે સુખ છે. [પરિણામઃ ચ] પરિણામ પણ [સઃ ચ એવ] તે જ છે. [તસ્ય ખેદઃ ન મણિતઃ] તેને ખેદ કહ્યો નથી (અર્થાત્ કેવળજ્ઞાનમાં સર્વજ્ઞદેવે ખેદ કહ્યો નથી) [યસ્માત્] કારણ કે [ઘાતીનિ] ઘાતિકર્મો [ક્ષયં જાતાનિ] ક્ષય પામ્યાં છે.

ટીકા :- અહીં (કેવળજ્ઞાનની બાબતમાં), (૧) ખેદ શો, (૨) પરિણામ શા તથા (૩) કેવળજ્ઞાન અને સુખનો વ્યતિરેક (-ખેદ) શો, કે જેથી કેવળજ્ઞાનને એકાંતિક સુખપણું ન હોય ?

(૧) ખેદનો આયતનો (-સ્થાનો) ઘાતિકર્મો છે, કેવળ પરિણામમાત્ર નહિ. ઘાતિકર્મો મહા મોહનાં ઉત્પાદક હોવાથી ઘતૂરાની માફક અતત્માં તત્બુદ્ધિ ધારણ કરાવી આત્માને જ્ઞેય પદાર્થ પ્રતિ પરિણામાવે છે, તેથી તે ઘાતિકર્મો, દરેક પદાર્થ પ્રતિ પરિણામી પરિણામીને

તો ભાવઘાતિ હૈ વહ ખેદ કા સ્થાન હૈ. આ..હા...! ઉસ ઘાતિકર્મ કા તો ભગવાન કો નાશ હો ગયા. ભાવઘાતિ હાં ! આ..હા...! અપની જ્ઞાન કી પરિણતિ હીન - કમ કરતે હૈં તો ઉસમેં ખેદ હૈ. સમજ મેં આયા ? તો ઉસ હીનદશા કા તો નાશ હો ગયા. આ..હા..હા...! 'ખેદકે આયતન (-સ્થાન) ઘાતિકર્મ હૈં, કેવલ પરિણામમાત્ર નહીં.' કેવલ પરિણામમાત્ર નહીં ! ખેદ કા સ્થાન કેવલ પરિણામમાત્ર નહીં. ખેદ કા કારણ કેવલ પરિણામન કરના યહ નહીં (હૈ). આ..હા...!

'ઘાતિકર્મ મહા મોહકે ઉત્પાદક હોનેસે...' ઘાતિકર્મ જો જડ જ્ઞાનાવરણિયાદી હૈ... (એસા પઢકર અજ્ઞાની કહે કિ) કર્મ કે કારણ (હોતા હૈ). યહાં તો નિમિત્ત સે કથન હૈ. ઘાતિકર્મ જડ હૈ, જડ ક્યા ઘાત કરે ? અપની પર્યાય મેં ઘાત કરતા હૈ - હીન દશા (કરતા હૈ) તો ઘાતિકર્મ કો નિમિત્ત કહતે હૈં ઔર અપને ગુણ-શક્તિ કી જો પર્યાય હૈ ઉસમેં હીન

થાકતા તે આત્માને ખેદનાં કારણ થાય છે. તેમનો (ઘાતિકર્મોનો) અભાવ હોવાથી કેવળજ્ઞાનમાં ખેદનું પ્રગટવું ક્યાંથી થાય ? (૨) વળી ત્રણ કાળરૂપ ત્રણ ભેદો જેમાં પાડવામાં આવે છે એવા સમસ્ત પદાર્થોના જ્ઞેયાકારોરૂપ વિવિધતાને પ્રકાશવાના સ્થાનભૂત કેવળજ્ઞાન, ચીતરેલી ભીંતની માફક, અનંતસ્વરૂપે પોતે જ પરિણમતું હોવાથી કેવળજ્ઞાન જ પરિણામ છે. માટે અન્ય પરિણામ ક્યાં છે કે જે દ્વારા ખેદની ઉત્પત્તિ થાય ? (૩) વળી કેવળજ્ઞાન સમસ્ત સ્વભાવપ્રતિઘાતના અભાવને લીધે નિરંકુશ અનંત શક્તિ ઉલ્લસી હોવાથી સકળ ત્રિકાળિક લોકાલોક-આકારમાં વ્યાપીને કૂટસ્થપણે અત્યંત નિષ્કંપ રહ્યું છે તેથી આત્માથી અભિન્ન એવી, સુખના લક્ષણભૂત અનાકુળતા ધરતું થકું કેવળજ્ઞાન જ સુખ છે. માટે કેવળજ્ઞાન અને સુખનો વ્યતિરેક ક્યાં છે ?

આથી 'કેવળજ્ઞાન એકાંતિક સુખ છે' એમ સર્વથા અનુમોદવાયોગ્ય છે (—આનંદથી સંમત કરવાયોગ્ય છે).

ભાવાર્થ :- 'કેવળજ્ઞાનમાં પણ પરિણામ થયા કરતા હોવાથી થાક લાગે અને તેથી દુઃખ થાય; માટે કેવળજ્ઞાન એકાંતિક સુખ કઈ રીતે હોઈ શકે ?' એવી શંકાનું અહીં સમાધાન કરવામાં આવ્યું છે :

દશા ઉત્પન્ન કરકે ઘાત કરતા હૈ વહ દુઃખ હૈ. ઉસકા તો નાશ કિયા હૈ. સર્વજ્ઞ પરમાત્માને હીન દશા — કમ દશા કા તો નાશ કિયા હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? એસા કેસા ઉપદેશ ? કુછ દયા પાલને કો કહે, વ્રત કરને કો કહે, અપવાસ કરને કો કહે, યાત્રા કરને કો કહે, પૈસા ખર્ચ કરને કો કહે તો કુછ સમજ મેં તો આયે ! ઇસમેં ક્યા સમજના ? આહા..હા...!

ભાઈ ! તુ ક્યા ચીજ હૈ ? તેરા સ્વરૂપ પ્રભુ ! અકેલા જ્ઞાન ઔર આનંદ તેરા સ્વરૂપ હૈ, તો જ્ઞાન ઔર આનંદ શક્તિરૂપ હૈ ઉસ પર જ્ઞાન ઔર આનંદ કી વ્યક્ત દશા હો ગઈ તો પરિણમન હૈ. પરિણમન હૈ યે ખેદ હૈ ? પરિણમન મેં જ્ઞાન ઔર આનંદ સાથ મેં હૈ. પરિણમન મેં જ્ઞાન ઔર આનંદ સાથ મેં હૈ. આ..હા..હા...! અભી તો કેવલજ્ઞાન કી વ્યાખ્યા ભી બરાબર સમજે નહીં ! (ઔર) 'શમો અરિહંતાણં...' બોલે જાય !

'(ખેદકે આયતન (—સ્થાન) ઘાતિકર્મ હૈ, કેવલ પરિણામમાત્ર નહીં.' ક્યા કહતે હૈ ? ઘાતિકર્મ ખેદ કે સ્થાન હૈ, કેવલ પરિણામમાત્ર નહીં. (અર્થાત્) પરિણમન કરના માત્ર ખેદ નહીં. આહા..હા...! 'ઘાતિકર્મ મહા મોહકે ઉત્પાદક હોનેસે...' (અર્થાત્) પર મેં સાવધાની કા

(૧) પરિણામમાત્ર થાકનું કે દુઃખનું કારણ નથી, પણ ઘાતિકર્મોના નિમિત્તે થતા પર-સન્મુખ પરિણામ થાકનાં કે દુઃખનાં કારણ છે. કેવળજ્ઞાનમાં ઘાતિકર્મો અવિદ્યમાન હોવાથી ત્યાં થાક કે દુઃખ નથી. (૨) વળી કેવળજ્ઞાન પોતે જ પરિણામશીલ છે; પરિણામન કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ જ છે, ઉપાધિ નથી. પરિણામનો નાશ થાય તો કેવળજ્ઞાનનો જ નાશ થાય. આ રીતે પરિણામ કેવળજ્ઞાનનું સહજ સ્વરૂપ હોવાથી કેવળજ્ઞાનને પરિણામ દ્વારા ખેદ હોઈ શકે નહિ – હોતો નથી. (૩) વળી કેવળજ્ઞાન આખા ત્રિકાળિક લોકાલોકના આકારને (–સમસ્ત પદાર્થોના ત્રિકાળિક જ્ઞેયાકારસમૂહને) સર્વદા અડોલપણે જાણતું થકું અત્યંત નિષ્કંપ-સ્થિર-અક્ષુબ્ધ-અનાકુળ છે; અને અનાકુળ હોવાથી સુખી છે – સુખસ્વરૂપ છે, કારણ કે અનાકુળતા સુખનું જ લક્ષણ છે. આમ કેવળજ્ઞાન અને અક્ષુબ્ધતા-અનાકુળતા ભિન્ન નહિ હોવાથી કેવળજ્ઞાન અને સુખ ભિન્ન નથી.

આ રીતે (૧) ઘાતિકર્મોના અભાવને લીધે, (૨) પરિણામ કોઈ ઉપાધિ નહિ હોવાને લીધે, અને (૩) કેવળજ્ઞાન નિષ્કંપ-સ્થિર-અનાકુળ હોવાને લીધે, કેવળજ્ઞાન સુખસ્વરૂપ જ છે. ૬૦.

ઉત્પાદક હોનેસે ‘ધતૂરેકી ભાંતિ...’ આ..હા..હા...! ‘અતત્મં તત્ બુદ્ધિ ધારણ કરવાકર...’ (અર્થાત્) જો ચૈતન્ય હૈ ઉસે જડ માને ઔર જડ કો ચૈતન્ય માને. હૈ નીચે ? (અતત્મં તત્બુદ્ધિ અર્થાત્) ‘વસ્તુ જિસસ્વરૂપ ન હોય ઉસસ્વરૂપ હોનેકી માન્યતા; જૈસે કિ-જડ મેં ચેતનબુદ્ધિ (અર્થાત્) જડ મેં ચેતન કી માન્યતા દુઃખમેં સુખબુદ્ધિ વગૈરહ.’

જો પુણ્ય-પાપ કે ભાવ દુઃખરૂપ હૈ, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન દુઃખરૂપ હૈ, ઉસ દુઃખ મેં સુખબુદ્ધિ વહ મિથ્યાત્વ ભાવ – મહા પાપ હૈ. ઉસ મિથ્યાત્વ કા તો યહાં નાશ હુઆ હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? શુભ-અશુભ ભાવ ઔર ઇન્દ્રિયજ્ઞાન દુઃખરૂપ હૈ, ઉસ દુઃખ કા તો નાશ હુઆ. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન કા ભી નાશ હુઆ ઔર શુભાશુભભાવ કા ભી નાશ હુઆ. પરિણામન માત્ર સુખરૂપ હૈ. અબ વહાં કોઈ પરિણામન દુઃખરૂપ નહીં હૈ. આહા..હા...! હૈ ? ‘ધતૂરેકી ભાંતિ અતત્મં તત્ બુદ્ધિ...’ આહા..હા...! શુભભાવ મેં દુઃખ હૈ વહાં અજ્ઞાની ઠીક-સુખ માનતા હૈ. પુણ્યભાવ જો હૈ – દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ ભાવ યે શુભભાવ પુણ્ય હૈ ઉસમેં ધર્મ માનતે હૈ. યહ દુઃખ – મિથ્યાબુદ્ધિ હૈ. (ઐસે) મિથ્યાત્વભાવ કા તો ભગવાન કો નાશ હુઆ હૈ. આહા..હા...! ઔર ઇન્દ્રિયજ્ઞાન દુઃખરૂપ હૈ ઉસકા નાશ હુઆ હૈ.

‘અતત્મં તત્ બુદ્ધિ ધારણ કરવાકર આત્માકો જ્ઞેયપદાર્થકે પ્રતિ...’ આ..હા..હા...!

‘परिणामन कराते हैं;...’ घाति अपनी पर्याय का घात करके ‘आत्माको ज्ञेयपदार्थके प्रति...’ (अर्थात्) जानने के पदार्थ में ‘परिणामन कराते हैं;...’ ज्ञेयार्थ में परिणामन कराता है वह तो द्युःभरूप है। ‘इसलिये वे घातिकर्म, प्रत्येक पदार्थके प्रति परिणामित डो-डोकर...’ अल्पज्ञान प्रत्येक पदार्थ के प्रति परिणामित डोकर, अक-अक पदार्थ को (जानता होने से) ‘थकनेवाले आत्माके लिये...’ (अर्थात्) वह इन्द्रिय का ज्ञान करते-करते थक जाता है। थक जाये – बहुत पढ़े तो थक जाये, हिसाब की बही लिखते-लिखते थक जाये। क्योंकि इन्द्रियज्ञान है, द्युःभरूप है।

श्रोता :- बडा याय का प्याला पीकर वापिस लिखने बैठे !

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी नहीं है, (याय का) प्याला पीने का भाव द्युःभरूप है। आहा..हा...! थोड़ी देर अफीम पीये तो नशा यड जाये ! वह तो द्युःभ है, वह भाव ही राग और द्युःभ है। आहा..हा...!

‘इसलिये वे घातिकर्म, प्रत्येक पदार्थके प्रति परिणामित डो-डोकर...’ (अर्थात्) अक-अक पदार्थ को जानने में रुकता होने से थकान लगती है। ये ‘आत्मा के लिये भेदके कारण डोते हैं। उनका (घातिकर्मोंका) अभाव होनेसे...’ भगवान(को) केवलज्ञान में तो भाव घातिकर्म का नाश होने से – उसके कारण से द्रव्य घातिकर्म का तो नाश होता ही है। आहा..हा...! केवलज्ञान जो वस्तु है उसमें जो घात करता है, अल्पज्ञान करके वहां रुक जाता है, उस अल्पज्ञान का घात कर दिया, घात करके सर्व ज्ञान उत्पन्न कर दिया। आहा..हा...! ऐसा है। ‘उनका (घातिकर्मोंका) अभाव होनेसे केवलज्ञानमें भेद कहांसे प्रगट डोगा ?’ भाव घातिकर्म का नाश होने से केवलज्ञान में भेद कहां से प्रगट होता है ? आहा..हा...! भाषा अलग, भाव अलग...! आ..हा...!

‘(२) और तीनकालरूप तीन भेद जिसमें किये जाते हैं जैसे समस्त पदार्थोंकी ज्ञेयाकाररूप (विविधताको प्रकाशित करनेका स्थानभूत केवलज्ञान,...)’ आहा..हा...! तीनकाल (जानने में) अक काल में अक को जाने और (दूसरे काल में) दूसरे को जाने, ऐसा है नहीं। भगवान तो तीनकाल को अक समय में जानते हैं। समज में आया ? (पहले) भूतकाल का जाने, बाद में भविष्य का जाने और (बाद में) वर्तमान को जाने (ऐसे) भेद डोवे वह तो भेद है। आहा..हा...!

‘तीनकालरूप तीन भेद जिसमें किये जाते हैं जैसे समस्त पदार्थोंकी ज्ञेयाकाररूप (विविधताको प्रकाशित करनेका स्थानभूत केवलज्ञान, चित्रित दीवारकी भांति,...)’ दीवार में जैसे (कोई चित्र) चित्रित हो (तो) अक समय में सब दिखता है। भूतकाल, भविष्यकाल और वर्तमान के

तीर्थकरों (दीवार पर) चित्रित करे जैसे ज्ञान में लोकालोक भूत, भविष्य और वर्तमान (सहित) एक समय में जानने में आता है. ऐसी बातें...! आहा..हा...! '(...केवलज्ञान, चित्रित दीवारकी भांति, स्वयं) ही अनन्तस्वरूप स्वयमेव परिणामित होनेसे...' स्वयं ही है ? 'स्वयं ही !' आहा..हा...! 'अनन्तस्वरूप स्वयमेव परिणामित होनेसे केवलज्ञान ही परिणाम है.' केवलज्ञान ही परिणाम है (और यह) परिणाम ही आनंद है. यह आनंद ही परिणाम है. आ..हा...! 'इसलिये अन्य परिणाम कहां हैं कि जिनसे भेदकी उत्पत्ति हो ?' दूसरे परिणाम कहां है ? वह तो ज्ञान और आनंद के परिणाम हैं. उसमें भेद है नहीं. आहा..हा...! (हो) बोल दुओं.

'(३) और, केवलज्ञान समस्त स्वभावप्रतिघातके अभावके कारण...' (प्रतिघात अर्थात् विघ्न; रुकावट; छान; घात. स्वभावप्रतिघात (अर्थात्) स्वभाव को घात करनेवाले (के) 'अभावके कारण...' घात करनेवाले का तो अभाव हो गया. 'निरंकुश अनन्त शक्तिके उल्लसित होनेसे...' जिसकी शक्ति निरंकुश (अर्थात्) उसके उपर कोई दबाव नहीं. अंकुश बिना केवलज्ञान की शक्ति प्रगट हो गई है. आहा..हा...! 'निरंकुश अनन्त शक्तिके उल्लसित होनेसे समस्त त्रैकालिक लोकालोकके-आकारमें व्याप्त होकर कूटस्थतया अत्यंत निर्झंप है,...' आहा..हा...! केवलज्ञान कूटस्थ है, (ऐसा) कहते हैं ! कूटस्थ का अर्थ ? परिणामन तो है लेकिन एक सरिषा परिणामन है. पहले कम परिणामन, बाद में विशेष (परिणामन हो तो) वह तो भेदवाला (परिणामन) आया. यह तो एक समय में कूटस्थ नाम तीनकाल तीनलोक का एक समय में ज्ञान, ऐसा दूसरे समय में, ऐसा तीसरे समय में (रहता है). कूटस्थ नाम ऐसा ही ऐसा होता है इस अपेक्षा से कूटस्थ है. है तो परिणामन. क्या कहा ये ? कूट नाम शिपर होता है ना शिपर ? पत्थर का शिपर होता है ना ? वह छिलता नहीं. वैसे यह केवलज्ञान छिलता नहीं, ऐसा कहते हैं. वैसे की वैसे पूर्ण पर्याय... पूर्ण पर्याय... पूर्ण पर्यायरूप से परिणामते हैं. उसको यहां कूटस्थ कहा है. कूटस्थ नाम ध्रुव की तरह कूटस्थ नहीं परंतु परिणामन के रूप में एकधारा (यही आ रही है) इसलिये कूटस्थ है. ऐसा कहते (हैं). आहा..हा...! अरिहंत का केवलज्ञान किसे कहे अभी तो उसकी भी ખબर नहीं और उसे धर्म हो जाये ! अरे...! उसने अनंतकाल रणउने में व्यतीत किया है. आ..हा...! 'अत्यंत निर्झंप...' देखा ? 'कूटस्थतया अत्यंत निर्झंप है,...' (जो) परिणामन है वह अत्यंत निर्झंप है. आहा..हा...! भले परिणामन किया करे... समय... समय... समय... समय... समय... परंतु वह एक जाति का परिणामन है. उसमें फेरफार नहीं (होता) इसलिये कूटस्थ कहने में आता है. आहा..हा...!

'इसलिये आत्मासे अभिन्न ऐसा सुभ...', 'आत्मासे अभिन्न ऐसा सुभ-लक्षणभूत

अनाकुलताको धारणा करता हुआ...' आ..डा..डा...! 'केवलज्ञान ही सुખ है, इसलिये केवलज्ञान और सुખका व्यतिरेक कहां है ?' (अर्थात्) केवलज्ञान और आनंद में भिन्नता कहां (है) ? जो केवलज्ञान है वही आनंद है, आनंद है वही केवलज्ञान है. ज्ञान और आनंद में भिन्नता है नहीं. आ..डा..डा...! समयभेद है नहीं. एक समय में ज्ञान और आनंद साथ में हैं. भले गुणभेद है लेकिन उत्पन्न होने में साथ में हैं. ज्ञान-केवलज्ञान उत्पन्न हुआ (तो) साथ में अतीन्द्रिय आनंद (भी उत्पन्न हुआ). आ..डा..डा...! छन्द करोड़ों अप्सराओं के विषय में रहे वह दुःख है, उससे तो यह भिन्न ज्ञान (का) अतीन्द्रिय सुख (है). आ..डा..डा...! अतीन्द्रिय आनंदरूप ही ज्ञान है. आनंदरूप ही परिश्रमन है तो उसमें व्यतिरेक (यानी) श्रुद्धाई कहां है ? 'केवलज्ञान और सुखका व्यतिरेक कहां है ?' आ..डा..डा...!

कूटस्थ का नीचे अर्थ किया है. कूटस्थ = 'सदा अकरूप रहनेवाला; अथवा (केवलज्ञान सर्वथा अपरिणामी नहीं है,...)' केवलज्ञान पलटता नहीं, ऐसा नहीं. पलटता तो है '(...किन्तु वह एक ज्ञेयसे दूसरे ज्ञेयके प्रति नहीं बदलता...)' (अर्थात्) एक ज्ञेय को जाने बादमें दूसरे को जाने जैसे नहीं पलटता. '(...सर्वथा तीनों कालके समस्त ज्ञेयाकारोंको जानता रहता है, इसलिये उसे कूटस्थ कहा है.)' क्या कहा ये ? केवलज्ञान समय... समय... समय... परिश्रमता तो है परंतु एक ज्ञान का (ही परिश्रमन है). (अर्थात्) एक ज्ञेय को जाने फिर दूसरे को जाने, ऐसा परिश्रमन नहीं है. एकसाथ एक समय में तीनकाल तीनलोक को जाने ऐसा परिश्रमन तो अनाकुल है - सुखरूप है. आ..डा..डा...! इसलिये उसे कूटस्थ कहा है. वरना कूटस्थ तो उसे कहते हैं कि, जो परिश्रमन न करे. पलटे नहीं उसको कूटस्थ कहते हैं. परंतु यहां (तो) पलटता है, पलटता है लेकिन एक ज्ञान में पलटता है. एक ज्ञेय को जानने में पलटे, फिर दूसरे को (जानने में) पलटे वह कूटस्थ नहीं (है). वह भेदवाला छन्दियज्ञान है. आ..डा..डा...! भाषा सब अलग ज्ञान की !

श्रोता :- सादृश परिश्रमन !

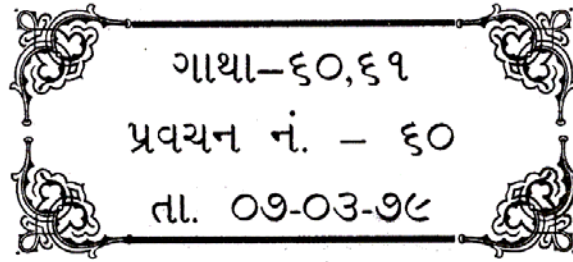
पूज्य गुरुदेवश्री :- अकरूप परिश्रमन है. सादृशानंत केवलज्ञानमय धारा ! जिस समय उत्पन्न हुआ उस समय से दूसरे समय में वैसा ही, तीसरे समय वैसा ही, चौथे समय वैसा ही. वह नहीं परंतु वैसा ही. उसे यहां कूटस्थ कहने में आता है. आ..डा..डा...! भाषाकरे, भावकरे ! लेकिन निवृत्त कहां है ऐसा निर्णय करने के लिये ? स्त्री-पुत्र को संभाले, छज्जत कमाये, दुनिया में कुछ ठीक गिने जायें, दूसरे से कमाई में कुछ बढ़ें हैं, वहां रुके या (ऐसा निर्णय करने में) रुके ? लाभ माने वहां रुके. धूल में लाभ माने तो वहां अटके. आ..डा..डा...!

आनंद का नाथ भगवान् आत्मा ! केवलज्ञान का जो निर्णय करे... आ..डा..डा...! निर्णय

करे कि, केवलज्ञान ऐसा है, वह अपनी पर्याय को गुण में मिलाकर, गुण को द्रव्य में अभेद करके (अभेद की) दृष्टि करे. आता है ना ? ('प्रवचनसार'की) ८० गाथा ! 'जो जाणदि अरहंतं दव्वत्तगुणत्तपज्जयत्तेहि।' (अर्थात्) भगवान की पर्याय को - केवलज्ञान को जाने कि, अनंत आनंदमय है तो वह अपने अंदर (देखता है कि) मेरी पर्याय पूर्ण नहीं है, तो वह पर्याय को गुण में मिलाये, गुण को द्रव्य में मिलाये और अभेद दृष्टि करे तब उसे सम्यग्दर्शन होता है. दुनिया की शिक्षा से अलग बात ! अन्नी तो धर्म के नाम पर शिक्षा चलती है वह भी सब जूठा ! बाकी तो ये वकालत की पढाई, डॉक्टर की पढाई तो कुज्ञान और दुःखरूप है. आहा..हा...! यह बात तो संप्रदाय में चलती नहीं. वह तो (कहते हैं) दया पालो, व्रत करो, अपवास करो... बस ! (हो गया धर्म !) श्वेतांबर में (कहते हैं कि) यात्रा करो, कर्मदहन की पूजा करो, सिद्धयुक्त (की पूजा करो), यात्रा करके साधु को आहार द्यो, 'पालीताशा' यात्रा करके साधु को आहार दे तो बहुत लाभ होगा (ऐसा कहते हैं) ! परंतु साधु किसको कहे उसकी ખબર नहीं. आहा..हा...!

(यहां चलते विषय में) क्या कहते हैं ? 'इससे, यह सर्वथा अनुमोदन करनेयोग्य है...' (अर्थात्) परमात्मा का केवलज्ञान, पूर्णस्वरूप, आनंदस्वरूप परिणामन होनेपर भी आनंद का परिणामन है. इस कारण से 'यह सर्वथा अनुमोदन करनेयोग्य है...' यानी ? '(-आनन्दसे संमत करने योग्य है)...' आ..हा..हा...! केवलज्ञान को आनंद से संमत करने योग्य है. यानी ? आहा..हा...! भगवानआत्मा आनंदमूर्ति की सम्मुख होकर, आनंद का अनुभव करके केवलज्ञान को मानना है. आ..हा..हा...! है ? '(-आनन्दसे संमत करने योग्य है)...' केवलज्ञान अंदर में संमत हो तो आनंद होता है. आत्मिक आनंद का अनुभव होवे तो केवलज्ञान की यथार्थ प्रतीति आयी. आहा..हा...! 'कि 'केवलज्ञान ऐकान्तिक सुख है.' '(-आनन्दसे संमत करने योग्य है) कि 'केवलज्ञान ऐकान्तिक सुख है.' आहा..हा...! इसके अलावा और कहीं सुख नहीं है. भावार्थ कहेंगे...

‘प्रवचनसार’ ६० (नंबर की) गाथा का भावार्थ है. केवलज्ञान की बात चलती है. आत्मा में जो पूर्ण ज्ञान होता है वह सुखरूप है. सब अनिष्ट का नाश हो गया है और पूर्ण छष्ट की प्राप्ति हो गई. आ..हा...! इसमें बहुत तकरार है ना ? श्वेतांबर में (कहते हैं कि) केवली होते हैं उसको भी आहार (होता है). क्षुधा लगती है, आहार लेते हैं, दवाएँ लेते हैं !

श्रोता :- बीमार हो तो दवाएँ ले !

पूज्य गुरुदेवश्री :- भगवान को बीमारी क्या ? भगवान को रोग है, भगवान को आहार (है) – वह सब विपरीत मान्यता है. केवलज्ञान है तो अनंत सुख है, वहां क्षुधा कैसी, तृषा कैसी ? आहार कैसा, रोग कैसा ? आ..हा...!

श्रोता :- जिन्हें राग गया उन्हें रोग कैसा !

पूज्य गुरुदेवश्री :- राग है नहीं. रोग हो तो भी वह कोई राग के कारण से नहीं, पूर्व के पाप के कारण से होता है. भगवान को तो ऐसा है नहीं. पूर्ण ज्ञान प्राप्त अरिहंत परमात्मा को क्षुधा नहीं, तृषा नहीं, आहार आये तो सुख नहीं, न होवे तो दुःख नहीं. केवली को तो केवलज्ञान का अनंत सुख है. आहा..हा...! (अरिहंत) देव को जानना, केवलज्ञान की क्या दशा (है यह जानना) भी अलौकिक बात है !

श्रोता :- ग्यारह परिषद कहे हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- परिषद उपचार से हैं. वस्तु नहीं, नाममात्र है. वह तो अंदर में उदय है तो गिनने में आता है. अंतर (में) तो अतीन्द्रिय आनंद का रस पूर्ण प्राप्त हो गया है. आहा..हा...! उनको परिषद क्या ? क्षुधा क्या ? देव का स्वरूप कोई अलौकिक है, भाई ! आहा..हा...! यह कहते हैं.

भावार्थ :- 'केवलज्ञानमें भी परिणाम होते रहनेसे...' कोई ऐसा कहे कि, केवलज्ञान भी परिणामन तो करता है. परिणाम है, केवलज्ञान परिणाम है - केवलज्ञान गुण नहीं. क्या कहते हैं ? केवलज्ञान परिणाम है, पर्याय है, गुण नहीं. गुण तो त्रिकाली ध्रुव है. आहा..डा...! अनादि सामान्य ज्ञान है वह तो ध्रुव है, अेकरूप त्रिकाली ज्ञान... ज्ञान... ज्ञान... ज्ञान... सट्टश सामान्य. वह अपने आ गया. अनादि ज्ञानसामान्य पर - अनादि ज्ञानसामान्य स्वभाव पर पूर्ण विकास हो गया है. आहा..डा...! अनादि ज्ञानसामान्य स्वभाव ध्रुव (है) और केवलज्ञान पूर्ण विकास हो गया है वह पर्याय है. आ..डा...! पर्याय भी दुःख है (ऐसा) कोई मानता है. परिणामता है ना ? परिणामन आया ना ? (छसलिये दुःख है). दुःख नहीं, परिणामन तो स्वभाव है. परिणामना वह तो स्वभाव है. आ..डा...!

(कोई कहता था कि) 'सिद्ध में भी पर्याय लगी है ?' कुछ मालूम नहीं. सिद्ध भी पर्याय है, केवलज्ञान पर्याय है. सिद्ध पर्याय है. संसार विकारी पर्याय है (और) सिद्ध निर्विकारी पर्याय है. केवलज्ञान पूर्ण निर्विकारी पर्याय है. मतिज्ञान आदि अपूर्ण अविकारी पर्याय है. वह सब पर्याय (है). मति, श्रुत, अवधि, मनःपर्यय, केवल(ज्ञान) सब पर्याय हैं. गुण तो त्रिकाली है. आहा..डा...! त्रिकाली अनादि... अनादि... अनादि... अनादि... जो ज्ञान सामान्य स्वभाव है वह तो त्रिकाल है. वह तो अेकरूप अनादि से यला आता है. उपर जो परिणामन - पर्याय होती है उसमें केवलज्ञान होता है.

श्रोता :- पर्याय कार्यकारी कहलायेगी ?

समाधान :- पर्याय ही सुषुप्त है, ऐसा कहते हैं. केवलज्ञान ही सुषुप्त है. ध्रुव में सुषुप्त है वह कहां अनुभव में आता है ? पर्याय में सुषुप्त है वह अनुभव में आता है, यह बात है. आहा..डा...! सिद्ध को जो आनंद है वह पर्याय का आनंद है. ध्रुव तो सट्टश अेकरूप पडा है. उसमें से कुछ बाहर निकलता नहीं. परिणामन उसका नहीं है, परिणामन तो पर्याय का है. आहा..डा...! सूक्ष्म बात है, भाई !

अरिहंत को केवलज्ञान में भी परिणाम होते रहने से केवलज्ञान परिणामता तो है. समय-समय में केवलज्ञान में परिणामि होती है और 'वहां भी थकान लगेगी...' जैसे संसार के काम में गद्दी पर बैठा हो तो छ-आठ घंटे में थक जाये. क्या कहते हैं उसे ? लूल गये ! साईकिल ! साईकिल लेकर द्दो-चार-पांच कोस धूमने जाये तो थक जाये. वैसे (केवलज्ञान में भी) थकान होगी क्या ? आहा..डा...!

भगवानआत्मा ! पूर्णानंद का नाथ प्रभु ! उसका अनुभव होने से पर्याय में जो आनंद आता है, वह पर्याय है. यह पर्याय पूर्ण होती है तो पूर्ण आनंद के साथ केवलज्ञान

प्राप्त होता है. आ..हा...! लोगों को तत्व क्या है (उसकी) जबर नहीं और जैसे ही धर्म हो जायेगा (जैसा मानते हैं) !

यहां कहते हैं 'केवलज्ञानमें भी परिणाम होते रहने से...' (अर्थात्) पलटना होने से - पर्याय का बदलना होने से 'वहां भी थकान लगेगी और इसलिये दुःख होगा अतः केवलज्ञान अैकान्तिक सुख कैसे हो सकता है ?' अज्ञानी का प्रश्न है कि, केवलज्ञान में अैकान्तिक आनंद ही है, सुख ही है, (यह) कैसे हो सकता है ? 'जैसी शंकाका समाधान यहां किया गया है :-' आहा..हा...!

'(१) परिणाम मात्र थकावट या दुःखका कारण नहीं है,...' है ? परिणाम मात्र (अर्थात्) पलटना, बदलना वह परिणाम - पर्याय है तो पर्याय - परिणामना वह सब दुःखरूप नहीं (है). है ? 'किन्तु घातिकर्मोंके निमित्तसे होनेवाला परोन्मुख परिणाम...' (अर्थात्) पर सन्मुख का परिणाम 'थकावट या दुःखका कारण है,...' है ? परोन्मुख यानी पर सन्मुख 'थकावट या दुःख का कारण है,...' आहा..हा...! 'केवलज्ञानमें घातिकर्म अविद्यमान होनेसे...' अपनी पर्याय का घात (स्वयं से) होता है (उसमें) घातिकर्म (से घात होता है यह) निमित्त से कड़ा परंतु पर्याय में घात होता है उस पर्याय को नाश कर दिया और पूर्ण केवलज्ञान प्राप्त किया. आ..हा...! आहा..हा...! अपने उपादान से केवलज्ञान की प्राप्ति होती है. कोई पूर्व के ज्ञान से नहीं (होती), कर्म का नाश हुआ उस कारण से भी नहीं. आहा..हा...! ज्ञान में घातिकर्म का नाश होने से 'वहां थकावट या दुःख नहीं है.' वहां थकावट नहीं (है). परिणामता है (किर भी थकावट नहीं है). जब से केवलज्ञान हुआ (तब से), एक समय में केवलज्ञान है (जैसा ही) दूसरे समय में (केवलज्ञान है). जैसा ही (है) लेकिन वह नहीं. आहा..हा...!

केवलज्ञान एक समय की पर्याय है तो एक समय में जो पर्याय है वह दूसरे समय में वही नहीं (है). वैसी (ही है) लेकिन वह नहीं (है). आहा..हा...! ये सब समझना पड़ेगा, वहां धूल में (-पैसे में) कहीं सुख नहीं है.

श्रोता :- आप तो समझ रहे हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- कौन समझये ? समझने की योग्यता उसकी है, दूसरा तो निमित्त मात्र है. आहा..हा...! अनादिकाल से योरासी के अवतार में रुलते-रुलते केवलज्ञान की पर्याय कैसी है उसकी भी जबर नहीं. 'शमो अरिहंताशं... शमो अरिहंताशं... शमो अरिहंताशं....' (बोल ले), परंतु अरिहंत कैसे हैं ? केवलज्ञान क्या है ? केवलज्ञान पर्याय है, गुण नहीं और वह परिणाम है, गुण नहीं. गुण परिणामते नहीं, पर्याय परिणामती है. समझ में

आया ? आहा..हा...!

‘नियमसार’की ‘शुद्धभाव अधिकार’की उटवीं गाथा है. वहां तो ऐसा कहा ‘जीवादिबहित्त्वं हेयम्’ जव की अेक समय की संवर, निर्जरा और केवलज्ञान की पर्याय भी डेय हैं ! आहा..हा...! धर्मी को तो त्रिकाली ज्ञायकभाव उपाडेय है. आ..हा..हा...! (‘शुद्धभाव अधिकार’की) पहली गाथा है ना ? ‘नियमसार’ ! ‘जीवादिबहित्त्वं हेयमुवादेयमप्यणो अप्पा।’ ‘जवादि’ यानी जव की अेक समय की पर्याय, जवद्रव्य नहीं. जव की अेक समय की पर्याय, अजव के ज्ञान (की) पर्याय, आस्रव-पुण्य-पाप के भाव, बंध (यानी) ये पर्याय जो रुकती है (वह), संवर, निर्जरा और मोक्ष निर्मल पर्याय (है). संवर, निर्जरा अपूर्ण निर्मल पर्याय (है और) केवल(ज्ञान) पूर्ण निर्मल पर्याय (है) लेकिन है पर्याय. आहा..हा...! इस कारण से सम्यक्दृष्टि को वह ‘बहित्त्वं’ (अर्थात्) बहिर्तत्व है. अंतरत्त्व तो भगवान ज्ञायकस्वरूप है वह आदरणीय है. आहा..हा...! समज में आया ? आहा..हा...!

श्रोता :- आदरणीय, डेय और उपाडेय समज में नहीं आता.

पूज्य गुरुडेवश्री :- दुनिया में भी करते हैं ना ? माल लेने जाते हैं तो (देखते हैं कि), ये माल कैसा है ? गेहूं कैसा है ? जूआर कैसी है ? बाजरा कैसा है ? चाय कैसी है ? चीनी कैसी है ?

श्रोता :- आप सब जरीदते थे इसलिये आपको सब अनुभव है.

पूज्य गुरुडेवश्री :- हम तो सब करते थे. पांच साल किया था. १७ वर्ष से २२ वर्ष - पांच साल किया था. ‘बंबई’ से ‘पालेज’ (माल) लाने को आप्तिर में ४०० मन (मन यानी चालीस सेर का वजन) यावल लिये थे. ४०० मन ! और जूअर (लिया था). कितना लिया था (याद नहीं है). बडा व्यापार करते थे. ४०० मन (यावल) ! (संवत) १८६८ के माघ महीने में. ६८ ! ६८ ! बस, बाद में बंद कर दिया. दुकान छोड दिया. माघ महीने में लाया, वैशाख में छोड दी. वह सब पाप की दुकान थी. यह तो धर्म की दुकान है ! आहा..हा...! समज में आया ? और उस दिन ऐसा हुआ, ४०० मन लाया तो आते ही अेक मन में चार आना भाव बढ गया ! उस वक्त - ‘६८ साल ! सौ गोन में सौ रुपया ! आते ही सौ रुपये आ गये. ‘६८ के साल की बात है और ‘६८ के वैशाख में दुकान छोड दिया. ‘६८ (की साल में) अभ्यास किया, ‘७० (की साल में) दीक्षा ली. ढूंढिया की दीक्षा ! दीक्षा थी कहां ? समज में आया ? अरे...! दीक्षा किसे कहें, भाई ! आहा..हा...! जहां देव, गुरु, शास्त्र की श्रद्धा का ठीकाना नहीं वहां दीक्षा कैसी, समकित कैसा ? आहा..हा...!

यहां तो परमात्मा त्रिलोकनाथ की यह वाणी है ! द्विगंबर संप्रदाय जैनपना वह अनादि सनातन है, यह कोई नया नहीं है. अनादि सनातन जैनधर्म वह द्विगंबर जैनधर्म है. आहा..हा...! पहले आ गया कि, श्वेतांबर में तो (ऐसा कहते हैं कि) केवलज्ञान में भी आहार होता है, क्षुधा लगती है, दवाएँ लेते हैं ! ये सब जूठ हैं. अक समय केवलज्ञान, दूसरे समय केवलदर्शन – श्वेतांबर शास्त्र ऐसा कहते हैं. ऐसा होता है ? आ..हा...! जिस समय केवलज्ञान, उसी समय दर्शन और उसी समय आनंद (होता है). आ..हा..हा...! परिपूर्ण अतीन्द्रिय आनंद का, अमृत का स्वाद ! पूर्ण अमृत का स्वाद केवलज्ञान में आता है. सम्यग्दर्शन में भी... अपने स्वरूप का ज्ञायकभाव आनंद का कंद प्रभु की ओर जुकने से सम्यग्दर्शन होता है उसमें भी सम्यक्ज्ञान और सम्यक्आनंद का – अतीन्द्रिय आनंद का स्वाद आता है, परंतु अल्प (आता है). समझ में आया ? केवलज्ञान में तो पूर्ण ज्ञान और पूर्ण आनंद है. भाई ! आ..हा..हा...!

अंदर पूर्णानंद का नाथ आत्मा ! उसका जहां पूर्ण आश्रय हुआ, पूर्ण आश्रय – अवलंबन हुआ (तो) पूर्ण केवलज्ञान प्रगट हो गया. आहा..हा...! कोई क्रियाकांड से उत्पन्न नहीं होता कि, व्रत किया, तप किया, अपवास किया उससे केवलज्ञान (हुआ) ऐसा है नहीं. आहा..हा...! अरे...! निवृत्ति कहां (है) ? अपना क्या होता है ?

ओ..हो..हो...! ये लडके का बारबार याद आता है, भाई ! आहा..हा...! लडका जैसे बैठकर जडा होता था. सामने जडा रहकर ढोक देता था. शरीर लहू, उसके बाप का एक ही पुत्र और सवा वर्ष की शादी, सामने बैठता था. अभी उनका पत्र आया था, वह असाध्य हुआ तब ऐसा बोला कि, 'महाराज के दर्शन करने जाना है ! महाराज के दर्शन करने जाना है, भगवान के दर्शन करने जाना है ! अकसो अक रूपये रभो !' पचीस वर्ष की उम्र ! सवा साल की शादी ! उसके पिता का एक ही लडका, उसकी मां मर गई थी. एक लडका और उसकी बहू, जैसे तीन जन थे. आहा..हा...! अभी यहां आये थे. ओ..हो...! कब देह छूटेगा, बापू ये (कहां मालूम है) ? अभी निरोग है तो नहीं छूटेगा, ऐसा है क्या ? आहा..हा...! कोई भाई ऐसा कहते थे कि, ये रोग ऐसा आया कि ये रोग कोई नया ही उत्पन्न हुआ. पेट में दुःखना शुरु हुआ तो जलास ! मरझ हो जाये ऐसा रोग था ! कोई नया रोग हुआ था. थोडा जाया तो दुःख उत्पन्न हुआ (तो उसे) 'वढवाण' ले गये. असाध्य (हो गया और) असाध्य (स्थिति में) यह बोल दिया कि, 'भगवान का दर्शन करना है, महाराज का दर्शन करना है, महाराज के पास अकसो अक रूपया रभो !' आ..हा..हा...! ये देह की स्थिति, बापू ! किस क्षण देह छूटेगा (यह निश्चित नहीं).

उसमें ऐसा नहीं है कि, अभी हम निरोगी हैं इसलिये (नहीं छूटेगा). वह तो अंदर अक क्षण - (अक) समय में पलट जायेगा, आहा..हा...! इसलिये मृत्यु के पहले, देह छूटने से पहले (आत्महित का) कुछ काम कर ले ! आहा..हा...! बाद में नहीं होगा, आ...आ...आ... मुंड फट जायेगा ! बापू !

यहां यह कहते हैं (कि), केवलज्ञान परिणामन है परंतु घातिकर्म का नाश होने से थकावट का - दुःख का कारण है, ऐसा है नहीं. 'केवलज्ञान में घातिकर्म अविद्यमान होनेसे वहां थकावट या दुःख नहीं है.' आहा..हा...! दुकान पर बैठे और कमाई अच्छी होती हो तो आठ-आठ घंटे बैठ जाये (तो) शाम को थकावट लगे. ज्यादा कमाई होती हो और ग्राहक अच्छे हो तो (ऐसा कहे कि) 'अक याय ले आवो तो पी लेंगे, जाना शाम को जायेंगे.' फिर शाम को थकावट लगे (तो बोले कि) 'बहुत थकान लगी है.' ऐसे होता होगा ? केवलज्ञान परिणामता है तो थकावट लगती है ?

श्रोता :- भगवान का विहार तो होता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- विहार जड की पर्याय होती है. उसके कारण से होता है. कर्म का उदय आता है तो उस प्रकार चलते हैं, वे तो जानते हैं, देखते हैं. वे तो केवलज्ञान हुआ तब से देखते हैं कि, ये शरीर ऐसे चलेगा, ऐसे चलेगा, ऐसे होगा. आहा..हा...! पांचसौ धनुष उपर ! नीचे नहीं, उपर चलते हैं.

आ..हा..हा...! केवलज्ञान अरिहंत माने क्या चीज ! आ..हा...! जिनका परम औदारिक शरीर (है) ! तीर्थकर (का) तो जन्म से परम औदारिक शरीर (है). उनको आधार होता है परंतु निहार नहीं (होता). आहा..हा...! ऐसी ही प्रकृति लेकर आये हैं. तीन ज्ञान, समकितसहित परमात्मा तीर्थकर माता के पेट में आते हैं तो भी कहते हैं कि, जन्म के बाद निहार नहीं (है), आधार लेते हैं (लेकिन) निहार नहीं (है). आहा..हा...! रोग नहीं (होता). आ..हा...! तो केवलज्ञान होने के बाद (रोग आदि कैसे हो ?) दूसरे समकित हो, तीर्थकर नहीं हो, सामान्य जव हो उसे केवलज्ञान होता है तो उसका शरीर परम औदारिक हो जाता है. ऐसा (सामान्य) शरीर नहीं रहता. आहा..हा...! परम औदारिक ! रोग नहीं, तृषा नहीं, क्षुधा नहीं. अनंत... अनंत... आनंद में बिराजमान परमात्मा निर्विघ्न निरंतर अपने आनंद का अनुभव करते हैं. आहा..हा...!

श्रोता :- परम औदारिक शरीर श्वेतांबर में शब्द भी नहीं है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- श्वेतांबर में नहीं है. श्वेतांबर में कल्पित बनाया है. बेयारों को दुःख लगे लेकिन क्या करे ? कल्पित शास्त्र बनाये हैं. हमने तो सब देखे हैं, करोड़ों

श्लोक दृष्टे हैं. श्वेतांबर के करोड़ों श्लोक ! '७६ की साल... कितने वर्ष हुआ ? ५८ वर्ष हुआ ! ५८ साल के पांच महीने में ४५ सूत्र पढ़े थे ! 'दामनगर !' 'दामनगर'में यातुर्मास था. वहां 'दामोदर सेठ' थे, वहां सब शास्त्र थे, संस्कृत में थे. हम तो संस्कृत पढ़ते थे. करोड़ों श्लोक ! (वैसे तो) संस्कृत पढ़े नहीं थे, लेकिन संस्कृत पढ़ते थे तो ४५ (आगम) पढ़े उनके करोड़ों श्लोक दृष्टे थे. परंतु यह चीज वहां नहीं है. आहा..हा...! '७८ (की साल में) जब 'समयसार' मिला... ओ..हा...! कहा, हमने तो लोगों को कहा, 'दामोदर सेठ'को कहा 'सेठ ! यह पुस्तक अशरीरी (होने का) है ! सिद्ध होने का यह पुस्तक है !!' आ..हा..हा...! यह मार्ग है, बापू ! आ..हा..हा...! उस वक्त तो (संप्रदाय में) थे तो कोई विरोध नहीं करता था. मुहपत्ती में थे इसलिये कोई विरोध नहीं करते थे. (ऐसा समझे कि) महाराज कहते हैं तो ठीक कहते होंगे ! लेकिन जब मुहपत्ती उतारी... जलजली... जलजली...!

आ..हा...! यहाँ कहते हैं प्रभु ! तू अकेलार सुन तो सही ! अरिहंत का केवलज्ञान कैसा है और इस केवलज्ञान में कितना सुख है ! थकावट नहीं है, पलटता है फिर भी थकावट नहीं है. आ..हा...! समय-समय में पलटता है, एक मिनट भी नहीं ! एक सेकंड भी नहीं ! एक सेकंड में तो असंख्य समय जाते हैं. भगवान का केवलज्ञान एक समय (अर्थात्) (एक) सेकंड के असंख्य भाग में परिणामन करता है. आ..हा..हा...! समझ में आया ? फिर भी थकावट नहीं है. है (पाठ में) ? 'दुःख नहीं है.' दुःख का कारण नहीं है. एक बात (हुँ).

'(२) केवलज्ञान स्वयं ही परिणामनशील है;...' स्वयं परिणामनशील है (अर्थात्) कोई परिणामावे तो परिणामता है ऐसा है नहीं. कालद्रव्य परिणामन में निमित्त है परंतु अपना स्वभाव स्वतः परिणामनशील है. कालद्रव्य है तो परिणामन कराता है, ऐसा है नहीं. आहा..हा...! 'केवलज्ञान स्वयं ही परिणामनशील है;...' (अर्थात्) वह बदलने के स्वभाववाला है. एक-एक समय में परिणामन (होता है), पर्याय बदलती है. ऐसा उसका परिणामन का स्वभाव है.

'परिणामन केवलज्ञानका स्वरूप ही है...' (अर्थात्) पलटना, बदलना यह स्वरूप ही है 'उपाधि नहीं.' आ..हा..हा...! समझ में आया ? आ..हा...! 'यदि परिणामका नाश हो जाये तो केवलज्ञानका ही नाश हो जाये.' परिणामन का नाश हो जाये तो केवलज्ञान का नाश हो जाये (और केवलज्ञान का नाश हो जाये तो) वस्तु ही नहीं रहेगी. आ..हा..हा...! अरे...! वास्तविक तत्त्व की दृष्टि नहीं की, ज्ञान नहीं किया, उस ओर प्रयत्न नहीं किया, बाकी दुनिया में हैरान... हैरान होकर भर गया !

भगवान का केवलज्ञान कैसा है ? कि, 'परिणामनशील है; परिणामन केवलज्ञानका स्वरूप ही है...' पलटना, बदलना वह तो उसका स्वरूप ही है 'उपाधि नहीं, यदि परिणामका नाश हो जाये...' पलटने का नाश हो जाये 'तो केवलज्ञानका ही नाश हो जाये. इसप्रकार परिणाम केवलज्ञानका सद्यस्वरूप होनेसे केवलज्ञानको परिणामके द्वारा भेद नहीं हो सकता...' आ..हा..हा...! अंदर अनी घड बेसवी जोईये (अर्थात्) जैसे ही समझे बिना मान ले, ऐसा नहीं. कपडा होता है ना कपडा ? अटलस ! अटलस ! अटलस होती है ना ? उसकी घडी बैठ जाती है. जैसे ही (समेट ले) तो घडी नहीं होती. अटलस आता है ना ? क्या कहते हैं ? उसे भोलकर वापिस घडी जैसी होती है वैसी बिठाये तो बैठे, नहि तो नहीं बैठती. आहा..हा...! जैसे यहां ज्ञान में घड बैठनी याहिये. (अर्थात्) यह यीज ऐसी है उसका भाव में भासन होना याहिये. आहा..हा...! जैसे ही धारणा कर ले, सुन ले (तो) उसमें क्या है ? 'इसप्रकार परिणाम केवलज्ञानका सद्यस्वरूप होनेसे केवलज्ञानको परिणामके द्वारा भेद नहीं हो सकता - नहीं होता.' है ? दो बोल (हुओ).

'(३) केवलज्ञान समस्त त्रैकालिक लोकालोकके आकारको (-समस्त पदार्थोंके त्रैकालिक ज्ञेयाकारसमूहको) सर्वदा अडोलरूपसे जानता हुआ...' अक समय में सब जानते हैं. यदि पहले थोडा जाने बाद में दूसरे को जाने तो भेद हो जाये. यह तो अक समय में तीनकाल तीनलोक (जानता है). आहा..हा...! है ? 'केवलज्ञान समस्त त्रैकालिक लोकालोकके...' त्रिकाली लोकालोक - भूतकाल, वर्तमान और भविष्य. सबको अक समय में आकार को नाम स्वरूप को - त्रिकाली ज्ञेयाकारसमूह को सर्वदा (जानते हैं). सर्व को और सर्वदा 'अडोलरूपसे जानता हुआ अत्यन्त निष्कंप-स्थिर...' (है). आ..हा..हा...! भगवान का ज्ञान अत्यंत निष्कंप है. स्थिर है. 'अक्षुब्ध...' नाम क्षुब्ध नहीं (है), 'अनाकुल है;...' (यानी) आनंद है. आ..हा..हा...! है ? 'और अनाकुल होनेसे सुभी है - सुभस्वरूप - है,...' केवलज्ञान अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप है. ये इन्द्रियों में सुभ मानते हैं वह सुभ नहीं, वह तो दुःख है. (अज्ञानी जव) पांय इन्द्रिय में सुभ मानते हैं. रूप देखकर, स्पर्श करके, सुनकर, गंध सुंघकर, रस चखकर सुभ मानते हैं वह तो राग है - दुःख है. आ..हा...! भगवान को वीतरागी ज्ञान है तो अतीन्द्रिय आनंद है. उनको थोडी भी क्षुब्धता होती नहीं. 'क्योंकि अनाकुलता सुभका ही लक्षण है.' आहा..हा...!

'इसप्रकार केवलज्ञान और अक्षुब्धता - अनाकुलता भिन्न नहीं होनेसे...' केवलज्ञान और अनाकुलता भिन्न नहीं होने से 'केवलज्ञान और सुभ भिन्न नहीं हैं.' आ..हा..हा...! परिणामन में दुःख नहीं (है) और दोनों भिन्न नहीं (हैं) कि, ज्ञान भिन्न और आनंद

अथ पुनरपि केवलस्य सुखस्वरूपतां निरूपयन्नुपसंहरति -

णाणं अत्थंतगयं लोयालोएसु वित्थडा दिट्ठी।

णट्टमणिट्ठं सव्वं इट्ठं पुण जं तु तं लद्धं ॥६१॥

ज्ञानमर्थान्तगतं लोकालोकेषु विस्तृता दृष्टिः।

नष्टमनिष्टं सर्वमिष्टं पुनर्यत्तु तल्लब्धम् ॥६१॥

स्वभावप्रतिघाताभावहेतुकं हि सौख्यम्। आत्मनो हि दृशिज्ञप्ती स्वभावः, तयोर्लोकालोकविस्तृतत्वेनार्थान्तगतत्वेन च स्वच्छन्दविजृम्भितत्वाद्भवति प्रतिघाताभावः। ततस्तद्धेतुकं सौख्यमभेदविवक्षायां केवलस्य स्वरूपम्। किंच केवलं सौख्यमेव; सर्वानिष्टप्रहाणात्, सर्वेष्टोपलम्भाच्च। यतो हि केवलावस्थायां सुखप्रतिपत्तिविपक्षभूतस्य दुःखस्य साधनतामुपगतमज्ञानमखिलमेव प्रणश्यति, सुखस्य साधनीभूतं तु परिपूर्णं ज्ञानमुपजायते, ततः केवलमेव सौख्यमित्यलं प्रपञ्चेन ॥६१॥

अथ पुनरपि केवलज्ञानस्य सुखस्वरूपतां प्रकारान्तरेण दृढयति - **णाणं अत्थंतगयं** ज्ञानं केवलज्ञानमर्थान्तगतं ज्ञेयान्तप्राप्तं **लोयालोएसु वित्थडा दिट्ठी** लोकालोकयोर्विस्तृता दृष्टिः केवलदर्शनम्। **णट्टमणिट्ठं सव्वं** अनिष्टं दुःखमज्ञानं च तत्सर्वं **नष्टं इट्ठं पुण जं हि तं लद्धं** इष्टं पुनर्यद् ज्ञानं सुखं च हि स्फुटं तत्सर्वं लब्धमिति। तद्यथा - स्वभावप्रतिघाताभावहेतुकं सुखं भवति। स्वभावो हि केवलज्ञानदर्शनद्वयं, तयोः प्रतिघात आवरणद्वयं, तस्याभावः केवलानां, ततः

भिन्न. ज्ञान के साथ आनंद आता है आ..डा...! उसका नाम केवलज्ञान कहने में आता है.

‘छसप्रकार (१) घातिकर्माँके अभावके कारण, (२) परिश्रमन कोई उपाधि न होनेसे...’ आडा..डा...! पलटना कोई उपाधि नहीं है. ये जगत का पलटना (जो होता है उसे) जानने में सब उपाधि है. अक को जानकर दूसरा जानने की छच्छा में उपाधि - आकुलता है. आ..डा...! ‘(३) केवलज्ञान निष्कंप-स्थिर-अनाकुल होनेसे केवलज्ञान सुभस्वरूप ही है.’

‘अब, पुनः ‘केवल (अर्थात् केवलज्ञान) सुभस्वरूप है’ ऐसा निरूपण करते लुअे उपसंहार

કારણાત્સ્વભાવપ્રતિઘાતાભાવહેતુકમક્ષયાનન્તસુખં ભવતિ। યતશ્ચ પરમાનન્દૈકલક્ષણ-
સુખપ્રતિપક્ષભૂતમાકુલત્વેત્પાદકમનિષ્ટં દુઃખમજ્ઞાનં ચ નષ્ટં, યતશ્ચ પૂર્વોક્તલક્ષણસુખાવિનાભૂતં
ત્રલોક્યોદરવિવરવર્તિસમસ્તપદાર્થયુગપત્પ્રકાશકમિષ્ટં જ્ઞાનં ચ લઘ્વં, તતો જ્ઞાયતે કેવલિનાં જ્ઞાનમેવ
સુખમિત્યભિપ્રાયઃ ॥૬૧॥

હવે ફરીને પણ 'કેવળ (અર્થાત્ કેવળજ્ઞાન) સુખસ્વરૂપ છે' એમ નિરૂપણ કરતાં ઉપસંહાર
કરે છે :-

અર્થાન્તગત છે જ્ઞાન, લોકાલોકવિસ્તૃત દૃષ્ટિ છે;

છે નષ્ટ સર્વ અનિષ્ટ ને જે ઇષ્ટ તે સૌ પ્રાપ્ત છે. ૬૧.

અન્વયાર્થ :- [જ્ઞાનં] જ્ઞાન [અર્થાન્તગતં] પદાર્થોના પારને પામેલું છે [દૃષ્ટિઃ] અને દર્શન
[લોકાલોકેષુ વિસ્તૃતા] લોકાલોકમાં વિસ્તૃત છે; [સર્વ અનિષ્ટં] સર્વ અનિષ્ટ [નષ્ટં] નાશ
પામ્યું છે [પુનઃ] અને [યત્ તુ જે [ઈષ્ટં] ઇષ્ટ છે [તત્] તે સર્વ [લઘ્વં] પ્રાપ્ત થયું છે.
(તેથી કેવળ અર્થાત્ કેવળજ્ઞાન સુખસ્વરૂપ છે.)

ટીકા :- સુખનું કારણ સ્વભાવપ્રતિઘાતનો અભાવ છે. આત્માનો સ્વભાવ દર્શન-જ્ઞાન
છે; (કેવળદશામાં) તેમના (-દર્શનજ્ઞાનના) પ્રતિઘાતનો અભાવ છે, કારણ કે દર્શન લોકાલોકમાં

કરતે હૈં : કેવલજ્ઞાન કી વ્યાખ્યા યહાં પૂર્ણ કરતે હૈં. આહા..હા...! ૬૧ (ગાથા).

णाणं अत्थंतगयं लोयालोएसु वित्थडा दिट्ठी।

णड्ढमणिट्ठं सब्बं इट्ठं पुण जं तु तं लद्धं ॥६१॥

નીચે હરિગીત :-

અર્થાન્તગત છે જ્ઞાન, લોકાલોકવિસ્તૃત દૃષ્ટિ છે,

છે નષ્ટ સર્વ અનિષ્ટ ને જે ઇષ્ટ તે સૌ પ્રાપ્ત છે. ૬૧.

આહા..હા...! 'ટીકા :- સુખકા કારણ સ્વભાવપ્રતિઘાતકા અભાવ હૈં.' (અર્થાત્) ભગવાન
કો સુખ કે કારણ મેં સ્વભાવ કા પ્રતિઘાત હૈ વહ નહીં હૈ. 'આત્માકા સ્વભાવ દર્શન-જ્ઞાન

વિસ્તૃત હોવાથી અને જ્ઞાન પદાર્થોના પારને પામેલું હોવાથી તેઓ (દર્શન-જ્ઞાન) સ્વચ્છંદપણે (—સ્વતંત્રતાથી, અકુંશ વગર, કોઈથી દબાયા વિના) ખીલેલાં છે. (આમ દર્શનજ્ઞાનરૂપ સ્વભાવના પ્રતિઘાતનો અભાવ છે) તેથી સ્વભાવના પ્રતિઘાતનો અભાવ જેનું કારણ છે એવું સુખ અભેદવિવક્ષામાં કેવળનું સ્વરૂપ છે.

(બીજી રીતે કેવળનું સુખસ્વરૂપપણું સમજાવવામાં આવે છે :) વળી, કેવળ અર્થાત્ કેવળજ્ઞાન સુખ જ છે, કારણ કે સર્વ અનિષ્ટનો નાશ થયો છે અને સર્વ ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ થઈ છે. કેવળ-અવસ્થામાં સુખોપલબ્ધિના વિપક્ષભૂત જે દુઃખ તેના સાધનભૂત અજ્ઞાન આખુંય નાશ પામે છે અને સુખના સાધનભૂત પરિપૂર્ણ જ્ઞાન ઊપજે છે, તેથી કેવળ જ સુખ છે. વિશેષ વિસ્તારથી બસ થાઓ. ૬૧.

હૈ;...’ પહલે એસે કહા કિ, ‘સુખકા કારણ સ્વભાવપ્રતિઘાતકા અભાવ હૈ.’ સ્વભાવ કા પ્રતિઘાત કા અભાવ હૈ. યે ક્યા (કહા) ? કિ, ‘આત્માકા સ્વભાવ દર્શન-જ્ઞાન હૈ;...’ દો લિયા. ‘(કેવલદર્શામે) ઉનકે (—દર્શન-જ્ઞાનકે) પ્રતિઘાતકા અભાવ હૈ;...’ ભગવાન કો એક સમય મેં દર્શન ઔર જ્ઞાન પરિપૂર્ણ હૈં. સમજ મેં આયા ? શ્વેતાંબર મેં એસા કહતે હૈં કિ, જબ કેવલજ્ઞાન હૈ તબ દર્શન કા ઉપયોગ નહીં (હૈ) ઔર દર્શન કા હોગા તબ કેવલજ્ઞાન કા નહીં (હૈ). જૂઠ (બાત) હૈ. વસ્તુ કા સ્વરૂપ એસા હૈ નહીં. આહા..હા...!

શ્રોતા :- ચેતનાગુણ તો એક હી હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ગુણ કી કહાં બાત હૈ, પર્યાય કી બાત હૈ. કેવલજ્ઞાન ગુણ નહીં હૈ.

શ્રોતા :- ચેતનાગુણ કે દો ભેદ હૈં, દર્શન ઔર જ્ઞાન.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ગુણ દો હૈં તો પર્યાય દો હૈં. ગુણ દો હૈં તો એક સમય મેં પર્યાય ભી દો હૈં. એક સમય મેં એક પર્યાય ઔર (દૂસરે) સમય દૂસરી પર્યાય એસા (નહીં હૈ). અંદર દો ગુણ સાથ મેં હૈં. એક સમય કી પર્યાય મેં દો હૈં — કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન એક સમય મેં હૈં. એક સમય મેં જ્ઞાન ઔર દૂસરે સમય મેં દર્શન એસા હોતા હી નહીં. એસા (સમજને કા) કહાં (સમય હૈ) ? સંપ્રદાય મેં જન્મ લિયા ઔર ‘જય નારાયણ’ કરકે (ભવ) પૂરા કરતે હૈં ! કિસકો વિચાર કરના હૈ કિ, ક્યા વસ્તુ હૈ ? જિસ કુલ મેં જન્મ લિયા, જિસકા સંગ હુઆ (ઉસમેં) યે મેરા-તેરા સંપ્રદાય કરકે મર ગયા ! અજ્ઞાની મમતા મેં લુબ્ધ હો ગયે. સત્ય ક્યા હૈ ઉસકી પરીક્ષા નહીં કરતે. આહા..હા...!

श्रोता :- भगवानने कडा वड सत्य ही हो ना ?

समाधान :- भगवान क्या है ? और भगवानने क्या कडा ? यह जानना पडेगा कि नहीं ? भगवान कौन है ? भगवान का ज्ञान (कैसा) है ? (यह जानना होगा). भगवान को आहार नहीं, भगवान को क्षुधा नहीं, भगवान को तृषा नहीं, भगवान के शरीर में रोग नहीं, भगवान को औषध नहीं, भगवान को वस्त्र नहीं. भगवान को वस्त्र नहीं (है). यहां तो भगवान को लंगोटी लगाते हैं ! भाई ! क्या कहें, ऐसा ही कोई तत्व है ! आहा..हा...! भगवान तो दीक्षित होते हैं तब निर्वस्त्र (होते) हैं. वस्त्र है नहीं. झोटी में वस्त्र नहीं रखते तो पेड की डाली आडे रखते हैं.

(भगवान) तो नग्न दिगंबर (होते हैं). आहा..हा...! पूर्ण आनंद कंद (हैं) ! वस्त्र का धागा तो मुनि को होता नहीं. सख्ये मुनि होते हैं उनको वस्त्र का धागा नहीं (होता) और वस्त्र का धागा रखकर मुनि माने तो निगोद में जायेगा, ऐसा पाठ है. आहा..हा...!

श्रोता :- मुनि तो सब नग्न ही हैं !

पूज्य गुरुदेवश्री :- अकेला नग्न(पना) नहीं. अंदर भावनग्न(पना) होना चाहिए). ऐसा है. अंदर में वस्त्र का विकल्प नहीं (होता और) बाहर में वस्त्र का धागा नहीं (होता). मात्र नग्न होते हैं वह मुनि नहीं (है), ऐसा मुनिपना तो अनंतबार लिया है. आ..हा...! समझ में आया ?

आज (एक पेपर में) आया है कि, 'ज्ञान का परिणामन - पर्याय है वह कमबद्ध (है) परंतु किया जो साधन है वह अकम (है).' कोई 'बुंदेलखंड' का है, 'बुलंदशहर' का है. अरे... भगवान ! क्या करें ? उसे जो बैठा हो वही करेगा ना ! 'जमें जितनी बुद्धि है छतना दिये बताय, वांको बूरो न मानिये और कहां से लाय' आ..हा...! अरे... भगवान ! तेरी शक्ति भी भगवान है, प्रभु ! तेरी पर्याय में भूल है. अंदर वस्तु तो भगवानस्वरूप ही है. भूल है तो पर्याय में है. आ..हा...! पर्याय में मिथ्यात्व आदि की भूल है, अंदर में - द्रव्य में भूल है नहीं, वस्तु में कोई भूल है नहीं. आ..हा...!

सख्यिदानंद प्रभु ! वीतराग यैतन्य अमृत का सरोवर भरा है. अमृत का दरिया-समुद्र है ! आ..हा..हा...! मिथ्यात्व और राग, द्वेष की भूल उसमें कहां है, पर्याय में है. पर्याय में संसार, पर्याय में मोक्ष और पर्याय में मोक्ष का मार्ग. आहा..हा...! ऐसी बात है. (अज्ञानी को तो) पर्याय क्या होगी (यह भी मालूम नहीं). यह कहते हैं, देजो !

'सुभका कारण स्वभावप्रतिघातका अभाव है. आत्माका स्वभाव दर्शन-ज्ञान है;...' देजिये ! दो लिया ! उसका स्वभाव ज्ञाता-द्रष्टा है. जानना और देजना ये दो मुख्य स्वभाव है,

પ્રવચનસાર ગાથા-૬૧

બાકી તો અનંત ગુણ હૈં. 'ઉનકે (-દર્શન-જ્ઞાનકે) પ્રતિઘાતકા અભાવ હૈં,...' ભગવાન કો દર્શન (યાની) દેખના, જ્ઞાન (યાની) જાનના ઉસકે વિરોધ કા (-પ્રતિઘાત કા) અભાવ હૈ. 'ક્યોંકિ દર્શન લોકાલોકમેં વિસ્તૃત હોનેસે...' ભગવાન કા દર્શન તો લોકાલોક કો દેખતે હૈં. દર્શન એક સમય મેં લોકાલોક કો સામાન્યરૂપ સે દેખતે હૈં 'ઔર જ્ઞાન પદાર્થોકે પારકો પ્રાપ્ત હોનેસે...' જિતના લોકાલોક હૈ, જિતના ત્રીનકાલ હૈ સબકો જ્ઞાન 'સ્વચ્છન્દતા પૂર્વક...' આ..હા..હા...! દેખો ! યહ સ્વચ્છન્દ આયા ! '(-સ્વતંત્રતા પૂર્વક,...)...' સ્વચ્છન્દ (યાની) સ્વતંત્રતા. 'સ્વચ્છન્દતા પૂર્વક (-સ્વતંત્રતા પૂર્વક, બિના અંકુશ...)' કિસીકે દબાવ બિના દર્શન, જ્ઞાન 'કિસીસે બિના દબે) વિકસિત હૈં...' આહા..હા...! 'ઇસપ્રકાર દર્શન-જ્ઞાનરૂપ સ્વભાવકે પ્રતિઘાતકા અભાવ હૈ) ઇસલિયે સ્વભાવકે પ્રતિઘાતકા અભાવ જિસકા કારણ હૈ એસા સુખ અભેદવિવક્ષાસે કેવલજ્ઞાનકા સ્વરૂપ હૈ.' આહા..હા...!

'(પ્રકારાન્તરસે કેવલજ્ઞાનકી સુખસ્વરૂપતા બતલાતે હૈં :-) ઔર, કેવલ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન સુખ હી હૈં,...' અબ ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! ભગવાન કા પૂર્ણ જ્ઞાન સુખ હૈ. આહા..હા...! 'ક્યોંકિ સર્વ અનિષ્ટોંકા નાશ હો ચુકા હૈં...' ઓ..હો..હો...! ક્યા કહા ? અનિષ્ટ જો અજ્ઞાન ઔર દુઃખ (હૈ) વહ અનિષ્ટ હૈ. ભગવાન કે જ્ઞાન મેં અનિષ્ટ કા નાશ હુઆ હૈ. અનિષ્ટ કા અર્થ અજ્ઞાન ઔર દુઃખ, ઉન સબકા નાશ હો ગયા હૈ. આ..હા..હા...! હૈ ? 'ઔર સમ્પૂર્ણ ઇષ્ટ કી પ્રાપ્તિ હો ચુકી હૈ.' સંપૂર્ણ ઇષ્ટ નામ કેવલજ્ઞાન ઔર કેવલદર્શન જો ઇષ્ટ હૈ (ઉનકી) પ્રાપ્તિ હો ગઈ હૈ. આહા..હા...!

રાગ-દ્વેષ, અજ્ઞાન, દુઃખ અનિષ્ટ હૈં. ઇસ અનિષ્ટ કા તો ભગવાન કો નાશ હો ગયા હૈ ઔર ઇષ્ટ - જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ, સ્વચ્છતા, પ્રભુતા (આદિ) સબ ઇષ્ટ પ્રગટ હો ગયા (હૈ). જો પ્રિય હૈ વહ પ્રગટ હો ગયા હૈ, જો અપ્રિય હૈ ઉસકા નાશ હો ગયા હૈ. આહા..હા...! જગત કી ચીજ પ્રિય-અપ્રિય નહીં (હૈ). જગત કી કોઈ ચીજ પ્રિય-અપ્રિય નહીં. જગત કી ચીજ તો જ્ઞેય હૈ. જિતને પદાર્થ હૈં વે સબ જાનને લાયક જ્ઞેય હૈં. પરંતુ યહાં જો ઇષ્ટ-અનિષ્ટ કહા વહ જગત કે પદાર્થ નહીં. અજ્ઞાન ઔર દુઃખ હૈ વહ અનિષ્ટ હૈં. પરવસ્તુ અનિષ્ટ હૈ એસા નહીં. સ્વરૂપ કા અજ્ઞાન ઔર સ્વરૂપ સે વિરુદ્ધ દુઃખ અનિષ્ટ હૈ. યે અનિષ્ટતા કા તો પ્રભુ કો નાશ હો ગયા હૈ. વસ્તુ અનિષ્ટ હૈ, એસા નહીં. કોઈ વસ્તુ ઇષ્ટ હૈ-અનિષ્ટ હૈ, એસા નહીં. વસ્તુ તો સબ જ્ઞેય - જાનને લાયક હૈં. અજ્ઞાની માનતા હૈ કિ, યહ ઠીક હૈ ઔર યહ અઠીક હૈ. વહ તો અજ્ઞાની જ્ઞેય મેં વિભાગ કરતા હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

પરવસ્તુ જિતની હૈં વહ તો સબ જ્ઞેય હૈં - જાનને લાયક હૈં. ઉસમેં કોઈ ઇષ્ટ-અનિષ્ટ

की छाप नहीं मारी है और छष्ट-अनिष्ट है भी नहीं. आ..डा..डा...! यह रोग अनिष्ट है और निरोग छष्ट है ऐसी कोई चीज नहीं (है). वह तो पर्याय है. पर्याय में तो छष्ट-अनिष्ट(पना) है ही नहीं परंतु उसकी मान्यता करता है कि, ये मुझे ठीक है, अनिष्ट है वह अठीक है, ये दुःख है. आडा..डा...! यह दुःख अनिष्ट है. आडा..डा...! और उसके स्वभाव का अज्ञान है वह दुःख है. स्वभाव का अज्ञान और स्वभाव से विरुद्ध दुःख उसका तो (भगवान को) नाश हुआ. अज्ञान और दुःख का नाश हुआ और ज्ञान व आनंद प्रगट हुआ है. व्याख्या में 'छष्ट-अनिष्ट' शब्द डालने में बहुत गंभीरता है !

कोई पदार्थ छष्ट – भगवान छष्ट है और शत्रु अनिष्ट है, ऐसी कोई चीज है नहीं. समझ में आया ? भगवान भी ज्ञान में जानने लायक ज्ञेय हैं. आ..डा..डा...! और जो शत्रु है वह भी कोई शत्रु नहीं (है) वह तो ज्ञान में जानने के लायक है. शत्रु-मित्र कोई ज्ञेय में है नहीं. आडा..डा...! अपनी स्त्री प्रिय है – छष्ट है और दुश्मन अनिष्ट है, ऐसी कोई चीज नहीं. आ..डा..डा...! स्त्री है वह भी ज्ञान में जानने लायक ज्ञेय है और दुश्मन (भी) ज्ञान में जानने (लायक) ज्ञेय है. ये जानने लायक चीज में कोई छष्ट-अनिष्ट है नहीं. अपने स्वरूप के विरुद्ध अज्ञान और दुःख, वह अनिष्ट है. आडा..डा...! समझ में आया ? यह प्रिय मित्र है, यह शत्रु अप्रिय है, स्त्री अर्धांगना (है), डमारी घरवाली प्रिय है, पत्नी और पति दोनों प्रिय हैं, ऐसी कोई चीज है नहीं.

श्रोता :- भगवान की मूर्ति प्रिय है ?

समाधान :- भगवान की मूर्ति प्रिय नहीं, जानने लायक है. सूक्ष्म बात है, भाई ! वह तो ज्ञान का ज्ञेय है. उनकी भक्ति का भाव आता है वह शुभ(भाव) है, धर्म नहीं. आडा..डा...! निश्चय से तो ज्ञेय हैं. भगवान ज्ञेय हैं, सर्प ज्ञेय है, बिच्छु ज्ञेय है.

श्रोता :- व्यापार में नुकसान जाये वह (क्या है) ?

समाधान :- वह (भी) ज्ञेय है. नुकसान क्या कटना ? जानना कि, वह तो ज्ञेय है – जानने लायक है. जानने लायक है उसमें मुझे नुकसान हुआ (ऐसी) उसकी मान्यता विपरीत है. पांच-पचीस लाख मिले तो मुझे छष्ट है, वह (मान्यता) तो मिथ्यात्व है. वस्तु में छष्टता-अनिष्टता है ही कहां ? वस्तु तो जानने लायक ज्ञेय है और भगवान(आत्मा) जानने लायक ज्ञान है. आडा..डा...! अरे...! उसे कितना सुधारना पड़े ! आ..डा..डा...! यह मेरा प्रिय पुत्र है, मेरा अंक ही पुत्र मुझे बहुत प्यारा है, मतलब क्या ? मतलब क्या लेकिन ? वह आत्मा पर है, शरीर पर है उसमें तेरा कहां आ गया ? आ..डा...! संयोगी चीज तो ज्ञेय है. ज्ञान में जानने लायक संयोगी चीज है, उसमें ये मेरा पुत्र और ये

मेरा नहीं, यह आया कहां से ? 'श्रीमद्'ने एक दृष्टांत दिया है कि, प्यास लडके को (उन्हें) देखे (तो उसमें देखता है कि) ये मेरा (लडका) ! परंतु मेरा कहां से आया ? वे सब देखने लायक हैं. प्यास मकान की शेरी को... शेरी को क्या कहते हैं ? गली ! तो प्यास मकान की गली है वह जानने लायक है, (उसमें) 'यह मकान मेरा', (ऐसा) कहां से आया ? ऐसी बात है.

(मंदिर आदि) यीज तो ज्ञेय हैं. उसमें 'मैंने (पैसे) दिये' ये भाव राग है. राग पुण्य का - बंध का कारण है. 'यह हमारी धर्मशाला हमने बनाई !' (ऐसा कहते हैं लेकिन) वह तो ज्ञेय पदार्थ है, तेरी धर्मशाला कहां से आयी ?

यहां परमात्मा ऐसा कहते हैं कि, अनिष्ट को तो तेरी पर्याय में अज्ञान और दुःख है वह अनिष्ट है और छष्ट है तो ज्ञान और आनंद छष्ट है. आहा..हा...! गजब बात है, भाई ! वीतराग का मार्ग- परमेश्वर त्रिलोकनाथ जिनवरदेव का मार्ग कोई अलौकिक है ! लोगों को बेचारों को सुनने नहीं मिला है. आ..हा..हा...!

'नाईरोबी'में मंदिर हुआ. ज्येष्ठ शुक्ला ११ को (मूढुर्त था). उन्होंने विनती की है. पंद्रह लाख का मंदिर होगा. (वह तो जो) पर्याय होनेवाली को वह छोवे, छोवे और छोवे.

श्रोता :- आप बिराजमान को वहां तो छोवे ही !

पूज्य गुरुदेवश्री :- किसीको लेकर कुछ आता नहीं. (जो) पैसा आनेवाला होता है, वह आता है, ढेर छोते हैं !

श्रोता :- लोग ऐसा कहते हैं कि, आपकी लकड़ी में जड़ है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- लोग कहते हैं ! शरीर में रोग आता है तब लकड़ी कहां गई ? अरे..रे...! आहा..हा...! शरीर की जो पर्याय जिस समय होनेवाली है वह छोती है, (वह) ज्ञेय है. शरीर की युवान पर्याय को, वृद्ध पर्याय को, बालक की पर्याय को, रोगी को या निरोगी को, वह सब ज्ञान का ज्ञेय हैं. यह रोगी है और वह निरोगी है, ऐसा उसमें कहां है ? आहा..हा...! पर्याय का परिणामन ऐसा है. वह भराव को तब लोग ऐसा कहते हैं कि, रोग हुआ. (लेकिन) वह तो पर्याय है. पर्याय में रोग कैसा ? और पर्याय में अरोग कैसा ? आहा..हा...! वैसे मकान में यह ठीक है और यह अठीक है, ऐसा कहां है ? वैसे लडके में यह ठीक है और यह अठीक है, ऐसा है कहां ? वैसे स्त्री में यह मेरी और यह तेरी, ऐसा है कहां ? आहा..हा...! अज्ञान में भ्रम करता है, दो विभाग कर देता है - यह मुझे ठीक है और यह मुझे ठीक नहीं है, यह मेरा है और यह तेरा है. वह तो अज्ञान है. आहा..हा...!

यहां तो परमात्मा कहते हैं कि, 'छष्ट-अनिष्ट क्या है ? (तो कहते हैं कि) कोई चीज छष्ट-अनिष्ट है नहीं. अपने स्वरूप का अज्ञान और दुःख है वह अनिष्ट है. ऐसी बात है. आहा..हा...!

श्रोता :- कुगुरु-सुगुरु का भेद नहीं समझे तो बात समझ में नहीं आये.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह तो समझने की लायकता उपादान की हो तो निमित्त आये बिना रहे नहीं. भगवान् बिराजते हैं वहां क्यों जन्म नहीं लिया ? अपनी योग्यता से है. अपने उपादान की योग्यता तैयार हो तो निमित्त - केवलज्ञानी तो जगत में बिराजते हैं, वहां क्यों नहीं जाये ? आहा..हा...! समय-समय की अपनी उपादान पर्याय उलटी या सुलटी हो, परंतु वह अपने से होती है. पर को छष्ट-अनिष्ट मानकर होवे ऐसा है नहीं.

इसलिये यहां परमात्मा कहते हैं कि, (केवलज्ञानी को) 'सर्व अनिष्टों का नाश हो चुका है...' है ? अनिष्ट कौन ? परपदार्थ नहीं. अपना स्वरूप का अज्ञान अनिष्ट है और अपने स्वरूप से विरुद्ध राग-द्वेष आता है वह अनिष्ट है. आहा..हा...! राग-द्वेष और अज्ञान अनिष्ट हैं और अपना आनंद और ज्ञान छष्ट है. ऐसा सब झेर...! समझ में आया ? आहा..हा...! है उसमें ? देओ ! 'सर्व अनिष्टोंका नाश हो चुका है...' आ..हा..हा...! 'और सम्पूर्णा छष्टकी प्राप्ति हो चुकी है.' आ..हा..हा...! छष्ट क्या (है) ? सम्यक्ज्ञान और आनंद (छष्ट हैं). अपना केवलज्ञान और आनंद छष्ट हैं. (उसकी) प्राप्ति हो गई है. आहा..हा...! समझ में आया ? अरिहंत छष्ट हैं वह तो व्यवहार से कलने में आता है. छष्टदेव है वह व्यवहार से है. (बाकी) छष्ट तो अपना ज्ञान और आनंद छष्ट है वह भगवान् को प्रगट हो गया है. आहा..हा...! छष्ट प्रगट हुआ है, अनिष्ट का नाश हो गया है. अज्ञान और दुःख का नाश हुआ है, वह अनिष्ट है. कोई चीज अनिष्ट है, (ऐसा नहीं है). आहा..हा...! बहुत संक्षिप्त में भर दिया है. आहा..हा...! 'सम्पूर्णा छष्टकी प्राप्ति हो चुकी है.'

'केवल-अवस्थामें, सुभोपलब्धिके विपक्षभूत दुःखोंके साधनभूत...' देओ ! यह अनिष्ट (है). 'केवल-अवस्थामें, सुभोपलब्धिके विपक्षभूत दुःखोंके साधनभूत अज्ञानका सम्पूर्णातया नाश हो जाता है...' आहा..हा...! ये अनिष्ट ! (अर्थात्) 'केवल-अवस्थामें, सुभोपलब्धिके विपक्षभूत दुःखोंके साधनभूत अज्ञान...' देओ ? दुःख और अज्ञान. दुःख का साधन अज्ञान, वह अनिष्ट है. आहा..हा..हा...! आहार अनुकूल है, मेसुख या रसगुल्ला छष्ट है और ऊहर अनिष्ट है, ऐसा है ही नहीं. सर्प अनिष्ट है और मज्जन छष्ट है, ऐसा है नहीं. अरे...! ऐसी

બાર્તે...! વહ તો જાનને લાયક જ્ઞેય હૈં. અનિષ્ટ યહ (હૈ) – ‘સુખોપલબ્ધિકે વિપક્ષભૂત દુઃખોંકે સાધનભૂત અજ્ઞાનકા સમ્પૂર્ણતયા નાશ હો જાતા હૈ ઓર સુખકા સાધનભૂત પરિપૂર્ણ જ્ઞાન...’ દેખો ! જ્ઞાન સુખ કા સાધન (કહા). વહ ‘ઉત્પન્ન હોતા હૈ, ઇસલિયે કેવલ હી સુખ હૈ.’ કેવલ સુખ હી હૈ. ઇષ્ટ કી પ્રાપ્તિ હો ગઈ, અનિષ્ટ કા નાશ હો ગયા. આ..હા..હા...! ‘અધિક વિસ્તારસે બસ હોઓ.’ આચાર્ય કહતે હૈં ‘અલમ્’ – વિશેષ તુમકો ક્યા કહૈં ? અધિક (વિસ્તાર સે) બસ હો !

અપને સ્વરૂપ કા અજ્ઞાન(રૂપ) સાધન દુઃખ વહ અનિષ્ટ હૈ. અપને સ્વરૂપ કા સાધન જ્ઞાન ઓર આનંદ સુખ હૈ, યહ ઇષ્ટ હૈ. બાકી કોઈ ઇષ્ટ-અનિષ્ટ હૈ નહીં. વિશેષ કહૈંગે...

ઓહો ! આત્મા તો અનંતી વિભૂતિથી ભરેલો, અનંતા ગુણોનો રાશિ, અનંતા ગુણોનો મોટો પર્વત છે. ચારે તરફ ગુણો જ ભરેલા છે. અવગુણ એકપણ નથી. ઓહો ! આ હું ? આવા આત્માના દર્શન માટે જીવે કદી ખરું કુતૂહલ જ કર્યું નથી.

(પરમાગમસાર-૩૩૬)

अथ केवलिनामेव पारमार्थिकसुखमिति श्रद्धापयति -

णो सदहंति सोक्खं सुहेसु परमं ति विगदघादीणं।
 सुणिदूण ते अभव्वा भव्वा वा तं पडिच्छंति ॥६२॥
 न श्रद्धधति सौख्यं सुखेषु परममिति विगतघातिनाम्।
 श्रुत्वा ते अभव्वा भव्वा वा तत्प्रतीच्छन्ति ॥६२॥

इह खलु स्वभावप्रतिघातादाकुलत्वाच्च मोहनीयादिकर्मजालशालिनां सुखाभासेऽप्यपारमार्थिकी सुखमिति रूढिः। केवलिनां तु भगवतां प्रक्षीणघातिकर्मणां स्वभावप्रतिघाताभावादनाकुलत्वाच्च यथोदितस्य हेतोर्लक्षणस्य च सद्भावात्पारमार्थिकं सुखमिति श्रद्धेयम्। न किलैवं येषां श्रद्धानमस्ति ते खलु मोक्षसुखसुधापानदूरवर्तिनो मृगतृष्णाम्भोभारमेवाभव्याः पश्यन्ति। ये पुनरिदमिदानीमेव वचः प्रतीच्छन्ति ते शिवश्रियो भाजनं समासन्नभव्याः भवन्ति। ये तु पुरा प्रतीच्छन्ति ते तु दूरभव्या इति ॥६२॥

अथ पारमार्थिकसुखं केवलिनामेव, संसारिणां ये मन्यन्ते तेऽभव्या इति निरूपयति - णो सदहंति नैव श्रद्धधति न मन्यन्ते। किम्। सोक्खं निर्विकारपरमाह्लादैकसुखम्। कथंभूतं न मन्यन्ते। सुहेसु परमं ति सुखेषु मध्ये तदेव परमसुखम्। केषां संबन्धि यत्सुखम्। विगदघादीणं विगतघातिकर्मणां केवलिनाम्। किं कृत्वापि न मन्यन्ते। सुणिदूण 'जादं सयं समत्तं' इत्यादिपूर्वोक्तगाथात्रयकथितप्रकारेण श्रुत्वापि। ते अभव्वा ते अभव्याः। ते हि जीवा वर्तमानकाले सम्यक्त्वरूपभव्यत्वव्यक्त्यभावादभव्या भण्यन्ते, न पुनः सर्वथा। भव्वा वा तं पडिच्छंति ये वर्तमानकाले सम्यक्त्वरूपभव्यत्वव्यक्तिपरिणतास्तिष्ठन्ति ते तदनन्तसुखमिदानीं मन्यन्ते। ये च सम्यक्त्वरूपभव्यत्वव्यक्त्या भाविकाले परिणमिष्यन्ति ते च दूरभव्या अग्रे श्रद्धानं कुर्युरिति। अयमत्रार्थः :- मारणार्थं तलवरगृहीततत्स्करस्य मरणमिव यद्यपीन्द्रियसुखमिष्टं न भवति, तथापि तलवरस्थानीयचारित्रमोहोदयेन मोहितः सन्निरुपरागस्वात्मोत्थसुखमलभमानः सन् सराग-सम्यग्दृष्टिरात्मनिन्दादिपरिणतो हेयरूपेण तदनुभवति। ये पुनर्वीतरागमम्यग्दृष्टयः शुद्धोपयोगिनस्तेषां, मत्स्यानां स्थलगमनमिवाग्निप्रवेश इव वा, निर्विकारशुद्धात्मसुखाच्चयवनमपि दुःखं प्रतिभाति। तथा चोक्तम् - "समसुखशीलितमनसां च्यवनमपि द्वेषमेति किमु कामाः। स्थलमपि दहति झषाणां किमङ्ग पुनरङ्गमङ्गाराः" ॥६२॥

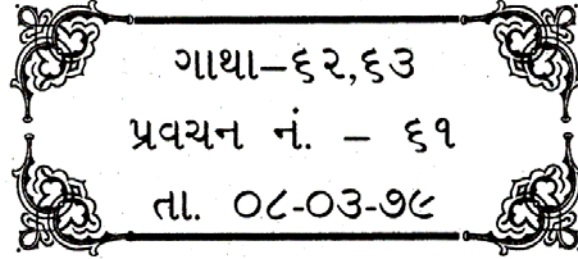
હવે, કેવળીઓને જ પારમાર્થિક સુખ હોય છે એમ શ્રદ્ધા કરાવે છે :-

સૂણી 'ઘાતિકર્મવિહીનનું સુખ સૌ સુખે ઉત્કૃષ્ટ છે,'
શ્રદ્ધે ન તેહ અભવ્ય છે, ને ભવ્ય તે સંમત કરે. ૬૨.

અન્વયાર્થ :- [વિગતઘાતિનાં] જેમનાં ઘાતિકર્મો નાશ પામ્યાં છે તેમનું [સૌખ્યં] સુખ [સુખેષુ પરમં] (સર્વ) સુખોમાં પરમ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ છે' [इति श्रुत्वा] એવું વચન સાંભળીને [ન શ્રદ્ધધતિ] જેઓ તેને શ્રદ્ધતા નથી [તે અભવ્યાઃ] તેઓ અભવ્ય છે; [ભવ્યાઃ વા] અને ભવ્યો [તત] તેનો [પ્રતીચ્છન્તિ] સ્વીકાર (-આદર, શ્રદ્ધા) કરે છે.

ટીકા :- આ લોકમાં મોહનીયાદિકર્મજાળવાળાઓને સ્વભાવપ્રતિઘાતને લીધે અને આકુળપણને લીધે સુખાભાસ હોવા છતાં તે સુખાભાસને 'સુખ' કહેવાની અપારમાર્થિક રૂઢિ છે, અને જેમનાં ઘાતિકર્મો ક્ષય પામ્યાં છે એવા કેવળીભગવંતોને, સ્વભાવપ્રતિઘાતના અભાવને લીધે અને અનાકુળપણને લીધે સુખના યથોક્ત કારણનો અને લક્ષણનો સદ્ભાવ હોવાથી, પારમાર્થિક સુખ છે - એમ શ્રદ્ધવાયોગ્ય છે. જેમને આવું શ્રદ્ધાન નથી, તેઓ - મોક્ષસુખરૂપી સુધાપાનથી દૂરવર્તી અભવ્યો - મૃગતૃષ્ણાના જાળસમૂહને જ દેખે (-અનુભવે) છે; અને જેઓ તે વચનનો હમણાં જ સ્વીકાર (-શ્રદ્ધા) કરે છે તેઓ - શિવશ્રીનાં (-મોક્ષલક્ષ્મીનાં) ભાજન-આસન્નભવ્યો છે, તથા જેઓ આગળ ઉપર સ્વીકાર કરશે તેઓ દૂરભવ્યો છે.

ભાવાર્થ :- 'કેવળીભગવંતોને જ પારમાર્થિક સુખ છે' એવું વચન સાંભળીને જેઓ કદી તેનો સ્વીકાર-આદર-શ્રદ્ધા કરતા નથી તેઓ કદી મોક્ષ પામતા નથી; જેઓ તે વચન સાંભળીને અંતરથી તેનો સ્વીકાર-આદર-શ્રદ્ધા કરે છે તેઓ જ મોક્ષ પામે છે, - હમણાં કરે છે તે આસન્નભવ્ય છે અને આગળ ઉપર કરશે તે દૂરભવ્ય છે. ૬૨.

(‘પ્રવચનસાર’) ૬૨ ગાથા. ‘અબ, એસી શ્રદ્ધા કરાતે હૈં કિ કેવલજ્ઞાનિયોંકો હી પારમાર્થિક સુખ હોતા હૈ :-’

णो सद्वहन्ति सोक्खं सुहेसु परमं ति विगदघादीणं।
सुणिदूण ते अभव्वा भव्वा वा तं पडिच्छन्ति।।६२।।

નીચે હરિગીત :-

સૂણી ‘ઘાતિકર્મવિહીનનું સુખ સૌ સુખે ઉત્કૃષ્ટ છે’,
શ્રદ્ધે ન તેહ અભવ્ય છે, ને ભવ્ય તે સંમત કરે. ૬૨.

આહા..હા...!

ટીકા :- ‘ઇસ લોકમ્ મોહનીયઆદિકર્મજાલવાલોંકે સ્વભાવપ્રતિઘાતકે કારણા...’ મોહનીય કર્મ આદિ કી જાલ જિસે નિમિત્તરૂપ સે વિઘ્ન(રૂપ) હૈ એસે ‘સ્વભાવપ્રતિઘાત કે કારણા...’ (અર્થાત્) અપના સ્વભાવ આનંદ હૈ ઉસકે (ઘાત કે કારણા). મોહ કર્મ કે નિમિત્ત સે અપની પર્યાય મેં આકુલતા કે કારણા, ઇસ ‘આકુલતાકે કારણા સુખાભાસ...’ જો માનતા હૈ કિ, ઇન્દ્રિયોં મેં સુખ હૈ વહ તો સુખાભાસ હૈ. સુખ કા આભાસ હૈ – દુઃખ હૈ. આહા..હા...! પાંચ ઇન્દ્રિયોં કી ઓર કે ઝુકાવવાલા જો મોહભાવ હૈ વહ તો આત્મા કી શાંતિ ઓર સુખ કા ઘાત કરનેવાલા હૈ. આહા..હા...!

‘ઉસ સુખાભાસકો ‘સુખ’ કહનેકી અપારમાર્થિક રૂઠિ હૈ;...’ યે પૈસેવાલે સુખી હૈં, કુટુંબ-કબીલા બહુત હૈ તો સુખી હૈ, પાંચ-પચાસ કરોડ રૂપયે હો તો સુખ કા સાધન હૈ, એસે

कहना वह तो अपारमार्थिक बात है - जूठ है. आ..डा...! वह तो मोहनीय कर्म के अधीन आकुलता का कारण है - दुःख का कारण है उसे सुખ कहना (वह तो) अज्ञानी की अनादि की अपारमार्थिक इच्छा है. आ..डा...! पैसे-टके(वाले) सुખी है, ऐसा लोग कहते हैं ना ? राजपाट है, कुटुंब अनुकूल है, भाग-बगीचा, महेल, मकान (है तो) सुખी है, ऐसा कहते हैं.

(अक मुमुक्षु) कहते थे कि, '(हमारे समधी) सुખी हैं !' (लेकिन) सुખी की व्याख्या क्या ? यहां वही बात कहते हैं कि, मोहनीय (कर्मजलवालों के स्वभावप्रतिघात के) कारण इन्द्रिय की आकुलता के सुખ को अज्ञानी सुખ कहते हैं. आ..डा...! वह तो दुःख है, उसे सुખ कहते हैं ! वह अपारमार्थिक, जूठी जगत की - अज्ञानी की इच्छा है. आ..डा...!

श्रोता :- अर-कन्डीशन में आराम से रहते हैं !

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी अर-कन्डीशन में आराम नहीं. दुःख है दुःख ! आ..डा...! दुःख की जल में उलज गये हैं. यहां कहा ना ? 'मोहनीयआदिकर्मजलवाला' है. कर्म की जल (यानी) राग, द्वेष, अज्ञान (की) जल में उलज गया है. आ..डा...!

इस 'स्वभावप्रतिघातके कारण...' भगवान अतीन्द्रिय आनंद का स्वभाव उसका तो प्रतिघात (अर्थात्) घात करनेवाला यह भाव है. आ..डा...! 'आकुलताके कारण सुખाभास...' दुनिया उसे (सुख कहती है लेकिन वह) सुख का आभास है. जैसे मृगजल दिखता है (उसमें जल) है नहीं, वैसे इन्द्रिय आदि में सुख भासित होता है लेकिन है नहीं. आ..डा...! अज्ञानी को उसमें सुख भासित होता है. मूढ जवों को स्त्री के विषय में, कीर्ति में, मकान, बड़े महेल में, दो-पांच करोड का मकान बनाये, वास्तु करे, कार्यवाहक को बुलाये (तो उसे ऐसा लगे कि) ओ..डो...! आज तो (बडा) महोत्सव हुआ ! दुःख का (महोत्सव) है. आ..डा...! लोक की - दुनिया की दृष्टि विरुद्ध है. भगवानआत्मा में आनंद है उसकी तो पबर नहीं और बाहर के साधनों में सुखाभास का आनंद मानते हैं, सुख है नहीं लेकिन अज्ञानी को सुख जैसा आभास होता है. अभी विशेष कहते हैं.

'और जिनके घातिकर्म नष्ट हो चुके हैं...' आ..डा...! भाव घाति (नष्ट हो चुके हैं, यानी कि) ज्ञान की हीन दशा, दर्शन की हीन दशा, वीर्य की हीन दशा... आ..डा...! इस दशा का नाश होकर जिनको आत्मा का अनंत ज्ञान, अनंत आनंद प्रगट हुआ. आ..डा...! 'घातिकर्म नष्ट हो चुके हैं जैसे केवलीभगवानके, स्वभावप्रतिघातके अभावके कारण...' (अर्थात्) स्वभाव का घात करनेवाले भाव का अभाव है 'और अनाकुलताके कारण...' अनाकुलता - आनंद... आनंद... आनंद... अतीन्द्रिय आनंद 'सुखके यथोक्त कारणका...' (अर्थात्) सुखका

यथार्थ कारण (यानी) 'सुख का कारण स्वभाव प्रतिघात का अभाव है.' सुख का कारण स्वभाव प्रतिघात जो दुःख - इन्द्रिय का दुःख है उसका अभाव है. आहा..हा...!

'यथोक्त कारण का और लक्षण का...' (लक्षण यानी) 'सुख का लक्षण अनाकुलता है.' (इसका) 'सद्भाव होने से पारमार्थिक सुख है...' वास्तव में तो सर्वज्ञ परमात्मा आत्मा होता है उनको सुख है. 'ऐसी श्रद्धा करने योग्य है.' ऐसा परमात्मा कहते हैं. आहा..हा...! ऐसी श्रद्धा करने योग्य है (कि), केवली परमात्मा (को) पूर्णानंद और पूर्ण ज्ञान प्रगट हुआ (इसलिये) वे सुखी हैं, ऐसी श्रद्धा करने योग्य है. आ..हा..हा...!

'जिन्हें ऐसी श्रद्धा नहीं है...' जिनको ऐसी श्रद्धा नहीं है 'वे - मोक्षसुखके सुधापानसे दूर रहनेवाले...' आ..हा..हा...! मोक्ष का सुख जो सुधा (यानी) अमृत का पान ! मोक्ष का - केवलज्ञान का सुख अमृत का पान ! सुधा नाम अमृत. आ..हा...! अज्ञानी मधुर अमृतपान से दूर है. आहा..हा...! 'मोक्षसुखके सुधापानसे दूर रहनेवाले अभव्य...' हैं. आहा..हा...! अभव्य यानी सर्वथा अभव्य, ऐसे नहीं परंतु नालायक है. ('जयसेनाचार्यदेव' की संस्कृत टीका में है - 'ते हि जीवा वर्तमानकाले सम्यक्त्वरूपभव्यत्वव्यक्त्यभावादभव्या भण्यन्ते, न पुनः सर्वथा।' अभवी श्रव नहीं लेना परंतु अभव्य नाम नालायक है. आहा..हा...! पाठ में तो अभवी है. उसका अर्थ वह भव्य नहीं - लायक नहीं. आहा..हा...! धर्म के लायक नहीं. पारमार्थिक सुख भगवान को - केवलज्ञानी को ही है. आहा..हा...!

यहां 'प्रतापगढ' का एक आदमी आया था. सुना था ? 'प्रतापगढ' का एक आदमी आया था. (उसने कहा) 'हम तीर्थकर हैं, मुझे केवलज्ञान हुआ है !' एक महीने पहले पत्र भी आया था, फिर आया (और कहने लगा) 'केवली भगवान को यार घातिकर्म का नाश हुआ है, परंतु यार अघाति बाकी हैं तो उनके पास पैसे नहीं है ! मेरे भी यार घातिकर्म का नाश हुआ है, केवलज्ञान है परंतु पैसे नहीं है. एक आश्रम बनाओ (तो) हमारे जैसे यहां रहे !' (हमने कहा) अरे...! यह (भाते) मिथ्यात्व का भ्रम है. साधारण गरीब इन्सान था. वैसे पागल नहीं था लेकिन मिथ्यात्व का पागलपन बहुत था. भ्रमशा... भ्रमशा... मैं तीर्थकर हूँ ! मैं केवलज्ञानी हूँ ! यार घातिकर्म का नाश हुआ है. व्याख्यान में बैठा था. एक घंटा व्याख्यान सुना बाद में अंदर आया (और कहने लगा) 'मैं केवलज्ञानी हूँ. मुझे यार घातिकर्म का नाश हुआ है.' अरे...! मिथ्या भ्रम ! मछा मिथ्यात्व (है). कपडे सहित मुनिपना नहीं होता, अभी सम्यग्दर्शन क्या है उसका ठिकाना नहीं (तो) केवलज्ञान कहां से आया ? वह भी सुने. (हमने कहा) 'मिथ्यात्व का भ्रम है.' (फिर) ખડે હોકર ઢોક દે ! કુછ ભાન નહીં. વૈસે પાગલ નહીં થા, હાં ! પાગલ નહીં (થા), લેકિન મિથ્યાત્વ

का पागल था। ऐसी भ्रमणा उसे हो गई। 'प्रतापगढ़' का था। आहा..हा...! (कहता था कि) 'हमारे जैसे (आदमी) कि लिये यहां आश्रम बनाओ ! जो पैसेवाले नहीं हैं, केवली हैं, पैसेवाले नहीं हैं उसके लिये आश्रम बनाओ ! यहां ('सोनगढ़'में) कदर नहीं लुई तो 'अगास'में कदर होगी।' 'श्रीमद्'का आश्रम है ना यहां ? वहां कदर होगी, यहां कदर नहीं होगी. वहां जैसे कोई मूर्ख है क्या ? आ..हा..हा...! अरे... प्रभु ! तुझे अन्ती सम्यग्दर्शन क्या है उसकी ખબર नहीं... आहा..हा...! और (तुझे) केवलज्ञान हुआ ! पागलपन में क्या कहता है ?

यहां कहते हैं कि, जो इन्द्रियाधीन सुख में जो कोई सुख मानते हैं और पारमार्थिक सुख केवलज्ञानी को है (ऐसा) नहीं मानते हैं, वह अभव्य शिव है, नालायक है. आत्मा का स्वभाव समजने के लिये वह नालायक है. आ..हा..हा...! भगवानआत्मा ! अतीन्द्रिय आनंद का पिंड प्रभु है ! आहा..हा...! अंदर सुधारस – अमृत का पिंड प्रभु आत्मा है. अमृतरस से भरा है ! आ..हा..हा...! जैसे रसगुल्ला दूध की मिठास से भरा है, वैसे भगवान अंदर में परमात्मा – स्वयं आत्मा अमृतरस से भरा है... आ..हा..हा...! उसकी ખબर नहीं और इन्द्रियाधीन सुख में सुख माने और केवलज्ञानी को परमार्थ सुख है ऐसा नहीं माने (वह) अभव्य है. आ..हा..हा...! नालायक है. भले अबजोपति हो, राजा हो, यकवर्ती हो ! आहा..हा...!

श्रोता :- वे सब सुखी हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी सुखी नहीं हैं, महा दुःखी हैं बेचारे ! आहा..हा...! 'ब्रह्मदत्त' जैसा यकवर्ती ! छ पंड का राज, ८६,००० स्त्रियां ! ८६ करोड पायदल ! ओ..हो..हो...! जिसका भोजन बत्तीस कवल का ! एक कवल की अरबो रुपये की कीमत ! हीरे की भस्म की रोटी बनावे उसे पाये ! भूढ मानता था कि, मैं सुखी हूं. आहा..हा...! मरकर नरक में गया. सातवीं नरक में गया, हां ! सातवीं नरक में ! आ..हा..हा...! वह दुःख सुने नहीं जये, भाई ! आहा..हा...!

श्रोता :- पैसावाला भी सुखी नहीं, बिना पैसावाला भी सुखी नहीं ?

समाधान :- कोई सुखी नहीं है, सुखी (तो) आत्मा का आनंदवाला सुखी है. 'सुखिया जगतमां संत, दूरीजन दुखिया.' जिसको आत्मा के आनंद का भान है वह सुखी है. भले अपूर्ण सुख है. सम्यग्दर्शन हुआ, आत्मा का भान – ज्ञान हुआ (वह सुखी है). 'सुखिया जगतमां संत, दूरीजन दुखिया रे...' पूरी दुनिया दूरीजन है, दुःखी है. आहा..हा...!

अमृत के सागर से अंदर सागर भरा है ! अंदर अमृत का सागर लबालब भरा

है ! अतीन्द्रिय आनंद की अपरिमित - बेहद शक्ति से भरा है. उसमें आनंद है ऐसा न माने और छिन्दिय में आनंद है, ऐसा माने और केवलज्ञानी को परम परमार्थ पूर्ण सुख है ऐसा न माने, वह तो अमवी जिव है. (ऐसा) कहते हैं. अमव्य का अर्थ अमवी जिव नहीं लेना परंतु अमव्य नाम नालायक है, जैसे लेना. समज में आया ? अमव्य का अर्थ ही यह है - नालायक है. याहे तो अरबपति हो और अक दिन की कमाई करोड़ों की हो (किर भी वह नालायक है).

अभी है कि नहीं, 'ईरान' में ? अक घंटे की देठ करोड की कमाई है ! मुसलमान है, अरब.. अरब...! तेल निकला है, (उसे) क्या कहते हैं ? पेट्रोल ! देश छोटा है परंतु कुअें बहुत निकले हैं तो (उसमें से) पेट्रोल निकला है. अक घंटे की देठ करोड की कमाई ! और दूसरा अक देश है नाम भूल गये, (उसमें) अक दिन की (अक) अरब की कमाई ! अक अरब !! मरकर नरक में जायेगें बेचारे ! आ..हा...! एतना अभिमान (होता है कि) उसकी पांच लाख, दस लाख, पचीस लाख की मोटर हो और उसके लडके उसमें बैठकर निकले हो (तो) वह ध्यान नहीं रभे, सामने बग्घे हो (या) कोई भी हो उसे कूयलकर मार दे ! उसने क्यों ध्यान नहीं रभा ? बादशाह का लडका निकला है तो तुमने क्यों ध्यान नहीं रभा ? आहा..हा...! दिमाग इट जाये ! मरकर नरक में - रौवरौव नरक में जायेगा.

उस (नरक के) दुःख की पीडा... भगवान तो ऐसा कहते हैं कि, अरे...! नरक के दुःख की बात करोड भव में और करोड जन्म से नहीं कह सके, प्रभु ! तू सब भूल गया है. जैसे दुःख तूने सहन किये हैं. करोड भव में और करोड जन्म से उस नरक के दुःख का वर्णन नहीं कर सके. आहा..हा...! प्रभु ! तू उस नरक में अनंत बार गया. उउ सागर की स्थिति में भी अनंत बार गया है. आहा..हा...! भूल गया... भूल गया...! वर्तमान को देखकर भूल गया. भूल गया इसलिये नहीं था ऐसा कैसे कहें, प्रभु ? (इस भव में) जन्म लेने के बाद बारह महीने क्या था इसकी जबर है ? इसलिये नहीं था ? मालूम नहीं है इसलिये नहीं था ? ऐसा कौन कहे ? आहा..हा...! इस प्रकार नरक में अनंत बार दुःख सहन किया (लेकिन अभी) भूल गया, मालूम नहीं है, इसलिये नहीं था, ऐसा कौन कहे, प्रभु ? आ..हा..हा...! तेरे दुःख तूने एतने सहन किये कि, देखनेवाले को रोना आया ! जैसे दुःख तूने अनंतबार सहन किये हैं. वह (सहन किये) मिथ्यात्व के कारण, विपरीत श्रद्धा (के कारण). आहा..हा...! छिन्दिय में सुख है, राग से धर्म होता है (ऐसी मान्यता के कारण सहन किये). आहा..हा...!

श्रोता :- राग से (धर्म होगा ऐसा माना) कि पुण्य से धर्म होगा (ऐसा माना) ?

समाधान :- राग कड़ो कि पुण्य कड़ो (एक ही बात है). पुण्य से धर्म होता है (ऐसी मान्यता) मिथ्यात्व है, महापाप है. आ..डा...! (राग) होता है, ज्ञानी को राग आता है परंतु उसको जानते हैं, अपना है ऐसा नहीं मानते हैं. देव, गुरु, शास्त्र की भक्ति का, विनय का राग तो आता है परंतु (वे) राग को जानते हैं (कि) मेरी चीज नहीं. आडा..डा...! अज्ञानी को तो राग आया (तो ऐसा लगता है कि) यह मेरी चीज है और मैं सुभी हूँ. आडा..डा...!

(‘प्रतापगढ’से आदमी आया था तो कहता था कि) ‘मैं तीर्थकर हूँ !’ देजो ! मूर्खता भी (कैसी) ! जैसे (लोग) भी यहां आते हैं ! यहां व्याख्यान सुनने को बैठा था. एक घंटा सुना (फिर) आहार करने बैठे थे यहां आया (और कहने लगा कि) ‘मैं केवली हूँ !’ अ..र..र..र...! अज्ञानी को भ्रम (हो जाता है). अरे... भगवान ! केवली कहां, परमात्मा कहां ! आडा..डा...!

जिन्हें दिव्यध्वनि छच्छा बिना निकले ! छच्छा बिना (निकलती) वाणी के भी कर्ता नहीं. तीनलोक के नाथ ! अनंत आनंद का सागर जहां उछल गया है ! वे सुभी हैं, यह (जात) यहां कहते हैं.

आडा..डा...! ‘जैसे केवलीभगवानके, स्वभावप्रतिघातके अभावके कारण और अनाकुलताके कारण सुभके यथोक्त कारणका और लक्षणका सदभाव होनेसे...’ वास्तव में तो सुभ का लक्षण भगवान को प्रगट हुआ है. आ..डा..डा...!

‘मैसुर’ गये थे ना ? ‘मैसुर’ ना ? साढ़े तीन करोड का मकान ! राजा को निकाल दिया. साढ़े तीन करोड का एक मकान ! हम देखने को गये थे. ‘मैसुर’ में ! बेचारे दुःभी ! सरकार ने निकाल दिया. आ..डा...! ये दुःभी...! मकान छोडकर कहीं चला गया. उसे तो सरकार ने निकाला. यहां तो माल-मिलकत और पैसा (होनेपर भी दुःभी हैं). आडा..डा...! ‘सीकंदर’ के पास अरबो रुपये (थे) ! (फिर भी) हाथ जुल्ले रभकर चला गया ! और ऐसा कड़ा, ‘मेरा वर्धासन जानेवाले हकीम मुझे नहीं रभ सके तो मेरे मुर्दे को...’ आडा..डा...! क्या कहते हैं उसे ? ‘जनाजा ! उसके कंधे पर उठवाना ! वर्धासन जाया है उसके कंधे पर उठवाना ! मरकर नरक में जाये, बेचारा !

यहां तो परमात्मा – ‘कुंदकुंदाचार्य’ ऐसा कहते हैं कि, सर्वज्ञ परमात्मा (को) पूर्ण ज्ञान है वही सुभ का साधन है, तो पूर्ण ज्ञान (जिन्हें) हुआ वही सुभी हैं. ऐसा उसमें सुभ है ऐसा नहीं माने वह अन्वेषीत्व है. आ..डा..डा...! पहले तो आ गया है (कि),

श्वेताम्बर भी भगवान को आधार लेते हैं, आधार मिले तो सुभी होते हैं ऐसा मानते हैं – यह विपरीत मान्यता है. आहा..हा...! भगवान को रोग होता है और औषध लेते हैं. औषध (लेते हैं) तो रोग मिट जाता है तो सब मनुष्यों को संतोष होता है ! अ..रे..रे...!

यहां कहते हैं कि, परमात्मा को सुभ नहीं माने और ऐसा कोई दुःख – आधार लेना और क्षुधा लगे ऐसा माने वह अन्वेषण है ! आ..हा..हा...! (केवली भगवान को ही पारमार्थिक सुभ है) ‘—ऐसी श्रद्धा करने योग्य है, जिन्हें ऐसी श्रद्धा नहीं है वे – मोक्षसुभके सुधापानसे दूर...’ आ..हा...! सम्यग्दर्शन में अमृत का स्वाद – सुभ का स्वाद थोड़ा आता है, उससे अनुमान करते हैं कि, परमात्मा को पूर्ण सुभ है. आहा..हा...! (सम्यक्दृष्टि को) आनंद का नमूना आ गया. सम्यग्दर्शन में शुद्ध चैतन्यमूर्ति प्रभु ! पूर्णानंद के नाथ में – ज्ञायक में अज्ञायक होते हैं (तो) ज्ञान सम्यक् होता है, सम्यग्दर्शन होता है और आनंद का स्वाद आता है. उससे अनुमान करते हैं कि, परमात्मा को पूर्ण आनंद होता है. आहा..हा...! (परमात्मा को) ऐसा पूर्ण आनंद नहीं माने (वे) अन्वेषण हैं. आहा..हा...!

‘(मोक्षसुभके) सुधापानसे दूर रहनेवाले अन्वेषण – मृगतृष्णाके जलसमूहको ही देखते (—अनुभव करते) हैं;...’ आ..हा..हा...! टीका में तो बहुत लिया है, अंदर (दृष्टांत दिया है). मछली है ना मछली ? मच्छ ! (वह) स्थल में (—जमीन पर) आवे तो दुःखी है. मच्छ... मच्छ ! तो अग्नि में जाये तो ? बहुत दुःखी (होवे), देखो ! इसमें अंदर है. दृष्टांत दिया है. है कि नहीं अंदर ? ‘जयसेनाचार्यदेव’ की टीका में है. ‘शुद्धोपयोगिनस्तेषां, मत्स्यानां स्थलगमनमिवाग्निप्रवेश इव वा,...’ आहा..हा...! मच्छ को जब जमीन पर लावे तो दुःखी है. जैसे भगवानआत्मा ! आहा..हा...! अशुभभाव में आये, शुभभाव में आये तो दुःखी है ! आहा..हा...! जैसे मच्छ को स्थल में लावे तो दुःखी है जैसे भगवानआत्मा शुभभाव में आये तो दुःखी है, जैसे (मच्छ) स्थल में आता है वैसे. और मच्छ अग्नि में जाता है, वैसे आत्मा अशुभभाव में आवे तो अग्नि जैसा दुःख है. आ..हा..हा...! अंदर पाठ है, (संस्कृत) टीका में है.

मच्छ को कोई पानीमें से निकालकर...! आ..हा..हा...! आचार्यों ने तो बहुत करुणा करके बहुत बातें ली हैं ! जैसे मच्छ स्थल में आये तो दुःखी है तो अग्नि में जाये तो कितना दुःख ? वैसे भगवान आनंदस्वरूप प्रभु ! शुभभाव में आता है तो दुःखी है – (मच्छ का) स्थल में आने जैसा. (वैसे) अशुभभाव में आना तो अग्नि जैसा दुःख है. आ..हा..हा...! ये पैसे कमाने के काम में, दुकान पर बैठने का अशुभभाव (में) अग्नि जैसा दुःख है ! आ..हा..हा...!

श्रोता :- अग्नि के यूँडे को अग्नि में दूःख नहीं लगता !

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह बात (यहाँ लागू नहीं होती). वह तो उसकी उत्पत्ति का स्थान है. अग्नि में यूँडा उत्पन्न होता है तो अग्नि उसकी योनि है. वह बाहर निकले तो दूःखी है ! 'अस' (नाम के गाँव में ऐसा हुआ था). वहाँ (निंभाडा अर्थात् आवां - कुम्हार की ढट्टीमें से) यूँडा निकला ! नींभाडा (यानी) कुम्हार अग्नि करता है ना ? उसमें (से) यूँडा (निकला) ! अग्नि का यूँडा ! अग्नि में उत्पन्न हुआ ! (अग्निमें से) बाहर निकले तो मर जाये ! उसमें अंदर यूँडा उत्पन्न हुआ. यूँडा उत्पन्न हुआ ! अग्नि योनि का ! आ..डा..डा...! वह बाहर निकले तो दूःखी है, मर जाये ! वहाँ (ऐसा) यूँडा देखा था. लोग कहते थे कि, 'वहाँ निंभाडा है उसमें यूँडा था.' अग्नि की योनि की उत्पत्ति (है). भगवान् भी कहते हैं. यूँडे आदि अग्नि की योनि में भी उत्पन्न होते हैं परंतु अंदर में रहते हैं. बाहर निकले तो मर जाये. आडा..डा...! वैसे (अज्ञानी श्रव) छन्दियाधीन दूःख में रहते हैं, बाहर निकले तो ठीक नहीं लगता ! दूःख से निकलता है तो ठीक नहीं लगता !! आ..डा..डा...!

पांय-दस पुत्र हो, जवान हो, आडा..डा...! और अक-अक पुत्र अक महीने की पांय-पांय लाभ की कमाई करते हो और उसका ब्याह होता है... और पांय-दस लाभ का अर्थ होता है तो ओ..डो..डो...! देख लो पागलपन ! देखो ये पागल ! उसका पागलपन ! और उसकी मां डोवे तो छतनी चिल्लाकर बोले कि, गला भराब हो जाये ! आडा..डा...! गला भराब हो जाये, कुछ तेल का पाया हॉ, घी का पाया हो और बोलती ही रहे कि, ऐसा है... ऐसा है... वैसे है...! आ..डा..डा...! वह दूःख की दरिद्रता में पड़े हैं, बेचारे ! उसमें सुख माने वह भ्रमशा (है), (वह) अन्धवी है. पूरी दुनिया ऐसी है. ऐसी यह बात है. आडा..डा...!

आचार्य महाराज तो पुकार करते हैं, है ? '-ऐसी श्रद्धा करने योग्य है.' ऐसी श्रद्धा न करे वह अन्धव्य है. आ..डा..डा...! तुम आत्मा के धर्म के लायक नहीं, आत्मा का अनुभव करना उसके लायक तुम नहीं. आडा..डा...! टीका में है - 'ते हि जीवा वर्तमानकाले सम्यक्त्वरूपभव्यत्वव्यक्त्यभावादभव्या भण्यन्ते, न पुनः सर्वथा।' संस्कृत में है. सर्वथा नहीं. सर्वथा अन्धवी नहीं मानना. ऐसा ('श्री जयसेनाचार्यदेव' की) टीका में है. आडा..डा...! (ऐसे अन्धव्य श्रव) 'मृगतृष्णाके जलसमूहको ही देखते (-अनुभव करते) हैं;...' मृगजल में पानी देखते हैं. मृगजल में जल नहीं है. सूर्य के किरण और पारी जमीन के कारण जल जैसा दिखता है, वहाँ जल है (ऐसा दिखता है). आडा..डा...! ऐसे (अज्ञानी श्रव) छन्दिय

के सुषुप्त में मृगजल की भांति उसमें (सुषुप्त) मानते हैं. आहा..हा...! कठिन काम है, भाई ! आ..हा...! पांच इंद्रिय में स्पर्श का विषय, रूप का विषय, शब्द का विषय, कोई प्रशंसा करे तो ठीक लगे, निंदा करे तो ठीक नहीं लगना – ये विषय हैं. वह दुःखी है. आहा..हा...! जैसे दुःखी जब 'मृगतृष्णाके जलसमूहको ही देखते (—अनुभव करते) हैं;...' मृग मृगजल में जल देखता है वैसे अज्ञानी जिसमें सुषुप्त नहीं उसमें सुषुप्त मानता है. आहा..हा...! बहुत संकेलवुं पडे (यानी सभी विषयोंमें से सुषुप्तबुद्धि छोड देनी). आहा..हा...!

'और जो उस वचनको षसीसमय स्वीकार (—श्रद्धा) करते हैं...' आ..हा..हा...! भगवान सर्वज्ञ परमात्मा ही सुषुप्त हैं. उनको परमानंद है. आहार नहीं, पानी नहीं, औषध नहीं, रोग नहीं फिर भी सुषुप्त हैं. आ..हा..हा...! तीर्थंकर के आत्मा को जन्म से ही आहार लेते हैं लेकिन निहार नहीं होता. रोग नहीं, भगवान को रोग नहीं (होता).

यहां तो (श्वेताम्बर में) कहते हैं कि, भगवान अरिहंत को रोग आया ! छ माह जाडा... क्या कहते हैं ? लोहीपंड जाडो ! (अक प्रकार का जुलाब). जुलाब में लड्डु निकला, रुधिर ! (ऐसा) श्वेताम्बर में आता है. यह सब बात कल्पित (हैं). मिथ्यादृष्टि ने शास्त्र बनाये. आहा..हा...! समज में आया ? और मांस खाते हैं, ऐसा भी उसमें आया है !! पंद्रहवे शतक में संस्कृत टीका है. हमने तो सब देखा है. (उसमें ऐसा कहा है) भगवान को जब रोग आया तो कुकुड का मांस खाया. आहा..हा...! श्वेताम्बर में अक पंडित थे वे हमारे पास आये तो हमने कहा, 'उसमें यह क्या लिखा है ?' (तो उन्होंने कहा कि) 'वृद्ध की मान्यता है.' अ..र..र..र...! (ऐसा) लिखा है, संस्कृत टीका में है. हमने तो सब देखा है, बिछ किये हैं. उर सूत्र देखे हैं. भगवान को भी मांस का आहार है ! आ..हा..हा...! रोटी का आहार नहीं और उसको मांस का आहार ! जैसे सिद्धांत में लेख है और टीका में है. 'भगवती' के पंद्रहवे शतक में (है). अक स्थानकवासी पंडित थे उनको कहा 'यह क्या है ?' (तो कहा कि) 'यह तो वृद्धों की मान्यता है.' अरे..रे..रे...! ऐसी मान्यता ! प्रभु को आहार नहीं होता. अनंत आनंद... अनंत आनंद के रस में अमृत का जहां घोलन है... आहा..हा...! उन्हें आहार कडना ? उन्हें रोग कडना ? आ..हा...! उन्हें मांस का आहार...! अ..र..र..र...! सम्यक्दृष्टि को मांस का आहार नहीं होता (तो भगवान को कैसे हो सकता है ?) समज में आया ? ऐसी लिखावट आये तो लोग बेयारे क्या करें ? भगवान का कहा हुआ है, ऐसा मानकर (समाधान कर लेते हैं कि) उसे जूठा कैसे कड सकते हैं ?

यहां कहते हैं... आ..हा...! 'और जो उस वचनको षसीसमय स्वीकार (—श्रद्धा) करते हैं...' आनंद, परमानंद ! केवलज्ञानी का ज्ञान ही सुषुप्त का साधन है और वे ही सुषुप्त

हैं, ऐसी वर्तमान में तत्काल श्रद्धा करते हैं. आडा..डा...! है ? 'उस वचनको इसीसमय स्वीकार (-श्रद्धा) करते हैं...' देजो ! वचन कडा ! आगम ! इस आगम को इसी समय तत्काल स्वीकार करते हैं. आ..डा..डा...! ये आगम ! भगवान की वाणी कडो या आगम कडो ! आडा..डा...! अरे...! आदमी को कडां पडी है ? जडां जन्म लिया वडां धंधा-व्यापार करे उसमें पांच-पचीस लाख कमाये डो तो 'हुं पडोणो अने शेरी सांकडी' (यानी अभिमान डो जाता है). आडा..डा...! अरे..रे...! भाई ! तुजे कडां जाना है ? कडां तेरा उतारा है ? आडा..डा...!

जो कोई यह बात आगम की वाणी सुनकर... यह भगवान की वाणी है ! आडा..डा...! 'इसीसमय स्वीकार करते हैं...' आ..डा..डा...! अरे...! पंचमकाल के प्राणी को आचार्य ऐसा कहते हैं... आ..डा..डा...! कि, परमात्मा को आनंद है ऐसा अनुभव में इसी समय स्वीकार करता है तो वह भव्य प्राणी है. आडा..डा...! है ? 'वे शिवश्री के (-मोक्षलक्ष्मी के) भाजन-आसन्नभव्य हैं...' आ..डा..डा...! इन्द्रिय में सुषु नहीं और अतीन्द्रिय भगवान को सुषु है -- ऐसा अंतर में स्वभाव का आश्रय लेकर... आडा..डा...! श्रद्धा करते हैं 'वे शिवश्री के (-मोक्षलक्ष्मी के) भाजन...' (अर्थात्) वे मोक्षलक्ष्मी के भाजन हैं. (उन्हें) केवलज्ञान प्राप्त करने की तैयारी है. आडा..डा...!

आ..डा..डा...! देजो ! 'इसीसमय स्वीकार (-श्रद्धा) करते हैं वे शिवश्री के (-मोक्षलक्ष्मी के) भाजन-आसन्नभव्य हैं...' आसन्न नाम उनको मोक्ष समीप है, केवलज्ञान की प्राप्ति उनको समीप है. आडा..डा...! जिसको, केवलज्ञानी परमानंद सुषु है, दूसरा कोई सुषु नहीं है, ऐसा आत्मा के आनंद के आश्रय से आनंद का अनुभव करते हैं और प्रतीत करता है वह भावी में अल्पकाल में मोक्षलक्ष्मी का भाजन है. आडा..डा...! यह पंचमकाल के प्राणी को कहते हैं ! यह पंचमकाल के मुनि हैं ! 'कुंदकुंदाचार्य' पंचमकाल के मुनि हैं, पंचमकाल के शिष्य को कहते हैं कि, इस मोक्ष की लक्ष्मी में, केवलज्ञान में परम आनंद है ऐसा यदि इस अवसर में भी स्वीकार कर ले तो तुजे सम्यग्दर्शन होगा और मोक्ष की लक्ष्मी का भाजन होगा. आ..डा..डा...! बहुत बढ़िया गाथा है ! आडा..डा...! मोक्षलक्ष्मी - केवलज्ञानलक्ष्मी का भाजन ! तेरे भाजन में केवलज्ञान आयेगा ! आ..डा..डा...! आडा..डा...! तेरी पर्याय में मोक्ष - केवलज्ञान होगा. आ..डा..डा...! 'परंतु प्रभु ! इस समय पंचमकाल में (केवलज्ञान तो) नहीं है ना ?' सुन तो सही !

आत्मा का अनंत... अनंत... आनंद ! सुषु तो परमात्मा हैं. (जैसा) आनंद परमात्मा को है ऐसा आनंद आत्मा में है. ऐसी, आत्मा के आनंद की जो प्रतीति करते हैं वे

अल्पकाल में केवलज्ञानलक्ष्मी के भाजन हैं. आ..डा..डा...! कोलकरार करते हैं. वह अल्पकाल में केवलज्ञान लेगा. आ..डा..डा...! अंदर केवलज्ञान का भान हुआ (कि), मैं केवलज्ञानस्वरूप हूँ, मैं अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप हूँ, ऐसी प्रतीति अनुभव में हुई तो केवलज्ञानी परमात्मा परम सुधी हैं ऐसी प्रतीति आयी. आडा..डा...! ऐसी बात है. आडा..डा...!

(‘समयसार’ की) उट वीं गाथा में कडा था ना ? अप्रतिबुद्ध जब है, अप्रतिबुद्ध (यानी) अज्ञानी को गुरु ने समझाया, बारंबार समझकर के सम्यग्दर्शन हुआ, ज्ञान हुआ... अरे...! यारित्र हुआ वहां तक कड दिया ! आ..डा..डा...! सम्यग्दर्शन, यारित्र को प्राप्त हुआ... आडा..डा...! वह अल्पकाल में परमात्मा डोगा. उसका सम्यग्दर्शन, ज्ञान अप्रतिहत है. आ..डा..डा...! समझ में आया ? पंचमकाल के प्राणी की बात करते हैं, देओ ! काल उसको कहां बाधा करता है ?

भगवान् आत्मा ! अतीन्द्रिय आनंद का पिंड प्रभु ! उसे पंचमकाल या यौथाकाल कहां बाधा करता है ? काल उसमें है ही कहां ? आ..डा...! कालातीत है. जैसे आत्मा की श्रद्धा (डाती है). परमात्मा के परमानंद की (श्रद्धा) करता है तो, अपने आनंद की श्रद्धा करता है वही परमात्मा की श्रद्धा कर सकता है, ऐसा कहते हैं. आ..डा...!

इसी समय स्वीकार करते हैं वे आसन्नभव्य हैं ‘और जो आगे जाकर स्वीकार करेंगे...’ (अर्थात्) अभी नहीं, भविष्य में करेंगे तो ‘वे दूरभव्य हैं.’ भविष्य में करेंगे तो दूरभव्य हैं, नजदिक भव्य नहीं (अर्थात्) दूरभव्य – उसकी लायकात दूर की है. यह करेगा तो भी वह दूरभव्य है और नहीं करेगा तो अभावी है. आ..डा..डा...!

भावार्थ :- ‘केवलीभगवानके ही पारमार्थिक सुभ है’ ऐसा वचन सुनकर...’ ओ..डो..डो...! ‘जो कभी इसका स्वीकार – आदर – श्रद्धा नहीं करते...’ आ..डा..डा...! केवलज्ञान, पूर्ण ज्ञान, पूर्ण आनंद (है) ऐसी प्रतीति नहीं करते – श्रद्धा नहीं करते तो ‘वे कभी मोक्ष प्राप्त नहीं करते;...’ इसका स्वीकार-आदर-श्रद्धा अभी नहीं करते वे कभी मोक्ष प्राप्त नहीं करते. ‘जो उपरोक्त वचन सुनकर...’ आडा..डा...! ‘अंतरंगसे उसकी श्रद्धा करते हैं...’ अंतरंग से ! आडा..डा...! भगवान् अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप ! उसका आनंद का नमूना लेकर आया उसको पूर्णानंद के नाथ की श्रद्धा हुई. आडा..डा...! भगवान् पूर्णानंदस्वरूप (हैं). यह अल्प आनंद है तो भगवान् को पूर्ण आनंद है ऐसी श्रद्धा सम्यग्दर्शन में हुई. आ..डा..डा...!

श्रोता :- बारमा अने तेरमा (गुणस्थान) वच्ये कोई इरक न रह्यो.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वे सुधी हैं, उसकी अभी बात नहीं है. यह तो पूर्ण सुभ –

अथ परोक्षज्ञानिनामपारमार्थिकमिन्द्रियसुखं विचारयति -

मणुआसुरामरिंदा अहिद्दुदा इंदिएहिं सहजेहिं ।
 असहंता तं दुक्खं रमंति विसएसु रम्मेसु ॥६३॥
 मनुजासुरामरेन्द्राः अभिद्रुता इन्द्रियैः सहजैः ।
 असहमानास्तद्दुःखं रमन्ते विषयेषु रम्येषु ॥६३॥

अमीषां प्राणिनां हि प्रत्यक्षज्ञानाभावात्परोक्षज्ञानमुपसर्पतां तत्सामग्रीभूतेषु स्वरसत एवेन्द्रियेषु मैत्री प्रवर्तते। अथ तेषां तेषु मैत्रीमुपगतानामुदीर्णमहामोहकालानलकवलितानां तप्तायोगोलानामिवात्यन्तमुपात्ततृष्णानां तद्दुःखवेगमसहमानानां व्याधिसात्म्यतामुपगतेषु रम्येषु विषयेषु रतिरुपजायते। ततो व्याधिस्थानीयत्वादिन्द्रियाणां व्याधिसात्म्यसमत्वाद्धिषयाणां च न छद्मस्थानां पारमार्थिकं सौख्यम् ॥६३॥

एवमभेदनयेन केवलज्ञानमेव सुखं भण्यते इति कथनमुख्यतया गाथाचतुष्टयेन चतुर्थस्थलं गतम्। अथ संसारिणामिन्द्रियज्ञानसाधकमिन्द्रियसुखं विचारयति - मणुआसुरामरिंदा मनुजासुरामरेन्द्राः। कथंभूताः। अहिद्दुदा इंदियेहिं सहजेहिं अभिद्रुताः कदर्थिताः दुखिताः। कैः। इन्द्रियैः सहजैः। असहंता तं दुक्खं तद्दुःखोद्रेकमसहमानाः सन्तः। रमंत विसएसु रम्मेसु रमन्ते विषयेषु सम्याभासेषु इति।

अनंत सुખ (की बात है). बारहवे (गुणस्थान में) सुख है लेकिन अनंत सुख नहीं. केवली को अनंत सुख (है). आहा...हा...! जिसका स्वभाव आनंद है, वह स्वभाव प्रगट हो उसकी मर्यादा क्या ?

ओ...हो...हो...! अनंत... अनंत... गुण का धाम प्रभु ! उस अनंतानंत में आनंद नाम का भी गुण है और यह आनंद सभी गुणों में व्यापक है. आहा...हा...! आत्मा में धतने अनंतानंत गुण हैं उनमें - प्रत्येक गुण में आनंद का रूप है. आहा...हा...! जैसे आत्मा की स्वरूपसन्भुष होकर श्रद्धा करते हैं वे त्वविष्य में मोक्ष के लायक हैं. अल्पकाल में (मोक्ष में जायेगा). पंचमकाल का प्राणी तबले हो... ओ...हो...हो...!

(केवलीभगवान को ही पारमार्थिक सुख है, ऐसी श्रद्धा नहीं करनेवाले) अज्ञानी 'मोक्ष प्राप्त नहीं करते; जो उपरोक्त वचन सुनकर अंतरंगसे उसकी श्रद्धा करते हैं...' अंतरंग में

अथ विस्तरः- मनुजादयो जीवा अमूर्तातीन्द्रियज्ञानसुखा-स्वादमलभमानाः सन्तः मूर्तेन्द्रियज्ञानसुखनिमित्तं तन्निमित्तपञ्चेन्द्रियेषु मैत्रीं कुर्वन्ति। ततश्च तप्तलोहगोलकानामुदकाकर्षणमिव विषयेषु तीव्रतृष्णा जायते। तां तृष्णामसहमाना विषयाननुभवन्ति इति। ततो ज्ञायते पञ्चेन्द्रियाणि व्याधिरस्थानीयानि, विषयाश्च तत्प्रतीकारौषधस्थानीया इति संसारिणां वास्तवं सुखं नास्ति ॥६३॥

હવે પરોક્ષજ્ઞાનવાળાઓના અપારમાર્થિક ઇન્દ્રિયસુખનો વિચાર કરે છે :-

सुर-असुर-नरपति पीडित वर्ते सद्यः इंद्रियो वडे,
नव सद्यः शके ते दुःखं तेथी रम्य विषयोमां रमे. ६३.

अन्वयार्थ :- [मनुजासुरामरेन्द्राः] मनुष्येंद्रो, असुरेंद्रो अने सुरेंद्रो [इन्द्रियैः सहजैः] रगात्माविक (अर्थात् परोक्षज्ञानवालाओने જે स्वात्माविक છે એવી) ઇન્દ્રિયો વડે [અભિદ્રુતાઃ] પીડિત વર્તતા થકા [તદ્ દુઃખં] તે દુઃખ [અસહમાનાઃ] નહિ સહી શકવાથી [સમ્યેષુ વિષયેષુ] રમ્ય વિષયોમાં [રમન્તો] રમે છે.

(અર્થાત્) આત્મા કા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ કા અનુભવ કરકે. આહા..હા...! યહ 'અંતરંગ' (કા ભાવ હૈ). અંતર ભગવાન અનંત આનંદસ્વરૂપ, અનંત જ્ઞાનસ્વરૂપ, અનાદિ આનંદ સામાન્યસ્વરૂપ, અનાદિ આનંદ ધ્રુવસ્વરૂપ - (એસા) જાનકર અનુભવ મેં પ્રતીતિ કરતે હેં વે અલ્પકાલ મેં મોક્ષ કે લાયક હેં. આહા..હા...! ઔર જિતની અનુભવ કે આનંદ કી દૃષ્ટિ હુઈ ઇતની તો વર્તમાન મુક્તિ હુઈ. આંશિક મુક્તિ તો ઉસી સમય હુઈ. આ..હા..હા...!

દૂજ હુઈ વહ પૂર્ણિમા કો લાયેગા. બીજ ઊગી બીજ ! દૂજ ! વૈસે સમ્યગ્દર્શન કા બીજ પ્રગટ હુઆ ઉસકો પૂર્ણિમા નામ કેવલજ્ઞાન હોગા હી હોગા. આ..હા..હા...! આચાર્યો કે વચન તો દેખો ! દિગંબર સંતોં કી વાણી ! આ..હા..હા...! 'શ્રીમદ્' કહતે હેં કિ, 'દિગંબર કે તીવ્ર વચનોં કે કારણ રહસ્ય સમજ મેં આતા હૈ. શ્વેતામ્બર કે ફીકેપન કે કારણ રસ ઠંડા હો ગયા, વિપરીત હો ગયા.' (ઉનકે) શબ્દોં મેં આતા હૈ. ઉસે એસા નહીં કહા હૈ કિ, પંચમકાલ હૈ, ઇતની પ્રતિકૂલતાએં હેં, નિર્ધન ભી હૈ, સાધન કુછ નહીં હૈ ઇસલિયે તુમ નહીં કર પાઓગે, એસા નહીં (કહા હૈ). સાધન અંદર મેં પડા હૈ. આ..હા..હા...! રાગ સે પૃથક હોકર - આકુલતા સે પૃથક હોકર અનાકુલતા કા અનુભવ કરકે પ્રતીતિ કર તો અલ્પકાલ મેં (મોક્ષ

ટીકા :- પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના અભાવને લીધે પરોક્ષ જ્ઞાનનો આશ્રય કરતા આ પ્રાણીઓને તેની (-પરોક્ષ જ્ઞાનની) સામગ્રીરૂપ ઇન્દ્રિયો પ્રત્યે નિજ રસથી જ (-સ્વભાવથી જ) મૈત્રી પ્રવર્તે છે. હવે, ઇન્દ્રિયો પ્રત્યે મૈત્રી પામેલા તે પ્રાણીઓને, ઉદયમાં આવેલ મહામોહરૂપી કાલાગ્નિ (તેમને) કોળિયો કરી ગયો હોવાથી, તપ્ત થયેલા લોખંડના ગોળાની માફક (-જેમ તપેલા લોખંડના ગોળાને પાણીની અત્યંત તૃષ્ણા પેદા થઈ છે અર્થાત્ તે ત્વરાથી પાણીને શોષી લે છે તેમ) અત્યંત તૃષ્ણા ઉત્પન્ન થઈ છે; તે દુઃખના વેગને નહિ સહી શકવાથી તેમને વ્યાધિના પ્રતિકાર સમાન (-રોગમાં ઘડીભર અલ્પ રાહત આપનારા લાગે છે એવા ઇલાજ સમાન) રમ્ય વિષયોમાં રતિ ઊપજે છે. માટે ઇન્દ્રિયો વ્યાધિ સમાન હોવાથી અને વિષયો વ્યાધિના પ્રતિકાર સમાન હોવાથી છદ્મસ્થોને પારમાર્થિક સુખ નથી. ૬૩.

પ્રાપ્ત હોગા). યહ સુનકર કર, ઐસા કહતે હૈં. આહા..હા...! 'અંતરંગસે ઉસકી શ્રદ્ધા કરતે હૈં વે હી મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.' આહા..હા...!

'જો વર્તમાનમેં શ્રદ્ધા કરતે હૈં વે આસન્નભવ્ય હૈં...' (અર્થાત્) સમીપ મેં મુક્તિ કો પ્રાપ્ત હોને કે લાયક હૈ. 'ઔર જો ભવિષ્યમેં શ્રદ્ધા કરેંગે વે દૂરભવ્ય હૈં.' આ..હા...! (ઇસ પ્રકાર) દર (ગાથા મેં) પરમાત્મા કો પરમાનંદ સુખ (હૈ). એક સમય મેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કો જાને ઐસા જ્ઞાન હી સુખ કા સાધન હૈ (ઐસા કહા). આ..હા..હા...! યહાં તો (અજ્ઞાની માનતા હૈ કિ) બાહર કી સામગ્રી ઔર બાહર કી અનુકૂલતા સુખ કા સાધન હૈ ! (લેકિન) વહ સબ દુઃખ કે સાધન હૈં. આહા..હા...!

'અબ, પરોક્ષજ્ઞાનવાલોકે અપારમાર્થિક ઇન્દ્રિયસુખકા વિચાર કરતે હૈં :-' અબ (જો) પરોક્ષ જ્ઞાનવાલા હૈ, પ્રત્યક્ષ કેવલજ્ઞાન નહીં હૈ ઐસા અજ્ઞાની કા અપારમાર્થિક ઇન્દ્રિયસુખ કા વિચાર કરતે હૈં. આહા..હા...!

મણુઆસુરામરિંદા અહિદ્વદા ઇન્દિઈહિં સહજેહિં ।

અસહંતા તં દુક્ખં રમંતિ વિસણસુ રમ્મેસુ ।।૬૩।।

નીચે હરિગીત :-

સુર-અસુર-નરપતિ પીડિત વર્તે સહજ ઇન્દ્રિયો વડે,

નવ સહી સકે તે દુઃખ તેથી રમ્ય વિષયોમાં રમે. ૬૩.

आ..हा..हा...! टीका ! है ना टीका ? 'प्रत्यक्ष ज्ञानके अभावके कारण परोक्ष ज्ञानका आश्रय लेनेवाले...' आहा..हा...! इन्द्रिय के ज्ञान का आश्रय लेनेवाले 'प्राणियोंको उसकी (- परोक्ष ज्ञानकी) सामग्रीरूप इन्द्रियोंके प्रति...' आ..हा..हा...! परोक्षज्ञान की सामग्री(रूप) इन्द्रियां जानने में निमित्त (हैं). आहा..हा...! (अज्ञानी को उन इन्द्रियों के प्रति) 'निजरससे ही (- स्वभावसे ही) मैत्री प्रवर्तती है.' क्योंकि (उसे ऐसा लगता है कि) मेरा ज्ञान तो इन्द्रियां है तो होता है, तो जड इन्द्रियों के प्रति उसकी मैत्री वर्तती है. आहा..हा...! जड इन्द्रियां जैसे रज्जु, जैसे बनाईं तो मुझे विशेष सुख मिलेगा. आ..हा..हा...! है ?

अज्ञानी को '(-परोक्ष ज्ञानकी) सामग्रीरूप इन्द्रियोंके प्रति निजरससे ही (-स्वभावसे ही) मैत्री प्रवर्तती है.' आहा..हा...! ये पांच इन्द्रियों के प्रति मैत्री प्रवर्तती है. (वह इस प्रकार कि) पांच इन्द्रियां ठीक रहे तो मैं ज्ञान कर सकता हूँ. आहा..हा...! इन्द्रियों को - द्रव्येन्द्रियों को - जड को अनुकूल रहने के अतिप्राय से, ऐसा जाना, ऐसा पीना, ऐसी दवाएँ लेना (आदि चेष्टाएँ अज्ञानी करता है). पांच इन्द्रियां अनुकूल होगी तो मुझे सुख होगा, ऐसा परोक्षज्ञान(वाले) अज्ञानी मानते हैं. आ..हा..हा...! बहुत बातें हैं, भाई !

'अब इन्द्रियोंके प्रति मैत्रीको प्राप्त...' आ..हा..हा...! ये पांच जड इन्द्रियां हैं उनके प्रति मैत्री को प्राप्त होव. 'उन प्राणियोंको, उदयप्राप्त महाभोडरूपी कालाग्निने ग्रास बना लिया है,...' अरे..रे...! इन जड इन्द्रियों पर जिनको प्रीति है, उन प्राणियों को उदयप्राप्त भोड (अर्थात्) मिथ्यात्व का उदय है, (वह) कालाग्नि से ग्रास (अर्थात्) भोडरूपी कालाग्नि से ग्रासित हो गया है. आहा..हा...! मिथ्यात्वभाव ने तो आत्मा का ग्रास बना लिया है - दृष्टि में आत्मा का नाश कर दिया है.

'इन्द्रियोंके प्रति मैत्रीको प्राप्त उन प्राणियोंको, उदयप्राप्त महाभोडरूपी...' मिथ्यात्वरूपी 'कालाग्निने...' कालरूपी अग्निने ग्रास बना लिया है. आहा..हा...! मिथ्यात्व की भ्रांति में आत्मा का नाश कर दिया है. आहा..हा...! इन्द्रियों के सुख में लंपटी (-व्यभियारी), इन्द्रियों के प्रति की मैत्रीवाला... आहा..हा...! परोक्षज्ञानवाले को मिथ्यात्व ने ग्रास बना लिया है. पूरे आत्मा का ग्रास कर लिया है. महाप्रभु आत्मा - अतीन्द्रिय आनंद का नाथ ! उसको इन्द्रियों की प्रीतिवाले मिथ्यादृष्टि ने ग्रास बना लिया है - नाश कर दिया है. आ..हा..हा...! भारी कठिन काम...!

'इसलिये तप्त लोहेके गोलेकी भांति...' लोहे का गोला अग्नि से तप्त हुआ ना ? (उसकी बात करते हैं). '(-जैसे गरम किया हुआ लोहेका गोला पानीको शीघ्र ही सोभ लेता है)' पानी डालो तो शीघ्र ही सूख (जाता है). (ऐसे तप्त लोहे के गोले की भांति अज्ञानी

को) 'अत्यन्त तृष्णा उत्पन्न हुई है;...' अज्ञानी को इन्द्रियों की मैत्री में ऐसी अत्यंत तृष्णा उत्पन्न हुई. आहा..हा...! 'उस दृःभके वेगको सहन न कर सकनेसे...' इन्द्रिय के प्रेम में उसे दृःभ हुआ (लेकिन) दृःभ की उसे खबर नहीं (और) उसके प्रेम में अपने को नाश करके 'दृःभके वेगको सहन न कर सकनेसे उन्हें व्याधिके प्रतिकारके समान...' जैसे रोग हो और दवाही लेता है जैसे 'व्याधिके प्रतिकारके समान...' दृःभ का वेग आता है (उसे) सहन न कर सकने से इन्द्रिय के विषय में जुक जाता है. आहा..हा...! है (पाठ में) ?

'व्याधिके प्रतिकारके समान (-रोगमें थोडासा आराम जैसा अनुभव करानेवाले उपचारके समान) रम्य विषयोंमें रति उत्पन्न होती है.' आ..हा..हा...! उसे जो इन्द्रियों की ओर की मैत्री में रम्य विषयों में रति नाम प्रेम उत्पन्न होता है. आ..हा..हा...! भारी बात ! अतीन्द्रिय भगवान् आत्मा ! अतीन्द्रिय आनंद का सागर ! उसका अनादर करके परोक्षज्ञानी (परोक्षज्ञानवाला) इन्द्रिय से ज्ञान होता है (ऐसा मानता है) तो इन्द्रियों के प्रति मैत्री (करके) रोग के समान विषय में रमता है. आ..हा..हा...! है ?

'इसलिये इन्द्रियां व्याधि समान होनेसे...' ये इन्द्रियां - पांच जो इन्द्रियां व्याधि है - रोग है, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...! 'और विषय व्याधिके प्रतिकार समान...' है. इन्द्रियां व्याधि समान हैं और उनके विषय (में) रमता करना ये व्याधि का प्रतिकार यानी उसका उपाय 'होनेसे छद्मस्थोंके पारमार्थिक सुख नहीं है.' आहा..हा...! छद्मस्थ को - अज्ञानी को परमार्थ सुख है नहीं. वह अज्ञान के कारण (सुख) मानता है. यह ६३ (गाथा) कही, ६४ गाथा में विशेष कहेंगे...

अथ यावदिन्द्रियाणि तावत्स्वभावादेव दुःखमेवं वितर्कयति

जेसिं विसएसु रदी तेसिं दुक्खं वियाण सब्भावं।

जइ तं ण हि सब्भावं वावारो णत्थि विसयत्थं ॥६४॥

येषां विषयेषु रतिस्तेषां दुःखं विजानीहि स्वाभावम्।

यदि तन्न हि स्वभावो व्यापारो नास्ति विषयार्थम् ॥६४॥

येषां जीवदवस्थानि हतकानीन्द्रियाणि, न नाम तेषामुपाधिप्रत्ययं दुःखम् ; किंतु स्वाभाविकमेव, विषयेषु रतेरवलोकनात्। अवलोक्यते हि तेषां स्तम्बेरमस्य करेणुकुट्टनीगात्रस्पर्श इव, सफरस्य बडिशामिषस्वाद इव, इन्दिरस्य संकोचसंमुखारविन्दामोद इव, पतङ्गस्य प्रदीपार्चीरूप इव, कुरङ्गस्य मृगयुगेयस्वर इव, दुर्निवारेन्द्रियवेदनावशीकृतानामासन्ननिपातेष्वपि विषयेष्वभिपातः। यदि पुनर्न तेषां दुःखं स्वाभाविकमभ्युपगम्येत तदोपशान्तशीतज्वरस्य संस्वेदनमिव, प्रहीणदाहज्वरस्यारनालपरिषेक इव, निवृत्तनेत्रसंरम्भस्य च वटाचूर्णावचूर्णनमिव, विनष्टकर्णशूलस्य वस्तमूत्रपूरणमिव, रूढव्रणस्यालेपनदानमिव, विषयव्यापारो न दृश्येत। दृश्यते चासौ। ततः स्वभावभूतदुःखयोगिन एव जीवदिन्द्रियाः परोक्षज्ञानिनः ॥६४॥

अथ यावदिन्द्रियव्यापारस्तावद्दुःखमेवेति कथयति - जेसिं विसयेसु रदी येषां निर्विषयातीन्द्रियपरमात्मस्वरूपविपरीतेषु विषयेषु रतिः तेसिं दुक्खं वियाण सब्भावं तेषां बहिर्मुखजीवानां निजशुद्धात्मद्रव्यसंवित्तिसमुत्पन्ननिरुपाधिपारमार्थिकसुखविपरीतं स्वभावेनैव दुःखमस्तीति विजानीहि। कस्मादिति चेत्। पञ्चेन्द्रियविषयेषु रतेरवलोकनात्। जइ तं ण हि सब्भावं यदि तद्दुःखं स्वभावेन नास्ति हि स्फुटं वावारो णत्थि विसयत्थं तर्हि विषयार्थं व्यापारो नास्ति न घटते। व्याधिस्थानामौषधेष्विव विषयार्थं व्यापारो दृश्यते चेत्तत एव ज्ञायते दुःखमस्तीत्यभिप्रायः ॥६४॥

હવે જ્યાં સુખી ઇન્દ્રિયો છે ત્યાં સુધી સ્વભાવથી જ દુઃખ છે એમ ન્યાયથી નક્કી કરે છે:-

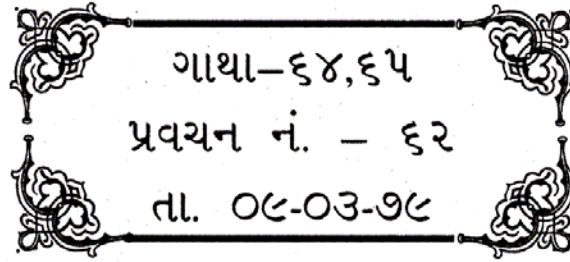
વિષયો વિષે રતિ જેમને, દુઃખ છે સ્વભાવિક તેમને;
જો તે ન હોય સ્વભાવ તો વ્યાપાર નહિ વિષયો વિષે. ૬૪.

અન્વયાર્થ :- [યેષાં] જેમને [વિષયેષુ રતિઃ] વિષયોમાં રતિ છે [તેષાં] તેમને [દુઃખં] દુઃખ [સ્વભાવં] સ્વભાવિક [વિજાનાહિ] જાણો; [હિ] કારણ કે [યદિ] જો [તદ] દુઃખ [સ્વભાવં ન] (તેમનો) સ્વભાવ ન હોય [વિષયાર્થ] તો વિષયાર્થે [વ્યાપારઃ] વ્યાપાર [ન અસ્તિ] ન હોય.

ટીકા :- જેમને હત ઇન્દ્રિયો જીવતી (-હયાત) છે, તેમને દુઃખ ઉપાધિના કારણે (-બાહ્ય સંયોગોને લીધે, ઔપાધિક) નથી પણ સ્વભાવિક જ છે, કારણ કે તેમને વિષયોમાં રતિ જોવામાં આવે છે. તેઓ ખરેખર - જેમ હાથી હાથીણીરૂપી કૂટણીના ગાત્રના સ્પર્શ તરફ, મચ્છ (માછલાને પકડવા માટે રાખેલા લોખંડના) કાંટામાંના આમિષના સ્વાદ તરફ, ભ્રમર સંકોચસંમુખ અરવિંદની (-બિડાઈ જવાની તૈયારીવાળા કમળની) ગંધ તરફ, પતંગ (-પતંગિયું) દીવાની જ્યોતના રૂપ તરફ અને કુરંગ (-હરણ) શિકારીના સંગીતના સ્વર તરફ ધસતા જોવામાં આવે છે તેમ - દુર્નિવાર ઇન્દ્રિયવેદનાને વશીભૂત થયા થકા, જોકે વિષયોનો નાશ અતિ નિકટ છે (અર્થાત્ વિષયો ક્ષણિક છે) તોપણ, વિષયો તરફ ધસતા જોવામાં આવે છે. અને જો 'તેમને દુઃખ સ્વભાવિક છે' એમ ન સ્વીકારવામાં આવે તો - જેમ જેને શીતજવર (-ટાઢિયો તાવ) ઉપશાંત થઈ ગયો હોય તે પરસેવો વળે એવો ઉપચાર કરતો જોવામાં આવતો નથી, જેને દાહજવર ઊતરી ગયો હોય તે કાંજીથી શરીર ઝારતો જોવામાં આવતો નથી, જેને આંખનો દુખાવો નિવૃત્ત થયો હોય તે વટાયૂર્ણ (-શંખ વગેરેનું ચૂર્ણ) આંજતો જોવામાં આવતો નથી, જેને કર્ણશૂળ નષ્ટ થયું હોય તે કાનમાં બકરાનું મૂત્ર નાખતો જોવામાં આવતો નથી અને જેને વ્રણ (-ઘા) રુઝાઈ ગયો હોય તે લેપ કરતો જોવામાં આવતો નથી તેમ - તેમને વિષયવ્યાપાર ન જોવામાં આવવો જોઈએ. પરંતુ તે તો (-વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ તો) જોવામાં આવે છે. માટે (સિદ્ધ થાય છે કે) જેમને ઇન્દ્રિયો જીવતી છે એવા પરોક્ષજ્ઞાનવાળાઓને દુઃખ સ્વભાવિક જ છે.

ભાવાર્થ :- પરોક્ષજ્ઞાનવાળાઓને સ્વભાવથી જ દુઃખ છે, કારણ કે તેમને વિષયોમાં રતિ વર્તે છે; કેટલીક વાર તો તેઓ, અસહ્ય તૃષ્ણારૂપી દાહને લીધે (-તીવ્ર ઇચ્છારૂપી દુઃખને

લીધે), મરણ સુધીનું જોખમ વહોરીને પણ ક્ષણિક ઇન્દ્રિયવિષયોમાં ઝંપલાવે છે. જો તેમને સ્વભાવથી જ દુઃખ ન હોય તો વિષયોમાં રતિ જ ન હોવી જોઈએ. જેને શરીરમાં ગરમીની બળતરાનું દુઃખ નષ્ટ થયું હોય તેને ઠંકકના બાદ્ય ઉપચારમાં રતિ કેમ હોય ? માટે પરોક્ષજ્ઞાનવાળા જીવોને દુઃખ સ્વાભાવિક જ છે એમ નક્કી થાય છે. ૬૪.

‘પ્રવચનસાર’ ૬૪ ગાથા. ‘અબ, જહાં તક ઇન્દ્રિયાં હૈં...’ અર્થાત્ જહાં તક ઇન્દ્રિય સંબંધી વ્યાપાર હૈ ‘વહાં તક સ્વભાવસે હી દુઃખ હૈ,...’ આહા..હા...! યે ઇન્દ્રિયોં કી ઓર કા વ્યાપાર હૈ વહ સ્વાભાવિક દુઃખ હૈ. આહા..હા...! ‘ઐસા ન્યાયસે નિશ્ચિત કરતે હૈં :-’ ઐસા ન્યાય બતાકર નિર્ણય કરતે હૈં.

जेसिं विसएसु रदी तेसिं दुक्खं वियाण सब्भावं।
जइ तं ण हि सब्भावं वावारो णत्थि विसयत्थं।।६४।।

નીચે હરિગીત :-

વિષયો વિષે રતિ જેમને દુઃખ છે સ્વાભાવિક તેમને,
જો તે ન હોય સ્વભાવ તો વ્યાપાર નહિ વિષયો વિષે. ૬૪.

આચાર્ય મહારાજ ઐસા બતાવે છે કિ, યે ઇન્દ્રિયાં હૈં - ભાવઇન્દ્રિય ઓર જડ ઇન્દ્રિય કી ઓર કા જો વ્યાપાર હૈ વહ દુઃખ હૈ. દુઃખી પ્રાણી દુઃખ કા વેદન કરતે હૈં. સ્વાભાવિક

दुःख है. आहा..हा...! क्योंकि अनिन्द्रिय भगवान् आत्मा ! उसके अतीन्द्रिय सुख की तो ખબर नहीं (है). आ..हा...! अज्ञानी को तो इन्द्रियव्यापार में रति होती है, वह दुःख है. आहा..हा...! यह कहते हैं.

टीका :- 'जिनकी उत...' उत नाम '(निकृष्ट, निम्न) इन्द्रियां...' हैं. आहा..हा...! इन्द्रियां निम्न नहीं (लेकिन) इन्द्रियों का व्यापार (निम्न है). इन्द्रियां तो भगवान् को भी होती हैं परंतु उनको अंदर अनिन्द्रिय का व्यापार - केवलज्ञान का व्यापार है. आहा..हा...! यह इन्द्रिय जड - मिट्टी (है). यह पांच इन्द्रियां शरीर के परिणाम हैं. पांचों इन्द्रियां तो शरीर के परिणाम हैं. ये उत (नाम) निम्न इन्द्रियां हैं. आहा..हा...!

'इन्द्रियां ज्वित...' जिसको इन्द्रियों में रति है उसको इन्द्रियां ज्वित हैं. आहा..हा...! ये पांच जड इन्द्रियों में जिसको प्रेम है उसकी इन्द्रियां ज्वित हैं. आहा..हा...! 'उन्हें उपाधिके कारण (बाह्य संयोगोंके कारण, औपाधिक) दुःख नहीं है...' संयोग के कारण दुःख नहीं (है). निर्धनता हो, रोग हो या प्रतिकूल संयोग हो उसे दुःख नहीं. दुःख तो इन्द्रियों की ओर के व्यापार में प्रेम है यह स्वाभाविक दुःख है. आहा..हा...! उसमें अज्ञानी सुख मानते हैं तो वे तो मिथ्यात्व का पोषण करते हैं.

'इन्द्रियां ज्वित (-विद्यमान) हैं,...' आहा..हा...! धर्मीज्व की दृष्टि आत्मा उपर है इस कारण से उनकी इन्द्रियां मर गई हैं. आहा..हा...! उन्होंने इन्द्रियां ज्वित ली हैं. आया ना ('समयसार' की) ३१ गाथा में ? जड इन्द्रिय और भाव इन्द्रिय और उसके विषय पर जिसको प्रेम है वह स्वाभाविक दुःखी है. क्योंकि 'उन्हें उपाधिके कारण (बाह्य संयोगोंके कारण, औपाधिक) दुःख नहीं है...' (अर्थात्) प्रतिकूल संयोग के कारण से दुःख नहीं. 'किन्तु स्वाभाविक ही है,...' पांच इन्द्रियों की ओर का प्रेम है यह स्वाभाविक दुःख है. आहा..हा...! यह बात...!

श्रोता :- भा-पीकर सुखी हो उसमें क्या हुआ ?

समाधान :- जाना-पीना माने क्या ? यह तो कहते हैं कि, संयोग से कोई सुख-दुःख है नहीं. जिसकी इन्द्रिय की ओर के प्रेम में रति है वह दुःखी है. संयोग अनुकूल हो या प्रतिकूल हो वह कोई दुःख का कारण है नहीं, वह सुख का कारण है नहीं. आहा..हा...! सूक्ष्म बात है, भाई !

भगवान् आत्मा ! भावइन्द्रिय और जडइन्द्रिय से भिन्न (है). ज्ञानस्वभाव, आनंदस्वभाव से भिन्न - अधिक भिन्न है. आहा..हा...! उसका जिसको भान नहीं वह इन्द्रिय के प्रेम में पडा है, वह दुःखी है. आहा..हा...! किन्तु संयोग से दुःख नहीं है, ऐसा कहते हैं.

आ..डा...! प्रतिकूल संयोग आया इसलिये दुःख है, ऐसा नहीं. इन्द्रिय के व्यापार की ओर का प्रेम है वही दुःख है, बस ! आडा..डा...! यह बात...!

‘क्योंकि उनकी विषयोंमें रति देधी जाती है.’ आडा..डा...! स्पर्श इन्द्रिय में प्रेम, यक्षु इन्द्रिय में – रूप देखने में प्रेम, सुंघने में प्रेम, स्वभाव सुनने में प्रेम... आडा..डा...! रसना इन्द्रिय में प्रेम, यह पर का प्रेम है यही दुःख है. आडा..डा...!

श्रोता :- सुनने का भी दुःख है ?

समाधान :- सुनने में इन्द्रिय की ओर लक्ष रणे और राग (आये) वह दुःख है. आ..डा...! सुनने के प्रति प्रेम है – राग (है) यह दुःख है.

श्रोता :- राग तो अच्छे के लिये ही है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- (राग) अच्छा है नहीं. आ..डा...! परद्रव्य की ओर का जुकाव है यही दुःख है. आडा..डा...!

श्रोता :- शून्य हो जाओ !

पूज्य गुरुदेवश्री :- पर से तो शून्य ही हो जाओ ! स्व से जाग्रत हो जाओ ! आडा..डा...! जगत को धर्म समझना बहुत कठिन ! (उसके पास) पैसे हो, स्त्री ठीक हो, पुत्र-पुत्री ठीक हो, पैसेवाले हो तो बस...! हम सुषी हैं ! (ऐसा मानता है वह) मूढ है !

श्रोता :- सब लोग कहते हैं (सुषी है) !

पूज्य गुरुदेवश्री :- सब पागल हैं ! आडा..डा...! वह (बात) तो कही थी ना ? (एक मुमुक्षु कहते थे कि) ‘हमारे रिश्तेदार सुषी हैं !’ मैंने पूछा ‘सुषी की व्याख्या क्या ?’ ये पैसे, स्त्री-पुत्र, मकान सुख का कारण है ? उस ओर का – विषय की ओर का प्रेम है यही दुःख है. आडा..डा...! प्रतिकूल संयोग दुःख नहीं, अनुकूल संयोग सुख नहीं. अनुकूल संयोग की ओर का प्रेम है यह दुःख है और प्रतिकूल संयोग की ओर का द्वेष है यह दुःख है.

इन्द्रिय की ओर के प्रेम में जो राग आया... आडा..डा...! पाठ ही ऐसा है ना ? देओ ! ‘उनकी विषयोंमें रति देधी जाती है.’ ऐसा लिखा है ! अज्ञानी को विषय में प्रेम है. आ..डा..डा...! शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्श – जो पांच इन्द्रिय का विषय है, उसमें जिसको प्रेम है – रति है, वह स्वाभाविक दुःखी है. आ..डा..डा...! यह बात बैठनी (कठिन पडे) ! पर्याय में उसका दुःख ही स्वभाव है, ऐसा कहते हैं. (मूल) स्वभाव तो आनंद है. परंतु पर में रति... आ..डा..डा...! पर इन्द्रियां जो परद्रव्य हैं – जड हैं, अरे...! भावइन्द्रियां

हैं, उसके विषय में रति और प्रेम है वह स्वाभाविक दुःखी है. संयोग के कारण से दुःख नहीं. आ..डा...! गले उतरना कठिन है ! आडा..डा...! है ? 'उनकी विषयोंमें रति देभी जाती है.'

अब दृष्टांत देते हैं. कैसी (रति देभी जाती है ?) 'जैसे - हाथी उथिनीरूपी कुट्टनीके शरीर-स्पर्शकी ओर,...' हाथी है वह, उथनी (डोती) है ना, उथनी ? उसके 'कुट्टनी के शरीर-स्पर्श की ओर,...' (अर्थात्) उसके शरीर-स्पर्श की ओर जुकता है. बडा हाथी डोता है, (वह) उथनी के शरीर के स्पर्श के लिये जुकता है वह तो राग - दुःख है. आडा..डा...! यहां तो पांच इंद्रिय का दृष्टांत देते हैं. आडा..डा...! 'हाथी उथिनीरूपी कुट्टनीके...' आडा..डा...! 'शरीर-स्पर्शकी ओर,...' आडा..डा...! है ? आडा..डा...!

'मछली बंसीमें इसे दुग्धे मांसके स्वादकी ओर,...' मछली बंसी में... क्या कहते हैं ? कांटा ! कांटा ! उसमें मांस लगाते हैं ना ? मांस ! मछली मांस जाने को जाती है तो कांटा डाढ में लगता है (और) उसे पीय लेते हैं. 'मछली बंसीमें इसे दुग्धे मांसके स्वादकी ओर,...' आडा..डा...! मांस की लकड़ी हो या लोहे की (हो), उसमें मांस रणकर... अरे...! रोटी रणे उसके स्वाद में (उसे जाने) जाये. आडा..डा...! (तो उसके) मुंड में (कांटा) घूस जाता है ! सुख के लिये जाती थी, (लेकिन) दुःख है ! आडा..डा...! भगवान अतीन्द्रिय आनंद का सुभस्वरूप (है) उससे विपरीत इंद्रिय के विषय दुःखरूप (है). आडा..डा...!

(शादी-ब्याह में ३०० आदमी को जिमाये तो) राज... राज... सुभी...! (हो जाता है). आडा..डा...! (लेकिन वह) रसेन्द्रिय के विषय में गृद्धि (है) ! उप रुपये की थाली ! क्या डोगा उसमें ? पहले तो अेक वक्त (जिमाने का) तीन आने का भर्य था. (कोई बाई) विधवा डोवे तो ५०० रुपये (ब्याज पर रणे). अेक महीने का ब्याज २.५० रुपया था तो छतना बस था. ६०-७० (वर्ष) पहले ! बाई विधवा हो जाये तो उसके मायकेवालों की ओर से ५०० रुपये रणे तो ५०० रुपये का ब्याज २.५० रुपया था. २.५० रुपये में रोटी, दाल, भात, सब्जि जा (लेते थे) ! आडा..डा...! अभी तो अेक-अेक रुपये की सब्जि ! दूधी, करेला... इलाना... ! आ..डा..डा...! यह इंद्रिय की गृद्धि (है). उसमें आईसकीम हो !

(यहां) कहते हैं कि, मछली मांस के स्वाद की ओर जुकती है. 'भ्रमर...' भौरा ! भौरा ! 'बन्द हो जानेवाले कमलके गंधकी ओर,...' कमल है उसमें गंध लेने को जाते है उतने में (कमल) बन्द हो जाता है (तो) अंदर में मर (जाता है). कमल पीला हो; उसमें सुगंध लेने को जाता है, अंदर बैठता है उतने में कमल बन्द हो जाता है. आडा..डा...!

वह दुःखी है. पांच इंद्रिय के दृष्टांत दिये हैं. आहा..हा...!

‘पतंगा दीपककी ज्योतिके रुपकी ओर...’ दीपक की ज्योति – प्रकाश आया तो (पतंगा उसे देखकर) अंदर गिरता है. प्रकाश में गिरता है तो (जल जाता है). ‘...पतंगा दीपककी ज्योतिके रुपकी ओर...’ जुकने से. ‘और छिरन शिकारीके संगीतके स्वरकी ओर...’ आ..हा..हा...! छिरन है वह संगीत – स्वर, वीणा होती है, उस स्वर की गृद्धि में भडा रह जाता है (तो) शिकारी तीर मारकर मार डाले. आहा..हा...! है ? ‘छिरन शिकारीके संगीतके स्वरकी ओर...’ शिकारी संगीत का स्वर – वीणा लगावे उसे सुनने को आगे जुक जाता है. आहा..हा...! अक-अक इंद्रिय के विषय में गृद्धि (है) तो दुःखी (है), तो (जिसे) पांचो इंद्रियों के विषय में गृद्धि (है वे कितने दुःखी होंगे ?!) आ..हा..हा...! ‘संगीतके स्वरकी ओर दौडते लुअे टिभाई देते हैं...’ छिरन ! छिरन !

‘उसीप्रकार – दुर्निवार इंद्रियवेदनाके वशीभूत होते लुअे...’ आ..हा...! इंद्रिय की वेदना के वशीभूत, दुर्निवार (यानी) निवारण नहीं कर सके ऐसा. ‘यद्यपि विषयोंका नाश अति निकट है...’ विषय तो अनित्य है, क्षण में नाश हो जाता है. आहा..हा...! इंद्रियां भी नाशवान हैं और उसका विषय भी नाशवान है, क्षण में नाश हो जाता है. अति निकट...! ‘यद्यपि विषयोंका नाश अति निकट है...’ आ..हा..हा...! ‘(अर्थात् विषय क्षणिक हैं) तथापि, विषयोंकी ओर दौडते टिभाई देते हैं.’ आहा..हा...!

‘और यदि ‘उनका दुःख स्वाभाविक है’ ऐसा स्वीकार न किया जाये...’ (अर्थात्) इंद्रियों के प्रेम में स्वाभाविक दुःख है ऐसा स्वीकार न किया जाये ‘तो जैसे – जिसका शीतज्वर उपशांत होगया है,...’ क्या कहते हैं ? टाढियो ताव ! ठंडा ताव (–सरदी का बुभार) ! ‘वह पसीना आनेके लिये उपचार करता...’ नहीं (टिभाई देता). सरदी के बुभारवाला पसीना आने के बाद गरमी का उपचार (करेगा) ? आहा..हा...! (उसका तो) ‘शीतज्वर उपशांत हो गया है,...’ सरदी का बुभार उपशांत हो गया. बाद में कपडे ढकता है ? अग्नि की गरमी लेता है ? ‘वह पसीना आनेके लिये उपचार करता...’ नहीं टिभाई देता, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...!

‘तथा जिसका दाहज्वर उतर गया है...’ अर्थात् गरम बुभार ! गरम बुभार ! गरम बुभार आये – अकदम गरमी... गरमी... (लगे) ‘वह कांजसे शरीरके तापको उतारता...’ नहीं टिभाई देता. ठंडे पानी का (उपचार करता) नहीं टिभाई देता. आहा..हा...!

‘तथा जिसकी आंभोंका दुःख दूर होगया है वह वटायूर्ण (–शंभु इत्यादिका यूर्ण) आंजता...’ नहीं टिभाई देता. आंभ का दुःख दूर हो गया वह यूर्ण आंजता है ? नहीं टिभता है.

दुःखी है तो (आंजता हुआ) दिखाई देता है. आहा..हा...!

'तथा जिसका कर्णशूल नष्ट हो गया...' (अर्थात्) कान में दुःख होता है ना ? 'वह कानमें फिर बकरेका मूत्र डालता दिखाई नहीं देता...' कान में बहुत (दुःख) होता है ना ? तो बकरे का पेशाब (-मूत्र) डालते हैं. कान में बहुत पीडा हो तब (डालते हैं). परंतु वह पीडा नहीं हो तो वह बकरे का मूत्र नहीं डालता. आहा..हा...!

'और जिसका घाव भर जाता है वह फिर लेप करता दिखाई नहीं देता...' घाव बराबर हो गया तो फिर लेप करता है ? आहा..हा...! जैसे जिसको विषय की वासना नहीं है वह विषय का सेवन करता है ? वासना है वह विषय का सेवन करता है. आ..हा..हा...! है ? 'वह फिर लेप करता दिखाई नहीं देता... - इसीप्रकार उनके विषय व्यापार देखनेमें नहीं आना चाहिये; किन्तु उनके वह (विषयप्रवृत्ति) तो देखी जाती है.' आ..हा..हा...! अभी तो जवान लडके को (पाने में) अंडे देते हैं ! आ..हा..हा...! प्रवृत्ति बहुत बदल गई ! और विवाहप्रसंग में रात्रि को नौ बजे, साढ़े नौ बजे, दस बजे भोजन करे ! आ..हा..हा...! जैसे 'जैन' कहे जाते हो ! शास्त्र में बहुत टीका की है. विवाह के बाद नौ बजे-दस बजे भोजन करे ! आ..हा..हा...! पतंगे कढी में, पीयडी में, सण्जि में गिरे ! आहा..हा...! ऐसा भोजन (करे) ! बिजली के प्रकाश में बहुत होते हैं, दिखाई नहीं दे जैसे सूक्ष्म होते हैं.

'पालेज'में थे तब तो कहते थे ना ? व्यापार-धंधा बडा (था) ! माल लेने को बाहर जाते थे, तो हम रात्रि को नहीं पाते हैं. एक बार जाकर बैठे थे तो वहां बहुत पतंगे दिभे ! आ..हा..हा...!

श्रोता :- उस समय में बिजली के दीपक नहीं थे.

पूज्य गुरुदेवश्री :- उस समय वहां ली बत्ती गिंथी थी, उसमें क्या हुआ ? बिजली के दीपक में तो ज्यादा सूक्ष्म पतंगे अधिक आते हैं. (वे) पीयडी, कढी, सण्जि में गिरे (उसे पाये) ! (वह तो) मांस का भोजन (है) ! आहा..हा...! वास्तवमें तो जैन नामधारी को रात्रि का भोजन नहीं (होना) चाहिये. आहा..हा...!

श्रोता :- आज तो जैसे नहीं रह सकते.

पूज्य गुरुदेवश्री :- नहीं रह सके, ऐसा कहां है ? हम व्यापार करते थे तब बाहर जाते थे परंतु सूर्य अस्त (होने से) पहले जा लेते थे. बाद में बिलकुल नहीं. आ..हा...! वीशी (-भोजनालय) में ली जाते थे परंतु (सूर्य) अस्त (होने से) पहले (जा लेते थे). फिर रात्रि में नहीं जायेंगे. चाहे तो पानी हो, चाय हो या दूध हो, कोई चीज नहीं. औषध नहीं, कोई चीज नहीं. आहा..हा...! (ऐसा संवत) 'दुप की साल से है - रात्रि

में आहार-पानी बिलकुल नहीं। ऐसा भोजन ?! बनिये को मांस का भोजन ?! लेकिन दुनिया को कहां दरकार है ? (कहां) पडी है ? बाहर के विषय की गृद्धि ! दिन में काम करना, रात्रि में निवृत्ति मिले, नौकरी ऐसी हो ! अरे...रे...! ऐसे भोजन में जिसमें सूक्ष्म पतंगे गिरे, सूक्ष्म जव गिरे वह भोजन मांस जैसा भोजन है !! परंतु विषय के गृद्धि (होते हैं वे) रात्रिभोजन का त्याग नहीं कर सकते. आहा..हा...! समज में आया ?

हमने तो ऐसा देखा है, अकेबार हम आहार करने बैठे थे. वैसे तो हमारी बहन थी, भांजे की लडकी थी और जैसे हमारे भागीदार कूड़ी के लडके की बहू थी. अकेबार अथाशा दिया, अथाशा समजे ? आचार ! घर में हम तीस आदमी थे. 'डामयिया' (- गुदडी रबने की जगह) होती है ना ? उसके नीचे 'बरणी' (-कांय का बर्तन) रभे. उस बर्तन को नीचे रभे और उपर 'तणार्थ' (-बहुत रुठ भरा बिछौना) रभे. घर में तीस आदमी थे और स्थिति ठीक थी इसलिये आचार के दो-तीन बर्तन भरते थे. हमारी बहन आचार लाई तो (हमने पूछा) 'बहन, आचार कहां से लाई ?' (तो उन्होंने कहा) 'इसके नीचे है.' हम अंदर देबने गये (देखा तो) अरे...रे...! धतना मैलवाला कपडा...! बरणी... बरणी...! समजते हैं ? (उस पर) मैलवाला कपडा था. (उसमें) धतने 'कंधवे' थे (-अक प्रकार के सूक्ष्म जव), धतना मैल था कि, (कपडे को हटाये) तो कंधवा अंदर गिरे !! अरे...! यह आचार ! बहन तुम कहां से लाई ? ऐसा आचार नहीं जाना याहिये. तब से आञ्चन आचार का त्याग है. (संवत) ६५-६६ के साल की बात है. यह मार्ग नहीं, बापू ! यह आचार हमारे काम का नहीं. आहा..हा...! सूक्ष्म-सूक्ष्म कंधवा ! कांय का बर्तन होता है ना ? उसके उपर ढक्कन होता है और उस पर मैला कपडा होता है, मैला कपडा ! सब लोग हाथ लगाते हैं ना ? और उसे डोरी बांधी हो. कंधवा ! जैसे ढोले... ढक्कन ढोले तो कंधवा अंदर गिरे ! ऐसा भोजन ! आ..हा..हा...!

'पुरुषार्थ सिद्धि उपाय' की ७४ गाथा में तो ऐसा कहा है कि, जिसमें इन्द्रिय से त्रस (जव) दिभे जैसे त्रस का भोजन करे वह जैन का (उपदेश) सुनने लायक नहीं. 'अमृतयंद्रायार्य !' 'पुरुषार्थ सिद्धि उपाय !' जिसमें मांस, दारु, मच्छ (-मछली), सूक्ष्म जंतु (आदि हो), ऐसा भोजन हो उसका तो त्याग होना याहिये. सात व्यसन... सात व्यसन (का त्याग होना याहिये). वह कोई धर्म नहीं है परंतु धतना तो साधारण नैतिक जवन है. आहा..हा...! जैसे जवन की बबर नहीं (वे) गृद्धि में दुःखी होकर पाप बांधते हैं और इस पाप का फल... आहा..हा...! तिर्यय में जाये, नरक में जाये ! ओ..हो..हो...!

यहां यह कहते हैं, देभो ! 'इसीप्रकार उनके विषय व्यापार देबनेमें नहीं...' आता.

जिसका घाव भर गया, जिसका भोजन बन्द हो गया वह भोजन नहीं जाता. 'किन्तु उनके वह (विषयप्रवृत्ति) तो देभी जाती है. इससे (सिद्ध हुआ कि) जिनके इन्द्रियां ज्वित हैं...' आ..डा..डा...! (अर्थात्) इन्द्रियों की ओर का जिसको रति और प्रेम है उसे इन्द्रियां ज्वित हैं. आडा..डा...! 'ऐसे परोक्षज्ञानियोंके दुःख स्वाभाविक ही है.' आडा..डा...! परोक्षज्ञानी (यानी) इन्द्रिय से देभनेवाला परोक्षज्ञानी (है). आडा..डा...!

सम्यग्दर्शन तो सूक्ष्म बात है परंतु ऐसी बाह्य चीज की गृह्णित है वह महापाप है. आडा..डा...! समझ में आया ? इसका तो उसे तीव्र पाप (लगता है). जहां त्रस दिभे ऐसा भोजन लेना वह तो मांस खाने का भोजन है !! परंतु कहां दरकार (है) ? वर्तमान में हूंफ़ (-उष्मा, गरमी) यड गई ! और पांच-पचीस लाभ मिले हो, लडका ठीक हो, स्त्री ठीक हो, सुंदर हो, डां.. डां... करती हो ! (तो) ओ..हो..हो...! (हो जाता है). मर गया बेयारा ! जगत में मर गया, आत्मा को मार डाला ! आडा..डा...! यैतन्य आनंदमय, प्रभु ! उसकी ओर की दृष्टि नहीं और विषय की ओर की दृष्टि के प्रेम में पूरे आत्मा का नाश कर देता है. आडा..डा...! ऐसा है, प्रभु ! दुनिया से भिन्न है, बापू ! समझ में आया ? क्या कहते हैं ?

जिसको इन्द्रिय में प्रेम है - रति है वह स्वाभाविक दुःखी है, अस ! उसे कोई संयोग प्रतिकूल है तो दुःख है, ऐसा नहीं. आडा..डा...! इन्द्रिय के विषय में रति है वह दुःखी है. लोग पैसेवाले को सुभी कहते हैं ! आडा..डा...! हमारे घर में भी ऐसा था. सब रात्रि को जाये, भोजन ले. अरे...! यह क्या करते हो, बापू ? परंतु व्यापारमें से निवृत्त नहीं होते. पैसे मिले (इसलिये) शाम तक व्यापार में रुक जाये (झिर) अंधेरे में रात्रि को भोजन करे ! ऐसी बातें हैं ! आडा..डा...! (जिसे) पांच इन्द्रियों के विषयों में रति (है) वह सडज (ही) प्रतिकूल संयोग बिना भी दुःखी है. आडा..डा...!

श्रोता :- शरीर अच्छा हो तो भी आप ऐसा कहते हो कि, धूल में क्या आया ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- शरीर अच्छा हो तो भी क्या ? वह तो धूल है. आ..डा..डा...! पांच पैसे हो तो भी... उसे क्या कहते हैं ? बलडपेशर ! (रहता है). अरे... भाई ! यह दुःख है, उसमें तुम सुख मानो कि, हम सुभी हैं ! अज्ञानी की भ्रमणा है. धूल में भी (सुख) नहीं है, दुःखी है, बापू ! आडा..डा...! 'महावीर' का मार्ग कोई भिन्न प्रकार का है. आडा..डा...! प्रभु का मार्ग वीरों का है, बापू !

पांच इन्द्रिय के विषय के प्रेम में... 'रति' शब्द पडा है ना ? विषय में जिसको रति है वह सडज दुःखी है. आडा..डा...! अज्ञानी पैसेवाले को, अनुकूलतावाले को सुभी कहे !

आहा..हा...! भगवान उसे दुःखी कहे !! आहा..हा...! (क्योंकि उन्हें) 'विषयप्रवृत्ति' तो देवी जाती है. इससे (सिद्ध हुआ कि) जिनके धन्द्रियां ज्वित हैं...' यानी कि, धन्द्रियों की ओर का प्रेम है उसे 'ज्वित है' (ऐसा कहते हैं). आहा..हा...! 'ऐसे परोक्षज्ञानियोंके दुःख स्वाभाविक ही है.'

जिसको अंदर प्रत्यक्ष आत्मा का ज्ञान नहीं (है) और धन्द्रिय द्वारा परोक्षज्ञानी को तो धन्द्रिय के विषय में रति है तो दुःखी है. आहा..हा...! आठ-आठ, दस-दस, बारह-बारह लडके हो, अके-अके लडके को पांय-पांय लाभ की कमाई हो और बाप जैसे बैठा हो तो मानो... आ..हा..हा...! (लडके) बापू... बापू... बापू... करे तो ये भाईसाहब झूले न समाये ! आहा..हा...! मर गया है ! मार डाला है आत्मा को ! आहा..हा...! देओ ! यह 'प्रवचनसार' ! भगवान की दिव्यध्वनि में यह आया है ! आहा..हा...!

भावार्थ :- 'परोक्षज्ञानियोंके स्वभावसे ही दुःख है,...' जिसको आत्मा का प्रत्यक्ष ज्ञान नहीं और परोक्षज्ञानी है तो धन्द्रिय से ज्ञान करते हैं... आहा..हा...! (उन्हें) 'स्वभावसे ही दुःख है, क्योंकि उनके विषयोंमें रति वर्तती है;...' पांय धन्द्रिय के विषय की ओर प्रेम है - रति है. आहा..हा...! उसे भगवानआत्मा के प्रति द्वेष है. आहा..हा...!

'द्वेष अरोग्यक भाव' (अर्थात्) आनंदमूर्ति आत्मा की जिसे रुचि नहीं, अरुचि (है) और पांय धन्द्रिय के विषय में रुचि (है) उसे आत्मा के प्रति द्वेष है. आ..हा..हा...! विषय के प्रति रति है उसे आत्मा के प्रति द्वेष है. कठिन काम है, बापू ! आहा..हा...! सम्यग्दर्शन तो अलौकिक यीज है परंतु (उसके) पहले उसकी पात्रता भी... आ..हा..हा...! अलौकिक बात है !! ७४ गाथा में तो ऐसा भी कहा कि, जो कोई सात व्यसन का सेवन करता है... आहा..हा...! वह जिनधर्म सुनने के लायक नहीं. आहा..हा...! 'पुरुषार्थ सिद्धि उपाय !' 'अमृतयंद्रायार्य !' (इस शास्त्र के) टीकाकार 'अमृतयंद्रायार्य' हैं. यही 'अमृतयंद्रायार्य' का शास्त्र है. उसमें ऐसा है. आहा..हा...! परस्त्री का सेवन.. आहा..हा...! मांस का सेवन, दारु का सेवन... आ..हा..हा...! सडे लुअे धान, जिसमें त्रस है उसका भोजन... आहा..हा...! ऐसा जाने के लायक (नहीं है). (जो ऐसा जाता है) वह सुनने के लायक नहीं है. आहा..हा...! वीतरागमार्ग है, भाई ! उसे सुनने के लायक नहीं. उसे यह बात नहीं बैठेगी. वह बात को ठिडा देगा ! (ऐसा कहेगा कि) मुनि है तो ऐसी बात करते हैं ! विषय में प्रेम है - रस है, उसने (इस आत्मा के) रस को यथा कहा है ? इसलिये इस रस को वह दुःख कहता है. आहा..हा...!

'परोक्षज्ञानियोंके स्वभावसे ही दुःख है, क्योंकि उनके विषयोंमें रति वर्तती है; कभी-

कभी तो वे, असह्य तृष्णाकी दाहसे...' क्या कहते हैं ? '(—तीव्र छच्छात्रपी दुःभके कारण) मरने तककी परवाह न करके...' आ..डा..डा...! पतंगा अग्नि में — दीपक में मरने तक की परवाह नहीं करते. वैसे छन्द्रियों के विषय का सेवन करनेवाले, (जानते हैं कि इसका सेवन करने से) ऐसा क्षयरोग हो जायेगा, वैसा हो जायेगा (झिर भी) उसकी दरकार नहीं (करते). आडा..डा...! इस विषय के अंदर (भोग में) वीर्य के जाने से क्षय (रोग) होगा, शरीर जिर्ण होगा (उसकी भी) दरकार नहीं. मरण हो तो भी विषय का प्रेम छोड़ते नहीं ! आडा..डा...! है ना ?

'कभी-कभी तो वे, असह्य तृष्णाकी दाहसे...' ऐसी तृष्णा की दाह (लगे)...! आ..डा..डा...! तृष्णा की अग्नि (से) '(—तीव्र छच्छात्रपी दुःभके कारण) मरने तककी परवाह न करके...' आडा..डा...! शरीर जिर्ण हो गया हो और जाने की क्षुधा भी न हो तो भी छन्द्रिय के विषय के प्रेमी — रसीले... आडा..डा...! मरण तक की परवाह न करे. (इससे) मरण होगा (ऐसा जानते हुआ भी) !

यहां एक क्षयरोगवाला आदमी था. यहां है ना ? 'जिथरी !' उसे अच्छा हो गया था इसलिये उसे छुट्टी देने की तैयारी हो गई. एक बाई उसका काम करती होगी उसके साथ विषयसेवन किया ! (जैसे ही विषयसेवन) किया कि, शरीर में अकदम पीडा (शुरू हो गई) और देह छूट गया ! क्षयरोग हुआ था, अच्छा हो गया था और उसे घर जाने के लिये छुट्टी देने की तैयारी थी. उसकी स्त्री तो नहीं थी लेकिन बाई काम करती थी (उसके साथ विषयसेवन किया) और आ..डा..डा...! तुरंत ही वहां मर गया ! मर गया झिर भी विषय नहीं छोड़ा. आडा..डा...! ऐसी बात है, बापू !

मछली की मरने की तैयारी हो झिर भी वह मांस को नहीं छोड़ती ! आ..डा...! छिरन — स्वर का प्रेमी (होने से शिकारी) उसे मार देगा उसका वह प्याल नहीं रभेगा. आडा..डा...! गाय होती है ना ? क्या कहते हैं ? यमरी गाय ! उसकी पूंछ कहीं अटक जाये तो वहां से निकले नहीं. क्योंकि (उसे) ऐसा लगता है कि) अरे...! मेरी बड़ी पूंछ टूट जायेगी ! शिकारी आकर मारे तो भी निकले नहीं ! आडा..डा...! मृग की नाभि में कस्तूरी (है) परंतु कस्तूरी की गंध वह बाहर ढूंढने जाता है. मर जाये ! शिकारी मारे और नाभिमें से कस्तूरी निकले उसे ले जाये और यह (छिरन) मर जाये ! आडा..डा...! इस प्रकार मरण पर्यंत भी विषयों का सेवन छोड़ता नहीं. आ..डा..डा...! सूक्ष्म बात है, बापू ! आ..डा..डा...!

धर्मी विषय का सेवन करते हैं, धर्मी को भी राग आता है परंतु उसमें सुषुब्धि

नहीं. दुःखबुद्धि (दुःख लगता है). अर..र..र...! ये (राग) कहां आया ? आ..हा...! समकित्ती को इन्द्रिय का विषय है, लेकिन है वह दुःख ! दुःख को सुख नहीं मानते. ये (अज्ञानी तो) दुःख को सुख मानकर विषयसेवन करता है. आहा..हा...! (धर्मी तो) जहर का प्याला देखते हैं ! धर्मी को राग आता है परंतु वह जहर का प्याला दिखता है ! अर..र..र...! आ..हा..हा...! अज्ञानी को प्रेम के रस में प्रेमरस लगता है. आ..हा...!

(अज्ञानीजिव तृष्णा की दाल से) 'मरने तक की परवाह न करके क्षणिक इन्द्रियविषयोंमें कूद पडते हैं. यदि उन्हें स्वभावसे ही दुःख न हो तो विषयोंमें रति ही न होनी चाहिए.' विषय में कूदता है ! अंधा होकर ! आहा..हा...! यदि स्वाभाविक दुःख न हो तो उसमें कूदे ही क्यों ? ऐसा कहते हैं. है ? 'स्वभावसे ही दुःख न हो तो विषयोंमें रति ही न होनी चाहिए. जिसके शरीरका दाल-दुःख नष्ट होगया हो...' शरीर में बुभार आदि नष्ट हो गया हो 'वह बाह्य शीतोपचारमें रति क्यों करेगा ?' फिर वह ठंडा उपचार क्यों करेगा ? आहा..हा...! गाथा तो बहुत बढ़िया है !

'इससे सिद्ध हुआ कि परोक्षज्ञानियोंके दुःख स्वाभाविक ही है.' आ..हा..हा...! जिसे आत्मा का ज्ञान नहीं, आनंद का धाम भगवान !... आहा..हा...! उसके अनुभव में प्रेम नहीं... आहा..हा...! वह इन्द्रिय के विषय में कूदकर, मरझ होता हुआ देखकर भी कूदता है ! आहा..हा...! अब, उससे विरुद्ध (बात करते हैं).

'अब, मुक्त आत्माके सुखकी प्रसिद्धिके लिये,...' क्या कहते हैं ? सिद्ध भगवान मुक्त हैं. उस आत्मा में सुख की प्रसिद्धि के लिये 'शरीर सुखका साधन होनेकी बातका खंडन करते हैं.' (अर्थात्) शरीर नहीं है इसलिये सुख नहीं है, ऐसा नहीं. शरीर सुख का साधन है ही नहीं. आहा..हा...! भगवान परमात्मा सिद्ध हुआ तो शरीर नहीं, इन्द्रियां नहीं (फिर भी) अतीन्द्रिय आनंद है. आहा..हा...! शरीर न हो तो सुखी नहीं होता है, ऐसा नहीं. आ..हा...! यह सिद्ध करते हैं.

'(सिद्ध भगवानके शरीरके बिना भी सुख होता है...)' शरीर है नहीं तो भी आनंद है. अतीन्द्रिय आनंद... अतीन्द्रिय आनंद...! आ..हा..हा...! '(...यह बात स्पष्ट समझानेके लिये, संसारावस्थामें भी शरीर सुखका-इन्द्रियसुखका-साधन नहीं है,...)' शरीरसुख का और इन्द्रियसुख का शरीर साधन नहीं (है) '(...ऐसा निश्चित करते हैं).' आहा..हा...! (अज्ञानीजिव ऐसा कहते हैं कि) शरीर हो तो सुख लगे. शरीर जाने के बाद सुख कहां से आता ? आहा..हा...! (गुजराती में कहावत है कि) 'पहले सुख ते जाते नर्या.' ऐसा पागल लोग कहते हैं ! पहला सुख - निरोगशरीर (का) सुख. दूसरा सुख - घर में चार पुत्र. तीसरा

अय मुक्तात्मसुखप्रसिद्धये शरीरस्य सुखसाधनतां प्रतिहन्ति -

पप्पा इद्वे विसये फासेहिं समरिसदे सहावेण।

परिणममाणो अप्पा सयमेव सुहं ण हवदि देहो ॥६५॥

प्राप्येष्टान् विषयान् स्पर्शैः समाश्रितान् स्वभावेन।

परिणममान आत्मा स्वयमेव सुखं न भवति देहः ॥६५॥

अस्य खल्वात्मनः सशरीरावस्थायामपि न शरीरं सुखसाधनतामापद्यमानं पश्यामः, यतस्तदापि पीतोन्मत्तकरसैरिव प्रकृष्टमोहवशवर्तिभिरिन्द्रियैरिमेऽस्माकमिष्टा इति क्रमेण विषयानभिपतद्भिरसमीचीनवृत्तितामनुभवन्नुपरुद्धशक्तिसारेणापि ज्ञानदर्शनवीर्यात्मकेन निश्चय-कारणतामुपागतेन स्वभावेन परिणममानः स्वयमेवायमात्मा सुखतामापद्यते। शरीरं त्वचेतनत्वादेव सुखत्वपरिणतेर्निश्चयकारणतामनुपगच्छन्न जातु सुखतामुपढौकत इति ॥६५॥

एवं परमार्थेनेन्द्रियसुखस्य दुःखस्थापनार्थं गाथाद्वयं गतम्। अथ मुक्तात्मनां शरीराभावेऽपि सुखमस्तीति ज्ञापनार्थं शरीरं सुखकारणं न स्यादिति व्यक्तीकरोति - पप्पा प्राप्य। कान्। इद्वे विसये इष्टपञ्चेन्द्रियविषयान्। कथंभूतान्। फासेहिं समरिसदे स्पर्शनादीन्द्रिय-रहितशुद्धात्मतत्त्वविलक्षणैः स्पर्शनादिभिरिन्द्रियैः समाश्रितान् सम्यक् प्राप्यान् ग्राह्यान्, इत्थंभूतान् विषयान् प्राप्य। स कः। अप्पा आत्मा कर्ता। किंविशिष्टः। सहावेण परिणममाणो अनन्तसुखोपादानमूतशुद्धात्मस्वभाव-

सुप्प - सुकुणनी नार. यौथा सुप्प - धरे जुवार-अनाज. ये अज्ञानी का सुप्प !!

‘पडेलुं सुप्प ते जाते नर्या’ (यानी) निरोग शरीर ! धूल में भी (सुप्प) नहीं है. निरोग हो तो क्या हुआ ? शरीर प्रति का प्रेम है वह मडादुःभी है. दूसरा सुप्प - यार पुत्र ! यार (क्या), ‘विछीया’ (गांव में) बारह दैजे हैं. ‘भुंभई’ में बारह दैजे हैं. दो-दो साल में अक-अक लडका हो तो यौबीस साल में बारह लडके होते हैं. आहा..हा...! बारह लडके (हैं तो) हम सुप्पी हैं ! धूल में भी (सुप्पी) नहीं है, असा कहते हैं. आहा..हा...!

शरीर सुप्प का साधन है ही नहीं. शरीर बिना भी आत्मा का आनंद आत्मा से आता है. आहा..हा...! है ? (सिद्ध भगवानके शरीरके बिना भी सुप्प होता है यह बात स्पष्ट समझानेके लिये, संसारावस्थामें भी शरीर सुप्पका-इन्द्रियसुप्पका-साधन नहीं है, असा

વિપરીતેનાશુદ્ધસુખોપાદાનભૂતેનાશુદ્ધાત્મસ્વભાવેન પરિણમમાનઃ । इत्थंभूतः सन् सयमेव सुहं स्वयमेवेन्द्रियसुखं भवति परिणमति । ण हवदि देहो देहः पुनरचेतनत्वात्सुखं न भवतीति । अयमत्रार्थः- कर्मावृतसंसारिजीवानां यदिन्द्रियसुखं तत्रापि जीव उपादानकारणं, न च देहः । देहकर्मरहितमुक्तात्मनां पुनर्यदनन्तातीन्द्रियसुखं तत्र विशेषेणात्मैव कारणमिति ॥६५॥

હવે, મુક્ત આત્માના સુખની પ્રસિદ્ધિ માટે, શરીર સુખનું સાધન હોવાની વાતનું ખંડન કરે છે (અર્થાત્ સિદ્ધભગવાનને શરીર વિના પણ સુખ હોય છે એ વાત સ્પષ્ટ સમજાવવા માટે, સંસારાવસ્થામાં પણ શરીર સુખનું - ઇન્દ્રિયસુખનું - સાધન નથી એમ નક્કી કરે છે) :-

ઇન્દ્રિયસમાશ્રિત ઇષ્ટ વિષયો પામીને, નિજ ભાવથી
જીવ પ્રણમતો સ્વયમેવ સુખરૂપ થાય, દેહ થતો નથી. ૬૫.

અન્વયાર્થ :- [સ્પર્શૈઃ સમાશ્રિતાનુ] સ્પર્શનાદિક ઇન્દ્રિયો, જેમનો આશ્રય કરે છે એવા [ઇષ્ટાન્ વિષયાનુ] ઇષ્ટ વિષયોને [પ્રાપ્યા] પામીને [સ્વભાવેન] (પોતાના અશુદ્ધ) સ્વભાવે [પરિણમમાનઃ] પરિણમતો થકો [આત્મા] આત્મા [સ્વયમેવ] સ્વયમેવ [સુખં] સુખરૂપ (- ઇન્દ્રિયસુખરૂપ) થાય છે, [દેહઃ ન ભવતિ] દેહ સુખરૂપ થતો નથી.

નિશ્ચિત કરતે હૈં) :-

पप्पा इट्ठे विसये फासेहिं समरिसदे सहावेण ।
परिणममाणो अप्पा सयमेव सुहं ण हवदि देहो ॥६५॥

નીચે હરિગીત :-

ઇન્દ્રિયસમાશ્રિત ઇષ્ટ વિષયો પામીને, નિજ ભાવથી,
જીવ પ્રણમતો સ્વયમેવ સુખરૂપ થાય, દેહ થતો નથી. ૬૫.

આહા..હા...! ટીકા ! ૬૫ (ગાથા કી) ટીકા. 'વાસ્તવમેં ઇસ આત્માકે લિયે સશરીર અવસ્થામેં

ટીકા :- ખરેખર આ આત્માને સશરીર અવસ્થામાં પણ શરીર સુખનું સાધન થતું અમે દેખતા-અનુભવતા નથી; કારણ કે ત્યારે પણ, જાણે કે ઉન્માદજનક મદિરા પીધેલ હોય એવી, પ્રકૃષ્ટ મોહને વશ વર્તનારી, 'આ (વિષયો) અમને ઇષ્ટ છે' એમ કરીને વિષયો તરફ ધસતી ઇન્દ્રિયો વડે અસમીચીન-પરિણતિપણું અનુભવતો હોવાથી, જેની શક્તિની ઉત્કૃષ્ટતા (-પરમ શુદ્ધતા) રોકાઈ ગઈ છે એવા પણ (પોતાના) જ્ઞાનદર્શનવીર્યાત્મક સ્વભાવે - કે જે (સુખના) નિશ્ચય-કારણરૂપ છે - પરિણમતો થકો સ્વયમેવ આ આત્મા સુખપણાને પામે છે (-સુખરૂપ થાય છે); અને શરીર તો અચેતન જ હોવાથી સુખત્વપરિણતિનું નિશ્ચય-કારણ નહિ થતું થકું જરાય સુખપણાને પામતું નથી.

ભાવાર્થ :- સશરીર અવસ્થામાં પણ આત્મા જ સુખરૂપ (-ઇન્દ્રિયસુખરૂપ) પરિણતિએ પરિણમે છે, દેહ નહિ; તેથી ત્યારે પણ (-સશરીર અવસ્થામાં પણ) સુખનું નિશ્ચય-કારણ આત્મા જ છે અર્થાત્ ઇન્દ્રિયસુખનું પણ વાસ્તવિક કારણ આત્માનો જ અશુદ્ધ સ્વભાવ છે. અશુદ્ધ સ્વભાવે પરિણમતો આત્મા જ સ્વયમેવ ઇન્દ્રિયસુખરૂપ થાય છે. તેમાં દેહ કારણ નથી; કારણ કે સુખરૂપ પરિણતિ અને દેહ તદ્દન ભિન્ન હોવાને લીધે સુખને અને દેહને નિશ્ચયથી કાર્યકારણપણું બિલકુલ નથી. ૬૫.

ભી શરીર સુખકા સાધન હો એસા હમ્ને દિખાઈ નહીં દેતા;...' આ..હા..હા...! શરીર નિરોગ હો વહ સુખ કા સાધન હૈ, એસા હમ્ને નહીં દિખાઈ દેતા, એસા કહતે હૈ. આહા..હા...! લોગ કહતે હૈ ના ? '૬૦ વર્ષ હુએ, ૭૦ વર્ષ હુએ (લેકિન) કભી સર પર સોંઠ નહીં લગાઈ ! કભી બુખાર આયા નહીં !' ઉસમ્ને ક્યા હુઆ ? આહા..હા...! ૬૦ વર્ષ હુએ લેકિન શરીર મેં કભી બુખાર આયા નહીં, સોંઠ લગાઈ નહીં ! ઉસમ્ને ધૂલ મેં ક્યા હૈ ? આહા..હા...!

'આત્માકે લિયે સશરીર અવસ્થામ્ને ભી શરીર સુખકા સાધન હો એસા હમ્ને દિખાઈ નહીં દેતા;...' આહા..હા...! 'ક્યોંકિ તબ ભી, માનોં ઉન્માદજનક મદિરાકા પાન કિયા હો એસી,...' આહા..હા...! 'પ્રબલ મોહકે વશ વર્તનેવાલી, 'યહ (વિષય) હમ્ને ઇષ્ટ હૈ'...' આહા..હા...! 'ઇસપ્રકાર વિષયોંકી ઓર દોડતી હુઈ ઇન્દ્રિયોંકે દ્વારા અસમીચીન (અયોગ્ય) પરિણતિકા અનુભવ કરનેસે જિસકી શક્તિકી ઉત્કૃષ્ટતા (-પરમ શુદ્ધતા) રુક ગઈ હૈ...' આ..હા..હા...! આત્મા પરમ શુદ્ધ, ભગવાન પરમાનંદ મૂર્તિ ! વિષય મેં ગૃહિ મેં દોડતે હૈ (તો) વહાં પરમ શુદ્ધતા રુક ગઈ હૈ. આ..હા..હા...! શરીર અનુકૂલ હો ફિર ભી વિષય કે અંદર ગયા તો શુદ્ધ શક્તિ હૈ વહ વહાં રુક ગઈ (યાની) દુઃખ મેં રુક ગઈ. આહા..હા...! હૈ ?

‘मानों उन्मादजनक मदिराका पान किया हो...’ आ..हा...! मानों दाड़ पिया हो ! जैसे ‘प्रबल मोहके वश वर्तनेवाली, ‘यह (विषय) हमें छष्ट है’ इसप्रकार विषयोंकी ओर दौडती दुर्ध छन्द्रियोंके द्वारा असमीचीन (अयोग्य) परिणतिका अनुभव करनेसे...’ आ..हा..हा...! अयोग्य दशा (यानी) राग (और) अज्ञान की दशा में ‘अनुभव करनेसे जिसकी शक्तिकी उत्कृष्टता (-परम शुद्धता) रुक गई है...’ (शक्ति की उत्कृष्टता रुक गई है का अर्थ) नीचे (है) ‘छन्द्रियसुषुप्त परिणमन करनेवाले आत्माकी ज्ञान-दर्शन-वीर्यात्मक स्वभावकी उत्कृष्ट शक्ति रुक गई है, अर्थात् स्वभाव अशुद्ध हो गया है.’ आ..हा...! स्वभाव तो स्वभाव है, पर्याय में अशुद्ध हो गया. आहा..हा...! ऐसा (सुने तो) कठिन पडे ! व्रत करना, अपवास करना (यह आसान था) लेकिन वस्तु के भान बिना तेरे व्रत और तप कहां है ? आहा...हा...!

‘(अपने) ज्ञान-दर्शन-वीर्यात्मक स्वभावमें - जो कि (सुषुप्तके) निश्चयकारणरूप है...’ आ..हा..हा...! अपने आत्मा में ज्ञान, दर्शन, वीर्य, आनंद (हैं) ये स्वभाव में (जो कि) सुषुप्त के निश्चय कारण हैं. (ऐसा) ‘परिणमन करता हुआ यह आत्मा स्वयमेव सुषुप्तको प्राप्त करता है,...’ आहा..हा...! अपने अतीन्द्रिय आनंद, ज्ञान और वीर्य की ओर जाते हैं और अपना शुद्ध परिणमन करते हैं... आ..हा..हा...! वह स्वयमेव सुषुप्त को प्राप्त करता है. उसको कोई शरीर और छन्द्रिय की जरूरत नहीं. आहा..हा...! (इस प्रकार) ‘(-सुषुप्त होता है;)...’

‘और शरीर तो अचेतन ही होनेसे...’ शरीर तो जड है. ‘सुषुप्तपरिणतिका निश्चय-कारण न होता हुआ किंचित् मात्र भी सुषुप्तको प्राप्त नहीं करता.’ आ..हा..हा...! शरीर किंचित् भी सुषुप्त का कारण नहीं, निरोग हो, ८० वर्ष तक भी रोग आया न हो (तो भी) शरीर सुषुप्त का कारण नहीं, दुःख का कारण है. आहा..हा...! है ? सुषुप्त का निश्चय कारणरूप आत्मा - आनंद, वीर्य और सुषुप्त की शक्ति का भंडार ! आ..हा..हा...! उस ओर के जुकाव से जो सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र्य होता है यह सुषुप्त का कारण है, आनंद तो वहां है. आ..हा...! ‘यह आत्मा स्वयमेव सुषुप्तको प्राप्त करता है,...’ वहां कोई शरीर और छन्द्रिय की जरूरत नहीं. आ..हा..हा...!

सम्यग्दर्शन में अपने स्वभाव की दृष्टि करने से शरीर और छन्द्रिय की जरूरत नहीं. वहां आत्मा (स्वयमेव) सुषुप्त प्राप्त करता है. आत्मा अतीन्द्रिय आनंद का स्वाद लेता है. आ..हा..हा...! सम्यग्दर्शन में, अपने अनंत आनंद का कंद प्रभु ! उसकी ओर के जुकाव से, स्वभाव का परिणमन करने से आनंद का परिणमन होता है. वहां सुषुप्त है. आहा..हा...! विषयों में, शरीर आदि में कहीं सुषुप्त है नहीं. बहुत झंझार करना पडे. आहा..हा...! (दुनिया से) अलग जात की बात है, बात तो ऐसी है. आहा..हा...!

‘शरीर तो अचेतन ही होनेसे सुषुप्तपरिणतिका निश्चय-कारण न होता हुआ किंचित् मात्र भी सुषुप्तको प्राप्त नहीं करता.’ आ..डा..डा...! (शरीर तो) मिट्टी, जड है.

श्रोता :- अतीन्द्रिय सुषुप्त कैसा होगा ?

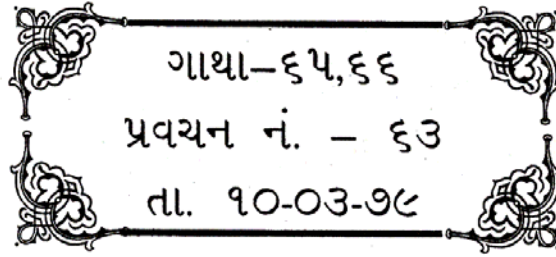
समाधान :- अतीन्द्रिय सुषुप्त तो (जो) समझे उसे मालूम पड़े. आडा..डा...! भगवान् अतीन्द्रिय आनंद का सागर है. उसका आश्रय करने से जो आनंद होता है, सुषुप्त की प्राप्ति होती है, उसमें शरीर बिलकुल काम करता नहीं. आडा..डा...! शरीर तो मुर्दा है.

(‘समयसार’ की) ८६ गाथा में आ गया है. ‘मृतक कलेवर !’ परम अमृतरस असा आत्मा ! परम अमृतरस से भरा आत्मा मृतक कलेवर में मूर्छित हो गया. असा ८६ गाथा में है. आडा..डा...! परम अमृतरूप विज्ञानधन भगवान् ! यह (शरीर) तो मृतक कलेवर है. अभी मृतक कलेवर (है) ! अभी, हां ! यह कलेवर तो मृतक है, मुर्दा है. इसमें चेतन है नहीं. इसमें – जड में चेतन कहां (है) ? चेतन तो भिन्न है. आ..डा..डा...! यह ‘समयसार’ में ८६ (गाथा में) आ गया है. आडा..डा...!

बेहद चैतन्यधातु राग में रुक गया. अपने स्वभाव की जबर नहीं वह राग के प्रेम में रुककर अपने (स्वभाव) का धात करता है. आडा..डा...! परम अमृतरूप महा विज्ञानधन प्रभु ! परम अमृतरूप विज्ञानधन प्रभु ! मृतक कलेवर – यह कलेवर मुर्दा है, उसमें मूर्छित होकर दुःखी होता है. आडा..डा...! ऐसी बात कठिन लगे ! अभी तो साधारण (भात) छोड़नी कठिन पड़े ! आ..डा..डा...! जिंदगी शाता में गुजारी हो... अनुकूल... अनुकूल... शाता... शाता... शाता...! आडा..डा...! परंतु वह तो दुःख है. अनुकूल शाता की सामग्री तो दुःख है, दुःख का निमित्त है. (उसमें) रति करते हैं वह दुःख है. आडा..डा...!

(यहां कहते हैं) ‘शरीर तो अचेतन होनेसे सुषुप्तपरिणतिका निश्चय-कारण न होता हुआ किंचित् मात्र भी सुषुप्तको प्राप्त नहीं करता.’ शरीर बिलकुल सुषुप्त का कारण नहीं. सुषुप्त का कारण तो भगवान् अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप है. उसकी दृष्टि और अनुभव करनेसे आनंद प्राप्त होता है. शरीर किंचित् सुषुप्त का कारण नहीं. विशेष कहेंगे...

(‘प्रवचनसार’) ६५ गाथा का भावार्थ. ‘सशरीर अवस्थामें भी आत्मा ही सुषुप्त (— इन्द्रियसुषुप्त) परिणामें परिणामन करता है,....’ क्या कहते हैं ? कि, यह शरीर है, शरीर ! तो शरीर में सुषुप्त नहीं. शरीर में सुषुप्त नहीं और वह सुषुप्त का कारण भी नहीं. किसका ? विषयसुषुप्त का. इन्द्रियसुषुप्त का भी शरीर कारण नहीं. आत्मा के सुषुप्त का कारण तो अंतर सम्यग्दर्शन में त्रिकाली ज्ञायकभाव को प्रगट (करना यह है), अतीन्द्रिय आनंद का कारण तो आत्मा है. आत्मा अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप है, उसको शरीर हो तो सुषुप्त मिले, ऐसा है नहीं. यह सिद्ध करने को यहां (ऐसा कहते हैं कि) इन्द्रियवाले को भी शरीर से सुषुप्त नहीं (है). सूक्ष्म बात है. शरीर तो जड है, धूल है और अपनी कल्पना से मानते हैं कि, मैं सुषुप्त (हूँ), इन्द्रिय के विषय में मैं सुषुप्त हूँ ! यह तो कल्पना का परिणामन है. शरीर उसमें कारण है नहीं. आहा..हा...!

श्रोता :- लौकिक में तो कहते हैं कि, ‘पड़ेलुं सुषुप्त ते जाते नर्या !’

पूज्य गुरुदेवश्री :- अज्ञानी तो माने. आहा..हा...!

यहां तो कहते हैं कि, अशरीर दशा में भी. अशरीरी दशा में सिद्ध को शरीर नहीं है इसलिये सुषुप्त नहीं है, ऐसा नहीं. शरीररहित आत्मा सिद्ध है और आत्मा भी शरीर और रागरहित है, ऐसी दृष्टि हो, सम्यग्दर्शन हो तो उसमें शरीर और रागरहित आत्मा में आनंद है तो आत्मा का आनंद प्रगट होता है. आहा..हा...!

धर्म की दृष्टि में भी आत्मा में आनंद है... आहा..हा...! अतीन्द्रिय आनंद ज्ञायक शुद्ध स्वरूप चैतन्य की दृष्टि करने से, अतीन्द्रिय आनंद है तो पर्याय में अतीन्द्रिय आनंद का वेदन होता है. पर्याय की दृष्टि से नहीं, राग की दृष्टि से नहीं, शरीर की दृष्टि से नहीं (परंतु) अपना विद्वानंदस्वरूप शुद्ध ध्रुव आनंदकंद प्रभु है, सम्यग्दर्शन में उसका

ध्येय बनाकर जो आनंद होता है, वह अतीन्द्रिय आनंद आत्मा में है उससे आनंद होता है। उसे कोई राग या शरीर हो तो आनंद होता है, ऐसा है नहीं।

यहां तो कहते हैं कि, शरीर अवस्था में भी इन्द्रियसुख जो है वह शरीर के कारण से नहीं। आत्मा का सुख तो वहां है नहीं। अनादि से शरीर के वश होकर, सशरीर दशा में भी 'आत्मा ही सुखरूप (-इन्द्रियसुखरूप)...' (परिणामन करता है)। (अर्थात्) मुझे ठीक है, इन्द्रिय का विषय ठीक है, शब्द, रूप, रस, गंध ठीक है, ऐसी परिणति अज्ञानी शरीर बिना अपने कारण से करता है। उसमें शरीर कोई कारण नहीं। इन्द्रियसुख में भी शरीर कारण नहीं। समझ में आया ? थोड़ा सूक्ष्म विषय है।

'सशरीर अवस्थामें भी आत्मा ही सुखरूप (-इन्द्रियसुखरूप) परिणतिमें परिणामन करता है,...' राग और पुण्य-पाप का भाव में हूं, जैसे इन्द्रियसुख में स्वयं अपने शरीर के बिना अपनी परिणति से सुख की कल्पना में - इन्द्रिय के सुख में परिणामन करता है।

श्रोता :- शरीर है तब तो सुख-दुःख है।

पूज्य गुरुदेवश्री :- नहीं, यही बात यहां करते हैं। शरीर बिलकुल (कारण) नहीं। शरीर इन्द्रियसुख में किंचित् कारण नहीं। इन्द्रियसुख, हां ! आत्मा का सुख तो आत्मा में है। आहा...हा...! परंतु इन्द्रियसुख में भी, परमात्मा पुकार करते हैं कि, इन्द्रिय के सुख में भी शरीर कारण नहीं। आ...हा...हा...! है ?

इन्द्रियसुखरूप, कल्पना मिथ्यात्वांति में मिथ्यादृष्टि - मैं सुखी (हूं), विषय में सुख है, ऐसी परिणति करते हैं। विषय या शरीर उसको कोई सुख उत्पन्न कराये, ऐसा है नहीं। आत्मा के सुख में तो आत्मा का आश्रय है, त्रिकाणी आनंदस्वरूप का आश्रय करते हैं तो आनंद होता है परंतु इन्द्रिय के सुख में भी शरीर कारण नहीं। समझ में आया ? इन्द्रियसुखरूप परिणति (अर्थात्) मुझे ठीक है, विषय में ठीक है, जैसे रागरूपी इन्द्रिय के विषय में दुःखरूप परिणामन करते हैं उसमें कोई शरीर कारण है नहीं। आहा...हा...! ये विषयसुख में आनंद मानते हैं उसमें भी शरीर कारण नहीं, ऐसा कहते हैं। वह कल्पना में मानता है कि, मुझे विषय में - भोग में मजा आता है, ऐसी परिणति करता है, इन्द्रियसुख में जो त्रांति (होती) है, वह अपने से परिणामन करता है, शरीर कारण है नहीं तो पैसा - धूल तो कारण है ही नहीं, ऐसा कहते हैं। समझ में आया ? क्या कहते हैं ?

मूल तो सिद्ध में शरीर नहीं फिर भी आत्मा का आनंद है, यह बताने को यहां भी (सशरीर अवस्था में भी) शरीर सुख का कारण नहीं (है), यह बताना है। यहां भी

शरीर सुषुप्त का कारण नहीं परंतु कल्पना करता है कि, मुझे यह ठीक है, विषय में मुझे भ्रम आता है, जैसे इंद्रिय का सुषुप्त जो त्रांति में (लगता है उसकी परिणति) करता है तो उसमें त्रांति कारण है, शरीर कारण नहीं. आहा..हा...!

श्रोता :- शरीर कारण हो तो सिद्ध में तो शरीर नहीं है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- इसलिये तो यह बात करते हैं कि, यदि शरीर कारण हो तो सिद्ध में तो शरीर नहीं है. इसलिये शरीर कारण है ही नहीं. इंद्रिय के सुषुप्त में भी शरीर कारण नहीं (है) तो आत्मा के - सिद्ध के अतीन्द्रिय सुषुप्त में शरीर कारण है ही नहीं. न्याय समझ में आता है ? आहा..हा...! Logic से न्याय समझना पड़े, भैया ! आहा..हा...!

यहां तो यह बात (कहते हैं कि), परमात्मा सिद्ध हुआ - श्रमो सिद्धांश ! उनको तो शरीर है नहीं, तो शरीर नहीं है तो सुषुप्त नहीं है ? (तो कहते हैं कि) उनको भी सुषुप्त का कारण शरीर नहीं. सुषुप्त का कारण तो भगवान्-आत्मा है. अतीन्द्रिय आनंद की ओर की दृष्टि में - अनुभव में अतीन्द्रिय आनंद आता है. यहां शरीरसहित (अवस्था में) भी शरीर इंद्रिय के सुषुप्त में कारण नहीं (है). शरीर अकिंचित्कर है. आहा..हा...! अज्ञानी रागद्वेषी परिणति करता है और इंद्रियसुषुप्त मुझे है, ऐसा मानता है. आहा..हा...! ऐसी बात है. आहा..हा...!

भगवान् ! यह 'प्रवचनसार' है. प्र = विशेषे वचन - दिव्यध्वनि ! तीनलोक के नाथ परमात्मा की दिव्यध्वनि ! उसका यह सार है !! उसमें यह बताना है कि, जो सिद्ध भगवान् हैं उनको शरीर नहीं, इंद्रिय नहीं. शरीर, इंद्रिय नहीं (है) तो सुषुप्त है कि नहीं ? (तो कहते हैं कि), शरीर और इंद्रिय (सुषुप्त का) कारण यहां भी नहीं (है). आहा..हा...! इंद्रिय के विषय में भी शरीर और इंद्रिय कारण है ही नहीं. यह तो जड है, धूल है. मिट्टी है. अज्ञानी कल्पना करके रागद्वेष परिणमता है और मैं इंद्रिय के विषय में सुषुप्त हूँ, ऐसा मिथ्यादृष्टि मानता है. शरीर के कारण से (सुषुप्त) नहीं. आ..हा...! जैसे (ही) पैसे के कारण से (सुषुप्त) नहीं, यह बात तो दूर रह गई. समझ में आया ? पैसे के कारण मैं सुषुप्त... संसार का सुषुप्त, हां ! वह दुःखी (है), परंतु संसार का सुषुप्त भी पैसे के कारण नहीं. वह कल्पना करता है कि, मुझे ठीक है, इसमें सुषुप्त हूँ - ऐसी मिथ्यात्वद्वेषी त्रांति में परिणमता है तो सुषुप्त मानता है. आहा..हा...! समझ में आया ?

आत्मा '(-इंद्रियसुषुप्त) परिणतिमें परिणमन करता है, शरीर नहीं;...' अज्ञानी आत्मा (परिणमन करता है) ! आहा..हा...! अपने में आनंद है यह तूलकर, इंद्रियसुषुप्त में ठीक है, जैसे सुषुप्त की कल्पनाद्वेष परिणमन करता है वह शरीर नहीं. इस सुषुप्तद्वेषी परिणति

में शरीर कारण नहीं. आहा..हा...! तो पैसा और स्त्री का शरीर, बड़ा मकान, बड़ी छज्जत सुभ का कारण है ही नहीं. छन्द्रीय के विषय में भी वह कारण तो है ही नहीं, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...! अज्ञानी की कल्पनारूप परिणामन है वह छन्द्रीय के विषय का यानी दुःख का कारण है. आहा..हा...! कठिन बात है, भाई ! वीतरागमार्ग बहुत कठिन !

छन्द्रीय में सुभ मानता है वह शरीर से नहीं (है), ऐसा कहते हैं. पैसे से नहीं, छज्जत से नहीं, स्त्री के शरीर से (नहीं). (स्त्री का शरीर तो) हड्डी, मांस है ! मांस और हड्डी है. उसमें भी कल्पना (करता) है कि, मुझे सुभ है, यह शरीर के कारण से नहीं. वैसे ही अपना शरीर भी सुंदर (हो), मांस और हड्डी अच्छे हैं तो अंदर छन्द्रीयविषय में (सुभ) मानता है तो (उसमें) शरीर कारण है, ऐसा है नहीं. आहा..हा...!

श्रोता :- लोग तो ऐसा पूछते हैं कि, आपकी तबियत कैसी है ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- तबियत किसकी ? शरीर की ? आत्मा की क्या तबियत है ? कि, मैं दुःखी हूँ. आहा..हा...! सम्यक्दृष्टि की तबियत क्या है ? कि, मैं सुखी हूँ. मेरा आत्मा आनंदस्वरूप भगवान ! भूतार्थ वस्तु है. आत्मा भूत नाम विद्यमान अर्थ नाम भाव. आहा..हा...! भूतार्थ है - भूत (यानी) विद्यमान, अर्थ (यानी) भाव. विद्यमान यीज अंदर भगवान पूर्णानंद का नाथ ! उसका आश्रय करने से अतीन्द्रिय आनंद की, शांति की प्राप्ति होती है उसमें आत्मा कारण है. विकल्प भी कारण नहीं. दया, दान के राग का विकल्प है वह भी आत्मा के अतीन्द्रियसुभ में कारण नहीं. अरे...! गुण-गुणी के भेद का विकल्प भी अतीन्द्रियसुभ में कारण नहीं, तो छन्द्रीयसुभ में तो कारण है कहां ? आहा..हा...! सूक्ष्म बात (है), भाई ! आहा..हा...!

श्रोता :- जितनी छच्छा का अभाव उतना छन्द्रीयसुभ ?

समाधान :- ऐसा अज्ञानी मानता है, परिणामता है. छच्छा में परिणामता है (और मुझे) सुभ है, ऐसा अज्ञानी मानता है. परंतु उस छच्छा के सुभ में शरीर कारण नहीं.

श्रोता :- छच्छा के अभाव में सुभ है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- छच्छा के अभाव में तो अपने आत्मा के आनंद से सुभ है. छच्छा का भाव ही छन्द्रीय के विषय (का) सुभ है. शरीर कारण नहीं है, ऐसा यहां बताना है. छन्द्रीय के विषय में भी शरीर कारण नहीं. यहां पहले ये बताना है.

तेरी परिणति त्रिकाली भगवान को भूलकर, अतीन्द्रिय आनंद के नाथ का स्वामीपना छोड़कर, छन्द्रीय में सुभ है, ऐसी कल्पनारूप तुम परिणामन करते हो, उसमें शरीर कारण नहीं. आहा..हा...! इसमें पैसे कारण नहीं, छज्जत कारण नहीं, पांय-पयास लाभ का बड़ा

मकान डो तो वह उसे सुष का कारण नहीं. इन्द्रिय का सुष, हां ! आत्मा का सुष तो वहां है ही कहां ? आहा..हा...! लोग कहते हैं ना ? कि, हम धन-दौलत से सुषी हैं ! तो कहते हैं कि, यह बात ही जूठी है. अज्ञानी धन-दौलत से सुषी नहीं. अज्ञानी मान्यता में जो अशुद्ध परिणति करता है उसमें सुष मानता है, वह परिणति उसकी है. वह शरीर के कारण से है, ऐसा है नहीं. ऐसी बात है ! अभी तो सुनने मिलना मुश्किल है. यीज ही ऐसी डो गઈ, लोगोंने कुछ का कुछ (उलटा मान लिया है). आहा..हा...!

श्रोता :- 'सोनगढ' आये तो समझे नहीं तो कहां से समझे ?

समाधान :- यहां मकान किस लिये बनाया है ? पंद्रह दिन-महीना रहे, फिर दस महीने वहां (अपने शहर में रहे) ! नौकरीवाले भी ५०-५५ वर्ष में निवृत्त डो जाते हैं, यहां तो ७५ वर्ष डो जाये तो भी निवृत्त नहीं डोते ! आहा..हा...!

यहां तो प्रभु तीनलोक के नाथ ऐसी पुकार करते हैं कि, शरीर के कारण से प्रभु ! तुझे इन्द्रिय का सुष भी नहीं. तेरी कल्पना से तू इन्द्रिय का सुष मानता है. यह तेरा विकार का परिणामन है. उसमें तू सुष मानता है, उसमें शरीर बिलकुल कारण नहीं. यह तो मिट्टी, जड, धूल है. आ..हा..हा...! अक न्याय भी तो उसे यथार्थ बैठना याहिये ना !

दाल, यावल, अखी सञ्ज, मैसुब, पकौडी ये कोई सुष का कारण नहीं, ऐसा कहते हैं. मात्र वहां कल्पना (में) मानता है कि, यह ठीक है. उसका विकाररूप परिणामन करता है. इन्द्रियसुष का यह कारण है, (शरीर नहीं). इन्द्रियसुष है दुःख, लेकिन लोग मानते हैं इस अपेक्षा से बात कही है. आ..हा..हा...!

शरीर में गरमी बहुत दुई (तो) पंजा (किया और) ठंडा पानी (पिया) तो कहते हैं कि, इन्द्रिय के सुष में वह कारण नहीं. आहा..हा...! उसकी कल्पनारूप परिणामन है वह कारण है. वह पंजा और ठंडी डवा में (अखी लगे), बेडोश जैसा डो जाये तो उसे डवा डाले, तो वह इन्द्रिय सुष का कारण है ? ना. वह तो परयीज है. आत्मा पर को तो छूता भी नहीं. इन्द्रिय के सुष में पर को तो छूता भी नहीं. आहा..हा...! तीनकाल तीनलोक में अपनी पर्याय के अलावा (आत्मा) परद्रव्य को कभी छूता नहीं. अरे..रे...! कौन माने ?

('समयसार' की) तीसरी गाथा में कहा ना ? पहले कहा था. तीसरी गाथा ! भगवान त्रिलोकनाथ तीर्थकरदेव सर्वज्ञ की दिव्यध्वनि है कि, प्रत्येक पदार्थ अपने गुण और पर्याय को युंभन करता है, छूता है, स्पर्श करता है. अन्य द्रव्य के द्रव्य, गुण, पर्याय को कभी छूते नहीं. शरीर की पर्याय को आत्मा कभी छूता ही नहीं. आ..हा..हा..हा...! (अज्ञानी)

अपने राग और द्वेष की पर्याय को छूता है. ज्ञानी अपनी आनंद और शांति की पर्याय को छूते हैं. आ..डा..डा...! ऐसा मार्ग... ! (लोगों को) बेचारों को मिलता नहीं और बाहर से डो..डा... डो...डा... (करते हैं) ! अरे...! अनंतकाल में रणउते हुआ भगवान तीर्थकर के जैनधर्म में जन्म हुआ उसे भी सुनने नहीं मिले ! आ..डा..डा...! बहुत दृष्टांत देकर सिद्ध किया.

(अज्ञानीजव) कल्पना करता है कि, मुझे इन्द्रिय का सुख है. इस कल्पना में शरीर कारण नहीं. क्योंकि शरीर को तो छूता ही नहीं. अज्ञानी अपने रागपरिणाम को छूता है तो इस परिणामन में अज्ञानी-आत्मा कर्ता है. आडा..डा...! यहां तो लाभ रूपये मिले, लडके-लडकी ठीक डो (तो मानता है कि) मैं सुखी हूँ ! दूसरे गरीब इन्सान से डम (ज्यादा) सुखी हूँ ! किस कारण से (सुखी मानता है ?) कि, यह शरीर सुंदर मिला है, लक्ष्मी मिली है उस कारण से ! यहां भगवान 'ना' कहते हैं. समझ में आया ?

भगवान त्रिलोकनाथ जिनेश्वरदेव केवलज्ञानी परमात्मा इन्द्रों और गणधरों के समक्ष यह बात कहते थे. वह बात ये है. आडा..डा...! जैनकुल में जन्म डो फिर भी सत्य बात सुनने मिले नहीं, क्या करे ? आ..डा..डा...!

'इसलिये सशरीर अवस्थामें भी...' 'सशरीर अवस्था में' (यानी) शरीरसहित अवस्था में भी. 'सुखका निश्चय कारण आत्मा ही है,...' देजो ! आत्मा का अर्थ - अशुद्ध परिणामन (सुख का कारण है). त्रिकाली आत्मा कारण नहीं है. अज्ञानी अशुद्ध परिणामन सुख का कारण मानता है. आडा..डा...! ऐसी बात है ! 'सशरीर अवस्थामें भी सुखका...' (यानी) शरीरसुख का. इन्द्रियसुख है तो दुःख. परंतु लोग सुख मानते हैं ना ! इस अपेक्षा से सुख कहने में आया है. आडा..डा...!

'इसलिये सशरीर अवस्थामें भी सुखका निश्चय कारण आत्मा...' (है). 'आत्मा' का अर्थ त्रिकाली आत्मा नहीं. आत्मा का अशुद्ध परिणामन है यह कारण है. आत्मा (कहा) है लेकिन त्रिकाली आत्मा की बात यहां है नहीं. आत्मा का अशुद्ध परिणामन है, यह अशुद्ध परिणामन इन्द्रिय के सुख का कारण अज्ञानी मानता है. परंतु शरीर से इन्द्रिय का सुख है, यह (बात) है ही नहीं.

श्रोता :- बहुत कम लोगों को यह बात जमे.

पूज्य गुरुदेवश्री :- बात ऐसी है, भगवान !

आडा..डा...! भगवान अंदर बिराजते हैं ! परमानंद का नाथ ! अतीन्द्रिय अमृत का सागर भगवानआत्मा है. इस अमृतसागर की दृष्टि करने से (अतीन्द्रिय सुख प्रगट

होता है). शरीर और इंद्रियां तो हैं ही नहीं परंतु कोई विकल्प भी है नहीं, अरे...! पर्याय का आश्रय है नहीं. आ..डा..डा...! पर्याय भी व्यवहारनय है. आ..डा..डा...! निश्चयनय का विषय जो शुद्ध ज्ञायकभाव, आनंद(स्वरूप) प्रभु ! उसका आश्रय करने से जो आनंद आता है, यह आनंद कोई पर्यायनय से, शरीर से, विकल्प से भी है नहीं.

यहां सशरीर अवस्था में भी आत्मा अशुद्धरूप से परिणामता है, यह परिणामन कल्पना का कारण है, शरीर नहीं. आ..डा..डा...!

श्रोता :- शरीर मेरा है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- शरीर मेरा है, धूल है, मिट्टी ! राખ है तो स्मशान में राખ डो जायेगी. राખ छतनी भी नहीं डोगी. यहां अग्नि ठिठेगी ! अग्नि ! डण..डण..डण..डण...! राખ डोकर छतनी राખ डो जायेगी. डवा आयेगी तो (डिड जायेगी). 'रजकण तेरा रખडेगा....' रजकण तेरा रખडेगा ! आ..डा..डा...! 'जेम रખडती रेत, पछी नर-तन पामीश क्वां ? येत, येत, नर येत !' 'रजकण... रजकण तारा...' इस शरीर के रजकण '...रખडशे, जेम रખडती रेत, पछी नर-तन पामीश क्वां ? येत, येत, नर येत !' आ..डा..डा...! बीस-बीस साल के जवान यले जाते हैं ! पचीस-पचीस साल के अेक क्षण में (यले जाते हैं) ! आडा..डा...!

(अेक मुमुक्षु) कहते थे कि, 'भडाराज ! मैं बैठा था और मेरा मित्र २८ साल की उम्र का बैठा था. (दोनो) बात करते थे. (उसे) कोई रोग नहीं. बातचीत करते थे, उसमें डू... डुआ, अैसे देखा तो (मर) गया !' देड छूट गया, कुछ रोग नहीं. आ..डा...! देड की स्थिति का अंत आयेगा तो प्रभु ! वह तो छूटेगा ही. आडा..डा...! 'डम छूटेगा !' अैसा कहकर नहीं छूटेगा. पहले मृत्यु के नगाडे बजेंगे फिर मृत्यु (आयेगा), अैसा नहीं. अकस्मात् अेकदम देड छूटेगा. आडा..डा...! वह तेरे (डाय की) यीज कहां है ? आडा..डा...!

यहां तो (कहते हैं कि), इंद्रिय के सुष में शरीर किंयित् कारण नहीं. वह अज्ञानी की कल्पनास्वरूप आत्मा की परिणति कारण है. यहां 'आत्मा' शब्द (का अर्थ) यह लेना. आत्मा यानी त्रिकाली आत्मा नहीं. परंतु आत्मा अपनी अशुद्ध परिणति करता है, वह आत्मा सुष की कल्पना में कारण है. इंद्रिय के सुष की कल्पना में ! मिथ्या त्वांति से (कल्पना करता है). आडा..डा...!

अरे...! जवान शरीर डो, जवान स्त्री डो... आडा..डा...! और भोग में आनंद माने ! अरे...रे...रे...! आ..डा...! अरे...! अेकबार नजरों से अेक आदमी को तो अैसा देखा था ! मैंने कहा, 'रात्रि का समय डो गया है और तुमने ये पेडे क्वां लिये ?' पेडा ! पेडा ! फिर (डम) समज गये कि, ठीक ! ये घर जाकर भोग लेना है इसलिये पहले पेडा जाकर

भोग लेगा ! अनुभव तो बहुत हो गये हैं ना ! ८० वर्ष हो गये ! शरीर को ८० वर्ष (हुआ) ! सौ में दस कम ! रात्रि के आठ बजे हैं. अभी तो छः बजे पीयडी, कढ़ी, पकोड़े पाये हैं और नौ बजे ये पेडा क्यों ले रहा है ? हम समझ गये कि, ओ..हो...! आहा..हा...! दुनिया क्या करती है ?! भोग लेने से पहले पेडा पाये और बाद में भोग ले तो फिर ज्यादा मजा आये ! आ..हा..हा...! भ्रमशा तो देखो ! इस भ्रमशा में शरीर तो बिलकुल कारण नहीं, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...! आत्मा कारण है, ऐसा कहा ना ?

‘निश्चय कारण आत्मा ही है...’ आत्मा कारण है, इसका अर्थ उसकी अशुद्ध परिणति ही कारण है. आ..हा..हा...! भगवान कहते हैं वह एक बात तो यथार्थ समझे ! यहां तो कुछ समझना नहीं और अंध होकर चले जाते हैं ! कुछ मालूम नहीं. अरे...! जिंदगी चली जा रही है, भाई ! आहा..हा...!

‘अर्थात् इन्द्रियसुषुप्ता भी वास्तविक कारण आत्माका ही अशुद्ध स्वभाव है.’ देखो ! आया ? आत्मा का कारण (माने) आत्मा का अशुद्ध स्वभाव, अशुद्ध भाव. आहा..हा...! शरीर नहीं, (वह तो) अकिंचित्कर (है). शरीर और इन्द्रियां आत्मा की सुषुप्ता की कल्पना में किंचित् कारण नहीं. आहा..हा...! कर्म भी कारण नहीं. उसका अशुद्ध स्वभाव कारण है. आहा..हा...!

‘अशुद्ध स्वभावमें परिणामित आत्मा ही...’ है ? अशुद्ध मलिन स्वभाव में परिणामित ‘आत्मा ही स्वयमेव इन्द्रियसुषुप्ता होता है.’ इन्द्रिय के सुषुप्ता स्वयमेव अशुद्ध परिणामन से होता है. आहा..हा...! ‘उसमें शरीर कारण नहीं है;...’ है ? यहां आपके पैसे – धूल की तो बात ही नहीं है.

‘बंबई’ में हम एकबार ठहरे थे. दरिया किनारे ७० लाख का एक मकान है. दरिया बहुत करीब था, वहां देखा तो बगले मछली पाते थे. बगला ! बगला ! मैंने सेठ को पूछा ‘ये बगले कहां तक जाते हैं ?’ (उन्होंने कहा) ‘महाराज ! बीस-बीस मील दूर जाते हैं !’ समुद्र में मछली को लेने (घतनी दूर जाते हैं). आ..हा...! बीस मील तक दूर जाते थे ! (बीस में) पेडा नहीं, (कुछ) नहीं, लेकिन मछली को पाने को (घतनी दूर जाते थे !) आहा..हा...! बीस मील जाये और बीस मील (वापिस) आये. अरे..रे..रे...! ऐसी स्थिति. बापू ! जैसे अनंत भव किये हैं, भाई ! तुझे मालूम नहीं. वर्तमान में शरीर (आदि) ठीक देखा तो सब कुछ भूल गया. आहा..हा...! बीस मील ! बीस मील तक बगले (जाते हैं). बगला कहते हैं ना ? मछली जब तक नहीं मिलती, मछली उपर आये तो पाये ना ? पानी में तो जा सकता नहीं, तो बीस मील तक चले जाते थे. अरे..रे...! मरकर

अथैतदेव दृढयति -

एगंतेण हि देहो सुहं ण देहिस्स कुणदि सग्गे वा।
 विसयवसेण दु सोक्खं दुक्खं वा हवदि सयमादा ॥६६॥
 एकान्तेन हि देहः सुखं न देहिनः करोति स्वर्गं वा।
 विषयवशेन तु सौख्यं दुःखं वा भवति स्वयमात्मा ॥६६॥

अयमत्र सिद्धान्तों यद्विव्यवैक्रियिकत्वेऽपि शरीरं न खलु सुखाय कल्प्येतेतीष्टानामनिष्टानां वा विषयाणां वशेन सुखं वा दुःखं वा स्वयमेवात्मा स्यात् ॥६६॥

अथ मनुष्यशरीरं मा भवतु, देवशरीरं दिव्यं तत्किल सुखकारणं भविष्यतीत्याशङ्कां निराकरोति - एगंतेण हि देहो सुहं ण देहिस्स कुणदि एकान्तेन हि स्फुटं देहः कर्ता सुखं न करोति। कस्य। देहिनः संसारिजीवस्य। क्व। सग्गे वा आस्तां तावन्मनुष्याणां मनुष्यदेहः सुखं न करोति। कस्य। देहिनः संसारिजीवस्य। क्व। सग्गे वा आस्तां तावन्मनुष्याणां मनुष्यदेहः सुखं न करोति, स्वर्गं वा योऽसौ दिव्यो देवदेहः सोऽप्युपचारं विहाय सुखं न करोति। विसयवसेण दु सोक्खं दुक्खं वा हवदि सयमादा कितु निश्चयेन निर्विषयामूर्तस्वाभाविकसदानन्दैकसुखस्वभावोऽपि व्यवहारेणानादिकर्मबन्धवशाद्विषयाधीनत्वेन परिणम्य सांसारिकसुखं दुःखं वा स्वयमात्मैव भवति, न च देह इत्यभिप्रायः ॥६६॥

किर नरक में जाना ! आडा..डा...! नरक योनि में उत्पत्ति ! आडा..डा...! वहां के दुःख सहन नहीं कर सके भाई ! जैसे दुःख प्रभु ! तूने सहन किये हैं. आडा..डा...!

प्रभु तो कहते हैं कि, पड़ली नरक में दस हजार वर्ष की स्थिति में तुम अनंतबार गये और दस हजार अक समय में अनंत बार, दस हजार दो समय में अनंत बार, (जैसे ही) तीन, चार, पांच, छः, असंख्य समय करते... करते... सागरोपम तक चले गये. अनंत... अनंत... बार ! जिसके दुःख की वेदना करोड़ों जल्म से, करोड़ों जल्म में नहीं कह सके, जैसा 'रत्नकरंड श्रावकाचार' में भगवान कहते हैं. आडा..डा...! (लेकिन) भूल गया ! यहां शरीर और इंद्रियां (कुछ ठीक भिले तो भूल गया). आडा..डा...!

હવે આ જ વાતને દૃઢ કરે છે :-

એકાંતથી સ્વર્ગ્ય દેહ કરે નહીં સુખ દેહીને,
પણ વિષયવશ સ્વયમેવ આત્મા સુખ વા દુઃખ થાય છે. ૬૬.

અન્વયાર્થ :- [एकान्तेन हि] એકાંતે અર્થાત્ નિયમથી [स्वर्गे वा] સ્વર્ગમાં પણ [देहः] દેહ [देहिनः] દેહીને (-આત્માને) [सुखं न करोति] સુખ કરતો નથી; [विषयवशेन तु] પરંતુ વિષયોના વશે [सौख्यं दुःखं वा] સુખ અથવા દુઃખરૂપ [स्वयं आत्मा भवति] સ્વયં આત્મા થાય છે.

ટીકા :- આ અહીં સિદ્ધાંત છે કે - 'શરીર, ભલે તેને દિવ્ય વૈક્રિયિકપણું હોય તોપણ, સુખ કરી શકતું નથી;' માટે, ઇષ્ટ અથવા અનિષ્ટ વિષયોના વશે સુખ અથવા દુઃખરૂપ સ્વયમેવ આત્મા થાય છે.

ભાવાર્થ :- શરીર, સુખદુઃખ કરતું નથી. દેવનું ઉત્તમ વૈક્રિયિક શરીર સુખનું કારણ નથી કે નારકનું શરીર દુઃખનું કારણ નથી. આત્મા પોતે જ ઇષ્ટ-અનિષ્ટ વિષયોને વશ થઈ સુખ-દુઃખની કલ્પનારૂપે પરિણમે છે. ૬૬.

યહાં યહ કહતે હૈં, 'क्योंकि सुખरूप परिणति और शरीर सर्वथा भिन्न होनेके कारण...' ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! કલ્પના મેં જો સુખ કી કલ્પના કી પર્યાય હૈં ઉસ પરિણતિ ઓર શરીર કે બીચ મેં તો અત્યંત અભાવ હૈ, તદન ભિન્ન હૈ. આહા..હા...! અશુદ્ધ પરિણતિ મેં જો સુખ માનતા હૈ વહ પરિણતિ શરીર કો છૂતી નહીં ઓર શરીર પરિણતિ કો છૂતા નહીં. અરે..રે...! યહ કેસે બૈઠે ? આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ક્યા કહા ?

'शरीर सर्वथा भिन्न होनेके कारण...' કિસસે ? ઇન્દ્રિય કે વિષય મેં કલ્પના હુઈ કિ, યે મુજે ઠીક હૈ ઐસી જો અશુદ્ધ પરિણતિ - પર્યાય ઉસસે શરીર બિલકુલ ભિન્ન હૈ. શરીર બિલકુલ ભિન્ન હૈ. આ..હા...! સર્વથા ભિન્ન હૈ. સર્વથા ભિન્ન હૈ, કથંચિત્ ભિન્ન હૈ, ઐસા નહીં. આહા..હા...! ઇન્દ્રિય કે સુખ કી પરિણતિ મેં શરીર સર્વથા ભિન્ન હૈ. કથંચિત્ ભિન્ન હૈ ઓર કથંચિત્ અભિન્ન હૈ, ઐસા હૈ નહીં. આ..હા..હા...! એક દ્રવ્ય મેં દૂસરે દ્રવ્ય કા અત્યંત અભાવ હૈ. ભગવાનઆત્મા કી અશુદ્ધ પરિણતિ મેં શરીર કા અત્યંત અભાવ હૈ ઓર શરીર કી પર્યાય મેં અશુદ્ધ પરિણતિ કા અત્યંત અભાવ હૈ. આહા..હા...! ઐસી બાત

है !

‘शरीर सर्वथा भिन्न होनेके कारण सुખ और शरीर में निश्चयसे किञ्चित्मात्र भी कार्यकारणता नहीं है.’ दृषो ! इन्द्रियसुख की कल्पना में शरीर किञ्चित् कारण नहीं. सर्वथा भिन्न है, उसका बिलकुल कारण नहीं. आहा..हा...!

‘अब, इसी बातको दृढ करते हैं :-’ ६६ (गाथा).

एगंतेण हि देहो सुहं ण देहिस्स कुणदि सग्गे वा।
विसयवसेण दु सोक्खं दुक्खं वा हवदि सयमादा।।६६।।

‘अकान्तथी स्वर्ग्य देह’ क्या कहते हैं ? कि, स्वर्ग में तो शरीर के कारण से सुख होगा कि नहीं ? यहां भले न हो. (लेकिन) वहां भी शरीर सुख का कारण नहीं, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...!

अकान्तथी स्वर्ग्य देह करे नहीं सुख देहीने,
पण विषयवश स्वयमेव आत्मा सुख वा दुःख थायं छे. ६६.

आ..हा..हा...! अरे...! भगवान ! ऐसी बात सुनने मिलनी भी कठिन है, भाई ! आहा..हा...! लोगों को बाहर की हो..हा... हो..हा... (अच्छी लगती है). अरे..रे...! पैसा... पैसा... ‘नाईरोबी’ में करोडोपति (हैं) ! उसे यह कहां सुनने मिले ? आहा..हा...! धूलपति हैं ! करोड माने ४८, उसका पति माने धूल का पति है ! आहा..हा...! परंतु उस धूल के कारण से पति मानते हैं, ऐसा नहीं. ममता है कि, यह थीज मेरी है. ममता के परिणामन में और धूल में अत्यंत अभाव है. आहा..हा...! ममता के परिणाम (को) लक्ष्मी छूती नहीं (और) लक्ष्मी को ममता के परिणाम छूते नहीं. ऐसी बात है !

श्रोता :- लोक में तो (ऐसा ही) प्रसिद्ध है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लोगों (के) पागलपन में तो प्रसिद्ध ही हो ना ! यह तो भगवान की कॉलेज है ना, भाई ! यह भगवान की कॉलेज है !

श्रोता :- यह कॉलेज कैसी ખुલી है जो ખुली ही रहती है ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- यहां तो जिसे गरज हो वह आये ! ‘नाईरोबी’ (आने के लिये)

के ध्येय में पर्याय का भेद भी नहीं... आहा..डा...! तो राग तो कहां से आया ? ऐसा मार्ग है, भाई !

अंतर आनंदमूर्ति प्रभु ! ज्ञायक भूतार्थ भाव ! भूत नाम विद्यमान, अर्थ नाम भाव. विद्यमान पदार्थ, विद्यमान वस्तु – भाव महा प्रभु है ! आहा..डा...! उसका आश्रय करने से सम्यग्दर्शन और आनंद होता है, तब धर्म होता है, बाकी सब थोथा है.

(अेक लेख आया है उसमें लिखा है कि), 'उन लोगों का छतना प्रचार चल रहा है कि, उनके बड़े-बड़े विद्वान तैयार हुआ हैं और बढ़ते जा रहे हैं और पुराने पंडितों का कुछ चलता नहीं है.' भाई ! मार्ग यह है, बापू ! परमात्मा तीनलोक के नाथ 'सीमंघर भगवान' के पास से यह मार्ग आया है ! आहा..डा...! यह मार्ग बाहर से आया नहीं, भाई ! आ..डा..डा...! बड़ा लेख लिखा है. लोग मानते हैं कि, महाराज पधारे तो पैसे होते हैं ! कोई ऐसा माने उसमें हमें क्या ? उससे क्या होता है ? वह तो पुण्य हो तो होता है. यहां से क्या होता है ? यहां के बहुत भक्त गरीब हैं. पैसेवाले बहुत हैं तो उसमें क्या ? यहां पैसेवाले बहुत आते हैं और हमारे कुटुंबी भी पैसेवाले हैं. गृहस्थाश्रम में बड़ी पैसेवाली दुकान है, 'पालेज' में दुकान है, वहां हम पांच साल रहे. दुकान है चालीस लाख रुपये हैं. तीन-चार लाख की आमदनी है. इस तरह कुटुंब भी पैसेवाला, यहां बड़े-बड़े पैसेवाले सेठ आते हैं तो लोग मानते हैं कि, महाराज के कारण से पैसे मिलते हैं. लकड़ी में कुछ है, ऐसा लोग कहते हैं !

'अमरेली' (गांव का) अेक जज था. हम वहां गये थे तब सब सेठ आये थे. वहां अेक वकील थे उन्होंने जज को कहा 'आज मैं नहीं आ पाऊंगा. महाराज के व्याख्यान सुनने जाना है.' तो जज ने कहा 'कौन से महाराज ? उनकी लकड़ी फिरती है और पैसा मिलता है वे महाराज ?' जज के पास ऐसी बात चली है ! लकड़ी तो हाथ में पसीना होता है (इससे शास्त्र की आशातना नहीं हो इसलिये लकड़ी रजते हैं). लकड़ी में कुछ है नहीं. आत्मा में है. 'आफ़िका' में भी बात पहुंच गई है, ऐसा कहते हैं. (वहां) ६० घर है तो सब लाभोपति हैं, कोई पर्यास लाभ, कोई साठ लाभ ! पैसे तो पुण्य हो तो आये. उसमें आया क्या ? धर्म के कारण से आता है, ऐसा तो है नहीं.

यहां तो परमात्मा यह इरमाते हैं... आहा..डा...! है ? ६६ (गाथा की टीका). 'यहां यह सिद्धांत है कि – भले ही दिव्य वैक्यिकता...' आहा..डा...! 'प्राप्त हो...' (अर्थात्) वैक्यिक शरीर स्वर्ग का मिले तो भी यह शरीर सुभ का कारण नहीं – यह सिद्धांत लेना है. आहा..डा...! है ? सर्वार्थसिद्धि में देव की स्थिति उउ सागर की है. समकित्ती ! उउ सागर !

एक सागर में इस कोडाकोडी पत्योपम ! एक पत्य के असंख्यवे भाग में असंख्य अरजों वर्ष ! भगवान का यह कथन है ! आ..डा..डा...! सर्वार्थसिद्धि के (देव) उउ सागर पर्यंत यथा करते हैं ! क्योंकि उनको आहार नहीं, पानी नहीं, स्त्री नहीं, व्यापार-धंधा कुछ नहीं. उउ सागर ! अकावतारी – एकत्वतारी हैं ! वहां से निकलकर मनुष्य होकर मोक्ष जानेवाले हैं. सर्वार्थसिद्धि ! आ..डा..डा...! परंतु यह शरीर सुष का कारण नहीं, ऐसा कहते हैं. समकिति हैं तो उनको आत्मा का सुष का कारण है. आत्मा में दृष्टि पड़ी है और आत्मा का आश्रय है तो आनंद है. शरीर (कारण) नहीं. इन्द्रिय के सुष में भी शरीर कारण नहीं. आ..डा..डा...! है ?

‘यहां यह सिद्धांत है कि – भले ही दिव्य वैक्यिकता प्राप्त हो तथापि ‘शरीर सुष नहीं दे सकता’;...’ (कोई) भस्म उत्पादि रहते हैं तो यह सुष का कारण नहीं, ऐसा कहते हैं.

श्रोता :- रोगी हो तो उसे दुःख तो होता है ना ?

समाधान :- नहीं, नहीं, रोग के कारण दुःख नहीं, ऐसा कहते हैं. अनिष्ट मानकर अप्रीति करता है यह दुःख का कारण है, शरीर नहीं. आ..डा..डा...! धर्मात्मा को कभी देव समुद्र में ले जाये, मुनि हो (उन्हें) समुद्र में ले जाये... आ..डा..डा...! उपर से नीचे गिराये ! अंदर में शरीर से भिन्न आत्मा का ध्यान करते हैं (उसमें) आनंद है. वहां से केवलज्ञान पाकर मोक्ष हो जाता है. आ..डा..डा...!

यहां तो कहते हैं कि, औद्यारिक शरीर तो सुष का कारण नहीं परंतु इन्द्रों को वैक्यिक शरीर मिलता है, यह तो सुष का कारण है कि नहीं ? तो कहते हैं कि, यह भी कारण है नहीं. आ..डा..डा...! यह तो प्रभु का मार्ग (है). ‘वीरनो मार्ग छे शूरानो, कायरना नहीं काम’ वहां छिजडे जैसे कायर का काम नहीं. आ..डा..डा...! यह तो वीर का मार्ग ! तीनलोक के नाथ ! अनंत तीर्थकर हुअे और वर्तमान में बीस तीर्थकर बिराजते हैं. महाविदेह में लाखों केवली बिराजते हैं. महाविदेहक्षेत्र में साक्षात् बिराजते हैं. आ..डा..डा...! उनकी यह वाणी है. आ..डा...!

‘इसलिये, आत्मा स्वयं ही छष्ट अथवा अनिष्ट...’ है ? ‘छष्ट अथवा अनिष्ट विषयोंके वशसे...’ (अर्थात्) विषय के वश. छष्ट विषय के वश राग (होता है और) अनिष्ट विषय के वश दुःख (होता है). (ऐसे) ‘सुष अथवा दुःखरूप स्वयं ही होता है.’ शरीर नहीं. छष्ट-अनिष्ट विषय के वश होकर अज्ञानी सुष-दुःख की कल्पना अपने से करता है. उसमें शरीर कारण है नहीं. आ..डा..डा...! निरोग शरीर मिले तो सुषी है ! धूल में (सुषी)

है नहीं और सरोज शरीर रहता है तो दुःखी है, धूल (में) भी (दुःखी) नहीं. आ..डा..डा...! छष्ट-अनिष्ट विषय में प्रती-अप्रतीति करता है, इस कारण से सुख-दुःख की कल्पना होती है. शरीर कारण है नहीं. आ..डा..डा...! है ? बहुत बढ़िया श्लोक (-गाथा) है ! आ..डा..डा...! आत्मा के सुख की तो क्या बात करनी, परंतु छन्द्रिय के सुख में शरीर कारण नहीं, ऐसा कहते हैं.

श्रोता :- 'पहेलुं सुख ते जाते नर्या' ऐसा लोग कहते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल है. 'पहेलुं सुख ते जाते नर्या' अज्ञानी मानते हैं. (अर्थात्) निरोग शरीर. दूसरा सुख - घर में थार लडके. तीसरा सुख - सुकुल की नार. चौथा सुख - कोठी में जार (अर्थात्) घर में धान डो. ऐसा अज्ञानी दुनिया माने. आ..डा..डा...! ऐसा कहते हैं कि नहीं ? मालूम है कि नहीं ? यहां तो सब अनुभव किया है. १७ वर्ष की उम्र से संसार को भिन्न-भिन्न प्रकार से देखा है. ७२ साल से यह अभ्यास है. आ..डा..डा...! अरे...! दुनिया क्या मानती है और मार्ग कहां रह गया !

वैक्यिक शरीर भी सुखरूप नहीं. है ? 'छसलिये, आत्मा स्वयं ही...' कर्म के कारण से नहीं, शरीर के कारण से नहीं. आ..डा..डा...! कर्म ऐसा है तो छष्ट-अनिष्टबुद्धि होती है, ऐसा नहीं. आ..डा..डा...! भगवान् आत्मा कर्म को छूता नहीं. शरीर को छूता नहीं, कर्म तो सूक्ष्म है उसको भी छूता नहीं. 'छसलिये, आत्मा स्वयं ही छष्ट अथवा अनिष्ट विषयोंके वशसे...' विषयों के वश 'सुख अथवा दुःखरूप स्वयं ही होता है.' सुख और दुःख स्वयं अपनी परिणति में करता है, कर्म के कारण से नहीं, शरीर के कारण से नहीं, पैसे के कारण से नहीं. आ..डा..डा...! रोग आया छसलिये दुःख की कल्पना लुई, ऐसा नहीं. आ..डा..डा...! शरीर में घाव पडा छसलिये दुःख की परिणति उत्पन्न होती है, ऐसा नहीं. ऐसा कहते हैं. अपनी परिणति में दुःख का परिणाम करता है तो उसमें शरीर बिलकुल कारण है नहीं. आ..डा..डा...! ऐसी बातें हैं !

भावार्थ :- 'शरीर सुख-दुःख नहीं देता.' है ? शरीर जड-धूल है. यह तो मिट्टी है. वह कल्पना का सुख-दुःख नहीं देता. 'देवोंका उत्तम वैक्यिक शरीर सुखका कारण नहीं है...' आ..डा..डा...! मनुष्य और तिर्यक को तो औद्यारिक शरीर है. देव और नारकी को वैक्यिक शरीर है. नारकी (को) दुःख है तो वैक्यिक शरीर के कारण से नहीं और स्वर्ग में सुख है तो वैक्यिक शरीर के कारण से नहीं. कल्पना में परिणति करता है कि, मुझे ठीक है और मुझे अठीक है. ऐसी कल्पना (करता) है (उसमें) परिणति कारण है. अशुद्ध स्वभाव मानता है, वह कारण है. शुद्ध स्वभाव की दृष्टि नहीं और अशुद्ध भाव पर दृष्टि है,

इस अशुद्ध भाव के कारण से सुખ-दुःख की कल्पना करता है, शरीर के कारण से नहीं। आ..डा..डा...!

प्रभु का मार्ग यह है। तीनलोक के नाथ, जिनेश्वरदेव ऐसा इरमाते हैं कि, भैया ! वैकिक शरीर भी सुख का कारण नहीं। इन्द्रिय का सुख, हां ! 'नारकियोंका शरीर दुःखका कारण नहीं है।' (नीचे) नरक है ना ? सात नरक ! (उनका) शरीर दुःख का कारण नहीं उसकी अनिष्टबुद्धि है वह दुःख का कारण है। आ..डा..डा...! शरीर नहीं। आ..डा..डा...! शरीर के तो टुकड़े कर देते हैं। उसे क्या कहते हैं ? पारा... पारा ! पारा जैसे भिन्न-भिन्न होता है, वैसे वहां शरीर के भिन्न-भिन्न टुकड़े हो जाते हैं, फिर क्षण में एकट्ठे हो जाते हैं। लेकिन वह कोई नारकी के दुःख का कारण नहीं। आ..डा..डा...! 'नारकियोंका शरीर दुःखका कारण नहीं.'

'आत्मा स्वयं ही इष्ट-अनिष्ट विषयोंके वश...' (कोई) विषय इष्ट-अनिष्ट है नहीं। विषय तो ज्ञेय हैं। सारा जगत ज्ञान में ज्ञेय है, परंतु अज्ञानी यह इष्ट है, यह अनिष्ट है, ऐसा मानकर इष्ट-अनिष्टरूप परिणामन करता है, यह दुःख का कारण है। आ..डा..डा...! है ? 'आत्मा स्वयं ही इष्ट-अनिष्ट विषयोंके वश होकर सुख-दुःखकी कल्पनारूपमें परिणामित होता है।' आ..डा..डा...! इस शरीर में मिथ्यादृष्टि कल्पना से मानता है कि, मुझे सुख है, मैं सुखी हूँ - ऐसी कल्पनारूप परिणामन करता है उसमें शरीर कारण है नहीं। तेरी विपरीत मान्यता कारण है। विशेष कहेंगे...

અથાત્મનઃ સ્વયમેવ સુખપરિણામશક્તિયોગિત્વાદ્વિષયાણામકિંચિત્કરત્વં દ્યોતયતિ -

તિમિરહરા જડ્ દિટ્ઠી જણસ્સ દીવેણ ણત્થિ કાયવ્વં ।
 તહ સોક્ખં સયમાદા વિસયા કિં તત્થ કુવ્વંતિ ॥૬૭॥
 તિમિરહરા યદિ દૃષ્ટિર્જનસ્ય દીપેન નાસ્તિ કર્તવ્યમ્ ।
 તથા સૌખ્યં સ્વયમાત્મા વિષયાઃ કિં તત્ર કુર્વન્તિ ॥૬૭॥

યથા હિ કેષાંચિન્નક્તંચરાણાં ચક્ષુષઃ સ્વયમેવ તિમિરવિકરણશક્તિયોગિત્વાન્ન તદપાકરણપ્રવણેન । પ્રદીપપ્રકાશાદિના કાર્યં, એવમસ્યાત્મનઃ સંસારે મુક્તૌ વા સ્વયમેવ સુખતયા પરિણમમાનસ્ય સુખસાધનધિયા અબુધૈર્મુધાધ્યાસ્યમાના અપિ વિષયાઃ કિં હિ નામ કુર્યુઃ ॥૬૭॥

એવં મુક્તાત્મનાં દેહાભાવેઽપિ સુખમસ્તીતિ પરિજ્ઞાનાર્થં સંસારિણામપિ દેહઃ સુખકારણં ન ભવતીતિકથનરૂપેણ ગાથાદ્વયં ગતમ્ । અથાત્મનઃ સ્વયમેવ સુખસ્વભાવત્વાન્નિશ્ચયેન યથા દેહઃ સુખકારણં ન ભવતિ તથા વિષયા અપીતિ પ્રતિપાદયતિ - જડ્ યદિ દિટ્ઠી નક્તંચરજનસ્ય દૃષ્ટિઃ તિમિરહરા અન્ધકારહરા ભવતિ જણસ્સ જનસ્ય દીવેણ ણત્થિ કાયવ્વં દીપેન નાસ્તિ કર્તવ્યં । તસ્ય પ્રદીપાદીનાં યથા પ્રયોજનં નાસ્તિ તહ સોક્ખં સયમાદા વિસયા કિં તત્થં કુવ્વંતિ તથા નિર્વિષયામૂર્તસર્વપ્રદેશાહ્વાદકસહજાનન્દૈકલક્ષણસુખસ્વભાવો નિશ્ચયેનાત્મૈવ, તત્ર મુક્તૌ સંસારે વા વિષયાઃ કિં કુર્વન્તિ, ન કિમપીતિ ભાવઃ ॥૬૭॥

હવે, આત્મા સ્વયમેવ સુખપરિણામની શક્તિવાળો હોવાથી વિષયોનું અકિંચિત્કરપણું પ્રકાશે છે :-

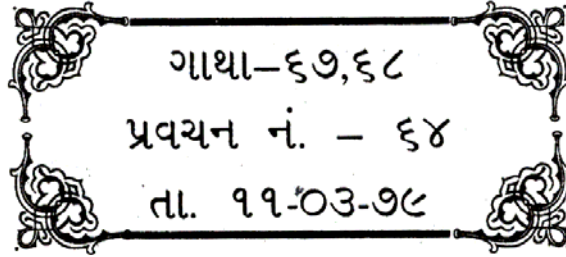
જો દૃષ્ટિ પ્રાણીની તિમિરહર, તો કાર્ય છે નહિ દીપથી;
 જ્યાં જીવ સ્વયં સુખ પરિણામે, વિષયો કરે છે શું તહીં ? ૬૭.

અન્વયાર્થ :- [યદિ] જો [જનસ્ય દૃષ્ટિઃ] પ્રાણીની દૃષ્ટિ [તિમિરહરા] તિમિરનાશક હોય તો [દીપેનનાસ્તિકર્તવ્યં] દીવાથી કાંઈ પ્રયોજન નથી અર્થાત્ દીવો કાંઈ કરતો નથી, [તથા] તેમ જ્યાં [આત્મા] આત્મા [સ્વયં] સ્વયં [સૌખ્યં] સુખરૂપ પરિણામે છે [તત્ર] ત્યાં [વિષયાઃ]

વિષયો [કિ કુર્વેતિ] શું કરે છે ?

ટીકા :- જેમ કોઈ નિશાયરોનાં નેત્રો સ્વયમેવ અંધકારને નષ્ટ કરવાની શક્તિવાળાં હોવાથી, અંધકારને દૂર કરવાના સ્વભાવવાળા દીપક-પ્રકાશાદિકથી કાંઈ પ્રયોજન નથી (અર્થાત્ દીવા વગેરેનો પ્રકાશ કાંઈ કરતો નથી), તેમ-જોકે અજ્ઞાનીઓ 'વિષયો સુખનાં સાધન છે' એવી બુદ્ધિ વડે વિષયોનો ફોગટ અધ્યાસ (-આશ્રય) કરે છે તોપણ - સંસારમાં કે મુક્તિમાં સ્વયમેવ સુખપણે પરિણમતા આ આત્માને વિષયો શું કરે છે ?

ભાવાર્થ :- સંસારમાં કે મોક્ષમાં આત્મા પોતાની મેળે જ સુખરૂપ પરિણમે છે; તેમાં વિષયો અકિંચિત્કર છે અર્થાત્ કાંઈ કરતા નથી. અજ્ઞાનીઓ વિષયોને સુખનાં કારણ માનીને નકામા તેમને અવલંબે છે ! ૬૭.

'પ્રવચનસાર' ૬૭ ગાથા. ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! 'અબ, આત્મા સ્વયં હી સુખપરિણામકી શક્તિવાલા હોનેસે વિષયોંકી અકિંચિત્કરતા બતલાતે હૈં :-' ક્યા કહતે હૈં ? કિ, આત્મા સુખસ્વરૂપ હૈ, આનંદસ્વરૂપ હૈ. આનંદસ્વરૂપ સ્વયં અપને સે પરિણમતા હૈ. વિષયોં કા અવલંબન લે તો ભી અપને સે સુખરૂપ કલ્પના સે પરિણમતા હૈ. વિષય અકિંચિત્કર હૈ (અર્થાત્) કુછ કામ કરતે નહીં. ઔર વિષયોં કે અલાવા ભગવાનઆત્મા મુક્ત અવસ્થા મેં આનંદરૂપ પરિણમન કરતા હૈ તો ભી કોઈ વિષય યા પરપદાર્થ ઔર નિમિત્ત કી અપેક્ષા નહીં. ક્યા કહા સમજ મેં આયા ? (આગે) વિશેષ કહુંગે.

તિમિરહરા જइ दिट्ठी जणस्स दीवेण णत्थि कायव्वं।

तह सोक्खं सयमादा विसया किं तत्थ कुव्वंति।।६७।।

નીચે હરિગીત :-

જો દષ્ટિ પ્રાણીની તિમિરહર, તો કાર્ય છે નહિ દીપથી,
જ્યાં જીવ સ્વયં સુખ પરિણામે, વિષયો કરે છે શું તહીં ? ૬૭.

ટીકા :- 'જેસે કિન્હી નિશાયરોંકે...' (નિશાયર યાની) રાત્રિ મેં ચલનેવાલા. નિશા નામ રાત્રિ, ચર નામ ચલનેવાલા. 'ઉલ્લૂ, બિલ્લી, ભૂત ઇત્યાદિ...' યે રાત્રિ મેં અંધકાર મેં ચલતે હૈં. (ઉનકે) 'નેત્ર સ્વયમેવ અન્ધકારકો નષ્ટ કરનેકી શક્તિવાલે હોતે હૈં,...' ઉનકે નેત્ર કી શક્તિ એસી હૈ કિ, અંધકાર કા નાશ કરે, ઉન્હેં કોઈ પ્રકાશ કી જરૂરત નહીં. બિલ્લી, ઉલ્લૂ, ભૂત ઇત્યાદિ. બહુત ચોર (એસે) હોતે હૈં, ઉસકી આંખ મેં રાત્રિ મેં બહુત પ્રકાશ હોતા હૈ. અંધકાર મેં ભી વસ્તુ કો દેખ લે.

'નેત્ર સ્વયમેવ અન્ધકારકો નષ્ટ કરનેકી શક્તિવાલે હોતે હૈં, ઇસલિયે ઉન્હેં અંધકાર નાશક સ્વભાવવાલે દીપક-પ્રકાશાદિસે કોઈ પ્રયોજન નહીં હોતા,...' અંધકાર કો નાશ કરનેવાલે સૂર્ય યા દીપક કી ઉન્હેં જરૂરત નહીં. યહ દષ્ટાંત (દિયા).

'ઇસીપ્રકાર...' અબ સિદ્ધાંત (કહતે હૈં). 'યદપિ અજ્ઞાની...' મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અનાદિ સે 'વિષય સુખકે સાધન હૈં' એસી બુદ્ધિકે દ્વારા...' (અર્થાત્) યે વિષય - ખાના, પીના, ભોગ, સ્ત્રી કા વિષય (ઇત્યાદિ) સુખ કે સાધન હૈં, એસા માનકર અજ્ઞાની 'બુદ્ધિકે દ્વારા વ્યર્થ હી વિષયોંકા અધ્યાસ (-આશ્રય) કરતે હૈં...' આ..હા..હા...! સૂક્ષ્મ ખાત હૈ. શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ ઔર સ્પર્શ - યે વિષય હૈં ઉનકા અજ્ઞાની નિરર્થક અવલંબન લેતા હૈ. ઇન્દ્રિયોં કે સુખ કી કલ્પના ભી કોઈ વિષય નહીં કરાતે.

પાંચ ઇન્દ્રિયોં કે વિષયોં મેં અજ્ઞાની, અપને સે મૂઠ હોકર સુખ કી કલ્પના માનતે હૈં. વિષય કુછ કરતા નહીં. આ..હા...! યહ શરીર હૈ, લક્ષ્મી હૈ, સ્ત્રી હૈ, ઇજ્જત હૈ - યે સબ વિષય હૈં. યે વિષય આત્મા કો કોઈ સુખ ઊપજાવે; સુખ યાની ઇન્દ્રિય કા સુખ (ઊપજાવે એસા) હૈ નહીં. ઉસકા અવલંબન લેકર અજ્ઞાની માનતા હૈ કિ, મેરે સુખ કી ઉત્પત્તિ ઉસસે હોતી હૈ. આહા..હા...!

શ્રોતા :- અચ્છે પુત્ર સે તો સુખી હૈ ના ?

સમાધાન :- અચ્છે લડકે કહેં કિસે ? (અચ્છા) પગાર લાવે ઇસલિયે (અચ્છા હૈ) ? આકર પગચંપી કરે ઉસમેં ક્યા હૈ ? અચ્છે લડકે યાની વહ વિષય હૈ. અજ્ઞાની અવલંબન

लेकर मानता है कि, मेरा लडका ठीक है. ऐसी कल्पना से सुषु की कल्पना करता है वह दुःख है. आहा..हा...! समझ में आया ? स्त्री अनुकूल है, शरीर सुंदर है, मांस और हड्डी सुंदर है, वह तो पर जड है. अज्ञानी उसका अवलंबन लेकर मानता है कि, उससे मुझे इन्द्रिय का सुषु होता है. (लेकिन) उससे होता ही नहीं. आहा..हा...! विषय का अवलंबन लेने से अपनी पर्याय में अपने से दुःख की कल्पना होती है. इन्द्रिय का विषय है तो दुःख, परंतु इन्द्रिय का विषय (सुषुरूप) अपने से मानता है. अवलंबन लेता है उससे विषय का सुषु आता है, वह अकिंचित्कर है. परवस्तु अकिंचित्कर (है). निमित्त अकिंचित्कर है, यह बताते हैं. लडू, मैसुषु, पैसा, स्त्री का शरीर, इज्जत के पुद्गल परमाशु अकिंचित्कर हैं. तेरे विषय के सुषु की कल्पना में वे अकिंचित्कर हैं. वे कुछ कर सकते नहीं. आ..हा..हा...!

श्रोता :- लोक में तो प्रसिद्धि होती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अज्ञानी लोग तो प्रसिद्धि करते हैं, इसलिये तो कहते हैं. आहा..हा...! यह जड शरीर मांस, हड्डी, स्त्री का शरीर मांस, हड्डी का अवलंबन लेकर मानता है कि, मुझे उससे सुषु है. (लेकिन) वह सुषु का कारण है ही नहीं. सुषु यानी इन्द्रिय का सुषु, हां ! इन्द्रिय का सुषु है वह दुःख है. परपदार्थ अकिंचित्कर है. उसके इन्द्रिय के विषय के (सुषुरूप) परिणामन में परवस्तु अकिंचित्कर है, निमित्त बिलकुल करता नहीं. समझ में आया ? यह शरीर हड्डी, मांस आदि सुंदर हो तो (उसके) लोग में कल्पना करता है कि, यह ठीक है. (लेकिन) वह तो अकिंचित्कर है. यह हड्डी, मांस आदि उसकी सुषु की कल्पना में अकिंचित्कर है. आहा..हा...! कठिन बात है ! दुनिया से विरुद्ध है. ये सब पैसेवाले पैसा सुषु का कारण है (ऐसा मानते हैं) परंतु यहां 'ना' कहते हैं. वस्तु का स्वभाव ऐसा है, ऐसा यहां कहते हैं.

परमात्मा त्रिलोकनाथ जिनेश्वरदेव के ज्ञान में आया ऐसा लुकम किया कि, दुनिया पांच इन्द्रिय के विषय का अवलंबन लेकर (मानती है कि) मानो वह विषय(सुषु) का कारण है, मेरे सुषु की कल्पना का वह कारण है, ऐसा मानकर पर का अवलंबन लेती है. परंतु वह सच्ची बात है नहीं. आ..हा..हा...! लडका डोशियार हुआ, इलाना ऐसा हुआ वह मुझे सुषु का कारण है, इन्द्रिय के विषय का सुषु, हां ! (यहां) कहते हैं कि, विषय के सुषु में परपदार्थ अकिंचित्कर है.

श्रोता :- उठाकर ले तो जाते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह तो जड की पर्याय जड से चलती है. आ..हा..हा...! अरे...! जगत को सत्य की जबर नहीं. अंधा ! अनादि से अंधा (है) ! अरबोंपति, करोड़ोंपति

अंधे हैं, ऐसा कहते हैं, देजो !

उल्लू और बिल्ली (को) रात्रि में अपनी आंख काम करती है वहां उसे प्रकाश की — दीपक की या सूर्य की जरूरत नहीं. जैसे अज्ञानी परवस्तु का अवलंबन लेकर मानता है कि, पर से सुખ है. वह परवस्तु अकिंचित्कर है. परवस्तु उसे कोई सुખ का (कारण नहीं). छन्द्रिय के विषय की (सुख की) कल्पना में परवस्तु किंचित्कर है नहीं. आहा..हा...! समझ में आया ? अज्ञानी की मान्यता — मिथ्या त्रम है.

आहा..हा...! पांच-पचीस लाख का मकान हो, सत्तर लाख का मकान तो हमने देखा है, अके ही मकान सत्तर लाख का ! उसमें धूल में भी सुख नहीं.

श्रोता :- वहां समुद्र की हवा मिलती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- समुद्र की हवा मिलती नहीं. अज्ञानी पर विषय का अवलंबन लेकर पर से मुझे सुख की दशा होती है (ऐसा मानता है). परवस्तु अकिंचित्कर है, कुछ करती नहीं. अज्ञानी अपनी कल्पना से रागरूप परिणामता है. आहा..हा...! कठिन काम है ! सत्य वीतराग मार्ग...! आ..हा..हा...!

'यद्यपि अज्ञानी 'विषय सुखके साधन है'...' हमारे विषयसुख में स्त्री का शरीर साधन है, पैसा साधन है, मैसुख साधन है, रसगुल्ला साधन है, आ..हा..हा...! अनुकूल रेशमी कपडा, रेशमी गद्दा मेरे विषय में अनुकूल है (ऐसा अज्ञानी मानता है).

श्रोता :- मुलायम हो तो अनुकूल रहता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- परंतु मुलायम तो जड है. वह जड क्या करता है ? मुलायम तो जड (है), रेशमी कपडा तो जड है. जड उसको सुख की कल्पना कराता है, ऐसा नहीं. अज्ञानी उसका अवलंबन लेकर सुख की कल्पना करता है. (जड) कुछ करता नहीं. आहा..हा...! समझ में आया ?

अकेबार कहा था ना ? 'मुंभई' में (सद्गृहस्थ) थे. उनके यहां शाम को आहार करने गये थे. उनके मकान में... क्या कहते हैं उसे ? गलीया ! रेशमी (गलीये) बिछाये थे. वह तो धूल है. वह कोई सुख का कारण (नहीं). ठंडी हवा आये, दरवाजे खुले हो, रेशमी गद्दे (हो) और कुछ तो जैसे आदमी होते हैं (कि) वे सोये तो आदमी उसे पंजा डाले. हवा जाये तब उसे नींद आये ! अरे..रे...! वह पंजा क्या करता है ? ऐसा यहां कहते हैं.

स्त्री का शरीर उसको सुख की कल्पना करने में अकिंचित्कर है. अज्ञानी सुख की कल्पना — मिथ्या त्रांति करता है. आ..हा..हा...! इस त्रांति से अनंत संसार बढ़ता है.

उसका यार गति में रुलने का भाव है. आहा..हा...! कठिन बात है, भाई ! दुनिया माने कि, सुभी है ! प्रभु कहते हैं कि, तू मछादुःभी है ! यहां की बात दुनिया से विरुद्ध है.

श्रोता :- यौथे काल की बात है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- यह (बात) पंचमकाल के साधु कहते हैं. पंचमकाल के मुनि पंचमकाल के (श्रोता को) कहते हैं. 'कुंदकुंदाचार्य' पंचमकाल में हुआ है ना ? और यह 'अमृतयंद्राचार्य' की टीका है. वे तो अभी एक हजार वर्ष पहले हुए हैं. वे पंचमकाल के जव को कहते हैं.

दवाँ आदि आत्मा को इन्द्रिय के विषय में किंचित् भी काम नहीं करती. आहा..हा...! दुनिया से विरुद्ध है, भाई ! आहा..हा...! यह कहते हैं, देजो ! 'अज्ञानी विषय सुभके साधन हैं...' ऐसी उसकी कल्पना है. 'ऐसी बुद्धिके द्वारा व्यर्थ ही विषयोंका अध्यास (- आश्रय) करते हैं...' आ..हा..हा...! निमित्त का - स्त्री का, शरीर का, पैसा का, मकान का, गद्दे का - रेशमी गद्दे का अज्ञानी मुक्त में आश्रय करता है. वे इन्द्रिय के सुभ में बिलकुल अकिंचित्कर हैं. आहा..हा...!

करोडोपति, अबजोपति... कहा था ना ? 'गोवा' (के एक भाई के पास) दो अबज यालीस करोड रुपये ! साठ लाख के तीन मकान ! यालीस लाख का एक, दस लाख का दूसरा, दस लाख का दूसरा ! मर गया ! 'बंबई' आया था, उसकी पत्नी को हेमरेज हुआ था. भाई तो हेमरेज में असाध्य थी. रात्रि में उसको दुःख शुरू हुआ. उनके समधी पास में थे उन्होंने कहा डॉक्टर को बुलाओ. डॉक्टर को बुलाये उसके पहले तो देह छूट गयी. दो अबज यालीस करोड ! दोसौ यालीस करोड ! धूल ! मिट्टी का ढेर ! शास्त्र ऐसा कहता है कि, अब उसके पास प्रार्थना कर कि, मैंने पाप करके बहुत (पैसा) एकट्टा किया, अब मैं मर जाता हूँ, कहाँ जाऊंगा ? तुम लक्ष्मी (दो) कुछ साधन दे !!

कहते हैं कि, पाँचों इन्द्रियों के विषय जो शब्द है, रूप है, गंध है... रूप है - सुंदर शरीर तुझे राग नहीं उत्पन्न करवाता, तू राग करता है, वह यीज तो अकिंचित्कर है. रूप तो परद्रव्य है. परद्रव्य तुझे राग क्यों उत्पन्न कराये ? आहा..हा...! जैसे सुंदर स्पर्श ! इन्द्रिय के विषय (को) स्पर्श करे तो वह स्पर्श तुझे राग नहीं उत्पन्न करता. वह तो जड है, अकिंचित्कर है. अज्ञानी उसका अवलंबन लेकर... है ? '(-आश्रय) करते हैं...' अंदर है, भाई ?

'तथापि - संसारमें...' आ..हा..हा...! तो भी संसार में अज्ञानी अज्ञान में अपना सुभरूप परिश्रमन करता है. सुभ यानी दुःख. और 'मुक्तिमें...' आ..हा..हा...! मुक्तदशा

में भी आत्मा अपने से आनंदरूप परिणामित होता है। उसे कोई दूसरा विषय है नहीं। आ..डा..डा...! समझ में आता है कुछ ? दो बात कही। 'संसार में या मुक्ति में...' संसारदशा में अकेन्द्रिय से लेकर सर्वार्थसिद्धि के देव हो तो भी (जो) पर के आश्रय से सुषुप्ति की कल्पना करते हैं तो पर किंचित् सुषुप्ति उत्पन्न नहीं करवाता। विषय का सुषुप्ति, हां ! आ..डा..डा...! मानता है कि, मुझे रेशमी (गद्दा) थोड़ा ठीक है ! बुझार में बहुत गरमी हो तो ठंडा पानी लगाये ! पोता... पोता ! ठंडा पानी का पोता ! बर्फ रभे, बर्फ ! बहुत गरम हो तो बर्फ रभे ! वह क्या चीज है ? वह तो तेरे शरीर को छूती भी नहीं।

श्रोता :- डॉक्टर कहे तो ?

समाधान :- डॉक्टर तो कहे, डॉक्टर को भान कब था ? डॉक्टर भी सब भूढ़ हैं ! मैं दवाई करुंगा तो (रोग) मिटेगा। धूल भी नहीं मिटेगा ! वह तो जड की पर्याय होनेवाली हो तो होती है। तेरे से (या) दवाई से होती है ? छन्जेकशन लगा दे। उसका आश्रय करता है। अंदर तुम कल्पना करो ! लेकिन वह कोई कारण है नहीं। (उसे ऐसा लगता है कि) मुझे छन्जेकशन लगाया तो सांस बैठ गई और अब बराबर है। अब पवन की जरूरत नहीं। पवन लेते हैं ना ? आक्सीजन ! आक्सीजन लेते हैं ना ? आक्सीजन के डिब्बे होते हैं ना ? देखा है, हमने सब देखा है। 'मुंबई' हम गये थे (वहां देखा था)। आक्सीजन के तीन बड़े शीशे भरे थे। किसीको छूने नहीं दे। आक्सीजन ! (जो) सांस नहीं ले सके तो उसे आक्सीजन देते हैं। उस विषय का अवलंबन लेता है तो मानता है कि, आक्सीजन से मेरी सांस ठीक हुई। आ..डा..डा...! सांस बंद हो जाती है ना ? नली में बंद हो जाता है फिर आक्सीजन (देते हैं) तो सांस चलती है। लेकिन वह तो जड है। तुम आश्रय करके मानते हो कि, उसके कारण से मुझे यहाँ ठीक हुआ। (ऐसा) कुछ है नहीं। आ..डा..डा...! गजब बात है !

श्रोता :- आपकी बात माने तो संसार नहीं रहे।

पूज्य गुरुदेवश्री :- सारा संसार ही जूठा है ! समझिती संसार में रहते हैं (ऐसा) दिखता है। सम्यक्दृष्टि जब संसार में दिखते हैं परंतु विषय में सुषुप्ति है, ऐसा नहीं मानते। आ..डा..डा...! राग आता है, परंतु राग मेरी कमजोरी से है, मैं तो उसका ज्ञाता-द्रष्टा हूँ। राग मेरी चीज नहीं और राग में सुषुप्ति नहीं और राग पर के कारण से हुआ, ऐसा है नहीं। आ..डा...!

यकवर्ती को लड़क उठार स्त्री होती है। (यकवर्ती) समझिती है, आत्मज्ञानी है। ये (कोई) सुषुप्ति का विषय है नहीं, सुषुप्ति का साधन है ही नहीं। सुषुप्ति तो मेरे आत्मा में है। मेरी

कमजोरी से राग आ जाता है, मैं उसका जाननेवाला, देखनेवाला हूँ. आ..डा...!

(अक मुमुक्षु बीमार थे उनकी बात करते हुआ कहते हैं कि) आज गये थे. शरीर बहुत कमजोर हो गया है, लेकिन चिंतवन... चिंतवन... चिंतवन... पहले से, बहुत साल से शास्त्र का चिंतवन-मनन बहुत ! अभी कोई सुनाये तो भी ठीक नहीं लगता. अपने में अंदर चिंतवन करते हैं, बस ! (देह की) स्थिति आभिर की है तो भी उसकी कोई दरकार नहीं. मैं शायक हूँ... शायक हूँ... शायक हूँ... मैं जाननेवाला हूँ, बस ! यही चिंतवन करते हैं. आज गये थे, दो-चार दिन पहले भी गये थे. स्वर्ग में जानेवाला है. बालीस साल से यहाँ है और चिंतवन-मनन बहुत ! शास्त्र के वाचन का प्रेम बहुत ! बहुत रुचि ! देह छूटेगा ! स्वर्ग में जायेगा. मुझे तो ऐसा कहना था लेकिन नहीं कह सके कि, 'स्वर्ग में जाकर भगवान के पास जाना ! भगवान बिराजते हैं.' लेकिन नहीं कहा, उस वक्त भूल गये. अभी साडे ग्यारह-पौने बारह बजे गये थे. परंतु चिंतवन करते हैं, बस ! आ..डा...! अपना अभ्यास करता हो तो उसे पर की दरकार कुछ है ही नहीं. आ..डा...! दवाएँ देते हैं तो 'ना' कहते हैं. (सब कहते हैं कि), 'यहाँ से जाओ (और) 'अहमदाबाद' जाकर ऑपरेशन करवाओ.' (तो कह दिया) 'मेरा काम नहीं, मुझे यहाँ से जाने का भाव नहीं होता.' डॉक्टर को कुछ शंका हुई है... क्या कहते हैं ? केन्सर ! आपके रोग के नाम भी भूल जाते हैं ! अंदर केन्सर है. केन्सर हो या केन्सर हो, कुछ भी हो ! आ..डा..डा...!

जड की जो अवस्था जिस समय होनेवाली है वह होगी, उसे कोई रोक नहीं सकता. आ..डा..डा...! उसे रज सके नहीं, उसे रोक नहीं सके, उसे टाल सके नहीं ! आ..डा..डा...! अज्ञानी भ्रमशा में मानता है कि, मैं ऐसा करूँ... मैं ऐसा करूँ... मैं ऐसा करूँ... आ..डा..डा...! प्रभु ! तू ज्ञानस्वरूपी चिदानंद प्रभु है ना ! आ..डा..डा...! वह तो कोई भी प्रसंग हो तो जानने-देखने का स्वभाव करनेवाला है.

यहाँ वह (बात) करते हैं कि, संसार में हो तो भी विषयसुख की कल्पना अपने से करता है, विषयों से नहीं. विषय के आश्रय से या अवलंबन से मेरे में सुख की कल्पना (होती है), ऐसा अज्ञानी मानता है. (परंतु) उससे है नहीं. और मुक्ति में तो अपना सुख अपने से है. है दोनों (बात) ? 'संसारमें या मुक्तिमें...' सिद्ध... सिद्ध ! शमो सिद्धांश ! आत्मा का आनंद का अनुभव करते-करते सिद्धशा होती है. आ..डा..डा...! स्वसंवेदन निजानंद अमृत का सागर प्रभु ! उसकी रुचि में परिश्रमन करते-करते, आनंद का परिश्रमन करते-करते मुक्ति में पूर्णानंद की प्राप्ति होती है. इस मुक्ति में आनंद है वह कोई पर के

कारण से है नहीं। वहां तो शरीर नहीं, वाणी नहीं, इन्द्रिय नहीं, कुछ नहीं (है)। आहा..हा...! अपना आत्मा ही आत्मा के आनंदरूप परिणामित होता है। आहा..हा...!

‘सिद्ध समान सदा पद मेरो’ मैं भी सिद्ध जैसा अनादि-अनंत हूं, ऐसी अंतर में दृष्टि करने से सम्यग्दर्शन होता है। आ..हा..हा...! तब उसको आनंद का स्वाद आता है। इस आनंद के स्वाद के कारण मैं भगवान्-आत्मा है। आहा..हा...! समझ में आया ? सम्यक्दृष्टि गृहस्थाश्रम में हो, सख्ये श्रावक हो, सख्ये श्रावक ! ये सब तो संप्रदाय के श्रावक हैं। सावज हैं (यानी सिद्ध हैं !). श्रावक तो (उसे कहते हैं कि जिन्होंने) अपने अंतर के आनंद में वस्तु का श्रवण किया हो। श्रावक (यानी) विवेक किया हो और विवेक करके राग से भिन्न किया हो। आ..हा..हा...!

शुभ और अशुभ भाव, पुण्य-पाप की कल्पना है, उससे मेरी यीज भिन्न है। मैं तो सख्यिदानंद प्रभु त्रिकाल आनंद का नाथ हूं। इस प्रकार राग से भिन्न पडा हो तो उसकी दशा में विशेष स्थिरता आती हो तो उन्हें श्रावक कहते हैं। सम्यग्दर्शन में अंदर स्थिरता अलग है। श्रावक – पंचम गुणस्थानवाले होते हैं (उन्हें स्थिरता) विशेष है और मुनि होते हैं... सख्ये संत ! सख्ये संत, हां ! जैसे ही मुनिपना ले, नग्नपना ले, पंच महाव्रत ले, वह कोई मुनि है नहीं। आहा..हा...! अंतर (में) आनंद की दशा में उग्र प्रयत्न और स्वसंवेदन – प्रयुक्त आनंद का वेदन हो, इस आनंद का वेदन करते-करते मुक्ति हो जाती है। आहा..हा...! समझ में आया ? मुक्ति में तो अपना आनंद – सुभरूप परिणामन अपने से होता है, इस सुभ में कोई पर कारण है नहीं। आहा..हा...! एक बात भी यथार्थ बैठनी याहिये ना ! अनादि से उलटी बात बैठी है। आहा..हा...!

यह कहते हैं, देणो ! ‘संसारमें या मुक्तिमें स्वयमेव सुभरूप...’ परिणामन। ‘सुभरूप परिणामन’ का अर्थ – संसार में इन्द्रिय के विषय में सुभरूप परिणामन और मुक्ति में अपने आनंद का परिणामन स्वयमेव करता है, पर का कोई कारण है नहीं। आ..हा..हा...!

श्रोता :- इन्द्रियसुभ तो पराधीन है।

पूज्य गुरुदेवश्री :- (अज्ञानी सुभ) मानता है, ऐसा कहा ना ! (वास्तव में) सुभ है नहीं। सुभ है नहीं परंतु मानता है कि, मैंने यह आनंद लिया उसमें सुभ है। (उसकी) यहां ‘ना’ कहते हैं कि, उससे तुझे सुभ है ही नहीं। तेरी कल्पना से तुने सुभ माना है।

श्रोता :- पर के आधीन है।

पूज्य गुरुदेवश्री :- पराधीन है वह तो दुःखी है। ‘पराधीन सपने पण सुभी नहीं’

ऐसा (गुजराती में) कहते हैं ना ? आहा..हा...! पराधीन तो राग के अधीन, इन्द्रिय के विषय के अवलंबन से, अपने में अपने कारण से विकार का भाव होता है, उसे इन्द्रिय का सुख मानता है. आहा..हा...! जहर है उसे सुख मानता है ! आहा..हा...! अनादि से ऐसी मिथ्या त्रांति है. आ..हा...!

यहां तो यह कहते हैं कि, प्राणी संसार में हो या मोक्ष में हो, (वह) स्वयमेव सुखरूप परिणामित (होता) है. इन्द्रिय के विषय में स्वयमेव परिणामन करता है. इन्द्रिय का विषय, सुख में किंचित् काम करता नहीं. आ..हा..हा...! रेशमी गद्दा (हो), तीन-चार रेशमी गद्दे हो उस पर सोये ! नरम... नरम... नरम... आ..हा..हा...! उससे मुझे सुख है – यह अज्ञानी की कल्पना है. मुलायम गद्दा उसकी कल्पना में किंचित् भी कारण नहीं. आ..हा..हा...!

एकबार एक प्रश्न हुआ था. (संवत्) ८४ में जब यह मकान हुआ तब प्रश्न हुआ था कि, 'महाराज ! आप कहते हो कि, समकित्ती छतने-छतने तीन मुलायम गद्दे पर सोये तो भी समकित्ती (को) आत्मा में सुख है, पर में सुख नहीं मानते और उन्हें पाप नहीं लगता ?! और मिथ्यादृष्टि बेचारा पलंग के बिना नीचे सोये, पत्थर पर सोये तो भी कहे कि, वह मिथ्यादृष्टि है !' भाई ! मान्यता का झूठ है. लले जंगल में नग्न मुनि पत्थर पर सोये ! परंतु मान्यता में ऐसा है कि, मैं पुण्य-शुभभाव करता हूँ, उससे मुझे सुख है. यह (जात) अब आयेगी – शुभभाव धर्म है, जैसे मानता है तो मिथ्यादृष्टि नग्न मुनि जंगल में कंकर पर सोये तो भी पापी है ! और सम्यक्दृष्टि अपने आत्मा को जानते और मानते हैं और तीन मुलायम गद्दे पर सोये तो भी वे ऐसा जानते हैं कि, पर का स्पर्श मैं करता ही नहीं और पर से मुझे सुख की कल्पना ही नहीं (है). मेरी कमजोरी से कल्पना आ जाती है वह मेरे दुःख का कारण है. (ऐसा) प्रश्न आया था (उसका समाधान है).

आ..हा..हा...! यह स्थिति, बापू ! पर के कारण से नहीं है, भाई ! यकवर्ती राज करते हैं, ८६ हजार स्त्री हैं, राग आता है परंतु राग में दुःख मानते हैं. पर से मुझे सुख है – ऐसी कल्पना समकित्ती को होती ही नहीं. आहा..हा...! राग आया वह भी दुःख है, जहर आया ! अंदर राग को काला नाग देखे ! आ..हा..हा...! शुभराग आता है उसको भी समकित्ती काला नाग देखते हैं, जहर देखते हैं ! आ..हा..हा...! अज्ञानी तो अशुभभाव में भी भ्रम मानता है ! आ..हा...! मिथ्या त्रांति, अज्ञान के कारण यार गति में रुलता है. आहा..हा...! है ?

'स्वयमेव सुखरूप परिणामित...' (होता है). सुख क्या ? इन्द्रिय का सुख और आत्मा

का सुख, दोनों लेना. (स्वयमेव सुखरूप परिणामित) 'इस आत्माका विषय क्या कर सकते हैं ?' अपने परिणामन में इन्द्रिय के विषय में सुखबुद्धि से - कल्पना से परिणामन करता है और मुक्त आत्मा अपने से परिणामन करता है, उसमें विषय करे क्या ? पर विषय अकिंचित्कर है (ऐसा कडकर) निमित्त का निषेध किया. निमित्त कुछ कर सकता नहीं. आहा..हा...! समझ में आया ?

भावार्थ :- 'संसारमें या मोक्षमें आत्मा अपने आप ही सुखरूप परिणामित होता है;...' संसार में कल्पना का इन्द्रिय के विषय का सुखरूप परिणामन अपने से करता है, कोई विषय कारण है नहीं. 'उसमें विषय अकिंचित्कर है...' देजो ! पर विषय तो अकिंचित्कर है, उसे कुछ करते नहीं. अज्ञानी मुक्त में त्रांति से मानता है कि, मुझे सुख है. आहा..हा...!

एक बादशाह की बात आती है ना ? नाम भूल जाते हैं. बडा बादशाह था वह 'शंकराचार्य' का पैर दबाता था. 'पेशवा'... 'पेशवा !' बादशाह 'शंकराचार्य' के पैर दबा रहा था. उसे ऐसा हुआ कि, मैं इतना बडा पेशवा राजा ! अरबों रुपयों की कमाईवाला ! 'शंकराचार्य' के पैर दबा रहा हूँ तो उसमें कितनी मजा होगी ! 'शंकराचार्य' को पूछा कि, 'कैसा (लग रहा है ?)' (तो कडा कि) 'अरे...! क्या तू पैरा दबा रहा है इसलिये मुझे सुख है ?' अरबोपति राजा ! बडा पेशवा ! अरबों की कमाई ! महाराजा 'शंकराचार्य' के पैर दबा रहा था ! 'आ..हा..हा...! मैं इतना बडा बादशाह उनके पैर दबा रहा हूँ तो उनको कितनी मजा होगी !' 'शंकराचार्य' को पूछा 'आपके पैर दबा रहा हूँ तो (कितना सुख लग रहा है ?)' (उन्होंने कडा) 'मुझे कुछ है नहीं.' समझ में आया ? (पर यीज) अकिंचित्कर है. पर यीज सुख का कारण किंचित् है नहीं. 'शंकराचार्य' को जगतगुरु कहते थे ना ? दृष्टि मिथ्या थी. सर्वव्यापक मानते थे ना ? ऐसा (स्वरूप) है नहीं. परंतु उन लोगों में बडे कहलाते थे. (लेकिन) दृष्टि तो मिथ्यात्व थी. परंतु विद्वान् था तो लोगों में प्रसिद्ध हो गये. उस समय 'शंकराचार्य' ने जैनधर्म का विरोध बहुत किया था. यह तो वीतरागमार्ग है, बापू !

आ..हा..हा...! सर्वज्ञ परमेश्वर त्रिलोकनाथ ! उन्होंने कडा कि, प्रभु ! मेरी सर्वज्ञपर्याय हुई, मैं अनंत आनंदमय हूँ ! प्रभु ! तुम सर्वज्ञस्वभावी (हो), अनंत आनंदमय तेरा स्वभाव ही है. आहा..हा...! तेरे सुख के लिये परपदार्थ की अपेक्षा, आश्रय और अवलंबन की जरूरत है ही नहीं. आ..हा..हा...! (लाभों रुपये का मकान) सुख का कारण होगा ? दुःख का कारण है (यानी) निमित्त (है). बापू ! धूल में कुछ है नहीं. (वीतराग साहित्य प्रकाशन में) लाभो रुपये दे, उसमें क्या ? राग भंड हो तो पुण्य है और पैसा कमाने

का भाव तो अकेला पाप है. पाप के गट्टे बांधते हैं. अपनी पर्याय में कल्पना से इन्द्रिय का सुष मानता है, परंतु इन्द्रियां किंचित् सुष का कारण है नहीं. आ..डा..डा...!

‘अकिंचित्कर हैं...’ भाषा देजो ! यहां से निकलता है कि, निमित्त अकिंचित्कर है. कोई भी पदार्थ में निमित्त कुछ करता है, ऐसा है नहीं. आ..डा..डा...! समझ में आया ? निमित्त अकिंचित्कर है. आ..डा..डा...! अकिंचित्कर ! कोई निमित्त पर यीज में कुछ करता ही नहीं. आ..डा..डा...! व्यवहार मोक्षमार्ग जो है वह मोक्ष के सत्य मार्ग में अकिंचित्कर है. आ..डा..डा...!

श्रोता :- गुरु के बिना ज्ञान कैसे हो ?

समाधान :- गुरु यह आत्मा है, उससे ज्ञान होता है ! सर्वज्ञदेव परमगुरु ! अपना सर्वज्ञस्वभाव ज्ञाना, यह परमगुरु है. आयेगा, ६८ (गाथा में) आयेगा. शुभभाव बंध का कारण है. ६८ (गाथा) है ६८ ! है ? ‘देवदजदिगुरुपूजासु चैव दाणम्मि वा सुसीलेसु।’ ६८, ६८ (गाथा के) पीछे, ६० + ८ ‘देवदजदिगुरुपूजासु चैव दाणम्मि वा सुसीलेसु। उववासादिसु रत्तो सुहोवओगप्पगो अप्पा।।’ उपवास में रक्त आदि शुभभाव बंध का कारण है. आ..डा..डा...! है ? ६८ ! छः और नौ. देव की पूजा, गुरु की पूजा, दान करना, सुशील नाम शुभभाव करना, देवगुरु की सेवा करना, शास्त्र की भक्ति करना, ये सब शुभराग है, बंध का कारण है. आ..डा..डा...! ६८ गाथा में (सुष अधिकार) पूरा होगा फिर ६८ (गाथा से शुभ परिणाम का) अधिकार चलेगा. शुभउपयोग राग है, बंध का कारण है. पापराग तो अशुभ बंध का कारण है ही परंतु देव, गुरु और शास्त्र की भक्ति (का राग भी बंध का कारण है). आ..डा..डा...! ‘गुरु-देव-यतिपूजा विषे, वणी दान ने सुशीलो विषे,’ करोड़ों का दान, अरबों का दान करे, करोड़ों के मंदिर बनाये, ‘शुभ रक्त उपवासादिके,’ उपवास करे, अक-अक महीने का उपवास आदि (करे) ! ‘शुभ-उपयोग स्वरूप छे.’ वह शुभराग स्वरूप है. आ..डा..डा...! बंध का कारण है. स्व भगवान का आश्रय लेना अबंध (परिणाम का) कारण है. अबंध का कारण है ! पर का आश्रय जितना ले... याहे तो देव, गुरु, शास्त्र, तीनलोक के नाथ समवसरण में बिराजते हैं वे भगवान कहते हैं कि, मेरी पूजा, भक्ति करने से तुझे शुभराग होगा. (ऐसा) वीतराग कहे ! मेरे सख्ये साधु-संत हो, उन्हें तुम दान दो, (वह) शुभराग है, धर्म नहीं. आ..डा..डा...!

श्रोता :- दूसरे शास्त्र में तो आता है कि, धर्म होता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- कहां आता है ? कुछ आता नहीं.

श्रोता :- श्वेताम्बर में आता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- श्वेताम्बर में तो कहां शास्त्र का ठिकाना है ! श्वेताम्बर में शास्त्र का ठिकाना (नहीं है). वह बात तो कही थी ना ?

(संवत्) ७७ के साल की बात है. कितने वर्ष हुआ ? ५८ वर्ष पहले की बात है. हम 'गोंडल' गये थे, व्याख्यान करते थे, वहां (एक सद्गृहस्थ ने ऐसा कहा कि) 'महाराज ! आप (भले) कहते हो (शुभभाव बंध का कारण है) लेकिन तीर्थंकर भगवान को आहार दिया और परित संसार किया !' ऐसा उनके पंद्रहवें शतक में आता है. तीर्थंकर 'महावीर' देव को रोग था. (उनके) रोग के लिये दवाई लेने को साधु गये. सभी बातें (कल्पित), जूठी (हैं). 'और जिसने दवाई दी उससे संसार परित किया ! ऐसा पाठ है.' (हमने कहा) 'वह बात रहने दो !' इसमें (संप्रदाय में) है, तुमको कुछ कहेंगे तो मुश्किल पड़ेगा ! यह तो ७७ के साल की बात है ! ५८ वर्ष पहले ! (उन्होंने कहा) ऐसा पाठ है. 'भगवती सूत्र' है, उसका पंद्रहवां शतक है, उसमें ऐसा (लिखा है कि) 'भगवान को रोग हुआ, उनकी दवाई लेने साधु गये. भगवान ने साधु को कहा कि, वहां दवाई लेने जाओ ! उसने मेरे लिये बनाई है, वह नहीं लाना. घोंडे के लिये बनाई है वह लाना !' सब कल्पना ! भगवान को रोग कैसा ? फिर दवाई लेने गये. एक 'रेवती' बाई थी. वह भगवान के लिये (दवाई) बनाई थी वह देने लगी. तो उन्होंने कहा, 'यह नहीं. भगवान ने 'ना' कही है. घोंडे के लिये बनाई है वह लाओ !' उसने दी (तो) परित संसार (किया). (यानी) संसार को कम कर दिया ! आहार दिया तो संसार को कम कर दिया, तीनकाल में ऐसी बात नहीं (है). वह तो शुभराग है. शुभराग बंध का कारण है. भगवान को तो आहार कहां है ? परंतु सख्ये संत ! मुनि ! दिगंबर ! आनंदकंद में जुलनेवाले ! स्वसंवेदन में रमनेवाले ! उनको आहार दे तो भी शुभराग है. संवर, निर्जरा नहीं, आस्रव है. आ..डा..डा...!

उन लोगों में तो एक 'दस विपाक अधिकार' है. 'विपाक' नाम का एक सूत्र है. सब देखा है ना ! सब मिथ्यादृष्टि थे परंतु साधु को आहार दिया तो संसार कम हो गया ! ऐसा पाठ है. 'विपाकसूत्र' है. सुना है कि नहीं ? 'विपाकसूत्र' ! 'सुभाद्रुकुमार' मिथ्यादृष्टि था परंतु साधु आये और आहार दिया तो परित संसार किया ! सब जूठ हैं, वह शास्त्र जूठा है.

यह शास्त्र देओ ! (६८ गाथा में) दान कहा है ? उसमें दान है. दान चाहे तो गुरु को दे, चाहे तो सख्ये संत या गृहस्थ श्रावक को दान दे, आहार-पानी दे (तो वह) शुभभाव है, पुण्य का कारण है, धर्म नहीं. शास्त्र बनाओ, शास्त्र की पूजा करो, भक्ति करो (सब) शुभभाव है, धर्म नहीं. ऐसी कठिन बात है, बापू ! आ..डा...! जगत में इस

समय में लोगों ने बहुत गडबड की है ! सत्य का पून कर दिया है !! आहा..हा...!

यहां तो परमात्मा स्पष्ट बात करते हैं. 'कुंदकुंदाचार्य !' याहे तो उपवास करे... ये तो उपवास करे तो निर्जरा-तप माने ! परंतु आत्मा के ज्ञान बिना तेरे उपवास लांघण हैं ! अपना आत्मा क्या चीज है उसकी जबर नहीं. (अक मुमुक्षु ने) वर्षीतप किया था. वर्षीतप समजते हो ? अक दिन जाना और अक दिन उपवास. पारणा के समय हम उनके घर गये थे. मैंने तो कहा, 'यह वर्षीतप तो लांघण है !' बारह महीने में अक दिन जाना (और अक दिन उपवास करना यह तो) लांघण है, धर्म नहीं. राग की मंदता हो तो कदाचित् शुभभाव हो, (वह भी) बंध का कारण है. धर्म है नहीं. निर्जरा तेरे उपवास में है नहीं.

श्रोता :- आप भी ऐसा करते थे.

पूज्य गुरुदेवश्री :- पहले मानते थे ना ! दुकान पर हम उपवास करते थे. आठ दिन में बार (उपवास) ! पर्युषण में, जैसे नहीं. छोटी उम्र से - १७ वर्ष का उम्र से पर्युषण में बार उपवास (करते थे). पहले अक उपवास, दूसरे दिन जाना, फिर उपवास... जैसे बार उपवास करते थे. परंतु बिना पानी के, हां ! उस वक्त कहां जान था. हम तो मानो धर्म करते हैं (ऐसा मानते थे) ! अरे...! वह तो राग की मंदता हो तो पुण्य है. आहा..हा...!

अकबार तो बहुत योवियार किया था. बिना पानी का उपवास करते थे. दुकान पर बैठते थे. गला बहुत सूख गया तो अकबार रात्रि में जानगी में (-गुप्त रीत से) पानी पी लिया ! फिर उनको कह दिया कि, मुझे ऐसी प्यास लगी थी कि, पीछे पानी भरा था तो (हमने पानी पी लिया). हमारी दो दुकानें थी तो पीछे जाकर पानी पी लिया था. रात्रि को, हां ! (अक तो) छोटी उम्र (थी) और सारा दिन दुकान पर बैठना. सारे दिन में पानी का अक बिंदु भी नहीं ! योवियारा उपवास (यानी) बिना पानी के. १८-१९ वर्ष की उम्र की बात है. ७० वर्ष पहले की बात है ! (उस वक्त) कहां जान था कि, ये क्या करते हैं कि क्या नहीं करते हैं ?

श्रोता :- जितनी छच्छा का निरोध उतना धर्म !

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह छच्छा का निरोध है ही कहां ! आत्मा के ज्ञान बिना छच्छा का निरोध होता ही नहीं. वह तो राग है. आत्मा आनंदस्वरूप भगवान है, ऐसा अंतर (में) अनुभव (हुआ) बिना छच्छा का निरोध कभी होता ही नहीं. आ..हा...! छच्छा का कर्ता होता है. सूक्ष्म बात है, भाई !

अथात्मनः सुखस्वभावत्वं दृष्टान्तेन दृढयति -

सयमेव जहादिच्चो तेजो उण्हो य देवदा णभसि।

सिद्धो वि तहा णाणं सुहं च लोगे तहा देवो ॥६८॥

स्वयमेव यथादित्यस्तेजः उष्णश्च देवता नभसि।

सिद्धोऽपि तथा ज्ञानं सुखं च लोके तथा देवः ॥६८॥

यथा खलु नभसि कारणान्तरमनपेक्ष्यैव स्वयमेव प्रभाकरः प्रभूतप्रभाभारभा-
स्वरस्वरूपविकस्वरप्रकाशशालितया तेजः, यथा च कादाचित्कौष्ण्यपरिणतायःपिण्ड-
वन्नित्यमेवौष्ण्यपरिणामापन्नत्वादुष्णः, यथा च देवगतिनामकर्मोदयानुवृत्तिवशवर्तिस्वभावतया देवः।
तथैव लोके कारणान्तरमनपेक्ष्यैव स्वयमेव भगवानात्मापि स्वपरप्रकाशनसमर्थ-
निर्वितथानन्तशक्तिसहजसंवेदनतादात्म्यात् ज्ञानं, तथैव चात्मतृप्तिसमुपजातपरिनिर्वृत्ति-
प्रवर्तितानाकुलत्वसुस्थितत्वात् सौख्यं, तथैव चासन्नात्मतत्त्वोपलम्भलब्धवर्णजनमानस-
शिलास्तम्भोत्कीर्णसमुदीर्णद्युतिस्तुतियोगिदिव्यात्मस्वरूपत्वाद्देवः। अतोऽस्यात्मनः सुखसाधनाभासैर्विषयः
पर्याप्तम् ॥६८॥

- इति आनन्दप्रपञ्चः।

वीतरागमार्ग परमात्मा जिनेश्वर त्रिलोक के नाथ की धर्मपद्धति कोई अलौकिक है !!
लोगों को सुनने में आयी नहीं, बेयारे क्या करे ? जिंदगी खली जा रही है. मृत्यु के
समीप दिन जा रहे हैं. मृत्यु का समय नक्की है. जिस समय देह छूटनेवाला है वह नक्की
है. जितने दिन जाते हैं उतने मृत्यु के समीप जाते हैं. दुनिया कहे कि, बडा होता है,
भगवान कहे कि, तुम मृत्यु के समीप जाते हो !

आ..डा..डा...! देजो ना ! अभी गुरुवार को अेक २५ वर्ष का युवान व्याप्यान में
बैठा था. शरीर देजो तो अेकदम तंदुरस्त ! अेक-सवा वर्ष पहले शादी हुई थी. बाप
का अेक ही लडका ! उसकी मां मर गई थी. गुरुवार को तो यहां सुनता था. 'पालीताना'
गया था तो यहां पेट में दर्द शुरू हुआ. रविवार को सबेरे जलास हो गया ! शरीर
देजो तो (अेकदम तंदुरस्त) ! (लेकिन) यहां स्थिति पूरी होनेवाली हो (उसमें) क्या करे ?
आयुष्य की स्थिति जितनी हो वह समय आ ही जायेगा.

અથાત્મનઃ સુખસ્વભાવત્વં જ્ઞાનસ્વભાવત્વં ચ પુનરપિ દૃષ્ટાન્તેન દૃઢયતિ - સયમેવ જહાદિચ્ચો તેજો ઉણ્હો ય દેવદા ણમસિ કારણાન્તરં નિરપેક્ષ્ય સ્વયમેવ યથાદિત્યસ્વપરપ્રકાશરૂપં તેજો ભવતિ, તથૈવ ચ સ્વયમેવોષ્ણો ભવતિ, તથા ચાજ્ઞાનિજનાનાં દેવતા ભવતિ। વ્ક સ્થિતઃ। નમસિ આકાશે। સિદ્ધો વિ તહા ણાણં સુહં ચ સિદ્ધોઽપિ ભગવાંસ્તથૈવ કારણાન્તરં નિરપેક્ષ્ય સ્વભાવેનૈવ સ્વપરપ્રકાશકં કેવલજ્ઞાનં, તથૈવ પરમતૃપ્તિરૂપમનાકુલત્વલક્ષણં સુખમ્। વ્ક। લોગે જગતિ। તહા દેવો નિજશુદ્ધાત્મસમ્યક્શ્રદ્ધાનજ્ઞાનાનુષ્ઠાનરૂપાભેદરત્નત્રયાત્મકનિર્વિકલ્પસમાધિ-સમુત્પન્નસુન્દરાનન્દસ્યન્દિ-સુખામૃતપાનપિપાસિતાનાં ગણધરદેવાદિપરમયોગિનાં દેવેન્દ્રાદીનાં ચાસન્નભવ્યાનાં મનસિ નિરન્તરં પરમારાધ્યં, તથૈવાનન્તજ્ઞાનાદિગુણસ્તવનેન સ્તુત્યં ચ યદિવ્યમાત્મસ્વરૂપં તત્સ્વભાવત્વાત્તથૈવ દેવશ્ચેતિ। તતો જ્ઞાયતે મુક્તાત્મનાં વિષયૈરપિ પ્રયોજનં નાસ્તીતિ। ૬૮।।

હવે આત્માનું સુખસ્વભાવપણું દૃષ્ટાંત વડે દૃઢ કરે છે :-

જ્યમ આભમાં સ્વયમેવ ભાસ્કર ઉષ્ણ, દેવ, પ્રકાશ છે,
સ્વયમેવ લોકે સિદ્ધ પણ ત્યમ જ્ઞાન, સુખ ને દેવ છે. ૬૮.

અન્વયાર્થ :- [યથા] જેમ [નમસિ] આકાશમાં [આદિત્યઃ] સૂર્ય [સ્વયમેવ] સ્વયમેવ [તેજઃ] તેજ, [ઉષ્ણઃ] ઉષ્ણ [ચ] અને [દેવતા] દેવ છે. [તથા] તેમ [લોકે] લોકમાં [સિદ્ધઃ અપિ] સિદ્ધભગવાન પણ (સ્વયમેવ) [જ્ઞાનં] જ્ઞાન, [સુખં ચ] સુખ [તથા દેવઃ] અને દેવ છે.

યહાં કહતે હૈં કિ, (ઇન્દ્રિય કે વિષય) 'કુછ નહીં કર સકતે. અજ્ઞાની વિષયોંકો સુખકા કારણ માનકર વ્યર્થ હી ઉનકા અવલંબન લેતે હૈં.' આ..હા..હા...! હે ભાવાર્થ મેં ? ૬૭ (ગાથા કા) ભાવાર્થ. 'અજ્ઞાની વિષયોંકો સુખકા કારણ માનકર વ્યર્થ હી...' ભોગ કા 'અવલંબન લેતે હૈં.' આ..હા..હા...!

'અબ, આત્માકા સુખસ્વભાવત્વ દૃષ્ટાંત દેકર દૃઢ કરતે હૈં :-' આત્મા કા આનંદ સ્વભાવ હે. આ..હા..હા...! વહ તો અતીન્દ્રિય આનંદ કી ખાન હે. આ..હા...! યહ ખાત કરતે હૈં. ૬૮ (ગાથા).

સયમેવ જહાદિચ્ચો તેજો ઉણ્હો ય દેવદા ણમસિ।

સિદ્ધો વિ તહા ણાણં સુહં ચ લોગે તહા દેવો।।૬૮।।

ટીકા :- જેવી રીતે આકાશમાં, કારણાંતરની (—અન્ય કારણની) અપેક્ષા રાખ્યા વિના જ સ્વયમેવ સૂર્ય (૧) પુષ્કળ પ્રભાસમૂહથી ભાસ્વર એવા સ્વરૂપ વડે વિકસિત પ્રકાશવાળો હોવાથી તેજ છે, (૨) કોઈક વાર ઉષ્ણતારૂપે પરિણમતા લોખંડના ગોળાની માફક સદાય ઉષ્ણતા-પરિણામને પામેલો હોવાથી ઉષ્ણ છે, અને (૩) દેવગતિનામકર્મના ધારાવાહી ઉદયને વશવર્તી સ્વભાવ વડે દેવ છે; તેવી જ રીતે લોકમાં, કારણાંતરની અપેક્ષા રાખ્યા વિના જ સ્વયમેવ ભગવાન આત્મા પણ (૧) સ્વપરને પ્રકાશવામાં સમર્થ એવી નિર્વિતથ (—સાચી) અનંત શક્તિવાળા સહજ સંવેદન સાથે તાદાત્મ્યને લીધે જ્ઞાન છે, (૨) આત્મતૃપ્તિથી ઊપજતી જે પરિનિર્વૃત્તિ તેનાથી પ્રવર્તતી અનાકુળતામાં સુસ્થિતપણાને લીધે સૌખ્ય છે, એ (૩) જેમને આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ નિકટ છે એવા બુધ જનોના મનરૂપી શિલાસ્તંભમાં જેની અતિશય ધૃતિની સ્તુતિ કોતરાયેલી છે એવા દિવ્ય આત્મસ્વરૂપવાળો હોવાને લીધે દેવ છે. માટે આ આત્માને સુખસાધનાભાસ (—જેઓ સુખનાં સાધન નથી પણ સુખનાં સાધન હોવાનો આભાસમાત્ર જેમાં થાય છે એવા) વિષયોથી બસ થાઓ.

ભાવાર્થ :- સિદ્ધભગવાન કોઈ બાહ્ય કારણની અપેક્ષા વિના પોતાની મેળે જ સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાનરૂપ છે, અનંત આત્મિક આનંદરૂપ છે અને અચિંત્ય દિવ્યતારૂપ છે. સિદ્ધભગવાન જેવો જ સર્વ જીવોનો સ્વભાવ છે. તેથી સુખાર્થી જીવો વિષયાલંબી ભાવ છોડી નિરાલંબી પરમાનંદસ્વભાવે પરિણમો. ૬૮.

નીચે હરિગીત :-

જ્યમ આત્મમાં સ્વયમેવ ભાસ્કર ઉષ્ણ, દેવ, પ્રકાશ છે,
સ્વયમેવ લોકે સિદ્ધ પણ ત્યમ જ્ઞાન, સુખ ને દેવ છે. ૬૮.

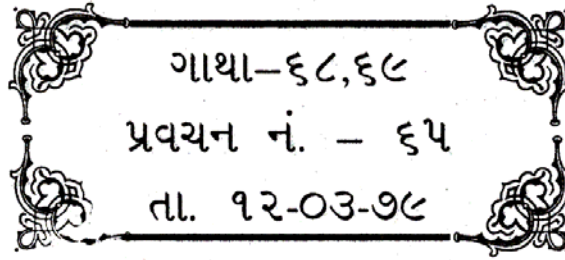
ભાસ્કર યાની સૂર્ય. ટીકા :- 'જેસે આકાશમેં અન્ય કારણકી અપેક્ષા રખે બિના હી સૂર્ય (૧) સ્વયમેવ અત્યધિક પ્રભાસમૂહસે ચમકતે હુએ...' અપને પ્રભાસમૂહ સે ચમકતા હુઆ સૂર્ય 'સ્વરૂપકે દ્વારા વિકસિત પ્રકાશયુક્ત હોનેસે...' અપને (સ્વરૂપ કે દ્વારા) વિકસિત પ્રકાશયુક્ત હોને સે 'તેજ હૈ,...' સૂર્ય કા તેજ હૈ, તેજ ! આ..હા..હા...! '(૨) કભી ઉષ્ણતારૂપ પરિણમિત લોહેકે ગોલેકી ભાંતિ સદા ઉષ્ણતા - પરિણામકો પ્રાપ્ત હોનેસે ઉષ્ણ હૈ,...' હૈ ? નીચે (અર્થ) :- 'જેસે લોહેકા ગોલા કભી ઉષ્ણતાપરિણામસે પરિણમતા હૈ વૈસે સૂર્ય સદા હી ઉષ્ણતાપરિણામસે

પરિણામા હુઆ હૈ.' લોહે કે ગોલે મેં અગ્નિ (કભી-કભી) હોતી હૈ, યહ સૂર્ય તો સદા ઉષ્ણ (રહતા હૈ). તેજ હૈ ઓર સદા ઉષ્ણ હૈ. (બાદ મેં) આત્મા મેં ઉતારેંગે, હાં ! આહા..હા...!

'(૩) દેવગતિનામકર્મકે ધારાવાહિક ઉદયકે વશવર્તી સ્વભાવસે દેવ હૈ;...' સૂર્ય અંદર દેવ હૈ. (બાહર) દિખતા હૈ વહ તો પત્થર હૈ. અંદર દેવ હૈ. 'ઇસીપ્રકાર લોકમેં અન્ય કારણકી અપેક્ષા રખે બિના હી ભગવાન આત્મા સ્વયમેવ હી...' આહા..હા...! જૈસે સૂર્ય તેજ, ઉષ્ણ ઓર દેવ (હૈ), વૈસે આત્મા સ્વયમેવ હી '(૧૬) સ્વપરો પ્રકાશિત કરનેમેં સમર્થ નિર્વિતથ (-સચ્ચી) અનન્ત શક્તિયુક્ત સહજ સંવેદનકે સાથ તાદાત્મ્ય હોનેસે જ્ઞાન હૈ,...' ભગવાન તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ. આ..હા..હા...! જૈસે સૂર્ય તેજ-પ્રકાશમય હૈ, વૈસે યહ ભગવાનઆત્મા તો જ્ઞાનમય હૈ. જ્ઞાન કા તેજમય હૈ. આ..હા...! અનંત... અનંત... સૂર્ય કા પ્રકાશ હો ઉસસે ભી આત્મા કા જ્ઞાનતેજ અંદર અનંતગુના હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? સૂર્ય કે સાથ આત્મા કો મિલાતે હૈં. વિશેષ કહૈંગે...

આ આત્મા એક જ જિનવર છે, એ જ તીર્થકર છે. અનાદિકાળથી જિનવર છે. આહા..હા...! અનંતા કેવળજ્ઞાનની વેલડી છે. પોતાનો આત્મા જ અમૃતનો કુંભ છે, અમૃતની વેલડી છે. એના પર એકાગ્ર થવાથી પર્યાયમાં જિનવરના દર્શન થાય છે. પરમાત્મા પ્રગટ થાય છે તેને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. (પરમાગમસાર-૩૨૦)

‘प्रवचनसार’ ६८ गाथा. कहां तक चला था ? फिर से लेते हैं. क्या कहते हैं, सुनो ! ‘जैसे आकाशमें अन्य कारणकी अपेक्षा रभे बिना ही सूर्य...’ सूर्य... सूर्य ! (दृष्टांत को) देव पर उतारेंगे, आत्मा - आत्मदेव (पर उतारेंगे). ‘आकाशमें अन्य कारणकी अपेक्षा रभे बिना ही सूर्य (१) स्वयमेव अत्यधिक प्रभासमूहसे यमकते हुआ...’ स्वयमेव अत्यधिक प्रभासमूहसे यमकते हुआ ‘स्वरूपके द्वारा विकसित प्रकाशयुक्त होनेसे तेज है,...’ सूर्य है और तेज है. आ...डा...!

‘(२) कभी उष्णतारूप परिणामित लोहेके गोलेकी भांति...’ लोहे का गोला जैसे उष्णतारूप परिणामित होता है जैसे ‘सदा उष्णता - परिणामको प्राप्त होनेसे उष्ण है,...’ सूर्य उष्ण है. ‘और (३) देवगतिनामकर्मके धारावाहिक उदयके वशवर्ती...’ सूर्य को देवगतिनामकर्म है ना ? ‘स्वभावसे देव है;...’ यह दृष्टांत हुआ. अब सिद्धांत (कहते हैं).

‘इसीप्रकार लोकमें अन्य कारणकी अपेक्षा रभे बिना ही भगवान आत्मा स्वयमेव ही...’ देव है. आ...डा...! जैसे सूर्य स्वयं ही प्रकाश का पूंज है, जैसे भगवानआत्मा ‘अन्य कारणकी अपेक्षा रभे बिना...’ (वह) कोई कारण से है नहीं. वह तो अंदर आनंदमय प्रभु है. आ...डा...! ‘अन्य कारणकी अपेक्षा रभे बिना ही भगवान आत्मा स्वयमेव ही (१) स्वपरको प्रकाशित करनेमें समर्थ निर्विषय (-संशय) अनन्त शक्तियुक्त सद्य संवेदनके साथ तादात्म्य होनेसे ज्ञान है,...’ जैसे सूर्य तेज है, वैसे यह (आत्मा) ज्ञानस्वरूप है. यैतन्यसूर्य ! ज्ञान के प्रकाश का पूंज ! अनंत... अनंत... सूर्य हो, कोटि... कोटि... सूर्य (हो), उससे भी यैतन्य का प्रकाश तो अनंत प्रकाश अंदर है !

श्रोता :- कब है ?

समाधान :- अंदर में अनादि (से) है. परंतु यहां तो पर्याय में प्रगट हुआ जैसे

परमात्मा (की बात) करते हैं. समझ में आया ? आ..डा..डा...! भगवान् आत्मा ! अनादि सूर्य – तेज अंदर अनंत आनंद का नाथ है. (ऐसी बात) कहां बैठे ? कभी विचार किया नहीं (है). आ..डा..डा...!

‘(-सच्ची) अनन्त शक्तियुक्त सज्ज संवेदन...’ अंतर में ज्ञान से तादात्म्यस्वरूप प्रभु है. आ..डा..डा...! ‘(२) आत्मतृप्तिसे उत्पन्न होनेवाली जो परिनिर्वृत्ति...’ परिनिर्वृत्ति यानी मोक्ष. नीचे (अर्थ दिया) है. ‘परिनिर्वृत्ति = मोक्ष; परिपूर्णाता’ अथवा आत्मा की परिपूर्णाता – शुद्धता. ‘अन्तिम सम्पूर्ण सुख (परिनिर्वृत्ति आत्मतृप्तिसे होती है...)’ भगवान् आत्मा – देव आत्मतृप्ति से तृप्त... तृप्त... है. आत्मा देव ही है ! आ..डा..डा...! क्या कहते हैं देवो !

‘(२) आत्मतृप्तिसे उत्पन्न होनेवाली जो परिनिर्वृत्ति...’ (यानी) मुक्तदशा. ‘उससे प्रवर्तमान अनाकुलता...’ आनंद जो अनाकुल आनंद है (उसमें) ‘सुस्थितताके कारण सौम्य है,...’ तेजस्वरूप है, ज्ञानस्वरूप है और सुखस्वरूप है. आ..डा..डा...!

‘(३) जिन्हें आत्मतत्त्वकी उपलब्धि निकट है...’ जिसे आत्मतत्त्व की प्राप्ति अल्पकाल में होने(वाली) है ‘ऐसे बुध जनोंके मनरूपी शिलास्तम्भ...’ धर्मात्मा के मनरूपी पत्थर (के) अंदर भगवान् उत्कीर्ण हैं. आ..डा..डा...! गणधर आदि संतों, मुनिओं (के) मनरूपी स्तम्भ में यैतन्यसूर्य, आनंद की तृप्ति-तृप्ति से अंदर उत्कीर्ण हैं. ऐसी बात सुनी नहीं है. दोपहर को (एक मुमुक्षु) कहते थे कि, ऐसा कहां सुनने मिलता है ? बात तो सच्ची है, भाई !

अंदर अतीन्द्रिय आनंद का नाथ ! आनंदस्वरूप ! अनंत तेजस्वरूप आत्मा है, उसकी तो पबर नहीं और बाहर में तृप्ति (अनुभव करता है). बाहर में धूल में सुख मानते हैं. आ..डा..डा...! अनंत... अनंत... तेजमय आत्मा और अनंत... अनंत... तृप्तिमय, आनंदमय स्वरूप है. यहां परिनिर्वृत्ति यानी मोक्ष की बात कही है परंतु आत्मा मुक्तस्वरूप ही है. आ..डा..डा...! अंदर में अनंत ज्ञान और अनंत तेज से तृप्त – परितृप्त भगवान् आत्मा है. अरे..रे...! उसे मालूम भी नहीं. है ?

‘जिन्हें आत्मतत्त्वकी उपलब्धि निकट है ऐसे बुध जनोंके मनरूपी शिलास्तम्भमें...’ (अर्थात्) अंदर मनरूपी पत्थर में भगवान् उत्कीर्ण हैं. जैसे स्तम्भ में उत्कीर्ण मूर्ति होती है ऐसे गणधरों, संतों, आत्मज्ञानियों को मनरूपी स्तम्भ में भगवान् उत्कीर्ण हैं. आ..डा..डा...! तीनलोक का नाथ आत्मा ! शुद्ध चिदानंद की मूर्ति मन में उत्कीर्ण हैं. सम्यक्दृष्टि के ज्ञान में, गणधरों के ज्ञान में उत्कीर्ण हैं, ऐसा कहते हैं. आ..डा..डा...! पत्थर में जैसे मूर्ति उत्कीर्ण करते हैं ना ? ऐसे यह भगवान् आत्मा अंदर उत्कीर्ण यीज हैं. अरे..रे...! उसने सुना कब है ? आ..डा..डा...! है ?

‘शिलास्तम्भमें जिसकी अतिशय धृति स्तुति...’ अंदर परमानंद की स्तुति उत्कीर्ण है। पूर्णानंद के नाथ में ओकाग्रता है, यह उसकी स्तुति है ! समझ में आया ? सूक्ष्म बात है, भाई ! (ऐसी बात) बाहर में कहीं है नहीं। भगवान बाहर से मिलता है, ऐसा है नहीं, अंदर में है। अंदर अतीन्द्रिय आनंद का नाथ पूर्ण सुषुप्त है। उसकी तृप्ति से परिपूर्ण स्तुति है ‘ऐसा दिव्य आत्मस्वरूपवान होनेसे देव है.’ ऐसा देव आत्मा है। प्रतिमा आदि देव है, वह तो व्यवहार से कलने में आता है। (आगे) आयेगा। दृष्ट (गाथा में) आयेगा। भगवान की प्रतिमा, मंदिर आदि है वह तो व्यवहार प्रतिमा है। समझ में आया ? शुभभाव होता है तब प्रतिमा का पूजन आदि होता है। यह दृष्ट (गाथा में) आयेगा। समझ में आया ? आत्मा अंदर में आनंद का नाथ बिराजता है, बाहर में है नहीं। आहा..हा...! अंदर अतीन्द्रिय आनंद और अतीन्द्रिय ज्ञान के तेज से भरा पडा प्रभु है। कैसे बैठे ? ऐसा देव है।

‘इसलिये इस आत्माको सुषुप्ताभास (जो सुषुप्ते साधन नहीं हैं परन्तु सुषुप्ते साधन होनेका आभासमात्र जिनमें होता है जैसे) विषयोंसे बस डो.’ कहते हैं, पांच इन्द्रिय के विषय से बस डो। प्रभु आनंदमय है वहां जा ना ! आ..हा..हा...! क्या कहते हैं, समझ में आया ? यहां (आत्मा) आनंदमय है, अतीन्द्रिय ज्ञान का तेज – सूर्य प्रभु है। इन्द्रिय के विषय – पांच इन्द्रियों के विषय बस डो। ‘अलम अलम’ – पूरा डो। अंदर में भगवान है वहां जा ! ऐसी बात है ! आहा..हा...!

अनंत आनंद और अनंत तेजमय प्रभु अंदर है। देव है, देव ! दिव्य शक्तिमान देव है। आहा..हा...! आत्मदेव के अलावा और कोई देव है नहीं। ऐसा दिव्य शक्तिमान (देव है)। (इसलिये जो सुषुप्त के साधन नहीं हैं परन्तु सुषुप्ते साधन होनेका आभासमात्र जिनमें होता है जैसे) ‘विषयोंसे बस डो.’ (अर्थात्) पांच इन्द्रियों के विषयों की ओर जो जो तेरा लक्ष है (उसे) बस रणो। (क्योंकि) उसमें दृष्ट है, उसमें सुषुप्त है नहीं। आ..हा..हा...! पांच इन्द्रिय के शब्द, रूप, रस, गंध या स्पर्श (डो) – इन विषयों से बस (डो)। इनमें सुषुप्त नहीं, वह तो दृष्ट है। आहा..हा...! सुषुप्त तो तेरी यीज में – अनंत आनंद में भरा पडा है। विषयों से ‘अलम’ (यानी) विषयों से बस डो। आ..हा..हा...!

प्रभु ! तेरी यीज में अनंत तेज और सुषुप्त भरा है ना ! बाह्य विषयों से तुझे क्या काम है ? आ..हा..हा...! परंतु कहां बेचारे को निवृत्ति (है), निवृत्ति नहीं। सारा दिन पाप का घंघा-पानी और बाहर में जाये तो पूजा, भक्ति और राग (की) आकुलता (भोगता है)। आ..हा...! अंदर आनंदमय भगवान बिराजते हैं उस पर तो उसका लक्ष है नहीं

और (उसके) लक्ष बिना उसे तीनकाल तीनलोक में सम्यग्दर्शन और ज्ञान होता नहीं।
 भावार्थ :- 'सिद्ध भगवान किसी बाह्य कारणकी अपेक्षाके बिना अपने आप ही स्वपरप्रकाशक ज्ञानरूप हैं,...' सिद्ध ! ऐसा आत्मा भी है, जैसे देना. 'अनन्त आत्मिक आनन्दरूप हैं...' सिद्ध भगवान तो अनन्त... अनन्त... आनन्दरूप हैं. 'और अर्थित्य दिव्यतारूप हैं.' देव (हैं). आहा..हा...! 'सिद्ध भगवानकी भांति ही...' अब सिद्धांत देते हैं (कि) 'सिद्ध भगवानकी भांति ही सर्व ज्योंका स्वभाव है;...' सर्व ज्यों जैसे हैं. अंदर भगवान बिराजते हैं. आ..हा..हा...! 'सर्व ज्यों छे सिद्धसम, जे समजे ते थाय' आ..हा..हा...! कैसे बैठे ? पहले सिद्ध (भगवान की) बात कही कि, अनन्त तेज, अनन्त ज्ञान, अनन्त सुख और अनन्त तृप्ति से तृप्त (हैं), ऐसा यह आत्मा भी है, सर्व ज्यों (जैसे हैं). आ..हा..हा...!

अंदर भगवान पूर्ण अतीन्द्रिय आनंद, अतीन्द्रिय ज्ञान और अतीन्द्रिय शांति से भरा पडा भगवान देव है ! आ..हा..हा...! जैसे दिव्य शक्तिमान देव को छोडकर बाहर में भीष मांगता है ! आहा..हा...! यहां से विषय मिलो, सुख मिलो - स्त्री से मिले, पैसे से मिले. भिभारी है ! भिभमंगा है भिभमंगा ! आ..हा..हा...! आचार्य की गाथा तो देखो ! अंदर भगवान अतीन्द्रिय आनंद से (भरी) यीज पडी है. आ..हा..हा...! अतीन्द्रिय ज्ञान का तेज और सुख का सागर ! ऐसा आत्मा देवस्वरूप है, उसकी दृष्टि करना वही सम्यग्दर्शन है. इसके अलावा बाकी सब मुक्त की बातें हैं ! आ..हा..हा...! है ?

'सिद्ध भगवानकी भांति...' (अर्थात्) सिद्ध भगवान के जैसा ही 'सर्व ज्योंका स्वभाव है;...' यैतन्य के अनन्ताअनन्त ज्ञान के तेज का पुंज प्रभु और अतीन्द्रिय अमृत का सागर, आनंद का सागर ! (ऐसा) तू देव है ! सर्व ज्यों जैसे हैं. आहा..हा...! 'छसलिये सुभार्थी ज्योंको...' छस कारण से जिसे सुख का प्रयोजन है, जिसे आनंद का प्रयोजन है, जैसे 'ज्योंको विषयालम्बी भाव छोडकर...' (अर्थात्) पांच छन्द्रिय के विषय की ओर का आलंबन और आश्रय छोडकर 'निरालंबी परमानन्दस्वभावरूप परिणामन करना थालिये.' आ..हा..हा...! ऐसी बात है !

पांचों छन्द्रियों का अवलम्बन छोडकर, अंतर में स्वालंबीभाव करके 'परमानन्दस्वभावरूप परिणामन करना थालिये.' आहा..हा...! बहुत ही (तात्त्विक बात) है. निमित्त की दृष्टि छोडकर, राग की दृष्टि छोडकर, अक समय की पर्याय की दृष्टि छोडकर,,, आ..हा..हा...! त्रिकाणी भगवान ज्ञायकस्वभाव बिराजमान है वहां दृष्टि ले (जा) ! आ..हा..हा...! विषयों का आलंबन छोडकर निरालंबी भगवान का आलंबन ले. ऐसी बात है ! छसमें आपके पैसे की बात तो कहां रह गई ! आहा..हा...! पांच छन्द्रिय के विषय की ओर प्रभु ! तेरा लक्ष है तो

अथ शुभपरिणामाधिकारप्रारम्भः ।

अथेन्द्रियसुखस्वरूपविचारमुपक्रममाणस्तत्साधनस्वरूपमुपन्यस्यति -

देवदजदिगुरुपूजासु चैव दाणम्मि वा सुसीलेसु ।
 उववासादिसु रत्तो सुहोवओगप्पगो अप्पा ॥६९॥
 देवतायतिगुरुपूजासु चैव दाने वा सुशीलेषु ।
 उपवासादिषु रक्तः शुभोपयोगात्मक आत्मा ॥६९॥

यदायमात्मा दुःखस्य साधनीभूतां द्वेषरूपामिन्द्रियार्थानुरागरूपां चाशुभोपयोगभूमिकामतिक्रम्य देवगुरयतिपूजादानशीलोपवासप्रीतिलक्षणं धर्मानुरागमङ्गीकरोति तदेन्द्रियसुखस्य साधनीभूतां शुभोपयोगभूमिकामधिरूढोऽभिलष्येत ॥६९॥

एवं स्वभावेनैव सुखस्वभावत्वाद्धिषया अपि मुक्तात्मनां सुखकारणं न भवन्तीतिकथनरूपेण गाथाद्वयं गतम् । अथेदानीं श्रीकुन्दकुन्दाचार्यदेवाः पूर्वोक्तलक्षणानन्तसुखाधारभूतं सर्वज्ञं वस्तुस्तवेन नमस्कुर्वन्ति -

तेजो दिङ्घी णाणं इङ्घी सोक्खं तहेव ईसरियं ।
 तिहुवणपहाणदइयं माहप्पं जस्स सो अरिहो ॥३॥

(तुं) दुःख है. आ..डा...!

भगवान तो अतीन्द्रिय आनंदमय है. आडा..डा...! अतीन्द्रिय आनंद का सागर है. अनंत... अनंत... अनादिअनंत अतीन्द्रिय आनंद का पिंड है. अनादिअनंत अतीन्द्रिय ज्ञान के पूर्ण तेज का पिंड है. अनादिअनंत पूर्ण शांतिस्वभाव के सागर का तेज है. जैसे अनंत गुण लिये हैं ना ? अनंत गुण ! अनंत... अनंत... अनादिअनंत श्रवणशक्ति, चित्तीशक्ति, दृशिशक्ति, आनंदशक्ति, कर्ताशक्ति, करणशक्ति ऐसी अनंतानंत शक्ति (हैं). अनादिअनंत अनंतानंत शक्ति का पिंड प्रभु है. आ..डा..डा...! इस आत्मा की दृष्टि कर. पर का आलंबन छोड और स्व का आलंबन ले. आ..डा..डा...!

‘इसप्रकार आनंद-अधिकार पूर्ण हुआ.’ यह आनंद-अधिकार था.

‘अब, यहां शुभ परिणामका अधिकार प्रारम्भ होता है.’ अब, (यहां से) शुभयोग

तेजो दिष्टी णाणं इड्ढी सोक्खं तहेव ईसरियं तिहुवणपहाणदइणं तेजः प्रभामण्डलं, जगत्त्रयकालत्रयवस्तुगतयुगपत्सामान्यास्तित्वग्राहकं केवलदर्शनं, तथैव समस्तविशेषास्तित्वग्राहकं केवलज्ञानं, ऋद्धिशब्देन समवसरणादिलक्षणा विभूतिः, सुखशब्देनाव्याबाधानन्तसुखं, तत्पदाभिलाषेण इन्द्रादयोऽपि मृत्युत्वं कुर्वन्तीत्येवंलक्षणमैश्वर्यं, त्रिभुवनाधीशानामपि वल्लभत्वं दैवं भण्यते। **माहणं जरस्स सो अरिहो** इत्थंभूतं माहात्म्यं यस्य सोऽर्हन् भण्यते। इति वस्तुस्तवनरूपेण नमस्कारं कृतवन्तः ॥३॥

अथ तस्यैव भगवतः सिद्धावस्थायां गुणस्तवनरूपेण नमस्कारं कुर्वन्ति -

तं गुणदो अधिगदरं अविच्छिदं मणुवदेवपदिभावं।

अपुणब्भावणिबद्धं पणमाणि पुणो पुणो सिद्धं ॥४॥

पणमाणि नमस्करोमि पुणो पुणो पुनः पुनः। कम्। तं सिद्धं परमागमप्रसिद्धं सिद्धम्। कथंभूतम्। गुणदो अधिगदरं अव्याबाधानन्तसुखादिगुणैरधिकतरं समधिकतरगुणम्। पुनरपि कथंभूतम्। अविच्छिदं मणुवदेवपदिभावं यथा पूर्वमर्हदवस्थायां मनुजदेवेन्द्रादयः समवशरणे समागत्य नमस्कुर्वन्ति तेन प्रभुत्वं भवति, तदतिक्रान्तत्वादतिक्रान्तमनुजदेवपतिभावम्। पुनश्च किंविशिष्टम्। अपुणब्भावणिबद्धं द्रव्यक्षेत्रादिपञ्चप्रकारभवाद्द्विलक्षणः शुद्धबुद्धैकस्वभाव-निजात्मोपलम्भलक्षणो योऽसौ मोक्षस्तस्याधीनत्वादपुनर्भावनिबद्धमिति भावः ॥४॥

एवं नमस्कारमुख्यत्वेन गाथाद्वयं गतम्। इति गाथाष्टकेन पञ्चमस्थलं ज्ञातव्यम्। एवमष्टादशगाथाभिः स्थलपञ्चकेन सुखप्रपञ्चनामान्तराधिकारो गतः। इति पूर्वोक्तप्रकारेण 'एस सुरासुर' इत्यादि चतुर्दशगाथाभिः पीठिका गता, तदनन्तरं सप्तगाथाभिः सामान्यसर्वज्ञसिद्धिः, तदनन्तरं त्रयस्तिंशद्गाथाभिः ज्ञानप्रपञ्चः, तदनन्तरमष्टादशगाथाभिः सुखप्रपञ्च इति समुदायेन द्वासप्ततिगाथाभिरन्तराधिकारचतुष्टयेन **शुद्धोपयोगाधिकारः** समाप्तः॥ इत ऊर्द्धं पञ्चविंशतिगाथापर्यन्तं ज्ञानकण्डिकाचतुष्टयाभिधानोऽधिकारः प्रारभ्यते। तत्र पञ्चविंशतिगाथामध्ये प्रथमं तावच्छुभाशुभविषये मूढत्वनिराकरणार्थं 'देवदजदिगुरु' इत्यादि दशगाथापर्यन्तं प्रथमज्ञानकण्डिका कथ्यते। तदनन्तरमाप्तात्मस्वरूपपरिज्ञानविषये मूढत्वनिराकरणार्थं

का अधिकार यलता है. शुभपरिणाम किसे होते हैं ? और (शुभपरिणाम) क्या है ? शुभभाव - पुण्यभाव, अंध का कारण कैसे (और) किसे होता है ? यह बात यलती है. आहा..हा...!

'अब, इन्द्रियशुभस्वरूप सम्बन्धी विचारको लेकर, उसके (इन्द्रिय शुभके) साधनका (- शुभोपयोगका) स्वरूप कहते हैं :-' क्या कहते हैं ? अतीन्द्रिय आनंद का साधन तो आत्मा है. अब, शुभउपयोग जो है, ज्ञानी को भी शुभउपयोग आता है, परंतु वह इन्द्रिय विषय का साधन है. आ..हा...! शुभउपयोग में तो इन्द्रिय के विषय मिलेंगे, अतीन्द्रिय विषय नहीं मिलेगा. आहा..हा...! समझ में आया ? यह सब (बात) कहते हैं. ६८ (गाथा) :-

'चत्ता पावारंभं' इत्यादि सप्तगाथापर्यन्तं द्वितीयज्ञानकण्डिका, अथानन्तरं द्रव्यगुणपर्यायपरिज्ञानविषये मूढत्वनिराकरणार्थं 'दव्वादीएसु' इत्यादि गाथाषट्कपर्यन्तं तृतीयज्ञानकण्डिका। तदनन्तरं स्वपरतत्त्वपरिज्ञानविषये मूढत्वनिराकरणार्थं 'णाणप्पगं' इत्यादि गाथाद्वयेन चतुर्थज्ञानकण्डिका। इति ज्ञानकण्डिकाचतुष्टयाभिधानाधिकारे समुदायपातनिका। अथेदानीं प्रथमज्ञानकण्डिकायां स्वतन्त्रव्याख्यानेन गाथाचतुष्टयं, तदनन्तरं पुण्यं जीवस्य विषयतृष्णामुत्पादयतीति कथनरूपेण गाथाचतुष्टयं, तदनन्तरमुपसंहाररूपेण गाथाद्वयं, इति स्थलत्रयपर्यन्तं क्रमेण व्याख्यानं क्रियते। तद्यथा - अथ यद्यपि पूर्वं गाथाषट्केनेन्द्रियसुखस्वरूपं भणितं तथापि पुनरपि तदेव विस्तरेण कथयन् सन् तत्साधकं शुभोपयोगं प्रतिपादयति, अथवा द्वितीयपातनिका - पीठिकायां यच्छुभोपयोगस्वरूपं सूचितं तस्येदानीमिन्द्रियसुखविशेषविचारप्रस्तावे तत्साधकत्वेन विशेषविवरणं करोति - देवदजदिगुरुपूजासु चैव दाणम्मि वा सुसीलेसु देवतायतियगुरुपूजासु चैव दाने वा सुशीलेषु उववासादिसु रत्तो तथैवोपवासादिषु च रक्त आसक्तः अप्पा जीवः सुहोवओगप्पगो शुभोपयोगात्मको भण्यते इति। तथा हि - देवता निर्दोषिपरमात्मा, इन्द्रियजयेन शुद्धात्मस्वरूपप्रयत्नपरो यतिः, स्वयं भेदाभेदरत्नत्रयाराधकस्तदर्थिनां भव्यानां जिनदीक्षादायको गुरुः, पूर्वोक्तदेवतायतिगुरुणां तत्प्रतिबिम्बादीनां च यथासंभवं द्रव्यभावरूपा पूजा, आहारादिचतुर्विधदानं च आचारादिकथितशीलव्रतानि तथैवोपवामादिजिनगुणसंपत्त्यादिविधिविशेषाश्च। एतेषु शुभानुष्ठानेषु योऽसौ रतः द्वेषरूपे विषयानुरागरूपे चाशुभानुष्ठाने विरतः, स जीवः शुभोपयोगी भवतीति सूत्रार्थः ॥६९॥

देवदजदिगुरुपूजासु चैव दाणम्मि वा सुसीलेसु।
उववासादिसु रत्तो सुहोवओगप्पगो अप्पा ॥६९॥

नीचे हरिगीत :-

गुरु-देव-यतिपूजा विषे, वणी दान ने सुशीलो विषे,
शुव रक्त उपवासादिके, शुभ-उपयोग स्वरूप छे. ६९.

देव, गुरु और यति की पूजा, उपवास, तप आदि शुभराग स्वरूप है. आहा..हा...!
शुभउपयोग बंध का कारण है. (वह) आता है, ज्ञानी को भी आता है. (हसी बात को आगे) कहेंगे परंतु वह बंध का कारण है. शुभउपयोग इन्द्रिय के विषय का साधन है. वह अतीन्द्रिय आत्मा के आनंद का साधन नहीं (है). आ..हा..हा...! टीका ! टीका है ?

આ રીતે આનંદ-અધિકાર પૂર્ણ થયો.

અહીં શુભ પરિણામનો અધિકાર શરૂ થાય છે.

હવે ઇન્દ્રિયસુખના સ્વરૂપ સંબંધી વિચાર ઉપાડતાં-આરંભતાં, તેના (ઇન્દ્રિયસુખના) સાધનનું (—શુભોપયોગનું) સ્વરૂપ કહે છે :-

ગુરુ-દેવ-યતિપૂજા વિષે, વળી દાન ને સુશીલો વિષે,
જીવ રક્ત ઉપવાસાદિકે, શુભ-ઉપયોગસ્વરૂપ છે. ૬૯.

અન્વયાર્થ :- [દેવતાયતિગુરુપૂજાસુ] દેવ, ગુરુ ને યતિની પૂજામાં, [દાને ચ એવ] દાનમાં, [સુશીલેષુ વા] સુશીલોમાં [ઉપવાસાદિષુ] તથા ઉપવાસાદિકમાં [રક્તઃ આત્મા] રક્ત આત્મા [શુભોપયોગાત્મકઃ] શુભોપયોગાત્મક છે.

ટીકા :- જ્યારે આ આત્મા દુઃખના સાધનભૂત એવી દ્વેષરૂપ તથા ઇન્દ્રિયવિષયના અનુરાગરૂપ અશુભોપયોગભૂમિકાને ઓળંગી જઈને, દેવ-ગુરુ-યતિની પૂજા, દાન, શીલ અને ઉપવાસાદિકની પ્રીતિસ્વરૂપ ધર્માનુરાગને અંગીકૃત કરે છે, ત્યારે તે ઇન્દ્રિયસુખના સાધનભૂત શુભોપયોગભૂમિકામાં આરૂઢ કહેવાય છે.

ટીકા :- ‘જબ યહ આત્મા દુઃખકી સાધનભૂત એસી દ્વેષરૂપ તથા ઇન્દ્રિય વિષયકી અનુરાગરૂપ અશુભોપયોગ ભૂમિકાકા ઉલ્લંઘન કરકે,...’ આ..હા..હા...! ક્યા કહતે હૈં ? ‘જબ યહ આત્મા દુઃખકી સાધનભૂત એસી દ્વેષરૂપ તથા ઇન્દ્રિય વિષયકી અનુરાગરૂપ અશુભોપયોગ...’ આ..હા..હા...! ઇસ ‘ભૂમિકાકા ઉલ્લંઘન કરકે,...’ (અર્થાત્) અશુભઉપયોગ છોડકર... આ..હા..હા...! જબ શુભઉપયોગ મેં આતા હૈ, (તબ) વહ હૈ બંધ કા કારણ પરંતુ વહ ઇન્દ્રિય વિષય કા સાધન હૈ. અતીન્દ્રિય આત્મા કા સાધન યહ શુભઉપયોગ નહીં. આ..હા..હા...! હૈ ?

‘દેવ-ગુરુ-યતિકી પૂજા,...’ અશુભઉપયોગ કા ઉલ્લંઘન કરકે, અશુભઉપયોગ કો છોડકર, દેવ (યાની) અરિહંત પરમાત્મા. ગુરુ (કા) અર્થ આગે કરેંગે, યતિ કી પૂજા. વૈસે દેવ, ગુરુ, યતિ કે પ્રતિમા કી પૂજા, (ભાવાર્થ મેં) લેંગે. સમજ મેં આયા ? યે (સબ) શુભઉપયોગ હૈ. હૈ ? ‘દેવ-ગુરુ - યતિકી પૂજા, દાન,...’ (અર્થાત્) મંદિર બનવાના, દાન મેં પૈસે ખર્ચ કરના યે સબ દાન શુભઉપયોગ હૈ. ઇન્દ્રિય વિષય કા સાધન હૈ, અતીન્દ્રિય વિષય (કા સાધન નહીં). આહા..હા...!

‘શીલ,...’ (અર્થાત્) શરીર સે બ્રહ્મચર્ય પાલના, યહ ભી એક શુભઉપયોગ હૈ. આ..હા...!

ભાવાર્થ :- સર્વ દોષ રહિત પરમાત્મા તે દેવ; ભેદાભેદ રત્નત્રયના પોતે આરાધક, તથા તે આરાધનાના અર્થી અન્ય ભવ્ય જીવોને જિનદીક્ષાના દેનાર, તે ગુરુ; ઇન્દ્રિયજય કરીને શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમાં પ્રયત્નપરાયણ તે યતિ. આવા દેવ-ગુરુ-યતિની કે તેમની પ્રતિમાની પૂજામાં, આહારાદિ ચતુર્વિધ દાનમાં, આચારાંગાદિ શાસ્ત્રોમાં કહેલાં શીલવ્રતોમાં તથા ઉપવાસાદિક તપમાં પ્રીતિ તે ધર્માનુરાગ છે. જે આત્મા દ્વેષરૂપ અને વિષયાનુરાગરૂપ અશુભોપયોગને ઓળંગી જઈને ધર્માનુરાગને અંગીકાર કરે છે, તે શુભોપયોગી છે. ૬૯.

કષાય મંદ રખના યહ શીલ (હૈ). 'और उपवासादिक...' ઉપવાસ, ઉણોદરી આદિ કી 'પ્રીતિસ્વરૂપ...' ઉસકી પ્રીતિસ્વરૂપ 'ધર્માનુરાગકો અંગીકાર કરતા હૈ...' ધર્મ કે પ્રેમ કો અંગીકાર કરતા હૈ 'તબ વહ ઇન્દ્રિયસુખકી સાધનભૂત શુભોપયોગભૂમિકામં આરૂઠ કહલાતા હૈ.' આ..હા..હા...!

પહલે અતીન્દ્રિય આનંદમય પ્રભુ આયા, ઉસકા સાધન તો અંતર મેં રાગ સે ભિન્ન હોકર અનુભવ કરના યહ સાધન હૈ. જબ અંદર સ્થિર નહીં રહ સકતા તો ધર્મી કો ભી અશુભ સે બચને કો શુભ(ભાવ) આતા હૈ પરંતુ યહ શુભઉપયોગ વિષય કા - દુઃખ કા સાધન હૈ. સમજ મેં આયા ? પૈસે તો બહુત દૂર રહ ગયે. શુભઉપયોગ સે પૈસે મિલેંગે વહ દુઃખ કા સાધન હૈ, ઐસા કહતે હૈ. દુઃખ કા નિમિત્ત હૈ. મમતા હૈ વહ દુઃખ હૈ ઔર ઉસકા વહ નિમિત્ત હૈ. આહા..હા...! પહલે 'જ્ઞાન અધિકાર' આયા, ફિર 'આનંદ અધિકાર' આયા, અબ 'શુભઉપયોગ અધિકાર' કહતે હૈ. ક્યોંકિ ધર્મી કો ભી શુભઉપયોગ આતા તો હૈ ના ? પરંતુ યે શુભઉપયોગ કૌન હૈ ? કિ, અશુભઉપયોગ કા ઉલ્લંઘન કરકે, છોડકર શુભઉપયોગ હોતા હૈ. આ..હા..હા...! અબ, ઉસકી વ્યાખ્યા (કહતે હૈ).

ભાવાર્થ :- 'સર્વ દોષ રહિત પરમાત્મા વહ દેવ હૈં;...' હૈ ? સર્વ દોષ રહિત પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ અરિહંત દેવ (હૈં). ઉનકી પૂજા આદિ કા ભાવ શુભભાવ હૈ. જબ તક વીતરાગતા ન હો, તબ જ્ઞાની કો ભી અશુભ સે બચને કો શુભભાવ આતા હૈ પરંતુ યહ શુભભાવ હૈ બંધ કા કારણ, ધર્મ નહીં. વહ આત્મા કે આનંદ કા કારણ નહીં. આહા..હા...! હૈ ? 'સર્વ દોષ રહિત પરમાત્મા વહ દેવ હૈં;...'

'ભેદાભેદ રત્નત્રયકે સ્વયં આરાધક...' ગુરુ ! અંતર નિશ્ચયસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા ! ઉસકા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર (હૈ વહ) નિશ્ચય આરાધક (હૈ) ઔર શુભરાગ આતા હૈ (વહ) વ્યવહાર હૈ. ઐસે નિશ્ચય ઔર વ્યવહાર કે આરાધક. હૈ ? 'ભેદાભેદ રત્નત્રયકે...' ભેદ નામ વ્યવહાર, અભેદ નામ નિશ્ચય. ધર્મી કો ભી નિશ્ચય રત્નત્રયકે સાથ મેં, જબ તક પૂર્ણતા

न हो, तब तक व्यवहार रत्नत्रय का शुभभाव, देव-गुरु-शास्त्र की भक्ति आदि (का शुभभाव) आता है परंतु है व्यवहार और राग. आहा..हा...!

‘भेदाभेद रत्नत्रयके स्वयं आराधक तथा उस आराधनाके अर्थी अन्य भव्य श्रवोंको जिनदीक्षा देनेवाले...’ स्वयं आराधक (हैं) और आराधना के अर्थी (अर्थात्) धर्मी आराधना के अर्थी (हैं जैसे) ‘अन्य भव्य श्रवोंको जिनदीक्षा देनेवाले वे गुरु हैं;...’ जिनदीक्षा (यानी) वीतरागीदीक्षा देनेवाले गुरु (हैं).

श्रोता :- जैनकुल में जन्म लिया हो और गुरु कडलाते हो तो उसे गुरु नहीं कहना ?

समाधान :- धूल में भी नहीं है ! जैन में जन्म लेकर अनंतभार... ‘मुनिव्रत धार अनंतभैर ग्रैवेयक उपजायो, पण आत्मज्ञान बिन लेश सुभ न पायो.’ मुनि हुआ, द्विगंबर हुआ, हजारों रानियों को छोडा, पंच महाव्रत लिये, अट्ठाईस मूलगुण का पालन किया परंतु वह तो आसव और राग है. आ..हा...! है ? ‘जिनदीक्षा देनेवाले वे गुरु हैं;...’

‘छन्द्रीयजय करके शुद्धात्मस्वरूपमें प्रयत्नपरायण वे यति हैं.’ ‘यति’ शब्द है ना ? यति यानी ये जति नहीं. ‘छन्द्रीयजय करके शुद्धात्मस्वरूपमें प्रयत्नपरायण...’ (अर्थात्) अंतर आनंदस्वरूप में प्रयत्नपरायण (हैं वे) यति (हैं). ये जति बाबा नहीं ! आहा..हा...! अपने आनंदस्वरूप में यत्ना करे वह यति (है). आहा..हा...! ‘ऐसे देव-गुरु-यतिकी अथवा उनकी प्रतिमाकी पूजामें,...’ शुभराग है, शुभउपयोग है. आहा..हा...! समझ में आया ?

शाश्वत प्रतिमा असंख्य हैं (उनकी) अकावतारी छन्द्र पूजा करते हैं. शकरेन्द्र ! सौधर्म देवलोक ! उर लाभ विमान ! अक-अक विमान में असंख्य देव ! करोड़ों अप्सराओं ! परंतु है आत्मज्ञानी समकित्ती ! वे छन्द्रीयसुभ में सुभ मानते नहीं. आत्मा के अतीन्द्रियसुभ में सुभ मानते हैं. परंतु जब भगवान की प्रतिमा की पूजा का भाव आता है... ये है ना ? आज क्या है ? अष्टाहिका है तो (नंदीश्वरद्विप में) देव जाते हैं. आठवां नंदीश्वरद्विप है वहां भावन जिनालय हैं. शाश्वत ! अक-अक जिनालय में रत्न से भरी १०८ प्रतिमा हैं. आज सातवां दिन है ना ? कल आठवां दिन, अंतिम दिन है. बहनों ने पूजा का सब किया है ना ! द्विगंबर शास्त्र में भी है, श्वेताम्बर शास्त्र में भी है, स्थानकवासी के सब श्वेताम्बर शास्त्र हैं तो उसमें भी है. आठवां नंदीश्वरद्विप है वहां भावन जिनालय हैं. शाश्वत, हां ! किसीका बनाया हुआ नहीं. जैसे ये चंद्र-सूर्य शाश्वत हैं ऐसी १०८ प्रतिमाओं अक-अक जिनालय में (हैं). जैसे भावन जिनालय तो नंदीश्वरद्विप में हैं. ऐसी असंख्य प्रतिमाओं (हैं). चंद्र-सूर्य असंख्य हैं तो प्रत्येक में जिनालय है. प्रत्येक में शाश्वत जिनप्रतिमा है. वैमानिकदेव में सौधर्म देवलोक (आदि में) विमान में शाश्वत प्रतिमा है. छन्द्र जब अपने

स्वरूप में स्थिर नहीं हो सकते तब छन्द भगवान की शाश्वत प्रतिमा की पूजा करते हैं। परंतु वह शुभभाव है, पुण्यबंध का कारण है। आहा..हा...! पुण्य कड़ो या बंध का कारण कड़ो। सोने की बेड़ी कड़ो या लोहे की बेड़ी कड़ो ! (शुभराग) आता है। अकवतारी समकित्ती कड़ा ना ? छन्द अकवतारी है। सौधर्म देवलोक का शकरेन्द्र अकवतारी है। उनकी करोड़ों अप्सराओं हैं, उनमें एक रानी अकवतारी है। जो मुख्य रानी है वह अकवतारी है। एक भव में मोक्ष जानेवाली है। पति-पत्नि दोनों एक भव करके मोक्ष जानेवाले हैं। वह देव और छन्द्राणी भी इस समय नंदीश्वरद्विप में जाते हैं। शाश्वत प्रतिमा, जिनालय (में) भगवान बिराजते हैं। मानो कि, अम्मी बोलेंगे ! जैसे रत्नमय ! शाश्वत हैं। देवलोक में असंख्य शाश्वत (प्रतिमाओं) हैं। आहा..हा...! जैसे त्रिकाल में त्रिकाल को जाननेवाले का विरह नहीं जैसे त्रिकाल में त्रिकाल की जो शाश्वत प्रतिमा है उसका जगत में विरह नहीं। वस्तुस्थिति यह है, बापू ! क्या करें ? आहा..हा...! इस समय तो सब गडबड हो गई (है)।

समकित्ती छन्द जब जन्म लेते हैं, सम्यक्दृष्टि आत्मज्ञानी जब छन्द के रूप में जन्म लेते हैं तब तुरंत ही पूजा करने जाते हैं। भगवान की पूजा की तैयारी करो ! देवों हाथी का रूप धारण करे ! हाथी पर स्वयं चढ़े। सेवक देव होते हैं वे हाथी का रूप धारण करे ! आ..हा...! हजारों देव, हजारों रानियों के साथ भगवान की प्रतिमा के पास पूजा (करते हैं)। परंतु है वह शुभउपयोग। वह धर्म है या आत्मा के धर्म का साधन है, (ऐसा) नहीं। ऐसी बात है। पहले कड़ा ना ? अशुभ के वंचनार्थ, अशुभ को छोड़कर, उल्लंघन करके शुभभाव आता है और शुभ का उल्लंघन करके शुद्ध(भाव) होता है। आ..हा..हा...!

श्रोता :- इसीलिये परंपरा कारण है ?

समाधान :- कारण है नहीं। वह तो विषय का साधन है। भगवान ने कड़ा ना ? वह तो विषयसुख का साधन है। समकित्ती को भी शुभभाव आता है परंतु उनको अनुकूल विषय का साधन मिलेगा, स्वर्गादि मिलेगा। आ..हा...! ऐसी बात है। भगवान 'कुंदकुंदार्य' तो स्पष्ट करते हैं। उनको जगत की पड़ी नहीं। सत्यमार्ग है वह प्रसिद्ध करते हैं। आ..हा..हा...!

यही कड़ा ना ? आया ना ? देव, गुरु और यति अथवा उनकी प्रतिमा। देव की प्रतिमा, गुरु की भी प्रतिमा और यति की भी प्रतिमा होती है। पंच परमेष्ठी की प्रतिमा होती है। समज में आया ? महाविदेह में पंच परमेष्ठी की प्रतिमा है। अम्मी भगवान बिराजते हैं। वहां पंच परमेष्ठी की प्रतिमा है, मंदिर है, जिनमंदिर है। दूसरे कोई मंदिर नहीं। अन्यमति का कोई मंदिर नहीं, अन्यमति गुरु का कोई वेष नहीं। सब में अम्प्राय में बहुत ईर्ष है, परंतु बाह्य में दूसरी यीज नहीं। वहां महाविदेह में तो कृत्रिम-बनाया

हुआ मंदिर है और नंदीश्वरद्विप में तो शाश्वत है. समझ में आया ?

मैंने अकेलार कहा था ना ? कि, द्विगंबर शास्त्र में तो आता ही है परंतु श्वेताम्बर शास्त्र में 'द्रोपदि' की बात है, 'द्रोपदि' - पांडवों की स्त्री ! पांच पांडव से जब ब्याह करती है तब मंदिर के दर्शन करने जाती है. (ऐसा) 'शातासूत्र' में है. सब व्याख्यान किये हैं ना ! करोड़ों श्लोक देखे हैं ! जिनभवन है (वहां) वंदन करने जाते हैं. तो मैंने ऐसा कहा कि, यदि जिनभवन नहीं बने हो तो ये प्रतिमा आथी कहां से ? 'जिनभवन' (ऐसा) पाठ है.

'अष्टपाहुड' है ना ? 'कुंडकुंदाचार्य' का 'अष्टपाहुड' ! उसमें पाठ है कि, जिनभवन में मुनि रहते हैं. यदि जिनभवन न हो तो मुनि रहे कहां से ? जिनभवन कृत्रिम भी है. अकृत्रिम तो है परन्तु कृत्रिम जिनभवन भी है. पाठ है ना ? बताया था. किसमें है भाई, मालूम है ? कौन से पाहुड में है ? 'बोधपाहुड !' समझ में आया ?

शाश्वत प्रतिमा है तो उसकी छन्दों भी पूजा करते हैं. परंतु बात छतनी है कि, पूजा का भाव है वह शुभ है. कोई उसे धर्म मान ले और परंपरा कारण (मान ले तो ऐसा है नहीं). अभी कहा था ना ? शास्त्र में भाषा ऐसी आती है परंतु इसका अर्थ यह है कि, उसको छोड़कर (धर्म) होता है. शुभराग है वह तो राग है और बंध का कारण है, आता है. ये तो कहते हैं - देव, गुरु, यति की पूजा और देव, गुरु, यति की प्रतिमा की पूजा. आ...हा...हा...! 'प्रवचनसार' में आभिर में आता है ना, भाई ? पूजा का उपदेश करे. मुनि देवप्रतिमा की पूजा का उपदेश करे (लेकिन) है वह विकल्प. विकल्प शुभराग है परंतु वे जिनपूजा का उपदेश करे. वीतराग की प्रतिमा पूजने योग्य है और वह शुभभाव है. उसका ज्ञान कराने को ऐसी बात करे. आदरणीय है और छितकर है, ऐसा नहीं. अरे...! अरे...! ऐसी बातें !

श्रोता :- व्यवहार से तो आदरणीय कहा जाये ना ?

समाधान :- बिलकुल (नहीं). व्यवहार से पूज्य कह सकते हैं. व्यवहारनय से व्यवहार पूज्य कहा जाये परंतु निश्चय से तो पूज्य आत्मा ही है, पर नहीं. ऐसी बात कठिन पड़े, भाई ! भगवान् ऐसा कहते हैं. (यहां) क्या कहते हैं ? शुभउपयोग (अधिकार) कहते हैं.

समवसरण में साक्षात् भगवान् बिराजते हैं उनकी पूजा करते हैं. हीरे के थाल, मणिरत्न के दीपक, कल्पवृक्ष के फूल (से पूजा करते हैं). अनंतबार महाविदेह में जन्म लिया है, अनंतबार भगवान् की पूजा की है... जय भगवान् ! साक्षात् प्रतिमा ! (साक्षात्) भगवान्,

हां ! (लेकिन) वह शुभभाव है. परद्रव्य पर लक्ष जाना यह शुभभाव है. स्त्री, कुटुंब, परिवार का लक्ष जाना यह अशुभभाव है. देव, गुरु, शास्त्र (पर) लक्ष जाना, यह शुभभाव है. पर का आश्रय करे वहां शुभभाव या अशुभभाव आये बिना रहे ही नहीं. आ..हा..हा...! समझ में आया ? आ..हा..हा...! बहुत कठिन बात ! अनेकांत मार्ग जगत को बैठना (बहुत कठिन) ! यही कड़ा ना ?

रात्रि को कड़ा था ना ? श्वेताम्बर में बत्तीस सूत्र में 'जिवात्मिगम सूत्र' है. हम पढ़ते थे. हमने तो सब देखे थे ना ! ७३ (की साल में) 'दामनगर' में हम 'जिवात्मिगम सूत्र' पढ़ते थे, उसमें उपर लाल कुमकुम लगाया था. (संवत्) ७३ के साल की बात है. पढ़ने में ऐसा आया कि, 'शाश्वत प्रतिमाओं हैं वह जिन की गिन्याई के प्रमाण में हैं.' यहां जैसे सात हाथ के 'महावीर' वीतराग है, 'ऋषभदेव' (का देव) पांचसौ धनुष का (था). तौ ऐसी प्रतिमा भी सात हाथ और पांचसौ धनुष गिंयी है. 'जिणोसे पमाणे' (अर्थात्) जिन की गिन्याई के प्रमाण में प्रतिमा है. स्थानकवासी तो (प्रतिमा को) माने नहीं और मैंने (यह) पढ़ा, तो (ऐसा लगा) ये क्या ? यहां तो प्रतिमा को मानते नहीं और पाठ में तो है !? मैंने अंकांत में 'मूलयंदृष्ट' को पूछा - 'महाराज, शास्त्र में तो ऐसा आता है कि, शाश्वत प्रतिमा जिन की गिन्याई के प्रमाण में है और वीतराग के गिन्याई के प्रमाण में जो देव हो उसे जक्ष की (प्रतिमा) कैसे कह सकते हैं ?' और आप तो जक्ष की कहते हो, ऐसा मैंने उनको नहीं कहा था. लेकिन शास्त्र में तो ऐसा पाठ है. कोई नहीं था, हम दोनों ही थे तो उन्होंने कहा कि, 'शाश्वत प्रतिमा है तो तीर्थंकर की !' 'गोंडल'वाले (किसी गृहस्थ ने यह 'जिवात्मिगम') पुस्तक प्रकाशित किया था. मैंने तो सब पुस्तक देखे हैं ना ! हजारों, लाखों, करोड़ों देखे हैं ! उस पुस्तक में शाश्वत प्रतिमा को जक्ष की प्रतिमा स्थापित किया (था). जक्ष की ! तो मैंने ('मूलयंदृष्ट महाराज' को) पूछा कि, 'उसमें जक्ष की प्रतिमा लिखी है और भगवान तो जिन की गिन्याई के प्रमाण में कहते हैं ?' (तो उन्होंने कहा कि) 'है तो तीर्थंकर की !' आ..हा..हा...! अरे...! तुम बाहर में कुछ कहो और अंदर में और कुछ मानो ! (तब से) मेरी श्रद्धा ठिठ गई ! सब के उपर से श्रद्धा ठिठ गई ! सिद्धांत ऐसा कहता है और द्विगंबर शास्त्र कहता है, श्वेताम्बर शास्त्र कहता है, स्थानकवासी शास्त्र कहता है कि, शाश्वत प्रतिमा अनादिअनंत है. आहा..हा...! और छन्द भी उनकी पूजा करते हैं और तुम उसे जक्ष की (प्रतिमा) कहो ! हमने तो कहा, 'यहां मुहपत्ति में आ गये इसलिये मानेंगे, ऐसा नहीं (है) ! हमें तो जो सत्य लगेगा वही मानेंगे नहीं तो हम तो क्षण में छोड़ देंगे !' (हमारे) सामने कोई बोले नहीं. कुछ बोलेंगे

तो अभी छोड़ देंगे (ऐसा डर लगता था). 'मैं संप्रदाय में आ गया इसलिये मानुंगा, ऐसा नहीं है. मैं तो सत्य डोगा वही मानुंगा !' ये ७३ के साल की बात है. कितने वर्ष हुए ? ६५ ! ६५ साल पहले की बात है ! आ..हा...!

तीर्थंकर भगवान की शाश्वत प्रतिमा ! सात हाथ ठिंथी और पांचसौ धनुष ठिंथी ! रत्न की ! जिसकी छन्दों पूजा करे ! छन्दों पैर में धुंधरु बांधकर नाचे ! अभी भी छन्दों नंदीश्वरद्विप में जाते हैं तो पैर में धुंधरु बांधकर वहां नाचते हैं ! जानते हैं कि, ये ७३ धुंधरु की क्रिया पर की है, मेरी नहीं. और मुझे भाव आता है वह शुभभाव है, वह धर्म नहीं और धर्म का कारण भी नहीं. यहां कहा ना ? ये शुभभाव (छन्दिय के) विषय का साधन है. आ..हा..हा...! शुभभाव से पुण्य बंधेगा और पुण्यबंध से देवलोक का (वैभव मिलेगा) अथवा ये धूल के सेठ जो कहे जाते हैं, वैसे पैसे मिलेंगे !

श्रोता :- यहां तो पैसेवाले ही पीटे जाते हैं !

पूज्य गुरुदेवश्री :- बात सखी है. (यहां तो) उंडे पडते हैं ! पैसे की ममता है ना - पैसे मेरे ! (लेकिन) वह तो धूल है.

यहां तो परमात्मा - 'कुंडकुंदाचार्य' ऐसा कहते हैं कि, अशुभ से छूटने को शुभभाव आता है परंतु वह शुभभाव विषयसुष का साधन है. उससे पुण्य बंधेगा और पुण्य से स्वर्ग आदि मिलेगा और पुण्य विशेष हो तो वहां से निकलेगा तो अरबोपति सेठिया डोगा. परंतु वह विषय के सुष का साधन (है). आता है, धर्मी को भी अशुभ से बचने को शुभभाव आता है परंतु वह विषयसुष का साधन है. भगवान के अतीन्द्रियसुष का साधन नहीं. आ..हा..हा...!

'ज्वाभिगम' में तो भाई ! वहां तक लेज है कि, प्रतिमा को देखो तो ऐसा लगे कि, मानो अभी बोलेगी ! ऐसी प्रतिमा है ! ऐसा पाठ है. अभी बोलेगी ! रत्न की प्रतिमा ! शाश्वत ! जैसे भगवान त्रिकाली सर्वज्ञ तो शाश्वत होते हैं ना ? जगत में कभी सर्वज्ञ न हो, ऐसा नहीं. अनंतकाल से सर्वज्ञ होते हैं. भगवान सर्वज्ञ महाविदेह में तो त्रिकाल - हमेशा होते हैं. तो जैसे त्रिकाली सर्वज्ञ परमात्मा हैं, वैसे त्रिकाली भगवान की प्रतिमा शाश्वत है. समज में आया ? ये बात यहां करते हैं. परंतु उनकी पूजा का भाव शुभउपयोग है. अशुभ से बचने को, अशुभ वंचनार्थ - ऐसा पाठ है. 'पंचास्तिकाय संग्रह' में 'अशुभ वंचनार्थ' ऐसा है ना ? भाई ! 'अशुभ वंचनार्थ' 'पंचास्तिकाय संग्रह' में 'अमृतयंद्राचार्य' की टीका में (आता है). अशुभ वंचनार्थ धर्मी को भी शुभभाव आता है. परंतु वह धर्म - मोक्ष का कारण है, ऐसा नहीं. आ..हा..हा...! ऐसी बात है, भाई !

स्थानकवासी ने प्रतिमा का निषेध कर दिया ! निषेध कर दिया ! तत्त्व से विरुद्ध है.

कल रात्रि को कहा था ना ? 'चोटीला' में 'गुलाबयंदुष्ट' मिले थे. उनको यह बात कही थी. तो (उन्होंने) कहा कि, सच बात है. (संवत्) ८८ की साल में ज्येष्ठ मास में मिले थे. (उन्होंने कहा) 'शास्त्र में प्रतिमा है. श्वेतांबर शास्त्र में, अपने शास्त्र में प्रतिमा, प्रतिमा की पूजा है. मेरी जिंदगी तो शंका में गई ! शिष्य यदि पढ़ेगा तो उसे शंका हो जायेगी कि, पूजा है और (यहां ना कहते हैं तो) ये स्थानकवासी धर्म कैसा ?' वे बोले, 'बात तो सच्ची है, प्रतिमा है, पूजा भी है.' रात्रि को दो बात कही थी ना ?

दूसरी बात कही थी - ज्ञानक्रिया की. भगवान 'ज्ञानक्रियाभ्याम मोक्षः' कहते हैं ना ? यह क्या (है) ? शास्त्र का ज्ञान और राग की क्रिया वह (ज्ञानक्रिया की बात है) ? नहीं. 'चोटीला' में मेडी (-छोटे मकान की उपर की मंजिल) पर बात हुई थी. (हमने कहा) ज्ञान यानी आत्मा का ज्ञान और क्रिया मतलब आत्मा में - ज्ञान में स्थिरता वह क्रिया (है). ये तुम्हारी महाप्रत की क्रिया मोक्ष का कारण नहीं. कबूल किया था. क्योंकि मेरी छाप तो बडी थी ना ! संप्रदाय में छाप बडी थी (कि) 'कान्छस्वामी' जो कहेंगे उसके विरुद्ध बोलेंगे तो (लोग) उनका मानेंगे अपना नहीं मानेंगे. ऐसा लोग मानते थे.

(अेक और बात कही थी ना ?) (संवत्) ८५ में 'मोहनलाल' ने 'मोहनमाला' (नामका पुस्तक) छपवाया था. उसमें ऐसा लिखा था कि, अम्बवी को (तीन) आवरण होता है. क्योंकि अम्बवी को मनःपर्यय ज्ञान और केवलज्ञान होता नहीं इसलिये उसे तीन आवरण होता है - मतिज्ञान, श्रुतज्ञान और विभंगज्ञान. तीन आवरण (होते हैं). मनःपर्यय और केवलज्ञानावरण नहीं होता. बडी चर्चा हुई. ८५ की साल ! कितने वर्ष हुए ? ५० ! ५० वर्ष पहले की बात है. हमने कहा, 'नहीं, आप की बात जूठ है.' 'मोहनमाला' पुस्तक छपवाया था. उसमें लिखा था कि, अम्बवी को तीन आवरण होते हैं. (हमने) कहा, नहीं, जूठ बात है. अम्बवी को पांच आवरण हैं. मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनःपर्यय और केवलज्ञान (सभी के आवरण होते हैं). भले केवलज्ञान नहीं होता तो क्या आवरण नहीं है ? आवरण है. अंदर केवलज्ञान शक्ति है. बहुत वर्ष हो गये. हम तो बहुत साल साथ में रहे हैं. उन्होंने लिखा था कि, तीन आवरण होते हैं और समकिति जो भवि होते हैं उसको मोहनीय की २७ प्रकृति होती है और अम्बवी को २६ होती है. (हमने) कहा, जूठ है. अनादि की मोहनीय की प्रकृति, अम्बवी-म्बवी दोनों को २६ होती है, २७ वीं नहीं होती. ५० वर्ष पहले भी बहुत चर्चा होती थी.

श्रोता :- आपकी बात को कौन ना कह सकता है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- उस वक्त कोई बोल नहीं सकता था. क्योंकि लोग ऐसा कहते थे कि, कुछ भी बात होगी तो लोग उनकी बात मानेंगे, अपनी बात नहीं मानेंगे ! छाप ऐसी थी ना !

केवलज्ञानावरणीय अन्तर्वी को भी होता है. क्योंकि अन्तर्वी में केवलज्ञान शक्ति है. सर्व ज्ञान सिद्ध समान हैं तो केवलज्ञान उसकी शक्ति है, अतीन्द्रिय आनंद शक्ति है उसमें आवरण है. आवरण को टाल सकता नहीं. समझ में आया ? लोगों को तत्त्व का कुछ मालूम नहीं और ऐसे ही चले जाते हैं ! आत्मा अतीन्द्रिय आनंदमय प्रभु (है). अन्तर्वी का (आत्मा भी) अतीन्द्रिय आनंदमय है. अन्तर्वी का आत्मा भी केवलज्ञानमय है तो केवलज्ञानावरणीय प्रकृति है, उसे आवरण है. समझ में आया ?

इस तरह यहां प्रतिमा की पूजा छन्दों भी करते हैं. निषेध करते हो, यह नहीं चलेगा. हम (संप्रदाय में) आ गये इसलिये मान लेंगे, ऐसा नहीं है. हम तो सत्य होगा वही मानेंगे. यह कहते हैं, देजो !

‘देव-गुरु-यतिकी अथवा उनकी प्रतिमा...’ उनकी मतलब ? अकेली भगवान की (प्रतिमा) ऐसा नहीं, पांयों परमेष्ठी की प्रतिमा शास्त्र में (कही) है. सख्ये भावविंगी मनि संत हो (उनकी भी प्रतिमा होती है). अन्तर्वी द्रव्यविंग का ठिकाना नहीं उनकी प्रतिमा करते हैं ! शास्त्र में तो पांय परमेष्ठी (की प्रतिमा कही है). अरिहंत, सिद्ध – सिद्ध की प्रतिमा है ना ? (जिसमें भीय में) पाली भाग होता है और आचार्य, उपाध्याय, साधु की प्रतिमा होती है. परंतु सख्ये हो उनकी, हां ! यहां यही कहा, देजो !

‘ऐसे देव-गुरु-यतिकी अथवा उनकी प्रतिमाकी पूजामें...’ शुभभाव है. ‘आडाराटिक यतुर्विध दानमें...’ (अर्थात्) मुनि को आहार, औषधादि देने में शुभभाव है. समझ में आया ? आहार, पानी ‘असणं, पाणं, पाणं, साणं’ (आदि) चार प्रकार के आहार मुनि को देना (वह) शुभभाव है, धर्म नहीं. धर्म तो आत्मा के आश्रय से होता है, पर के आश्रय में तो शुभभाव होता है. है ? ‘असणं, पाणं, पाणं, साणं’ (ऐसे) ‘यतुर्विध दानमें...’ – चार प्रकार के दान में शुभभाव है. आहा..हा..!

‘आचारंगादि शास्त्रोंमें कहे दुखे शीलव्रतोंमें...’ क्या कहते हैं ? शीलव्रत (यानी) बार व्रत, पंच महाव्रत. ‘आचारंगादि शास्त्रोंमें कहे दुखे शीलव्रतोंमें तथा उपवासाटिक तपमें प्रीतिका होना वह धर्मानुराग है.’ (अर्थात्) शुभराग है, शुभउपयोग है. ऐसी बात है ! ‘जयसेनाचार्यदेव’ की संस्कृत टीका में तो बहुत लिखा है. द्विगंबर मुनि ! उन्होंने बहुत लिखा है, बहुत ! ‘देवता निर्दोषिपरमात्मा, इन्द्रियजयेन शुद्धात्मस्वरूपप्रयत्नपरो यतिः,

स्वयं भेदाभेदरत्नत्रयाराधकस्तदर्थिनां भव्यानां जिनदीक्षादायको गुरुः, पूर्वोक्तदेवतायतिगुरुणां तत्प्रतिबिम्बादीनां...' पाठ है ? देजो ! है संस्कृत टीका ? यहाँ है 'तत्प्रतिबिम्बादीनां' उनका प्रतिबिम्ब यानी मूर्ति. है ? 'जयसेनार्य !' 'जयसेनार्य' द्विगंवर मुनि की टीका है. 'तत्प्रतिबिम्ब' (यानी) मूर्ति. 'तत्प्रतिबिम्बादीनां च यथासंभवं द्रव्यभावरूपा पूजा,....' दोनों, हां ! भावपूजा करे वह शुभभाव है और द्रव्यपूजा करे वह भी शुभभाव है. असा है, भापू ! यह वीतरागस्वभाव मुनि कहते हैं, देजो ! पंच महाप्रतधारी और सख्ये संत ! छठेवें-सातवें गुणस्थान में जूलनेवाले ! टीका करते हैं कि, उनका प्रतिबिम्ब होता है. प्रतिमा होती है. आ..हा..हा...!

'उपवासादिक तपमें प्रीतिका होना वह धर्मानुराग है. जो आत्मा द्वेषरूप और विषयानुरागरूप अशुभोपयोगको पार करके धर्मानुरागको अंगीकार करता है वह शुभोपयोगी है.' विषयभोग को, व्यापार-धंधे आदि का अशुभउपयोग छोडकर धर्मानुराग(रूप) असे शुभउपयोग करे (यानी) शील में, प्रत में, तप में, पूजा में (अनुराग करे) तो वह शुभउपयोग है. (मंदिर बनवाने में) लाभ-दो लाभ रूपये दिये हाँ तो वह शुभभाव है, धर्म नहीं. दस लाभ दे तो भी क्या ? यहाँ तो कहते हैं कि, राग (है). आहा..हा...! शुभराग है, शुभउपयोग है. वह आत्मा के अतीन्द्रिय आनंद का साधन नहीं. उससे छन्द्रिय के विषय मिलेंगे. स्वर्ग का देव, लक्ष्मी आदि मिलेंगे परंतु उससे आत्मा मिलेगा नहीं. आ..हा..हा...! फिर भी धर्मी भी, मुनि भी भगवान की पूजा करते हैं - भावपूजा करते हैं. झूल नहीं रहते. जल को धूते नहीं. जल सखेत है ना ? झूल सखेत है (छसलिये) धूते नहीं. भावपूजा करते हैं, लेकिन वह शुभभाव है. छसलिये टीका में लिया है ना ? 'यथासंभवं द्रव्यभावरूपा पूजा' देजा ? द्रव्यपूजा और भावपूजा. है अंदर ? संस्कृत है ? 'जयसेनार्य' ! यहाँ तो सब टीका भी देजी हैं और करोडों श्लोक भी देजे हैं, सब देजा है ! है ? द्रव्य-भावपूजा - दोनों ! पूजा में झूल आदि नहीं रहे परंतु भाव से करे तो भी शुभभाव है. मुनि तो झूल, पानी नहीं रहते, (असी) पूजा नहीं करते. जैसे गृहस्थ रहते हैं असे मुनि नहीं रहते. मुनि भाव से करते हैं परंतु वह शुभभाव है. आहा..हा...! यहाँ तो मार्ग यह है, भापू ! यह कोई संप्रदाय नहीं है, वस्तु यह है. आहा..हा...!

आज अक 'आगमपंथ' नाम का पेपर आया है, भाई ! यहाँ की ओर का कोई है. अच्छे लेख बहुत लिखे हैं. आज आया है, अभी तक तो आता नहीं था. उसमें लिखा है कि, 'छस समय जैनधर्म की प्रभावना होती है तो 'सोनगढ' में होती है. अभी जैनधर्म की स्थापना उन्होंने की है.' लिखा है, बहुत लिखा है. पत्र आया है.

યહાં કહતે હૈં... આ..હા..હા...! 'જો આત્મા દ્વેષરૂપ ઓર વિષયાનુરાગરૂપ અશુભોપયોગકો પાર કરકે...' (યાની) અશુભ છોડ કરકે. 'ધર્માનુરાગકો અંગીકાર કરતા હૈ...' ધર્માનુરાગ યાની યે શુભ(ભાવ)-પુણ્ય 'અંગીકાર કરતા હૈ વહ શુભોપયોગી હૈ.' આ..હા..હા...!

'અબ, ઇન્દ્રિયસુખકો શુભોપયોગકે સાધ્યકે રૂપમેં (અર્થાત્ શુભોપયોગ સાધન હૈ ઓર ઉસકા સાધ્ય ઇન્દ્રિયસુખ હૈ એસા) કહતે હૈ :-' આ..હા..હા...! શુભઉપયોગ મેં આત્મા કા સુખ નહીં મિલેગા, એસા કહતે હૈં. ઇન્દ્રિય કા સુખ મિલેગા. વિશેષ કહૈંગે...

ભાઈ ! તારે દુઃખના પંથ છોડવા હોય ને સુખના પંથે આવવું હોય તો પુણ્ય-પાપના ભાવ દુઃખરૂપ છે ને મારું સ્વરૂપ આનંદ છે - એમ અભિપ્રાયમાં પુણ્ય-પાપના ભાવથી પાછો ફર. શુભાશુભભાવ એ મેલ છે ને પ્રભુ નિર્મળાનંદ છે એમ જો યથાર્થ ભેદજ્ઞાન થાય તો તેને આસ્રવથી નિવર્તન થાય જ છે. જો આસ્રવથી નિવર્તન ન થાય તો તેને પારમાર્થિક ભેદજ્ઞાન થયું જ નથી. (પરમાગમસાર-૪૭૫)

અથ શુભોપયોગસાધ્યત્વેનેન્દ્રિયસુખમાખ્યાતિ -

જુત્તો સુહેણ આદા તિરિઓ વા માણુસો વ દેવો વા।
 મૂદો તાવદિ કાલં લહદિ સુહં ઇંદિયં વિવિહં ॥૭૦॥
 યુક્તઃ શુભેન આત્મા તિર્યગ્વા માનુષો વા દેવો વા।
 મૂતસ્તાવત્કાલં લભતે સુખમૈન્દ્રિયં વિવિધમ્ ॥૭૦॥

અયમાત્મેન્દ્રિયસુખસાધનીમૂતસ્ય શુભોપયોગસ્ય સામર્થ્યાત્તદધિષ્ઠાનમૂતાનાં તિર્યગ્માનુષ-
 દેવત્વમૂમિકાનામન્યતમાં મૂમિકામવાપ્ય યાવત્કાલમવતિષ્ઠતે, તાવત્કાલમનેકપ્રકારમિન્દ્રિયસુખં
 સમાસાદયતીતિ ॥૭૦॥

અથ પૂર્વોક્તશુભોપયોગેન સાધ્યમિન્દ્રિયસુખં કથયતિ - સુહેણ જુત્તો આદા યથા
 નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકશુદ્ધોપયોગેન યુક્તો મુક્તો મૂત્વાઽયં જીવોઽનન્તકાલમતીન્દ્રિયસુખં લભતે, તથા
 પૂર્વસૂત્રોક્તલક્ષણશુભોપયોગેન યુક્તઃ પરિણતોઽયમાત્મા તિરિઓ વા માણુસો વ દેવો વા મૂદો
 તિર્યગ્મનુષ્યદેવરૂપો મૂત્વા તાવદિ કાલં તાવત્કાલં સ્વકીયાયુઃપર્યન્ત લહદિ સુહં ઇંદિયં વિવિહં ઇન્દ્રિયજં
 વિવિધં સુખં લભતે, ઇતિ સૂત્રાભિપ્રાયઃ ॥૭૦॥

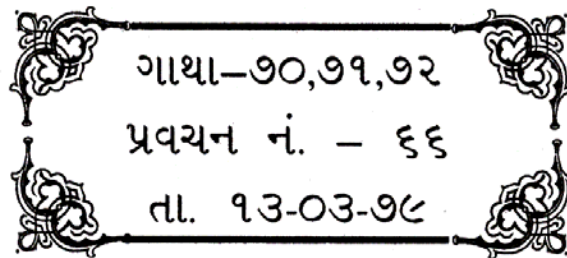
હવે ઇન્દ્રિયસુખને શુભોપયોગના સાધ્ય તરીકે (અર્થાત્ શુભોપયોગ સાધન છે અને તેનું
 સાધ્ય ઇન્દ્રિયસુખ છે એમ) કેહ છે :-

શુભયુક્ત આત્મા દેવ વા તિર્યચ વા માનવ બને;
 તે પર્યયે તાવત્સમય ઇન્દ્રિયસુખ વિધવિધ લહે. ૭૦.

અન્વયાર્થ :- [શુભેન યુક્તઃ] શુભોપયોગયુક્ત [આત્મા] આત્મા [તિર્યક્ વા] તિર્યચ,
 [માનુષઃ વા] મનુષ્ય [દેવઃ વા] અથવા દેવ [મૂતઃ] થઈને, [તાવત્કાલં] તેટલો કાળ [વિવિધં]
 વિવિધ [એન્દ્રિયં સુખં] ઇન્દ્રિયસુખ [લભતે] પામે છે.

ટીકા :- આ આત્મા ઇન્દ્રિયસુખના સાધનમૂત શુભોપયોગના સામર્થ્યથી તેના
 અધિષ્ઠાનમૂત (-ઇન્દ્રિયસુખના સ્થાનમૂત-આધારમૂત એવી), તિર્યચપણાની, મનુષ્યપણાની

अने देवपशानी भूमिकाओमांथी कोई अेक भूमिकाने पामीने जेटलो काण (तेमां) रडे छे, तेटलो काण अनेक प्रकारनुं छन्दियसुभ पामे छे. ७०.

‘प्रवचनसार’ ७० गाथा. ६८ (गाथा में) अैसा आया ना ? कि, देव, गुरु और मुनि और उनकी प्रतिमा (की) पूजा है वह शुभभाव है और शुभभाव छन्दियसुभ का साधन है. यह बात सिद्ध करते हैं. समज में आया ? ‘अब, छन्दियसुभको शुभोपयोगके साध्यके रुपमें...’ है ? ‘छन्दियसुभको शुभोपयोगके साध्यके रुपमें...’ आ..डा..डा...! शुभउपयोग जो है... आडा..डा...! देव, गुरु, साधु और भगवान की प्रतिमा की पूजा (और) दान, शील, संयम, व्रत, तप का भाव (है) वह शुभभाव है. आ..डा..डा...! इस शुभभाव का साध्य – उसका परिणाम (–फल) छन्दियसुभ है. आगे कहेंगे कि, छन्दियसुभ कहते हैं लेकिन वह दुःख है. आडा..डा...!

यहां तो शुभउपयोग धर्म नहीं है, अैसा कहना है. आ..डा..डा...! ये बात...! याहें तो देव, गुरु और मुनि–यति,... यति आया था ना ? स्वरूप की यत्ना, आनंद की यत्ना ! आनंदस्वरूप में यत्न करे वह यति ! और गुरु (यानी) दीक्षा आदि (देते हैं) वह गुरु, भावसंत, हां ! भावद्विगी ! और अरिहंत परमात्मा. ये तीन और तीनों की प्रतिमा की पूजा का भाव (है) वह शुभ है. यहां तो कहते हैं कि, यह शुभ तो छन्दिय का सुभ देगा. और यह छन्दिय का सुभ है वह दुःख है. अंत में फलतः ये लेंगे कि, जब शुभोपयोग से छन्दिय का सुभ मिले वह दुःख है तो फिर शुभ और अशुभ में फर्क कहां रहा ? यह बताना है. आ..डा..डा...! शुभ भी बंध का कारण है और अशुभ भी बंध का कारण है. आ..डा..डा...! अैसी कठिन बात !

दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा... आ...डा...डा...! ये सब शुभउपयोग, शुभराग से इन्द्रिय का सुभ साध्य है और इन्द्रिय का सुभ है वह दुःख है. स्वर्ग के छव भी, शुभउपयोग के इलस्वरूप स्वर्ग में जाते हैं तो वहां इन्द्रिय का दुःख भोगते हैं, क्लेश है. तो फिर शुभ ठीक (है) और अशुभ अठीक (है), ऐसा कहा आया ? यह बताना है. आ...डा...डा...! समझ में आया ? पीछे गाथा है ना ? ७१ (गाथा) ! 'सुरनेय सौभ्य स्वभावसिद्ध न-सिद्ध छे आगमविषे, ते देवदेवतथी पीडित रमणीय विषयोमां रमे.' आ...डा...डा...! तो उसमें शुभ और अशुभ में ईर्क कहा रहा ? क्या कहा, समझ में आया ? आ...डा...!

ये दान, दया, व्रत, भक्ति, पूजा, प्रतिमा, देव-गुरु-शास्त्र का विनय, ये शुभउपयोग है. कठिन बात है, प्रभु ! वह धर्म नहीं है. अभी कहेंगे, 'इन्द्रियसुभको शुभोपयोगके साध्यके रूपमें (अर्थात् शुभोपयोग साधन है और उसका साध्य इन्द्रियसुभ है)...' है ? उसमें कोई आत्मा का सुभ है नहीं. आ...डा...डा...! अपना सुभ - अतीन्द्रिय सुभ तो अंदर सम्यग्दर्शन से मिलता है. ऐसी बात (है) ! कठिन काम (है) ! ७० (गाथा) :-

जुतो सुहेण आदा तिरिओ वा माणुसो व देवो वा ।
भूदो तावदि कालं लहदि सुहं इन्दियं विविहं ।।७०।।

नीचे हरिगीत :-

शुभयुक्त आत्मा देव वा तिर्य्य वा मानव बने,
ते पर्यये तावत्समय इन्द्रियसुभ विधविध लडे. ७०.

टीका :- 'यह आत्मा इन्द्रियसुभके साधनभूत...' आ...डा...डा...! ये सब दान के शुभ परिणाम इन्द्रिय के सुभ (देनेवाले दुःखरूप हैं), ऐसा कहते हैं.

श्रोता :- जब तक शुद्धता में नहीं आये तब तक तो करे.

पूज्य गुरुदेवश्री :- करे, भले करे ! परंतु इन्द्रिय का सुभ और संसार मिलेगा.

श्रोता :- ऐसा कहोगे तो सेठलोग पैसे नहीं देंगे !

पूज्य गुरुदेवश्री :- सेठ कहा है ? सब धूल के सेठ हैं !

श्रोता :- (पैसे से) बहुत काम होते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल से कोई काम होता नहीं, पाप होता है, ऐसा कहते हैं.

'पाप पाप को सधु कडे, पण अनुभववीजन पुण्य को पाप कडे' ऐसा पाठ है ! 'योगीन्द्रदेव' !

‘योगीन्द्रदेव’ है ना ? उनके दोहे में (आता) है. पाप को तो सब पाप कहे – हिंसा, जूठ, चोरी, विषयभोग (सब पाप हैं). परंतु दया, दान, व्रत, भक्ति, भगवान की पूजा, देव-गुरु-शास्त्र का विनय... आ..हा..हा...! ये शुभभाव भी पाप है, ऐसा कहते हैं. क्योंकि आत्मा के स्वरूप से उसमें प्रतिकूलता है. ऐसी बात है ! कठिन बात है, भाई !

श्रोता :- ऐसी बात कहीं सुनने नहीं मिलती.

पूज्य गुरुदेवश्री :- सुनने नहीं मिलती ? सच बात है. (आजकल तो संप्रदाय में) पैसेवाले की ખુशामદ करते हैं ! पैसे ખર્च करो तो धर्म होगा. लाभ-दो लाभ ખર્च कर दे !

श्रोता :- ऐसा अवसर नहीं मिलेगा, ऐसा कहे !

पूज्य गुरुदेवश्री :- नहीं मिलेगा, इसलिये करो ! (ऐसा) अवसर नहीं मिलेगा इसलिये पुण्य करो.

‘बंभई’ में जन्म जयंती करनी है ना ? तो अक किलो चांदी का दो हजार रुपया (है). जैसे पांच लाभ आठ हजार छकट्टे किये हैं. (कोई) कहता था. वह शुभ राग है.

श्रोता :- भले राग है लेकिन उपयोग में आयेगा ना !

पूज्य गुरुदेवश्री :- उपयोग क्या करे ? राग है, बंध का कारण है, दुःख का कारण है. इन्द्रियसुख है वह दुःख है. यहां ये कहना है.

शुभ से इन्द्रिय का सुख मिले वह दुःख है और अशुभ से भी दुःख है, तो शुभ-अशुभ में ईर्क कहां रहा ? जैसे कहना है.

श्रोता :- अशुभभाव है वह विकार है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दोनों विकार है. और ७७ गाथा तो (आयेगी), यह तो ७१ है, ७७ (गाथा) है उसमें देखो ! ७७ !

ण हि मण्णदि जो एवं णत्थि विसेसो त्ति पुण्णपावाणं।

हिडदि घोरमपारं संसारं मोहसंछण्णो।।७७।।

७७ ! दो सात ! क्या कहते हैं ? जो कोई पुण्य और पाप में विशेष मानता है कि, पुण्य-शुभभाव ठीक है और अशुभ अठीक है, ऐसा माननेवाला ‘ण हि मण्णदि जो एवं णत्थि विसेसो’ शुभभाव और अशुभभाव में कोई विशेष है नहीं. दोनों बंध

का कारण और दुःख का कारण है. 'ण हि मण्णदि जो एवं णत्थि विसेसो त्ति पुण्णपावाणं । हिंडदि घोरमपारं संसारं...' घोर अपार संसार में रुलेगा (ऐसा) 'कुंदकुंदाचार्य' जगत के सामने प्रसिद्ध करते हैं. आ..डा..डा...! यहां कइते हैं ना ? पुण्य और पाप में विशेष है - अंतर है, शुभ-अशुभ में अंतर है, ऐसा माननेवाला मिथ्यादृष्टि घोर संसार में रुलेगा. ७७ (गाथा) है ! कठिन बात है, भाई ! प्रभु का मार्ग वीतराग का है ! आ..डा..डा...!

यहां तो ये कहा कि, शुभ और अशुभभाव दोनों (हैं). दोनों में शुभ ठीक है और अशुभ अठीक है, ऐसा दो में विशेष - तर्कावत मानता है, ऐसा मिथ्यादृष्टि 'मोहसंछण्णो' मिथ्यात्व से ढंका हुआ घोर संसार में रुलेगा. भगवान को कुछ पडी नहीं कि, जगत को ठीक लगे, नहीं लगे ! दिगंबर संतों को पडी नहीं !

श्रोता :- आप को भी कुछ पडी नहीं !

पूज्य गुरुदेवश्री :- हम तो उनके दास है ! वे कइते हैं ऐसा हम मानते हैं और कइते हैं. आ..डा..डा...! समझ में आया ? क्या कहा, देजो ! ७० (गाथा की) टीका.

'यह आत्मा इन्द्रियसुखके साधनभूत शुभोपयोगकी सामर्थ्यसे उसके अधिष्ठानभूत (- इन्द्रियसुखके स्थानभूत-आधारभूत ऐसी) तिर्य्य,...' (तिर्य्य) डोगा. भोगभूमि ! यह तो कर्मभूमि है. जैसे भोगभूमि (है). (उसमें) जुगलिया (डोते हैं). तीन कोस लंबा ! तीन पल्योपम का आयुष्य ! शुभ से ऐसा तिर्य्य डो. लेकिन वह भी दुःख है. आ..डा..डा...! आत्मा आनंदस्वरूप भगवान ! उससे बाहर निकलकर शुभ-अशुभभाव डोते हैं, दोनों दुःख के कारण (हैं) और संसार परिव्रमण का कारण है. समझ में आया ? वह तो गाथा चलती है. शुभभाव से तिर्य्य डोता है. वह तिर्य्य कौन ? जुगलिया ! जुगलिया डोता है ना ? तीन-तीन पल्योपम का आयुष्य ! किसी का अक का है, किसी का दो है, किसी को तीन पल्योपम का आयुष्य है. कोई अक कोस डिया है, कोई दो, कोई तीन कोस डिया तिर्य्य है ! शुभउपयोग से तिर्य्य डोता है. यहां तो संसार का सुख है, तो इन्द्रिय का सुख तो दुःख है. आ..डा..डा...! (ऐसा) तिर्य्य डोता है.

(ऐसे) 'मनुष्य...' डोता है. शुभउपयोग के फल में करोडपति या अरबपति सेठ (बनता है). परंतु वह दुःखी है. आ..डा..डा...!

श्रोता :- सेठ लोग के प्रति छतनी नाराजगी क्यों ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- सेठ के प्रति (नाराजगी) कहां है ? उसका शुभराग है वह दुःख है, यह बताते हैं. शुभ में धर्म मानता है - शास्त्र बनाया, शास्त्र का विनय किया तो ये सब धर्म है, (ऐसी मान्यता) जूठ है. आ..डा..डा...! शुभभाव है तो उससे जुगलिया

अथैवमिन्द्रियसुखमुत्क्षिप्य दुःखत्वे प्रक्षिपति -

सोक्खं सहावसिद्धं णत्थि सुराणं पि सिद्धमुवदेसे।

ते देहवेदणट्ठा रमंति विसएसु रम्मेसु ॥७१॥

सौख्यं स्वभावसिद्धं नास्ति सुराणामपि सिद्धमुपदेशे।

ते देहवेदनार्ता रमन्ते विषयेषु रम्येषु ॥७१॥

इन्द्रियसुखभाजनेषु हि प्रधाना दिवोकसः। तेषामपि स्वाभाविकं न खलु सुखमस्ति, प्रत्युत तेषां स्वाभाविकं दुःखमेवावलोक्यते; यतस्ते पञ्चेन्द्रियात्मकशरीरपिशाचपीडया परवशा भृगुप्रपातस्थानीयान्मनोज्ञविषयानभिपतन्ति ॥७१॥

अथ पूर्वोक्तमिन्द्रियसुखं निश्चयनयेन दुःखमेवेत्युपदिशति - सोक्खं सहाव सिद्धं रागाद्युपाधिरहितं चिदानन्दैकस्वभावेनोपादानकारणभूतेन सिद्धमुत्पन्नं अत्स्वभाविकसुखं तत्स्वभावसिद्धं भण्यते। तच्च णत्थि सुराणं पि आस्तां मनुष्यादीनां सुखं देवेन्द्रादीनामपि नास्ति सिद्धमुवदेसे इति सिद्धमुपदिष्टमुपदेशे परमागमे। ते देहवेदणट्ठा रमंति विसएसु रम्मेसु तथाभूतसुखाभावात्ते देवादयो देहवेदनार्ताः पीडिताः कदर्थिताः सतो रमन्ते विषयेषु रम्याभासेष्विति। अथ विस्तारः- अधोभागे सप्तनरकस्थानीयमहाऽजगरप्रसारितमुखे, कोणचतुष्के तु क्रोधमानमायालोभ-स्थानीयसर्पचतुष्कप्रसारितवदने देहस्थानीयमहान्धकूपे पतितः सन् कश्चित् पुरुषविशेषः, संसारस्थानीयमहारण्ये मिथ्यात्वादिकुमार्गे नष्टः सन् मृत्युस्थानीयहस्तिभयेनायुष्कर्मस्थानीये साटिकविशेषे शुक्लकृष्णपक्षस्थानीयशुक्लकृष्णामूषकद्वयच्छेद्यमानमूले व्याधिस्थानीयमधुमक्षिकावेष्टिते लग्नस्तेनैव हस्तिना हन्यमाने सति विषयसुखस्थानीयमधुबिन्दुसुस्वादेन यथा सुखं मन्यते, तथा संसारसुखम्। पूर्वोक्तमोक्षसुखं तु तद्विपरीतमिति तात्पर्यम् ॥७१॥

का मनुष्य डोगा अथवा ये करोडपति-अरबपति मनुष्य डोगा. और देव - शुभभाव के इल में देव डोगा. (इस प्रकार) कोई तिर्य्य डोगा, कोई मनुष्य डोगा, कोई देव डोगा.

(इन तीन भूमिकाओंमें से) 'किसी अेक भूमिकाको प्राप्त करके जितने समय तक (उसमें) रहता है, उतने समय तक अनेक प्रकारका इन्द्रियसुख प्राप्त करता है.' इन्द्रिय का सुख यानी बाहर के साधन. आ..डा..डा...! यानी कि दुःख के निमित्त.

श्रोता :- इसके बाद की गाथाओं में यही आता है.

એ રીતે ઇન્દ્રિયસુખની વાત ઉપાડીને હવે ઇન્દ્રિયસુખને દુઃખપણામાં નાખે છે :-

સુરનેય સૌખ્ય સ્વભાવસિદ્ધ ન-સિદ્ધ છે આગમ વિષે;
તે દેહવેદનથી પીડિત રમણીય વિષયોમાં રમે. ૭૧.

અન્વયાર્થ :- [ઉપદેશે સિદ્ધં] (જિનદેવના) ઉપદેશમાં સિદ્ધ છે કે - [સુરાણામ્ અપિ] દેવોને પણ [સ્વભાવસિદ્ધં] સ્વભાવનિષ્પન્ન [સૌખ્યં] સુખ [નાસ્તિ] નથી; [તે] તેઓ [દેહવેદનાર્તા] (પંચેન્દ્રિયમય) દેહની વેદનાથી પીડિત હોવાથી [રમ્યેષુ વિષયેષુ] રમ્ય વિષયોમાં [રમન્તે] રમે છે.

ટીકા :- ઇન્દ્રિયસુખનાં ભાજનોમાં પ્રધાન દેવો છે; તેમને પણ ખરેખર સ્વાભાવિક સુખ નથી; ઊલટું તેમને સ્વાભાવિક દુઃખ જ જોવામાં આવે છે; કારણ કે તેઓ પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીરરૂપ પિશાચની પીડા વડે પરવશ હોવાથી ભૃગુપ્રપાત સમા મનોજ વિષયો તરફ ધસે છે. ૭૧.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઇસલિયે તો વહ શુર ક્રિયા હૈ. આહા..હા...! વીતરાગ પરમેશ્વર સર્વજદેવ ત્રિલોકનાથ કા હુકમ હૈ કિ, શુભભાવ કા ફલ તિર્યચ, મનુષ્ય ઓર દેવ મેં મિલતા હૈ (વહ) ઇન્દ્રિયસુખ હૈ. (ઉસમેં) તો અતીન્દ્રિય સુખ કા ઘાત હૈ. આ..હા..હા...! સમજ મેં આયા ?

‘ઇસપ્રકાર ઇન્દ્રિયસુખકી બાત ઉઠાકર અબ ઇન્દ્રિયસુખકો દુઃખપનેમેં ડાલતે હૈ :-’ દેખો ! ઇન્દ્રિયસુખ કહા ઓર અબ વહ દુઃખ હૈ, ઐસા બતાતે હૈ. આહા..હા...! ૭૧ (ગાથા).

સોક્ષ્મં સહાવસિદ્ધં ણત્થિ સુરાણં પિ સિદ્ધમુવદેસે।
તે દેહવેદનટ્ઠા રમંતિ વિસણ્ણુ રમ્મેસુ।।૭૧।।

નીચે હરિગીત :-

સુરનેય સૌખ્ય સ્વભાવસિદ્ધ ન-સિદ્ધ છે આગમવિષે,
તે દેહવેદનથી પીડિત રમણીય વિષયોમાં રમે. ૭૧.

‘सुरनेय सौम्य स्वभावसिद्ध न’ देव को भी स्वभाव का सुખ नहीं है, प्रभु ! आ..डा..डा...! ‘सिद्ध छे आगमविषे’ आगम भी देव को सुख नहीं कहते. सिद्धांत – भगवान के आगम, देव में सुख है, ऐसा नहीं कहते. ‘ते देहवेदनथी पीडित रमणीय विषयोमां रमे.’ देह के विषय में रमणता करता है, (वह) अंदर कुओं में गिरता है. आ..डा..डा...!

टीका :- ‘इन्द्रियसुखके भाजनोंमें प्रधान देव हैं;...’ तिर्यक, मनुष्य और देव – तीन कडा परंतु उसमें भी इन्द्रियसुख का साधन मुख्य(रूप से) देव है. स्वर्ग ! ‘उनके भी वास्तवमें स्वाभाविक सुख नहीं है,....’ आ..डा..डा...! ‘उलटा उनके स्वाभाविक दुःख ही देखा जाता है;...’ देव के विषय की रमणता में दुःख है, प्रभु ! आ..डा..डा...! कठिन बात है !

‘क्योंकि वे पंचेन्द्रियात्मक शरीररूपी पिशाच...’ पांच इन्द्रियरूपी भूत ! उसकी ‘पीडासे परवश होनेसे...’ आ..डा..डा...! ‘भृगुप्रपातके समान मनोज्ञ विषयोंकी ओर दौड़ते हैं.’ भृगुप्रपात (यानी) शिखर पर से गिरना. मरण के लिये उच्च शिखर पर से नीचे गिरते हैं ना ? वैसे यह विषय में कूदता है ! आ..डा..डा...! है नीचे ? ‘भृगुप्रपात = अत्यंत दुःखसे धबकाकर आत्मघात करनेके लिये पर्वतके निराधार उच्च शिखरसे गिरना. (भृगु = पर्वतका निराधार उच्चस्थान – शिखर; प्रपात = गिरना).’ जैसे ये पंचेन्द्रिय विषय के प्रेम में (कूदता है). शुभयोग से विषय मिले उनमें कूदता है. आ..डा..डा...! पतंगा जैसे दीपक में कूदता है वैसे यह विषय में कूदता है. दुःखी है ! देव का सुख, (वह) दुःख है, ऐसा कहते हैं. तो मनुष्य की बात तो क्या करनी ? अरबोपति...! आ..डा..डा...! वहां अरबस्तान में मुसलमान अरबपति बहुत होते हैं. आ..डा..!

अपने यहां भी थे ना ? दो अरब यालीस करोड ! ‘गोवा’ ! उसमें क्या ? धूल (है). ६१ वर्ष की उम्र में मर गया. डाय... डाय... मुझे दर्द हो रहा है. ६० लाख के तो तीन मकान (थे). यालीस लाख का एक, दस-दस लाख के दो. और लाख-लाख रुपये की... उसे क्या कहते हैं ? लोहे की आगबोट ! मंगेनीज की बडी जान थी. बडी जान ! दो अरब यालीस करोड ! उसमें से बहुत कमाई होती थी. ३०० तो एक-एक लाख की बोट थी ! तीन सौ ! तीन करोड की ! उसमें क्या धूल ? ‘बंबई’ में आकर रात को मर गया. पत्नि को... क्या कहते हैं ? हेमरेज ! हेमरेज हो गया थो तो वह तो असाध्य थी. छसे रात को थोड़ी पीडा उत्पन्न हुई. मुझे दुःखता है ! डॉक्टर को बुलाओ ! डॉक्टर आये उसके पहले तो (मर गया) ! जाओ ! यौरासी के अवतार में रणउने ! आ..डा..डा...! वहां से उसे ‘गोवा’ ले गये. पैसेवाला था ना ? बडी धामधूम से निकाला ! लेकिन मर गया अब (क्या है) ? आ..डा..डा...!

आदमी भी जो रोते हैं, वड भरकर नरक में गया (या कहां गया) उसकी दरकार उसे नहीं है, हमारी अनुकूलता जाती है उसको रोते हैं ! भाई ! ऐसा होगा ? स्त्री रोये, पुत्र रोये... लेकिन भरकर तू नरक में जा या पशु में जा, हमे कहां चिंता है ? हमारे लिये दुकान पर बैठकर मजदूरी करता था, पैसे के लिये, साधन के लिये मजदूरी करता था, हमारी अनुकूलता यही गઈ उसको रोते हैं ! धूर्त की टोली है, ऐसा 'नियमसार' में लिखा है !

श्रोता :- वंश तो रभे ना ?

समाधान :- वंश काडका ? धूल में रभे ! वंश किसका ? धूल का ! भरकर नरक में गया, उसका यहां वंश रभा ! आ..डा..डा...!

'ब्रह्मदत्त यकवर्ती' ८६ हजार स्त्री ! ८६ करोड पायदल ! रत्न का - हीरे का ढोलिया ! ढोलिये को क्या कहते हैं ? पलंग ! भर गया ! आ..डा...! दूसरी क्षण में तो सातवीं नरक में ! अभी तैंतीस सागर की स्थिति में है. तैंतीस सागर में ! अभी है ! अभी तो ८५,००० वर्ष लुअे हैं. अभी तो कितना (आयु बाकी है). असंख्य अरब वर्ष का तो अेक पल्योपम ! अैसे दस कोडाकोडी पल्योपम का अेक सागरोपम ! अैसे तैंतीस सागर की स्थिति में अभी नरक में है ! बापू ! यकवर्ती का सुभ...! कैसा सुभ ! कहा था ना ? बत्तीस कवल का भोजन ! जिसका अेक कवल ८६ करोड पायदल उजम नहीं कर सके ! अैसा भोजन ! भरकर नरक में गया, बापू ! आ..डा..डा...! शुभ के इल में यकवर्ती पद मिला परंतु भरकर नरक में गया. 'राजेश्री नरकेश्री' नहीं कहते ?

श्रोता :- सेठलोग नरक में जाये अैसा नहीं है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- सेठलोग नरक में यले जाये ! मांस और दारु खाता हो तो ! नहीं खाते हो तो तिर्यय में - पशु में जाये.

हमारे भाई 'कुंवरज्जुभाई' को भी हमने कहा था. हमारे भागीदार-झूठी के लडके. इस समय तो भर गये हैं, हमारी उम्र ८० हो गई ! बहुत लोग भर गये. 'कुंवरज्जुभाई' को बहुत ममता थी. बुद्धि थोड़ी थी. दुकान की ममता बहुत ! मैं कमाऊं... मैं कमाऊं... मैं कमाऊं...! साल की दो लाख की कमाई ! धूल में भी नहीं है. (संवत) ६६ की साल ! उस समय मेरी उम्र बीस साल की थी. मेरे से चार साल बडे थे लेकिन सुनते थे. मेरे सामने कोई बोले नहीं. (अैसा कहते थे) भगत है, कोई बोलना नहीं ! (हमने कहा) 'भाई ! तुम याद रभना ! मुझे अैसा लगता है, भाई ! तुम भरकर नरक में तो नहीं जाओगे, भाई ! क्योंकि मांस का भोजन नहीं है. वैसे ही मनुष्य होने के लक्षण मुझे

नहीं लगते, बापू !' आडा..डा...! कितने साल पहले की बात है ! बापू ! छतनी ममता ! सारा दिन व्यापार... व्यापार... दुकान पर बैठकर... ये किया.. ये किया...! 'भाई ! मनुष्य मरकर मनुष्य बनोगे ऐसा लगता नहीं, देव बनोगे ऐसा भी लगता नहीं, परंतु मरकर भाई ! तिर्य्य में जाओगे, पशु बनोगे !' दुकान की गद्दी पर बैठकर ममता... ममता... ममता... ममता...! गांव में साधु आये तो २४ घंटे में सारा दिन सामने देखे नहीं. रात को आठ बजे जाये.

श्रोता :- जाते तो थे ना, लले ली देर से जाते थे.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह तो फिर शर्म के मारे जाते थे. जाना पडे इसलिये (जाते थे). (गांव में) स्थानकवासी साधु आये और स्थानकवासी जाये नहीं तो (अच्छा नहीं दिखता). हम सब तो स्थानकवासी थे ना ! आडा..डा...!

मैंने तो उसे कहा था, 'भाई ! मरकर तिर्य्य में जाओगे !' मरने के समय उनको ऐसा सन्निपात शुरू हुआ (कि बडबडाते थे) 'मैंने ये किया... मैंने ये किया...!' वे मकान पर से नीचे गिरना चाहते थे. 'मुझे दुकान पर ले जाओ, नहीं तो मर जाऊंगा !' तब किसीने पकड़ रखा था. कहा ! ऐसी (स्थिति) ! 'मुझे दुकान पर ले जाओ, नहीं तो मैं गिर जाऊंगा, मर जाऊंगा !' लडके लोग कहें कि, 'आपको क्या काम है ? अभी हम लोग करते हैं और आपको ना कहते हैं कि, रहने दो !' मजदूर ! दुकान पर बैठे तब उसे येन पडे !

श्रोता :- लडके को अनुभव (देना पडे) !

पूज्य गुरुदेवश्री :- पाप का अनुभव हो वह लडके को दे कि, इस तरह धंधा करना... इस तरह करना...! अर..र..र...! बाप मरकर नर्क में जाये, लडके मरकर स्वर्ग में जाये ! बापू ! उसके साथ क्या संबंध है ? आडा..डा...! यहां तो ऐसी बात है, प्रभु !

यह कहते हैं ना ? देखो ! 'स्वाभाविक दुःख ही देखा जाता है;...' वह भृगुप्रपात में गिरता है, वैसे विषय में गिरता है, रमता है. आ..डा...! छन्द्राणी को देखकर देवो (गिरते हैं). छन्द्राणी का तो वैकियिक शरीर (होता है) ! यहां तो औरतों को दो दिन आहार नहीं करे तो ओं..ओं..ओं.. हो जाये ! ये तो अनाज के पूतले हैं ! सय बात है ना, बापू ? अनाज का पूतला ! दो दिन अनाज नहीं पाये और बुभार आये तो... उं.. उं.. (हो जाता है) ! यहां तो छन्द्राणी ! देव को कुछ हजार साल के बाद अमृत आये. कंठमें से अमृत बरसे. जैसे अभी मुंह में अभी नहीं आता ? वैसे उनको जितने सागरोपम का आयुष्य हो (उसके प्रमाण में) कुछ हजार साल में अमृत आता है. फिर भी वह मात्र

अथैवमिन्द्रियसुखस्य दुःखतायां युक्तयावतारितायामिन्द्रियसुखसाधनीभूतपुण्य-
निर्वर्तकशुभोपयोगस्य दुःखसाधनीभूतपापनिर्वर्तकाशुभोपयोगविशेषादविशेषत्वमवतारयति -

णरणारयतिरियसुरा भजन्ति यदि देहसंभवं दुक्खं।

किह सो सुहो व असुहो उवओगो हवदि जीवाणं ॥७२॥

नरनारकतिर्यक्सुरा भजन्ति यदि देहसंभवं दुःखम्।

कथं स शुभो वाऽशुभ उपयोगो भवति जीवानाम् ॥७२॥

यदि शुभोपयोगजन्यसमुदीर्णपुण्यसंपदस्त्रिदशादयोऽशुभोपयोगजन्यपर्यागतपातकापदो वा
नारकादयश्च, उभयेऽपि स्वाभाविकसुखाभावादविशेषेण पञ्चेन्द्रियात्मकशरीरप्रत्ययं दुःखमेवानुभवन्ति।
ततः परमार्थतः शुभाशुभोपयोगयोः पृथक्त्वव्यवस्था नावतिष्ठते ॥७२॥

अथ पूर्वोक्तप्रकारेण शुभोपयोगसाध्यस्येन्द्रियसुखस्य निश्चयेन दुःखत्वं ज्ञात्वा
तत्साधकशुभोपयोगस्याप्यशुभोपयोगेन सह समानत्वं व्यवस्थापयति - **णरणारयतिरियसुरा भजन्ति यदि
देहसंभवं दुक्खं** सहजातीन्द्रियामूर्तसदानन्दैकलक्षणं वास्तवसुखमलभमानाः सन्तो नरनारकतिर्यक्सुरा
यदि चेदविशेषण पूर्वोक्तपरमार्थसुखाद्विलक्षणं पञ्चेन्द्रियात्मकशरीरोत्पन्नं निश्चयनयेन दुःखमेव भजन्ते
सेवन्ते, **किह सो सुहो व असुहो उवओगो हवदि जीवाणं** व्यवहारेण विशेषेऽपि निश्चयेन सः
प्रसिद्धः शुद्धोपयोगाद्विलक्षणः शुभाशुभोपयोगः कथं भिन्नत्वं लभते, न कथमपीति भावः ॥७२॥

दुःख है. आ..डा..डा...! यह तो अनाज का पूतला ! दो दिन जाना नहीं जाये तो सुख
जाता है, येहरा जैसे हो जाये ! आ..डा...!

यहां प्रभु ऐसा कहते हैं कि, प्रभु ! शुभभाव से (प्राप्त होनेवाले) इन्द्रिय के सुख
में दुःख है. शुभ ठीक है और अशुभ अठीक है, ऐसा तू कहां से लाया ? आडा..डा...!
दो में ठीक-अठीक मानेगा (तो) धोर संसार - नरक, निगोट में जायेगा. आ..डा..डा...!
७७ गाथा में (कहा) है. पहले बताई थी ना ? भगवान् दुनिया की कोई शर्म रभते हैं
कि, ये बडा अरबोपति है तो उसकी शर्म रभना, (ऐसा नहीं है). सत्य का उद्घाटन
करने में समाज को ठीक पड़े, न ठीक पड़े (उसकी) कोई दरकार नहीं. यह तो सत्य का
उद्घाटन है ! समाज में आया ? आ..डा..डा...! ७१ (गाथा समाप्त) दुई ना ? अब, ७२

એ રીતે ઇન્દ્રિયસુખને દુઃખપણે યુક્તિથી પ્રગટ કરીને, હવે ઇન્દ્રિયસુખના સાધનભૂત પુણ્યને ઉત્પન્ન કરનાર શુભોપયોગનું, દુઃખના સાધનભૂત પાપને ઉત્પન્ન કરનાર અશુભોપયોગથી અવિશેષપણે પ્રગટ કરે છે :-

તિર્યચ-નારક-સુર-નરો જો દેહગત દુઃખ અનુભવે,
તો જીવનો ઉપયોગ એ શુભ ને અશુભ કઈ રીતે છે ? ૭૨.

અન્વયાર્થ :- [નરનારકતિર્યક્સુરાઃ] મનુષ્યો, નારકો, તિર્યચો અને દેવો (—બંધાય) [યદિ] જો [દેહસંભવં] દેહોત્પન્ન [દુઃખં] દુઃખને [મજન્તિ] અનુભવે છે, [જીવાનાં] તો જીવોનો [સઃ ઉપયોગઃ] તે (શુદ્ધોપયોગથી વિલક્ષણ-અશુદ્ધ) ઉપયોગ [શુભઃ વા અશુભઃ] શુભ અને અશુભ — બે પ્રકારનો [કથં ભવતિ] કઈ રીતે છે ? (અર્થાત્ નથી.)

ટીકા :- જો શુભોપયોગજન્ય ઉદયગત પુણ્યની સંપદાવાળા દેવાદિક (અર્થાત્ શુભોપયોગજન્ય પુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થતી ઋદ્ધિવાળા દેવો વગેરે) અને અશુભોપયોગજન્ય ઉદયગત પાપની આપદાવાળા નારકાદિક — એ બન્નેય સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે અવિશેષપણે (— તજાવત વિના) પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીર સંબંધી દુઃખને જ અનુભવે છે, તો પછી પરમાર્થે શુભ-અશુભ ઉપયોગની પૃથક્ત્વવ્યવસ્થા ટકતી નથી.

(ગાથા).

णरणारयतिरियसुरा भजन्ति यदि देहसंभवं दुखं।
किह सो सुहो व असुहो उवओगो हवदि जीवाणं॥७२॥

નીચે હરિગીત :-

તિર્યચ-નારક-સુર-નરો જો દેહગત દુઃખ અનુભવે,
તો જીવનો ઉપયોગ એ શુભ ને અશુભ કઈ રીતે છે ? ૭૨.

આ..હા..હા...! વિષય મેં રાગ હૈ, રાગ હૈ વહ આકુલતા હૈ ઓર આકુલતા દુઃખ હૈ,

ભાવાર્થ :- શુભોપયોગજન્ય પુણ્યના ફળરૂપે દેવાદિકની સંપદાઓ મળે છે અને અશુભોપયોગજન્ય પાપના ફળરૂપે નારકાદિકની આપદાઓ મળે છે. પરંતુ તે દેવાદિક તથા નારકાદિક બંને પરમાર્થે દુઃખી જ છે. એ રીતે બંનેનું ફળ સમાન હોવાથી શુભોપયોગ અને અશુભોપયોગ બંને પરમાર્થે સમાન જ છે અર્થાત્ ઉપયોગમાં – અશુદ્ધોપયોગમાં – શુભ અને અશુભ એવા ભેદ પરમાર્થે ઘટતા નથી. ૭૨.

ભાઈ ! અતીન્દ્રિય આનંદ કા નાથ ! રાગ મેં કૂદતા હૈ, (એસા) કહતે હૈં ! આ..હા..હા...! વહ દુઃખ કે કુએં મેં ગિરતા હૈ. યહ કહતે હૈં. 'તો જીવનો ઉપયોગ એ શુભ ને અશુભ કઈ રીત છે ?' – બાત તો યહ કહની હૈ. ટીકા ! ૭૨ (ગાથા કી) ટીકા !

'યદિ શુભોપયોગજન્ય ઉદયગત પુણ્યકી સમ્પત્તિવાલે...' પુણ્ય કી સંપત્તિવાલે 'દેવાદિક...' દેવાદિ ઓર યે અરબોપતિ સેઠ આદિ – ધૂલ કી સંપત્તિવાલે. પુણ્ય કે કારણ બાહર કી ધૂલ કી સંપત્તિ મિલી. એસા કૌન સુનાયે ? કરના તો યહ હૈ, ભાઈ ! તુજે દુનિયા સુખી દિખતી હૈ (લેકિન) વહ દુઃખી હૈ. યહાં યહ કહતે હૈં, દેખો !

'પુણ્યકી સમ્પત્તિવાલે દેવાદિક...' દેવાદિક સમજે ના ? દેવ હો યા કોઈ અરબોપતિ સેઠ હો. 'દેવાદિક (અર્થાત્ શુભોપયોગજન્ય પુણ્યકે ઉદયસે પ્રાપ્ત હોનેવાલી ઋદ્ધિવાલે દેવ ઇત્યાદિ) ઓર અશુભોપયોગજન્ય ઉદયગત પાપકી આપદાવાલે...' (પહલે કહા વહ) પુણ્ય કી સંપદાવાલે ઓર યે પાપ કી આપદાવાલે. આ..હા..હા...! નરક મેં અન્ન કા એક કણ નહીં મિલતા, પાની કા બિંદુ નહીં મિલે ! તૈંતીસ-તૈંતીસ સાગર તક, ભાઈ ! આહા..હા...! વહાં તૂ અનંતબાર ગયા, પ્રભુ ! લેકિન ભૂલ ગયા. આહા..હા...! ભૂલ ગયા ઇસલિયે નહીં થા, એસા હૈ ? જન્મ કે બાદ બારહ મહીને તક માતા ને બચપન મેં કેસે દૂધ પિલાયા, કુછ યાદ હૈ ? યાદ નહીં હૈ ઇસલિયે નહીં થા ? આહા..હા...! ઉંઆ... ઉંઆ... ઉંઆ... કરે ! બારહ મહીને મેં ક્યા થા, યહ માલૂમ હૈ ? બારહ મહીને મેં ક્યા થા ઇસકી ખબર હૈ ? માલૂમ નહીં હૈ ઇસલિયે નહીં હૈ ? વૈસે સંસાર મેં નરક કે દુઃખ, પ્રભુ ! તૂને અનંતબાર ભોગે ! તૂજે માલૂમ નહીં ઇસલિયે નહીં થા, એસા મત કહના. આ..હા..હા...! બહુત બઢિયા બાત કરતે હૈં !

'ઓર અશુભોપયોગજન્ય ઉદયગત પાપકી આપદાવાલે નારકાદિક...' નારકી, તિર્યચ, હલકે આદમી 'યહ દોનોં સ્વાભાવિક સુખકે અભાવકે કારણ...' (અર્થાત્) દેવ, અરબોપતિ સેઠ કો સ્વાભાવિક સુખ કા અભાવ હૈ. આ..હા..હા...! હૈ ? 'અવિશેષરૂપસે (–બિના અન્તરકે) પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીર સમ્બન્ધી દુઃખકા હી અનુભવ કરતે હૈં,...' આહા..હા...! પાંચોં ઇન્દ્રિયોં

के विषय में दुःख है, प्रभु ! राग है, आकुलता है, सुख नहीं है. आहा..हा...! (लेकिन) भालूम नहीं (और मानता है कि) हम सुखी हैं. धन-दौलत से सुखी हैं ! धूल में भी नहीं है, सुन ना ! आ..हा..हा...!

यहां क्या कहते हैं ? कि, पुण्य की संपत्तिवाले देवादिक भी छन्दिय के विषय में दुःख (भोगते) हैं और पाप के उदयवाले नारकादिक - दोनों को स्वाभाविक सुख का अभाव है. अरबोपति मनुष्य हो और देव (हो) और पाप के फल में नारकी और पशु - दोनों को आत्मा के स्वाभाविक सुख का तो प्रभु अभाव है. आहा..हा...! समझ में आया ? आहा..हा...! (उस तरह दोनों ही) 'पंचेन्द्रियात्मक शरीर संबंधी दुःखका ही अनुभव करते हैं...' अब सिद्धांत लेते हैं.

'तब फिर परमार्थसे शुभ और अशुभ उपयोगकी पृथक्त्वव्यवस्था नहीं रहती.' आ..हा..हा...! यह सिद्ध करना है. जब शुभउपयोगी जब भी दुःखी है और अशुभोपयोगी पापी भी दुःखी है तो शुभ और अशुभ में फर्क है, ऐसा रहता नहीं. आ..हा..हा...!

श्रोता :- (अंक) ज्यादा दुःखी और (अंक) कम दुःखी, ऐसा नहीं है ?

समाधान :- मात्र आकुलता है.

श्रोता :- कम-ज्यादा तो है कि नहीं ? ऐसा कहते हैं.

समाधान :- नहीं, थोड़ा भी फर्क नहीं. आ..हा..हा...! यहां तो कहा ना ? पहले तो यह कहा कि, 'दोनों स्वाभाविक सुखके अभावके कारण' कहा है ? आहा..हा...!

अरबोपति...! जैसे भम्मा... भम्मा...! (होता हो) ! अंक-अंक दिन की करोड़ों की कमाई ! और जाने-पीने में देभो तो यूरमा और पत्तरवेलिया के पकोड़े ! पत्तरवेलिया समझते हैं ? अरूवी.. अरूवी ! अरूवी के पान ! बड़ा होता है, फिर उसमें यने का आटा डालते हैं ना ? फिर उसके टुकड़े करते (हैं). पत्तरवेलिया-अरूवी के पान और यूरमा ! अरे... भैसूभ ! अंक सेर यने का आटा और चार सेर घी (से बनी मिठाई को) भैसूभ कहते हैं. और अंक सेर गेहूं का आटा और चार सेर घी (की मिठाई को) सक्करपारा कहते हैं. सुना है ? हमने तो सब देखा है और जाया है !

(संवत्) ८१ की साल में हमारा यातुर्मास 'गढडा' (गांव में) था. उस समय भी लोग तो बहुत आते थे ना तो संघजिमन करते थे उसमें अंक सक्करपारा का जिमन किया. सक्करपारा... सक्करपारा ! यानी ? अंक सेर गेहूं का आटा और चार सेर घी में चीनी डालकर बनाये उसे सक्करपारा कहते हैं. और अंक सेर यने का आटा, चार सेर घी और चीनी (उससे) भैसूभ (बनता है). दोनों की विष्टा होती है !

श्रोता :- जाने में तो मजा आता है !

पूज्य गुरुदेवश्री :- जाने में मजा मानते हैं वे भूठ है, ऐसा कहते हैं ! हम तो यहाँ कहते हैं. आहा..हा...! सूक्ष्म बात है, भाई ! यह तो वीतरागमार्ग है. वीतरागमार्ग शुद्ध उपयोग से प्रगट होता है. शुभ-अशुभभाव से धर्म होता नहीं. आ..हा..हा...!

भगवान तो ऐसा कहते हैं कि, इस प्रकार यदि दोनों दुःख का अनुभव करते हैं, 'तब फिर परमार्थसे शुभ और अशुभ उपयोग...' देखो ! शुभ और अशुभ उपयोग ! दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा का भाव (और) हिंसा, जूठ, योरी का भाव - दोनों में फर्क क्या ? आहा..हा...! दुनिया में प्रवीणता है, यहाँ प्रवीणता नहीं है, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...! ऐसा है, बापू !

अरे..रे...! स्त्री विधवा हो तो दुःखी है, ऐसा कहते हैं. दुःखी की व्याख्या क्या ? वह दुःख है ? ऐसा माना है. अपने यहाँ कहते हैं ना ? कि, (विधवा स्त्री) दुःखी है. परंतु वह दुःखी की व्याख्या ही नहीं है. पति मर गया उसमें दुःखी (है) ऐसा किसने कहा ? वह मान्यता में मानती है कि, मेरी अनुकूलता गई, उसकी वह मान्यता दुःख है.

श्रोता :- आपकी बात सुनकर दुःख लगता हो तो भी भूल जाये.

पूज्य गुरुदेवश्री :- भूल जाये, दुःख है ही नहीं. देह की स्थिति हो तब तक रहे, भाई ! वह महेमान है, बापू ! कौन सी चीज किसकी है, भाई ? आहा..हा...!

यहाँ तो भगवान ऐसा कहते हैं कि, कदाचित् शुभउपयोग किया और साधन-संपदा मिली उसमें तुझे सुख की कल्पना (हुँ तो) वह तो दुःख है. और अशुभभाव से नरक में, पशु में जाना, यहाँ भी दुःख है. (इस तरह) दोनों में अंक ही प्रकार है तो तुझे शुभ-अशुभ में फर्क कहां से आया ? आ..हा..हा..हा...! दस-पंद्रह-बीस लाख रुपये हो गये तो (मानते हैं कि) हम सुखी हैं ! आहा..हा...! लेकिन उसमें सुख कहां आया ?

श्रोता :- कैसे क्यों रहे ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- उसकी ओर लक्ष करता है वह दुःख है. आ..हा..हा...! भाई ! वीतरागमार्ग - जिनेश्वर परमात्मा का मार्ग कोई अलग है, बापू ! आहा..हा...!

यहाँ तो परमात्मा ऐसा कहते हैं कि, शुभउपयोग के फल में देव की संपदा मिले (या) जैसे कोई (धनवान) मनुष्य हो और पाप के फल में नारकी हो - दोनों दुःखी हैं. दोनों दुःखी हैं, दुःख का अनुभव करते हैं. आत्मा के स्वाभाविक सुख का तो प्रभु यहाँ अभाव है. आ..हा..हा...! तो फिर शुभ ठीक और अशुभ अठीक, ऐसा तुझे कहां से आया ?

अैसा कडते हैं. आ..डा..डा...! समज में आया ? परमात्मा जिनेश्वरदेव त्रिलोकनाथ वीतराग अरिहंतदेव ! उनकी दिव्यध्वनि में यह आया, उसे संतों जगत के सामने आढतिये डोकर जाडर करते हैं. आ..डा..डा...!

अन्यमति में 'नरसिंह मडेता' थे ना ? 'नरसिंह मडेता' ! उनकी स्त्री मर गड. ईश्वर की त्कति करते थे. स्त्री मर गड (अैसा उन्हें मालूम पडा तो कडा) 'तलु थयुं त्मांगी जंजाण, सुभे त्जशुं श्रीगोपाण' ! (यानी) निवृत्ति मिली ! आ..डा..डा...! यह तो मान्यता का विषय है ना ? मान्यता में माने तो मैं दुःखी हूँ. वरना तो मर गड तो निवृत्ति मिली ! आ..डा..डा...!

'तगवान मडावीर' ने शाडी नहीं की थी. बालब्रह्मचारी रहे थे. यौबीस तीर्थकर में पांय बालब्रह्मचारी थे. 'वासुपूज्य, मखिनाथ, नेमिनाथ, पार्श्वनाथ, मडावीर' पांय बालब्रह्मचारी थे. आ..डा..डा...! वीरतगवान (को) स्त्री नहीं थी. (अेक विद्वान ने अेक लेख में अैसा लिखा है कि) स्त्री के साथ शाडी हुई वह तेरे साथ दुर्घटना उत्पन्न हुई. अब सभी दुर्घटनाओं करनी पडेगी. तगवान ने शाडी नहीं की तो तगवान दुर्घटना में नहीं पडे, प्रतु ! स्त्री के साथ शाडी, अैसे डी स्त्री की (पुरुष के साथ शाडी) दुर्घटना है. आ..डा..डा...! अेक तो विषय में रहना, उसकी संत्वाल करना, ये करो... अकेले पाप की दुर्घटना (है). आडा..डा...! दुनिया से अलग बात है, त्मार्थ ! आडा..डा...!

यहां तो परमात्मा त्रिलोकनाथ छन्द्रों की सत्मा में...! अेकावतारी छन्द्रों ! जिन्हें करोडों अप्सराओं ! असंख्य देवों का लाडला स्वामी ! उन्हें कडते हैं कि, देव ! सुन ! तुजे शुभत्माव से छन्द्र का सुभ मिला वह दुःख है. उसमें आत्मा के स्वात्माविक सुभ का तुजे अत्माव है. आ..डा..डा...! उर लाभ विमान ! अेक विमान में असंख्य देव ! असंख्य देव ! बहुत्माग विमान असंख्य देववाले, कुछ (विमान) संख्यातवाले डोंगे. (अैसे) उर लाभ ! चंद्र-सूर्य के उपर, मेरु पर्वत के उपर सौधर्म देवलोक है. आडा..डा...! स्वर्ग की डो सागर की स्थिति है. अेक सागर में दस कोडाकोडी पत्योपम जाये और अेक पत्य के असंख्यवे त्माग में असंख्य अरनों वर्ष जायें. आ..डा..डा...! अैसे अेकावतारी छन्द्र (हैं) और उनकी छन्द्राणी हैं वह त्मी अेकत्वतारी है, अैसा पाठ-सिद्धांत है. स्त्रीपना तो मिथ्यात्व से उत्पन्न डोता है. छन्द्राणी का जन्म हुआ उस समय तो मिथ्यादृष्टि थी. परंतु छन्द्र तगवान के पास जाते थे - जन्ममडोत्सव करने, डीक्षा मडोत्सव करने, केवलज्ञान मडोत्सव करने, तब छन्द्राणी साथ में जाती थी तो उसमें से आत्मज्ञान प्राप्त डो गया. देवी ! सौधर्मदेवलोक में ! आ..डा..डा...! अभी तो नंटीश्वरद्विप जाते हैं. आज (अष्टाद्विका पर्व का) अंतिम दिन है

ना ? अंतिम दिन है.

वहां आठवें द्विप में भावन जिनालय हैं. (वहां) मनुष्य नहीं जा सकते. मनुष्य ढाई द्विप के बाहर नहीं जा सकता. नंदीश्वरद्विप में भावन जिनालय हैं. अके-अके जिनालय में १०८ रत्न की शाश्वत प्रतिमाएं हैं. मनुष्य नहीं जा सकता. इस समय देव वहां जाते हैं. आज अंतिम दिन है. आठवें द्विप में छन्द और छन्द्राणी साथ में जाते हैं. आ..डा..डा...! परंतु दोनों जानते हैं कि, यह शुभभाव है. वह डेय है, दुःख है, ऐसा मानते हैं. आ..डा..डा...! और दोनों भरकर मनुष्य छोकर मुक्ति में जानेवाले हैं. आयुष्य पूरा होते ही स्वर्गमें से निकलेंगे (वहां से मनुष्य छोकर मोक्ष में जायेंगे). दोनों अकेवतारी हैं, अकेभवतारी हैं. (ऐसा) शास्त्र में (पाठ है). आ..डा..डा...! वे आत्मज्ञान और सम्यग्दर्शन में शुभ-अशुभभाव अके सरीभा बंध का कारण मानते (हैं). आ..डा..डा...!

भगवान् आत्मा ! अतीन्द्रिय आनंद का नाथ प्रभु ! उसके आश्रय से जो सुख हो वह सुख है. बाकी छन्द्रिय के वश सब दुःख है. आ..डा..डा...! इसलिये परमात्मा की पुकार है... संतों, भावविंगी छिगंबर संतों की पुकार है कि, 'परमार्थसे शुभ और अशुभ उपयोगकी पृथक्त्वव्यवस्था नहीं रहती.' है ? आ..डा..डा...! धर्मी को भी शुभ आता है परंतु वे दुःखरूप जानते हैं, डेय जानते हैं. आ..डा..डा...! अज्ञानी शुभभाव को उपादेय मानता है. शुभभाव को उपादेय माने उसे आत्मा डेय हो जाता है.

भगवान् आत्मा ! अतीन्द्रिय अमृत का सागर प्रभु ! शुभभाव को उपादेय (माननेवाला)... उपादेय समझे ? आदरणीय माननेवाला आत्मा को डेय मानता है. ऐसा पाठ 'परमात्मप्रकाश' में है. 'योगीन्द्रदेव'ने 'परमात्मप्रकाश' बनाया है उसमें है (कि), जिसने शुभभाव को उपादेय – आदरणीय माना वह भगवान् पूर्णानंद के नाथ को डेय मानता है. (शुभभाव) छोड़ने लायक है, (भगवान् आत्मा) आदरने लायक है. आ..डा..डा...! ऐसी बात सुनने मिलनी मुश्किल (है). आ..डा..डा...!

अरे...! ऐसा मनुष्यपना (का) समय मिला, बापू ! और ऐसा वीतरागमार्ग ! आ..डा..डा...! (पूर्णा यौवन अवस्था) हो वह (मिटकर) वृद्धावस्था हो जायेगी. तुझे भले लगता हो कि, मुझे २५ वर्ष है और ३० वर्ष है और ३५ वर्ष है...! आ..डा..डा...! (पूर्णा यौवन की) वृद्धावस्था हो जायेगी. और वृद्धावस्था भी आयु होगी तो होगी, नहि तो युवानी में भर जायेगा ! आ..डा..डा...! बीस-बीस साल के जवान ! कोई रोग नहीं हो फिर भी कू... छोकर डेह छूट जाता है ! आ..डा..डा...!

सबेरे नहीं कहा था ? (अके मुमुक्षु और उनके) मित्र दोनों बैठकर बातचीत कर

रहे थे. मित्र को कोई रोग नहीं, जैसे बात करते थे... उसमें झू... हो गया ! जैसे देखा तो मर गया ! ओ...हो...हो...! कोई रोग नहीं. बापू ! देख की स्थिति पूरी (होनेवाली हो) वह स्थिति उस समय में होगी, होगी और होगी ही. आ...हो...हो...! छन्द और नरेन्द्र एक समय भी रोक सके (जैसा नहीं है). आ...हो...हो...!

(‘सिकंदर’) को भी हुआ ना ? (‘सिकंदर’) को अरबों रुपये मिले थे. (मरते वक्त कहा) ‘जनाजे में मेरे हाथ भूल्ले रचना. मैंने हकीमों को लाखों रुपये के वर्पासन खिलाया है उन्होंने किसीने मुझे रखा नहीं तो मेरा जनाजा उन्हीं हकीमों के ढंघे पर उठवाना.’ पहले हम बहुत गाते थे. हकीम यानी बड़े मुसलमान वैद्य. मुसलमान वैद्य को हकीम कहते हैं ना ? बड़े हकीम कहते हैं. लाखों का वर्पासन (जाते हैं). (‘सिकंदर’ कहता है) ‘मारो जनाजे से ज हकीमोने जबे उपडावजे.’ मुझे कोई नहीं रख सका. कौन रखे, बापू ? आ...हो...हो...! छिन्दुओं के मंदिरों को लूट-लूटकर अरबों रुपये छकट्टे किये थे. उसका फोटो आता है. देखा है, सब देखा है. जैसे सब लोहे के गडने पहने थे ! आ...हो...! बापू ! उस समय वह दुःखी है. फिर बेयारा मरकर नरक में जाये. अ...र...र...र...! क्योंकि वह तो मुसलमान ! मांस जानेवाला ! अंडे जाये, दारू पिये ! आ...हो...हो...! बनिये को तो जैसा होता नहीं. इसलिये वह नरक में तो नहीं जाता. परंतु अभी जिसके शुभ-अशुभभाव का ठिकाना नहीं है... सारा दिन अशुभभाव और शुभ का ठिकाना नहीं है वह तो मरकर तिर्य्य में जाता है अथवा नरक में जाये. आ...हो...हो...!

यहां तो कहते हैं कि, कदाचित् शुभभाव हो और देव हो तो भी देव को भी दुःख है, बापू ! उसे आत्मा का स्वाभाविक सुख नहीं है. आत्मा का सुख देव को नहीं है. तो फिर शुभ और अशुभ की पृथक्ता-विशेषता कहां रही ? आ...हो...हो...! शुभ ठीक है और अशुभ अठीक है, जैसा कहां रहा ? आ...हो...हो...! अरे...! जैसा मनुष्यपना मिला, उसमें यह बात समझ में नहीं आये और श्रद्धा में नहीं आये... बापू ! आ...हो...हो...! (वह) क्या करेगा ? कहां जायेगा ? यहां यह कहते हैं, देवो !

‘शुभ और अशुभ उपयोग...’ उपयोग हां उपयोग ! दोनों में पृथक्व्यवस्था – अलग व्यवस्था कहां रही ? समझ में आता है ? शुभ के फल में देव भी दुःखी, छन्द भी दुःखी, अरबोंपति मनुष्य बेयारे दुःखी ! प्रभु तो जैसा कहते हैं कि, जो बहुत लक्ष्मी मांगता है वह बड़ा भिजारी है. वराका – भिजारी है. अंदर आनंद-लक्ष्मी पडी है... आ...हो...हो...! उसकी तो संभाल करता नहीं और बाहर की धूल की लक्ष्मी में लाओ... लाओ... लाओ... (करके) अग्नि का लावा (में जलता है). आ...हो...हो...!

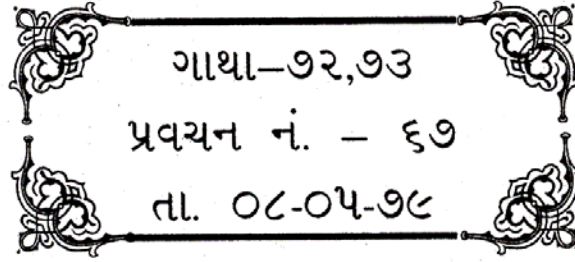
यहां कहते हैं, प्रभु ! जब शुभ-अशुभ के इल में देव और दूसरे सभी भी दुःखी हैं तो शुभ और अशुभ की पृथक् व्यवस्था कहां रही ? शुभ परिणाम – उपयोग ठीक है और अशुभ अठीक है, ऐसा कहां रहा ? आ..डा..डा...! समझ में आया ? 'सुभिया जगत मां संत, दूरिजन दुःखिया.' आ..डा..डा...! आत्मा के आनंद की दशा जहां प्रगट हुई है वह सुभी है. बाकी सब दुःखिया – दूरीजन दुःखिया – बेयारे दुःखी प्राणी हैं. आ..डा..डा...! यहां यह कहते हैं. बहुत बढ़िया गाथा (है) !

प्रभु ! शुभ और अशुभ के इल में संपदा और आपदा मिले, परंतु वह तो दुःखरूप है. वहां आत्मा के स्वभाव के सुख का तो अभाव है, तो फिर शुभ ठीक है और अशुभ अठीक है, ऐसी पृथक् नाम भिन्न अवस्था – व्यवस्था कहां रही ? आ..डा..डा...! यहां (अज्ञानी) तो ऐसा मानते हैं कि, शुभ करे तो शुभ करते-करते धर्म होगा ! (ऐसा मानना) अज्ञान है, मिथ्यात्व है. आ..डा..डा...! यहां परमात्मा की तो पुकार है, छन्दों के बीच, गणधरों के बीच परमात्मा इरमाते हैं वह बात यहां है. आ..डा..डा...!

'कुंदकुंदार्य' (भगवान के पास) गये थे. संवत्-४८ ! दो हजार वर्ष पहले ! समझ में आया ? आ..डा..डा...! उन्होंने वहां आठ दिन रहकर (भगवान का उपदेश) सुना. छोटा शरीर, वहां पांचसौ धनुष का देह और छनका चार हाथ का देह. आ..डा..डा...! देवने प्रश्न किया कि, 'पंजी जितना छोटा आदमी कौन है ?' वहां के यक्षवर्ती थे. 'कुंदकुंदार्य' गये तो भगवान के समवसरण में नीचे बैठ गये. (छनका) चार हाथ का शरीर, वहां पांचसौ धनुष का देह ! यक्षवर्ती ने प्रभु को प्रश्न किया (कि), 'ऐसे छोटे (मुनि) कौन है ?' भगवान की वाणी में आया कि, 'भरतक्षेत्र के आचार्य हैं !' आ..डा..डा...! धन्य अवतार ! (जिनके लिये) भगवान की वाणी में आया ! 'भरतक्षेत्र के आचार्य – 'कुंदकुंदार्य' हैं ! आ..डा..डा...! और भरत में धर्म प्रवर्तानेवाला है !' ऐसा भगवान की वाणी में आया !! ये वाणी वह है. समझ में आया ?

शुभ और अशुभ उपयोग, हां उपयोग ! परिणाम ! (छनकी) पृथक् व्यवस्था नहीं रहती. शुभ ठीक है और अशुभ अठीक है, ऐसी पृथक्ता रहती नहीं. पृथक् माने तो मूढ मिथ्यादृष्टि है. आ..डा..डा...! विशेष कहेंगे...

‘પ્રવચનસાર’ ૭૨ ફરીને ગાથા લ્યો. મૂળ ગાથા(ની) ઉપર મથાળું (છે). ‘એ રીતે ઇન્દ્રિયસુખને...’ છે ? દેવોના, મનુષ્યના, તિર્યચના કે નરકના જે ઇન્દ્રિયોના સુખો છે (તેને) ‘દુઃખપણો યુક્તિથી પ્રગટ કરીને, હવે ઇન્દ્રિયસુખના સાધનભૂત પુણ્યને ઉત્પન્ન કરનાર શુભોપયોગનું, દુઃખના સાધનભૂત પાપને ઉત્પન્ન કરનાર અશુભોપયોગથી અવિશેષપણું પ્રગટ કરે છે :-’ બેમાં કાંઈ ફેર નથી, (એમ) કહે છે. આહા..હા...! શુભઉપયોગથી ઇન્દ્રિયના વિષય મળે (અને) અશુભઉપયોગથી મળે, બેમાં કાંઈ ફેર નથી. એ આ ગાથા છે. આહા..હા...!

णरणारयतिरियसुरा भजंति जदि देहसंभवं दुखं।
किह सो सुहो व असुहो उवओगो हवदि जीवाणं।।७२।।

નીચે હરિગીત :-

तिर्यय-नारक-सुर-नरो जो देहगत दुःख अनुभवे,
तो जवनो उपयोग अे शुभ ने अशुभ कर्छ रीते छे ? ७२.

આ..હા..હા...! ટીકા :- ‘જો શુભોપયોગજન્ય ઉદયગત પુણ્યની સંપદાવાળા દેવાદિક...’ જેણે (પૂર્વે) દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ (આદિનો) શુભઉપયોગ – શુભભાવ કરેલો... આ..હા..હા...! એ શુભભાવના ઉપયોગજન્ય ઉદયગત પુણ્યની સંપદાવાળા દેવ અને આ માણસો. ‘(અર્થાત્ શુભોપયોગજન્ય પુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થતી ઋદ્ધિવાળા દેવો વગેરે)...’ દેવો (અને) આ પૈસાવાળા – ધૂળવાળા શેઠિયાઓ ! આહા..હા...! એ પણ સરખા છે, (એમ) કહે છે (અર્થાત્)

અશુભઉપયોગવાળા જે છે (તેની જેવા છે).

‘અશુભોપયોગજન્ય ઉદયગત પાપની આપદાવાળા...’ પહેલાં પુણ્યની સંપદાવાળા કહ્યાં (અહીંયાં) પાપની આપદાવાળા ‘નારકાદિક...’ તિર્યચ, હલકા મનુષ્યો (વગેરે). ‘એ બન્નેય સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે...’ બન્ને (કહ્યા છે) ! આ..હા..હા...! (અર્થાત્) ઉદયગત પુણ્યની સંપદાવાળા દેવ, શેઠિયા આદિ અને પાપના ઉદયવાળા નારકી અને તિર્યચ આદિ. ‘બન્નેય સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે...’ બન્નેને સ્વાભાવિક સુખ નથી. આહા..હા...!

શ્રોતા :- સ્વાભાવિક સુખ એટલે શું ?

સમાધાન :- આત્માનું સુખ. સ્વાભાવિક એટલે અતીન્દ્રિય આનંદનું સુખ નથી. શુદ્ધ ઉપયોગનું સુખ નથી. (ઇન્દ્રિયસુખ) તો દુઃખ છે. આ..હા..હા...! શુભઉપયોગ હોય કે અશુભઉપયોગ હોય (બન્ને દુઃખરૂપ છે). આહા..હા...! આવી આકરી વાત છે ! બન્નેનું ફળ – સ્વર્ગ, નરક અને તિર્યચ આદિ બધા દુઃખને ભોગવે છે. પુણ્યના ફળવાળા પણ દુઃખને ભોગવે છે.

શ્રોતા :- એના ફળમાં દુઃખ શું ?

સમાધાન :- આ અશુભ રાગ કરે છે. અશુભરાગ છે એ દુઃખ છે. આ..હા..હા...! ચાહે તો ચક્રવર્તીની સંપદા હો કે ચાહે તો નિર્ધન (હો), એક કવળ પણ (ખાવાનો) ન હોય અને રહેવાનું ઘર પણ ન હોય, બન્નેને શુભ અને અશુભના ફળ તરીકે દુઃખ જ છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- બન્નેના પ્રકારમાં ફેર છે ને ? એકને ઓછુ દુઃખ, એકને વધારે દુઃખ.

સમાધાન :- વ્યવહારથી ફેર (છે), નિશ્ચયથી નથી. ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ (ની સંસ્કૃત ટીકામાં વાત) છે. ‘વ્યવહારેણ વિશેષેડપિ નિશ્ચયેન’ (અર્થાત્) વ્યવહારે કહેવાય પણ પરમાર્થ તો બધા સરખા છે. આ..હા..હા...! વ્યવહારથી કહેવાય તેનો અર્થ – અસત્યનયથી, ઉપચારનયથી, આરોપિતનયથી કથન. આ..હા..હા...! કરોડોપતિ અને અબજોપતિ દુઃખી છે. કેમકે એનો લક્ષ્મી તરફના વલણવાળો ભાવ પાપભાવ છે – અશુભભાવ છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- આ રૂપિયાનું વ્યાજ ઊપજાવવું એ પાપ ?

સમાધાન :- પાપ છે. ‘મુંબઈ’માં એક (ભાઈ છે તેની પાસે) પચાસ કરોડ ! પચાસ કરોડ રૂપિયા ! (આમ) વૈષ્ણવ છે (અને) ઘરે બાઈઓ જૈન – શ્વેતામ્બર જૈન (છે) ! અહીંયા આવ્યા હતા. આવે તો ખરા ને ! કર્તા... કર્તા... કર્તા... (ઈશ્વરકર્તામાં માને). (એટલે મેં કહ્યું) ‘તમે કર્તા કહો છો તો ‘નરસિંહ મહેતા’ એ એમ કેમ કહ્યું કે, ‘જ્યાં લગી આત્મા તત્ત્વ ચિન્થો નહીં ?’ ત્યાં એમ નથી કહ્યું કે, તે ઈશ્વરને માન્યો નહિ માટે તને આ થયું !’ એમાં

બે સિદ્ધાંત થયા. 'જ્યાં લગી આત્મા તત્ત્વ ચિન્ચો નહિ' (તેનો અર્થ એમ થયો કે) આત્માથી (ભિન્ન એવા) બીજા તત્ત્વો છે. બીજા તત્ત્વો છે એને તે જાણ્યા, માન્યા પણ આત્માને માન્યો નહિ. ઈશ્વરને માન્યો નહિ, એમ એમાં કાંઈ છે નહિ. અને 'ગીતા'માં પણ છે. 'ગીતા'માં એક કળશ છે. 'હું કોઈનો કર્તા નથી, હું કોઈનો ભોક્તા નથી. સૌ પોતપોતાના કર્મથી કર્તા-ભોક્તા છે.' પણ આસક્તિનું ફળ ઈશ્વરને સોંપે ઇ (વાત) મૂકે, ઇ વાત લઈ લે. આહા..હા...!

અહીં તો કહે છે, ચાહે તો અબજોપતિ શેઠિયો હોય કે ચાહે તો નિર્ધન ઝૂંપડીમાં રહેનારો હોય અને એક કોળિયો પણ મળતો ન હોય અને નારકી હોય કે તિર્યચ હો, બધા... આ..હા..હા...! 'સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે...' આ સિદ્ધાંત ! બન્નેને આત્માનું સુખ નથી. આ..હા..હા...! એ ઇન્દ્રિયના વિષયો દુઃખરૂપ છે. ઇન્દ્રને કોડો અપ્સરાઓ છે ! એના તરફના વિષયની લાગણી તે દુઃખરૂપ છે, ઝેરના પ્યાલા છે ! આ..હા..હા...! નારકીઓને પાપના ઉદયને લઈને ૩૩-૩૩ સાગર સુધી પાણીનું બિંદુ મળે નહિ, આહારનો કણ મળે નહિ ! આ..હા..હા...! ઓઢવાનું વસ્ત્ર મળે નહિ, રહેવાનું સ્થાન મળે નહિ, એ અને ચક્રવર્તીને ૯૬ કરોડનું પાયદળ અને બત્રીસ કવળનો આહાર... આ..હા..હા...! બન્ને અહીં તો સરખા છે, કહે છે. બન્નેને શુભ અને અશુભના ફળ તરીકે મળેલી ચીજો તરફના વલણમાં દુઃખનો જ ભોગ છે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- સંજોગથી દુઃખ છે ?

સમાધાન :- નહિ, નહિ, નહિ...! એ ક્યાં કીધું ? અશુભ દુઃખ છે - રાગ કરે છે એ દુઃખ છે. સંયોગી ચીજ તો પર છે. કરોડો, અબજો મળ્યા એના ઉપર રાગ છે કે, અમે પૈસાવાળા છીએ ! અમે અબજોપતિ છીએ ! એ જ મહાદુઃખ અને રાગ છે. આ..હા..હા...! અરે..રે...! (અજ્ઞાનીની) વાતો ઊંધી બહુ ! (કોઈ) પૈસાવાળા છે જ નહિ. પૈસાની મમતાવાળા છે. પૈસા ક્યાં એની પાસે આવે છે ? પૈસા તો પૈસાના અસ્તિત્વમાં રહે છે. જડ તો જડના અસ્તિત્વમાં રહે છે. એની પાસે તો એ આવ્યું (કે), મને મળ્યા, એવી મમતા એને મળી. આ..હા..હા...! દુનિયાથી જુદી જાત છે, બાપુ ! આ..હા..હા...! અબજોપતિ.. આ..હા..હા...! દુઃખી છે દુઃખી ! કેમકે એ ભોગવવા તરફના વલણનો ભાવ જ પાપનો છે. તેથી શુભના ફળ તરીકે અને અશુભના ફળ તરીકે ફેર છે, એમ નથી. આ..હા..હા...!

આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદના સુખના અભાવે ઇન્દ્રો, ચક્રવર્તીઓ અને અબજોપતિઓ અશુભભાવના દુઃખમાં બિચારા પડ્યા છે ! આ..હા...! આ..હા..હા...! તત્ત્વ બેસવું કઠણ, બાપુ ! કારણ કે એ અશુભ(ભાવ) દુઃખ છે. 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની (ટીકામાં) લખ્યું છે કે, 'નિશ્ચયેન સઃ પ્રસિદ્ધઃ' વ્યવહારે લોકોને ફેર લાગે, એમ કહે છે.

‘બન્નેય સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે...’ બન્નેય એટલે ? ચાહે તો અબજોપતિ શેઠિયા હો, ચાહે તો દેવ-ઇન્દ્ર હો, ચાહે તો નરકનો નારકી હો, ચાહે તો એક પાઈ ન મળે એવો ગરીબ ભિખારી હો, પણ બધા દુઃખના ભોગવવાવાળા એકસરખા છે. એકને શુભઉપયોગના ફળ તરીકે પણ દુઃખ છે (અને) એકને અશુભઉપયોગના ફળ તરીકે પણ દુઃખ છે. આ..હા..હા...! આવું કામ છે ! અહીં તો પાંચ-દસ લાખ મળે એટલે જાણે આપણે સુખી છીએ (એમ માને). ધૂળમાં પણ સુખ નથી, બાપા ! પરમાં સુખ છે ?

શ્રોતા :- દેખત રીતે તો સુખ લાગે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દેખત રીતે અજ્ઞાની સુખ માને છે. એ દેખત રીતે જ પરાધીન છે. (કેમકે) પરનો આશ્રય દેખાય છે. દેખાય છે તો પરનો આશ્રય, એમાં સ્વ આશ્રય ક્યાં દેખાય છે ? આ..હા..હા...! ગાથા બહુ સારી છે ! એ ગાથા આપણે આવી હતી. ભાવાર્થ નહોતો આવ્યો. ‘રાજકોટ’ જતા પહેલાં આ ગાથા ચાલી હતી.

(અહીંયાં કહે છે કે) ‘એ બન્નેય સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે અવિશેષપણે (–તફાવત વિના)...’ આ..હા..હા...! અબજોપતિ શેઠિયો અને ઇન્દ્ર અને એક નિર્ધન મનુષ્ય જેને ખાવાનો કોળિયો મળે નહિ, રહેવાને ઝૂંપડી મળે નહિ અને એકલો જંગલમાં કોઈ મકાનની ઓથે સૂવે... આ..હા..હા...! બન્નેને સરખું દુઃખ છે.

શ્રોતા :- ઊંઘી જાય ત્યારે બન્નેને સરખું દુઃખ છે એ બરાબર પણ જાગે ત્યારે ?

સમાધાન :- એને ભાન ક્યાં છે ? ઊંઘે ત્યારે તો ભાન ક્યાં છે ?

આ તો ‘પર્યેદ્રિયાત્મક શરીર સંબંધી...’ જોયું ? ‘અવિશેષપણે (–તફાવત વિના)...’ આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- પૈસાવાળાને એમ તો થાય કે અમારી માન્યતા પ્રમાણે બીજા ચાલે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બધા અભિમાનીઓ છે. અભિમાની, મૂઠ જીવો છે. એ અબજોપતિ હોય કે કરોડોપતિ હોય ! અમે પૈસાવાળા અને પાંચ-દસ હજાર, પચીસ હજાર ખર્ચાંએ છીએ ! વાપરે તોપણ શું થયું ? એ તો રાગ મંદ છે, કીધું નહિ ? રાગ મંદ છે, બાપા ! કીધું હતું, આ છોકરાઓને કહ્યું હતું.

અમે જન્મ જયંતી વખતે ‘મુંબઈ’ ઊતર્યા હતા ને ? ત્યાં અમે પંદર દિવસ રહ્યા. કેટલા ? પંદર દી’ ને ? ત્રીસ વ્યાખ્યાન થયા હતા. એક લાખ ને સાઠ હજાર આપ્યા ! પંદર દી’ એના ઘરે રહ્યા ત્યારે એક લાખ ને સાઠ હજાર (આપ્યા) ! છતાં કહ્યું, બાપા ! એ રાગ છે, પુણ્યબંધનું કારણ છે. એ દુઃખનું કારણ છે, હોં ! ધર્મ નથી. આહા..હા...! લાખ ખર્ચ્યા, બે લાખ ખર્ચ્યા ! અરે...! તારા ધૂળ દસ લાખ ખર્ચ ને ! કરોડ, બે કરોડ ખર્ચ તો ય

શું ? એ તો જડ છે અને જડ મારા છે, એમ માનીને કરે તો તે મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઠ છે ! અજીવ છે તે જીવનું છે ? એ તો અજીવ છે, પૈસા તો અજીવ, ધૂળ-માટી છે. પ્રભુ તો ચૈતન્ય અરૂપી છે.

શ્રોતા :- પરના છે એમ માનીને અપાય ને ?

સમાધાન :- પરના છે એ માનીને આપે તો (એમાં) રાગ કદાચિત્ મંદ કરે તો પુણ્ય થાય. એ પુણ્ય પણ દુઃખના ફળ તરીકે છે. આ..હા..હા...! જગતથી ફેર મોટો !

બન્નેને 'સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે...' ઇન્દ્રોને પુણ્યના ફળમાં પણ કંઈ આત્માનું સુખ નથી. તેમ ગરીબને, નારકીને પણ પાપના ફળ તરીકે ત્યાં કંઈ આત્માનું સુખ નથી. એવા 'સ્વાભાવિક સુખના અભાવને લીધે અવિશેષપણે...' જરીયે તફાવત નહિ, એમ. અવિશેષ એટલે સામાન્ય. સામાન્ય એટલે સરખું. બન્ને સરખા દુઃખી છે, (એમ) કહે છે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- ઓછા-વત્તા એમ નહિ ?

સમાધાન :- જરીયે ફેર નહિ.

'પંચેન્દ્રિયાત્મક...' પાંચ ઇન્દ્રિયો આ જડ માટી અને ભાવેન્દ્રિયો આ..હા...! એવા 'શરીર સંબંધી દુઃખને જ અનુભવે છે,...' આ..હા..હા...! એ વિષયસુખમાં પણ દુઃખને જ અનુભવે છે. (કેમકે) ત્યાં રાગ છે અને એ દુઃખ છે - આકુળતા છે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- એક જણ કેરીનો રસ ગટગટાવે અને બીજાને કેરી મળતી નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કેરી મળે તોપણ દુઃખી છે અને નથી મળતી એ પણ દુઃખી છે. બન્ને દુઃખી છે. મળે એ રાગથી દુઃખી છે અને (જેને) ન મળે એ દ્વેષથી દુઃખી છે. બન્ને દુઃખી છે. એક રાગમાં અને એક દ્વેષમાં દુઃખી છે). આ..હા...! વીતરાગનો માર્ગ બહુ જુદો, બાપુ ! આહા..હા...! આ..હા..હા...! ગજબ વાત છે !

શ્રોતા :- કેરીની બાધા જ લે તો ?

સમાધાન :- બાધા લે તોપણ એ રાગ છે.

શ્રોતા :- કેરીનો બહુ પ્રેમ હોય તો છોડે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ શુભરાગ છે, કીધું ને ? શુભરાગ છે. અને જેમ અશુભરાગનું ફળ (દુઃખ છે) એમ શુભરાગનું ફળ (પણ) દુઃખ જ છે. આ..હા..હા...! આકરી વાતું બહુ, બાપુ ! દુનિયાને બિચારીને ક્યાં પડી છે. જિંદગી મળી, નાનો બાળક થાય અને ભણે, મોટો થાય તો પરણે, દુકાને બેસે, ધંધો કરે અને આયુષ્ય પૂરું થાય એટલે મરીને જાય રખડવા...! ઢોર આદિમાં જાય ! આ..હા..હા...! પૈસાવાળા પણ ઘણાં મરીને ઢોરમાં જવાના ! ઘણાં તો ઢોરમાં જવાના.

શ્રોતા :- પુણ્ય કર્યું હોય અને ઢોરમાં જાય ?

સમાધાન :- પુણ્ય પણ ક્યાં કર્યું છે ? કો'ક 'દી સહેજ પુણ્ય કર્યું હોય પણ એ 'એરણની ચોરી અને સોયનું દાન !' (છે). કો'ક 'દી સાંભળવા આવ્યો હોય કે ક્યાંક પાંચ-પચીસ હજાર વાપર્યા હોય, પણ એ તો 'એરણની ચોરી અને સોયનું દાન' છે. આ..હા..હા...! બાવીસ કલાક પાપમાં પડ્યો અને એમાં વળી ક્યાંક પાંચ-પચીસ હજાર આપે કે કલાક-બે કલાક સાંભળે... સાંભળે એની માટે... એમાં શુભભાવ હોય એ શુભભાવની શું ગણતરી ? પ્રભુ ! આ..હા..હા...! અરે..રે..રે...! આવું મનુષ્યપણું મળ્યું...! આ..હા..હા...!

(અહીંયાં કહે છે) 'અવિશેષપણે (-તફાવત વિના) પંચેન્દ્રિયાત્મક શરીર...' પંચેન્દ્રિયસ્વરૂપ શરીર (કહ્યું), જોયું ? શરીર કેવું છે ? પંચેન્દ્રિયસ્વરૂપ શરીર છે. એ 'સંબંધી દુઃખને જ અનુભવે છે,...' એ સંબંધી દુઃખને જ અનુભવે છે ! આ..હા..હા...! દેવો અને કરોડોપતિ જીવો (દુઃખને જ અનુભવે છે) ! 'તો પછી પરમાર્થે શુભ-અશુભ ઉપયોગની પૃથક્ત્વવ્યવસ્થા ટકતી નથી.' આ..હા..હા...! તો શુભઉપયોગ - દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ અને અશુભઉપયોગ - હિંસા, જૂઠું, ચોરી, બે ઉપયોગમાં કાંઈ તફાવત નથી. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- પરમાર્થે તફાવત નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પરમાર્થે - ખરેખર તફાવત નથી, એ જ જોઈએ ને ? આ..હા...!

'પરમાર્થે શુભ-અશુભ ઉપયોગની પૃથક્ત્વવ્યવસ્થા...' (એટલે) જુદી વ્યવસ્થા 'ટકતી નથી.' આ..હા..હા...! આવી વાત જ ઓછી થઈ ગઈ છે. ધર્મને નામે જ્યાં હોય ત્યાં દયા પાળો ને વ્રત કરો ને ભગવાનની ભક્તિ કરો ને પૂજા કરો ને મંદિર (બનાવો એમ સાંભળવા મળે) ! એક કલાક બચારો આવે એમાં જરી શુભઉપયોગ હોય તો એના ફળ તરીકે પાછુ દુઃખ છે. આ..હા..હા...! બાવીસ કલાકના પાપ છે અને એક-બે કલાકનું પુણ્ય હોય તોપણ એ પુણ્ય-પાપના ફળ બન્ને દુઃખરૂપ છે. આ..હા..હા...! આવો ભવ મળ્યો, પ્રભુ !

શ્રોતા :- પુણ્યના ફળમાં રાજા થાય, પાપના ફળમાં નરકે જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- રાજા પણ નરકે જાય. માણસ નથી કહેતા ? 'રાજેશ્રી નરકેશ્રી.' એમ નથી કહેતા ? એ નીચે - હેઠે નરકમાં જાય. 'બ્રહ્મદત્ત' જેવો ચક્રવર્તી ! ૯૬ હજાર સ્ત્રી ! ૯૬ કરોડ પાયદળ ! આ..હા..હા...! જેને એક દિવસની અબજો રૂપિયાની પેદાશ ! એ હીરાને ઢોલિયે સૂતેલો, મરીને અત્યારે સાતમી નરકે ગયો છે.

શ્રોતા :- એ જીવે ત્યાં સુધી તો ભોગવે ને ?

સમાધાન :- જીવ્યો ત્યાં સુધી દુઃખ ભોગવ્યું છે. એ જ આ કહે છે. ભાન નથી એટલે માને કે, સુખ (છે) ! માને તો અજ્ઞાની ગમે તે માને ! કૂતરો વિષ્ટા ખાઈને માને છે કે,

અમે મૈસૂબ ખાઈએ છીએ ! માને ગમે તે રીતે, માને એટલે કંઈ વસ્તુ (ફરી જતી નથી). આ..હા..હા...! આવો ઉપદેશ કંઈ જાતનો ?! ભગવાનનો આવો ઉપદેશ છે.

ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ ઇન્દ્રોની સમક્ષમાં આમ કહેતા હતા કે, હે ઇન્દ્રો ! તમને પણ આ જે પુણ્યના ફળ તરીકે મળ્યું છે એ બધું તમને દુઃખ છે. આ..હા..હા...! એ ઇન્દ્રો પણ સમક્ષિતી હતા એ માનતા હતા – વાત સાચી, મહારાજ ! એ (પુણ્યના ફળ) તરીકે બાહ્ય સામગ્રી (મળી છે). દેવની સામગ્રી એટલે... આ..હા..હા...! અબજો વર્ષ રહે ! અસંખ્ય અબજ વર્ષ રહે ! અસંખ્ય અબજ વર્ષ ! મનુષ્યમાં તો પાંચ-પચીસ-પચાસ-સાઠ વર્ષ રહે ! (દેવ) તો અસંખ્ય અબજ વર્ષ રહે ! પણ એના તરફનું લક્ષ તે રાગ છે અને રાગ તે દુઃખ છે. આ..હા..હા...! માટે પરમાર્થે (એટલે) ખરેખર ‘શુભ-અશુભ ઉપયોગની પૃથક્ત્વવ્યવસ્થા ટકતી નથી.’ વ્યવહારે ભલે એમ કહેવાય કે, અશુભથી શુભ ઠીક છે (પણ) પરમાર્થે બન્ને સરખા છે. આહા..હા...! ત્યાં સુધી તો આવ્યું હતું. ભાષા તો સાદી છે પણ ભાવ તો નહિ સાંભળેલા એવા (છે) ! અપાસરે જાય તો (એમ કહે) સામાયિક કરો, પૌષ્ઠ કરો, પ્રતિક્રમણ કરો ! પણ હજી આત્મા શું છે, પુણ્ય-પાપના પરિણામ શું છે, એનું ફળ શું છે એની ખબર વિના તારી સામાયિક ક્યાંથી આવી ગઈ ?

શ્રોતા :- નવ તત્ત્વની વાત તો કરે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વાતું નવ તત્ત્વની કરે (તોપણ) જડની પેઠે છે ! આ..હા...!

ભાવાર્થ :- ‘શુભોપયોગજન્ય પુણ્યના ફળરૂપે...’ શુભઉપયોગ (એટલે) દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપ (આદિ) શુભભાવ કર્યા હોય એનાથી જન્ય એટલે ઉત્પન્ન થયેલું ‘પુણ્યના ફળરૂપે દેવાદિકની સંપદાઓ મળે...’ લ્યો ! આ દેવની, શેઠિયાઓની, પૈસાની – ધૂડની, અબજોપતિ થાય... આ..હા..હા...! પણ એને ક્યાં ભાન બચારાને ! એકલા ધૂડમાં રંગાઈ ગયેલા હોય ! આહા..હા...! મારો નાથ અંદર શુભરાગથી પણ જુદો છે. પૈસાથી તો જુદો છે, બાયડી, છોકરા તો ક્યાંય રહી ગયા, બાપા ! એ ક્યાં (તારા) છે ? પણ અંદર દયા, દાન (આદિના) શુભભાવ થાય એનાથી પણ તારી ચીજ પ્રભુ અંદર જુદી છે. એ તો ક્ષણિક ઉપાધિ છે અને તારો સ્વભાવ ત્રિકાળી નિરુપાધિ છે. આ..હા..હા...! એ નિરુપાધિ તત્ત્વને તું ઉપાધિ(રૂપ) તત્ત્વ સાથે મેળ કરવા જા (એમાં) મરીશ, દુઃખને મળીશ. આહા..હા...! દુનિયાથી જુદી વાતું છે.

(કહે છે) ‘શુભોપયોગજન્ય પુણ્યના ફળરૂપે...’ લ્યો ! આમાં તો કીધું, ભાઈ ! પુણ્યના ફળ તરીકે દેવાદિ (થાય). આ તો (એક મોટા વિદ્વાન) ના પાડે છે ને ! (આવી વાત તો) બે-ત્રણ ઠેકાણે આવે છે. પાઠ છે ને અહીં ચોખ્ખો ! આહા..હા... ‘પુણ્યની સંપદાવાળા દેવાદિક’ એમ ટીકામાં પાઠ છે. આહા..હા...! (એ) એમ કહે છે કે, ‘સમાજમાં વ્યવસ્થા કરતા આવડતી

નથી એટલે પંડિતો ગરીબ દેખાય છે એ એને લઈને (છે). પુણ્ય ઓછા છે એટલે નહિ ! પણ પુણ્ય ઓછા હોય એમાં વાંધો શું છે ? અને બીજાને પુણ્ય વધારે છે માટે એમાં હીણપ-ઓછપ શું આવી ? પોતા પાસે પૈસા નથી એટલે 'અમે પુણ્યહીન છીએ' એમ કોઈ કહે (તે બેસતું નથી). પુણ્યહીન છીએ, સાંભળને ! અમે તો આત્મા આનંદકંદ છીએ ! આ..હા..હા...! પુણ્યથી તો હીન છીએ. આ..હા..હા...! સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! હું શાશ્વત વસ્તુ ! જ્ઞાન અને આનંદનો કંદ પ્રભુ છે એને પુણ્યવાળો માનવો એ ભ્રમણા છે. આ..હા..હા...! ભારે કામ આકરું !

(પુણ્યના ફળરૂપે) દેવાદિકની સંપદાઓ મળે છે અને અશુભોપયોગજન્ય પાપના ફળરૂપે નારકાદિક... હલકા નિર્ધન મનુષ્ય કે તિર્યચ(ની) 'આપદાઓ મળે છે.' આ..હા..હા...! પરંતુ તે 'દેવાદિક...' દેવ અને શેઠિયા આદિ 'તથા નારકાદિક...' ઢોર વગેરે 'બન્ને પરમાર્થે દુઃખી જ છે.' આ..હા..હા...! કહ્યું નહોતું એકવાર ? ઘણાં વર્ષ પહેલાં સ્વાધ્યાયમંદિરમાં (એક ભાઈ કહેતા હતા) 'અમારા વેવાઈ સુખી છે !' (મેં કહ્યું) 'સુખીની વ્યાખ્યા શું ?' આ પૈસા-ધૂળ મળી એટલે સુખી ? આહા..હા...! જ્યાં આત્માના આનંદનો સ્વાદ નથી, જ્યાં ભગવાન સ્વભાવથી ભરેલો પરિપૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ પ્રભુ છે એની જેને ગંધ નથી... આ..હા..હા...! એ પ્રાણી સુખી કેમ કહેવાય ? આહા..હા...! ભલે બહારમાં આબરૂ મોટી હોય ! મોટા પૂછડાં લગાડ્યા હોય-ઉદ્યોગપતિ ! આ લગાવે છે ને ? ઉદ્યોગપતિ ! ઉદ્યોગપતિ ને ? બહારના વેપારનો - જડનો પતિ ! આહા..હા...! એ આત્માનો પતિ નહિ. આહા..હા...! (લોકો એમ કહે કે), બાપ પૈસા નહોતા મૂકી ગયા, બાહુબળે (ધંધો) વધારીને પચીસ, પચાસ, કરોડ અને અબજ કર્યા છે. અરે...! ધૂળેય નથી, સાંભળને ! ગાંડા છે, પાગલ ! આવી વાતું છે !

શ્રોતા :- એના બાપ પાસે પૈસા નહોતા આની પાસે થયા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એમાં થયું શું ? ડાળિયા શું થયા પણ ? બાપ પાસે નહોતા એટલે ? (એને) નજીક નહોતા અને આને નજીક આવ્યા, પણ એમાં વધી શું ગયું ? આ..હા...! બહારમાં ન હોય એની સાથે સંબંધ શું છે ? બહાર હોય, ન હોય એની સાથે (કાંઈ સંબંધ નથી). આહા..હા...! (અહીંયાં) એ જ કહે છે ને ?

'એ રીતે બન્નેનું ફળ સમાન હોવાથી શુભોપયોગ અને અશુભોપયોગ બન્ને પરમાર્થે સમાન જ છે...' આ..હા..હા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ અને હિંસા, જૂઠું, ચોરીના ભાવ - પરમાર્થે બન્ને એક જાતના દુઃખના ઉત્પન્ન કરાવનારા છે. આ..હા..હા...! 'અર્થાત્ ઉપયોગમાં - અશુદ્ધોપયોગમાં-શુભ અને અશુભ એવા ભેદ પરમાર્થે ઘટતા નથી.' શું કીધું ઇ ? અશુદ્ધોપયોગ

એટલે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના ભાવ અને હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયના ભાવ – બન્ને અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. અશુદ્ધ ઉપયોગમાં કાંઈ ઘટતું-વધતું નથી, આ સારું – આ નરસું (–ખરાબ) એમ નથી. આહા..હા...! એવા ‘અશુદ્ધોપયોગમાં...’ એટલે ‘શુભ અને અશુભ એવા ભેદ પરમાર્થે ઘટતા નથી.’ આ..હા..હા...! આવી ગાથા છે !

વીતરાગનો માર્ગ બહુ જુદો, બાપુ ! ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ (એમ ફરમાવે છે કે) અંતરના શુદ્ધ ઉપયોગને પામે તો એ સુખી છે. નહિતર તો અશુદ્ધ ઉપયોગના બન્ને ભાવને પામે એ દુઃખી છે. આહા..હા... ! શુભ-અશુભ ભાવરહિત, શુદ્ધ ઉપયોગ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ છે એના પરિણામ કરે તે સુખી છે. સુખી જગતમાં સંત, ભાઈ ! આ..હા...!

‘સુખિયા જગતમાં સંત, દૂરિજન દુઃખિયા’ શુદ્ધઉપયોગસ્વરૂપ જે આત્મા ! આનંદમૂર્તિ પ્રભુ ! એના તરફનો ઉપયોગ અને વેપાર (છે) તે જીવ સુખિયા (છે), સંત સુખી છે. ‘દૂરિજન દુઃખિયા’ (અર્થાત્) શુભ અને અશુભ પરિણામ કરનારા દૂરિજન છે. આ..હા..હા...! બહારમાં મોટા વખાણ ચાલે – ઉદ્યોગપતિ છે ! એની જિંદગીમાં...

શ્રોતા :- કેટલાયે માણસોને નભાવે છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ કીધું હતું ને ? (એક ભાઈ પાસે અબજો રૂપિયા હતા તો આપણા એક મુમુક્ષુએ કહ્યું) ‘હવે ક્યાં સુધી ? તમે આ શું કરો છો ? આટલા-આટલા પૈસા તોપણ...!’ (ત્યારે એમણે કહ્યું) ‘આ શું અમે અમારા માટે કરીએ છીએ ? આ માણસોને પૈસાથી સુખી કરવા માટે (કરીએ છીએ) !’ ગાંડપણના ગામ કાંઈ જુદાં હોય છે ? આવા ગાંડા ! બે અબજ ચાલીસ કરોડ !

શ્રોતા :- તોપણ ગાંડા ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પાગલ મોટા ! (એમ કહે) ‘અમે અમારા માટે કરીએ છીએ ? અમે મનુષ્યને મદદ મળે, આજીવિકા મળે (માટે કરીએ છીએ) !’ એના માટે કરતો હશે ? કે, તારી મમતા માટે કરે છે ? આહા..હા...! જીવની ઊંધાઈનો પાર ન મળે ! અનાદિથી ઊંધાઈ સેવી છે. આહા..હા...!

અહીં તો (એમ કહે છે કે) પરની દયાનો ભાવ (એ) રાગ છે, એ સ્વરૂપની હિંસા છે, એ શુભઉપયોગ છે અને શુભઉપયોગનું ફળ પાછુ દુઃખ છે. આહા..હા...! પરની દયા પાળી શકતો તો નથી પણ ભાવ આવે એનું ફળ કહે છે કે, દુઃખ છે. આહા..હા...! એમાંથી કદાચિત્ સંપદા મળે પણ તેના તરફના વલણમાં અશુભભાવથી દુઃખી થઈશ. આ..હા..હા...! બહુ આકરું કામ !

સંસારમાંથી દૃષ્ટિને ફેરવવી... દૃષ્ટિને ફેરવવી ! પછી સ્થિરતા (થવી) જુદી વાત છે.

અથ શુભોપયોગજન્યં ફલવત્પુણ્યં વિશેષેણ દૂષણાર્થમભ્યુપગમ્યોત્થાપયતિ -

**કુલિસાહચક્રધરા સુહોવઓગપ્પગેહિ ભોગેહિ ।
દેહાદીણં વિક્ષિં કરેતિ સુહિદા ઇવાભિરદા ॥૭૩॥**

**કુલિશાયુધચક્રધરાઃ શુભોપયોગાત્મકૈઃ ભોગેઃ ।
દેહાદીનાં વૃક્ષિં કુર્વન્તિ સુખિતા ઇવાભિરતાઃ ॥૭૩॥**

યતો હિ શક્રાશ્ચક્રિણશ્ચ સ્વેચ્છોપગતૈર્ભોગૈઃ શરીરાદીન્ પુષ્પન્તસ્તેષુ દુષ્ટશોણિત ઇવ જંલૌકસોઽત્યન્તમાસક્તાઃ સુખિતા ઇવ પ્રતિભાસન્તે, તતઃ શુભોપયોગજન્યાનિ ફલવન્તિ પુણ્યાન્યવલોક્યન્તે ॥૭૩॥

ઁવં સ્વતન્ત્રગાથાચતુષ્ટયેન પ્રથમસ્થલં ગતમ્ । અથ પુણ્યાનિ દેવેન્દ્રચક્રવર્ત્યાદિપદં પ્રયચ્છન્તિ ઇતિ પૂર્વં પ્રશંસાં કરોતિ । કિમર્થમ્ । તત્ફલાધારેણાગ્રે તૃષ્ણોત્પત્તિરુપદુઃખદર્શનાથ । **કુલિસાહચક્રધરા** દેવેન્દ્રાશ્ચકવર્તિનશ્ચ કર્તારઃ । **સુહોવઓગપ્પગેહિ ભોગેહિ** શુભોપયોગજન્યભોગૈઃ કૃત્વા દેહાદીણં વિક્ષિં કરેતિ વિકુર્વણારુપેણ દેહપરિવારાદીનાં વૃક્ષિં કુર્વન્તિ । કથંભૂતાઃ સન્તઃ । **સુહિદા ઇવાભિરદા** સુખિતા ઇવાભિરતા આસક્તા ઇતિ । અયમત્રાર્થઃ- યત્પરમાતિશયતૃપ્તિસમુત્પાદકં વિષયતૃષ્ણાવિચ્છત્તિકારકં ચ સ્વાભાવિકસુખં તદલભમાના દુષ્ટશોણિતે જલયૂકા ઇવાસક્તાઃ સુખાભાસેન દેહાદીનાં વૃક્ષિં કુર્વન્તિ । તતો જ્ઞાયતે તેષાં સ્વાભાવિકં સુખં નાસ્તીતિ ॥૭૩॥

પહેલાં શ્રદ્ધામાંથી છોડવું, પછી આસક્તિ છૂટે એ તો પછી છૂટે. આ..હા..હા...! અંદર શ્રદ્ધામાંથી પુણ્ય અને પાપ, શુભ અને અશુભ ભાવ બન્ને સરખા બંધના કારણ છે, બન્ને છોડવા લાયક છે, એમ શ્રદ્ધામાં તો પહેલું આવવું જોઈએ. નહિ તો એ રસ્તે નહિ આવે. આહા..હા...! આવી વાતું આવી ક્યાંથી ? કોઈ એમ કહે છે ! વીતરાગની (વાતું) છે, બાપુ ! આ..હા..હા...!

વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથની આ ધ્વનિ છે, એમનો અવાજ આ છે ! ઇચ્છા વિના પ્રભુને આવી વાણી નીકળી ! આ..હા..હા...! એમાં તો ફક્ત જોગનું (અને) જ્ઞાનનું નિમિત્ત હતું. આ..હા..હા...! નિમિત્તનો અર્થ એનાથી કાંઈ થયું નથી. એ વાણી ભગવાનની, તીર્થંકર ત્રિલોકનાથની છે કે, શુભ અને અશુભભાવમાં કાંઈ ફેર નથી. 'ભેદ પરમાર્થ ઘટતા નથી.' આ..હા..હા...! છે ? 'ઉપયોગમાં - અશુદ્ધોપયોગમાં-શુભ અને અશુભ એવા ભેદ પરમાર્થ

(જેમ ઇન્દ્રિયસુખને દુઃખરૂપ અને શુભોપયોગને અશુભોપયોગ સમાન દર્શાવ્યો તેમ) હવે શુભોપયોગજન્ય એવું જે ફળવાળું પુણ્ય તેને વિશેષતઃ દૂષણ દેવા માટે (અર્થાત્ તેમાં દોષ દર્શાવવા અર્થે) તે પુણ્યને (-તેની હયાતીને) સ્વીકારીને તે (પુણ્યની) વાતનું ઉત્થાન કરે છે :-

ચક્રી અને દેવેન્દ્ર શુભ-ઉપયોગમૂલક ભોગથી
પુષ્ટિ કરે દેહાદિની, સુખી સમ દીસે અભિરત રહી. ૭૩.

અન્વયાર્થ :- [કુલિશાયુધ્વક્રધરા:] વજ્રધરો અને ચક્રધરો (-ઇંદ્રો અને ચક્રવર્તીઓ) [શુભોપયોગાત્મકે: ભોગે:] શુભોપયોગમૂલક (પુણ્યોના ફળરૂપ) ભોગો વડે [દેહાદીનાં] દેહાદિની [વૃદ્ધિં કુર્વતિ] પુષ્ટિ કરે છે અને [અભિરતા:] (એ રીતે) ભોગોમાં રત વર્તતા થકા [સુખિતા: ઇવા] સુખી જેવા ભાસે છે (માટે પુણ્યો વિદ્યમાન છે ખરાં).

ટીકા :- શકેન્દ્રો અને ચક્રવર્તીઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મળેલા ભોગો વડે શરીરાદિને પોષતા થકા - જેમ જળો દૂષિત લોહીમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતી થકી સુખી જેવી ભાસે છે તેમ - તે ભોગોમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતા થકા સુખી જેવા ભાસે છે; માટે શુભોપયોગજન્ય ફળવાળાં પુણ્યો જોવામાં આવે છે (અર્થાત્ શુભોપયોગજન્ય એવાં જે ફળવાળાં પુણ્યો તેમની હયાતી જોવામાં આવે છે).

ઘટતા નથી.' વ્યવહારે કહેવાય કે, આ પાપ કરે છે એ કરતાં પુણ્ય શુભ છે. પણ એથી એના આત્માને માટે કાંઈ લાભ છે, એમ નથી. આ..હા..હા...! એ ૭૨ (ગાથા પૂરી) થઈ. ૭૩ (ગાથા).

કુલિસાહચક્કધરા સુહોવઓગપ્પગેહિં ભોગેહિં ।
દેહાદીણં વિદ્ધિં કરેતિ સુહિદા ઇવાભિરદા ॥૭૩॥

નીચે હરિગીત :-

ચક્રી અને દેવેન્દ્ર શુભ-ઉપયોગમૂલક ભોગથી,
પુષ્ટિ કરે દેહાદિની, સુખી સમ દીસે અભિરત રહી. ૭૩.

ભાવાર્થ :- જે ભોગોમાં આસક્ત વર્તતા થકા ઇંદ્રો વગેરે જળોની માફક સુખી જેવા ભાસે છે, તે ભોગો પુણ્યનાં ફળ છે; માટે પુણ્યની હયાતી છે ખરી. (આ પ્રમાણે આ ગાથામાં પુણ્યનું વિદ્યમાનપણું સ્વીકારીને હવેની ગાથાઓમાં પુણ્યને દુઃખના કારણરૂપ દર્શાવશે.) ૭૩.

શુભઉપયોગ (અર્થાત્) રાગ - દયા, દાન, વ્રત આદિ શુભભાવ.

ટીકા :- 'શર્કેંદ્રો અને ચક્રવર્તીઓ...' આ..હા..હા...! શકરેન્દ્ર સુધર્મ દેવલોકનો દેવ છે. (એની પાસે) ૩૨ લાખ વિમાન છે. એક-એક વિમાનમાં ઘણામાં અસંખ્ય દેવ છે. એનો સ્વામી શકરેન્દ્ર છે. એ શર્કેંદ્રો અને ચક્રવર્તીઓ (એટલે) મનુષ્યના ચક્રવર્તી - ઇન્દ્ર ! પેલા દેવના ઇન્દ્ર અને આ મનુષ્યના ઇન્દ્ર - ચક્રવર્તી ! જેને ઘરે ૯૬ કરોડ પાયદળ ! આ..હા..હા...! જેને ઘરે નવ નિધાન ! જેની સેવામાં સોળ હજાર દેવો ઊભા હોય ! આ..હા..હા...! એ બધા 'પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મળેલા ભોગો વડે...' આ..હા..હા...! 'શર્કેંદ્રો અને ચક્રવર્તીઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મળેલા ભોગો વડે શરીરાદિને પોષતા થકા...' (મૂળમાં) પાઠ એ છે ને ? 'દેહાદીર્ણં વિદ્ધિં કરેંતિ' કરે શું એ ? પુણ્યથી કોની વૃદ્ધિ કરે ? આ શરીર ને વાણી ને મન ને મકાન ને ધૂડ ને એની વૃદ્ધિ કરે. આ..હા..હા...! પુણ્યથી કરે શું એ ? આત્માની પુષ્ટિ થાય છે એમાંથી ? આહા..હા...!

'શર્કેંદ્રો અને ચક્રવર્તીઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મળેલા ભોગો વડે...' 'ઇચ્છા પ્રમાણે મળેલા ભોગો' ! જેવી ઇચ્છા હતી એવું પુણ્ય હતું તો મળ્યું, એમ કહે છે. આહા..હા...! ઇચ્છાને લઈને મળ્યું નથી પણ ઇચ્છા પ્રમાણે પુણ્ય હતું અને ઇચ્છા પ્રમાણે મળ્યું. કેમકે પુણ્યવંત પ્રાણી છે. શર્કેંદ્રો અને ચક્રવર્તીઓ ! આ..હા..હા...! બે મોટા નાખ્યા - દેવમાં શર્કેંદ્ર અને મનુષ્યમાં ચક્રવર્તી. નારકી અને ઢોરની તો વાતું શું કરવી ? આહા..હા...!

'પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મળેલા ભોગો વડે શરીરાદિને...' (અર્થાત્) શરીરને, કુટુંબને, નાતને, દેશને પોષતા થકા. એને પોષે. આહા..હા...! શરીરને પોષે, વાણીને પોષે, શરીરના સંબંધીઓ - બાયડી, છોકરા, કુટુંબોને પોષે - આને મદદ કરું, આને રાજી રાખું, બાયડીને રાજી રાખું, છોકરાઓને રાજી રાખું ! આ..હા..હા...! એવા 'શરીરાદિને પોષતા થકા-જેમ જળો...' જળો ! જળો આવે છે ને ? (તે) 'દૂષિત લોહીમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતી થકી...' આ..હા...! જળો એવી હોય કે જે ખરાબ લોહી હોય એ પીવે. જળો એવી હોય છે, જળો ખરાબ લોહી હોય એ પીવે. આહા..હા...!

'જળો દૂષિત લોહીમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતી થકી...' આ..હા..હા...! 'સુખી જેવી ભાસે

છે...' લોહી અહીં પીવે ને ? પોઢી થાય. જળો આમ પોઢી થાય. આ..હા...! 'તેમ-તે ભોગોમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતા થકા...' આહા..હા...! જળોની જેવા. 'જેમ જળો દૂષિત લોહીમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતી થકી સુખી જેવી ભાસે છે...' પોઢી થાય, આમ મોટી (થાય). બહુ ગૂમડાં (થયા) હોય ત્યાં જળો મૂકે, પછી પાછી એને નીચોવે, વળી ફરીને મૂકે. આહા..હા...! (એ) સુખી જેવી ભાસે છે. લોહીમાં આસક્ત વર્તતી થકી જળો 'સુખી જેવી ભાસે છે...' સુખી છે એમ નહિ, સુખી જેવી ભાસે છે.

'તેમ-તે ભોગોમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતા થકા...' આ..હા..હા...! પલંગમાં બેઠા હોય, માથે પવન નાખવાનું હોય છે ને ? મોટા પંખા આમથી આમ ચાલે. પંખા તો અત્યારે સાધારણ થઈ ગયા. પહેલાં કોર્ટમાં લૂગડાંની મોટી હોય એને પટાવાળો ખેંચે. જોઈ છે ને ! 'વડોદરા' ! (સંવત) ૬૩ની સાલની 'વડોદરા'ની વાત છે. અમારી મોટી ટીકા ચાલી હતી ને ! કેસ ચાલ્યો હતો. '૬૩ની વાત છે. સત્તર વર્ષની ઉંમરની વાત (છે). ૭૩ વર્ષ પહેલાં ! કેસ ચાલતો હોય ત્યારે માથે લૂગડું હોય તેનું દોરડું બહાર રાખે એને માણસ ખેંચે એટલે હવા આવે. આ..હા..હા...! એ સુખી જેવા ભાસે છે. અંદર મોટો બેઠો હતો. ત્રણ હજારનો પગાર ! તે દી' ની વાત છે, હોં ! પ્રેસિડેન્ટ ! '૬૩ની સાલની વાત છે. 'વડોદરા' બહાર મોટી કોર્ટ છે. તે દી' સત્તર વર્ષની ઉંમર હતી. ૭૩ વર્ષ પહેલાંની વાત છે ! એ કેસ ચાલતો હતો ત્યારે ત્યાં જાવું પડ્યું હતું. અમારી ઉપર પોલીસોએ અફીણનો ખોટો કેસ નાખ્યો હતો. દુકાને (બક્ષિસ) લેવા આવ્યો હતો. આઠ આના આપ્યા તો ન લીધા અને રૂપિયો માંગ્યો, એમાં તોફાન થયું ! એમાં મોટો કેસ ચાલ્યો. '૬૩ની વાત છે. પ્રેસિડેન્ટ અને એનો માણસ હતો ! કારકૂન મોટો ! અંદર બાંધેલું હોય, કોઈ પેસી શકે નહિ. અમને જોઈને કહ્યું કે, 'આ લોકો લાકડાના પીંજરામાં ઊભા નહિ રહે. ખુલ્લામાં રાખો !' નહિતર ગુનેગારને અંદર લાકડાના (પીંજરામાં) રાખે અને સાક્ષી લે. મારે ત્રણ કલાક સાક્ષી દેવી પડી હતી. '૬૩ની સાલ ! ત્રણ કલાક ! પ્રેસિડેન્ટનો ત્રણ હજારનો (પગાર) ! આપણે તો સત્ય હતું (તે કહ્યું). તદ્દન કલ્પના ! મારે અફીણનું શું (કામ) હોય ? મારી સાથે 'ગાંડાભાઈ' હતા. મારી ઉંમર નાની ને ! ૧૭ વર્ષની ! (એટલે) પૂછ્યું 'કેમ થયું, ભાઈ ? ત્રણ કલાક સુધી (ચાલ્યું).' મેં કીધું 'અહીં શું થાય ? સત્ય હતું તેમ આપણે કોર્ટમાં મૂક્યું છે. અહીં કાંઈ ન મળે. કોર્ટનું દબાણ અહીં ન મળે !' કોર્ટે છેલ્લે પછી 'પાલેજ' આવીને ચૂકાદો આપી દીધો. ત્યાં અમારું ગામ હતું ને ! 'પાલેજ'માં ખોટો ગુનો (દાખલ) કરેલો (એટલે) 'પાલેજ' આવ્યા અને કહ્યું 'કેસ બિલકુલ ખોટો છે. પોલીસે જૂઠો કેસ ઉપાડ્યો છે. માટે જે પૈસાનો ખર્ચ તમને થયો હોય એ પોલીસ પાસે માગો !' (મેં કહ્યું) 'રહેવા દે ને બિચારાને, ગરીબ માણસ (છે)

!' આ તો 'દુ:ખની વાત છે. એ લોકો બહારમાં એવા હતા પણ એ શુભઉપયોગથી પદવી પામેલા બધા દુ:ખી છે. ત્રણ હજારનો પગાર ! આ..હા..હા...! તે દી' ત્રણ હજારનો પગાર એટલે ! 'દુ:ખની સાલ ! અત્યારે ત્રીસ ગણા કહેવાય ! નેવું હજાર ! 'વડોદરા'માં જંગલમાં મકાન છે.

અહીં કહે છે એ બધા દુ:ખી છે. આ..હા..હા...! ત્રણ હજારના પગારવાળા પ્રેસિડેન્ટ ! આ..હા..હા...! પોતાના શરીરને પોષતા થકા... આ..હા..હા...! સવારમાં આ લાવો, માખણ લાવો, ફલાણું લાવો, રસ લાવો, રસગુલ્લા લાવો, મેસૂબ બનાવો, પત્તરવેલિયા બનાવો, એને ઘીમાં તળો ! આ બધું શરીરને પોષવા માટે પૂર્વના પુણ્યના ફળ તરીકે બચારા દુ:ખી છે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- ઘીમાં ન બનાવે અને તેલમાં બનાવે તો ?

સમાધાન :- ઘીમાં બનાવે કે તેલમાં બનાવે, બધા દુ:ખી છે બચારા ! આ..હા..હા...! છે ?

'જેમ જળો દૂષિત લોહીમાં અત્યંત આસક્ત વર્તતી થકી સુખી જેવી ભાસે છે તેમ-તે ભોગોમાં...' પૂર્વના પુણ્યના ફળથી 'અત્યંત આસક્ત વર્તતા થકા...' આ..હા..હા...! 'સુખી જેવા ભાસે છે;...' ભાસે છે, છે નહિ. અજ્ઞાનીઓ એને સુખી કહે ! ઉદ્યોગપતિ ! એણે પાંચ-પચાસ કરોડ ભેગા કર્યા ! મા-બાપ પાસે નહોતા, બાહુબળે કર્યા ! ધૂડેય બાહુબળ નથી. એ તો પૂર્વના કોઈ પુણ્યના પરમાણુ પડ્યા હોય એ જ્યારે ખરવાનું ટાણું હોય ત્યારે ખરે અને બહારમાં પૈસા દેખાય. દેખાય ! એની પાસે ક્યાં આવે છે ? એની પાસે તો મમતા આવે છે. પૈસો પૈસામાં રહે છે. આ..હા..હા...! ફેર બહુ ! જગતની વાતથી ફેર બહુ ! વીતરાગનો માર્ગ ! આખી દુનિયાથી ફેર છે, બાપુ ! આ..હા..હા...!

'(અર્થાત્ શુભોપયોગજન્ય એવાં જે ફળવાળાં પુણ્યો તેમની હયાતી જોવામાં આવે છે). એટલું. આવા છે, એટલું (કહેવું છે). આ..હા...! છે, પુણ્યનું ફળ છે (એમ કહેવું છે). પુણ્યનું અસ્તિત્વ છે, એમ આમાં આવે છે ને ? પુણ્યનું અસ્તિત્વ છે ને ! શુભભાવ છે (તે) અસ્તિ છે ને ? એના ફળ તરીકે દુ:ખી તરીકે બહાર આવે. અસ્તિત્વ છે, પુણ્ય નથી એમ નહિ. આ..હા..હા...! પુણ્ય છે, પુણ્યનું અસ્તિત્વ છે, પુણ્ય-શુભભાવની હયાતી છે. આ..હા..હા...! કરોડો, અબજો રૂપિયા ખર્ચાને મોટાં મંદિરો બનાવે. (એવો) કદાચિત્ શુભરાગ હોય (તો) પુણ્ય થાય. એ પુણ્યની હયાતી છે. પુણ્યને લઈને બહારમાં શરીરને પોસશે. એવી એને સામગ્રી મળશે. આ..હા...! અર..ર..ર...! આવી વાતું ! એમાં જુવાન અવસ્થા (હોય), એમાં હજી તો તૃષ્ણાનો પાર ન હોય, આ કરું... આ કરું... આ કરું...! એમાં આ કહે કે, પુણ્ય અને પાપના ફળ તને દુ:ખરૂપ છે ! આ..હા..હા...! (અર્થાત્ શુભોપયોગજન્ય એવાં જે ફળવાળાં પુણ્યો તેમની

હયાતી જોવામાં આવે છે).’ છે, વસ્તુ છે.

ભાવાર્થ :- ‘જે ભોગોમાં આસક્ત વર્તતા થકા...’ આ..હા..હા...! અંતર આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ છે, ભગવાન અંદર સુખનો સાગર છે, અતીન્દ્રિય સુખનો સાગર ભગવાનઆત્મા ! એને ભૂલીને ‘ભોગોમાં આસક્ત વર્તતા થકા...’ આ..હા..હા...! ‘ઈન્દ્રો...’ (જેને) કરોડો અપ્સરાઓ ! જેને (ખોરાકમાં) અનાજ નથી ! આ તો અનાજના ઢીંગલા ! બે દી’ અનાજ ન ખાય તો ઍ.. ઍ.. ઍ... મોઢું થઈ જાય ! પેલા અનાજ વિનાના. આહા..હા...! હજાર વર્ષે અમૃતની ધારા નીકળે. કંઠમાંથી અમૃત ઝરે ! એ દુઃખી (છે) ! આહા..હા...! પખવાડિયે તો શ્વાસોશ્વાસ લે ! (શ્વાસ) હેઠે-ઉપર મૂકે એમાં એને એક પખવાડિયું જોઈએ ! પુણ્યના ફળ તરીકે સ્વર્ગમાં (આવું મળે છે). પણ એ બધા દુઃખી (છે). આવો મેળ કરવો આકરો !

શ્રોતા :- પૈસા હોય તો ‘કાશ્મીર’માં જઈ શકે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ‘કાશ્મીર’ જાય એમાં શું ડાળિયા વળ્યા ? ‘કાશ્મીર’ જાય તોપણ એ બધું પાપનું સ્થાન છે. આ..હા...! પૈસા હોય તો ‘નાઈરોબી’ જાય છે. ‘નાઈરોબી’ની માંગણી છે ને ! ચાર હજાર રૂપિયાની ટિકિટ, જતા-આવતાની આઠ હજારની. છતાં અહીંના બસો-પાંચસો માણસો જશે તો એના એ લોકો ચાર હજાર કરી નાખશે. ‘નાઈરોબી – આફ્રિકા’ ! મહા સુદમાં માંગણી છે. થાય એ ખરું ! આહા..હા...!

‘જે ભોગોમાં આસક્ત વર્તતા થકા, ઈન્દ્રો વગેરે જળોની માફક...’ આ..હા..હા...! ‘સુખી જેવા ભાસે છે,...’ જળો લોહી પીને પોઢી દેખાય છે પણ એ પોઢી એને દુઃખ છે. પછી આમ નીચોવી નાખે (અને લોહી) કાઢી નાખે, આહા..હા...! નહિતર મરી જાય. આહા..હા...! ‘જળોની માફક સુખી જેવા ભાસે છે, તે ભોગો પુણ્યનાં ફળ છે;...’ પૂર્વના કોઈ પુણ્યને લઈને બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, મકાન, આબરૂ, દુકાન આદિ બધું મળ્યું હોય, આ..હા..હા...! ‘માટે પુણ્યની હયાતી છે ખરી.’ જોયું ? આ..હા..હા...!

‘(આ પ્રમાણે આ ગાથામાં પુણ્યનું વિદ્યમાનપણું સ્વીકારીને હવેની ગાથાઓમાં પુણ્યને દુઃખના કારણરૂપ દર્શાવશે).’ અહીં દર્શાવ્યું તો છે, હવે વિશેષ (દર્શાવશે). પુણ્યનું હયાતીપણું છે, એ શુભભાવ છે ખરો અને અશુભભાવ પણ છે – હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયભોગ વાસના, કામ, ક્રોધ, માન, લોભ, રાગ એ પાપ(ના પરિણામ છે). દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, પ્રભુનું નામસ્મરણ – એ બધું પુણ્ય (છે). બન્ને છે ખરા, પણ બન્ને દુઃખરૂપ છે. અ..ર..ર..ર...! વર્તમાન દુઃખ છે અને ભવિષ્યમાં એનું ફળ દુઃખ છે. વર્તમાન દુઃખ છે ! રાગ છે ને (એટલે). જગતને આ બેસવું કઠણ પડે (પણ) શું થાય ?

શ્રોતા :- પણ કરવું શું ?

સમાધાન :- એણે આ શુભ-અશુભભાવથી આત્માને ભિન્ન કરવો એ કરવાનું છે. આહા..હા...! શરીર, વાણી, મન તો ક્યાંય રહી ગયા. આ તો જડ-માટી છે. આની તો રાખ થશે. પણ અંદર શુભ અને અશુભભાવ (થાય છે) એ પર દિશા તરફના ભાવ (છે) એને સ્વ દિશા તરફ વાળીને શુદ્ધ ઉપયોગ કરવો. એ કરવાનું છે, બાપુ ! આહા..હા...! આકરું કામ, બાપુ ! અનંતકાળનો અજાણ્યો માર્ગ અને વર્તમાનમાં તો એ ચાલતું નથી, અત્યારે તો બધે ગોટો ! વાડામાં - સંપ્રદાયમાં આ કરો ને આ કરો (ચાલે છે). આ..હા...!

શ્રોતા :- ‘મહાવીર ભગવાને’ સાડા બાર વર્ષ તપ કર્યું હતું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ માને (છે) એમ નહોતું કર્યું, અંતરમાં અતીન્દ્રિય આનંદમાં રમતા હતા. ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ નહોતી ત્યારે આહાર મળ્યો નહિ, એમ હતું. તે વખતે આહાર મળવાનો નહોતો તેથી મળ્યો નહિ. પણ અંતર અતીન્દ્રિયમાં રમતા હતા, એ સુખમાં હતા. એને તપસ્યા કહેવામાં આવે છે. બાકી જે આત્માના ભાન વિના આ વર્ષાતપ આદિ કરે છે એ બધી લાંઘણું છે અને એમાં ધર્મ માને છે તો મિથ્યાત્વને પોષે છે. આકરું કામ, બાપુ ! દુનિયાથી એ જાત જુદી છે, બાપુ ! આહા..હા...! ‘હવેની ગાથાઓમાં પુણ્યને દુઃખના કારણરૂપ દર્શાવશે.’ ૭૩ થઈ ને ? આહા..હા...! ૭૪ (ગાથા) :-

‘હવે, એ રીતે સ્વીકારવામાં આવેલાં પુણ્યો દુઃખના બીજના હેતુ છે...’ (મથાળું) છે ઉપર ? શુભભાવ પણ દુઃખના બીજ છે ! અર..ર..ર...! દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, ભગવાનનું સ્મરણ કરવું - ઇમો અરિહંતાણં, ઇમો સિદ્ધાણં... એ બધો વિકલ્પ અને શુભરાગ (છે). આ..હા..હા...! એ ‘પુણ્યો દુઃખના બીજના હેતુ છે...’ આકરી વાત છે, પ્રભુ ! અત્યારે તો મળે એવું નથી એટલે આકરું લાગે. જ્યાં હોય ત્યાં હો..હા.. હો..હા... આ..હા..હા...! ‘(અર્થાત્ તૃષ્ણાનાં કારણ છે) એમ ન્યાયથી પ્રગટ કરે છે :-’

વિશેષ કહેશે...

અથૈવમભ્યુપગતાનાં પુણ્યાનાં દુઃખબીજહેતુત્વમુદ્ભાવયતિ -

જદિ સંતિ હિ પુણ્ણાણિ ય પરિણામસમુદ્ભવાણિ વિવિહાણિ ।

જળયંતિ વિસયતળ્હં જીવાળં દેવદંતાળં ॥૭૪॥

યદિ સન્તિ હિ પુણ્યાનિ ચ પરિણામસમુદ્ભવાનિ વિવિધાનિ ।

જનયન્તિ વિષયતૃષ્ણાં જીવાનાં દેવતાન્તાનામ્ ॥૭૪॥

યદિ નામૈવં શુભોપયોગપરિણામકૃતસમુત્પત્તીન્યનેકપ્રકારાણિ પુણ્યાનિ વિદ્યન્ત ઇત્યભ્યુપગમ્યતે, તદા તાનિ સુધાશનાનપ્યવર્ધિ કૃત્વા સમસ્તસંસારિણાં વિષયતૃષ્ણામવશ્યમેવ સમુત્પાદયન્તિ । ન ચ્ચલુ તૃષ્ણામન્તરેણ દુષ્ટશોણિત ઇવ જલૂકાનાં સમસ્તસંસારિણાં વિષયેષુ પ્રવૃત્તિરવલોક્યતે । અવલોક્યતે ચ સા । તતોઽસ્તુ પુણ્યાનાં તૃષ્ણાયતનત્વમબાધિતમેવ ॥૭૪॥

અથ પુણ્યાનિ જીવસ્ય વિષયતૃષ્ણામુત્પાદયન્તીતિ પ્રતિપાદયતિ - જદિ સંતિ હિ પુણ્ણાણિ ય યદિ ચેન્નિશ્ચયેન પુણ્યપાપરહિતપરમાત્મનો વિપરીતાનિ પુણ્યાનિ સન્તિ । પુનરપિ કિવિશિષ્ટાનિ । પરિણામસમુદ્ભવાણિ નિર્વિકારસ્વસંવિત્તિવિલક્ષણશુભપરિણામસમુદ્ભવાનિ વિવિહાણિ સ્વકીયાનન્તભેદેન બહુવિધાનિ । તદા તાનિ કિં કુર્વન્તિ । જળયંતિ વિસયતળ્હં જનયન્તિ । કામ્ । વિષયતૃષ્ણામ્ । કેષામ્ । જીવાળં દેવદંતાળં દૃષ્ટશ્રુતાનુભૂતભોગાકાઙ્ક્ષારૂપનિદાનબન્ધપ્રભૃતિનાનામનોરથહયરૂપ-વિકલ્પજાલરહિતપરમસમાધિસમુત્પન્નસુખામૃતરૂપાં સર્વોત્મપ્રદેશેષુ પરમાહ્વાદોત્પત્તિભૂતામેકાકાર-પરમસમરસીભાવરૂપાં વિષયાકાઙ્ક્ષાગ્નિજનિતપરમદાહવિનાશિકાં સ્વરૂપતૃપ્તિમલભમાનાનાં દેવેન્દ્રપ્રભૃતિબહિર્મુખસંસારિજીવાનામિતિ । ઇદમત્ર તાત્પર્યમ્ - યદિ તથાવિધા વિષયતૃષ્ણા નાસ્તિ તર્હિ દુષ્ટશોણિતે જલયૂકા ઇવ કથં તે વિષયેષુ પ્રવૃત્તિં કુર્વન્તિ । કુર્વન્તિ ચેત્ પુણ્યાનિ તૃષ્ણોત્પાદકત્વેન દુઃખકારણાનિ ઇતિ જ્ઞાયન્તે ॥૭૪॥

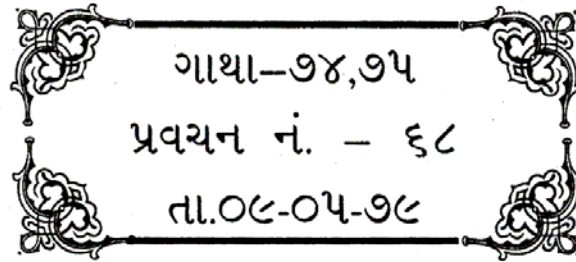
હવે, એ રીતે સ્વીકારવામાં આવેલાં પુણ્યો દુઃખના બીજના હેતુ છે (અર્થાત્ તૃષ્ણાનાં કારણ છે) એમ ન્યાયથી પ્રગટ કરે છે :-

પરિણામજન્ય અનેકવિધ જો પુણ્યનું અસ્તિત્વ છે,
તો પુણ્ય એ દેવાન્ત જીવને વિષયતૃષ્ણોદ્ભવ કરે. ૭૪.

અન્વયાર્થ :- [યદિ હિ] (પૂર્વોક્ત રીતે) જો [પરિણામસમુદ્રવાનિ] (શુભોપયોગરૂપ) પરિણામથી ઊપજતાં [વિવિધાનિ પુણ્યાનિ ચ] વિવિધ પુણ્યો [સન્તિ] વિદ્યમાન છે, [દેવતાન્તાનાં જીવાનાં] તો તેઓ દેવો સુધીના જીવોને [વિષયતૃષ્ણાં] વિષયતૃષ્ણા [જનયન્તિ] ઉત્પન્ન કરે છે.

ટીકા :- જો એ રીતે શુભોપયોગપરિણામથી જેમની ઉત્પત્તિ થાય છે એવાં અનેક પ્રકારનાં પુણ્યો વિદ્યમાન છે એમ સ્વીકારવામાં આવે છે, તો તેઓ (-તે પુણ્યો) દેવો સુધીના સમસ્ત સંસારીઓને વિષયતૃષ્ણા અવશ્યમેવ ઉત્પન્ન કરે છે (એમ પણ સ્વીકારવું પડે છે). ખરેખર તૃષ્ણા વિના, જેમ જળોને દૂષિત લોહીમાં તેમ, સમસ્ત સંસારીઓને વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ ન જોવામાં આવે. પરંતુ તે તો જોવામાં આવે છે. માટે પુણ્યોનું તૃષ્ણાયતનપણું અબાધિત જ હો (અર્થાત્ પુણ્યો તૃષ્ણાનાં ઘર-રહેઠાણ - છે એમ અવિરોધપણે સિદ્ધ થાય છે).

ભાવાર્થ :- ૭૩મી ગાથામાં કહ્યું તેમ અનેક પ્રકારનાં પુણ્યો વિદ્યમાન છે, તો ભલે હો. તેઓ સુખનાં સાધન નથી પણ દુઃખના બીજરૂપ તૃષ્ણાનાં જ સાધન છે. ૭૪.

‘પ્રવચનસાર’ ૭૪ ગાથાનું મથાળું. ‘હવે, એ રીતે સ્વીકારવામાં આવેલાં પુણ્યો...’ પુણ્ય છે, પુણ્યની હયાતી છે, એમ કહ્યું. ૭૩ (ગાથામાં) કહ્યું હતું (કે) પુણ્યની હયાતી છે. ‘(...શુભોપયોગજન્ય એવાં જે ફળવાળાં પુણ્યો તેમની હયાતી જોવામાં આવે છે).’ (અહીંયાં મથાળામાં આવ્યું) ‘પુણ્યો દુઃખના બીજના હેતુ છે...’ આહા..હા...! શુભભાવ - દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, પૂજા, નામસ્મરણ એ બધો શુભભાવ પુણ્ય છે. તે દુઃખના બીજના હેતુ છે. આહા..હા...! એના ફળમાં તો સ્વર્ગાદિ મળે ત્યાં દુઃખ છે. ત્યાં દુઃખ ભોગવશે. અશુભભાવના ફળમાં પણ દુઃખ અને શુભભાવના ફળમાં પણ દુઃખ. એમાં ક્યાંય સુખ નથી. આ..હા..હા...! એવા ‘પુણ્યો દુઃખના બીજના હેતુ...’ એટલે ? ‘(તૃષ્ણાનાં કારણ છે).’ પુણ્ય જે ફળ

એમાં તૃષ્ણા વધશે, મોહ ફાટી નીકળશે. આ..હા..હા...! 'એમ ન્યાયથી પ્રગટ કરે છે :-' ૭૪ (ગાથા).

जदि संति हि पुष्णाणि य परिणामसमुद्भवाणि विविहाणि ।
जणयंति विसयतण्हं जीवाणं देवदंताणं ।।७४।।

નીચે હરિગીત :-

પરિણામજન્ય અનેકવિધ જો પુણ્યનું અસ્તિત્વ છે,
તો પુણ્ય એ દેવાન્ત જીવને વિષયતૃષ્ણોદ્ભવ કરે. ૭૪.

એ પુણ્ય છે તે વિષયની તૃષ્ણાને ઉત્પન્ન કરે. આ..હા..હા...! અહીં એમ કહે છે કે, શુભભાવ કરે તો અંદર શુદ્ધ નિશ્ચય થાય.

શ્રોતા :- સાચા દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્ર તો મળે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મળે છે એટલે શું થયું ? (એ) તો અનંતવાર મળ્યા ! એ પુણ્યના ફળમાં અનંતવારમાં તૃષ્ણા થઈ - એને સાંભળું, એને આમ કરું... એ તૃષ્ણા છે ! આ..હા..હા...! આવું આકરું છે !

અહીં તો 'દુઃખના બીજના હેતુ'નો અર્થ 'તૃષ્ણાનાં કારણ છે.' એ પુણ્યના ફળ ફળશે (એમાંથી) તૃષ્ણા ફાટશે. એ પહેલાં આવી ગયું છે, નહિ ? મહા મોહરૂપી ભૂતકું ! એમાં પણ તૃષ્ણા છે. મહા મોહ(નું) ભૂતકું વળગ્યું છે એનાથી તૃષ્ણા ફાટી. એણે પાંચેય ઇન્દ્રિયોનો ઘેરો ઘાલ્યો છે. આ..હા..હા...! પુણ્યના ફળ તરીકે એને ઇન્દ્રિયોના વિષયો મળ્યા, એને તૃષ્ણા ઘેરો ઘાલે છે. આ..હા..હા...! અંદર ભગવાનઆત્મા ! એના તરફ જવાની એમાં કંઈ પણ ગંધ નથી.

આહા..હા...! જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ પણ રાગ છે, દુઃખ છે. એનો જ્યારે નાશ કરે છે ત્યારે એ તીર્થંકરપ્રકૃતિનો ઉદય આવે છે. કેવળી થાય ત્યારે ! એમાં શુભભાવે શું કર્યું ? શુભભાવ(થી) પ્રકૃતિ બંધાણી એ દુઃખ હતું. ઝેરના ઝાડ ! ઝેરના ઝાડ કહ્યા છે. એના ફળ આવ્યા ત્યારે સંયોગ (મળ્યા). કેવળજ્ઞાન થયા પછી (એનું) ફળ આવ્યું. શુભભાવનો નાશ કર્યો, વીતરાગ થયા, કેવળજ્ઞાન થયું ત્યારે પુણ્યના (ફળરૂપે) તીર્થંકર પ્રકૃતિના સંયોગો

આવ્યા એમાં આત્માને શું ? આહા..હા...! એ કહે છે.

ટીકા :- ‘જો એ રીતે શુભોપયોગપરિણામથી...’ ‘શુભોપયોગપરિણામથી’ યોજ્ઞા શબ્દો વાપર્યા છે. દયા, દાન, વ્રત, અપવાસ, ભક્તિ, પૂજા, મંદિર બનાવવાનો (ભાવ એ બધો શુભભાવ છે). એક ઠેકાણે તો એમ લખે કે, તલના તુષ જેટલી મૂર્તિ પણ સ્થાપે તો એના પુણ્યને સરસ્વતી ન કહી શકે. પણ પુણ્ય ને ? ‘પદ્મનંદી’માં (કહ્યું છે). એ તો પુણ્યની વાત થઈ. આ..હા..હા...!

ભગવાનઆત્મા ! શુભ અને અશુભ ઉપયોગરહિત છે એની જ્યાં સુધી દૃષ્ટિ ન કરે ત્યાં સુધી એને જન્મ-મરણ નહિ મટે. આ..હા..હા...! યાહે તો લાખ અપવાસ કરે ને લાખ મંદિર બનાવે ને અબજો રૂપિયા દાનમાં ખર્ચે ! એ શુભરાગ છે. એ પરાશ્રિત શુભભાવ છે અને એના ફળ તરીકે પુણ્યના ફળ આવશે ત્યારે તૃષ્ણા ફાટશે, એમ કહે છે. આ ભોગવું... આ ભોગવું... આ ભોગવું... આ લઉં... આ..હા..હા...! જગતને (આ) ઝિરવવું મુશ્કેલ છે !

‘શુભોપયોગપરિણામથી જેમની ઉત્પત્તિ થાય છે એવાં અનેક પ્રકારનાં પુણ્યો વિદ્યમાન છે...’ પુણ્ય છે ‘એમ સ્વીકારવામાં આવે છે,...’ પુણ્ય નથી એમ નહિ. પણ એ આત્માની શાંતિ અને સ્વભાવથી વિપરીત ભાવ છે. આત્માનો સ્વભાવ શાંત, જ્ઞાન અને આનંદથી શુભભાવ વિપરીત – ઝેર છે. ભગવાનઆત્મા અમૃતસ્વરૂપ છે એનાથી વિરુદ્ધનો પરિણામ – શુભભાવ ઝેરકુંભ છે – વિષકુંભ છે. આ..હા..હા...! ‘એવાં અનેક પ્રકારનાં પુણ્યો વિદ્યમાન છે...’ અનેક પ્રકારનાં પુણ્ય (છે). આ..હા..હા...! કરોડો રૂપિયા આવે, અબજો રૂપિયા આવે, દીકરા-દીકરી એવા પાકે... આ..હા..હા...! જાણે કે આ શું ફળ્યું ! એ બધાં પુણ્યના ફળ(માં) તૃષ્ણા ફાટી ! (એમ) કહે છે. આ..હા..હા...! આવો વીતરાગમાર્ગ લોકોને એકાંત લાગે. (એમ કહે કે) શુભભાવથી કંઈ પણ લાભ ન થાય ? થાય ને ! પુણ્ય બંધાય અને તૃષ્ણા વધે ! એ થાય. આ..હા..હા...!

શુભ-અશુભભાવથી રહિત અંદર પ્રભુ છે. વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ છે. શાંત... શાંત... શાંત... શાંતિનો સાગર... જેમાં શુભ અને અશુભ વિકલ્પ નામ રાગનો પણ અભાવ છે. એવી ચીજને પકડ્યા વિના... આ..હા..હા...! એવી ચીજના આશ્રયે દશા થયા વિના એનું પરિભ્રમણ મટે એવું નથી. આચાર્યો તો યોજ્ઞું કહે છે – શુભઉપયોગનું ફળ પુણ્ય છે, એમ કહે છે. અને પુણ્યનું ફળ આ બધું મળે. સાધારણ માણસ પાસે રૂપિયા દેખાય. કીધું નહિ ? ‘મુંબઈ’ ! (એક વૈષ્ણવ છે) ઘરે બધી સ્ત્રીઓ શ્વેતામ્બર જૈન. પચાસ કરોડ રૂપિયા ! દર્શન કરવા આવ્યા હતા. આવ્યા હતા બચારા ! બૈરા શ્વેતામ્બર જૈન ખરા ને, એને પ્રેમ એટલે આવ્યા હતા. એના મકાનમાં પગલાં કરવા લઈ ગયા હતા. મોટા મકાન ! ઓ..હો..હો...! રાજાનું

મકાન એણે સાઠ લાખમાં લીધું હશે, અત્યારે સવા કરોડ રૂપિયા ઊપજે એવું છે ! એવા-એવા મોટા મકાનોની અંદર પગલાં કરાવ્યા. અરે..રે...! (એમાં) શું પણ ? બહારના દેખાવમાં તૃષ્ણાનો પાર ન મળે. અહીં દુકાન ને ફલાણે દુકાન ને... 'હોંગકોંગ'માં મોટી દુકાન છે. (કોઈક) કહેતું હતું. પચાસ કરોડ રૂપિયા એટલે ! આ..હા..હા...! ઉકરડો ફાલે ! એ બધો ઉકરડો છે ! આ પુણ્યના ફળ આવા, એમ કહે છે. આ..હા...!

‘(એવા અનેક પ્રકારનાં) પુણ્યો વિદ્યમાન છે એમ સ્વીકારવામાં આવે છે,...’ છે ? ‘તો તેઓ (-તે પુણ્યો) દેવો સુધીના...’ મનુષ્યને પુણ્ય ફળે એ તો ઠીક, તિર્યચને પણ કોઈ ભોગભૂમિના (પુણ્ય ફળે) પણ દેવ સુધીના પુણ્ય (ફળે). સ્વર્ગના દેવ (બને) ! આ..હા..હા...! જેને હજારો વર્ષે તો અમૃતનો ઓડકાર આવે ! જેને પંદર-પંદર દી’ એ શ્વાસ લેવાય ! ઉપરથી હેઠે એક શ્વાસ લેવામાં પંદર દી’ જાય ! એવા સુખનાં સાધન ! એવા ‘દેવો સુધીના સમસ્ત સંસારીઓને...’ દેવો સુધીના એટલે ? જુગલિયા તિર્યચને પણ ભોગભૂમિમાં અનુકૂળતા હોય છે. કલ્પવૃક્ષ (છે તેથી) ઇચ્છે એ પ્રમાણે (થાય છે). અસંખ્ય અબજ વર્ષ ! પલ્યોપમ, બે પલ્યોપમ, ત્રણ પલ્યોપમ(નું આયુષ્ય હોય છે) ! અરે...! તિર્યચને પણ કલ્પવૃક્ષ મળે ! આ..હા..હા...! એ તિર્યચ, મનુષ્યથી માંડીને દેવો સુધીના (સમસ્ત સંસારી જીવો). દેવોને પણ પુણ્યના – શુભના ફળ ફળે. આ..હા..હા...!

પરની દયાનો ભાવ એ શુભરાગ છે અને શુભરાગનું ફળ પુણ્ય છે અને પુણ્યના ફળમાં જે સંયોગ મળે એમાં એની તૃષ્ણા ફાટશે, (એમ) કહે છે. આ..હા..હા...! આવો માર્ગ છે. ‘દેવો સુધીના સમસ્ત સંસારીઓને વિષયતૃષ્ણા અવશ્યમેવ ઉત્પન્ન કરે છે...’ એ પૂર્વના પુણ્યને (લઈને) જે સામગ્રી મળે એમાં વિષયતૃષ્ણા ઉત્પન્ન કરે. અંતરમાં જવાનું તો કાંઈ છે નહિ એને બહારમાં જવાની તૃષ્ણા (છે). આનું આમ કરું ને આનું આમ કરું ને આનું આમ કરું...! આ..હા..હા...! પાંચ-પાંચ કરોડની ઊપજ હોય તોપણ વેપાર વધારું, નોકરો વધારું ! આ..હા..હા...! એવી તૃષ્ણા ! ‘જામનગર’ના શ્વેતામ્બર શેઠ છે એને સાડા ત્રણ કરોડની ઊપજ છે, પેદાશ ! એ પણ હજી વધારવા માંગે છે ! એ તૃષ્ણા... તૃષ્ણા... તૃષ્ણા... મારી નાખે ! ગાંડી અને પાગલ દુનિયા એને સુખી કહે ! વર્ષની સાડા ત્રણ કરોડની પેદાશ, હોં ! મૂડી નહિ, મૂડી તો ઘણી ! વર્ષની સાડા ત્રણ કરોડની પેદાશ ! હોય ને પણ એમાં શું ? ધૂડમાં શું છે ? આ..હા..હા...!

કહે છે, એ (પુણ્યો) ‘વિષયતૃષ્ણા અવશ્યમેવ ઉત્પન્ન કરે છે...’ શુભભાવ(થી) પુણ્ય બંધાણા, પુણ્યના ફળ આવ્યા એને જરૂર વિષયની તૃષ્ણા (ઉત્પન્ન કરે છે). પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો તરફની તૃષ્ણા ઉત્પન્ન કરે છે. અનિન્દ્રિય એવો જે ભગવાનઆત્મા ! એનો તો એ અનાદર

કરશે. આહા..હા...! એક ગરીબ માણસ હશે અને આત્માનું જ્ઞાન થયું હશે, રોટલા પણ માંડ-માંડ મળતા હોય એવાઓની તો એને ગણતરી પણ નહિ અને આવા કરોડો, અબજો રૂપિયા પેદા (કર્યા હોય એની ગણતરી અને કિંમત) !

શ્રોતા :- લૌકિકમાં તો પુણ્યની બોલબાલા છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બોલબાલા મૂઢતાની છે. વાત સાચી, પાગલના પુણ્ય-પાપના બોલબાલા છે. આહા..હા...! શરીર કંઈ ઠીક મળે, બાયડી ઠીક મળે, પૈસા ઠીક મળે, વેપારમાં મુનિમો એવા મળે, દુકાનો એવી ચાલે, દેશ-પરદેશ બધે ચાલે... આ..હા..હા...! બે-પાંચ-દસ કરોડની ઊપજ થાય (તો અહીંયાં) કહે છે, તૃષ્ણા ફાટી, બાપા ! આ..હા..હા...! રાગ વિનાનો પ્રભુ ! અસંગ તત્ત્વ પ્રભુ ! એવો જે ભગવાનઆત્મા ! એની હયાતીનો એણે અનાદર કર્યો અને આ પુણ્યની હયાતીનો તૃષ્ણા કરીને સ્વીકાર કર્યો. આ..હા..હા...! બહારનો દેખાવ એવો છે. બહારના ભપકા ! બહુ સરસ વાત લીધી છે ! આહા..હા...! સમાજ સમતોલ રહેશે કે નહિ ? (એની) મુનિને શું પડી છે ? 'નાગા બાદશાહથી આઘા' છે. ઠીક પડે તો માનો, ન પડે તો તમારે ઘરે રહો !

શુભભાવનું ફળ પુણ્ય છે અને પુણ્યનું ફળ સામગ્રી મળશે (અને) એને મેળવવા તમારી તૃષ્ણા ફાટશે. એમાં, આત્મા ચિદાનંદ પ્રભુ ! અનંત... અનંત.. અનાકૂળ આનંદનો સાગર અંદર ડોલે (છે) એનો તને અનાદર થશે. કેમકે શુભભાવ વખતે જ તે અનાદર કર્યો છે. આ..હા..હા...! શુભભાવ વખતે જ તે તેમાં હિત માન્યું અને ભગવાન પૂર્ણાનંદના નાથને હેય માન્યો. એ શુભભાવને ઉપાદેય માન્યો, આદરણીય માન્યો એ જ વખતે ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ પરમાત્મા ! સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપથી ભરેલો ભગવાન ! અતીન્દ્રિય અનંત... અનંત... ગુણનો સાગર ! શુભભાવના આદરમાં, પ્રભુ ! તે સ્વભાવનો અનાદર કર્યો. આ..હા..હા...! એવી નાની ભૂલ કરી નહોતી. એના ફળ તરીકે ભલે ચક્રવર્તીનું પદ મળે અને દેવ સુધી લીધું છે ને ? 'દેવો સુધીના' એમ કહ્યું ને ? આહા..હા...!

એ વિષયતૃષ્ણા 'સમસ્ત સંસારીઓને...' સમસ્ત સંસારીઓને ! (એમાં) દેવ સુધીના (બધા આવી ગયા). આહા..હા...! 'વિષયતૃષ્ણા અવશ્યમેવ ઉત્પન્ન કરે છે...' (આવો) એકાંત ? અનેકાંત કરો ને ! શુભભાવના (ફળમાં) એને સારા દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્ર મળશે તો એમાંથી ધર્મ પામે ! એવું આવે છે ને ? કે, શુભભાવ (એવા) હશે તો નિમિત્તો એવા (મળશે). એ તો કથન કર્યું છે. આહા..હા...! રાગના ફળ તરીકે નિમિત્તો મળે પણ એના ઉપર લક્ષ જતા રાગ જ થશે. પરાશ્રયભાવ થતા રાગ જ થશે. અને તેમાં પ્રભુ ! પરમાત્મા...! સવારમાં નહોતું આવ્યું ? પરમાત્મા, જ્ઞાનાત્મા... આ..હા..હા...! આત્મખ્યાતિ... આવ્યું હતું ને ? આ..હા..હા...!

એવો જે ભગવાનઆત્મા ! એને પડખે જવું છોડી એનો તો અનાદર કર્યો. આ..હા..હા...!
ચાર બોલ આવ્યા હતા ને ? પ્રત્યક્ષ જ્યોતિ, આત્મપ્યાતિરૂપ અનુભૂતિ એ સમયસાર (છે).
આ..હા..હા...!

(સ્વ) દ્રવ્યનો જે શુભ વિકલ્પ-રાગ છે, બીજા તરફનો નહિ (પણ) હું આવો છું અને તેવો છું એવો જે રાગ... આ..હા..હા...! એ પણ એના આત્મામાં અંતર જવાને વિઘ્ન કરે છે. એ રાગ દયા અને દાનનો નથી. એ છે શુભઉપયોગ પણ આ બહારનો પૂજા, ભક્તિનો (રાગ) નથી. ફક્ત અંદર પરમાત્મસ્વરૂપ છું - એવો જે વિકલ્પ ઊઠ્યો... આ..હા..હા...! તેથી એને આત્માનો લાભ નથી. આ..હા..હા...! અહીં સુધી આવ્યો છતાં એને કેવો વિકલ્પરહિત છે એનો સ્પર્શ થયો નહિ - એનું એને વેદન ન આવ્યું. આ..હા..હા...! એ સ્વ તરફના વિકલ્પવાળાને પણ દુઃખ છે, એમ કહે છે. પરની દયા, દાન ને વ્રત, ભક્તિના પરિણામની તો શું વાતું કરવી ! આ..હા..હા...! આકરું પડે જગતને ! બહારમાં માનીને બેઠા ! આ..હા...! બહારની પ્રવૃત્તિ કરતાં કંઈક પૈસા ફળે, એમાં કંઈક પાંચ-પચીસ હજાર આપે, લાખ-બે લાખ આપે, લ્યો ને, એટલે એમ થઈ જાય કે આપણે કંઈક (આગળ વધ્યા) ! લોકો પણ વખાણ કરે - આહા...! પૈસાનો સદુપયોગ કર્યો, ભાઈ ! જડનો સદુપયોગ કર્યો !

શ્રોતા :- પૈસા કમાતા પણ આવડ્યું અને વાપરતા પણ આવડ્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- રળતા પણ આવડ્યું અને વાપરતા પણ આવડ્યું. કહેનારા આવા મૂર્ખાઓ મળે એમાં એ રાજી થાય ! આ..હા..હા...!

અહીં તો ત્રણલોકનો નાથ ! વીતરાગ પ્રભુ એમ કહે છે, પ્રભુ ! તું વીતરાગની જાતની-નાતનો છો, નાથ ! તારી જાત જ વીતરાગની છે. આ..હા..હા...! એમાં રાગની જાત ભલે શુભની ઉત્પન્ન થાય (પણ) એ કજાત છે. એમાં બંધન થશે, એના સંયોગો મળશે, ત્યાં તારી તેના તરફની તૃષ્ણા ફાટી નીકળશે. આ..હા..હા...! એ તૃષ્ણાને તું છોડી નહીં શકે. આહા..હા...! 'વિષયતૃષ્ણા અવશ્યમેવ ઉત્પન્ન કરે છે...' આ..હા..હા...!

પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો તરફ એનો ઝુકાવ - રૂપમાં, શ્રવણમાં, ગંધમાં, રસમાં, સ્પર્શ ઇન્દ્રિયના સ્પર્શમાં.. આ..હા..હા...! એક-એક ઇન્દ્રિયથી જે જાણે છે એ આખો આત્મા પોતે જાણનારો જુદો છે. પરાશ્રયથી જાણે છે એટલો એ (આત્મા) નથી. આ..હા...! એ પરાશ્રયથી જાણનારો છે પણ એટલો એ નથી. આ..હા..હા...! એ શુભરાગને પણ જાણે કે, શુભરાગ છે, આ પુણ્ય છે, એનાથી બંધન થશે. પણ એ ચૈતન્યસ્વરૂપનો નથી. આહા..હા...! આ તો શાંત... શાંત... ધીરજથી અને શુભઉપયોગને ઓળંગી જઈને ભગવાનના ભેટા કરે એને જન્મ-મરણ મટે. આહા..હા...! બાકી શુભભાવમાં પણ આવે અને ત્યાં રોકાય... આહા..હા...! એની

તૃષ્ણા વધી જશે, કહે છે. તૃષ્ણા ફાટશે ! આ..હા...! (એમ પણ સ્વીકારવું પડે છે).

‘ખરેખર તૃષ્ણા વિના...’ (અર્થાત્) જો તૃષ્ણા ન હોય તો ‘જેમ જળોને દૂષિત લોહીમાં તેમ,...’ (જેમ) જળો દૂષિત લોહી પીવે છે તેમ ‘સમસ્ત સંસારીઓને વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ ન જોવામાં આવે.’ આ..હા..હા...! જળો જેમ દૂષિત લોહી પીવા જાય છે એ તૃષ્ણા છે. એમ સંસારીને જો તૃષ્ણા ન હોય તો ‘વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ ન જોવામાં આવે.’ ‘તૃષ્ણા વિના, જેમ જળોને દૂષિત લોહીમાં તેમ, સમસ્ત સંસારીઓને વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ ન જોવામાં આવે.’ એની પ્રવૃત્તિ ત્યાં જોવામાં (આવે છે). આમ કર્યું ને આ કર્યું ને આ કર્યું ને મુનિમો વધાર્યા... આ..હા..હા...! દસ-દસ લાખ રૂપિયા વેપારીને (આપી) આપણે માણસ રાખ્યો, એવી પચાસ દુકાનો કરી, બધાને દસ-દસ લાખ આપ્યા છે, દોઢ ટકાનું વ્યાજ લેશું, મહિને સંભાળશું અને પેદાશ કરે એનો અડધો ભાગ દેશું. આહા..હા...! દેશમાં-પરદેશમાં એવી પચાસ-સો દુકાનો કરે ! શું છે આ ? પાગલ છે, કહે છે. આહા..હા...!

‘તૃષ્ણા વિના, જેમ જળોને દૂષિત લોહીમાં...’ પ્રવૃત્તિ ન હોય તેમ સંસારીને તૃષ્ણા વિના ‘વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ ન જોવામાં આવે.’ એમ કહે છે. આમ બહારમાં પ્રવૃત્તિ જુઓ ને ! આ..હા..હા...! સ્વ-વિષય ભગવાન છે એને ન જોતા, એ શુભભાવના ફળમાં પર વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ જોશે. આ..હા...! અબજોપતિ ! આહા..હા...! પૈસા ઘણાં, ફાટી ગયેલા પ્યાલા ! અજ્ઞાનની તૃષ્ણાના ફાટેલા પ્યાલા ! તૃષ્ણાના દારૂ પીધા છે એણે ! આ..હા..હા...! એ દારૂના પીધેલાં ગાંડા છે, એમ ગાંડા છે, કહે છે. આવું હશે ? સંસારના તો ડાહ્યા કહેવાય ! આ..હા...! રખડવાની તૃષ્ણાના ડાહ્યા ! આહા..હા...!

તૃષ્ણા-પુણ્યને સમેટીને અને ચૈતન્ય ભગવાનના ઘરમાં જાવું. બહારમાં ભલે ગરીબાઈ હોય, સમજણ વિશેષ ન હોય, સમજાવતા આવડતું ન હોય પણ સમજનારને અંદરથી સમજ્યો... આ..હા..હા...! ન્યાલ થઈ ગયો ! એ અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન લક્ષ્મીને પામશે. આ શુભભાવની તૃષ્ણામાં તૃષ્ણાથી ઘેરાઈ જશે. આ..હા..હા...!

‘પરંતુ તે તો જોવામાં આવે છે.’ અહીં તો એમ કહે છે. પુણ્યના ફળવાળાને સામગ્રીની તૃષ્ણા જોવામાં આવે છે. મકાન બનાવો પચાસ લાખનું ! આ..હા..હા...! કપડા આવા બનાવો, પાંચ-પાંચ લાખ, દસ-દસ લાખના ! બૈરાઓને ઊંચા કપડા આપો ! આહા..હા...! દાગીના આપો, દીકરીઓને દહેજ આપો ! દહેજમાં બે-પાંચ-દસ લાખ આપો ! આહા..હા...! આવી તૃષ્ણા અજ્ઞાનીઓને શુભભાવના ફળમાં જોવામાં આવે છે. આ..હા..હા...!

‘માટે પુણ્યોનું તૃષ્ણાયતનપણું અબાધિત જ હો...’ આ..હા..હા...! એ પુણ્યમાં તૃષ્ણાનું ઘર વિઘ્ન વિના રહો. આહા..હા...! શું કહે છે ? ભગવાનનું ઘર દુઃખના વિઘ્ન વિનાનું

હોય, અતીન્દ્રિય આનંદ (હોય). આહા..હા...! પ્રભુનું ઘર, નિજસત્તાના ઘરમાં જાય ત્યાં તો દુઃખના ભાવરહિત આનંદ હોય. 'પુણ્યોનું તૃષ્ણાયતન...' તૃષ્ણાનું આયતન એટલે ઘર. આ..હા..હા...! 'અબાધિત જ હો.' તૃષ્ણાનું ઘર વિઘ્ન ન થાઓ, તૃષ્ણાઓ રહો ! ભારે...! આ શુભભાવના ફળનું વર્ણન ! લાખ-બે લાખ પેદા કર્યા ને લાખ આમ કર્યા ને આમ ખર્ચ્યા ! આ જુઓ ને ! 'મુંબઈ'માં પંદર દી' (જેમના ઘરે) રહ્યા એમાં એક લાખ સાઠ હજાર ખર્ચ્યા ! એના ઘરમાં રહ્યા એના - એક લાખ સાઠ હજાર !

શ્રોતા :- એટલો ધર્મ કર્યો ને ?

સમાધાન :- એ જ કહું છું, એથી શું થયું, બાપા ? ભાઈ ! (જન્મજયંતીમાં) લોકોનો ઉત્સાહ બહુ પણ વાત આ - શુભભાવ ઉપર વલણ ! આહા..હા...! ખાર જમીનમાં જેમ પાણી દેખાય એ પાણી નથી, બાપુ ! આહા..હા...! એ બહારના બધા ભપકાઓ તૃષ્ણાના ઘર છે, ભાઈ ! આહા..હા...! છે ?

'પુણ્યોનું તૃષ્ણાયતનપણું...' ભાષા તો જુઓ આચાર્યની ! શુભભાવ, એનું ફળ પુણ્ય, એનું ફળ સામગ્રી. એવા પુણ્યોનું તૃષ્ણાયતનપણું - તૃષ્ણાનું આયતન - તૃષ્ણાનું ઘર. પુણ્ય છે એ તૃષ્ણાનું ઘર (છે). આ..હા..હા...! ગજબ વાત છે ! સમાજમાં (આવી વાત) મૂકતા લોકોને (શું લાગશે ? એવી) સંતોને શું પડી છે ! વીતરાગી મુનિ છે. એ તો સત્ય છે (તેનો) આમ ઢંઢેરો પીટે છે ! આ..હા..હા...! ભાઈ ! તું બહારમાં ડહોળાઈ ગયો છે. એ પુણ્યના ભાવમાં ડહોળાઈ ગયો છે, ડહોળાઈ ગયો, પ્રભુ ! આહા..હા...! એ તૃષ્ણાનું આયતન-ઘર અબાધિત થયું. જોયું ? એ તૃષ્ણાનું ઘર (અબાધિત થયું એટલે) તને વિઘ્ન ન થયું એ રીતે તૃષ્ણા ફાટી છે, એમ કહે છે. આ..હા..હા...! શુભભાવના ફળમાં પુણ્ય બંધાણું અને એની સામગ્રીમાં તને તૃષ્ણા થઈ, એ તૃષ્ણાનું જે આયતન-ઘર તારે અબાધિત રહ્યું. એમાં વિઘ્ન ન આવ્યું (અર્થાત્) જરીયે સંતોષ ન આવ્યો. આ..હા..હા...!

કહો, આ 'નાઈરોબી'માં વીસ લાખ ખર્ચે છે ! સજ્જાય તો પચીસ-ત્રીસ વર્ષથી ત્યાં ચાલે છે. આહા..હા...! (એક મુમુક્ષુએ) ત્રણ લાખ આપ્યા, પણ બાપુ ! એ તો જરી રાગની મંદતા - શુભભાવ) છે. અરે..રે...!

જાનનાથ ! વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ ! 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે' એ જિનની પાછળ, જિનની સાથમાં શુભરાગ... આ..હા..હા...! ઝેરના ઘર ! એના ફળમાં તૃષ્ણાના સ્થાન અબાધિત રહેશે. આ..હા..હા...! તૃષ્ણા જરીયે નહિ ઘટે, એમ કહે છે. છે ને ? 'પુણ્યોનું તૃષ્ણાયતનપણું અબાધિત જ હો. (અર્થાત્) પુણ્યો તૃષ્ણાનાં ઘર-રહેઠાણ-છે તેમ અવિરોધપણે સિદ્ધ થાય છે.' આ..હા..હા...! ગજબ વાત છે ! પુણ્યના પ્રેમીઓને તો એક વાર પરસેવા ઉતારી નાખે એવું છે ! આકરું

લાગે ! આ..હા...! અબજોપતિ, કરોડપતિ - ધૂડપતિ ! એ કરોડ તો રૂપિયા છે, કરોડ-પતિ તો જડનો પતિ થયો ? એ જડનો ઘણી ! લખપતિ, કરોડપતિ અને અબજપતિ ! પત્નીનો પતિ, આ પૈસાનો પતિ ! પેલો નરપતિ - રાજા નરપતિ ! આવું ક્યાંથી આવ્યું બધું ? પતિ.. પતિ... પતિ...! એ તૃષ્ણાના ઘરમાંથી બધું ઊભું થયું. આ..હા..હા...!

ત્રણલોકનો નાથ ! સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! ત્રિકાળ નિરાવરણ ! ત્રિકાળ અખંડ એક ! જેમાં પર્યાયનો ભેદ પણ નહિ, એવી ચીજના આદર વિના આવા શુભના આદરમાં પ્રભુ તૃષ્ણાનું ઘર વિઘ્ન વિના રહેશે. આહા..હા...! એ તૃષ્ણાનું ઘર અવિરોધપણે સિદ્ધ થશે. તૃષ્ણામાં વિરોધ આવશે જ નહિ. તૃષ્ણા જ ફાટશે એકલી, કહે છે ! આ..હા..હા...! શું શૈલી ! દિગંબર સંતોની શૈલી ! આ..હા...!

ભાવાર્થ :- '૭૩મી ગાથામાં કહ્યું તેમ અનેક પ્રકારનાં પુણ્યો વિદ્યમાન છે,...' પુણ્ય છે. જેમ ભગવાનઆત્મા વીતરાગમૂર્તિ છે તેમ પુણ્ય પણ છે, વસ્તુ નથી એમ નહિ. આહા..હા...! જેમ ચૈતન્ય સર્વજ્ઞસ્વભાવી તત્ત્વ અસ્તિ છે, પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ જેમ છે એમ પુણ્ય પણ છે. આહા..હા...! 'અનેક પ્રકારનાં પુણ્યો વિદ્યમાન છે,...' હયાતી ધરાવે છે. આ..હા..હા...! 'તો ભલે હો. તેઓ સુખનાં સાધન નથી...' આ..હા..હા...! શુભભાવના ફળ તરીકે પુણ્યબંધ અને પુણ્યબંધ તરીકે સામગ્રી (મળે) એ સુખનાં સાધન નથી 'પણ દુઃખના બીજરૂપ તૃષ્ણાનાં જ સાધન છે.' આ..હા..હા...! પૈસાવાળા (પૈસા) વાપરતા હોય તો જાણે કે અમે ધર્મી થઈ ગયા ! બે-પાંચ કરોડ વાપરતા હોય તો અપાસરામાં, દેરાસરમાં તપ્તી લગાવી દે ! ફલાણા ભાઈએ, ફલાણા ભાઈ વતી... કેટલા તો એમાં નામ નાખે ! આટલા પૈસા આપ્યા. ત્રણ-ચાર-પાંચ-છ નામ નાખે ! આ..હા..હા...! અરે..રે...! કહે છે, તૃષ્ણા ફાટી ! તૃષ્ણાને વિઘ્ન ન આવ્યું ! આહા..હા...!

જેમ ભગવાનઆત્મા ! અતીન્દ્રિય આનંદની દૃષ્ટિમાં નિજઘર ફાટે ત્યાં એને વિઘ્ન ન આવે, કહે છે. એને હવે વિઘ્ન ન મળે. આહા..હા...! એમ એનાથી વિરુદ્ધ પુણ્યભાવના ફળ તરીકે સામગ્રી મળી, એને તૃષ્ણાનું ઘર થયું, એને વિઘ્ન નહિ આવે. તૃષ્ણાને વિઘ્ન નહિ આવે (અર્થાત્) તૃષ્ણા રોકાશે નહિ હવે. આ..હા..હા...! આવું છે. ૭૫ (ગાથા) :-

'હવે, પુણ્યમાં દુઃખના બીજનો વિજય જાહેર કરે છે...' એનો વિજય છે, પુણ્યના ફળમાં દુઃખનો વિજય છે. આ..હા..હા...! 'પુણ્યમાં દુઃખના બીજનો...' (વિજય છે). શુભભાવ, એનાથી પુણ્ય બંધાય એ દુઃખના બીજનો વિજય છે. દુઃખના બીજની જાહેરાત છે, એનો વિજય છે, ત્યાં દુઃખનો વિજય છે, આનંદની હાર છે. પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે, એમાં પુણ્યના પરિણામવાળાનો વિજય છે, એને સ્વરૂપની હાર છે. આહા..હા...! આકરું કામ છે ! સમજાણું

કાંઈ ?

પુણ્યના જેટલા શુભભાવ (છે) એમાં દુઃખના બીજનો વિજય છે. એ દુઃખના બીજડા છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, જાત્રાનો ભાવ - શુભભાવ(માં) દુઃખના બીજનો વિજય છે. આ..હા..હા...! ગજબ વાત છે ! એ દુઃખના બીજ છે. એ બીજ ફાટશે તો દુઃખ ફાટશે. એમાં કંઈ આત્માની સુખ, શાંતિ જરીયે નથી. આહા..હા...! શુભઉપયોગ, શુભરાગ... આ..હા..હા...! દયા, દાન, વ્રત ને તપ ને અપવાસ ને સમકિત વિનાના સંથારા કલેશ (છે). શુભભાવમાં દુઃખના બીજનો વિજય છે. વિજય એનો છે, ત્યાં પ્રભુનો વિજય નથી. આહા..હા...!

આત્મા આનંદમૂર્તિ પ્રભુ ! પુણ્ય-પાપના પરિણામથી ભિન્ન છે, એનો ત્યાં વિજય નથી. અને પુણ્યના પરિણામમાં દુઃખના બીજનો વિજય થાય છે. એની ધજા ફરકે છે, કહે છે. આ..હા..હા...! અરે..રે...! વાત સાંભળવી કઠણ પડે ! છે કે નહિ એમાં ? જુઓ ને ! 'પુણ્યમાં દુઃખના બીજનો વિજય' સંસ્કૃત છે, જુઓ ! 'પુણ્યસ્ય દુઃખબીજવિજયમાઘોષયતિ-' માથે (મથાળામાં) 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ'નું સંસ્કૃત છે. આ..હા..હા...! શું પણ શૈલી ! શુભભાવને હેય બતાવવા (આમ કહે છે). પ્રભુ એ શુભભાવથી ભિન્ન છે. એ દયા, દાન અને વ્રત, ભક્તિના પરિણામથી ભગવાન તો અંદર જુદો છે. એની જાહેરાત ન થતાં શુભભાવમાં દુઃખના બીજનો વિજય થશે. દુઃખના બીજમાંથી તો દુઃખ ફાટશે. આ..હા..હા...! અને સમ્યગ્દર્શનમાં ત્રિકાળી સ્વરૂપના આદરમાં એ આનંદનું બીજ છે. આ..હા..હા...! એમાંથી આનંદ ફાટશે અને કેવળજ્ઞાન થશે, આને દુઃખ ફાટશે. અરે...! આટલી 'વાતું ! છતાં એને ગળેથી (ઉતારવું કઠણ પડે) !

શુભભાવ, શુભભાવ ધર્મ ! 'ગિરનાર'ની જાત્રા કરી, 'પાલીતાણા'ની જાત્રા કરી (એટલે) થઈ ગયો ધર્મ ! ધૂડમાં પણ ધર્મ નથી. આ..હા..હા...! 'સમેદશીખર'ની જાત્રા, લ્યો ! 'એક વાર વંદે જો કોઈ, નરક-પશુ નહિ હોય' લ્યો ! (આવું સાંભળે ત્યાં) રાજી-રાજી થઈ જાય ! અહીં કહે છે, 'સમેદશીખર'ને લાખવાર વંદન કર, એમાં જે શુભભાવ થાય, એનું જે પુણ્ય બંધાય, એ પુણ્યના ફળ આવે, એ દુઃખનો વિજય જાહેર કરે છે. એ દુઃખી છે, તેમ વિજય જાહેર કરે છે. આ..હા..હા...!

આ કરોડોપતિ અને અબજોપતિ દુઃખનો વિજય જાહેર કરે છે. એ દુઃખનો વિજય જાહેર કરે છે, આહા..હા...! બહારથી મોટા માનપત્ર આપે એમાં રાજી થઈ જાય ! એ બધા શુભરાગ... આ..હા..હા...! એ શુભરાગ દુઃખના બીજનો વિજય છે, ભગવાનની એમાં હાર છે. આ..હા..હા...! પ્રભુ-આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! જિનસ્વરૂપી આત્મા ! એની એમાં હાર છે અને પુણ્યના ફળમાં દુઃખનો વિજય છે, દુઃખનો વિજય છે ! આ..હા..હા...! અરે..રે...! આવું સાંભળવું કઠણ ! જ્યાં હોય ત્યાં (એમ) સાંભળવા મળે, આ કરો... આ કરો... દયા પાળો, 'સમેદશીખર'ની

અથ પુણ્યસ્ય દુઃખબીજવિજયમાઘોષયતિ -

તે પુણ ઉદિણ્ણતણ્ણહા દુહિદા તણ્ણહાહિ વિસયસોવ્ખાણિ ।
 ઇચ્છંતિ અણુભવંતિ ય આમરણં દુઃખસંતત્તા ॥૭૫॥
 તે પુનરુદીર્ણતૃષ્ણાઃ દુઃખિતાસ્તૃષ્ણાભિર્વિષયસૌખ્યાનિ ।
 ઇચ્છન્ત્યનુભવન્તિ ચ આમરણં દુઃખસંતપ્તાઃ ॥૭૫॥

અથ તે પુનસ્ત્રિદશાવસાનાઃ કૃત્સ્ત્રસંસારિણઃ સમુદીર્ણતૃષ્ણાઃ પુણ્યનિર્વર્તિતાભિરપિ તૃષ્ણાભિર્દુઃખબીજતયાઽત્યન્તદુઃખિતાઃ સન્તો મૃગતૃષ્ણાભ્ય ઇવામ્માંસિ વિષયેભ્યઃ સૌખ્યાન્યભિલષન્તિ । તદ્દુઃખસંતાપવેગમસહમાના અનુભવન્તિ ચ વિષયાન્, જલાયુકા ઇવ, તાવદ્વાવત્ ક્ષયં યાન્તિ । યથા હિ જલાયુકાસ્તૃષ્ણાબીજેન વિજયમાનેન દુઃખાહકુરેણ ક્રમતઃ સમાક્રમ્યમાણા દુષ્ટકીલાલમભિલષન્ત્યસ્તદેવાનુભવન્ત્યશ્ચાપ્રલયાત્ ક્લિશ્યન્તે, એવમપી અપિ પુણ્યશાલિનઃ પાપશાલિન ઇવ તૃષ્ણાબીજેન વિજયમાનેન દુઃખાહકુરેણ ક્રમતઃ સમાક્રમ્યમાણા વિષયાનભિલષન્ત-સ્તાનેવાનુભવન્તશ્ચાપ્રલયાત્ ક્લિશ્યન્તે । અતઃ પુણ્યાનિ સુખાભાસસ્ય દુઃખસ્યેવ સાધનાનિ સ્યુઃ ॥૭૫॥

જાત્રા કરો, ગંગાની (જાત્રા) કરો ! કહે છે કે, એમાં થતો જે શુભભાવ, એમાં જે પુણ્ય બંધાશે, એના ફળ તરીકે દુઃખના બીજનો (વિજય) જાહેર થશે. આ..હા..હા...! સંતોને ક્યાં પડી છે જગતની કે જગતને આ બેસશે કિ નહિ ? આ..હા..હા...! સમાજના ભાગલા પડશે કે નહિ ? અરે... પ્રભુ !

આ..હા..હા...! 'પુણ્યમાં દુઃખના બીજનો વિજય જાહેર કરે છે (અર્થાત્ પુણ્યમાં તૃષ્ણાબીજ દુઃખવૃક્ષરૂપે...)' શું કીધું ? તૃષ્ણાનું બીજ 'દુઃખવૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામે છે...' દુઃખવૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામે છે, એ દુઃખરૂપે ત્યાં 'ફાલે છે...' શુભભાવના ફળ તરીકે દુઃખવૃક્ષનું ફળ ફાલે છે. અને આનંદ ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ ! એનો અનુભવ અને દૃષ્ટિ થતાં... આ..હા..હા...! ચૈતન્યના વિજયની જાહેરાત થાય છે, એને આનંદની જાહેરાત થાય છે. આ..હા..હા...! સમકિત પામતા, ધર્મ પામતા, ધર્મની પહેલી સીડી ! આનંદનો નાથ પ્રભુ ! સચ્ચિદાનંદ આત્મા ! એની જ્યાં દૃષ્ટિમાં પ્રસિદ્ધિ - આત્મપ્ર્યાતિ કરી, કહે છે કે, એને આનંદનો વિજય થયો. એને હવે આનંદનો વિજય ફરક્યો. આ..હા..હા...! અને પુણ્યના ફળ તરીકે દુઃખનો વિજય ફરક્યો.

અથ પુણ્યાનિ દુઃખકારણાનીતિ પૂર્વોક્તમેવાર્થ વિશેષેણ સમર્થયતિ - તે પુણ ઉદિણ્ણતણ્ણહા સહજશુદ્ધાત્મતૃપ્તેરભાવાત્તે નિચિલસંસારિજીવાઃ પુનરુદીર્ણતૃષ્ણાઃ સન્તઃ દુહિદા તણ્ણહિં સ્વસંવિત્તિસમુત્પન્નપારમાર્થિકસુખાભાવાત્પૂર્વોક્તતૃષ્ણાભિર્દુઃખિતાઃ સન્તઃ। કિં કુર્વન્તિ। વિસયસોવખાણિ ઇચ્છન્તિ નિર્વિષયપરમાત્મસુખાદ્વિલક્ષણાનિ વિષયસુખાનિ ઇચ્છન્તિ। ન કેવલમિચ્છન્તિ, અણુભવંતિ ય અનુભવન્તિ ચ। કિંપર્યન્તમ્। આમરણં મરણપર્યન્તમ્। કથંભૂતાઃ। દુઃખસંતપ્તા દુઃખસંતપ્તા ઇતિ। અયમત્રાર્થઃ- યથા તૃષ્ણાદ્રેકેણ પ્રેરિતાઃ જલૌકસઃ કીલ્લાલમભિલષન્ત્યસ્તદેવાનુભવન્ત્યશ્ચામરણં દુઃખિતા ભવન્તિ, તથા નિજશુદ્ધાત્મસંવિત્તિપરાઙ્મુખા જીવા અપિ મૃગતૃષ્ણાભ્યોઽમ્માંસીવ વિષયાનભિલષન્તસ્તથૈવાનુભવન્ત્યશ્ચામરણં દુઃખિતા ભવન્તિ। તત એતદાયાતં તૃષ્ણાતઙ્કોત્પાદકત્વેન પુણ્યાનિ વસ્તુતો દુઃખકારણાનિ ઇતિ ॥૭૫॥

હવે, પુણ્યમાં દુઃખના બીજનો વિજય જાહેર કરે છે (અર્થાત્ પુણ્યમાં તૃષ્ણાબીજ દુઃખવૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામે છે - ફાલે છે એમ જાહેર કરે છે) :-

તે ઉદિતતૃષ્ણા જીવો, દુઃખિત તૃષ્ણાથી, વિષયિક સુખને ઇચ્છે અને આમરણ દુઃખસંતપ્ત તેને ભોગવે. ૭૫.

અન્વયાર્થ :- [પુનઃ] વળી, [ઉદીર્ણતૃષ્ણાઃ તે] જેમને તૃષ્ણા ઉદિત છે એવા તે જીવો [તૃષ્ણાભિઃ દુઃખિતાઃ] તૃષ્ણાઓ વડે દુઃખી વર્તતા થકા, [આમરણં] મરણપર્યંત [વિષયસૌખ્યાનિ ઇચ્છન્તિ] વિષયસુખોને ઇચ્છે છે [ચ] અને [દુઃખસંતપ્તાઃ] દુઃખથી સંતપ્ત થયા થકા (- દુઃખઘાહને નહિ સહી શકતા થકા) [અનુભવન્તિ] તેમને ભોગવે છે.

આહા..હા...! દિગંબર મુનિઓ આમ કહે ! જગતની એને કાંઈ પડી નથી, સત્ય આ છે. આહા..હા...! '(પુણ્યમાં તૃષ્ણાબીજ દુઃખવૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામે છે-ફાલે છે) એમ જાહેર કરે છે :-' ૭૫ (ગાથા).

તે પુણ ઉદિણ્ણતણ્ણહા દુહિદા તણ્ણહિં વિસયસોવખાણિ।
ઇચ્છન્તિ અણુભવંતિ ય આમરણં દુઃખસંતપ્તા ॥૭૫॥

ટીકા :- વળી, જેમને તૃષ્ણા ઉદિત છે એવા તે દેવપર્યંત સમસ્ત સંસારીઓ, તૃષ્ણા દુઃખનું બીજ હોવાને લીધે પુણ્યજનિત તૃષ્ણાઓ વડે પણ અત્યંત દુઃખી વર્તતા થકા, મૃગતૃષ્ણામાંથી જળની માફક વિષયોમાંથી સુખોને ઇચ્છે છે અને તે દુઃખસંતાપના વેગને નહિ સહી શકવાથી વિષયોને ભોગવે છે. ક્યાં સુધી ? વિનાશ (-મરણ) પામે ત્યાં સુધી. કોની જેમ ? જળોની જેમ. જેમ જળો, તૃષ્ણા જેનું બીજ છે એવા વિજય પામતા દુઃખાંકુર વડે ક્રમશઃ આકાંત થતી હોવાથી, ખરાબ લોહીને ઇચ્છતી અને તેને જ ભોગવતી થકી વિનાશપર્યંત ક્લેશ પામે છે, તેમ આ પુણ્યશાળીઓ પણ, પાપશાળીઓની માફક, તૃષ્ણા જેનું બીજ છે એવા વિજય પામતા દુઃખાંકુર વડે ક્રમશઃ આકાંત થતા હોવાથી, વિષયોને ઇચ્છતા અને તેમને જ ભોગવતા થકા વિનાશપર્યંત (-મરણ પામતાં સુધી) ક્લેશ પામે છે.

આથી પુણ્યો સુખાભાસ એવા દુઃખનાં જ સાધન છે.

ભાવાર્થ :- જેમને સમસ્તવિકલ્પજાળ રહિત પરમસમાધિથી ઉત્પન્ન સુખામૃતરૂપ, સર્વ આત્મપ્રદેશે પરમ-આહ્લાદભૂત સ્વરૂપતૃપ્તિ વર્તતી નથી એવા સમસ્ત સંસારી જીવોને નિરંતર વિષયતૃષ્ણા વ્યક્ત કે અવ્યક્તપણે વર્તે જ છે. તે તૃષ્ણારૂપી બીજ ક્રમશઃ અંકુરરૂપ થઈ દુઃખવૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામતાં, એ રીતે દુઃખદાહનો વેગ અસહ્ય થતાં, તે જીવો વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. માટે જેમને વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવે છે એવા દેવો સુધીના સમસ્ત સંસારીઓ દુઃખી જ છે.

આ રીતે દુઃખભાવ જ પુણ્યોને-પુણ્યજનિત સામગ્રીને - અવલંબતો હોવાથી, પુણ્યો સુખાભાસ એવા દુઃખનાં જ આલંબન-સાધન છે. ૭૫.

નીચે હરિગીત :-

તે ઉદિતતૃષ્ણા જીવો, દુઃખિત તૃષ્ણાથી, વિષયિક સુખને
ઇચ્છે અને આમરણ દુઃખસંતપ્ત તેને ભોગવે. ૭૫.

આ..હા..હા...! ગાથાઓ બહુ સરસ છે ! આ..હા...! પર તરફની, પુણ્ય તરફની હોંશું ઉડાડી દે એવું છે ! શુભભાવની હરખાઈ, શુભભાવ કરીને હરખમાં ચડી ગયા હોય... આ..હા..હા...! (તેને કહે છે) એ શુભભાવ ઝેરના પ્યાલા છે ! આ..હા..હા...! ત્યાં તો દુઃખની જાહેરાત છે. એ પોતે દુઃખ છે અને એના ફળ તરીકે તૃષ્ણા ફાટશે તો દુઃખની તૃષ્ણા

ફાટશે. આહા..હા...!

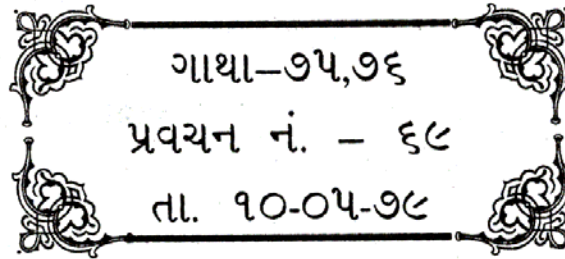
ટીકા :- 'વળી, જેમને તૃષ્ણા ઉદિત છે...' (અર્થાત્) જેને તૃષ્ણા છે. ભગવાનઆત્મા ! આનંદનો નાથ પ્રભુ ! કલ્યાણ અને સંતોષની મૂર્તિ પ્રભુ ! એનાથી વિરુદ્ધ એવો શુભભાવ એના ફળ તરીકે જેમને તૃષ્ણા ઉદિત છે. આહા..હા...! 'એવા તે દેવપર્યંત સમસ્ત સંસારીઓ,...' કહે છે કે, તિર્યચને પણ ભોગભૂમિમાં બહારની સુખની - કલ્પવૃક્ષની સંપદા દેખાય, મનુષ્યને હોય છે, નારકીઓને તો છે નહિ. દેવપર્યંત (એટલે) તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવ પર્યંતના પુણ્યના ફળ (હોય છે).

'સમસ્ત સંસારીઓ, તૃષ્ણા દુઃખનું બીજ હોવાને લીધે...' એ પુણ્યના ફળની જે તૃષ્ણા છે, એ દુઃખના બીજ હોવાને લીધે 'પુણ્યજનિત તૃષ્ણાઓ વડે પણ...' પુણ્યજનિત (એટલે) પુણ્યથી ઉત્પન્ન થયેલી તૃષ્ણા. આહા..હા...! આમ મકાન બનાવું ને આમ હું બનાવું ને આમ વેપાર-ધંધો વધારું ને વેપાર-ધંધો પાંચ લાખની પેદાશનો છે (તો) પચાસ લાખનો કરું... આ..હા..હા...! ફાટી નીકળેલા પ્યાલા છે, કહે છે ! દુઃખના (પ્યાલા છે) !

'પુણ્યજનિત તૃષ્ણાઓ વડે પણ અત્યંત દુઃખી વર્તતા થકા,...' આ..હા..હા...! ભારે ગાથાઓ, ભાઈ ! આ 'જ્ઞાન અધિકાર' છે ને ? જ્ઞાન કરાવે છે. આહા..હા...! એ શુભભાવના ફળ તરીકે તૃષ્ણા ફાટવાથી દુઃખની જાહેરાત (થઈ). આહા..હા...! 'અત્યંત દુઃખી વર્તતા થકા, મૃગતૃષ્ણામાંથી જળની માફક...' આહા..હા...! (મૃગતૃષ્ણા એટલે) 'જેમ ઝાંઝવામાંથી જળ પ્રાપ્ત થતું નથી તેમ ઇન્દ્રિયવિષયોમાંથી સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી.' આ..હા..હા...! ઝાંઝવાના જળ કહેવાય છે એ જળ નથી. ખારેલી જમીનમાં સૂર્યના કિરણો (પડવાથી) અંદર (પાણી જેવું) દેખાય. એમ ઇન્દ્રિયના વિષયોમાં સુખ નથી, દુઃખ જ છે. આ..હા..હા...! ભારે કામ ! છે ?

'મૃગતૃષ્ણામાંથી જળની માફક વિષયોમાંથી સુખોને ઇચ્છે છે...' વિષયમાં સુખ છે, એમ માને છે. આહા..હા...! એ વિષય (એટલે) સ્પર્શનો વિષય, આંખનો વિષય, નાકનો, રસનો, એ બધા વિષયોના... આ..હા..હા...! 'સુખોને ઇચ્છે છે...' એમાંથી જાણે સુખ (મળે છે) - મજા પડે છે. આહા..હા...! 'અને તે દુઃખસંતાપના વેગને નહિ સહી શકવાથી...' વિષયની તૃષ્ણા આવી તે દુઃખસંતાપના વેગને (નહિ સહી શકવાથી). દુઃખસંતાપ = દુઃખદાહ; દુઃખની બળતરા-પીડા. એ વિષયતૃષ્ણા દુઃખની બળતરા (છે). અર...ર...ર...! આહા..હા...! એ દુઃખની પીડાની બળતરાને ભોગવે છે. 'દુઃખસંતાપના વેગને નહિ સહી શકવાથી વિષયોને ભોગવે છે.' આ..હા...! હવે ક્યાં સુધી ભોગવે છે, એ વિશેષ કહેશે....

‘પ્રવચનસાર’ ૭૫ (ગાથા). (મથાળું) ‘હવે, પુણ્યમાં દુઃખના બીજનો વિજય...’ આહા..હા...! શુભભાવથી જે પુણ્ય બંધાય એમાં દુઃખના બીજનો વિજય છે. આ..હા..હા...!

ટીકા :- ‘વળી, જેમને તૃષ્ણા ઉદિત છે...’ આત્માના અંતર સ્વભાવની ભાવના વિના પર તરફની તૃષ્ણા જેને ઉદિત છે ‘એવા તે દેવપર્યંત સમસ્ત સંસારીઓ,...’ ભોગભૂમિના તિર્યચ, ભોગભૂમિના મનુષ્ય કે કર્મભૂમિના (મનુષ્ય) કે દેવો (તે) ‘સમસ્ત સંસારીઓ, તૃષ્ણા દુઃખનું બીજ હોવાને લીધે...’ એ તૃષ્ણા જે છે... આહા..હા...! એ તૃષ્ણા દુઃખનું બીજ છે. તૃષ્ણા પોતે દુઃખ છે અને એમાંથી દુઃખનું બીજ, વિશેષ દુઃખ ફાટે છે. આહા..હા...! પહેલાં આવી ગયું છે ને ? (‘સમયસાર’ ચોથી ગાથા) મોહ ! મોહ મોટો ! એમાંથી તૃષ્ણા ફાટી. આહા..હા...!

પર તરફના રાગના પ્રેમમાં તૃષ્ણા ફાટી. આ..હા..હા...! એણે ઇન્દ્રિયના વિષયોનો ઘેરો ઘાલ્યો. આહા..હા...! અનિન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા ! તેના તરફનો અનાદર કરી અને ઇન્દ્રિયના વિષયો(માં) ઘેરો ઘાલ્યો. એક પછી એક, એક પછી એક... એણે પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયોમાં સુખ છે (એવી માન્યતા કરી) એ તૃષ્ણાના બીજનું દુઃખ છે. આ..હા..હા...!

‘પુણ્યજનિત તૃષ્ણાઓ વડે...’ એ તૃષ્ણા પુણ્યજનિત છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં નાખ્યું છે ને ? તૃષ્ણાના ચાર બોલ નાખ્યા છે. એક પાપને ટાળવાની ઇચ્છા, એક પુણ્યને ભોગવવાની ઇચ્છા વગેરે. આહા..હા...! ‘પુણ્યજનિત તૃષ્ણાઓ વડે...’ એ શુભભાવથી બંધાયેલું પુણ્ય અને એનાથી મળી સામગ્રી... આ..હા..હા...! એમાં તૃષ્ણા વડે ‘અત્યંત દુઃખી વર્તતા થકા,...’ અનિન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા ! સુખનો સાગર છે. તેના તરફનો અનાદર કરીને પુણ્યના ફળવાળા... આ..હા..હા...! ‘પુણ્યજનિત તૃષ્ણાઓ વડે અત્યંત દુઃખી વર્તતા થકા...’ આ કરોડોપતિ હોય, અબજોપતિ હોય, લ્યો ! પાંચ-પાંચ, દસ-દસ કરોડની પેદાશ હોય ! કહે છે, એ બધા પુણ્યજનિત તૃષ્ણા વડે દુઃખી (છે). આ..હા..હા...!

‘મૃગતૃષ્ણામાંથી જળની માફક...’ ઝાંઝવામાં જાણે પાણી હોય એમ ‘વિષયોમાંથી સુખોને

ઈચ્છે છે...’ મૃગતૃષ્ણા (એટલે) ઝાંઝવામાં જેમ પાણી નથી... ખારેલી જમીનમાં સૂરજના કિરણો પડતા જાણે પાણી હોય એવું લાગે એની પેઠે ‘વિષયોમાંથી સુખોને ઈચ્છે છે...’ આ..હા..હા...! મૃગજળની પેઠે ! સમ્યક્દૃષ્ટિ(ને) પણ, જેટલા પુણ્ય છે અને એની તરફનું વલણ છે એટલી એને રાગની ધારા – દુઃખધારા છે. આહા..હા...! એકલા જે અજ્ઞાની છે – આત્માની તરફ બિલકુલ (વલણ નથી), શુદ્ધ ચૈતન્યની અસ્તિપણાની સત્તાનો – સ્વભાવનો જ્યાં વિશ્વાસ જ નથી. એ પુણ્યના ફળમાં બહારના સુખોને ઈચ્છે છે.

‘તે દુઃખસંતાપના વેગને નહિ સહી શકવાથી...’ આ..હા..હા...! એ વિષયોની જે ઈચ્છા (છે) એ દુઃખનો સંતાપ (છે). (અર્થાત્) દુઃખદાહ, દુઃખની બળતરા અને પીડા (છે). આ..હા..હા...! ‘દુઃખસંતાપના વેગને...’ અંદરમાં દુઃખના સંતાપનો વેગ હોવાથી. અતીન્દ્રિય આનંદ તરફનો અનાદર થઈને... આહા..હા...! ઈન્દ્રિયોના વિષયોના દુઃખના સંતાપનો વેગ નહિ સહી શકવાથી. ‘દુઃખસંતાપના વેગને નહિ સહી શકવાથી...’ આ..હા..હા...! (ઈન્દ્રિયો) તરફનો વેગ આવ્યો એને નહિ સહી શકવાથી ‘વિષયોને ભોગવે છે.’ આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- ભોગવે ત્યારે તો શાંતિ થાય ને ?

સમાધાન :- ભોગવે ત્યારે એને દુઃખ થાય. આહા..હા...! રાગ છે, તૃષ્ણા છે. આહા..હા...!

(એ) દુઃખ છે.

‘દુઃખસંતાપના વેગને નહિ સહી શકવાથી...’ આ..હા..હા...! એના વેગને સહી નહિ શકવાથી ! ‘વિષયોને ભોગવે છે.’ દુઃખના સંતાપના વેગને નહિ સહી શકવાથી, એમ કીધું. એ દુઃખનો સંતાપ છે. આહા..હા...! ચાહે, તો આબરૂ તરફ હો, રૂપ તરફ હો, પાંચ ઈન્દ્રિય તરફના વિષય (તરફ હો), કોઈ પણ સ્પર્શના ભોગ તરફ હો એ દુઃખસંતાપનો વેગ (છે). આ..હા..હા...! એને નહિ સહી શકવાથી ‘વિષયોને ભોગવે છે. ક્યાં સુધી ?’

‘વિનાશ (–મરણ) પામે ત્યાં સુધી.’ આ..હા..હા...! એને જણાય કે આ શરીર જીર્ણ થઈ ગયું. આ વિષય ભોગવતા એમાં કોઈ વખતે દેહ નાશ થઈ જાય, છતાં વિષયના ભોગને છોડે નહિ ! આ..હા..હા...! છે ? ‘વિનાશ (–મરણ) પામે ત્યાં સુધી.’ મરણ દેખે કે, આમાં દેહ છૂટી જશે ! આ..હા...! ત્યાં દવાખાનું છે ને ? શું કહેવાય એ ? જિથરી ! જિથરીનું દવાખાનું – ક્ષયનું દવાખાનું. એમાં એક દર્દી હતો તેણે ઠેઠ સુધી દવા કરી. (બીજે દિવસે) રજા આપવાની હતી. (ત્યાં) કામ કરનારી બાઈ કો’ક હતી. આહા..હા...! એની સાથે એણે વિષય લીધો. (ત્યાંને ત્યાં) મરી ગયો ! રજા આપવાની હતી, બધી તૈયારી (થઈ ગયેલી) કે, જાઓ, હવે ! આ..હા..હા...! વિષયના વેગમાં, કામ કરનારી બાઈ હશે (તેની સાથે વિષય લીધો અને) ત્યાં મરી ગયો ! રજા થવાની હતી ત્યાં મરી ગયો ! એ વિષયના ‘દુઃખસંતાપના

વેગને નહિ સહી શકવાથી...' મરણ સુધી પણ... દેહ છૂટી જશે એમ લાગે ! આ વિષયમાં દેહ છૂટી જશે એમ લાગે તોપણ કરે !! આ..હા..હા...!

'કોની જેમ ? જળોની જેમ.' જળો લોહી ચૂસે, એટલું બધું ચૂસે કે એ મરી જાય, (શરીર) ફાટી જાય ! એટલું ચૂસે ! આ..હા..હા...! જળો થાય છે ને ? લોહી ચૂસે, એટલું ચૂસે (કે) પેટ ફાટી જાય ! ત્યાં સુધી ચૂસે. મરી જાય ત્યાં સુધી ચૂસે ! આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- દબાવીને (લોહી) કાઢી નાખે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ પછી કાઢે. પછી બીજા કાઢે. એમને એમ જો રહેવા દે તો મરી જાય તરત જ ! એનું કારણ છે, કેમકે બીજાનું લોહી મૂકવું હોય ને એટલે કાઢે. એનું પેટ તો એટલું (ફૂલી) ગયું હોય કે, ફાટી જાય, ફટ ! આ..હા..હા...! એમ દુઃખના સંતાપને સહી શકવાને સમર્થ નહિ હોવાથી મરણ સુધીના વેગને પણ (ગણકાર્યા વિના) વિષયના ભોગને ભોગવે છે ! આ..હા..હા...!

'જેમ જળો, તૃષ્ણા જેનું બીજ છે એવા વિજય પામતા દુઃખાંકુર વડે કમશઃ આકાંત થતી હોવાથી,....' (અર્થાત) લોહી પીને કમશ પેટ ફાટતું હોવાથી.. આ..હા..હા...! 'ખરાબ લોહીને ઇચ્છતી અને તેને જ ભોગવતી થકી...' આ..હા..હા...! 'વિનાશપર્યંત ક્લેશ પામે છે,....' મરી જાય ત્યાં સુધી એ લોહી પીવે ! આ..હા..હા...! વાત સૂક્ષ્મ છે પણ વાત મુદાની છે. આ..હા...! પર તરફના આબરૂમાં, ભોગમાં, વિગેરે(માં દોડીને દુઃખ ભોગવે છે.) આ..હા..હા...! ક્યાં સુધી ? કે, મરણના છેડા આવ્યા હવે. તોપણ એ તૃષ્ણાના સંતાપને સહી શકતો નથી, ભોગવે છે. મરી જશે તોપણ ભોગવે છે ! આ..હા..હા...!

'દુઃખાંકુર વડે...' છે ? 'તૃષ્ણા જેનું બીજ છે એવા વિજય પામતા દુઃખાંકુર વડે કમશઃ આકાંત થતી હોવાથી,....' જળો ! 'ખરાબ લોહીને ઇચ્છતી અને તેને જ ભોગવતી થકી વિનાશપર્યંત ક્લેશ પામે છે, તેમ આ પુણ્યશાળીઓ પણ...' જોયું ? પુણ્યશાળીઓ ! પચાસ-પચાસ કરોડ ને અબજ ને બે અબજ - ધૂડ ! 'પુણ્યશાળીઓ પણ, પાપશાળીઓની માફક,....' આ..હા..હા...! ગરીબ જે પાપશાળી છે એની માફક. આ..હા..હા...! 'તૃષ્ણા જેનું બીજ છે એવા વિજય પામતા દુઃખાંકુર વડે...' દુઃખનો ભાવ વિજય પામે છે, દુઃખની પ્રસિદ્ધિ થાય છે, દુઃખ વેદે છે. આ..હા..હા...! 'કમશઃ આકાંત થતા હોવાથી,....' એટલું બધું દુઃખ ભોગવે કે, આકાંત થઈ જાય.

(એવા પુણ્યશાળીઓ) 'વિષયોને ઇચ્છતા અને તેમને જ ભોગવતા થકા વિનાશપર્યંત (- મરણ પામતાં સુધી) ક્લેશ પામે છે.' આ..હા..હા...! આ પુણ્યના ફળની વાતું કરે છે. પુણ્યશાળીઓ પણ પાપશાળીઓની માફક (દુઃખી છે). આ..હા..હા...! પાપશાળીઓ પણ જેમ તૃષ્ણાથી (દુઃખસંતાપનો) વેગ સહન નહિ થતા ત્યાં મરે છે એમ પુણ્યશાળીઓ પણ તૃષ્ણાના વેગમાં

મરણ પામે ત્યાં સુધી તૃષ્ણા છોડતા નથી. આ..હા..હા...! વાત બહુ સાદી છે પણ વાત મુદ્દાની છે.

શ્રોતા :- તૃષ્ણા થાય છે કેમ ?

સમાધાન :- તૃષ્ણા કરે છે ત્યારે થાય છે. (પોતામાં) આનંદનું અસ્તિત્વ છે, સુખસાગરની હયાતી છે તેના તરફનો એને વિશ્વાસ નથી. તેથી તેને એ પુણ્યફળમાં વિશ્વાસ છે કે, આને લઈને અમે સુખી છીએ ! પુણ્યશાળી છીએ. આહા..હા...!

આ..હા...! ‘પુણ્યશાળીઓ પણ, પાપશાળીઓની માફક,...’ આ..હા..હા...! ‘તૃષ્ણા જેનું બીજ છે એવા વિજય પામતા દુઃખાંકુર...’ ત્યાં તો દુઃખની ઉત્પત્તિનો વિજય છે. આ..હા...! આકરું કામ બહુ ! વસ્તુ તો જેવી હોય એવી વર્ણવાય. વર્ણન તો જેવું હોય એવું થાય ને ! આ..હા...! ‘વિષયોને ઇચ્છતા અને તેમને જ ભોગવતા થકા વિનાશપર્યંત (-મરણ પામતાં સુધી) ક્લેશ પામે છે.’ ઠેઠ સુધી ક્લેશ પામે, છતાં તેનાથી પાછો વળે નહિ. એ પુણ્યના ફળ જ એવા છે, કહે છે. એમાં તૃષ્ણા જ હોય અને દુઃખ જ હોય, એમ (કહેવું છે). આ..હા..હા...!

ભગવાનઆત્માના આનંદનું ફળ, એનો અંતર વિશ્વાસ, સત્તાનો, સુખનો અને જ્ઞાન. ને આનંદનો વિશ્વાસ (છે) એને લઈને એ (જ્ઞાની) સુખી છે. (જ્ઞાનીને) વિષયતૃષ્ણાનો વેગ આવે, છતાં એમાં તણાઈ ન જાય, એકમેક ન થાય, તેને ત્મિત્ર રાખે. આ..હા..હા...! રાગ આવે પણ સુખના સાગરનો વિશ્વાસ હોવાથી એ રાગના દુઃખને હેય તરીકે (જાણે છે). જ્ઞાનધારામાં રાગધારાને ભેળવે નહિ. આ..હા...! અજ્ઞાની તો એકલી તૃષ્ણાધારામાં (વહે છે). આ..હા..હા...!

‘આથી પુણ્યો સુખાભાસ એવા...’ પુણ્ય છે તે સુખાભાસ – સુખ જેવો દેખાવ આવે. ‘એવા દુઃખનાં જ સાધન છે.’ દુઃખના જ સાધન છે. આ..હા...! કહો ! પચીસ-પચાસ લાખ, કરોડ રૂપિયા મળે (એ) દુઃખનાં સાધન છે.

શ્રોતા :- અનુકૂળતા મળે તોપણ ?

સમાધાન :- ક્યાં હતી પણ ? ઇ સુખના સાધન જ ક્યાં છે ? આહા..હા...! કીધું નહોતું ? હમણાં એક ‘મુંબઈ’માં આવ્યો હતો. પચાસ કરોડ રૂપિયા ! વૈષ્ણવ છે, ઘરે (બૈરા બધા) જૈન છે. આવ્યા હતા, બચારા પણ કાંઈ સૂઝ નહિ. મોટા-મોટા કરોડો રૂપિયાના તો રહેવાના મકાનો ! કરોડોના મકાન ! આ..હા..હા...! અને હૂંફ... હૂંફ... આમ બધી ! બધા સગાંવહાલાં પણ એને મોટી નજરે જોવે. આ..હા..હા...! આપણો (સગો) પચાસ કરોડનો આસામી ! એ પુણ્યશાળીઓ, પાપશાળીઓની માફક વિષયોને ઇચ્છતા અને તેને ભોગવતા મરણ સુધીના ક્લેશને પામે છે. આ..હા..હા...! દેહ છૂટવાના ટાણા આવે તોપણ (વિષયને ભોગવે) ! આહા..હા...!

‘વાવડી’ છે, ‘વાવડી’ નથી ? ‘રાણપર’ પાસે. (ત્યાં) એક વાર એક માણસ હતો, મરવાની તૈયારી (હતી). એમાં તાકડે તે દી’ અમે ત્યાં ગયા. એટલે બીજા બધાએ કહ્યું કે, ‘મહારાજ આજે જ તાકડે આવ્યા છે (તો) બાધા લ્યો, બાધા !’ આમ મરવાની તૈયારી ! આ..હા...! તો કહે, ‘મારો ભાવ થતો નથી.’ અને એ (જ) રાતે મરી ગયો. દિવસે અમે ગયા હતા. ગામડામાં તો એક દી’ રહીએ ને ! મૂળ ત્રિકમની ‘વાવડી’ છે ને ? ‘વાવડી’, ‘રાણપર’ પાસે. એક દિવસ રહેવાનું હોય. એથી પેલા કહ્યું કે, ‘મહારાજ તાકડે આવ્યા છે અને દેહ છૂટવાનું (ટાણું છે તો કાંઈક બાધા લો).’ એવો કોઈક આકરો રોગ હતો. દેહ છૂટી જવાનો, મરી જવાનો નક્કી થઈ ગયેલું. (બીજાઓએ) એમ કહ્યું કે, ‘અત્યારે બાધા એક દી’ લ્યો તમે !’ આ..હા..હા...! (એને એમ હતું કે) કોણ જાણે આમાંથી વળી સાજો થઈ જાવ (તો) ! આહા..હા...! ઘણાં અનુભવમાં આવ્યા છીએ ને ! જોડે મકાનમાં ઉતર્યા હતા, નાનો અપાસરો હતો, રાતના બાર વાગે સાંભળ્યું કે, દેહ છૂટી ગયો ! દિવસે ‘ના’ પાડી, રાતે ખલાસ થઈ ગયો ! આહા..હા...! બધાએ એને કહ્યું કે, ‘અત્યારે રોગ છે, મહારાજ આવ્યા છે તાકડે...’ અરે...! પણ કેમ છૂટે ? કદાચિત્ હજી આમ છે (પણ) આમાંથી સારુ થાય તો ? (બાધા લીધી હોય તો ભોગવી ન શકાય !) અર..ર..ર...! છેલ્લી સ્થિતિ આમ ! જળંધર કે ભગંદર કંઈક મોટું હતું, પેટ ફાટી ગયું હતું અને આમ મરવાની તૈયારી ! અરે...! ક્યાં સુધી ? સડેલા ગંધડા ગંધાય ને એવું એનું ગંધાતું શરીર ! એવું અંદર સડી ગયેલું શરીર ! જોડે ઊભેલાને ગંધાય ! અમે ગયા હતા. જોડે ઊભા રહ્યા હતા. આ..હા..હા...! એણે તૃષ્ણા વાવી છે, બાપા ! (તો) એમાંથી ફાટે શું ? તૃષ્ણા ફાટશે, દુઃખના અંકુર ફાટશે. આહા..હા...! યાહે તો દીકરા સારા થયા હોય, બાયડી ઠીક હોય, પૈસા ઠીક હોય, પાંચ-પચીસ લાખના સારા મકાન હોય, વેપાર સારો ધમધોકાર ચાલતો હોય, ઉદ્યોગપતિ (કહેવાતો હોય) ! આહા..હા...! એ તૃષ્ણા(ને કારણે) મરતા સુધી પણ દુઃખી થશે. આ..હા...!

‘આથી પુણ્યો સુખાભાસ...’ સુખી છે એવો આભાસ (છે). આહા..હા...! સુખી છે નહિ, સુખીનો આભાસ (છે). ‘એવા દુઃખનાં જ સાધન છે.’ એ પુણ્ય દુઃખના જ સાધન છે. આ..હા..હા...! એ શુભઉપયોગ – દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, તપનો શુભઉપયોગ દુઃખના સાધન છે. એને અહીં (અજ્ઞાની) ધર્મના સાધન (કહે) ! ‘પુણ્યો સુખાભાસ એવા દુઃખનાં જ સાધન છે.’ આ..હા..હા...! પાપ જેમ દુઃખના સાધન છે, એમ પુણ્ય દુઃખના જ સાધન છે. બેમાં કાંઈ ફેર નથી, એમ કહે છે. આ..હા..હા...! ૭૭ (ગાથામાં) એ આવશે. શુભ અને અશુભભાવમાં જરી પણ વિશેષ માનશે કે, અશુભ કરતાં શુભ કાંઈક ઠીક છે, એમ વિશેષ માનશે (તો) એ મિથ્યાદૃષ્ટિ ‘મોહસંછળ્ણો ઘોરમપારં સંસારં હિંદિ’ નરક અને નિગોદમાં રખડશે.

અર..ર..ર...! આ..હા..હા...! ૭૭માં આવશે. દિગંબર સંતો આમ જાહેર કરે છે. જગતની એને પડી નથી કે, આ અબજોપતિને દુઃખ થશે તો નહિ (સાંભળો) ! આ..હા..હા...!

‘પદ્મનંદી પંચવિંશતિ’માં ‘બ્રહ્મચર્ય’નો અધિકાર વર્ણવ્યો. દિગંબર સંત ! આ..હા..હા...! સિદ્ધની નાતમાં ભળેલા ! આ..હા..હા...! વેદનમાં જેને અતીન્દ્રિય આનંદના ઊભરા આવે ! આ..હા..હા...! એ સંતો એમ કહે કે, બ્રહ્મચર્ય નામ ધર્મ નામ આનંદમાં ચરવું એનું નામ બ્રહ્મચર્ય (છે). શરીરથી બાળબ્રહ્મચારી તરીકે બ્રહ્મચર્ય પાળવું એ પણ બ્રહ્મચર્ય નહિ. એ પણ એક શુભરાગ છે. આ..હા..હા...! સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને બ્રહ્મચર્ય પાળવું એ પણ એક શુભરાગ છે. આ..હા..હા...! ખૂબ વર્ણન કર્યું ! બ્રહ્મ નામ આનંદ. પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ ! એમાં ચરવું, એમાં રમવું, એમાં લીન થવું એને અહીંયાં બ્રહ્મચર્ય કહે છે. આ..હા..હા...! પછી એમ કહ્યું કે, અરે... જુવાનો ! તમારા જુવાન શરીર અને પાંચ-પચીસ લાખ મળ્યા હોય, એમાં આ વાત તમને ન ગોઠે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! જુવાની ફાટેલી હોય, પૈસા હોય, બાયડી-છોકરા પણ સારા મળ્યા હોય, થયા હોય, આ..હા...! તમને અમારી આ વાત... જુવાનો ! ન રુચે તો પ્રભુ, માફ કરજો ! મુનિ પાસેથી શું આશા રાખશો ? આ..હા..હા...! મુનિરાજ એમ કહે છે. માફ કરજો ! અમારી પાસે બીજી શું આશા રાખશો ? આ..હા..હા...!

એમ અહીંયાં ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કહે છે કે, પુણ્યશાળીઓ પાપશાળીઓની પેઠે... આ..હા..હા...! દુઃખના જ સાધનવાળા છે. આ..હા..હા...! તમને વર્તમાનમાં બાહ્યમાં પૈસાના પ્રેમમાં આ વાત ન રુચે, ન ગોઠે તો માફ કરજો, પ્રભુ ! અમારી પાસે શું આશા રાખશો ? આ..હા..હા...! અમે તો સંત આચાર્ય છીએ, બ્રહ્મચર્ય અને પુણ્યના ત્યાગી છીએ, શુભભાવના ત્યાગી છીએ. આ..હા..હા...! બહારના ત્યાગી નહિ, બહારના ત્યાગ-ગ્રહણ તો આત્મામાં છે નહિ. આ..હા..હા...! શુભભાવના પણ ત્યાગી છીએ એમ કહેવું એ પણ હજી વ્યવહાર છે, કહે છે. આ..હા..હા...! અમારું સ્વરૂપ છે એ શુભરૂપે થતું જ નથી, એવો જ ભગવાન છે. આ..હા..હા...!

અમારો નાથ પ્રભુ ચૈતન્યબ્રહ્મ આનંદકંદ છે, એ દ્રવ્યસ્વભાવ, શુભ એટલે દયા, દાનના શુભભાવ, એ રૂપે એ થતો જ નથી, થયો જ નથી. આ..હા..હા...! આ..હા..હા...! એવા આત્માને પુણ્ય છે એ દુઃખના સાધન છે, સુખના સાધન જરીયે નથી. અનુકૂળ સાધન મળશે – મનુષ્યપણું મળશે, પાંચ ઇન્દ્રિય મળશે. અરે...! દેવ, ગુરુ અને શાસ્ત્ર મળશે ! પણ એથી શું ? એ તો પરદ્રવ્ય છે. આ..હા..હા...! પરદ્રવ્ય તરફમાં વલણ રહે છે ત્યાં સુધી તો રાગ છે. આ..હા..હા...! પુણ્યના ફળમાં તો રાગ અને દુઃખ થાશે. ભગવાનને સાંભળવા જઈશ તો રાગ થશે. આ..હા..હા...! બહુ વાતું આકરી !

ભાવાર્થ :- 'જેમને સમસ્તવિકલ્પજાળ રહિત પરમસમાધિથી ઉત્પન્ન...' એ પુણ્ય કેવું છે, એમ હવે કહે છે. 'સમસ્તવિકલ્પજાળ રહિત પરમસમાધિથી ઉત્પન્ન સુખામૃતરૂપ,....' સુખરૂપી અમૃત ભગવાનઆત્મા ! આ..હા..હા...! 'સર્વ આત્મપ્રદેશે...' અસંખ્ય પ્રદેશે આ..હા..હા...! 'પરમ-આહ્લાદભૂત...' પરમ આહ્લાદ - આનંદરૂપ, સુખરૂપ (આહ્લાદભૂત) 'સ્વરૂપતૃપ્તિ વર્તતી નથી...' જેને આવા પરમ-આહ્લાદરૂપ સ્વરૂપતૃપ્તિ વર્તતી નથી... આ..હા..હા...! એવાને આ તૃષ્ણા હોય છે, એમ કહે છે. આ..હા..હા...!

'એવા સમસ્ત સંસારી જીવોને નિરંતર વિષયતૃષ્ણા વ્યક્ત કે અવ્યક્તપણે વર્તે જ છે.' 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકાનું નાખ્યું (છે). સમસ્ત સંસારી જીવને - જેને અંદર સમસ્ત વિકલ્પજાળરહિત પરમ શાંતિથી ઉત્પન્ન સુખામૃત એવો સર્વ આત્મપ્રદેશે પરમ-આહ્લાદ(રૂપ) આનંદની તૃપ્તિ જેને નથી. એ દ્રવ્યલિંગી સાધુ ભલે હો ! આ..હા..હા...! નગ્ન હોય, અઠાવીસ મૂળગુણ પાળતો હોય, પંચ મહાવ્રત નિરતિયાર પાળતો હોય... આહા..હા...! એ વ્યક્ત કે અવ્યક્ત (એટલે) કોઈને પ્રગટ દેખાય અને એને સૂક્ષ્મપણે પણ તૃષ્ણા છે. આહા..હા...! વિષયતૃષ્ણા એટલે પરપદાર્થ તરફની તૃષ્ણાનો ભાવ કો'કને સૂક્ષ્મ છે અને કો'કને સ્થૂળ છે. આ..હા..હા...! મુનિ થઈને નવમી ગ્રૈવેયક જાય એને અવ્યક્તપણે રાગ - તૃષ્ણા વર્તે. આ..હા..હા...!

ભગવાન અમૃતસ્વરૂપ ! એના તરફનો ઝુકાવ નથી એને સ્વરૂપની તૃપ્તિ વર્તતી નથી તેથી તેને વ્યક્તપણે કે અવ્યક્તપણે.... છે ? વિષયતૃષ્ણા જ નથી. અહીં આ બાજુનું વલણ નથી તો એને (પર) બાજુનું વલણ છે, એમ કહે છે. આ..હા..હા...! ભગવાન સમરસી તૃપ્ત પ્રભુ ! એનાથી જે રહિત છે તે બધા સંસારીપ્રાણી વ્યક્ત કે અવ્યક્ત... આ..હા..હા...! વિષયતૃષ્ણાપણે બાહ્ય પદાર્થના વલણપણે (જ વર્તી રહ્યા છે). આ..હા..હા...! ('સમયસાર'ની) ૩૧ ગાથામાં તો ભગવાન અને ભગવાનની વાણીને ઇન્દ્રિય (કીધાં) ! આ..હા..હા...! પુણ્યશાળીને એ મળે પણ અવ્યક્તપણે અંદર તૃષ્ણા છે. રાગ છે, રાગ ! ભગવાન પ્રત્યેનો રાગ અને વાણી પ્રત્યેનો રાગ ! આ..હા..હા...!

'તે તૃષ્ણારૂપી બીજ...' વ્યક્તપણે કે અવ્યક્તપણે પરદ્રવ્ય તરફની તૃષ્ણા 'વર્તે જ છે.' આ..હા..હા...! પરમ સમાધિ(થી ઉત્પન્ન) આત્માની તૃપ્તિ જેને નથી, આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદની તૃપ્તિ જેને નથી તેને સૂક્ષ્મપણે વ્યક્તપણે (કે) અવ્યક્તપણે (તૃષ્ણા વર્તે જ છે). બહારથી એમ દેખાય કે, આ તો ત્યાગી છે, પંચ મહાવ્રત પાળે છે, હજારો રાણી છોડી છે, પણ અંદરમાં વસ્તુની તૃપ્તિ નથી તેથી તેને રાગની તૃષ્ણા ઊભી જ છે. આ..હા..હા...! ભલે એ પંચ મહાવ્રતના પરિણામ હોય પણ એ બધી બાહ્યના વિષયની તૃષ્ણા છે. બાહ્ય

પદાર્થની એ વૃત્તિ છે. આહા..હા...! આવું આકરું લાગે ! આ..હા...!

આવી વસ્તુના સુખની તૃપ્તિ જેને નથી વર્તતી - (એ) 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની (ટીકાની) વાત છે. 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની છે ને ? 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકામાં છે. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા ! અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય શાંતિનો સાગર તેના તરફની જેને તૃપ્તિ વર્તતી નથી, તેના તરફનો જેને કલ્યાણ અને સંતોષ થયો નથી, એને અંદર વ્યક્તપણે કે અવ્યક્તપણે, પ્રસિદ્ધપણે હો કે અપ્રસિદ્ધપણે હો... આ..હા..હા...! પણ દિગ્મંતૃષ્ણા એટલે બાહ્ય પદાર્થ તરફની તૃષ્ણા ત્યાં ઊભી જ છે. અંતર તત્ત્વ તરફની જ્યાં તૃપ્તિ નથી તેથી બાહ્ય પદાર્થ તરફ (તૃષ્ણા વર્તે જ છે). ચાહે તો ત્રણલોકનો નાથ હોય... આ..હા..હા...! પણ એ પરપદાર્થ છે. પુણ્યને લઈને સંયોગ થાય, એની પણ ઇચ્છા અને તૃષ્ણા વર્તે (છે). આ..હા..હા...!

'તે તૃષ્ણારૂપી બીજ કમશઃ અંકુરરૂપ થઈ...' એ બીજ ફાટ્યું ! 'દુઃખવૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામતાં,....' આ..હા..હા...! દુઃખના વૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામતાં. આ..હા..હા...! આવું તો બાવા થઈ જાય તો થાય, એમ કહે. બાવો જ છે, બાપુ ! આ..હા..હા...! સવારમાં નહોતું આવ્યું ? એ તો એવો જ આનંદકંદ પ્રભુ છે. તીર્થંકરગોત્ર બાંધે એવા વિકલ્પની સાથે પણ જેને સંબંધ નથી. જેને એની સાથે સંબંધ નથી. જેને એની પર્યાય સાથે સંબંધ નથી, એવો જે દ્રવ્ય-વસ્તુ ભગવાન ! એની જેને અંતરમાં તૃપ્તિ અને સન્મુખતા નથી, એને પર તરફના વલણવાળી પરદ્રવ્યની તૃષ્ણા ઊંડે... ઊંડે... ઊભી છે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- ધ્રુવ પદાર્થની ઇચ્છા કરે તો ?

સમાધાન :- એને છે જ ક્યાં ? ઇચ્છા કરે તોપણ એને ધ્રુવ છે ક્યાં ? અંદર તૃપ્તિ નથી. ધ્રુવનું વેદન નથી એટલે એ તરફનું વલણ જ નથી. એમ કહ્યું ને ? કીધું નહિ ? 'સ્વરૂપતૃપ્તિ વર્તતી નથી' એમ કીધું ને ? ધ્રુવ તરફ વળે તો સ્વરૂપતૃપ્તિ વર્તે. આ..હા...! પછી કાંઈ રાગાદિ આવે તો એને સુખબુદ્ધિમાં નથી. એ દુઃખમાં છે. આહા..હા...!

સમકિતી - ૯૬ હજાર સ્ત્રી ! ક્ષાયિક સમકિતી ! 'શ્રેણિકરાજા' ! હજારો રાણી ! પણ એ રાગ અને દુઃખરૂપ (જાણે છે). એ તૃષ્ણાનું બીજ દુઃખ (અનુભવે છે). મારી તૃપ્તિથી તે ભિન્ન ચીજ છે. મારા આનંદની તૃપ્તિથી તે ભિન્ન ચીજ છે અને જે આનંદની તૃપ્તિથી ભિન્ન છે એને પોતે એકપણે કેમ માને ? જે આનંદની તૃપ્તિથી ભિન્ન છે તેને સ્વામીપણે કેમ કરે ? આહા..હા...! પોતાના આનંદની તૃપ્તિથી જે ભિન્ન છે તેને કરવાલાયકપણે કરે કેમ ? કરવાલાયક છે એમ કરીને કરે કેમ ? આ..હા..હા...! ભારે કામ !

(અહીંયાં કહે છે) 'દુઃખવૃક્ષરૂપે વૃદ્ધિ પામતાં, એ રીતે દુઃખદાહનો વેગ અસહ્ય થતાં,....' દુઃખસંતાપનો અર્થ છે ને નીચે ? દુઃખદાહ. દુઃખદાહનો વેગ. પુણ્યના ફળમાં એની તૃષ્ણા

છે. આ લઈ ને આ ભોગવું ને આ મેળવું ને દુકાન વધારે કરું, બે કરોડની પેદાશ છે એને પાંચ કરોડની કરું...! આહા..હા...! જળો જેમ માઠું લોહી (પીને) મરવાની તૈયારી થાય... આ..હા..હા...! એમ જેને આત્માના આનંદની તૃપ્તિ નથી તેને બહારના પરપદાર્થ (તરફના) વિષયના વલણમાં દુઃખના અંકુર જ ઉત્પન્ન થાય છે. આ..હા..હા...!

હવે આ લોકો એમ કહે છે કે, શુભભાવ સાધન છે. પાધરું શુદ્ધ ન થાય ! અહીં કહે છે કે, પાધરું નિરપેક્ષ જ શુદ્ધ થાય. વસ્તુ અખંડ પૂર્ણ પડી જ છે, એની પ્રાપ્તિ માટે પરની કોઈ અપેક્ષા છે જ નહિ. વ્યવહાર રત્નત્રયની કે અંદર આ ગુણી આવો છે અને એનો ગુણ આનંદ છે, એવા વિકલ્પની પણ જેને અપેક્ષા નથી. એવું એ તત્ત્વ છે. આ..હા..હા...! આવી વાતું આવે ત્યારે એમ કહે કે, 'સોનગઢવાળા' એકલી નિશ્ચયની વાતું કરે છે. વ્યવહારનું કરવું અને એના ફળ(ની કોઈ વાત કરતા નથી). આ વ્યવહારનું ફળ આવે છે ને ? આ..હા..હા...!

વીતરાગસ્વભાવથી ભરેલો, અનાકુળ આનંદનો સાગર ! તેની જેને તૃપ્તિ નથી, સ્વરૂપની તૃપ્તિ નથી, સ્વરૂપની તૃપ્તિ નથી... આ..હા..હા...! એને પરપદાર્થ તરફના વલણનો સૂક્ષ્મ કે અસૂક્ષ્મ, વ્યક્ત કે અવ્યક્ત રાગ - તૃષ્ણા રહે છે, (એમ) કહે છે. આહા..હા...! બહારમાં પ્રસિદ્ધ પામે કે ન પામે પણ અંદર અવ્યક્તપણે પરપદાર્થ (તરફની તૃષ્ણા હોય જ છે). સ્વપદાર્થ પ્રત્યેની જ્યાં તૃપ્તિ નથી (ત્યાં તૃષ્ણા વર્તે જ છે). આ..હા..હા...!

'કુંદકુંદાચાર્યદેવે' કહ્યું ને ? 'પરદવાદો દુર્ગઈ' 'કુંદકુંદાચાર્ય' પોતે કહે અને ભગવાન પોતે કહે - સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય છોડીને કોઈપણ પરદ્રવ્ય તરફ તું જઈશ... ભલે દેવ, ગુરુ અને શાસ્ત્ર તરફ (જા) પણ એ રાગ છે અને રાગ છે એ પુણ્ય છે અને પુણ્યની તૃષ્ણા દુઃખને વધારનાર છે. આ..હા..હા...! આવી વાત કેમ બેસે ? માણસને એકાંત લાગે ને ! તેથી (એમ કહે કે) 'સોનગઢ'નો પંથ એકાંત છે ! કહે, બિચારા...!

શ્રોતા :- આવું ભાસશે તો કોઈ વ્યવહાર નહિ કરે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વ્યવહાર આવ્યા વિના રહેશે નહિ. પૂર્ણ ન હોય એને વ્યવહાર આવે, પણ છે એ દુઃખદાયક. પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય એમાં વ્યવહાર આવે. અરે...! અશુભરાગ પણ આવે. આ..હા..હા...! રૌદ્રધ્યાન પણ આવે છતાં તેમાં સુખબુદ્ધિ નથી, દુઃખબુદ્ધિ છે. આ..હા...! તેથી તેમાં તેને સંતોષ નથી પણ અસંતોષ છે. સંતોષ તો આત્મામાં છે. ('સમયસાર'ની) ૨૦૬ ગાથામાં ન આવ્યું ? કલ્યાણ, તૃપ્તિ અને સંતોષ. 'નિર્જરા અધિકાર' ૨૦૬ ગાથા. રાગ થાય, પણ એ દુઃખદાયક છે. દુઃખદાયક એટલે દુઃખદાતા. આ..હા..હા...! રાગ એ દુઃખદાતા છે, ભગવાનઆત્મા સુખદાતા છે. પુણ્યનો ભાવ પણ દુઃખદાતા ! સાંભળવું કઠણ પડે. અનાદિકાળથી રખડે છે. આ..હા..હા...! ક્યાંક... ક્યાંક... ક્યાંક... અટકીને ચોરાશીના અવતાર

અથ પુનરપિ પુણ્યજન્યસ્યેન્દ્રિયસુખસ્ય બહુધા દુઃખત્વમુદ્યોતયતિ -

સપરં બાધાસહિદં વિચ્છિન્નં બંધકારણં વિસમં ।

જં ઇંદિએહિં લઢ્ઢં તં સોઘ્ઘં દુઘ્ઘમેવ તહા ॥૭૬॥

સપરં બાધાસહિતં ઘિચ્છિન્નં બન્ધકારણં વિષમમ્ ।

યદિન્દ્રિયૈર્લઘ્ઘં તત્સૌઘ્ઘં દુઃખમેવ તથા ॥૭૬॥

સપરત્વાત્ બાધાસહિતત્વાત્ વિચ્છિન્નત્વાત્ બન્ધકારણત્વાત્ વિષમત્વાચ્ચ પુણ્યજન્યમપીન્દ્રિયસુખં દુઃખમેવ સ્યાત્ । સપરં હિ સત્ પરપ્રત્યયત્વાત્ પરાધીનતયા, બાધાસહિતં હિ સદશનાયોદન્યાવૃષસ્યાદિભિસ્તૃષ્ણાવ્યક્તિભિરુપેતત્વાત્ અત્યન્તાકુલતયા, વિચ્છિન્નં હિ સદસદ્દેઘોદયપ્રચ્યાવિતસદ્દેઘોદયપ્રવૃત્તતયાઽનુભવત્વાદુદ્ભૂતવિપક્ષતયા, બન્ધકારણં હિ સદ્વિષયોપભોગમાર્ગાનુલગ્નરાગાદિદોષસેનાનુસારસંગચ્છમાનઘનકર્મપાંસુપટલત્વાદુદર્કદુઃસહતયા, વિષમં હિ સદભિવૃદ્ધિપરિહાણિપરિણતત્વાદત્યન્તવિસંષ્ઠુલતયા ચ દુઃખમેવ ભવતિ । અથૈવં પુણ્યમપિ પાપવદ્દુઃખસાધનમાયાતમ્ ॥૭૬॥

છોડતો નથી. અને જેને ભવનો ભાવ છે, એ ભાવવાળા તો નરક અને નિગોદમાં પણ જશે. આ..હા..હા...!

હવે સરવાળો કરે છે 'માટે જેમને વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવે છે...' 'દુઃખદાહનો વેગ અસહ્ય થતાં, તે જીવો વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. માટે જેમને વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવે છે એવા દેવો સુધીના સમસ્ત સંસારીઓ દુઃખી જ છે.' દેવ દુઃખી ! આ..હા...! કરોડોપતિ દુઃખી ! અબજોપતિ દુઃખી ! આ..હા..હા...! એક હુકમ કરે ત્યાં હજાર તૈયાર થઈ જાય. (એ સુખી) કે દુઃખી ? એ પરપદાર્થની તરફ વલણ છે. એ તો પરપદાર્થની તૃષ્ણા છે, બાપુ ! આ..હા..હા...! સ્વપદાર્થની તૃપ્તિ નથી, તે પરપદાર્થની તૃષ્ણા છે. આ..હા..હા...! 'દેવો સુધીના સમસ્ત સંસારીઓ દુઃખી જ છે.'

'આ રીતે દુઃખભાવ જ પુણ્યોને-પુણ્યજનિત સામગ્રીને-' આહા..હા...! દુઃખભાવ જ પુણ્યોને એટલે પુણ્યજનિત સામગ્રીને 'અવલંબતો હોવાથી,...' લ્યો, અહીં તો સામગ્રી આવી, ભાઈ ! પુણ્યને લઈને સામગ્રી આવી. 'આ રીતે દુઃખભાવ જ પુણ્યોને...' એટલે કે 'પુણ્યજનિત સામગ્રીને-' લીટી કરીને એનો અર્થ કર્યો. પુણ્યને એટલે પુણ્યજનિત સામગ્રીને. એટલે કે એને 'અવલંબતો

અથ પુનરપિ પુણ્યોત્પન્નસ્યેન્દ્રિયસુખસ્ય બહુધા દુઃખત્વં પ્રકાશયતિ - સપરં સહ પરદ્રવ્યાપેક્ષયા વર્તતે સપરં ભવતીન્દ્રિયસુખં, પારમાર્થિકસુખ તુ પરદ્રવ્યનિરપેક્ષત્વાદાત્માધીનં ભવતિ। બાધાસહિયં તીવ્રક્ષુધાતૃષ્ણાદ્યનેકબાધાસહિતત્વાદ્વાધાસહિતમિન્દ્રિયસુખં, નિજાત્મસુખં તુ પૂર્વોક્તસમસ્ત-બાધારહિતત્વાદવ્યાબાધમ્। વિચ્છિન્નં પ્રતિપક્ષભૂતાસાતોદયેન સહિતત્વાદ્વિચ્છિન્નં સ્નાન્તરિતં ભવતીન્દ્રિયસુખં, અતીન્દ્રિયસુખં તુ પ્રતિપક્ષભૂતાસાતોદયાભાવાન્નિરન્તરમ્। બંધકારણં દૃષ્ટશ્રુતાનુ-ભૂતભોગાકાઙ્ક્ષાપ્રમૃત્યનેકાપધ્યાનવશેન ભાવિનરકાદિદુઃખોત્પાદકકર્મબન્ધોત્પાદકત્વા-દ્વન્ધકારણમિન્દ્રિયસુખં, અતીન્દ્રિયસુખં તુ સર્વાપધ્યાનરહિતત્વાદબન્ધકારણમ્। વિસમં વિગતઃ શમઃ પરમોપશમો યત્ર તદ્વિષમમતૃપ્તિકરં હાનિવૃદ્ધિસહિતત્વાદ્વા વિષમં, અતીન્દ્રિયસુખં તુ પરમતૃપ્તિકરં હાનિવૃદ્ધિરહિતમ્। જં ઇન્દિયેહિં લઘ્વં તં સોઘ્યં દુઃખમેવ તદા યદિન્દ્રિયૈર્લઘ્વં સંસારસુખં તત્સુખં યથા પૂર્વોક્તપઞ્ચવિશેષણવિશિષ્ટં ભવતિ તથૈવ દુઃખમેવેત્યભિપ્રાયઃ ॥૭૬॥

હવે ફરીને પણ પુણ્યજન્ય ઇન્દ્રિયસુખનું ઘણા પ્રકારે દુઃખપણું પ્રકાશે છે :-

પરયુક્ત, બાધાસહિત, ખંડિત, બંધકારણ, વિષમ છે;
જે ઇન્દ્રિયોથી લઘ્ય તે સુખ એ રીતે દુઃખ જ ખરે. ૭૬.

અન્વયાર્થ :- [યત્] જે [ઇન્દ્રિયૈઃ લઘ્વં] ઇન્દ્રિયોથી પ્રાપ્ત થાય છે, [તત્ સૌખ્યં] તે સુખ [સપરં] પરના સંબંધવાળું, [બાધાસહિતં] બાધાસહિત, [વિચ્છિન્નં] વિચ્છિન્ન, [બન્ધકારણં] બંધનું કારણ [વિષમં] અને વિષમ છે; [તથા] એ રીતે [દુઃખમ્ એવ] તે દુઃખ જ છે.

હોવાથી,...' આ..હા..હા...! (અર્થાત્) પરદ્રવ્યના વલણવાળો હોવાથી 'પુણ્યો સુખાભાસ એવા દુઃખનાં જ આલંબન-સાધન છે.' એ બધા પુણ્ય છે એ સુખના આભાસ જેવા (છે). આ..હા..હા...! કરોડોપતિ સુખી દેખાય, બંગલા (હોય), આ..હા..હા...! ત્રણ-ત્રણ મખમલના ગાદલા ઉપર સૂવે ! માથે પંખા ફરે ! કહે છે કે, બધા દુઃખીના ડાળિયા છે બચારા ! આહા..હા...! ત્યારે તો આ લાવ.. આ લાવ... આ લાવ... (કરે છે).

'પુણ્યજનિત સામગ્રીને - અવલંબતો હોવાથી, પુણ્યો સુખાભાસ એવા દુઃખનાં જ આલંબન-સાધન છે.' આ..હા..હા...! એ ૭૫ (ગાથા પૂરી) થઈ. એક-એક ગાથા અલૌકિક છે ! દૃષ્ટિ ફેરવવાની વાત છે. પુણ્યના ફળ તરીકે પરદ્રવ્ય તરફ વલણ છે, એ બધું દુઃખ છે, કહે

ટીકા :- પરના સંબંધવાળું હોવાથી, બાધાસહિત હોવાથી વિચ્છિન્ન (તૂટક) હોવાથી, બંધનું કારણ હોવાથી અને વિષમ હોવાથી, ઇન્દ્રિયસુખ-પુણ્યજન્ય હોવા છતાં પણ દુઃખ જ છે.

ઇન્દ્રિયસુખ (૧) ‘પરના સંબંધવાળું’ હોતું થકું પરાશ્રયપણાને લીધે પરાધીન છે, (૨) ‘બાધાસહિત’ હોતું થકું ખાવાની ઇચ્છા, પાણી પીવાની ઇચ્છા, મૈથુનની ઇચ્છા ઇત્યાદિ તૃષ્ણાવ્યક્તિઓ (–તૃષ્ણાની પ્રગટતાઓ) સહિત હોવાને લીધે અત્યંત આકુળ છે, (૩) ‘વિચ્છિન્ન’ હોતું થકું અશાતાવેદનીયનો ઉદય જેને ચ્યુત કરે છે એવા શાતાવેદનીયના ઉદય વડે પ્રવર્તતું અનુભવમાં આવતું હોવાને લીધે વિપક્ષની ઉત્પત્તિવાળું છે, (૪) ‘બંધનું કારણ’ હોતું થકું વિષયોપભોગના માર્ગને લાગેલી (–વળગેલી) રાગાદિ દોષોની સેના અનુસાર કર્મરજનાં ધન પટલનો સંબંધ થતો હોવાને લીધે પરિણામે દુઃસહ છે, અને (૫) ‘વિષમ’ હોતું થકું હાનિવૃદ્ધિમાં પરિણમતું હોવાને લીધે અત્યંત અસ્થિર છે; માટે તે (ઇન્દ્રિયસુખ) દુઃખ જ છે.

જો આમ છે (અર્થાત્ જો ઇન્દ્રિયસુખ દુઃખ જ છે) તો પુણ્ય પણ, પાપની જેમ, દુઃખનું સાધન છે એમ ફલિત થયું.

ભાવાર્થ :- ઇન્દ્રિયસુખ દુઃખ જ છે, કારણ કે તે પરાધીન છે, અત્યંત આકુળ છે, વિપક્ષની (–વિરોધીની) ઉત્પત્તિવાળું છે, પરિણામે દુઃસહ છે અને અત્યંત અસ્થિર છે.

આમાંથી એમ ફલિત થયું કે પુણ્ય પણ દુઃખનું જ સાધન છે. ૭૬.

છે. આહા..હા...! અહીં તો જરી બે લાખ, પાંચ લાખ પેદા થાય (ત્યાં એમ કહે કે), અમારે ધંધો સારો ચાલે છે ! એમ કહે કે નહિ ? ધંધો સારો ચાલે છે. છોકરાઓ રસ્તે ચડ્યા છે. શેને (રસ્તે) ? દુઃખને (રસ્તે ચડ્યા છે) ! આ..હા...! દુનિયાથી ઊલટું છે. આ..હા...!

‘હવે ફરીને પણ પુણ્યજન્ય ઇન્દ્રિયસુખનું ઘણા પ્રકારે દુઃખપણું પ્રકાશે છે :-’ પુણ્યજન્ય જે બાહ્ય ઇન્દ્રિયસુખ છે એને ઘણા પ્રકારે દુઃખપણું પ્રકાશે છે. આહા..હા...!

સપરં બાધાસહિદં વિચ્છિણ્ણં બંધકારણં વિસમં ।

જં ઇંદિણ્ણિં લઘ્દં તં સોક્ષ્ણં દુક્ષ્ણમેવ તહા ॥૭૬॥

આ..હા..હા...! શું કહે છે ? કે, જે શુભજોગ થયો, પુણ્ય થયું એનાથી પુણ્યબંધન થયું અને એનાથી સામગ્રી મળી. આહા..હા...! એ પુણ્યજન્ય ઇન્દ્રિયસુખ ઘણા પ્રકારે દુઃખરૂપ છે.

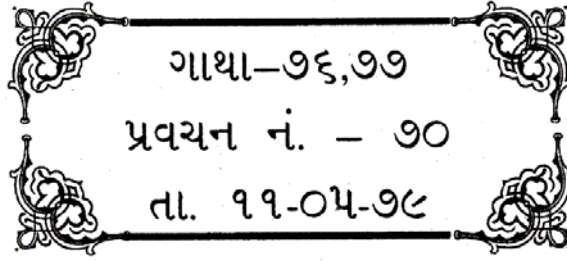
નીચે હરિગીત :-

પરયુક્ત, બાધાસહિત, ખંડિત, બંધકારણ, વિષમ છે;
જે ઇન્દ્રિયોથી લબ્ધ તે સુખ એ રીતે દુઃખ જ ખરે. ૭૬.

આ..હા..હા...! પૈસાવાળા, ઇન્દ્રિયોના સુખના સાધનવાળા આમ ખમ્મા... ખમ્મા... થતા હોય ! આ..હા...! પાણીને બદલે મોસંબી મળતી હોય, લ્યો ! આ..હા...! ‘પાણી લાઓ’ (એમ કહે તો) મોસંબી આપે ! નારંગીના પાણી (આપે) ! પાણી જ નહિ, આ જ પીવો, બસ ! આ..હા..હા...! એ પુણ્યજનિત ઇન્દ્રિયસુખમાં નારંગીના પાણી, સંતરાના પાણી, મોસંબીના પાણી (મળે). ઘણા એવા હોય કે, આ જ પાણી પીવે, બસ ! આ..હા...! એ ઇન્દ્રિયસુખના ઘણા પ્રકાર (છે) એ દુઃખપણું જ છે. એના તરફનું વલણ છે – રાગ, તૃષ્ણા એ દુઃખ છે. આહા..હા...! પીણામાં ભલે આ મળતું હોય. આહા..હા...!

ટીકા :- ‘પરના સંબંધવાળું હોવાથી,...’ કોણ ? ઇન્દ્રિયનું સુખ. ‘પરના સંબંધવાળું હોવાથી, બાધાસહિત હોવાથી,...’ વિઘ્નવાળું (છે). એમાં – ઇન્દ્રિયના સુખમાં વિઘ્ન આવે. ‘વિચ્છિન્ન (તૂટક) હોવાથી, બંધનું કારણ હોવાથી...’ આટલા શબ્દો મૂક્યા છે. ‘અને વિષમ હોવાથી,...’ આ..હા..હા...! ‘ઇન્દ્રિયસુખ-પુણ્યજન્ય હોવા છતાં પણ...’ આ..હા..હા...! છોકરા ઠેકાણે પડ્યા, છોકરીઓ ઠેકાણે પાડી, સારે ઘરે વરાવ્યા, બધું ઠીક છે, (એમ) કહે. અહીં કહે કે, ધૂડમાં પણ સુખ નથી ! કારણ કે, એ પરના સંબંધવાળું છે, એમાં વિઘ્ન આવે. પાપનો ઉદય આવે તો વળી પ્રતિકૂળ થઈ જાય. તૂટક થઈ જાય. આહા..હા...! મળેલું તૂટી જાય. બંધનું કારણ છે. આ..હા..હા...! અને વિષમ હોવાથી ‘ઇન્દ્રિયસુખ-પુણ્યજન્ય હોવા છતાં...’ ઇન્દ્રિયસુખ (પુણ્યજન્ય) એટલે પુણ્યથી ઉત્પન્ન હોવા છતાં ‘દુઃખ જ છે.’ એમાં વિશેષ કહેશે....

‘પ્રવચનસાર’ ગાથા-૭૬. ઇન્દ્રિયસુખ કેવું છે, એ (કહે છે). બતાવવાનું તો એ છે કે, શુભભાવ જે થાય એનું ફળ પુણ્ય બંધાય અને એની બહાર(માં) સામગ્રી મળે, એ બધું પરાધીન દુઃખ છે. આ..હા..હા...! માટે તે શુભભાવ અશુભભાવની પેઠે હેય છે. આહા..હા..હા...!

‘ઇન્દ્રિયસુખ (૧) ‘પરના સંબંધવાળું’ હોતું થકું પરાશ્રયપણાને લીધે પરાધીન છે,...’ આત્માનું સુખ સ્વઆશ્રયપણાને લીધે સ્વાધીન છે. (આ) બધું ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકામાં સામ-સામે (લીધું) છે. આહા..હા..હા...! ઇન્દ્રિયનું સુખ પરાધીન (છે). (કેમકે) પરાશ્રય છે ને ? ત્યાં તો દ્રવ્યેન્દ્રિય, ભાવેન્દ્રિય અને એનો વિષય બધા પર છે. પરના આશ્રયે ત્યાં ઇન્દ્રિયનું સુખ મનાય છે. એ બધું પરાધીન છે. આ..હા..હા...! ભગવંત આત્માનું સુખ અતીન્દ્રિય, સ્વાધીન સ્વઆશ્રયે છે. બન્ને(માં) વિરોધ છે. માટે અતીન્દ્રિય સુખની પ્રાપ્તિનો ઉપાય શુદ્ધ ઉપયોગ (છે) તે આદરણીય છે. ઇન્દ્રિયના સુખનો જે ઉપાય શુભભાવ (છે) તે હેય છે. કેમકે (તે) પરાધીન દુઃખવાળું છે માટે.

‘(૨) ‘બાધાસહિત’ હોતું થકું...’ વિઘ્નવાળું છે. ‘ખાવાની ઇચ્છા, પાણી પીવાની ઇચ્છા, મૈથુનની ઇચ્છા ઇત્યાદિ તૃષ્ણાવ્યક્તિઓ (-તૃષ્ણાની પ્રગટતાઓ) સહિત હોવાને લીધે...’ આ..હા..હા...! ‘અત્યંત આકુળ છે,...’ આકુળતાવાળું છે. કેટલા વિશેષણ આપ્યા ! બાધાસહિત હોતું થકું વિઘ્ન(રૂપ) છે. ‘ખાવાની ઇચ્છા, પાણી પીવાની ઇચ્છા, મૈથુનની ઇચ્છા ઇત્યાદિ તૃષ્ણાવ્યક્તિઓ (-તૃષ્ણાની પ્રગટતાઓ) સહિત હોવાને લીધે અત્યંત...’ ઇચ્છા છે એટલે ‘આકુળ છે,...’ આ..હા..હા...! ભગવાનઆત્માનું સુખ અનાકુળ છે. એમાં કોઈ ઇચ્છા નથી. આ..હા..હા...! અનાકુળ અતીન્દ્રિય આનંદ ! જેના અનુભવને માટે કોઈ ઇચ્છા કે પરનો આશ્રય ત્યાં છે નહિ. અતીન્દ્રિય આનંદ ઉપાદેય છે માટે તેનું કારણ જે શુદ્ધઉપયોગ તે ઉપાદેય છે. આ..હા..હા...! બે (થયા).

ઇન્દ્રિયનું સુખ વિચ્છિન્ન છે. ‘(૩) વિચ્છિન્ન’ હોતું થકું...’ એટલે કે શાતાવેદનીયનો ઉદય

હોય ત્યાં સુધી એને દેખાય, પણ 'અશાતાવેદનીયનો ઉદય જેને ચ્યુત...' કરી નાખે છે. અશાતાનો ઉદય હોય ત્યાં... આ..હા..હા...! મોટા ચક્રવર્તી પણ ખાટલામાં પરાધીન (થઈ જવાથી) પાણી પીવા પણ ઊભા થઈ શકે નહિ. એવું પરાધીન છે. આહા..હા...! 'અશાતાવેદનીયનો ઉદય જેને ચ્યુત કરે છે...' (ચ્યુત કરવું) = ખસેડવું. એટલે કે શાતાથી (જે) મળે (એ) અશાતાના ઉદયથી ખસી જાય. 'પદભ્રષ્ટ કરવું. (શાતાવેદનીયનો ઉદય તેની સ્થિતિ અનુસાર રહીને ખસી જાય છે અને અશાતાવેદનીયનો ઉદય આવે છે).' આ..હા..હા...! બેસીને પાણી પી શકે નહિ, એટલી પરાધીનતા થઈ જાય ! પાણી પી શકે નહિ, ખાઈ શકે નહિ. આ..હા..હા...! તદન પરાધીન ! સૂતા-સૂતા દિશાએ જાય ! આ..હા...! એ દિશા કો'ક લૂછે, કાઢે...! આહા..હા...! સૂતા-સૂતા પાણી પીવાના ! આ..હા...! આ શરીર-ઇન્દ્રિયના બહારના સાધનો પ્રગટ અશાતાના ઉદયને લઈને, શાતાના જે સાધનો મળ્યા હોય, એને ત્યાં ચ્યુત કરી નાખે છે. આહા..હા...!

ચક્રવર્તી જેવાને લ્યો ને ! આહા..હા...! 'બ્રહ્મદત્ત' ! સોળ હજાર દેવ (સેવા કરે) ! આ..હા..હા...! ૯૬ હજાર સ્ત્રીઓ ! મરતાં, એ રત્નનાં ઢોલિયે સૂતા, હાય... હાય...! કુરુમતિ...! સ્ત્રીને કુરુમતિ... કુરુમતિ... કરતો (હતો) ! આહા..હા...! ક્યાંય શાતા વળે નહિ, અશાતાનો ઉદય આવ્યો. આ..હા...! મરીને પાછુ જાવું નરકમાં ! આ..હા..હા...! ક્યાંક રહેવું તો છે ને ? ઇન્દ્રિયના સુખો વિચ્છિન્ન હોવાથી અશાતાનો ઉદય આવે એટલે ત્યાંથી શાતાનો (ઉદય) ખસી જાય અને મરીને પછી... આ..હા..હા...! એ અશાતાના ઉદયથી ટળવળતો... ટળવળતો... (જાય નરકમાં) ! આ શુભભાવનું વર્ણન છે ! આ..હા..હા...! શુભભાવને ભલો કેમ કહેવો ? (એમ) કહે છે. આ..હા..હા...! જેના ફળમાં શાતાવેદનીય બંધાય અને એને ઉદયની સામગ્રી આવે એને તો મુદત છે, એની હદ છે. અશાતાનો ઉદય આવે (ત્યાં) થઈ રહ્યું... આ..હા..હા...! કોઈ પાણી પાનાર ન હોય, જંગલમાં ! આહા..હા...!

એક ગામમાં એક વૃદ્ધ બાઈ એકલી એના મકાનમાં સૂતેલી. ગામ આપણે જોયું હતું. ઘણા ગામ જોયા એટલે (યાદ ન રહે). વૃદ્ધ ! કોઈ પાણી પાનાર ન મળે. આમ પડી હતી. મકાન જીર્ણ, (સાથે) કોઈ ન સૂવે, પાણીનો કળશો સાથે રાખ્યો હોય, એને પીવું હોય તો (પી ન શકે). નજરે જોયેલું છે. ક્યું ગામ કીધું ? 'ભાડલા.. ભાડલા !' આ..હા..હા...! વૃદ્ધ હો ! બેસી શકે નહિ ! આ..હા...! કોઈ ઘરમાં માણસ નહિ, કોઈ છોકરો નહિ, છોડી નહિ, વહુ નહિ. એકલી મકાનમાં પડી હોય. આ..હા..હા...! જ્યાં સુધી જુવાની હોય ત્યાં સુધી એવું અનુકૂળ લાગે, પાણીની ઇચ્છા હોય અને પાણી મળે, આહારની ઇચ્છા હોય તો આહાર મળે. પણ આવું જ્યાં થાય... આ..હા..હા...! પરાધીન... પરાધીન... પરાધીન...! ઇચ્છા-વૃત્તિ પોતે જ દુઃખ છે. ઇચ્છા પોતે જ દુઃખ છે. આ..હા..હા...!

શુભ-અશુભભાવથી રહિત, ભગવાન એનાથી રહિત જ છે. છે તેને મેળવવો છે ને ? આહા..હા...! આવ્યું હતું નહિ ? એવો જ છે. નહોતું આવ્યું ? એવો જ છે. હમણાં ક્યાંક આવ્યું હતું. છે... અંદર વસ્તુ. ઓ..હો..હો...! અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાનની નિત્યતાથી ભરેલી વસ્તુ છે. એનો આશ્રય કરવાથી જે સુખ મળે તેને વિઘ્ન ન હોય. એને કોઈ અશાતાનો ઉદય આવીને વિઘ્ન કરે એવું ન હોય. આહા..હા...!

‘શાતાવેદનીયના ઉદય વડે પ્રવર્તતું અનુભવમાં આવતું હોવાને લીધે વિપક્ષની ઉત્પત્તિવાળું છે.’ અશાતાનો ઉદય આવે. આહા..હા...! ભલે કરોડપતિ હોય, અબજપતિ હોય, પચાસ-પચાસ લાખના મકાન (હોય) પણ એકલો ટળવળતો હોય. આ..હા..હા...!

ચોથો બોલ. ‘બંધનું કારણ’ હોતું થકું...’ એ તો બંધનું કારણ છે. આ..હા..હા...! પેલો શુભભાવ છે એ બંધનું કારણ છે. એ એક કોર રાખ્યું. અહીં તો હવે (એમ કહે છે કે) એનાથી મળતી સામગ્રીને ભોગવતા બંધનું કારણ છે. આ..હા..હા...! ‘બંધનું કારણ’ હોતું થકું વિષયોપભોગના માર્ગને લાગેલી (-વળગેલી) રાગાદિ દોષોની સેના...’ આ..હા..હા...! ઇચ્છા અને રાગ ! જેમ પુણી સાંધે... દોરાની પુણી ! એમ એક પછી એક રાગની ઇચ્છા ચાલ્યા જ કરે... આ..હા..હા...! ‘રાગાદિ દોષોની સેના...’ આ..હા..હા...! જુદી જાત છે, બાપુ ! ધર્મ કોઈ જુદી ચીજ છે. આહા..હા...! આવા શુભભાવ, એમાં ધર્મ માને ! દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, તપમાં (ધર્મ માને). અહીં તો કહે છે એ બંધનું કારણ છે.

‘વિષયોપભોગના માર્ગને લાગેલી (-વળગેલી)...’ આ..હા..હા...! ‘રાગાદિ દોષોની સેના...’ આ..હા..હા...! પ્રેમ ને રતિ ને અરતિ ને રાગ (એ દોષોની સેના છે). આહા..હા...! એ વિષયોના સામગ્રીના ભાવને ભોગવવા રાગની સેના હોય છે, (એમ) કહે છે. આ..હા..હા...! અને ભગવાનઆત્માનું સુખ અબંધસ્વરૂપ છે. આ..હા..હા...! અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ ! નિત્ય છતી ચીજ છે તેની દૃષ્ટિ કરતાં - સમ્યગ્દર્શન થતાં તેના ફળમાં અતીન્દ્રિય સુખ મળે. એ અતીન્દ્રિય સુખને વિચ્છિન્ન - વિઘ્ન કરનાર કોઈ નથી. આ..હા...! ‘સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં’ આ..હા..હા...! આ તો (ધર્મના) નામે ધમાલ (કરે) ! ગજરથ ને વરઘોડા ને પાંચ પૈસા ખર્ચ્યા હોય એમાં જાણે એકદમ (ધર્મ થઈ ગયો) !

(‘મુંબઈ’માં જન્મજયંતીમાં) ઉત્સાહ... ઉત્સાહ... ઉત્સાહ... લોકોમાં ! આ..હા..હા...! બેનની ગેરહાજરીમાં લોકોને દુઃખ થાતુ હતું. બે દી’ ન આવ્યા. લોકોને ઉત્સાહ.. ઘણો ઉત્સાહ ! દસ-બાર લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા ! પણ વાત એ (કે) એ પર તરફ(નો ભાવ છે) ! આહા..હા...! એ પરની હોશું... એ શુભભાવ (છે). આ..હા..હા...! ગજબ કામ છે, પ્રભુ ! બહારમાં ઉત્સાહ... ઓ..હો..હો...! શું જાણે આનું ફળ આવશે ! શુભભાવ છે, એનું ફળ તો આ છે. આ..હા..હા...!

આ તો દુનિયાથી જુદી જાત છે. આહા..હા...!

‘રાગાદિ દોષોની સેના અનુસાર કર્મરજનાં ઘન પટલનો સંબંધ થતો હોવાને લીધે...’ આ..હા..હા...! ઘન પટલ = ઘટ્ટ (ઘાટાં) થર; ઘણો જથ્થો. આ..હા..હા...! વિષયતૃષ્ણામાં રાગની સેના એટલે અનેક પ્રકારના રાગ (રહેલા છે). આ..હા..હા...! એનાથી કર્મોનું ઘન પટલ બંધાય, કહે છે. આ..હા..હા...! લોકોને આકરું લાગે ! શુભભાવનું આવું ફળ ! આ તો વસ્તુસ્થિતિ આવી છે, બાપુ ! આહા..હા...! કોને કોઈ (સાથે) સંબંધ છે ? એક દ્રવ્ય અને બીજા દ્રવ્યની વચ્ચે તો અત્યંત અભાવ છે. આ..હા..હા...! એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડતું નથી. આ..હા..હા...! તો પછી એને ભોગવે એ તો ક્યાં રહ્યું, બાપુ ? આહા..હા...! કહે છે કે, રાગની તૃષ્ણાની સેના ઉત્પન્ન થાય. આ..હા..હા...! ઇચ્છા ને રાગ ને રતિ ને.. આહા..હા...! એને લઈને કર્મરજના ઘનપટલનો સંબંધ થાય. ‘પરિણામે દુઃસહ છે,...’ જેનું પરિણામ... આ..હા..હા...! દુઃસહ છે. સહન થવું કઠણ એવું પરિણામ છે, ભાઈ ! આ..હા..હા...! શેની વાત ચાલે છે આ ? આ તો શુભભાવના ફળ તરીકે દુઃસહ છે, પ્રભુ ! આકરું પડશે, ભાઈ ! આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- હોંશ ક્યાં કરવી ?

સમાધાન :- હોંશ આત્મામાં કરવી. આત્મા અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન નિત્ય કાયમ ટકતું તત્ત્વ પ્રભુ છે, છતી ચીજ મોજૂદ છે... આ..હા..હા...! તેની રુચિ અને પ્રેમ થઈને આદર (થવો) એ ધર્મની પર્યાય છે. આહા..હા...! શુભ-અશુભભાવ જ્ઞાનીને પણ આવે, પણ તેના જાણનાર રહે અને દુઃખ થાય તેને કર્મધારા તરીકે વેદે. આ..હા..હા...! ભગવાનની જ્ઞાનધારા જુદી ચીજ છે અને રાગધારા એ વિકાર-કર્મધારા છે. આનંદ અને દુઃખ - બે ધારા એકસાથે ચાલે ! આ..હા..હા...! જ્ઞાનીને પણ એ શુભભાવના ફળ તરીકે ચક્રવર્તીના રાજ આદિ મળે. આ..હા..હા...! તીર્થકરનો ઉદય તો વળી કેવળી થાય ત્યારે આવે (છે). આ..હા..હા...! શું શૈલી ! ‘પ્રવચનસાર’ ! ભગવાનની દિવ્યધ્વનિનો સાર ! આ..હા..હા...!

એક ભાઈ પૂછતા હતા ને ? ‘નાઈરોબી’નું ! આ તમારા ‘નાઈરોબી’માં પંદર-વીસ લાખ ખર્ચે છે ને ? તો પૂછતા હતા કે, ‘આ મંદિર બંધાય એમાં ધર્મ પ્રભાવના થાશે ને ?’ શું કહેવું, બાપુ ! આ..હા...! એ તો એક શુભભાવ છે. આ..હા..હા...! ધર્મ તો શુભભાવથી ભિન્ન ભગવાન કાયમ બિરાજે છે... આહા..હા...! પરિણામને તેના ત્રિકાળી પરિણામી સાથે સંબંધ કરવો એ ધર્મ છે. બાકી પાંચ-પચીસ લાખના મકાન કરે અને મંદિર બનાવે માટે ધર્મ શોભા (વધી), પ્રભાવના થઈ ! (તો એમ નથી). ‘મુંબઈ’માં આ વખતે જુઓ ને ! આ..હા..હા...! ધમાધમ હતી, સવાર-બપોર-રાત (માણસો આવે) ! રાતે માણસ (આવતું), ત્રણ-ત્રણ હજાર (માણસ) રાતે આવતું, લ્યો ! જગ્યા મોટી-પહોળી હતી ને ! બેનની ખામી લોકોને

લાગતી કે, આવી સ્થિતિમાં બેનની બે દી' હાજરી નહિ. પણ એ સ્થિતિ... બાપુ ! એ બધી પર તરફના વલણવાળી વૃત્તિઓ છે, ભાઈ ! એ વૃત્તિઓના ફળ તરીકે તો અહીં કહે છે કે, (એ) બધા સાધનમાં રાગની સેના ઉત્પન્ન થાશે. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- તીર્થંકરના જન્મકલ્યાણક અને દીક્ષાકલ્યાણક થાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- થાય તો શું છે ? એ રાગ છે. ઇન્દ્રો કેવળજ્ઞાનકલ્યાણકનો મહોત્સવ કરે એ રાગ છે. આ..હા..હા...! બહુ વાતો એવી !

પરદ્રવ્ય તરફનું વલણ ગમે તે જાતનું હો, (એ રાગ જ છે). આ..હા..હા...! ભગવાન વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ ! 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે' એને પરદ્રવ્ય તરફના વલણમાં લઈ જવું... આ..હા..હા...! એ જિનસ્વરૂપથી તો વિરુદ્ધ છે. દુનિયાને ખટકે છે, બાપુ ! આહા..હા...! જ્ઞાનીને પણ એ ભાવ આવે પણ એ ભાવનું ફળ ઇન્દ્રિયોની સામગ્રી અને તેના તરફના વલણમાં... આ..હા..હા...! રાગની સેના ઉત્પન્ન થશે. આહા..હા...! એને (કર્મરજના) 'ઘન પટલનો સંબંધ થતો હોવાને લીધે પરિણામે દુઃસહ છે,...' ઇન્દ્રિયના વિષયો તરફ રાગાદિની સેના થતા જેનું પરિણામ દુઃસહ છે. આ..હા..હા...! સહન થઈ શકે નહિ, એવી એની સ્થિતિ છે. આ શુભપરિણામનું ફળ ! આવી વાત !

પ્રભુ અંદર ચૈતન્ય વીતરાગમૂર્તિ છે, એ સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય કર્યા સિવાય જેટલો પરદ્રવ્યનો આશ્રય જાય... એ તો પ્રભુએ કહ્યું નહિ ? 'કુંદકુંદાચાર્ય' ! 'પરદ્વાદો દુગર્હ' આ..હા..હા...! આ 'નાઈરોબી'માં મંદિર બનાવે છે ને ? અહીં તો 'પરદ્વાદો દુગર્હ' એમ કહે છે ! આ..હા..હા...! પર તરફના વલણની વૃત્તિ તો રાગ છે. ગમે એવા કરોડ રૂપિયાના મકાન બનાવે ! હાથી, ઘોડા... આહા..હા...! ઘોડાને લાખો રૂપિયાના શણગાર કરીને સેંકડો ઘોડા કાઢે તો આમ... આ..હા..હા...! શું ધર્મની પ્રભાવના (થઈ, એમ માને) ! (પણ) ભાઈ ! એ તો શુભભાવ (છે) અને બહારની ક્રિયા તો થવાની હતી તે થાય. આ..હા...!

અહીં તો (એમ કહે છે કે) 'ઘન પટલનો સંબંધ થતો હોવાને લીધે...' પુણ્ય-શુભભાવ 'પરિણામે દુઃસહ છે,...' જેનું પરિણામ દુઃસહ છે. આ..હા..હા...! છોકરાના પરિણામ આવે છે ને ? કે, પાસ થયો કે નાપાસ થયો. એમ શુભભાવનું પરિણામ... આ..હા..હા...! આકરી વાત છે, પ્રભુ ! (પોતાના સ્વભાવની) જાતને ભૂલીને જે ભાવ થાય એના બંધનમાં પુણ્ય આદિ બંધાય અને એનાથી સામગ્રી (મળે અને) તે પર તરફના વલણમાં તો રાગની સેના ઉત્પન્ન થાય. પ્રભુ તરફના વલણમાં વીતરાગતા થાય. આ..હા..હા...! ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાંદ વીતરાગસ્વરૂપ છે, તેના અવલંબન અને આશ્રયમાં તો વીતરાગતા થાય કે જે અબંધનું કારણ છે. આ તો બંધનું કારણ છે. ત્યારે (તે) કરવું કે ન કરવું ? પણ એ પ્રશ્ન (જ નથી). એ

ભાવ આવે, સમકિતીને આવે, પણ જાણે કે, આ રાગ બંધનું કારણ છે. આહા..હા...!

પાંચમો બોલ. એ ઇન્દ્રિયનું સુખ ‘(પ) વિષમ’ હોતું થકું...’ એ વિષમ છે. આ..હા..હા...! ‘હાનિવૃદ્ધિમાં પરિણમતું હોવાને લીધે...’ ઓછું-વતું થઈ જાય. આ..હા...! ભગવાનઆત્માના આનંદમાં જાય ત્યાં એકધારા – સરખી ધારા (રહે) છે. આ..હા..હા...! શુભભાવથી થતો સંસાર (એમાં) આ સામગ્રી (મળે). આહા..હા...! (એક ભાઈ મુંબઈમાં મળવા) આવ્યા હતા. કોઈ કહે, એની પાસે પચાસ કરોડ છે ! પણ શું એમાં ? થયું શું પણ એમાં ? બૈરાને લઈને (આવ્યા હતા). બૈરા (બધા) જૈન અને મંગલિક સાંભળવાનો પ્રેમ. આ કરતા-કરતા કર્યા કરે. પચાસ કરોડ રૂપિયા ! મોટા-મોટા શહેરોમાં મકાનો, પેલું શું કહેવાય ? દુકાનો ! આહા..હા...! અરે...! પણ શું ચીજ છે એ ?

શ્રોતા :- જેને રહેવાનું ઘર ન હોય એને...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- રહેવાનું ઘર ન હોય તો (એને) આ રહેવાનું ઘર અંદર છે ને ! અંદર ઘર છે કે નહિ ? અહીં એની વાત તો ચાલે છે. આ..હા..હા...! નિજઘર અંદર છે અન તે જ શાશ્વત ઘર છે. આ..હા..હા...! એના પરિણામ ભલે પલટતા (હોય) પણ વસ્તુ શાશ્વત છે. નિત્યપરિણામી છે ને ? નિત્ય છે એ કોઈ ખાલી નથી. આ..હા..હા...! એમાં અનંત.. અનંત.. નિત્ય ગુણ ભર્યા છે. અનંત.. અનંત... નિત્ય ગુણ ભર્યા છે. આ..હા..હા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા ! એનું અવલંબન છોડીને જેટલું પરના અવલંબનમાં (વલણ જાય), ભલે દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રના અવલંબનમાં જાય, છતાં એ શુભભાવનું ફળ ‘વિષમ’ હોતું થકું હાનિવૃદ્ધિમાં પરિણમતું...’ આહા..હા...! એકદમ કરોડપતિ હોય ને બીજે દિવસે બધું ખલાસ થઈ જાય. ઓલું આવે છે ને ? શું કહેવાય ? ધરતીકંપ ! ધરતીકંપ થયો. (એક) કરોડપતિ હતો, બહાર (ફરવા) ગયો, (પાછો આવ્યો ત્યારે) પોતા પાસે આઠ-દસ હજાર હશે બાકી બધું ખલાસ ! ધરતીકંપમાં મકાન, બાયડી, છોકરા (બધું ખલાસ) ! આ..હા..હા...! એ ‘જામનગર’ આવ્યો, ભાષણ કરતો હતો, ભાષણ કરતા-કરતા દેહ છૂટી ગયો ! આ..હા..હા...!

મૂળ તત્ત્વ છે એ વાત આખી પડી રહી અને ઉપરના તત્ત્વો – બહારના ઉપરના જે તરતા તત્ત્વો (છે તેમાં રોકાઈ ગયો). અરે...! એક સમયની પર્યાય છે એ ઉપરનું તત્ત્વ છે. એને બહિર્તત્ત્વ કહ્યું છે ને ? આ..હા..હા...! એ બહિર્તત્ત્વના પ્રેમ અને ઉત્સાહમાં સ્વતત્ત્વનો અનાદર થઈ જાય છે એ એને ખ્યાલમાં આવતું નથી. આ..હા...!

બહારના વિષયસુખ વિષમ છે. એટલે ‘હાનિવૃદ્ધિમાં પરિણમતું હોવાને લીધે અત્યંત અસ્થિર છે;...’ આ..હા..હા...! ‘માટે તે (ઇન્દ્રિયસુખ) દુઃખ જ છે.’ આ..હા..હા...! ‘જો આમ છે (અર્થાત્ જો ઇન્દ્રિયસુખ દુઃખ જ છે) તો પુણ્ય પણ, પાપની જેમ, દુઃખનું સાધન છે...’ આ..હા..હા...!

‘મુંબઈ’માં એક અન્યમતિ કરોડપતિ જુવાન વૈષ્ણવ હતો. એણે એકવાર સાંભળ્યું કે, પુણ્ય છે તે સોનાની બેડી છે. એને એમ થઈ ગયું કે... આ..હા..હા...! વાહ...! જુવાન હતો, વૈષ્ણવ ! સોનાની બેડી ! લોઢાની બેડી હળવી હોય અને સોનાની બેડી વધારે તોલદાર (હોય). આહા....! બહુ આકરું કામ ! જગતથી આ આખી જુદી જાત છે. વીતરાગમાર્ગ....!

અહીં કહે છે કે, ‘જો આમ છે...’ (એટલે) આ બધું (જે) કહ્યું ‘(અર્થાત્ જો ઇન્દ્રિયસુખ દુઃખ જ છે)...’ આ..હા..હા...! જુવાન શરીર હોય, પાંચ-પચીસ લાખ (રૂપિયા) હોય. આ..હા...! પેલો એક નહોતો ? એક રાતમાં એક કરોડ ખર્ચા હતા ! ‘ઈટાલી’માં ! છાપામાં આવ્યું હતું. એક કરોડ રૂપિયા ! એક રાતમાં એક કરોડ ખર્ચા ! પહેલી રાતના ! એટલે એને તો એમ થઈ જાય કે, આ..હા..હા...!

અમે એક થોડુંધણું જોયું હતું. ‘પાલેજ’થી એક લગ્નમાં ગયા હતા. ‘ચમાર’ ગામ છે, ત્યાં વોરાના લગ્ન હતા. પાડોશી જોડે પ્રેમ એટલે ગયા હતા. હું અને ‘કુંવરજીભાઈ’ બન્ને (ગયા હતા). આમ દીવા... દીવા... દીવા... ચારેકોર ! ભપકા ! આ..હા..હા...! (સંવત) ૬૪-૬૫ની વાત છે. અમારું જમવાનું જુદું કરે. વોરા (હતા) એના લગ્નમાં ગયા હતા. આ..હા..હા...! દેખાવ જુઓ તો રાતે આમ ભપકા... ભપકા...! પ્રકાશ ને આમ ને હો..હા... હો..હા... જાણે શું રમતમાં આવી ગયા ! શું સુખમાં અમે આવી ગયા ! આ..હા..હા...! અરે..રે...!

(અહીંયાં કહે છે) ‘(જો ઇન્દ્રિયસુખ દુઃખ જ છે)...’ એમ તો સિદ્ધ કર્યું ‘તો પુણ્ય પણ, પાપની જેમ,...’ આ..હા..હા...! ‘દુઃખનું સાધન છે એમ ફલિત થયું.’ આ..હા..હા...!

ભાવાર્થ :- ‘ઇન્દ્રિયસુખ દુઃખ જ છે, કારણ કે તે પરાધીન છે, અત્યંત આકુળ છે, વિપક્ષની (-વિરોધીની) ઉત્પત્તિવાળું છે,...’ (એટલે કે) અશાતાની (ઉત્પત્તિવાળું છે). ‘પરિણામે દુઃસહ છે...’ આ..હા..હા...! ‘અને અત્યંત અસ્થિર છે.’ આ..હા..હા...! શું વર્ણન ! ‘આમાંથી એમ ફલિત થયું કે પુણ્ય પણ દુઃખનું જ સાધન છે.’ આ..હા..હા...! એક કોર એમ કહે કે, એક જવના (દાણા) જેટલી (જિન) પ્રતિમા સ્થાપે તો તેના પુણ્યનું (વર્ણન) સરસ્વતી પણ કહી શકે નહિ ! ‘પદ્મનંદી પંચવિંશતિ’ ! એ તો એનું – શુભભાવનું વર્ણન (કરે ત્યારે એમ કહે). આ..હા..હા...! પણ એ દુઃખ છે, (એમ) કહે છે. ઇન્દ્રિયનું સુખ તે દુઃખ છે. આ..હા..હા...! ભલે એ પુણ્યને સરસ્વતી કહી શકે નહિ એટલું પુણ્ય હોય પણ છે તે દુઃખ. એનું ફળ દુઃખ (છે). એ પોતે દુઃખ (છે) અને એનું ફળ પણ દુઃખ (છે). આ..હા..હા...!

ભગવાન આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ છે. એવા અતીન્દ્રિય પ્રભુની મહાસત્તા (છે). રાગની ક્ષણિક, વિકૃત અને દુઃખરૂપ સત્તા (છે). આ બાજુ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદના સુખનો સાગર, અતીન્દ્રિય નિત્ય અને શાશ્વત પ્રભુ પડ્યો છે... આ..હા..હા...! એના તરફ ઝૂક ને ! ઝૂકી

અથ પુણ્યપાપયોરવિશેષત્વં નિશ્ચિન્વન્નુપસંહરતિ -

ण हि मण्णदि जो एवं णत्थि विसेसो त्ति पुण्णपावाणं ।

हिंडदि घोरमपारं संसारं मोहसंछण्णो ॥७७॥

न हि मन्यते य एवं नास्ति विशेष इति पुण्यपापयोः ।

हिण्डति घोरमपारं संसारं मोहसंछन्नः ॥७७॥

एवमुक्तक्रमेण शुभाशुभोपयोगद्वैतमिव सुखदुःखद्वैतमिव च न खलु परमार्थतः पुण्यपापद्वैतमवतिष्ठते, उभयत्राप्यनात्मधर्मत्वाविशेषत्वात्। यस्तु पुनरनयोः कल्याणकालाय-सनिगडयोरिवाहङ्कारिकं विशेषमभिमन्यमानोऽहमिन्द्रपदादिसंपदां निदानमिति निर्भरतरं धर्मानुरागमवलम्बते स खलूपरक्तचित्तभित्तिताया तिरस्कृतशुद्धोपयोगशक्तिरासंसारं शारीरं दुःखमेवानुभवति ॥७७॥

एवं पुण्यानि जीवस्य तृष्णोत्पादकत्वेन दुःखकारणानि भवन्तीति कथनरूपेण द्वितीयस्थले गाथाचतुष्टयं गतम्। अथ निश्चयेन पुण्यपापयोर्विशेषो नास्तीति कथयन् पुण्यपापयोर्व्याख्यानमुपसंहरति - ण हि मण्णदि जो एवं न हि मन्यते य एवम्। किम्। णत्थि विसेसो त्ति पुण्णपावाणं पुण्यपापयोर्निश्चयेन विशेषो नास्ति। स किं करोति। हिंडदि घोरमपारं संसारं हिण्डति भ्रमति। कम्। संसारम्। कथंभूतम्। घोरम् अपारं चाभव्यापेक्षया। कथंभूतः। मोहसंछण्णो मोहप्रच्छादित इति। तथा हि - द्रव्यपुण्यपापयोर्व्यवहारेण भेदः, भावपुण्यपापयोस्तत्फलभूतसुखदुःखयोश्चाशुद्धनिश्चयेन भेदः,

જા ને ! આ..હા..હા...! એની કોર ઝૂક ! આ..હા..હા...! શુભભાવ તરફ ઝૂકવાથી એનું ફળ તો દુઃખ છે. આ..હા..હા...! હવે ૭૭ (ગાથા) :-

‘હવે પુણ્ય અને પાપનું અવિશેષપણું...’ આ ગાથા બહુ આકરી છે ! આ..હા..હા...! ‘પુણ્ય અને પાપનું અવિશેષપણું...’ એટલે કે સામાન્યપણું એટલે કે એકરૂપપણું - બેમાં કંઈ ફેર નથી. આ..હા..હા...! શુભ અને અશુભ, પુણ્ય અને પાપના બંને ભાવમાં કંઈ ફેર નથી. સામાન્યપણે બંને એક જ બંધના કારણ છે. આ..હા..હા...! એવું અવિશેષ(પણું) એટલે સામાન્યપણું ‘નિશ્ચિત કરતા થકા (આ વિષયનો) ઉપસંહાર કરે છે :-’ ૭૭. આ ગાથા ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં પણ છે.

શુદ્ધનિશ્ચયેન તુ શુદ્ધાત્મનો ભિન્નત્વાદ્દેદો નાસ્તિ। એવં શુદ્ધનયેન પુણ્યપાપયોરભેદં યોઽસૌ ન મન્યતે સ દેવેન્દ્રચક્રવર્તિબલદેવવાસુદેવકામદેવાદિપદનિમિત્તં નિદાનબન્ધેન પુણ્યમિચ્છન્નિર્મોહ-શુદ્ધાત્મતત્ત્વવિપરીતદર્શનચારિત્રમોહપ્રચ્છાદિતઃ સુવર્ણલોહનિગડદ્વયસમાનપુણ્યપાપદ્વયબદ્ધઃ સન્ સંસારરહિતશુદ્ધાત્મનો વિપરીતં સંસારં ભ્રમતીત્યર્થઃ ॥૭૭॥

હવે પુણ્ય અને પાપનું અવિશેષપણું નિશ્ચિત કરતા થકા (આ વિષયનો) ઉપસંહાર કરે છે :-

નહિ માનતો - એ રીત પુણ્યે પાપમાં ન વિશેષ છે,
તે મોહથી આચ્છન્ન ધોર અપાર સંસારે ભમે. ૭૭.

અન્વયાર્થ :- [એવં] એ રીતે [પુણ્યપાપયોઃ] પુણ્ય અને પાપમાં [વિશેષઃ નાસ્તિ] તફાવત નથી [इति] એમ [यः] જે [न हि मन्यते] નથી માનતો, [मोहसंछन्नः] તે મોહાચ્છાદિત વર્તતો થકો [घोरं अपारं संसारं] ધોર અપાર સંસારમાં [हिण्डति] પરિભ્રમણ કરે છે.

ण हि मण्णदि जो एवं णत्थि विसेसो त्ति पुण्णपावाणं।
हिंडदि घोरमपारं संसारं मोहसंछण्णो ॥७७॥

નીચે હરિગીત :-

નહિ માનતો-એ રીત પુણ્યે પાપમાં ન વિશેષ છે,
તે મોહથી આચ્છન્ન ધોર અપાર સંસારે ભમે. ૭૭.

મોહ એટલે મિથ્યાત્વ. આ..હા..હા...! આવા સ્પષ્ટ લેખ ! એમાં તકરારું કરે (કે), નહિ (શુભભાવ) સાધન છે, કહ્યું છે. 'જયસેનાચાર્યદેવ' (ની ટીકામાં કહ્યું છે કે), વ્યવહાર સાધન છે (અને) નિશ્ચય સાધ્ય છે. એ વ્યવહાર પણ નિશ્ચયથી વ્યવહારે હોય ક્યારે ? ખરેખર

ટીકા :- એમ પૂર્વોક્ત રીતે, શુભાશુભ ઉપયોગના દ્વેતની માફક અને સુખ-દુઃખના દ્વેતની માફક, પરમાર્થે પુણ્યપાપનું દ્વેત ટકતું-રહેતું નથી; કારણ કે બન્નેમાં અનાત્મધર્મપણું અવિશેષ અર્થાત્ સમાન છે. (પરમાર્થે જેમ શુભોપયોગ અને અશુભોપયોગરૂપ દ્વેત હયાત નથી, જેમ સુખ અને દુઃખરૂપ દ્વેત હયાત નથી, તેમ પુણ્ય અને પાપરૂપ દ્વેત પણ હયાત નથી; કારણ કે પુણ્ય અને પાપ બન્ને આત્માના ધર્મ નહિ હોવાથી નિશ્ચયથી સમાન જ છે.) આમ હોવા છતાં, જે જીવ તે બેમાં - સુવર્ણની અને લોખંડની બેડીની માફક - અહંકારિક તફાવત માનતો થકો, અહમિંદ્રપદાદિ સંપદાઓના કારણભૂત ધર્માનુરાગને અતિ નિર્ભરપણે (-ગાઢપણે) અવલંબે છે, તે જીવ ખરેખર, જેની ચિત્તભૂમિ ઉપરક્ત હોવાને લીધે (-ચિત્તરૂપી ભૂમિ અથવા ભીંત કર્મોપાધિના નિમિત્તે રંગાયેલી-મલિન-વિકૃત હોવાને લીધે) જેણે શુદ્ધોપયોગશક્તિનો તિરસ્કાર કર્યો છે એવો વર્તતો થકો, સંસારપર્યત (-જ્યાં સુધી આ સંસારનું અસ્તિત્વ છે ત્યાંસુધી અર્થાત્ સદાને માટે) શારીરિક દુઃખને જ અનુભવે છે.

ભાવાર્થ :- જેમ સુવર્ણની બેડી અને લોખંડની બેડી બન્ને અવિશેષપણે બાંધવાનું જ કામ કરે છે, તેમ પુણ્ય અને પાપ બન્ને અવિશેષપણે બંધન જ છે. જે જીવ પુણ્ય અને પાપનું અવિશેષપણું કદી માનતો નથી, તેને આ ભયંકર સંસારમાં રઝળવાનો કદી અંત આવતો નથી. ૭૭.

તો વ્યવહાર પણ ક્યારે કહેવાય ? 'દુવિહં પિ મોક્ષહેઠં જ્ઞાણે પાઠણદિ જં મુળી ણિયમા।' ('બૃહદ્ર દ્રવ્યસંગ્રહ' ગાથા-૪૭) આહા..હા...! આ તો સિદ્ધાંત છે. અંતરમાં સ્વભાવની દૃષ્ટિ કરતાં જે નિશ્ચય પ્રગટ થાય તે ધર્મ - મોક્ષમાર્ગ (છે) અને ત્યાં ધ્યાનમાં પણ રાગ બાકી રહે એને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ આરોપ(થી) કહેવાય. આવો પાઠ છે. 'દુવિહં પિ મોક્ષહેઠં જ્ઞાણે પાઠણદિ જં મુળી ણિયમા।' આમ વિકલ્પમાં હોય અને સમકિત પામી જાય (એમ નથી). આ..હા..હા...! શું કીધું ઇ ? શાસ્ત્ર ભણે, બહુ વાંચન કરે, વિકલ્પો ઘણા થાય માટે એનાથી સમકિત પામી જાય (એમ નથી). આ..હા..હા...! એ વિકલ્પનો પણ અભાવ થઈને ધ્યાન અંદર સ્વરૂપમાં - ધ્યેયમાં લાગી જાય. આ..હા..હા...! સ્વરૂપને ધ્યેય બનાવીને ધ્યાનમાં જે નિર્મળતા પ્રગટે ત્યાં નિશ્ચય કીધો અને ત્યાં રાગ બાકી રહ્યો તેને વ્યવહાર કહ્યો. ત્યાં એમ નથી કહ્યું કે, રાગ પહેલો, વ્યવહાર પહેલો અને નિશ્ચય પછી. વ્યવહાર સાધન છે માટે નિશ્ચય પ્રગટે, એમ કહ્યું નથી. 'નેમિચંદ્ર સિદ્ધાંત ચકવર્તી'નું એ વચન છે. આ..હા..હા...!

આ તો ભગવાનનું વચન છે - 'કુંદકુંદાચાર્ય'નું !

ટીકા :- 'એમ પૂર્વોક્ત રીતે,...' પૂર્વે ઉક્ત નામ કહ્યા એ પ્રકારે. આ..હા..હા...! 'શુભાશુભ ઉપયોગના દ્વૈતની માફક...' શુભ અને અશુભ જેમ બે છે તેમ 'સુખ-દુઃખના દ્વૈતની માફક,...' (એટલે) ફળ તરીકે. 'પરમાર્થે પુણ્યપાપનું દ્વૈત ટકતું-રહેતું નથી;...' આ..હા..હા...! પરમાર્થે પુણ્ય-પાપ, શુભ-અશુભભાવનું દ્વૈત - બેપણું - વિશેષપણું ટકતું - રહેતું નથી. બન્ને એક જ જાત છે. આ..હા..હા...! કોઈ એમ કહે કે, એ તો બંધનને એક સરખાં કીધા છે, ભાવને શું ? 'પુણ્ય-પાપ (અધિકાર)'માં તો એ બધું લીધું છે. ભાવ, બંધન એનું ફળ બધું લીધું છે અને એનો આશ્રય કોણ, ચાર લીધું છે ને ? આ..હા...!

'એમ...' (એટલે) જે આ રીત કીધી 'પૂર્વોક્ત રીતે, શુભાશુભ ઉપયોગના દ્વૈતની માફક અને સુખ-દુઃખના દ્વૈતની માફક, પરમાર્થે પુણ્ય-પાપનું દ્વૈત ટકતું-રહેતું નથી;...' આ..હા..હા...! 'પુણ્યપાપદ્વૈતમવતિષ્ઠતે' આહા..હા...! નથી, ફેર નથી એમાં. 'ન ચલુ પરમાર્થતઃ પુણ્યપાપદ્વૈતમવતિષ્ઠતે।' પરમાર્થે પુણ્ય-પાપનું દ્વૈત ટકતું નથી. અંદર આવે છે - વ્યવહારે ફેર ગણે, એ તો સમજવા માટે કથન (છે) બાકી પરમાર્થે તો એ દુઃખરૂપ જ છે. ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ! અતીન્દ્રિય આનંદનો સુખસાગર, દરિયો આ..હા...! એક-એક ગુણ જેનો સુખસાગર દરિયો ! એવા અનંતા... અનંતા... ગુણોનો સાગર એવો ભગવાનઆત્મા ! એનાથી વિરુદ્ધ શુભ અને અશુભ પરિણામ-ભાવ અને એનું ફળ દુઃખ હોવાથી શુભ-અશુભભાવમાં કાંઈ ફેર નથી. આ..હા..હા...! પુણ્ય-પાપનું પરમાર્થે બેપણું ટકતું નથી. એટલે પુણ્ય અને પાપ એક જ બંધનું કારણ છે, બસ ! દુઃખ જ છે અને બંધનું જ કારણ છે. પુણ્ય પણ દુઃખના સાધન છે માટે તે પુણ્ય અને પાપ બન્ને એક જ જાતના છે. આ..હા..હા...!

આમાં વિદ્વાનો વાંધા લે. અહીંયાં તો એકાંતે કીધું છે. બીજે ઠેકાણે (બીજું) કીધું છે - વ્યવહાર સાધન છે નિશ્ચય સાધ્ય છે. અરે...! ભગવાન ! અહીંથી વિરુદ્ધ કહે એ કાંઈ વિરુદ્ધ તત્ત્વ કહેવાય ? પૂર્વાપર વિરોધ - રહિત વાત હોય તે વીતરાગની વાત હોય, ભાઈ ! બીજે ઠેકાણે કહ્યું છે કે, આમ (કરે) તો આમ થાય. પરંપરાએ થાય, નથી આવતું ? 'પ્રવચનસાર'માં ! એના જે પુણ્યભાવ છે એને પરંપરા મોક્ષનું (કારણ કહ્યું છે). પરંપરાનો અર્થ શું ? આ..હા..હા...! અત્યારે શુભમાં અશુભ ટળે છે, પછી શુભ ટાળશે, એમ પરંપરા(નો અર્થ છે). એનાથી કંઈ થાય, એમ નથી. આહા..હા...! મોટી તકરાર ! 'સોનગઢ'ને નામે મોટી તકરાર ! એકાંત છે... એકાંત છે...! આહા..હા...!

'કારણ કે બન્નેમાં અનાત્મધર્મપણું...' શું કીધું ઈ ? શુભ અને અશુભ બન્ને ભાવમાં અનાત્મધર્મપણું (છે). એ આત્મધર્મ નથી, એ તો અનાત્મ છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, ભગવાનની

પૂજા, પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ, પંચ પરમેષ્ઠીનો વિનય, ભક્તિ... આહા..હા...! એ બન્ને અનાત્મધર્મ (છે). શુભભાવ-અશુભભાવ અનાત્મ છે અને શુભભાવ અનાત્મધર્મ છે. આ..હા..હા...! આવું આકરુ લાગે ! 'અનાત્મધર્મપણું અવિશેષ અર્થાત્ સમાન છે.' બન્નેને અનાત્મધર્મપણું સરખું છે. આત્મધર્મ નથી. તેથી તે શુભ અને અશુભભાવ, ચાહે તો મહાવ્રતનો હોય કે પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ વ્યવહારનો હો, એ બધો ભાવ અવિશેષપણે (સમાન છે). પુણ્ય અને પાપ બન્ને અનાત્મધર્મ છે. આ..હા..હા...! એ આત્મધર્મ નહિ, અનાત્મધર્મ છે. અનાત્મધર્મ છે એટલે કે અધર્મ છે. આ..હા..હા...! જે ભાવે તીર્થકર ગોત્ર બંધાય એ અનાત્મધર્મ છે ! આ..હા..હા...! રાડ નાખે ! (પણ) શું થાય ?

શ્રોતા :- એના ફળમાં તીર્થકરના જન્મકલ્યાણક થાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- તીર્થકર શું થાય, રાગ ટાળે ત્યારે થાય. આ..હા...! રાગ છે એ બંધન છે અને એ રાગ ટાળે ત્યારે તીર્થકરપ્રકૃતિનો ઉદય આવે. આહા..હા...! તીર્થકરપ્રકૃતિ બંધાણી માટે આત્માને વીતરાગતા આવશે, એમ ક્યાં છે ? આ..હા..હા...! એ શુભભાવથી પ્રકૃતિ બંધાણી એને તો ઝેરના ઝાડ કહ્યા. ૧૪૮ પ્રકૃતિ... આ..હા..હા...! વિષના વૃક્ષ છે ! ભગવાનઆત્મા ! અમૃતનું ઝાડ છે. જેમાંથી અમૃત ઝરે અને પ્રકૃતિમાંથી તો ઝેર ઝરે ! આ..હા..હા...! સંયોગ મળે અને એમાં લક્ષ જાય એટલે રાગની સેના ઊભી થાય. આકરું કામ છે, ભાઈ ! વીતરાગમાર્ગ વીતરાગભાવથી ઉત્પન્ન થાય. વીતરાગમાર્ગ રાગથી ઉત્પન્ન થાય નહિ. આહા..હા...!

'(પરમાર્થ જેમ શુભોપયોગ અને અશુભોપયોગરૂપ દ્વૈત હયાત નથી,...)' બે પ્રકાર એમાં છે જ નહિ. શુભઉપયોગ અને અશુભઉપયોગ બન્ને એક જ જાત છે. આ..હા..હા...! ભગવાન એમ કહે (કે), અમારી સામું જોઈને તું અમારી ભક્તિ કર અને તારા બાયડી, છોકરાનો અશુભભાવ - બન્ને એક જાત છે ! દ્વૈત હયાત નથી (એટલે) બન્ને જુદાં પડતા નથી, કહે છે. આહા..હા...! બન્ને બંધના કારણ અને બન્ને દુઃખના સાધન અને વર્તમાન બન્ને આકુળતાસ્વરૂપ - દુઃખસ્વરૂપ (છે). આ..હા...!

'(...જેમ સુખ અને દુઃખરૂપ દ્વૈત હયાત નથી,...)' (અર્થાત્) ઈન્દ્રિયનું બહારનું સુખ અને દુઃખ બન્ને હયાત નથી, બન્ને એક જ (જાતના) દુઃખ છે. '(...તેમ પુણ્ય અને પાપરૂપ દ્વૈત પણ હયાત નથી,...)' આ..હા..હા...! એમ પુણ્ય અને પાપનું બેપણું હયાત નથી. આ..હા..હા...! '(...કારણ કે પુણ્ય અને પાપ બન્ને આત્માના ધર્મ નહિ હોવાથી...)' આ..હા..હા...! શુભ અને અશુભભાવ - દયા, દાન, જાત્રા, ભક્તિ, પૂજા, વ્રત એ બધો અનાત્મધર્મ (એટલે કે) અધર્મ છે. અર..ર..ર...! (આવું સાંભળીને અજ્ઞાની) રાડ નાખે ! જેમ પાપ છે એ અધર્મ છે એમ

એ શુભભાવ છે એ અધર્મ છે. (જો એ ધર્મ હોય તો) ધર્મથી કંઈ બંધન થાય ? જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ પણ અધર્મ છે. આ..હા..હા...! એ અપરાધ છે. ષોડશકારણભાવના પણ અપરાધ છે, રાગ છે, દુઃખ છે. (તેથી) એ પુણ્ય અને પાપ બન્નેમાં કાંઈ ફેર નથી. આ..હા..હા...! આવું આકરુ લાગે ! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ જેમ ‘નાગા બાદશાહથી આઘા’ ! જેને દુનિયાની કાંઈ પડી નથી. સત્ય આ છે ! તમને બેસે ને બેસે (તમે જાણો) ! આ..હા..હા...!

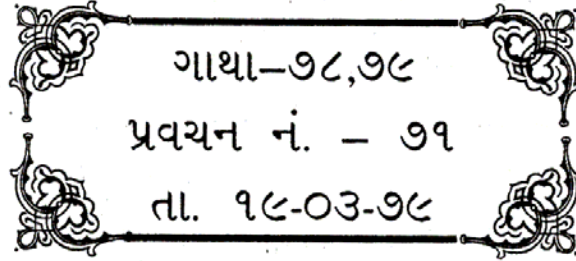
પરમ સત્ય પ્રભુ ! અનાકુળ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો સાગર ! એમાં શુભાશુભભાવ થાય એ એનાથી તદ્દન વિરુદ્ધ ઝેરના પંથ છે, એ દુઃખના પંથ છે. આ..હા..હા...! ‘(...પુણ્ય અને પાપ બન્ને આત્માના ધર્મ નહિ હોવાથી નિશ્ચયથી સમાન જ છે). આમ હોવા છતાં, જે જીવ તે બેમાં-સુવર્ણની અને લોખંડની બેડીની માફક...’ સોનાની બેડી ઠીક છે અને લોઢાની ઠીક નથી (એમ) ‘અહંકારિક તફાવત માનતો થકો,...’ આ..હા..હા...! (અર્થાત્) સોનાની બેડી ઠીક અને લોઢાની ઠીક નહિ, એમ અશુભભાવ ઠીક નહિ અને શુભભાવ ઠીક એમ (અહંકારિક તફાવત માનતો થકો). (અહંકારિકનો) અર્થ નીચે (આપ્યો) છે. ‘પુણ્ય અને પાપમાં તફાવત હોવાનો મત અહંકારજન્ય (—અવિદ્યાજન્ય, અજ્ઞાનજન્ય) છે.’ આ..હા...! (લોકો) એમ કહે છે કે, આ ‘સોનગઢવાળા’નું છે ! પણ આ કોનું છે ? ‘કુંદકુંદાચાર્ય’, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની તો ગાથાઓ છે અને એની ટીકા છે.

‘અહંકારિક તફાવત માનતો થકો...’ (અર્થાત્) લોખંડની બેડી કરતા આ સોનાની બેડી ઠીક છે, એમ અશુભભાવ કરતા શુભભાવ ઠીક છે, એમ માનતો થકો. ‘અહમિંદ્રપદાદિ સંપદાઓના કારણભૂત...’ લ્યો ! અહમિંદ્રપદ ત્યાં સુધી લઈ ગયા ! નવમી ગ્રૈવેયક સુધી (લઈ ગયા). મિથ્યાદૃષ્ટિ મુનિ પંચ મહાવ્રત ધારણ કરી, આત્મજ્ઞાન વિના પંચ મહાવ્રત પાળે અને એમાં ધર્મ માને ! અઠ્ઠાવીસ મૂળગુણ પાળે એને ધર્મ માને ! એ તો રાગ છે. પંચ મહાવ્રત તો અધર્મ છે. આ..હા..હા...! એનું ફળ ‘અહમિંદ્રપદાદિ સંપદાઓના કારણભૂત ધર્માનુરાગને...’ એ ધર્મનો અનુરાગ — પ્રેમ છે. તેને ‘અતિ નિર્ભરપણે (—ગાઢપણે) અવલંબે છે,...’ આ..હા..હા...! એ ધર્મના પ્રેમને — રાગને અવલંબે છે. આ..હા..હા...!

‘તે જીવ ખરેખર, જેની ચિત્તભૂમિ ઉપરક્ત હોવાને લીધે (—ચિત્તરૂપી ભૂમિ અથવા ભીંત કર્મોપાધિના નિમિત્તે રંગાયેલી-મલિન-વિકૃત હોવાને લીધે)...’ આ..હા..હા...! શુભભાવને ઠીક માનનારની પરિણતિ રંગાયેલી મલિન, વિકૃત છે. ‘જેણે શુદ્ધોપયોગશક્તિનો તિરસ્કાર કર્યો છે...’ આ..હા..હા...! શુદ્ધસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા પવિત્ર છે, તેના તરફનો જે શુદ્ધઉપયોગ (છે), (અજ્ઞાનીએ) શુભભાવમાં આવી, એના પ્રેમમાં આવી અને શુદ્ધઉપયોગનો તિરસ્કાર કર્યો (છે).

(એમ કહે કે) ‘એમ શુદ્ધ થઈ જાય ? કંઈક અશુભ ટાળે, પછી શુભ(માં) આવે તો શુભ કરતા-કરતા શુદ્ધ થાય.’ એમ અજ્ઞાની માને. બન્ને મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ છે. આહા...હા...!

‘શુદ્ધોપયોગશક્તિનો તિરસ્કાર કર્યો છે એવો વર્તતો થકો, સંસારપર્યત (-જ્યાંસુધી આ સંસારનું અસ્તિત્વ છે ત્યાંસુધી અર્થાત્ સદાને માટે) શારીરિક દુઃખને જ અનુભવે છે.’ આ...હા...હા...! ગાથા આકરી, ભાઈ ! પુણ્યના ફળ તરીકે, શુભભાવના ફળ તરીકે, સંસારનો અંત નથી તેવા સંસારના દુઃખને ભોગવશે. એમાં આત્માનો કાંઈ પણ લાભ થશે નહિ. વિશેષ કહેશે...

‘પ્રવચનસાર’ ૭૭ ગાથાનો ભાવાર્થ. ‘જેમ સુવર્ણની બેડી અને લોખંડની બેડી બન્ને અવિશેષપણે બાંધવાનું જ કામ કરે છે,...’ અવિશેષ એટલે બન્ને બાંધવાનું જ કામ કરે છે. એમાં કાંઈ ફેર (નથી). લોખંડની કે સોનાની (બેડી) બંધન(ની) અપેક્ષાએ સમાન જ છે. ‘તેમ પુણ્ય અને પાપ બન્ને અવિશેષપણે...’ ફેરફાર વિના ‘બંધન જ છે.’ આહા...હા...! ‘જે જીવ પુણ્ય અને પાપનું અવિશેષપણું કદી માનતો નથી,...’ પુણ્ય અને પાપમાં ફેર માને (એટલે કે) પુણ્ય એ ઠીક છે અને પાપ એ અઠીક (છે) એમ જ્યાં સુધી માને ત્યાં સુધી ‘તેને આ ભયંકર સંસારમાં...’ આહા...હા...! પુણ્ય અને પાપમાં સમાનતા ન માને અને શુભ-અશુભભાવમાં એક સરખું જ બંધન છે એમ ન માને ‘તેને આ ભયંકર સંસારમાં રજળવાનો કદી અંત આવતો નથી.’ આહા...હા...! એ ૭૭ (ગાથા પૂરી થઈ), હવે ૭૮ (ગાથા).

‘હવે, એ રીતે શુભ અને અશુભ ઉપયોગનું...’ એકપણું અવધારીને, અવિશેષ એટલે સામાન્ય (અર્થાત્) બન્ને એક જ સરખા છે (એવું અવધારીને) ‘સમસ્ત રાગદ્વેષના દ્વૈતને દૂર કરતા થકા, અશેષ દુઃખનો ક્ષય કરવાનો મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરી શુદ્ધોપયોગમાં વસે છે...’ આહા...હા...! શુભ અને અશુભ બેય દુઃખનું કારણ છે, બંધનું કારણ છે એમ જાણી જે આત્માના

अथैवमवधारितशुभाशुभोपयोगविशेषः समस्तमपि रागद्वेषद्वैतमपहासयन्नशेषदुःखक्षयाय
सुनिश्चितमनाः शुद्धोपयोगमधिवसति-

एवं विदिदत्थो जो दब्बेसु ण रागमेदि दोसं वा।

उवओगविसुद्धो सो खवेदि देहुब्भवं दुक्खं ॥७८॥

एवं विदितार्थो यो द्रव्येषु न रागमेति द्वेषं वा।

उपयोगविशुद्धः सः क्षपयति देहोद्भवं दुःखम् ॥७८॥

यो हि नाम शुभानामशुभानां च भावानामविशेषदर्शनेन सम्यक्परिच्छिन्नवस्तुस्वरूपः
स्वपरविभागावस्थितेषु समग्रेषु ससमग्रपर्यायेषु द्रव्येषु रागं द्वेषं चाशेषमेव परिवर्जयति स
किलैकान्तेनोपयोगविशुद्धतया परित्यक्तपरद्रव्यालम्बनोऽग्निरिवायः पिण्डादननुष्ठितायः सारः
प्रचण्डघनघातस्थानीयं शारीरं दुःखं क्षपयति। ततो ममायमेवैकः शरणं शुद्धोपयोगः
॥७८॥

अथैवं शुभाशुभयोः समानत्वपरिज्ञानेन निश्चितशुद्धात्मतत्त्वः सन् दुःखक्षयाय शुद्धोपयोगानुष्ठानं
स्वीकरोति - एवं विदिदत्थो जो एवं चिदानन्दैकस्वभावं परमात्मतत्त्वमेवोपादेयमन्यदशेषं हेयमिति
हेयोपादेयपरिज्ञानेन विदितार्थतत्त्वो भूत्वा यः दब्बेसु ण रागमेदि दोसं वा निजशुद्धात्मद्रव्यादन्येषु
शुभाशुभसर्वद्रव्येषु रागं द्वेषं वा न गच्छति उवओगविसुद्धो सो रागादिरहितशुद्धात्मानुभूतिलक्षणेन
शुद्धोपयोगेन विशुद्धः सन् सः खवेदि देहुब्भवं दुक्खं तप्तलोहपिण्डरस्थानीयदेहादुद्भवं
अनाकुलत्वलक्षणपारमार्थिकसुखाद्विलक्षणं परमाकुलत्वोत्पादकं लोहपिण्डरहितोऽग्निरिव
घनघातपरंपरास्थानीयदेहरहितो भूत्वा शारीरं दुःखं क्षपयतीत्यभिप्रायः ॥७८॥

शुद्धोपयोग तरङ्गमां वसे छे अने मुक्ति (मणे छे) अने दुःखनो अंत आवे छे. आहा...हा...!
अे गाथा.

एवं विदिदत्थो जो दब्बेसु ण रागमेदि दोसं वा।

उवओगविसुद्धो सो खवेदि देहुब्भवं दुक्खं ॥७८॥

હવે, એ રીતે શુભ અને અશુભ ઉપયોગનું અવિશેષપણું અવધારીને, સમસ્ત રાગદ્વેષના દ્વૈતને દૂર કરતા થકા, અશેષ દુઃખનો ક્ષય કરવાનો મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરી શુદ્ધોપયોગમાં વસે છે (—તેને અંગીકાર કરે છે) :-

**વિદિતાર્થ એ રીત, રાગદ્વેષ લહે ન જે દ્રવ્યો વિષે,
શુદ્ધોપયોગી જીવ તે ક્ષય દેહગત દુઃખનો કરે. ૭૮.**

અન્વયાર્થ :- [एवं] એ રીતે [विदितार्थः] વસ્તુસ્વરૂપ જાણીને [यः] જે [द्रव्येषु] દ્રવ્યો પ્રત્યે [रागं द्वेषं वा] રાગ કે દ્વેષને [न एति] પામતો નથી, [सः] તે [उपयोगविशुद्धः] ઉપયોગવિશુદ્ધ વર્તતો થકો [देहोद्भवं दुःखं] દેહોત્પન્ન દુઃખનો [क्षपयति] ક્ષય કરે છે.

ટીકા :- જે જીવ શુભ અને અશુભ ભાવોના અવિશેષદર્શનથી (—સમાનપણાની શ્રદ્ધાથી) વસ્તુસ્વરૂપને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને, સ્વ અને પર એવા બે વિભાગમાં રહેલાં જે સમસ્ત પર્યાયો સહિત સમગ્ર દ્રવ્યો તેમના પ્રત્યે રાગ અને દ્વેષને નિરવશેષપણે છોડે છે, તે જીવ, એકાંતે ઉપયોગવિશુદ્ધ (—સર્વથા શુદ્ધોપયોગી) હોવાને લીધે જેણે પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડ્યું છે એવો વર્તતો થકો — લોખંડના ગોળામાંથી લોખંડના સારને નહિ અનુસરતા અગ્નિની માફક — પ્રચંડ ઘણના ઘા સમાન શારીરિક દુઃખનો ક્ષય કરે છે." (જેમ અગ્નિ લોખંડના ઉષ્ણ ગોળામાંથી લોખંડના સત્ત્વને ધારણ કરતો નથી તેથી અગ્નિને પ્રચંડ ઘણના ઘા પડતા નથી, તેમ પરદ્રવ્યને નહિ અવલંબતા આત્માને શારીરિક દુઃખનું વેદન હોતું નથી.) માટે આ જ એક શુદ્ધોપયોગ મારું શરણ છે. ૭૮.

પાઠમાં 'द्वेषु' છે (એટલે) દ્રવ્ય. પછી અર્થકારે — 'अमृतयंद्राचार्ये' સ્વદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્ય બેય લીધા છે (અને) 'जयसेनाचार्ये' એક પરદ્રવ્ય લીધું છે.

નીચે હરિગીત :

**વિદિતાર્થ એ રીત, રાગદ્વેષ લહે ન જે દ્રવ્યો વિષે,
શુદ્ધોપયોગી જીવ તે ક્ષય દેહગત દુઃખનો કરે. ૭૮.**

ટીકા :- 'જે જીવ શુભ અને અશુભ ભાવોના અવિશેષદર્શનથી...' (અવિશેષ નામ) એક

જ પ્રકારની ‘(-સમાનપણાની શ્રદ્ધાથી)...’ આહા...હા...! યાહે તો શુભ મહાપ્રતના પરિણામ હો કે અશુભ અપ્રતના પરિણામ હો... આહા...હા...! બેય એક જ સમાન છે (અર્થાત્) બંધનું કારણ છે. (એવી) ‘(-સમાનપણાની શ્રદ્ધાથી) વસ્તુસ્વરૂપને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને,...’ શુભ અને અશુભની એક જ જાત છે એમ જાણી. ‘વસ્તુસ્વરૂપને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને, સ્વ અને પર એવા બે વિભાગમાં રહેલાં...’ બેય ભેગા લે છે – સ્વદ્રવ્ય પણ લે છે અને પરદ્રવ્ય પણ લે છે. ‘સ્વ અને પર એવા બે વિભાગમાં રહેલાં જે સમસ્ત પર્યાયો સહિત સમગ્ર દ્રવ્યો...’ સ્વદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્ય બધાં (આવી ગયા) ‘તેમના પ્રત્યે રાગ અને દ્વેષને નિરવશેષપણે છોડે છે,...’ આહા...હા...!

‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં સાતમા અધ્યાયમાં આવે છે – ‘નિજદ્રવ્ય ભલું, પરદ્રવ્ય બૂરું’ એ રાગ-દ્વેષ છે. આહા...હા...! નિજદ્રવ્ય ભલું છે – એ રાગ છે (અને) પરદ્રવ્ય બૂરું – એ દ્વેષ છે. સાતમા અધ્યાયમાં છે. આહા...હા...! અહીં તો સ્વદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્ય બેયની પર્યાયસહિત જે દ્રવ્ય છે... આહા...હા...! તેમના ‘પ્રત્યે રાગ અને દ્વેષ...’ સ્વદ્રવ્યમાં પણ રાગ-દ્વેષ નહિ અને પરમાં પણ (નહિ). સ્વદ્રવ્ય પર્યાયસહિત છે અને તેથી મને એમાં રાગ છે, મારી ચીજ છે, એમ નહિ. આહા...હા...! પર ચીજ છે એ મારાથી અન્ય છે એથી તે અનિષ્ટ છે એમ નહિ અને સ્વદ્રવ્ય તે ઇષ્ટ છે (એમ નહિ). આહા...હા...! આમ તો ‘પ્રવચનસાર’માં લીધું છે – પર્યાયમાં ઇષ્ટ-અનિષ્ટતા.

શ્રોતા :- તેનો અભાવ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ભાવમાં – પર્યાયમાં ઇષ્ટ-અનિષ્ટતા... આહા...હા...! પર્યાય છે તે ઇષ્ટ છે એમ છોડી દે (અને) પર્યાય અનિષ્ટ છે એ પણ છોડી દે. પર્યાયમાં વિકાર અનિષ્ટ છે એ છોડી દે. સ્વરૂપ છે એ ઇષ્ટ છે ત્યાં એમ આવ્યું છે. આહા...હા...! સ્વસ્વરૂપ ઇષ્ટ છે – શુદ્ધ જ્ઞાનઘન એ ઇષ્ટ છે, પર્યાયમાં તે ઇષ્ટ છે અને અશુદ્ધ છે તે અનિષ્ટ છે. જેણે અનિષ્ટનો નાશ કર્યો છે અને ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ કરી છે તે મોક્ષ, એમ છે એમાં. આહા...હા...! કઈ અપેક્ષા છે ? ત્યાં ઇષ્ટ સ્વદ્રવ્ય અને એના ગુણોની પ્રાપ્તિ એ ઇષ્ટ છે અને વિકારમાત્ર અનિષ્ટ છે. તેથી પરમાત્માએ અનિષ્ટનો નાશ કરી અને ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ કરી. એ જુદી ચીજ થઈ. અને નિજદ્રવ્યને ભલું જાણવું અને પરદ્રવ્યને બૂરું જાણવું એ રાગ-દ્વેષ થયો. તેથી અહીં (સ્વ અને પર) બે નાખ્યા. એ સાતમા અધ્યાયમાં નાખ્યું છે એ અપેક્ષાએ (વાત કરી). નિજદ્રવ્ય ભલું અને પરદ્રવ્ય બૂરું (જાણવું) એ તો રાગ-દ્વેષ થયો. આહા...હા...!

‘વસ્તુસ્વરૂપને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને...’ ‘જાણીને’ એમ કહ્યું. ભલે પોતે જેમ છે તેમ જાણે અને પર છે તેમ જાણે, પછી ‘સ્વ અને પર એવા બે વિભાગમાં રહેલાં જે સમસ્ત પર્યાયો

સહિત સમગ્ર દ્રવ્યો...' સમસ્ત પર્યાયો સહિત બધાં દ્રવ્યો - સ્વ અને પર (બધાં દ્રવ્યો). આહા...હા...! 'તેમના પ્રત્યે રાગ અને દ્વેષને નિરવશેષપણે છોડે છે,...' કાંઈ પણ બાકી રાખ્યા વિના છોડે છે. આહા...હા...! સ્વદ્રવ્ય ઠીક છે એ પણ છોડી દે છે. આહા...હા...! ઉપાદેયપણે છે એ જુદી વસ્તુ છે - નિજદ્રવ્ય ત્રિકાળી ઉપાદેયપણે છે (એ જુદી વસ્તુ છે) પણ એ ઇષ્ટ છે, પ્રિય છે, ભલું છે એવો રાગ તો નુકસાન કરનાર છે. આ...હા...હા...!

'એવા બે વિભાગમાં રહેલાં જે સમસ્ત પર્યાયો સહિત સમગ્ર દ્રવ્યો...' એમાં પોતે પણ આવી ગયો. આ...હા...હા...! પોતાના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયમાં પણ પોતાને જાણે, પણ તેમાં રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરે, રાગ-દ્વેષ ન કરે. આહા...હા...! વિકલ્પ ઉઠાવીને 'આ ઠીક છે' એમ ન કરે, (એમ) કહે છે. આહા...હા...! એકકોર શુદ્ધ દ્રવ્યને ઉપાદેય કહેવું, એકકોર અનિષ્ટનો નાશ કરીને ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ કરવી (એમ કહે). 'પ્રવચનસાર!' આહા...હા...! એ પર્યાયની અપેક્ષાએ વાત છે. એ બધી જેટલી વિકારી પર્યાયો છે તે બધી અનિષ્ટ છે. પર અનિષ્ટ નથી એટલું નક્કી કરવા એ વિકારને અનિષ્ટ કીધો. પર(પદાર્થ) અનિષ્ટ નહીં. તેમ ઇષ્ટ... આ...હા...હા...! જે ઇષ્ટ છે તે પ્રાપ્ત કર્યું છે. (અર્થાત્) શુદ્ધ ઉપયોગની પરિણતિથી શુદ્ધભાવને પ્રાપ્ત કર્યો તે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ થઈ અને અનિષ્ટનો નાશ કર્યો.

અહીં કહે છે કે, એ જે કહ્યું હતું એ અપેક્ષા બીજી છે, આ અપેક્ષા બીજી છે. આહા...હા...! સ્વદ્રવ્યના ગુણ-પર્યાય સહિત જે સમગ્ર દ્રવ્ય તેના પ્રત્યેનો રાગ કે 'આ ઠીક છે' અને આ પરદ્રવ્ય તે (પ્રત્યે) દ્વેષ એટલે 'ઠીક નથી' એવો સમગ્ર પરદ્રવ્ય પ્રત્યે રાગ-દ્વેષ છોડી દે. આ...હા...હા...! ચારિત્રની વ્યાખ્યા વિશેષ દે છે ને ? (એટલે) હવે ચારિત્રને આગળ લઈ જાય છે. આહા...હા...!

સાતમા અધ્યાયમાં બે ઠેકાણે આવે છે ઇ તો બીજી અપેક્ષા છે. આ રાગ છે તે અનિષ્ટ છે એના પર દ્વેષ કરવો એમ નહિ અને શુભરાગ છે તે ઠીક છે એમ કરીને ત્યાં પ્રેમ કરવો એમ નહિ. એમ આ સ્વદ્રવ્ય શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ નિર્મળ પર્યાય સહિત દ્રવ્ય-ગુણ છે તે પ્રિય છે, ઇષ્ટ છે એમ રાગ કરવો, એમ નહિ. આ...હા...હા...! ભારે વીતરાગ માર્ગ...!! એ સાતમા અધ્યાયમાં છે, હમણાં કાઢ્યું હતું. ૨૧૮ પાને છે. 'જો પરદ્રવ્યનું પરદ્રવ્યરૂપ શ્રદ્ધાનાદિ કરવાથી સમ્યગ્દર્શનાદિ ન થતાં હોય. તો કેવળીભગવાનને પણ તેનો અભાવ થાય. જ્યાં પરદ્રવ્યને બૂરાં જાણવાં તથા નિજદ્રવ્યને ભલું જાણવું થાય ત્યાં તો રાગ-દ્વેષ સહજ જ થયા.' આ શૈલી લીધી. આહા...હા...! જેમ છે તેમ જાણવું એ જુદી વસ્તુ છે અને જાણ્યાં ઉપરાંત 'આ ભલું છે' અને 'આ બૂરું છે' એમ જ્યાં કરે તો રાગ-દ્વેષ છે. આહા...હા...! આહા...હા...! 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક !' સ્વ-પર બે આશય આવી ગયા. આહા...હા...!

(અહીંયાં કહે છે) સ્વદ્રવ્ય અને એ પર્યાય સહિત સ્વદ્રવ્ય, નિર્મળ પર્યાય સહિત સ્વદ્રવ્ય તેના પ્રત્યે પણ રાગ નહિ અને સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા કે પંચપરમેષ્ઠી એના પ્રત્યે પણ રાગ નહિ. આહા...હા...! તેમ કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્ર - એ પરદ્રવ્ય પ્રત્યે દ્વેષ નહિ. જાણવું જુદી વાત છે એમ કહે છે. એ પહેલો શબ્દ લીધો ને ? 'વસ્તુસ્વરૂપને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને' જાણવું જુદી વાત (છે). આ..હા...હા...! આવી સૂક્ષ્મ વાતું !! અંદર ક્યાં થોડો ફેર પડે છે ઇ અંતર ન સમજે અને પછી ગોટો વાળે. આહા...હા...!

'સમગ્ર દ્રવ્યો તેમના પ્રત્યે...' અરિહંતનું દ્રવ્ય, પંચપરમેષ્ઠીનું (દ્રવ્ય) એ તો પરદ્રવ્ય છે અને આ દ્રવ્ય તે સ્વદ્રવ્ય છે. બેય દ્રવ્યો, પર્યાય સહિત દ્રવ્યો 'તેમના પ્રત્યે રાગ અને દ્વેષને નિરવશેષપણે છોડે...' (કોઈ) અંશે પણ રાગ (બાકી રાખ્યા વિના), મને મારું આ દ્રવ્ય ઠીક છે એવો અંશે પણ રાગ છોડી દઈને. આહા...હા...! અને પરદ્રવ્ય પંચપરમેષ્ઠી... આહા...હા...! પરમેષ્ઠી કહે છે ને ? પંચપરમેષ્ઠી કહે છે ! (એટલે કે) પરમ ઇષ્ટ છે. એ તો રાગની અપેક્ષાએ ઇષ્ટ કહ્યું છે. આહા...હા...! શુભરાગ આવે એટલે ઇષ્ટ કહ્યું છતાં પણ એ વસ્તુસ્વરૂપ નહિ. આ..હા...હા...હા...! પંચપરમેષ્ઠી તે ઇષ્ટ તરીકે નહિ, ભગવાન ! આવું છે ! નિજદ્રવ્ય પરિપૂર્ણ પરમાત્મા અને નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય સહિત એમ જણાણું. આહા...હા...! તો જાણે, પણ 'આ ભલું છે' એવો ભેદ ન પાડે. આહા...હા...!

સમગ્ર દ્રવ્યો, પર્યાય સહિત દ્રવ્યો, એમ એકલા દ્રવ્યો નહીં પાછા. આ..હા...હા...! અને ત્યાં 'પ્રવચનસાર'માં પર્યાય અનિષ્ટ કીધી, એ અપેક્ષાથી (કહ્યું છે). આ..હા...! અનિષ્ટ કેમ (કહ્યું) કે, છોડવાલાયક છે માટે. અને ઇષ્ટ (એટલે) વસ્તુની નિર્મળપર્યાય પ્રાપ્ત કરી એ ઇષ્ટ છે. અનિષ્ટનો નાશ કર્યો અને ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ કરી ત્યાં એમ છે. ત્યાં આગળ ઇષ્ટ-અનિષ્ટનો અર્થ રાગ-દ્વેષ નહિ. ત્યાં ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ કરી (અર્થાત્) પૂર્ણાનંદની દશાને પ્રાપ્ત કરી અનિષ્ટ એવા વિકારભાવોનો નાશ કર્યો. આ..હા...હા...!

'રાગ અને દ્વેષને નિરવશેષપણે...' કાંઈ બાકી રાખ્યા વિના. પંચપરમેષ્ઠીમાં અંશે-અંશે જરીક તો રાગ રાખું... આ..હા...હા...! પરદ્રવ્યમાં થોડો તો રાગ રાખું, એમાં નહીં તો સ્વદ્રવ્યમાં થોડો તો રાગ રાખું (એમ પણ નહિ). આહા...હા...! આ..હા...હા...! શું વીતરાગમાર્ગ !! આ એની શૈલી તો જુઓ !! આ..હા...હા...! એકલી વીતરાગની (વીણા) વાગે છે ! વીતરાગની વીણા વાગે છે !! આહા...હા...! રાગની જ્યાં ગંધ નહિ. આ..હા...હા...! મારું દ્રવ્ય ઇષ્ટ છે એવો રાગ પણ નહિ (અને) પરદ્રવ્ય અનિષ્ટ છે તે દ્વેષ પણ નહિ. આ..હા...હા...હા...! જેમ છે તેમ તેને જાણવું.

'તે જીવ, એકાંતે ઉપયોગવિશુદ્ધ...' અહીંયાં વિશુદ્ધ શબ્દ શુદ્ધના અર્થમાં છે. વિશુદ્ધ શબ્દ

શુભના અર્થમાં નહિ. શુભના અર્થમાં પણ વિશુદ્ધ આવે, શુદ્ધના અર્થમાં પણ વિશુદ્ધ આવે. આહા...હા...! અહીંયાં ઉપયોગવિશુદ્ધ એટલે કે જે શુભ-અશુભ ઉપયોગ હતો તે અશુદ્ધ હતો. આહા...હા...! અને ચૈતન્યસ્વરૂપ તરફનો ઉપયોગવિશુદ્ધ એટલે કે શુભ-અશુભ રાગ રહિત વિશુદ્ધ એટલે કે શુદ્ધ. આહા...હા...! 'એકાંતે ઉપયોગવિશુદ્ધ' ભાષા જોઈ ? કાંઈ પણ રાગની અપેક્ષા રાખ્યા વિના, આહા...હા...! પંચપરમેષ્ટી પ્રત્યેનો રાગનો અંશ રાખીને કામ લેવું એમ પણ નહિ (એમ) કહે છે. આ..હા...હા...! ટીકા તે ટીકા છે ને ! આ..હા...હા...!

'એકાંતે ઉપયોગવિશુદ્ધ...' ઉપયોગને કથંચિત્ શુભની અપેક્ષા પણ હોય એમ નહિ. આહા...હા...! એકાંતે ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદ પવિત્ર પ્રભુ ! તેનો શુદ્ધ ઉપયોગ. શુભ-અશુભ ભાવ એ બંધનું કારણ અને રાગ-દ્વેષ છે. આ શુદ્ધ ઉપયોગ ભાવ એ અબંધસ્વરૂપી પ્રભુ !... આહા...હા...! અબંધસ્વરૂપી ભગવાનનો અબંધ પરિણામ એટલે શુદ્ધ ઉપયોગ. આ..હા...હા...! અબંધસ્વરૂપી પ્રભુ ! તેના તરફનો ઉપયોગ તે શુદ્ધ ઉપયોગ. તેને 'ઉપયોગવિશુદ્ધ' કહ્યો છે. આહા...હા...! પરદ્રવ્યમાં અને સ્વદ્રવ્યમાં રાગનો વિકલ્પ ઉઠવો તે અશુદ્ધ છે એમ કહ્યું છે. આ..હા...હા...! અને તે બેય બાજુના રાગના અંશને પણ છોડીને. (આ) પંચમ આરાના મુનિ કહે છે, જુઓ તો ખરા ! આ..હા...હા...! પાંચમા આરામાં આમ છે ને તેમ છે (એ વાત મૂકી દે એમ) કહે છે. આ..હા...હા...!

'એકાંતે ઉપયોગવિશુદ્ધ (-સર્વથા શુદ્ધોપયોગી) હોવાને લીધે...' આ..હા...! 'જેણે પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડ્યું છે...' અહીં શુદ્ધઉપયોગ થયો ને ? એટલે જેણે પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડ્યું છે. 'એવો વર્તતો થકો...' આહા...હા...! જેણે ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકર અને કેવળી અને એની વાણીનું પણ અવલંબન છોડ્યું છે... આ..હા...હા...! કેમકે પરદ્રવ્ય તરફના લક્ષમાં રાગ થાય છે તેથી તે પ્રત્યેનું વલણ છોડી 'નિરવશેષ...' (અર્થાત્) રાગનો અંશ બાકી રાખ્યા વિના. કાંઈક થોડો રાગ રાખું... થોડો રાગ રાખું... તો આગળ વધારો એ બિલકુલ નહિ. આ..હા...હા...! સમજાણું કાંઈ ? અટપટી વાત આવી છે. આ..હા...!

(અજ્ઞાની) કહે છે કે, 'અત્યારે પંચમ આરામાં શુભઉપયોગ જ છે' આમ છાપામાં આવ્યું હતું. (એક સાધુ કહે છે કે) 'આ પંચમ આરામાં શુભઉપયોગ જ હોય. શુદ્ધ ઉપયોગ અત્યારે હોય નહિ !' અર...ર... પ્રભુ ! પ્રભુ ! શું કરે છે તું આ ? એને પાછા સાધુ માનવા ! બાપુ ! પ્રભુ ! માર્ગ આમ નથી, ભાઈ ! આ..હા...હા...!

પંચમ આરામાં પણ પ્રભુ આત્મા છે કે નહિ ? એવો ચોથે આરે છે, એવો પાંચમે આરે, એવો છઠ્ઠે આરે (છે). આરો-ફારો એને નડે છે ક્યાં ? એ તો ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ (છે) ! આ..હા...હા...! ગમે તે કાળના પ્રસંગમાં એ તો પવિત્રતાનો ધામ પ્રભુ છે. એને

કાળ નડતો નથી. આ..હા...હા...હા...! એને આ નરક (આદિ) ગતિ હોતી નથી, આ..હા...હા...! એને ગુણસ્થાન ભેદ હોતા નથી. આહા...હા...હા...! એમાં ક્ષાયિક ભાવ હોતો નથી. આહા...હા...! એવો ભાવ પણ પંચમ આરામાં ચૈતન્યની સત્તાના અસ્તિત્વ સ્વરૂપે બિરાજે છે ! આ..હા...હા...હા...! જેનું સત્ત્વ જ - ચૈતન્ય સત્ છે તેનું સત્ત્વ જ પવિત્ર અને પૂર્ણ છે. આ..હા...હા...! એવું પવિત્ર અને પૂર્ણપણું (છે) એને કોઈ કાળે કાળ લાગું પડતો નથી. આ..હા...હા...! એટલે એને વિશ્વાસ કરવા માટે આવી ચીજ અત્યારે હોય કે નહિ ? આ..હા...હા...! એવા સંદેહને સ્થાન નથી. આહા...હા...! સવારે, બપોરે અધિકાર સારો આવ્યો, ભાઈ ! આહા...હા...! આવી વાત છે. બાપા ! આ..હા...હા...! શું છે ? આ..હા...હા...! વીતરાગસ્વભાવની રેલમછેલ ! પંચમ આરાએ પ્રભુ ! આ..હા...હા...!

કહે છે 'એકાંતે ઉપયોગવિશુદ્ધ (-સર્વથા શુદ્ધોપયોગી) હોવાને લીધે...' આ..હા...હા...! 'જેણે પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડ્યું છે...' આ..હા...! શુદ્ધ ઉપયોગ છે એથી સ્વદ્રવ્યનું આલંબન છે. એણે પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડ્યું છે. આ..હા...! 'એવો વર્તતો થકો...' જેણે શુદ્ધ ઉપયોગ હોવાને લીધે (સ્વદ્રવ્યનું અવલંબન લીધું છે). એકાંતે દ્રવ્ય સ્વભાવ, ભગવાન પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રભુ ! એનો ઉપયોગ તે શુદ્ધ (ઉપયોગ), 'એવો વર્તતો થકો...' આ..હા...હા...! 'જેણે પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડ્યું છે એવો વર્તતો થકો-લોખંડના ગોળામાંથી લોખંડના સારને નહિ અનુસરતા...' આહા...હા...! 'અગ્નિની માફક-પ્રચંડ ઘણા ધા સમાન...' આ..હા...હા...! 'શારીરિક દુઃખનો ક્ષય કરે છે.' પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડી - ચાહે તો પંચપરમેષ્ટી હો, સાક્ષાત્ સીધી સર્વજ્ઞની વાણી હો. આહા...હા...હા...! એનું આલંબન છોડી એકાંતે વિશુદ્ધ નામ શુદ્ધ ઉપયોગ હોવાથી... આહા...હા...! પરદ્રવ્યનું આલંબન નથી.

તેથી 'લોખંડના ગોળામાંથી લોખંડના સારને નહિ અનુસરતા...' આહા...હા...! 'સાર - લોખંડનો સાર = સત્ત્વ, ઘનતા, કઠિનતા.' 'અગ્નિની માફક - પ્રચંડ ઘણા ધા સમાન શારીરિક...' આહા...હા...! એ લોહામાં અગ્નિ પેઠી. 'પ્રચંડ ઘણા ધા સમાન શારીરિક દુઃખનો ક્ષય કરે છે.' પ્રભુ ! જેણે પરદ્રવ્યનું આલંબન છોડ્યું છે અને સ્વદ્રવ્યના આલંબનથી શુદ્ધ ઉપયોગ જેણે પ્રગટ કર્યો છે એને લઈને તે 'શારીરિક દુઃખનો ક્ષય કરે છે.' સમજાવવું છે ને ? એવું જ્યાં થાય છે ત્યાં શારીરિક દુઃખ એને હોતું નથી. તેને તે ક્ષય કરે છે એમ કહે છે.

આ..હા...હા...! શું સર્વજ્ઞની વાણી ! દિગંબર સંતોની વાણી !! જેને ગણધરો અને ઇન્દ્રો સાંભળતા હશે ! આહા...હા...હા...! લોકના નાયક - દક્ષિણના અર્ધલોકના નાયક શકેન્દ્ર, ઉત્તરના અર્ધલોકનો નાયક ઇશાનઇન્દ્ર. એ લોકના સ્વામી જે સાંભળતા હશે એ વાણી કેવી હોય ભાઈ ?! આ..હા...હા...! એ ભગવાનના શ્રીમુખે નીકળેલી, ઇચ્છા વિના ! વીતરાગભાવની

પોષક !! આહા...હા...હા...! સરાગભાવની નાશક, વીતરાગભાવની પોષક, આહા...હા...!

શુદ્ધ ઉપયોગપણે જે વર્તે છે એને લઈને એ શારીરિક દુઃખનો નાશ કરે છે. આહા...હા...! અને અશરીરી એવો ભગવાનઆત્મા ! એના આનંદની પ્રાપ્તિ કરે છે. આ..હા...! ‘જેમ અગ્નિ લોખંડના ઉષ્ણ ગોળામાંથી લોખંડના સત્ત્વને ધારણ કરતો નથી...’ ‘અગ્નિ લોખંડના ઉષ્ણ ગોળામાંથી લોખંડના (સાર અને) સત્ત્વને ધારણ કરતો નથી તેથી અગ્નિને પ્રચંડ ઘણાના ઘા પડતા નથી,...’ જુદી અગ્નિ છે તેથી. ‘તેમ પરદ્રવ્યને નહિ અવલંબતા આત્માને શારીરિક દુઃખનું વેદન હોતું નથી.’ શારીરિકમાં માનસિક (દુઃખ) બધું આવી ગયું હોં. આહા...હા...! ‘માટે આ જ એક શુદ્ધોપયોગ...’ આહા...હા...હા...!

પંચમ આરાના મુનિ ! એક હજાર વર્ષ પહેલાં, આ ટીકા (થઈ). પંચમ આરાના વર્ષ કેટલાં થઈ ગયા, હજાર વર્ષ પછી હજાર થયા ને ? આ..હા...! ૨૫૦૦ વર્ષ ! આહા...હા...! એ મુનિ એમ કહે છે, પ્રભુ ! એક વાર સાંભળ તો ખરો ! આહા...હા...! ‘માટે આ જ એક શુદ્ધોપયોગ મારું શરણ છે.’ પંચમ આરામાં ! આ..હા...હા...! જુઓ ! આ સંતોની દશા !! ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં એ આવે છે ને ? પંચપરમેષ્ઠી ! આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ શુદ્ધ ઉપયોગને અંગીકાર કરે છે. આહા...હા...હા...! શુદ્ધ ઉપયોગને અંગીકાર કરે છે. મહાપ્રતને અંગીકાર (કરે છે એમ નહિ). આવે છે ને ? અને ‘પ્રવચનસાર’(ની) પહેલી પાંચ ગાથા. આહા...હા...! આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, આચાર્ય – અંદર પાંચ પ્રકારના શુદ્ધ ઉપયોગનું આચરણ (કરનાર) – જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર (આદિ) શુદ્ધોપયોગના આચરણમાં પડ્યા છે. આહા...હા...! એને મુનિ કહે છે. શુભભાવને અંગીકાર કર્યો છે, દીક્ષા લીધી છે એ વાત ‘પ્રવચનસાર’માં આવે (છે) પણ કહે છે એ તો ગૌણપણાની વાતું છે. આ..હા...હા...હા...! ચરણાનુયોગમાં આવે ને ? દ્રવ્યલિંગ આપ્યું, દ્રવ્યલિંગ લીધું. આ..હા...હા...! એ ચરણાનુયોગમાં નિમિત્તના કથનો છે. અહીં તો કહે છે કે ‘આ જ એક શુદ્ધોપયોગ મારું શરણ છે.’ આહા...હા...! અમે પંચમ આરાના છન્નસ્થ મુનિ છીએ છતાં અમને તો એક શુદ્ધ ઉપયોગ જ શરણ છે. આહા...હા...! પંચ પરમેષ્ઠી શરણ છે નહિ, પંચપરમેષ્ઠી તરફના વલણવાળો શુભરાગ જે દુઃખનો વિજય કરે છે... આહા...હા...હા...! એ અમે નહિ. આહા...હા...!

‘માટે આ જ એક શુદ્ધોપયોગ...’ જુઓ એકાંત કર્યું ! ‘માટે આ જ એક...’ ‘આ જ એક’ કથંચિત્ શુભરાગ અને કથંચિત્ અશુદ્ધરાગ (એમ નથી). આહા...હા...! છે ? કથંચિત્ શુભરાગ નહિ ? આહા...હા...! કથંચિત્ શુભરાગ સાધન અને કથંચિત્ શુદ્ધ ઉપયોગ સાધન એમ નહિ, (એમ) કહે છે. પ્રભુ ! ક્યાંક કહ્યું હોય તો તે જ્ઞાન કરવાં કહ્યું છે. આહા...હા...હા...! અરે...રે...! આવો વીતરાગસ્વરૂપ ભગવાન ! મોજૂદ ચીજ પડી છે, તેનો આશ્રય લઈને જે

શુદ્ધોપયોગ (થયો એ) મુનિ કહે છે કે એ જ અમારું શરણ છે. અરિહંતા શરણ, સિદ્ધા શરણ નહિ એમ કહે છે. આ...હા...હા...! અરિહંતા શરણ, સિદ્ધા શરણ, સાહુ શરણ, કેવળીપણતો ધમ્મો - શુદ્ધ ઉપયોગ અમારું શરણ. આહા...હા...! અત્યારે તો દ્રવ્યના આશ્રયની વાત છે ને ?! જ્ઞાનનો અધિકાર છે ને ? (એટલે શુદ્ધ ઉપયોગ અમારું શરણ છે એમ કહે છે). આહા...હા...હા...!

મુમુક્ષુ :- આવું તો ખાલી મુનિ કરી શકે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પહેલાં જ્ઞાન તો સાચું કરી શકે છે કે નહિ ? પહેલાં મુનિ અને કેવળીનું સાચું જ્ઞાન તો કરી શકે છે કે નહિ ? આહા...હા...! તેથી તો ('સમયસાર'ની) ૧૭મી ગાથામાં કીધું ને કે, પહેલાં તત્ત્વનું જ્ઞાન કરે છે. પહેલું જ પોતાનું સ્વરૂપ છે (તેવું) આત્માનું જ્ઞાન (કરે). એને કંઈ પહેલું આ કરવું, આ કરવું એમ ૧૪૪ (ગાથામાં) લીધું છે એ નથી લીધું. આહા...હા...! પહેલાં આત્માને જાણવો અને પછી તેને શ્રદ્ધવો. પછી તેને શ્રદ્ધામાંથી એમ આવ્યું કે આ ભગવાન પૂર્ણ આનંદ અને શાંતિનો સાગર છે એમાં હું જેટલો રમીશ, ઠરીશ... આ...હા...હા...! એ શુદ્ધઉપયોગમાં જેટલો રહીશ... આહા...હા...! એ મારું સ્વરૂપ છે. આહા...હા...!

'આ જ એક શુદ્ધોપયોગ મારું શરણ છે.' બોલતાં, લખતાં વખતે વિકલ્પ નથી ? વિકલ્પ હોવા છતાં તેને ગૌણ કરી નાખીને, તેનો આદર નથી, તેના તરફની દૃષ્ટિ નથી, તેને હેય તરીકે જાણીને, મારો શુદ્ધસ્વરૂપ ઉપયોગ તે જ મને શરણ છે. આહા...હા...હા...! 'માટે આ જ એક...' પાછું એમ. 'આ જ' અને એક જ આ શુદ્ધ ઉપયોગ. કથંચિત્ શુદ્ધ ઉપયોગ અને કથંચિત્ શુભ ઉપયોગ. એ મારું શરણ છે એમ નથી લીધું. આહા...હા...હા...! આ ગાથા, આ સિદ્ધાંત કહેવાય ! જ્યાં અમૃતના રેલાંરેલ હાલે !! આહા...હા...હા...! અમારું શરણ (એક શુદ્ધ ઉપયોગ છે). અરિહંત શરણ નહિ ? પ્રભુ ! એનો અનાદર નથી થતો ?! પ્રભુ ! શુદ્ધ ઉપયોગ મારું શરણ (છે) એમાં જ અરિહંતનો આદર છે. કારણ કે ભગવાનની આજ્ઞા એ છે. વીતરાગની આજ્ઞા વીતરાગતા ઉત્પન્ન કરવાની છે. આહા...હા...હા...! એથી તે શુદ્ધ ઉપયોગ અમારું શરણ કહીએ છીએ, તે વીતરાગની આજ્ઞા છે (અને) વીતરાગતા ઉત્પન્ન કરવાની એ જ અમારી આ વાત છે. આ...હા...હા...! એ ૭૮ (ગાથા પૂરી) થઈ.

'હવે, સર્વ સાવધયોગને છોડીને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હોવા છતાં...' આ...હા...હા...! 'ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હોવા છતાં...' અશુભ સાવધયોગનું પર્યખાણ તો એ કરે છે ને ? 'જો હું શુભોપયોગપરિણતિને...' આ...હા...હા...હા...! 'વશપણે મોહાદિકનું ઉન્મૂલન ન કરું,...' આહા...હા...હા...! એ વ્રત - પંચ મહાવ્રતાદિના પરિણામને, અઠ્ઠાવીસ મૂલગુણના પરિણામ.

એ 'શુભોપયોગપરિણતિને વશપણે મોહાદિકનું ઉન્મૂલન ન કરું...' અહીંયાં ચારિત્રમોહની વાત છે. આહા...હા...! 'ઉન્મૂલન = જડમૂળથી કાઢી નાખવું તે; નિકંદન.' નિકંદન કરી નાખવું, આ...હા...હા...હા...! પંચમ આરાના સંતનો પોકાર છે !! આરાને ન જો, કાળને ન જો, પરદ્રવ્યને ન જો. આ...હા...હા...હા...! તારો નાથ ભગવાન પરમાત્મા ! પૂર્ણ સ્વરૂપે પર્યાયની અંતર્મુખમાં વર્તે છે ને ! આહા...હા...! એ શુદ્ધ ઉપયોગ અમારું શરણ (છે). આ શુભ ઉપયોગનું આચરણ (છે) એને ઉન્મૂલન ન કરું;... આહા...હા...! એને રાખું એમ નહિ, પંચમહાવ્રતના પરિણામ આવ્યા માટે રાખું (એમ નહિ). આહા...હા...! અશુભ સાવધયોગનો ત્યાગ કર્યો અને આમ પચ્ચખાણમાં શુભઉપયોગનો ત્યાગ કર્યો નથી પણ કહે છે કે, હવે હું એનો ત્યાગ - નાશ ન કરું... આહા...હા...! 'ઉન્મૂલન ન કરું...' નિકંદન કરી નાખું, આહા...હા...હા...! મારો પ્રભુ ! શુદ્ધ સ્વરૂપે બિરાજમાન છે તેની સન્મુખના શુદ્ધોપયોગથી આ...હા...હા...! એ શુભ ઉપયોગનું નિકંદન ન કરું 'તો મને શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય...' આહા...હા...હા...! આમ હોય ને તેમ હોય, એમ નથી, પોતે જાતની વાત કરે છે. આહા...હા...! આ...હા...હા...! આવી વાણી દિગંબર સિવાય ક્યાં છે ? આહા...હા...!

મુમુક્ષુ :- 'શ્રીમદ્'માં આવે છે કે 'સાધન તજવા નોય'

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ બધી વ્યવહારની વાતું, 'નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં, સાધન કરવા સોય' એ બધો વ્યવહાર (છે), બધી ખબર છે. આ વાત આખી જુદી છે. આહા...હા...! ત્યાં 'નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં' (કહ્યું) (એ) સાધન એટલે ત્યાં વ્યવહાર આવ્યો. એ વખતે લોકોની એવી શૈલી હતી (તો) એમની એ શૈલી(થી) વાત કરી).

આ સંતોની વાણી ! દિગંબર મુનિ ! ઓ...હો...હો...! ટંકોત્કીર્ણ શાશ્વત ચૈતન્ય પ્રભુ ! એને અવલંબીને જે શુદ્ધ ઉપયોગ થાય (તો) કહે છે કે હવે હું આ શુભ ઉપયોગનું નિકંદન નહિ કરું... આ...હા...હા...! 'તો મને શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય...' એ શુભ ઉપયોગથી મને શુદ્ધ (આત્માની) પ્રાપ્તિ નહિ થાય, એમ (કહે છે). સાવધયોગનો ત્યાગ કર્યો, શુભયોગનો ત્યાગ કર્યો નહિ, એનું કંઈ પચ્ચખાણ કર્યું નથી પણ આને હું મૂળમાંથી નિકંદન (કરી નાખું), કાઢી નાખું (નહિ) ત્યાં સુધી મને શુદ્ધની પ્રાપ્તિ નહિ થાય. આહા...હા...હા...! એ 'સમયસાર'માં આવે છે ભાઈ ! કે, કંદમૂળનો ત્યાગ કરે છે અને વનસ્પતિ હરિતકાય ખાય છે છતાં પણ એને કાંઈ ધર્મ માનતો નથી. એમ સાવધયોગનો ત્યાગ કર્યો છે, શુભયોગનો ત્યાગ ભેગો નથી. કારણ કે શુભયોગનો ત્યાગ ભેગો હોય તો તો શુદ્ધ થઈ જાય.

'જયધવલ'માં તો એમ પણ કહ્યું છે... 'જયધવલ !' 'અરે...! મેં તો એક શુદ્ધ ઉપયોગ ગ્રહણ કરવો એ જ મેં તો ગ્રહણ કર્યું હતું, એમાં આ શુભ આવ્યો છે એ તો મારા પ્રત્યાખ્યાન(નો)

અથ યદિ સર્વસાવદ્યયોગમતીત્ય ચરિત્રમુપસ્થિતોઽપિ શુભોપયોગાનુવૃત્તિવશતયા મોહાદીન્નોન્મૂલયામિ, તતઃ કુતો મે શુદ્ધાત્મલાભ ઇતિ સર્વારમ્ભેણોત્તિષ્ઠતે -

ચત્તા પાવારંભં સમુદ્વિદો વા સુહમ્મિ ચરિયમ્મિ ।
 ણ જહદિ જદિ મોહાદી ણ લહદિ સો અપ્પગં સુદ્ધં ॥૭૯॥
 ત્યક્તવા પાપારમ્ભં સમુત્થિતો વા શુભે ચરિત્રે ।
 ન જહાતિ યદિ મોહાદીન્ન લભતે સ આત્મકં શુદ્ધમ્ ॥૭૯॥

યઃ ખલુ સમસ્તસાવદ્યયોગપ્રત્યાખ્યાનલક્ષણં પરમસામાયિકં નામ ચારિત્રં પ્રતિજ્ઞાયાપિશુભોપયોગવૃત્ત્યા બકાભિસારિકયેવાભિસાર્યમાણો ન મોહવાહિનીવિધેયતામવકિરતિ સ કિલ સમાસન્નમહાદુઃખસઙ્કટઃ કથમાત્માનમવિપ્લતં લભતે । અતો મયા મોહવાહિનીવિજયાય બદ્ધા કક્ષેયમ્ ॥૭૯॥

એવમુપસંહારરૂપેણ તૃતીયસ્થલે ગાથાદ્વયં ગતમ્ । ઇતિ શુભાશુભમૂઢત્વનિરાસાર્થં ગાથાદશકપર્યન્તં સ્થલત્રયસમુદાયેન પ્રથમજ્ઞાનકણ્ડિકા સમાપ્તા । અથ શુભાશુભોપયોગનિવૃત્તિલક્ષણશુદ્ધોપયોગેન મોક્ષો ભવતીતિ પૂર્વસૂત્રે ભણિતમ્ । અત્ર તુ દ્વિતીયજ્ઞાનકણ્ડિકાપ્રારમ્ભે શુદ્ધોપયોગાભાવે શુદ્ધાત્માનં ન લભતે ઇતિ તમેવાર્થં વ્યતિરેકરૂપેણ દૃઢયતિ - ચત્તા પાવારંભં પૂર્વં ગૃહવાસાદિરૂપં પાપારમ્ભં ત્યક્તવા સમુદ્વિદો વા સુહમ્મિ ચરિયમ્મિ સમ્યગુપસ્થિતો વા પુનઃ । વ્ક । શુભચરિત્રે । ણ જહદિ જદિ મોહાદી ન ત્યજતિ યદિ ચેન્મોહરાગદ્વેષાન્ ણ લહદિ સો અપ્પગં સુદ્ધં ન લભતે સ આત્માનં શુદ્ધમિતિ । ઇતો વિસ્તરઃ- કોઽપિ મોક્ષાર્થી પરમોપેક્ષાલક્ષણં પરમસામાયિકં પૂર્વં પ્રતિજ્ઞાય પશ્ચાદ્વિષયસુખસાધકશુભોપયોગપરિણત્યા મોહિતાન્તરઙ્ગ સન્ નિર્વિકલ્પસમાધિલક્ષણ-પૂર્વોક્તસામાયિકચારિત્રાભાવે સતિ નિર્મોહશુદ્ધાત્મતત્ત્વપ્રતિપક્ષભૂતાન્ મોહાદીન્ન ત્યજતિ યદિ ચેત્તર્હિ જિનસિદ્ધસદૃશં નિજશુદ્ધાત્માનં ન લભત ઇતિ સૂત્રાર્થઃ ॥૭૯॥

ભંગ થયો.' આહા...હા...હા...હા...! જુઓ આ સત્ની વાણી !! આ..હા...હા...! અમે તો શુદ્ધ ઉપયોગ અંગીકાર કર્યો છે એમાં આ પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ આવ્યો અને આ વ્યવહાર આવ્યો, એ અમારું પચ્ચખાણ ભંગ થયું છે. આહા...હા...હા...! એથી સંધારે એનું નવું પચ્ચખાણ કરે છે. આ..હા...હા...!

શૈલી તો જુઓ !! દિગંબર સંતોની શૈલી જુઓ !! એ કોઈ પક્ષ નથી, એ વાડો નથી,

હવે, સર્વ સાવધયોગને છોડીને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હોવા છતાં જો હું શુભોપયોગપરિણતિને વશપણે મોહાદિકનું ઉન્મૂલન ન કરું, તો મને શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય – એમ વિચારી મોહાદિકના ઉન્મૂલન પ્રત્યે સર્વ આરંભથી (–ઉદ્ધમથી) કટિબદ્ધ થાય છે :-

જીવ છોડી પાપારંભને શુભ ચરિત્રમાં ઉદ્ધત ભલે,
જો નવ તજે મોહાદિકને તો નવ લહે શુદ્ધાત્મને. ૭૯.

અન્વયાર્થ :- [પાપારંભ] પાપારંભ [ત્યક્તવા] છોડીને [શુભે ચરિત્રે] શુભ ચારિત્રમાં [સમુત્થિતઃ વા] ઉદ્ધત હોવા છતાં [યદિ] જો જીવ [મોહાદીન] મોહાદિકને [ન જહાતિ] છોડતો નથી, તો [સઃ] તે [શુદ્ધં આત્મકં] શુદ્ધ આત્માને [ન લભતે] પામતો નથી.

ટીકા :- જે (જીવ) સમસ્ત સાવધયોગના પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપ પરમસામાયિક નામના ચારિત્રની પ્રતિજ્ઞા કરીને પણ ધૂર્ત અભિસારિકા સમાન શુભોપયોગપરિણતિથી અભિસાર (–મિલન) પામતો થકો (અર્થાત્ શુભોપયોગપરિણતિના પ્રેમમાં ફસાતો થકો) મોહની સેનાને વશ વર્તવાપણું ખંખેરી નાખતો નથી, તે (જીવ), જેને મહા દુઃખસંકટ નિકટ છે એવો, શુદ્ધ (–વિકાર રહિત, નિર્મળ) આત્માને કેમ પામે ? (ન જ પામે.) તેથી મોહની સેના ઉપર વિજય મેળવવા માટે મેં કમર કસી છે. ૭૯.

એ વસ્તુના સ્વરૂપની પ્રસિદ્ધિ છે. આહા...હા...હા...! પણ લોકોને એવું લાગે. દિગંબર પક્ષ જ સાચો એમ એને થઈ જાય. (આ) પક્ષ નથી, બાપુ ! પ્રભુ ! વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે, ભાઈ ! એવું સ્વરૂપ ક્યાંય છે નહિ. શ્વેતાંબરમાં, સ્થાનકવાસીમાં તદ્દન વિરુદ્ધ તત્ત્વ છે. આકરું પડે પ્રભુ ! શું થાય ? આ...હા...હા...!

મુનિરાજ એમ કહે છે, એ શુભભાવને વશે, મોહાદિક એટલે ચારિત્રમોહનો... આ...હા...હા...! એ શુભભાવ (છે) એ ચારિત્રમોહ છે. એનું 'ઉન્મૂલન...' હોં ! એમ શબ્દ છે ને ? જડ મૂળથી કાઢી નાખવું. આહા...હા...હા...! શુભરાગને જડમૂળથી કાઢી નાખવા. આહા...હા...હા...! પંચમ આરાના સંત હજાર વર્ષ પછી આ ટીકા કરનાર પોતે પોતાની વાત કરતાં (આમ કહે છે) ! આહા...હા...હા...! 'મોહાદિકનું ઉન્મૂલન ન કરું, તો મને શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય-એમ વિચારી મોહાદિકના ઉન્મૂલન પ્રત્યે...' એ શુભભાવના નાશ – નિકંદન પ્રત્યે. આહા...હા...હા...! મોહાદિક શબ્દે – એ પર તરફનો રાગ, રતિ આદિ, પ્રેમ આદિ, પંચપરમેષ્ઠી પ્રત્યેનો રાગ (આદિ) કોઈ પણ પ્રકાર, (તેના) 'ઉન્મૂલન પ્રત્યે સર્વ આરંભથી

(-ઉદ્યમથી) કટિબદ્ધ થાય છે :-' આહા...હા...હા...!

શુભરાગને ઉન્મૂલન - નિકંદન કરવાને (કટિબદ્ધ થાય છે). આ...હા...હા...! હવે અહીં (અજ્ઞાની) કહે છે કે 'શુભરાગ છે એ શુદ્ધતાનું કારણ છે !' આહા...હા...! (દિગંબરના એક મોટા વિદ્વાને) 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની ટીકા કરી ! એમાં એ નાખ્યું છે. અરે.. પ્રભુ ! આમ કેમ થાય ? એમ કહે (છે કે), 'આ વ્રત અને પરિમા એ બધો શુભભાવ છે એ પછી શુદ્ધતાનું કારણ છે.' આહા...હા...!

અહીં કહે છે કે, 'સર્વ આરંભથી (-ઉદ્યમથી)...' એનું નિકંદન કરવાને હું તો તૈયાર થયો છું. એને રાખીને મને કાંઈ લાભ થશે, પંચ મહાવ્રત આદિની શુભ ક્રિયા, આહા...હા...! ભગવાનનું સ્મરણ, મંત્ર... મંત્ર... મંત્ર... ઐ મંત્ર, ઐ મંત્ર પંચપરમેષ્ઠીનો મંત્ર... એવા વિકલ્પથી મને લાભ થશે એ (વાત) તો નહિ પણ એ વિકલ્પનું નિકંદન કરવાને હું તૈયાર થયો છું. આહા...હા...! આ...હા...હા...હા...! જગતને કઠણ પડે. મૂળ તત્ત્વની, વસ્તુની ખબર ન મળે અને મૂળ તત્ત્વ તરફ વલણમાં કેવી દશા હોય કે જેથી તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય (એની ખબર ન મળે). આહા...હા...હા...!

મુનિરાજ પોતે પોતાને માથે નાખી (કહે છે કે) હું 'સર્વ આરંભથી (-ઉદ્યમથી)...' આ...હા...હા...! એટલે મારામાં જેટલી પુરુષાર્થની તાકાત છે... આહા...હા...હા...! એ પુરુષાર્થથી શુભરાગનું નિકંદન કરવા (મેં) કડ બાંધી છે ! આ કડ નથી બાંધતા ? માણસ જરી કડ બાંધે છે (ને) ? આ...હા...હા...! આ તો કહે છે કે, શુભભાવનું નિકંદન કરવા મેં કડ બાંધી છે. આ...હા...હા...! એ ૭૯ (ગાથાનું મથાળું થયું).

ચત્તા પાવારંભં સમુદ્વિદો વા સુહમ્મિ ચરિયમ્મિ ।

ળ જહદિ જદિ મોહાદી ણ લહદિ સો અપ્પગં સુદ્ધં ।।૭૯।।

'સુહમ્મિ' (કહ્યું છે) જોયું ?

(નીચે હરિગીત)

'જીવ છોડી પાપારંભને...' મુનિ થાય તો પચ્ચખાણ લે ત્યારે સાવધનો ત્યાગ કરે ને ? એમ કહે (છે).

જીવ છોડી પાપારંભને શુભ ચરિતમાં ઉદ્યત ભલે,

જો નવ તજે મોહાદિને તો નવ લહે શુદ્ધાત્મને. ૭૯.

આહા...હા...! આ...હા...!

ટીકા :- 'જે (જીવ) સમસ્ત સાવધયોગના પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપ પરમસામાયિક નામના ચારિત્રની પ્રતિજ્ઞા કરીને પણ...' આહા...હા...! આ 'પ્રવચનસાર' ! ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ ! પ્રવચન એટલે દિવ્યધ્વનિનો સાર. ભગવાનના શ્રીમુખે નીકળેલી વાણીનું આ એકલું માખણ...!! આ...હા...હા...! ભાગ્યશાળીને સાંભળવા મળે એવી વાત છે !! આ...હા...હા...! વ્યવહારના રસિકજનોને આ વાત એકાંત લાગે.

આચાર્ય તો પોકાર કરે છે (કે), અમે '(સમસ્ત) સાવધયોગના પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપ પરમસામાયિક નામના ચારિત્રની પ્રતિજ્ઞા કરીને પણ ધૂર્ત અભિસારિકા સમાન...' આહા...હા...હા...! (અભિસારિકા એટલે) 'સંકેત પ્રમાણે પ્રેમીને મળવા જનારી સ્ત્રી.' આહા...હા...હા...! '(ધૂર્ત અભિસારિકા) સમાન શુભોપયોગપરિણતિથી અભિસાર (-મિલન) પામતો થકો...' આહા...હા...હા...! પ્રેમીને જેમ પ્રેમી સ્ત્રી મળવા જાય એમ અંદર આ શુભોપયોગ થાય છે... આહા...હા...! (તે) શુભોપયોગપરિણતિથી મિલન પામતો થકો આહા...હા...હા...! વ્યભિચારી સ્ત્રી પ્રેમીને મળવા જાય એમ આ શુભોપયોગને મળવા જાવું... આ...હા...હા...હા...! ગજબ વાત છે !

'(અર્થાત્ શુભોપયોગપરિણતિના પ્રેમામાં ફસાતો થકો) મોહની સેનાને વશ વર્તવાપણું ખંખેરી નાખતો નથી,...' આ...હા...હા...! પંચમહાવ્રતનો રાગ એ મોહની સેના છે. એ સ્વરૂપનું સાધન નહિ. આહા...હા...! 'જેને મહા દુઃખસંકટ નિકટ છે એવો, શુદ્ધ (-વિકારરહિત, નિર્મળ) આત્માને કેમ પામે ?...' આ...હા...હા...! જે આ શુભને ખંખેરી નાખતો નથી અને જેમ પેલી સ્ત્રી મળવા જાય... આહા...હા...! એ '(-વિકાર રહિત, નિર્મળ) આત્માને કેમ પામે ? (ન જ પામે). તેથી મોહની સેના ઉપર વિજય મેળવવા...' આ...હા...હા...! આ મોહની (સેના) એટલે રાગ - ચારિત્રમોહ, હોં ! 'મોહની સેના ઉપર વિજય મેળવવા માટે મેં કમર કસી છે.' આ...હા...હા...હા...! 'કમર કસી છે.' કડ બાંધી છે. રાગનો નાશ કરવા માટે મેં કમર કસી છે કે જેનાથી મને મુક્તિ થાય. વગેરે (વિશેષ આવશે...)

अथ कथं मया विजेतव्या मोहवाहिनीत्युपायमालोचयति -

जो जाणदि अरहंतं द्रव्यगुणत्तपज्जयत्तेहिं ।

सो जाणदि अप्पाणं मोहो खलु जादि तस्स लयं ॥८०॥

यो जानात्यर्हन्तं द्रव्यत्वगुणत्वपर्ययत्वैः ।

य जानात्यात्मानं मोहः खलु याति तस्य लयम् ॥८०॥

यो हि नामार्हन्तं द्रव्यत्वगुणत्वपर्ययत्वैः परिच्छिनत्ति स खत्वात्मानं परिच्छिनत्ति, उभयोरपि निश्चयेनाविशेषात्। अर्हतोऽपि पाककाष्ठागतकार्तस्वरस्येव परिस्पष्टमात्मरूपं, ततस्तत्परिच्छेदे सर्वात्मपरिच्छेदः। तत्रान्वयो द्रव्यं, अन्वयविशेषणं गुणः, अन्वयव्यतिरेकाः र्यायाः। तत्र भगवत्यर्हति सर्वतो विशुद्धे त्रिभूमिकमपि स्वमनसा समयमुत्पश्यति। यश्चेतनोऽयमित्यन्वयस्तद्द्रव्यं, यच्चान्वयाश्रितं चैतन्यमिति विशेषणं स गुणः, ये चैकसमयमात्रावधृतकालपरिमाणतया परस्परपरावृत्ता अन्वयव्यतिरेकास्ते पर्यायाश्चिद्विर्वर्तनग्रन्थय इति यावत्। अथैवमस्य त्रिकालमप्येककालमाकलयतो मुक्ताफलानीव प्रालम्बे प्रालम्बे चिद्विर्वर्ताश्चेतन एव संक्षिप्य विशेषणविशेष्यत्ववासनान्तर्धानाद्धवलिमानमिव प्रालम्बे चेतन एव चैतन्यमन्तर्हितं विधाय केवलं प्रालम्बमिव केवलमात्मानं परिच्छिन्दतस्तदुत्तरोत्तरक्षणक्षीयमाणकर्तृकर्मक्रियाविभागतया निष्क्रियं चिन्मात्रं भावमधिगतस्य जातस्य मणेरिवाकम्पप्रवृत्तनिर्मलालोकस्यावश्यमेव निराश्रयतया मोहतमः प्रलीयते। यद्येवं लब्धो मया मोहवाहिनीविजयोपायः ॥८०॥

अथ शुद्धोपयोगाभावे यादृशं जिनसिद्धस्वरूपं न लभते तमेव कथयति -

तवसंजमप्पसिद्धो सुद्धो सग्गापवग्गमग्गकरो ।

अमरासुरिंदमहिदो देवो सो लोयसिंहरत्थो ॥५॥

तवसंजमप्पसिद्धो समस्तरागादिपरमावेच्छात्यागेन स्वस्वरूपे प्रतपनं विजयनं तपः, बहिरङ्गेन्द्रियप्राणसंयमबलेन स्वशुद्धात्मनि संयमतात्समरसीभावेन परिणमनं संयमः, ताभ्यां प्रसिद्धो जात उत्पन्नस्तपःसंयमप्रसिद्धः, **सुद्धो** क्षुधाद्यष्टादशदोषरहितः, **सग्गापवग्गमग्गकरो** स्वर्गः प्रसिद्धः केवलज्ञानाद्यनन्तचतुष्टयलक्षणोऽपवर्गो मोक्षस्तयोर्मार्गं करोत्युपदिशति स्वर्गापवर्गमार्गकरः, **अमरासुरिंदमहिदो** तत्पदाभिलाषिभिरमरासुरेन्द्रैर्महितः पूजितोऽमरासुरेन्द्रमहितः, **देवो सो** स एवंगुणविशिष्टोऽर्हन् देवो भवति। **लोयसिंहरत्थो** स एव भगवान् लोकाग्रशिखरस्थः सन् सिद्धो भवतीति जिनसिद्धस्वरूपं ज्ञातव्यम् ॥५॥ अथ तमित्यंभूतं निर्दोषिपरमात्मानं ये श्रद्धधति मन्यन्ते तेऽक्षयसुखं लभन्त इति प्रज्ञापयति-

તં દેવદેવદેવં જદિવરવસહં ગુરું તિલોયસ્સ ।

પળમંતિ જે મળુસ્સા તે સોઁઁઁ અઁઁઁ ઁંતિ ॥૬॥

તં દેવદેવદેવં દેવદેવાઃ સૌધર્મન્દ્રપ્રભૂતયસ્તેષાં દેવ આરાધ્યો દેવદેવદેવસ્તં દેવદેવદેવં, જદિવરવસહં જિતેન્દ્રિયત્વેન નિજશુદ્ધાત્મનિ યત્નપરાસ્તે યતયસ્તેષાં વરા ગણધરદેવાદયસ્તેભ્યોઽપિ વૃષભઃ પ્રધાનો યતિવરવૃષભસ્તં યતિવરવૃષભં, ગુરું તિલોયસ્સ અનન્તજ્ઞાનાદિગુરુગુણૈસ્ત્રૈલોઁઁઁયાપિ ગુરુસ્તં ત્રિલોકગુરું, પળમંતિ જે મળુસ્સા તમિત્થંભૂતં ભગવન્તં ય મનુષ્યાદયો દ્રવ્યભાવનમસ્કારાભ્યાં પ્રળમન્ત્યારાધયન્તિ તે સોઁઁઁ અઁઁઁ ઁંતિ તે તદારાધનાફલેન પરંપરયાઽઁઁઁનન્તસૌઁઁઁ યન્તિ લભન્ત ઇતિ સૂત્રાર્થઃ ॥૬॥

અથ 'ચત્તા પાવારંભં' ઇત્યાદિસૂત્રેણ યદુક્તં શુદ્ધોપયોગાભાવે મોહાદિવિનાશો ન ભવતિ, મોહાદિવિનાશાભાવે શુદ્ધાત્મલાભો ન ભવતિ, તદર્થમેવેદાનીમુપાયં સમાલોચયતિ - જો જાણદિ અરહંતં યઃ કર્તા જાનાતિ । કમ્ । અર્હન્તમ્ । કૈઃ કૃત્વા । દ્રવ્યત્તગુણત્તપજ્જયત્તેહિં દ્રવ્યત્તગુણત્તવપર્યાયત્તૈઃ । સો જાણદિ અપ્પાણં સ પુરુષોઽર્હત્પરિજ્ઞાનાત્પશ્ચાદાત્માનં જાનાતિ, મોહો ઁલુ જાદિ તસ્સ લયં તત આત્મપરિજ્ઞાનાત્તસ્ય મોહો દર્શનમોહો લયં વિનાશં ઁયં યાતીતિ । તદ્દથા - કેવલજ્ઞાનાદયો વિશેષગુણા, અસ્તિત્વાદયઃ સામાન્યગુણાઃ, પરમૌદારિકશરીરાકારેણ યદાત્મપ્રદેશાનામવસ્થાનં સ વ્યજ્જનપર્યાયઃ, અગુરુલઘુકગુણષઙ્ઙવૃદ્ધિહાનિરુપેણ પ્રતિક્ષણં પ્રવર્તમાના અર્થપર્યાયાઃ, ઁવં લક્ષણગુણપર્યાયાધારભૂતમમૂર્તમસંઁઁઁપ્રદેશં શુદ્ધચૈતન્યાન્વયરુપં દ્રવ્યં ચેતિ । ઇત્થંભૂતં દ્રવ્યગુણપર્યાયસ્વરુપં પૂર્વમર્હદભિધાને પરમાત્મનિ જ્ઞાત્વા પશ્ચાન્નિશ્ચયનયેન તદેવાગમસારપદભૂતયાઽધ્યાત્મભાષયા નિજશુદ્ધાત્મભાવનાભિમુઁઁરુપેણ સવિકલ્પસ્વસંવેદનજ્ઞાનેન તથૈવાગમભાષયાઁઁઁવૃત્તિકરણા- પૂર્વકરણાનિવૃત્તિકરણસંઙ્ઙદર્શનમોહઁઁઁપણસમર્થપરિણામવિશેષબલેન પશ્ચાદાત્મનિ યોજયતિ । તદનન્તરમવિકલ્પસ્વરુપે પ્રાપ્તે, યથા પર્યાયસ્થાનીયમુક્તાફલાનિ ગુણસ્થાનીયં ઁવલત્ત્વં ઁાભેદનયેન હાર ઁવ, તથા પૂર્વોક્તદ્રવ્યગુણપર્યાયા અભેદનયેનાત્મૈવેતિ ભાવયતો દર્શનમોહાન્ધકારઃ પ્રલીયતે । ઇતિ ભાવાર્થઃ ॥૮૦॥

હવે, 'મારે મોહની સેનાને કઈ રીતે જીતવી' - એમ (તેને જીતવાનો) ઉપાય વિચારે છે :-

જે જાણતો અર્હતને ગુણ, દ્રવ્ય ને પર્યાયપણે,
તે જીવ જાણે આત્માને, તસુ મોહ પામે લય ખરે. ૮૦.

અન્વયાર્થ :- [યઃ] જે [અર્હન્તં] અર્હતને [દ્રવ્યત્તગુણત્તવપર્યાયત્તૈઃ] દ્રવ્યપણે, ગુણપણે અને

પર્યાયપણે [જાનાતિ] જાણે છે, [સઃ] તે [આત્માનં] (પોતાના) આત્માને [જાનાતિ] જાણે છે અને [તસ્ય મોહઃ] તેનો મોહ [ખલુ] અવશ્ય [લયં યાતિ] લય પામે છે.

ટીકા :- જે ખરેખર અહંતને દ્રવ્યપણે, ગુણપણે અને પર્યાયપણે જાણે છે તે ખરેખર આત્માને જાણે છે, કારણ કે બન્નેમાં નિશ્ચયથી તફાવત નથી; વળી અહંતનું સ્વરૂપ, છેલ્લા તાપને પામેલા સુવર્ણના સ્વરૂપની માફક, પરિસ્પષ્ટ (—સર્વ પ્રકારે સ્પષ્ટ) છે; તેથી તેનું જ્ઞાન થતાં સર્વ આત્માનું જ્ઞાન થાય છે. ત્યાં અન્વય તે દ્રવ્ય છે, અન્વયનું વિશેષણ તે ગુણ છે, અન્વયના વ્યતિરેકો (—ભેદો) તે પર્યાયો છે. સર્વતઃ વિશુદ્ધ એવા તે ભગવાન અહંતમાં (—અહંતના સ્વરૂપનો ખ્યાલ કરતાં) જીવ ત્રણે પ્રકારમય સમયને (—દ્રવ્યગુણપર્યાયમય નિજ આત્માને) પોતાના મન વડે કળી લે છે — સમજી લે છે — જાણી લે છે. તે આ પ્રમાણે: ‘આ ચેતન છે’ એવો જે અન્વય તે દ્રવ્ય છે, અન્વયને આશ્રિત રહેલું ‘ચૈતન્ય’ એવું જે વિશેષણ તે ગુણ છે અને એક સમયમાત્રની મર્યાદાવાળું જેનું કાળપરિણામ હોવાથી પરસ્પર અપ્રવૃત્ત એવા જે અન્વયવ્યતિરેકો (—એક બીજામાં નહિ પ્રવર્તતા એવા જે અન્વયના વ્યતિરેકો) તે પર્યાયો છે — કે જેઓ ચિદ્વિવર્તનની (—આત્માના પરિણમનની) ગ્રંથિઓ છે.

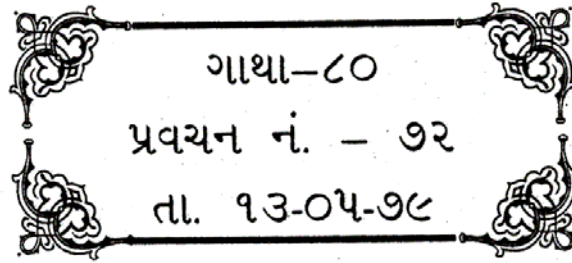
હવે એ રીતે ત્રિકાળિકને પણ (—ત્રિકાળિક આત્માને પણ) એક કાળે કળી લેતો તે જીવ, જેમ મોતીઓને ઝૂલતા હારમાં સંક્ષેપવામાં આવે છે તેમ ચિદ્વિવર્તોને ચેતનમાં જ સંક્ષેપીને (—અંતર્ગત કરીને) તથા વિશેષણવિશેષ્યપણાની વાસનાનું અંતર્ધાન થવાથી — જેમ ધોળાશને હારમાં અંતર્હિત કરવામાં આવે છે તેમ — ચૈતન્યને ચેતનમાં જ અંતર્હિત કરીને, જેમ કેવળ હારને જાણવામાં આવે છે તેમ કેવળ આત્માને જાણતાં, તેની ઉત્તરોત્તર ક્ષણે કર્તા-કર્મ-ક્રિયાનો વિભાગ ક્ષય પામતો જતો હોવાથી, નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવને પામે છે; અને એ રીતે મણિની જેમ જેનો નિર્મળ પ્રકાશ અકંપપણે પ્રવર્તે છે એવા તે (ચિન્માત્ર ભાવને પામેલા) જીવને મોહાંધકાર નિરાશ્રયપણાને લીધે અવશ્યમેવ પ્રલય પામે છે.

જો આમ છે તો મોહની સેનાને જીતવાનો ઉપાય મેં મેળવ્યો છે.

ભાવાર્થ :- અહંતભગવાન અને પોતાનો આત્મા નિશ્ચયથી સમાન છે; વળી અહંતભગવાન મોહરાગદ્વેષ રહિત હોવાને લીધે તેમનું સ્વરૂપ અત્યંત સ્પષ્ટ છે, તેથી જો જીવ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયપણે તે (અહંતભગવાનના) સ્વરૂપને મન વડે પ્રથમ સમજી લે તો “આ જે ‘આત્મા, આત્મા’ એવો એકરૂપ (—કથંચિત્ સદૃશ) ત્રિકાળિક પ્રવાહ તે દ્રવ્ય છે, તેનું જે એકરૂપ રહેતું ચૈતન્યરૂપ વિશેષણ તે ગુણ છે અને તે પ્રવાહમાં જે ક્ષણવર્તી વ્યતિરેકો તે પર્યાયો છે” એમ પોતાનો આત્મા પણ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયપણે તેને મન વડે ખ્યાલમાં આવે છે. એ રીતે ત્રિકાળિક નિજ આત્માને મન વડે ખ્યાલમાં લઈને પછી — જેમ મોતીઓને અને ધોળાશને હારમાં

જ અંતર્ગત કરીને કેવળ હારને જાણવામાં આવે છે તેમ - આત્મપર્યાયોને અને ચૈતન્યગુણને આત્મામાં જ અંતર્ગમિત કરીને કેવળ આત્માને જાણતાં પરિણામી-પરિણામ-પરિણાતિના ભેદનો વિકલ્પ નાશ પામતો જતો હોવાથી જીવ નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવને પામે છે અને તેથી મોહ (-દર્શનમોહ) નિરાશ્રય થયો થકો વિનાશ પામે છે.

જો આમ છે, તો મોહની સેના ઉપર વિજય મેળવવાનો ઉપાય મેં પ્રાપ્ત કર્યો છે - એમ કહ્યું. ૮૦.

(‘પ્રવચનસાર’) એવી શૈલી લીધી છે કે, ૭૯ ગાથામાં એમ કહ્યું કે, મેં સર્વ સાવધયોગનો ત્યાગ કરી પરમસામાયિકની પ્રતિજ્ઞા કરી, છતાં (જે) શુભભાવ (આવે છે તે) અભિસારિકા જેમ પ્રેમીને મળવા જાય એમ શુભભાવને મળવા જાય (છે). અભિસારિકા વિષાદ જેવી છે. આહા...હા...! સામાયિકની પૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા (કરી છે, અર્થાત્) રાગરહિત (થવાની) પ્રતિજ્ઞા કરી છતાં શુભ(ભાવ આવે છે તે) અભિસારિકા (સમાન છે) એટલે (કે) પ્રેમીને મળવા જનારી (સ્ત્રી છે) એમ રાગને મળવા જવું (એવું છે). આહા...હા...હા...! એ વ્યભિચારને મળવા જવું (તેના જેવું છે), એમ કહે છે. આહા...હા...હા...! એને હવે ખંખેરી નાખવા ‘મોહની સેના ઉપર વિજય મેળવવા માટે મેં કમર કસી છે.’ ‘કમર કસી છે.’ (એટલે) કડ બાંધી છે. આહા...હા...હા...! આ પંચમ આરાના મુનિ એમ કહે છે (કે) અમે તો ‘કમર કસી છે.’ ! શુભભાવનો અભાવ કરવા શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી પરિણામન કરવા... આહા...હા...હા...! ‘કમર કસી છે.’ એ પછી આ અધિકાર લીધો. એ અધિકાર પછી આ ગાથા લીધી. આહા...હા...!

‘હવે, ‘મારે મોહની સેનાને...’ એ મોહની સેના કોણ ? કે, પેલો શુભરાગ. આહા...હા...! ઇ મોહની સેના છે. વ્રતનો, દયા, દાનાદિ, ભક્તિનો રાગ આવે એ મોહની સેના છે.

ચારિત્રમોહની હોં ! આહા...હા...! એને 'કઈ રીતે જીતવી' – એમ (તેને જીતવાનો) ઉપાય વિચારે છે.' એને કાંઈ નવો ઉપાય વિચારવો છે, (એવું) નથી. બીજાને કહેવું છે એ અપેક્ષાએ 'ઉપાય વિચારે છે' એમ કહે છે. આહા...હા...! શ્રોતાને સાથે લઈને એમ કહે છે કે, હવે વિચારીએ આપણે. આહા...હા...! એને વિચારવું કાંઈ બાકી નથી પણ કથનનો વિકલ્પ આવ્યો (છે તેથી આમ કહે છે). આહા...! શુભ(ભાવ) વ્યભિચાર છે. આહા...હા...! એનું મૂળ નિકંદન કરવા કડ બાંધી છે. આહા...! એના પછી આ અધિકાર લીધો છે. આ...હા...! એ રાગની સેનાને કઈ રીતે જીતવી એમ ઉપાય વિચારે છે.

જો જાણદિ અરહંતં દવ્યત્તગુણત્તપજ્જયત્તેહિં ।

સો જાણદિ અપ્પાણં મોહો ખલુ જાદિ તસ્સ લયં ।।૮૦।।

જે જાણતો અર્હંતને ગુણ, દ્રવ્ય ને પર્યાયપણે,

તે જીવ જાણે આત્મને, તસુ મોહ પામે લય ખરે. ૮૦.

એક બાજુ એમ કહે કે, પરદ્રવ્યનો કાંઈ પણ વિચાર હોય એ બધો વિકલ્પ છે. 'પરદવ્વાદો દુર્ગર્હ' ! પોતાના સ્વભાવના આશ્રય વિના પરદ્રવ્યનો કાંઈ પણ વિચાર (કરવો), એના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો (વિચાર) કરવો, અરે...! પોતાનો જે સ્વભાવ છે -- દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (એ) ત્રણનો વિચાર કરવો તે (પણ) શુભરાગ, વ્યભિચાર છે, અનાવશ્યક છે. આહા...હા...હા...! પરના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય વિચારવા એ તો શુભભાવ છે પણ અહીં આવે છે એટલી વાત અંદર લીધી છે. આહા...!

અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો વિચાર આવે છે, આવે છે તેનો હેતુ બીજો છે. હેતુ, ત્યાં એના વિચારમાં રોકાવું એમ (નથી). આ...હા...હા...! એનું તાત્પર્ય તો પોતાની પર્યાયને દ્રવ્યમાં ભેળવી અને ગુણને દ્રવ્યમાં ભેળવી... આહા...હા...હા...! નિર્વિકલ્પ વીતરાગતા પ્રગટ કરવી એ એનું તાત્પર્ય છે. સમજાય છે કાંઈ ? આવી વાત ઝીણી છે.

આ બોલ 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ'માં ભાઈએ ('સોગાનીજી'એ) લીધો છે. અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય તો પરદ્રવ્ય છે. એનાથી આત્માને લાભ થાય ? આહા...હા...! 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ'માં છે. વાત એટલી કે, એ આમ વચ્ચે આવે છે. છે તો એ શુભભાવ, અભિસારિકા – વ્યભિચારને મળવા જવું (છે). આ...હા...હા...! પણ એનું તાત્પર્ય તો એનાથી ખસી – અરિહંતના દ્રવ્ય-

ગુણ-પર્યાયના ભેદથી પણ ખસી અને પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય મનના વિકલ્પથી જાણી (લેવા તે છે). પોતાના ત્રણને (દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને) પણ વિકલ્પથી જાણવું. આહા...હા...! પછી તેને – પર્યાયને દ્રવ્યમાં સમાડવી અને ગુણને દ્રવ્યમાં સમાડવા. એનું નામ વીતરાગી અવ્યભિચારી વીતરાગીપર્યાય છે. આહા...હા...! એમ અહીંયાં બતાવવા માગે છે.

ટીકા :- ‘જે ખરેખર અહંતને દ્રવ્યપણે, ગુણપણે અને પર્યાયપણે જાણે છે...’ અહીંયાં પણ ‘ખરેખર’ શબ્દ વાપર્યો છે. છે (તો એ) પરદ્રવ્ય, પણ પરદ્રવ્યને પણ જે રીતે છે તે રીતે (જાણે). આહા...હા...! ‘જે ખરેખર અહંતને દ્રવ્યપણે, ગુણપણે અને પર્યાયપણે જાણે છે તે ખરેખર આત્માને જાણે છે,...’ એવી જ અહીં તો વાત લીધી છે. એ પરદ્રવ્યને જાણે છે, એવું તો અગિયાર અંગ જાણવામાં પરદ્રવ્યને અનંતવાર જાણ્યું છે. પણ અહીંયાં તો વાત એવી લીધી છે કે, જેણે આને જાણ્યું, એ જાણીને આત્મામાં જાણવાનું કરશે – એવા જીવને લીધો છે ! આ...હા...હા...! તે પણ પંચમ આરાના જીવને માટે કહેનારે કહ્યું છે ! આહા...હા...! પંચમ આરાના જીવને માટે છે ને આ ? ખરેખર તો અપ્રતિબુદ્ધ છે તેને માટે આ છે, એમ કહે છે. અને એ પંચમ આરાનો અપ્રતિબુદ્ધ પણ ગુરુ – સંત એને સત્ કહે છે એટલે એ અપ્રતિબુદ્ધ, પ્રતિબુદ્ધ પામે જ છે. આહા...હા...! (‘સમયસાર’ની) ૩૮મી ગાથામાં લીધું છે ને ? ૯૨માં લીધું છે, ‘પ્રવચનસાર’ ૯૨ (ગાથા). પામે જ છે. અને તે કેવું (પામે છે) ? અપ્રતિહત ! આ...હા...હા...! એવી ધીરજની વાતું છે.

‘જે ખરેખર અહંતને...’ જાણે છે (એટલે કે તેમના) દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને (જાણે છે) તે ખરેખર આત્માને જાણે છે,...’ વાત એ લીધી છે. એને (માત્ર) જાણવા માટે જાણવું એમ નથી લીધું. અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને જાણે છે તે આત્માને જાણે છે – એ અપેક્ષા લઈને એને પરદ્રવ્યનું જ્ઞાન પહેલું કહ્યું છે. છતાં એ પરદ્રવ્યનું જ્ઞાન છે એ તો વિકલ્પ અને પરદ્રવ્ય (છે), પર અંપેક્ષિત છે. આહા...હા...! (છતાં) કેમ એમ (કહ્યું) છે ? ‘કારણ કે બંનેમાં નિશ્ચયથી તફાવત નથી;...’ ભગવાનઆત્માના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય અને પરમેશ્વરના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (બંનેમાં) વસ્તુસ્થિતિએ ફેરફાર નથી. બંનેમાં ખરેખર તફાવત નથી. ‘નિયમસાર’માં તો એમ પણ કહ્યું છે ને ? કે, ‘સિદ્ધના આઠ ગુણ છે એવા સંસારી જીવને આઠ ગુણ છે.’ એ છે ઇ કંઈ વ્યક્તપણે નથી. કહ્યું છે ને ? જેવા સિદ્ધને આઠ ગુણ છે એવા (સર્વ) જીવોને છે, સંસારીને પણ છે. આહા...હા...!

શ્રોતા :- સંસારી પણ અષ્ટ ગુણ મંડિત છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- શક્તિરૂપ (મંડિત છે). ત્યાં વ્યક્તરૂપ મંડિત – સહિત નથી. વસ્તુ જ એવી છે. આહા...હા...! વસ્તુ એવી છે કે, સિદ્ધના આઠ ગુણસ્વરૂપે જ ઇ વસ્તુ છે. આ...હા...!

એમ કહ્યું કે, સિદ્ધને આઠ ગુણ તો પર્યાયપણે છે. એમ આને પર્યાયપણે પણ છે એમ નહિ. પણ તેનો સ્વભાવ જ એવો છે. આઠ ગુણ સંપન્ન - શક્તિ, સામર્થ્ય (સંપન્ન છે), સત્તાનું સત્ત્વ જ ઇ છે. આ...હા...હા...! એથી સિદ્ધ જેવા સંસારી કહેવામાં આવ્યા છે. આહા...હા...! વીતરાગની વાતું ભારે !

‘ખરેખર આત્માને જાણે છે,...’ પાધરું અહીં તો એમ લીધું ને ? અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જાણે. એને જાણવાનું જે લક્ષ કર્યું હતું એ પોતાના આત્માને જાણવા માટે કર્યું હતું. ત્યાં જાણીને રોકાવું છે... આહા...હા...! એ માટે નહિ. આહા...હા...! ‘કારણ કે બંનેમાં નિશ્ચયથી તફાવત નથી;...’ જુઓ ! અરિહંતને તો પ્રગટેલ પર્યાય છે અને આત્મામાં તો પર્યાય પ્રગટ્યો નથી. આ તો તેની તે વાત આવી - સિદ્ધ જેવા સંસારી ! આ...હા...હા...!

શ્રોતા :- સંસારીને કોઈ નયના બળે પ્રગટેલી પર્યાય કહેવાય કે નહીં ?

સમાધાન :- પર્યાય બધી વ્યવહાર છે. સિદ્ધ(ની પર્યાય) વ્યવહાર, મોક્ષમાર્ગ વ્યવહાર - મોક્ષ (અને) સંસાર(ની પર્યાય) વ્યવહાર (છે). આહા...હા...! વસ્તુ તો સિદ્ધસ્વરૂપી જ છે. એનો સ્વભાવ જ એવો છે અને ત્રિકાળી તે શુદ્ધ છે. આહા...હા...! જેમાં ઉદયભાવ તો નથી પણ જેમાં ક્ષાયિકભાવ પણ નથી એવું જ એનું સ્વરૂપ જ છે. આ...હા...હા...! ક્ષાયિકભાવે પ્રગટેલા સિદ્ધો (જેવો સંસારીજીવને) કીધો એ તો શક્તિના સ્વભાવની અપેક્ષાએ કીધો. સમજાય છે કાંઈ ? આહા...હા...! સિદ્ધ એવા સંસારી ! વસ્તુ તો એવી જ છે. (ફેર એટલો કે) અહીં (અરિહંતને) પ્રગટી છે (એટલું). પણ અહીં પર્યાય ઉપરનું લક્ષ જ નથી. આહા...હા...!

વસ્તુ ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ છે. ધ્રુવ પરમ સ્વભાવભાવનું અસ્તિત્વ પૂર્ણ શુદ્ધ જ છે. એમાં અને સિદ્ધમાં કાંઈ ફેર નથી. અહીંયાં અરિહંતમાં અને આત્મામાં કાંઈ ફેર નથી એમ કીધું. આ...હા...હા...! એને અંદર વિશ્વાસ (આવવો જોઈએ), અંદર વિશ્વાસમાં બેસે... આહા...હા...! (કે) ભલે ભગવાનને પ્રગટ થયેલ છે, પણ હું તેવો જ છું આહા...હા...! પ્રગટ-અપ્રગટની કોઈ અપેક્ષા વિના (હું તેવો જ છું). આહા...હા...હા...! વિશ્વાસ(માં) - દૃષ્ટિમાં (આવવું જોઈએ કે) પૂર્ણાનંદનો નાથ પૂર્ણ પ્રભુ છે. જેવા અરિહંત છે તેવો હું છું. જેવા સિદ્ધ છે તેવો હું છું ! આહા...હા...! ત્યાં આગળ દ્રવ્યના સ્વભાવનું અસ્તિત્વ જે પૂર્ણ શુદ્ધ છે એનું જોર આપ્યું છે. આહા...હા...! અંતરના વિશ્વાસમાં સિદ્ધ જેવો છું અને અરિહંત જેવો જ છું... આહા...હા...! એમ જેણે જાણ્યું છે તેણે આત્માને જાણ્યો. ‘કારણ કે બંનેમાં...’ ખરેખર તફાવત નથી. લ્યો ! એ કઈ રીતે તફાવત નથી ? વસ્તુસ્વભાવ જ એવડો છે. અને એવો સ્વભાવ જેણે જાણ્યો એને અરિહંતની પર્યાય પ્રગટ થવાની જ છે.

અહીં તો અપ્રતિહત પૂર્ણ દ્રવ્યસ્વભાવ છે એની પ્રતિતી, સ્વજ્ઞેયનું પર્યાયમાં જ્ઞાન થયું.

એવડા મોટા પ્રભુનું જ્ઞાન (થયું). એક સમયની પર્યાયમાં પૂર્ણ દ્રવ્યનો પ્રતિભાસ (થયો). દ્રવ્ય (પર્યાયમાં) આવ્યું નહિ. આ...હા...હા...! પણ દ્રવ્યનું જેટલું, જેવડું સ્વરૂપ છે એવું અહીં પર્યાયમાં આવી ગયું. આહા...હા...હા...! એથી... આહા...હા...હા...! વિશ્વાસ અંદરથી આવ્યો છે કે, બેમાં કાંઈ તફાવત નથી. અરે...! આવું છે. કહેવાની શૈલી- રીત આ છે. બીજી રીતે એની શૈલી છે જ નહિ. આહા...હા...હા...!

‘વળી અર્હતનું સ્વરૂપ,...’ હવે (એમ કહે છે કે) બન્ને સરખા છે, એમ કેમ કહ્યું ? અને એની સાથે કેમ આત્માને મેળવ્યો ? (તે કહે છે). કે ‘અર્હતનું સ્વરૂપ, છેલ્લા તાપને પામેલા સુવર્ણના સ્વરૂપની માફક,...’ સોનાને તાપ આપતાં-આપતાં છેલ્લામાં છેલ્લું સોળ વલું સોનું થાય એમ ભગવાનના આત્માને સોળવલું સોનું થયું છે. આહા...હા...! એ દ્રવ્ય સ્વભાવમાં એકાગ્રતાના તાપ આપતાં... આ...હા...! પર્યાયમાં સોળવલું સર્વજ્ઞપણું, અનંત આનંદ પર્યાયપણે પ્રગટ્યા છે. આહા...હા...! ‘છેલ્લા તાપને પામેલા સુવર્ણના સ્વરૂપની માફક,...’ સોનાનાં સ્વરૂપની માફક, સોળવલું પામેલા સુવર્ણના સ્વરૂપની માફક. આહા...હા...! ‘પરિસ્પષ્ટ (-સર્વ પ્રકારે સ્પષ્ટ)...’ પરિસ્પષ્ટ છે ને ? (સ્પષ્ટ) એકલો શબ્દ નથી. પરિસ્પષ્ટ ! જેવા દ્રવ્ય અને ગુણ પૂર્ણ પરિસ્પષ્ટ છે તેવી જ એની પર્યાય પરિસ્પષ્ટ છે. આહા...હા...! ‘(-સર્વ પ્રકારે સ્પષ્ટ છે;...’ (એ) ‘પરિ’નો અર્થ કર્યો.

‘તેથી તેનું જ્ઞાન થતાં...’ સોનામાં પૂર્ણ તાપ આપતાં, જેમ છેલ્લું સોળવલું થયું એમ ભગવાનની - પ્રભુની પર્યાયનું સ્વરૂપ... આહા...હા...! અંતરના ધ્યાનના તાપ આપતાં સોળવલું પૂરું થઈ ગયું. ‘તેથી તેનું જ્ઞાન થતાં...’ જુઓ હવે શું કહે છે ? ‘સર્વ આત્માનું જ્ઞાન થાય છે....’ એમ કીધું. (અર્થાત્) બધા આત્મા એવા છે આહા...હા...! સાધારણ વાત નથી, બાપુ ! અંદર ભાવ (ગંભીર છે). ‘સર્વ આત્મા...’ આમાં અભવીનો (આત્મા) પણ લીધો. ‘સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ’ આ...હા...હા...! ‘સર્વ આત્માનું જ્ઞાન...’ આત્મા આવો છે - પરિપૂર્ણ દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય જેને પ્રગટ થઈ ગયા છે એવા જ સર્વ આત્માઓ છે. આ...હા...! ભલે (વર્તમાનમાં) પ્રગટ નથી પણ એ પ્રગટ થવાની શક્તિ છે તેથી પ્રગટ થશે જ. એથી તે સર્વ આત્મા સરખા જ છે. આહા...હા...!

હવે ત્યાં દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય ત્રણની વ્યાખ્યા કરે છે. ‘અન્વય તે દ્રવ્ય છે,...’ હવે એનો ઇ... ઇ... ઇ... ઇ... રહેનાર તે દ્રવ્ય છે. અન્વય નામ તે... તે... તે... તે... તે... તે... રહે છે તે દ્રવ્ય છે. આહા...હા...! ‘અન્વયનું વિશેષણ તે ગુણ છે,...’ તે... તે... તે... રહેનાર... રહેનાર... રહેનાર... તેનું વિશેષણ એટલે ગુણ. દ્રવ્ય તે વિશેષ છે અને એના ગુણ તે વિશેષણ છે. આ...હા...! ‘અન્વયના વ્યતિરેકો (-ભેદો) તે પર્યાયો છે.’ દ્રવ્ય જે છે... છે... છે... છે...

છે... છે... તેની ભિન્ન-ભિન્ન વ્યતિરેક અવસ્થાઓ (થાય છે) તે પર્યાય છે. આહા...હા...!

‘જયસેનાચાર્ય’ ટીકામાં થોડું બીજું લીધું (છે). ‘ચેતન છે તે દ્રવ્ય છે, ચૈતન્ય છે તે ગુણ છે, કેવળજ્ઞાનાદિ તે વિશેષગુણ છે, અસ્તિત્વ આદિ સામાન્ય ગુણ છે’ સંસ્કૃતમાં (લીધું છે). ‘કેવળજ્ઞાનાદિ (અર્થાત્) કેવળ – એકલું જ્ઞાનાદિ એ વિશેષગુણ છે અને અસ્તિત્વ છે એ બીજામાં પણ છે માટે અસ્તિત્વ આદિ સામાન્યગુણ છે. શરીર પ્રમાણે આત્મપ્રદેશોની આકૃતિ છે તે તેની વ્યંજનપર્યાય છે. અગુરુલઘુગુણની ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ આદિની એને પર્યાય છે તે અર્થપર્યાય છે. પણ તે દ્રવ્યમાં કેવળજ્ઞાનાદિને વિશેષગુણ તરીકે કહ્યું. અસ્તિત્વઆદિને સામાન્ય(ગુણ) કહ્યું, એની આકૃતિના પ્રદેશને વ્યંજનપર્યાય (કહ્યું) અને અગુરુલઘુને અર્થપર્યાય (કહ્યું). પણ એ બધાનો આધાર એક દ્રવ્ય છે એમ લીધું (છે). એનો આધાર – વસ્તુ એક છે. ભેદ ભલે છે. આહા...હા...! સંસ્કૃતમાં છે. મૂળ ત્યાં દ્રવ્ય લીધું. અંદર (સંસ્કૃત ટીકામાં) છે. ‘લક્ષણગુણપર્યાયાધારભૂતમમૂર્તમસંખ્યાતપ્રદેશ’ પ્રદેશ નાખ્યા પાછા. આહા...હા...! ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકા છે. અસંખ્યપ્રદેશી ! આહા...હા...! એવા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયવાળો, એનો આધાર જે વસ્તુ છે તે દ્રવ્ય છે. આહા...હા...! આવું ઝીણું !

(વર્તમાન મુનિ) કહે છે કે, ‘અત્યારે તો શુભઉપયોગ જ હોય.’ અરે... પ્રભુ ! શું કરે છે ? આ...હા...! અત્યારે તો શુભઉપયોગ જ હોય, ઇ એમ કહે છે. આહા...હા...! (બીજો મુનિ એમ કહે છે) -- (‘સમયસાર’ની ૧૫મી ગાથામાં) ‘અપદેસસન્તમજ્ઞ’ (આવે) છે (એમાં) ‘અપદેસ’નો અર્થ અખંડપ્રદેશી દ્રવ્ય, એમ લીધું ! આ...હા...હા...! એમ નથી. ‘આવું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે’ – તે કથન છે તે દ્રવ્યશ્રુત છે અને પૂર્ણની પ્રાપ્તિ છે તે ભાવશ્રુત છે. આ...હા...હા...! ખરેખર તો આમ છે. ‘અપદેસ’ – કથન. ‘સન્ત’ (શબ્દમાં) વળી વાંધા ઊઠ્યા છે. (બીજા સાધુએ) એમ અર્થ કર્યો છે કે, સૂત્ર લેવું ‘અપદેસ’માં અખંડ પ્રદેશ ન લેવા. એ વિશેષણ જૈનશાસનનું છે. એ ‘અપદેસ’ વિશેષણ – અખંડ પ્રદેશ – એ આત્માનું વિશેષણ નથી. સમજાણું ? ‘અપદેસ’ એમ કહીએ તો અખંડ પ્રદેશ (થાય). (એમ કહીએ તો) આત્માનું વિશેષણ થઈ ગયું. પણ ‘અપદેસ’ એ જૈનશાસનનું વિશેષણ છે. જૈનશાસનમાં કથન આવે છે અને ભાવશ્રુત છે તે જૈનશાસન છે. આહા...હા...!

અહીં ‘જયસેનાચાર્ય’(ની ટીકામાં) દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (કહ્યાં) એનો આધાર દ્રવ્ય (છે) એમ કીધું. અને અહીંયાં ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કહ્યું કે, ‘અન્વય તે દ્રવ્ય છે, અન્વયનું વિશેષણ તે ગુણ છે,...’ અને વ્યતિરેકો એટલે ભિન્ન... ભિન્ન... ભિન્ન... દશા (તે) પર્યાયો છે.

‘સર્વતઃ વિશુદ્ધ એવા તે ભગવાન અર્હતમાં...’ આ...હા...હા...! ‘(–અર્હતના સ્વરૂપનો ખ્યાલ કરતાં) જીવ ત્રણે પ્રકારમય સમયને...’ ત્રણ પ્રકારના સમય એટલે દ્રવ્યસમય, ગુણસમય અને

પર્યાયસમય. આહા...હા...! 'પોતાના મન વડે કળી લે છે...' હજી તો આ વિકલ્પ છે ને ? શું કીધું છે ? અહીંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય મન વડે કળી લે છે. કારણ કે ત્યાં હજી વિકલ્પ છે. પરદ્રવ્યના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય છે ને એટલે મન વડે કળી લે છે એમ કીધું. આત્મા વડે જાણી લે છે, એમ નહિ. આ..હા...હા...! 'મન વડે કળી લે છે.' કોને ? ભગવાનના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો ખ્યાલ કરતા પોતાને પણ મન વડે કળી લે છે. પોતાને પણ મન વડે કળી લે છે. એટલે ત્યાં હજી વિકલ્પ છે. આહા...હા...! એને મન વડે કળી લે છે, છે ?

(-અહીંતના સ્વરૂપનો ખ્યાલ કરતાં) જીવ ત્રણે પ્રકારમય સમયને (-દ્રવ્યગુણપર્યાયમય નિજ આત્માને) પોતાના મન વડે...' આત્માના પણ ત્રણ ભેદ પડ્યા ને ? (એટલે મન વડે કળી લે છે એમ કહ્યું). આ..હા...હા...! અન્વય તે દ્રવ્ય છે અને વિશેષણ તે ગુણ છે, વ્યતિરેક તે પર્યાય છે એ પણ પોતાના મનમાં કળી લે છે, હજી એ વિકલ્પ છે. આ..હા...હા...! ત્યાં સુધી હજી સમ્યગ્દર્શન નથી. આહા...હા...! પરમાત્માને મન વડે કળી લે છે, એ તો પરદ્રવ્ય છે. પણ અહીંયાં તો પોતામાં ત્રણ (ભેદ) પડ્યા ને ? ત્રણ (ભેદ) પડ્યા માટે હજી વિકલ્પથી કળી લે છે. આ..હા...! હજી અનુભવથી કળી લે છે, એમ નથી. આ..હા...હા...! 'પોતાના મન વડે કળી લે છે - સમજી લે છે -' લીટી કરીને 'કળી લે છે' એનો અર્થ કર્યો. એટલે કે કળી લે છે કહો, સમજી લે છે કહો, '-જાણી લે છે' કહો (બધું એકાર્થ છે). 'તે આ પ્રમાણે :' આહા...હા...! હવે પોતામાં આવ્યું.

'આ ચેતન છે' એવો જે અન્વય...' આહા...હા...! અહીં અન્વય એટલે દ્રવ્ય, હોં ! આ ચેતન છે -- આત્મા છે તે અન્વય (છે) તે દ્રવ્ય છે. ચેતન છે તે દ્રવ્ય છે. 'અન્વયને આશ્રિત રહેલું 'ચેતન્ય' એવું જે વિશેષણ તે ગુણ છે...' આવું નાખ્યું ! 'જયસેનાચાર્ય' કરતા આ શૈલી (લીધી છે). ચેતન તે દ્રવ્ય, ચેતન્ય તે ગુણ. ચેતન તે સત્, ચેતન્ય તે સત્ત્વ - સત્ત્વનું સત્ત્વ. આહા...હા...! એ ચેતનનું - ચેતનપણું, ચેતનનું ચેતનપણું. ચેતન જે છે તે દ્રવ્ય છે. ચેતન્ય છે તે એનું વિશેષણ - ગુણ છે. આ..હા...! આ હજી મન વડે કળી લે છે, હોં !

'અને એક સમયમાત્રની મર્યાદાવાળું...' આહા...હા...! 'એક સમયમાત્રની મર્યાદાવાળું જેનું કાળપરિમાણ હોવાથી પરસ્પર અપ્રવૃત્ત...' (અર્થાત્) પર્યાય એકબીજામાં પ્રવર્તતી નથી - ભિન્ન સ્વતંત્ર (રહે છે). એવા અન્વયના ભિન્ન-ભિન્ન વ્યતિરેકો 'તે પર્યાયો છે-કે જેઓ ચિદ્વિવર્તનની (- આત્માના પરિણામનની) ગ્રંથિઓ છે' આહા...હા...! (ગ્રંથિ એટલે) ગાંઠ ! છે પર્યાય પણ એને ગાંઠ કીધી છે. અનંતી પર્યાય છે ને ? (એટલે ગાંઠ કીધી). આ..હા...! દ્રવ્ય અને ગુણ મોટો ગાંઠડો છે. પર્યાય છે તે મોટી ગાંઠ છે, અનંતી પર્યાયની ગાંઠ છે - ગ્રંથિ છે. અહીંયાં ગ્રંથિભેદ (કહે છે ઇ) નહિ, હોં ! આહા...હા...!

ચેતન તે દ્રવ્ય છે -- અન્વય છે અને ચૈતન્ય તે તેનો ગુણ છે. આહા...હા...! તેની અનેરી-અનેરી વ્યતિરેક (નામ) ભિન્ન-ભિન્ન અવસ્થા, જેનું એક સમયમાત્રનું માપ છે, પરસ્પર ભિન્ન-ભિન્ન છે, એકબીજામાં પડતા નથી એવા અન્વયના - દ્રવ્યના ભિન્ન-ભિન્ન ભાવો તે પર્યાયો છે. આહા...હા...! 'કે જેઓ ચિદ્વિવર્તનની (-આત્માના પરિણામનની)...' ચિદ્વિવર્તનની (એટલે) ચિદ્ ગુણ-દ્રવ્યની નહિ. ચિદ્વિવર્તન - વિશેષે વર્તવું. એ '(-આત્માના પરિણામનની) ગ્રંથિઓ છે.' નીચે (અર્થમાં) ગ્રંથિ એટલે ગાંઠ લખ્યું (છે). આ..હા...હા...હા...! પર્યાયને ગ્રંથિ કીધી ! ગાંઠ છે - પર્યાય ગાંઠ છે. (અન્વય તે) મોટો ગાંઠડો છે. આ..હા...હા...!

શ્રોતા :- આ ચિદ્વિવર્તન એટલે શુદ્ધ પર્યાય તરીકે મનનું આલંબન કરે છે કે કઈ પર્યાય છે ?

સમાધાન :- ચિદ્પર્યાય - ગ્રંથિ હજી એનો નિર્ણય કરે છે, નિર્ણય છે (છતાં) અનંતી પર્યાયો છે તે ગ્રંથિ છે. અનંત... અનંત... અનંત... છે એ પોતે ગ્રંથિ છે. એમ વિકલ્પથી નિર્ણય કરે (છે).

શ્રોતા :- પણ ચિદ્વિવર્તન જે એક પછી એક પર્યાય થાય છે...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ભલે થાય. એક સમયે અનંત છે ને ? એક સમયે અનંત (પર્યાય) છે ને ? એક સમયે એક જ છે એમ નથી. પર્યાય અનંત છે તેને ગ્રંથિ કીધી છે. આખી ગાંઠ છે.

શ્રોતા :- ગ્રંથિ સમજાણી પણ ચિદ્વિવર્તન જે પર્યાયો થાય છે એ શુદ્ધપર્યાય છે એમ નક્કી કરે છે કે બીજી કોઈ પર્યાય છે ?

સમાધાન :- પર્યાય છે એ નક્કી કરે છે. આ ગ્રંથિ પર્યાયની છે. ચિદ્વિવર્તન અનંત... અનંત... પર્યાયની ગાંઠ છે.

શ્રોતા :- પર્યાયો શુદ્ધ છે, એમ નક્કી કરે છે ?

સમાધાન :- શુદ્ધ જ છે પણ અહીંયાં શુદ્ધ-અશુદ્ધનો વિચાર નથી. અહીં તો ચિદ્વિવર્તનની પર્યાયો અનંતી છે તે ગાંઠ છે, બસ એટલું. પછી ભેળવી દેશે ત્યારે વિકલ્પને છોડી પર્યાયને દ્રવ્યમાં ભેળવી દેશે. આ તો ચિદ્વિવર્તન છે, ભલે મલિન પર્યાય હોય પણ એક સમયે અનંતી પર્યાય છે ને ! એ અનંતી (પર્યાયની) ગાંઠ છે. આહા..હા...!

'હવે એ રીતે ત્રિકાણિકને પણ...' આહા...હા...! '(-ત્રિકાણિક આત્માને પણ) એક કાળે કળી લેતો તે...' 'એક કાળે કળી લેતો તે...' હજી સુધી વિકલ્પ છે. આ...હા...! ભલે એમાં અમુક મલિનતા-રાગાદિ હોય પણ આખી પર્યાય ગ્રંથિ છે એમ (કહેવું છે). વ્યતિરેક - ભિન્ન-ભિન્ન એકલી નિર્મળ (પર્યાય), એમ નહિ. પર્યાય જેટલી છે એ બધી ગ્રંથિઓ છે. આખી

ગાંઠ છે. ભગવાન દ્રવ્ય-ગુણનો તો ગાંઠડો છે. આ એક ગ્રંથિ છે – ગાંઠ છે. આહા...હા...! હજી આટલા અસ્તિત્વનો, સત્તાના આટલા અસ્તિત્વનો સ્વીકાર મન વડે કળે છે. આ..હા...હા...!

એટલે એનો અર્થ એ થયો કે, એ વખતે પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષય તરફનું લક્ષ છૂટી ગયું છે. આહા...હા...! ફક્ત મનથી કળી લે છે (તેટલો) એનો સંબંધ રહી ગયો છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોના વલણવાળી જે દશા (છે)... આહા...હા...! આ મનથી કળી લે છે, એમાં એ દશાઓ છૂટી ગઈ છે. સમજાય છે આમાં ? ફક્ત અંતર્મુખમાં છે વિકલ્પ. પણ મનની સાથેના સંબંધવાળો વિકલ્પ (છે). આ બધું બંધ થઈ ગયું (એટલે કે) ઇન્દ્રિયો તરફનું લક્ષ ત્યાં અટકી ગયું છે. આ..હા...હા...! અહીંયાં તો (એમ કહેવું છે કે) હજી અનુભવ કરવા પહેલાં એને આવો એક મનના સંબંધનો સૂક્ષ્મ વિકલ્પ હોય છે. આ..હા...હા...! ઝીણી વાત છે પણ સામે છે ને ? આહા...હા...! વીતરાગમાર્ગ બહુ ઝીણો છે, બાપુ ! આહા...હા...!

‘એ રીતે ત્રિકાળિકને પણ...’ એમ. એક સમયને તો ઠીક પણ ત્રિકાળીને પણ. ‘(-ત્રિકાળિક આત્માને પણ) એક કાળે કળી લેતો તે જીવ, જેમ મોતીઓને ઝૂલતા હારમાં સંક્ષેપવામાં આવે છે...’ અહીંયાં એમ કહ્યું. મોતીઓના ઝૂલતા હાર (છે તેમાં) મોતીને હારમાં સમાવેશ કરી દે છે. ‘તેમ ચિદ્વિવર્તોને ચેતનમાં જ સંક્ષેપીને...’ મોતીને ઠેકાણે પર્યાય લેવી અને મોતીની સફેદાઈને ઠેકાણે ગુણ લેવો. આહા...હા...! પ્રથમ તો ‘ચિદ્વિવર્તોને ચેતનમાં જ સંક્ષેપીને (-અંતર્ગત કરીને)...’ આહા...હા...! એ તરફનો ઝુકાવ કરીને, એમ (કહે છે). આહા...! ‘તથા વિશેષણવિશેષ્યપણાની વાસનાનું...’ (અર્થાત્) વિશેષ દ્રવ્ય અને વિશેષણ ગુણ. વિશેષ ચેતન અને વિશેષણ ચેતન્ય – એવી વાસનાનું આહા...હા...! (વાસના એટલે) ‘વલણ; કલ્પના; અભિપ્રાય.’ આહા...હા...! ‘અંતર્ધાન (થવાથી)...’ છે ? (અંતર્ધાન એટલે) તિરોધાન. (અર્થાત્) પર્યાયનું દ્રવ્યમાં ભળી જવું, દ્રવ્ય તરફ વળી જવું એ અંતર્ધાન. આહા...હા...! (અંતર્ધાન એટલે) તિરોધાન; અદૃશ્ય થવું; ભેદ છે તે અદૃશ્ય થઈ જવો. પર્યાયનો – ચિદ્વિવર્તનની ગાંઠનો ભેદ છે એ અદૃશ્ય થઈ જવો. આહા...હા...! અંતરના-અંતરના મનના વિકલ્પમાં ચિદ્વિવર્તનનું જે લક્ષ હતું તે છૂટીને અંદરમાં લય થઈ ગયો. આહા...હા...! એ પર્યાયને અંદરમાં ઝુકાવી. એ ઝૂકવામાં મલિનપર્યાય અંદર ઝૂકી નથી. આહા...હા...!

‘અંતર્હિત કરવામાં આવે છે તેમ-ચેતન્યને ચેતનમાં જ અંતર્હિત કરીને,...’ જેમ ધોળાશને હારમાં અંતર્હિત કરવામાં આવે છે...’ ધોળાશ એ ગુણ (છે). તેમ ‘ચેતન્યને...’ ચેતન્ય (તે) ગુણ (છે). તેને ‘ચેતનમાં,...’ એટલે દ્રવ્યમાં. ગુણને ‘ચેતનમાં જ અંતર્હિત કરીને, જેમ કેવળ હારને જાણવામાં આવે છે...’ આહા...હા...! મોતીને (એટલે કે) ભેદને – પર્યાયને ગુપ્ત કરી, સફેદને પણ (ગુણભેદને પણ) દૂર છોડી, એકલો અંતર્મુખ પ્રભુ આત્મા – દ્રવ્ય સ્વભાવનો

જ્યાં અનુભવ થયો. આહા...હા...! 'કેવળ હારને જાણવામાં આવે છે તેમ કેવળ આત્માને જાણતાં,...' ત્રણ ભેદ પણ જ્યાં છૂટી ગયા છે. આ..હા...! આવી ઝીણી વાતું ! ચેતન અને ચૈતન્ય એવા એ વિશેષ્યનું વિશેષણ (છે) એને અંતર્હિત કરીને (એટલે) અભેદ કરીને. જુદું છે તેનો વિકલ્પ છોડીને. આ..હા...હા...! (આ) ચેતન છે અને આ ચૈતન્ય છે, એવો જે વિશેષ્ય અને વિશેષણનો વિકલ્પ (તેને) અંતર્ભૂત કરીને એને અંતરમાં વાળી દે ! આ..હા...હા...હા...!

'તેમ કેવળ આત્માને જાણતાં, તેની ઉત્તરોત્તર ક્ષણો...' આહા...હા...હા...! મનના વિકલ્પથી પણ છૂટીને અભેદમાં જાય છે ત્યારે 'ઉત્તરોત્તર ક્ષણે કર્તા-કર્મ-ક્રિયાનો વિભાગ ક્ષય પામતો જતો...' આહા...હા...! (અર્થાત્) આત્મા કર્તા છે અને પરિણતિ તેની ક્રિયા અથવા કાર્ય છે એ બધો વિભાગ ક્ષય પામતો જતો. આહા...હા...હા...! જોકે એ વખતે સમ્યગ્દર્શનનું પરિણમન ષટ્કારકથી પરિણમે છે પણ ષટ્કારકના ભેદનું લક્ષ નથી. આહા...હા...! છે ? 'કર્તા-કર્મ-ક્રિયા...' (ત્રણ કહ્યા પરંતુ) છે તો છ એ બોલ. શું કીધું ?

નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન થતાં એ સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય ષટ્કારકરૂપે સ્વતંત્ર પરિણમે છે. પણ અહીંયાં કર્તા-ક્રિયાનો ભેદ છે (તે વિભાગ ક્ષય પામતો જાય છે, એમ કહ્યું છે). ખરેખર તો બધું કર્તાપણું પર્યાયમાં જ છે. દ્રવ્યમાં કર્તાપણું છે નહિ. ભાષાથી કહેવાય છે (કે) કર્તા દ્રવ્ય છે અને પર્યાય (કાર્ય છે). બાકી પર્યાય(નાં) કર્તા-કર્મ-ક્રિયા (છે). કારકો છે એ ક્રિયાના છે. શું કીધું છે ? જે કર્તા-કર્મ-કરણ-સંપ્રદાન-અપાદાન-અધિકરણ (આદિ કારકો છે) એ ક્રિયાના કારકો છે, એ દ્રવ્યના નહિ. ઇ પરિણતિના કારક છે - પર્યાયના કારક છે. એ પર્યાયના કારકરૂપે પરિણમે છે પણ આ કર્તા છે ને આ કાર્ય છે ને આ ક્રિયા છે એ ભેદ ત્યાં નથી. આ..હા...હા...! ભારે ઝીણું, ભાઈ !

'કર્તા-કર્મ-ક્રિયાનો વિભાગ ક્ષય પામતો જતો...' શું કીધું ? અહીં તો ક્ષય પામતો જતો (કહ્યું છે) ! ઉપશમ થતો (જાય છે) એમ પણ નહિ. 'મોહો ખલુ જાદિ તરસ લયં' આ..હા...હા...! અંતર્મુખમાં દ્રવ્યસ્વભાવ તરફ- અભેદ તરફ જતાં પર્યાય કર્તા અને આ પર્યાય કર્મ એવા ભેદ ક્ષય પામે છે, છતાં પરિણમનમાં છે. ભેદથી ક્ષય પામે છે. શું કીધું છે ? કર્તા-કર્મ-ક્રિયા એ ભેદ ક્ષય પામે છે છતાં એ સમ્યગ્દર્શનની નિર્મળ પર્યાય ષટ્કારકરૂપે પરિણમે છે પણ ત્યાં ભેદ ઉપર લક્ષ નથી. આહા...હા...! આવું છે. આ દિગંબર શાસ્ત્રો વીતરાગના કેવળીના કેડાયતો છે ! એના (ભાવ) ગંભીર છે. આહા...હા...!

એ 'કર્તા-કર્મ-ક્રિયાનો વિભાગ...' 'ભાગ' એમ કીધું છે ને ? એ 'કર્તા-કર્મ-ક્રિયાનો વિભાગ ક્ષય પામતો જતો હોવાથી,...' આહા...હા...! 'નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવને પામે છે;...' પર્યાયમાં (પામે છે). પામવું છે તો પર્યાયમાં ને ? આ..હા...હા...! નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર જે ભાવ એ ત્રિકાળી

(છે) તેને પર્યાયમાં પામે છે. આ..હા...હા...! આ અધિકાર જરી ઝીણો લાગ્યો. પણ વસ્તુ ઇ છે. (કહે છે કે) 'વિભાગ ક્ષય પામતો જતો હોવાથી, નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવ...' (અર્થાત્) ત્રિકાળ વસ્તુ (છે) તેને 'પામે છે;...' (એટલે કે) પર્યાયમાં અનુભવાય છે. નિર્વિકલ્પ પર્યાયમાં ચિન્માત્ર ભગવાન અનુભવાય છે. અનુભવાય છે તો પર્યાય પણ તેના લક્ષમાં (ચિન્માત્ર) છે ને ? એથી એને (-ચિન્માત્રને) અનુભવે છે એમ કહેવામાં આવે છે. આ..હા...હા...! સમજાણું કાંઈ ? આહા...હા...!

'નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવ...' આ..હા...હા...! એક કોર એમ કહે કે, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પણ ષટ્કારકરૂપે પરિણમે છે. અનંત દ્રવ્યોની એક સમયની જે જે સમયની પર્યાય (થાય છે તે) તે કાળે ષટ્કારકથી પરિણમે છે. એ તો એના સ્વરૂપ તરીકે બતાવ્યું પણ એના ભેદ છ પ્રકાર - આ કર્તા ને આ કર્મ એવો ભેદ વિકલ્પ ત્યાં છે નહિ. આ..હા...હા...હા...! આવી ગાથા આવી ! આ..હા...હા...! આ..હા...હા...! 'નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવ...' એટલે વસ્તુ તેને 'પામે છે;...' એટલે પર્યાયમાં તેનો અનુભવ થાય છે.

'અને એ રીતે મણિની જેમ જેનો નિર્મળ પ્રકાશ અકંપપણે પ્રવર્તે છે...' (જેનો એટલે) પ્રભુનો ! આ..હા...હા...હા...! અકંપપણે પ્રવર્તે છે એ પર્યાયમાં. 'એવા તે (ચિન્માત્ર ભાવને પામેલા) જીવને મોહાંધકાર (નિરાશ્રયપણાને લીધે)...' મોહરૂપી અંધકારને આશ્રય નહિ હોવાથી આહા...હા...! અભેદમાં આશ્રય ગયો તેથી મોહના અંધકારને (આશ્રય રહ્યો નહિ). આશ્રય અહીં પ્રકાશમાં ગયો. તેથી કહ્યું ને ? 'નિર્મળ પ્રકાશ અકંપપણે પ્રવર્તે છે' એની સામે લીધું. 'નિર્મળ પ્રકાશ અકંપપણે પ્રવર્તે છે એવા તે (ચિન્માત્ર ભાવને પામેલો) જીવને મોહાંધકાર...' વિકલ્પરૂપી અંધકાર છે એ તો જાણનાર નથી, એવો 'મોહાંધકાર નિરાશ્રયપણાને લીધે,...' મોહને કોઈ આશ્રય રહ્યો નહિ, વિકલ્પ થવાનો કોઈ આધાર રહ્યો નહિ. એને લીધે 'અવશ્યમેવ પ્રલય પામે છે.' આ..હા...હા...! ત્યાં એ વિકલ્પ છે એ મોહ છે. આ મોહ છે એ ચારિત્રમોહ છે. મિથ્યાત્વ પણ મોહ છે (પણ) એ તો પહેલા ગયો એટલે રસ ઘટી ગયો પણ હજી ઊંડે ઊંડે થોડો રસ હતો એ પણ અંદર નાશ થઈ ગયો.

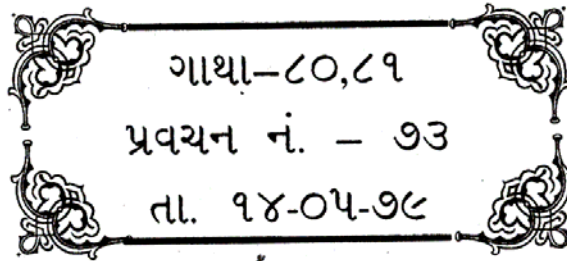
'મોહાંધકાર નિરાશ્રયપણાને લીધે...' હવે ૭૯ (ગાથામાં) એમ લીધું કે, શુભભાવને - અભિસારિકાના પ્રેમને મળતો ભાવ (છે) એનું નિકંદન કરવા હું તૈયાર થાઉં છું અને પછી આ ગાથા લીધી. પ્રથમની લીધી. સમ્યગ્દર્શનને પામવાની દશા આ છે અને આગળ ચારિત્રદશાને પામવાની પણ આ જ સ્થિતિ છે. નહીંતર વાત તો ચારિત્રની લીધી હતી. ભાઈ ! સમજાણું ? આહા...હા...! (મિથ્યાત્વને) મૂળમાંથી ઉખેડીને સમ્યગ્દર્શન અપ્રતિહત થાય છે એ બતાવવા આ ગાથા (લીધી). ચારિત્રમોહનું નિકંદન કરવું છે છતાં આ વાત લીધી. આ..હા...હા...! પહેલાં

આ કર્યુ છે અને પછી ૮૧ (ગાથામાં) લેશે.

જીવો વવગદમોહો ઉવલદ્ધો તચ્ચમપ્પણો સમ્મં।

જહદિ જદિ રાગદોસે સો અપ્પાણં લહદિ સુદ્ધં।।૮૧।।

ત્યાં અસ્થિરતાના રાગ-દ્વેષ ઘટાડવાનું લેશે. ૭૯ (ગાથામાં એમ) લીધું કે, અભિસારિકા (એટલે સ્ત્રી જેમ સંકેત પ્રમાણે પ્રેમીને મળવા જાય છે) એમ આ રાગનો પ્રેમ કરવા જાય એ વ્યભિચાર (છે). આહા..હા...! એનું નિકંદન કરવા મેં કડ બાંધી છે પણ એની પહેલાં આ દશા થાય છે. આહા..હા...! અને એમાંથી પછી ચારિત્ર વિશેષ (થાય છે) એ વિશેષ કહેશું...

‘પ્રવચનસાર’ ૮૦ ગાથાનો ભાવાર્થ છે. ‘અર્હતભગવાન અને પોતાનો આત્મા નિશ્ચયથી સમાન છે;...’ આ..હા...! જેવો ભગવાન અરિહંતનો આત્મા (છે) એવો જ (પોતાનો) આ આત્મા છે. ‘અર્હતભગવાન મોહરાગદ્વેષ રહિત હોવાને લીધે તેમનું સ્વરૂપ અત્યંત સ્પષ્ટ છે,...’ પર્યાયમાં (સ્પષ્ટ છે). ‘તેથી જો જીવ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયપણે તે (અર્હતભગવાનના) સ્વરૂપને...’ આહા...હા...! ‘મન વડે પ્રથમ સમજી લે...’ (આ હજી) વિકલ્પ છે. (કેમકે) પરદ્રવ્યના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય છે ને ? ‘તેથી જો જીવ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયપણે તે (અર્હતભગવાનના) સ્વરૂપને મન વડે પ્રથમ સમજી લે તો ‘આ જે ‘આત્મા, આત્મા’ એવો એકરૂપ (-કથંચિત્ સદૃશ) ત્રિકાળિક...’ છે ને ? ધ્રુવ ત્રિકાળી. ત્રિકાળી એક પ્રવાહરૂપ. ‘ત્રિકાળિક પ્રવાહ...’ ધ્રુવ... ધ્રુવ... ધ્રુવ... ધ્રુવ...

‘તેનું જે એકરૂપ રહેતું ચૈતન્યરૂપ વિશેષણ...’ (પહેલાં) દ્રવ્ય કીધું. હવે એનો ગુણ કહે છે. ‘તેનું જે એકરૂપ રહેતું...’ એને પણ ત્યાં એકરૂપ કહ્યું હતું. કહ્યું હતું ને ? ‘એવો એકરૂપ

(-કથંચિત્ સદૃશ) ત્રિકાળિક પ્રવાહ' આમાં 'એકરૂપ રહેતું ચૈતન્યરૂપ વિશેષણ તે ગુણ છે અને તે પ્રવાહમાં જે ક્ષણવર્તી વ્યતિરેકો તે પર્યાયો છે' એમ પોતાનો આત્મા પણ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયપણે તેને મન વડે ખ્યાલમાં આવે છે.' આહા...હા...! (જેવા) અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (છે) એવા જ પોતાના આત્માના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (છે એમ) મન વડે ખ્યાલમાં આવે છે. આહા...હા...! 'એ રીતે ત્રિકાળિક નિજ આત્માને મન વડે ખ્યાલમાં લઈને...' હજી વિકલ્પથી (ખ્યાલમાં લે છે). આહા...હા...! મન વડે ખ્યાલમાં લઈને, પોતાને પણ હોં ! દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ત્રણ છે ને ? એ ત્રણને ખ્યાલમાં લઈને.

'જેમ મોતીઓને અને ધોળાશને હારમાં જ અંતર્ગત કરીને કેવળ હારને જાણવામાં આવે છે...' આહા...હા...! 'તેમ-આત્મપર્યાયોને અને ચૈતન્યગુણને આત્મામાં જ અંતર્ગમિત કરીને...' આહા...હા...! આત્માની પર્યાયોને અને ચૈતન્યગુણને - પર્યાય અને ગુણ બન્ને આવ્યા. (બન્નેને) આત્મામાં અંતર્ગત કરીને. આહા...હા...! એવા ટાણાં ક્યારે આવે ? પ્રભુ ! આહા...હા...! આ તને ટાણાં -- અવસર છે, એમ કહે છે. આહા...હા...! એ નરકના દુઃખોના ટાણાં ગયા તારે, પ્રભુ ! યાદ આવ્યા નહિ તને.

એક ક્ષણના ઉષ્ણગુણનું દુઃખ અને એક ક્ષણનું શીતગુણનું દુઃખ, પ્રભુ ! એ તારા ટાણાં અનંતકાળ તેં એમાં ગાળ્યા. આ..હા...હા...! એ તારી જાત નહિ. આ..હા...હા...! આચાર્યો કહે છે કે, જેના એક ક્ષણના દુઃખો સંભારીયે ત્યાં કંપારી ઊઠે છે ! આહા...હા...! એ કાળે આ કરવાનું છે હવે. આહા...હા...! અહીં લૂ વાય છે ત્યાં કંઈક થઈ જાય છે, જુઓ ને ! હવે એવી લૂથી તો અનંતગુણી (ગરમી નરકમાં ભોગવી છે). એ ભાષા સાંભળે ભલે પણ એ ભાવમાં - દુઃખમાં જે રહ્યો છે એનું ક્ષણનું દુઃખ કેટલું હશે ? એણે સાગરોપમ - તેત્રીસ સાગર ગાળ્યા !

અહીં તો (એમ કહે છે કે) સર્વજનો આત્મા છે તેવો (મારો) આત્મા છે, બાપુ ! (એમ અનુભવવાનો) અવસર હવે આવ્યો છે. આ..હા...હા...! ભાઈ ! આવા ટાણાં (ક્યારે મળે) ? એ (નરકના દુઃખના) ટાણાં ગયા. આહા...હા...! એ ટાણાં જવાનો પંથ આ છે. આહા...હા...! ભગવાન અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને મનથી કળી લે. આહા...હા...! ધીરાના કામ છે. આ કોઈ ક્રિયાકાંડના કામ નથી. આહા...હા...! મનથી કળી લે છે ત્યાં ઇન્દ્રિયો તરફનું લક્ષ છૂટી ગયું છે. આહા...હા...! એક મનનો સંબંધ રહ્યો છે. આહા...હા...! એમાં પ્રભુના દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય કળ્યા. એ રીતે આત્મા પણ એવો છે એમ કળ્યો. આહા...હા...હા...! ભાઈ ! અહીં સુધી તું આવ્યો ત્યાં સુધી પણ કંઈ વસ્તુસ્થિતિ નથી. આહા...હા...! આહા...હા...હા...!

'જેમ મોતીઓને અને ધોળાશને...' મોતી એટલે પર્યાય અને ધોળાશ એટલે ગુણ. 'હારમાં

જ અંતર્ગત કરીને કેવળ હારને જાણવામાં આવે છે તેમ—' આહા...હા...! 'આત્મપર્યાયોને અને ચૈતન્યગુણને...' ક્યાં સુધી આવ્યો, જોયું? પાંચ ઇન્દ્રિય તરફના બધા વિકલ્પો અને વિચારો રોકાઈ ગયા છે. આહા...હા...! હવે એ અંતર્મુખમાં મનના સંબંધનાં વિકલ્પોમાં આવ્યો છે. આ...હા...હા...! ત્યાં સુધી પણ એ વિકલ્પ છે તે દુઃખ છે. નરકના દુઃખોની તો શું વાત કરવી પ્રભુ! વિષાહાર છે ને? શું કહેવાય એને? 'વિષાપહારસ્તોત્ર' ! એમાં છે. નરકના દુઃખોને યાદ કરીએ છીએ ત્યાં કંપારી ઊઠે છે. આહા...હા...! એની કંપારી આગળ ક્યાંય ચિત્ત ચોંટતું નથી. આહા...હા...! અહીંયાં (કહે છે કે), અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ જાણીને (અને) પર્યાયને જાણીને (તારા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જાણી લે). પ્રભુ એ (દુઃખના) ટાણાં ટાળવા માટે આ ટાણું (મળ્યું) છે. આહા...હા...!

કોઈ માણસ એમ કહે છે ને? કે, ક્રમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ ક્યાં રહ્યો? એમ કહે છે ને? ભાઈ! પણ પ્રભુ! ક્રમબદ્ધમાં તો અકર્તાપણું સિદ્ધ કરવું છે. આ...હા...હા...! ભલે અહીં સુધી લે કે, પરનો કર્તા નથી. પણ ખરેખર તો પર્યાયનો કર્તા પણ દ્રવ્ય નથી ત્યાં સુધી વાત લઈ જવી છે. આ...હા...હા...! અકર્તાપણાની પરાકાષ્ટા! જ્યારે જગત કહે કે, ઈશ્વર કર્તા છે. ત્યારે પરમાત્મા એમ કહે છે, પ્રભુ! તું પરનો કર્તા નહિ, રાગનો કર્તા નહિ પણ તારી પર્યાયનો દ્રવ્ય કર્તા નહિ. આહા...હા...! આ...હા...હા...હા...! અકર્તાપણાની છેલ્લી હદને ત્યાં લઈ જવી છે. આહા...હા...! ત્યાં પુરુષાર્થ નથી એમ કહે છે. (પરંતુ એ નિર્ણય કર્યો) એ જ પુરુષાર્થ છે, ભાઈ! આહા...હા...! જે પર્યાય થાય તેને પણ જાણવી છે, કરવી નથી. આહા...હા...હા...! એમ આવ્યું ને? ભાઈ! બંધ-મોક્ષને જાણે છે. આહા...હા...હા...! લોકો એમ સમજે છે કે, ક્રમબદ્ધમાં ક્યાં અમારે ક્યે ઠેકાણે (કાર્ય) કરવું? પુરુષાર્થ કાંઈ આવતો નથી. અરે... પ્રભુ! તું સમજ, બાપુ! ક્રમબદ્ધમાં તો અકર્તાપણાની પરાકાષ્ટા છે.

અહીં કહે છે કે, આ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો વિકલ્પ છે ને? આહા...હા...! એ પણ હજી ક્રમબદ્ધનો નિર્ણય નથી. આહા...હા...! હારમાં ધોળાશ એવો ગુણ (છે) અને મોતી એવી પર્યાય (છે) એને હારરૂપે કરીને, હારમાં સમાડી દઈને. આ...હા...હા...!

શ્રોતા :- વર્તમાન પર્યાય કે ભૂત-ભવિષ્યની બધી પર્યાય લેવી ?

સમાધાન :- અહીં તો વર્તમાન છે એ બધી (લેવી). ભૂત-ભવિષ્યની પર્યાય તો અંદરમાં છે. વર્તમાન બાહ્ય પર્યાય એક જ છે. એક છે એટલે એક ગુણની એક છે એમ, અનંત ગુણની અનંત (પર્યાય) છે. આહા...હા...! અહીં તો એમ કહેવું છે કે, અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય વિચારીને તે તારા (દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય) વિચાર્યા (તોપણ) પ્રભુ! એ પણ હજી (તું) એક વિકલ્પમાં ઊભો છે. આહા...હા...!

આ...હા...હા...! પ્રભુ ! તારા નરકના દુઃખોના ટાણાં.. આહા...હા...! સંતો(ને) કહેતા પણ કંપારી ઊઠે ! નરકની એ દસ હજાર વર્ષની સ્થિતિ ! ભાઈ ! અહીં તને એક ક્ષણની લૂ આકરી લાગે છે ! આહા...હા...! બાપુ ! એ લૂથી અનંત ગુણી અગ્નિ (નરકમાં છે). આહા...હા...! શીત ચોથી નરકથી શરૂ થાય છે. ઉષ્ણ તો પહેલી નરકથી છે. શીત ત્યાંથી શરૂ થાય છે તે સાત સુધી. આહા...હા...! આ બધું અસ્તિત્વ થયું, એવા અસ્તિત્વના દુઃખના દા'ડા તારા ગયા, પ્રભુ ! આહા...હા...! હવે દુનિયા (સામે) જોવાનું નથી. આહા...હા...! દુનિયા મને માને કે ન માને, મોટો કહે કે, મને આવડે છે ! પ્રભુ ! એ સામું તું જો નહિ હવે. આહા...હા...!

અહીંયાં તો મનમાં આત્માના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય કળ્યા તોપણ કહે છે કે, એ કોઈ વિશેષ (નથી), તેથી શું ? આહા...હા...! પૂર્ણાનંદનો નાથ ત્રિકાળી દ્રવ્ય અન્વય છે અને તેના ગુણો તે વિશેષ છે, એ ચૈતન્ય છે. પ્રભુ (છે) તે ચૈતન છે. એના ગુણો તે ચૈતન્ય છે અને વ્યતિરેક (એટલે) પલટતી અનેક અનેરી-અનેરી અવસ્થા. વ્યતિરેક તે પર્યાય છે. એવું તે દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય(નું સ્વરૂપ) કેવળીની સાથે મેળવ્યું, છતાં (હજી) આગળ જવાનું છે. આહા...હા...! એ પર્યાયોને અને ગુણને આત્મામાં 'અંતર્ગમિત કરી...' આહા...હા...!

એવા અનંત... અનંત... દુઃખ, દુઃખ એટલે પ્રતિકૂળતા એટલું દુઃખ એમ નહિ. એ તો આવી ગયું ને ? શુભભાવમાં પણ દુઃખ જ છે. આહા...હા...! પ્રભુ ! એ ચારગતિમાં ક્યાંય દુઃખ વિના કોઈ દશા નથી. આ...હા...હા...! સ્વર્ગના દેવો પણ શુભભાવના ફળમાં દુઃખનો વિજય (જાહેર કરે) છે, દુઃખ જાહેર કરે છે. પ્રભુ ! ત્યાં તારું સુખ નથી. આહા...હા...! હવે અહીંયાં કહે છે કે, ટાણાં આવ્યા છે. અહીં સુધી (તું) આવ્યો, તે અરિહંતને સાંભળ્યા અને અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય પણ તારા ખ્યાલમાં આવ્યા અને તેનો ખ્યાલ મૂકીને પોતે આત્મા જ આવડો (અને) એવો છે, (ભાવાર્થમાં) પહેલાં કીધું હતું ને ? 'પોતાનો આત્મા નિશ્ચયથી સમાન છે.' આહા...હા...! ભલે પર્યાય પ્રગટ નથી પણ વસ્તુ સરખી છે. પોતે આખો પરમાત્મા જ છે. આ...હા...હા...! ભગવંત ! તારા ટાણાં આવ્યાં, દુઃખનાં ટાણાં મુકાવાનાં છે, પ્રભુ ! આહા...હા...! 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં નથી કહ્યું ? 'સબ અવસર આ ગયા' આ...હા...હા...! અરે...રે...! આવી-આવી વાતું કાને પડે, પ્રભુ ! તારા દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાયની વાતું તને લક્ષમાં આવે. પ્રભુ ! હવે (આનાથી સારા) ટાણાં બીજાં ક્યા હશે ? આહા...હા...! હવે તો એકવાર એ કર ! એ પર્યાય અને ગુણને દ્રવ્યમાં ભેળવી દે ! આહા...હા...!

જેમ એ હારની ધોળાશના ગુણને અને મોતીની પર્યાયને હારમાં દેખનારો, એ ધોળાશ અને મોતીને દેખતો નથી. આહા...હા...! એમ પ્રભુ તારો આત્મા, ચૈતન્યનાં ચૈતન્ય ગુણ અને તેની વ્યતિરેક ત્વિન્ન-ત્વિન્ન પર્યાયોને ન જોતા એકરૂપ વસ્તુ ત્રિકાળ છે (તેને જો). આ...હા...હા...!

એકરૂપ પ્રભુ છે, અનંત અતીન્દ્રિય જ્ઞાયકભાવથી ભરેલો, અનંત અતીન્દ્રિય ગુણનો સાગર છે, એ એકરૂપ છે ત્યાં જા. આહા...હા...!

‘અંતર્ગમિત કરીને કેવળ આત્માને જાણતાં...’ આહા...હા...! કેવળ એક આત્માને જાણતાં – ગુણ-પર્યાય પણ એમાં સમાડી દીધા. આહા...હા...! ‘પરિણામી-પરિણામ-પરિણતિના ભેદનો...’ પરિણામી (એટલે) દ્રવ્ય, પરિણામ (એટલે) એની અવસ્થા (અને) એની પરિણતિ (એટલે) પર્યાય અથવા પરિણામ આહા...હા...! પરિણામી-પદાર્થ, એનું પરિણામ જે ભલે ગુણ છે અને પરિણતિ-અવસ્થા છે, એના ‘ભેદનો વિકલ્પ નાશ પામતો...’ આહા...હા...! મોહ નિરાશ્રય થયો થકો. ‘જીવ નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવને પામે છે...’ વિકલ્પ નાશ પામતો જતો હોવાથી – પામતો જતો હોવાથી. જ્ઞાયકની ઘનતા, ત્રિકાળી પ્રવાહ ઉપર દૃષ્ટિ પડતા આહા...હા...! ‘પરિણામી-પરિણામ-પરિણતિના ભેદનો વિકલ્પ નાશ પામતો...’ આહા...હા...! ‘જતો હોવાથી જીવ નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવને પામે છે...’ અહીંયાં ત્રિકાળીની વાત છે, હોં! ‘જીવ નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવ...’ (અર્થાત્) ત્રિકાળીને પર્યાયમાં પામે છે. આવી વાતું છે !

હજી તો સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાન માટેની આ વાત છે. આહા...હા...! જેમ (‘સમયસાર’ની) ૧૪૪ (ગાથામાં) ‘વ્યપદેશ’ (એમ) કહ્યું ને? એમ આ પણ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન માટેની (વાત છે). મોહનો એટલે મિથ્યાત્વનો નાશ થાય એની આ વ્યાખ્યા છે. આહા...હા...!

અરે...! તને બહારમાં ક્યાં હખના હડખા ભાસે છે ? ભગવાન અંદર આનંદસ્વરૂપ છે ને ! આહા...હા...! એ વિનાની અનંતી ચીજો છે, તેમાં કોઈપણ ચીજમાં તને ચમત્કાર લાગે, વિશેષ લાગે, અધિક લાગે, તેજ લાગે, ઠીક લાગે... આહા...હા...! (એ) શું છે પ્રભુ ? ક્યાં ઠીક છે ? જેના દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાયના ભેદમાં પણ ઠીક નથી... આહા...હા...! અને બહારની ચીજો પૈસા, લક્ષ્મી, મકાન, આબરૂ ધૂળધમાહા મસાણની બધી વાતું, એમાં ક્યાંક તને વિશેષપણું (લાગે) – આ ઠીક છે એવું લાગે... આહા...હા...! (તો તેમાં) ભગવાન એકરૂપ ઠીક છે એને ઉડાડી દીધો ! આહા...હા...! મોટા વખાણ ચાલતાં હોય – તમે આવો છો ને તમે આવા છો ને તમે આવા છો... શું છે પણ પ્રભુ ? એ ભાષાની વર્ગણા – પુદ્ગલની પર્યાયોમાં તને અધિકપણું ભાસી જાય ! આહા...હા...! અહીં તો (એમ કહે છે) હજી દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના ભેદમાં પણ અટકવું એ પણ વસ્તુના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ નથી. આહા...હા...હા...! એને છોડીને પર ચીજ માંસ, હાડકાં, ચામડાં... આહા...હા...હા...! દાળ, ભાત, શાક, ચૂરમાના લાડવા... આહા...હા...! રસગુલ્લા, મેસૂબ, શક્કરપારા... આહા...હા...! એ કોઈ પણ ચીજમાં ‘આ ઠીક છે’ એમ જો તને થઈ જાય, પ્રભુ ! તો પ્રભુ અંદર અનંત ગુણનો ઘણી, આનંદ-સાગર !

એને તો તેં અઠીક કરીને માન્યો ! આહા...હા...! આવી વાત છે ! આહા...હા...! આ પર તરફનો દર્શનમોહ, હોં ! પોતાના સ્વભાવથી કોઈ પણ બહારની ચીજ(માં) ક્યાંય પણ એને અધિકપણું (લાગે કે આ) ઠીક છે એવો હરખનો હડકો આવે... આ..હા...હા...! એ મિથ્યાત્વ ભાવ છે. આહા...હા...!

આ તો નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવને પામે છે. જોયું ? આહા...હા...! જેમાં પર્યાયનું પરિણમન પણ નથી ! આહા...હા...! એવા નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર - ચેતનસ્વરૂપ માત્ર. ચિન્ એટલે એકલું ચેતનસ્વરૂપ. એવા ભાવને... આહા...હા...હા...! એવું ચેતનસ્વરૂપ - એવો અસ્તિત્વ ભાવ - એવો જે ભગવાનનો એકલો અસ્તિત્વ ભાવ... આહા...હા...! એને એ પામે છે. તેને એ દૃષ્ટિમાં દૌલતને (એ) જોવે છે. એથી તેને અનુભવમાં નિષ્ક્રિય આત્મા પ્રાપ્ત થાય છે. આહા...હા...! આવી રીત છે. પછી માણસ - લોકો એકાંત કહે ! આ કરું ને આ કરું ને આનાથી થાય. આહા...હા...! અહીં તો હજી પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (જોવામાં) અરિહંત જેવા (પોતાના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય છે એમ) જોવામાં ત્રણપણાનું જ્ઞાન થયું એ પણ એક વિકલ્પ છે, એ પણ દુઃખ છે. એને ટાળીને અભેદમાં જા, તને સુખ થશે. આહા...હા...! એવું સુખ જગતમાં - ચૌદ બ્રહ્માંડમાં ક્યાંય નથી. આહા...હા...! એવો ચૈતન્યસ્વભાવ, એકલો અતીન્દ્રિય અનંત... અનંત... ગુણનો પિંડલો (છે). આહા...હા...હા...હા...!

એવા 'નિષ્ક્રિય ચિન્માત્ર ભાવને પામે છે અને તેથી મોહ (-દર્શનમોહ)...' જોયું ? આહા...હા...! નહિતર ચારિત્રમોહમાં મારે આમ કરવું, આમ કરવું ત્યાં સુધી આવી ગયા છતાં ફરીને પહેલેથી લીધું. આહા...હા...હા...! જ્યારે વાત ઉપાડે છે ત્યારે પાછી મૂળથી ઉપાડે છે. આહા...! નહીંતર ૭૯ ગાથામાં તો આવી ગયું હતું. આહા...હા...! મારી ચીજ છે ઇ તો પ્રાપ્ત થઈ છે પણ આ પ્રમાદરૂપી રાગ - શુભરાગ એ ચોર છે. આહા...હા...હા...! એ પછી કહેશે. ત્યાં શુભભાવમાં અટકી જાઉં છું (તો) મારી વસ્તુ ચોરાઈ જાય છે. આ..હા...હા...હા...!

'અને તેથી મોહ (-દર્શનમોહ) નિરાશ્રય થયો થકો...' આત્માનાં એકરૂપ સ્વભાવ તરફ, ત્રિકાળી જ્ઞાયકના દળ ઉપર, એક ઉપર દૃષ્ટિ પડતા દર્શનમોહનો આશ્રય રહ્યો નહિ. આહા...હા...! '(-દર્શનમોહ) નિરાશ્રય થયો થકો...' એ જ્યાં સુધી વિકલ્પથી પોતાનું સ્વરૂપ છે એમ માનતો હતો ત્યાં સુધી દર્શનમોહને આશ્રય મળતો (હતો). આ..હા...હા...! અથવા એક સમયની પર્યાયને પણ (પોતાપણે માનતો હતો). 'પર્યાય મૂઢા પરસમયા' એક સમયની પર્યાયમાં પણ રોકાતો હતો. આહા...હા...હા...! પોતા સિવાય અનંત પરપદાર્થની વિવિધતાના પ્રકાર તો ક્યાંય રહી ગયા... આહા...હા...! પણ એની પર્યાયમાં રોકાવું એ પણ ત્યાં આગળ

મૂઠતા છે. આહા...હા...! 'પર્યાય મૂઠા પરસમયા' ઓ...હો...હો...હો...! કેમકે એક અંશમાં ત્રિકાળી પ્રભુ કાંઈ આવ્યો નહિ. એની અંશબુદ્ધિમાં તો ત્રિકાળીનો અનાદર થયો છે. આહા...હા...! જ્યાં એનો પોતાનો એક સમયનો પર્યાય છે ત્યાં આગળ પણ જો રુચિ અને પ્રેમમાં પડ્યો તોપણ તે મૂઠ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, (ત્યાં) દર્શનમોહને આશ્રયે મળ્યો. આહા...હા...! ભગવાન એકરૂપ સ્વભાવ છે ત્યાં જતાં દર્શનમોહને આશ્રય રહ્યો નહિ તેથી નાશ પામે છે.

શ્રોતા :- બન્નેનું અવલંબન લે તો ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એકેયનું અવલંબન નહિ, એક (સ્વભાવ) સિવાય (બીજા કોઈનું) અવલંબન નહિ. આહા...હા...! ત્રિકાળી પ્રવાહ એકરૂપ ધ્રુવ... ધ્રુવ... ધ્રુવ... (છે તેનો) આશ્રય લે છે પર્યાય, પણ પર્યાયનો આશ્રય પણ નહિ. આહા...હા...!

પોતા સિવાયની અનંત ચીજોમાં પણ ક્યાંય જો અધિકપણું લાગ્યું - પાંચ-પચાસ કરોડ રૂપિયા મળ્યા, ધૂળ મળી ને અબજ મળ્યા ને બાયડી રૂપાળી મળી, છ-સાત-દસ છોકરાંઓ રળતા હોય (અને માને કે) મોટા કર્મી થયા ! બાપુજી... બાપુજી... કરે ! અરે...! ક્યાંય પણ પ્રભુ તને જો અધિકપણું ભાસ્યું (તો) તારા તત્ત્વનો પ્રભુ તેં અનાદર કર્યો છે. આહા...હા...! અહીં તો કહે છે પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના ભેદમાં પણ જો ઊભો રહ્યો ત્યાં સુધી તારા તત્ત્વની તને પ્રાપ્તિ નથી. આહા...હા...! જગતથી જુદી ચીજ છે, ભાઈ !

જગતમાં તો અત્યારે ધર્મને નામે કાંઈક ચાલ્યું છે. આ..હા...! વ્રત કરો, જાત્રા કરો, ભક્તિ કરો, દાન કરો, મંદિરો બનાવો. આહા...હા...! પ્રભુ ! પણ તું ક્યાં છો કે જેથી એ ચીજમાં તારું અસ્તિત્વ (જાય અને) એનું કરવાપણું થાય ? આ..હા..હા...! તારું અસ્તિત્વ સંક્રમણ પામીને પરમાં જાય તો તારા સિવાય અનંત આત્મા અને અનંત રજકણોનું કાંઈ થાય. પણ પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય પરમાં તો સંક્રમણ પામતા નથી. ('સમયસાર'ની) ૧૦૩ (ગાથામાં વાત આવી) છે ને ? આ..હા...હા...! ફક્ત તારી મર્યાદામાં - પર્યાયમાં રાગ (થાય) અને પર્યાયનો કર્તા થા. એ (પણ) તારી સત્તાનું મિથ્યા અસ્તિત્વ છે. આહા..હા...! એ મિથ્યા અસ્તિત્વને પણ ટાળવું હોય તો (ચેતનસ્વરૂપનું અવલંબન લે). આ..હા...હા...! આત્મા - વસ્તુ જેને ચેતન કીધો હતો, ચૈતન્ય પણ નહિ. ચૈતન્ય તે ગુણ છે, ગુણી અને ગુણ એ (ભેદ) પણ નહિ, ચેતન એકલો ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપ નિષ્ક્રિય જે વસ્તુ છે તેમાં પર્યાય અને ગુણને ભેળવી અને તે નિષ્ક્રિયને પામ. તેથી દર્શનમોહનો નાશ થશે. આહા...હા...! આ ભાવાર્થ છે.

'જો આમ છે...' આ..હા...હા...! હવે પોતાની સાક્ષી આપે છે. આહા...હા...! 'જો આમ છે, તો મોહની સેના ઉપર વિજય મેળવવાનો ઉપાય મેં પ્રાપ્ત કર્યો છે.' આ..હા...હા...હા...! 'જો આમ છે...' (એટલે) આ રીતે છે, આ પ્રકાર આ રીતે છે... આહા...હા...હા...! કે, પોતાના

દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો વિકલ્પ છોડીને ગુણ-પર્યાયને (દ્રવ્યમાં) ભેળવીને એકલા નિષ્ક્રિય દ્રવ્યનો અનુભવ કરવો, એમ જો છે અને એજ વસ્તુની સ્થિતિ છે 'તો મોહની સેના ઉપર...' (વિજય મેળવવાનો ઉપાય મેં પ્રાપ્ત કર્યો છે). આહા...હા...!

શ્રોતા :- ગુણ-પર્યાય ભેળવવા એટલે શું ?

સમાધાન :- ભેળવવા એટલે ગુણ ઉપરનું લક્ષ છોડવું. ભેદનું લક્ષ છોડવું. દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ જવી. અભેદ ઉપર દૃષ્ટિ જવી. પર્યાયને ભેળવવાનો અર્થ - પર્યાયને આમ જુદી રાખી (કે) આ પર્યાય અને આ ગુણ, એમ નહિ. આહા...હા...!

પ્રભુ આચાર્ય કહે છે (કે), જો આ સ્થિતિ આ રીતે છે તો મોહની સેના... આ...હા...હા...! (સેના કેમ કહ્યું ? કેમકે) મિથ્યાત્વના અસંખ્ય પ્રકાર છે ને ? સૂક્ષ્મ અનંત છે, સ્થૂળ અસંખ્ય છે. મિથ્યાશ્રદ્ધાનાં સ્થૂળ (પ્રકાર) અસંખ્ય છે. સૂક્ષ્મ અનંત પ્રકાર છે. મોટી સેના છે. આહા...હા...! (તેના) 'ઉપર વિજય મેળવવાનો...' (પહેલાંની ગાથામાં) એમ હતું કે શુભભાવનું ફળ દુઃખનો વિજય હતો. આહા...હા...! (અહીંયાં) આ મારી ચીજનો વિજય થયો છે ! આહા...હા...! 'આમ છે...' (અર્થાત્) વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આવી રીતે છે અને પામવાની રીત પણ આ છે તો તે રીતે તો 'મોહની સેના ઉપર વિજય મેળવવાનો ઉપાય મેં પ્રાપ્ત કર્યો છે.' આહા...હા...!

લોકો એમ કહે છે કે, 'સમ્યગ્દર્શન પામે કે નહિ ઇ ખબર ન પડે, ઇ કેવળી જાણે. આહા...હા...! નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ કેવળી જાણે. માટે, વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શનને મોઢા આગળ કરવું અને એના લક્ષણ - શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્થા એને ઓળખો અને એના ઉપર જાવ.' આહા...હા...! આવું કહે !

અહીં તો ભગવાન 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' પંચમ આરાના મુનિ - આચાર્ય ! ભગવાન પછી ૧૫૦૦ વર્ષ પછી થયા... આહા...હા...! જેને 'સીમંધર ભગવાન'નો પણ ભેટો થયો નથી, જેને 'મહાવીર'નો ભેટો (કે, જેઓ) ૧૫૦૦ વર્ષ પહેલાં થઈ ગયા એનો ભેટો (પણ) નથી. આહા...હા...! પણ ભગવાનઆત્મા ! જેવો અરિહંતનો આત્મા (છે) એવો મારો (આત્મા છે) એનો ભેટો થયો તો પરમાત્માનો જ ભેટો થઈ ગયો. આ...હા...હા...!

'આમ છે, તો મોહની સેના...' નામ મિથ્યાત્વના રસના જે અનંત પ્રકાર (અને) ભેદો છે એ ઉપર (વિજય) મેળવવાનો ઉપાય 'મેં પ્રાપ્ત કર્યો...' આ...હા...હા...! એ કર્મનો ક્ષય થયો અને કર્મનું ઘટવું થયું માટે થયું એમ નહિ. આહા...! આ ઉપાય મેં પ્રાપ્ત કર્યો - મારા પુરુષાર્થથી પ્રાપ્ત કર્યો. આહા...હા...! આમાં કોઈ કહે કે, 'નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન છે એની ખબર ન પડે માટે વ્યવહાર સમકિતનું લક્ષણ -- શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા છે એમ જોઈને એનો વ્યવહાર કરવો.' આહા...હા...!

શ્રોતા :- ખબર ન પડે તો કરવો કેવી રીતે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પણ ખબર ન પડે એ જ મિથ્યાત્વ છે, એમ કહે છે. આહા...હા...હા...! અમને અમારા આત્માની દૃષ્ટિની, અનુભવની ખબર પડતી નથી, એ જ એમ કહે છે કે ત્યાં મિથ્યાત્વ ભાવ છે. આહા...હા...હા...! શું થાય ? અરે...! અનંતકાળથી એમને એમ ક્યાંક... ક્યાંક... ક્યાંક પણ હલવાણો. હલવાઈને ઊભો રહ્યો છે. (રોકાવાના) ઘણા પ્રકારો - અનંત પ્રકાર ! છૂટવાનો એક પ્રકાર, રોકાવાના અનંત પ્રકાર. આહા...હા...! એ અનંત પ્રકારમાંથી કોઈ પણ પ્રકારમાં અટકવું એ મોહની સેના છે, (એમ) કહે છે. મિથ્યાત્વનું મોટું લક્ષણ છે. આ...હા...હા...! એના ઉપર 'વિજય મેળવવાનો ઉપાય મેં પ્રાપ્ત કર્યો છે- એમ કહ્યું.' છે ને ?

'નિરાશ્રયતયા મોહતમઃ પ્રલીયતે। યદ્યેવં લબ્ધો મયા મોહવાહિનીવિજયોપાયઃ।' સંસ્કૃત છે. આહા...હા...હા...!

શ્રોતા :- પર્યાયમાં આટલું કર્તૃત્વ તો હોય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પર્યાયનું કર્તૃત્વ - પર્યાયનું કર્તાપણું દ્રવ્યમાં નથી. દ્રવ્ય ધ્રુવ છે. પર્યાયનું ષટ્કારકનું કર્તાપણું, કર્મપણું પર્યાયમાં છે. આ...હા...હા...! સમ્યગ્દર્શનની આ પર્યાય જે દ્રવ્ય ઉપર (દૃષ્ટિ કરવાથી) થઈ, એ પર્યાયના ષટ્કારક પણ પર્યાયથી થયા. (તેણે) સ્વતંત્રપણે કર્તા થઈને દ્રવ્યનો - અભેદનો આશ્રય લીધો છે. એ સ્વતંત્ર પર્યાય કર્તા થઈને કર્તા-કર્મ-કરણ ઊભું કરીને (પ્રગટ થઈ છે). આહા...હા...! કહે છે કે, અમે હવે સંસારથી તરી ગયા ! આ...હા...હા...! અમે તો હવે મોક્ષના પંથે ગયા અને અલ્પકાળમાં અમારે મોક્ષ છે એમ કહે છે ! આહા...હા...! અરે...! પંચમ આરાના (સંત આમ કહે છે) ! ભગવાન પછી... આહા...હા...! ૧૫૦૦ વર્ષ પછી ! આહા...હા...! ૧૫૦૦ વર્ષ પછી પણ આત્માને શું છે ? અનંતકાળ ગયો તોપણ આત્મા તો છે એવો છે જ એમને એમ. આ...હા...હા...! પણ એ છે કેવડો એનો વિશ્વાસ, રુચિ, પોસાણ અલૌકિક છે ! આહા...હા...! બીજાં કોઈ સાધનોથી તે પમાય એવું નથી. આ...હા...!

'હવે, એ રીતે...' ૮૧ (ગાથા). 'મેં ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કર્યો...' આહા...હા...હા...! ચિંતામણિ રત્ન પ્રભુ (આત્મા) ! એ ચિંતામણિ મેં પ્રાપ્ત કર્યો એવું 'હોવા છતાં પ્રમાદ ચોર છે એમ વિચારી જાગૃત રહે છે :-' આહા...હા...! (અર્થાત્) એમાં પણ શુભભાવ આવે એ ચોર છે, ગુનો છે એથી મારે જાગૃત રહેવું પડશે. આહા...હા...! આહા...હા...! મહાપ્રતના પરિણામ પણ પ્રમાદ છે. પ્રમાદ હોય ને ? છઠ્ઠે ગુણસ્થાને પ્રમાદ (હોય) એમાં આ પ્રમાદ છે. આહા...હા...! મુનિરાજ કહે છે કે, મેં ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કર્યો એવું 'હોવા છતાં પ્રમાદ ચોર છે...' આ...હા...હા...!

अथैवं प्राप्तचिन्तामणेरपि मे प्रमादो दस्युरिति जागर्ति -

जीवो ववगदमोहो उवलद्धो तच्चमप्पणो सम्मं।

जहदि जदि रागदोसे सो अप्पाणं लहदि सुद्धं ॥८९॥

जीवो व्यपगतमोह उपलब्धवांस्तत्त्वमात्मनः सम्यक्।

जहाति यदि रागद्वेषौ स आत्मानं लभते शुद्धम् ॥८९॥

एवमुपवर्णितस्वरूपेणोपायेन मोहमपसार्यापि सम्यगात्मतत्त्वमुपलभ्यापि यदि नाम रागद्वेषौ निर्मूलयति तदा शुद्धमात्मानमनुभवति। यदि पुनः पुनरपि तावनुवर्तते तदा प्रमादतन्त्रतया लुण्ठितशुद्धात्मतत्त्वोपलम्भचिन्तारत्नोऽन्तस्ताम्यति। अतो मया रागद्वेषनिषेधायात्यन्तं जागरितव्यम् ॥८९॥

अथ प्रमादोत्पादकचारित्रमोहसंज्ञश्चौरोऽस्तीति मत्वाऽऽप्तपरिज्ञानादुपलब्धस्य शुद्धात्मचिन्तामणेः रक्षणार्थं जागर्तीति कथयति - जीवो जीवः कर्ता। किंविशिष्टः। ववगदमोहो शुद्धात्मतत्त्वरुचिप्रतिबन्धकविनाशितदर्शनमोहः। पुनरपि किंविशिष्टः। उवलद्धो उपलब्धवान् ज्ञातवान्। किम्। तच्चं परमानन्दैकस्वभावात्मतत्त्वम्। कस्य संबन्धि। अप्पणो निजशुद्धात्मनः। कथम्। सम्मं सम्यक् संशयादिरहितत्वेन जहदि जदि रागदोसे शुद्धात्मानुभूति-लक्षणवीतरागचारित्रप्रतिबन्धकौ चारित्रमोहसंज्ञौ रागद्वेषौ यदि त्यजति सो अप्पाणं लहदि सुद्धं स एवमभेदरत्नत्रयपरिणतो जीवः शुद्धबुद्धैकस्वभावमात्मानं लभते मुक्तो भवतीति। किंच पूर्वं ज्ञानकण्डिकायां 'उवओगविसुद्धो सो

એમ વિચારી એનાથી જાગૃત રહેવું. આ...હા...હા...! શુદ્ધ ઉપયોગમાં રહેવું, એમ કહે છે. જેવો આત્મા અનુભવ્યો છે, જોયો છે, જાણ્યો છે તેમાં હવે ઠરવું. નહીંતર રાગનો વિકલ્પ ઊઠે છે ઇ પ્રમાદ છે - ચોર છે. આહા...હા...! અહીં (અજ્ઞાની લોકો) એ કહે છે કે, 'મહાપ્રતના પરિણામ ચારિત્ર છે અને ચારિત્રથી લાભ થાય છે !' પ્રભુ ! આકરું પડે, ભાઈ ! તારા આત્માને એ સત્યના સિદ્ધાંતથી વિરોધ થઈ જાય છે. સત્યથી વિરોધ થાય છે, ભાઈ ! આહા...હા...! ૮૧ (ગાથા). માથે પાઠ છે, હોં !

‘अथैवं प्राप्तचिन्तामणेरपि मे प्रमादो दस्युरिति जागर्ति’

‘दस्यु’ એટલે ચોર. આહા...હા...! જુઓ આ મુનિરાજ ! જુઓ આચાર્ય !! આ...હા...હા...!

खवेदि देहुभवं दुक्खं इत्युक्तं, अत्र तु 'जहदि जदि रागदोसे सो अप्पाणं लहदि सुद्धं' इति भणितम्, उभयत्र मोक्षोऽस्ति। को विशेषः। प्रत्युत्तरमाह - तत्र शुभाशुभयोर्निश्चयेन समानत्वं ज्ञात्वा पश्चाच्छुद्धे शुभरहिते निजस्वरूपे स्थित्वा मोक्षं लभते, तेन कारणेन शुभाशुभमूढत्वनिरासार्थं ज्ञानकण्डिका भण्यते। अत्र तु द्रव्यगुणपर्यायैराप्तस्वरूपं ज्ञात्वा पश्चात्तद्रूपे स्वशुद्धात्माने स्थित्वा मोक्षं प्राप्नोति, ततः कारणादियमाप्तात्ममूढत्वनिरासार्थं ज्ञानकण्डिका इत्येतावान् विशेषः ॥८१॥

હવે, એ રીતે મેં ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કર્યો હોવા છતાં પ્રમાદ ચોર છે એમ વિચારી જાગૃત રહે છે :-

જીવ મોહને કરી દૂર, આત્મસ્વરૂપ સમ્યક્ પામીને,
જો રાગદ્વેષ પરિહરે તો પામતો શુદ્ધાત્મને. ૮૧.

અન્વયાર્થ :- [વ્યપગતમોહ:] જોજો મોહને દૂર કર્યો છે અને [સમ્યક્ આત્મનઃ તત્ત્વં] આત્માના સમ્યક્ તત્ત્વને (-સાચા સ્વરૂપને) [ઉપલબ્ધવાન] પ્રાપ્ત કર્યું છે એવો [જીવઃ] જીવ [યદિ] જો [રાગદ્વેષો] રાગદ્વેષને [જહાતિ] છોડે છે, [સઃ] તો તે [શુદ્ધમ્ આત્માનં] શુદ્ધ આત્માને [લભતે] પામે છે.

જૈનના સાધુ ! જૈનના આચાર્ય, બાપા ! એ કેવા હોય, ભાઈ ! આહા...હા...!

‘જીવો વવગદમોહો...’ મોહ તો નાશ કર્યો.

જીવો વવગદમોહો ઉવલદ્ધો તત્ત્વમપ્પણો સમ્મં।

જહદિ જદિ રાગદોસે સો અપ્પાણં લહદિ સુદ્ધં।।

જીવ મોહને કરી દૂર, આત્મસ્વરૂપ સમ્યક્ પામીને,

જો રાગદ્વેષ પરિહરે તો પામતો શુદ્ધાત્મને. ૮૧.

ચારિત્ર લીધું. (પહેલાં જે) કટિબદ્ધ લીધું હતું એ પાછું અહીંયાં નાખ્યું. આહા...હા...!
એટલે (એમ કહે છે કે) મોહ નાશ થયો એટલેથી જો અટકી ગયો તો પ્રમાદનો વિકલ્પ

ટીકા :- એ રીતે જે ઉપાયનું સ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યું તે ઉપયા વડે મોહને દૂર કરીને પણ, સમ્યક્ આત્મતત્ત્વને પામીને પણ, જો જીવ રાગદ્વેષને નિર્મૂળ કરે છે, તો શુદ્ધ આત્માને અનુભવે છે. (પરંતુ) જો ફરી ફરીને તેમને અનુસરે છે – રાગદ્વેષરૂપે પરિણમે છે, તો પ્રમાદ-આધીનપણાને લીધે શુદ્ધાત્મતત્ત્વના અનુભવરૂપ ચિંતામણિ ચોરાઈ જવાથી અંતરમાં ખેદ પામે છે. આથી મારે રાગદ્વેષને ટાળવા માટે અત્યંત જાગૃત રહેવું યોગ્ય છે.

ભાવાર્થ :- ૮૦મી ગાથામાં દર્શાવેલા ઉપાયથી દર્શનમોહને દૂર કરીને અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને જે જીવ શુદ્ધાત્માનુભૂતિસ્વરૂપ વીતરાગચારિત્રના પ્રતિબંધક રાગદ્વેષને છોડે છે, ફરીફરીને રાગદ્વેષભાવે પરિણમતો નથી, તે જ અભેદરત્નત્રયપરિણત જીવ શુદ્ધ-બુદ્ધ-એકસ્વભાવ આત્માને પ્રાપ્ત કરે છે—મુક્ત થાય છે. તેથી જીવે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને પણ, સરાગચારિત્ર પામીને પણ, રાગદ્વેષના નિવારણ માટે અત્યંત સાવધાન રહેવું યોગ્ય છે. ૮૧.

ઊઠે છે. આ...હા...હા...! પંચ મહાવ્રતનો જે શુભભાવ આવશે... આહા...હા...! એ પ્રમાદ – ચોર છે, એનું ફળ દુઃખ (છે). એનું ફળ તો દુઃખનો વિજય છે. એમાં પરમાત્માનો વિજય નહિ આવ્યો. આહા...હા...!

ટીકા :- ‘એ રીતે જે ઉપાયનું સ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યું તે ઉપાય વડે...’ ‘તે ઉપાય વડે’ હોં ! બીજો કોઈ ઉપાય નહિ. આહા...હા...! ‘મોહને દૂર કરીને પણ,...’ આ...હા...હા...! ‘એ રીતે જે ઉપાયનું સ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યું તે ઉપાય વડે...’ ‘તે ઉપાય વડે’ મોહ – મિથ્યાત્વને ‘દૂર કરીને પણ, સમ્યક્ આત્મતત્ત્વને પામીને પણ,...’ આ...હા...હા...! આ પંચમ આરાના સંતો આમ વાતું કરે છે ! અહીં. (લોકો એમ) કહે છે કે, ‘પંચમ આરામાં શુભ જોગ જ હોય.’ હવે આમા શું કરવું ? આ બધા (મુનિને) શુભ જોગ જ હશે ? ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ શુભજોગવાળા ? પ્રભુ ! શું કરે છે ? પોતાને પહોંચી શકતો નથી તો શું કરે છે ? આહા...હા...!

‘એ રીતે જે ઉપાયનું સ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યું તે ઉપાય વડે મોહને દૂર કરીને પણ,...’ એક વાત. એ તો નાસ્તિ કરી. હવે ‘સમ્યક્ આત્મતત્ત્વને પામીને....’ એટલે અસ્તિ કરી. આહા...હા...! ‘મોહને દૂર કરીને પણ,...’ એ તો પરનું દૂર થયું. પણ પ્રાપ્ત શું થયું ? ‘સમ્યક્ આત્મતત્ત્વને પામીને પણ,...’ આ...હા...હા...! ‘જો જીવ રાગદ્વેષને નિર્મૂળ કરે છે,...’ એના પછી પણ જો જીવ રાગ-દ્વેષને નિર્મૂળ કરે છે ‘તો શુદ્ધ આત્માને અનુભવે છે.’ આહા...હા...! સમ્યગ્દર્શન થઈને પણ જો રાગ-દ્વેષમાં રહે છે તો તેને શુદ્ધ અનુભવ થતો નથી. આહા...હા...! ‘જો જીવ રાગદ્વેષને નિર્મૂળ કરે છે,...’ ભાષા જોઈ ? નિર્મૂળ કરે છે (એટલે) મૂળમાંથી કાઢી નાખે છે. આ...હા...હા...! અરે...! પંચમ આરાના સંત ! આટલું બધું જોર !! પહેલું કહ્યું ને ? કે,

મોહને દૂર કરીને સમ્યક્ આત્માને પામ્યો, (ત્યાર પછી) જે જીવ રાગ-દ્વેષને નિર્મૂળ કરે (અર્થાત્) જે પાંચ મહાવ્રત આદિનો વિકલ્પ ઊઠે છે એ શુભ વ્યભિચારઆદિ છે (તેને નિર્મૂળ કરે છે) 'તો શુદ્ધ આત્માને અનુભવે છે.' એ શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ કરી શકે.

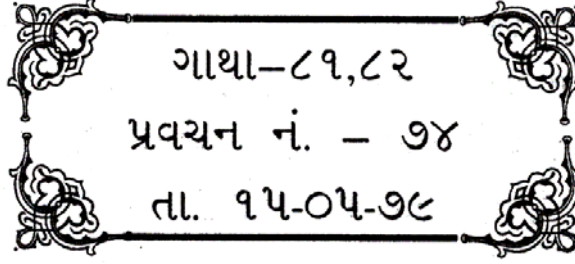
'(પરંતુ) જો ફરી ફરીને તેમને અનુસરે છે-...' આહા...હા...! (એટલે કે) એ પુણ્ય અને પાપના રાગને (અનુસરે છે). અહીં મૂળ તો શુભ રાગની વિશેષ વાત છે. આહા...હા...! એ શુભ રાગને જો ફરી ફરીને અવલંબે છે... આહા...હા...! અનુસરે છે. આહા...હા...! એ 'રાગદ્વેષરૂપે પરિણમે છે, તો પ્રમાદ-આધીનપણાને લીધે...' આહા...હા...! પંચ મહાવ્રત, વ્યવહાર સમિતિ, ગુપ્તિ, નિર્દોષ આહાર લેવો (એ બધો વિકલ્પ પ્રમાદ છે). આહા...હા...! સદોષ આહાર (લે) છે (તેની) તો વાત છે નહિ. આ તો નિર્દોષ આહાર લેવાનો વિકલ્પ છે એ પણ પ્રમાદ છે. આહા...હા...!

'પ્રમાદ-આધીનપણાને લીધે...' ફરી ફરીને પણ રાગ-દ્વેષપણે પરિણમે છે તે 'પ્રમાદ-આધીનપણાને લીધે શુદ્ધાત્મતત્વના અનુભવરૂપ ચિંતામણિ ચોરાઈ જવાથી...' આ..હા..હા...! ચિંતામણિ છે તો ખરું પણ એટલી અસ્થિરતામાં ચોરાઈ જાય છે (એમ કહે છે). આહા...હા...! આહા...હા...! 'શુદ્ધાત્મતત્વના અનુભવરૂપ ચિંતામણિ ચોરાઈ જવાથી અંતરમાં ખેદ પામે છે.' જોયું ? પંચ મહાવ્રતઆદિના શુભ પરિણામ તે ખેદ છે, દુઃખ છે. આહા...હા...! મુનિરાજ પોતાની વાત કરે છે. આહા...હા...! 'અંતરમાં ખેદ પામે છે.'

'આથી મારે રાગદ્વેષને ટાળવા માટે...' આ કારણે 'મારે રાગદ્વેષને ટાળવા માટે અત્યંત જાગૃત રહેવું યોગ્ય છે.' આ..હા..હા...! રાગ-દ્વેષની ઉત્પત્તિ ન થાય તેમ જાગૃત રહેવું યોગ્ય છે, એમ કહે છે. ટાળવાનો અર્થ તો એમ કહે ને ? આહા...હા...! 'રાગદ્વેષને ટાળવા માટે અત્યંત જાગૃત રહેવું...' (અર્થાત્) જ્ઞાતા-દૃષ્ટાની ઉગ્ર દશા પ્રગટ કરવી... આ..હા..હા...! તે રાગ-દ્વેષને ટાળવાનો એક ઉપાય છે. 'અત્યંત જાગૃત રહેવું યોગ્ય છે.' આ..હા...!

શ્રોતા :- બીજા ઠેકાણે આવે છે કે, પંચાચાર મારી સાથે રહેજો !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ વ્યવહારની વાત છે. એમાં કહ્યું છે કે, પંચાચાર એ મારું સ્વરૂપ નથી. 'પ્રવચનસાર'માં (આવે છે). હું જાણું છું કે, પંચાચાર મારું સ્વરૂપ નથી પણ જ્યાં સુધી હું પૂર્ણ ન પામું ત્યાં સુધી તારું નિમિત્તપણું હોય છે એટલું. આ..હા..હા...! તારો આશ્રય લઈને (પૂર્ણતા પામું) એમ નહિ. પણ મારા સ્વરૂપમાં રહી શકતો નથી તેથી પંચાચાર એવો આ ભાવ (આવે છે). હું જાણું છું એ પંચાચાર વ્યવહાર મારું સ્વરૂપ નથી, એમ તો પહેલાં કહ્યું છે. આહા..હા...! એ મારા સ્વરૂપમાં નથી અને મારી જાત નથી. આ..હા..હા...! વિશેષ ભાવાર્થ કરશે...

‘પ્રવચનસાર’ ૮૧ (ગાથાનો) ભાવાર્થ. ‘૮૦મી ગાથામાં દર્શાવેલા ઉપાયથી દર્શનમોહને દૂર કરીને...’ આહા...હા...! ‘અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને જે જીવ શુદ્ધાત્માનુભૂતિસ્વરૂપ વીતરાગચારિત્રના...’ શુદ્ધ આત્માના સ્વરૂપનું શુદ્ધ વીતરાગ આચરણ – શુદ્ધાત્મ વીતરાગ આચરણ – ચારિત્રના ‘પ્રતિબંધક રાગદ્વેષને છોડે છે,...’ વાત આગળ લઈ ગયા છે. સમ્યક્દર્શન પામીને પણ શુદ્ધ આત્માના અનુભવરૂપ ચારિત્ર – અંતર વીતરાગતાની રમણતા (છે) તેને રોકનાર ‘પ્રતિબંધક રાગદ્વેષને છોડે છે, ફરીફરીને રાગદ્વેષભાવે પરિણમતો નથી,...’ આહા...હા...! પંચમ આરાના સાધુ પણ આ રીતે વાત કરે (છે) કે, પંચમ આરામાં આમ ન થઈ શકે એમ નહિ. આહા...હા...! પંચમ આરાના શ્રોતાને એમ કહે છે ! આહા...હા...!

પ્રથમ આત્મદર્શન-સમ્યગ્દર્શન પામી અને શુદ્ધાત્માના (અનુભવરૂપ) વીતરાગચારિત્ર, એને રોકનાર રાગ-દ્વેષને ટાળી, ફરી-ફરીને (રાગ-દ્વેષભાવે) પરિણમતો નથી. આહા...હા...! અંતરમાં સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત વીતરાગભાવપણે પરિણત થાય છે. આહા...હા...! ‘તે જ...’ તે એક જ. ‘અભેદરત્નત્રયપરિણત જીવ...’ ‘અભેદરત્નત્રયપરિણત જીવ’ (અર્થાત્) અભેદ પૂર્ણ ચૈતન્યસ્વરૂપ ! એનું દર્શન, એનું જ્ઞાન અને એનું ચારિત્ર. એ નિશ્ચય અભેદરત્નત્રય (છે). આહા...હા...! ‘અભેદરત્નત્રયપરિણત...’ (અર્થાત્) અભેદરત્નત્રયથી પરિણમેલો, થયેલો જીવ ‘શુદ્ધ-બુદ્ધ-એકસ્વભાવ આત્માને પ્રાપ્ત કરે છે...’ લ્યો ! અહીં તો પાંચમા આરાના જીવને આવું કહે છે ! અત્યારે મોક્ષ નથી ને ? ભાવાર્થમાં પણ મોક્ષનો અર્થ જ ઇ છે.

‘શુદ્ધ-બુદ્ધ-એકસ્વભાવ આત્માને...’ (જે) શુદ્ધ છે, પવિત્ર છે, જ્ઞાનકંદ છે, એક સ્વભાવ છે. એવા ‘આત્માને પ્રાપ્ત કરે છે...’ એટલે કે ‘મુક્ત થાય છે.’ એને જ્ઞાનમાં તો આ દશા હોવી જોઈએ; (આમ હોય) તો મુક્ત થાય એવો એનો અનુભવ તો જોઈએ ને ? આહા...હા...! ભલે (અત્યારે) મોક્ષ થઈ શકે નહિ એ જુદી વાત છે પણ મોક્ષ થાય તો આ રીતે થાય

(એમ એના જ્ઞાનમાં હોય). સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને પણ રાગ-દ્વેષમાં વારંવાર પરિણમન થતું હોય તો એ તો ચારિત્રને પ્રતિબંધ કરનારા છે. એને રોકીને સ્વરૂપમાં – આનંદકંદ જ્ઞાયકભાવમાં રમણતાની શુદ્ધાત્માનુભૂતિ ચારિત્ર દશા પ્રગટ કરે. આહા...હા...! તે જ ‘મુક્ત થાય છે.’ આહા...હા...!

‘તેથી જીવે સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને પણ,...’ આહા...હા...! આત્મા શુદ્ધચૈતન્યધન આનંદ (સ્વરૂપ) ! એવી છતી ચીજ છે તેનો અનુભવ કરીને... આ..હા...હા...! એ ઉપરાંત ‘સરાગચારિત્ર પામીને પણ,...’ આહા...હા...! સ્વરૂપમાં ચારિત્ર આવ્યું છે પણ હજી છઠ્ઠે ગુણસ્થાને રાગ ભાવ બાકી છે, એવા રાગ ભાવવાળું (સરાગ) ચારિત્ર. મૂળ ચારિત્ર જે છે એ તો અરાગી (છે) એટલું જ છે પણ હજી પૂર્ણ ચારિત્ર નથી એટલે રાગ હારે (–સાથે) ભેગો છે. આહા...હા...! એવા ‘સરાગચારિત્ર પામીને પણ,...’ એમ. આહા...હા...! (સમ્યક્)દર્શનને પામીને પણ અને આવા ચારિત્રને પામીને પણ. આહા...હા...!

શ્રોતા :- સરાગચારિત્ર પાળવું પડ્યું ને ?

સમાધાન :- પાળવું પડ્યું નથી, આવે છે. પાળવું નથી (પડ્યું) નબળાઈને લઈને વચ્ચે આવે છે. એ પહેલું કહી ગયા છે કે, રાગ વચ્ચે આવે છે એને છોડીને. શરૂઆતમાં આવ્યું છે ને ? ભાઈ ! આહા...હા...! રાગ તો આવે છે પણ એણે કરવાનું (છે એ) તો એને છોડીને કરવાનું છે. આહા...હા...!

(હવે કહે છે) ‘રાગદ્વેષના નિવારણ માટે અત્યંત સાવધાન રહેવું યોગ્ય છે.’ આનંદનો નાથ પ્રભુ જ્ઞાયક સ્વરૂપ ! જે એકલો અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય શક્તિઓનો (પિંડ) છે તેમાં (સમ્યક્)દર્શન સહિત, એકલા સરાગચારિત્ર સહિત ન રહેતા... આહા...હા...! એમાં વીતરાગચારિત્રને પ્રાપ્ત કરી મુક્ત થાય છે. માટે ત્યાં ‘અત્યંત સાવધાન રહેવું યોગ્ય છે.’ સ્વરૂપ તરફ (સાવધાન રહેવું યોગ્ય છે). આહા...હા...!

એક તો પોતાને આ રીતે જોવું છે અને બીજાના શરીરની ચેષ્ટાઓને, એની આકૃતિઓને – જુવાનપણાની ને વૃદ્ધપણાની (આકૃતિને) ન જોવું, પ્રભુ કહે છે. આહા...હા...! એનો અંદર આત્મા શું છે (એ) જોવો. આ..હા...હા...! કેમકે તે પણ જ્યારે રાગથી મુક્ત આત્માને જાણ્યો અને જોયો (છે) તો એનો આત્મા આવો છે એમ તું જો. શરીરની યુવાનીની ચેષ્ટા અને શરીરના આકારની, ઇન્દ્રિયોની (આકૃતિ)... આહા...હા...! તેના ઉપર લક્ષ જાય છતાં તેનું જ્ઞાન એના ઉપર ન જતાં એનો આત્મા અંદર નિર્મળાનંદ રાગથી રહિત છે તેમ જો ! આ..હા...હા...! એટલે કે બહારની ચીજોના અનેક આકૃતિ આદિ, રૂપ આદિના પ્રકારો અને સ્થૂળ (શરીર) આદિના કે શરીરની પુષ્ટિ આદિના કે ઇન્દ્રિયોના આકારના પ્રકાર (છે)...

આ...હા...હા...! એના ઉપરથી નજરયું ઉઠાવી દે. તે જ્યારે રાગથી નજર ઉઠાવી છે અને વસ્તુના સ્વરૂપની દૃષ્ટિ (પ્રગટ કરી છે), આત્મા અંદર રાગથી ભિન્ન છે એમ જાણ્યો - જોયો છે તો એવો જ એનો આત્મા છે એ ઉપર નજર કર ને ! છે ભલે વિકલ્પ. આહા...હા...! બીજાના શરીરો અને એના રહેઠાણના મકાનો અને એના કપડાં ને દાગીનાઓ... આહા...હા...! અને એના રહેઠાણ - બેસવાના સ્થાનો એ બધા ઉપર લક્ષ (કે) જોર ન દે હવે. આહા...હા...! કેમ કે એનો આત્મા; (જેવો) તું છો - જેમ (તે) જાણ્યું, તો એવો જ આત્મા એનો છે. તને અંદરમાં ભલે પરને જાણવાનો વિકલ્પ આવશે કે, એનો આત્મા આવો છે પણ એ બહારના આકારો અને બહારના પ્રકારથી ભિન્ન એની ચીજ છે એ જાતનો જાણવાનો વિકલ્પ આવશે. આ...હા...હા...!

અરિહંતને જોવા માટે પણ એનું સમવસરણ ને દેવો આમ ચામર ઢાળે એ ઉપર નજર ન કર ! આ...હા...હા...! એનો ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ પ્રાપ્ત (છે) - ચૈતન્યધન જેવી ચીજ છે (એવો) જ પર્યાયમાં ધન થઈ ગયો છે. તને ધન થાવું છે, ધનની દૃષ્ટિ થઈ છે તો તેના આત્મા પર તું નજર કર ! આ...હા...હા...! ઇ તો પહેલાં આપણે આવી ગયું ને ! 'જો જાણદિ અરહંતં દવ્વત્તગુણત્તપજ્જયત્તેહિ' આ...હા...હા...! એના પછીની તો આ ગાથાઓ છે. આહા...હા...! એના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જોવા. આ...હા...હા...! એનું સમવસરણ અને ઇન્દ્રો અને દેવો ચામર ઢાળે (છે એ ન જો) ! આ...હા...હા...!

શ્રોતા :- પર્યાય દેખાય છે પણ દ્રવ્ય-ગુણ કેવી રીતે જોવા ?

સમાધાન :- પર્યાય પણ, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ત્રણે જાણે ત્યારે પર્યાય દેખી કહેવાય. એકલી પર્યાય દેખે, એ પર્યાય દેખી નથી. પોતાનો આત્મા રાગથી ભિન્ન જાણ્યો છે. જાણે છે ઇ છે તો પર્યાય, પણ (જેને) જાણ્યું છે એ દ્રવ્ય (છે). આ...હા...હા...! તો બીજાનો આત્મા પણ, ભલે એની પર્યાય હોય પણ એ પર્યાય પણ, જ્યારે તને નિર્મળ પર્યાયમાં ખ્યાલ આવ્યો, તો એ ચીજ પણ નિર્મળ પર્યાયમાં એને ખ્યાલ આવશે એવો જ એનો આત્મા છે. આ...હા...હા...! એમ પહેલું આવી ગયું. ૮૦મી (ગાથામાં) વાત મૂળ આ મૂકી છે. આહા...હા...!

ભલે ટીકાકારે એની વ્યંજનપર્યાય અને અર્થપર્યાય લીધી પણ સમોસરણ ને એ નથી લીધું. શું કીધું સમજાણું ? આહા...હા...! ખરેખર તો એમાં ભગવાનની વાણી પણ લીધી નથી. આહા...હા...! કાયમ રહેનારી વ્યંજનપર્યાય અને અર્થપર્યાય અને વિશેષ ને સામાન્ય ગુણો લીધા. આ...હા...હા...! શું શૈલી !! સમજાણું ? આ...હા...હા...! એને તું જો અને પછી તું અંદરમાં ઉતરી જા ! આ...હા...હા...! એનો આત્મા પણ આ રીતે જો ! એનો વાણીનો ધ્વનિ આવો આવે છે ને પરમ ઔદારિક શરીર છે એ પણ નથી કહ્યું. એની વ્યંજનપર્યાયની

અથાયમેવૈકો ભગવદ્વિઃ સ્વયમનુભૂયોપદર્શિતો નિઃશ્રેયસસ્ય પારમાર્થિકઃ પન્થા ઇતિ મતિં
વ્યવસ્થાપયતિ

સવ્વે વિ ય અરહંતા તેણ વિધાણેણ ચવિદકમ્મંસા ।
કિચ્ચા તધોવદેસં ણિવ્વાદા તે ણમો તેસિં ॥૮૨॥
સર્વેઽપિ ચાર્હન્તસ્તેન વિધાનેન ક્ષપિતકર્માશાઃ ।
કૃત્વા તથોપદેશં નિર્વૃતાસ્તે નમસ્તેભ્યઃ ॥૮૨॥

યતઃ ચલ્વતીતકાલાનુભૂતક્રમપ્રવૃત્તયઃ સમસ્તા અપિ ભગવન્તસ્તીર્થકરાઃ,
પ્રકારાન્તરસ્યાસંભવાદસંભાવિતદ્વૈતેનામુનૈવૈકેન પ્રકારેણ ક્ષપણં કર્માશાનાં સ્વયમનુભૂય, પરમાપ્તતયા
પરેષામપ્યાયત્યામિદાનીંત્વે વા મુમુક્ષૂણાં તથૈવ તદુપદિશ્ય, નિઃશ્રેયસમધ્યાશ્રિતાઃ । તતો નાન્યદ્વર્ત્મ
નિર્વાણસ્યેત્યવધાર્યતે । અલમથવા પ્રલપિતેન । વ્યવસ્થિતા મતિર્મમ । નમો ભગવદ્ભ્યઃ ॥૮૨॥

અથ પૂર્વ દ્રવ્યગુણપર્યાયૈરાપ્તસ્વરૂપં વિજ્ઞાય પશ્ચાત્તથાભૂતે સ્વાત્મનિ સ્થિત્વા સર્વેઽપ્યર્હન્તો મોક્ષં
ગતા ઇતિ સ્વમનસિ નિશ્ચયં કરોતિ - સવ્વે વિ ય અરહંતા સર્વેઽપિ ચાર્હન્તઃ તેણ વિધાણેણ
દ્રવ્યાગુણપર્યાયૈઃ પૂર્વમર્હત્પરિજ્ઞાનાત્પશ્ચાત્તથાભૂતસ્વાત્માવસ્થાનરૂપેણ તેન પૂર્વોક્તપ્રકારેણ ચવિદકમ્મંસા
ક્ષપિતકર્માશા વિનાશિતકર્મભેદા ભૂત્વા. કિચ્ચા તધોવદેસં અહો ભવ્યા અયમેવ
નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકશુદ્ધાત્મોપલમ્બલક્ષણો મોક્ષમાર્ગો નાન્ય ઇત્યુપદેશં કૃત્વા ણિવ્વાદા નિર્વૃતા અક્ષયાનન્તસુખેન
તૃપ્તા જાતાઃ, તે તે ભગવન્તઃ । ણમો તેસિં એવં મોક્ષમાર્ગનિશ્ચયં કૃત્વા શ્રીકુન્દકુન્દાચાર્યદેવાસ્તસ્મૈ
નિજશુદ્ધાત્માનુભૂતિસ્વરૂપમોક્ષમાર્ગાય તદુપદેશકેભ્યોઽર્હદ્ભ્યશ્ચ તદુભયસ્વરૂપાભિલાષિણઃ સન્તો નમોસ્તુ
તેભ્યઃ ઇત્યનેન પદેન નમસ્કારં કુર્વન્તીત્યભિપ્રાયઃ ॥૮૨॥

આકૃતિ કીધી છે. આ...હા...હા...! એથી (એમનો) અંતરનો આત્મા કેવો છે (એ) જાણી અને
અંતરમાં તું ઉતર. (એમાં) ઉતરીને સમ્યક્દર્શન પામીને પણ દીક્ષિત થઈ ચારિત્ર અંગીકાર
કર્યું હોય - છઠું ગુણસ્થાન (આવ્યું હોય) છતાં તે રાગમાં આવવું એ ચારિત્રને રોકનાર
છે. આ...હા...હા...! આકરી વાત બહુ !

એ 'રાગદ્વેષના નિવારણ માટે અત્યંત સાવધાન રહેવું યોગ્ય છે.' આહા...હા...! એણે ધંધો
કે'દી કરવો? અહીં વાંચવું એમ પણ કીધું નથી. અહીં તો અંદરમાં દર્શનશુદ્ધિ થઈ અને
ચારિત્ર પણ આવ્યું, (હવે) રાગ થોડો છે (એ) રાગને ટાળવાને સાવધાન થા. આ...હા...હા...!

હવે, આ જ એક (પૂર્વોક્ત ગાથાઓમાં વર્ણવ્યો તે જ એક), ભગવંતોએ પોતે અનુભવીને દર્શાવેલો નિઃશ્રેયસનો પારમાર્થિક પંથ છે - એમ મતિને વ્યવસ્થિત કરે છે :-

અર્હત સૌ કર્મો તણો કરી નાશ એ જ વિધિ વડે,
ઉપદેશ પણ એમ જ કરી, નિર્વૃત થયા; નમું તેમને. ૮૨.

અન્વયાર્થ :- [સર્વે અપિ ચ] બધાય [અર્હન્તઃ] અર્હતભગવંતો [તેન વિધાનેના] તે જ વિધિથી [ક્ષપિત્તકર્માણાઃ] કર્માશોનો (-જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મભેદોનો) ક્ષય કરીને તથા [તથા] (અન્યને પણ) એ જ પ્રકારે [ઉપદેશં કૃત્વા] ઉપદેશ કરીને [નિવૃત્તાઃ તે] મોક્ષ પામ્યા છે. [નમઃ તેમ્યઃ] તેમને નમસ્કાર હો.

ટીકા :- અતતી કાળમાં ક્રમશઃ થઈ ગયેલા સમસ્ત તીર્થંકરભગવંતો, પ્રકારાંતરનો અસંભવ હોવાને લીધે જેમાં દ્વેત સંભવતું નથી એવા આ જ એક પ્રકારથી કર્માશોનો ક્ષય પોતે અનુભવીને, (તથા) પરમાપ્તપણાને લીધે ભવિષ્યકાળે કે આ (વર્તમાન) કાળે અન્ય મુમુક્ષુઓને પણ એ જ પ્રકારે તેનો (-કર્મક્ષયનો) ઉપદેશ કરીને, નિઃશ્રેયસને પ્રાપ્ત થયા છે; માટે નિર્વાણનો અન્ય (કોઈ) માર્ગ નથી એમ નક્કી થાય છે. અથવા, પ્રલાપથી બસ થાઓ; મારી મતિ વ્યવસ્થિત થઈ છે. ભગવંતોને નમસ્કાર હો.

ક્યાં એને લઈ જવો છે !? પહેલાં સમ્યગ્દર્શનમાં જ એના બધા વેપાર-ધંધા, બાયડી, છોકરાં, કુટુંબ બધું પર તરીકે જાણીને પરથી જુદો પાડ્યો. આહા...હા...! અને તે પરથી જુદો પાડ્યો પછી પણ તેને જોતાં (જોવામાં પણ) એનો આત્મા શું છે (એના) પર તારી નજર જોઈએ. કેમ કે તારી નજરું આત્મા પર (છે કે) ચૈતન્ય આવો છે, જ્ઞાયકભાવથી ભરેલો પ્રભુ (છે), (તો) એ રીતે એ પણ જ્ઞાયકભાવથી ભરેલું તત્ત્વ છે, ત્યાં તારી નજરું હોવી જોઈએ. તે પણ હજી એના ઉપર નજર (છે) એ રાગ છે... આહા...હા...! તો બાહ્ય શરીરના આકારો અને આકૃતિ દેખીને, જુવાનીના શરીરના દળ, એના આકાર (જોવા)... આ...હા...હા...! એ તો બહુ તીવ્ર રાગ છે. આહા...હા...! એટલું (પણ) સંકેલી દે હવે. પહેલાં દર્શનમાં સંકેલ્યું છે - બધાથી જુદું પાડીને દ્રવ્ય ઉપર ગયો છે, એમ હવે અસ્થિરતામાં જે રાગ આવે એને પણ સંકેલી દે. આહા...હા...! એમાં 'અત્યંત સાવધાન રહેવું યોગ્ય છે.' એ ૮૧ (ગાથા પૂરી) થઈ.

'હવે, આ જ એક (પૂર્વોક્ત ગાથાઓમાં વર્ણવ્યો તે જ એક), ભગવંતોએ...' આ...હા...હા...!

ભાવાર્થ :- ૮૦ અને ૮૧મી ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને વીતરાગચારિત્રના વિરોધી રાગદ્વેષને ટાળવા અર્થાત્ નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મક શુદ્ધાત્માનુભૂતિમાં લીન થવું તે જ એક મોક્ષમાર્ગ છે; ત્રણે કાળે બીજો કોઈ મોક્ષનો માર્ગ નથી. સમસ્ત અર્હતભગવંતો એ જ માર્ગે મોક્ષ પામ્યા છે અને અન્ય મુમુક્ષુઓને પણ એ જ માર્ગ ઉપદેશ્યો છે. તે ભગવંતોને નમસ્કાર હો. ૮૨.

એ જ ‘ભગવંતોએ પોતે અનુભવીને દર્શાવેલો...’ આહા...હા...! અનંત... અનંત... ભગવંતોની એક તો આસ્થા કરાવી. અનંત... અનંત... ભગવંતોએ કહ્યું, એ એમની પહેલી આસ્થા કરાવી. આહા...હા...! ‘ભગવંતોએ પોતે અનુભવીને...’ અનંત... અનંત... ભગવંતોએ અનુભવીને. આ...હા...હા...! પરની આસ્થાનો વિષય પણ કેટલો મોટો કર્યો ! આહા...હા...! અનંત ભગવંતો (કે) જેની આદિ નથી એવા અનંતકાળથી (થતા આવેલા) અનંત તીર્થકરો. અનંત ભગવંતોએ આહા...હા...! ‘પોતે અનુભવીને દર્શાવેલો...’ એમને એમ કથન માત્ર આવ્યું એમ નહિ, કહે છે. આહા...હા...! જાતની ભાત પાડીને – ‘અનુભવીને દર્શાવેલો નિઃશ્રેયસનો પારમાર્થિક પંથ છે...’ નિઃશ્રેયસ એટલે મોક્ષ. એનો પારમાર્થિક પંથ છે. ‘એમ મતિને વ્યવસ્થિત કરે છે :-’ એ જ મતિને વ્યવસ્થિત (કરવાનો) માર્ગ છે. આ...હા...હા...! છે ને ? ‘મારી મતિ વ્યવસ્થિત થઈ છે.’ એમ છેલ્લે (ટીકામાં) છે. આ...હા...! મતિમાં હવે કાંઈ ફેરફાર રહ્યો નથી. આહા...હા...! ગાથા.

‘સવ્વે વિ ય અરહંતા...’

આ...હા...હા...! સર્વે અર્હંતા. જેમ ‘વંદિત્તુ સવ્વસિદ્ધે...’ (આવે છે) ત્યાં સર્વ અનંત સિદ્ધો છે એનો વિશ્વાસ કરાવી અને પછી સિદ્ધને સ્થાપ્યા (છે). આહા...હા...! એમ...

સવ્વે વિ ય અરહંતા તેણ વિધાણેણ ચવિદકમ્મંસા ।

કિચ્ચા તધોવદેસં ણિવ્વાદા તે ણમો તેસિં ।।૮૨।।

‘કુંદકુંદાચાર્ય’ પોતે કહે છે. ઓ...હો...!

અર્હંત સૌ કર્મો તણો કરી નાશ એ જ વિધિ વડે,

ઉપદેશ પણ એમ જ કરી, નિર્વૃત્ત થયા; નમું તેમને. ૮૨.

આ વિધિ છે. આ...હા...!

‘ઉપદેશ પણ એમ જ કરી,...’ આ...હા...હા...! અહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જાણી પોતે પણ અંદરમાં અહંતપણું દર્શન કરી પ્રાપ્ત – પ્રગટ કર્યું છે. આહા...હા...! ‘સવ્વે વિ ય અરહંતા’ અનંત... અનંત... કાળના અનંત અનંત... અરિહંતો ! આ...હા...હા...! અરે...! વિશ્વાસ તો કેટલો છે ! આહા...હા...! એવા અનંત તીર્થકરો ! આહા...હા...! ‘કર્મો તણો કરી નાશ એ જ વિધિ વડે, ઉપદેશ પણ એમ જ કરી,...’ જે વિધિએ કામ લીધું અને મોક્ષ થયો તે વિધિ જગતને જણાવી. આહા...હા...! નિવૃત્ત થયા અને મુક્તિ પામ્યા. પછી એ ઉપદેશથી પણ નિવૃત્ત પામ્યા. આહા...હા...! ‘નમું તેમને.’ તેમના પંથને અને તેમને નમું છું.

ટીકા :- ‘અતીત કાળમાં ક્રમશઃ થઈ ગયેલા...’ આહા...હા...! ભૂતકાળમાં – ગયા કાળમાં ક્રમે-ક્રમે થઈ ગયેલા અનંત... અનંત... અનંત... તીર્થકરો. જેની આદિ નથી એવો જે અતીત કાળ ! આ...હા...હા...! ‘અતીત કાળમાં ક્રમશઃ થઈ ગયેલા...’ બધા એકસાથે થયા નથી. એક પછી એક થયા છે. આહા...હા...! ‘અતીત કાળમાં ક્રમશઃ થઈ ગયેલા સમસ્ત તીર્થકરભગવંતો,...’ તીર્થકર ભગવાન લીધા છે. આહા...હા...! અનંત... અનંત... અનંત... ત્રિકાળમાં ત્રિકાળના જાણનારનો વિરહ કદી ન હોય. ત્રિકાળી ચીજને જાણનારનો – ત્રિકાળીને ત્રિકાળમાં જાણનારનો ત્રિકાળમાં ક્યાંય વિરહ ન હોય. આહા...હા...! વીતરાગમાર્ગ ઊંડો બહુ, ભાઈ ! ગંભીર... ગંભીર...!! આ...હા...હા...!

અનંત... અનંત... ‘ક્રમશઃ...’ ક્રમે થઈ ગયેલા – એક સાથે નથી, થતા. ભરતમાં, ઐરાવતમાં, મહાવિદેહમાં... આહા...હા...! ‘ક્રમશઃ થઈ ગયેલા સમસ્ત તીર્થકરભગવંતો, પ્રકારાંતરનો અસંભવ હોવાને લીધે...’ (પ્રકારાંતર) એટલે ‘અન્ય પ્રકાર. (કર્મક્ષય એક જ પ્રકારથી થાય છે, અન્ય પ્રકારે થતો નથી; તેથી તે કર્મક્ષયના પ્રકારમાં દ્વૈત અર્થાત્ બે-પણું નથી.)’ કોઈને કોઈ અપવાસ કરવાથી થાય અને કોઈને અંતરમાં ધ્યાનમાં એકાગ્રતાથી થાય – એમ બે પ્રકાર નથી. આ...હા...હા...!

આ ‘પ્રવચનસાર’ છે ! ‘સમયસાર’ના તો લોકો વખાણ કરે છે પણ આ તો ‘પ્રવચનસાર’, ‘નિયમસાર’, ‘પંચાસ્તિકાય’ આ...હા...હા...! ભગવાનની સાક્ષાત્ વાણી છે ! ‘પ્રકારાંતરનો અસંભવ હોવાને લીધે...’ અનંત ભૂતકાળના અનંત તીર્થકરોએ... આહા...હા...! ‘ક્રમશઃ થઈ ગયેલા...’ એવા (અનંત તીર્થકરો) અને એનો જે માર્ગ (છે) તે એક જ પ્રકારનો છે. ‘જેમાં દ્વૈત સંભવતું નથી...’ કોઈકે કંઈક કહ્યું ને કો’કે કંઈ કહ્યું એમ નથી. દ્વૈતપણું નથી, એક અદ્વૈતપણું (છે). બધા તીર્થકરો એક જ (પ્રકારે મોક્ષ પામ્યા છે). દર્શનમોહનો નાશ થઈને સમકિત પામી અને (ત્યારબાદ) રાગનો નાશ કરી અને ચારિત્ર પામીને મુક્તિ થાય – (એ)

એક જ પ્રકારનું વર્ણન છે. આહા...હા...!

શ્રોતા :- અપવાદ નથી ?

સમાધાન :- અપવાદ બતાવ્યો એ જ્ઞાન કરાવ્યું છે. અપવાદનો અર્થ જ અપવાદ છે. આવે... ઉત્સર્ગ આવે છે ને ? એ તો એમાં રહી શકતો નથી (એટલે) આવે છે પણ એ માર્ગ છે (એમ) નથી. વસ્તુ તો ત્યાં છે. એ તો આવી ગયું ને ઉત્સર્ગ અને અપવાદની હઠ નથી. એનો અર્થ કે અંદર સ્વરૂપમાં નિર્વિકલ્પપણે ઠરી શકતો નથી તો એને હઠ નથી કે, મારે આમાં જ રહેવું. વિકલ્પ આવે... આવે તેને જાણે. તેનો સ્વામી અને ઘણી ન થાય. આ..હા...હા...! અને તેનાથી સ્વરૂપમાં કાંઈ પણ વૃદ્ધિ મળશે, સહાયક થશે એમ ન માને. આહા...હા...! આવું છે.

‘દ્વૈત સંભવતું નથી એવા આ જ એક પ્રકારથી...’ આ જ એક પ્રકારથી એટલે સ્વરૂપનું દર્શન અને સ્વરૂપમાં ઠરવું. આહા...હા...! ચિદાનંદ ભગવાન દ્રવ્યસ્વભાવ ! તેનો અનુભવ કરીને પ્રતીત કરવી અને ઠરીને ચારિત્ર કરવું. આહા...હા...! આવો માર્ગ છે.

પરદ્રવ્ય તરફ(થી) – સર્વ પર દ્રવ્ય તરફથી ખસી... તેથી આવ્યું ને ? અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જાણ્યાં અને જાણીને પછી આમાં (–પોતામાં) મેળવ્યા અને એમાં મેળવીને ગુણ-પર્યાયને દ્રવ્યમાં ભેળવ્યા. આહા...હા...! અંદર એકરૂપ પ્રભુ છે, એનો અનુભવ એ સમ્યગ્દર્શન (છે) અને પછી રાગ આવે છે, કહે છે, પણ તેમાં સાવધાન ન થતાં રાગના અભાવ માટે સાવધાન થા ! એવો જ અનંત તીર્થકરોએ માર્ગ કર્યો છે અને કહ્યો છે. આ..હા...!

શ્રોતા :- ભગવાને કર્યું કાંઈક અને કહ્યું કાંઈક એમ નથી ?

સમાધાન :- એમ કાંઈ નથી. કેટલાક કહે છે (કે), ‘ભગવાને કર્યું કંઈક અને કહ્યું કંઈક !’ એમ છે જ નહિ, બાપુ ! આહા...હા...! આ કહ્યું છે તે જ કર્યું છે ને કર્યું છે તે જ (કહ્યું છે) અને તે જ પાછું કરવાનું કહ્યું છે. (અહીંયાં) એ કહ્યું ને ?

‘આ જ એક પ્રકારથી કર્માશોનો ક્ષય પોતે અનુભવીને,...’ ‘આ જ એક પ્રકારથી કર્માશોનો ક્ષય પોતે અનુભવીને,...’ આ..હા...હા...હા...! ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ ને એ વાત પણ અહીં તો લીધી નથી. આહા...હા...! દિગંબર સંતોની ગજબ વાત છે ! એ ‘કર્માશોનો ક્ષય પોતે અનુભવીને, (તથા) પરમાપ્તપણાને લીધે...’ પરમ આપ્ત (એટલે) પરમ વિશ્વાસપાત્ર એમ. ‘પરમ આપ્ત; પરમ વિશ્વાસપાત્ર. (તીર્થકર ભગવંતો સર્વજ્ઞ અને વીતરાગ હોવાથી પરમ આપ્ત છે, યથાર્થ ઉપદેષ્ટા છે).’ આહા...હા...! જોકે ‘અધ્યાત્મ પંચસંગ્રહ’માં સમકિતીને પણ આપ્ત કહ્યાં છે. તેથી અહીં પરમ છે ને ? પરમ આપ્ત છે ને ? પરમ આપ્ત છે. આહા...હા...! ‘અધ્યાત્મ પંચસંગ્રહ’ છે ને ? ‘દીપચંદ્રજી’નું ! આપ્તની વ્યાખ્યા કરતાં સમ્યગ્દર્શન સુધી આપ્ત લખેલું

છે. આ તો પરમ આપ્ત છે ! આહા...હા...!

સંસારના અનંત પ્રકારની હોશું, બાપા ! એ એને છૂટવી જોઈએ, ભાઈ ! આહા...હા...! (હોશુંના) અનંત... અનંત... પ્રકાર. અહીં અનંત... અનંત... ગુણોનો નાથ પ્રભુ ! અને આમ બહારમાં (હોશુંના) અનંત પ્રકાર. બધા તરફની હોશું અને ઉત્સાહ (છૂટી જવો જોઈએ). ઓલામાં આવ્યું નહોતું ? વિકલ્પનો ઉત્સાહ નિવૃત્ત થયો છે. આહા...હા...! પર તરફ તો નહિ પણ પર તરફનો શ્રુતજ્ઞાનનો જે વિકલ્પ છે... આ..હા...હા...! એના અનુભવમાં પણ ઉત્સાહ નિવૃત્ત થયો છે. આ..હા...હા...!

‘પરમાપ્તપણાને લીધે...’ પરમ આપ્તપણાને લીધે, પરમ વિશ્વાસપાત્રને લીધે. આહા...હા...! ભગવાન તો પરમ વિશ્વાસપાત્ર છે. તીર્થંકર ભગવંતો સર્વજ્ઞ અને વીતરાગ હોવાથી પરમ આપ્ત છે. યથાર્થ ઉપદેષ્ટા છે. હજી ઘણા એવું લખે છે, આજે ક્યાંક આવ્યું છે કે, ‘ભગવાનની વાણી(માં) કેટલુંક કહ્યું છે અને કેટલું નથી કહ્યું એટલે હજી ઘણા પ્રકાર હશે અને (જે) કહ્યા (છે તેનાથી પણ) ફેર હશે !’ અરે... પ્રભુ ! શું કરે છે તું આ ? એ તો એની વિશેષતાની, ગંભીરતાની અનંતતાનો પાર ન મળે. પણ જે કહ્યું છે તે તો તે જ સત્ છે. તેથી એમ કહ્યું ને ? કે, તે ‘(પોતે) અનુભવીને, પરમાપ્તપણાને લીધે...’ પરમ આપ્તપણું છે. એમણે જે કહ્યું એ પરમ વિશ્વાસ કરવા લાયક છે. એ પરમ આપ્ત પુરુષ છે. આ..હા...હા...! ઓલું આવે ખરું ને કે, ભગવાને જેટલું જાણ્યું છે તેટલું કહી શક્યા નથી. અનંતમે ભાગે કહ્યું છે. પણ બાપુ ! (આ) વાણી છે અને ઓલી વસ્તુ છે (એ) અરૂપી ચીજ છે (અને) વાણીમાં તો અનંતમા ભાગે આવે. આહા...હા...! અને એ કહેનારે જે અનંતમાં ભાગે કહ્યું એ ગણધરે અનંતમાં ભાગે ઝીલ્યું. આહા...હા...હા...! એના અનંતમા ભાગે (શાસ્ત્રોની) રચના થઈ. એથી કરીને કાંઈ (બીજું બાકી રહી ગયું હશે એમ નથી). (જેટલું જાણ્યું એટલું કહી શક્યા નથી એમ જે કહ્યું) એ તો સત્યની અનંતતાની ગંભીરતાની વાત છે. પણ એથી જે કહ્યું છે એનાથી પણ બીજું કાંઈક અંદર હશે (એમ નથી). આજે કાંઈક આવ્યું છે – ‘આમ ભગવાને (ભલે) કહ્યું (પણ) બીજું પણ કાંઈક હજી અંદર હોય !’ આહા...હા...! અરે...રે...! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ જે કહ્યું (એ) ભલે અનંતમા ભાગે આવ્યું પણ આવ્યું છે એ સત્ય છે. રચાણું છે એ પણ સત્ય છે. આ..હા...હા...! અનંતમા ભાગે કહેવાણું, અનંતમાં ભાગે જણાણું, અનંતમાં ભાગે રચાણું. એથી કરીને કાંઈક એમાં (કોઈ) અંશે ફેર છે એમ નથી. આહા...હા...!

પરમાપ્તપણાને પામેલા ! આ..હા...હા...! આ ભૂતકાળના (તીર્થંકરો) પહેલાં લીધા. ‘ભવિષ્યકાળે કે આ (વર્તમાન) કાળે...’ આહા...હા...! ‘અન્ય મુમુક્ષુઓને પણ...’ અન્ય મુમુક્ષુઓ (એટલે) મોક્ષના અભિલાષી. જેને આત્માની તદ્દન નિવૃત્તિ જોવે છે... આ..હા...હા...! એવા

મુમુક્ષુઓને પણ... આ...હા...! (એક જ પ્રકારથી કર્મશોનો ક્ષય) પોતે અનુભવીને અને ભવિષ્યકાળે અને આ કાળે પણ (એ જ પ્રકારે ઉપદેશ કરીને). આ કાળ બીજો (છે) માટે કાંઈક ફેરફાર છે એમ નથી. આ...હા...! પરમ - જેટલું કહેવાણું એટલું પરમ સત્ય છે. આ કાળે પણ પરમ સત્ય ભગવાનની વાણી... આહા...હા...! દિગંબરોમાં જે આવી એ વાત સત્ય છે. એ બાકી બીજે ક્યાંય (નથી). આ...હા...હા...! 'ભવિષ્યકાળે કે આ (વર્તમાન) કાળે અન્ય મુમુક્ષુઓને પણ એ જ પ્રકારે તેનો (-કર્મક્ષયનો) ઉપદેશ કરીને,...' આ મોંઘો કાળ છે માટે એને માટે કાંઈક સહેલું કરવું - બીજી કોઈ રીત કરવી (એમ ન હોય). આહા...હા...!

આ...હા...! પ્રભુની ભક્તિ - પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! તેનું ભજન, તેની રમણતાનું ભજન, તેની દૃષ્ટિનું ભજન તો પહેલું થયું પણ પછી પણ એની રમણતાની માળા ભળવી (અર્થાત્) રાગને છોડીને સ્વરૂપની સાવધાનીનો અભ્યાસ (કરવો). આહા...હા...! ('ઇંદોર'વાળા એક ભાઈએ) કહ્યું હતું કે, 'વ્યવહાર આવે એમાંથી જરીક વિસામો મળે પછી નિશ્ચયમાં જવાય.' પછી પાછા ફરી ગયા હતા. પછી તો બિચારા આવ્યા હતા. બહારની આ દુનિયામાં જરીક આ દેશકાળને અનુકૂળ થતાં આખી (સત્ય) વાત છોડી દે, બાપા ! આહા...હા...! દુનિયા માને ન માને એની સાથે સંબંધ શું ? આ...હા...! સત્યનો સ્વીકાર થવામાં અસત્યવાળા કાંઈ મદદ ન કરે, વિરોધ કરે એથી સત્ને ઢીલું પાડી દેવું એવી કોઈ ચીજ નથી. આહા...હા...હા...! આ...હા...!

અહીં તો ભવિષ્ય, (અતીત) અને વર્તમાન - ત્રણે કાળે - 'એક હોય ત્રણ કાળમાં પરમારથનો પંથ.' આ...હા...! એ ઉપર ધ્યાન ન આપે ને બીજું કાંઈ કહ્યું હોય ત્યાં ઊભા રહે. આ...હા...! 'ગુરુની આજ્ઞાએ રહેતા મોક્ષ થાય.' (એમ કહ્યું હોય) પણ ગુરુની આજ્ઞા એટલે શું ? આજ્ઞા એટલે આ વીતરાગતા (પ્રગટ કરવી), સ્વ તરફમાં આશ્રય જવો તે. તે એની આજ્ઞા છે. આહા...હા...! આવું છે. દુનિયાની જાતયો આ આખી જાત શું હશે ? બાપુ ! આ તો (વીતરાગના) મારગડા...!! આહા...હા...! રાગમાં અનાદિથી રેલમછેલ થઈ ગયો છે, બાપુ ! અહીં તો આત્માની રમણતાની વાતું છે ! આ...હા...! ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ ! છતી શક્તિવાળું તત્ત્વ ! તેનો નિર્મળ અનુભવ (થવો) અને પછી પણ સ્વરૂપ તરફની સાવધાની અને રાગના ત્યાગની સાવધાની (થવી) - આવો માર્ગ ભગવાને ભૂતકાળમાં વર્ણવ્યો અને વર્તમાનમાં એ જ વર્ણવ્યો છે. આહા...હા...!

'અન્ય મુમુક્ષુઓને પણ એ જ પ્રકારે તેનો (-કર્મક્ષયનો) ઉપદેશ...' કર્યો. આહા...હા...! વાણી નીકળી ને એટલે ઉપદેશ કર્યો એમ કહ્યું. બાકી તો ઉપદેશ કર્યો છે ક્યાં ? પણ નિમિત્તથી કથન (કર્યું છે). આહા...હા...! આવ્યું ખરું ને ? દિવ્યધ્વનિમાં સત્ય આવ્યું છે (માટે

ઉપદેશ કર્યો એમ કહ્યું). આહા...હા...! 'નિઃશ્રેયસને પ્રાપ્ત થયા છે;...' આ જ ઉપદેશ કરીને પરમાત્માઓ ભૂતકાળ-ભવિષ્ય અને વર્તમાન(માં) નિઃશ્રેયસ (પદ) નામ મોક્ષને પ્રાપ્ત થયા છે. આહા...હા...!

'માટે નિર્વાણનો અન્ય (કોઈ) માર્ગ નથી...' પ્રભુ ! તું બાળક ને યુવાન ને વૃદ્ધ ન જો, સ્ત્રી ને પુરુષ ને નપુંસક ને બળદ ને તિર્યચ ને, એમ ન જો ! આહા...હા...હા...! કહે છે કે, આવો જે પ્રભુ આત્મા, નિર્મળ સમ્યક્(દર્શન પ્રગટ થયા) પછી પણ પર તરફના વિકલ્પોની સાવધાની છોડી દે. આ...હા...હા...! એ જ નિર્વાણનો માર્ગ છે અન્ય કોઈ માર્ગ નથી. આ...હા...! શાસ્ત્રમાં એવું આવે કે, વ્યવહાર સહાયક છે. લ્યો ! ધર્માસ્તિકાય ગતિમાં સહાયક છે (એમ આવે). સહાયક છે એનો અર્થ શું ? એ ચીજ સાથે છે (એટલું). પણ એની કાર્યની પર્યાયનો કાળ છે ત્યાં થાય છે એમાં બીજી (ચીજ) કરે શું ? આહા...હા...! તે તે દ્રવ્યના તે પર્યાયનો પોતપોતાનો સ્વકાળ છે, તેને દેવ, ગુરુની, શાસ્ત્રની વાણીની પર્યાય પણ તેને શું કરે ? આ...હા...હા...!

(અહીંયાં કહે છે) 'માટે નિર્વાણનો અન્ય (કોઈ) માર્ગ નથી એમ નક્કી થાય છે.' આહા...હા...! 'અથવા, પ્રલાપથી બસ થાઓ;...' જે કહ્યું એથી હવે વધારે કહેવાથી બસ થાઓ. આહા...હા...! જે કહ્યું... દિગંબર સંતોએ તો... આ...હા...હા...! કેવળીના કેડાયતો ! આમ કેવળજ્ઞાનને ઊભું રાખ્યું છે ને !! આ...હા...હા...! 'અથવા, પ્રલાપથી બસ થાઓ;...' એટલે જે કહ્યું છે કે, આ જ માર્ગ છે, હવે વિશેષ કહેવાનું બસ થાઓ ! 'અલમ' આહા...હા...! પાઠ તો 'અલમ' છે. 'અલમ' સંસ્કૃત ટીકા(માં) છે ને ? 'અલમથવા પ્રલપિતેન।' બસ થાઓ !! આ...હા...! શું કહીએ ? સંસ્કૃત ટીકા છે. 'અલમથવા પ્રલપિતેન। વ્યવસ્થિતા મતિર્મમ। નમો...' આ...હા...હા...! 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' ટીકા વખતે પણ આનંદમાં આવી ગયા છે ! છે વિકલ્પ ! આ...હા...હા...! 'મારી મતિ વ્યવસ્થિત થઈ છે.' આ...હા...હા...! મારી મતિમાં કાંઈ અવ્યવસ્થિત રહ્યું નથી કે ભગવાન અનંત તીર્થકરોએ કહ્યું તે કેમ હશે ? એણે કહ્યું તેટલું થોડું કહ્યું માટે તેટલું જ સત્ય હશે ? (કે) બીજું કાંઈ અંદર હશે ? આહા...હા...!

'સમયસાર'ની પાંચમી ગાથામાં બધું પૂરું કહ્યું એમ પણ કહ્યું છે. પૂરું કહ્યું, પૂરું આવ્યું છે. આખા તત્ત્વની સ્થિતિ પૂરી આવી છે. એ તો એક અપેક્ષાએ... આહા...હા...! છે ટીકામાં છે, ટીકામાં છે. આ...હા...હા...! 'મારી મતિ વ્યવસ્થિત થઈ છે.' આહા...હા...! અરે...! ભગવાન પછી ૧૫૦૦ વર્ષ થયેલ, આજ પહેલાં ૧૦૦૦ વર્ષ પહેલાં, પંચમ આરાના મુનિ !! આ...હા...! ભગવાનના ભેટા થયા નથી... આ...હા...હા...! (છતાં) કહે છે કે, મારી મતિ વ્યવસ્થિત થઈ છે. મારી મતિમાં કાંઈ અવ્યવસ્થિતપણું રહ્યું નથી. જેવો માર્ગ છે તેવો ખ્યાલમાં આવી ગયો

છે અને ભગવાને તે જ કહ્યો છે, તે જ કહ્યો છે તે જાણ્યો છે. હવે મતિમાં કંઈપણ અવ્યવસ્થિતપણું અંશે પણ રહ્યું નથી. આ..હા...હા...! ગજબ વાત છે ને !! ભગવાન પછી ૧૫૦૦ વર્ષ થયેલા પંચમ આરાના સંત એમ કહે કે, અનંત તીર્થકરોએ જે કર્મક્ષયનો માર્ગ કહ્યો, એ ભવિષ્યકાળ(ના) અને વર્તમાનના મુમુક્ષુઓને પણ એ જ (કહ્યો). આ..હા...હા...! અમે પણ મુમુક્ષુ છીએ, અમને પણ ભગવાને આ જ કહ્યું છે. આહા...હા...!

‘મારી મતિ વ્યવસ્થિત થઈ છે.’ આ..હા...હા...! હવે શંકા(નું) અંશમાં (પણ) સ્થાન નથી. નિર્વિકલ્પ ભગવાન આવો છે અને તેમાં અમે દૃષ્ટિ દઈને નિ:શંક(પણે) ઠર્યા છીએ, મતિ વ્યવસ્થિત થઈ છે. આહા...હા...! છે પાછી આ પર્યાયની વાત. આહા...હા...! આ..હા...હા...! અંતરનું પૂર્ણ સ્વરૂપ, તેના આશ્રયથી (સમ્યક્)દર્શન થાય અને તેના આશ્રયથી સ્થિરતા – ચારિત્ર થાય એવો જે ભગવાને માર્ગ કહ્યો, એ રીતે જ મારી મતિ વ્યવસ્થિત થઈ ગઈ છે. આ..હા...હા...! આવી વાણી છે ? શ્વેતાંબરમાં વાણી આવી નથી. આ તો પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થકર... આ..હા...હા...! દિગંબર મુનિઓ એટલે... આ..હા...હા...! કેવળજ્ઞાનના કેડાયતો ! છતાં મારી મતિ છે, કેવળ(જ્ઞાન) નથી (એમ કહે છે). આહા...હા...! છન્નસ્થ છું, પણ મતિ વ્યવસ્થિત થઈ ગઈ છે. ક્યાંય હવે સંદેહને સ્થાન (નથી). આ..હા...હા...! અનંત... અનંત... પ્રકાર હો પણ અમને તો મતિ વ્યવસ્થિત થઈ ગઈ છે. આહા...હા...હા...! ધન્ય અવતાર !! ધન્ય કાળ !! આહા...હા...! આવા સંતોની વાણી !! આવી રહી ગઈ. પંચમ કાળે ! આ..હા...હા...! દિગંબર સંતો એટલે ક્યાંય છે નહિ. એની વાણી સાથે કોઈ સંપ્રદાયની સાથે મેળ કરવો (એ થાય એમ નથી). અન્ય મતમાં તો કાંઈ છે જ નહિ પણ શ્વેતાંબર સ્થાનકવાસીમાં પણ આ (વાતને) મેળ ખાય એવું કાંઈ છે નહિ. આ..હા...હા...હા...! આવું છે. આ..હા...!

એમ કરીને કહે છે... આહા...હા...! ‘અલમ’ – બસ થાઓ !! મતિ વ્યવસ્થિત થઈ ગઈ છે. કંઈ બાકી (નથી), વિશેષપણું કોઈ જાણવું (એવું) કાંઈ બાકી રહ્યું નથી. થયું ગયું, જે થઈ ગયું ઇ થઈ ગયું. ‘ભગવંતોને નમસ્કાર હો.’ આ..હા...હા...! આ વિકલ્પ આવ્યો. આહા...હા...! અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... ભગવંતોને નમસ્કાર હો, પ્રભુ ! આ દિગંબર સંત !! ટીકા કરીને પણ આ (કહે છે) ! આહા...હા...! આવી ટીકા ભરતક્ષેત્રમાં ક્યાંય નથી. દિગંબર સંપ્રદાયમાં પણ આ જે ટીકા અહીં છે એવી બીજે ક્યાંય નથી. એવી ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની ટીકા !! આ..હા...હા...!

ભાવાર્થ :- ‘૮૦ અને ૮૧મી ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને વીતરાગચારિત્રના વિરોધી...’ આ..હા...હા...! ‘રાગદ્વેષને ટાળવા અર્થાત્ નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મક

શુદ્ધાત્માનુભૂતિમાં લીન થવું...' આ...હા...હા...! અતીન્દ્રિય પૂર્ણ જ્ઞાન અને આનંદનો નાથ આત્મા ! તેનું સમ્યગ્દર્શન કરીને પણ વીતરાગ ચારિત્ર માટે તેમાં લીન થવું. આહા...હા...હા...! મહાવ્રત પાળવા કે સમિતિ, ગુપ્તિ પાળવી એ કાંઈ વાત લીધી નથી. એ વિકલ્પ છે - રાગ છે. આહા...હા...! 'નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મક શુદ્ધાત્માનુભૂતિમાં લીન થવું તે જ એક મોક્ષમાર્ગ છે;...' આહા...હા...! 'ત્રણે કાળે બીજો કોઈ મોક્ષનો માર્ગ નથી.' પૂર્ણાનંદના નાથનો આશ્રય એ સમ્યગ્દર્શન (છે). જઘન્ય આશ્રય સમ્યગ્દર્શન, વિશેષ આશ્રય ચારિત્ર, પૂર્ણ આશ્રય તે કેવળજ્ઞાન. આહા...હા...! આવો એક જ માર્ગ પરમાત્માએ કહ્યો છે એ સંતો પંચમ આરામાં જાહેર કરે છે ! આહા...હા...! અહીં તો ભગવાનને ૨૫૦૦ વર્ષ થયા. ૨૫૦૦ વર્ષ થયા ને ? આ ૨૫૦૦ ને કેટલું ? પાંચમું ચાલે છે ને ? આહા...હા...! ૨૫૦૫ પહેલાં પ્રભુ (થયા) પણ અનંત ભગવંતો સાક્ષાત્ છે. આ...હા...હા...! એ જ માર્ગો... આ...હા...! 'સમસ્ત અર્હતભગવંતો એ જ માર્ગે મોક્ષ પામ્યા છે...' આહા...હા...! 'તે ભગવંતોને નમસ્કાર હો.' આહા...હા...! ૮૦, ૮૧ ને ૮૨ બહુ અલૌકિક ગાથા ! આહા...હા...!

'હવે શુદ્ધાત્મલાભનો પરિપંથી...' આહા...હા...હા...! ભગવાનઆત્મા(ના) શુદ્ધસ્વરૂપના પંથમાં. પરિપંથી એટલે શત્રુ; વાટપાડુ; લૂટારો. આટલા અર્થ નીચે કર્યા (છે). (શુદ્ધાત્મલાભનો પરિપંથી) 'જે મોહ...' આ ચારિત્રમોહ, હો ! 'શુદ્ધાત્મલાભનો પરિપંથી...' આ...હા...હા...! 'જે મોહ તેનો સ્વભાવ અને પ્રકારો (-ભેદો) વ્યક્ત કરે છે :-' આહા...હા...! મોહનો નાશ કરીને વર્ણન કર્યું પણ હવે એ મોહનું સ્વરૂપ શું છે ? અને મોહ છે એ પંથનો લૂંટારો છે (એમ કહે છે). આહા...હા...હા...! વાટપાડુ છે, રસ્તે જતા એ રાગ વાટપાડુ છે. આહા...હા...! એ લૂંટારા છે, એ રાગ વચ્ચે આવે છે એ લૂંટારો છે. આવો માર્ગ !!

'સમાધિશતક'માં કહ્યું છે ને ? એ હવે (કોઈકે લખાણમાં) નાખ્યું છે. એમ કે, 'અવ્રતને છોડીને વ્રતમાં રહેવું એ છાયામાં રહેવું (તેની બરાબર છે).' પણ ત્યાં આગળ બાપુ, એનો અર્થ બીજો છે. જેટલાં વ્રતની ભૂમિકા છે એ કરતાં શાંતિની થોડી ભૂમિકા વધારે અને વ્રતનો વિકલ્પ આવે એની વાત છે. શું કહ્યું સમજાણું ? એમ ને એમ ચોથે ગુણસ્થાને છે ને વ્રતના વિકલ્પો આવે છે અને એ વ્રતધારી થયો એમ નથી. સમજાણું આમાં ? ઈ નાખ્યું છે - 'જુઓ ! આમાં પણ આમ છે.' આહા...હા...! એ તો 'પ્રવચનસાર'માં પણ અપવાદમાર્ગમાં નાખ્યું છે. પણ એ અપવાદનો અર્થ જ કે, એ નીંદવા લાયક છે. આહા...હા...! જેના ફળમાં દુઃખનો વિજય છે, ત્યાં સુધી તો જાહેર કર્યું છે. આ...હા...!

'શુદ્ધાત્મલાભ...' લ્યો, આ વાણિયાનો લાભ સવાયો આવ્યો !

શ્રોતા :- આ તો ભગવાનનો લાભ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આહા...હા...! 'શુદ્ધાત્મલાભનો પરિપંથી...' - લૂંટારો 'જે મોહ તેનો સ્વભાવ...' મોહનો સ્વભાવ શું છે ? ભગવાનઆત્માના સ્વભાવનો આશ્રય લઈને મોક્ષ થાય તે વાત તો કરી, પણ લૂંટારા મોહ છે એનો સમાવેશ (કરે છે). તે 'પ્રકારો (-ભેદો) વ્યક્ત કરે છે:-' બરાબર છે ને ? ઘડિયાળ બરાબર છે ? (શ્રોતા :- સાડા ચાર થયા છે). પણ આમાં ફેર છે ઈ કહું છું, આમાં કેમ થયા નથી ? મને એમ થયું આ કેમ હાલતું નથી. સાડા ચાર થઈ ગયા. ઠીક લ્યો, (વિશેષ આવશે....)

ભાઈ ! તું એકવાર કુતૂહલ તો કર ! ભગવાન તારા આટલા આટલા વખાણ કરે છે, એ છે કોણ ? તું આનંદનો સાગર છો, પરમાનંદસ્વરૂપ છો. અનંત અનંત ગુણોનું ગોદામ છો. અતીન્દ્રિય આનંદનો દરિયો છો. સિદ્ધ સમાન શુદ્ધ છો. આટલા આટલા તારા વખાણ કરે છે એવો તું પરમાત્મસ્વરૂપ છો કોણ ? એનું એકવાર કુતૂહલ કરીને જો તો ખરો ! ભાઈ ! મહા કષ્ટે, મરીને પણ તું કુતૂહલ કરીને જો ! આ શરીરાદિનો પાડોશી થઈ આત્માનો અનુભવ કર. તો તારો આત્મા આનંદના વિલાસરૂપ દેખાશે ને પરદ્રવ્યનો મોહ તુરત છૂટી જશે. (પરમાગમસાર-૪૭૯)

अथ शुद्धात्मलाभपरिपन्थिनो मोहस्य स्वभावं भूमिकाश्च विभावयति -

दब्बादिएसु मूढो भावो जीवस्स हवदि मोहो ति।
 खुब्बादि तेणुच्छण्णो पप्पा रागं व दोसं वा ॥८३॥
 द्रव्यादिकेषु मूढो भावो जीवस्य भवति मोह इति।
 क्षुभ्यति तेनावच्छन्नः प्राप्य रागं वा द्वेषं वा ॥८३॥

यो हि द्रव्यगुणपर्यायेषु पूर्वमुपवर्णितेषु पीपोन्मत्तकस्येव जीवस्य तत्त्वाप्रतिपत्तिलक्षणो मूढो भावः स खलु मोहः। तेनावच्छन्नात्मरूपः सन्नयमात्मा परद्रव्यमात्मद्रव्यत्वेन परगुणमात्मगुणतया परपर्यायानात्मपर्यायभावेन प्रतिपद्यमानः, प्ररूढदृढतरसंस्कारतया परद्रव्यमेवाहरहरुपाददानो, दग्धेन्द्रियाणां रुचिवशेनाद्वैतेऽपि प्रवर्तितद्वैतो, रुचितारुचितेषु विषयेषु रागद्वेषावुपश्लिष्य, प्रचुरतराम्भोभाररयाहतः सेतुबन्ध इव द्वेषा विदार्यमाणो नितरां क्षोभमुपैति। अतो मोहरागद्वेषभेदात्त्रिभूमिको मोहः ॥८३॥

अथ रत्नत्रयाराधका एव पुरुषा दानपूजागुणप्रशंसानमस्कारार्हा भवन्ति नान्या इति कथयति-

दंसणसुद्धा पुरिसा गाणपहाणा समग्गचरियत्था।

पूजासक्काररिहा दाणस्य य हि ते णमो तेसिं ॥७॥

दंसणसुद्धा निजशुद्धात्मरुचिरूपनिश्चयसम्यक्तवसाधकेन मूढत्रयादिपञ्चविंशतिमलरहितेन तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणेन दर्शनेन शुद्धा दर्शनशुद्धाः। पुरिसा पुरुषा जीवाः। पुनरपि कथंभूताः। गाणपहाणा निरुपरागस्वसंवेदनज्ञानसाधकेन वीतरागसर्वज्ञप्रणीतपरमागमाभ्यासलक्षणज्ञानेन प्रधानाः समर्थाः प्रौढा ज्ञानप्रधानाः। पुनश्च कथंभूताः। समग्गचरियत्था निर्विकारनिश्चालात्मानु-भूतिलक्षणनिश्चयचारित्रसाधकेनाचारादिशास्त्रकथितमूलोत्तरगुणानुष्ठानादिरूपेण चारित्रेण समग्राः परिपूर्णाः समग्रचारित्रस्थाः पूजासक्काररिहा द्रव्यभावलक्षणपूजां गुणप्रशंसा सत्कारस्तयोरर्हा योग्या भवन्ति। दाणस्स य हि दानस्य च हि स्फुटं ते ते पूर्वोक्तरत्नत्रयाधाराः। णमो तेसिं नमस्तेभ्य इति नमस्कारस्यापि त एव योग्याः ॥७॥

एवमाप्तात्मस्वरूपविषये मूढत्वनिरासार्थं गाथासप्तकेन द्वितीयज्ञानकण्डिका गता। अथ शुद्धात्मोपलम्भप्रतिपक्षभूतमोहस्य स्वरूपं भेदांश्च प्रतिपादयति - दब्बादिएसु शुद्धात्मादिद्रव्येषु, तेषां द्रव्याणामनन्तज्ञानाद्यस्तित्वादिविशेषसामान्यलक्षणगुणेषु, शुद्धात्मपरिणतिलक्षणसिद्धत्वादिपर्यायेषु च यथासंभवं पूर्वोपवर्णितेषु वक्ष्यमाणेषु च मूढो भावो एतेषु पूर्वोक्तद्रव्यगुणपर्यायेषु विपरीताभिनिवेशरूपेण

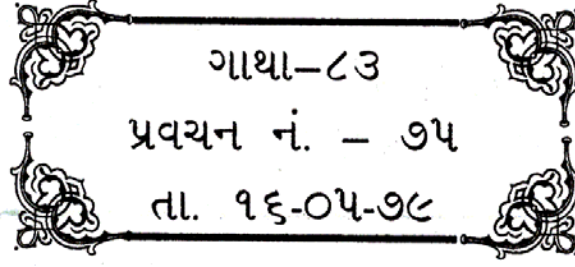
તત્ત્વસંશયજનકો મૂઢો ભાવઃ જીવસ્સ હવદિ મોહો તિ ઇત્યંભૂતો ભાવો જીવસ્ય દર્શનમોહ ઇતિ ભવતિ। **ક્ષુભદિ તેણુચ્છણ્ણો** તેન દર્શનમોહેનાવચ્છન્નો ઝમ્પિતઃ સન્નક્ષુભિતાત્મતત્ત્વવિપરીતેન ક્ષોભેણ ક્ષોભં સ્વરૂપચલનં વિપર્યયં ગચ્છતિ। કિં કૃત્વા। **પપ્પા રાગં વ દોસં વા** નિર્વિકારશુદ્ધાત્મનો વિપરીતમિષ્ટાનિષ્ટેન્દ્રિયવિષયેષુ હર્ષવિષાદરૂપં ચારિત્રમોહસંજ્ઞં રાગદ્વેષં વા પ્રાપ્ય ચેતિ। અનેન કિમુક્તં ભવતિ। મોહો દર્શનમોહો રાગદ્વેષદ્વયં ચારિત્રમોહશ્ચેતિ ત્રિભૂમિકો મોહ ઇતિ ॥૮૩॥

હવે શુદ્ધાત્મલાભનો પરિપંથી જે મોહ તેનો સ્વભાવ અને પ્રકારો (-ભેદો) વ્યક્ત કરે છે :-

દ્રવ્યાદિકે મૂઢ ભાવ વર્તે જીવને, તે મોહ છે;
તે મોહથી આચ્છન્ન રાગી-દ્વેષી થઈ ક્ષોભિત બને. ૮૩.

અન્વયાર્થ :- [જીવસ્યા] જીવને [દ્રવ્યાદિકૈષુ મૂઢઃ ભાવઃ] દ્રવ્યાદિક વિષે જે મૂઢ ભાવ (-દ્રવ્યગુણપર્યાય વિષે જે મૂઢતારૂપ પરિણામ) [મોહઃ ઇતિ ભવતિ] તે મોહ છે; [તેન અવચ્છન્નઃ] તેનાથી આચ્છાદિક વર્તતો થકો જીવ [રાગં વા દેષં વા પ્રાપ્યા] રાગ અથવા દ્વેષને પામીને [ક્ષુભ્યતિ] ક્ષુબ્ધ થાય છે.

ટીકા :- ધતૂરો પીધેલા માણસની માફક, જીવને જે પૂર્વે વર્ણવેલાં દ્રવ્યગુણપર્યાયો વિષે તત્ત્વ-અપ્રતિપત્તિલક્ષણ મૂઢ ભાવ તે ખરેખર મોહ છે. તે મોહથી નિજ રૂપ આચ્છાદિત હોવાથી આ આત્મા પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્યપણે, પરગુણને સ્વગુણપણે અને પરપર્યાયોને સ્વપર્યાયપણે સમજીને - અંગીકાર કરીને, અતિ રૂઢ થયેલા દૃઢતર સંસ્કારને લીધે પરદ્રવ્યને જ પ્રતિદિન (-હંમેશાં) ગ્રહણ કરતો, દુગ્ધ (-બળી) ઇન્દ્રિયોની રુચિ વશે અદ્વૈતમાં પણ દ્વૈત પ્રવર્તાવતો, રુચિત-અરુચિત વિષયોમાં રાગદ્વેષને પામીને, અતિપ્રચુર જળસમૂહના વેગથી પ્રહાર પામતા સેતુબંધની માફક દ્વિધા વિદારિત થતો અત્યંત ક્ષોભ પામે છે. આથી મોહ, રાગ ને દ્વેષ - એ ભેદોને લીધે મોહ ત્રણ પ્રકારનો છે. ૮૩.

(‘પ્રવચનસાર’) ૮૩મી ગાથા, એની ટીકા.

ટીકા :- ‘ધતૂરો પીધેલા માણસની માફક,...’ (હવે) મોહની વ્યાખ્યા કરે છે. પહેલાં (એમ કહ્યું કે) પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને યથાર્થ જાણે. પરના (–અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જાણે) અને પછી (પોતાના પર્યાય-ગુણને) ભેળવીને પોતાના દ્રવ્યને જાણે, તે સમ્યગ્દષ્ટિ છે. અહીં હવે એમ બતાવે છે કે, ‘ધતૂરો પીધેલા માણસની માફક,...’ ધતૂરો પીધો હોય એ ધતૂરાના (નશામાં) બધાને બીજી રીતે દેખે. એમ ‘જીવને જે પૂર્વે વર્ણવેલાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયો વિષે...’ પૂર્વે કહ્યા એવા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય વિષે, પૂર્વે કહ્યું હતું ને ? કે, અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (જાણે) અને એ જ પ્રમાણે પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (જાણે). પછી પર્યાય-ગુણને પણ દ્રવ્યમાં ભેળવીને દ્રવ્યનો અનુભવ કરવો એનું નામ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યજ્ઞાન છે.

એ ‘પૂર્વે વર્ણવેલાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયો વિષે તત્ત્વ-અપ્રતિપત્તિલક્ષણ મૂઠ ભાવ...’ વાસ્તવિક તત્ત્વની અપ્રાપ્તિ, વાસ્તવિક તત્ત્વનું અજ્ઞાન, વાસ્તવિક તત્ત્વની અણસમજણ, વાસ્તવિક તત્ત્વનો અનિર્ણય – એ જેનું લક્ષણ છે એવો મોહ – એવો મૂઠ ભાવ. આહા...હા...! ક્યાંક પણ પર દ્રવ્ય, ગુણ પર્યાયમાં પોતાપણું માની અને ત્યાં રોકાઈ ગયો છે. આહા...હા...! એ કહે છે. (પૂર્વે વર્ણવેલાં એવા) ‘દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયો વિષે તત્ત્વ-અપ્રતિપત્તિલક્ષણ...’ (અર્થાત્) વાસ્તવિક તત્ત્વની અણસમજણને લઈને ‘મૂઠ ભાવ તે ખરેખર મોહ છે.’

‘તે મોહથી નિજ રૂપ આચ્છાદિત હોવાથી...’ વાસ્તવિક તત્ત્વના અજ્ઞાનને લઈને, પોતાનું વાસ્તવિક તત્ત્વ ત્યાં અજ્ઞાનથી ઢંકાઈ ગયું છે. આહા...હા...! ભગવાન જે આત્મા, દ્રવ્ય એટલે કાયમ રહેનારું અન્વય, ગુણ એટલે એની સાથે રહેલા ગુણો -- વિશેષ અને સામાન્ય (ગુણો). આત્માને જ્ઞાન આદિ વિશેષ ગુણો, (અને) અસ્તિત્વ આદિ સામાન્ય (ગુણો). એમ બીજાના પણ વિશેષ અને સામાન્ય ગુણો. એનું જે વર્ણન કહ્યું હતું તેમાં, ‘મોહથી નિજ રૂપ આચ્છાદિત હોવાથી...’ તે સ્વરૂપની વાસ્તવિક અણસમજણને લઈને. કર્મથી ઢંકાઈ ગયો છે એમ નથી

કહ્યું. આહા...હા...! વાસ્તવિક પોતાનું સ્વરૂપ – દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાય અને પરના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય, એની ભિન્નતાના ભાન વિના – એમાં અજ્ઞાનને લઈને – અણસમજણને લઈને પોતાનું વાસ્તવિક તત્ત્વ છે તે ઢંકાઈ ગયું છે. આહા...હા...! આચ્છાદિત થઈ ગયું (છે). આચ્છાદિત એને લઈને થયું છે એમ કહ્યું ને ? તત્ત્વની અણસમજણ, અજ્ઞાન, અનિર્ણય એવો જે મૂઠ ભાવ તે મોહ (છે) તે મોહથી નિજ (રૂપ) આચ્છાદિત છે, કર્મથી આચ્છાદિત છે એમ ન કહ્યું. આ...હા...! પરદ્રવ્ય – વસ્તુ તદ્દન ભિન્ન છે, જેના ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ સ્વતંત્ર સત્તામાં છે, આના (-જીવના) ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ પોતાના અસ્તિત્વના સત્તામાં છે. એટલે પરને લઈને આમાં કંઈ આચ્છાદિત થાય એમ નથી. પોતાના વાસ્તવિક તત્ત્વની અણસમજણથી અથવા બીજાના પણ વાસ્તવિક તત્ત્વની અણસમજણથી (એમ) સ્વ-પર બન્ને. આહા...હા...! સ્વ એક ને બીજા અનંત (પર) એ બધાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયો જે રીતે પોતાના અસ્તિત્વમાં છે, તે રીતે નહિ સમજતા, (તેના) અનિર્ણયમાં (તથા યથાર્થ નિર્ણયમાં) નિ:શંક ન થતા શંકામાં ઢંકાઈ ગયો હોવાથી.

‘આ આત્મા પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્યપણે,...’ આહા...હા...! શરીર, વાણી, કર્મ, પૈસા, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર, દીકરો-દીકરા-દીકરીઓ, બાપ-મા, બેટા... એ બધાં પરદ્રવ્ય છે. આહા...હા...! પરદ્રવ્યને લઈને કાંઈ પણ મારું અસ્તિત્વ ટકી રહે છે એવી માન્યતા છે તે મૂઠ છે. આહા...હા...! બાહ્ય પદાર્થો અનુકૂળતાપણે શાતાના ઉદયથી હોય, તો ઠીક પડે. અશાતાના ઉદયથી પ્રતિકૂળ હોય તો અઠીક પડે. એ દૃષ્ટિ જ વિપરીત છે. આહા...હા...! ‘પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્યપણે,...’ આહા...હા...! ખરેખર તો પરદ્રવ્ય જે શરીર, કર્મ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર, પૈસો, લક્ષ્મી, મકાન... આહા...હા...! એ પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્યપણે માને. છે ને ? ‘પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્યપણે...સમજીને’ (સમજીને) ત્યાં (લીટીમાં) છેલ્લો શબ્દ. ‘-અંગીકાર કરીને,...’ આહા...હા...! આ દીકરો ઈ મારો છે, બાપ મારાં છે, પિતા મારા છે. મારી મા છે, મારો દીકરો છે, મારું મકાન છે, મારા પૈસા છે, મારી આબરૂ જગતમાં છે, એ પરદ્રવ્યને પોતાપણે માને છે. આ...હા...હા...! ખરેખર તો પરદ્રવ્યને પોતાપણે માને (તે મોહ છે).

‘પરગુણને સ્વગુણપણે...’ માને. અહીં હવે પાછું આવ્યું. છે પરગુણ પરનાં, એને પોતા તરીકે માને, મારો દીકરો હોશિયાર થયો તો (તે) હું જ છું ને ? આહા...હા...! હોશિયાર કહેવો કોને ? જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ હોય એ દશા તો અજ્ઞાન છે. એમાં પણ તે (દશા) તેની છે એમાં તારે શું ? આહા...હા...! છોકરો દસ હજાર, પંદર હજાર, વીસ હજારના પગારે ચડ્યો, કાને સાંભળ્યું (ત્યાં) ઊંડે-ઊંડે રાજીપો થાય. આ...હા...હા...! એકલો પરના ગુણને અને પરના દ્રવ્યને પોતાના માને... આહા...હા...! (તે) મૂઠ છે, મોહ છે. એથી સ્વતત્ત્વ ઢંકાઈ ગયું

છે. આહા...હા...!

શ્રોતા :- પોતાના ન માને તો એની ફરજ ચૂકી જવાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ફરજ કે'દી હતી ? આહા...હા...! એની ફરજ તો સ્વ તરફની દૃષ્ટિ કરીને ઠરવું એ એની ફરજ છે.

શ્રોતા :- એ તો સ્વાર્થી કહેવાય, સાહેબ !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ જ વસ્તુ છે - સ્વાર્થી જ વસ્તુ છે. આહા...હા...! પોતાના પ્રયોજનને સાધવા જ અજ્ઞાની પરને પોતાનું માને છે. આહા...હા...!

અહીં તો (કહે છે કે), દેવ-ગુરુ ને શાસ્ત્ર પર છે, એ પરદ્રવ્ય છે. મંદિર પરદ્રવ્ય છે, ગિરનાર, સમ્મેદશિખર, શેત્રુંજય પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યને પોતાપણે માને (કે) આ અમારાં છે, આ...હા...! શેત્રુંજય અમારો છે, ગિરનાર અમારો (છે) ભગવાન (ત્યાંથી) મોક્ષ પધાર્યા. સમ્મેદશિખરથી તો અનંત તીર્થકરો પધાર્યા, એ સમ્મેદશિખર અમારું છે. આહા...હા...! એ પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્ય તરીકે નિર્ણય કરી, અણસમજણમાં મોહપણે મૂંઝાઈ ગયો છે, કહે છે.

એમ પરગુણને પોતાના ગુણ માને છે. છે ને ? 'પરગુણને સ્વગુણપણે...' (માને). કો'ક દીકરો આબરૂમાં કે પૈસામાં વધી ગયો તો (માને કે) હું વધી ગયો ! આહા...હા...! પરનો (-દીકરા-દીકરીના) જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ વધી ગયો, તો એમ માને કે, એ વધી ગયો એટલો પણ મને લાભ છે ને ! એ તો પરગુણને પોતાના માન્યા. આહા...હા...!

'અને પરપર્યાયોને સ્વપર્યાયપણે સમજીને...' સિદ્ધ આદિ પર્યાય, રાગ આદિ પર્યાય, પરની સિદ્ધની પર્યાય, રાગની પર્યાય... આહા...હા...! એ બધી પરપર્યાયો છે. દેખવામાં જે આવે છે એ બધી પર્યાયો પર છે. ગુણ અને દ્રવ્ય તો સામાન્ય છે, એની વિશેષ પર્યાયો જે છે એને લઈને મને જ્ઞાન થયું અને એ પર્યાય મારી છે... આહા...હા...! આ શાસ્ત્રની પર્યાય પણ મારી છે અને શાસ્ત્રની પર્યાયથી મને જ્ઞાન થાય, એ પરપર્યાયને પોતાની પર્યાય માને છે. આ...હા...! એમાં (વળી) સ્ત્રી, દીકરા, દીકરિયું... આહા...હા...! એના પ્રેમમાં ફસાણો, અને એની શરીરની પર્યાય જે જડની છે, એને સુંદર માનીને (માને છે કે) મને એનાથી સુખ થાય છે, ઠીક પડે છે, અનુકૂળ પડે છે - એ બધું પરપર્યાયને પોતાની માનીને મિથ્યાત્વને સેવીને સ્વરૂપને ઢાંકી દે છે. આહા...હા...! આમ છે. આહા...હા...!

શ્રોતા :- છોકરાં બાપુજી... બાપુજી કરે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બાપુજી કરે, બાપુજી... બાપુજી કરે છે, પગ દાબે ને બાપુજી... (બાપુજી) કરે, છ-આઠ હજારનો પગાર (હોય ત્યાં રાજી રાજી થઈ જાય).

શ્રોતા :- છોકરાં દાદાજી... દાદાજી કરે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, કરે, કરે ને ! કોણ દાદો ? ને કોણ બાપો ? આહા...હા...! મારું હોય તે જુદું રહે નહિ અને જુદું રહે તે મારું થાય નહિ. જુદાંપણે જેનું અસ્તિત્વ છે તેના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું અસ્તિત્વ મારાથી જુદાંપણે છે. તેના અસ્તિત્વના અંશથી મારું અસ્તિત્વ છે (એમ નથી). આહા...હા...! આકરી વાત છે !

આ શરીરના અવયવો સુંદર લાગે, પાંચ ઇન્દ્રિયના (અવયવો) પુષ્ટ (હોય)... આહા...હા...! એ પર્યાય મારી છે અને મને અનુકૂળ શરીર છે – એ પર પર્યાયને પોતાની માને (એણે) પોતાને ઢાંકી દીધો છે. આ..હા..હા...! પોતાના સ્વરૂપને જાણવા પડદા નાખ્યા ! આકરું કામ છે, બાપુ ! આહા...હા...!

‘પરપર્યાયોને સ્વપર્યાયપણે સમજીને...’ એ બધાંમાં ઇ લઈ લેવું. પરદ્રવ્યને સ્વદ્રવ્યપણે સમજી, પરગુણને સ્વગુણપણે સમજી, પરપર્યાયોને સ્વપર્યાયપણે સમજી (એમ લઈ લેવું). આહા...હા...! મેસૂબની પર્યાય, લાડવાની પર્યાય, રસગુલ્લાની પર્યાય... આહા...હા...! એ ઢોકળાંની પર્યાય, મરચાની પર્યાય, સાકરની પર્યાય – એ બધી જડની પર્યાયો છે. આહા...હા...! એને લઈને મને એનું જ્ઞાન થાય છે; એ મારાં છે એમ માનવું એ તો વળી મહા મૂઢતા છે... આહા...હા...! પણ એની પર્યાયોને દેખું છું એથી મને જ્ઞાન થાય છે. એ પરપર્યાયને પોતાની પર્યાય માને છે. આહા...હા...! બહુ એને ફેરવવું પડે. રહેવું બધાંમાં અને બધાંથી એકલો જુદો છું (એમ માનવું) ! આહા...હા...! બધાંમાં રહ્યો છું એમ માને છે. રહ્યો છે તો પોતાના ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવની સત્તાનાં અસ્તિત્વમાં જ ત્રિકાળ (રહ્યો) છે. આહા...હા...! આત્મદ્રવ્ય તો પોતાના ઉત્પાદ-વ્યય અને ધ્રુવ(માં રહ્યું છે). પર્યાયનું અસ્તિત્વ અને ધ્રુવનું અસ્તિત્વ, બસ એટલામાં જ છે, અનાદિથી એટલામાં જ છે. ‘સમયસાર’ ૧૦૩ ગાથામાં આવ્યું છે ને ? કોઈ દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય બીજામાં સંક્રમણ (પામતા) નથી. આહા...હા...! અને સ્વ અને પર બે વચ્ચે તો અત્યંત અભાવનો ગઢ બાંધ્યો છે. અરે...રે...! એ ગઢને તોડી શકે છે ?

ભગવાનઆત્માનું દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય(મય) અસ્તિત્વ અને જડ, કર્મ, શરીર, વાણી, મનનું અસ્તિત્વ – બે વચ્ચે તો અત્યંત અત્યંત અભાવનો ગઢ બાંધ્યો છે. એ ગઢને તોડીને પરનું અસ્તિત્વ પોતાનું થાય (એ અશક્ય છે). આહા...હા...! આવું કામ છે. વ્હાલામાં વ્હાલી અર્ધાંગના ! આ..હા..હા...! અમારી આ ધર્મપત્ની છે, ઊંડાણમાં તો પ્રેમ છે. પતિને એમ કહે, અમારા પતિદેવ છે. અરે... પ્રભુ ! કોણ પતિદેવ ? કોના ? બાપા ! આહા...હા...! એ પરદ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને સ્વદ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં માને છે. આકરી વાત છે, ભાઈ !

એક દ્રવ્ય (અને) બીજા દ્રવ્ય વચ્ચે અત્યંત અભાવ – ત્રિકાળી અભાવ – ત્રણે કાળે અભાવ (છે). નિગોદમાં અનંત આત્મા ભેગા રહ્યાં છતાં એક આત્મા અને બીજા આત્મા

વચ્ચે અત્યંત અભાવ (છે). તેની સાથે તૈજસ અને કાર્મણ શરીરના અનંત રજકણો પણ ભેગા (રહ્યાં છે) એ એક રજકણ અને ભગવાનઆત્મા વચ્ચે અત્યંત અભાવ (છે). આહા...હા...! શ્લેષ સંબંધ (આવે છે) એમાં મોટા વાંધા છે ને? કર્મની સાથે શ્લેષ સંબંધ છે. (કોઈ વિદ્વાને) એમાં વર્ણવ્યું છે. ભાઈ, કોની સાથે સંબંધ? ભાઈ! 'નાસ્તિ સર્વોઽપિ સંબંધઃ' ('સમયસાર'ના) ૨૦૦ (નંબરના) કળશમાં આપ્યું નહિ? આ...હા...હા...!

શ્રોતા :- એકમાં તો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ કહ્યો છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધનો અર્થ જ કે, (કોઈની સાથે સંબંધ) નથી. નિમિત્તની પર્યાય નિમિત્તમાં (અને) નૈમિત્તિકની પર્યાય નૈમિત્તિકમાં. અને તે પણ તેના સ્વકાળે તે થાય. તે નિમિત્ત છે માટે થાય છે એમ નથી, તેમ નિમિત્તને અહીંયાં પર્યાય છે માટે આવવું પડે છે એમ પણ નથી. આહા...હા...!

આવા અનંત... અનંત... પદાર્થોનાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયો (છે). એકને ભૂલીને બીજાને ભાળે અને તે ભાળવામાં તેનું ભાન ત્યાં રોકાય (છે), એમ કહે છે. આહા...હા...! જાણનારને જાણવામાં ન જાય, જાણનારને જાણવામાં ન જાય અને જાણનારો પરને જાણે તેમાં રોકાય જાય. આહા...હા...! એ પરદ્રવ્યને, પરની પર્યાયને પોતાની માની છે. આકરું કામ, બાપુ ! આહા...હા...!

ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને પણ સમ્યગ્દર્શન કોઈ એવી ચીજ છે !! આહા...હા...! કે જેને રાગની વચ્ચે પણ અત્યંત અભાવ (વર્તે છે). આ...હા...હા...! ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ ! એને દયા, દાન, ભગવાનની ભક્તિના રાગ વચ્ચે અત્યંત અભાવ (છે). (આ) અધ્યાત્મનો અત્યંત અભાવ (છે). આગમનાં ચાર અભાવ – પ્રાગભાવ, પ્રધ્વંસાભાવ, અન્યોન્યાભાવ છે એ જુદી વાત છે. આહા...હા...! એને ઠેકાણે કંઈ પણ મારે અને બીજાને સંબંધ – બંધ છે એ પરપર્યાયને પોતાની માને છે. આહા...હા...! ખરેખર તો રાગની પર્યાય સાથે સ્વભાવને સંબંધ છે (એમ જે માને છે) એ પણ પરપર્યાયને પોતાની પર્યાય માને છે. આહા...હા...! આ...હા...હા...! આટલે બધે જાવું ! એમ છે, વસ્તુસ્થિતિ ત્યાં એવી છે. ઇ ક્યાં કોઈ ગણતરીથી અસત્ કરી ઊભું કર્યું છે. અસત્ને ઊભું કરવાં માટે તો કેટલાંય કુતર્કો જોઈએ. આ તો સત્ને સત્ તરીકે (કહેવામાં તો) જે છે એમાં તો એ રીતે છે. એને સિદ્ધ કરવા માટે કોઈ કુતર્ક અને કોઈ દાખલો લાવવો પડતો નથી. આહા...હા...!

એ પર(પર્યાયોને સ્વપર્યાયપણે) 'સમજીને-અંગીકાર કરીને, અતિ રૂઢ થયેલા...' આહા...હા...! ગાઢ (થયેલા). ભગવાનની પર્યાય તરફ ન જોતાં અને એ પર્યાયને દ્રવ્ય તરફ ન જોતાં (– વાળતા)... આહા...હા...! અતિ ગાઢ થયેલો, રૂઢ થયેલો. રૂઢ – રૂઢ (થયેલા) 'દૃઢતર સંસ્કારને લીધે...' આહા...હા...! અનાદિ... અનાદિ... એનો સંસ્કાર. 'દૃઢતર...' (લીધું છે), દૃઢતમ નથી

લીધું. આહા...હા...! દૃઢ અને દૃઢતર ત્યાં સુધી લીધું છે, દૃઢતમ નથી લીધું. એટલે બધે જઈ શકતો નથી એમ કહે છે. આહા...હા...! એની પણ - સંસ્કારની પણ અમુક મર્યાદા છે. એટલો બધો શુદ્ધ પ્રભુ છે કે, એ પરને પોતાના માનવાની હદમાં પણ દૃઢતમ થતો નથી. આ...હા...હા...હા...! 'દૃઢતર સંસ્કારને લીધે...' આહા...હા...! સંસ્કારને લઈને કાંઈ થતું નથી, એમ આવ્યું છે ને ? આ તો પરને પોતાના માનવાના સંસ્કાર પોતામાં છે. સમજાણું કાંઈ ?

તે'દી આવ્યું હતું - ઇન્દ્રિયોનું જ્ઞાન, સંસ્કાર, પૂર્વનો ઉઘાડ એ કંઈ એમાં કામ ન કરે. આહા...હા...! સીધું આત્માનું જ્ઞાન થાય તેનું નામ જ્ઞાન. આ...હા...હા...! પૂર્વના કાંઈક સંસ્કાર હોય એને લઈને અત્યારે જ્ઞાન થાય એમ નથી, એવું સ્વરૂપ નથી, (એમ) કહે છે. આહા...હા...! એ તો વર્તમાન(માં) જ પોતે પર સંસ્કારના લક્ષને છોડી, ભલે સારાં સંસ્કાર અંદર પડેલાં છે... આહા...હા...! તેનું પણ લક્ષ છોડીને પ્રભુ ત્રિકાળ આનંદનો નાથ (અંદરમાં) છે, જ્ઞાયક દળ છે, ધ્રુવ દળ છે તેના તરફ ઢળ, વળ ! એ સ્વતંત્ર છે.

આવા દૃઢતર સંસ્કારને પણ છોડી શકે છે. અને (આમ) કહેવાના આશયમાં (એટલે કે) દૃઢતર સંસ્કાર થયાં (છે) એમ કહેવાના આશયમાં પણ એ દૃઢતર સંસ્કાર ટાળવા માટે કહે છે. આહા...હા...! એ દૃઢતર સંસ્કાર છે, એનું એને જ્ઞાન કરાવે છે. અને (જ્ઞાન) કરીને એ સંસ્કારને ટાળવા (એ) એનું તાત્પર્ય છે. તેમાં રહેવા માટે (કહે છે અથવા) આ દૃઢ સંસ્કાર છે એટલે તને નહિ ટળે, માટે અમે ઉપદેશ આપીએ છતાં તને લાભ નહિ થાય (એમ કહેવાનું તાત્પર્ય નથી). ઉપદેશથી તો લાભ નહિ થાય, પણ તારા દૃઢ સંસ્કાર છે માટે લાભ નહિ થાય એમ અમારે અહીં કહેવું નથી કહે છે. આહા...હા...!

એ દૃઢ સંસ્કાર - 'દૃઢતર સંસ્કારને લીધે પરદ્રવ્યને જ પ્રતિદિન...' આ...હા...હા...! એક સમયના વિસામા વિના 'પરદ્રવ્યને જ પ્રતિદિન (-હંમેશાં) ગ્રહણ કરતો,...' આ...હા...હા...! પરદ્રવ્યને જ પ્રતિદિન - હંમેશાં, એક સમયનો પણ જ્યાં વિરહ પડવા દેતો નથી. આ...હા...હા...! એક સમયનો જો વિરહ પડે તો તો દ્રવ્ય તરફ ઢળી જાય ! આહા...હા...! આમાં એમ નથી લીધું કે, કર્મનું જોર છે, દર્શનમોહનું જોર છે માટે તે આચ્છાદિત છે (તેથી) એને લઈને નથી સમજતો એમ નથી લીધું. આ...હા...હા...! અત્યારે આ મોટો ફેર છે. જ્યાં હોય ત્યાં એ જ કહે છે કે, 'પણ એ બધો વિકાર છે એ કર્મને લઈને છે ને ?' પણ અહીં કર્મની વાત જ નથી. આહા...હા...!

'અપને કો આપ ભૂલકે હૈરાન હો ગયા.' 'શ્રીમદ્'માં એમ આવે છે ને ? 'તારી ભૂલથી તું રખડ્યો, તારી ભૂલ એટલી કે પરને પોતાનું માન્યું અને પોતાને ભૂલી ગયો.' છે ને એનું સૂત્ર ? ત્યાં 'બોટાદ'માં મેડી ઉપર લખ્યું છે.

આચાર્યો એમ કહે છે કે, તું તારી ભૂલથી રખડ્યો, એક વાત. હવે તારી ભૂલ કઈ ? કર્મથી રખડ્યો એ (ભૂલ) નહિ ? આહા...હા...! તારી ભૂલથી તું રખડ્યો છો. એ ભૂલ તારી કઈ ? કે, પરને પોતાનું માનવું અને સ્વ તરફ ચિદાનંદ દરિયો ભર્યો છે તેને ભૂલી જવો. આ...હા...! જેનાથી તે ચીજ ખાલી છે... આહા...હા...! પરદ્રવ્યના ગુણ-પર્યાયથી અને રાગથી તો પ્રભુ ખાલી છે, એને એનાથી ભરેલો (માનવો) અને એ મારાં માનવાં... આ...હા...હા...! એ જ ગુણના ભરેલાને ભૂલી જવાની રીત છે. કોઈ કર્મે તને રોક્યો છે એમ છે નહિ. આહા...હા...!

(‘સમયસાર – સંવર અધિકાર’માં) પણ એમ કીધું ને ? ‘ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધાઃ... અસ્યૈવાભાવતો વદ્ધા...’ આ...હા...હા...! એમ નથી કહ્યું કે, કર્મના જોરને લઈને બંધાયો છે. આહા...હા...હા...! ‘ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધા...’ કર્મ ને શરીર ને વાણી ને એના ગુણ અને એની પર્યાય – એ અને પોતાનો રાગ, એનાથી ભેદજ્ઞાન કરે તો સિદ્ધ થાય, તો એને સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ થાય. ‘ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધાઃ સિદ્ધા યે કિલ કેચન।’ ત્યાં તો એક જ વાત કરી – ‘સિદ્ધા યે કિલ કેચન’ (અર્થાત્) જે કોઈ સિદ્ધ થયા તે ખરેખર રાગથી (પોતાને) જુદાં પાડીને ભેદજ્ઞાનથી સિદ્ધ થયા છે. એમાં કોઈ બીજો ઉપાય કર્યો નથી. વ્યવહારથી (થાય), રાગથી થાય, દયા-દાન ને પૂજા-ભક્તિના પરિણામથી આત્માને સિદ્ધિ થાય એમ તો કહ્યું નથી. આહા...હા...! અહીંયાં તો એ જ કહ્યું (કે), વિકલ્પમાત્રનું ભેદજ્ઞાન (કર્તુ) છે. એ ભેદજ્ઞાનને લઈને – ‘ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધાઃ સિદ્ધા યે કિલ...’ જેટલાં અનંત (સિદ્ધ) થયા... આહા...હા...હા...! અનાદિકાળથી છ મહિના ને આઠ સમયમાં, છસો આઠ (જીવ) મુક્તિને પામે છે તે ભેદવિજ્ઞાનથી પામે છે. આહા...હા...હા...! એમ આવ્યું કે નહિ ? ‘ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધાઃ સિદ્ધા યે કિલ કેચન।’ કોઈપણ (જીવો), અનંત ભવમાં અનંત જીવો મોક્ષ પામ્યા એ ભેદજ્ઞાનથી પામ્યા છે. પરને પોતામાં સહાયક તરીકે માનીને (મોક્ષ નથી પામ્યા). આહા...હા...!

ધર્માસ્તિકાયને સહાયક કહ્યું છે ને ? એને પાછું ત્યાં એમ પણ કહ્યું છે કે, એ તો ઉદાસીન નિમિત્ત છે. આ...હા...! એવી જ રીતે બધી ચીજો, નિમિત્તમાત્ર ચીજો ઉદાસીન નિમિત્ત છે. ઇ તને કાંઈક કરાવે છે (એમ નથી). ધર્માસ્તિકાયવત કીધું છે. આહા...હા...હા...! ધર્માસ્તિકાય(ની) જેમ બીજી નિમિત્ત – અનંતી અનંતી ચીજ છે, કર્મનો ઉદય હો (તોપણ) એ બધી નિમિત્તમાત્ર ચીજ ધર્માસ્તિકાયવત્ છે. આ...હા...હા...! અને ત્યાં તો એમ સિદ્ધ કર્યું છે કે, ધર્માસ્તિકાયથી જો ગતિ (થતી) હોય તો જીવ ગતિ પામ્યા જ કરે. અધર્માસ્તિથી સ્થિર હોય તો સ્થિર થયા જ કરે. આ તો ગતિ કરે તો ત્યારે એને નિમિત્ત કહેવાય અને સ્થિર

થાય તો એને નિમિત્ત કહેવાય. તો એનો અર્થ શું થઈ ગયો ? આ...હા...હા...હા...! ગતિ કરવામાં પણ પોતાની પર્યાયથી તે કાળની યોગ્યતાથી ગતિ હોય ત્યારે ઓલાને (—ધર્માસ્તિકાયને) નિમિત્ત કહેવાય. નહિતર તો નિમિત્ત છે એનાથી જો થાય તો સદાય — નિરંતર ગતિ કરાવ્યા જ કરે. એ જ વાત ઉડાવે છે. આહા...હા...! આ...હા...! બે દ્રવ્ય એ જ સિદ્ધ કરે છે કે, બે દ્રવ્ય સ્વતંત્ર છે. તારે માટે એ કંઈક પ્રેરક છે અને એ આવીને તને ગતિ કરાવે છે (એમ નથી). જો એ ગતિ કરાવે તો અધર્માસ્તિકાય સ્થિર કરાવે, તો ઇ તો પ્રસંગ રહેતો નથી. આહા...હા...હા...!

એ પ્રશ્ન ઊઠ્યો છે ને ? કે, નારકીમાં જાય છે ત્યારે નારકીનું આયુષ્ય એને ત્યાં લઈ જાય છે. (તો કહે છે) ના. આયુષ્ય કર્મની પર્યાય તો પર — જડની છે અને તે સમયનો તે જીવનો, તે સમયનો તે પર્યાય તે પ્રકારે ગતિ થવાની, ત્યાં આગળ જવાની યોગ્યતાવાળો જીવ છે. એ કર્મને લઈને નથી. આહા...હા...! ત્યાં પણ એમ માનવું કે, આયુષ્યને લઈને ગતિ કરે છે તો પરની પર્યાયને લઈને પોતાની પર્યાય થઈ... આ...હા...હા...! એમ થયું ને આમાં ? આહા...હા...હા...! શું પ્રભુની શૈલી !! આ...હા...!

આયુષ્ય કર્મ શ્રેણીકરાજાએ બાંધ્યું છે ને ? નહિતર તો એ તીર્થંકર થવાના છે. સમય સમયે તીર્થંકર (નામ કર્મ) બાંધે છે. આયુષ્ય બાંધ્યું તેથી એ નરકમાં જાય છે એમ નથી. આહા...હા...! તે સમયનો ઉત્પાદ-વ્યયનો પર્યાય પોતાનો પોતાથી સ્વકાળ છે માટે ત્યાં સ્વકાળથી આમ ગતિ કરે છે. આહા...હા...હા...! નરકમાં જવાની એ સ્વકાળની યોગ્યતાથી ગતિ કરે છે. આહા...હા...હા...! નરકનું આયુષ્ય તેને ત્યાં નરકમાં લઈ જાય છે અને નરકમાં પણ છે તે નરકનું આયુષ્ય છે માટે તે ત્યાં રહ્યાં છે એમ નથી. આહા...હા...! નહિતર કો'કની પર્યાયને લઈને કો'કની પર્યાય થાય એમ થયું એ તો. આહા...હા...!

અહીં પણ મનુષ્યનું આયુષ્ય છે તેટલો કાળ અહીંયાં શરીરમાં જીવને રહેવું (થાય છે) એમ પણ નથી કહે છે. આહા...હા...! નહિતર તો આયુષ્યની પર્યાયને લઈને મારી શરીરમાં રહેવાની પર્યાય(ની) યોગ્યતા રહી. આહા...હા...હા...! આવું આકરું ! એના સિદ્ધાંતોના દાખલા આપવા જાય ત્યાં દાખલા કેટલા આકરા પડે ! આહા...હા...!

ચશ્માંની પર્યાયને પણ આમ હું કરું છું (એમ માને) તો એ પર્યાયનો ઘણી — સ્વામી થાય છે. એ પરપર્યાયને કરું છું એટલે એ પરપર્યાયને પોતાની પર્યાય માને છે. આ...હા...હા...! એકબીજાની અનંત... અનંત... પર્યાયો એક સમયમાં સાથે — એક પ્રદેશમાં છે. આહા...હા...! આકાશનો એક પ્રદેશ એમાં ભગવાન (આત્માના) અસંખ્ય પ્રદેશ છે, ત્યાં અનંતા નિગોદના જીવના પ્રદેશ છે, અનંતા કાર્મણ શરીરના પ્રદેશો છે. દરેક પર્યાયનો (ત્યાં રહેવાનો) સમય

પોતાનો છે એથી તે ત્યાં રહ્યા છે. આ..હા..! નિગોદમાં રહ્યા ઇ નિગોદનું આયુષ્ય બાંધીને ગયા છે માટે ત્યાં રહ્યાં છે (એમ નથી). આ..હા...હા...! નહિતર તો એ પરની પર્યાયને પોતાની માની છે એમ થયું. આહા...હા...!

અહીં કહે છે કે, 'દૃઢતર સંસ્કારને લીધે...' એની ખતવણી જ એવી ઊંઘી થઈ જાય છે. આહા...હા...! 'પરદ્રવ્યને જ પ્રતિદિન (-હંમેશાં) ગ્રહણ કરતો,...' પ્રતિદિન - એનો અર્થ જ પ્રત્યેક સમય. શબ્દો તો આમ છે ને ? પ્રતિદિન એટલે કે (-હંમેશાં). આહા...હા...! 'પ્રતિદિન (-હંમેશાં) ગ્રહણ કરતો, દગ્ધ (-બળી) ઇન્દ્રિયોની રુચિ વશે...' આ..હા...હા...! (ઇન્દ્રિયોને દગ્ધ કહીને) તિરસ્કાર કર્યો છે. ઇન્દ્રિયો કેવી છે ? 'બળી; હલકી; શાપિત.' બળી ગયેલી છે એ તો. તારામાં છે જ નહિ. એ ચીજ તારામાં છે જ નહિ. આહા...હા...! એ પાંચ ઇન્દ્રિયો તો બધી બળી ગયેલી (છે). આહા...હા...! તારે હિસાબે તો એ ઇન્દ્રિયોનો અભાવ છે. તારું સત્ તારાથી છે અને તેથી તે સત્ છે એ તારા (સત્ની) અપેક્ષાએ અસત્ છે. આ..હા...હા...! ભગવાનઆત્માના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સત્ છે એ અપેક્ષાએ બીજા બધા ગુણ-દ્રવ્ય-પર્યાય અસત્ છે. આ જગતમાં તારે માટે એ છે જ નહિ. આ..હા...હા...! અસત્ છે તે અસત્ને સત્ માનવું ? તારા અપેક્ષાએ બીજા દ્રવ્યો અ-દ્રવ્ય છે, અ-ક્ષેત્ર છે, અ-કાળ છે, અ-ભાવ છે. આહા...હા...હા...! એને પોતાના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવમાં મેળવવા... માન્યતા થી હો ! માને તો કંઈ મળી જતા નથી. આ..હા...હા...! માને ઇ માન્યતા કંઈ દ્રવ્યમાં ભળી જતી નથી. આહા...હા...!

ઇન્દ્રિયોને (માટે) શબ્દ વાપર્યો છે. 'દગ્ધ (-બળી) ઇન્દ્રિયોની રુચિ...' બળી ગયેલી, હલકી, શાપિત. એના ઉપર તારો પ્રેમ ! અરે...રે...રે...! આહા...હા...! (એની) 'રુચિ વશે અદ્વૈતમાં પણ દ્વૈત પ્રવર્તાવતો,...' આહા...હા...હા...! ભગવાન તો ઇન્દ્રિયોથી ભિન્ન અદ્વૈત ચીજ - એકલી છે. એને આ ઇન્દ્રિયોનું દ્વૈતપણું, એકમાં અદ્વૈતમાં દ્વૈતપણું પ્રવર્તાવતો. આ..હા...હા...! જાણે કે આ જ્ઞાન મને થાય છે તે આ જડ ઇન્દ્રિયો છે માટે થાય છે. આહા...હા...! કાનથી સાંભળવાનું જ્ઞાન થાય છે ને ? એ બળી ગયેલી ઇન્દ્રિયો તિરસ્કાર કરવા લાયક (છે) એટલે ? 'તિરસ્કાર' શબ્દ (આવે) છે ને ? ભાઈ ! 'સમયસાર' ૧૯ ગાથા ! આહા...હા...! એ રાગદ્વેષથી માંડીને (બધાં) પરપદાર્થ તિરસ્કારિણી - તારી ચીજનો તિરસ્કાર કરે છે. આહા...હા...! (અર્થાત્) એની હયાતી માનતા તારી હયાતીનો તિરસ્કાર થાય છે. આ..હા...હા...! એને લઈને (તારી) હયાતી માનતા તારી હયાતીનો અનાદર થાય છે. આ..હા...હા...હા...! એક પણ વાત સત્ય હોવી જોઈએ ને ? મોટું લાંબું હોય પણ અંદર સ્પષ્ટ ન આવે ઇ વસ્તુ સત્ય નહિ. આહા...હા...!

બળી ગયેલી 'ઇન્દ્રિયોની રુચિ વશે...' આહા...હા...! મરી ગયેલું મડદું (છે) તેની રુચિ રાખનાર ! આહા...હા...! એ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં આવે છે. પહેલાં એક (વાત) આવે છે.

‘મડદાંને જીવતું માનવું છે’ એમ (કરીને વાત આવે) છે. એ આવે છે એમાં. આહા...હા...! બહુ નાખ્યું (છે). ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’(માં) હજારો બોલ નાખ્યા છે. આ...હા...! એ બળી ગયેલી ઇન્દ્રિયોની રુચિ (વશે). રુચિ વશે, હોં ? ‘અદ્વૈતમાં પણ દ્વૈત પ્રવર્તાવતો,...’ આહા...હા...! (અર્થાત્) ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં – પદાર્થોમાં ‘આ સારા ને આ નરસા’ (એવું દ્વૈત ઊભું કરતો). આહા...હા...હા...! એ તો ત્યાં સુધી કહ્યું હતું ને ? કે, આત્મા છે તે ભલો છે અને પરદ્રવ્ય (છે) તે ભૂંડા છે. એ રાગ-દ્વેષનું કારણ છે. આ...હા...! ઓહો...હો...હો...! ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં ૨૧૮ પાને કહ્યું છે. આ...હા...! આ વસ્તુ પોતે હું છું તે ભલું છે અને આ બીજી બધી ચીજો ભૂંડી છે – એ જ રાગ-દ્વેષની ઉત્પત્તિનું કારણ છે. આહા...હા...! જાણનારને, હું ભલો અને આ ભૂંડું એવું જાણનારમાં ક્યાં છે ? આ...હા...હા...!

‘અદ્વૈતમાં...’ એકલો પ્રભુ ભિન્ન છે, એને આ બળી ગયેલી ઇન્દ્રિયો – બળી ગયેલી, તિરસ્કાર કરવા લાયક તિરસ્કારણીય (છે) તેમાં વર્તમાનમાં પ્રેમમાં પડ્યો, આ...હા...! રુચિ કીધી ને ? ‘રુચિ વશે અદ્વૈતમાં પણ દ્વૈત પ્રવર્તાવતો, રુચિત-અરુચિત વિષયોમાં રાગદ્વેષને પામીને,...’ રુચિત એટલે કે ગોઠતા-ગમતા. અરુચિત એટલે અણગમતા. આહા...હા...! ગમતા-અણગમતાના ભાગલા પાડ્યા. વસ્તુમાં ભાગલા નથી, વસ્તુ તો બધી જ્ઞેય છે. તીર્થકર પણ જ્ઞેય છે, નિગોદનો જીવ જ્ઞેય છે અને કસાઈનો જીવ છે એ પણ જ્ઞાનમાં જ્ઞેય છે. એમાં ભાગ બે પાડ્યા કે, આ ઠીક નથી અને આ ઠીક (છે). એ વસ્તુમાં તો ભાગ નથી, ભ્રમણાથી ભાગ પાડ્યા. આહા...હા...! આવું સાંભળવું કઠણ પડે ! આ...હા...હા...! ભાગ્યશાળીને કાને પડે એવી વાત છે. અરે...! આવી વાત ક્યાં છે ? ભાઈ ! આહા...હા...!

‘રુચિત-અરુચિત વિષયોમાં રાગદ્વેષને પામીને,...’ આહા...હા...! ‘અતિપ્રચુર જળસમૂહના વેગથી પ્રહાર પામતા...’ આહા...હા...હા...! શું કહે છે ? પાણીનો પ્રવાહ એકદમ આવતો હોય, એમાં વચ્ચે પુલ આવ્યો, પુલ. સેતુ-પુલ. બે ભાગ પડી ગયા. પાણી એક કોર આમ હાલ્યું ને એક આમ હાલ્યું. પુલ બંધાય ને ? એક જ હોય ભલે. આહા...હા...! એકરૂપ પ્રવાહ છે. ‘અતિપ્રચુર જળસમૂહના વેગથી પ્રહાર પામતા સેતુબંધની માફક...’ આ...હા...હા...! પુલ... પુલ ! પાણીનો પ્રવાહ આમ ધોધમાર હાલ્યો આવે છે. એમાં જ્યાં પુલ આવ્યો ત્યાં બે ભાગ પાડી નાખ્યા. અમુક પ્રવાહ આ બાજુમાં ગયો ને અમુક પ્રવાહ (બીજી બાજુ) ગયો. બે ભાગ પાડી નાખ્યા. આહા...હા...! શું કહે છે ?

‘અતિપ્રચુર જળસમૂહના વેગથી પ્રહાર પામતા સેતુબંધની માફક દ્વિધા વિદારિત થતો...’ આહા...હા...! જ્ઞાનનો પ્રવાહ તો એકરૂપે જાણવું એ એનો સ્વભાવ (છે), એમાં દ્વિધા કરતો. (સેતુબંધની માફક) જેમ પાણીના પ્રવાહના બે ભાગ પડી જાય છે, એમ આ રુચિ ને અરુચિ,

ઠીક ને અઠીક (એવા બે ભાગ કરતો). આહા...હા...! પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો એક જ પ્રકારના જોય છે, એને જ્ઞાનનો પ્રવાહ એકરૂપે ચાલતો છે, એ પ્રવાહના ભાગ પાડી નાખે છે. આ ઠીક છે અને આ અઠીક છે... આહા...હા...! (એમ થતાં) એ પ્રવાહ તૂટી ગયો. ધોધમાર પાણીનો પ્રવાહ હાલતો હોય, ૨૫ ઇંચ વરસાદ આવ્યો હોય આમ ! પણ પુલ જ્યાં આવે ત્યાં ભાગ પડી જાય. એકરૂપે હાલતો હોય ત્યાં ભાગ પડી ગયા. આહા...હા...! આ દાખલા પણ કેવા આખ્યા છે જુઓ ને ! આહા...હા...!

‘અતિપ્રચુર જળસમૂહ...’ પાછું, હોં ! થોડું-ઘણું સાધારણ પાણી એમ નહિ. ‘અતિપ્રચુર જળસમૂહનો વેગ...’ ઝાઝું પાણી હોય અને વેગ પણ એવો હોય. છતાં જ્યાં પુલ આવે ત્યાં બે ભાગ પડી જાય. આહા...હા...! એમ ભગવાનઆત્માના જ્ઞાનનું પૂર છે, એકરૂપ પ્રવાહ ચાલે છે... આહા...હા...! એમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં બે ભાગ પાડતા આહા...હા...! ‘દ્વિધા વિદારિત થતો...’ (અર્થાત્) આ ઠીક છે અને આ અઠીક છે (એમ પરિણમતો). આહા...હા...! બરફ મને ઠંડો ઠીક છે, અગ્નિ ઠીક નથી, મને શરદી છે એટલે તિખાશને લઈને મરચું ઠીક છે – આવા ભેદ પાડે છે માણો ! આહા...હા...! એનો પ્રવાહ એકરૂપ જ્ઞાતા-દૃષ્ટાનો છે, એમાં (ઇન્દ્રિયના) વિષયના જે પદાર્થો છે તેમાં બે પ્રકાર નથી. છતાં તેને પોતાના અજ્ઞાનથી બે પ્રકાર – દ્વૈતપણાને પામી દે છે કે, આ ઠીક છે, આ ઠીક નથી. આહા...હા...હા...! શરીર સારું મળ્યું એટલે મને ઠીક છે, આવે છે ને ? ‘શરીર આદમ ખલુ ધર્મ સાધનમ્.’ ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં પહેલાં લખાણ આવે છે. એ તો નિમિત્તની વાતું (છે), બાપુ ! આહા...હા...! (અજ્ઞાની) આવી વાતો લે.

‘સમાધિશતક’(માં) આવ્યું ને ? ‘અપ્રતને તડકે રહેતાં વ્રતને છાયે રહેવું ઈ સારું છે.’ આહા...હા...! કઈ અપેક્ષાએ કહ્યું ? બાપુ ! એકલા વ્રતના વિકલ્પ છે એની ત્યાં અપેક્ષા નથી. આહા...હા...! ચોથે ગુણસ્થાને એકલા વ્રતના વિકલ્પ હોઈ શકે ? આહા...હા...! ત્યાં તો અંદર જરી શાંતિને વધારીને વ્રતના વિકલ્પો હોય છે, એને ત્યાં અપ્રતના દુઃખમાં ન રહેતા આ (વ્રતના) છાયે છે એમ અપેક્ષાએ કહેવામાં આવ્યું છે. સાથે (આત્માની) શાંતિ છે, હોં ! એની અપેક્ષા કરીને (વાત કરી છે). એકલા વ્રતના વિકલ્પો છે માટે ત્યાં સારું છે – છાયો છે એમ નથી. આહા...હા...હા...! અંતર શાંતિ થોડી વધી છે. આહા...હા...! એની ભૂમિકાના વ્રતના વિકલ્પો હોય છે. અપ્રતના ભાવ કરતાં ‘આ ઠીક છે’ એમ એની અપેક્ષાએ કહેવામાં (આવે છે). શાંતિ વધી છે અને એ ભૂમિકામાં વિકલ્પ ઊઠ્યા છે એ અપેક્ષાએ (કહેવામાં આવે છે). આહા...હા...હા...હા...! આને હવે જુદાં પાડવા !

ભગવાનઆત્મા – આત્મા જે છે એ જ્ઞાનના જાણક પ્રવાહના નૂરનું પૂર છે. જાણક...

જાણક... જાણક... જાણકનો પૂર છે, તેને (જેમ) સેતુ - પુલ આવે તો પૂરના પ્રવાહના બે ભાગ પડી જાય છે, એમ ભગવાનઆત્માના નૂરનો એકરૂપ પ્રવાહ છે એ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં એક જ પ્રકારના જ્ઞેય પદાર્થ છે છતાં તેના બે ભાગ પાડે છે કે, આ મને ઠીક (છે) અને આ મને અઠીક (છે) - એ જ્ઞાનના (એકરૂપ) પ્રવાહના કટકા કરી નાખે છે. આ..હા...હા...! થોડી-થોડી ભાષા સમજાય છે ? થોડી-થોડી ! ગુજરાતી ભાષા તો સાદી છે. આહા...હા...!

‘રુચિત-અરુચિત વિષયોમાં રાગદ્વેષને પામીને,...’ આ..હા...હા...! ‘અતિપ્રચુર...’ પ્રવાહ. જળસમૂહનો પ્રવાહ ચાલતો હોય મોટો ! પાંચ-દસ ઇંચ વરસાદ આવ્યો હોય અને નદીનું પાણી ભરચક આમ હાલતું હોય, એમાં પુલ આવ્યો હોય (તો) બે ભાગ પડી જાય, ફડાક દઈને ! આ..હા...હા...! એમ પ્રભુ આત્મા ચૈતન્યના નૂરનું પૂર અંદર ચાલે છે. એના એકરૂપ પૂરમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયો એક જ રૂપે જ્ઞાનમાં જ્ઞેય તરીકે છે. જ્ઞાન પણ જ્ઞેય તરીકે જાણે છે, જ્ઞેયમાં પણ જ્ઞેય જણાવા તરીકે છે. એમાં બેમાં કાંઈ ફેર નથી છતાં પણ એક વિષય મને અનુકૂળ છે... આહા...હા...! વિષયની વાસના અને શરીરનો ભોગ એ ‘મને ઠીક છે’ અરે... પ્રભુ ! એ ‘ઠીક છે’ એ ક્યાંથી તને આવ્યું ? આ..હા...! અને રોગ આવ્યો.. આહા...હા...! ૧૦૬-૧૦૮ ડીગ્રી તાવ (આવ્યો) પણ એ તો ઇન્દ્રિયનો વિષય પરવસ્તુ છે. એમાં આ અઠીક છે અને નિરોગતા (ઠીક છે)... આ..હા...હા...! તે વિષયની રુચિથી આવા બે ભાગલા જ્ઞાનપ્રવાહમાં પાડી નાખ્યા છે. આકરું કામ છે, ભાઈ ! વીતરાગધર્મ કોઈ સાધારણ નથી.

આ..હા...! ત્રણ લોકનો નાથ મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. ‘સીમંધરપ્રભુ’ તો સમવસરણમાં બિરાજે છે એનો આ પ્રવાહ છે. આહા...હા...! ત્યાંથી આવેલી આ વાતું છે. ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ ત્યાં ગયા, આઠ ‘દી રહ્યા... આહા...હા...! આવીને શાસ્ત્રો રચ્યાં. આહા...હા...હા...! એની વાણીના રહસ્યના ઉદ્ઘાટન ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કર્યા કે, પ્રભુ ! આમ કહેવા માંગે છે, ભાઈ ! એના રહસ્યનું ઉદ્ઘાટન... આહા...હા...હા...! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કર્યું છે. આહા...હા...!

(અહીંયાં કહે છે) ‘દ્વિધા વિદારિત થતો અત્યંત ક્ષોભ પામે છે.’ ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ ! જ્ઞાનના નૂરના તેજનો પૂર ! એ તો પર વસ્તુને પર તરીકે જાણવાના સ્વભાવવાળો છે અને પરવસ્તુ છે તે જણાવા લાયક જ છે - એવા બે ભાગ એમાં છે છતાં બીજા બે ભાગ પાડ્યા કે, આ વિષય ઠીક છે અને આ વિષય ઠીક નથી. આહા...હા...! મેસૂબને ભોગવતા મને મીઠાશ આવે છે, અફીણને પીતા કડવાશ આવે છે. બાપુ ! કડવાશ અને મીઠાશ તારામાં આવતી જ નથી. કડવાશ અને મીઠાશ તો જડ છે. પ્રભુ ! તું તો અરૂપી છો ને ! એ અફીણની કડવાશ અને સાકરનું ગળપણ તને અડતું પણ નથી. આહા...હા...! પણ ભેદ પાડીને તે વિકલ્પ ઉઠાવ્યો. આહા...હા...! ગજબ વાત કરી છે !! ‘અત્યંત ક્ષોભ પામે છે.’ આ..હા...! એ તો

આકુળતાને પામ્યો. બે ભાગ પાડ્યા કે, આ વિષય ઠીક અને આ અઠીક. પુલમાં જેમ પાણીના પ્રવાહના બે ભાગ પડી ગયા, એમ (ચૈતન્યના) નૂરના તેજના પૂરમાં બે ભાગ તે પાડ્યા, પ્રભુ ! ઠીક અને અઠીક મોહને તે ઉત્પન્ન કર્યો - મિથ્યાત્વભાવને ઉત્પન્ન કર્યો. આહા...હા...!

આ..હા...! સવારે આવ્યું હતું ને ? બ્રાહ્મણનું ! ચંડાલનો દીકરો હતો છતાં (એમ કહે કે) 'અમારે આ ખપે નહિ, અમારે ખપે નહિ.' એમ શુભભાવવાળા કર્તા થઈ (એમ કહે કે) 'આ ઇન્દ્રિયના વિષય ખપે નહિ, આ ન ખપે.' ભાઈ ! ઇ બધું તિરસ્કાર કરીને શું કરવું છે તારે ? એ બે ભાગ પાડ્યા - આ અમારે ન ખપે - આ ખપે. (તું) જ્ઞાતા છો અને એમાં બે ભાગ ક્યાંથી પડ્યા ? (કે), આ અમારે ખપે નહિ અને આ અમારે ખપે... આ..હા...હા...! એવો ક્ષોભ પામે છે.

'આથી મોહ, રાગ ને દ્વેષ-એ ભેદોને લીધે મોહ ત્રણ પ્રકારનો છે.' આ રીતે મોહના ત્રણ પ્રકાર કરવામાં આવ્યા અને એને લઈને ઇ ચાર ગતિમાં રખડે છે. વિશેષ કહેશે....

એક સમયમાં હું ચિદાનંદ પરિપૂર્ણ છું, એવી પ્રતીતિ તે ભવના નાશનું કારણ છે. આવી પ્રતીતિ થયા પછી અલ્પરાગ રહે, તે પરના પડખે જાય છે.

(પરમાગમસાર-૧૦૦૫)

અથાનિષ્ટકાર્યકારણત્વમભિધાય ત્રિભૂમિકસ્યાપિ મોહસ્ય ક્ષયમાસૂત્રયતિ -

મોહેણ વ રાગેણ વ દોસેણ વ પરિણદસ્સ જીવસ્સ ।

જાયદિ વિવિહો બંધો તમ્હા તે સંખવડ્ઢવ્વા ॥૮૪॥

મોહેન વા રાગેણ વા દ્વેષેણ વા પરિણતસ્ય જીવસ્ય ।

જાયતે વિવિધો બન્ધસ્તસ્માત્તે સંક્ષપયિતવ્યાઃ ॥૮૪॥

એવમસ્ય તત્ત્વાપ્રતિપત્તિનિમીલિતસ્ય, મોહેન વા રાગેણ વા દ્વેષેણ વા પરિણતસ્ય, તૃણપટલાવચ્છર્ગતસંગતસ્ય કરેણુકુટ્ટનીગાત્રાસક્તસ્ય પ્રતિદ્વિરદદર્શનોદ્ધતપ્રવિધાવિતસ્ય ચ સિન્ધુરસ્યેવ, ભવતિ નામ નાનાવિધો બન્ધઃ । તતોઽપી અનિષ્ટકાર્યકારિણો મુમુક્ષુણા મોહરાગદ્વેષાઃ સમ્યગ્નિર્મૂલકાષં કષિત્વા ક્ષપણીયાઃ ॥૮૪॥

અથ દુઃખહેતુભૂતબન્ધસ્ય કારણભૂતા રાગદ્વેષમોહા નિર્મૂલનીયા ઇત્યાઘોષયતિ - મોહેણ વ રાગેણ વ દોસેણ વ પરિણદસ્સ જીવસ્સ મોહરાગદ્વેષપરિણતસ્ય મોહાદિરહિત-પરમાત્મસ્વરૂપપરિણતિચ્યુતસ્ય બર્હિમુખજીવસ્ય જાયદિ વિવિહો બંધો શુદ્ધોપયોગલક્ષણો ભાવમોક્ષસ્તદ્વલેન જીવપ્રદેશકર્મપ્રદેશાનામત્યન્તવિશ્લેષો દ્રવ્યમોક્ષઃ, ઇત્થંભૂતદ્રવ્યભાવમોક્ષાદ્વિલક્ષણઃ સર્વપ્રકારોપાદેયભૂતસ્વાભાવિકસુખવિપરીતસ્ય નારકાદિદુઃખસ્ય કારણભૂતો વિવિધબન્ધો જાયતે । તમ્હા તે સંખવડ્ઢવ્વા તતો રાગદ્વેષમોહપરિણતસ્ય જીવસ્યેત્થંભૂતો બન્ધો ભવતિ તતો રાગાદિરહિતશુદ્ધાત્મધ્યાનેન તે રાગદ્વેષમોહા સમ્યક્ ક્ષપયિતવ્યા ઇતિ તાત્પર્યમ્ ॥૮૪॥

હવે, ત્રણે પ્રકારના મોહને અનિષ્ટ કાર્યનું કારણ કહીને તેનો (—ત્રણે પ્રકારના મોહનો) ક્ષય કરવાનું સૂત્રદ્વારા કહે છે :-

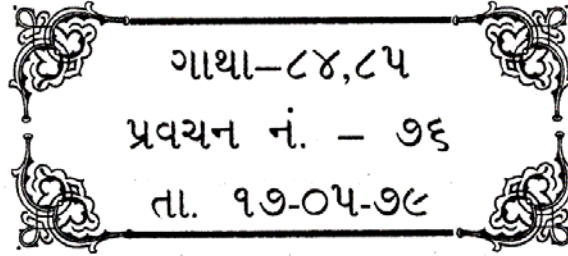
રે ! મોહરૂપ વા રાગરૂપ વા દ્વેષપરિણત જીવને

વિધવિધ થાયે બંધ, તેથી સર્વ તે ક્ષયયોગ્ય છે. ૮૪.

અન્વયાર્થ :- [મોહેન વા] મોહરૂપે, [રાગેણ વા] રાગરૂપે [દ્વેષેણ વા] અથવા દ્વેષરૂપે [પરિણતસ્ય જીવસ્ય] પરિણમતા જીવને [વિવિધઃ બન્ધઃ] વિવિધ બંધ [જાયતે] થાય છે; [તસ્માત્]

તેથી [તે] તેમને (મોહ-રાગ-દ્વેષને) [સંક્ષપયિતવ્યાઃ] સંપૂર્ણ રીતે ક્ષય કરવાયોગ્ય છે.

ટીકા :- એ રીતે તત્ત્વ-અપ્રતિપત્તિથી (-વસ્તુસ્વરૂપના અજ્ઞાનથી) બિડાઈ ગયેલા, મોહરૂપે વા રાગરૂપે વા દ્વેષરૂપે પરિણમતા આ જીવને - ઘાસના થરથી ઢંકાયેલા ખાડાનો સંગ કરતા હાથીની માફક, હાથણીરૂપી કૂટણીના ગાત્રમાં આસક્ત હાથીની માફક અને વિરોધી હસ્તીને દેખતાં ઉશ્કેરાઈને (તેના તરફ) દોડતા હાથીની માફક - નાનાવિધ બંધ થાય છે; માટે મુમુક્ષુએ અનિષ્ટ કાર્ય કરનારા આ મોહ, રાગ અને દ્વેષને બરાબર નિર્મૂળ નાશ થાય એ રીતે ક્ષપાવવાયોગ્ય (-ક્ષય કરવાયોગ્ય) છે.

‘પ્રવચનસાર’ ગાથા-૮૪. મથાળું - ‘હવે, ત્રણે પ્રકારના મોહને...’ એટલે કે મિથ્યાત્વભાવ અને રાગ-દ્વેષભાવ. (એમાં) પછી શુભ કે અશુભ (ભાવ) ગમે તે (હોય). એ મોહ અને રાગ-દ્વેષ - એ ત્રણ પ્રકારના મોહ (છે). એ ત્રણે તો ‘અનિષ્ટ કાર્યનું કારણ...’ છે. આહા..હા...! આત્માના ઇષ્ટ ધર્મકાર્યનું એ કારણ નથી. ‘અનિષ્ટ કાર્યનું કારણ કહીને તેનો (-ત્રણે પ્રકારના મોહનો) ક્ષય કરવાનું સૂત્રદ્વારા કહે છે :-’ આહા..હા...!

મોહેણ વ રાગેણ વ દોસેણ વ પરિણદરસ્સ જીવરસ્સ।
જાયદિ વિવિહો બંધો તમ્હા તે સંખવઙ્ગદબ્વા।।૮૪।।

નીચે હરિગીત :-

રે ! મોહરૂપ વા રાગરૂપ વા દ્વેષપરિણત જીવને,
વિધવિધ થાયે બંધ, તેથી સર્વ તે ક્ષયયોગ્ય છે. ૮૪.

ભાવાર્થ :- (૧) હાથીને પકડવા માટે ઘાસથી ઢાંકેલો ખાડો બનાવવામાં આવે છે; હાથી ત્યાં ખાડો હોવાના અજ્ઞાનને લીધે તે ખાડા ઉપર જતાં તેમાં પડે છે અને એ રીતે પકડાઈ જાય છે. (૨) વળી હાથીને પકડવા માટે, શીખવેલી હાથણી મોકલવામાં આવે છે; તેના દેહ પ્રત્યેના રાગમાં ફસાતાં હાથી પકડાઈ જાય છે. (૩) હાથીને પકડવાની ત્રીજી રીત એ છે કે તે હાથી સામે પાળેલો બીજો હસ્તી મોકલવામાં આવે છે અને પેલો હાથી આ શીખવી મોકલેલા હસ્તી સામે લડવા તેની પાછળ દોડતાં પકડનારાઓની જાળમાં ફસાઈ જાય છે— પકડાઈ જાય છે.

ઉપર્યુક્ત રીતે જેમ હાથી (૧) અજ્ઞાનથી, (૨) રાગથી કે (૩) દ્વેષથી અનેક પ્રકારના બંધનને પામે છે, તેમ જીવ (૧) મોહથી, (૨) રાગથી કે (૩) દ્વેષથી અનેક પ્રકારના બંધનને પામે છે. માટે મોક્ષાર્થીએ મોહ-રાગ-દ્વેષનો પૂરેપૂરી રીતે મૂળમાંથી ક્ષય કરવો જોઈએ. ૮૪.

આહા..હા...! ત્રણેને અનિષ્ટ કાર્યના કારણ કહ્યા. શુભરાગ પણ અનિષ્ટ કાર્યનું કારણ છે, એમ થયું ને ? આહા..હા...! શુભરાગ કે અશુભરાગ કે દ્વેષ કે મિથ્યાત્વ ત્રણ(માં) બધું આવી ગયું. એ અનિષ્ટ કાર્યનાં કારણો છે. ભાષા ચોખ્ખી છે ને ? ‘અનિષ્ટ કાર્યનું કારણ...’ છે. આહા..હા...! આત્માનું ઇષ્ટ કાર્ય જે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર (છે) એનું એ મોહ અને શુભરાગ કે અશુભરાગ કે દ્વેષ કારણ નથી.

આહા..હા...! દાક્તરો પણ ક્ષણમાં દેહ છોડી જાય છે, કંઈ રાખી શકતા નથી. આહા..હા...! જીવની પર્યાય (અને) દેહની પર્યાય પણ તે સમયે તે જ પ્રકારે... આહા..હા...! ષટ્કારકપણે દેહની (છૂટવાની) પર્યાય પરિણમવાની. આહા..હા...! એ રીતે થવાનો કાળ છે અને એ જ થાય. આ..હા...! શરીર લઈ જેવું (હોય તોપણ) શું કરે ? આયુષ્યની સ્થિતિ હોય તે સમય ત્રણકાળમાં ફરે ? આ..હા..હા...! એની પોતાની પર્યાયની લાયકાત એટલી છે એટલે ત્યાં સુધી રહેશે. એ શરીરને લઈને, આયુષ્યને લઈને (રહેશે) એમ પણ નથી. આહા..હા...! એ પરદ્રવ્ય છે એની સાથે શું સંબંધ ? પોતાનો શરીરમાં ભિન્નપણે રહેવાનો કાળ જે સમયનો છે તે પ્રકારે રહેશે. આહા..હા...! પણ જગતને વિશ્વાસ બેસવો (કઠણ છે). બહારથી આમ કરશું તો આમ થશે ને આમ કરશું તો આમ થશે, દવા કરશું, હવા-પાણી ફેરવશું, માથે પંખા નખાવશું, આમ કરશું ને ઢીકણું કરશું, તેલ ચોપડશું ને ઘી ચોપડશું ને ફલાણું (કરશું)... અરે... ભગવાન ! બાપુ ! જે સમયનો પર્યાય (થવાનો) છે (તે પર્યાય થવાનો જ છે). આહા..હા...! (દાક્તર તો) દર્દીઓને જોવા માટે નીકળ્યા અને એમાં પોતે એક દર્દીના ખાટલા પાસે ખલાસ

થઈ ગયા ! અહીં આવતા.

અહીં તો કહે છે, પ્રભુ ! તારો મોહ અને રાગ-દ્વેષ, શુભ કે અશુભ (રાગ) અનિષ્ટ કાર્યનું કારણ છે. આ..હા..હા...! માટે ઇષ્ટ કાર્ય કરનારને તેનો ક્ષય કરવો. ક્ષયથી જ ઉપાડ્યું છે ! નાશ કરવો જોઈએ ! આહા..હા...!

ટીકા :- 'એ રીતે તત્ત્વ-અપ્રતિપત્તિથી (-વસ્તુસ્વરૂપના અજ્ઞાનથી) બિડાઈ ગયેલા...' આ..હા..હા...! મોહ અને રાગ-દ્વેષમાં જે આવ્યા છે એ સ્વરૂપથી બિડાઈ ગયા-ઢંકાઈ ગયા છે. આહા..હા...! તત્ત્વની અપ્રતિપત્તિ - એ આપણે પહેલાં આવી ગયું છે. તત્ત્વની અપ્રતિપત્તિની વ્યાખ્યા (૮૩ ગાથામાં આવી ગઈ છે). તત્ત્વ અપ્રતિપત્તિ છે ને ઓલી કોર ? અપ્રાપ્તિ, અજ્ઞાન, અણસમજણ, અનિર્ણય. એક પાના ફેરે ઓલી કોરને પાને છે. તત્ત્વની અપ્રાપ્તિ - વસ્તુ ભગવાનઆત્મા ! આનંદનો કંદ પ્રભુ ! એવા તત્ત્વની અપ્રાપ્તિ અથવા એવા તત્ત્વના અજ્ઞાનને લીધે. આ..હા..હા...! એવા તત્ત્વની અણસમજણને લીધે. ભગવાન તો અતીન્દ્રિય આનંદ, અતીન્દ્રિય વીતરાગ અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાનમય સ્વરૂપ છે. એના અજ્ઞાનને લીધે 'બિડાઈ ગયેલા, મોહરૂપે વા રાગરૂપે વા દ્વેષરૂપે પરિણમતા...' આહા..હા...! જેની શક્તિની વ્યક્તતા - વીતરાગ શ્રદ્ધા, વીતરાગી જ્ઞાન અને વીતરાગી પ્રતીતિ, વીતરાગી આચરણ - એ જેનું પ્રગટપણું હોવું જોઈએ, એ બિડાઈ ગયું છે, ઢંકાઈ ગયું છે (એમ) કહે છે. આહા..હા...! કોને લઈને ? મોહ અને રાગ-દ્વેષપણે પરિણમતા, મોહ અને રાગ-દ્વેષરૂપે પરિણમતા. જોયું ? કર્મ કરીને ઢંકાઈ ગયું છે, બિડાઈ ગયું છે, એમ નહિ. આહા..હા...! પોતાના... આહા..હા...! મોહ-રાગ-દ્વેષરૂપે થતાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રથી બિડાઈ ગયેલા, ઢંકાઈ ગયા. આહા..હા...! અંદર પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રભુ ! એનું જે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર (છે) એ તો ઢંકાઈ ગયું, બિડાઈ ગયું.

(એવા) મોહ અને રાગ-દ્વેષથી પરિણમેલા જીવને 'ઘાસના થરથી ઢંકાયેલા ખાડાનો સંગ કરતા હાથીની માફક...' હાથીને પકડવો હોય છે ત્યારે મોટો ખાડો કરે ને એમાં દાબીને ઘાસ ભરે. ઉપરથી (એમ લાગે) જાણે ભરેલું છે, પણ જ્યાં જાય ત્યાં ફડાક દઈને અંદર ખાડામાં ગરી જાય. આહા..હા...! 'ઘાસના થરથી ઢંકાયેલા...' માથે થોડું ઘાસ નાખ્યું હોય એવા 'ખાડાનો સંગ કરતા...' આ..હા..હા...! 'હાથીની માફક, હાથણીરૂપી કૂટણીના ગાત્રમાં આસક્ત હાથીની માફક...' આહા..હા...! એક તો ઘાસના થરથી ઢંકાયેલા ખાડાનો સંગ કરતા હાથીની માફક આવ્યું. આહા..હા...! અને બીજું 'હાથણીરૂપી કૂટણીના ગાત્રમાં આસક્ત હાથીની માફક અને વિરોધી હસ્તીને દેખતાં...' ત્રણ ભેદ પાડ્યા, ભાઈ ! મોહ, રાગ અને દ્વેષ. આહા..હા...! મોહની વ્યાખ્યા એમ કરી... આહા..હા...! 'ઘાસના થરથી ઢંકાયેલા ખાડાનો સંગ કરતા...'

એ મિથ્યાત્વની ઉપમા આપી. આ..હા..હા...! ‘હાથણીરૂપી કૂટણીના ગાત્રમાં આસક્ત...’ એ રાગ (થયો). ‘અને વિરોધી હસ્તીને દેખતાં ઉશ્કેરાઈને (તેના તરફ) દોડતા હાથીની માફક...’ એ દ્વેષ (થયો). આ..હા..હા...!

‘નાનાવિધ બંધ થાય છે;...’ એ ત્રણ પ્રકારથી અનેક પ્રકારનો બંધ થાય છે. આહા..હા...! જાણે ખાડો નથી. (કેમકે) ઉપર જરી ઘાસ પાથર્યું હોય. વાંસડાના પાતળા (કટકા) કરી આમ લાંબા પાથર્યા હોય અને ઉપર જરી ઘાસ હોય, અંદર આખો ખાડો ખાલી (હોય). આહા..હા...! પાતળા સડેલા વાંસડા આદિ હોય એ વાંસડાની ભાગ પાડે એ શું કહેવાય ? આખા વાંસની અડધી કરે ઇ ? ખપાટ... ખપાટું ! ખપાટું આમ પાતળી પાથરી હોય, ઉપર ઘાસ નાખ્યું હોય, હાથી ઘાસ ખાવા જાય (ત્યાં) પડે ખાડામાં. એમ પરને પોતાનું માની, સ્વને ભૂલીને ખાડામાં – મિથ્યાત્વના ખાડામાં પડે છે. આ..હા..હા...!

હાથી જેમ ઘાસથી ઢંકાયેલા ખાડામાં પડે છે, એમ અજ્ઞાની... આ..હા..હા...! પોતાનો આનંદ અને જ્ઞાન શુદ્ધ સ્વભાવ (છે) એને ન જાણતા બાહ્ય પદાર્થની પ્રીતિના પ્રેમમાં એકત્વબુદ્ધિથી, ઇ હાથી જેમ ખાડામાં પડે છે એમ આ મિથ્યાત્વમાં પડે છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! હજી (૮૫મી ગાથામાં) તો મનુષ્ય અને તિર્યચની કરુણાને પણ દર્શનમોહનું ચિહ્ન કહેશે ! આહા..હા...! આ..હા..હા...! કેમકે જાણવા-દેખવાનો તારો સ્વભાવ (છે), પ્રેક્ષા – જોવાનો સ્વભાવ (છે), એને ઠેકાણે આ તિર્યચ, મનુષ્યને દુઃખ થાય છે તેથી કરુણા (ઊપજે છે એ) એને કારણે કરુણા ઊપજે છે. આ..હા..હા...! એ મિથ્યાત્વરૂપી ખાડામાં પડે છે, એમ મારું કહેવું છે. અહીં આ દાખલો આપ્યો છે. આહા..હા...! ૮૫ (ગાથામાં) આવશે. ત્યાં સુધી દર્શનમોહનું ચિહ્ન (લીધું) છે. જીવનો તો જાણવું-દેખવું સ્વભાવ છે. એને ઓળંગી (જઈ) તિર્યચ, મનુષ્યના દુઃખને દેખીને કરુણા (ઊપજે)... આહા..હા...! એને આશ્રયે કરુણા (ઊપજે) એમ. નબળાઈથી જે કાંઈ થાય એ નહિ. આ તો એને આશ્રયે (કરુણા) થાય. એના પ્રત્યે કરુણા (થાય), એટલું. એમાં મિથ્યાત્વનો ખાડો છે. આહા..હા...!

ત્રણ પ્રકાર કહ્યા. (પહેલો) ખાડામાં પડ્યો – ત્રિકાળી આનંદનો નાથ ભરેલો ભગવાન ! એ પરદ્રવ્યની એકતાબુદ્ધિમાં ખાડામાં પડ્યો. આ..હા..હા...! જ્યાં પોતાનું કાંઈ તત્ત્વ નથી, પોતે ત્યાં નથી... આ..હા..હા...! એવા મિથ્યાત્વરૂપી ખાડામાં પડ્યો. અને કાં હાથણીના પ્રેમમાં હાથી (છે), એમ જગતના પદાર્થોના પ્રેમમાં પડ્યો. એ પણ અનેક પ્રકારના બંધનના કારણ છે. આહા..હા...! ‘અને વિરોધી હસ્તીને દેખતાં ઉશ્કેરાઈ...’ જવાથી (એ) દ્વેષ (થયો). (એવા) ‘દોડતા હાથીની માફક...’ આહા..હા...! ઉશ્કેરાઈ ગયો હોય એટલે પાછળ દોડે, દ્વેષથી દોડે. આ..હા..હા...! એમ (અજ્ઞાની) પ્રતિકૂળ ચીજ છે એમ કલ્પીને (દૂર ભાગે છે). કોઈ ચીજ

પ્રતિકૂળ નથી. આહા..હા...! જ્ઞેય છે એમાં પ્રતિકૂળ અને અનુકૂળ શું વળી ? પણ પ્રતિકૂળ એવો દ્વેષ ઊભો કરીને એમાં પકડાઈ જાય છે. આ..હા..હા...! એની માફક અનેકપ્રકારના 'નાનાવિધ બંધ થાય છે;...' આહા..હા...!

'માટે મુમુક્ષુએ...' (અર્થાત્) આત્માર્થીએ, આત્માના હિતના અર્થીએ 'અનિષ્ટ કાર્ય કરનારા...' આહા..હા...! એ મોહ, રાગ અને દ્વેષ ત્રણે અનિષ્ટ કાર્ય કરનારા (છે). આ મોહ, રાગ-દ્વેષ 'બરાબર નિર્મૂળ નાશ થાય...' બરાબર અને નિર્મૂળ – બે (શબ્દ લીધા છે). આહા..હા...! એવું આત્મા તરફના વલણમાં જોર કરે કે, જેમાં દ્રવ્ય પાછું ન પડે એમ એનું જ્ઞાન પણ પાછું ન પડે (એ રીતે) નિર્મૂળ નાશ કરે. આ..હા..હા...! ભાષા તો જુઓ ! પંચમ આરાના શ્રોતાને પંચમ આરાના મુનિ એમ કહે છે ! એને એમ કહેતા નથી કે, તું પંચમ આરામાં છો એટલે (તારાથી) નહિ થઈ શકે. આ..હા..હા...! અને તે પણ આમાં (–ખાડામાં) પડી ગયેલા એવા જીવને કહે છે. આહા..હા...!

'મુમુક્ષુએ અનિષ્ટ કાર્ય કરનારા આ મોહ, રાગ અને દ્વેષને બરાબર...' (એટલે કે) જે રીતે તેનું સ્વરૂપ છે તેમ જાણી અને એનાથી વિરુદ્ધ પ્રભુનું – આત્માનું સ્વરૂપ છે (તેને) જાણી. 'નિર્મૂળ નાશ થાય...' મૂળમાંથી નાશ થાય. આ..હા..હા...! એનો ફરીને અંકુર ઉત્પન્ન ન થાય. આ..હા..હા...! વાણી તો જુઓ ! દ્વિગંબર સંતોની વાણી ! આહા..હા...! નિર્મૂળ નાશ થઈ જાય. મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષનું જરીયે મૂળ રહે નહિ. આ ગદેડા છે ઇ ઘાસ ખાય ને તો મૂળમાંથી ખાય. ગાય છે એ ઉપર-ઉપરથી ખાય, એના મૂળિયા રાખે... મૂળિયા રાખે. એ ગદેડા જેમ ખાય એમ જ્ઞાની (મૂળમાંથી મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષનો નાશ કરે છે). આ..હા..હા...!

મુમુક્ષુએ (અર્થાત્) આત્માના પૂર્ણ આનંદના લાભની અભિલાષાવંત મુમુક્ષુએ. આ..હા..હા...! આ ત્રણને 'બરાબર નિર્મૂળ નાશ થાય એ રીતે ક્ષપાવવાયોગ્ય (–ક્ષય કરવાયોગ્ય) છે.' આ..હા..હા...! શું વાત કરે છે !! પ્રભુ ! પણ આ પંચમ આરાના પ્રાણીને તમે આટલું...! આહા..હા...! બાપુ ! આરો-બારો જેમાં નથી (એવો) મહા પ્રભુ બિરાજમાન છે ! તારી નજરુંમાં નિધાન આવ્યું નથી માટે તને અછતું લાગે છે. છતી ચીજ છે... છતી ચીજ છે, પ્રગટ ચીજ છે, વ્યક્ત ચીજ છે. આ..હા..હા...! આનંદનું ધામ, સ્થળ, સત્તા... આહા..હા...! એવી ચૈતન્યસત્તા, આત્મસત્તા... આ..હા...! તેનો આશ્રય કરી 'એ રીતે ક્ષપાવવાયોગ્ય (–ક્ષય કરવાયોગ્ય) છે.' આ..હા..હા...! આ રીતે ઉપશમ કરવા લાયક છે એમ પણ નથી કહ્યું. આહા..હા...! વાણીની ઉગ્રતા તો જુઓ ! ઉપશમ કરો, ઢાંકો (એમ નથી કહ્યું). આહા..હા...! આ તો 'નિર્મૂળ નાશ થાય એ રીતે ક્ષપાવવાયોગ્ય (–ક્ષય કરવાયોગ્ય) છે.' આહા..હા...!

ભાવાર્થ :- '(૧) હાથીને પકડવા માટે ઘાસથી ઢાંકેલો ખાડો બનાવવામાં આવે છે;...'

પોલું-પોલું ઘાસ ભરે. થોડી ખપાટું નાખીને ઉપર ઘાસ નાખે. 'હાથી ત્યાં ખાડો હોવાના અજ્ઞાનને લીધે...' જુઓ ! મિથ્યાત્વ લેવું છે ને (એટલે આમ કહે છે). આહા...હા...! આ ખાડો છે એના 'અજ્ઞાનને લીધે તે ખાડા ઉપર જતાં તેમાં પડે છે...' આહા...હા...! 'અને એ રીતે પકડાઈ જાય છે.' ખાડામાં પડ્યો એટલે થઈ રહ્યું ! (પછી એને) પકડે. આહા...હા...!

બીજો બોલ. 'વળી હાથીને પકડવા માટે, શીખવેલી હાથણી મોકલવામાં આવે છે; તેના દેહ પ્રત્યેના રાગમાં ફસાતાં...' હાથણીના પ્રેમમાં (ફસાતો) હાથી. હાથી પુરુષ છે અને ઓલી હાથણી સ્ત્રી છે. આહા...હા...! 'હાથીને પકડવા માટે, શીખવેલી હાથણી મોકલવામાં આવે છે; તેના દેહ પ્રત્યેના રાગમાં ફસાતાં હાથી પકડાઈ જાય છે.' આ રાગ (થયો). આહા...હા...! એમ (અજ્ઞાની) પર પ્રત્યેના પ્રેમમાં પકડાઈ જાય છે. આહા...હા...! દેહના, કુટુંબના, પૈસાના (પ્રેમમાં પકડાઈ જાય છે). આહા...હા...! દેહના છૂટવાના પ્રસંગ આવે તોપણ પોતાના કામકાજની વ્યવસ્થાથી પાછો ફરે નહિ, માળો ! આહા...હા...! જાણે (મોત) હમણાં નહિ આવે, હમણાં નહિ આવે. આહા...હા...! હમણાં શું વાર છે એમ કહે. નિરોગી શરીર છે એમાં ક્યાં (મોત આવવાનું ?) અરે... બાપુ ! નિરોગી એટલે ? એક ક્ષણમાં અંદર લોહી ચોસલું થઈ જાય, ખલાસ ! અહીં તો મિથ્યાત્વના ખાડાની વાત કરી છે. આવી જે ક્ષણિક નાશવાન વસ્તુ (છે) એના પ્રેમમાં ફસાઈ ગયો, એ મિથ્યાત્વના ખાડામાં પડી ગયો, એમ કહેવું છે. આહા...હા...! બે (બોલ) થયા.

'(૩) હાથીને પકડવાની ત્રીજી રીત એ છે કે તે હાથી સામે પાળેલો બીજો હસ્તી મોકલવામાં આવે છે અને પેલો હાથી આ શીખવી મોકલેલા હસ્તી સામે લડવા...' જાય છે. દ્વેષ... દ્વેષ સિદ્ધ કરવો છે ને ! આહા...હા...! 'તેની પાછળ દોડતાં પકડનારાઓની જાળમાં ફસાઈ જાય છે...' એની પાછળ દોડતાં (પકડાઈ જાય છે). પકડનારાઓ ત્યાં ઊભા જ હોય કે, આ હાથીની પાછળ આવશે. આહા...હા...! એમ પ્રતિકૂળતાના દ્વેષના અંશમાં (અજ્ઞાની પકડાઈ જાય છે). પ્રતિકૂળ કોઈ ચીજ નથી પણ પ્રતિકૂળ માનીને દ્વેષમાં પકડાઈ જાય છે. આહા...હા...!

શરીરમાં રોગ થયો, ક્ષય (રોગ) લાગુ પડ્યો અથવા શું કહેવાય છે ? કેન્સર ! કેન્સર લાગુ પડ્યું. એ તો જડની પર્યાયનો કાળ છે. આહા...હા...! પણ તેના પ્રત્યે ઇ દ્વેષ કરે છે. આ કેમ ? આ કેમ ? આવું કેમ થાય ? બરાબર ધ્યાન રાખીએ તો (ન થાય). ધૂડેય ધ્યાન ન રખાય, સાંભળ ને ! આહા...હા...!

દાક્તરનો દાખલો તો આમ તરવરે એવો છે. કેટલા વર્ષથી અહીં રહેતા, બચારા આવતા. એ આમ દર્દીને જોવા જતા હશે ને એ તૃષ્ણામાં ને એમાં... આ...હા...હા...! અરે... પ્રભુ... પ્રભુ ! શું પકડાઈ ગયા છે ! નોકરી છે ને ? આ...હા...! દર્દીઓને જોવાની નોકરી બજાવવી,

એમાં એ ફસાઈ ગયા હતા. આહા..હા...! આ..હા...! અરે...! પાછું કોઈ આધાર, કોઈ શરણ (નહિ). આ..હા..હા...! અજાણ્યા દ્રવ્ય, અજાણ્યા ક્ષેત્ર, અજાણ્યા કાળ, ભાવમાં ક્યાંક ઊપજશે ! આ..હા..હા...! જ્યાં કોઈ ઓળખીતો એકેય નથી. આહા..હા...! આખો ભવ પલટીને ભાવ પલટાય જાય. આહા..હા...! દેહ બીજો મળે, ક્ષેત્ર બીજું હોય, કાળ બીજો હોય અને ભાવ એ વખતે બીજો હોય. આ..હા..હા...! આ..હા...હા..હા...! અરે... પ્રભુ ! કંઈક ચેત, બાપા ! ટાણાં આવ્યાં છે, ભાઈ ! આ..હા..હા...! (અહીં) એ જ કહે છે ને ? હસ્તી સાથે ત્યાં એ (હાથી) પકડાઈ જાય છે.

‘ઉપર્યુક્ત રીતે જેમ હાથી (૧) અજ્ઞાનથી, (૨) રાગથી કે (૩) દ્વેષથી...’ જોયું ? ત્રણ શબ્દો છે ને ? (તેમ) ‘અનેક પ્રકારના બંધનને પામે છે. તેમ જીવ (૧) મોહથી...’ (એટલે) મિથ્યાત્વથી. આ..હા..હા...! મિથ્યા ભ્રમણાથી (માને છે કે) પર પદાર્થમાં કોઈ પણ અંશમાં કંઈ પણ (સુખ) છે, મને લાભદાયક છે. આ..હા..હા...! ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ ! પૂર્ણ લાભદાયક છે તેની ખબર નથી અને એના સિવાયના શુભ-અશુભ ભાવથી માંડી પરપદાર્થના અનેક પ્રકાર (છે) એમાંનો કોઈ પણ એક અંશ મને લાભદાયક છે (એમ માનનાર) મિથ્યાત્વના ખાડામાં પડ્યો છે. આ..હા..હા...! હાથી જેમ ખાડામાં પડ્યો એમ (આ) મિથ્યાત્વના ખાડામાં પડ્યો. આહા..હા...! જ્યાં કાંઈ નથી ત્યાં પડ્યો, (જ્યાં) છે ત્યાંથી ખસી ગયો, એમ કહેવું છે. આ..હા..હા...!

પ્રભુ પોતે ચૈતન્ય, સચ્ચિદાનંદ ધ્રુવ ધામ સ્થળ જેનું છે ! આહા..હા...! એ અનંત ગુણથી ભરેલો... ભરેલો (છે). પરથી મને કંઈપણ લાભ થાશે એવી જે માન્યતા... એમાં કાંઈ નથી, તારું કાંઈ નથી, ખાલી વસ્તુ છે. આહા..હા...! એવા મિથ્યાત્વમાં પડ્યો. આ..હા...! મિથ્યાત્વમાં પકડાઈ ગયો, કહે છે. ‘(૨) રાગથી...’ એ હાથણીનો બંધ. એ ચારિત્રમોહનો કીધો.

(એ રીતે) ‘દ્વેષથી અનેક પ્રકારના બંધનને પામે છે. માટે મોક્ષાર્થીએ...’ ‘માટે મોક્ષાર્થીએ’ ! આવું કહીને પાછું બતાવવું તો (એ છે કે આનું) તાત્પર્ય વીતરાગતા કરવી તે (છે). આ..હા..હા...! આવા દોષ બતાવવા છે, તે દોષ છે એટલું જ્ઞાન કરીને રોકાઈ જવું એ માટે બતાવતા નથી. આ..હા..હા...! ત્યાંથી ખસી જવું અને જ્યાં પ્રભુ બિરાજે છે, પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ આનંદ, અનંત ગુણથી ધ્રુવપણે નિત્યાનંદનો સહજાત્મ પ્રભુ (બિરાજે છે) એની કોર લઈ જવા માટે આ વાત કરે છે. આમાં રોકાવા માટે વાત કરતા નથી. આહા..હા...!

ઉપર્યુક્ત રીતે જેમ હાથી મોહ, રાગ-દ્વેષથી (બંધનને પામે છે તેમ જીવ બંધનને પામે છે). ‘માટે મોક્ષાર્થીએ મોહ-રાગ-દ્વેષનો પૂરેપૂરી રીતે મૂળમાંથી...’ પૂરેપૂરી રીતે મૂળમાંથી ક્ષય કરવો. આહા..હા...! આ..હા..હા...! કે, જેનાથી તને અલ્પકાળમાં પરમાત્મા જ થવાય.

અથામી અમીભિર્લિડ્ગૈરુપલમ્બ્યોદ્ભવન્ત એવ નિશુમ્બનીયા ઇતિ વિભાવયતિ -

અદ્વે અજધાગહણં કરુણાભાવો ય તિરિયમણુએસુ ।
વિસએસુ ય પ્પસંગો મોહસ્સેદાણિ લિંગાણિ ॥૮૫॥
અર્થે અયથાગ્રહણં કરુણાભાવશ્ચ તિર્યગ્મનુજેષુ ।
વિષયેષુ ચ પ્રસડ્ગો મોહસ્યૈતાનિ લિડ્ગાનિ ॥૮૫॥

અર્થાનામયાથાતથ્યપ્રતિપત્ત્યા તિર્યગ્મનુષ્પેષુ પ્રેક્ષાર્હેષ્વપિ કારુણ્યબુદ્ધ્યા ચ મોહમભીષ્ટવિષયપ્રસડ્ગેન રાગમનમભીષ્ટવિષયાપ્રીત્યા દ્વેષમિતિ ત્રિભિર્લિડ્ગૈરધિગમ્ય જ્ઞાગિતિ સંભવન્નપિ ત્રિભૂમિકોઽપિ મોહો નિહન્તવ્યઃ ॥૮૫॥

અથ સ્વકીયસ્વકીયલિડ્ગૈ રાગદ્વેષમોહાન્ જ્ઞાત્વા યથાસંભવં ત એવ વિનાશયિતવ્યા ઇત્યુપદિશતિ - અદ્વે અજધાગહણં શુદ્ધાત્માદિપદાર્થે યથાસ્વરૂપસ્થિતેઽપિ વિપરીતાભિનિવેશરૂપેણા-યથાગ્રહણં કરુણાભાવો ય શુદ્ધાત્મોપલબ્ધિલક્ષણપરમોપેક્ષાસંયમાદ્વિપરીતઃ કરુણાભાવો દયાપરિણામશ્ચ અથવા વ્યવહારેણ કરુણાયા અભાવઃ । કેષુ વિષયેષુ । મણુવતિરિએસુ મનુષ્યતિર્યગ્જીવેષુ ઇતિ દર્શનમોહચિહ્નમ્ । વિસએસુ ચ પ્પસંગો નિર્વિષયસુખાસ્વાદરહિતબહિરાત્મજીવાનાં મનોજ્ઞામનોજ્ઞવિષયેષુ ચ યોઽસૌ પ્રકર્ષણ સડ્ગઃ સંસર્ગસ્તં દૃષ્ટ્વા પ્રીત્યપ્રીતિલિડ્ગામ્યાં ચારિત્રમોહસંજ્ઞૌ રાગદ્વેષૌ ચ જ્ઞાયેતે વિવેકિભિઃ, તતસ્તત્પરિજ્ઞાનાનન્તરમેવ નિર્વિકારસ્વશુદ્ધાત્મભાવનયા રાગદ્વેષમોહાં નિહન્તવ્યા ઇતિ સૂત્રાર્થઃ ॥૮૫॥

આ..હા..હા...! આ ચોરાશીમી ગાથા ચોરાશીના અવતારમાંથી નીકળવાની (ગાથા છે) ! આહા..હા...! મુમુક્ષુએ આ કરવું એમ કીધું ને ? ચોરાશી લાખના અવતાર(માં) પછી સ્વર્ગનો (અવતાર) હો કે નરકનો હો કે ભોગભૂમિ(ના) જુગલિયાનો હો... આહા..હા...! નરકનો હો કે હલકા તિર્યચનો હો, બધા ભવો દુઃખરૂપ છે. આ..હા..હા...! મોક્ષાર્થીએ એમ કીધું ને ? ભવાર્થીએ - ગતિના અર્થીએ એમ નથી કહ્યું. આ..હા..હા...! અંતરમાં આત્માના પૂર્ણ આનંદનો લાભ થાય એવો જે મોક્ષ, એના અર્થીએ. આહા..હા...! મોક્ષ એટલે કે પૂર્ણ દુઃખનો અભાવ અને પૂર્ણ આનંદનો લાભ એનું નામ મોક્ષ. એનો મુમુક્ષુ (અર્થી છે). આહા..હા...! પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આત્મલાભ એવો જે મોક્ષ તેના (અર્થી) મુમુક્ષુ જીવે... આહા..હા...! આ રીતે મોહ, રાગ-દ્વેષને ઓળખીને ખપાવવા - નાશ કરવા જોઈએ. પૂરેપૂરા નિર્મૂળ કરવા જોઈએ. આહા..હા...!

હવે, આ મોહરાગદ્વેષને આ લિંગો વડે (હવેની ગાથામાં કહેવામાં આવતાં ચિહ્નો – લક્ષણો વડે) ઓળખીને ઉદ્ભવતાં વેંત જ મારી નાખવાયોગ્ય છે એમ વ્યક્ત કરે છે :-

અર્થો તણું અયથાગ્રહણ, કરુણા મનુજ-તિર્યચમાં,
વિષયો તણો વળી સંગ, – લિંગો જાણવાં આ મોહનાં. ૮૫.

અન્વયાર્થ :- [અર્થે અયથાગ્રહણં] પદાર્થનું અયથાગ્રહણ (અર્થાત્ પદાર્થોને જેમ છે તેમ સત્ય સ્વરૂપે ન માનતાં તેમના વિષે અન્યથા સમજણ) [ચ] અને [તિર્યચ્મનુજેષુ કરુણાભાવઃ] તિર્યચ-મનુષ્યો પ્રત્યે કરુણાભાવ, [વિષયેષુ પ્રસંગઃ ચ] તથા વિષયોનો સંગ (અર્થાત્ ઇષ્ટ વિષયો પ્રત્યે પ્રીતિ અને અનિષ્ટ વિષયો પ્રત્યે અપ્રીતિ) – [एतानि] આ [मोहस्य लिङ्गानि] મોહના લિંગો છે.

ટીકા :- પદાર્થોની અયથાતથપણે પ્રતિપત્તિ વડે અને તિર્યચ-મનુષ્યો પ્રેક્ષાયોગ્ય હોવા છતાં પણ તેમના પ્રત્યે કારુણ્યબુદ્ધિ વડે મોહને (ઓળખીને), ઇષ્ટ વિષયોની આસક્તિ વડે રાગને (ઓળખીને) અને અનિષ્ટ વિષયોની અપ્રીતિ વડે વિષને (ઓળખીને) – એમ ત્રણ લિંગો વડે (ત્રણ પ્રકારના મોહને) ઓળખીને એકદમ ઊપજતાં વેંત જ ત્રણે પ્રકારનો મોહ હણી નાખવા યોગ્ય છે (–નષ્ટ કરવાયોગ્ય છે).

હવે એને ઓળખાવે છે. ‘હવે, આ મોહરાગદ્વેષને આ લિંગો વડે...’ (એટલે કે) એના ચિહ્નો વડે. મોહ, રાગ-દ્વેષના ચિહ્ન, ઝેંધાણ, લક્ષણ. આ..હા...! ‘(...ચિહ્નો-લક્ષણો વડે) ઓળખીને ઉદ્ભવતાં વેંત જ...’ એનો અર્થ કે, ઉત્પન્ન થવા દેવું જ નહિ. એમ કહે છે. ‘ઉદ્ભવતાં વેંત જ મારી નાખવાયોગ્ય છે એમ વ્યક્ત કરે છે :’ અનુકંપા, પરની કરુણાનો ભાવ મારી નાખવા જેવો છે. આ..હા...!-દર્શનમોહનું ચિહ્ન અહીં કહેશે. આહા..હા...! ૮૫ (મી ગાથા).

‘अद्वे अजधागहणं करुणाभावो य तिरियमणुएसु।’

દેવ અને નારકી તો અહીં છે નહિ, તિર્યચ અને મનુષ્ય છે. આહા..હા...!

‘विसएसु य प्पसंगो मोहस्सेदाणि लिंगाणि।।८५।।’

એ એના ચિહ્નો – લક્ષણો.

અર્થો તણું અયથાગ્રહણ, કરુણા મનુજ-તિર્યચમાં,

ભાવાર્થ :- મોહના ત્રણ ભેદ છે - દર્શનમોહ, રાગ અને દ્વેષ. પદાર્થોના યથાર્થ સ્વરૂપથી વિપરીત માન્યતા તથા તિર્યચો ને મનુષ્યો પ્રત્યે તન્મયપણે કરુણાભાવ તે દર્શનમોહનાં ચિહ્ન છે. ઇષ્ટ વિષયોમાં પ્રીતિ તે રાગનું ચિહ્ન છે અને અનિષ્ટ વિષયોમાં અપ્રીતિ તે દ્વેષનું ચિહ્ન છે. આ ચિહ્નોથી ત્રણે પ્રકારના મોહને ઓળખીને મુમુક્ષુએ તેનો તત્કાળ નાશ કરવો યોગ્ય છે. ૮૫.

એની કરુણા કરું છું, એમ. એના દુઃખને દેખીને એની કરુણા કરું છું. આહા..હા...!
વિષયો તણો વળી સંગ, -લિંગો જાણવાં આ મોહનાં. ૮૫.

ટીકા :- ‘પદાર્થોની અયથાતથપણે પ્રતિપત્તિ વડે...’ ‘પદાર્થોની અયથાતથપણે પ્રતિપત્તિ = પદાર્થો જેવા નથી તેવા તેમને સમજવા અર્થાત્ અન્યથા સ્વરૂપે તેમને અંગીકાર કરવા તે.’ આહા..હા...! પોતાના ભગવાન સિવાય, રાગથી માંડી કોઈપણ ચીજની અયથાર્થ સમજણને લઈને, એમાંથી મને કંઈક લાભ થશે એવી અણસમજણને - મિથ્યાત્વને લઈને. આહા..હા...! ‘પદાર્થોની અયથાતથપણે પ્રતિપત્તિ વડે...’ એ પણ દર્શનમોહનું ચિહ્ન છે - મિથ્યાત્વનું ચિહ્ન છે, મિથ્યાત્વનું એ લક્ષણ છે. આહા..હા...! ‘તિર્યચ-મનુષ્યો પ્રેક્ષાયોગ્ય હોવા છતાં...’ તિર્યચ અને મનુષ્યો (પ્રેક્ષાયોગ્ય હોવા છતાં).. બ્રહ્મ ગજબ કામ કર્યું છે ! પર વસ્તુ તો જ્ઞેય છે, કહે છે. એ તો જાણવા લાયક (છે), તારે માટે જાણવા લાયક છે. આ..હા..હા..હા...! જાણવા લાયક, દેખવા લાયક છે. છે ને ? (પ્રેક્ષાયોગ્યનો અર્થ) નીચે છે - ‘માત્ર પ્રેક્ષકભાવે-દૃષ્ટાજ્ઞાતાપણે-મધ્યસ્થભાવે દેખવાયોગ્ય.’ છે. આહા..હા...!

‘છતાં પણ...’ ભગવાનઆત્માને તો (એ) તિર્યચ અને મનુષ્યના દુઃખો પરજ્ઞેય છે. ફક્ત જાણવા-દેખવા લાયક છે. આહા..હા...! એવું જાણવા-દેખવા લાયક (છે) તેને ઓળંગીને ‘તેમના પ્રત્યે કારુણ્યબુદ્ધિ વડે...’ ‘તેમના પ્રત્યે કારુણ્યબુદ્ધિ વડે’ (એમ કહ્યું) ! જાણે એની કરુણા કરું છું. એ મોહ-મિથ્યાત્વ-દર્શનમોહના ચિહ્ન છે. મિથ્યાત્વના લક્ષણ છે. આહા..હા...!

‘જયસેનાચાર્યદેવે’ બે અર્થ કર્યા છે - ‘કરુણાભાવો દયાપરિણામશ્ચ અથવા વ્યવહારેણ કરુણાયા અભાવઃ !’ એવો અર્થ કર્યો. ‘શુદ્ધાત્મોપલબ્ધિલક્ષણપરમોપેક્ષાસંયમાદ્વિપરીતઃ કરુણાભાવો...’ એમ. આ..હા...! ભગવાનઆત્મા તો રાગથી પણ ઉપેક્ષા કરીને પોતાના સંયમ સ્વભાવમાં રહેવું એ એનું સ્વરૂપ છે. આહા..હા...! એના આનંદના ઘરમાં રહેવું એ એનું સ્વરૂપ છે. આ..હા...! એને છોડીને ‘તેમના પ્રત્યે કારુણ્યબુદ્ધિ વડે...’ એમ, હો ! અંદરમાં દયાના પરિણામ

નબળાઈથી આવી જાય એ જુદી વાત છે. પણ આ તો જાણે આને કાંઈ કરી દઉં, આ દુઃખી છે તો કાંઈ કરી દઉં એવી એમના પ્રત્યે કરુણાબુદ્ધિ એ દર્શનમોહનું લક્ષણ – મિથ્યાત્વનું લક્ષણ (છે). આહા..હા...! શબ્દ ઈ છે ને ? ‘કરુણાભાવો ય તિરિયમણુણસુ!’ એમ શબ્દ છે. તિર્યચ અને મનુષ્યોમાં, તિર્યચ અને મનુષ્યને લઈને, એને દુઃખી દેખીને એની કરુણા જાણવા-દેખવા લાયક વસ્તુ છે એને ઓળંગીને આની કાંઈક કરુણા કરું તો એને કાંઈક ઠીક પડે એ મિથ્યાત્વભાવ છે. આહા..હા...!

આમ સમકિતના પાંચ લક્ષણો વર્ણવ્યા એમાં શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્થા અને અનુકંપા (કહ્યા છે). એ વીતરાગી અનુકંપા છે. છતાં છે એ વીતરાગી અનુકંપા. આવે છે ને ? ‘ધવલ’માં આવે છે. વીતરાગીને કરુણા હોય છે. એ કરુણા એટલે અકષાય ભાવ. ‘ધવલ’માં આવે છે, કરુણા એટલે અકષાય ભાવ. (તેથી) લોકો લે છે ને કે, ‘જુઓ ! ભગવાનને કરુણા (છે) !’ પણ કરુણા એટલે શું, પ્રભુ ? આહા..હા...! વીતરાગભાવ છે એ જ કરુણા છે. ‘કરુણા હમ પાવત હૈ તુમકી.’ ‘શ્રીમદ્દે’ એમ કહ્યું ને ? ‘કરુણા હમ પાવત...’ એ કરુણા એટલે વીતરાગતા. આ..હા..હા...! પ્રભુ ! તારા જ્ઞાનમાં અમે ભાસ્યા, (અમને) સમ્યગ્દર્શન છે, ભવ્ય છીએ. એ ભાસ્યું એ જ આપની કરુણા છે એમ કહે છે. આ..હા..હા..હા...! વાતુંમાં ફેર બહુ ! થોડો ફેર એ મિથ્યાત્વનું લક્ષણ છે.

અહીં નજરમાં નારકી અને દેવ તો છે નહિ. આ બે ગતિઓ છે. એથી કહે છે કે, ‘કરુણાભાવો ય તિરિયમણુણસુ!’ પરને આધારે કરુણા ઊપજે (કે) આ દુઃખી છે માટે મને કરુણા આવે છે. એ દુઃખને હું મટાડું. આહા..હા...! એ મિથ્યાત્વભાવ છે, કહે છે. (અજ્ઞાની કહે) ‘દયા તે સુખની વેલડી, દયા તે સુખની ખાણ, અનંતા જીવ મુક્તિએ ગયા...’ સ્થાનકવાસીમાં તો એવું બહુ ગાય. અમારે (સંવત) ૮૧માં ‘ગઢડા’માં ચોમાસું હતું ત્યારે ચોપાનિયા મોટા લખેલા. ‘દયા તે સુખની વેલડી...’ પરની દયા, હોં ! સ્વદયાની તો વાત જ ક્યાં હતી ? ‘દયા તે સુખની વેલડી, દયા તે સુખની ખાણ’ અહીં કહે છે કે, પરનો કરુણાભાવ, એના વિષેની કરુણા એ મિથ્યાત્વભાવ છે. આહા..હા...! બહુ ફેર !

એના વિષે (તિર્યચ, મનુષ્યો પ્રત્યે કરુણા) નહિ પણ પોતાના મંદ કષાયના ભાવે કોઈ દયાનો ભાવ આવે તો એ પણ રાગ છે. એ પણ સ્વરૂપની હિંસા છે. એ ચારિત્ર દોષ છે અને આ કરુણાબુદ્ધિ (એટલે) આ દુઃખી છે એથી મને કરુણા આવે છે. એ મિથ્યાત્વ (છે). આહા..હા...! એ ચીજ છે એ ખરેખર જ્ઞાનમાં જાણવા લાયક છે. પ્રેક્ષાયોગ્ય કીધું ને ? એટલે એના ઉપરાંત આ આઘો ગયો. જોવા લાયક છે, જાણવા લાયક જ છે, એથી આઘો જઈને આની કરુણા કરું, પરદ્રવ્યની કરુણા કરું (એમ આઘો ગયો). આહા..હા...! ભારે આકરું કામ !

કેમકે પરની કરુણા કરી શકતો નથી. એના કોઈ સાધનોથી પણ એની દયા પાળી શકતો નથી. આહા..હા...! બહુ આકરું કામ ! જગતની શૈલીથી વીતરાગની શૈલી આખી જુદી ! આહા..હા...!

‘તિર્યચ-મનુષ્યો પ્રત્યે કરુણાભાવ’ એમ અન્વયાર્થમાં શબ્દ છે ને ? તિર્યચ-મનુષ્યો પ્રત્યે કરુણાભાવ એનું અહીં નાખ્યું (કે), ‘તિર્યચ-મનુષ્યો પ્રેક્ષાયોગ્ય હોવા છતાં પણ તેમના પ્રત્યે કારુણ્યબુદ્ધિ...’ એમ. અહીં ‘પ્રેક્ષાયોગ્ય’ (શબ્દ) નાખીને વધારે સ્પષ્ટ કર્યું. આહા..હા...! કેમકે એની પ્રત્યે તું કરુણાબુદ્ધિ કર તો કરુણાભાવથી કંઈક એને લાભ થાય, તેમ તને લાભ થાય છે એમ કાંઈ છે નહિ. આ..હા..હા...! તેથી ‘બંધ અધિકાર’માં ‘જયસેનાચાર્યદેવે’ કહ્યું ને કે, ‘બીજાને જિવાડવા-મારવા હું નિમિત્ત માત્ર છું. નિમિત્ત કર્તા નહિ.’ નિમિત્ત માત્ર છું એટલે જાણનાર-દેખનાર (છું). આ..હા..હા...! ‘બંધ અધિકાર’માં ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ (ની ટીકામાં) આવે છે. બીજાને જીવાડી શકું, મારી શકું એ મિથ્યાત્વભાવ છે. બીજાને સુખ-દુઃખ આપી શકું, સગવડતા આપી શકું, અગવડતા આપી શકું એ મિથ્યાત્વભાવ છે. ત્યારે ખુલાસો કર્યો કે આમાં (છે) શું ત્યારે ? આહા..હા...! આહા..હા...! (તો કહે છે કે), એના પ્રત્યેનો પોતાની નબળાઈને લઈને જરી રાગ આવે એ ચારિત્ર દોષ છે, એ પણ હિંસા છે. આ..હા..હા...! એવો એક ભાવ હોય છે, પણ એથી કરીને તું એમ માને કે આની કરુણા કરું માટે આ બચી જાય છે અને બચાવવાના સાધન કરું માટે બચી જાય છે (તો એ) મિથ્યાત્વ છે. આ..હા..હા..હા...! જગતથી જુદી જાત છે, ભાઈ !

મનુષ્યો અને તિર્યચો – એકવચન નથી. આહા..હા...! ‘તિર્યચ-મનુષ્યો પ્રેક્ષાયોગ્ય...’ છે. માત્ર પ્રેક્ષકભાવે – દૃષ્ટાજ્ઞાતાપણે – મધ્યસ્થભાવે દેખવાયોગ્ય છે. આ..હા..હા..હા...! એને ઓળંગીને આનું કાંઈક કરું, આને માટે મને કરુણા આવી છે માટે કંઈક કરું... આ..હા..હા...! એ મિથ્યાત્વનું લક્ષણ છે. આકરી વાતું છે આ ! એક કોર વ્યવહાર સમકિતનું લક્ષણ અનુકંપા કહે, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા (આદિ). આ..હા...!

‘બંધ અધિકાર’માં પણ એ આવ્યું ને ? શુભભાવ છે એ છકાયના જીવસ્વરૂપ છે. કેમકે છકાયના જીવ તરફના લક્ષે એ શુભભાવ થયો છે. એટલે શુભભાવ બંધનું કારણ છે. એ છ જીવનિકાયને બચાવવાનું ત્યાં લક્ષ છે. આહા..હા...! ચારે કોરની તપાસ... પ્રભુ ! એનો શુભભાવ છે એ છ કાયના જીવ છે, એમ કીધું. કેમકે છ કાયના જીવના લક્ષે ઉત્પન્ન થયેલું છે ને ? એટલે શુભભાવને છ કાયના જીવ જ કીધાં છે. આહા..હા...! અને તે શુભભાવ તો જ્ઞાનીને આવે પણ એ તો નબળાઈથી આવે છે. આ દુઃખી છે માટે મારે (ભાવ) આવે છે, એમ નથી. એ ફેર છે. આ દુઃખી છે માટે મને રાગ આવે છે એ જુદી વસ્તુ (છે)

અને મારી કમજોરીને લઈને મને રાગ આવે છે (એ જુદી વસ્તુ છે). ત્યાં તેનો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા રહીને તેનું બંધનું કારણ થાતું નથી. આહા..હા...! આવું સ્વરૂપ છે. બહુ વ્યવહાર... વ્યવહાર... હાલતું હોય એમાં આવું મૂકે તો આકરુ લાગે !

‘પ્રેક્ષાયોગ્ય હોવા છતાં...’ શબ્દ એ મૂક્યો છે. એ તો જાણવા-દેખવા લાયક છે. આ..હા..હા...! (એક ભજન) આવે છે ને ? ‘વૈષ્ણવજન તો તેને કહીએ, જે પરાઈ પીડા જાણે રે...’ ત્યારે કોઈકે એમાં જોડી દીધું ‘જૈનદર્શન-જિનધર્મ એને કહીએ કે પર પીડાઈ જાણે રે...!’ આકરું કામ છે, બાપુ ! ‘ગાંધી’ કહેતા ને ? ‘વૈષ્ણવજન તો તેને કહીએ, પર પીડાઈ જાણે રે...’ જાણે ને ? ‘કરે’ (એમ) એમાં ક્યાં આવ્યું ? કે, પર પીડા થાય એને કાંઈ કરી દે (એમ ક્યાં આવ્યું ?) આહા..હા...! તે પણ તે પ્રકારના જ્ઞાનનો ઊપજવાનો એ વખતનો કાળ છે. એ ત્યાં છે માટે એને જાણ્યું-દેખ્યું, એટલે એને લઈને અહીં જાણવા-દેખવાના પરિણામ થયા એમ નથી. એને અને સ્વને જાણવાના-દેખવાના પરિણામનો સ્વકાળ છે માટે ત્યાં ઉત્પન્ન થયા છે. એટલી મર્યાદા છે એને ઓળંગીને પરને લઈને હું આ કરું, આ મને આ થાય છે અને એને કાંઈક કરું... આહા..હા...! એ તો મિથ્યાત્વનું લક્ષણ છે.

(પર પ્રત્યેની કારુણ્યબુદ્ધિ વડે) ‘મોહને (ઓળખીને),...’ જોયું ? મોહ એટલે મિથ્યાત્વ. ‘ઇષ્ટ વિષયોની આસક્તિ વડે રાગને (ઓળખીને),...’ ઇષ્ટ વિષયો કલ્યા છે, હોં ! વિષયો ઇષ્ટ નથી. પણ એને પોતાના અનુકૂળ લાગ્યા એવા ઇષ્ટ વિષયોની પ્રત્યે આસક્તિ (થાય છે) એ રાગ છે. એ ચારિત્ર દોષ છે. આહા..હા...! અરે..રે...! વીતરાગતા બાપુ કોઈ જુદી ચીજ છે ને !

પ્રભુ પોતે જિનસ્વરૂપ જ છે. ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે...’ ભગવાન ! ઘટ-ઘટમાં જિન પ્રભુ છે અને ‘ઘટ-ઘટ અંતર જૈન...’ આહા..હા...! પરને કરુણા કરી દઉં તો જ ખરો જૈન છે એમ નથી. એ જિનસ્વરૂપની અંદરની સન્મુખતાથી જે દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન થયું તે જૈનપણું છે, એ જૈનપણું છે. એ જૈનપણું અંતરમાં હોય છે. જૈનપણું બહારના (વેષમાં) ન દેખાય. આહા..હા...!

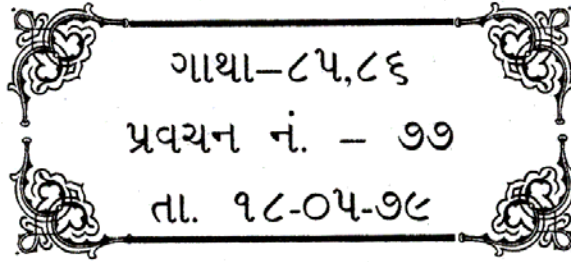
સમકિતી છે, સમકિતના લક્ષણો છે. છ ખંડના રાજમાં પડ્યો હોય, ૯૬ હજાર સ્ત્રી (હોય). આહા..હા...! છતાં તે સમકિતી છે, એના રાગનો સ્વામી નથી, રાગનો કર્તા નથી, પર વસ્તુ સારી-નરસી છે એવા (બે) ભાગ જેને નથી. અને અજ્ઞાની મુનિ થયો, દિગંબર સંત ! આ..હા...! આવે છે ને ‘રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર’માં ? ‘ગૃહસ્થો પણ મોક્ષમાર્ગો (છે). મુનિ પણ ઉન્માર્ગમાં છે, મિથ્યાત્વમાં છે.’ એમ (એક પંડિત) બોલતા. મુનિ હોય છતાં (એમ માનતો હોય કે) આત્મા સિવાયના કોઈ પણ પદાર્થથી મને કાંઈ લાભ થાય, દયા, દાનના ભાવથી

લાભ થાય, તે મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉન્માર્ગ છે. આહા..હા...! અને ગૃહસ્થી છે, સમ્યક્દૃષ્ટિ છે (એ) જાણે છે કે, હું કોઈનું કાંઈ કરી શકતો નથી, કોઈને લઈને મને રાગ થતો નથી. આહા..હા...! એ દુઃખી છે માટે મને રાગ આવ્યો એમ નથી. આહા..હા...! આ..હા..હા...! રાગ આવે ત્યારે એમ જાણે કે, આ જીવ દુઃખી છે એમાં મારું નિમિત્તપણું છે. એને દુઃખનો જરી ભાવ આવ્યો છે ને ? એટલું, નિમિત્તપણું છે, નિમિત્ત કર્તા નથી. એની દશાની કરુણાની ક્રિયા કે એનો હું કર્તા નથી. આહા..હા...! કરુણાનો ભાવ આવ્યો એનો એ કર્તા નથી. આ..હા...! એ જ્ઞાતા છે. અને અજ્ઞાનીને તે ભાવમાં આને લઈને (રાગ) આવ્યો છે (એમ લાગે છે) માટે એ કર્તા થાય છે. બહુ આકરો શબ્દ છે આ – ‘પ્રેક્ષાયોગ્ય હોવા છતાં’ આહા..હા...!

‘અનિષ્ટ વિષયોની અપ્રીતિ...’ ‘ઇષ્ટ વિષયોની આસક્તિ વડે (રાગને ઓળખીને)...’ (એ) આસક્તિ વડે રાગ (ઓળખે). ‘અને અનિષ્ટ વિષયોની અપ્રીતિ વડે દ્વેષને (ઓળખીને) – એમ ત્રણ લિંગો વડે (ત્રણ પ્રકારના મોહને) ઓળખીને...’ (મોહ એટલે) દર્શનમોહ અને ચારિત્રમોહ. ‘ત્રણ લિંગો વડે (ત્રણ પ્રકારના મોહને) ઓળખીને એકદમ ઊપજતાં વેંત જ ત્રણે પ્રકારનો મોહ હણી નાખવા યોગ્ય છે (–નષ્ટ કરવાયોગ્ય છે).’ એટલે કે ઊપજવા દેવા યોગ્ય જ નથી, એમ કહે છે. આ..હા..હા...! ‘એકદમ ઊપજતાં વેંત જ...’ એટલે કે એને ઊપજવા દેવો જ નથી. આહા..હા...!

‘ત્રણે પ્રકારનો મોહ હણી નાખવા યોગ્ય છે...’ આહા..હા...! એ મોહ (એટલે) મિથ્યાત્વ, વિષયોમાં પ્રીતિ (એટલે) રાગ, વિષયોમાં અપ્રીતિ (એટલે) દ્વેષ. આહા..હા...! અનિષ્ટ વિષયોમાં દ્વેષ, ઇષ્ટ વિષયોમાં રાગ, અતત્ત્વની અપ્રતિપત્તિ એટલે અજ્ઞાન અને મનુષ્ય માટેની કરુણા – એવા મોહ, રાગ-દ્વેષના લક્ષણને ઓળખી... આ..હા..હા...! ‘એકદમ ઊપજતાં વેંત જ...’ ઊપજતાં વેંત જ (કહ્યું) ! ઊપજ્યો છે એનો નાશ શી રીતે થાય ? ઊપજ્યો છે એનો નાશ શી (રીતે થાય) ? નાશ તો બીજે સમયે થાય. એનો અર્થ જ ઇ છે કે, એને ઊપજવા દેવો જ નથી. આહા..હા...! એવો ‘મોહ હણી નાખવા યોગ્ય છે (–નષ્ટ કરવાયોગ્ય છે).’ ભાવાર્થ કહેશે...

‘પ્રવચનસાર’ ૮૫મી ગાથાનો ભાવાર્થ. ‘મોહના ત્રણ ભેદ છે – દર્શનમોહ, રાગ અને દ્વેષ.’ મોહના ત્રણ ભેદ છે. ‘પદાર્થોના યથાર્થ સ્વરૂપથી વિપરીત માન્યતા...’ જેવું જડ-ચૈતન્યનું સ્વરૂપ (છે) – દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયનું જેવું સ્વતંત્ર સ્વરૂપ છે તે રીતે ન માનવું (અને) એથી વિપરીત માન્યતા (હોવી તે મિથ્યાત્વ છે). દરેક દ્રવ્યની પર્યાય તે સમયે સ્વતંત્રપણે ષટ્કારક(ના) પરિણમનથી ઊપજે (છે) એને બીજી રીતે માનવું કે, નિમિત્ત હોય તો થાય, એ પદાર્થની પર્યાયની (માન્યતાની) વિપરીતતા છે. દરેક પદાર્થ દ્રવ્ય-ગુણે તો ધ્રુવ છે પણ પરિણમનના કાળમાં જે સમયે તેનો પર્યાય (થાય) છે તે સ્વતંત્ર પોતાના ષટ્કારકથી પરિણમે છે. એમાં કંઈ ગોટા વાળવા (કે), નિમિત્ત હોય તો થાય (તો તે વિપરીતતા છે). નિમિત્ત છે એ જુદી વસ્તુ છે પણ નિમિત્ત છે માટે (કાર્ય) થયું, એની કાંઈ થોડીક મદદ છે એ ‘પદાર્થોના યથાર્થ સ્વરૂપથી વિપરીત માન્યતા...’ છે. આ..હા...! એક વાત – એ મિથ્યાત્વનું લક્ષણ છે.

‘તથા તિર્યચો અને મનુષ્યો પ્રત્યે તન્મયપણે કરુણાભાવ...’ આવી વાત ! આટલો ફેર છે. હિન્દીમાં ‘મમતા’ કહ્યું છે. તિર્યચ અને મનુષ્યની મમતા કરીને કરુણાભાવ (થવો કે), આ મારાં છે, મારે કરવું જોઈએ. આહા..હા...! અહીં ‘તન્મયપણે’ (કહ્યું છે). તેને હું કરુણા કરી શકું છું, એની દયા પાળી શકું છું એવો જે તન્મયપણાનો ભાવ. આહા..હા...! જીવદયા મંડળી અને પાંજરાપોળવાળાને આ આકરું પડે. આ..હા...! વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે. તે પર પદાર્થ તે કાળે તે પર્યાય થવામાં સ્વતંત્ર છે એને ઠેકાણે (એમ માનવું કે) કરુણાભાવથી તન્મયપણે જાણે એનું કરી દઉં, એ દર્શનમોહ – મિથ્યાત્વના લક્ષણ છે. આ..હા...! ‘તિર્યચો ને મનુષ્યો પ્રત્યે તન્મયપણે કરુણાભાવ તે દર્શનમોહનાં ચિહ્ન છે.’ આવું આકરું પડે લોકોને ! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ તો ખુલ્લું મૂક્યું છે, દુનિયાને બેસે, ન બેસે સ્વતંત્ર છે. આ..હા...!

‘ઇષ્ટ વિષયોમાં પ્રીતિ...’ વિષયો ઇષ્ટ નથી, વિષયો તો જ્ઞેય છે પણ તેમાં અનુકૂળ

અથ મોહક્ષપણોપાયાન્તરમાલોચયતિ -

જિણસત્થાદો અટ્ટે પચ્ચવ્ખાદીહિં બુજ્જદો ણિયમા ।

ઋયદિ મોહોવચયો તમ્હા સત્થં સમધિદવ્વં ॥૮૬॥

જિનશાસ્ત્રાદર્થાન્ પ્રત્યક્ષાદિભિર્બુદ્ધ્યમાનસ્ય નિયમાત્ ।

ક્ષીયતે મોહોપચયઃ તસ્માત્ શાસ્ત્રં સમધ્યેતવ્યમ્ ॥૮૬॥

યત્કિલ દ્રવ્યગુણપર્યાયસ્વભાવેનાર્હતો જ્ઞાનાદાત્મનસ્તથાજ્ઞાન મોહક્ષપણોપાયત્વેન પ્રાક્ પ્રતિપન્નં, તત્ ખલૂપાયાન્તરમિદમપેક્ષતે । ઇદં હિ વિહિતપ્રથમભૂમિકાસંક્રમણસ્ય સર્વજ્ઞોપજ્ઞતયા સર્વતોઽપ્યબાધિતં શાબ્દં પ્રમાણમાક્રમ્ય ક્રીડતસ્તત્સંસ્કારસ્ફુટીકૃતવિશિષ્ટસંવેદનશક્તિસંપદઃ સહૃદયહૃદયાનંદોદ્ભેદદાયિના પ્રત્યક્ષેણાન્યેન વા તદવિરોધિના પ્રમાણજાતેન તત્ત્વતઃ સમસ્તમપિ વસ્તુજાતં પરિચ્છિન્દતઃ ક્ષીયત એવાતત્ત્વાભિનિવેશસંસ્કારકારી મોહોપચયઃ । અતો હિ મોહક્ષપણે પરમં શબ્દબ્રહ્મોપાસનં ભાવજ્ઞાનાવષ્ટમ્બદૃઢીકૃતપરિણામેન સમ્યગધીયમાનમુપાયાન્તરમ્ ॥૮૬॥

અથ દ્રવ્યગુણપર્યાયપરિજ્ઞાનાભાવે મોહો ભવતીતિ યદુક્તં પૂર્વં તદર્થમાગમાભ્યાસં કારયતિ । અથવા દ્રવ્યગુણપર્યાયત્વૈરર્હત્પરિજ્ઞાનાદાત્મપરિજ્ઞાનં ભવતીતિ યદુક્તં તદાત્મપરિજ્ઞાનમિદમાગમાભ્યાસમપેક્ષત ઇતિ પાતનિકાદ્વયં મનસિ ધૃત્વા સૂત્રમિદં પ્રતિપાદયતિ - જિણસત્થાદો અટ્ટે પચ્ચવ્ખાદીહિં બુજ્જદો ણિયમા જિનશાસ્ત્રાત્સકાશાચ્છુદ્ધાત્માદિપદાર્થાન્ પ્રત્યક્ષાદિપ્રમાણૈર્બુદ્ધ્યમાનસ્ય જાનતો જીવસ્ય નિયમાન્નિશ્ચયાત્ । કિં ફલં ભવતિ । ઋયદિ મોહોવચયો દુરભિનિવેશસંસ્કારકારી મોહોપચયઃ ક્ષીયતે પ્રલીયતે ક્ષયં યાતિ । તમ્હા સત્થં સમધિદવ્વં તસ્માચ્છાસ્ત્રં સમ્યગધ્યેતવ્યં પઠનીયમિતિ । તદ્યથા - વીતરાગસર્વજ્ઞપ્રણીતશાસ્ત્રાત્

માનીને ઇષ્ટ છે એમ માનીને તેમાં રાગ કરવો 'તે રાગનું ચિહ્ન છે...' આહા..હા...! 'અને અનિષ્ટ વિષયોમાં અપ્રીતિ...' પોતાને અણગમતા (પદાર્થમાં) દ્વેષ કરવો. અણગમતી ચીજ કોઈ નથી, ચીજ તો જ્ઞેય છે પણ પોતાને ઠીક ન લાગે એટલે તેના પ્રત્યે જરી અણગમો ઊભો થવો 'તે દ્વેષનું ચિહ્ન છે.' આ..હા..હા...!

'આ ચિહ્નોથી...' (એટલે) આ લક્ષણથી, આ અંધાણથી 'ત્રણે પ્રકારના મોહને...' ઓળખવો જોઈએ. 'ઓળખીને મુમુક્ષુએ...' (મુમુક્ષુએ એટલે) આત્માનો પૂર્ણ લાભ-આનંદના પૂર્ણ લાભના અભિલાષીએ. આહા..હા...! 'મુમુક્ષુએ તેનો તત્કાળ નાશ કરવો યોગ્ય છે.' એમ (ટીકામાં) આવ્યું

‘एगो मे सस्सदो अप्पा’ इत्यादि परमात्मोपदेशकश्रुतज्ञानेन तावदात्मानं जानीते कश्चिद्भव्यः, तदनन्तरं विशिष्टाभ्यासवशेन परमसमाधिकाले रागादिविकल्परहितमानसप्रत्यक्षेण च तमेवात्मानं परिच्छिनत्ति, तथैवानुमानेन वा। तथा हि - अत्रैव देहे निश्चयनयेन शुद्धबुद्धैकस्वभावः परमात्मास्ति। कस्माद्धेतोः निर्विकारस्वसंवेदनप्रत्यक्षत्वात् सुखादिवत् इति, तथैवान्येऽपि पदार्था यथासंभवमागमाभ्यास-बलोत्पन्नप्रत्यक्षणानुमानेन वा ज्ञायन्ते। ततो मोक्षार्थिना भव्येनागमाभ्यासः कर्तव्य इति तात्पर्यम् । ॥८६॥

હવે મોહક્ષય કરવાનો ઉપાયાન્તર (—અન્ય ઉપાય) વિચારે છે :-

શાસ્ત્રો વડે પ્રત્યક્ષઆદિથી જાણતો જે અર્થને,
તસુ મોહ પામે નાશ નિશ્ચય; શાસ્ત્ર સમધ્યયનીય છે. ૮૬.

અન્વયાર્થ :- [જિનશાસ્ત્રાત] જિનશાસ્ત્ર દ્વારા [પ્રત્યક્ષાદિભિઃ] પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી [અર્થાન] પદાર્થોને [બુધ્યમાનસ્યા] જાણનારને [નિયમ્નાત] નિયમથી [મોહોપચયઃ] મોહોપચય [ક્ષીયતે] ક્ષય પામે છે. [તસ્માત] તેથી [શાસ્ત્રં] શાસ્ત્ર [સમધ્યેતવ્યમ] સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસવાયોગ્ય છે.

હતું ને ? ‘એકદમ ઊપજતાં (વેંત) એની વ્યાખ્યા કરી. ‘એકદમ ઊપજતાં વેંત જ ત્રણે પ્રકારનો (મોહ હણી નાખવા યોગ્ય છે).’ એનો અર્થ કર્યો કે, ‘તેનો તત્કાળ નાશ કરવો યોગ્ય છે.’ એટલે કે તેને ઓળખીને તેના તરફનું વલણ છોડી દઈને સ્વભાવનું વલણ કરવું. તત્કાળ સ્વભાવ તરફ વળવું. એથી ઉત્પન્ન થાય નહિ એને નાશ કર્યો એમ કહેવાય. એ ૮૫ (ગાથા પૂરી થઈ). (હવે) ૮૬ (ગાથા).

‘હવે મોહક્ષય કરવાનો ઉપાયાન્તર...’ એક તો ઉપાય કહ્યો. ૮૦, ૮૧, ૮૨ (ગાથામાં ઉપાય કહ્યો). અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને જાણવા, જાણીને પોતાનાં દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને જાણવા અને જાણીને પર્યાય-ગુણને દ્રવ્યમાં અભેદ કરવા—ભેળવવા. એ એક મોહના નાશનો ઉપાય કહ્યો હતો. પણ બીજો ઉપાય સાથે કહે છે. ‘હવે મોહક્ષય કરવાનો ઉપાયાન્તર (—અન્ય ઉપાય) વિચારે છે :-’ ‘વિચારે છે’ (એમ કહ્યું) એ તો આચાર્યે પોતે શૈલી (કરીને વાત કરી છે). (બાકી) એમને કંઈ વિચારવાનું નથી પણ જગતને સમજાવવા કહે છે કે, જુઓ ! આપણે વિચારીએ. આહા..હા...! ૮૬ (ગાથા) :-

ટીકા :- દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયસ્વભાવે અહંતના જ્ઞાન દ્વારા આત્માનું તે પ્રકારનું જ્ઞાન મોહક્ષયના ઉપાય તરીકે જે પ્રથમ (૮૦મી ગાથામાં) પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું હતું, તે ખરેખર આ (નીચે કહેલા) ઉપાયાન્તરની અપેક્ષા રાખે છે. (તે ઉપાયાન્તર શો છે તે કહેવામાં આવે છે :

જેણે પ્રથમ ભૂમિકામાં ગમન કર્યું છે એવા જીવને, જે સર્વજોપજ્ઞ હોવાથી સર્વ પ્રકારે અબાધિત છે એવા શબ્દ પ્રમાણને (—દ્રવ્યશ્રુતપ્રમાણને) પ્રાપ્ત કરીને કીડા કરતાં, તેના સંસ્કારથી વિશિષ્ટ સંવેદનશક્તિરૂપ સંપદા પ્રગટ કરતાં, સહૃદય જનોના હૃદયને આનંદના ઉદ્ભેદ દેનારા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વડે અથવા તેનાથી અવિરુદ્ધ અન્ય પ્રમાણસમૂહ વડે તત્વતઃ સમસ્ત વસ્તુમાત્રને જાણતાં અતત્ત્વઅભિનિવેશના સંસ્કાર કરનારો મોહોપચય ક્ષય પામે જ છે. માટે મોહનો ક્ષય કરવામાં, પરમ શબ્દબ્રહ્મની ઉપાસનાનો ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ કરવો તે ઉપાયાન્તર છે. (જે પરિણામ ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢીકૃત હોય એવા પરિણામથી દ્રવ્યશ્રુતનો અભ્યાસ કરવો તે મોહક્ષય કરવામાં ઉપાયાન્તર છે.) ૮૬.

જિણસત્થાદો અટ્ટે પચ્ચક્ખાદીહિં બુજ્જદો ણિયમા ।
 સ્વીયદિ મોહોવચયો તમ્હા સત્થં સમધિદવ્વં ॥૮૬॥

નીચે હરિગીત :-

શાસ્ત્રો વડે પ્રત્યક્ષઆદિથી જાણતો જે અર્થને,
 તસુ મોહ પામે નાશ નિશ્ચય; શાસ્ત્ર સમધ્યયનીય છે. ૮૬.

‘શાસ્ત્રો વડે પ્રત્યક્ષઆદિથી’ આટલું જોર છે ! ‘પ્રત્યક્ષ’ એટલે કે સ્વનું લક્ષ (કરીને) — આદર કરીને. આ..હા..હા...! ‘શાસ્ત્રો વડે પ્રત્યક્ષઆદિથી’ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ બન્ને. ‘જાણતો જે અર્થને’ (એટલે) પદાર્થને. ‘તસુ મોહ પામે નાશ નિશ્ચય; શાસ્ત્ર સમધ્યયનીય છે.’ પોતાના ભાવના લક્ષે, ભાવના અવલંબને, ભાવશ્રુતજ્ઞાનના અવલંબને દ્રવ્યશ્રુતનો અભ્યાસ કરવા જેવો છે એમ કહે છે. (બીજે ઠેકાણે શાસ્ત્રમાં રમતી બુદ્ધિને) વ્યભિચારી કહ્યું હતું નહિ ? ત્યાં

એ બીજી રીત છે. સ્વના લક્ષ વિના એકલી શાસ્ત્રબુદ્ધિ (છે) એ બુદ્ધિ વ્યભિચારીણી કીધી. (કેમકે) પરદ્રવ્યમાં લક્ષ જાય છે ને ? અહીંયાં તો સ્વના લક્ષે, સ્વના અવલંબને (એમ) આગળ કહેશે. આ..હા...! (ટીકામાં કહેશે) ‘શબ્દબ્રહ્મની ઉપાસનાનો ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે’ (ટીકામાં) પાછળ છે. છે ? ‘શબ્દબ્રહ્મની ઉપાસનાનો...’ (એટલે કે) ભગવાનની વાણી પણ હોવી જોઈએ. એ તો પહેલો નિર્ણય કરવો જોઈએ કે, સર્વજ્ઞની વાણી છે કે નહિ ? આ..હા...! અને તે પણ ‘ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ કરવો તે ઉપાયાન્તર છે.’ જોયું ? આ ટીકા છે. ભાવના અવલંબન વિના એકલા દ્રવ્યશ્રુતમાં બુદ્ધિ જાય એ શુભ રાગ છે, એ વ્યભિચાર છે એમ કીધું છે. આહા..હા...! ૮૬ની ટીકા.

‘દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયસ્વભાવે અર્હતના જ્ઞાન દ્વારા આત્માનું તે પ્રકારનું જ્ઞાન મોહક્ષયના ઉપાય તરીકે...’ પહેલાં વર્ણવ્યા છે, એમ કહે છે. આ તો ઉપાયાન્તર (એટલે) બીજો ઉપાય બતાવવો છે. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય ત્રણેના નામ પણ હજી તો કેટલાકને ન આવડતા હોય ! સામાયિક, પૌષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ (કર્યા) કરે. એક વાર ‘ઈન્દોર’માં ક્યાંક શિબિરમાં આવ્યું હતું કે, ‘દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયના નામ પણ ન આવડતા હોય.’ (આ) દિગંબર ! શિક્ષણ શિબિરમાં આવ્યું હતું. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય... આ..હા..હા...! (અર્થાત્) ત્રિકાળી રહેનારું તત્ત્વ તે દ્રવ્ય, ત્રિકાળી રહેનારો એનો ગુણ તે ભાવ (એટલે) ગુણ. ત્રિકાળી રહેનારી વસ્તુ તે દ્રવ્ય અને ત્રિકાળી અને ત્રિકાળી રહેનારો ભાવ તે તેનો ગુણ... આહા..હા...! અને સમય-સમયની અવસ્થાનું પલટવું, બદલવું (થાય) એ પર્યાય (છે). આહા..હા...! એવા ‘દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયસ્વભાવે અર્હતના જ્ઞાન દ્વારા આત્માનું તે પ્રકારનું જ્ઞાન મોહક્ષયના ઉપાય તરીકે જે પ્રથમ (૮૦મી ગાથામાં) પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું હતું...’ ૮૦ મી ગાથા ‘જો જાણદિ અરહંતં’ એમાં ઇ આવી ગયું છે.

‘તે ખરેખર આ (નીચે કહેલા) ઉપાયાન્તરની અપેક્ષા રાખે છે.’ અરહિંતના દ્રવ્ય, ગુણ જાણવામાં પણ શાસ્ત્રનું અધ્યયન, ભાવશ્રુતના અવલંબને (થાય એવી) અપેક્ષા રાખે છે. સર્વજ્ઞની પરમાત્માની વાણીમાં શું આવ્યું ? પહેલાં સર્વજ્ઞની દિવ્યધ્વનિ (અનુસાર) ભગવાનની વાણીના શાસ્ત્રો ક્યા છે એ નિર્ણય કરવો જોઈએ. આહા..હા...! ‘ઉપાયાન્તરની અપેક્ષા રાખે છે.’ એ અરહિંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય જાણ્યા એમ જાણીને પોતાના (દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય) જાણ્યા અને પોતાનો અભેદ અનુભવ કર્યો પણ એમાં બીજા ઉપાયાન્તરની અપેક્ષા રાખે છે. ભાવજ્ઞાનને લક્ષે દ્રવ્ય શાસ્ત્રનો પણ અભ્યાસ કરવો. આહા..હા...! ‘તે ખરેખર આ (નીચે કહેલા) ઉપાયાન્તરની...’ એટલે અનેરા ઉપાયની – એ સિવાય બીજા ઉપાયની ‘અપેક્ષા રાખે છે. (તે ઉપાયાન્તર શો છે તે કહેવામાં આવે છે :)’ આહા..હા...!

‘જેણે પ્રથમ ભૂમિકામાં ગમન કર્યું છે...’ કહે છે કે, હજી જાણવાની શરૂઆત કરી છે

‘એવા જીવને...’ આહા..હા...! ‘જે સર્વજ્ઞોપજ્ઞ હોવાથી...’ (સર્વજ્ઞોપજ્ઞ એટલે) ‘સર્વજ્ઞે સ્વયં જાણેલું (અને કહેલું)’ હોવાથી. આ..હા..હા...! અત્યારે તો આ છવ્વસ્થ ‘કુંદકુંદાર્ય’ અને ‘અમૃતચંદ્રાર્ય’ના લખાણ છે પણ સર્વજ્ઞે કહેલું (છે) એ છે. આ..હા...!

શ્વેતાંબરમાં તો સર્વજ્ઞે કહેલાં શાસ્ત્ર છે જ નહિ. આ..હા...! આકરી વાતું છે ! ત્યાં તો એ બધા શાસ્ત્રો કલ્પિત દૃષ્ટિથી બનાવ્યા છે, એ સર્વજ્ઞે (કહેલાં) શાસ્ત્ર છે જ નહિ. આહા..હા...! આ તો ‘કુંદકુંદાર્ય’ સીધા ભગવાન પાસે ગયા હતા. એના પહેલાંના પણ બધા (શાસ્ત્રો) સર્વજ્ઞોએ કહેલું તે જ પ્રમાણે કહેતાં. આ તો ભગવાન પાસે ગયા હતા. આઠ ‘દી ભગવાનની વાણી સીધી સાંભળી. કંઈક સમાધાન માટે શ્રુતકેવળીઓની પાસે સમાધાન કર્યાં. આ..હા..હા...! એ સાક્ષાત્ સર્વજ્ઞની વાણી આમાં છે. ‘સમયસાર’, ‘પ્રવચનસાર’, ‘નિયમસાર’, ‘અષ્ટપાહુડ’, ‘ગોમ્મટસાર’ આદિ લ્યો. આહા..હા...! સર્વજ્ઞના કેડાયતો ! સંતોની વાણી છે એ કેવળીની જ વાણી છે. આહા..હા...! આકરું કામ બહુ ! શ્વેતાંબર, સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયનો મોટો ભાગ (અત્યારે છે) હવે એને એમ કહેવું કે, આ સર્વજ્ઞના કહેલાં શાસ્ત્રો નથી ! આ શાસ્ત્રમાં તો એમ લખ્યું છે કે, એક વસ્ત્રનો ટુકડો રાખીને પણ મુનિપણું માને, મનાવે અને માનનાર એવું જાણે તો મિથ્યાત્વ થાય અને નિગોદમાં જાય. અને એ (શ્વેતાંબર) શાસ્ત્રમાં તો (એમ કહે કે) કપડાના ઢગલાં (પહેરી) રાખે તોપણ મુનિપણું થાય અને મોક્ષ(માં) જાય. આવો મોટો ફેર છે. (આવું) એક બોલ માટે નથી, એવા તો કેટલાય બોલમાં આખો ફેર છે. આહા..હા...!

પહેલું તો આ નક્કી કરવું જોઈએ (કે), સર્વજ્ઞે કહેલાં, સર્વજ્ઞે જાણીને કહેલાં (શાસ્ત્ર) હોવાથી ‘સર્વ પ્રકારે અબાધિત છે...’ આહા..હા...! ઝીણી વાતું, ભાઈ ! આકરી પડે. આહા..હા...! ...‘સર્વજ્ઞોપજ્ઞ હોવાથી સર્વ પ્રકારે અબાધિત...’ (અબાધિત એટલે) ક્યાંય બાધા ન આવે, વિઘ્ન ન આવે, વિપરીતતા ન આવે એવી વીતરાગની વાણી (હોય છે). ‘એવા શાબ્દ પ્રમાણને...’ (એ) છે તો વાણી, (એમ) કહે છે. ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ ! આહા..હા...! ‘એવા શાબ્દ...’ ‘શાબ્દ’ શબ્દ છે. શાબ્દ બહુવચન (છે). ‘શાબ્દ પ્રમાણ...’ શાબ્દ એટલે શું ? (શ્રોતા :- શબ્દનું). શબ્દનું ! ‘શાબ્દ’ શબ્દ છે. શબ્દનું પ્રમાણ ! ઠીક ! ‘(દ્રવ્યશ્રુતપ્રમાણને)...’ આ..હા...! પહેલી તો હજી વીતરાગની વાણી કોણ છે એનો નિર્ણય કરવો પછી તેનો અભ્યાસ કરવો. આ..હા...!

‘શાબ્દ પ્રમાણને (—દ્રવ્યશ્રુતપ્રમાણને)...’ શ્રુતના બે ભેદ છે ને ? દ્રવ્યશ્રુત અને ભાવશ્રુત. પ્રમાણના પણ બે ભેદ છે ને ? પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ અને પરોક્ષ (પ્રમાણ). એટલે આમાં નાખ્યું છે — પ્રત્યક્ષ આદિ. ‘એવા શાબ્દ પ્રમાણને (—દ્રવ્યશ્રુતપ્રમાણને) પ્રાપ્ત કરીને...’ આ..હા..હા...! સર્વજ્ઞ પરમાત્મા વીતરાગના શ્રીમુખે નીકળેલી દિવ્યધ્વનિ — શબ્દ પ્રમાણ... આ..હા..હા...!

તેને પ્રાપ્ત કરીને. તે શાસ્ત્રો સર્વજ્ઞના છે એને પ્રાપ્ત કરીને. આવી આટલી તો પહેલી શરત છે ! આહા..હા...! આકરું લાગે, ભાઈ ! પણ શું થાય ? બાપુ !

જેમાં એક પણ તત્ત્વની ભૂલ હોય એ શાસ્ત્ર કેમ કહેવાય ? આહા..હા...! શાસ્ત્ર તો એને કહીએ... આ..હા...! જેમાં – સર્વજ્ઞની વાણીમાં ક્યાંય એકપણ ભૂલ જ ન હોય. આહા..હા...! પરાણે બેસાડેલી વાત હોય એ વાત કંઈ સર્વજ્ઞની નથી. શ્વેતાંબરના ‘દસવૈકાલિક’ (ગ્રંથમાં) એવું આવે છે (કે) ‘અનંત જ્ઞાન પામ્યો હોય છતાં ગુરુનો વિનય ન મૂકે.’ એ વાણી ભગવાનની છે ? નવમું અધ્યયન-વિનય અધ્યયન છે (એમાં આવે છે). ‘દસવૈકાલિક’ આખું મોઢે-કંઠસ્થ હતું ને ! આહા..હા...! અનંત જ્ઞાન પામ્યો હોય, કેવળ(જ્ઞાન) થયું હોય તોપણ ગુરુનો વિનય ન મૂકે ! એટલે કેવળીને પણ હજી ગુરુનો વિનય છે. સાતમા ગુણસ્થાન પછી વિકલ્પ જ ન હોય. આ..હા..હા...! લોકોને જરી આકરું પડે છે. પોતાનો પક્ષ બાંધ્યો હોય એમાં બીજી વાત આવે એ આકરી પડે.

અહીં તો ‘સર્વજ્ઞોપજ્ઞ...’ સર્વજ્ઞે જાણીને સર્વજ્ઞે કહેલું, આવો પહેલો નિર્ણય (હોવો જોઈએ). આહા..હા...! (સર્વજ્ઞોપજ્ઞ હોવાથી) ‘સર્વ પ્રકારે અબાધિત છે.’ એને લઈને બધા પ્રકારે વિઘ્ન વિનાનું (છે). એવા શબ્દ પ્રમાણને પામીને. આ..હા..હા...! એવા સર્વજ્ઞની વાણીને પામીને. આહા..હા...! એ પણ કોઈ પૂર્વના પુણ્યના ભાગ્ય હોય ત્યારે (તો) એને હજી સર્વજ્ઞની વાણી પ્રાપ્ત થાય. આહા..હા...! ‘પ્રાપ્ત કરીને કીડા કરતાં...’ આ હવે વધારે (કહે છે). વાણી સાંભળે અને એમાં યથાર્થ તત્ત્વની અંદર રમતું કરે – કીડા કરે. (અર્થાત્) આ યથાર્થ (વાત) છે. આ સ્વભાવ સન્મુખની વાત છે, વિભાવથી વિમુખ (થવાની) વાત છે, નિમિત્તથી ઉપેક્ષા કરવાની વાત છે, સ્વની અપેક્ષા કરવાની વાત છે. આ..હા..હા...! કારણ કે વીતરાગની વાણી ચાર અનુયોગ છે. ચારેય અનુયોગમાં વીતરાગતા ઉત્પન્ન થાય તે કથન છે. જેમાં કંઈ પણ રાગ ઉત્પન્ન થાય અને લાભ થાય (એમ કહે) એ કથન વીતરાગનું કથન નહિ. આહા..હા...!

શ્રોતા :- મુનિને આહારદાન આપે એટલે સમ્યગ્દર્શન થાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આહારદાન આપે તો શુભભાવ થાય, સમ્યગ્દર્શન (ન થાય). એ કહ્યું ને ! એ વાત નહોતી થઈ ? ભગવાનને રોગ થયો (એટલે એક મુનિ) બહાર બહુ રોયા. ભગવાને કહ્યું કે, ‘મુનિને બોલાવો, કેમ રોવે છે ? મારા માટે આહાર લઈ આવો ! મારા માટે કર્યો છે એ લેશો નહિ, એના ઘોડા માટે કર્યો છે એ લેજો.’ એ આહાર આપ્યો તો પરિત સંસાર કર્યો. એ વીતરાગની વાણી જ નથી. ‘વિપાક’ના દસેય અધ્યયનમાં ઇ (વાત) છે કે, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, મુનિને આહાર આપે છે અને સંસાર પરિત કરે છે. એ વીતરાગની વાણી જ નથી. શું થાય, બાપુ ? આહા..હા...! મોટો ભાગ એ અને મોટા ભાગમાં અહીંયાં

જન્મેલા આવ્યા છે. સ્થાનકવાસી અને શ્વેતાંબર ! બાપુ ! માર્ગ તો આવો છે, ભાઈ ! આહા..હા...! કેમકે સર્વજ્ઞની વાણીમાં દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય જેવા છે તે રીતે તેનું કથન હશે. આહા..હા...! બીજામાં એવું કથન આવે નહિ. આ..હા...! અન્ય મતમાં તો એ છે જ નહિ પણ જૈન સંપ્રદાયમાં પણ સર્વજ્ઞની વાણી જે દિવ્યધ્વનિ (છે) એ દિગંબર શાસ્ત્રો(માં) (છે) તે દિવ્યધ્વનિનો સાર છે, તેને પામીને એમ કહે છે. આહા..હા...!

‘ક્રીડા કરતાં...’ તેમાં પ્રેમથી રમતું—રમત (કરતાં). પ્રેમથી રસ લેતા (એટલે કે) શાસ્ત્ર શું કહે છે ? એનો ભાવ શું છે ? એમ પ્રાપ્ત કરીને રસ લેતાં. એમને એમ પ્રાપ્ત કરીને સાંભળવું છે અને સાંભળીએ છીએ એમ નહિ. આહા..હા...! ‘ક્રીડા કરતાં, તેના સંસ્કારથી...’ આ..હા..હા...! એના ‘સંસ્કારથી વિશિષ્ટ (ખાસ) સંવેદનશક્તિરૂપ સંપદા પ્રગટ કરતાં,...’ આ..હા..હા...! લ્યો ! સંવેદન એટલે જ્ઞાન. જ્ઞાન શક્તિ(રૂપ) સંપદા પ્રગટ કરતાં તેને સાચું જ્ઞાન પ્રગટ થાય. આ..હા..હા...! (૮૦મી ગાથામાં) અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને જાણવાની એકલી વાત કરી હતી અને આ તો સર્વજ્ઞની વાણીમાં બધા દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયની વાસ્તવિકતા શું છે ? એ વાત (જાણવી). ઉપાયાન્તરમાં આ નાખ્યું. આહા..હા...!

‘તેના સંસ્કારથી...’ એટલે કે ભગવાનની વાણી સાંભળીને પછી અંદર જે રસ આવે. આ..હા..હા...! ખાસ ‘સંવેદનશક્તિરૂપ સંપદા પ્રગટ કરતાં,...’ ખાસ જ્ઞાન—સમ્યક્જ્ઞાન. આ..હા...! એવી સંપદા—સમ્યક્જ્ઞાનની સંપદા. આ સંપદા ! ભગવાનની વાણીમાં કહેલું તેવું સાચું — સત્ય જ્ઞાન પ્રેમથી થાય, રસથી થાય... આ..હા..હા...! તેને સાચી સંપદા કહે છે. એ જ્ઞાન સાચી સંપદા છે. આ બહારની બધી ધૂડ છે એ બધી આપદા છે. આ..હા..હા...! જ્ઞાન-લક્ષ્મી મળી એમ કહે છે ! ભગવાનની વાણી સાંભળીને રસ લીધો, એમાં એને સમ્યક્જ્ઞાન પ્રગટ્યું એ એને લક્ષ્મી પ્રગટી (એમ) કહે છે ! આહા..હા...! સંપદા પ્રગટી !! આહા..હા...! ભલે બહારમાં ગરીબ હોય... આ..હા...! પણ એને સ્વસંવેદન—સંવેદનશક્તિરૂપ જ્ઞાન(લક્ષ્મી પ્રગટી છે).

બે પ્રકાર નાખ્યા (છે). ‘તેના સંસ્કારથી વિશિષ્ટ (ખાસ) સંવેદનશક્તિરૂપ સંપદા...’ છે ? ‘વિશિષ્ટ સંવેદનશક્તિ...’ (અર્થાત્) ખાસ સ્વને જાણવાની પર્યાય જે યથાર્થ જ્ઞાનવેદન, એવા જ્ઞાનની સંપદા પ્રગટ કરતાં. આ..હા..હા...! ‘સહૃદય જનોના હૃદયને આનંદના ઉદ્ભેદ દેનારા...’ આ..હા..હા...! ભારે નાખ્યું ! સહૃદયનો (નીચે) અર્થ કર્યો (છે) = ‘ભાવુક; સામાના ભાવોને કે લાગણીને સમજી શકનાર;’ આહા..હા...! એક વાત. સામાના ભાવોને (એટલે કે) કઈ અપેક્ષાથી બોલે છે, કહે છે — એ (રીતે) સામાના ભાવોને (સમજી શકનાર). આહા..હા...! લાગણીને સમજી શકનાર. એક વાત. (બીજી વાત) ‘શાસ્ત્રમાં જે વખતે જે ભાવનો પ્રસંગ હોય;...’

આહા..હા...! (એટલે કે) ઉત્સર્ગ અને અપવાદની વ્યાખ્યા આવે, એકવાર એકલો આત્માનો જ આશ્રય કરવો એમ આવે. આહા..હા...! તે વખતે તે કઈ રીતે કઈ અપેક્ષાથી છે તેને... આહા..હા...! 'જે વખતે જે ભાવનો પ્રસંગ હોય તે ભાવને હૃદયમાં ગ્રહનાર;...' અને સહૃદયજન કહેવામાં આવે છે. હૃદયવાળા... એ હૃદયવાળા જન છે. એક તો સામાના હૃદયને જાણે અને ભગવાનના કહેલા જે વખતે (જે ભાવ હોય તે) ક્યો ભાવ છે તેના ભાવને જાણે. આહા..હા...!

'સહૃદય જનોના હૃદયને આનંદના ઉદ્ભેદ દેનારા...' આહા..હા...! જ્યાં આનંદની સ્ફુરણા પ્રગટ થાય, આનંદના ફણગા ફૂટે, આનંદના ઝરા વહે, આનંદના ફુવારા બહાર આવે. આ..હા..હા...! એકલું જ્ઞાન નહિ એમ કહે છે. આહા..હા...! છે ? ગાથા બહુ સારી છે. આ ઉપાયાન્તરની વાત કરે છે. એક ઉપાય અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને જાણવાની વાત તો કરી અને એક આ પણ ઉપાય છે. સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ ! એમના કહેલાં શબ્દબ્રહ્મ - શબ્દપ્રમાણને પ્રાપ્ત કરીને, તેમાં રસ લઈને... આહા..હા...! તેના સંસ્કારથી ખાસ સંવેદનશક્તિ(રૂપ) સંપદા-જ્ઞાનની શક્તિ એવી સંપદા પ્રગટ કરતાં... આ..હા..હા...! અને હૃદયને આનંદનો ઉદ્ભેદ દેનારા... આ..હા..હા...! આનંદનું સ્ફુરણ - અતીન્દ્રિય આનંદનું સ્ફુરણ, અતીન્દ્રિય આનંદની પ્રગટતા, અતીન્દ્રિય આનંદના ફણગા, અતીન્દ્રિય આનંદના ઝરા, અતીન્દ્રિય આનંદના ફુવારા ! આટલાં અર્થ કર્યા છે ! 'ઉદ્ભેદ'ના એટલા અર્થ કર્યા. આહા..હા...!

ભગવાનની વાણીને પ્રાપ્ત કરીને, તેનો રસ લેતા જે ખાસ જ્ઞાન પ્રગટ થાય... આહા..હા...! એ જ્ઞાન સાથે આનંદના ઝરણાં આવે, આનંદ સ્ફુરે. આ..હા..હા..હા...! એકલું જ્ઞાન એમ નહિ. જ્ઞાન એને કહીએ કે, ભગવાનની વાણી રસથી સાંભળીને જેને પોતાથી ખાસ સમ્યક્જ્ઞાન થયું છે, તે જ્ઞાનમાં આનંદની સ્ફુરણા આવે છે. આ..હા..હા...! જુઓ ! આ ટીકા ! વાસ્તવિક તત્ત્વની પ્રસિદ્ધિ ! દિગંબર સંતો પ્રસિદ્ધિ કરે છે. આ..હા...! એવી વાત બીજે ક્યાંય નથી. આહા..હા...! એક તો સર્વજ્ઞની વાણીને સિદ્ધ કરી અને તે પાછી તને પ્રાપ્ત થાય, ભલે દુનિયામાં તો છે પણ તને પ્રાપ્ત થાય - બે (વાત) અને તેમાં તને રસ આવે. આહા..હા...! ત્રણ - અને રસ આવતાં સંસ્કારથી અંદર ખાસ જ્ઞાન પ્રગટ થાય, સ્વનું સમ્યક્જ્ઞાન પ્રગટ થાય. આ..હા..હા...! બહુ સરસ વાત છે ! સ+રસ છે = રસવાળી છે. આનંદના રસવાળી છે, એને જ્ઞાન કહીએ, કહે છે. આ..હા..હા..હા...! કેટલી ગંભીરતા !

'હૃદયને આનંદના ઉદ્ભેદ દેનારા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વડે...' આ..હા..હા...! એટલે કે સીધું પ્રત્યક્ષ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનથી જ્ઞાન કર્યું અને આનંદ આવ્યો - એવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વડે. આ..હા..હા..હા...! કેમકે ભગવાનની વાણીમાં પણ એ આવ્યું હતું કે, સ્વ-સ્વરૂપ છે તેનું પ્રત્યક્ષ વેદન કર ! સ્વ-સ્વરૂપ છે તેનું પ્રત્યક્ષજ્ઞાન અને જ્ઞાન સાથે આનંદનું વેદન (કર) ! આ..હા..હા...!

એવા 'પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વડે...' આહા..હા...!

'અથવા તેનાથી અવિરુદ્ધ...' (અર્થાત્) પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિરુદ્ધ નહિ એવું. 'અન્ય પ્રમાણસમૂહ વડે...' ભલે બીજા અનુમાન પ્રમાણ આદિ છે પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે તેનાથી વિરુદ્ધ ન હોય તેવું. આહા..હા...! જે મતિ અને શ્રુત (જ્ઞાનથી) સીધો ભગવાન જણાય એવું જે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, એનાથી વિરુદ્ધ નહિ એવા અનુમાન પ્રમાણ આદિથી પણ. આહા..હા...! 'તત્વતઃ...' (એટલે) યથાર્થ સ્વરૂપે 'સમસ્ત વસ્તુમાત્રને જાણતાં...' ભાષા દેખો ! પહેલાંમાં અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય ત્રણ લીધા હતા. આ..હા..હા...! આમાં 'સમસ્ત વસ્તુમાત્રને જાણતાં...' (એમ લીધું છે). આહા..હા...! ભલે પ્રત્યક્ષ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન છે, છતાં તે જ્ઞાનમાં 'સમસ્ત વસ્તુમાત્રને જાણતાં...' આ..હા..હા...! 'અતત્વઅભિનિવેશના સંસ્કાર કરનારો મોહોપચય ક્ષય પામે જ છે.' આહા..હા...!

સમસ્ત વસ્તુને ભગવાને જે રીતે (કહી) છે તે રીતે સાંભળી, રસ લઈ અને અંદર જ્ઞાનની સંપદા પ્રત્યક્ષ પ્રગટ કરી તેના આનંદના વેદન સહિત... આ..હા..હા..હા...! એવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિરુદ્ધ નહિ એવા અનુમાન આદિ પ્રમાણથી પણ જાણે. આહા..હા...! ઝીણું બહુ આવ્યું આમાં ! યાદ કેટલું રાખે આમાં ? એક ગાથામાં (કેટલું ભરી દીધું છે) ! આહા..હા...!

આ તો 'પ્રવચનસાર' છે ! આ 'પ્રવચનસાર' છે ને ? 'પ્ર' એટલે દિવ્યધ્વનિનો, 'વચન' એટલે સાર. આ દિવ્યધ્વનિનો સાર છે ! સાક્ષાત્ ત્રણલોકના નાથ મહાવિદેહમાં પ્રભુ બિરાજે છે. એની વાણી સાક્ષાત્ સાંભળી, રસ લઈ સંવેદનજ્ઞાન પોતાથી પ્રગટ કર્યું છે અને તેવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિરુદ્ધ નહિ એવા અનુમાન આદિ પ્રમાણથી પણ - પરોક્ષ પ્રમાણથી પણ... આહા..હા...! 'સમસ્ત વસ્તુમાત્રને જાણતાં...' અહીં વજન છે. (પહેલાં) ફક્ત ત્રણની (-અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયની વાત) હતી. છે ને ? 'સમસ્ત વસ્તુમાત્રને જાણતાં...' આહા..હા...! કોઈ એમાં બાકી ન રહ્યું. ચાર પૈસે શેર તો મણના અઢી - એ કૂંચીમાં બધા ન્યાય આવી ગયા. સવા શેરના પાંચ પૈસા, દોઢ શેરના છ પૈસા, સાડી સાડત્રીસના સાડા તેર આના... એમ આ તત્વથી જ્યાં વસ્તુ જાણી એણે સમસ્ત વસ્તુને જાણી. આહા..હા...! આ..હા...!

'સમસ્ત વસ્તુમાત્રને જાણતાં અતત્વઅભિનિવેશ...' (અતત્વ-અભિનિવેશ એટલે) યથાર્થ વસ્તુસ્વરૂપથી વિપરીત જે અંદર આગ્રહ (-અભિપ્રાય) હતો... આહા..હા...! એના જે સંસ્કાર હતા એવો 'મોહોપચય...' (એટલે) મિથ્યાત્વનો ઢગલો. આહા..હા...! મોહ નામ મિથ્યાત્વમોહનો ઢગલો, તેનો ક્ષય પામે છે. તે 'ક્ષય પામે જ છે.' આહા..હા...! પંચમ આરાના સંતો પંચમ આરાના શ્રોતાને અહીં લગી ઊપાડીને લઈ જાય છે !! આ..હા..હા...! એમ નથી (કહ્યું) કે આ પાંચમો આરો છે માટે આમને તેમ... આહા..હા...! (એક ઠેકાણે) આવે છે ને ? શ્રાવકને

શુદ્ધોપયોગ ન હોય. એ તો મુનિને જે ઉપયોગ છે એવો એને ન હોય, એમ (કહેવું છે). પાછળ શ્રાવકનો અધિકાર આવે છે ને ? (એમાં આવે છે કે) શુદ્ધોપયોગ ન હોય. ત્યાં (અજ્ઞાની) લોકો એમ કહે કે, શ્રાવકને શુદ્ધોપયોગ હોય જ નહિ. અહીં તો કહે છે કે, પહેલી વસ્તુ (આ છે કે), તને જે અતત્ત્વના સંસ્કાર હતા (તે) જઈને વાસ્તવિક તત્ત્વના સંસ્કારનો ઉપયોગ શુદ્ધ થાય છે. આ..હા...! સ્વસંવેદનમાં પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન શુદ્ધ થાય છે. આહા..હા...! પંચમ આરાના પ્રાણીને પણ અતત્ત્વના સંસ્કાર હતા, એમ કીધું ને ? આહા..હા...! પંચમ આરાના પ્રાણીને એમ આરો નથી લીધો કે, પંચમ આરાના પહેલાં પાંચસો વર્ષ સુધી આમ થાય અને હજાર વર્ષ સુધી આમ થાય ને પછી આમ થાય. આ..હા..હા...!

‘સમસ્ત વસ્તુને જાણતાં અતત્ત્વઅભિનિવેશના સંસ્કાર કરનારો...’ જે મોહ હતો... આહા..હા...! (એ) ‘ક્ષય પામે જ છે.’ આહા..હા...! ત્યાં પણ (૮૦મી ગાથામાં) એમ કહ્યું હતું કે, ‘જો જાણદિ અરહંતં દવ્વત્તગુણત્તપજ્જયત્તેહિં । સો જાણદિ અપ્પાણં મોહો ખલુ જાદિ તસ્સ લયં ।’ તેનો મોહ લય પામે છે. એનો અર્થ જ ક્ષય કર્યો છે. અહીં ‘ક્ષય પામે છે’ (એમ કહ્યું). આહા..હા...! પાંચમો આરો છે માટે ત્યાં ક્ષય ન પામે, હલકો કાળ છે એમ રહેવા દે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! અમૃતનો ઈશ આત્મા ! અહીં છે ને ! બિરાજે છે ને અંદર ! ઇ કહે છે કે, એનાથી વિરુદ્ધ કંઈક સંસ્કાર પડ્યા હોય, એનો નાશ થઈ જાય છે. આ..હા..હા..હા...!

(અતત્ત્વઅભિનિવેશના) ‘સંસ્કાર કરનારો મોહોપચય...’ કર્મ નહિ, હોં ! વિપરીત સંસ્કાર કરનારો મોહોપચય (એટલે) ભાવ લીધો છે, કર્મ નહિ. આહા..હા...! ‘અતત્ત્વઅભિનિવેશના સંસ્કાર કરનારો મોહોપચય...’ (એટલે) મિથ્યાત્વનો જે ઢગલો. આહા..હા...! એ ‘ક્ષય પામે જ છે.’ આ..હા..હા..હા...! ઘણું નાખ્યું છે ! ઘણું-ઘણું નાખ્યું છે !! એક તો કાળનો નિષેધ કરી નાખ્યો છે, એક તો શ્રોતા સાધારણ હોય માટે એને આવું ન સમજાય એ કાઠી નાખ્યું છે. આહા..હા...! અને એક તો સર્વજની વાણી છે, એ વાણી પ્રાપ્ત થાય અને રસ પડે તેને સ્વસંવેદનજ્ઞાન થાય જ. આહા..હા...! કહો, આમાં સમજાય છે ? આવું છે ! આ..હા..હા...! આવી કડી ને ગાથા છે ક્યાં ? (શ્વેતાંબરના) પીસ્તાલીસ સૂત્ર વાંચે તો (એમાં ક્યાંય ન મળે). આહા..હા...! શું વસ્તુ કહે છે ! ઘણી ગંભીરતા ભરી છે !! આ..હા...! અને તે પણ કહે છે કે, અતત્ત્વ સંસ્કાર પડ્યા હોય છે તેને આ આત્માના અંતર સંસ્કાર – સ્વસંવેદનના જ્ઞાન વડે (ક્ષય પમાડે છે). આહા..હા...! તે પણ સમસ્ત વસ્તુને જાણનારો ! આ..હા..હા...! એમ નહિ કે આ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન છે એટલે જ્ઞાન થોડું જાણે ! આહા..હા...!

‘માટે મોહનો ક્ષય કરવામાં...’ આ..હા..હા...! ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં પહેલાં (અધિકારમાં)

આવે છે કે, કલ્યાણ માટે આગમનો અભ્યાસ કરવો. છેલ્લે આવે છે ને ? પણ આ રીતે (અભ્યાસ કરવો). આ શાસ્ત્ર ! સર્વજ્ઞના કહેલાં શાસ્ત્ર (તેનો અભ્યાસ કરવો) ! એની વાત પણ કરી છે. બધી (વાત) કરી છે. શ્રોતા કેવા હોય, વક્તા કેવા હોય, ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં બહુ સારુ લીધું છે ! એના ઊંડા આશયને સમજવો જોઈએ. એમને એમ વાંચીને (મૂકી દે એમ નહિ). આહા..હા...!

‘માટે મોહનો ક્ષય કરવામાં, પરમ શબ્દબ્રહ્મની ઉપાસનાનો...’ પરમ શબ્દબ્રહ્મની સેવાનો હવે અહીં શરત આપે છે. ‘ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે...’ આહા..હા...! અંદર આત્માનું જે જ્ઞાન-ભાવજ્ઞાન થયું છે (તેના અવલંબનના બળ વડે). આહા..હા...! ‘एगम् जाणइ सव्व जाणइ।’ (અર્થાત્) એને જે જાણ્યો છે એ સમસ્ત વસ્તુને જાણે છે. આહા..હા...! એ ‘ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી...’ શરત આ છે. એકલા દ્રવ્યશ્રુત (ના અભ્યાસથી) એમ નહિ. ‘ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી...’ આ..હા..હા...! જુઓ ! શાસ્ત્રના અભ્યાસમાં આ શરતું છે ! આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- દેશના લઈને અભ્યાસ કરવો ?

સમાધાન :- દેશનાલબ્ધિ એ નિમિત્ત (છે), એ કાંઈ નહિ. દેશનાલબ્ધિ અનંતવાર મળી. આ તો એનો રસ પડ્યો છે અને જે ભાવ કહે છે એ જાતનું જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે. એ શૈલી લીધી છે. અને તે જ્ઞાન પણ સમસ્ત વસ્તુને જાણે છે. એમ નહિ કે, પંચમ આરાનો પ્રાણી છે, હજી મતિ-શ્રુતજ્ઞાનમાં આવ્યો છે, સ્વસંવેદનમાં આવ્યો છે માટે થોડું જ જાણે. આહા..હા...! ‘एगम् जाणइ सव्व जाणइ।’ સમસ્ત વસ્તુ (જાણે છે). જેણે વાસ્તવિક એક આત્માને વેદનથી-જ્ઞાનથી જાણ્યો એના મોહોપચય ક્ષય પામે જ છે. આહા..હા...!

બહુ મીઠી, મધુરી, અમૃતની ધારા વહે છે ! ‘अमृतयंद्रायार्य !’ આ..હા..હા...! ટીકા તે ટીકા છે ! અમૃતધારા વહે છે ! કેટલા ન્યાયો, કેટલા ભાવો એમાં સમાડ્યા છે ! આ..હા..હા...! એમ ઉપરટપકે વાંચી જાય ઇ વાત અહીં નહિ. પ્રાપ્ત કરીને એવો રસ પડે... અને રસ પડીને એને આત્મજ્ઞાન થાય !! આ..હા..હા...! બાપુ ! માર્ગ આ છે, ભાઈ ! આહા..હા...! ત્રણકાળનો - ત્રણકાળ, ત્રણલોકમાં પરમ સત્યનો પોકાર તો આ છે !! આ..હા...! એક તો સર્વજ્ઞની વાણી મળવી... આ..હા..હા...! એમાં રસ પડવો... આહા..હા...! અને એમાં જઈને આત્મામાં રસ પડવો... કે, જેમાંથી આત્માની સંપદા - જ્ઞાનની સંપદા પ્રગટ થાય ! આહા..હા...! છે ને ? એ બધું આવી ગયું ને ? આહા..હા...! તે જ્ઞાન કેવું થાય ? આ..હા..હા...! કે, સામાના ભાવને અને કઈ અપેક્ષાથી બોલે છે તેનું પણ એને જ્ઞાન થાય અને શાસ્ત્રમાં ક્યે વખતે, ક્યા કાળે, કઈ નયથી, કઈ અપેક્ષાથી કહ્યું છે તેનું તેને જ્ઞાન થાય, એમ કહ્યું. આહા..હા...!

સંવેદનજ્ઞાન થતાં તે જ્ઞાન આવું થાય. આહા..હા...! અરે..રે...! આ કાંઈ પૈસા મળે (કે) કરોડો રૂપિયા દીધે કાંઈ મળે એવું છે ? આ..હા..હા...!

‘પરમ શબ્દબ્રહ્મની ઉપાસનાનો ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી...’ એના દૃઢ કરેલા પરિણામથી. ‘સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ કરવો...’ આ શરતનો શબ્દ. સમજાય છે ? આહા..હા...! ‘પરમ શબ્દબ્રહ્મની ઉપાસનાનો ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ કરવો તે ઉપાયાન્તર છે.’ આ..હા..હા...! કેટલી શરતું ! કેટલી જવાબદારી અંદર (નાખી છે) ! એકલું વાંચવું... વાંચવું... સાંભળવું એમ નહિ. આહા..હા...! જેમાં ભવનો અંત આવી જાય, જેમાં આત્માનો અંત આવી જાય ! આત્માનો અંત આવી જાય એટલે જેવો છે તેવો (જ્ઞાનમાં આવી જાય). આહા..હા...! અરે...! સમસ્ત વસ્તુનો અંત આવી જાય ! આહા..હા...! જેણે એક જાણ્યો એણે સમસ્ત વસ્તુની બધી મર્યાદા બરાબર જાણી છે. આ..હા..હા..હા...!

‘(જે પરિણામ ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢીકૃત હોય એવા પરિણામથી દ્રવ્યશ્રુતનો અભ્યાસ કરવો તે...)’ આટલી શરતવાળું ! ‘(...એવા પરિણામથી દ્રવ્યશ્રુતનો અભ્યાસ કરવો તે મોહક્ષય કરવામાં ઉપાયાન્તર છે).’ જેવો (અરિહંતના) દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય (જાણવાનો ઉપાય) મોહક્ષય (માટે) કીધો હતો (એમ) આ પણ એક ઉપાયાન્તર છે, આ..હા..હા...! વિશેષ કહેશું, લ્યો...

अथ कथं जैनेन्द्रे शब्दब्रह्मणि किलार्थानां व्यवस्थितिरिति वितर्कयति -

**द्रव्याणि गुणा तेसिं पज्जाया अट्टसण्णया भणिया।
तेसु गुणपज्जयाणं अप्पा दव्व ति उवदेसो ॥८७॥**
द्रव्याणि गुणास्तेषां पर्याया अर्थसंज्ञया भणिताः।
तेषु गुणपर्यायाणामात्मा द्रव्यमित्युपदेशः ॥८७॥

द्रव्याणि च गुणाश्च पर्यायाश्च अभिधेयभेदेऽप्यभिधानाभेदेन अर्थाः। तत्र गुणपर्यायानियति गुणपर्यायैर्यन्त इति वा अर्था द्रव्याणि, द्रव्याण्याश्रयत्वेनेत्यति द्रव्यैराश्रयभूतैर्यन्त इति वा अर्था गुणाः, द्रव्याणि क्रमपरिणामेनेत्यति द्रव्यैः क्रमपरिणामेनार्यन्त इति वा अर्थाः पर्यायाः। यथा हि सुवर्णं पीततादीन् गुणान् कुण्डलादींश्च पर्यायानियति तैर्यमाणं वा अर्थो द्रव्यस्थानी, यथा च सुवर्णमाश्रयत्वेनेत्यति तेनाश्रयभूतेनार्यमाणा वा अर्थाः पीततादयो गुणाः, यथा च सुवर्णं क्रमपरिणामेनेत्यति तेन क्रमपरिणामेनार्यमाणा वा अर्थाः कुण्डलादयः पर्यायाः। एवमन्यत्रापि। यथा चैतेषु सुवर्णपीततादिगुणकुण्डलादिपर्यायेषु पीततादिगुणकुण्डलादिपर्यायाणां सुवर्णादपृथग्भावात्सुवर्णमेवात्मा तथा च तेषु द्रव्यगुणपर्यायेषु गुणपर्यायाणां द्रव्यादपृथग्भावाद्द्रव्यमेवात्मा ॥८७॥

अथ द्रव्यगुणपर्यायाणामर्थसंज्ञां कथयति - **द्रव्याणि गुणा तेसिं पज्जाया अट्टसण्णया भणिया** द्रव्याणि गुणास्तेषां द्रव्याणां पर्यायश्च त्रयोऽप्यर्थसंज्ञया भणिताः कथिता अर्थसंज्ञा भवन्तीत्यर्थः। **तेसु** तेषु त्रिषु द्रव्यगुणपर्यायेषु मध्ये **गुणपज्जयाणं अप्पा** गुणपर्यायाणां संबंधी आत्मा स्वभावः। **कः** इति पृष्ठे। **दव्व ति उवदेसो** द्रव्यमेव स्वभाव इत्युपदेशः, अथवा द्रव्यस्य कः स्वभाव इति पृष्ठे गुणपर्यायाणामात्मा एव स्वभाव इति। अथ विस्तर :- अनन्तज्ञानसुखादिगुणान् तथैवामूर्तत्वातीन्द्रियत्वसिद्धत्वादिपर्यायांश्च इत्यति गच्छति परिणमत्याश्रयति येन कारणेन तस्मादर्थो भण्यते। किम्। शुद्धात्मद्रव्यम्। तच्छुद्धात्मद्रव्यमाधारभूतमित्यति गच्छन्ति परिणमन्त्याश्रयन्ति येन कारणेन ततोऽर्थो भण्यन्ते। **के** ते। ज्ञानत्वसिद्धत्वादिगुणपर्यायाः। ज्ञानत्वसिद्धत्वादि-गुणपर्यायाणामात्मा स्वभावः **क** इति पृष्ठे शुद्धात्मद्रव्यमेव स्वभावः, अथवा शुद्धात्मद्रव्यस्य कः स्वभाव इति पृष्ठे पूर्वोक्तगुणपर्याया एव। एवं शेषद्रव्यगुणपर्यायाणामप्यर्थसंज्ञा बोद्धव्येत्यर्थः ॥८७॥

હવે જિનેદ્રના શબ્દબ્રહ્મમાં અર્થોની વ્યવસ્થા (—પદાર્થોની સ્થિતિ) કઈ રીતે છે તે વિચારે છે :-

દ્રવ્યો, ગુણો ને પર્યાયો સૌ 'અર્થ' સંજ્ઞાથી કહ્યાં;
ગુણ-પર્યાયોનો આત્મા છે દ્રવ્ય જિન-ઉપદેશમાં. ૮૭.

અન્વયાર્થ :- [દ્રવ્યાણિ] દ્રવ્યો, [ગુણાઃ] ગુણો [તેષાં પર્યાયાઃ] અને તેમના પર્યાયો [અર્થસંજ્ઞયા] 'અર્થ' નામથી [ભણિતાઃ] કહ્યાં છે. [તેષુ] તેમાં [ગુણપર્યાયાણામ્ આત્મા દ્રવ્યમ્] ગુણ-પર્યાયોનો આત્મા દ્રવ્ય છે (અર્થાત્ ગુણો અને પર્યાયોનું સ્વરૂપ—સત્ત્વ દ્રવ્ય જ છે, તેઓ ભિન્ન વસ્તુ નથી) [ઈતિ ઉપદેશઃ] એમ (જિનેદ્રનો) ઉપદેશ છે.

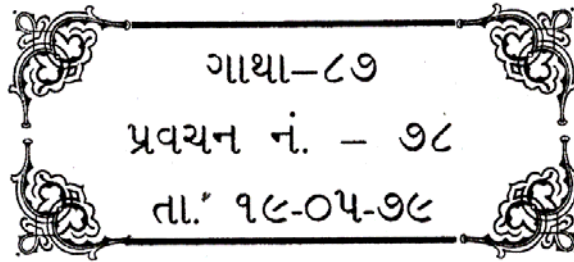
ટીકા :- દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોમાં અભિધેયભેદ હોવા છતાં અભિધાનના અભેદ વડે તેઓ 'અર્થ' છે (અર્થાત્ દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોમાં વાચ્યનો ભેદ હોવા છતાં વાચકમાં ભેદ ન રાખીએ તો 'અર્થ' એવા એક જ વાચક (—શબ્દ) થી એ ત્રણે ઓળખાય છે). તેમાં (એ દ્રવ્યો, ગુણો ને પર્યાયો મધ્યે), જેઓ ગુણોને અને પર્યાયોને પામે—પ્રાપ્ત કરે — પહોંચે છે અથવા જેઓ ગુણો અને પર્યાયો વડે પમાય—પ્રાપ્ત કરાય—પહોંચાય છે એવા 'અર્થો' તે દ્રવ્યો છે. જેઓ દ્રવ્યોને આશ્રય તરીકે પામે—પ્રાપ્ત કરે—પહોંચે છે અથવા જેઓ આશ્રયભૂત દ્રવ્યો વડે પમાય—પ્રાપ્ત કરાય—પહોંચાય છે એવા 'અર્થો' તે ગુણો છે, જેઓ દ્રવ્યોને ક્રમપરિણામથી પામે—પ્રાપ્ત કરે—પહોંચે છે અથવા જેઓ દ્રવ્યો વડે ક્રમપરિણામથી (ક્રમે થતા પરિણામને લીધે) પમાય—પ્રાપ્ત કરાય—પહોંચાય છે એવા 'અર્થો' તે પર્યાયો છે.

જેમ દ્રવ્યસ્થાનીય (—દ્રવ્ય સમાન, દ્રવ્યના દૃષ્ટાંતરૂપ) સુવર્ણ પીળાશ વગેરે ગુણોને અને કુંડળ વગેરે પર્યાયોને પામે—પ્રાપ્ત કરે—પહોંચે છે અથવા (સુવર્ણ) તેમના વડે — પીળાશ વગેરે ગુણો અને કુંડળ વગેરે પર્યાયો વડે) પમાય—પ્રાપ્ત કરાય—પહોંચાય છે તેથી દ્રવ્યસ્થાનીય સુવર્ણ 'અર્થ' છે, જેમ પીળાશ વગેરે ગુણો સુવર્ણને આશ્રય તરીકે પામે—પ્રાપ્ત કરે—પહોંચે છે અથવા (તેઓ) આશ્રયભૂત સુવર્ણ વડે પમાય—પ્રાપ્ત કરાય—પહોંચાય છે તેથી પીળાશ વગેરે ગુણો 'અર્થો' છે, અને જેમ કુંડળ વગેરે પર્યાયો સુવર્ણને ક્રમપરિણામથી પામે—પ્રાપ્ત કરે—પહોંચે છે અથવા (તેઓ સુવર્ણ વડે ક્રમપરિણામથી પમાય—પ્રાપ્ત કરાય—પહોંચાય છે તેથી કુંડળ વગેરે પર્યાયો 'અર્થો' છે, તેમ અન્યત્ર પણ છે (અર્થાત્ આ દૃષ્ટાંતની માફક સર્વ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયોમાં પણ સમજવું).

વળી જેમ આ સુવર્ણ, પીળાશ વગેરે ગુણો અને કુંડળ વગેરે પર્યાયોમાં (—આ ત્રણમાં),

પીળાશ વગેરે ગુણોનું અને કુંડળ વગેરે પર્યાયોનું સુવર્ણથી અપૃથક્પણું હોવાથી તેમનો (— પીળાશ વગેરે ગુણોનો અને કુંડળ વગેરે પર્યાયોનો) સુવર્ણ જ આત્મા છે, તેમ તે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયોમાં ગુણ-પર્યાયોનું દ્રવ્યથી અપૃથક્પણું હોવાથી તેમનો દ્રવ્ય જ આત્મા છે (અર્થાત્ દ્રવ્ય જ ગુણો અને પર્યાયોનો આત્મા-સ્વરૂપ-સર્વસ્વ-સત્ત્વ છે).

ભાવાર્થ :- ૮૬મી ગાથામાં કહ્યું હતું કે જિનશાસ્ત્રોનો સમ્યક્ અભ્યાસ મોહક્ષયનો ઉપાય છે. અહીં તે જિનશાસ્ત્રોમાં પદાર્થોની શી રીતે વ્યવસ્થા કહી છે તે સંક્ષેપમાં દર્શાવ્યું છે. જિનેદ્રદેવે કહ્યું છે કે — અર્થો પદાર્થો) એટલે દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયો. એ સિવાય વિશ્વમાં બીજું કંઈ નથી. વળી એ ત્રણમાં, ગુણો અને પર્યાયોનો આત્મા (—તેમનું સર્વસ્વ) દ્રવ્ય જ છે. આમ હોવાથી કોઈ દ્રવ્યના ગુણો અને પર્યાયો અન્ય દ્રવ્યના ગુણો અને પર્યાયોરૂપે અંશે પણ થતા નથી, સર્વ દ્રવ્યો પોતપોતાના ગુણ-પર્યાયોમાં રહે છે. — આવી પદાર્થોની સ્થિતિ મોહક્ષયના નિમિત્તભૂત પવિત્ર જિનશાસ્ત્રોમાં કહી છે. ૮૭.

‘પ્રવચનસાર’ ગાથા-૮૭. ‘હવે જિનેદ્રના શબ્દબ્રહ્મમાં...’ પહેલાં આવ્યું ને કે, ભગવાનની વાણીને પામીને (તેમાં) ક્રીડા કરવી, રસ લેવો. પણ એ વાણીમાં પદાર્થનું સ્વરૂપ શું કહ્યું છે ? ‘જિનેદ્રના શબ્દબ્રહ્મમાં...’ વીતરાગદેવના શબ્દ(બ્રહ્મમાં) — વાણીમાં ‘અર્થોની વ્યવસ્થા...’ (એટલે કે) પદાર્થની વ્યવસ્થા. ‘કઈ રીતે છે તે વિચારે છે :-’

दब्बाणि गुणा तेसिं पज्जाया अट्टसण्णया भणिया।
तेसु गुणपज्जयाणं अप्पा दब्ब ति उवदेसो।।८७।।

હરિગીત.

દ્રવ્યો, ગુણો ને પર્યાયો સૌ 'અર્થ' સંજ્ઞાથી કહ્યાં;
ગુણ-પર્યાયોનો આતમા છે દ્રવ્ય જિન-ઉપદેશમાં. ૮૭.

ટીકા :- 'દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયો...' ત્રણ છે ને ? દ્રવ્ય છે, ગુણ છે અને પર્યાય છે-ત્રણ છે. વાચ્ય તરીકે ત્રણ છે પણ એને એક શબ્દથી કહેવું હોય તો ત્રણેને અર્થ (શબ્દથી) કહેવાય. 'દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોમાં અભિધેયભેદ હોવા છતાં...' એટલે વાચ્યનો ભેદ હોવા છતાં. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયો એવા નામ ભેદો વાચ્યના હોવા છતાં, વાચકમાં ભેદ ન કરીએ (અર્થાત્) એના કથનમાં ત્રણ ભેદ ન કરીએ તો ત્રણેને 'અર્થ' એવા એક જ વાચક શબ્દથી (કહી શકાય). ત્રણેને અર્થ (કહેવાય) - દ્રવ્ય અર્થ, ગુણ અર્થ, પર્યાય અર્થ. ત્રણેને અર્થ કહીએ. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય એવા વાચ્યના ભેદો સામે છે, છતાં ત્રણેને એક નામે કહેવું હોય તો 'અર્થ' (શબ્દથી) કહેવાય. સમજાય છે કાંઈ ? આવી વ્યાખ્યા ! વાણિયાને નવરાશ ન મળે (કે) નિવૃત્તિ લઈને (સમજીએ કે) આ પદાર્થ છે શું ? એનો અભ્યાસ કરવો, રસ લેવો. એની વ્યવસ્થા ભગવાનની વાણીમાં આવી છે શું ? એ વાત વર્ણવે છે.

'દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોમાં અભિધેયભેદ...' (એટલે કે) વાચક, ભેદ. એટલે દ્રવ્ય, ગુણ એવા નામ ભેદ હોવા છતાં 'અભિધાનના અભેદ વડે...' (અર્થાત્) કહેવાના એકપણાની અપેક્ષાએ કહીએ તો ત્રણેને 'અર્થ છે' એમ કહેવામાં આવે છે. આવું છે ! '(અર્થાત્ દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોમાં વાચ્યનો ભેદ હોવા છતાં વાચકમાં ભેદ ન રાખીએ તો 'અર્થ' એવા એક જ વાચક (-શબ્દ)થી એ ત્રણે ઓળખાય છે).' આવી વાત છે !

'તેમાં (એ દ્રવ્યો, ગુણો ને પર્યાયો મધ્યે)...' આ...હા...! 'જેઓ ગુણોને અને પર્યાયોને પામે...' દ્રવ્ય એને કહીએ, દ્રવ્ય-અર્થ એને કહીએ કે, જે પોતે ગુણ અને પર્યાયને પામે. આહા...હા...! એ દ્રવ્ય પોતે 'ગુણોને અને પર્યાયોને પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે...' આહા...હા...! દ્રવ્યો ગુણો અને પર્યાયોને (પ્રાપ્ત કરે). ગુણો પર્યાયોને પ્રાપ્ત કરે અને પર્યાયો ગુણને પ્રાપ્ત કરે એમ નહિ. સમજાણું ? ગુણો પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે અને પર્યાય ગુણને પ્રાપ્ત કરે એમ નહિ. ગુણો અને પર્યાયો દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરે અને દ્રવ્ય પોતે પોતાના ગુણ, પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે. આહા...હા...!

'(અથવા) જેઓ ગુણો અને પર્યાયો વડે પમાય...' આહા...હા...! પોતાના ગુણ અને પર્યાય વડે પમાય 'પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય છે એવા 'અર્થો' તે દ્રવ્યો છે.' (અર્થો શબ્દનો) અર્થ નીચે કર્યો છે. 'ઋ ધાતુમાંથી 'અર્થ' શબ્દ બન્યો છે. 'ઋ' એટલે પામવું, પ્રાપ્ત કરવું, પહોંચવું,

જવું. 'અર્થ' એટલે જ (૧) જે પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે તે,...' 'ઋ'નો અર્થ જ 'અર્થ' છે. આહા..હા...! 'જેને પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે તે, અથવા (૨) જેને પમાય-પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય તે.' આહા..હા...! એના દૃષ્ટાંત દર્શાવે ત્યારે (બરાબર સમજાય). 'જેઓ ગુણોને અને પર્યાયોને પામે...' એટલે કે જે આ આત્મા દ્રવ્ય છે, એ પોતાના કાયમ ગુણો છે અને પલટતી પર્યાયો (છે) તેને પહોંચે, તેને પ્રાપ્ત કરે અને તેને પામે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- બહારના કોઈ પદાર્થને પામે નહિ ?

સમાધાન :- બાહ્ય કોઈ પદાર્થની પર્યાયને તેની (-આત્માની) પર્યાય પ્રાપ્ત કરે, પહોંચે કે પમાય એમ છે નહિ. આહા..હા...! આ શરીર છે, જુઓ ! આમ હાલે છે, આમ થાય છે એ પર્યાયને એનું દ્રવ્ય છે તે એના ગુણ, પર્યાયને પહોંચે છે, આત્મા નહિ. આહા..હા...! આમ હાલવામાં કેટલાકની હાલક ઊંટ જેવી હોય, કો'કની હાથી જેવી હોય, કો'કને આમ (હોય)... કહે છે કે, શરીરની આ જે પર્યાય થાય છે, એ પર્યાયને તેનું દ્રવ્ય તેના ગુણ અને પર્યાયને પહોંચી વળે છે. એની પર્યાયને આત્મા પ્રાપ્ત કરે છે એમ નથી. આહા..હા...!

સામા જીવનું જીવન ટકે છે, ઇ એના ગુણ અને પર્યાયને પહોંચી વળતું દ્રવ્ય (છે) એને લઈને ટકે છે. બીજો કહે કે, 'મારે લઈને એ જીવ્યો છે' એ વાત તદ્દન ભ્રમ છે. કારણ કે જીવદ્રવ્ય એવું છે કે, પોતાની ત્રિકાળી શક્તિઓ અને પલટતી અવસ્થાને પહોંચે, પામે અને પ્રાપ્ત કરે. બીજાના દ્રવ્યને પણ એ બીજું દ્રવ્ય, તેના ગુણ, પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે, પહોંચે અને પામે. અરે.. અરે...!

જડ કર્મ જે છે એ દ્રવ્ય છે. એનામાં અનુભાગ આદિ શક્તિ-ગુણ છે અને ઉદય આવે ત્યારે એની પર્યાય થાય છે. એ કર્મ દ્રવ્ય છે ઇ (પોતે) ગુણ, પર્યાયને પહોંચે અને ઇ પર્યાય અને ગુણ તેના દ્રવ્યને પહોંચે. પણ એ કર્મ રાગને પહોંચે અને રાગને કરાવે એમ નથી. આહા..હા...!

શ્રોતા :- આકરો ઉદય આવ્યો હોય ત્યારે ?

સમાધાન :- ઉદય એના ઘરમાં રહ્યો. એની પર્યાય તેના દ્રવ્યને પહોંચે અને દ્રવ્ય તે પર્યાયને પહોંચે. આત્મા તેની પર્યાયને પહોંચે એમ ત્રણકાળમાં છે નહિ. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આવું તત્ત્વ જિનેન્દ્રનું કહેલું ! તત્ત્વની વ્યવસ્થા, એની સ્થિતિની મર્યાદા આ રીતે છે. આહા..હા...!

આ ભાષા થાય છે (તો) કહે છે કે, એ ભાષાની જે પર્યાય છે તે ભાષાના પરમાણુ તેને પહોંચી વળે છે. તેનાથી પર્યાય થાય છે, પામે છે, પહોંચી વળે છે, આત્માથી નહિ. આહા..હા...!

કોઈપણ આત્મા – નિગોદમાં અનંત આત્માઓ છે અને એની સાથે અનંતા કર્મના રજકણો છે છતાં તેનું દ્રવ્ય જે છે – નિગોદનો જીવ (જે છે) એ પોતાના ગુણ અને વિકારી અવસ્થા (છે) એને એ દ્રવ્ય પહોંચી વળે અને એ ગુણ અને વિકારી અવસ્થા, દ્રવ્યથી પમાય અને પહોંચાય. આહા..હા...!

શ્રોતા :- કર્મને ન પહોંચી વળે ?

સમાધાન :- કર્મને લઈને તે વિકારી પર્યાય પહોંચાય, પામે, પમાય, પ્રાપ્ત થાય એમ નથી. આવી વાત છે. વેપાર અને ધંધા આડે આવો નિર્ણય કરવાની નવરાશ ક્યાં (છે) ! આ..હા...!

શ્રોતા :- કોઈએ કોઈ બીજાનું કામ કરવું કે ન કરવું ?

સમાધાન :- કામ કરી શકતો જ નથી. કોઈ એટલે બીજી ચીજ. તે ચીજ તેના ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળે અને એના ગુણ, પર્યાય તેના દ્રવ્યને પામે. એમાં બીજાનું કરવું, એ વાત ત્રણકાળમાં રહેતી નથી. આહા..હા...!

શ્રોતા :- બધી ભ્રમણા છૂટી જાય એવું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બહુ ફેર.. બહુ ફેર. વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર...! આ..હા...!

આ મંદિર જે બન્યું છે... આ મંદિર બન્યું છે એ તેના પરમાણુ તેના ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળ્યા છે, (બીજો કોઈ જીવ) નહિ. આહા..હા...! આવું કામ છે ! જગતના, વાણીના, શરીરના કે કર્મના જે પરમાણુ છે તે પરમાણુ પોતાની શક્તિ એટલે સત્ત્વ (અને) પલટતી પર્યાયને પહોંચી વળે, તેને પ્રાપ્ત કરે, તેને પહોંચે... આહા..હા...! તેને પામે. આહા..હા...! પણ બીજા દ્રવ્યના ગુણની પર્યાયને (પ્રાપ્ત ન કરે કે ન પહોંચે). અહીં તો દ્રવ્યના ગુણ, પર્યાય એમ લીધું છે ને ? ગુણની પર્યાય એમ નથી લીધું. ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળે અને પર્યાય, ગુણને (પહોંચી વળે) એમ નહિ. દ્રવ્ય જ ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળે અને ગુણ, પર્યાય દ્રવ્યને પહોંચે. આ..હા..હા..હા...! ધીમેથી... ધીમેથી... સમજવું, માથે આવ્યું છે ને ? 'જિનેદ્રના શબ્દબ્રહ્મમાં અર્થો...' એટલે પદાર્થો. અર્થો એટલે દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય. તેની 'વ્યવસ્થા (-પદાર્થોની સ્થિતિ) કઈ રીતે છે તે વિચારે છે :-' આહા..હા...!

શાક જે રંધાય છે એ શાકના પરમાણુઓ તેની પર્યાયને – બફાવાની પર્યાયને પહોંચી વળે છે, અગ્નિને લઈને શાક બફાય છે કે પાણીને લઈને શાક બફાય છે – એમ ત્રણકાળમાં છે નહિ. આહા..હા...!

'ઉમરાળા' પાસે (એક ગામ) છે ને, કેવું કહેવાય ? 'વડોદ.. વડોદ !' 'વડોદ'માં એક વાંઢો માણસ હતો (એને) રોટલી કરતા આવડે નહિ. રોટલી કરતા વેલણ આડુંઅવળું થઈ

જાય. એટલે રોટલી આમ બાઈયું જેવી કરે આ..મ.. સરખી... એમ ન થાય. એક (આમ) અણી નીકળે ને એક આમ અણી નીકળે. એને આવડત (નથી એને) કારણે (એમ થાય) છે ને ?! ઇ પરમાણુની પર્યાય(ને) – એ રીતે દ્રવ્ય તેના ગુણ અને પર્યાયને પહોંચી વળે છે અને તેના ગુણ અને પર્યાય તે દ્રવ્યને પહોંચે છે. ઇ બધું ગુણ અને પર્યાય(રૂપ) સર્વસ્વ તે દ્રવ્ય છે. આહા..હા...! એમાં કોઈ બીજાનો અંશ મદદ કરે, સહાય કરે (એમ નથી). આ..હા..હા...! આવી વસ્તુની (સ્થિતિ) જિનેન્દ્રદેવ સર્વજ્ઞ પરમાત્માના જ્ઞાનમાં આ રીતે જણાણું છે અને જણાણું છે તેમ કહ્યું છે. આહા..હા...! માથે (–મથાળામાં) એમ કહ્યું ને કે, ‘શબ્દબ્રહ્મમાં અર્થોની વ્યવસ્થા...’ ભગવાનની વાણીમાં અર્થોની વ્યવસ્થા કેવી છે તે કહેવામાં આવે છે. આ..હા..હા..હા...!

આ પાનું જે આમ ઊંચું થાય છે, એની જે આ પર્યાય થાય છે એ એના પરમાણુઓ એના ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળે છે, આ આંગળી નહિ. આંગળીથી ઊંચું થયું નથી એમ કહે છે.

શ્રોતા :- અહીંયાં (આવી વાત) ચાલે, બજારમાં ન ચાલે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મૂર્ખાઈમાં ન (ચાલે). મૂર્ખાઓ માને કે, અમે આમ કરીએ છીએ.. આમ કરીએ છીએ... આમ કરીએ છીએ. આહા..હા...! ગાથા બહુ સરસ છે ! કાલે પણ ગાથા બહુ સારી હતી ! આહા..હા...!

શ્રોતા :- ભગવાને કહ્યું શું ?

સમાધાન :- એ શું કહ્યું કે, ભગવાનના શબ્દો-વાણીએ જાણીને જે કહ્યું તે શું કહ્યું છે પણ ? એમાં પદાર્થની વ્યવસ્થા એમણે શું જાણી છે ? જાણીને કઈ રીતે કહી છે ? આહા..હા...!

આ વાળ છે અને દાંતિયો હોય ને દાંતિયો ? એ દાંતિયો (વાળને) અડતો પણ નથી, કહે છે ! એ વાળ છે ઇ આમ થાય છે એની પર્યાયને એનું દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. એ પર્યાયને દ્રવ્ય પહોંચે છે અને દ્રવ્ય એની પર્યાયને પહોંચે છે. આહા..હા...! આમ... આમ... કરે છે ને ? આની કોરના આમ ને આની કોરના આમ ! વચ્ચે વળી જરી આમ રાખે !! બે બાજુ આમ વાળે ને ? બે બાજુ વાળીને આમ વચ્ચે રાખે ! કાયમાં જોઈને ટીપણ કરતા (હોય) ! ગાંડા જેવો લાગે !! આહા..હા...!

કહે છે કે, આ લાકડી જે આમ ઊંચી થાય છે, લ્યો ! એનું દ્રવ્ય એ પર્યાયને પહોંચી વળે છે અને એ પર્યાય દ્રવ્યને પહોંચે છે. એ પર્યાય આંગળીને અડતી નથી, આંગળીને પહોંચતી નથી અને આંગળીની પર્યાય એને અડતી (નથી), પામતી નથી. આ..હા..હા...! સાધારણ

માણસને તો એકાંત લાગે. (પરંતુ) વસ્તુની વ્યવસ્થા જ એવી છે. આહા..હા...!

અમે કોઈનું ભલું કરી દઈએ, સુખ-દુઃખ દઈએ, સગવડતા આપીએ, દુઃખી હોય તો અનાજ, પાણી આપીએ ! (અહીંયાં) કહે છે કે, એ અનાજ અને પાણીના પરમાણુઓ (જે) છે તે પોતાનો તે કાળે પર્યાય થાય તેને તે પહોંચી વળે છે. બીજો એમ કહે કે, મેં આને પાણી આપ્યું અને આહાર આપ્યો (એમ વસ્તુ સ્થિતિ નથી). અરે... આવું છે ! થોડું ગુજરાતી શીખવું, (કોઈ કહેતું હતું કે) 'મહારાજ ! હિન્દી (પ્રવચન) કરજો !' અહીં ઝાઝા માણસ ગુજરાતી (છે). ઝાઝા માણસમાં ચાલે નહિ. એક તો ગુજરાતી ભાષા પણ આકરી ! આહા..હા...!

ઓ..હો..હો...! આ ચશ્માંની પર્યાય અહીં જે નાક ઉપર રહી છે, કહે છે કે, એ નાકને અડતી જ નથી. એના જે પરમાણુ છે, એની પર્યાયને આ રીતે પરમાણુ પહોંચી વળ્યા છે અને એ પર્યાય દ્રવ્યને પહોંચી છે. આ નાકને (પહોંચી નથી), નાકને લઈને નહિ, આ હાથને લઈને નહિ. હાથને લઈને આમ થયું (એમ નથી). આ..હા..હા...!

જુઓ ! 'તેમાં (એ દ્રવ્યો, ગુણો ને પર્યાયો મध्ये), જેઓ...' જેઓ એટલે દ્રવ્ય 'ગુણોને અને પર્યાયોને પામે...' આ..હા..હા...! દ્રવ્ય જે છે એ પોતાની શક્તિ જે સત્ત્વ છે (તેને) અને પલટતી પર્યાય-અવસ્થાને 'પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે છે અથવા જેઓ ગુણો અને પર્યાયો વડે પમાય...' (અર્થાત્) દ્રવ્ય. આ..હા..હા...! ધીમેથી સમજવા જેવી વાત છે, બાપુ ! આ તો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરનો વીતરાગમાર્ગ છે ! આમાં (લોકોને) એકાંત લાગે (છે). કહે છે કે, 'એકાંત છે. સ્વથી થાય અને પરથી થાય તો અનેકાંત કહેવાય !' અહીં તો (કહે છે કે) સ્વથી થાય અને પરથી ન થાય તેનું નામ અનેકાંત છે. આહા..હા...! આવો ફેર ! અરે...! સત્યને સત્ય કઈ રીતે સમજવું કઠણ, ભાઈ !

અરે...! આવું મનુષ્યપણું મળ્યું એ ચાલ્યું જાય છે. એ નરકનાં અને નિગોદનાં ભવો કર્યા છે, બાપા ! એ વિચાર કરતાં એને (કંપારી છૂટે એવું છે) ! આ..હા..હા...! સાતમી નરકની દુઃખની પર્યાયને એનો આત્મા પહોંચી વળે છે અને એ દુઃખની પર્યાય તે દ્રવ્યની છે અને એના દ્રવ્યને પહોંચે છે. આ..હા..હા...! અત્યારે નિર્મળ (પર્યાયની) વાત નથી. અત્યારે નિર્મળ અને મલિન બન્ને પર્યાય(ની વાત છે). આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ?

આ તો ત્રણલોકના નાથ વીતરાગ જિનેશ્વરદેવનું આ કથન છે ! આવ્યું ને (મથાળામાં) ? 'શબ્દબ્રહ્મમાં અર્થોની વ્યવસ્થા...' વીતરાગની વાણીમાં પદાર્થોની વ્યવસ્થા શી રીતે છે ? કેમ કીધી છે ? તે અમે વિચારીને કહીએ છીએ. આ..હા..હા...! ગૂંજામાંથી એક શીશપેન કાઢવી હોય તો કહે છે કે, એ આત્મા કાઢી શકતો નથી. આ..હા..હા...! એ શીશપેન ને ? શું કહેવાય તમારે ? ઇંડીપેન.. ઇંડીપેન ! આમ (ખીસામાં) ભરાવે છે ને ? આમ ભરાવી રાખે. એટલો

થોડો ભાગ હોય છે ને ? અહીં રહે. થોડોક અહીં રહે અને થોડોક લૂગડાના આધારે રહે. કહે છે કે, ત્યાં એ પર્યાયને પહોંચી વળ્યા છે એના પરમાણુ. એ તો ઇ લૂગડાને અડતી પણ નથી. આ..હા..હા...! ઇંડીપેનનો એ ઝીણો ભાગ જે છે એ (ઇંડીપેન) પડે નહિ એટલે જરી ચોંટાડે, બાકી અંદર આખી ખુલ્લી રહે. આહા..હા...!

ત્રણલોકના નાથની વાણીમાં પદાર્થને 'અર્થ' કીધાં. દ્રવ્ય, ગુણ કે પર્યાય ત્રણેને અર્થ કીધાં અને અર્થની વ્યાખ્યા આ કરી કે, તે-તે દ્રવ્ય તેના ગુણ, પર્યાયને પામે તે અર્થ (છે) અને તે-તે ગુણ, પર્યાય તેના દ્રવ્યને પહોંચી વળે એનું નામ અર્થ (છે). આ..હા...! આમ દ્રવ્યને પણ અર્થ કહીએ અને પર્યાયને પણ એમ અર્થ કહીએ કે, એ પર્યાયને દ્રવ્ય પહોંચી વળે અને એ પર્યાય દ્રવ્યથી આવે છે, થાય (છે). આ..હા..હા...! એ પર્યાયને એવો અર્થ કહેતા, એની અવસ્થાનું સ્વતંત્ર થવું (થાય છે પરંતુ) તે દ્રવ્યને કારણે (થાય છે) એમ કહેવામાં આવે છે. અત્યારે તો એમ સિદ્ધ કરવું છે ને !

શ્રોતા :- નહિતર તો પર્યાય પર્યાયથી થાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ વળી પછી. અત્યારે (આ સિદ્ધ કરવું છે). આહા..હા...!

બોલવાની ભાષા કે લખવાની ભાષા (થાય છે) એમાં કલમ છે... કલમ, એ આમ.. આમ થાય છે (એમાં) એ પરમાણુ એની પર્યાયને પહોંચી વળે છે. આંગળીને લઈને એ કલમ આમ ફરે છે કે ત્યાં નામ લખાય છે 'નમ: સિદ્ધાય' એ કલમની પર્યાયથી ત્યાં એ શબ્દોની પર્યાય થઈ એમ નથી. આહા..હા...! આ તો મણના અઢી તો શેરના ચાર પૈસા, એ કૂચી (છે). (એમ) આ તો દાખલા છે. દાખલામાં એને પકડાય, સમજાય. આ..હા..હા...! આ..હા... થાય છે એને પરમાણુની પર્યાય તે શબ્દની પર્યાયને પહોંચી વળે છે. આ..હા..હા..હા...! આવી પદાર્થની વ્યવસ્થા ! એને ગડબડી કરીને (માને કે) બીજાની સહાયથી થાય, આમ થાય !

અરે... ભાઈ ! કમબદ્ધ તો હજી એક બાજુ રહ્યું. ઇ પર્યાયમાં આવશે. આ..હા..હા...! પણ એ કમ(સર) પર્યાય પરિણમે છે તે દ્રવ્ય તે પર્યાયને પહોંચી વળે છે. આ..હા..હા...! એથી કમબદ્ધ પર્યાયનો નિર્ણય કરનારને દ્રવ્ય અકર્તા છે એનો પુરુષાર્થ થાય છે. આ..હા..હા...! કેમકે કમબદ્ધની જે પર્યાય છે તે દ્રવ્યથી થઈ છે. અત્યારે તો એ સિદ્ધ કરવું છે ને ? દ્રવ્ય એને પહોંચી વળ્યું છે અને એ પર્યાય દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. આ..હા..હા...! એટલે કે તેનો પુરુષાર્થ - પર્યાયના કમબદ્ધનો (નિર્ણય કરનારનો પુરુષાર્થ) દ્રવ્યની દૃષ્ટિ ઉપર જાય છે. અને ખરેખર તો એ પર્યાયને દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે (એમ જે કહે છે) ઇ (તો) અત્યારે ત્રણને સમજાવવા છે એટલે (આમ કહે છે). નહિતર તો પર્યાય પર્યાયને પહોંચી વળે છે. કર્તા,

કર્મ, સાધન (આદિ) બધાં ષટ્કારકો ત્યાંને ત્યાં પર્યાયમાં છે. આ..હા..હા..હા...! દ્રવ્યને લઈને પર્યાય થઈ છે એમ પણ નથી અને એ પર્યાય દ્રવ્યને પહોંચી વળે છે (એમ પણ નથી). અહીં તો હજી શરૂઆત કરે છે ને (એટલે આમ કહે છે). પછી તો આગળ ૧૦૧ ગાથામાં લઈ લેશે કે, વ્યવસ્થા આમ છે. આહા..હા...! ૯૯ ને ૧૦૧ ને ૧૦૨ ને... એ ગાથા આવશે. આહા..હા...!

‘જેઓ...’ કૌંસ પછી (છે). (કૌંસમાં) દ્રવ્યો, ગુણો ને પર્યાયો મધ્યે (એમ લખ્યું) છે ને ? (ત્યાર પછી). ‘જેઓ...’ એટલે દ્રવ્ય. ‘ગુણોને અને પર્યાયોને પામે...’ છે. દરેક દ્રવ્ય પોતાની શક્તિને, પરિણતિને પામે છે, તેને પ્રાપ્ત કરે છે. પોતાની શક્તિ અને પલટતી અવસ્થાને તે સમયે તે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે, તે દ્રવ્ય પહોંચે છે. આહા..હા...! ‘અથવા જેઓ ગુણો અને પર્યાયો વડે...’ (જેઓ એટલે) દ્રવ્ય. દ્રવ્ય એટલે અર્થ. ‘ગુણો અને પર્યાયો વડે પમાય-પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય છે એવા ‘અર્થો’ તે દ્રવ્યો છે.’ હજી આ દ્રવ્યની વ્યાખ્યા થઈ. આહા..હા...!

જીવમાં અંદર રાગ થયો એ રાગને જીવ પોતે પ્રાપ્ત કરે છે અને એ વખતે જે કર્મ બંધાય છે તેને તે કર્મના પરમાણુ તે પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે. અહીં રાગ થયો માટે ત્યાં કર્મની બંધનની પર્યાય થાય છે એમ નથી. આહા..હા...! તદ્દન અજાણ્યા હોય એને તો એવું લાગે, બધું બફમ્ જેવું લાગે. આ શું છે આ તે ? આવી વાત ? બફમ્ છે નહિ, ભાઈ ! વસ્તુની સ્થિતિ આવી છે, ભાઈ ! આ..હા...! તારી નજરું પર પર્યાયને પહોંચવા માટે જાય છે એ ભ્રમ છે. તારી પર્યાયને દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે તો દૃષ્ટિ ત્યાં જાવી જોઈએ અને એ દ્રવ્ય પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે માટે પણ (દ્રવ્ય પર દૃષ્ટિ જવી જોઈએ). આહા..હા...! શું કીધું ઈ ? સમ્યગ્દર્શનની પર્યાયને દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. દર્શનમોહનો ક્ષયોપશમ થયો, ઉદયનો અભાવ (થયો) માટે (સમ્યગ્દર્શન થયું એમ) નહિ. આવી ચીજ ! આ..હા..હા..હા...! ન સમજે (એટલે) પછી ગોટા વાળે ! આ..હા...!

‘મોક્ષપાહુડ’માં તો કહ્યું છે કે, જે સમ્યક્દૃષ્ટિ છે તે જ શૂરવીર અને પંડિત છે. એ પંડિત છે ! ભલે જાણપણું ઝાઝું ન હોય, બહુ કહેતા ન આવડતું હોય. આહા..હા...! પણ સત્ય આ છે કે, જે દ્રવ્ય છે (તે) પોતાની પર્યાયને પહોંચી વળે છે તો સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્ત પર્યાયમાં દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. અને સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય દ્રવ્યને અવલંબે (છે) અને પ્રાપ્ત કરે છે. આ પર્યાય આની (—આ દ્રવ્યની) છે એમ પ્રાપ્ત કરે છે. આહા..હા...! એ સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય દેવ, ગુરુ અને શાસ્ત્રથી પણ પ્રાપ્ત થતી નથી. ગુરુની કૃપા વડે પ્રાપ્ત થતી નથી એમ કહે છે. આહા..હા...! આવી વાતું ! આહા..હા...!

ક્ષાયિક સમકિતની પર્યાય થાય છે એ અરિહંતના (પાદમૂળમાં થાય છે) છતાં એ ક્ષાયિક

સમકિતની પર્યાયને એનું દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. ભગવાનનું સમીપપણું હતું માટે (સમકિત) થયું છે... આહા..હા...! એમ નહિ. આ..હા..હા...! કાળલબ્ધિ(થી) કહેતાં તે પર્યાય તે સમયે કાળલબ્ધિથી થવાની છે તે પર્યાયને દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે, કહે છે. આહા..હા...! અને તે પર્યાય દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરે છે, દ્રવ્યને પહોંચે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

(કહે છે) ‘અથવા જેઓ ગુણો અને પર્યાયો વડે પમાય-પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય છે (એવા ‘અર્થો’ તે દ્રવ્યો છે.’ એ દ્રવ્યની વ્યાખ્યા કરી. ‘અર્થ’ કીધો ને ? (એટલે) દ્રવ્યને અર્થ કહેવો, ગુણને અર્થ કહેવો અને પર્યાયને અર્થ કહેવો. ભલે ત્રણ નામ છે પણ એક શબ્દથી કહેવું હોય તો ત્રણેને ‘અર્થ’ કહેવામાં (આવે છે). અર્થ એટલે કે દરેક પર્યાય પોતાથી - દ્રવ્યથી પ્રાપ્ત થાય છે અને એ પર્યાય દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. એવી અર્થની વ્યાખ્યા છે. આહા..હા...! એવો અર્થનો અર્થ છે એમ નહિ, એવી અર્થની વ્યવસ્થા છે. આહા..હા...! અરે..રે...!

બીજા દ્રવ્યને સગવડતા દઈ શકે કે અગવડતા દઈ શકે એમ છે નહિ. તેથી ટપ (ગાથામાં) આવ્યું હતું ને ? કે, પરની મમતા વડે કરીને કરુણાભાવ (થાય) તે દર્શનમોહનું લક્ષણ છે. આ..હા..હા...! એમાં ‘તન્મયતા’ શબ્દ છે, હિન્દીમાં ‘મમતા’ શબ્દ છે. હું આની કરુણા કરું... કરુણા કરું... કોને કરે બાપા ? એની પર્યાયને તેનું દ્રવ્ય પહોંચી વળે. તારી પર્યાયને તારું દ્રવ્ય પહોંચી વળે. પરની કરુણાની પર્યાય, પર જીવની દયા પાળવામાં પહોંચી વળે એવો વસ્તુનો સ્વભાવ નથી. આહા..હા...! તેમ બીજા જીવને મારવાની જે હિંસાની ક્રિયા ત્યાં થઈ (એમાં) તેના આયુષ્યના પરમાણુઓ અને આત્મા તે પ્રકારે તેની પર્યાયને પહોંચી વળે છે. બીજો કહે કે, હું આની હિંસા કરી શકું છું, એની પર્યાયને હું પ્રાપ્ત કરું છું એવું વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી. આહા..હા...! આવું સાંભળવું કઠણ પડે !

શ્રોતા :- આવું સાંભળવાનું મળે છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મળે છે તો ભાગ્યશાળી છે ને, બાપા ! આહા..હા...! ભગવાનની વાણીમાં (વસ્તુની) વ્યવસ્થા આ છે. આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે, અમે કહીએ છીએ એમ નહિ. આ..હા..હા...! જિનેન્દ્ર ભગવાન ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકરદેવની ઝંઘવનિમાં આ પદાર્થની વ્યવસ્થા આ રીતે આવી છે. આ..હા..હા...! ભગવાનની ઝંઘવનિ ! આહા..હા...!

સાંભળનારને ત્યાં જે પર્યાય થાય છે (તો) કહે છે કે, એ પર્યાય શબ્દોથી થઈ છે એમ નહિ. શબ્દની પર્યાયને એના પરમાણુ પહોંચી વળ્યા છે અને (સામે) જ્ઞાન થયું છે ત્યાં એનું દ્રવ્ય પહોંચી વળ્યું છે. આ..હા..હા...! એ શબ્દથી ત્યાં સામાને જ્ઞાન થાય છે એમ નહિ. આહા..હા...!

હવે ગુણો લેવાય છે. ‘જેઓ દ્રવ્યોને આશ્રય તરીકે પામે...’ છે. ગુણ.. ગુણ ! આત્માનો

જે જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ ત્રિકાળી ગુણ છે... ત્રિકાળી.. ત્રિકાળી હો ! તે ગુણો તે દ્રવ્યોને આશ્રય તરીકે પામે છે, આશ્રય તરીકે પ્રાપ્ત કરે છે અને આશ્રય તરીકે પહોંચે છે. 'અથવા જેઓ આશ્રયભૂત દ્રવ્યો વડે પમાય...' છે. એ ગુણો તેના દ્રવ્યમાં છે. એના દ્રવ્યથી તે પમાય છે. આ..હા..હા...! પર્યાયની વાત પછી લેશે. અહીં તો આત્મા છે તેમાં જે અનંત ગુણ છે તે ગુણ તે દ્રવ્ય વડે પમાય છે. આહા..હા...! છે ? 'આશ્રયભૂત દ્રવ્યો વડે પમાય...' છે. એ ગુણનો આશ્રયભૂત દ્રવ્ય છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ત્રિકાળી હો ! અત્યારે ગુણની વાત છે, પર્યાય પછી (કહેશે).

'આશ્રયભૂત દ્રવ્યો વડે પમાય-પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય છે...' અથવા 'દ્રવ્યોને આશ્રય તરીકે પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે છે... એવા 'અર્થો' તે ગુણો છે.' પહેલાં કીધું કે એવા અર્થો તે દ્રવ્યો છે. હવે (કહે છે કે) આવા અર્થો તે ગુણો છે. તે ગુણો તેના દ્રવ્યથી પમાય છે અને ગુણ પણ તે દ્રવ્યને પહોંચી વળે છે. આહા..હા...! પરમાણુમાં જે વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ (આદિ) અનંત ગુણ છે તે ગુણનો આશ્રય તેનો પરમાણુ છે. તેથી તે ગુણની પ્રાપ્તિ (તે) દ્રવ્યથી છે અને દ્રવ્ય તે ગુણોને પ્રાપ્ત કરે છે. અનાદિ એમ છે. (કેમકે) ગુણ તો ધ્રુવ છે ને ! આહા..હા...! એમ આત્મામાં અનંત અતીન્દ્રિય ગુણ છે એ અનંત ગુણને દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા એ અનંત ગુણનો આશ્રય જે દ્રવ્ય (છે) એને લઈને એ પમાય છે. આ..હા..હા...! આમાં યાદ કેટલું રાખવું ?

પેલું તો (સહેલું હતુ કે) ઇચ્છામી પડિકમ્મણા... તસ્ય મિચ્છામિ દુક્કડમ્ (કરી લીધું એટલે) થઈ ગઈ સામાયિક ! ધૂડમાં પણ સામાયિક નથી. મિથ્યાત્વ છે ત્યાં તો ! હું આ ભાષા કરું છું, હું આ પરની દયા પાળું છું, કાયોત્સર્ગ કરવા હું શરીરને આમ રાખું છું... એ બધી પર્યાયનો સ્વામી થાય છે એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ તો મિથ્યાત્વના પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે. આવું દુનિયાથી ઊંધું છે !

દુનિયા તો આમ કહે, 'ગાંધીજી' આમ કહેતા ને ? 'વૈષ્ણવજન તો તેને કહીએ, જે પર પીડા જાણે રે...' એમ (અત્યારે લોકો કહે છે કે) 'જૈન તેને કહીએ કે પરની પીડા જાણે !' (આમ તો માત્ર) જાણે છે. પણ એને એમ કહેવું છે કે, જાણે એટલે કે એની પીડા મટાડે (છે). સમજાણું ? એ તો આપણે આવી ગયું નહિ ? (૮૫મી ગાથા) 'પ્રેક્ષાયોગ્ય હોવા છતાં' પર જીવને દુઃખ થાય છે એનો આ જાણનાર હોવા છતાં હું એનું કરી શકું, (એના) દુઃખને ટાળી શકું એવો કરુણાભાવ ઉત્પન્ન થાય તે મિથ્યાત્વનું લક્ષણ છે. અને તે પણ મિથ્યાત્વની પર્યાયને તેનું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. એ વખતે એને દર્શનમોહના ઉદયનું જોર છે માટે આવો ભાવ થયો છે એમ નથી. આ..હા..હા..હા...! 'ઉત્તરાધ્યયન'માં વીસમાં અધ્યાયમાં 'અનાથિ

મુનિ'નું એક અધ્યયન આવે છે ત્યાં ગાથા છે (કે), આત્મા કર્મનો કર્તા અને આત્મા કર્મનો ભોક્તા (છે). બસ, જાઓ !

અહીં કહે છે કે, એ વાત સાચી નથી. કર્મની પર્યાયનું થવું એ કર્મના પુદ્ગલને કારણે છે અને તેને અંદર જે રાગનું થવું (થાય છે) એ તારી પર્યાયને (તારું) દ્રવ્ય કરે છે, દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. આહા..હા...! એ કર્મને લઈને રાગનો કર્તા થાય છે એમ નથી. આહા..હા...! અને રાગ થયો માટે ત્યાં કર્મબંધન થાય છે એનો કર્તા જીવ છે (એમ નથી). જ્ઞાનાવરણીયના બંધના ભાવને એણે કર્યા, એ પર્યાયને એ દ્રવ્ય પહોંચી વળ્યું પણ એથી ત્યાં જ્ઞાનાવરણીય (કર્મ) એને લઈને બંધાણું એમ નથી. આહા..હા...! આમ બોલાય કે, છ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય બંધાય. આવે છે ને ? આહા..હા...!

જગતના તત્ત્વો અનંત છે તે અનંત (તત્ત્વો) તે-તે સમયે પોતાના ગુણ અને પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે અને તે ગુણ, પર્યાય દ્રવ્ય વડે પ્રાપ્ત થાય છે. આહા..હા...! આ સિવાય તત્ત્વની વસ્તુસ્થિતિ બીજી કોઈ નથી. આહા..હા...! આ લાખો પુસ્તકો બન્યા, લ્યો ! 'સોનગઢ'થી બાવીસ-ત્રેવીસ લાખ (પુસ્તકો છપાણા) ! અને આ તમારે કરવાના છે ને ? 'મુંબઈ' સાત લાખ ભેગા કર્યા છે ને ? પાંત્રીસ પુસ્તકો ! આ તે વાત શું ! (અહીં કહે છે કે) એ પુસ્તક થવાની પર્યાય છે તે કાળે તેના પરમાણુ (તેને) પહોંચી વળશે. આ..હા..હા...! પૈસા ભેગા થયા માટે ત્યાં એ પુસ્તક થાશે (એમ નથી).

(મુંબઈ'માં એક મુમુક્ષુના) ઘરે આહાર કર્યો ત્યાં એક થાળી લાવ્યા, થાળી. થાળીમાં એકત્રીસ હજાર રૂપિયા હતા. નોટું હશે, આપણી કાંઈ જોયું નહોતું. થાળી જોઈ હતી. એકત્રીસ હજારની નોટું હશે. પણ ઇ તો એ પર્યાયને તે ક્ષેત્રે, તે કાળે, તે પરમાણુ એને પહોંચી વળે છે. બાપુ ! કોણે દીધાં અને કોણે લીધા ? એ વસ્તુમાં કાંઈ માલ નથી. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- જાહેર તો કર્યું કે, આટલા રૂપિયા આ ભાઈએ આપ્યા !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પણ (એ તો એવી) ભાષા બોલાય. નિમિત્તનું કથન (છે). એમાં નિમિત્ત કોણ હતું એટલું બોલાય. આ..હા..હા..હા...!

જેટલા પદાર્થો સંખ્યામાં છે તેટલી સંખ્યામાં રહીને દરેક સમયે તેની પર્યાયને તે પહોંચી વળે છે. પર્યાયની (વાત) હવે આવશે. આ તો ગુણની વાત છે.

હવે (કહે છે) 'જેઓ દ્રવ્યોને કમપરિણામથી પામે...' ઠીક ! જે પર્યાય 'દ્રવ્યોને કમપરિણામથી પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે છે...' આ..હા..હા...! એ જ પર્યાયમાં જે પર્યાય થવાનો કાળ (છે) તેને તે દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. આ..હા..હા...! આડીઅવળી નહિ. (એક વિદ્વાન) એમ કહેતા ને ? 'એક પછી એક (પર્યાય થાય) ખરી પણ આ (થાય) પછી આ જ થાય એમ

નહિ.' ભગવાન કહે છે કે, જે (પર્યાય) પછી જે (પર્યાય) થવાની (છે) તે જ થાય, જે પછી થવાની તે જ થાય, તે દ્રવ્યને કારણે છે, સંયોગને કારણે નહિ. સંયોગો બદલાયા માટે પર્યાય બદલી ગઈ એમ નહિ. આ..હા..હા...! આવું ગળે ઊતરવું...!

ભગવાનની ભક્તિથી આત્માનું કલ્યાણ થાય એ આમાં રહેતું નથી. આહા..હા...! ભગવાનની ભક્તિ છે એ રાગ છે. એ રાગને તો એનું દ્રવ્ય પહોંચી વળ્યું છે. એનાથી મુક્તિ થાય એ પ્રશ્ન નથી. તે સમયે રાગ થયો, બસ એટલું. ચાહે તો ભગવાનની ભક્તિ ને પૂજા ને જાત્રા-સમેદશીખરની જાત્રાનો ભાવ હોય, લાખો માણસ સાથે દસ લાખ ખર્ચા હોય તોપણ (એ) રાગની પર્યાયને પહોંચી વળ્યો છે, બીજું કંઈ ત્યાં છે નહિ. આવું છે ! એ પૈસાને લઈને નહિ, હાલવાને લઈને નહિ. આહા..હા...! (કોઈ) ડોલીમાં બેસીને જાય, (કોઈ) વળી હાલીને જાય. આહા..હા...!

આ પરમાણુઓ (જે) છે તેની જે રીતે રહેવાની સ્થિતિ છે તેની પર્યાયને ક્રમપરિણામે તે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. આહા..હા...! શરીરની જુવાનીના પરમાણુની પર્યાય... એની ખાવાની-પીવાની બહુ સાવધાની રાખે છે માટે એનું શરીર જુવાન રહે છે એમ નથી. આહા..હા...! તે વખતે એ શરીરના જુવાનીના પરમાણુઓ-રજકણની પર્યાયને તેના પરમાણુ પહોંચી વળે છે અને એ પર્યાય દ્રવ્યથી થાય છે, દ્રવ્યને પહોંચે છે. બાકી બીજા સાથે કાંઈ લેવા-દેવા (કે) સંબંધ છે નહિ. આ..હા..હા...! દવાથી રોગ મટે છે એ (વાતની) આમાં ના પાડે છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- દવાથી રોગ મટે તો કોઈ મરી જ ન જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ રોગની પર્યાય તે ટાણે મટવાની હતી તે પર્યાયને દ્રવ્ય પહોંચી વળ્યું છે, દવા નહિ. આ..હા..હા..હા...! દવાની પરમાણુની પર્યાયને પણ એ દવા પહોંચી વળી છે. આહા..હા...! દાક્તરને દેવાનો ભાવ થયો કે, આ એને આપું, માટે તે દવાની પર્યાય એમ થઈ છે, એમ છે નહિ. જગતથી ઊંધું છે, ભાઈ !

જિનેન્દ્રની વાણીમાં પદાર્થની વ્યવસ્થા આવી આવી છે. આ..હા...! ત્રણલોકના નાથ જિનેશ્વરદેવ ! તેની વાણી-શબ્દબ્રહ્મ-દિવ્યધ્વનિ-ઐકાર ધ્વનિમાં પદાર્થની વ્યવસ્થા આ રીતે આવી છે. એથી કંઈપણ ફેરફાર માને તે મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની છે. આ..હા..હા..હા...! થઈ રહ્યું ત્યારે તો, પાંગળો થઈ ગયો આત્મા ! આત્મા શું, અનંત... અનંત.. પદાર્થ માટે દરેક પદાર્થ પાંગળો છે. પરમાણુ પણ એક પરમાણુ બીજા પરમાણુની પર્યાયને (માટે પાંગળો છે). ઓલું આવે છે ને ? 'ગુણ અધિકમ્' ! ત્યાં એવું આવે - બે ગુણ છે એવો ચાર ગુણવાળો એને પરિણામાવે એવું આવે. પરિણામાવે એવું આવે ! અહીં 'ના' પાડે છે. પરિણામાવે (એમ

કહ્યું) એ તો નિમિત્ત કોણ હતું એનું જ્ઞાન કરાવ્યું. એ વખતે ચાર ગુણપણે પરિણમે છે એ પર્યાયને એનું દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. પેલો ચાર ગુણવાળો છે માટે ચાર ગુણવાળી પર્યાય થઈ છે (એમ નથી). આહા..હા...! આકરું કામ ! શાસ્ત્રના અર્થમાં પણ શાસ્ત્રને કહેવું છે આ કે, જિનેશ્વરના (શબ્દબ્રહ્મમાં) આવ્યું (છે) એ વાત (કહેવી છે). આહા..હા...!

એક પરમાણુમાં બીજા પરમાણુનો (અભાવ છે). એકમાં ચાર ગુણ પર્યાય છે અને બીજામાં છ ગુણ છે, એકમાં ત્રણ છે અને બીજામાં પાંચ છે. એ ભેગી થાય ત્યારે પાંચરૂપે થાય. માટે તે તેનાથી થઈ છે એમ નથી. તે કાળે તેના ક્રમપરિણામમાં તે પ્રકારની પાંચ ગુણપણે પર્યાય થવાની (હતી) તેને તેનું દ્રવ્ય પહોંચી વળ્યું છે અને એ પર્યાય દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. આ..હા..હા...! પેલા છ ગુણ છે ને પાંચ ગુણ છે માટે તેને પ્રાપ્ત કરે છે એમ નથી. આહા..હા...!

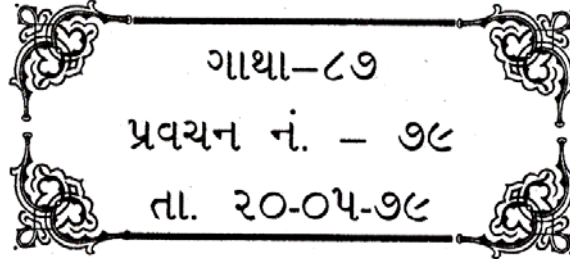
‘દ્રવ્યોને ક્રમપરિણામથી પામે...’ જુઓ ! અહીં પાછું આમાં ક્રમબદ્ધ આવ્યું ! ‘ક્રમપરિણામથી’ (એમ જે કહ્યું તો) લોકો એમ કહે કે, ‘ક્રમે પરિણામ થાય પણ આ પછી આ જ થાય એવો નિયમ નહિ !’ આવો ઉપદેશ ને આવી વાણી !! આહા..હા...! ઓલું તો (સહેલું હતું) દયા પાળો, વ્રત પાળો, ભક્તિ કરો, પૂજા કરો, દાન કરો, છ પરબી બ્રહ્મચર્ય પાળો, બીજ-પાંચમ-આઠમ (પાળો).. અરે.. સાંભળને ભાઈ ! આહા..હા...! એ વખતે એ રાગના પરિણામ થાય એ રાગને કારણે પુણ્ય બંધ થાય. એ પુણ્યબંધ પણ (રાગને) કારણે થાય એમ નહિ. રાગથી ધર્મ તો ન થાય, તેમ રાગ કર્મથી ન થાય, તેમ પૂર્વે પહેલી પર્યાયમાં રાગ તીવ્ર હતો માટે બીજી પર્યાયમાં રાગ થયો એમ પણ નથી. આ..હા...! છે ?

‘દ્રવ્યોને ક્રમપરિણામથી પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે છે અથવા જેઓ દ્રવ્યો વડે...’ પ્રાપ્ત થાય છે. પર વડે પ્રાપ્ત થાય છે એમ નહિ. એ ચાર ગુણ વડે આ બે ગુણવાળો ચાર ગુણ થયો એમ નહિ. આહા..હા...! ‘જેઓ દ્રવ્યો વડે ક્રમપરિણામથી (ક્રમે થતા પરિણામને લીધે) પમાય (છે)-પ્રાપ્ત કરાય (છે)-પહોંચાય છે એવા ‘અર્થો’ તે પર્યાયો છે.’ એને પણ અર્થ કીધો. દ્રવ્યને અર્થ, ગુણને અર્થ અને પર્યાયને અર્થ (કીધાં). અર્થ કેમ કીધો ? (કેમકે) તે-તે ગુણ અને પર્યાય તે-તે દ્રવ્યને પહોંચી વળે (છે) માટે તે અર્થ છે. એ દ્રવ્ય પોતાના ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળે છે માટે તેને અર્થ કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! એ તો તત્ત્વની સિદ્ધાંતની વ્યવસ્થા કીધી. આહા..હા...!

આ પહેરણ પહેરવાની આમ ક્રિયા થાય (તો) કહે છે કે, (એ ક્રિયા) આંગળી કરી શકે નહિ. જરીક વિશેષ લાંબું હોય તો આમ કરે છે ને ? આમ જરી ઊંચું ચઢાવે ! ઇ આમ ચડાવવાની જે પર્યાય થાય એને આત્મા ન કરી શકે. એને આત્મા તો ન કરી શકે

પણ આંગળી પણ ન કરી શકે. આ..હા..હા..! આવી જ (પદાર્થોની વ્યવસ્થા) જ્યાં સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં (આવી) એવું એના શબ્દબ્રહ્મમાં આવ્યું. એવું જ એ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. આહા..હા..! તેને તે રીતે જાણે અને માને તો તો વ્યવહાર સાચો કહેવાય, પછી અનુભવે ત્યારે નિશ્ચય થાય. આ..હા..હા..! સમજાણું કાંઈ ?

એ પર્યાયને એ રીતે અર્થો કહેવામાં આવે છે. હવે, સિદ્ધાંત આ રીતે છે, એને ચાલતાં દૃષ્ટાંતથી સમજાય એ માટે જરી દૃષ્ટાંત આપે છે. ઇ વિશેષ કહેવાશે, લ્યો...

‘પ્રવચનસાર’ ૮૭(મી) ગાથા. એમાં નીચે ટીકા(માં) દૃષ્ટાંત છે. સવારે વાત આવી ગઈ હતી ને, ભાઈ ? એ (‘સમયસાર કળશ’માં) નીકળી. મને (હતું) નીચે છે. સવારે નહોતી વાત થઈ ? ૧૦૮ (નંબરનો) કળશ છે એમાં એ લખ્યું છે, જુઓ ! ‘કોઈ જાણશે કે શુભ-અશુભ ક્રિયારૂપ જે આચરણરૂપ ચારિત્ર છે...’ કોઈ એમ માને કે, પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, બાર વ્રતના પરિણામ એ ચારિત્ર છે. એમ કોઈ અજ્ઞાની માને. આહા..હા..! ‘તે કરવાયોગ્ય નથી તેમ વર્જવાયોગ્ય પણ નથી.’ એમ કોઈ કહે. આકરું કામ છે, બાપુ ! ધર્મ કોઈ જુદી ચીજ છે, વીતરાગનો ધર્મ કોઈ જુદી ચીજ છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, અપવાસ આદિનો ભાવ એ શુભરાગ છે અને એ શુભરાગ કોઈ જાણશે કે, ‘આચરણરૂપ ચારિત્ર છે તે કરવાયોગ્ય નથી...’ એમ કોઈ એમ માને કે, કરવાયોગ્ય ભલે નથી... આ..હા..! આકરી વાત, બાપા ! જગતને ધર્મ સાંભળવા મળતા ભાગ્યશાળીને મળે એવું છે. આહા..હા..! બાકી તો હેરાન થઈને જિંદગી ઢોરની જેવી હાલી જાય છે. આ..હા..! ભલે પાંચ-પચીસ લાખ ભેગા થયા હોય એ ઢોર જેવા છે. આહા..હા..! પશુ કહ્યા છે.

વ્રતની, તપની શુભ ક્રિયા (અને) ભક્તિના પરિણામથી અંદર પ્રભુ આત્મા ભિન્ન છે. આહા..હા...! વ્રતના, તપના, શીલના, દાનના, દયાના શુભ પરિણામ(રૂપ) ચારિત્ર કરવા યોગ્ય નથી, એમ કોઈ કહે 'તેમ વર્જવાયોગ્ય પણ નથી.' એમ કોઈ કહે. (તેનો) 'ઉત્તર આમ છે કે-' ઝીણી વાત છે, ભગવાન ! શું કહે છે ? જુઓ હવે ! 'વર્જવાયોગ્ય છે.' એ શુભરાગ છે. મહાવ્રત, બાર વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, ભગવાનનું સ્મરણ, પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ એ બધો રાગ છે. આ..હા..હા...! એ ધર્મ નહિ, એ ચારિત્ર નહિ, એ સમ્યક્દર્શન નહિ. આહા..હા...! ઝીણું, પ્રભુ !

કોઈ કહે કે, (એ શુભરાગરૂપ) ચારિત્ર કરવા યોગ્ય ભલે નથી પણ વર્જવા યોગ્ય પણ નથી. એને 'ઉત્તર આમ છે કે-વર્જવાયોગ્ય છે,...' આહા..હા...! કેમ ? ઝીણી વાત છે, પ્રભુ ! સાંભળવી કઠણ પડે એવી, બાપા ! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ જિનેશ્વરદેવનો આ હુકમ છે, આ ઉપદેશ છે. આ..હા...! કે, એ શુભરાગની જે ચારિત્રની ક્રિયા છે એ 'વ્યવહારચારિત્ર હોતું થકું દુષ્ટ છે,...' સવારમાં આ કાઢવું હતું. આહા..હા...! 'તિરોધાયિ'માં નીકળ્યું, ભાઈ ! 'તિરોધાયિ' છે ને ? ('સમયસાર' શ્લોક-૧૦૮). પ્રભુ ! ઝીણી વાત છે, હોં ! અત્યારે ચાલતી વાતથી બીજી લાગશે, પ્રભુ ! આહા..હા...! એ ક્રિયાકાંડના જેટલા ભાવ (છે) - વ્રતના, તપના, ભક્તિના, સામાયિક, પૌષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ એ બધાં વિકલ્પો રાગ-શુભ રાગ છે. આ..હા...! એ વ્યવહારચારિત્ર છે એ આચરવા લાયક નથી, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! પણ વર્જવા લાયક પણ નથી એમ કોઈ કહે તો (કહે છે કે) નહિ, વર્જવા લાયક છે. 'કારણ કે વ્યવહારચારિત્ર હોતું થકું દુષ્ટ છે,...' આહા..હા...!

ભગવાનઆત્મા અમૃતનો સાગર અંદર (છે). ભગવાનઆત્મા ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનેશ્વરે જોયો અને કહ્યો એ તો અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય આનંદનો પિંડ, કંદ છે. અરે..રે...! કોઈ 'દી સાંભળ્યું ન હોય. એવા અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને આનંદનું જે તત્ત્વ છે, પ્રભુ ! એનાથી (વિરુદ્ધ એવી) આ બધી શુભભાવની ક્રિયાઓ દુષ્ટ છે. આ..હા..હા...! આ 'કળશટીકા' છે ! સવારમાં હાથ નહોતું આવતું ને ? પછી બપોરે જોયું કે, આ ગયું ક્યાં ? આ..હા..હા...! આકરું પડે પ્રભુ ! શું કરીએ ? આ તો વીતરાગ ત્રણલોકના નાથ 'સીમંધર ભગવાન' બિરાજે છે એની આ વાણી છે ! આ..હા..હા...!

કહે છે કે, દયા, દાન, વ્રત, તપ, અપવાસ, ભક્તિ, પૂજા - એ શુભભાવ ધર્મ તો નથી માટે આચરવા યોગ્ય નથી પણ વર્જવા યોગ્ય પણ નથી એમ (કોઈ) કહેતું હોય તો (કહે છે કે), વર્જવા યોગ્ય તો છે. આહા..હા...! કેમકે એ તો દુષ્ટ છે. આ કો'ક 'દી સાંભળવા મળે, બાપુ ! શું કરીએ ? દુનિયાની ખબર છે. આહા..હા...! કારણ કે ૬૬ વર્ષ તો દુકાન

છોડ્યા, દીક્ષા લીધા થયા. આ શરીરને ૮૦(મું) વર્ષ ચાલે છે. ૮૦ ! આખી દુનિયા ઘણા પ્રકારથી જોઈ છે. આહા..હા...! પ્રભુનો માર્ગ ક્યાંય રહી ગયો.

અહીં તો કહે છે... આહા..હા...! આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ ! એના સ્વભાવથી... જે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાના શુભભાવ (છે) એ શુભભાવ (છે) તે દુષ્ટ છે. કેમકે પ્રભુના સ્વભાવથી... પ્રભુ એટલે આત્મા, એના સ્વભાવથી એ વિરુદ્ધ છે, પ્રભુ ! તને ખબર નથી. 'દુષ્ટ છે' સવારમાં આ કહેવું હતું. 'અનિષ્ટ છે,...' એ ઇષ્ટ નથી. પ્રભુ ! શું કરીએ ? આ..હા...! અત્યારે તો સંપ્રદાયમાં એક જ વાત હાલે છે – વ્રત કરો ને અપવાસ કરો ને આ કરો ને સામાયિક કરો, પૌષધ કરો... અરે...! હજી સમકિતના ઠેકાણા ન મળે એમાં સામાયિક ક્યાંથી આવી ? અરે...રે...! શું કરીએ, પ્રભુ ?

પરમાત્મા ત્રણલોકના નાથ ! એનો આ હુકમ છે કે, વ્યવહાર ક્રિયાકાંડનો જે શુભભાવ છે એ બધો 'દુષ્ટ છે, અનિષ્ટ છે,...' આ કહેવું હતું. અને 'ઘાતક છે;...' ત્રણ શબ્દો વાપર્યા છે. 'કળશ ટીકા' ૧૦૮ (નંબરનો કળશ) છે. અહીં તો હજારો, લાખો શાસ્ત્રો જોયા છે ને ! આહા..હા...! પણ (બધું) યાદ રહી શકે નહિ. સવારમાં યાદ નહોતું આવતું, કીધું આ બાજુ હેઠે છે. આહા..હા...! શું કહ્યું, પ્રભુ ? એ વ્યવહારચારિત્ર જ છે તે 'દુષ્ટ છે, અનિષ્ટ છે, ઘાતક છે; તેથી...' કહેવું હતું આ. 'વિષય-કષાયની માફક ક્રિયારૂપ ચારિત્ર નિષિદ્ધ છે...' આ..હા..હા...! વિષય કષાયનો ભાવ જેમ અશુભ છે – ભોગનો, વિષયનો, ધંધાનો, દુકાને બેસીને પૈસા, ધંધા સાચવવા એ બધું પાપ છે, (એ જ રીતે) દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ પણ એ જ જાતના બંધના કારણ છે. આહા..હા...! આકરું પડે !

પ્રભુ ! તારી પ્રભુતાની તને ખબર નથી, ભાઈ ! આહા..હા...! તારામાં તો અનંત આનંદ ને અનંત જ્ઞાન ને અનંત શાંતિનો સાગર છલોછલ ભર્યો છે ! આહા..હા...! ભાઈ ! તારું તત્ત્વ છે, વસ્તુ છે, પદાર્થ છે અને પદાર્થ વસ્તુના સ્વભાવથી ખાલી ન હોય. આહા..હા...! પ્રભુ ! તારા સ્વભાવમાં તો એટલી અનંત આનંદ અને શાંતિ પડી છે... આ..હા..હા...! કે, એનું કોઈ માપ થઈ શકે નહિ એવી વસ્તુ છે !! એવું એ આત્મદ્રવ્ય-વસ્તુ છે. એનાથી આ શુભભાવ (વિરુદ્ધ જાતિના છે). આહા..હા...!

(કોઈને) આકરું લાગે એવું છે. દુનિયાને જાણીએ છીએ, બાપા હો ! આખા હિન્દુસ્તાનમાં દસ-દસ હજાર માઈલ ફર્યા છીએ. અહીં તો ૮૦ વર્ષ થયા. દુકાન છોડ્યા ૬૭ વર્ષ થયા. હું તો દુકાન ઉપર પણ શાસ્ત્રો વાંચતો. નિવૃત્તિ હતી, નાની ઉંમર હતી. દુપની સાલથી (વાંચતો). ૧૮ વર્ષની ઉંમર હતી. અત્યારે તો ૮૦ થયા, ૭૨-૭૩ વર્ષ થયા. આહા..હા...! આ ચીજ – ભગવાનની ચીજ કોઈ જુદી ચીજ છે !

કહે છે કે, વ્યવહારચારિત્રની જે ક્રિયા (છે) એમાં જે તમે ધર્મ માનો છો એ 'દુષ્ટ છે, અનિષ્ટ છે, ઘાતક છે;...' ત્રણ વાત. એક વાત (થઈ). અને 'વિષય-કષાયની માફક...' આ..હા..હા...! છે ? 'વિષય-કષાયની માફક ક્રિયારૂપ ચારિત્ર નિષિદ્ધ છે...' અશુભભાવ જેમ નિષિદ્ધ છે, પ્રભુ ! એ શુભભાવ પણ નિષિદ્ધ છે. એ કોઈ જન્મ-મરણના અંતને લાવે એવી ચીજ નથી, એ તો સંસાર છે. આ..હા..હા..હા...!

શ્રોતા :- આત્મામાં રહી શકે નહિ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- રહી શકે નહિ (અને) આવે તો બંધનું કારણ છે, સંસાર છે.

શ્રોતા :- આથી કોઈ સરલ માર્ગ બતાવો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અંદરમાં જવું એ માર્ગ છે. આહા..હા...! સરળથી ઊંઘો તે સરળ કહેવાય ? કરોડ રૂપિયાવાળાને ચાર આના કહેવા કે, આ સરળ છે. તમે ચારઆનાવાળા છો ઇ સરળ છે. એ (વાત) બરાબર છે ? વસ્તુની સ્થિતિ જે ભગવાન સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ કહી (છે) એનાથી બીજી રીતે કહે એ સહેલું કહેવાય ? (એ તો) વિપરીત કહેવાય. સમજાય છે કાંઈ ? સવારે આ શબ્દો કહેવા હતા.

અહીં તો ત્યાં સુધી લીધું છે કે, 'વિષય-કષાયની માફક ક્રિયારૂપ ચારિત્ર...' એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, અહિંસા, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, પાંચ મહાવ્રતના પરિણામ, બાર વ્રતના પરિણામ... (વિષય-કષાય જેવા છે). ભગવાન ! આકરું પડશે, બાપુ ! આહા..હા...! ત્રણલોકના નાથ જિનેશ્વરદેવની આ આજ્ઞા (છે) - આ હુકમ છે. આહા..હા...! અરે..રે...! સાંભળવા મળે નહિ એ કે'દી સમજે અને કે'દી રુચિ કરે ? બાપુ ! આહા..હા...! અરે..રે...! જન્મ-મરણના ફેરા, ચોરાશીના અવતાર, પ્રભુ ! સાંભળ્યા જાય નહિ એવા ભવ અનંત કર્યા છે. આ..હા...! આ મિથ્યાત્વને લઈને. એ શુભક્રિયામાં ધર્મ માનવો એ મિથ્યાત્વ છે. આ..હા...!

શ્રોતા :- તપથી નિર્જરા કીધી છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- તપ એ ક્યો તપ ? આ નહિ. આ તો બધી લાંઘણું છે. સમ્યગ્દર્શન, આત્માનો અનુભવ, આનંદનો અનુભવ હોય, એ અનુભવના આનંદમાં ઉગ્ર આનંદનો અનુભવ કરે એને તપ કહેવામાં આવે છે. બાપુ ! જગતથી વ્યાખ્યા જુદી છે, નાથ ! આ..હા...! દુનિયાની બધી ખબર છે, અમે લાખો માણસને જોયા છે, લાખો માણસ પરિચયમાં આવ્યા છે. આ..હા...! પ્રભુ ! મારગડા કાંઈક જુદાં છે. આહા..હા...! એવું છે, હજી એને સાંભળવા મળે નહિ. પચાસ, સાઠ, સિત્તેર વર્ષ એમને એમ ચાલ્યા ગયા. આહા..હા...!

અહીં પ્રભુ કહે છે કે, 'વિષય-કષાયની માફક ક્રિયારૂપ ચારિત્ર નિષિદ્ધ છે...' સવારમાં આટલું કહેવું હતું. જેમ વિષય-કષાયનો ભાવ અશુભ છે એમ આ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો

ભાવ શુભ છે. બન્ને વિકાર, બન્ને દુઃખરૂપ અને બન્ને બંધનું કારણ છે. આહા..હા...! એ શુભ-અશુભ પરિણામથી પ્રભુ (ભિન્ન છે). અંદર આનંદનો નાથ પ્રભુ ! સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! તે પરમેશ્વર જિનેશ્વરે કહેલો ઇ, હોં ! જિનેશ્વર સિવાય આત્મા... આત્મા... લોકો કરે છે એ કોઈએ જાણ્યું નથી અને જાણ્યા વિના વાતું કરે ! અન્ય મતમાં ઘણા બધા આત્મા... આત્મા... તો કરે છે. વેદાંતમાં આત્માની બહુ વાત ચાલે છે. આ તો જિનેશ્વરદેવ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ એક સમયમાં ત્રણકાળ અને ત્રણલોકનું જ્ઞાન જેને પ્રત્યક્ષ થયું છે એવા ત્રણલોકના નાથની આ આજ્ઞા છે, આ ઉપદેશ છે, આ હુકમ છે. આહા..હા...! આ માર્ગ સરળ છે, ઊંધો કહેવો ઇ સરળ છે ?

શ્રોતા :- દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમાં ચારિત્ર તો કીધું ?

સમાધાન :- ચારિત્ર (એટલે) આ અંદર આવ્યું ઇ, અંદર ઠર ! એ શબ્દ આજે લીધો, ભાઈ ! જુઓ ! ૩૪મે પાને છે. આ 'કળશ ટીકા' હોં ! જુઓ ! ૩૧મો કળશ. 'ભાવાર્થ આમ છે કે મિથ્યાત્વપરિણતિનો ત્યાગ થતાં,...' એ વ્યવહારની દયા, દાનની ક્રિયા રાગ છે, ધર્મ નથી. પુણ્ય છે અને એમાં ધર્મ માનવો એ મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અનંત સંસારનું કારણ છે. આ..હા..હા...! અર..ર..ર...! પ્રભુ... પ્રભુ ! આકરું પડે, ભાઈ ! અહીં મારે બીજું કહેવું છે. એમાં ત્રણેય સમાય છે એમ કહેવું છે, ભાઈ ! 'કળશ ટીકા'માં છે. 'મિથ્યાત્વપરિણતિનો ત્યાગ થતાં, શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થતાં, સાક્ષાત્ રત્નત્રય ઘટે છે.' બીજા ઘણા દાખલા છે – આમાં આઠમે પાને છે, પંચ્યાણુંમે પાને છે, ત્રણ પાને આ (વાત) છે પણ આ વધારે સ્પષ્ટ છે. આ..હા..હા...!

ભગવાનઆત્મા ! સચ્ચિદાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય પ્રભુ ! એને પુણ્ય-પાપના ભાવથી ભિન્ન અનુભવવો. આ..હા..હા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યધન છે, સિદ્ધસ્વરૂપે પ્રભુ ! સ્વભાવે-શક્તિએ છે... આ..હા..હા...! એને અંતર સન્મુખ થઈને અનુભવવો. એ અનુભવ થતાં મિથ્યાત્વનો નાશ થાય છે. આહા..હા...! છે ? 'મિથ્યાત્વપરિણતિનો ત્યાગ થતાં, શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થતાં, સાક્ષાત્ રત્નત્રય ઘટે છે.' ભાઈ ! આ તો સ્વરૂપાયરણનું જરી ભેગું આવ્યું. આહા..હા...!

મિથ્યાત્વમાં – વિપરીત માન્યતામાં અનંત સંસારમાં મુનિ પણ અનંતવાર થયો. 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર, ગૈવેયક ઊપજાયો' આ ગ્રીવાને ઠેકાણે નવમી ગૈવેયક છે. ભગવાને કેવળજ્ઞાનમાં ચૌદ રાજલોક-આ બ્રહ્માંડને અસંખ્યપ્રદેશી લોકના આકારે જોયો છે. લોકની ગ્રીવા છે એ ગ્રીવાના સ્થાને ગૈવેયક છે – નવ ગૈવેયકના પાસડા (છે). ત્યાં સાધુ થઈને અનંતવાર જીવ જઈ આવ્યો છે. એવા પંચ મહાવ્રત તો અત્યારે છે પણ નહિ. એવા પંચ મહાવ્રત, પાંચ

સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, શુભભાવની ક્રિયા એટલી કે, એને ચામડું ઉતરડીને ખાર છાંટે તોપણ ક્રોધ ન કરે ! પણ સમ્યગ્દર્શન શું ચીજ છે એની ખબર નહિ. આ..હા...! શુભક્રિયાથી ધર્મ થાય (એમ નથી).

અંદર ભગવાનઆત્મા શુભભાવથી ભિન્ન પડ્યો છે. મોટો ચિદ્ધન છે, આનંદકંદ છે એની દૃષ્ટિ અને અનુભવ થતાં મિથ્યાત્વનો નાશ થાય તેને સાક્ષાત્ રત્નત્રય ઘટે છે. અહીં તો (એમ કહેવું છે કે) તેને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને સ્વરૂપાયરણની સ્થિરતાનો અંશ – ચારિત્રનો અંશ ત્યાં ભેગો છે. આહા..હા...! આકરી વાતું, બાપુ ! અરે...! વખત ક્યાં મળે આમાં ? એક કોર આખો 'દી દસ-બાર કલાક ધંધો, છ-સાત કલાક ઊંઘમાં જાય, બે-ચાર કલાક બાયડી-છોકરાને રાજી રાખવામાં જાય. અર..ર..ર...! એકલા પાપમાં જિંદગી (પૂરી થઈ જાય). અહીં તો કહે છે કે, એ પાપ છોડીને કદાચિત્ દયા, દાન, વ્રતમાં પુણ્યમાં આવી ગયો... આ..હા..હા...! તોપણ એ સંસાર છે, બાપુ ! એને તું ધર્મ માન તો મિથ્યાત્વ છે અને એ મિથ્યાત્વ અનંત સંસારમાં પરિભ્રમણનું કારણ છે. આ..હા..હા...! અહીં તો એટલું (બતાવવું છે કે) આઠમે પાને છે અને પંચ્યાણુંમે પાને છે. અહીં લખ્યું છે. પણ ત્રણમાં આ વધારે મુખ્ય (છે). આહા..હા...! ૩૧મો કળશ છે. 'કળશટીકા' છે. એવા તો હજારો શાસ્ત્રો જોયા છે ને !

શ્રોતા :- પાંચમા આરામાં અનુભવ તો થઈ શકે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કોણ કહે છે કે ન થઈ શકે ? પાંચમા આરામાં આત્મા છે કે નહિ ? આરો કોને નડે છે ?

આ..હા..હા...! આનંદકંદ પ્રભુ ! અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો સાગર છે, પ્રભુ ! (તે) સાંભળ્યો નથી. આહા..હા...! ઈ ભગવત્સ્વરૂપ છે ! 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે ને ઘટ ઘટ અંતર જૈન' બાપુ ! પ્રભુ ! આચાર્યો તો 'ભગવાન' તરીકે બોલાવે. ભલે તું પર્યાયમાં પામર હો પણ વસ્તુ તારી ભગવાન છે, બાપુ ! તને ખબર નથી. અને ભગવંતસ્વરૂપે જો આત્મા ન હોય તો પર્યાયમાં કેવળજ્ઞાન ભગવંત ક્યાંથી લાવશે ? ક્યાંથી આવશે ?

પરમાત્મા કેવળજ્ઞાન પામ્યા. ભગવાન મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. સમવસરણમાં અત્યારે આમ બિરાજે છે. ઉપદેશ ચાલે છે, ઇન્દ્રો ને સિંહ ને વાઘ ને ગણધરો સભામાં સાંભળે છે. આ..હા..હા...! 'સીમંધર પ્રભુ' આદિ પરમાત્મા મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. આ સામાયિક કરતા આજ્ઞા નથી લેતા ? ક્યાં એને સામાયિકની પણ ક્યાં ખબર છે અને આજ્ઞાની પણ ક્યાં ખબર છે ? એ પરમાત્મા પાસે આ 'કુંદકુંદાચાર્ય' ગયા હતા. સંવત-૪૯ ! બે હજાર વર્ષ થયા. આઠ 'દી ત્યાં' રહી ભગવાનને તો સીધા સાંભળ્યા. સાક્ષાત્ સમવસરણમાં પ્રભુ બિરાજે છે, અત્યારે છે. એ તો વીસમાં 'મુનિસુવ્રત ભગવાન' જ્યારે અહીંયાં થયા ત્યારનો

પ્રભુ 'સીમંધરસ્વામી'નો જન્મ છે. અને અહીં આવતી ચોવીશીના તેરમા તીર્થકર થશે ત્યારે (સિદ્ધ થશે). પ્રભુ અત્યારે અરિહંત પદે છે. હામો અરિહંતાણં ! ચાર (ઘાતિ) કર્મ નાશ થયા (છે), ચાર (અઘાતિ) કર્મ બાકી છે. એ તેરમા તીર્થકર વખતે ચારનો નાશ કરી સિદ્ધ થશે – હામો સિદ્ધાણં ! જેમ ચોવીસ તીર્થકરો અત્યારે સિદ્ધમાં ભળ્યા છે. અત્યારે અરિહંતમાં નથી. 'ઋષભદેવ', 'મહાવીર' આદિ અહીં બિરાજતા હતા ત્યારે અરિહંત પદે હતા. અત્યારે હામો સિદ્ધાણંમાં છે. એમ ('સીમંધર') પ્રભુ બિરાજે છે એ અરિહંત પદમાં છે. એ આવતી ચોવાશીના તેરમા તીર્થકર કાળે સિદ્ધ થઈ જવાના છે – હામો સિદ્ધાણંમાં જવાના. આહા..હા...! અરે..રે...! આવું કેમ બેસે ? એની પાસે પ્રભુ 'કુંદકુંદાચાર્ય' ગયા હતા. એની આ વાણી છે. હવે આપણે ('પ્રવચનસાર'નો) ચાલતો અધિકાર (લઈએ).

'જેમ દ્રવ્યસ્થાનીય...' ઝીણી (વાત) છે, બાપુ ! ધ્યાન રાખજો ! સમજાય એવું છે, બાપુ ! ન સમજાય એવું કાંઈ નથી. અરે... પ્રભુ ! અંદર કેવળજ્ઞાનનો કંદ છે ને ! આહા..હા...! શું કહે છે ? છે નીચે ? 'જેમ દ્રવ્યસ્થાનીય (-દ્રવ્ય સમાન,...)' જેમ આત્મા દ્રવ્ય છે, પરમાણુ દ્રવ્ય છે (એમ) છ દ્રવ્ય છે. ભગવાને કેવળજ્ઞાનમાં છ દ્રવ્ય જોયાં. પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવે છ દ્રવ્ય જોયાં છે. આત્મા-જીવ, પુદ્ગલ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશ અને કાળ. આ છ દ્રવ્ય જોયા છે. એમાં આત્મા અનંત છે, પરમાણુઓ એનાથી અનંતગુણા છે, કાળાણુ અસંખ્ય છે, ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ એક-એક છે. એમ ભગવાનના જ્ઞાનમાં છ દ્રવ્યો જોયા છે. એ દ્રવ્યના સ્થાનનો અહીંયાં દૃષ્ટાંત છે.

દ્રવ્ય એને કહીએ કે, '(-દ્રવ્ય સમાન, દ્રવ્યના દૃષ્ટાંતરૂપ) સુવર્ણ પીળાશ વગેરે ગુણોને...' આ સોનું ! સોનું છે ને સોનું ? એ 'પીળાશ વગેરે ગુણોને અને કુંડળ વગેરે પર્યાયોને પામે...' છે. સોનું પોતાના ગુણ અને પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે, ગુણ અને પર્યાયને પહોંચે છે. આહા..હા...! આકરી વાત છે, પ્રભુ ! શું કહે છે ? એ સોનું જે છે એનામાં પીળાશ, ચીકાશ આદિ અનંત ગુણ છે એને છ દ્રવ્ય પહોંચે છે અને એની વર્તમાન અવસ્થા થાય તેને તે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. સોનીથી એ કડાની અવસ્થા થઈ (એની) અહીં ના પાડે છે. આ..હા..હા...! આવું કામ છે !

એ 'સુવર્ણ) તેમના વડે (-પીળાશ વગેરે ગુણો અને કુંડળ વગેરે પર્યાયો વડે) પમાય-પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય છે તેથી દ્રવ્યસ્થાનીય સુવર્ણ 'અર્થ' છે,...' તેથી દ્રવ્યને ઠેકાણે સોનું (છે) તેને 'અર્થ' કહેવામાં આવે છે. કેમ તેને-સોનાને અર્થ કહેવામાં આવે છે ? (કેમકે) તે પોતાના ગુણ અને પર્યાયને (પ્રાપ્ત કરે છે). ગુણ એટલે કાયમ રહેનારા પીળાશ, ચીકાશ, વજન. અને પર્યાય એટલે કુંડળ, કડાં વગેરે બદલતી અવસ્થા. એવી શક્તિ અને અવસ્થાને

તે સોનું પ્રાપ્ત કરે છે અથવા તે પર્યાય વડે, ગુણ વડે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. માટે દ્રવ્યને સ્થાને... આહા..હા...! અહીંયાં સોનું કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું ? ‘દ્રવ્યસ્થાનીય સુવર્ણ ‘અર્થ’ છે,...’ આહા..હા...! આવું સાંભળવું (મુશ્કેલ પડે). પેલું તો મિચ્છામી દુક્કડમ્ (સહેલું હતું). અપ્પાણં શું કહેવાય અને વોસરે શું કહેવાય એની પણ ખબર ન મળે. ઘડિયો હાંકી ગયો, પૂરું થઈ ગયું. થઈ ગઈ સામાયિક ! આહા..હા...! પ્રભુ ! મારગડા જુદાં, બાપા ! જિનેશ્વર વીતરાગ... આ..હા...!

દુનિયાના ડાહ્યા થઈને ફરે, કાંઈક પાંચ-પચાસ લાખ ધૂળ મળે (એટલે થઈ રહ્યું). ‘ગોવા’ના (એક ભાઈ પાસે) બે અબજ ચાલીસ કરોડ રૂપિયા ! ગુજરી ગયા. હમણાં પોણા બે વર્ષ થયા. છોકરા છે (એ) આવ્યા હતા. હમણાં અમે ‘મુંબઈ’ હતા (ત્યારે) છોકરો દર્શન કરવા આવ્યો હતો. બે અબજ ચાલીસ કરોડ ! દસાશ્રીમાળી વાણિયા છે. ‘જોરાવરનગર’માં એનાં મકાન છે. બે અબજ અને ચાલીસ કરોડ ધૂડ છે ! આ..હા..હા...! પોણા બે વર્ષ પહેલાં એની વહુને... શું કહેવાય આ ? હેમરેજ થઈ ગયું. ત્યાં ચાલીસ લાખનો બંગલો – મકાન છે. દસ-દસ લાખના બીજા બે બંગલા ‘ગોવા’માં છે. આપણાં દસાશ્રીમાળી વાણિયા (છે).

અહીં તો બધું જોયું છે, બાપા ! આ..હા...! દુકાન પર હતા ત્યારે બધું (જોયું છે). સત્તર વર્ષની ઉંમર હતી, પિતાજી (સંવત) દુકાનની સાલમાં ગુજરી ગયા. (સંવત) પલમાં ગયા હતા. આ દેહનો જન્મ ‘ઉમરાળા’ થયો છે ને ! આ ‘ઉમરાળા’ અહીંથી અગિયાર માઈલ (છે). દુકાન ‘પાલેજ’માં (છે), પલ(ની સાલમાં) ગયેલા. પિતાજી દુકાનમાં ગુજરી ગયા. ત્યારે મારી ઉંમર સત્તર વર્ષની (હતી). મેં સત્તરથી બાવીસ (એમ) પાંચ વર્ષ ભાગીદારીમાં દુકાન ચલાવી હતી. દુકાન મોટી છે, ચાલીસ લાખ રૂપિયા છે, ‘પાલેજ’માં અત્યારે દુકાન છે. ચાર લાખની પેદાશ છે. એ વખતની એ મારા હાથની દુકાન છે. ધૂડની બધી...! ધૂડની, હોં ! આ..હા...! એ ધૂડ-માટી છે. આહા..હા...! પુદ્ગલ છે... પુદ્ગલ ! એ પ્રભુ નહિ, આત્મા નહિ, ભાઈ ! એ અજીવને જીવ પોતે મારા માને એ મહામિથ્યાત્વ છે. અજીવને જીવ માને (એ મિથ્યાત્વ છે). પ્રતિક્રમણમાં પચીસ (પ્રકારના) મિથ્યાત્વમાં આવે છે – અજીવને જીવ માને તે મિથ્યાત્વ. પણ કોને ખબર છે ? ઘડિયા હાંકે જાય ! અજીવને જીવ માને તો મિથ્યાત્વ, જીવને અજીવ માને તો મિથ્યાત્વ, કુસાધુને સાધુ માને તો મિથ્યાત્વ, સાધુને કુસાધુ માને (તો મિથ્યાત્વ). હજી સાધુની ખબર ન મળે. સાધુ કોને કહેવા, બાપા ? હજી સમ્યગ્દર્શન શું છે એની ખબરું ન મળે. આહા..હા...!

અહીં કહે છે, ‘સુવર્ણ ‘અર્થ’ છે.’ કેમ ? સોનાને અર્થ કહે છે. કેમ ? કેમકે પોતાના ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળે અને ગુણ, પર્યાય વડે પ્રાપ્ત થાય માટે. તેમ દરેક આત્મા અને

પરમાણુને અર્થ કેમ કહે છે ? દરેક આત્મા અને દરેક પરમાણુને પરમાત્મા અર્થ કહે છે, કેમ ? (કેમકે) દરેક દ્રવ્ય - આત્મા અને પરમાણુ પોતાના ગુણ, પર્યાયને પહોંચી વળે છે અને ગુણ, પર્યાય વડે પહોંચાય છે. આ..હા..હા...! આકરી વાતું, બાપા !

એક તો સોનું કુંડળ અને કડાંની પર્યાયને પહોંચી વળે છે, ઇ સોનીથી નહિ, એરણથી નહિ. બાપા ! એ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે. એમ આ ભગવાનઆત્મા અને આ પરમાણુઓ... આ જે અવસ્થા છે, આ જુઓ ! આ અવસ્થા પરમાણુની જડની અવસ્થા છે, આ માટીની અવસ્થા છે. આ અવસ્થાના પરમાણુ પહેલાં ઘૂડપણે હતા. પછી એ પરમાણુ ઘઉંપણે હતા, પછી એ પરમાણુ લોટપણે હતા, પછી એ પરમાણુ રોટલીપણે હતા, એ પરમાણુ અત્યારે લોહીપણે થયા છે. પરમાણુ કાયમ રહેનારા (છે) અને આ અવસ્થાઓ બદલી છે. આ..હા...! એ અવસ્થાને પરમાણુ પ્રાપ્ત કરે છે, આત્મા નહિ. આ..હા..હા...!

આ હાથ હાલે એની અવસ્થાને ઇ પરમાણુ પ્રાપ્ત કરે છે અને એ પર્યાયથી આ દ્રવ્ય છે એમ જણાય છે. આત્મા એ પરની-શરીરની પર્યાયને કરે (એમ નથી). આ..હા..હા..હા...! ભારે કામ આકરું ! એ સુવર્ણને અર્થ આમ કહેવામાં આવે છે. એમ દરેક દ્રવ્યને (અર્થ કહેવામાં આવે છે) ઇ છેલ્લે કહેશે. 'તેમ અન્યત્ર પણ છે.' કહેશે, ઇ છેલ્લો શબ્દ છે. આ તો દૃષ્ટાંત આપીને (કહે છે), ગાથા કાલે થઈ ગઈ હતી. આહા..હા...! વાત એવી આકરી છે, બાપા ! વીતરાગ માર્ગ, પરમેશ્વર વીતરાગ ત્રિલોકનાથ જિનેશ્વરનો માર્ગ અત્યારે તો ઊંધે રસ્તે ચડાવી દીધો છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- ઊંધે ચડ્યો હતો ત્યાંથી પાછો વાળ્યો છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આહા..હા...! સોનું જેમ પોતાની પીળાશ, ચીકાશ ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે અને કુંડળ, કડાંની અવસ્થા થાય તેને સોનું પ્રાપ્ત કરે છે, સોનીથી નહિ, એરણથી નહિ, હથોડાથી નહિ. આહા..હા...! એ જે સોનાની કુંડળ, કડાંની પર્યાય (થઈ) એ દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. એટલે કે એનું લક્ષ દ્રવ્ય ઉપર જાય. આ પર્યાય કોની ? કે, (આ) દ્રવ્યની છે. એ પર્યાય પરને લઈને થઈ છે અને પરની છે એમ નથી. અરે.. અરે...! આહા..હા...!

આ હોઠ હલે છે. આ માટી છે, આ પુદ્ગલ પરમાણુ છે. આ હોઠ આમ... આમ... હલે છે ઇ અવસ્થાને એ જડ પરમાણુ છે ઇ પહોંચી વળે છે. આત્માને લઈને આ હોઠ હલે છે એમ ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં (છે) નહિ. અર..ર..ર... આવું બેસવું ! સમજાણું કાંઈ ?

આ આંખ જે આમ... આમ... થાય છે એ પરમાણુઓ છે તેની એ પર્યાય છે. એ પરમાણુઓ તેની એ પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે અને એ પર્યાય દ્વારા આ પરમાણુ છે તેમ જણાય છે. પણ આમ.. આમ.. થાય એ પર્યાયને આત્મા કરે છે (એમ) ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં (નથી). આહા..હા...!

ભારે આકરું કામ ! આવો વીતરાગનો માર્ગ હશે !? અમે તો એવું સાંભળ્યું છે કે, છકાયની દયા પાળવી, વ્રત પાળવા, આ ચોવીયાર કરવો, રાત્રે આહાર ન કરવો, પાણી ન પીવું, છ પરબી બ્રહ્મચર્ય પાળવું, છ પરબી કંદમૂળ ન ખાવા...! અરે... પ્રભુ ! એ બધી વાતું રાગની ક્રિયાની વાતું છે. આહા..હા...!

ભગવંત્ ! તને તારા સ્વરૂપની મહત્તા અને માહાત્મ્ય નથી. એ કોણ છે પ્રભુ આત્મા અંદર ? એ તો વર્તમાન એની જે પર્યાય-અવસ્થા (છે) એના ઉપર એની નજર છે. પણ એ જે પર્યાય પલટે છે એની જોડે અંતરમાં ધ્રુવ ભગવાન, ધ્રુવ છે, નિત્ય છે, પ્રભુ ! એને જોવા એ કોઈ 'દી નવરો થયો નથી. આ..હા..હા...!

અહીં કહે છે, જેમ સુવર્ણ અર્થને સ્થાને છે એમ દ્રવ્ય ગુણ, પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે અથવા ગુણ, પર્યાય વડે પ્રાપ્ત થાય છે માટે તે દ્રવ્યને અર્થસ્થાનીય કહેવાય છે. દ્રવ્ય-આત્મદ્રવ્ય કે પરમાણુને અર્થ કહેવાય છે. અરે.. અરે...! આવી વાતું ! નવો સાંભળવા આવ્યો હોય (એને ઘરે કોઈ પૂછે કે) 'તમે શું સાંભળ્યું?' 'કોણ જાણે શું કાંઈક કહેતા હતા... આ દ્રવ્ય આ પ્રાપ્ત કરે ને આ કરે...' અરે... પ્રભુ ! અરે...! પ્રભુની વાણી તો આ છે, બાપા ! આહા..હા...!

(અહીંયાં) સુવર્ણ આવ્યું ને ? હવે ગુણ આવ્યા, ગુણ અને પર્યાય. 'જેમ પીળાશ વગેરે ગુણો સુવર્ણને આશ્રય તરીકે પામે-પ્રાપ્ત કરે-પહોંચે છે અથવા (તેઓ) આશ્રયભૂત સુવર્ણ વડે પમાય...' છે. સોનાથી એ ગુણ જણાય છે અને ગુણ વડે તે સોનું છે તેમ જણાય છે. (એ રીતે) એ 'પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય છે તેથી પીળાશ વગેરે ગુણો 'અર્થો',...' કહેવાય છે. તેથી સોનાને જેમ અર્થ કીધો, કેમકે ગુણ, પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે અને ગુણ, પર્યાય વડે પ્રાપ્ત થાય માટે તેને અર્થ કહીએ. હવે ગુણને અર્થ કેમ કહ્યો ? (કેમકે) દ્રવ્ય, ગુણને પ્રાપ્ત કરે અને ગુણ દ્વારા દ્રવ્યને પ્રાપ્ત થાય માટે ગુણને પણ અર્થ કહેવામાં (આવે છે). આ અર્થ એટલે આ પૈસો નહિ, હોં ! ધર્મ, અર્થ અને કામ ત્રણ નામ નથી આવતા ? ધર્મ એટલે પુણ્ય, અર્થ એટલે પૈસો, કામ એટલે વિષય-ભોગ. આહા..હા...!

'તેથી પીળાશ વગેરે ગુણો 'અર્થો' છે,...' એમ આ આત્મા (છે) એમાં જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ (આદિ) ત્રિકાળી ગુણ છે. તે ગુણને તે આત્મા પ્રાપ્ત કરે છે અને તે ગુણ વડે તે આત્મા જણાય છે કે, આ ગુણ આના છે. આહા..હા...! ત્યાં તો હજી ઠીક, પર્યાયમાં જરી ઝીણું આવશે. આહા..હા...!

'અને જેમ કુંડળ વગેરે પર્યાયો...' સુવર્ણમાંથી જે કુંડળ, કડાં, વીંટી થાય તે 'સુવર્ણને કમપરિણામથી પામે...' છે. સુવર્ણને કમપરિણામથી તે પર્યાય પામે છે. આ..હા..હા...! એ કુંડળ, કડાંની પર્યાય સોના વડે થાય છે અને એ પર્યાય દ્વારા સોનું જણાય છે કે, આ પર્યાય આ

સોનાની છે. સોનીથી એ પર્યાય થાય છે એમ નથી. અર..ર..ર...! આવી વાતું ! ભગવાનનો માર્ગ ભાઈ, બહુ ઝીણો છે. ચાલતા પ્રવાહથી બીજો લાગે પણ ત્રણેકાળે પરમાત્માનો માર્ગ તો આ એક જ છે. 'એક હોય ત્રણકાળમાં પરમારથનો પંથ' ભગવાન ત્રિલોકનાથ જિનેશ્વરદેવનો આ એક જ માર્ગ છે.

(અહીંયાં) પર્યાયમાં શું કહ્યું ? કે, સોનું છે ઇ કુંડળ, કડાંની પર્યાયને પહોંચી વળે છે, સોની નહિ. તેમ ઇ કુંડળ, કડાંની પર્યાયથી આ સોનું છે તેમ જણાય છે. એમ આ આત્માની જે વિકારી કે અવિકારી પર્યાય છે એને એ આત્મા પહોંચી વળે છે, કર્મને લઈને વિકાર થાય છે અને કર્મના અભાવને લઈને સમ્યગ્દર્શન થાય છે એમ નહિ. આહા..હા...!

ફરીને, આત્મામાં જે મિથ્યાત્વ અને સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય થાય છે તે પર્યાયને તે દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે, દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે, દ્રવ્ય પામે છે. આ..હા..હા...! મિથ્યાત્વને દર્શનમોહનો ઉદય છે માટે મિથ્યાત્વ પમાય છે એમ નથી. કર્મ જુદી ચીજ – જડ છે, એ તો માટી, ઝીણી ધૂડ છે. જેમ આ ધૂડ છે એવી (એ) ધૂડ છે.

લોગસ્સમાં 'વિશ્વરયમલા' આવે છે. એની પણ એને ક્યાં ખબર છે ? લોગસ્સમાં 'વિશ્વરયમલા' આવે છે. હે નાથ ! હે પરમાત્મા ! આપે 'વિશ્વ' (અર્થાત્) વિશેષે 'શ્વ' ધૂઈ (એટલે) જેમ ધૂડ ચોંટી હોય અને પંખડી આમ પંખેરી નાખે, એમ હે નાથ ! આપે રજ – કર્મની રજને પંખેરી નાખી છે. 'રયમલા' છે ને ? અને 'મલ' એટલે હે નાથ ! આપે 'મલ' (નામ) પુણ્ય અને પાપ, શુભ-અશુભભાવ મળ હતા; પેલી આઠ કર્મની રજ હતી અને આ મળ હતા, બન્નેને આપે ટાળ્યા છે. આહા..હા...! કોને અર્થની ખબર છે ? જય નારાયણ (કરીને ચાલ્યા જાય) ! એક કલાક માંડ જાય... જય મહારાજ ! સામાયિક કરી, પૌષધ કર્યા...! આહા..હા...! બાપુ ! એ વચનો જુદાં, ભાઈ ! ઓલો આડીઅવળી જે-તે પ્રરૂપણા કરે... જય નારાયણ ! જય.. જય.. પ્રમાણ વચન ! ખબર ન મળે સત્ય પ્રમાણ કોને કહેવું ! પાગલની પેઠે દુનિયા પાગલ છે. આ..હા..હા...!

જોયું ? કુંડળ, કડાંની પર્યાયને સોનું પહોંચી વળે છે. છે ? 'અથવા (તેઓ સુવર્ણ વડે કમપરિણામથી પમાય...) છે.' એ પર્યાયને દ્રવ્ય પામે છે અને અને પર્યાયથી દ્રવ્ય પમાય છે. એ પર્યાય એમ જણાય છે કે, આ સોનું દ્રવ્ય છે એની એ પર્યાય છે. આ..હા...! એમ આ પરમાણુ – શરીર માટી, ધૂડ છે એની જે આ હાલવાની અવસ્થા થાય છે એને – એની પર્યાયને એના પરમાણુ છે એ પહોંચી વળે છે, આત્માને નહિ. અને એ પર્યાય વડે આ પરમાણુ છે તેમ જણાય છે. એ પર્યાય વડે, અંદર આત્મા હલાવે છે માટે હલે છે એમ જણાતું નથી. આહા..હા...! આવી વાતું ! એક કલાકમાં કેટલી વાતું ! બધી ફેરફારવાળી

વાતું !

અહીં તો બધી દુનિયાને જાણીએ છીએ ને ! ૪૦-૪૦ હજાર માણસ વચ્ચે વ્યાખ્યાન આપ્યા છે. સંપ્રદાયમાં ૩-૩ હજાર માણસ વચ્ચે (વ્યાખ્યાન આપ્યા છે). 'રાજકોટ' ! (સંવત) ૮૯ની સાલ. કેટલાં વર્ષ થયાં ? ૪૬. ૮૯નું ચોમાસુ 'રાજકોટ'માં હતું ને ? બહાર સ્થાનકવાસીની ભોજનશાળા છે ને ? ત્રણ-ત્રણ હજાર માણસ ! ૮૯(ની સાલ). દોઢ કલાક પહેલાં તો મોટરની ઠઠ જામી જાય ! ૮૯ની વાત છે. 'રાજકોટ', 'જામનગર', 'પોરબંદર' બધે ઠેકાણે (વ્યાખ્યાન) કર્યા છે ને ! આહા..હા...! આ વસ્તુ જુદી, બાપુ !

એ સોનું જેમ એની પર્યાયને પહોંચે છે અને પર્યાય સોનાને પહોંચે છે. એ પર્યાય એમ જણાય છે કે, આ સોના-દ્રવ્યની છે. એમ. એ પર્યાય સોનીએ કરી છે એમ જણાતું નથી, કહે છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- ઘરેણાં તો કોઈ બાઈના હોય, પુદ્ગલના હોય !?

સમાધાન :- બાયડુના દાગીના છે જ નહિ. આત્મા પોતે જ બાયડી નથી. આહા..હા...! સ્ત્રી તો આ શરીરને એમ કહેવાય છે. આ પુરુષનું શરીર અને એની ઇન્દ્રિય આદિ અને સ્ત્રીના અવયવોને - એ જડ-માટી-ધૂડને સ્ત્રી અને પુરુષ કહેવાય છે. પ્રભુ ! સ્ત્રી-પુરુષ આત્મા નથી. આહા..હા...! અરે..રે...! આ શરીરના જે બધા અવયવો છે એની પર્યાયને આ પરમાણુ પહોંચી વળે છે, આત્માથી નહિ. અર..ર..ર...! આવી વાતું, બાપુ ! સ્ત્રી-પુરુષ એ આત્મા નહિ. એ તો જડની અવસ્થાનું વર્ણન છે, પ્રભુ ! સ્ત્રી-પુરુષની જે દેહની અવસ્થા (છે) તે તેના જે પુદ્ગલ પરમાણુ છે તે તેની પર્યાયને પહોંચી વળે છે. ભગવાનઆત્માએ તે પર્યાયને કરી નથી. આ..હા..હા...! પુરુષના ઇન્દ્રિયોનો આકાર અને સ્ત્રીના ઇન્દ્રિયના આકારને પુદ્ગલે કર્યા છે, આત્માએ નહિ. ભગવાન અંદર જુદો (છે) અને આ જુદી ચીજ (છે). આહા..હા...!

આત્મા પોતાના રાગને (અથવા) સમ્યગ્દર્શનને પહોંચી વળે - પોતાની પર્યાયને (પહોંચી વળે) અને રાગ અને સમ્યગ્દર્શન દ્વારા આ આત્મા છે તેમ ખ્યાલમાં આવે. એ પર્યાય આ દ્રવ્યની છે એમ ખ્યાલમાં આવે. પણ એ પર્યાય પરદ્રવ્યની છે, કર્મને લઈને જીવમાં વિકાર થયો છે - બિલકુલ જૂદું છે. આ..હા..હા..હા...! આવી વાતું ! નવરાશે ક્યાં છે !? સત્ય શું છે ? અસત્ય શું છે ? આપણે શું માનીએ છીએ ? અને પરમાત્મા શું કહે છે ? એની તુલના કરવાનો વખત પણ ન મળે ! આહા..હા...! અને એ બધાને માથે બેઠેલા બિચારા સાધુની દૃષ્ટિ પણ મિથ્યા ! અને ઇ વાતું કર્યા કરે.. દયા પાળો, વ્રત કરો, આ કરો.. આ કરો... આ..હા..હા...!

(અહીંયાં) એ કહે છે કે, મિથ્યાત્વની પર્યાયને, વિપરીત માન્યતાની દશાને આત્મા પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય (અર્થાત્) રાગથી ભિન્ન મારી ચીજ (છે), હું શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદનું વેદન કરનારો, એવું જે સમ્યગ્દર્શન—એ સમ્યગ્દર્શનની પર્યાયને આત્મા પ્રાપ્ત કરે છે અને પર્યાય દ્વારા આ આત્મા છે તેમ જણાય છે. પર્યાય દ્વારા આત્મા છે એમ જણાય. ઇ પર્યાય આત્માની છે એમ જણાય. એ પર્યાય પરથી થઈ છે એમ નહિ. આવી વાતું હવે ! કઈ જાતની વાત આ !? બાપુ ! વીતરાગનો માર્ગ બહુ જુદી જાત છે, ભાઈ ! જિનેશ્વરદેવ પરમાત્મા બિરાજે છે, મહાવિદેહમાં સાક્ષાત્ સમવસરણ બિરાજે છે ! આ..હા..હા...! એની આ વાણી છે. આ..હા...! બેસવું કઠણ પડે જગતને, ભાઈ ! આહા..હા...! શું કહ્યું ?

‘કુંડળ વગેરે પર્યાયો સુવર્ણને ક્રમપરિણામથી...’ ‘ક્રમપરિણામ’ (કહ્યું) જોયું ? ક્રમે.. ક્રમે ! સોનાની પર્યાય થાય એ ક્રમસર—ક્રમબદ્ધ થાય, આધી-પાછી ન થાય. આ..હા..હા...! સુવર્ણમાં જ્યારે કુંડળનું થવાનું હોય ત્યારે થાય, વીંટી થવાની હોય ત્યારે થાય, કડું થવાનું હોય ત્યારે થાય, તે કાળે ક્રમે થવાની તે પર્યાયને સુવર્ણ પહોંચી વળે છે. સોનીને એમ થયું કે, આને કડું કરું માટે કડું થાય, આને વીંટી કરું માટે વીંટી થાય, એમ ના પાડે છે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! આ તે કઈ જાતનો આવો ઉપદેશ !? આ જૈન પરમેશ્વરનો હશે !? અહીં તો અમે પચાસ-સાઠ વર્ષથી સાંભળીએ છીએ કે, આ વ્રત કરો, તપ કરો, ભક્તિ કરો... આ વળી આવું નવું ક્યાંથી કાઢ્યું ? અરે.. ભગવાન !

શ્રોતા :- પુણ્યનો જોગ હોય ત્યારે આવું સાંભળવા મળે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ..હા..હા...! બાપુ ! ભાગ્ય વિના આવી વાત કાને પડવી મુશ્કેલ, બાપુ ! ઓલા પૈસાવાળા ભાગ્યવાન કહેવાય છે એ તો બધા ભાંગશાળી છે ! આવી સત્ય વાત કાને પડવી એ ભાગ્યશાળી છે !!

હમણાં ‘મુંબઈ’માં (એક ભાઈ) દર્શન કરવા આવ્યા હતા. પચાસ કરોડ ! વૈષ્ણવ છે. સ્ત્રીઓ જૈન શ્વેતાંબર, ઘરમાં બધી બાઈયું જૈન અને આદમીઓ બધા વૈષ્ણવ. આવ્યા હતા, દર્શન કરવા આવ્યા હતા. ઘરે લઈ ગયા હતા. ‘મહારાજ ! પગલાં કરશો ?’ બાઈ શ્વેતાંબર જૈન ખરી ને ? (એટલે કહ્યું કે) ‘મહારાજ ! મને મંગળીક સંભળાવો !’ (ઘરે) ગયા હતા. (અહીં) આવ્યા ત્યારે હજાર રૂપિયા મૂક્યા હતા. ઘરે ગયા હતા ત્યારે પંદરસો. (રૂપિયા) જ્ઞાનખાતે મૂક્યા હતા. અહીં જ્ઞાનખાતું છે ને ? એને ખાતે. પણ એ બધી બહારની વાતું ! આહા..હા...! ગૂંચાઈ ગયેલા, પચાસ કરોડ રૂપિયા ! ‘હોંગકોંગ’માં દુકાનો, ‘મુંબઈ’માં દુકાનો, અહીં-ત્યાં દુકાનો... ધૂડમાં છે. એવા મુનિમો ! પચાસ કરોડ પ્રમાણે એને જુદી-જુદી જાતની દુકાનો પણ હોય ને ? હોળી હળગતી હોય ! દુનિયા એમ માને કે, આ સુખી છે ! આ..હા..હા...!

એ બધા દુઃખી છે. ભગવાન તો એમ કહે છે કે, એ બધા કરોડપતિ, અબજોપતિ, દેવો... (એવો) પાઠ છે (કે), વરાંકા.. વરાંકા - ભિખારી છે. એમ કીધું છે. ભિખારી છે. કેમકે માંગે છે. માંગણ છે માળા. પૈસો લાવો, આબરૂ લાવો, બાયડી લાવો, છોકરાં. (લાવો)... કેટલું માંગે છે પ્રભુ તું ? તારામાં અનંત ગુણ ભર્યા છે. આનંદ અને શાંતિ (છે) એને તો તું અંદર જોવા માંગતો નથી અને ધૂડને લાવો, પૈસા લાવો, પાંચ હજારનો પગાર હોય (તો કહે) દસ હજારનો કરો ! મોટા ભિખારીઓ ! મોટા માગણો છો ! આહા..હા...!

એ તો દરબાર આવ્યા હતા એને પણ કીધું હતું ને ? ભાવનગર દરબાર આવ્યા હતા ને ? કરોડ રૂપિયાની ઊપજ છે ને ? 'કૃષ્ણકુમાર' ! મરી ગયો. અહીં તો બધા આવે, કરોડોપતિ આવે, અબજોપતિ આવે અને રાજા પણ આવે. એને મેં કહ્યું હતું 'રાંક, ભિખારી છો ! મહિને પાંચ લાખ માંગે તો ભિખારી (છે) અને કરોડ માંગે તો મોટો ભિખારી - માગણ છે.' (આવું સાંભળીને કહે) 'સાચી વાત, મહારાજ !' અમારે ક્યાં એની પાસેથી પૈસો લેવો છે કે, (એને) રાજી કરીએ ! 'કૃષ્ણકુમાર !' ભાવનગર દરબાર, ગુજરી ગયા. એનો દીકરો છે ઇ પણ વ્યાખ્યાનમાં આવ્યો હતો. આ..હા...! બચારા ભિખારા છે, કાંઈ ખબરું ન મળે. આ આત્મા શું છે ? અને પર્યાય શું થાય છે ? તે પર્યાય એટલે કોની ? હજી દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય ત્રણના નામ પણ ન આવડતા હોય ! જૈનમાં જન્મ્યા હોય એને ! દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય એની તો આ વ્યાખ્યા છે. દ્રવ્યને અર્થ કેમ કહેવો ? ગુણને અર્થ કેમ કહેવો ? પર્યાયને અર્થ કેમ કહેવો ? એની તો આ વ્યાખ્યા છે. આ તો હજી પહેલો પાઠ છે. આહા..હા...!

'અથવા (તેઓ સુવર્ણ વડે કમપરિણામથી...)' સોના વડે કુંડળ, કડાંની કમપરિણામથી-કમે થવાની પર્યાયથી પમાય છે. આ..હા..હા...! એ સોનીની ઇચ્છા પ્રમાણે થાય છે, એમ નહિ. એમ કહે છે. કુંભાર ઘડો કરે છે, એમ નહિ. અર..ર..ર...! એ ઘડાની પર્યાયને એના જે માટીના પરમાણુ (છે) તે પહોંચી વળે છે. આહા..હા...! ભારે આકરું કામ ! આ તો હજી પહેલાં એકડાના મીંડાની વાતું છે. (સુવર્ણ વડે કમપરિણામથી પમાય-પ્રાપ્ત કરાય-પહોંચાય છે તેથી કુંડળ વગેરે પર્યાયો 'અર્થો' છે,...)' તેથી તે કુંડળને - પર્યાયને અર્થ કહેવામાં આવે છે. કેમકે તે દ્રવ્યથી પમાય છે અથવા એનાથી દ્રવ્યો જણાય છે માટે તેને અર્થ કહેવામાં આવે છે. એ દૃષ્ટાંત થયો.

'(તેમ અન્યત્ર પણ છે).' અન્યત્ર એટલે બધા દ્રવ્યોની અંદર - અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ, દરેક પોતપોતાના ગુણ, પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે. એની પર્યાય પ્રાપ્ત કરવા માટે બીજા દ્રવ્યને કારણે અવસ્થા થાય છે એ ત્રણકાળમાં (નથી). આ..હા..હા...! આવું...! 'અન્યત્ર' છે ને ? 'તેમ અન્યત્ર પણ છે. (અર્થાત્ આ દૃષ્ટાંતની માફક સર્વ દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયોમાં પણ

સમજવું.)' નીચે (અન્યત્રનો અર્થ) છે.

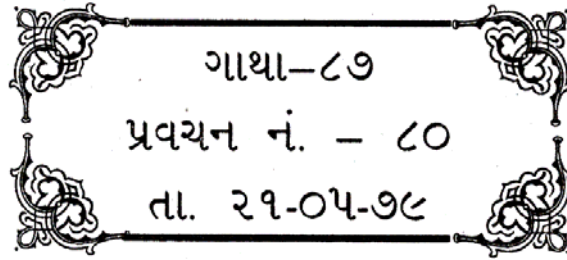
'જેમ સુવર્ણ પીળાશ વગેરેને અને કુંડળ વગેરેને પામે છે અથવા પીળાશ વગેરે અને કુંડળ વગેરે વડે પમાય છે (અર્થાત્ પીળાશ વગેરે અને કુંડળ વગેરે સુવર્ણને પામે છે) તેથી સુવર્ણ 'અર્થ' છે.' એને અર્થ કેમ કીધો (તેનો ખુલાસો છે). 'તેમ દ્રવ્ય 'અર્થ' છે;...' તેમ દરેક આત્મા અને દરેક પરમાણુ અર્થ છે. કેમ? કેમકે પોતે પોતાના ગુણ અને પર્યાયને પહોંચી વળે છે અને ગુણ, પર્યાય વડે દ્રવ્ય (પમાય છે) માટે તેને અર્થ કહેવામાં આવે છે. આ..હા..હા...! હજી દાખલો આકરો પડે ! આહા..હા...! એમાં વળી સિદ્ધાંત (ઉતારવો) !

'જેમ પીળાશ વગેરે આધારભૂત સુવર્ણને પામે છે અથવા આધારભૂત સુવર્ણ વડે પમાય છે (અર્થાત્ આધારભૂત સુવર્ણ પીળાશ વગેરેને પામે છે) તેથી પીળાશ વગેરે 'અર્થો' છે;...' તેથી પીળાશને અર્થ કહેવામાં આવે છે. 'તેમ ગુણો 'અર્થો' છે;...' આત્માના ગુણો અને આ પરમાણુ રજકણ માટી છે એના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ (ગુણો છે). (એ) પરમાણુમાં છે. આ કાંઈ એક ચીજ નથી. આના કટકા કરતાં... કરતાં... છેલ્લો Point રહે તેને પ્રભુ પરમાણુ કહે છે. એ અનંત પરમાણુનું આ દળ છે. જડ ! ભગવાન અંદર ત્રિમૂર્તિ જુદી ચીજ છે. ભગવાનઆત્મા એ જડને અડતો પણ નથી (અને) જડ ભગવાનઆત્માને કોઈ 'દી અડ્યા પણ નથી. અર..ર..ર... આવું ! (જો) અડે તો પર્યાય કો'કની થઈ જાય. આ..હા..હા...! છે ?

'તેમ દ્રવ્ય અર્થ છે;...' જેમ સોનાને અર્થ કીધો (પીળાશ અને કુંડળ આદિ) ગુણ, પર્યાયને પ્રાપ્ત થાય છે. તેમ આ દ્રવ્ય - આત્મા અને પરમાણુ બન્ને દ્રવ્ય છે. 'જેમ પીળાશ વગેરે આધારભૂત સુવર્ણને પામે છે અથવા આધારભૂત સુવર્ણ વડે પમાય છે (અર્થાત્ આધારભૂત સુવર્ણ પીળાશ વગેરેને પામે છે) તેથી પીળાશ વગેરે 'અર્થો' છે, તેમ ગુણો 'અર્થો' છે;...' આત્માના જ્ઞાન, દર્શન ગુણ (છે) તે અર્થ છે. પરમાણુમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ તે અર્થ છે. આ..હા..હા...!

'જેમ કુંડળ વગેરે સુવર્ણને ક્રમપરિણામથી પામે છે અથવા સુવર્ણ વડે ક્રમપરિણામથી પમાય છે (અર્થાત્ સુવર્ણ કુંડળ વગેરેને ક્રમપરિણામથી પામે છે) તેથી કુંડળ વગેરે 'અર્થો' છે, તેમ પર્યાયો 'અર્થો' છે.' આત્માની અને પરમાણુની દરેક પર્યાયને તે દ્રવ્ય પહોંચે છે અને દ્રવ્યથી પર્યાય પમાય છે. માટે પર્યાયને અર્થ કહેવામાં આવે છે. ઝીણી વાત (બહુ) ! (વિશેષ કહેશે...)

‘પ્રવચનસાર’ (ગાથા-૮૭ની ટીકા) એનો ત્રીજો પેરાગ્રાફ. બે પેરેગ્રાફ થઈ ગયા. ‘વળી જેમ આ સુવર્ણ,...’ એટલે સોનું (એ) દૃષ્ટાંત તરીકે (લીધું છે). ‘પીળાશ વગેરે ગુણો અને કુંડળ વગેરે પર્યાયોમાં (—આ ત્રણમાં), પીળાશ વગેરે ગુણોનું અને કુંડળ વગેરે પર્યાયોનું સુવર્ણથી અપૃથક્કપણું...’ છે. એના ગુણોથી, એના પર્યાયથી સુવર્ણનું અપૃથક્કપણું (એટલે) જુદાંપણું નથી, એકપણું છે. સોનું એના પીળાશ આદિ ઘણા ગુણો(થી) (અને) કુંડળ આદિ ઘણા પર્યાયોથી તેનું એકપણું છે, જુદું નથી. તેથી ‘સુવર્ણ જ આત્મા છે.’ (અર્થાત્) એ ગુણોનું અને પર્યાયનું સ્વરૂપ જ આત્મા છે. એટલે સુવર્ણ છે. આત્મા એટલે સુવર્ણ જ આત્મા છે. સુવર્ણ જ એનું સ્વરૂપ છે. એના ગુણોનું અને પર્યાયનું સોનું જ સ્વરૂપ છે. કોઈ બીજું સ્વરૂપ છે નહિ. એ તો દૃષ્ટાંત થયો.

‘તેમ તે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયોમાં...’ આત્માના કે પરમાણુના ‘દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયોમાં ગુણ-પર્યાયોનું દ્રવ્યથી અપૃથક્કપણું હોવાથી...’ પરમાણુમાં એના ગુણો અને પર્યાયનું એકપણું હોવાથી એ પર્યાય કોઈ બીજા અંશને કરે કે બીજા અંશથી (થાય) એવું રહ્યું નહિ. તેમ આત્મા — પોતાના ગુણ, પર્યાયસ્વરૂપ આત્મા (છે). (ગુણ-પર્યાય) ઇ આત્મા જ છે. એના જ્ઞાન, દર્શન આદિ ગુણ અને એની પર્યાય — વિકારી કે અવિકારી (કોઈપણ પર્યાય હોય) પણ એનું સર્વસ્વ આત્મા છે. જેમ સુવર્ણમાં સુવર્ણ ઇ દ્રવ્ય છે, ગુણ-પર્યાયનું સત્ત્વ (દ્રવ્ય છે) એમ આ ગુણ-પર્યાયોનો આધાર અથવા સર્વસ્વ આત્મા જ છે — આત્મદ્રવ્ય છે. આહા..હા...!

‘(અર્થાત્ દ્રવ્ય જ ગુણો અને પર્યાયોનો આત્મા...)’ આ આત્મા એટલે વસ્તુ. આ આત્મા કહો કે પરમાણુનો આત્મા કહો, આત્મા એટલે એનું સ્વરૂપ. અનંત પરમાણુ છે. તે પરમાણુ તેના ગુણ અને પર્યાયસ્વરૂપ એનો આત્મા એટલે વસ્તુ છે. આહા..હા...! એના પર્યાયનો અંશ બીજાને લઈને છે એમ નહિ. આત્મામાં થતા વિકારને (માટે) લોકોને બહુ આકરું (પડે છે).

(કહે છે કે) કર્મનું નિમિત્ત છે માટે વિકાર થાય છે. અહીં કહે છે કે, વિકાર અને ત્રિકાળી ગુણ - એ ગુણ અને પર્યાયનું સર્વસ્વ એ દ્રવ્ય છે. (એનું) સર્વસ્વ એ દ્રવ્ય છે. છે ? ‘(...પર્યાયોનો આત્મા-સ્વરૂપ-સર્વસ્વ-સત્ત્વ છે).’ આત્મા સત્ છે એનું આ સત્ત્વ છે. અથવા ગુણ, પર્યાય સત્ત્વ છે તેનું એ દ્રવ્ય-આત્મા સત્ છે. આહા..હા...! આવી તો ચોખ્ખી વાત છે. છતાં (અજ્ઞાનીઓ કહે કે) ‘નિમિત્તથી થાય... નિમિત્તથી થાય...’ (એક મુનિએ) બહુ લખ્યું છે ‘નિમિત્તથી થાય છે. સ્વભાવ છે એ નિમિત્ત વિના થાય અને વિભાવ નિમિત્તથી થાય.’

શ્રોતા :- પોતે પરનો સંગ કર્યો છે માટે થઈ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- સંગ કર્યો પણ ઇ પર્યાય થઈ (છે) એ પોતાથી થઈ છે. સંગ કર્યો, પણ કર્યો એટલે થઈ છે તો પોતાથી ને ? પોતામાં પોતાથી (થઈ છે). એ ગુણ અને પર્યાયનો આત્મા એટલે વસ્તુ તે દ્રવ્ય છે. એ પર્યાય અને ગુણોનું આખું સત્ત્વ તે દ્રવ્ય છે. એને પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહા..હા...! કર્મનો ઉદય આવ્યો માટે અહીં વિકાર કરવો પડ્યો... આહા..હા...! એમ ના પાડે છે. અને વિકાર થયો માટે કર્મબંધન થવું પડ્યું એમ પણ નથી. કારણ કે કર્મના દ્રવ્ય-પરમાણુઓ, એના ગુણો અને એની પર્યાય (છે) એ ગુણ અને પર્યાયનું દ્રવ્ય-પરમાણુ (છે) એ એનો આત્મા (છે), એ એનું સ્વરૂપ છે. એ કર્મબંધન(ની) પર્યાય આત્માથી થાય એમ નથી. ઉદયનો પર્યાય (અને) એના ગુણનું સર્વસ્વ તે પરમાણુ (છે) - તે એનો આત્મા છે. આત્મા એટલે એનું સ્વરૂપ છે. આહા..હા...! એમ ભગવાનઆત્મા ! નિગોદથી માંડીને સિદ્ધ સુધી... આ..હા..હા...! પોતાના ગુણો અને પર્યાયોનું એ દ્રવ્ય છે. કો’કના પર્યાયને લઈને પોતાની પર્યાય થાય છે એમ નહિ. આહા..હા...! આવું સત્ત્વનું સ્વરૂપ ! એને (અજ્ઞાની) એકાંતવાદી છે... એકાંતવાદી છે... એમ કહે છે. પરને લઈને થાય છે. શાસ્ત્રમાં (આવે છે કે) જ્ઞાનાવરણીયને લઈને જ્ઞાનનું આવરણ છે, દર્શનમોહનીયને લઈને મિથ્યાત્વ છે. જ્યાં લગી કર્મ છે ત્યાં લગી વિકાર છે, લ્યો ! એવું આવે છે. ‘આત્માવલોકન’માં ! એ કર્મનું નિમિત્તપણું છે માટે વિકાર છે એમ નહિ. પણ એનું લક્ષ ત્યાં છે એટલે જ્યાં સુધી એનું લક્ષ ત્યાં છે ત્યાં સુધી વિકાર છે. પણ છે ઇ પર્યાય પોતાની, પોતાથી. ષટ્કારકપણે પરિણમીને તે પર્યાય અને ગુણ તેનું (સર્વસ્વ) તે દ્રવ્ય - વસ્તુ છે. એનો આત્મા ઇ દ્રવ્ય છે. આહા..હા...!

અહીં તો ભક્તિનો રાગ કે જ્ઞાનની પર્યાય કે સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય અને એનો આખો સમુદાય(રૂપ) ગુણ, એ ગુણ અને પર્યાય તે આત્મા જ છે. એ તો એનું દ્રવ્ય છે. એનું સર્વસ્વ સ્વરૂપ તો દ્રવ્ય જ છે. પરના અંશ સાથે કાંઈ મેળ નથી. આહા..હા...! આવું ઝીણું પડે ! વસ્તુ આવી છે. ‘તેમનો દ્રવ્ય જ આત્મા છે.’

‘(અર્થાત્ દ્રવ્ય જ ગુણો અને પર્યાયોનો આત્મા-સ્વરૂપ-સર્વસ્વ-સત્ત્વ છે).’ આત્મા એટલે એનું સ્વરૂપ. એટલે સર્વસ્વ એટલે સત્ત્વ છે. આહા..હા...! ગુણ અને પર્યાયનું સત્ત્વ દ્રવ્ય છે. એના સત્ત્વની હયાતી દ્રવ્યને લઈને છે. વિકારની હયાતી પણ દ્રવ્યને લઈને છે, કહે છે. આહા..હા...! અને સમ્યગ્દર્શન આદિ મોક્ષમાર્ગની પર્યાયનું અને ગુણોનું (-સત્ત્વ) તો વસ્તુ-દ્રવ્ય છે. આહા..હા...! પરિશિષ્ટમાં આવે છે ને ? ‘વ્યવહાર દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રના પરંપરાના પરિપાકથી...’ એ તો ત્યાં એવો વિકલ્પ હતો એનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. એ વિકલ્પ છે એ એની પર્યાયમાં છે અને એ પર્યાય અને ગુણનો આત્મા તે દ્રવ્ય છે. આહા..હા...! બહુ આકરી વાતું છે !

અંતરાય કર્મ, એની પર્યાય અને એનો ગુણ એ તો પરમાણુ દ્રવ્ય છે. અને અહીંયાં આત્મામાં જે પર્યાય થાય એમાં અંતરાય (કર્મ) નિમિત્ત છે એથી કરીને એનાથી થયું છે એમ છે નહિ. સમજાય છે ? આહા..હા...! અનાદિ નિગોદના જીવ પડ્યા છે તે કદાચિત્ કેટલાક તો ત્રસ થયા નથી અને થશે નહિ, પણ એ કોઈ કર્મને કારણે એમ છે એમ નહિ. આહા..હા...! ત્યાં નિગોદમાં પણ એની પર્યાય અને એના કાયમ રહેનારા ગુણો, એ પર્યાય અને ગુણોનું સ્વરૂપ તે દ્રવ્ય છે. આ..હા..હા...! નિગોદમાં પણ એની પર્યાય પરને લઈને થાય છે એમ નથી. આહા..હા...! હજી તો ત્રસ થયા નથી, પ્રભુ ! અરે...! વિચાર કરે તો ખબર પડે. આ..હા..હા...! એવા-એવા નિગોદના અસંખ્ય ઔદારિક શરીર ! આ..હા..હા...! અનાદિ(થી) અત્યાર સુધી અનંતકાળ થયો હજી કેટલાક ઇયળ થયા નથી ! અરે...! આવું દુર્લભપણું પ્રભુ તને મળ્યું ને ! આ..હા...! આવું મનુષ્યપણું... ઇ આ (શરીર) નહિ, હોં ! એની મનુષ્યગતિની પર્યાયની યોગ્યતા (મળી છે) એ. આ તો જડની દશા છે, આ કંઈ મનુષ્યગતિ નથી. આ શરીર છે એ તો જડ છે, જડની પર્યાય એ કાંઈ મનુષ્યગતિ નથી. મનુષ્યગતિ તો જીવની પર્યાયમાં ઉદયભાવ (છે તે) પર્યાયમાં છે. આ..હા...! અને તે ગતિનો પર્યાય આદિ અને ગુણ, એ પર્યાય (અને) ગુણનું સર્વસ્વ તો એનો આત્મા છે. આહા..હા...! આવી વાતું !

સમય-સમયમાં દરેક દ્રવ્યની પર્યાય... હમણાં આવ્યું ને ? ક્રમપરિણામથી. આહા..હા...! ક્રમે-ક્રમે જે પર્યાય થાય, તે સમયની તે પર્યાય અને તે આખો ગુણ સમુદાય. એ પર્યાય અને ગુણ થઈને તે દ્રવ્ય છે. આ..હા...! (એમાં) પર્યાય પરને લઈને થાય એમ કહો તો દ્રવ્ય પોતે જ સિદ્ધ થતું નથી. આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા :- આ પહેલાં પ્રકારનું ભેદજ્ઞાન છે ?

સમાધાન :- રાગથી ભિન્ન પહેલાં જ પ્રકારનું ભેદજ્ઞાન છે. અહીં તો આત્મા વિકારથી

અભિન્ન છે એમ અત્યારે સિદ્ધ કરવું છે. પછી અંદરમાં (રાગથી ભેદજ્ઞાન કરે એ) વળી પછી. પણ જેને એમ નિર્ણય થાય કે, આ પર્યાય અને ગુણનું રૂપ તે આત્મા (છે). એને પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહા..હા...! આવી વાત !

એની પોતાની પર્યાયમાં અને ગુણમાં એ દ્રવ્ય છે. એ પરની સેવાની પર્યાયમાં જાય, પરની સેવા કરી શકે એ ત્રણકાળમાં નથી. આહા..હા...! કારણ કે એનું સત્ત્વ તો ગુણ-પર્યાયમાં જ છે. એનું સત્ત્વ-પર્યાય પરમાં જાતું નથી. સંક્રમણ (પામતું નથી) એ ('સમયસાર'ની) ૧૦૩ (નંબરની) ગાથામાં આવે છે ને ? ૧૦૩ ગાથા ! આત્માની પર્યાય સંક્રમીને પરમાં જાય તો પરનું (કાર્ય) કરે, પણ એ તો થતું નથી. આ..હા..હા...!

આ શરીરને હલાવવું કે આ બોલવું એ પર્યાય અને અંદર પરમાણુઓના ગુણો, એ (ગુણ) અને પર્યાયનો પિંડ તે પરમાણુ છે. આત્માને લઈને બોલાય છે અને આત્માને લઈને ભાષા થાય છે, એમ ત્રણકાળમાં નથી. આ..હા..હા...! તેમ આ શરીર પડખું ફેરવે, હાથ ફેરવે એ ફેરે ઇ બધી પર્યાય છે અને કાયમ રહેનારા ગુણો છે. પલટતી પર્યાય છે અને કાયમ રહેનારા ગુણો છે એ પોતે તો દ્રવ્ય છે. એ દ્રવ્ય છે એના ઇ છે. એ બીજાનાં છે એમ છે નહિ. આહા..હા...!

શ્રોતા :- બીજા સાથે નાતો હોય એનું શું કરવું ?

સમાધાન :- નાતો હતો જ કે 'દી ? આ ભાઈબંધ સાથે, બાયડી સાથે, છોકરા સાથે નાતો છે ? આહા..હા...! પ્રભુ ! તું કેટલામાં છો ? એમ કહે છે. પ્રભુ ! તું આત્મા છો તો કેટલામાં છો ? તારી પર્યાય અને ગુણોમાં તું છો. પરની પર્યાય અને પરના ગુણોમાં એનું દ્રવ્ય છે. એની પર્યાય અને એના ગુણોમાં એનું દ્રવ્ય છે. તારી પર્યાય અને તારા ગુણોમાં તું પ્રભુ છો. એને છોકરાં કહેવા, બાયડી કહેવી... આહા..હા...! એ દયા પાળી શકે ક્યાં, હિંસા કરી શકે ક્યાં ! આ..હા..હા...! ઝીણું બહુ, ભાઈ !

'તેમનો દ્રવ્ય જ આત્મા છે...' એમ દરેકનો આત્મા - એ ગુણ અને પર્યાયનો આત્મા... ગુણ અને પર્યાયનો આત્મા એટલે ? આ આત્મા (જ્ઞાયક) એમ નહિ. દ્રવ્ય પરમાણુ હોય કે આત્મા હોય કે કાળાણુ હોય કે ધર્માસ્તિ (હોય), એની જે પર્યાય છે અને ગુણો છે એનો એ આત્મા (છે) એટલે દ્રવ્ય-એનું સ્વરૂપ (છે). ગુણ અને પર્યાયનું સ્વરૂપ એ એનું સ્વરૂપ છે. એ સ્વરૂપ એનું છે, એમાં પરનું સ્વરૂપ છે કે પરથી તે થાય છે એમ નથી. આ..હા..હા...! આવી વાત બેસવી...!

શ્રોતા :- આ સમજે તો મોહ છૂટી જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મોહ છૂટી જાય. આ..હા..હા...! બાપુ ! તારા ગઢમાં (તારી) પર્યાય

અને ગુણ (છે) એમાં તારું દ્રવ્ય છે. એમાં બીજા દ્રવ્યની પર્યાયનો પ્રવેશ નથી. (એવો) એ મહા ગઢ છે ! આ..હા..હા...! અને બે વચ્ચે અત્યંત અભાવ છે. આ..હા..હા...! આવું અંતર બેસે એને પરદ્રવ્ય ઉપરથી દૃષ્ટિ ઊઠી જાય અને પછી જ્યારે પરદ્રવ્યથી (દૃષ્ટિ) ઊઠી જાય ત્યારે એનું લક્ષ સ્વદ્રવ્ય ઉપર જાય. એમ આવ્યું છે ને, ભાઈ ? પરભાવથી છૂટતાં. ત્યાં પરભાવથી છૂટતાં (કહ્યું એમાં) વિકાર નથી (લેવો). છઠ્ઠી ગાથામાં પરભાવ છે. પરની પર્યાય પરમાં છે, એનું લક્ષ છૂટ્યું તો આમ દ્રવ્યમાં લક્ષ ગયું, એટલે ત્યાં વિકારનું લક્ષ પણ છૂટી ગયું. ભલે વિકાર અને ગુણની વસ્તુ આત્મા છે. છતાં જ્યાં પરથી ભિન્ન પાડે છે... આ..હા..હા...! અથવા કમસર એમ કીધું ને અહીંયાં ? કમપરિણામ, છે ને ? આ..હા...! કમપરિણામથી પમાય છે. કમપરિણામથી પર્યાય પમાય છે. પરથી પમાય છે તેમ નહિ. આ..હા..હા...! સત્ય તો એવું હોવું જોઈએ કે, સોળ આના - સોએ સો ટકા સત્ય પૂર્ણ હોવું જોઈએ. એને પરની કાંઈ આંચ (આવે) અને પરનું કાંઈ કરી શકે... અર..ર..ર...! દેશનું કરીએ, કુટુંબનું કરીએ, અરે...! શિષ્યોનું કરીએ ! શિષ્ય છે એ તો મારા છે ને ? પ્રભુ એમ કહે છે, શિષ્ય શિષ્ય જ નથી. તારા શિષ્ય નથી. શિષ્ય છે એની પર્યાય અને ગુણ એનું દ્રવ્ય છે. એનો એ પર્યાય અને ગુણ તારું દ્રવ્ય છે (એમ નથી). આહા..હા...! એ અમારા શિષ્ય છે અને અમે એના ગુરુ છીએ... આ..હા..હા..હા...! (એ પણ) કાઠી નાખ્યું !

દેવ અરિહંત પરમાત્મા છે, એની પર્યાય (અને) ગુણમાં એનું દ્રવ્ય છે. એની પર્યાય તારે લઈને કે તારી પર્યાય (એને લઈને થાય છે) એમ છે નહિ. ભલે અરિહંત ત્રિલોકનાથ હોય પણ તેની પર્યાય (ઉપર) તારું લક્ષ ગયું તેથી તે પર્યાયને લઈને તારી પર્યાયમાં લક્ષ ગયું અને પર્યાય થઈ એમ નથી. આ..હા..હા...! અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય છે તે તેનામાં છે. છતાં ૮૦મી ગાથામાં આવી ગયું છે કે, (અરિહંતના) દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય જાણો. પણ જાણોનો અર્થ ત્યાંથી લક્ષ છોડે. આ..હા..હા...! સર્વજ્ઞ ભગવાન આવા છે, અનંત ગુણોનો દરેકનો પૂર્ણ વિકાસ છે, પર્યાય(માં) હોં ! શક્તિ તો ભગવાનની પૂર્ણ છે, એવી જ એટલી જ એવડી તારી શક્તિ છે. પણ પરમાત્માની અનંત ગુણની પર્યાય પૂરી પ્રગટ છે. એ પૂરી પ્રગટ છે એવું જે તારા જ્ઞાનમાં આવે, (તો) એ પૂરી પર્યાય છે એને લઈને તને જ્ઞાનમાં આવ્યું છે એમ નથી. આ પૂર્ણ પર્યાય છે (એમ) જે જ્ઞાનમાં આવ્યું છે એ પર્યાયમાંથી પર્યાય આવી છે. આ..હા..હા...! ગાથા બહુ (સરસ છે) ! આ..હા..હા...!

અહીં તો (અજ્ઞાનીઓ) એમ કહે છે કે, પરની દયા પાળો, વ્રત કરો, તપસ્યા કરો, અપવાસ કરો, એમાં તમને કલ્યાણ છે. અરે... પ્રભુ ! શું કરે છે તું આ ? એમાં બે પ્રકાર છે. અપવાસ આદિની ક્રિયા (છે) એ તો શરીરની ક્રિયા છે. શરીરમાં આહાર ન આવવો

એ શરીરની ક્રિયા છે. આહા..હા...! એ આહાર આદિને ન આવવું, (એવી) એ આહાર આદિની પર્યાય અને એનો ગુણ તો એનો પરમાણુ (છે), એનું દ્રવ્ય છે. આહા..હા...! આણે ઇચ્છા કરી કે, આજે મારે આહાર કરવો નથી માટે તે આહાર ત્યાં આવ્યો નથી એમ નથી. આ..હા..હા...! મારે આજે લસણ ખાવું નથી, લસણથી બનાવેલા ઢોકળા ખાવા નથી. લસણ નાખે છે ને ઉપર ? મસાલો. ઢોકળા.. ઢોકળા સમજતે હું ? ઢોકળા ક્યા કહતે હું ? એની ઉપર મરચું (નાખે). (તો કહે) એ બધું મારે ખપતું નથી. એનો અર્થ શું ? એ પર્યાય છે એ એની છે. એમાં તને ખપતી નથી (એમ કહે છે પણ) તારામાં એ પર્યાય આવી છે ક્યાં ? આહા..હા...! એ તો પર્યાય – ક્રિયા બહાર રહી ગઈ પણ શુભભાવ આવ્યો એ પર્યાય અને ગુણ તે દ્રવ્ય છે, એમ અહીં કહેવું છે. એનાથી દ્રવ્ય પમાય છે એ પ્રશ્ન અત્યારે નથી. આ..હા...! કારણ કે ‘પંચાસ્તિકાય સંગ્રહ’માં ત્યાં (સુધી) લીધું કે, આત્મામાં રાગ, દ્વેષ અને મિથ્યાત્વ થાય છે એ જીવનું લક્ષણ છે. કારણ કે એવી પર્યાય જડમાં ક્યાંય નથી. સમજાણું કાંઈ ? લક્ષણ કીધું છે ! મિથ્યાત્વને, રાગ-દ્વેષને !! એનો અર્થ કે એ તારી પર્યાયમાં છે, પરને લઈને નથી, પરની પર્યાય તારામાં નથી. એ મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષની પર્યાય તારામાં તારાથી છે. એ મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષની ક્ષણિક ક્રમે થતી પર્યાય અને કાયમ રહેનારા ગુણો, એનું સર્વસ્વ તે તું દ્રવ્ય છો. આહા..હા...! આવી વાત છે ! પરને અને તારે કાંઈ સંબંધ નથી. આહા..હા...! એ ત્રીજો પેરેગ્રાફ (પૂરો) થયો. (હવે) ભાવાર્થ.

ભાવાર્થ :- ‘૮૬મી ગાથામાં કહ્યું હતું કે જિનશાસ્ત્રોનો સમ્યક્ અભ્યાસ...’ ત્યાં એમ હતું, હો ! ‘સમ્યક્ અભ્યાસ’ એમ હતું. છે ? ‘ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ કરવો...’ એમ હતું. ૮૬ (ગાથા). છે ? છેલ્લી ત્રણ લીટી. ‘પરમ શબ્દબ્રહ્મની ઉપાસનાનો ભાવજ્ઞાનના અવલંબન વડે દૃઢ કરેલા પરિણામથી સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ...’ વજન ત્યાં છે. છે ને ? એમને એમ અભ્યાસ (કરી લે એમ નહિ). સમ્યક્ એટલે જેવું ત્યાં કહેવું છે તે રીતે તેનો અભ્યાસ. આહા..હા...! આમને આમ અગિયાર અંગનો અભ્યાસ અનંતવાર કર્યો. પણ ભાવના જ્ઞાનના અવલંબને, ભાવજ્ઞાનના અવલંબને સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ... આહા..હા...! કે જે જ્ઞાનનો રસ પ્રગટ થતાં મહોપયય ક્ષય પામે છે. આ..હા..હા...! એ પણ ક્ષય પામે છે એ પોતાની પર્યાય (છે). સમજાણું કાંઈ ? પર ક્ષય પામે છે એ તો પરની પર્યાયનો વ્યય થવો, તેની તે પર્યાય અને ગુણનું સર્વસ્વ તો તેનું દ્રવ્ય છે. આ..હા..હા...! એટલે કર્મને ક્ષય કરવો એ પણ તારા અધિકારની વાત નથી. આ..હા..હા..હા...!

પર્યાય અને ગુણનો આત્મા દ્રવ્ય છે, એમ પરથી ભિન્ન જ્ઞાન કરતાં હજી તો પરથી (ભિન્ન પડે). આ પહેલું ભિન્ન. પછી બીજું ભિન્ન – રાગ તે વિકલ્પ છે અને વિકૃત છે. કોઈ

ગુણ વિકૃતરૂપે થાય એવો મારો ગુણ નથી. માટે તે વિકૃતથી ભિન્ન (પડે). પહેલું પરથી ભિન્ન કર્યું અને બીજું ભિન્ન રાગથી ભિન્ન કર્યું. આ..હા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? પણ હજી પરથી ભિન્ન (પડવાના) ઠેકાણા નથી. ત્યાં જ રોકાઈ ગયા છે કે, અમે આમ કરી દઈએ અને એનાથી અમારામાં (કાર્ય) થાય. ગુરુની કૃપા થઈ જાય તો ધર્મ થાય.

શ્રોતા :- 'શ્રીમદ્'માં એમ આવે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એમાં આ (લોકો) જ્યાં હોય ત્યાં એ લખે છે - 'સત્પુરુષનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરો !' શું કહ્યું ? 'સત્પુરુષનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરો !' ધર્મી સત્પુરુષની પર્યાય અને એનાં ત્રિકાળી રહેનારા ગુણો એનું (સર્વસ્વ) તો એ દ્રવ્ય છે. આ..હા...! હવે પરના કલ્યાણમાં એ દ્રવ્યની પર્યાય (કંઈ) કરે (એમ નથી). આહા..હા...! ભારે આકરું કામ ! 'સત્પુરુષનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરો !' આહા..હા...! બહુ વાત આકરી, ભાઈ ! યોગબળ એટલે એ તો એની પર્યાય એનામાં રહી. એની પર્યાય અને ત્રિકાળી ગુણ, ક્ષણિક અવસ્થા અને ત્રિકાળી રહેનારી શક્તિઓ તે તો તેનું દ્રવ્ય છે. એમાં પરનું કલ્યાણ કરવા એની પર્યાય ક્યાં જાય ? આ..હા..હા...! આવું સ્વરૂપ ભારે આકરું !

અહીં તો આ લેવું હતું ને ? 'સમ્યક્ અભ્યાસ' એટલા ઉપર વજન છે. '૮૬મી ગાથામાં કહ્યું હતું કે જિનશાસ્ત્રોનો...' ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ ! એની જે વાણી એ જિનશાસ્ત્ર. (પહેલાં) આગમનો અભ્યાસ કીધો હતો ને ? ઇ આ. એનો 'સમ્યક્ અભ્યાસ...' આ..હા..હા...! સાચો અભ્યાસ, સ્વભાવ જ્ઞાનના અવલંબને તેનો અભ્યાસ તે 'મોહક્ષયનો ઉપાય છે.' તે મોહક્ષયનો ઉપાય છે એટલે કે પર્યાયથી ભિન્ન પડ્યું. પહેલાં એની એનામાં પર્યાય સિદ્ધ કરી હતી. હવે ભગવાનના શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરતાં... ભગવાનના શાસ્ત્રમાં વીતરાગતા વર્ણવી છે. એ (પોતે) વીતરાગ છે તો વીતરાગતાનું જ વર્ણન કર્યું છે. ભારે અંગમાં વીતરાગતાનું વર્ણન ! ચારેય અનુયોગમાં વીતરાગતાનું વર્ણન ! આ..હા..હા...! અને વીતરાગતા જેનું ફળ છે એવું ચારેય અનુયોગનું વર્ણન છે. આ..હા..હા..હા...! આકરું લાગે !

(અત્યારે તો અજ્ઞાનીઓ એમ કહે છે કે) 'નિમિત્તથી આ થાય, એના સહાયકથી અંગીકૃત થાય જ. એને લઈને એ સહાયક છે. એના એકલા ઉપાદાનથી ન થાય. ઉપાદાન એકલાથી ન થાય.' અરે... ભગવાન ! અહીં તો પ્રભુ કહે છે કે, તારી પર્યાય તારાથી છે. તારામાં તે પર્યાય અને ગુણ થઈને તું છો. (જો) એ પર્યાય પરથી થાય... આ..હા..હા...! તો તે સમયની પર્યાય ન (રહી) તો એ દ્રવ્ય સિદ્ધ ન થયું. ન્યાય સમજાય છે ? આહા..હા...! આ તો પ્રભુના ઘરની અંતરની પરમ સત્ય વાતું છે, બાપુ ! આ કાંઈ વાર્તા નથી, આહા..હા...! તમારા જજની વાતું જુદી અને આ જુદી જાતની વાત છે. આહા..હા...!

કહે છે કે, અરિહંતના પૂર્ણ દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય (છે) એ પણ બીજાને લાભ કરે, એવું વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી. આહા..હા...!

શ્રોતા :- વંદે તદ્ ગુણ લબ્ધયે (આવે છે) !

સમાધાન :- એમાં પણ (એવો) અર્થ કરે છે કે, જોયું આમાં ? ભગવાનને વંદન કરતાં 'તદ્ ગુણ લબ્ધયે' તેમના ગુણની મને પ્રાપ્તિ થાય. બાપુ ! એમ નથી. એનો અર્થ એવો નથી. એના ગુણો જેવા છે, ત્યાં ગુણ એટલે પર્યાય, એનું લક્ષ કરીને મારું દ્રવ્ય પણ એવું શક્તિવાળું છે (એમ જોવે છે). એની નબળાઈની જે પર્યાય છે છતાં તે પર્યાય અને ગુણ થઈને તે દ્રવ્ય છે. આ..હા...! એ નબળાઈ છે તે કાંઈ કર્મને લઈને નબળાઈ આવી છે (એમ નથી). આ..હા..હા...!

કર્મ કારક છે, એમ ક્યાંક આવે છે ને ? 'ઇષ્ટોપદેશ' માં (૩૧ નંબરની ગાથામાં) આવે છે. 'કથયિ બલિઓ જીવો કથયિ કમ્માઈ હુંતિ બલિયાઈ।' ભાઈ, લ્યો યાદ આવ્યું ! યાદ પણ આવવું જોઈએ ને ! આહા..હા...! આવે છે ? 'કથયિ બલિઓ જીવો કથયિ કમ્માઈ હુંતિ બલિયાઈ।' પાઠમાં-ટીકામાં છે. કોઈને કર્મ બળિયો છે અને કોઈને જીવ બળિયો છે. એનો અર્થ શું ? બાપુ ! કર્મના તરફના લક્ષની પર્યાયનું બળ - જોર તારું છે. તે પર્યાય અને ગુણ તે તારું દ્રવ્ય છે. આહા..હા...!

એ તો અહીંયાં (સંવત) ૯૩ની સાલ(માં) (એક ભાઈ) આવ્યા હતા ને ? અમારે 'ખુશાલભાઈ' ગુજરી ગયા એ સાલ--૯૩ના અષાઠ વદ અમાસ. ત્યાં વ્યાખ્યાન ચાલતા હતા, શું કહેવાય ? ગુરુકુળ ! ગુરુકુળમાં વ્યાખ્યાન ચાલતા હતા ત્યારે પોતે આવ્યા હતા. એ વખતે બીજા ઘણા આવ્યા હતા, બેરિસ્ટર હતા. વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું (પછી) ઊભા થઈને એટલું બોલ્યા 'કોઈ જીવને કર્મનું બળ છે, કો'કને આત્માનું (બળ છે).' આવ્યા હતા ને ? ૯૩... ૯૩... કેટલા ઘણા વર્ષ થઈ ગયા, બેતાલીસ વર્ષ થયા. મોટી સભા હતી. આહા..હા...! અમારા ભાઈ ૯૩માં અષાઠ વદ અમાસને (દિવસે) ગુજરી ગયા પછી આ (ભાઈ) આવ્યા હતા. ત્યાં વ્યાખ્યાન ચાલતા હતા એમાં ઈ ઊભા થઈને બોલ્યા પણ વસ્તુની ખબર નહિ. 'મહારાજે કહ્યું છે તે બધું બરાબર છે. જુઓ, કોઈ વખતે કર્મનું જોર હોય. અમારે અત્યારે આ જોર છે. કોઈ વખતે આત્માનું જોર હોય.' અને ઓલામાં લખ્યું છે ઈ ? ક્યું પુસ્તક કહેવાય ઈ ? 'ઇષ્ટોપદેશ !' 'કથયિ બલિઓ જીવો કથયિ કમ્માઈ હુંતિ બલિયાઈ।' જુઓ, લાવો ! અહીં ના પાડે છે. કર્મનો બળિયો એટલે તારી ભાવકર્મની ઊંધાઈ અને એનું બળ અને ત્રિકાળી ગુણ તે તારું દ્રવ્ય છે. આ..હા..હા..હા...! આવી વાતું છે ! ઈ વળી યાદ આવી ગયું. ત્યાં આવે છે ને ? 'કથયિ બલિઓ જીવો કથયિ કમ્માઈ હુંતિ બલિયાઈ.'

આહા..હા...!

‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં પણ આવે છે. પાણીના પ્રવાહનું જોર હોય તો તણાઈ જવું પડે. બાપુ ! એમ નથી. તે વખતે જે પોતાની તણાવાની પર્યાય છે એ પોતાથી આમ... આમ... ગતિ થાય છે અને એનો ગુણ એ રીતે છે. (એ) એનો આત્મા છે. પાણીની પર્યાયને લઈને પ્રવાહમાં આમ ગતિ થાય છે એમ નથી. અરે... અરે...! આવી વાતું ! પાણીમાં પાંદડું પડ્યું અને પાણી આમ જાય છે માટે પાંદડું એમ હાલે છે એમ નથી કહે છે. તે વખતના પાંદડાંની તે પર્યાય – આમ ગતિ થવાની પર્યાય, તેની યોગ્યતા અને ગુણ એ બે થઈને એનું દ્રવ્ય પરમાણુ છે. પાણીની પર્યાય ભેગી થઈને એનું દ્રવ્ય છે (અથવા) એ ગતિમાં એને પાણીનું કારણ હતું માટે પાંદડાંની ગતિ થઈ (એમ નથી). આહા..હા...!

સિદ્ધાંતમાં એક (વાત) આવે છે, વૈતાક પર્વત છે ને, ભાઈ ? એમાં બે નદી છે – ઉન્મગ્ન અને નિમગ્ન. બે નદી છે. આ ચક્રવર્તી લડાઈ કરવા જાય છે ને ? ત્યારે એની પાસે મણિરત્ન હોય છે (એનાથી) અંધારું હોય એટલે આમ કરે (અને) પ્રકાશ થાય એટલે લશ્કર જાય. હવે વૈતાક પર્વતમાં બે નદી એવી છે કે, એક નદીમાં કોઈપણ પાંદડું, માણસ કે ઢોર પડે ઇ નીચે ચાલ્યો જાય. એક નદીનો એવો સ્વભાવ છે કે, કોઈપણ એમાં પડે તો ઉપર આવે, (બહાર) કાઢી નાખે. એ નદીના કારણે અંદર જાય અને બહાર નીકળે એમ નથી, એમ કહે છે. ઉન્મગ્ન-નિમગ્ન નદી છે. ઉન્મગ્ન (એટલે) ઉપર આવવું, નિમગ્ન (એટલે) અંદરમાં જાવું. પાંદડું પડ્યું હોય તો નિમગ્ન નદીમાં અંદર ચાલ્યું જાય ! આહા..હા...! અને ઉન્મગ્ન નદીમાં લોહું પડ્યું હોય તોપણ ઉપર આવી જાય ! અંદર જાય જ નહિ. આ..હા..હા...! શું શાસ્ત્રો ! શું ભગવાનની વાણી ! ત્રિલોકનાથનો ઉપદેશ તો આ છે પ્રભુ ! એ વાણીનો સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ મોહક્યનો ઉપાય છે. આહા..હા...! છે ને ? ‘જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, ત્યાં સમજવું તેહ.’ પોતાની કલ્પનાથી અર્થ કરવા એમ વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. આ..હા..હા...! ભારે કામ આકરું !

‘અહીં તે જિનશાસ્ત્રોમાં પદાર્થોની શી રીતે વ્યવસ્થા કહી છે તે સંક્ષેપમાં દર્શાવ્યું છે.’ આહા..હા...! એક કોર શાસ્ત્ર એમ કહે... આહા..હા...! કે, એક નદીમાં પડેલી ચીજ હેઠે ચાલી જાય અને એકમાં ઉપર આવી જાય. એ નદીને કારણે ! બીજે (ઠેકાણે) કહે, ના.. ના, નદીને કારણે નહિ. એ પદાર્થની અવસ્થાનું – પર્યાયનું સ્વરૂપ જ એવું નીચે જવાનું છે. એ પર્યાય અને ગુણનો સમુદાય તે રજકણ છે, પરમાણુ છે. પાણી સાથે કાંઈ સંબંધ છે નહિ. આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- આપની વાત બહુ થોડાને સમજાય એવી છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વસ્તુ આ તો બાપા.. આહા..હા....! પરમ સત્ય તો આ છે, બાપુ ! કોઈને બેસે ન બેસે એથી સત્ય કાંઈ બીજું થાય એવું નથી. અત્યારે ગડબડ બહુ ચાલી છે, ભાઈ ! આહા..હા....! બીજાને આપો, પૈસા આપો, આહાર આપો, મદદ કરો, સાધર્મીઓને આમ કરો. નવ પ્રકારના દેવ કહેવાય છે. જિનમંદિર, જિનપ્રતિમા એ બધાને પુષ્ટિ કરો, એ નભે એમ દાન કરો. આહા..હા....! અરે.. અરે..! અને એકકોર એમ કહે કે, જવના જેટલી પણ પ્રતિમા સ્થાપે... (એ) સમકિતીની વાત છે, હોં ! તેના પુણ્ય સરસ્વતી ન કહી શકે. આહા..હા....! એ તો એના પરિણામમાં જે રાગની મંદતા છે એ ભાવપુણ્ય છે. પરમાણુ બંધાય એ તો જડની અવસ્થા થઈ છે. આ..હા....! એ ભાવપુણ્ય થયું માટે પરમાણુમાં શાતાવેદનીયને બંધ કરવો પડ્યો એમ નથી. એ શાતાવેદનીયની પર્યાય અને તેના ગુણનો સમુદાય તે તેનો પરમાણુ છે, દ્રવ્ય છે. આહા..હા....! સારી વાત યાદ આવી ગઈ ! 'કથ્યવિ બલિઓ જીવો કથ્યવિ કમ્માઈ હુંતિ બલિયાઈ', ને નદી... આહા..હા....! ક્યાંનું ક્યાં મગજમાં (આવી જાય છે). વસ્તુ એવી છે, ભાઈ ! આહા..હા....!

ત્રણેકાળના કોઈપણ સમયમાં કોઈ દ્રવ્યની પર્યાય પરને આધારે ગમે તે પ્રસંગમાં થઈ હોય તો ઇ પર્યાય પોતાથી થઈ છે. એ પર્યાયનો આત્મા જ ઇ દ્રવ્ય છે. આહા..હા....! એ પર્યાયનું સ્વરૂપ જ એ આત્મા છે, એનું દ્રવ્ય છે. આહા..હા....! થોડું-થોડું સમજાય છે કે નહિ ? (હિન્દીવાળાને) થોડું-થોડું સમજાય છે ? (કોઈ કહેતું હતું કે) 'મહારાજ ! જરી હિન્દી કરો ને !' મેં કીધું 'અહીં તો ગુજરાતી (ચાલશે).' અરે.. બાપુ ! ગુજરાતીમાં જેવું સ્પષ્ટ આવે (એવું) હિન્દીમાં આવતું નથી. કારણ કે (હિન્દીમાં) ભાષા ગોતવા જાય ત્યાં ભાવ ચાલ્યા જાય. આહા..હા....!

શું કહેવાય આ ? દાંતિયો ! દાંતિયાથી વાળ આમ હલતા નથી, (એમ) કહે છે. આમ વાળ હોય (એને) આમ કરે. આ..હા..હા....! આ વાત ! એ વાળની પર્યાય એ રીતે થવાની અને એના વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ કાયમ રહેનારા ગુણો, એનું સ્વરૂપ તે પરમાણુ છે. બીજા પરમાણુને લઈને (થતું નથી) તો વળી દાંતિયાને લઈને ક્યાંથી આવ્યું ? આ..હા..હા....!

(અહીંયાં કહે છે) 'પદાર્થોની શી રીતે વ્યવસ્થા કહી છે તે સંક્ષેપમાં દર્શાવ્યું છે. જિનેન્દ્રદેવે કહ્યું છે કે - અર્થો (પદાર્થો) એટલે દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયો.' ત્રણને અર્થ કીધા ને ? દ્રવ્ય અર્થ, ગુણ અર્થ અને પર્યાય અર્થ. આહા..હા....! 'એ સિવાય વિશ્વમાં બીજું કાંઈ નથી.' આહા..હા....! પોતપોતાના પર્યાય અને ગુણનું સ્વરૂપ તે દ્રવ્ય (છે). એ સિવાય જગતમાં બીજી કોઈ ચીજ નથી. આ..હા..હા..હા....!

'કરુણા હમ પાવત હૈ તુમકી, વહ બાત રહી સુગુરુ ગમકી' 'શ્રીમદ્'માં આવે છે ને ?

એમના કહેવાનો આશય તો પાછળથી તો ઘણું સ્પષ્ટ - ચોખ્ખું થઈ ગયું. સ્વર્ગમાં જઈ મનુષ્ય થઈ મોક્ષ જશે, એમાં કાંઈ ફેર નહિ. પણ એના આગળ-પાછળના કથનો લોકો મેળવી શકે નહિ એટલે ગોટા ઊઠે. આહા..હા...! શ્વેતાંબરના શાસ્ત્રો તપાસો (તો) આવી વાત ક્યાં છે ? આહા..હા...!

એક-એક પરમાણુની તે સમયે થતી અવસ્થા... (એક) પરમાણુમાં ચાર ગુણની ચીકાશ છે બીજા પરમાણુમાં છ ગુણની ચીકાશ છે ત્યારે અહીં (પહેલાં પરમાણુમાં) છ ગુણ (ચીકાશ) થઈ જાય. છ ગુણની ચીકાશમાં ચાર ગુણવાળો પરમાણુ ગયો તો છ ગુણ થઈ જાય. પણ (અહીંયાં) કહે છે (કે), છ છ ગુણ થવાનો એનો પર્યાય પોતાથી થયો છે. એ છ ગુણની ચીકાશવાળો પર્યાય છે માટે છ ગુણ થયો છે એમ નથી. આ..હા...! શાસ્ત્રમાં એમ પણ આવે કે, છ ગુણવાળો ચાર ગુણને પરિણામીને છ ગુણ કરે. આ..હા..હા...! અહીં કહે છે કે, એ છ ગુણ થવાની પર્યાય, એ જ સમયની પર્યાય અને એનો ગુણ તે એનો પરમાણુ છે. એ બીજાને લઈને પર્યાય થઈ છે (એમ હોય તો) એ તો બીજાનું દ્રવ્ય થઈ ગયું. એ પર્યાય બીજા દ્રવ્યની થઈ ગઈ. આહા..હા...! એવું છે.

‘દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયો. એ સિવાય વિશ્વમાં બીજું કાંઈ નથી. વળી એ ત્રણમાં, ગુણો અને પર્યાયોનો આત્મા...’ દરેક પરમાણુના ગુણો એટલે કાયમ રહેલી શક્તિઓ અને ક્રમે-ક્રમે પલટતી ક્રમબદ્ધ પરિણતિ, ‘(--તેમનું સર્વસ્વ) દ્રવ્ય જ છે.’ એનું સર્વસ્વ દ્રવ્ય જ છે. સર્વસ્વ દ્રવ્ય જ છે. એ તો એકાંત થઈ ગયું ! (દ્રવ્ય જ સર્વસ્વ છે અને બીજું કાંઈ નથી). આહા..હા...! આવી વાતું છે ! (બહારમાં તો) એવા ઉપદેશ આવે કે, ‘આમ કરો, પુસ્તક બનાવો, લાખો રૂપિયા ખર્ચો, ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ની પુસ્તક બનાવો.’ લોકોને કેવું લાગે, લ્યો ! આહા..હા...! કહે છે કે, પૈસાથી પુસ્તક બનાવું નથી. પુસ્તકની પર્યાય થવાની છે તે તારાથી થતી નથી. આહા..હા...!

પુસ્તક બનાવવા માટે ‘મુંબઈ’માં સાત લાખ ભેગા કર્યા છે ને !? આહા..હા...! તે પૈસાની પર્યાય અને ગુણ તે તો તેનો પરમાણુ દ્રવ્ય છે. એનો આત્મા-સર્વસ્વ ઇ છે. પૈસાને લઈને પુસ્તક બને (એમ નથી). કાલે જ (એક ભાઈએ) પાંચ હજાર રૂપિયા આપ્યા નહિ ? આહા..હા...! ‘દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ’નો ત્રીજો ભાગ ગુજરાતી કરવા (માટે આપ્યા). ભાઈનું છે ને ? ‘સોગાની’નું ! એમાં પહેલાં બે ભાગનું - પત્રોનું ગુજરાતી થઈ ગયું છે અને બોલો છે તેનું નથી થયું. એટલે પાંચ હજાર આપ્યા. આહા..હા...! એ પાંચ હજારની પૈસાની પર્યાય જ્યાં જવાની તે પોતાની પર્યાય છે. એને લઈને બીજો આપે છે એમ પણ નથી અને પૈસાથી તે પુસ્તક બને છે... આ..હા..હા...! એમ પણ નથી.

શ્રોતા :- અત્યારે ન કહેવાય પણ બન્યા પછી તો કહેવાય ને ?

સમાધાન :- નિમિત્તથી કથન બોલાય એમ. (પણ વસ્તુસ્થિતિ) એમ નથી. આવ્યું છે ને ? 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં ! વ્યવહારથી બોલાય એનો અર્થ કે, એમ નથી. પણ નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા માટે કથન છે એમ અર્થ છે. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં ! આ..હા..હા...! વ્યવહારે કીધેલું એમ નથી. આ કેમ બેસે ? (અજ્ઞાની) એમ કહે, 'વ્યવહારની યત્ના કરો, જતના કરો, વ્યવહાર સાધન છે એમ કહ્યું છે.' (એક મુનિએ) એના પુસ્તકમાં એમ કીધું છે. લોહચુંબક લોહને ખેંચે, લોહચુંબકને લઈને સોય ખેંચાય. અહીં ના પાડે છે. લોહચુંબકના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયનો આત્મા તો એના પરમાણુ છે. સોય આવે છે એમાં એની પર્યાય ત્યાં ક્યાં ગઈ છે ? આહા..હા...! 'એ સોય આવે છે, ઇ સોયની ગતિની પર્યાય છે અને એના ગુણો અંદર પરમાણુમાં છે. તેનું સર્વસ્વ પરમાણુ દ્રવ્ય છે. સર્વસ્વ દ્રવ્ય છે. લોહચુંબકને લઈને સોય આવી છે... આહા..હા...! એવું નથી.

આ..હા...! 'આમ હોવાથી કોઈ દ્રવ્યના ગુણો અને પર્યાયો...' કોઈ દ્રવ્યના ગુણો, ગુણો તો ઠીક ત્રિકાળ રહેનારા છે પણ એની પલટતી પર્યાયો 'અન્ય દ્રવ્યના ગુણો અને પર્યાયોરૂપે અંશે પણ થતા નથી...' આહા..હા...! દરેક દ્રવ્યના ગુણ અને પર્યાય પરદ્રવ્યના ગુણ અને પર્યાયને લઈને અંશે પણ થતા નથી. આહા..હા...! છે ને ? 'સર્વ દ્રવ્યો પોતપોતાના ગુણ-પર્યાયોમાં રહે છે.' આ..હા..હા...! જ્યાં-જ્યાં નિમિત્ત દેખીને પલટો દેખાતો હોય (અર્થાત્ કોઈ એમ કહે કે) પાણીમાં લાલ રંગ નાખો તો લાલ થાય, પીળો નાખો તો પીળો થાય એ રંગને લઈને થાય. (તેની) અહીં ના પાડે છે. એ પાણીની પર્યાય પોતે પોતાથી પીળાપણે પરિણમી છે, પીળો રંગ પડ્યો માટે નહિ. એ પર્યાય અને ગુણનો સમુદાય તો એનો પરમાણુ છે. એમાં રંગે કર્યું શું ? એ દાખલો આવ્યો છે, એ લોકોએ (દાખલો) આપ્યો છે કે, 'જુઓ ! પાણીમાં આમ થાય. 'સોનગઢવાળા' કહે પરદ્રવ્યમાં કાંઈ ન થાય.' 'સોનગઢવાળા' નહિ, બાપુ ! રહેવા દે, જિનેન્દ્રદેવ ભગવાન (આમ) કહે છે !!

શ્રોતા :- 'સોનગઢ'ની મોટર પેટ્રોલ વગર ચાલે છે, 'ઇંદોર'ની મોટર પેટ્રોલથી ચાલે છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઇ કહે છે ને ! એક બ્રહ્મચારી મોટરમાં બેઠો હતો (ઇ કહેતો હતો કે), 'સોનગઢની મોટર એમને એમ ચાલે છે, સંચાને લઈને નહિ. આપણે પણ આમ ચાલીએ છીએ ઇ સંચાને લઈને નહિ. આપણે એમ માનીએ છીએ કે, (આપણે) અંદર બેઠા છીએ (અને) મોટર ચાલે છે માટે એનાથી (આપણી) ગતિ થાય છે.' (અહીં કહે છે) ના.. મોટરની પર્યાય અને અંદર બેઠો એની પર્યાય - બન્ને તદ્દન જુદી છે. આહા..હા...! થોડી-થોડી ભાષા સમજાય છે ને, ભૈયા ? થોડી-થોડી ? બહુ આકરી વાત, બાપા ! માર્ગ આખો

બહુ ગુલાંટ ખાય છે. આહા..હા...! ન બેસે એથી કરીને કાંઈ સત્ય ફરે એવું નથી. વસ્તુ તો આવી છે.

આ..હા...! '(સર્વ દ્રવ્યો) પોતપોતાના ગુણ-પર્યાયોમાં રહે છે.' પોતપોતાના (એટલે) અપને-અપને ગુણ-પર્યાયમેં. 'આવી પદાર્થોની સ્થિતિ...' આવી પદાર્થોની મર્યાદા 'મોહક્ષયના નિમિત્તભૂત પવિત્ર જિનશાસ્ત્રોમાં કહી છે.' આહા..હા...! આવી પદાર્થોની સ્થિતિ (જાણવાથી) મોહનો ક્ષય (થાય છે). પોતાની પર તરફની સાવધાનીનો ક્ષય. કર્મ ક્ષયની વાત અહીં નથી. આ..હા..હા...! સ્વભાવની પર્યાય અને વિભાવની પર્યાયમાં જ પોતાનું સ્વરૂપ છે અને એ પર્યાય અને ગુણનો સમુદાય તે આખું દ્રવ્ય છે. પરને અને એને કાંઈ સંબંધ નથી. નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ કહેવો એ તો ઓળખાણ માટે છે. બાકી કાંઈ લેવા-દેવા ન મળે. આહા..હા...! નિમિત્ત આવ્યું માટે નૈમિત્તિક આવી અવસ્થા થઈ... આહા..હા...! એમ નથી.

પર્યાય સહિતનું દ્રવ્ય તે ઉપાદાન અને પછીની પર્યાય સહિતનું દ્રવ્ય તે ઉપાદેય એ પણ અપેક્ષિત વ્યવહાર કથન છે. એ તો ફક્ત સદ્ભૂત વ્યવહારનયથી એનો ને એનો પર્યાયસ્વભાવ બતાવ્યો. બાકી ખરેખર તો એ પર્યાય જે સમયે થઈ છે તે પૂર્વની ઉપાદાનની પર્યાયને લઈને ઉપાદેય થયું છે એમ પણ નથી. આ..હા..હા...! છે ? આવી પદાર્થોની મર્યાદા જેના જ્ઞાનમાં બેસે એને મોહનો ક્ષય એટલે પોતાની પર્યાયનો પર તરફની સાવધાનીનો ભાવ (ક્ષય પામે). 'આવી પદાર્થોની સ્થિતિ મોહક્ષયના નિમિત્તભૂત પવિત્ર જિનશાસ્ત્રોમાં કહી છે.' આ..હા..હા...! કર્મનો ક્ષય કહેવો એ તો (નિમિત્તથી કહેવું છે) અને ખરેખર (તો) આ પણ નિમિત્ત છે (એટલે કે) પોતાની અશુદ્ધતાનો નાશ થાય એમાં પણ એ પવિત્રતા જે થઈ છે એ નિમિત્ત કહેવાય છે. આહા..હા...! આવું એનું સ્વરૂપ છે. વિશેષ કહેવાશે...

અથવં મોહક્ષપણોપાયભૂતજિનેશ્વરોપદેશલાભેऽપિ પુરુષકારોઽર્થક્રિયાકારીતિ પૌરુષ
વ્યાપારયતિ -

જો મોહરાગદોસે ગિહ્ણદિ ઉવલભ્ય જોઘ્ણમુવદેસં ।
સો સવ્વદુઃખમોક્ષં પાવદિ અચિરેણ કાલેણ ॥૮૮॥
યો મોહરાગદ્વેષાન્નિહન્તિ ઉપલભ્ય જૈનમુપદેશમ્ ।
સ સર્વદુઃખમોક્ષં પ્રાપ્નોત્યચિરેણ કાલેન ॥૮૮॥

इह हि द्राघीयसि सदाजवंजवपथे कथमप्यमुं समुपलभ्यापि जैनेश्वरं
निशिततरवारिधारापथस्थानीयमुपदेशं य एव मोहरागद्वेषाणामुपरि दृढतरं निपातयति स एव
निखिलदुःखपरिमोक्षं क्षिप्रमेवान्पोति, नापरो व्यापारः करवालपाणिरिव। अत एव सर्वारम्भेण
मोहक्षपणाय पुरुषकारे निषीदामि ॥८८॥

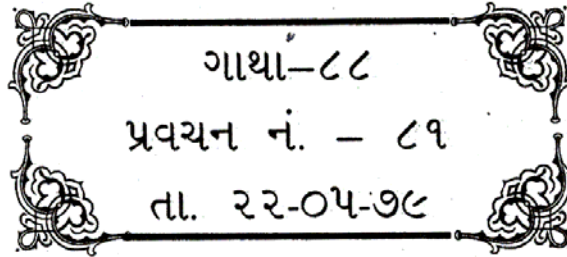
અથ દુર્લભજૈનોપદેશં લઙ્ઘ્વાપિ ય એવ મોહરાગદ્વેષાન્નિહન્તિ સ એવાશેષદુઃખક્ષયં પ્રાપ્નોતીત્યાવેદયતિ-
જો મોહરાગદોસે ગિહ્ણદિ ય એવં મોહરાગદ્વેષાન્નિહન્તિ । કિં કૃત્વા । ઉપલભ્ય ઉપલભ્ય પ્રાપ્ય । કમ્ ।
જોઘ્ણમુવદેસં જૈનોપદેશમ્ । સો સવ્વદુઃખમોક્ષં પાવદિ સ સર્વદુઃખમોક્ષં પ્રાપ્નોતિ । કેન । અચિરેણ
કાલેણ સ્તોકકાલેનેતિ । તદ્યથા - એકેન્દ્રિયવિકલેન્દ્રિય-પઞ્ચેન્દ્રિયાદિદુર્લભપરંપરયા જૈનોપદેશં પ્રાપ્ય
મોહરાગદ્વેષવિલક્ષણં નિજશુદ્ધાત્મનિશ્ચલાનુભૂતિલક્ષણં નિશ્ચયસમ્યક્ત્વજ્ઞાનદ્વયાવિનાભૂતં વીતરાગચારિત્રસંજ્ઞં
નિશિતખડ્ગ ય એવ મોહરાગદ્વેષશત્રૂણામુપરિ દૃઢતરં પાતયતિ સ એવ પારમાર્થિકાનાકુલત્વલક્ષણસુખવિલક્ષણાનાં
દુઃખાનાં ક્ષયં કરોતીત્યર્થઃ ॥૮૮॥

હવે, એ રીતે મોહક્ષયના ઉપાયભૂત જિનેશ્વરના ઉપદેશની પ્રાપ્તિ થવા છતાં પણ પુરુષાર્થ
અર્થક્રિયાકારી છે તેથી પુરુષાર્થ કરે છે :-

જે પામી જિન-ઉપદેશ હણતો રાગ-દ્વેષ-વિમોહને,
તે જીવ પામે અલ્પ કાળે સર્વદુઃખવિમોક્ષને. ૮૮.

અન્વયાર્થ :- [ય:] જે [જૈનમ્ ઉપદેશમ્] જિનના ઉપદેશને [ઉપલભ્યા] પામીને [મોહરાગદ્વેષાન] મોહ-રાગ-દ્વેષને [નિહન્તિ] હણે છે, [સ:] તે [અચિરેણ કાલેન] અલ્પ કાળમાં [સર્વદુઃખમોક્ષં પ્રાપ્નોતિ] સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે.

ટીકા :- આ અતિ દીર્ઘ, સદા ઉત્પાતમય સંસારમાર્ગમાં કોઈ પણ પ્રકારે જિનેશ્વરદેવના આ તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન ઉપદેશને પામીને પણ જે મોહ-રાગ-દ્વેષ ઉપર અતિ દૃઢપણે તેનો પ્રહાર કરે છે તે જ ક્ષિપ્રમેવ સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત થાય છે, અન્ય (કોઈ) વ્યાપાર સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત કરતો નથી; - હાથમાં તરવારવાળા મનુષ્યની માફક. (જેમ મનુષ્યના હાથમાં તીક્ષ્ણ તરવાર હોવા છતાં પણ જો તે મનુષ્ય શત્રુઓ પર અતિ જોરથી તેનો પ્રહાર કરે છે તો જ તે શત્રુસંબંધી દુઃખથી મુક્ત થાય છે, અન્યથા નહિ, તેમ આ અનાદિ સંસારમાં મહાભાગ્યથી જિનેશ્વરદેવના ઉપદેશરૂપ તીક્ષ્ણ તરવાર પામવા છતાં પણ જો જીવ મોહ-રાગ-દ્વેષરૂપ શત્રુઓ પર અતિ દૃઢતાથી તેનો પ્રહાર કરે છે તો જ તે સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે, અન્યથા નહિ.) માટે જ સર્વ આરંભથી (-યત્નથી) મોહનો ક્ષય કરવા માટે હું પુરુષાર્થનો આશ્રય કરું છું. ૮૮.

‘પ્રવચનસાર’ ૮૮મી ગાથા. એનો ઉપોદ્ઘાત. ‘હવે, એ રીતે મોહક્ષયના ઉપાયભૂત...’ મોહક્ષયના ઉપાયભૂત (કહ્યું) ! ‘જિનેશ્વરના ઉપદેશની પ્રાપ્તિ થવા છતાં...’ આહા..હા...! જિનેશ્વરદેવનો ઉપદેશ મળવા છતાં પણ ‘પુરુષાર્થ અર્થક્રિયાકારી છે...’ એનો અર્થ ‘સર્વદુઃખમોક્ષં’ સર્વ દુઃખને... છે ને ? મુકાવાનો પુરુષાર્થ કાર્યકારી છે. ‘તેથી પુરુષાર્થ કરે છે :-’ હવે આમાં ક્યાં કમબદ્ધ રહ્યું ? હવે ‘અચિરેણ’ શબ્દ આવશે. ઇ બધું કમબદ્ધમાં જ છે. આહા..હા...! કમબદ્ધનો પુરુષાર્થ એ જ અકર્તાપણાનો, જ્ઞાતાપણાનો પુરુષાર્થ (છે). એ જ સર્વ દુઃખને મુકાવાનો ઉપાય (છે). આહા..હા...! બધા શબ્દો ફેર છે, જુઓ !

જો મોહરાગદોસે ણિહણદિ ઉવલભ્મ જોણહમુવદેસં ।
સો સવ્વદુક્ખમોક્ખં પાવદિ અચિરેણ કાલેણ ॥૮૮॥

જે પામી જિન-ઉપદેશ હણતો રાગ-દ્વેષ-વિમોહને,
તે જીવ પામે અલ્પ કાળે સર્વદુઃખવિમોક્ષને. ૮૮.

લ્યો, અહીં તો અલ્પકાળમાં (પામશે એમ આવ્યું) કમબદ્ધમાં પામશે એમ ન આવ્યું ! એનો અર્થ જ ઇ થયો કે, કમબદ્ધનો પુરુષાર્થ જ્યાં કર્યો અને સ્વભાવ તરફ ઢળ્યો છે તેને અલ્પકાળમાં એના કમબદ્ધમાં કેવળજ્ઞાન થશે. એ અલ્પકાળમાં થશે એને લાંબો કાળ નથી એમ કહેવું છે. (બાકી) છે તો કમબદ્ધ. આહા..હા...! સર્વ દુઃખનો નાશ (એ) મોક્ષ છે ને ? એટલે સર્વ દુઃખનો નાશ. મોક્ષ - મુકાવું છે ને ? મુકાવું એટલે સર્વ દુઃખથી મુકાવું. પર્યાયમાં જે અનંત મિથ્યાત્વ અને સર્વ દુઃખ છે તેનાથી મુકાવું. 'મોક્ષ' શબ્દ છે ને ? અસ્તિથી (કહીએ તો) ભગવાનઆત્મા ! રાગ અને પર્યાયનો કર્તા નથી એવો જે પુરુષાર્થ (છે) એ સર્વ દુઃખ(થી) મુક્ત થવાનો ઉપાય છે. આહા..હા...!

આમાં (જે આવ્યું કે) 'અચિરેણ કાલેણ' (અર્થાત્) સર્વદુઃખથી મુક્ત થવું એનો અર્થ જ ઇ છે કે, રાગ જે દુઃખ છે, મિથ્યાત્વ તે દુઃખ છે એનો નાશ કરવો. (એ) કેમ થાય ? કે, સમય-સમયમાં જે કમબદ્ધ દશા થાય છે એનો જ્યારે નિર્ણય, અનુભવ સ્વભાવની દૃષ્ટિએ થાય છે (ત્યારે થાય છે). આ..હા...! સ્વભાવ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન ! પૂર્ણ આનંદનું દળ છે એની ઉપર જ્યારે દૃષ્ટિ જાય છે ત્યારે તેને કમબદ્ધનો - પર્યાયમાં થતી દશાનો સાચો નિર્ણય અને સાચો પુરુષાર્થ થાય છે. આહા..હા...! આમાં તો મોહ, રાગ-દ્વેષને હણે અને તે સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય, એ પણ અલ્પકાળમાં થાય. એનો અર્થ જ ઇ છે કે, જેણે આ ભગવાનઆત્મા ! કમબદ્ધ પર્યાયનો જ્યાં નિર્ણય કરે છે (ત્યાં) એની દૃષ્ટિ સ્વભાવ ઉપર જાય છે. તેથી 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' કહ્યું કે, આ કમબદ્ધની વ્યાખ્યા કરશું એમાં અકર્તાપણાને જાહેર કરીશું. એમ આવે છે ને માથે (-મથાળામાં) ? અકર્તાપણાને જાહેર કરશું એનો અર્થ એ થયો કે જ્ઞાતાને જાહેર કરશું. એનો અર્થ જ (એ) થયો કે... આહા..હા...! વસ્તુનો ત્રિકાળી સ્વભાવ છે તેનો આશ્રય કરવાની પ્રસિદ્ધિ કરશું. આહા..હા...! આવું છે ! કારણ કે શાસ્ત્રના ગમે તે ભાવ (કે) પાઠ હોય પણ એનો સરવાળો તો વીતરાગતા છે ને ? તાત્પર્ય તો વીતરાગતા છે. (તો) વીતરાગતા ક્યારે થાય ? આ..હા...! એ સ્વસન્મુખ થાય (ત્યારે થાય). કેમકે પોતે

જિનસ્વરૂપ છે, વીતરાગમૂર્તિ છે, એની સન્મુખ થાય એટલે વીતરાગદશા થાય. આવી પુરુષાર્થની ગતિ કરનારને હવે અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન (પ્રગટ થવાનો) ટાઈમ છે. એને લાંબો કાળ હોય નહિ. (તે પણ) છે તો ક્રમબદ્ધમાં. આહા..હા...!

શ્રોતા :- ક્રમબદ્ધ આવું છે કે અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન થશે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અલ્પકાળમાં જ એને કેવળજ્ઞાન થવાનું છે. કારણ કે આ બાજુ ઢળ્યો છે અને અંદર ભગવાન સર્વજ્ઞસ્વરૂપી છે. આહા..હા...! અર્થાત્ મુક્તસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા છે. એના તરફ ઢળ્યો છે તેથી તેને મુક્તિ એટલે કેવળજ્ઞાન અલ્પકાળમાં જ આવશે. આવશે ક્રમબદ્ધમાં પણ એ ક્રમબદ્ધમાં એને અલ્પકાળ લાગશે. અરે..રે...! આવી વાતું છે ! બહુ આકરું કામ. જૈનદર્શન...! આહા..હા...! એની ટીકા.

ટીકા :- ‘આ અતિ દીર્ઘ,...’ આહા..હા...! સંસાર... સંસાર... તો જુઓ ! (એમ) કહે છે. ‘અતિ દીર્ઘ,...’ લાંબા કાળનો – અનાદિથી. આ..હા..હા...! આદિની (એટલે સંસારની શરૂઆતની) નજરું ક્યાંય પડે નહિ એવો અનાદિ... અનાદિ... અનાદિ... અનાદિ... આહા..હા...! મિથ્યાત્વ ભ્રમમાં ક્યાંય રખડતો, રઝળતો... ‘આ અતિ દીર્ઘ, સદા ઉત્પાતમય સંસારમાર્ગમાં...’ આ..હા..હા...! એ મિથ્યાત્વ માર્ગ છે એ અતિ દીર્ઘ સદા ઉત્પાતમય સંસારમાર્ગ છે. આહા..હા...! રાગને પોતાનો માનવો કે રાગથી સ્વભાવને લાભ થાય, વિભાવથી સ્વભાવને લાભ થાય એવો જે મિથ્યાત્વભાવ... આહા..હા...! અતિ દીર્ઘકાળથી ચાલ્યો આવે છે. સદા ઉત્પાતમય છે. આકુળતા... આકુળતા... આકુળતા(સ્વરૂપ) ‘સંસારમાર્ગમાં કોઈ પણ પ્રકારે...’

‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકામાં થોડું લીધું છે. એકેન્દ્રિયથી વિકલેન્દ્રિય પામવું, એમાંથી પંચેન્દ્રિય પામવું આદિ ‘દુર્લભપરંપરયા જૈનોપદેશં પ્રાપ્ય...’ એવી પરંપરામાં વીતરાગનો સાચો ઉપદેશ મળવો (અતિ દુર્લભ છે). આ..હા..હા...! સંસ્કૃત ટીકામાં છે. એકેન્દ્રિયમાંથી નીકળવું એમાંથી વિકલેન્દ્રિય થવું (અર્થાત્) બે ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય (થવું) એ પણ દુર્લભ છે. એમાંથી પંચેન્દ્રિય થવું, એમાંથી મનુષ્યપણું થવું, એમાંથી આર્યપણું થવું, એમાં પણ જૈનકુળમાં અવતાર અને એમાં જૈનનો ઉપદેશ (મળવો) ! આટલી દુર્લભતા !! આ..હા..હા...! પૈસા મેળવવા માટે દુર્લભતા કીધી નથી કે, (આવા) પાંચ લાખ, દસ લાખ, પચીસ લાખ કે કરોડ (રૂપિયા મળે) તે દુર્લભ છે. આ..હા...! બોધિદુર્લભ ભાવના ! (એને) અહીં દુર્લભ કીધું. અશક્ય નહિ પણ દુર્લભ છે.

અનંત... અનંતકાળ... આ..હા..હા...! (આમ) નજરું નાખી એની આદિ દેખાય નહિ. આદિ છે ક્યાં ? આહા..હા...! આ પહેલાં ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... નજરું નાખે ભવની શરૂઆત જણાય નહિ. એવો અતિ દીર્ઘ સદા ઉત્પાતમય પાછો ! મિથ્યાત્વથી

ઉત્પાતમય - દુઃખમય ! આહા..હા...! એવા 'સંસારમાર્ગમાં કોઈ પણ પ્રકારે જિનેશ્વરદેવના...' આ..હા..હા..હા...! ત્રણલોકના નાથ ! જિનેશ્વરદેવ સર્વજ્ઞ વીતરાગ ! એનો ઉપદેશ !! આ..હા..હા...! એના કહેલાં શાસ્ત્રો, એનો ઉપદેશ. આહા..હા...!

'તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન...' કેવો છે ઉપદેશ ? આ..હા..હા...! તીક્ષ્ણ અસિધારા ! (જેમ) તલવારની ધાર ઝીણી હોય એવો એનો ઉપદેશ છે. આ..હા..હા...! એટલે કે એના ઉપદેશમાં તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન ઉપદેશ (છે). જેમાં મિથ્યાત્વ અને રાગને હણવાનો જ ઉપદેશ છે. એટલે કે જેમાં વીતરાગપણાની ઉત્પત્તિ... આહા..હા...! (કે જેનો) દીર્ઘ સંસારમાં ઉત્પાદ્ (થયો) નથી એવો જે આત્માનો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનનો માર્ગ. એ જિનેશ્વરના ઉપદેશને પામીને. ઉપદેશ જ આવો છે, એમ કહે છે, જોયું ? 'તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન ઉપદેશ...' એ ઉપદેશ - વાણી આવી છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! અસિધારા જેમ પરને કાપી નાખે એમ ઉપદેશમાં વિકારને હણવાનો અને સ્વભાવની પ્રાપ્તિ કરવાનો એનો ઉપદેશ છે. સમજાય છે કાંઈ ? 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની ટીકા ઘણી ગંભીર !!

'તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન ઉપદેશ...' આ..હા..હા...! જેનો ઉપદેશ એવો તીખો ! તીખો અને ઝીણો !! કે, શુભ રાગ પણ બંધનું કારણ (છે) એવો ભગવાનનો ઉપદેશ (છે) અને તેનાથી ભિન્ન સ્વભાવ, વીતરાગ સ્વભાવથી ભરેલો ભગવાન ! તેનો આશ્રય (લેવો એવો) અતિ તીક્ષ્ણ ધાર સમાન ઉપદેશ છે એમ કહે છે. આહા..હા...! એવા 'ઉપદેશને પામીને...' એવો ઉપદેશ જેને મળ્યો છે એની વાત છે. આહા..હા...! એ ઉપદેશ મળવો પરંપરા દુર્લભ છે. એમ લીધું છે ને ત્યાં ? 'દુર્લભપરંપરયા જૈનોપદેશં પ્રાપ્ય...' સંસ્કૃતમાં છે. એવો દુર્લભ પરંપરા (ઉપદેશ) ! આ..હા..હા...! અનંત... અનંત... અનંત... અનંતકાળમાં આહા..હા...! મનુષ્યના ભવ અનંત કર્યા, નારકીના અનંત કર્યા, દેવના અનંત કર્યા, નિગોદના અનંત કર્યા, સિંહ, વાઘ, કૂકડા, કાગડા, કાબરું... એના ભવ અનંત કર્યા. આ..હા..હા...! એમાં જિનનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થાય એવી દશા લગભગ મનુષ્યપણાં (છે). આહા..હા...!

'તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન ઉપદેશને પામીને...' ઓ..હો..હો..હો...! ભગવાનની વાણીમાં તો કહે છે, રાગ-દ્વેષને હણવાનું જ આવે. મિથ્યાત્વને હણવું અને રાગ-દ્વેષને હણવું એવો જ એનો ઉપદેશ આવે. એટલે કે સમકિતને પામવું અને વીતરાગતાને પામવું એવો ઉપદેશ આવે. એટલે કે સમકિતને પામવું, વીતરાગતાને પામવું એ દ્રવ્યના આશ્રયથી પમાય એવો એમનો ઉપદેશ છે. આહા..હા...! એ સિવાય વીતરાગતા પ્રગટ થાય નહિ. આહા..હા...!

એવા 'ઉપદેશને પામીને પણ...' અહીં તો કહે છે ભલે આવો ઉપદેશ મળ્યો. આહા..હા...! 'જે મોહ-રાગ-દ્વેષ ઉપર...' મોહ અને રાગ-દ્વેષ ઉપર 'અતિ દૃઢપણે તેનો પ્રહાર કરે છે...'

આ..હા..હા...! એટલે કે ઉગ્રપણે સ્વભાવમાં જાય છે. આહા..હા...! ભગવાન ચિદાનંદની, અનંત ગુણની ખાણ છે ! આહા..હા...! એના ઉપર જે જાય છે એનો મોહ અને રાગ-દ્વેષ ઉપર દૃઢપણે પ્રહાર છે. આ..હા..હા...! વ્યવહારની ભાષા (છે). બાકી તો સ્વભાવ તરફના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રને દૃઢપણે પામે છે (ત્યાં મોહ, રાગ-દ્વેષ ઉત્પન્ન જ થતા નથી). પહેલી તો સમ્યગ્દર્શનની દુર્લભતા, એના પછી ચારિત્રની તો મહા દુર્લભતા ! આહા..હા...! સ્વરૂપમાં રમવું, આનંદમાં રમવું એ ચારિત્ર છે. પંચ મહાવ્રત (પાળવા) એ કોઈ ચારિત્ર નથી. આ..હા..હા...!

અહીં તો શું કહેવું છે ? કે, ભગવાનનો તીખો ઉપદેશ (પ્રાપ્ત થયો પણ) ઉપદેશમાં આવ્યું હતું શું ? કે, ‘મોહ-રાગ-દ્વેષ ઉપર અતિ દૃઢપણે તેનો પ્રહાર...’ કર. અહીં દુઃખથી મુક્ત (થવાની) ભાષા છે ને ? ‘સવ્વદુઃખમોક્ષં’ મોક્ષ ! મોક્ષ એટલે સર્વ દુઃખથી મુકાવું. એવી ભાષા છે ને એટલે એનાથી આમ વાત લીધી છે. ‘મોહ-રાગ-દ્વેષ ઉપર દૃઢપણે...’ આ..હા..હા...! એટલે સ્વભાવ તરફના ઉગ્ર પુરુષાર્થથી. ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ ! આત્મદળ ! આહા..હા...! જંગલમાં જતાં ક્યાંક ઠેબુ વાગે અને એમાંથી હીરાનો ચરુ નીકળે, હીરાનો ચરુ ! ત્યાં એને એમ થાય.. આ..હા..હા..હા...! આને શું કરું ? એક-એક હીરો કરોડનો હોય એવો આખો ચરુ ભર્યો હોય. એવો આ ભગવાનઆત્મા ! એક-એક રત્ન નહિ પણ એવા અનંત રત્નનો ચરુ ભર્યો છે, ભગવાન ! એ મિથ્યાત્વને હણવુંનો અર્થ કે સમ્યગ્દર્શનને પામવું. આ..હા...! એટલે કે સમ્યગ્દર્શનમાં સ્વભાવના તીવ્ર પુરુષાર્થથી જે અંદર જાય છે... આ..હા..હા...! એના મોહ અને રાગ-દ્વેષ હણાઈ જાય છે. આહા..હા...! આ એનો ઉપાય છે, બીજો કોઈ ઉપાય નથી. ઇ કહેશે. આહા..હા...!

‘સંસારમાર્ગમાં કોઈ પણ પ્રકારે...’ મહાપુણ્યને યોગે. આહા..હા...! ‘જિનેશ્વરદેવનો આ તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન ઉપદેશ...’ આહા..હા...! કાંઈક હાળવો કહો, હળવો કહો (એમ નહિ). અહીં તો અતિ તીક્ષ્ણ (અસિ)ધારા સમાન ઉપદેશ ! ઉપદેશ જ એવો છે. આ..હા..હા...! સ્વભાવ સન્મુખ થા ! વીતરાગતા પ્રગટ કર ! ત્યાં દુઃખનું મુક્તિપણું છે. આ..હા..હા...!

ભાષા બધી કેવી છે ! ઉપદેશને તીક્ષ્ણ અસિધારા સમાન કહ્યો અને પછી ‘મોહ-રાગ-દ્વેષ ઉપર અતિ દૃઢપણે તેનો પ્રહાર...’ કે, ફરીને એ ઊગે નહિ !! આ..હા..હા...! ચૈતન્યસ્વભાવ જે ભગવાન ! તેના ઉપર જોરદાર દૃષ્ટિ પડવાથી ! આ..હા..હા...! ચારેય બાજુથી દૃષ્ટિને ફેરવીને સ્વભાવ ઉપર દૃષ્ટિ પડતાં અતિ દૃઢ પ્રહાર મિથ્યાત્વ ઉપર થાય છે, (એમ) કહે છે. આહા..હા...! આવું છે ! અને તે ‘અતિ દૃઢપણે તેનો પ્રહાર કરે છે....’ આહા..હા...! મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષનો નાશ કરે છે. એટલે કે સમકિત અને વીતરાગભાવને ઉત્પન્ન કરે છે, એમ.

આહા..હા...!

‘તે જ...’ એવો જીવ જ ‘ક્ષિપ્રમેવ...’ (એટલે) જલ્દી જ; તરત જ; શીઘ્રમેવ. ‘અચિરેણ’ છે ને ? ‘અચિરેણ કાલેણ’ આવ્યું ને ? એનો અર્થ કર્યો. ‘ક્ષિપ્રમેવ સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત થાય છે,...’ ‘તે જ ક્ષિપ્રમેવ...’ એટલે જલ્દીથી. તરત જ. શીઘ્રમેવ. ‘શીઘ્રમ્ એવ’, ‘શીઘ્રમ્ એવ’ ! આહા..હા...! આમાં કમબદ્ધનું બેસવું (અઘરું પડે) ! કમબદ્ધ જ છે. એ કમબદ્ધનું તાત્પર્ય જ દ્રવ્ય સ્વભાવ ઉપર દૃઢપણે જવું અને મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષને દૃઢપણે નાશ કરવા. એ એનું પરિણામ અને એ એનું તાત્પર્ય છે. આહા..હા...! એ જીવ ‘ક્ષિપ્રમેવ સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત થાય છે,...’ પાઠમાં છે ને એ ? ‘સવ્વદુઃખમોક્ષં’ (મથાળામાં) અર્થક્રિયાકારી હતું. (એટલે) પ્રયોજનભૂત ક્રિયાનો કરનાર. પ્રયોજન તો આનંદનું છે. મોક્ષનો આનંદ ઇ એનું પ્રયોજન છે. તેના પ્રયોજનને અર્થ અંતર સ્વભાવમાં પુરુષાર્થની ગતિ કરે છે. આહા..હા...! એ અલ્પકાળમાં શીઘ્રમેવ – જલ્દી (દુઃખથી મુક્ત થાય છે). (આવું વાંચીને) લોકો એમ કહે, ‘ત્યાં ઇ કમબદ્ધની વાટ ન જોવે.’ અરે... ભગવાન ! જેને આવો નિર્ણય અને અનુભવ થયો, સ્વભાવ સન્મુખનો જ્યાં આશ્રય થયો એને અલ્પકાળમાં જ કેવળજ્ઞાન આવવાનો કાળ છે. આહા..હા...! એને એક-બે ભવે કેવળજ્ઞાન થવાના કમબદ્ધમાં એ જ છે. આહા..હા...! સ્વભાવ તરફ પુરુષાર્થ કર્યો માટે અલ્પકાળમાં મુક્તિ છે નહિતર મુક્તિ વિશેષ લાંબે કાળે થાત, એમ અહીં નથી. આહા..હા...!

૪૭ નય(માં) આવે છે ને ? કાળે મોક્ષ અને અકાળે મોક્ષ, લ્યો ! કાળે પણ મોક્ષ થાય અને અકાળે પણ મોક્ષ થાય એમ સામાવાળા કહે છે. (એક સાધુને) પૂછ્યું હતું. ક્યું ગામ કહેવાય ઇ ? ‘ગજપંથા’ ! કારણ કે એને આશ્રયે તો ઘણાં માણસો માનતા અને શ્રદ્ધાની લાઈન ફેરવી નાખી હતી. (મને એમ થયું કે) આ મૂળમાં કાંઈ સમજે છે કે નહિ ? (તેથી મેં) કીધું ‘પ્રવચનસાર’માં અકાળે મોક્ષ કીધો છે. કાળે જ મોક્ષ થાય એવું કાંઈ ત્યાં નથી કહ્યું.’ ઇ સમજી ગયો. ‘મેં એ વિચાર કર્યો નથી.’ એમ કહીને બિચારાએ છોડી દીધું. (એને એમ કે) આ તો ક્યાંક પકડશે ! ‘પ્રવચનસાર’માં અકાળે મોક્ષ કીધો છે. ફલાણે જ સમયે— કાળે જ મોક્ષ થાય એવું એમાં નથી (કહ્યું). ત્યારે એનો અર્થ શું ? (કહ્યું કે) ‘મેં વિચાર નથી કર્યો.’

શ્રોતા :- આપ જ ફરમાવો એમ ન કીધું ?

સમાધાન :- એમાં (તો) માન જાય ને ! ‘મેં વિચાર કર્યો નથી.’ એમ કીધું. (એટલે) ઠીક (કહીને) છોડી દીધું. અકાળમાં કંઈ સમય ફર્યો નથી. સમય તો જે સમયે કેવળનો— મોક્ષનો સમય છે તે જ સમય છે. અકાળમાં કાળ ઉપરાંત સ્વભાવ અને પુરુષાર્થને ભેળવ્યો

છે. એથી એને અકાળ કીધો છે. આ..હા...! એકલા કાળને નહિ પણ બીજા ચારને પણ સાથે ભેળવીને અકાળે મોક્ષ કીધો છે. અકાળ (એટલે કાળ) આઘો-પાછો થાય (એમ ત્યાં નથી કહેવું). આહા..હા...! અહીંનું વાંચીને (એ સાધુ) બહુ વાતો કરતા (હતા) પછી સાધુપણું છોડી દીધું હતું. અહીંની દૃષ્ટિ આવી ને (એટલે). ઊઠ-બેસ કરીને પગે લાગ્યા. સાંજે આવ્યા હતા, રાતે ક્યાંકથી આવ્યા હતા. રાતે પછી આવ્યા (અને) ઊઠ-બેસ કરીને પગે લાગ્યા. વાતચીત કાંઈ થઈ નહિ. (મને એમ થયું હતું કે) આનું હૃદય શું છે ? અહીંની વાતું કરીને અહીંનું વાંચે છે અને અહીંની વાતું કરે છે. (એટલે મેં પૂછ્યું) પણ શાસ્ત્રમાં આમ છે ને ? ભગવાન કહે છે કે, અકાળે મોક્ષ થાય. ત્યાં કાળે જ થાય એમ ક્યાં કીધું છે ? (એને) ખબર પડી ગઈ, સમજી ગયા અને ઢીલો પડી ગયો કે, હું ગમે તે કહીશ તો મને પકડશે ! કાળનો અર્થ જે સમયે (મોક્ષ) થવાનો તે સમયે જ થવાનો, પણ અકાળ એટલે ત્યાં સ્વભાવ, પુરુષાર્થ, ભવિતવ્યતા, નિમિત્તનો અભાવ એ બધા સાથે છે તેને અકાળ કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! એકલો કાળ નહિ, એમ (કહેવું છે).

અહીં એ વચન છે 'ક્ષિપ્રમેવ' ! મૂળ પાઠ છે ને ? 'અચિરેણ' ! 'અચિરેણ કાલેણ' એમ શબ્દ છે, જોયું ? અલ્પકાળમાં જેણે મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ ઉપર પ્રહાર કર્યા (એ) વ્યયથી વાત ઉપાડી. એટલે કે જેણે સ્વભાવ ઉપર જોરદાર પુરુષાર્થ પ્રગટ કર્યો. આ..હા..હા...! એને અલ્પકાળમાં... 'અચિરેણ કાલેણ' છે ને ? અલ્પકાળમાં સર્વ દુઃખથી મુક્ત થઈને કેવળ પામશે. એથી ત્યાં કમબદ્ધ છૂટી જાય છે એમ નથી. આહા..હા...! લોકો બિચારા ક્યાંય પડ્યા છે, કાંઈ વિચાર ન મળે. સાંભળનારને ખબર ન મળે, માથે જે કહે ઇ, જય નારાયણ ! આહા..હા...! જુઓ ! આમાં કીધું.

'ક્ષિપ્રમેવ સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત થાય છે,...' છે ? (ક્ષિપ્રમેવ એટલે) જલદી જ; તરત જ; શીઘ્રમેવ. આહા..હા...! જેને અહીંયાં આનંદના નાથન્ને આશ્રય આવ્યો અથવા કમબદ્ધની અપેક્ષાએ કહીએ તો જેને અકર્તાપણું પ્રગટ થયું (તે શીઘ્ર દુઃખથી પરિમુક્ત થાય છે). આહા..હા...! અકર્તા - જૈનનું અકર્તાપણું ત્યાં સુધી ચાલ્યું જાય છે કે, પરનો કર્તા તો નહિ, રાગનો કર્તા તો નહિ પણ પર્યાય જે આવે છે એને કરું એ પણ જ્યાં નથી. આહા..હા...! જૈન પરમેશ્વરનું અકર્તાપણું - અકર્તાવાદીપણું અહીં સુધી જાય છે ! આ..હા...!

અરે...! કોને પડી છે આમાં ? ક્યાં જઈશ, બાપા ? ક્યાં જઈશ ? દેહ છૂટશે તો હાલ્યો જઈશ, બાપા ! હમણાં વાત ન કરી ? (એક ભાઈ) ક્યાંકથી આવતા હતા, રેલમાં વચ્ચે ક્યાંક અકસ્માત્ થઈ ગયો. આહા..હા...! બાવન વર્ષની ઉંમર ! આહા..હા...! અરે...! આવા અકસ્માત્ કાળે ક્યાં જઈને ઊપજવું, ભાઈ ? આહા..હા...! કોઈ જાણીતો મનુષ્ય નહિ,

જાણીતો ભવ નહિ, જાણીતા ભાવ નહિ... આહા..હા...! જાણીતું ક્ષેત્ર નહિ... આહા..હા...! જાણીતો કાળ નહિ. આહા..હા...! ક્યાં જઈને અવતરે, બાપુ ? આહા..હા...!

શ્રોતા :- જ્યાં જશે ત્યાં મોહ હશે એટલે મારુ માની લેશે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- જ્યાં હોય ત્યાં એ પોતાનું માને. (એક) દાખલો નથી આવતો ? એક રાજા હતો. (તેને) એક જ્ઞાનીએ કહ્યું કે, 'તમે મરીને કૂતરીને કૂખે બચ્યુ થવાના છો.' (એમ) રાજાને કહ્યું. ઘણાં તો પશુ થવાના, બાપુ ! જેને આ ધર્મના સંસ્કાર પાંચ-દસ વર્ષ પડ્યા હોય, એ થોડા હોય તો મનુષ્ય થાય અને ઘણા હોય તો દેવ થાય. પણ આ સંસ્કાર જ નથી, આ વસ્તુસ્થિતિ જાણી નથી (એને તો) એકલા તિર્યચના એટલે કષાયના આડા ભાવ છે. આ..હા..હા...! એ ત્યાં (તિર્યચમાં) ચાલ્યા જાય, ત્યાં જ જાય. એ રાજાને ધર્મા-ધર્માત્માએ કહ્યું 'રાજન્ ! તમારો અવતાર કૂતરીની કૂખે થવાનો છે !' ગલુડીયું ! હિન્દીમાં ક્યા કહતે હૈં ? પિલ્લા... પિલ્લા ! (આમ જ્યાં રાજાએ સાંભળ્યું ત્યાં) હૈં...! (થઈ ગયું). (રાજા કહેવા લાગ્યો) 'નહિ, મને આવીને મારી નાખજો. હું જ્યારે પિલ્લું થાઉં - કૂતરીનું બચ્યું થાઉં તો કોઈ પણ માણસ આવીને મને મારી નાખજો.' એ જ્યાં કૂતરીનું બચ્યું થયું અને ઓલા મારવા આવે છે ત્યાં ભાગે (છે) !

શ્રોતા :- પર્યાયમાં મોહ થયો ?

સમાધાન :- ઇ જ હું છું એમ ત્યાં માનીને બેઠો હતો ને ? ત્યાં પહેલાં કહ્યું હતું કે, હૈં ! રાજા મરીને કૂતરીનું બચ્યું ! કૂતરીની કૂખે !! આહા..હા...! જેને બચ્યુ આવતાં ભૂખ એટલી હોય કે, (જો) એને તરત શીરો કે કાંઈક ન મળે (તો) બચ્યાને ખાય જાય. અહીં ખાધું ને અહીં ! દેરાસરની પાછળ બચ્યાને ખાય ગઈ ! આહા..હા...! સર્પણી તો એના જેટલા (બચ્યા) હોય તેટલા (બધાને) ખાય, બહાર કો'ક છૂટી જાય તો છૂટી જાય. નહિતર ગોળ ચક્કર બનાવીને (બધાને) ખાય. આ..હા..હા...! માતા એના બચ્યાને ખાય !! ક્ષુધા બહુ લાગી હોય અને બહારમાં કંઈ તૈયાર હોય નહિ. આ..હા...!

આવા સંસારમાં ભ્રમતા પ્રભુ ! તને દુર્લભ પરંપરાએ જિનનો તીખો ઉપદેશ મળ્યો... આ..હા..હા...! હવે તો તીક્ષ્ણ પુરુષાર્થ (કરીને) દૃઢપણે પ્રહાર કર. ભ્રમણા ઉપર પ્રહાર કર ! ભગવાન ઉપર જા અને ભ્રમણાનો નાશ કર ! આ..હા...! આહા..હા...! અહીં તો ક્ષયની અને નાશની જ વાત છે ! ફરીને થાય એ પ્રશ્ન અહીં છે નહિ. આહા..હા...! દિગંબર સંતોની વાણીમાં ક્યાંય મોળાપણું છે નહિ. ઇ પોતે કહે છે ને ! જુઓ ને ! અહીં શું કહે છે ? ('પ્રહાર કરે છે.') (પહેલાં) આવ્યું હતું નહિ ? અમે કમર બાંધીને બેઠા છીએ. કડ બાંધીને બેઠા છીએ અમે ! નહિતર રાગ પ્રમાદ છે ઇ ચોર છે. આહા..હા...! મહાવ્રતના પરિણામ

આવે ઇ ચોર છે ! આહા..હા...! ગજબ વાત છે, ભાઈ ! અમારી શાંતિ ત્યાં લુંટાય છે. આ..હા...! માટે મારે સાવધાન રહેવું પડશે. સ્વભાવ સન્મુખની દશામાં સાવધાન રહેવું પડશે. આહા..હા...! આ પુરુષાર્થ કલ્પો કે નહિ ? અહીં એ કીધું ને ? પુરુષાર્થ કરે છે. અર્થક્રિયાકારી પુરુષાર્થ કરે છે. એટલે ? સર્વ દુઃખ(થી) મુક્ત થવાનો પુરુષાર્થ કરે છે. એમ એનો અર્થ છે. કમબદ્ધમાં એ સ્થિતિ આવે છે. આહા..હા...! એથી કોઈ દશા આધી-પાછી થઈ જાય (છે એમ નથી). પણ આધી-પાછીની વ્યાખ્યા શું ? આહા..હા...! આ ઠેકાણે આ દશા થવાની હતી તે અવસ્થા પછી થઈ (અને) તે વખતે થવાની હતી તે અહીં થઈ એમ (છે) ? એનો અર્થ શું ? આહા..હા...!

શ્રોતા :- ઇ એનો સ્વકાળ છે તો સ્વકાળે થાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો એને કાળે થાય જ. સ્વકાળ હોય જ, આડે-અવળે (ન હોય). જન્મક્ષણ નથી (આવતું) ? હજી આમાં આગળ આવશે. ૧૦૧ (નંબરની ગાથામાં) ત્યાં સુધી આવશે. ઉત્પાદ્ છે તેને વ્યય અને ધ્રુવની અપેક્ષા નથી. આ..હા..હા...! એવું ઉત્પાદ્નું સત્પણું ! સત્ છે તેને કોઈની અપેક્ષા નથી. અપેક્ષાવાળું હોય એને સત્ ન કહેવાય. આ..હા..હા..હા...! મિથ્યાત્વનો ઉત્પાદ્ છે તેને પણ કોઈની અપેક્ષા નથી કે, દર્શનમોહનો ઉદય છે માટે અહીં મિથ્યાત્વ છે એમ નથી. એમ કહે છે. સમ્યગ્દર્શનમાં પણ દર્શનમોહનો અભાવ થાય એવી એને અપેક્ષા નથી. આહા..હા...!

ત્રિલોકનાથ ચૈતન્ય ભગવાન ! પૂર્ણ અનંત ગુણને સ્વભાવે ભરેલો ભગવાન ! પૂર્ણ ઠસોઠસ !! જેમાં વિકલ્પનો પ્રવેશ નથી. અરે...! એ તો ઠીક પણ પર્યાય જેના ઉપર તરે છે... આ..હા..હા..હા...! જેમાં પર્યાયનો પ્રવેશ નથી ! આ..હા..હા..હા...! એ તો આવે છે ને ? પરનો પ્રવેશ નથી. કળશમાં આવી જાય છે. 'સમયસાર'માં પહેલાં કળશોમાં આવી ગયું છે.

દ્રવ્ય જે વસ્તુ છે... વસ્તુ છે - દળ - ધ્રુવ ! ભલે ક્ષેત્ર નાનું હો પણ એનો સ્વભાવ છે ને ? એનું સત્ત્વ છે ને ? સત્ની શક્તિ છે ને ? એ શક્તિને - સત્ત્વને મર્યાદા શી હોય ? આ..હા..હા...! એવા સ્વભાવ તરફનું જોર કરતાં (જે પર્યાય થાય) એ પર્યાય પણ દ્રવ્યથી ઉપર તરે છે, (એમ) કહે છે. એ પુરુષાર્થની પર્યાય પણ દ્રવ્યથી ઉપર તરે છે ! આ..હા..હા..હા...! કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પણ દ્રવ્યથી ઉપર તરે છે ! આ..હા..હા...! દ્રવ્યથી ઉપર તરે છે !! પ્રભુ ! મારગડા જુદાં, ભાઈ ! આહા..હા...! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ! એમની ઉપદેશની વિધિ અને રીત કોઈ અલૌકિક છે !! એ જ કીધું ને ? એવા ઉપદેશને પામીને. આ..હા..હા...! ત્યાં હવે ઊભો ન રહીશ. ઉપદેશમાં આવ્યું કે, મોહ, રાગ અને દ્વેષ ઉપર પ્રહાર કર અથવા સ્વભાવ ઉપર દૃઢપણે જા અને પછી સ્થિર થા ! મોહ, રાગ-દ્વેષનો નાશ

(કહ્યો) ને ? (એટલે અહીંયાં) સમકિત અને સ્થિરતા થાય. આહા..હા...! દૃઢપણે સમ્યગ્દર્શન (પ્રગટ કર) અને દૃઢપણે અંદર સ્થિર થા ! આહા..હા...!

આહા..હા...! જે પર્યાય અંદર પ્રવેશ કરતી નથી તે પર્યાયમાં આટલો પુરુષાર્થ હોય છે !! આહા..હા...! એ (પર્યાય) સ્વભાવ સન્મુખ ઢળી ગઈ છે. 'ઢળી છે' એવું ક્યાંક આવ્યું હતું ને ? આમાંને આમાં ક્યાંક આવ્યું હતું. ગાથામાં આવશે. પ્રવણ... પ્રવણ આવશે આગળ. ૯૦(મી) ગાથા - (પ્રવણ એટલે) ઢળતી; અભિમુખ; રત. ૯૦ છે ? નીચે (અર્થ આપ્યો) છે (અને) અંદર (ટીકામાં) પણ છે. પ્રવણ ! 'મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે પ્રવણ બુદ્ધિવાળા...' ૯૦મી ગાથા. 'મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે પ્રવણ બુદ્ધિવાળા...' પ્રવણ, પ્રવિણ નહિ. પ્રવિણ નહિ (પણ) પ્રવણ. પ્રવણ એટલે કે ઢળતી અને અભિમુખ, રત. (એટલે કે) સ્વભાવ સન્મુખ ઢળતી. આ..હા..હા...! ભારે ટીકા ! ગજબ કરી (છે) ! 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની ટીકા... આ..હા...! ભરતક્ષેત્રમાં એની જોડની કોઈ ટીકા ન મળે !! પણ ઝીણી વાતું બહુ, બાપુ ! આહા..હા...!

તીખો ઉપદેશ છે, એમ કીધું ને ? અસિધારા સમાન જેનો ઉપદેશ છે - એક વાત. એ તો ઉપદેશની વાત કરી. અને એટલો બધો ક્ષિપ્રપણે દૃઢ પ્રહાર કરે છે. ત્યાં એ તારો પુરુષાર્થ છે. આહા..હા...! પ્રવણ... પ્રવણ શબ્દ ઈ છે, ભાઈ ! (એટલે કે) ઢળતી. અભિમુખ થવું. અભિમુખ (એટલે) સ્વસન્મુખ. આહા..હા...! સ્વસન્મુખમાં રત થવું. અહીંયાં પણ એ જ કહ્યું. મોહનો નાશ કર એનો અર્થ ઈ જ છે. નાશ કરું એ પણ ત્યાં ક્યાં છે ? સમજાવવા (બીજું) શું કહે ? આમ જેમાં (મોહ) નથી ત્યાં ઢળી જા ! આ..હા..હા...! જેમાં એ નથી ત્યાં વળી જા ! આ..હા...! વલણ તારું ફેરવી દે ! આ..હા..હા...!

જ્યાં પ્રભુ પૂર્ણ ગુણે બિરાજમાન છે, જેમાં ગુણને કોઈ આંચ નથી, અનાદિથી એવા-એવા મિથ્યાત્વના (અને) નિગોદના આકરા પર્યાયો સેવ્યા છતાં દ્રવ્ય અને ગુણ તો એવાને એવા પૂરેપૂરા અખંડ ભર્યા છે. આ..હા..હા...! એને આંચ નથી, એને જરી ઘસારો નથી. આ..હા..હા...! એ આવે છે ને ? ઘસારો નથી. કળશમાં આવે છે. આહા..હા...! એને દ્રવ્ય કહીએ. એમ કહે (છે). એ દ્રવ્ય જે વસ્તુ છે એમાં એના ગુણો છે. આ..હા...! સંસારના ચક્રમાં ગમે તેટલી એની પર્યાયો થઈ ગઈ પણ તે વસ્તુ છે તે તો તે છે જ, જેવી છે તેવી (છે). એને કંઈ ઘસારો લાગતો નથી. હીણપણું થતું નથી, ઘસારો લાગતો નથી, વિકૃતપણું થતું નથી, અપૂર્ણપણું હોતું નથી. આ..હા..હા...! આવો ઉપદેશ ! આમાં કંઈ કરવાનું શું પણ ? આ કરવાનું નથી ? આમ તારું વલણ છે એ વલણને ફેરવ ઈ કરવાનું નથી ? એ કર્યા વિના, પુરુષાર્થ વિના થાતું હશે ? આહા..હા...!

શ્રોતા :- પુરુષાર્થની જ વાત કરે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પુરુષાર્થ કરો ને, કડ બાંધીને પુરુષાર્થ કરો ! એના માટે તો આ વાત છે. મારું વીર્ય જ હવે સ્વભાવ તરફ ઢળી જાય છે, એમ કહે છે. મારી દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર પડી એટલે હવે મારું વીર્ય જે પર્યાયમાં છે એ વીર્ય અહીં ઢળી જાય છે. પર્યાયવાન જે દ્રવ્ય છે ત્યાં ઢળી જાય છે. એટલે (કે) ત્યાં લક્ષ જાય છે એમ. આહા..હા...! એની અભિમુખ થાય છે. આહા..હા...! આવી વાતું, લ્યો !

અરે...! આવું મનુષ્યપણું ચાલ્યું જાય છે. જુઓ ને, ડોક્ટરનું એવું સાંભળ્યું કે, દર્દી મરી ગયેલો હતો એનો ખાટલો હતો (અને) બીજો દર્દી આવ્યો એને જોવા ગયા ત્યાં એની પથારીમાં (પોતે) સૂતા ! આહા..હા...! (પછી કહ્યું) ‘બોલવો બૈરાને ! હું હવે બચવાનો નથી.’ આહા..હા...! ઉંમર નાની-૬૧ વર્ષ. શરીર જોવો તો આમ ઠીંગણું. આ..હા...! અરે... બાપુ ! જડની પર્યાય... આહા..હા...! એને જે સમય (છૂટવાનો છે) એને કાળ ક્યાં છે ? એક સમય છે, ફડાક થઈ જાય. આહા..હા...!

એક સમયમાં જે આત્માના પ્રદેશો અહીં છે, ઇ એક સમયમાં બીજે ચાલ્યા જાય છે. કર્મને લઈને નહિ, આયુષ્યને લઈને નહિ. આહા..હા...! એ પ્રદેશો-અસંખ્ય પ્રદેશ પ્રભુ ! આહા..હા...! એક સમયમાં અહીં શરીરમાં રહેલી યોગ્યતાવાળો છે, એની યોગ્યતા એટલી જ છે, કર્મને લઈને નહિ. આહા..હા...! એ શરીરમાંથી છૂટ્યો એ પોતાની યોગ્યતાથી જ્યાં જાય છે ત્યાં (જાય છે), પોતાની પર્યાયથી જ્યાં જાય છે ત્યાં જાય છે. એને કર્મ લઈ જાય છે એમ નથી. આહા..હા...!

આ ગાય, ભેંસમાં નાખે છે ને ? શું કહેવાય ઇ ? નાથ... નાથ ! પછી ખેંચે, નાથ નાખીને ખેંચે. એમ કોઈ કહે કે, અહીં એને પ્રકૃતિ ખેંચે (છે એમ નથી). પરાઘાત આવે છે, આનુપૂર્વી આવે છે... આનુપૂર્વી એને ખેંચીને ત્યાં લઈ જાય છે (એ) બધી વાતું (છે). આહા..હા...! એ પોતાની યોગ્યતાથી ચાલ્યો જાય છે. યોગ્યતા એ કોઈ અલૌકિક વાતું છે ! પરને લઈને નહિ, પરથી નહિ. આહા..હા...! એ અહીં કહે છે.

‘ક્ષિપ્રમેવ...’ ક્ષિપ્રમ્-એવ. જલ્દીથી જ. એ અર્થ કર્યો ને નીચે ? ક્ષિપ્રમેવ (અર્થાત્) જલ્દી જ. ‘એવ’ છે ને ? જલ્દી જ, તરત જ એનો અર્થ ક્ષીઘ્રમેવ. અલ્પકાળમાં એને કેવળજ્ઞાન થવાનું. આ..હા..હા...! કેવળજ્ઞાનનો નાથ સર્વજ્ઞ પ્રભુ ! ત્રિકાળ સર્વજ્ઞસ્વભાવી ! એનો જ્યાં આશ્રય લીધો... આ..હા..હા...! કહે છે કે, એ અલ્પકાળમાં સર્વજ્ઞ થવાનો. આ..હા..હા...! શક્તિમાં છે તે બહાર આવવાનું. કેમકે તેની પ્રતીત અને તેમાં સ્થિરતાનું જોર કર્યું છે. આ આવડો મોટો છું એવી પ્રતીત કરી છે અને એમાં સ્થિરતા કરી છે. આ..હા..હા...! કેવાં શબ્દો છે !! ‘ક્ષિપ્રમેવ સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત...’ પાઠ છે ને ? ‘સવ્વદુઃખમોક્ષં’ ત્રીજું પદ (છે) -

‘સવ્વદુઃખમોક્ષ’ એનો અર્થ અહીં (કરે છે કે) ‘સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત થાય છે,...’ પરિમુક્ત (એટલે) સમસ્ત પ્રકારે મુક્ત થઈ જાય. આહા..હા...!

અનંત દર્શન, અનંત જ્ઞાન, અનંત સમાધિ સુખમાં (બિરાજી જાય). આહા..હા...! જેવું અનંત જ્ઞાન, દર્શન, સુખ સ્વભાવમાં પડ્યું છે, મર્યાદા વિનાનો સ્વભાવ છે એના ઉપર જોર દેતાં – પુરુષાર્થનું જોર દેતાં... આ..હા..હા...! એને અલ્પકાળમાં તરત જ, જલ્દી જ... (કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે). આ..હા..હા...! જલ્દીમાં કમબદ્ધ ક્યાં આવ્યું? એ જલ્દીમાં જ કમબદ્ધ આવ્યું! આહા..હા...! એ જલ્દી એમ સૂચવે છે કે (એના) કમમાં કેવળજ્ઞાન અલ્પકાળમાં થવાનું (છે) એમ. કેવળજ્ઞાન એને અલ્પકાળમાં થવાનું છે. એમ છે, બાપુ હોં ! આહા..હા...! શું થાય પણ હવે? પ્રભુ ! સર્વજ્ઞ ન મળે કે કોઈ એની સાક્ષી આપે કે, વસ્તુ તો આવી છે. આ..હા...! સર્વ – ‘સમસ્ત દુઃખથી...’ સમસ્ત દુઃખ – શારીરિક, માનસિક કોઈપણ દુઃખથી પરિમુક્ત – સર્વથા પ્રકારે મુક્ત થાય છે. પરિ એટલે સર્વથા પ્રકારે.

હવે ઇ કહે છે ‘અન્ય (કોઈ) વ્યાપાર...’ આહા..હા...! બીજો કોઈ ઉદ્યોગ અને દયા, દાન. વ્રતની ક્રિયા એ ‘સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત કરતો નથી;...’ આ..હા..હા...! લ્યો, આવી તો વાત છે. ‘અન્ય વ્યાપાર...’ (અર્થાત્) વ્રતનો, દયાનો, દાનનો, ભક્તિનો, પૂજાનો વ્યાપાર સમસ્ત દુઃખથી પરિમુક્ત કરતો નથી. આહા..હા...! ત્યારે થોડા દુઃખથી મુક્ત – પરિમુક્ત કરતો હશે કે નહિ? જરીયે નહિ. આહા..હા...!

(હવે) દૃષ્ટાંત આપે છે. ‘હાથમાં તરવારવાળા મનુષ્યની માફક.’ હાથમાં તલવાર હોય એવા મનુષ્યની માફક. ‘(જેમ મનુષ્યના હાથમાં તીક્ષ્ણ તરવાર હોવા છતાં પણ જો તે મનુષ્ય શત્રુઓ પર અતિ જોરથી તેનો પ્રહાર કરે છે તો જ તે શત્રુસંબંધી દુઃખથી મુક્ત થાય છે,...)’ આ..હા..હા...! હાથમાં તરવાર હોય અને આમ હળવે... હળવે... આમ-આમ કરે (એમાં) શત્રુ ન મરે, કહે છે. માથે તરવારનો એકદમ ઘા કરે... ફડાક દઈને તો મથાળું ઊડી જાય. આ..હા..હા..હા...!

‘હાથમાં તરવારવાળા મનુષ્યની માફક. (જેમ મનુષ્યના હાથમાં તીક્ષ્ણ તરવાર હોવા છતાં પણ જો તે મનુષ્ય શત્રુઓ પર અતિ જોરથી તેનો પ્રહાર કરે...)’ હળવે-હળવે કરે તો એ જરી અસાધ્ય થઈ જાય તો મરે નહિ. આહા..હા...! ‘(શત્રુઓ પર અતિ જોરથી તેનો પ્રહાર કરે...)’ આહા..હા...! રાગની મંદતા કરતાં... કરતાં... કરતાં... કરતાં... થશે, એમ નહિ કહે છે.

શ્રોતા :- અતિ નિર્દયપણે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એકદમ નિર્દય ! રાગ ઉપર નિર્દય (થઈને પ્રહાર કરે). અનાદિના

બંધુને મારનારો, એવું આવે છે ને ? 'પરમાત્મપ્રકાશ !' અરે..રે...! રાગ અનાદિનો બંધુ (એટલે કે) પોતાનો સંબંધ છોડ્યો નથી. બંધવ તરીકે કામ કર્યું, એણે બંધવને માર્યો. અનાદિથી જેણે સાથ છોડ્યો નથી એવો રાગનો, મિથ્યાત્વનો બંધુ, ધર્મીએ તેનો નાશ કરી નાખ્યો ! આ..હા..હા...! 'પરમાત્મપ્રકાશ !'

અહીં કહે છે... આહા..હા...! '(અન્યથા નહિ,...)' છે ને ? '(શત્રુસંબંધી દુઃખથી મુક્ત થાય છે, અન્યથા નહિ,...)' બીજા વ્યાપારે નહિ. (એટલે કે) દયા, દાન ને ભક્તિ ને અપવાસ ને તપસ્યા ને મંદિરો બનાવવા, જાત્રા કરવી ઇ રીતે મુક્ત નહિ થાય. આહા..હા...! '(અન્યથા નહિ, તેમ આ અનાદિ સંસારમાં મહાભાગ્યથી...)' આ..હા..હા...! ભગવાનનો જે અનેકાંતનો ઉપદેશ છે. આ..હા...! '(મહાભાગ્યથી જિનેશ્વરદેવના ઉપદેશરૂપ...)' આહા..હા...! જિનેશ્વરનો ઉપદેશ જ કેવો હોય એ હજી એણે જાણવું જોઈએ. આ..હા...! જિનેશ્વરનો ઉપદેશ જ વીતરાગતાને ઉત્પન્ન કરાવવાનો હોય છે. મોહ અને રાગનો નાશ કરવા માટે (ઉપદેશ હોય છે). આહા..હા...!

'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં એક પાનામાં આવે છે. સારમાં સાર એ છે કે, રાગનો નાશ કરવો એ વસ્તુ છે. ગમે તેટલો ઉપદેશ હો પણ રાગનો અભાવ કરવો (એ) બધાનો સાર (છે). પછી મિથ્યાત્વનો રાગ (હો કે ચારિત્રનો) રાગ (હો). આહા..હા...! 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં છે.

(અહીંયાં કહે છે) '(મહાભાગ્યથી જિનેશ્વરદેવના ઉપદેશરૂપ...)' આ..હા..હા...! સાચો ઉપદેશ હજી કાને પડવો ઇ મહાભાગ્ય !! '(તીક્ષ્ણ તરવાર પામવા છતાં...)' એવા ઉપદેશરૂપી તીક્ષ્ણ તરવાર પામવા છતાં. આ..હા...! '(પણ જો જીવ મોહ-રાગ-દ્વેષરૂપ શત્રુઓ પર અતિ દૃઢતાથી...)' આહા..હા...! '(મોહ-રાગ-દ્વેષરૂપ શત્રુઓ પર અતિ દૃઢતાથી તેનો પ્રહાર કરે છે તો જ તે સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે,...)' પુરુષાર્થ છે, એમ કહે છે. વીર્યનું જોર ત્યાં સ્વભાવ તરફ ઢળ્યું છે. આહા..હા...! જેની જરૂરિયાત જાણી છે ત્યાં પુરુષાર્થ ઢળ્યા વિના રહે નહિ. આહા..હા...! રુચિ અનુયાયી વીર્ય ! આ..હા...! '(તો જ તે સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે, અન્યથા નહિ).'

આ..હા...! હવે જુઓ આચાર્ય પોતે કહે છે ! 'માટે જ...' આ કારણે જ 'સર્વ આરંભથી (-યત્નથી)...' સર્વ યત્નથી - સર્વ પ્રયત્નથી - સર્વ પુરુષાર્થથી 'મોહનો ક્ષય કરવા માટે હું પુરુષાર્થનો આશ્રય કરું છું.' પુરુષાર્થનો આશ્રય કરું (છું) એમ લીધું ! રાગનો નહિ, એમ. નહિતર આશ્રય તો દ્રવ્યનો છે. પણ અહીં પરિણતિ પ્રગટ કરવી છે ને ? આહા..હા...! 'મોહનો ક્ષય કરવા માટે હું...' આચાર્ય પોતે પોતાની વાત કરે છે ! 'પુરુષાર્થનો આશ્રય કરું છું.' (અર્થાત્) સ્વભાવ તરફ ઢળવાનો મારો પુરુષાર્થ છે. આહા..હા...! વિશેષ કહેશે...

અથ સ્વપરવિવેકસિદ્ધેરેવ મોહક્ષણં ભવતીતિ સ્વપરવિભાગસિદ્ધયે પ્રયતતે -

णाणप्पगमप्पाणं परं च द्रव्यत्तणाहिसंबद्धं।

जाणदि जदि णिच्छयदो जो सो मोहक्खयं कुणदि ॥८९॥

ज्ञानात्मकमात्मानं परं च द्रव्यत्वेनाभिसंबद्धम्।

जानाति यदि निश्चयतो यः स मोहक्षयं करोति ॥८९॥

ય એવ સ્વકીયેન ચૈતન્યાત્મકેન દ્રવ્યત્વેનાભિસંબદ્ધમાત્માનં પરં ચ પરકીયેન યથોચિતેન દ્રવ્યત્વેનાભિસંબદ્ધમેવ નિશ્ચયતઃ પરિચ્છિનત્તિ, સ એવ સમ્યગવાપ્તસ્વપરવિવેકઃ સકલં મોહં ક્ષપયતિ। અતઃ સ્વપરવિવેકાય પ્રયતોઽસ્મિ ॥૮૯॥

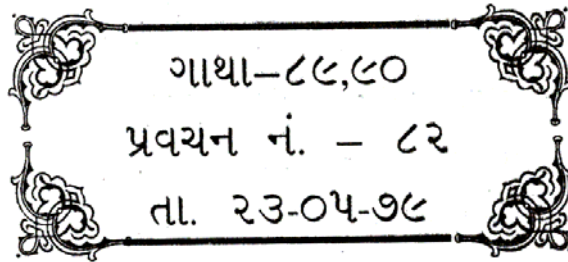
એવં દ્રવ્યગુણપર્યાયવિષયે મૂઢત્વનિરાકરણાર્થં ગાથાષ્ટકેન તૃતીયજ્ઞાનકણ્ડિકા ગતા। અથ સ્વપરાત્મનોર્ભેદજ્ઞાનાત્ મોહક્ષયો ભવતીતિ પ્રજ્ઞાપયતિ - **णाणप्पगमप्पाणं परं च द्रव्यत्तणाहिसंबद्धं जाणदि जदि** જ્ઞાનાત્મકમાત્માનં જાનાતિ યદિ। કથંભૂતમ્। સ્વકીયશુદ્ધચૈતન્યદ્રવ્યત્વેનાભિસંબદ્ધં, ન કેવલમાત્માનમ્, પરં ચ યથોચિતચેતનાચેતનપરકીયદ્રવ્યત્વેનાભિસંબદ્ધમ્। કસ્માત્ **णिच्छयदो** નિશ્ચયતઃ નિશ્ચયનયાનુકૂલં ભેદજ્ઞાનમાશ્રિત્ય। **जो यः कर्ता सो स मोहक्खयं कुणदि** નિર્માહપરમાનન્દૈકસ્વભાવશુદ્ધાત્મનો વિપરીતસ્ય મોહસ્ય ક્ષયં કરોતીતિ સૂત્રાર્થઃ ॥૮૯॥

હવે, સ્વ-પરના વિવેકની (-ભેદજ્ઞાનની) સિદ્ધિથી જ મોહનો ક્ષય થઈ શકે છે તેથી સ્વ-પરના વિભાગની સિદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરે છે :-

જે જ્ઞાનરૂપ નિજ આત્મને, પરને વળી નિશ્ચય વડે દ્રવ્યત્વથી સંબદ્ધ જાણે, મોહનો ક્ષય તે કરે. ૮૯.

અન્વયાર્થ :- [યઃ] જે [નિશ્ચયતઃ] નિશ્ચયથી [જ્ઞાનાત્મકમ્ આત્માનં] જ્ઞાનાત્મક એવા પોતાને [ચ] અને [પરં] પરને [દ્રવ્યત્વેન અભિસંબદ્ધમ્] નિજ નિજ દ્રવ્યત્વથી સંબદ્ધ (-સંયુક્ત) [યદિ જાનાતિ] જાણે છે, [સઃ] તે [મોહક્ષયં કરોતિ] મોહનો ક્ષય કરે છે.

ટીકા :- જે નિશ્ચયથી પોતાને સ્વકીય ચૈતન્યાત્મક દ્રવ્યત્વથી સંબંધ (-સંયુક્ત) અને પરને પરકીય યથોચિત દ્રવ્યત્વથી સંબંધ જ જાણે છે તે જ (જીવ), સમ્યક્પણે સ્વ-પરના વિવેકને જેણે પ્રાપ્ત કર્યો છે એવો સકળ મોહનો ક્ષય કરે છે. માટે સ્વ-પરના વિવેકને માટે હું પ્રયત્નશીલ છું. ૮૯.

‘પ્રવચનસાર’ ૮૯(મી) ગાથા. એનું મથાળું. ‘હવે, સ્વ-પરના વિવેકની (-ભેદજ્ઞાનની)...’ (એટલે કે) સ્વ કોણ અને પર કોણ ? એના ‘(-ભેદજ્ઞાનની) સિદ્ધિથી જ મોહનો ક્ષય થઈ શકે છે...’ સ્વ અને પરના જુદાપણાથી - ભેદજ્ઞાનથી મોહનો ક્ષય થઈ શકે. ‘તેથી સ્વ-પરના વિભાગની સિદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરે છે :-’ આ...હા...! સ્વ-આત્મા અંદર કોણ છે ? અને પર કોણ છે ? બન્નેના વિભાગની વહેંચણીનું ભેદજ્ઞાન કરતાં મોહનો નાશ થાય છે. ‘તેથી સ્વ-પરના વિભાગની સિદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરે છે :-’ સ્વ-પરની જુદાઈને માટે - ભેદજ્ઞાન માટે પ્રયત્ન કરે છે. ગાથા :-

णाणप्पगमप्पाणं परं च दब्बत्तणाहिसंबद्धं।

जाणदि यदि णिच्छयदो जो सो मोहक्खयं कुणदि।।८९।।

જે જ્ઞાનરૂપ નિજ આત્મને, પરને વળી નિશ્ચય વડે
દ્રવ્યત્વથી સંબંધ જાણે, મોહનો ક્ષય તે કરે. ૮૯.

આ...હા...હા...! ટીકા :- જે નિશ્ચયથી પોતાને સ્વકીય ચૈતન્યાત્મક દ્રવ્યત્વથી સંબંધ...

આ...હા...હા...! ભગવાનઆત્માને ચૈતન્ય-સ્વકીય ચૈતન્યસ્વરૂપની સાથે દ્રવ્યત્વનો સંબંધ (—સંયુક્ત) છે. દ્રવ્ય જે વસ્તુ છે તેને સ્વકીય ચૈતન્યસ્વરૂપની સાથે સંબંધ છે. આ...હા...હા...!

‘અને પરને પરકીય યથોચિત...’ આત્મા સિવાય પર. યથોચિત એટલે જીવ અને જડ. નીચે (યથોચિતનો અર્થ આપ્યો) છે. ‘યથાયોગ્ય-ચેતન કે અચેતન. (પુદ્ગલાદિ દ્રવ્યો પરકીય અચેતન દ્રવ્યત્વથી સંયુક્ત છે...)’ શું કહ્યું ઇ ? પરમાણુ આદિ જે પાંચ અજીવ (દ્રવ્યો) છે એના દ્રવ્યો પરકીય અચેતન દ્રવ્યથી સંયુક્ત છે. એ પરકીયનું જે અચેતન છે તેનાથી તેના દ્રવ્યનો સંબંધ છે. આહા...હા...! ‘(...અને અન્ય આત્માઓ પરકીય ચેતન દ્રવ્યત્વથી સંયુક્ત છે).’ (અર્થાત્) આ આત્મા સિવાય બીજા આત્માઓ — ભગવાન હો કે, તીર્થંકર હો કે પંચ પરમેષ્ઠી (હો), એ એના ચૈતન્યના સ્વભાવ સાથે એના દ્રવ્યનો સંબંધ છે. આ...હા...હા...! આત્મા સાથે એનો કાંઈ સંબંધ નથી. આહા...હા...!

શ્રોતા :- ગુરુ-શિષ્યનો સંબંધ ખરો ?

સમાધાન :- એ કાંઈ ન મળે. જ્ઞાયકસ્વભાવ — ચૈતન્યસ્વભાવ... આગળ ૯૦ (ગાથામાં) જ્ઞાયક લેશે. એ ચૈતન્ય સ્વભાવને દ્રવ્યત્વ નામ ત્રિકાળ ધ્રુવ દ્રવ્ય છે એની સાથે સંબંધ છે. આહા...હા...! એમ પર પુદ્ગલ આદિ પાંચ દ્રવ્ય (છે) એને અચેતનપણાના એના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. એના અચેતનપણાના દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. આહા...હા...! અને ભગવાનઆત્મા સિવાય પંચ પરમેષ્ઠી કે અનંત આત્માઓ (છે) એ એના જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વભાવથી એના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. આહા...હા...! પરકીય જે આત્મા છે — પંચ પરમેષ્ઠી હો કે સ્ત્રી, કુટુંબનો આત્મા હો, એના આત્માનો એના ચૈતન્યસ્વભાવ સાથે એના દ્રવ્યનો સંબંધ છે. આ...હા...!

શ્રોતા :- અમારે સાથે નથી ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બિલકુલ પર સાથે કાંઈ સંબંધ નથી એમ કહે છે.

જુઓ ! ‘પરકીય...’ આહા...હા...! ‘યથોચિત દ્રવ્યત્વથી સંબંધ જ જાણે છે,...’ એ પરનું ચેતન છે, એનો ચેતનની સાથે એટલે દ્રવ્યત્વ સાથે (સંબંધ છે). અહીં ભાષા એવી છે. ‘દ્રવ્યત્વથી સંબંધ...’ દ્રવ્યપણું જે છે, દ્રવ્યપણું છે — ત્રિકાળી ધ્રુવ જે દ્રવ્યપણું છે એની સાથે (સંબંધ છે). પરને-અચેતનને અચેતનના સ્વભાવ સાથે દ્રવ્યને સંબંધ છે અને ચેતનને ચૈતન્યસ્વભાવ સાથે તેનું દ્રવ્યપણું (છે) એનો એને સંબંધ છે. આહા...હા...! આ આત્માને પોતાના ચૈતન્યસ્વભાવથી દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. રાગ સાથે સંબંધ નથી, પરની સાથે તો સંબંધ છે જ નહિ. આહા...હા...! અહીં તો સ્વ-પરનું ભેદજ્ઞાન કરે છે ને ? વિવેક-વિભાગ પાડે છે ને ? બે ભાગ પાડે છે. આ વિભાગ કરે છે ને ? (એમ અહીંયાં) ભાગ પાડે છે. ભાગલા જુદા પાડે છે. આ...હા...!

આ ચૈતન્ય પ્રભુ ! આ ચૈતન્ય જાણક સ્વભાવ (છે) તે દ્રવ્યત્વ એટલે દ્રવ્યપણું જે ધ્રુવ વસ્તુ છે તેની સાથે સંબંધ રાખે છે. આ..હા..હા..હા...! કર્મ સાથે નહિ, પર સાથે નહિ, રાગ સાથે નહિ. આહા..હા...! 'પરકીય યથોચિત દ્રવ્યત્વથી...' દ્રવ્યત્વથી એટલે દ્રવ્યપણું. એનાથી 'સંબંધ જ જાણે છે,...' ધર્મી જીવ પોતાના ચૈતન્યસ્વભાવથી દ્રવ્યત્વપણું દ્રવ્ય છે તેની સાથે સંબંધ છે (એમ માને છે) અને બીજાના આત્માઓને પણ એના ચૈતન્યસ્વભાવથી એનું દ્રવ્યત્વપણું જે દ્રવ્યપણું છે એની સાથે સંબંધ છે (એમ માને છે). આહા..હા...! આ પછી પૈસા મારા ને છોકરા મારા ને બાયડી મારી એ ક્યાં ગયું ? આખો દિ' તો એ કરવું પડે અને અહીં તો ના પાડે છે ! આહા..હા...!

શ્રોતા :- બાવા થાય એનું આ કામ છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બાવો જ છે, બાવો કરવો પણ ક્યાં છે ? (એક જણ) કહેતો હતો કે, 'બાવા થાય તો (આ) સમજાય.' બાવો જ છો ! (કોઈની સાથે) સંબંધ જ નથી ને અહીં તો ! આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...! આ વસ્તુ જુદી, બાપુ ! એવી છે. આહા..હા...! પૈસા સાથે સંબંધ નથી, શરીર સાથે સંબંધ નથી. અરે...! શરીર શું પુણ્ય અને દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ સાથે (સંબંધ નથી). ચૈતન્યને દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. પોતાનું ધ્રુવ રહેલું દ્રવ્ય - દ્રવ્યપણું, જે ત્રિકાળ વસ્તુપણું (છે તેની સાથે સંબંધ છે). આહા..હા...! ત્રિકાળ જે દ્રવ્યપણું, જે વસ્તુ છે, સત્ છે, સત્તા છે, દ્રવ્યપણું (છે તેની સાથે સંબંધ છે). દ્રવ્યત્વ લીધું છે ને ભાઈ ? (એટલે) દ્રવ્યપણું. આ..હા..હા...! ચૈતન્યસ્વભાવનો એની સાથે સંબંધ છે. એ ચૈતન્ય સ્વભાવનો રાગ સાથે સંબંધ નથી અને પરદ્રવ્યની સાથે તો કાંઈ સંબંધ (નથી). ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકર હો કે પંચ પરમેષ્ઠી હો... આ..હા..હા...! એને એના ચૈતન્ય સ્વભાવ સાથે (એનું) દ્રવ્યપણું - એનું ધ્રુવ દ્રવ્ય છે એની સાથે સંબંધ છે. આ..હા..હા...! આવો માર્ગ !

શ્રોતા :- સગા-સંબંધીઓ સાથે સંબંધ નથી ?

સમાધાન :- સગાં-બગાં કોણ હતાં ? કોને કહેવાં સગાં ? આહા..હા...!

આ..હા...! ત્રણલોકના નાથ જેને ઇષ્ટદેવ પરમેશ્વર કહેવાય ! આ..હા..હા...! એને પણ એનો ચૈતન્યસ્વભાવ જે છે, એનો એના દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. કોઈ શિષ્ય સાથે, કોઈ શ્રોતા સાથે કે ગણધર સાથે... આહા..હા...! કે વાણી સાથે (સંબંધ નથી). ભગવાનનો આત્મા કે પંચ પરમેષ્ઠીનો આત્મા ! એનો જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વભાવ (છે) એને દ્રવ્યત્વ એટલે દ્રવ્યપણું જે ત્રિકાળ છે, ધ્રુવપણું (છે) તેની સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...!

આ આત્માને પણ ચૈતન્યસ્વભાવનો ભાવ (છે તેને) દ્રવ્યત્વ (એટલે) દ્રવ્યપણું જે ત્રિકાળી

ધ્રુવ વસ્તુ (છે) તેની સાથે સંબંધ છે. આ..હા..હા..હા...! પર સાથે તો સંબંધ નહિ પણ પર્યાય સાથે સંબંધ નહિ. આહા..હા...! પર્યાય એમ જાણે કે, આ ચૈતન્યસ્વભાવ છે (એ) દ્રવ્યપણા (સાથે) સંબંધ ધરાવે છે. ત્રિકાળી દ્રવ્ય છે એની સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...! પર્યાય એમ નિર્ણય કરે છે. આ..હા..હા...! પર્યાય એમ નિર્ણય કરતી નથી કે, મારે અને ચૈતન્યસ્વભાવને, દ્રવ્યત્વનો જેમ (ચૈતન્યસ્વભાવ સાથે) સંબંધ છે એમ મારે (ચૈતન્યસ્વભાવ સાથે) સંબંધ છે. એમ નિર્ણય નથી કરતી. આહા..હા...! પ્રયત્ન કીધો ને ? 'સિદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરે છે.' એમ માથે (-મથાળામાં) કીધું ને ? '(સ્વ-પરના) વિભાગની સિદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરે છે.' આહા..હા...! આવો માર્ગ !

અરે...! રખડે છે અનાદિથી, કોઈ ઘણીધોરી નથી. આ..હા..હા...! ક્ષણમાં શરીરની દશા છૂટી જાય, (ક્યાંય) જઈને અવતરે. આહા..હા...! કોઈ જાણીતા સગાં નહિ, વ્હાલા નહિ, ઓળખીતા ધરાક નહિ, માણસ (નહિ). આ..હા..હા...! અરે..રે...! પણ ત્યાં પણ પ્રભુ ! ચૈતન્યસ્વભાવ છે એને દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...! શરીર સાથે, કર્મ સાથે, રાગ સાથે, પર સાથે સંબંધ છે નહિ. આહા..હા...! બહુ ટૂંકું પણ પરમ સત્ય !

પરમ સત્ય જે દ્રવ્યત્વ છે - દ્રવ્યપણું (છે) એને ચૈતન્યસ્વભાવ - આ જાણકસ્વભાવ (છે) એ ચૈતન્યસ્વભાવને ચેતન દ્રવ્યપણું છે તેની સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...! ભાષા તો સાદી છે પણ ભાવ તો બાપા ! બહુ ઝીણાં ! આહા..હા...! અહીં તો (લોકો એમ માને કે) દુનિયાનું કરી દેવું, લોકોને સુખી કરી દેવા, આ કરવું ને આ કરવું ને આ કરવું. આહા..હા...! આકરું કામ છે.

અહીં તો કહે છે કે, આ શરીરના પરમાણુઓ છે એ પરમાણુને એનો અચેતન સ્વભાવ છે (તેને) તેના દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. જે અચેતન સ્વભાવ છે એનો એ દ્રવ્યત્વ એટલે દ્રવ્યપણું જે કાયમ રહેનારી ચીજ (છે) એની સાથે એને સંબંધ છે. આ..હા..હા...! એ પરમાણુના અચેતનપણાને આત્માની કોઈપણ પર્યાય (સાથે) અને રાગ સાથે એને સંબંધ નથી. આ..હા..હા..હા...! આવી વાત છે ! લોકો પછી એકાંત કહે. પણ પ્રભુ ! તારી વાત તો એકવાર સાંભળ, નાથ ! આ..હા...! દુનિયા ગમે તેમ માનો, ગમે તેમ કહો પણ વસ્તુ તો આ છે.

ભગવાનઆત્મા ! આ..હા..હા...! 'પરકીય યથોચિત...' પરનું યથોચિત (એટલે) જેમ છે તેમ. (અર્થાત્) અચેતનને અચેતન દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ (અને) ચૈતન્યને ચૈતન્ય દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ. (આ રીતે) જ્ઞાની 'દ્રવ્યત્વથી સંબંધ જ જાણે છે,...' આહા..હા...! 'સંબંધ જ' શબ્દ મૂક્યો છે, જોયું ? આહા..હા...! કથંચિત્ પર સાથે સંબંધ છે અને કથંચિત્ પર સાથે સંબંધ નથી, એમ નહિ ? ભાઈ ! આ..હા..હા...!

આ..હા..હા...! 'પરકીય યથોચિત...' (અર્થાત્) ચૈતન્યને ચૈતન્યના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ અને અચેતનને અચેતનના (દ્રવ્ય) સાથે (સંબંધ) એમ (કહેવું છે). 'દ્રવ્યત્વથી સંબંધ જ જાણે છે,...' જ્ઞાની (એમ જાણે છે કે) આ અચેતન દ્રવ્ય (એટલે) આ શરીરના પરમાણુઓ છે, એ પરમાણુને એના અચેતનપણાથી દ્રવ્ય એટલે પરમાણુનું જે દ્રવ્યપણું છે એની સાથે અચેતનનો સંબંધ છે. આત્મા સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આ..હા..હા..હા...! અહીં તો (અજ્ઞાનીને) કો'કનું કરી દેવું છે, દેશનું કરવું છે, આનું કરવું છે... (આવું સાંભળીને) આકરું પડે બહુ !

શ્રોતા :- દેશનું તો નહિ પણ પોતાના ઘરનાનું તો કરે ને ?

સમાધાન :- (દીકરાનો) આત્મા છે એ એના ચૈતન્યસ્વભાવથી એના દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ રાખે છે. એના શરીરના પરમાણુ છે (જે) અચેતનસ્વભાવ છે (તે) એના દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ રાખે છે. આહા..હા...! આવી વાત છે.

શ્રોતા :- છોકરા ડાહ્યા હોય એની સાથે સંબંધ નહિ ?

સમાધાન :- ડાહ્યા કોને કહેવા ? આ પગાર સાત-આઠ (હજાર) ડૉલર લાવે ઇ ડાહ્યો કહેવાય ? (હજારોના મહિનાના પગાર હોય પણ) એથી શું થયું ? એની સાથે આત્માને શું સંબંધ છે ? આ..હા..હા...!

શ્રોતા :- અત્યંત અભાવ (છે).

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અત્યંત અભાવ અને અત્યંત ભિન્નતા. આ..હા..હા...! આવી વાતું છે. હજી તો વધારે ૮૦ (મી ગાથામાં) આવશે.

(હવે કહે છે) 'તે જ (જીવ), સમ્યક્પણે સ્વ-પરના વિવેકને જેણે પ્રાપ્ત કર્યો છે...' આહા..હા...! 'તે જ (જીવ)' એટલે ? ચૈતન્ય આ જ્ઞાન-જાણકસ્વભાવને દ્રવ્યત્વ સાથે - દ્રવ્યપણાં સાથે સંબંધ છે અને બીજા અચેતન દ્રવ્યોને એના અચેતન સ્વભાવથી એના દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. ભગવાન પંચ પરમેષ્ઠી આદિ, કુટુંબ-કબીલા કે આખો દેશ, એના આત્માઓ જે છે ઇ આત્માઓને ચૈતન્યસ્વભાવથી એના દ્રવ્યત્વ (અર્થાત્) કાયમ રહેનારું દ્રવ્યપણું (છે) એની સાથે સંબંધ છે. અને પરમાણુઓ જે છે, ધર્માસ્તિ આદિ બીજા બધા દ્રવ્યો છે, એ બધા અચેતન (સ્વભાવથી) તેનું દ્રવ્યપણું એટલે કાયમ રહેવાપણું (છે) એની સાથે સંબંધ રાખે છે. આહા..હા...! એમાં છોકરો ક્યાં આવ્યો અને બાપ ક્યાં આવ્યો ? આહા..હા...! કોના દીકરા ? કોના બાપ ? બાપા ! કો'કનો આત્મા, તારે એની સંબંધ ? કો'કનું જડ શરીર, તારે એની સાથે સંબંધ ? આ..હા...! આવું છે.

ભગવાનઆત્મા ! ચૈતન્યના પ્રકાશનું નૂર (છે) એને દ્રવ્યત્વ સાથે (અર્થાત્) એનું દ્રવ્યપણું - વસ્તુ(નું) ત્રિકાળપણું જે છે તેની સાથે સંબંધ છે. આ..હા..હા...! એવું જેણે જાણ્યું... છે ? આ..હા...!

‘તે જ (જીવ), સમ્યક્પણે સ્વ-પરના વિવેકને જેણે પ્રાપ્ત કર્યો છે...’ તે જ જીવ કે જેણે સમ્યક્પણે સ્વ-પરના વિવેકને – વિભાગ – જુદાઈને જેણે પ્રાપ્ત કર્યો છે. આ..હા..હા...! એક ગાથા પણ સાડા ત્રણ લીટીની છે. આ તો ભગવાનની વાણી છે, બાપા ! દિગંબર સંતની (વાણી) એટલે કેવળીની વાણી ! દિગંબર સંતો કેવળીના કેડાયતો ! ત્રણલોકના નાથ ધર્મપિતા ! આ..હા..હા...! એની વાણી એ સંતોની વાણી છે !! આ..હા...!

પ્રભુ કહે છે કે, તને કોની સાથે સંબંધ છે ? ભાઈ ! તારામાં પર્યાય અને રાગ સાથે પણ સંબંધ નથી. આ..હા..હા..હા...! પર્યાય એમ નિર્ણય કરે છે કે, આ ચૈતન્યસ્વભાવ (જે છે એ) દ્રવ્યત્વપણું – જે દ્રવ્યપણું કાયમ રહેનારું (છે) એની સાથે સંબંધ રાખે છે. આહા..હા...! એમ પર્યાય નિર્ણય કરે છે, એમ પર્યાય ભેદજ્ઞાન-વિવેક કરે છે. આહા..હા...! શબ્દો તો સાદા પણ પ્રભુ ! મારગડો જુદો બહુ, બાપુ ! આહા..હા...! આ મારા શિષ્ય અને આ મારા ગુરુ એ પણ કાંઈ રહેતું નથી. કારણ કે શિષ્યનો આત્મા (છે તે) એના ચૈતન્યસ્વભાવથી તેનું દ્રવ્યપણું કાયમ રહેનારું (છે) એની સાથે સંબંધ (રાખે) છે. આ..હા..હા...! અને ગુરુનો આત્મા (છે તે) એના ચૈતન્યસ્વભાવથી તેનું દ્રવ્યપણું – કાયમપણે રહેનારું દ્રવ્યપણું (છે) એની સાથે સંબંધ (રાખે) છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- શાસ્ત્રમાં તો આવે છે કે, ‘મહાવીર ભગવાન’ને આટલા શિષ્યો હતા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ બધી વાતું. નિમિત્તથી કથન (કર્યા છે). ચૌદ હજાર આમ થયા અને ફલાણું આમ થયું... આહા..હા...! એ તો એક ઓળખાણ આપવા માટે (કહ્યું છે). આહા..હા...!

(અહીંયાં કહે છે) આવો જેણે ‘સમ્યક્પણે સ્વ-પરના વિવેક...’ (અર્થાત્) સ્વ-પરનો ભેદ. પણ આ રીતે, હોં ! જે રીતે કહ્યું (કે), ચૈતન્યનો સ્વભાવ-આ જાણક સ્વભાવ (છે) એ દ્રવ્યત્વ જે ત્રિકાળી ધ્રુવ છે એની સાથે સંબંધ રાખે છે. એ રીતે બીજા આત્માઓને પણ (તેના દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે). બીજા જડને અચેતન સાથે – એના દ્રવ્યની સાથે સંબંધ છે. એવો ‘સમ્યક્પણે સ્વ-પરના વિવેકને જેણે પ્રાપ્ત કર્યો છે...’ આહા..હા...! પર્યાયમાં આવો વિવેક પ્રાપ્ત કર્યો છે. આહા..હા...! ‘એવો સકળ મોહનો ક્ષય કરે છે.’ એને મોહ જ ઉત્પન્ન થતો નથી એમ કહે છે.

ચૈતન્યસ્વભાવ(ના) પ્રકાશનું નૂરનું પૂર (છે) એને દ્રવ્યત્વ – દ્રવ્યપણું જે કાયમ છે તેની સાથે સંબંધ છે. એવો જેને પોતાને વિવેક થયો અને બીજાઓને પણ એ રીતે જાણે છે એવો વિવેક થયો. આહા..હા...! એ ‘સકળ મોહનો ક્ષય કરે છે.’ એટલે કે તેને મોહ ઉત્પન્ન થતો જ નથી. આહા..હા...! ચૈતન્યસ્વભાવ – ચૈતન્ય એટલે દ્રવ્યત્વપણું – કાયમનું દ્રવ્યપણું (છે)

અથ સર્વથા સ્વપરવિવેકસિદ્ધિરાગમતો વિધાતવ્યેત્યુપસંહરતિ -

તમ્હા જિણમગ્ગાદો ગુણેહિં આદં પરં ચ દવ્વેસુ।

અભિગચ્છદુ ણિમ્મોહં ઇચ્છદિ જદિ અપ્પણો અપ્પા ॥૧૦॥

તસ્માજ્જિનમાર્ગાદગુણૈરાત્માનં પરં ચ દ્રવ્યેષુ।

અભિગચ્છતુ નિર્મોહમિચ્છતિ યદ્યાત્મન આત્મા ॥૧૦॥

ઇહ સ્વલ્વાગમનિગદિતેષ્વનન્તેષુ ગુણેષુ કૈશ્ચિદગુણૈરન્યયોગવ્યવચ્છેદકતયાસાધારણતામુપાદાય વિશેષણતામુપગતૈરનન્તાયાં દ્રવ્યસંતતૌ સ્વપરવિવેકમુપગચ્છન્તુ મોહપ્રહાણપ્રવણબુદ્ધયો લબ્ધવર્ણાઃ। તથા હિ - યદિદં સદકારણતયા સ્વતઃસિદ્ધમન્તર્બહિર્મુખપ્રકાશશાલિતયા સ્વપરપરિચ્છેદકં મદીયં મમ નામ ચૈતન્યમહમનેન તેન સમાનજાતીયમસમાનજાતીયં વા દ્રવ્યમન્યદપહાય મમાત્મન્યેવ વર્તમાનેનાત્મીયમાત્માનં સકલત્રિકાલકલિતધૈવ્યં દ્રવ્યં જાનામિ। એવં પૃથક્ત્વવૃત્તસ્વલક્ષણૈર્દ્રવ્યમન્યદપહાય તસ્મિન્નેવ ચ વર્તમાનેઃ સકલત્રિકાલકલિતધૈવ્યં દ્રવ્યમાકાશં ધર્મમધમ કાલં પુદ્ગલમાત્માન્તરં ચ નિશ્ચિનોમિ। તતો નાહમાકાશં, ન ધર્મો, નાધર્મો, ન ચ કાલો, ન પુદ્ગલો, નાત્માન્તરં ચ ભાવમિ; યતોઽમીષ્વેકાપવરકપ્રબોધિતાનેકદીપપ્રકાશેષ્વિવ સંભૂયાવસ્થિતેષ્વપિ મચ્ચતન્યં સ્વરૂપાદપ્રચ્યુતમેવ માં પૃથગવગમયતિ। એવમસ્ય નિશ્ચિત્સ્વપરવિવેકસ્યાત્મનો ન સ્વલુ વિકારકારિણો મોહાહ્કુરસ્ય પ્રાદુર્ભૂતિઃ સ્યાત્ ॥૧૦॥

એની સાથે - ધ્રુવની સાથે સંબંધ છે એમ જ્યાં નિર્ણય કર્યો ત્યાં આગળ તે પ્રકારની મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષની ઉત્પત્તિ થતી નથી. આ..હા...! સમજાય છે કાંઈ? લ્યો, આવો માર્ગ ! 'માટે...' આવું સ્વરૂપ છે 'માટે સ્વ-પરના વિવેક માટે હું પ્રયત્નશીલ છું.' આ..હા...! મુનિરાજ - 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' દિગંબર સંત ! આ 'કુંદકુંદાચાર્ય', આ 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય', આ 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ' - 'નિયમસાર'ની ટીકા કરનાર. આ..હા...! 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' પ્રભુ હજાર વર્ષ પહેલાં ભરતક્ષેત્રમાં વિચરતા હતા. આ..હા..હા...! ઇ એમ કહે છે, માટે (એટલે કે) આ રીતે હોવાથી મોહનો ક્ષય થાય છે એટલે મોહ ઉત્પન્ન થતો જ નથી. માટે - આ કારણે 'સ્વ-પરના વિવેકને માટે...' (અર્થાત્) સ્વ-પરની જુદાઈના ભેદજ્ઞાન માટે 'હું પ્રયત્નશીલ છું.' ચૈતન્યસ્વભાવ જે દ્રવ્ય સાથે સંબંધ (રાખે) છે (તેને) પર સાથે કાંઈ સંબંધ નથી, રાગ સાથે સંબંધ નથી એવો હું (સ્વ-પરના વિવેક માટે) પ્રયત્ન કરું છું (એમ) કહે છે. આ..હા..હા...!

અથ પૂર્વસૂત્રે યદુક્તં સ્વપરભેદવિજ્ઞાનં તદાગમતઃ સિદ્ધ્યતીતિ પ્રતિપાદયતિ - તમ્હા જિણમગ્ગાદો યસ્માદેવં ભણિતં પૂર્વ સ્વપરભેદવિજ્ઞાનાદ મોહક્ષયો ભવતિ, તસ્માત્કારણાજ્જિ-નમાર્ગાજ્જિનાગમાત્ ગુણેહિં ગુણૈઃ આદં આત્માનં, ન કેવલમાત્માનં પરં ચ પરદ્રવ્યં ચ। કેષુ મધ્યે। દબ્બેસુ શુદ્ધાત્માદિષદ્દ્રવ્યેષુ અભિગચ્છદુ અભિગચ્છતુ જાનાતુ। યદિ કિમ્। ગિમ્મોહં ઇચ્છદિ જદિ નિર્મોહભાવમિચ્છતિ યદિ ચેત્। સ કઃ। અપ્પા આત્મા। કસ્ય સંબન્ધિત્વેન। અપ્પણો આત્મન ઇતિ। તથા હિ - યદિદં મમ ચૈતન્યં સ્વપરપ્રકાશકં તેનાહં કર્તા વિશુદ્ધજ્ઞાનદર્શનસ્વભાવં સ્વકીયમાત્માનં જાનામિ, પરં ચ પુદ્ગલાદિપચ્ચદ્રવ્યરૂપં શેષજીવાન્તરં ચ પરરૂપેણ જાનામિ, તતઃ કારણાદેકાપવરકપ્રબોધિતાનેકપ્રદીપપ્રકાશેષ્વિવ સંભૂયાવસ્થિતેષ્વપિ સર્વદ્રવ્યેષુ મમ સહજશુદ્ધચિદાનન્દૈકસ્વભાવસ્ય કેનાપિ સહ મોહો નાસ્તીત્યભિપ્રાયઃ ॥૧૦॥

‘હું પ્રયત્નશીલ છું.’ એમ શબ્દ (છે). મારો પ્રયત્ન એ જાતનો સ્વભાવ થઈ ગયો છે. આ..હા..હા..હા...!

શ્રોતા :- રાગની પર્યાય દ્રવ્યમાં જાય ?

સમાધાન :- જાય (ન જાય) એ અત્યારે પ્રશ્ન નથી. રાગ (દ્રવ્યમાં) જાતો નથી, એની યોગ્યતા તેમાં જાય છે, રાગ ન જાય. ક્ષયોપશમભાવની પર્યાય પણ અંદરમાં ન જાય. આહા..હા...! કારણ કે અંદરમાં ક્ષયોપશમ(ભાવ) નથી, અંદર તો પારિણામિકભાવ છે. આ..હા...! ઝીણી વાતું, બાપુ ! અરે...! ક્ષાયિકભાવની પર્યાય પણ અંદર જાતી નથી. કારણ કે ક્ષાયિકભાવની પર્યાય અંદર જાય તો (અંદર) ક્ષાયિકભાવ રહેવો જોઈએ પણ અંદર જાય છે ત્યાં પારિણામિકભાવ થઈ જાય છે. સહજ સ્વભાવભાવ પારિણામિકભાવ થઈ જાય છે. ભાઈ, સમજાય છે ? આવી વાત છે, બાપા ! આહા..હા...! સાડા ત્રણ લીટી છે. એમાં તો.. આ..હા..હા...!

‘માટે સ્વ-પરના વિવેકને માટે હું પ્રયત્નશીલ છું.’ આ..હા...! કારણ કે, સાધક છે ને ? કેવળી નથી એટલું બતાવવું છે. આ..હા...! મારો પ્રયત્નસ્વભાવ... આ..હા..હા...! ચૈતન્યસ્વભાવનો દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે એ રીતે મારો પ્રયત્નનો સ્વભાવ છે. મારા પ્રયત્નનો સ્વભાવ આ પ્રયત્ન છે. રાગ કરું કે પરની દયા પાળું કે મહાવ્રત પાળું એ મારો પ્રયત્નશીલ સ્વભાવ નથી. આહા..હા...! આવું સમજવું, લ્યો ! એ ૮૮ (ગાથા પૂરી) થઈ. (હવે) ૯૦(મી ગાથા) :-

‘હવે, સર્વ પ્રકારે સ્વ-પરના વિવેકની સિદ્ધિ આગમથી કરવાયોગ્ય છે...’ સર્વજ્ઞ ભગવાન ત્રિલોકનાથ ! એમની કહેલી વાણી એ આગમ (છે). એ આગમથી નિર્ણય કરવા લાયક છે. અજ્ઞાનીઓએ કાંઈકનું કાંઈક (કહ્યું) હોય (કે) એક જ આત્મા છે અને વ્યાપક છે અને ઠીંકણું છે... (એ રીતે નહિ). ભગવાને જે દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય (કહ્યાં)... આહા..હા...! એવા

હવે, સર્વ પ્રકારે સ્વ-પરના વિવેકની સિદ્ધિ આગમથી કરવાયોગ્ય છે એમ ઉપસંહાર કરે છે :-

તેથી યદિ જીવ ઇચ્છતો નિર્મોહતા નિજ આત્મને,
જિનમાર્ગથી દ્રવ્યો મહીં જાણો સ્વ-પરને ગુણ વડે. ૯૦.

અન્વયાર્થ :- [તસ્માત્] માટે (સ્વ-પરના વિવેકથી મોહનો ક્ષય કરી શકાતો હોવાથી) [યદિ] જો [આત્મા] આત્મા [આત્મનઃ] પોતાને [નિર્મોહં] નિર્મોહપણું [ઇચ્છતિ] ઇચ્છતો હોય, તો [જિનમાર્ગાત્] જિનમાર્ગ દ્વારા [ગુણૈઃ] ગુણો વડે [દ્રવ્યેષુ] દ્રવ્યોમાં [આત્માનં પરં ચ] સ્વ અને પરને [અભિગચ્છતુ] જાણો (અર્થાત્ જિનાગમ દ્વારા વિશેષ ગુણો વડે અનંત દ્રવ્યોમાંથી 'આ સ્વ છે ને આ પર છે' એમ વિવેક કરો).

ટીકા :- મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે પ્રવણ બુદ્ધિવાળા બુધજનો આ જગતમાં આગમને વિષે કહેલા અનંત ગુણોમાંથી કોઈક ગુણો વડે - કે જે ગુણો અન્ય સાથે યોગ રહિત હોવાથી અસાધારણપણું ધારણ કરીને વિશેષણપણાને પામ્યા છે તેમના વડે - અનંત દ્રવ્યસંતતિમાં સ્વ-પરના વિવેકને પામો (અર્થાત્ મોહનો ક્ષય કરવા ઇચ્છતા પંડિત જનો આગમમાં કહેલા અનંત ગુણોમાંથી અસાધારણ અને તિન્નલક્ષણભૂત ગુણો વડે અનંત દ્રવ્યપરંપરામાં 'આ સ્વદ્રવ્ય છે અને આ પરદ્રવ્યો છે' એવો વિવેક કરો). તે આ પ્રમાણે :-

આગમથી 'સર્વ પ્રકારે સ્વ-પરના વિવેકની સિદ્ધિ...' સ્વ અને પરના વિવેકની - ભેદજ્ઞાનની સિદ્ધિ આગમથી કરવા લાયક છે. ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્માની વાણી 'ૐકાર ધ્વનિ સુની અર્થ ગણધર વિચારે, રચી આગમ ઉપદેશ ભવિક જીવ સંશય ટાળે.' ભગવાનની વાણીના ગણધરો આગમ રચે એ આગમને આશ્રયે ભેદજ્ઞાન કરવું (એમ) કહે છે. બીજે ઠેકાણે એવી વાત છે નહિ. આહા...હા...! (એ રીતે સ્વ-પરના વિવેકની સિદ્ધિ) 'આગમથી કરવાયોગ્ય છે એમ ઉપસંહાર કરે છે :-' ૯૦.

તમ્હા જિનમગ્ગાદો ગુણેહિં આદં પરં ચ દવ્વેસુ।
અભિગચ્છદુ ગિમ્મોહં ઇચ્છદિ જદિ અપ્પણો અપ્પા।।૧૦।।

સત્ અને અકારણ હોવાથી સ્વતઃસિદ્ધ, અંતર્મુખ અને બહિર્મુખ પ્રકાશવાણું હોવાથી સ્વપરનું જ્ઞાયક-એવું જે આ, મારી સાથે સંબંધવાણું, મારું ચૈતન્ય તેના વડે - કે જે (ચૈતન્ય) સમાનજાતીય અથવા અસમાનજાતીય અન્યદ્રવ્યને છોડીને મારા આત્મામાં જ વર્તે છે તેના વડે-હું પોતાના આત્માને સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું. એ રીતે પૃથક્પણે વર્તતાં સ્વલક્ષણો વડે - કે જે (સ્વલક્ષણો) અન્ય દ્રવ્યને છોડીને તે જ દ્રવ્યમાં વર્તે છે તેમના વડે - આકાશને, ધર્મને, અધર્મને, કાળને, પુદ્ગલને અને આત્માંતરને (-અન્ય આત્માને) સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતાં દ્રવ્યો તરીકે નક્કી કરું છું (અર્થાત્ જેમ ચૈતન્યલક્ષણ વડે આત્માને ધ્રુવ દ્રવ્ય તરીકે જાણ્યો, તેમ અવગાહહેતુત્વ, ગતિહેતુત્વ વગેરે લક્ષણો કે જેઓ સ્વલક્ષ્યભૂત દ્રવ્ય સિવાય અન્ય દ્રવ્યોમાં વર્તતાં નથી તેમના વડે આકાશ, ધર્માસ્તિકાય વગેરેને ભિન્ન ભિન્ન ધ્રુવ દ્રવ્યો તરીકે જાણું છું). માટે હું આકાશ નથી, ધર્મ નથી, અધર્મ નથી, કાળ નથી, પુદ્ગલ નથી અને આત્માંતર નથી; કારણ કે એક ઓરડામાં પ્રગટાવેલા અનેક દીવાના પ્રકાશોની માફક આ દ્રવ્યો એકઠાં થઈને રહેલાં હોવા છતાં મારું ચૈતન્ય (નિજ) સ્વરૂપથી અચ્યુત જ રહ્યું થકું મને પૃથક્ જણાવે છે.

આ પ્રમાણે જેણે સ્વ-પરનો વિવેક નિશ્ચિત (નક્કી) કર્યો છે એવા આ આત્માને વિકારકારી મોહાંકુરનો પ્રાદુર્ભાવ થતો નથી (-વિકાર કરનારો મોહાંકુર પ્રગટ થતો નથી).

ભાવાર્થ :- સ્વ-પરના વિવેકથી મોહનો નાશ કરી શકાય છે. તે સ્વ-પરનો વિવેક, જિનાગમદ્વારા સ્વ-પરનાં લક્ષણો યથાર્થપણે ઓળખવાથી કરી શકાય છે. ૯૦.

**તેથી યદિ જીવ ઇચ્છતો નિર્મોહતા નિજ આત્મને,
જિનમાર્ગથી દ્રવ્યો મહીં જાણો સ્વ-પરને ગુણ વડે. ૯૦.**

આ..હા..હા...! જિનમાર્ગ કહ્યો ! જિનેશ્વર ત્રણલોકના નાથ પરમેશ્વર ધર્મપિતા ! એમણે કહેલો જે માર્ગ એ સિવાય બીજે ક્યાંય માર્ગ છે નહિ. આ..હા..હા...! એ માર્ગ પણ દિગંબરમાં જ છે, શ્વેતાંબરમાં પણ એ છે નહિ. આ..હા...! (શ્વેતાંબર એ તો) જિનમાર્ગ જ નથી એમ કહે છે. આ તો જિનમાર્ગ (છે). આકરી વાત છે, ભાઈ ! આહા..હા...! ત્યાં તો ભગવાનને રોગ ઠરાવે, ભગવાનને દવા કરે, રોગ મટે. આ..હા...! સ્ત્રીને તીર્થકર ઠરાવે. સ્ત્રીને તીર્થકર ઠરાવે ! 'મલ્લિનાથ' ત્રણલોકના નાથને સ્ત્રી કહે !! જેને પૂજનીક પુરુષો - ઈન્દ્રો કોઈ દિ' સ્ત્રી (હોય) નહિ અને એનો પૂજ્ય પુરુષ સ્ત્રી !! એમ હોઈ શકે નહિ. બહુ ફેરફાર

કરી નાખ્યો, બાપુ ! આહા..હા...! જિનમાર્ગ તો એક આ જ છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહ્યો એ દિગંબર સંતોએ જાહેર કર્યો. આ..હા..હા...! એ એક જ જિનમાર્ગ છે. આ..હા...! 'જિનમાર્ગથી દ્રવ્યો મહીં જાણો સ્વ-પરને ગુણ વડે.' એની ટીકા.

ટીકા :- 'મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે...' (અર્થાત્) મિથ્યાત્વનો નાશ કરવા પ્રત્યે. 'પ્રવણ બુદ્ધિવાળા...' આ..હા..હા...! (પ્રવણ એટલે) ઢળતી; અભિમુખ; રત. સ્વભાવ તરફ ઢળતી બુદ્ધિવાળા. આહા..હા...! અંદર ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! સ્વભાવ (છે તે તરફ ઢળતી બુદ્ધિવાળા). 'મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે પ્રવણ બુદ્ધિવાળા...' અંદર ઢળતી બુદ્ધિવાળા. આ..હા..હા..હા...! પર્યાયમાંથી, રાગમાંથી અને નિમિત્તમાંથી ખસીને અંદરમાં ઢળતી પર્યાયવાળા. આહા..હા...! છે ? ઢળતી બુદ્ધિવાળા-એક વાત. અને 'બુધજનો...' એને અહીંયાં પંડિત કહ્યાં. આહા..હા...! આ..હા..હા...! શાસ્ત્ર ભણ્યા, જાણ્યું એને અહીં પંડિત નથી કહ્યાં. આહા..હા...! જેની બુદ્ધિ-જ્ઞાન મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે અંતર ઢળી છે. બાહ્યમાં તો મોહ છે હવે એ બુદ્ધિ અંતરમાં ઢળે છે. આ..હા..હા...! અને તે 'પ્રવણ બુદ્ધિવાળા...' નીચે (અર્થ આપ્યો) છે ને ? ઢળતી; અભિમુખ - દ્રવ્યની સન્મુખ, રત. અને બુધજનો (એટલે) એવા જ્ઞાનીજનો. આહા..હા...! પંડિતજનો ! આને પંડિત કહીએ ! આહા..હા...! ભલે વિશેષ જાણપણું ન હો પણ જેની બુદ્ધિ સ્વભાવ તરફ ઢળે છે. આ..હા..હા...!

એવા 'બુદ્ધિવાળા બુધજનો આ જગતમાં આગમને વિષે કહેલા...' (એટલે) ભગવાનની વાણીમાં કહેલાં. ત્રણલોકના નાથ ધર્મપિતા કેવળી પ્રભુ પરમાત્મા બિરાજે છે, 'સીમંધર ભગવાન' ! અત્યારે એમની વાણી તો આ (વંચાય) છે. અહીંથી ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' ગયા, આઠ દિન ત્યાં રહ્યા હતા. પ્રભુ તો બિરાજે છે. અત્યારે પણ મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. પાંચસો ધનુષનો દેહ છે, (એક) કરોડ પૂર્વનું આયુષ્ય છે, અબજો વર્ષથી છે, અબજો વર્ષ હજી અરિહંતપદે રહેશે. જેવા 'મહાવીર ભગવાન' અહીંયાં હતા ત્યારે અરિહંતપદે હતા. હવે અત્યારે તો સિદ્ધપદે છે.

શ્રોતા :- ભગવાનને ચોરાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય કહે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ આ લોકો કહે છે, શ્વેતાંબર એમ કહે છે. 'ઋષભદેવ ભગવાન'નું ચોરાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય છે ને ? એમ કરીને ભગવાનને ચોરાશી લાખ પૂર્વનું (આયુષ્ય) શ્વેતાંબરો ઠરાવે છે. દિગંબરમાં એમ નથી. પ્રભુનું કરોડ પૂર્વનું આયુષ્ય છે. એક પૂર્વમાં સિત્તેર લાખ કરોડ, છપ્પન હજાર કરોડ વર્ષ જાય. એવા કરોડ પૂર્વ છે. શ્વેતાંબરમાં ચોરાશી લાખ (પૂર્વ) કહે છે. એ બધું કલ્પિત કર્યું છે. આ તો ત્રણલોકના નાથની સીધી વાણી ! દિગંબર સંતો ! આ..હા..હા...! એવી વાણી ક્યાંય નથી, બાપુ ! બીજાને દુઃખ લાગે એ માટે નથી.

ભાઈ ! પ્રભુ ! સત્ આવું છે, હોં ! આ..હા...! શ્વેતાંબર પંથ કે સ્થાનકવાસી પંથને દુઃખ લાગે કે અમારો પંથ ખોટો ઠરાવે છે. પણ બાપુ ! સત્ આવું છે, ભાઈ ! પ્રભુ ! તારી માન્યતા છે ઇ ખોટી છે, ઇ તો સત્યની દૃષ્ટિથી ખોટી છે. એ સત્ અહીં સિદ્ધ કરે છે. આહા..હા...! હમણાં આવશે.

‘મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે...’ મોહનો નાશ કરવા પ્રત્યે. નાશ કરવા પ્રત્યે હોં ! ઉપશમ, ક્ષયોપશમ એ નહિ. આહા..હા...! અરે..રે...! ક્યારે આવા વખત મળે ? જ્યાં સત્ય સાંભળવાનું મળે નહિ ! આવું માનવપણું મળે ! આ..હા...! એ આંખ્યું મીંચીને ચાલ્યા જશે, બાપા ! ભલે દિગંબર સાધુ થયો હોય, એથી શું ? આ..હા...!

અહીં તો ત્યાં સુધી કહે છે કે, આ..હા..હા...! ભગવાન પોતે પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ છું. અખંડ છું, એકરૂપ છું, ચૈતન્યસ્વભાવનો મારા દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે એવો વિકલ્પ જ્યાં સુધી ઊઠે છે... આ..હા..હા...! તેથી શું ? એથી ચૈતન્યને શું લાભ છે ? (એમ) કહે છે. આ..હા..હા..હા...! (‘સમયસાર’ની) ૧૪૨ ગાથા. ‘કર્તા-કર્મ (અધિકારની)’ આવી ગઈ છે. પ્રભુ કહે છે (કે), તેથી શું ? આ..હા..હા...! એ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ પોકારે છે. દિગંબર સંત હતા, હજાર વર્ષ પહેલાં ભરતક્ષેત્રમાં ચાલતા સિદ્ધ ! આ..હા..હા...! એની આ વાણી છે. (એ પણ) નિમિત્તથી કથન છે. આ..હા...!

એ કહે છે ‘મોહનો ક્ષય કરવા પ્રત્યે પ્રવણ બુદ્ધિવાળા બુધજનો આ જગતમાં આગમને વિષે કહેલા...’ (એટલે કે) સર્વજ્ઞની વાણીમાં કહેલા. એ વિના કોઈ આગમનું નામ આપે અને સર્વજ્ઞના કહેલા ન હોય એ આગમ નહિ. આહા..હા...! વાત આકરી છે, પ્રભુ ! સર્વજ્ઞે કહેલા, સંતો, દિગંબર મુનિઓ ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ કહેલા તે આગમ છે. એ સિવાય બીજા આગમ છે જ નહિ. આ..હા..હા...! આવું આકરું છે ! બીજાને દુઃખ લાગે, બાપુ ! પણ સત્ તો આવું છે, ભાઈ ! તારા હિતની વાત છે, પ્રભુ ! આહા..હા...! તારું દુઃખ ઊપજાવવા માટે આ નથી (કહેતા) પણ તારું સત્ આવું છે એને જાહેર કરવા માટે (કહે) છે. પરમાત્માએ એ રીતે જાહેર કર્યું છે, ભાઈ ! આહા..હા...! ગણધરો અને ઈન્દ્રોની વચ્ચે – એ ભવે મોક્ષ જનારા ગણધરો (અને) એક ભવે મોક્ષ જનારા ઈન્દ્રો – શકેન્દ્ર – પહેલાં દેવલોકનો ઈન્દ્ર ! બત્રીસ લાખ વિમાનનો સ્વામી છે. એક વિમાનમાં અસંખ્ય દેવ છે, કરોડો અપ્સરાઓ છે, એક ભવે મોક્ષ જનારા છે. ત્યાંથી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જનારા છે. આ..હા...! એની વચ્ચે ભગવાને આ કીધું છે ! એવા ગણધરો અને ઈન્દ્રો જેને સાંભળતા હતા ! પ્રભુ ! એમાં ભગવાનની આ વાત (આવી) છે. ઇ આ વાત છે !! આ..હા..હા..હા...!

‘આગમને વિષે કહેલા અનંત ગુણોમાંથી...’ શું હવે કહે છે ? કે, આત્મામાં, પરમાણુ

આદિમાં ગુણો તો અનંત છે. પણ ‘કોઈક ગુણો વડે-કે જે ગુણો અન્ય સાથે યોગ રહિત હોવાથી...’ (અર્થાત્) એવો ગુણ હોય કે (જેને) અન્ય સાથે સંબંધ (ન હોય). અહીં અંદર અસ્તિત્વ ગુણ હોય તો પરમાં પણ અસ્તિત્વ (ગુણ) છે. પણ આ આત્મામાં વિશેષ જ્ઞાન જે છે એ જ્ઞાન વિશેષ ગુણ છે. એવો વિશેષ (ગુણ) બીજે ક્યાંય છે નહિ. આહા..હા...!

‘અનંત ગુણોમાંથી કોઈક ગુણો વડે-કે જે ગુણો અન્ય સાથે...’ (નીચે અર્થ આપ્યો છે) ‘કેટલાક ગુણો અન્ય દ્રવ્યો સાથે સંબંધરહિત હોવાને લીધે અર્થાત્ અન્ય દ્રવ્યોમાં નહિ હોવાને લીધે...’ જેમકે આત્મામાં જ્ઞાન, પરમાણુમાં વર્ણ, ગંધ. એ બીજા દ્રવ્યોમાં નથી. (તેથી) ‘અસાધારણ છે અને તેથી વિશેષણભૂત-ભિન્નલક્ષણભૂત છે; તેમના વડે દ્રવ્યોનું ભિન્નપણું નક્કી કરી શકાય છે.’ આહા..હા...! જ્ઞાનગુણ વડે... કેમકે એ અવસ્થા પ્રગટ છે એથી અહીં મુખ્ય જ્ઞાન લીધું છે. જ્ઞાન ગુણ વડે, આનંદ ગુણ વડે, શાંતિ... શાંતિ... શાંતિ... શાંતિ... શાંતિ... વીતરાગ શાંતિ વડે. આહા..હા...! અન્ય દ્રવ્યથી પોતાનું ભિન્નપણું ‘અન્ય સાથે યોગ રહિત હોવાથી...’ એક ગુણનો બીજા ગુણ સાથે સંબંધ નથી. બીજાના ગુણ સાથે સંબંધ નથી. ભગવાનના ગુણો ભલે ભગવાન પાસે રહ્યા. પણ આ અહીં જે જ્ઞાન અને સુખ ગુણ છે એ ગુણ ત્યાં નથી. આહા..હા...! એમનો જ્ઞાન અને આનંદનો ગુણ એમના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ રાખે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અરે..રે...! આમાં શું કરવું શું પણ આમાં ? કરવું ઇ બાપુ ! ભેદજ્ઞાન કરવું. ઇ કરવું (નથી) ? વિવેક કરવો. ‘ધર્મ વિવેકે નીપજે, જો કરીએ તો થાય’ એમ આવે છે. ધર્મ વિવેકે નીપજે – ધર્મ દુકાને અને વાડીએ ન વેચાય. ધર્મ વાડીએ ન વેચાય, ધર્મ દુકાને ન વેચાય. આ..હા...! ‘ધર્મ વિવેકે નીપજે, જો કરીએ તો થાય.’ આહા..હા...! એ વિવેક (અહીંયાં) કીધો. આહા..હા...!

પૈસાને પણ એ રીતે ઓળખ કે તેનો અચેતન ગુણ પરમાણુનો છે, એ અચેતન ગુણ તેનું ત્રિકાળ રહેનાર દ્રવ્યત્વ જે છે તેની સાથે સંબંધ (ધરાવે) છે. તારી સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. ‘પૈસા મારાં’ એ બિલકુલ જૂઠ (છે) – મિથ્યાત્વ છે. આ..હા..હા..હા...! વાણી મારી – એ મિથ્યાત્વ છે. વાણીના પરમાણુને તેના અચેતન ગુણ સાથે તે દ્રવ્યને સંબંધ છે. તારી સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આ..હા..હા..હા...! એમ ભગવાન અરિહંતના ગુણોને એના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. તારા ગુણ વડે એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. તારા જ્ઞાન (અને) સુખ વડે આત્મદ્રવ્ય જે ત્રિકાળ છે એની સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...! ભાષા થોડી, ભાવ ઊંડા !! અરે..રે...! મનુષ્યપણું હાલ્યું જાય છે. એનો એક-એક સમય કૌસ્તુભ મણિ જેવો ‘શ્રીમદ્’ કહ્યો છે ને ? એ આત્મા માટે, હોં ! સંસાર માટે નહિ. આહા..હા...!

‘આગમને વિષે કહેલા અનંત ગુણોમાંથી...’ આત્મામાં અનંત ગુણ કહ્યાં છે, પરમાણુમાં અનંત ગુણ કહ્યાં છે, ધર્માસ્તિમાં અનંત ગુણ કહ્યાં છે એમાંથી વિશેષપણાને પામ્યા છે. (એવા) ‘ગુણો અન્ય સાથે યોગ રહિત હોવાથી...’ જે ગુણોનો – જ્ઞાનનો, સુખનો, શાંતિનો બીજા સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. (એવું) ‘અસાધારણપણું ધારણ કરીને...’ અસાધારણ એટલે પોતે જ પોતામાં છે એ બીજે ક્યાંય નથી અને બીજાપણે પણ નથી. એમ ‘અસાધારણપણું ધારણ કરીને વિશેષપણાને પામ્યા છે...’ જ્ઞાન અને આનંદ આદિ આત્મામાં વિશેષપણાને પામ્યા છે. પરમાણુમાં રંગ, ગંધ, રસ વિશેષપણાને પામ્યા છે. ધર્માસ્તિકાયમાં ગતિ અને અરૂપી આદિ અનેક પ્રકારે એના વિશેષપણાને પામ્યા છે. પણ અરૂપીપણું તો બીજામાં પણ છે પણ એની ગતિ આદિના જે ગુણો છે કે જે એનામાં જ છે. એ વિશેષપણાને પામેલા ગુણો વડે એનો સંબંધ દ્રવ્ય સાથે છે. આ..હા..હા...! આવો ઉપદેશ !

‘જે ગુણો અન્ય સાથે યોગ રહિત હોવાથી...’ (અર્થાત્) પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. (એવું) ‘અસાધારણપણું ધારણ કરીને...’ બસ, જ્ઞાન-ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રભુ ! એ ગુણને બીજાના કોઈ ગુણ સાથે સંબંધ નથી. બીજાનો ચૈતન્ય ગુણ છે એને પણ આ ચૈતન્ય ગુણ સાથે સંબંધ નથી. બીજાનો ચૈતન્ય ગુણ છે (તેને) એના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...! (એ રીતે) ‘વિશેષપણાને પામ્યા છે તેમના વડે-અનંત દ્રવ્યસંતતિમાં સ્વ-પરના વિવેકને પામો...’ આ..હા..હા..હા...! દ્રવ્યસંતતિ (એટલે) દ્રવ્યપરંપરા, દ્રવ્યસમૂહ. દ્રવ્યનો સમૂહ-ઢગલો છે. આહા..હા...!

એક અંગુલના અસંખ્ય ભાગમાં અનંત દ્રવ્ય છે. અંગુલના અસંખ્ય ભાગમાં નિગોદના અનંત જીવ છે અને પરમાણુ અનંત છે. એ પ્રમાણે આખો લોક ભર્યો છે. અહીં આ અંગુલનો અસંખ્યમો ભાગ-આ તસુનો અસંખ્યમો ભાગ (છે) ત્યાં પણ નિગોદના અનંત જીવ છે અને એથી અનંતગુણા એની પાસે તૈજસ, કાર્મણ (વર્ગણાના) પરમાણુઓ છે અને એ સિવાય ત્યાં બીજા તૈજસપણે નહિ થયેલા એવા અનંતા પરમાણુનો સ્કંધ પણ ત્યાં છે. આહા..હા...! અને ત્યાં ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશ, કાળ પણ છે. આહા..હા...! કહે છે પણ એ ‘વિશેષપણાને પામ્યા છે તેમના વડે – અનંત દ્રવ્યસંતતિમાં...’ (અર્થાત્) દ્રવ્યનો સમૂહ ભેગો છે એથી ‘સ્વ-પરના વિવેકને પામો...’ (અર્થાત્) ચૈતન્યસ્વભાવ(ને) દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. જગતના અચેતન સ્વભાવનો એના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. બીજા ચૈતન્યો છે તેના ચૈતન્ય ગુણથી એના દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. એમ ‘સ્વ-પરના વિવેકને પામો...’ (એટલે કે) સ્વ અને પરની જુદાઈને સમજો. આ..હા..હા...! કેવી ટીકા છે, જુઓને ! એક-એક ગાથા...!

‘(અર્થાત્ મોહનો ક્ષય કરવા ઇચ્છતા પંડિતજનો...)’ બુદ્ધજનનો અર્થ પંડિત કર્યો. ‘(અર્થાત્

મોહનો ક્ષય કરવા ઇચ્છતા પંડિત જનો આગમમાં કહેલા અનંત ગુણોમાંથી અસાધારણ અને તિન્નલક્ષણભૂત...)' (એટલે કે) આ આત્મામાં જ્ઞાન અને સુખ આદિ (ગુણો), પરમાણુમાં વર્ણ, ગંધ આદિ, ધર્માસ્તિકાયમાં ગતિ. એવા '(તિન્નલક્ષણભૂત ગુણો વડે અનંત દ્રવ્યપરંપરામાં...)' અનંતા પરમાણુઓ, અનંતા આત્માઓનો મોટો ઢગલો પડ્યો છે. આહા..હા...! જ્યાં સિદ્ધ ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં પણ અનંતા નિગોદના જીવો પડ્યા છે. આ..હા...! અને અનંતા પરમાણુઓના સ્કંધો ત્યાં પડ્યા છે. ભગવાન જ્યાં બિરાજે છે (ત્યાં) એ ક્ષેત્રમાં જ અંદર (છે). આ..હા...! છતાં દરેકની ચીજ તિન્ન છે. કોઈની પર્યાયને કોઈની પર્યાય છૂટી-અડતી નથી. આહા..હા...!

ચૈતન્ય સ્વભાવ(ને) પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત થયા એવા પરમાત્મા ! એમનો આત્મા જે ક્ષેત્રમાં સિદ્ધમાં છે ત્યાં અનંતા નિગોદના જીવ અને અનંતા પુદ્ગલના સ્કંધો પડ્યાં છે પણ એ દરેકે-દરેક પોતપોતાના ગુણ જે અસાધારણ ગુણ છે એનાથી તેનો સંબંધ (ધરાવે) છે. એ વિશેષણ છે, સાધારણ (ગુણ) અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ તો બધામાં છે. એથી કંઈ જુદું પડે નહિ પણ અસાધારણ ગુણથી જુદું પડે. (આત્માનો) અસાધારણ ગુણ ચૈતન્ય છે. પરમાણુનો અસાધારણ ગુણ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ છે, ધર્માસ્તિકાયનો અસાધારણ ગુણ ગતિ છે, અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિર છે, આકાશનો અવગાહન છે, કાળનો પરિણમન-પરિણમવામાં નિમિત્ત થવું એ છે. આહા..હા...! (એ રીતે) 'તિન્નલક્ષણભૂત ગુણો વડે અનંત દ્રવ્યપરંપરામાં 'આ સ્વદ્રવ્ય છે'...' આ જ્ઞાનસ્વભાવનો ચૈતન્યદ્રવ્ય સાથે (સંબંધ છે તે) આ સ્વદ્રવ્ય છે. 'અને આ પરદ્રવ્યો છે એવો વિવેક કરો.' આહા..હા...! 'તે આ પ્રમાણે :-' એનો ખુલાસો કરે છે.

'સત્...' છે ? (નીચે અર્થ આપ્યો છે). 'હયાતીવાણું, સત્તાવાણું, અસ્તિત્વવાણું, સત્રૂપ.' જ્ઞાયક... જ્ઞાયક - જાણક જ્ઞાયક તે સત્ છે. તે 'અકારણ...' છે. એને કોઈ કારણ નથી. આહા..હા...! અહેતુક (છે). ચૈતન્ય સત્ અહેતુક હોવાને લીધે. ચૈતન્ય સત્ તે અહેતુક સત્ છે. આહા..હા...! એથી તે 'સ્વતઃસિદ્ધ...' છે. ભગવાનઆત્માનો ચૈતન્યસ્વભાવ - જ્ઞાયકસ્વભાવ સ્વતઃસિદ્ધ છે. જાણન સ્વભાવનો પિંડ પ્રભુ ! એ સ્વતઃસિદ્ધ છે. કોઈ એનો કર્તા છે અને કોઈની અપેક્ષાએ જ્ઞાયકભાવ છે એમ છે નહિ.

'સ્વતઃસિદ્ધ, અંતર્મુખ અને બહિર્મુખ પ્રકાશવાણું હોવાથી...' આ..હા..હા...! એ જ્ઞાયકપણું (છે તેને) દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ છે. એવું જ્ઞાયકપણું 'અંતર્મુખ અને બહિર્મુખ પ્રકાશવાણું હોવાથી...' (અર્થાત્) એ પોતે અંતરને પણ પ્રકાશે અને બહારને પણ પ્રકાશે. બહારનું કાંઈ કરે નહિ. કરે નહિ કાંઈ અને જાણે બધું પૂરું. આહા..હા...! અંતર્મુખ (પ્રકાશવાણું) એટલે પોતે ભગવાન સ્વરૂપ અનંત ગુણનો પિંડ અંતર્મુખ છે એને જાણે અને બહિર્મુખ (પ્રકાશવાણું) એટલે જેટલા

અનંતા બાહ્ય દ્રવ્યો છે એને પણ જ્ઞાયકભાવ (જાણે).

‘સ્વપરનું જ્ઞાયક-એવું જે આ...’ બહિર્મુખ પ્રકાશવાણું હોવાથી. શું ? સ્વ-પર જ્ઞાયક. સ્વ અને પરને જાણનારી સત્તા, બસ. જ્ઞાયકભાવ ! (‘સમયસાર’ની) છઠ્ઠી ગાથામાં લીધું ને ? જ્ઞાયકભાવ ! આહા..હા...! અગીયારમી (ગાથામાં) એ લીધું – ભૂતાર્થ. એ પણ જ્ઞાયકભાવ. જે સ્વ-પરને પ્રકાશે છે. સ્વના વેદનમાં સ્વને પણ વેદે છે અને પરને પણ વેદે છે એમ નથી. છતાં સ્વ-પરને જાણે છે. પરને પૂર્ણ જાણે છે છતાં પરનો એક રજકણ કે (બીજા) આત્મામાં એની પર્યાયને કરે એવું જ્ઞાયકભાવમાં નથી. આહા..હા...! કોઈપણ પરમાણુને કે કોઈપણ અનંત આત્મામાં બીજા આત્માનું કાંઈ કરે એવું આત્મામાં નથી. આ..હા..હા...! પણ તેને બધાને જાણે એવું આત્મામાં છે. આહા..હા...! બીજાનું કાંઈ કરે નહિ અને બીજાને પૂર્ણ જાણ્યા વિના રહે નહિ. આહા..હા...! આવું સ્વરૂપ છે ! બહુ આકરું ! છે તો માર્ગ બહુ સરળ પણ હાથ આવે નહિ. આહા..હા...!

આમ ચૈતન્યસ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવ ‘એવું જે આ, મારી સાથે સંબંધવાળું,...’ જોયું ? આહા..હા...! એ જ્ઞાયકપણું – જાણપણું – જે સ્વ-પરને પ્રકાશે એવું જાણવાની સત્તાસ્વરૂપપણું (છે) એ મારી સાથે સંબંધવાળું (છે). મારા દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. આહા..હા...! ત્રિકાળ ધ્રુવ ટકતું જે તત્ત્વ છે એની સાથે જ્ઞાયકને સંબંધ છે. આ..હા..હા...! ફેરવીને વાત લાવ્યા ધ્રુવ ઉપર પાછી ! આહા..હા...! ‘એવું જે આ, મારી સાથે સંબંધવાળું, મારું ચૈતન્ય તેના વડે-કે જે (ચૈતન્ય) સમાનજાતીય...’ (અર્થાત્) જાણવાના સ્વભાવવાળું મારું ચૈતન્ય, સમાનજાતીય (એટલે) મારી જાત જેવા અનંત આત્માઓ છે અને ‘અસમાનજાતીય...’ એટલે જડ એવા ‘અન્યદ્રવ્યને છોડીને મારા આત્મામાં જ વર્તે છે...’ સમાનજાતીય ભગવાન ભલે આત્મા છે પણ મારું ચૈતન્ય જ્ઞાયકપણું તો મારામાં જ વર્તે છે. મારું જ્ઞાયકપણું અન્ય દ્રવ્યમાં વર્તતું (નથી), અન્ય દ્રવ્યને લઈને વર્તતું નથી અને અન્ય દ્રવ્યમાં વર્તતું નથી. આહા..હા...! બહુ ટૂંકી ભાષામાં ભેદજ્ઞાન (દર્શાવ્યું છે).

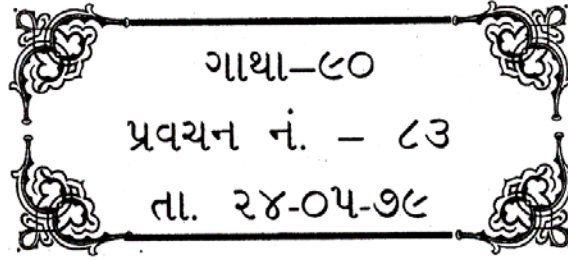
એ સમાનજાતીય એટલે આત્માની જાત (જેવા જ) અનંત આત્મા છે અને અસમાનજાતીય એટલે જડ. (તે સમસ્ત) ‘અન્યદ્રવ્યને છોડીને...’ મારું ચૈતન્યસ્વરૂપ, જ્ઞાયકસ્વરૂપ એ ‘અન્યદ્રવ્યને છોડીને મારા આત્મામાં જ વર્તે છે...’ આ..હા..હા..હા...! એ જ્ઞાયકપણું – સ્વ-પરપ્રકાશકપણું અન્ય દ્રવ્યને છોડીને મારા દ્રવ્યમાં જ વર્તે છે. આહા..હા...! એ તો આવ્યું હતું ને ? યોગ ! ‘અન્ય સાથે યોગ રહિત.’ છે. જ્ઞાયકભાવ છે તે અન્ય દ્રવ્ય સાથે સંબંધ વિનાનું છે. એ જ્ઞાયકભાવનો સંબંધ દ્રવ્યત્વ સાથે – દ્રવ્ય સાથે છે. આ..હા..હા...! હજી તો એનો છેલ્લો શબ્દ લેશે. (આપણે અહીંયાં આવ્યું છે) ‘જ્ઞાયક-એવું જે આ, મારી સાથે સંબંધવાળું, મારું

ચૈતન્ય તેના વડે-કે જે (ચૈતન્ય) સમાનજાતીય અથવા અસમાનજાતીય અન્યદ્રવ્યને છોડીને મારા આત્મામાં જ વર્તે છે...' આ..હા..હા...! મારું ચૈતન્યપણું બીજાના આત્મામાં વર્તતું નથી તેમ બીજાનું ચૈતન્યપણું મારામાં વર્તતું નથી. મારું ચૈતન્યપણું મારામાં વર્તે છે. આહા..હા...!

'તેના વડે-હું પોતાના આત્માને...' આહા..હા...! 'સકળ ત્રિકાળે...' સકળ ત્રિકાળે (એટલે) આખું, સમસ્ત, નિરવશેષ. કોઈ કાળને બાકી રાખ્યા વિના. આખા ત્રણેય કાળે ધ્રુવ રહેતું. આહા..હા...! કોઈ કાળે - ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનને બાકી રાખ્યા વિના આખો ધ્રુવપણે પ્રભુ અંદર વર્તે છે. જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવપણે અંદર વર્તે છે. આહા..હા...! છે ? 'હું પોતાના આત્માને સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય...' ધ્રુવપણું ધરતું 'દ્રવ્ય જાણું છું.' આહા..હા...! જ્ઞાયકભાવ... આ..હા..હા...! 'પોતાના આત્માને સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું...' આહા..હા...! તેને 'દ્રવ્ય જાણું છું.' કે, આ દ્રવ્ય મારું છે. જ્ઞાયકભાવ જે સ્વ-પર પ્રકાશક છે તે જ્ઞાયકભાવ મારા દ્રવ્યત્વ સાથે સંબંધ (ધરાવે) છે અને તે હું દ્રવ્ય છું, ધ્રુવ છું, કોઈ કાળ બાકી રાખ્યા વિનાનો ત્રિકાળ તે હું છું. એમ ધ્રુવત્વ ધરતું... 'ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું.' આ..હા..હા...! સમજાવવું છે ને ? બાકી તો (આવું દ્રવ્યત્વ) ધરતું જાણું છું એ પણ ભેદ અને વિકલ્પ છે. પણ સમજાવવાની શૈલીમાં શી રીતે સમજાવવું ? આહા..હા...!

આ જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળ ધ્રુવત્વ ધરતું જે દ્રવ્ય તે હું છું. જ્ઞાયકને ધરતું જે ધ્રુવ દ્રવ્ય છે તે હું છું. પરથી ભિન્ન પાડીને સમ્યગ્દર્શનમાં આવો નિર્ણય કરવો એ મોહનો નાશ કરવાનો ઉપાય છે. મિથ્યાત્વનો નાશ કરવાનો એ ઉપાય છે. વિશેષ કહેશે...

‘પ્રવચનસાર’ ૯૦મી ગાથા. એનો બીજો પેરેગ્રાફ થયો છે, ફરીને (લઈએ). આ આત્માને કેવો માન્યે સમ્યગ્દર્શન થાય ? ધર્મની પહેલી શરૂઆત ! અપવાસ ને વ્રત ને તપ ને ભક્તિ-પૂજા, દાન, દયા એ બધા તો પુણ્યબંધ છે. એ કંઈ ધર્મ નથી. આહા..હા...! વીતરાગમાર્ગની અંદર સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનેશ્વરદેવે કહ્યું કે, ધર્મની શરૂઆત – ધર્મની પહેલી શરૂઆત – સમ્યગ્દર્શન કેમ થાય ? તો કહે છે કે, ‘સત્ અને અકારણ હોવાથી...’ મારો પ્રભુ અને મારો જ્ઞાયકસ્વભાવ, આત્મા (અને) એનો જ્ઞાયકસ્વભાવ, એનો ચૈતન્યસ્વભાવ તે સત્ છે. ઝીણી વાત છે, ભગવાન ! અકારણ છે (અર્થાત્) કોઈ કારણે એ સત્ છે એમ નહિ.

ભગવાનઆત્મા અંદર ચૈતન્યસ્વરૂપ જ્ઞાયકસ્વભાવને કોઈ કારણ નથી કે એ સ્વભાવ અમુક કારણે છે. સત્ છે (અને) ‘અકારણ હોવાથી સ્વતઃસિદ્ધ,...’ છે. એ પોતાથી સિદ્ધ છે. જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવભાવ ચૈતન્યસ્વભાવભાવ... આહા..હા...! એ સ્વતઃસિદ્ધ છે.

‘અંતર્મુખ અને બહિર્મુખ પ્રકાશવાણું હોવાથી...’ અને તે ચૈતન્યસ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવ બહિર્મુખ અને અંતર્મુખ (પ્રકાશવાણું છે). (એટલે કે) પોતાને જાણે અને બહારને જાણે એવા ‘પ્રકાશવાણું હોવાથી સ્વપરનું જ્ઞાયક...’ (છે). આહા..હા...! પરનું કાંઈ કરી શકે નહિ અને પરથી પોતામાં કાંઈ થાય નહિ. એ તો સ્વપરપ્રકાશક છે. આ..હા..હા...! એ ‘સ્વ-પરનું જ્ઞાયક-એવું જે આ, મારી સાથે સંબંધવાણું, મારું ચૈતન્ય...’ ચેતન જે દ્રવ્ય છે એમાં જે મારો ત્રિકાળી ચૈતન્ય સ્વભાવ છે... આહા..હા...! એના વડે. ‘મારું ચૈતન્ય તેના વડે-કે જે (ચૈતન્ય) સમાનજાતીય...’ (અર્થાત્) મારી જાતીથી સમાનજાતીય બીજા અનંત આત્માઓ. આ..હા...! એને છોડીને. મારી ચૈતન્ય જાત મારામાં છે. મારાં સિવાય અનંત આત્માઓ છે, પંચ પરમેષ્ઠી છે, સિદ્ધ છે પણ મારું ચૈતન્ય છે એ અન્ય દ્રવ્યમાં નથી. આહા..હા...! ઝીણી વાત બહુ, બાપુ ! વીતરાગમાર્ગ ! ભવના અંતની વાતું !

અનંતકાળથી ચોરાશીના અવતારમાં ભ્રમણ કરી રહ્યો છે. એ દુઃખી છે... દુઃખી છે, મહા દુઃખી છે. એને મુક્ત થવાનો ઉપાય (અહીંયાં કહે છે). મારું જ્ઞાયકસ્વરૂપ જે ચૈતન્યસ્વરૂપ, સ્વપરપ્રકાશક એવો જે મારો સ્વભાવ (છે) એ સમાનજાતીય (એટલે) મારી જાતીના સમાન આત્માઓમાં પણ આ મારી ચીજ નથી. એને છોડીને પંચ પરમેષ્ઠીમાં પણ મારો ચૈતન્ય જ્ઞાયકસ્વભાવ, મારો ચૈતન્યસ્વભાવ એમાં નથી. આહા..હા...!

‘અસમાનજાતીય...’ મારા આત્માથી અસમાનજાતીય. (અર્થાત્) પાંચ દ્રવ્ય ભગવાને જાણ્યા છે ને ? પુદ્ગલ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશ અને કાળ. એ ‘અસમાનજાતીય અન્યદ્રવ્યને છોડીને...’ સમાનજાતીય અનંત આત્માઓ, અસમાનજાતીય અનંતા પરમાણુ આદિ એ બધાને (છોડીને). મારો ચૈતન્યસ્વભાવ – જ્ઞાયકભાવ અન્યને છોડીને ‘મારા આત્મામાં જ વર્તે છે...’ આહા..હા...! આવું સમજવું હવે...! પેલું તો ઇરયાવહિયાણે, વિરાયણાએ, ગમણાગમણે કરીને ઇચ્છામિ... (કર્ચુ એટલે) થઈ ગઈ સામાયિક ! ધૂડમાંય નથી સામાયિક, મિથ્યાત્વ છે. આકરી વાત, બાપા ! પ્રભુની વાતું ! વીતરાગનો માર્ગ, જન્મ-મરણ રહિત થવાની ચીજ સમ્યગ્દર્શન એ બહુ અલૌકિક છે !!

કહે છે, પોતાની જાતની વાત કરે છે કે, મારો ભગવાનઆત્મા ! એનો જે ચૈતન્ય જ્ઞાયકસ્વભાવ (છે) તે સ્વભાવ મારી સમજાત-સમાનજાતીય આત્મામાં પણ નથી અને આ મારું જે ચૈતન્યસ્વરૂપ છે એ અચેતન પદાર્થમાં પણ નથી. આહા..હા...! એને છોડીને અન્યદ્રવ્યો – સમાનજાતીય હો કે અસમાનજાતીય. સિદ્ધ હો કે પાંચ પરમેષ્ઠી હો પણ ઇ મારાથી તો અન્ય દ્રવ્ય છે. આ..હા..હા...! મારાથી સમાનજાતીય અને અસમાનજાતીય બધાને છોડીને (મારો ચૈતન્યસ્વભાવ) ‘મારા આત્મામાં જ વર્તે છે.’ આહા..હા...! એ ચૈતન્યસ્વભાવ જ્ઞાયકભાવ મારા આત્મામાં જ વર્તે છે. કોઈ પરદ્રવ્યને લઈને તેનું રહેવું, ટકવું કે ઉત્પન્ન થવું નથી. આહા..હા...!

‘મારા આત્મામાં જ...’ જાણક સ્વભાવ – જ્ઞાયક સ્વભાવ – ચૈતન્ય સ્વભાવ, સમાનજાતીય આત્મામાં પણ મારી આ જાત ત્યાં છે નહિ અને આ સમાનજાતીય સિવાય અસમાનજાતીય (બીજા પાંચ દ્રવ્યો) એમાં પણ મારો આ ચૈતન્યસ્વભાવ નથી. એથી બધા અનંત પરપદાર્થોને છોડી, મારો ભગવાનઆત્માનો જે ચૈતન્ય(સ્વભાવ) – જાણવાનો જ્ઞાયકસ્વભાવ મારા આત્મામાં જ વર્તે છે. આહા..હા...! ક્યાં આવો નિર્ણય કરવાનો વખત મળે નહિ. જિંદગી ચાલી જાય છે, મનુષ્યપણાં ચાલ્યાં જાય છે. અરે...! એમાં આ વાત-આ વસ્તુસ્થિતિ જો ન જાણી (તો) પાછા કીડા, કાગડા, કૂતરાના અવતાર છે. આહા..હા...! એ અબજોપતિ શેઠિયાઓ જે કહેવાય એ મરીને... આહા..હા...! પશુમાં અવતરવાના ! આહા..હા...! નથી આત્મદર્શનનું ભાન, નથી સત્સમાગમથી સત્નું શ્રવણ કરીને બે-ચાર કલાક હંમેશાં પુણ્ય બાંધવું, એ પણ ટાઈમ ન

મળે. આહા..હા...! જગતનાં પાપમાં આખો દિ' રોકાય. પ્રભુ ! કાંઈક તો આત્માની (વાત વિચાર). આચાર્ય પોતે જાતે પોતાની વાત કરે છે. એ રીતે બીજાએ કરવું એમ કહે છે. આ..હા..હા...!

મારો પ્રભુ આત્મા અંદર ચૈતન્ય રત્ન ! એ મારો જ્ઞાયક અને ચૈતન્ય સ્વભાવ મારામાં વર્તે છે, અન્યમાં નહિ. અન્ય આત્મામાં નહિ, અચેતનમાં (નહિ). આ..હા..હા...! 'તેના વડે-હું...' આ..હા..હા...! મારી ચૈતન્યજાત જ્ઞાયકસ્વભાવ મારામાં વર્તે છે. 'તેના વડે...' આહા..હા...! ભાષા બહુ થોડી છે, પ્રભુ ! માર્ગ - જિનેશ્વરદેવનો માર્ગ કોઈ અલૌકિક છે ! અત્યારે તો ગોટા ઊઠ્યા છે. આહા..હા...! આ સામાયિક કરો, પૌષ્ઠ કરો, પ્રતિક્રમણ કરો, ચોવીયાર કરો, વ્રત પાળો, અપવાસ કરો એ બધી ક્રિયામાં રાગ છે. એ કંઈ ધર્મ નથી તેમ આત્માના સ્વભાવમાં એ રાગ નથી. આહા..હા...! આત્માના સ્વભાવમાં ચૈતન્યસ્વભાવ - જ્ઞાયકસ્વભાવ છે. આહા..હા...! મારા આત્મામાં ચૈતન્યસ્વભાવ-જ્ઞાયકસ્વભાવ વર્તે છે. 'તેના વડે-હું...' આ..હા..હા...! 'પોતાના આત્માને...' તેના વડે હું મારા આત્માને 'સકળ ત્રિકાળે...' આ..હા..હા..હા...! ત્રણે કાળમાં કોઈ કાળ બાકી રાખ્યા વિના.

'સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું...' આ..હા..હા...! જ્ઞાયક અને ચૈતન્યસ્વભાવ મારા આત્મામાં વર્તે છે એવું જે દ્રવ્ય. એ 'સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું.' મારા દ્રવ્યને હું આ રીતે જાણું છું. આહા..હા...! આવી વાતું છે ! અત્યારે સાંભળવા મળવી મુશ્કેલ પડે, બહુ મુશ્કેલ પડે. આહા..હા...! અનંતકાળ ગાળ્યા છે. આ..હા...! અનંતવાર સાધુ થયો પણ આ વસ્તુ છે એની દૃષ્ટિ કરીને અનુભવ (કર્યો) નહિ. (તેથી) પરિભ્રમણ મટ્યું નહિ. આહા..હા...! મારો ચૈતન્ય જ્ઞાયકસ્વભાવ મારામાં વર્તે છે તે રીતે મારા દ્રવ્યને (જાણું છું). આહા..હા...! મારો ચૈતન્યસ્વભાવ મારામાં વર્તે છે તેવો જે આત્મા (છે) એને મારું 'સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું.' મારો પ્રભુ ત્રણે કાળે ધ્રુવપણે ટકતો છે - એમ સમ્યક્દૃષ્ટિ નિર્ણય કરતાં, પોતાના આત્માનો આવો નિર્ણય કરે છે. ભાષા તો સાદી છે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! વસ્તુ બહુ (સૂક્ષ્મ) ! આટલા પેરેગ્રાફની ચાર (લીટીમાં) તો કેટલું (ભરી દીધું છે) ! આહા..હા...! ભૈયા ! ભૈયાજી ! આવી વાત છે, પ્રભુ ! આહા..હા...!

અહીં તો આચાર્ય ભગવાન તરીકે બોલાવે છે ! 'સમયસાર' ૭૨ ગાથા ! ભગવાન ! તું આત્મા છો ને પ્રભુ ! તારામાં તો અનંત... અનંત... શુદ્ધ ચૈતન્યના રત્ન ભર્યા છે ને ! તારામાં પ્રભુ દયા, દાન, વ્રતનો વિકાર છે એ તારામાં નથી. આહા..હા...! તો પછી તારામાં પર - શરીર, વાણી, કર્મ, સ્ત્રી, કુટુંબ, બાયડી, છોકરાં, દેશ ક્યાંથી તારામાં આવ્યા ? આ..હા..હા...!

ઓ..હો...! અહીં આચાર્ય મહારાજની ભાષા તો જુઓ ! આ..હા..હા...! સંતોની – સંતની શૈલી ! આ..હા..હા...! મારો નાથ જ્ઞાયકસ્વભાવ, એવો ચૈતન્યસ્વભાવ મારા આત્મામાં વર્તે છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ બધા રાગ છે, એ મારામાં નથી. એ મારું સ્વરૂપ જ નથી, એ મારામાં છે નહિ. આહા..હા...! મારો પ્રભુ તો ચૈતન્યસ્વભાવ (છે) એ મારા આત્મામાં વર્તે છે તે આત્માને ‘સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું...’ આહા..હા...! એવો જે પોતાનો પ્રભુ આત્મા ! એને ત્રણે કાળે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય. એ ત્રિકાળ ધ્રુવ છે, ભગવાન ! એનો કોઈ કર્તા નથી, એનો નાશ થનારો નથી, એમાં કોઈ ઘસારો નથી. આહા..હા...! આવી વાતું છે !

હું... – એ ચૈતન્યસ્વભાવ આત્મામાં વર્તે છે તેથી તેના વડે હું. આહા..હા...! આ તો અંતર્મુખની વાતું છે, પ્રભુ ! હજી તો સમ્યગ્દર્શન (કેમ થાય તેની વાતું છે), હોં ! ચારિત્ર તો હજી બાપા, આધી વાતું છે. કોને કહેવા ચારિત્ર, એને કાંઈ ખબર ન મળે. હજી પ્રથમ સમ્યગ્દર્શનની કઈ સ્થિતિ છે અને એ શું માને છે ત્યારે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે (એની વાત ચાલે છે). આહા..હા...! મારો પ્રભુ આત્મા ચૈતન્યસ્વભાવ આત્મામાં વર્તે છે. આ..હા...! કોઈ પુણ્ય-પાપ આદિ તો નહિ પણ પરદ્રવ્ય પરમેશ્વર પણ મારા ચૈતન્યસ્વભાવમાં નથી તેથી મારા આત્મામાં પણ એ નથી. આહા..હા...! આવી વાતું છે !

ચૈતન્યસ્વભાવ – જાણક-સૂર્ય પ્રભુ ! ચૈતન્ય... ચૈતન્ય... ચૈતન્ય... જ્ઞાયક-સૂર્ય પ્રભુ ! એ જાણકસ્વભાવ મારા આત્મામાં વર્તે છે. મારા આત્મામાં એ પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ(ના ભાવ પણ નથી) તો પરદ્રવ્ય તો કહાં આયા ? આ..હા..હા...! ‘તેના વડે-હું...’ આ..હા..હા...! ગજબ છે ! ચાર લીટીમાં તો...! હું તેના વડે – ચૈતન્ય... ચૈતન્ય જાણકસ્વભાવ મારા આત્મામાં વર્તે છે તેથી તે આત્માને – હું પોતાના આત્માને આને કારણે ‘સકળ ત્રિકાળે...’ ત્રણે કાળે ‘ધ્રુવત્વ ધરતું...’ ધ્રુવ... ધ્રુવ... ધ્રુવ... નિત્યાનંદ પ્રભુ ! એવું (ધ્રુવત્વ) ધરતું દ્રવ્યને હું જાણું છું. આ..હા..હા..હા...! છે ? કહો, ભૈયા ! ભગવાન આમ છે, વાતું બહુ ઝીણી, બાપુ !

શું કહીએ ? આહા..હા...! અત્યારે સંપ્રદાયમાં તો એની ગંધ પણ નથી. આખો બહુ ફેરફાર, ભાઈ ! એ સત્ને રસ્તે (ચડ્યા) વિના બાપા, તારા જન્મ-મરણ મટે નહિ, નાથ ! આહા..હા...! એ વ્રત ને તપ ને દયા ને દાન ને પૂજા ને ભક્તિ લાખ અને કરોડ કરે ને પ્રભુ ! એ તો બધી રાગની ક્રિયાઓ છે. આ..હા..હા...! મારા આત્મામાં એ નથી, એમ કહે છે.

મારા આત્મામાં તો ચૈતન્યસ્વભાવ વર્તે છે. રાગ વર્તતો નથી, પરદ્રવ્ય મારા આત્મામાં વર્તતા નથી. રાગાદિનો ભાવ મારાં સ્વરૂપમાં વર્તતો નથી. મારા પ્રભુમાં તો ચૈતન્યસ્વભાવ

વર્તે છે. આહા..હા...! 'તેના વડે-હું...' મારા આત્માને 'સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું.' આ..હા..હા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આવી વાતું છે, પ્રભુ ! શું થાય ? માણસને એકાંત લાગે કે, વ્યવહારનો તો લોપ કરી નાખે છે. પ્રભુ ! વ્યવહાર એટલે ? દયા, દાન, વ્રત(ના પરિણામ) એ તો રાગ છે, પુણ્ય છે. એ કંઈ ધર્મ નથી અને એ કંઈ આત્મામાં વર્તતા નથી. આ..હા..હા..હા...! આ તો કાલે લીધું હતું, આ તો ફરીને લીધું. આહા..હા...!

આ શરીર, વાણી, મન તો જડ-માટી-ધૂડ છે. આ તો ધૂડ (છે). પૈસા ધૂડ છે. બાયડી, છોકરાના આત્મા સમાનજાતીય છે પણ એ મારાથી તો ભિન્ન છે. એ કંઈ મારામાં વર્તતા નથી તેમ હું એમાં વર્તતો નથી. આ..હા..હા...! મકાન ને આબરૂ ને કીર્તિ ને મહેલ ને પાંચ-પચાસ લાખના મોટા હજીરા, એ બધામાં હું નથી અને એ મારામાં નથી. આહા..હા...! મારામાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ વર્તતા નથી. આહા..હા...! મારામાં તો ચૈતન્યપણું જે જાણવું - જ્ઞાયકસ્વભાવ... જ્ઞાયકભાવ... ચૈતન્યભાવ એ મારામાં વર્તે છે. તેના વડે હું મારા આત્માને... આહા..હા...! 'સકળ ત્રિકાળે...' કોઈ કાળ બાકી રાખ્યા વિના, ત્રણેકાળે મારો ભગવાનઆત્મા ધ્રુવત્વ નિત્ય છે, ધ્રુવ છે તેમ હું નક્કી કરું છું - તેમ હું જાણું છું. ભાષા તો સાદી છે, પ્રભુ ! પણ ભાવ તો બાપા બહુ આકરા છે : આહા..હા...! અરે..રે...! જીવન ચાલ્યા જાય છે, સત્ય મળતું નથી, સત્યને શોધતો નથી, સત્યનો નિર્ણય કરવા પ્રયત્ન કરતો નથી. આ..હા..હા...! અરે..રે...! એણે શું કર્યું એ ? ચાર લીટીમાં તો ઓ..હો..હો..હો..હો...! બાર અંગનું તાત્પર્ય ભરી દીધું છે !! આહા..હા...! કાલે ત્યાં સુધી તો આવ્યું હતું.

હવે, આવું મારા આત્માને હું ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય-વસ્તુને જાણું છું. મારું દ્રવ્ય - જ્ઞાયકસ્વભાવ મારામાં વર્તે છે. એવું જે મારું સ્વરૂપ આત્મા-દ્રવ્ય (છે) એને સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતા એવા દ્રવ્યને હું જાણું છું. જ્ઞાયકભાવને અને ચૈતન્યભાવને નહિ. ચૈતન્ય અને જ્ઞાયકભાવ મારામાં વર્તે છે એવું જે દ્રવ્ય છે તેને ધ્રુવત્વ ધરતું જાણું છું. આહા..હા...! જ્ઞાયકને - ચૈતન્યસ્વભાવને નહિ. જ્ઞાયક અને ચૈતન્યસ્વભાવ તો મારા આત્મામાં વર્તે છે - એવો હું ! આ..હા..હા..હા...! અત્યારે તો જ્યાં હોય ત્યાં વાતું આ (કરે) - વ્રત કરો ને અપવાસ કરો ને વર્ષીતપ કરો, રસ છોડો, કંદમૂળ ન ખાવા ને આ ન કરો... એ બધી વાતું બાપા ! પ્રભુ ! એ બધી રાગની ક્રિયાઓની વાતું છે. એ કોઈ ધર્મ નથી. આહા..હા...!

સમ્યગ્દર્શનમાં પ્રથમમાં પ્રથમ અથવા સમ્યક્-સત્યજ્ઞાનમાં પ્રથમમાં પ્રથમ મારું ચૈતન્યસ્વરૂપ મારામાં વર્તે છે. તેના વડે કરીને હું મારા આત્માને ત્રિકાળી ધ્રુવત્વ ધરતા દ્રવ્યને હું જાણું છું. આહા..હા...! સમજાય છે ? ભાષા તો પ્રભુ સાદી છે. આહા..હા...! અંદર પ્રભુ બિરાજે છે, ભાઈ ! 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે' ઘટ-ઘટમાં જિન વસે છે. પ્રભુ ! જિનસ્વરૂપ

ભગવાન, વીતરાગસ્વરૂપ તું છો ! જ્ઞાનસ્વરૂપી ચૈતન્ય વર્તે છે એનો અર્થ શું થયો ? આહા..હા...!

મારા પ્રભુમાં - મારા આત્મામાં જ્ઞાયકસ્વભાવ-ચૈતન્યસ્વભાવ વર્તે છે તેના વડે હું આ આત્માને ત્રિકાળ ટકતું એવા ત્રિકાળી ધ્રુવને હું જાણું છું. આહા..હા...! એનું નામ સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન (છે). હજી તો ચોથા ગુણસ્થાનની વાત (છે). શ્રાવક અને મુનિ તો બાપા... એ વાતું બહુ આકરી છે. આહા..હા...! ભાષા થોડી-થોડી સમજાય છે ને ? ભાઈ, ધ્યાન તો બહુ રાખે છે. પ્રભુ ! આવો માર્ગ છે. આહા..હા...! તારા મહિના-મહિનાના અપવાસ ને વર્ષાતપના પારણાં કરે. બાયુંએ વર્ષાતપ કર્યું એ છલ્લે પછી ઢોંગ કરે, છેલ્લા ત્રણ અપવાસ કરે અને સૂંઠ ચોપડે ને રાત્રે ગાણા ગવરાવે અને પછી બે-પાંચ-દસ હજાર ખર્ચે એ વર્ષાતપને ઊજવ્યો કહેવાય.

અહીંયાં તો પરમાત્મા ત્રણલોકના નાથ સર્વજ્ઞદેવ જિનેશ્વર પરમેશ્વર ઇન્દ્રો અને ગણધરોની વચમાં આમ કહેતા હતા. આહા..હા...! ઇન્દ્રો અને ગણધરોની વચ્ચે ભગવાનની વાણી આ હતી. તે આચાર્ય પોતાનો અનુભવ કરીને પોતે જાતે કહે છે ! આ..હા..હા..હા...! આવી વાતું છે ! આહા..હા...! થોડું લખ્યું, ઘણું કરીને જાણજો નાથ ! થોડું કહ્યું (એને) ઘણું કહેવું જાણજો. આહા..હા...! પ્રભુ અંદર બિરાજે છે, ચૈતન્ય હીરલો ! જેમાં અનંતા ચૈતન્યના રત્નો ભર્યાં છે ! પ્રભુ ! તને ખબર નથી. અને ભિખારી પેઠે જ્યાં-ત્યાં માંગણ થઈને ફરે છો. પૈસા લાવો, બાયડી લાવો, છોકરા લાવો, આબરૂ (લાવો)... માંગણ - મોટા ભિખારી છે. આહા..હા...! અનંત... અનંત... આનંદ અને જ્ઞાન સ્વભાવથી ભરેલો પ્રભુ અહીં છે એની સામું તો જોવું નથી. એનો આદર, સત્કાર, સ્વીકાર કરવો નથી અને ધૂડના બહારના આ બાવડા, ઝોકરા, પૈસા-ધૂડ, કરોડ રૂપિયા ને પાંચ કરોડ(ના આદર કરવા છે) !

(એક) શેઠ આવ્યો હતો ને ? 'મુંબઈ' ! પચાસ કરોડ ! પચાસ કરોડ ! ઇ આવ્યા હતા. ઘણી દુકાન-હોંગકોંગમાં દુકાન, વડી દુકાન. આવ્યો હતો દર્શન કરવા. વૈષ્ણવ ! બૈરાઓ બધા આપણાં જૈન - શ્વેતાંબર જૈન. બૈરાઓ બધાં શ્વેતાંબર જૈન અને છોકરાઓ બધા વૈષ્ણવ. પણ બૈરાને પ્રેમ એટલે બચારા આવ્યા હતા. (ઈશ્વર) કર્તા... કર્તા... કર્તા... કર્તા... અરે.. બાપુ ! ભાઈ ! કર્તા કોઈ નથી. આહા..હા...! લાકડાં ગરી ગયા હોય ઇ નીકળવા (બહુ કઠણ). આ સંપ્રદાયમાં વ્રત ને તપ ને અપવાસ કરીએ તો ધર્મ થાય એ લાકડા ગરી ગયા. આહા..હા...! મિથ્યાત્વના લાકડાં છે એ બધા !

અહીં કહે છે, મારો પ્રભુ ! ભગવાનઆત્મા ! ચૈતન્યસ્વભાવ મારામાં વર્તે છે. તેથી તેવા મારા આત્માને સકળ ત્રિકાળ-ત્રણે કાળમાં... આ..હા..હા...! ધ્રુવત્વ ધરતું... ધ્રુવત્વ ધરતું... નિત્ય ટકતું, ટકાઉ ચીજ છે, ટકતી ચીજ તે ધ્રુવ છે. તે દ્રવ્યને હું જાણું છું. આહા..હા...!

ભાષા શું કહેવાય ? ગ્રીક લેટિનની ભાષા લાગે ! કઈ જાતની આ ભાષા ? આપણે તો ભાઈ ! અત્યાર સુધી ઇચ્છામિ પડિકમ્મણે, ઇરિયાવહીયાણે, વિરાયાણે, ગમણાગમણે, પાણકમણે, બીયકમ્મણે,... છેલ્લે તસ્સમિચ્છામિ દુક્કડમ્... તસ્સઉત્તરીકરણેણં, તાવકાયંઠાણેણં મોણેણં, જાણેણં... આવું શીખ્યા છીએ. અરે... પણ પ્રભુ ! અમે દસ વર્ષથી શીખ્યા છીએ. અહીં તો નેવું વર્ષ થયા. એંસી વર્ષથી શીખ્યા છીએ. દસ વર્ષની ઉંમરથી (શીખ્યા છીએ). બાપા ! એમાં કાંઈ ન મળે. આ..હા..હા..હા...! ત્યાં 'ઉમરાળા'માં અમારે જૈનશાળા ચાલતી ને ? એક 'સોમચંદ ભગત' હતા ઇ ભણાવતા. મારી ઉંમર તે 'દી દસ-અગિયાર વર્ષની હતી. અહીં તો અત્યારે નેવું થયા. શરીરને ! શરીરને ને ? આત્મા તો ત્રિકાળ ધ્રુવ છે. કીધું ને ? તે પણ ધ્રુવ કેમ ?

આ..હા..હા...! મારો પ્રભુ ચૈતન્યસ્વભાવ – જે સ્વ-પરપ્રકાશક એવો ગુણ – એવો સ્વભાવ મારામાં વર્તે છે. તેથી તે મારા પ્રભુને આત્મા તરીકે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું. આ..હા..હા..હા...! સાંભળ્યું છે ત્યાં 'અમદાવાદ'માં ? નથી (સાંભળ્યું) ? જાતે કરવું પડશે. કોઈ બીજો કરી દે, બીજાથી થાય એવી પ્રભુ વસ્તુ નથી, ભાઈ ! આહા..હા...! એમાં શરીર જુવાન હોય, એમાં બે-પાંચ કરોડ રૂપિયા હોય, એમાં બાયડી જરી રૂપાળી મળી હોય, એમાં છોકરાં સારાં થયાં હોય, બે-બે લાખની પેદાશ કરતા હોય તો જોઈ લ્યો... હું પહોળો અને શેરી સાંકડી ! આહા..હા...! જાણે હું ક્યાંય વધી ગયો અને ક્યાંય આગળ આવી ગયો !! રખડવામાં (આગળ આવ્યો) !

શ્રોતા :- ઇ તો વધતું હોય તો કરવું શું ?

સમાધાન :- ક્યાં પણ ઇ તારામાં છે ક્યાં ? તું ક્યાં છો ? અને ઇ ~~ક્યાં~~ તારામાં છે ? અરે...! પ્રભુ ! તારામાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ મહા પ્રભુ તારામાં નથી ! અહીં શું કીધું ? આહા..હા...! એ વિકલ્પ છે, એ તો રાગ છે. સિદ્ધ થાય છે ત્યાં રાગ રહે છે ? ઇમો સિદ્ધાણં ! રાગ એનો હોય તો ત્યાં સિદ્ધમાં (પણ) રહેવો જોઈએ. રાગ એનું સ્વરૂપ જ નથી. આહા..હા...!

એનું સ્વરૂપ તો પ્રભુ ! ચૈતન્યના નૂરના પૂર ભર્યા છે ! આહા..હા...! એ ચૈતન્યના નૂરના પૂરનું જોર આત્મામાં વર્તે છે. તેથી એ વડે કરીને હું મારા પ્રભુને – મારા આત્માને ત્રિકાળી ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું. આ..હા..હા..હા...! ગજબ વાત કરી છે ! ત્રિકાળી ત્રણેકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું – ધ્રુવપણે ધરતું એવા એ દ્રવ્યને હું જાણું છું. આ..હા..હા..હા...! આ પંચમ આરાના સંત કહે છે !! કોઈક કહે છે ને ? કે, 'અત્યારે શુભભાવ જ હોય.' આહા..હા...! અરે... પ્રભુ ! (તો) ધર્મ ન હોય એમ કહે (છે) ?

શ્રોતા :- હમારા તો ઇસસે હી કલ્યાણ હો જાયેગા, શુભભાવ સે કલ્યાણ હો જાયેગા !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આનાથી અમારું કલ્યાણ થશે અને તમારું પણ થશે. ધૂડમાંય નથી, સાંભળને ! તારા વ્રત ને તપ ને ભક્તિ લાખ-કરોડ કર ને ! એ તો બધા વિકલ્પ છે, રાગ છે. પ્રભુ આત્મા છે એમાં એ રાગ છે ક્યાં ? એ તો ક્ષણિક ઉપાધિનો ભાવ છે. પણ નિરુપાધિ ચૈતન્યસ્વભાવ ભગવાનઆત્મામાં વર્તે છે તેથી હું મારા આત્માને... આહા..હા...! ધ્રુવત્વ ધરતું મારા આત્માને દ્રવ્ય જાણું છું. આ..હા..હા..હા...! સમજાય છે ને બાપા ? ભાષા થોડી-થોડી સમજાય છે ને ?

આહા..હા...! અહીં તો બાપા અંદરમાં બધા ભગવાન છે ! આ શરીર તો માટી-ધૂડ છે. અંદર પુણ્ય-પાપના, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના ભાવ રાગ, મેલ અને દુઃખ છે. તને એ ખબર નથી, પ્રભુ ! આહા..હા...! તારામાં તો ચૈતન્ય રત્નાકર - ચૈતન્યના રત્નનો દરિયો ભર્યો છે અંદર ! ભાઈ ! તારી નજરું નથી, નાથ ! આ..હા..હા...! અહીં આ ચારી લીટીએ તો ગજબ કરી છે !! વ્યવહાર ઉડાવ્યો, નિમિત્ત ઉડાવ્યું, અરે...! પર્યાય પણ ઉડાડી ! પર્યાય નિર્ણય કરે છે કે, જ્ઞાનસ્વભાવ આ દ્રવ્ય છે એમાં રહે છે. એમ પર્યાય નિર્ણય કરે છે ! આ..હા..હા...! હું જાણું છું એમ કીધું ને ? 'ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું.' જાણું છું એ તો પર્યાય થઈ. પણ પર્યાયે-અવસ્થાએ એમ જાણ્યું. હજી તો પર્યાયની ખબર ન મળે. દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય શું ? જે જૈનના એકડાના મીંડા (છે) ! દ્રવ્ય કોને કહેવું ? (તો કહે) દ્રવ્ય એટલે પૈસો - ધૂડ ! અહીં તો દ્રવ્ય એટલે આત્મા. અંદર અનંત ગુણનો ઘણી પ્રભુ છે, ભાઈ ! એ દ્રવ્યમાં તો ચૈતન્યસ્વભાવ વર્તે છે. આહા..હા...! એમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ વર્તતા નથી. એ વિકાર તો ઉપર-ઉપર રહે છે. આહા..હા...!

જેમાં 'જાણું છું' એવી પર્યાય પણ દ્રવ્યમાં પેસતી નથી ! આ..હા..હા...! મારો પ્રભુ આત્મા ! ત્રિકાળી ચૈતન્ય જ્ઞાયકસ્વભાવ મારામાં વર્તે છે. તેથી તે મારા પ્રભુને - મારા આત્માને, હું તેના વડે (એટલે કે) ચૈતન્યસ્વભાવ આત્મામાં વર્તે છે તેના વડે... આ..હા..હા...! હું મારા આત્માને ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું. ધ્રુવપણાને ધરે છે, ધ્રુવ નિત્ય નિત્યને ધરે છે એવું હું દ્રવ્ય જાણું છું. આ..હા..હા...! આવી ભાષા ! આ તમારા કાયદામાં ન આવે. જજમાં મફતના બધા ગપેગપ હોય ! સરકારે કાયદા કર્યા હોય એ બાંધીને બધી વાતું કરવી. આમ થયું છે ને તેમ થયું છે ને આમ થયું છે. આહા..હા...!

અહીં તો એક બીજી વાત મગજમાં આવી. પરિણમ્યપરિણામકત્વ આવે છે ને ? પ્રભુ આત્મા કેવો છે ? કે, એક ગુણ અંદરમાં એવો છે કે, જે જ્ઞેયો છે તેને જાણવાનો સ્વભાવ છે. યાહે તો પરમેષ્ટી હો કે યાહે તો રાગ હો કે સિદ્ધ હો - એ પણ જ્ઞાનના જણાય,

જાણવા લાયક છે અને મારું સ્વરૂપ છે એ જ્ઞાનીને જ્ઞાનમાં જણાય એવું સ્વરૂપ છે. પરના સ્વરૂપને – જ્ઞેયાકારને હું જાણું એવો મારો સ્વભાવ છે અને મારા જ્ઞાનાકાર પરના જ્ઞાનમાં પ્રમેય થઈને જણાય એવો મારો સ્વભાવ છે. આહા..હા...! અને મારામાં એક ઉત્પાદ્-વ્યય-ધ્રુવ નામનો ગુણ છે. એ ગુણને ધરનારો આત્મા છે. આહા..હા...! તેથી ભગવાનઆત્મામાં આવું વર્તતું હોવાથી મારી પર્યાય જે થાય એ મારા ગુણને લઈને, દ્રવ્યને લઈને થાય છે. પર્યાય થાય ચાહે તો વિકારી કે અવિકારી, એ પરને લઈને બિલકુલ મારામાં થાતું નથી. એવો મારામાં એક ગુણ છે. ૪૭ શક્તિમાં આવે છે – ઉત્પાદ્-વ્યય-ધ્રુવત્વ શક્તિ. આ..હા..હા...! મૂળ વાતું પડી રહી અને ઉપરથી બધા થોથા ! આહા..હા...!

(ચાલતા વિષયમાં) ત્યાં સુધી તો સ્વની વાત કરી. પાંત્રીસ મિનિટ ચાલ્યું, નહિ ? આ તો કાલે ચાલ્યું હતું, પણ બહુ સરસ વાત છે એટલે ફરીને લીધું. આહા..હા...! ઘણી સાદી ભાષા ! અસ્તિત્વનું-પૂર્ણ અસ્તિત્વનું જીવનું ધ્રુવ સ્વરૂપ કેવું છે એને સિદ્ધ કર્યું. તારા ધ્રુવમાં ચૈતન્યસ્વભાવ વર્તે છે. આહા..હા...! પ્રભુ ! તને ખબર નથી. તારા પ્રભુ આત્મામાં તો ચૈતન્ય જ્ઞાયકના નૂર, ચૈતન્યના નૂર, ચૈતન્યના તેજ, ચૈતન્ય પ્રકાશના તેજના નૂર તારામાં વર્તે છે, પ્રભુ ! તું તો સ્વ અને પરનો પ્રકાશક છો ! આ..હા..હા...! પરને પોતાનું માનનારો તું નહિ, પ્રભુ ! એ તારામાં છે જ નહિ. આ મારી બાયડી, આ મારા છોકરાં ને આ મારા મકાન ક્યાંથી લાવ્યો ? આ શું કર્યું આ તે ? મૂંઢે ભ્રમણા ઊભી કરી. આહા..હા...! જે તારામાં વર્તતું નથી, જે એનામાં વર્તે છે મારામાં છે (એ ક્યાંથી લાવ્યો) ? આહા..હા...!

શ્રોતા :- પતિથી પત્ની સૌભાગ્યવાળી કહેવાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો પતિ એમ બોલે ‘ધર્મપત્ની !’ એમ બોલે. અને પત્ની એમ બોલે ‘પતિદેવ’ તરીકે બોલે. અંદર ખાનગી બોલે ત્યારે (એમ બોલે). ગપેગપ બધા છે. આ પતિદેવ છે. પહેલે દિવસે જ્યારે પરણીને મળે ત્યારે તો બહુ માન આપે – પતિદેવ તરીકે ! એવું કહે છે, હોં ! આપણે તો સાંભળ્યું છે આ. સંસારના કોઈ કામની આપણને ખબર નથી. નાની ઉંમરથી આપણને તો આ અભ્યાસ છે. સત્તર વર્ષની ઉંમરથી ! અત્યારે નેવું થયા. આહા..હા...! તોંતેર વર્ષથી આ છે ! આ ધંધો ! આ પેઢી ! ‘પાલેજ’ની પેઢી છોડીને આ પેઢી કરી ! દુકાન છે, ‘પાલેજ’માં દુકાન છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- આ તો ભગવાન થવાની પેઢી છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ‘પાલેજ’ની પેઢી ચાલે છે. અમારી પિતાજીની દુકાન (છે). ‘ભરૂચ’ અને ‘વડોદરા’ વચ્ચે ‘પાલેજ’ છે ને ? ત્યાં પિતાજીની દુકાન હતી અને નવ વર્ષ ત્યાં રહ્યો છું. દુકાન છે. અત્યારે ત્યાં મોટી દુકાન છે. ત્રણ છોકરાઓ છે, અમારા ભાગીદાર ફઈના

દીકરા હતા. ચાલીસ લાખ રૂપિયા છે, ચાર લાખની પેદાશ છે. આઠ દિ' હમણાં રહી આવ્યા. સાંભળીને છેવટે ઊઠવા મંડ્યા ત્યારે રોવે... રોવે... રોવે... રોવે... છોકરાઓ (હવે) જુદા પડી ગયા તોપણ લાખ-સવા લાખની એક-એકને પેદાશ ખરી. બાર-તેર લાખ રૂપિયા એક-એકને (ભાગે) આવ્યા. ચાલીસ લાખ રૂપિયા (હતા) ! ધૂડમાં કાંઈ ન મળે, ચાલીસ લાખ (હોય) કે ચાલીસ કરોડ (હોય) ! આહા..હા...! પ્રભુ ! તેમાં તું વર્તતો નથી અને તે તારામાં વર્તતા નથી.

અહીં તો પુણ્ય ને પાપ, દયા ને દાન, વ્રત ને ભક્તિના પરિણામ તારામાં વર્તતા નથી એમ કહે છે ! આહા..હા...! તારામાં તો ચૈતન્યસ્વભાવ વર્તે છે. આ..હા...! પ્રભુ ! તું ચેતન છો ને ! તો ચૈતન્યનો ચૈતન્યસ્વભાવ ચૈતન્યમાં વર્તે છે. આ..હા..હા...! એકવાર તો ડુલાવી નાખે એવું છે, હલાવી નાખે !! આ..હા..હા...! લ્યો, પોણો કલાક થયો. ચાર લીટીમાં ઘણું ભર્યું છે ! ઘણું ભર્યું છે !! ઓ..હો..હો...! ગજબ વાત કરી !

શ્રોતા :- આગળ જવું ગમતું નથી !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નીકળવું ગોઠતું (નથી) ! 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય મહારાજ' ચાર લીટીમાં તો... આહા..હા...! અરે..રે...! સાંભળવા મળે નહિ, અને દુનિયાની પ્રપંચની જાળમાં આખો 'દી પાપમાં. આ..હા...! ધંધામાં આખો 'દી પાપ, બાયડી, છોકરાને સાચવવામાં પાપ, એને પોષવામાં અને ભણાવવામાં પૈસા દેવા એનું પાપ... બધું પાપ !

શ્રોતા :- આ બધું પાપ જ કર્યું ?

સમાધાન :- કર્યું છે, બીજું શું કર્યું છે ? (હજારો) રૂપિયા ખર્ચીની (દીકરાને) ભણાવે. પાપ કરીને કમાવેલા અને પાપ કરીને ભણાવ્યા. (હજારોનો પગાર હોય) એમાં શું થયું ધૂડમાં ? મહિનાના લાખો રૂપિયાના પગાર હોય તોપણ એ તારામાં ક્યાં છે ? બાપુ ! એ તો એના અચેતનસ્વભાવથી એના દ્રવ્યમાં વર્તે છે. આહા..હા...! એ અચેતનસ્વભાવ એના દ્રવ્યમાં ધ્રુવપણે વર્તે છે. તારો ચેતનસ્વભાવ તારામાં ધ્રુવપણે વર્તે છે. આહા..હા...! આવું છે. નવા માણસને તો એવું લાગે કે આ શું હશે ? આવો જૈનધર્મ હશે ?

શ્રોતા :- ધ્રુવત્વ એટલે (શું) ?

સમાધાન :- ધ્રુવત્વ એટલે ત્રિકાળી. નિત્ય... નિત્ય. ધ્રુવ એટલે નિત્ય. એમ સમજવું. નિત્ય છે ને વસ્તુ ? નિત્ય છે ને ? આત્મા છે એ નિત્ય છે, ત્રિકાળ છે. નિત્ય કહો કે ધ્રુવ કહો. ધ્રુવ એટલે એકરૂપ રહેનારું ત્રિકાળ નિત્ય. આહા..હા...! ઠીક કર્યો પ્રશ્ન.

જૈનદર્શનની શૈલી 'ઉત્પાદ્-વ્યય-ધ્રુવ યુક્તં સત્' આ પહેલી એકડાના મીડાની વાતું છે. બીજું મીડું હોય એ ગોળ હોય અને એકડાનું મીડું હોય ઇ આમ જરી મીડું કરી આમ

લાંબું કરી એક કરાય. આ તો હજી એકડાના મીંડા - દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયની પણ ખબરું ન મળે. આહા..હા...!

આ પરમાણુ છે ને ? આ તો પરમાણુની - માટીની અવસ્થા છે પણ એનો પરમાણુ છે એ તો ધ્રુવ નિત્ય છે. પરમાણુ જે છે - મૂળ Point, આ તો ઘણાં પરમાણુનો પિંડ છે, એના ટૂકડા કરતાં... કરતાં... કરતાં... છેલ્લો Point રહે એને પરમાત્મા સર્વજ્ઞ જિનેશ્વરદેવ પરમાણુ કહે છે. એ પરમાણુ પણ ધ્રુવ નિત્ય જ છે. એની પર્યાય પલટે છે. આ અત્યારે લોહીની પર્યાય છે, પહેલી લોટની હતી, (એની) પહેલાં ઘઉંની હતી, એના પહેલાં ધૂડની - ઢેફાની હતી, એ પર્યાય પલટતા... પલટતા અત્યારે આ લોહીની થઈ છે. પરમાણુ અંદર કાયમ છે, અવસ્થા પલટે છે. એમ પ્રભુ પણ નિત્ય છે, ધ્રુવ છે. એની અવસ્થાઓ પલટે છે. જે પુણ્ય-પાપને ધર્મ માનનારા (છે) એની મિથ્યાત્વ અવસ્થા છે અને એ મારો ચૈતન્યસ્વભાવ મારામાં વર્તે છે એવો હું આત્મા ધ્રુવ છું એ સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય છે. આહા..હા...! ત્રણે આવી ગયું - દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય. એટલે ચૈતન્યસ્વભાવ છે તે ગુણ છે, એને ધરતું દ્રવ્ય-વસ્તુ તે દ્રવ્ય છે અને તેની માન્યતા થવી તે સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય છે. આહા..હા...!

હવે, એની સામે (કહે છે) 'એ રીતે પૃથક્પણે વર્તતાં...' જુઓ, અહીં ! મારા સિવાય પૃથક્પણે વર્તતાં - જુદાંપણે વર્તતાં. પૃથક્ એટલે જુદાં. જુદાંપણે વર્તતાં (કહ્યું) પણ જુદાંપણે વર્તતાં (પણ) એ ચીજ છે. એકલો આત્મા જ છે અને બીજા આત્માઓ અને બીજા રજકણો નથી એમ નહિ. વેદાંત કહે છે - એક જ સર્વવ્યાપક આત્મા છે. (એ વાત) તદ્દન મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! 'એ રીતે પૃથક્પણે વર્તતાં સ્વલક્ષણો વડે...' એ પૃથક્ મારાથી જુદાં વર્તતાં પણ એના સ્વલક્ષણો વડે (વર્તતાં). એના - પરદ્રવ્યના જે લક્ષણો છે (એ) 'સ્વલક્ષણો' અન્ય દ્રવ્યને છોડીને તે જ દ્રવ્યમાં વર્તે છે...' મારાથી પૃથક્ વર્તતાં દ્રવ્યો - વસ્તુઓ. અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ, આકાશ વગેરે. એના સ્વલક્ષણો વડે 'અન્ય દ્રવ્યને છોડીને તે જ દ્રવ્યમાં વર્તે છે...' આહા..હા...!

'તેમના વડે-આકાશને...' આકાશ છે એમાં અવગાહન ગુણ વર્તે છે. એને હું પર તરીકે જાણું છું એમ કહે છે. આહા..હા...! 'ધર્મને...' ધર્મ એટલે ધર્માસ્તિકાય. ભગવાને જોયેલો એક પદાર્થ છે. ભગવાન જિનેશ્વરદેવે કેવળજ્ઞાનમાં છ દ્રવ્ય જોયા છે. છ દ્રવ્ય ! એની પણ ખબરું ન મળે. અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ, અસંખ્યા કાળાણુઓ, એક ધર્માસ્તિકાય, એક અધર્માસ્તિકાય અને એક આકાશ એમ ભગવાન પરમાત્માએ કેવળજ્ઞાનમાં છ દ્રવ્ય જોયા છે. એ અહીં કહે છે. એ આકાશ છે તે હું નહિ. એના લક્ષણ વડે કરીને એના દ્રવ્યને છોડીને બીજે ક્યાંય એનું લક્ષણ રહેતું નથી. આકાશનું લક્ષણ એના દ્રવ્યને છોડીને મારામાં

રહેતું નથી, બીજામાં રહેતું નથી. એનામાં રહે છે. એવા આકાશને (હું પર તરીકે જાણું છું).

ધર્માસ્તિકાય એક દ્રવ્ય છે. જડ, ચૈતન્ય ગતિ કરે એમાં ધર્માસ્તિકાય નિમિત્ત છે. ભગવાન સર્વજ્ઞદેવે પરમેશ્વર જિનેશ્વરદેવે છ દ્રવ્ય જોયા એમાં ધર્માસ્તિકાય (એક) દ્રવ્ય છે. એ એના સ્વલક્ષણને ધરતું (અને) મારાંથી પૃથક્ વર્તતું, એને હું ધર્મ (-ધર્માસ્તિકાય) તરીકે જાણું છું.

‘અધર્મને...’ એક અધર્મ દ્રવ્ય છે એટલે અધર્માસ્તિકાય. જડ, ચૈતન્ય ગતિ કરીને સ્થિર રહે તો નિમિત્ત થાય છે. પાણીમાં જેમ ગતિ કરતું માછલું. ગતિ કરતું માછલું (હોય) એમ ગતિમાં ધર્માસ્તિકાય નિમિત્ત છે. અને જેમ ઝાડ નીચે કોઈ માણસ વિસામો લે. એમ ગતિ થઈને આત્મા કે પરમાણુ સ્થિર રહે એમાં નિમિત્ત તરીકે એક અધર્માસ્તિકાયનું તત્ત્વ છે. ભગવાને જોયેલું અરૂપી (દ્રવ્ય છે). એ અધર્મને હું પર તરીકે જોઉં છું.

‘કાળને...’ પણ હું પર તરીકે જોઉં છું. ‘પુદ્ગલને...’ પરમાણુથી માંડીને લક્ષ્મીને, શરીરને, વાણીને, કર્મને, બંગલાને, હજીરાને, પૈસાને એ બધાને હું મારાથી ભિન્ન જાણું છું. આહા..હા...! આ તો હજી સમ્યગ્દર્શનની વાત છે. આ..હા...!

‘અને આત્માંતરને...’ (અર્થાત્) મારા આત્મા સિવાય પંચ પરમેષ્ટી છે, સ્ત્રીનો આત્મા છે, દીકરાનો આત્મા છે, અનંતા નિગોદના જીવો છે - લીલ, ફુગ, લસણ આદિના. એ બધા આત્માઓ મારા આત્માથી અનેરા છે. એ અનેરાપણે વર્તે છે એને હું મારાપણે જાણતો નથી. એને પર તરીકે હું જાણું છું. આહા..હા...! પંચ પરમેષ્ટીને પણ મારા આત્માની અપેક્ષાએ મારામાં એ વર્તતાં નથી માટે પર તરીકે જાણું છું. આ..હા..હા..હા...! ‘આત્માંતરને...’ કીધું ને ? (એટલે) ‘(-અન્ય આત્માને)...’ અન્ય આત્મા એટલે પછી ભલે સિદ્ધનો હોય, અરિહંતનો હોય. મહાવિદેહમાં સાક્ષાત્ ભગવાન બિરાજે છે ‘સીમંધર સ્વામી’ પરમાત્મા. મહાવિદેહમાં વીસ વિહરમાન તીર્થંકર મનુષ્યદેહે બિરાજે છે. પણ એ આત્મા અનેરા (છે). મારા આત્માથી અનેરો છે. મારામાં ઇ વર્તતાં નથી. આ..હા...! એ મારામાં આવતા નથી અને એનામાં હું વર્તતો નથી. આહા..હા...! તેમ તેની વાણી જે છે એમાં હું વર્તતો નથી - વાણીમાં હું વર્તતો નથી અને વાણી મારામાં વર્તતી નથી. આહા..હા...! કેટલું આમાં યાદ રાખવું ? એક કલાક(માં) બધું નવું-નવું લાગે.

અરે...રે...! એણે શું કર્યું છે ? બાપુ ! કર્યું શું ? અજ્ઞાનની મજૂરી કરી-કરી માણસ મરી જાય છે. અજ્ઞાનની મજૂરી ! આ કોણ છે પ્રભુ ? હું કોણ અને આ પર શું છે ? પર તેના સ્વલક્ષણે પર(પણે) વર્તે છે. એ મારે લક્ષણે અને મારા કારણે વર્તે છે એમ નહિ અને એ મારામાં વર્તે છે એમ નહિ. આહા..હા...!

‘(-અન્ય આત્માને) સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતાં...’ જોયું ? મારાથી ભિન્ન બધા જડ અને ચૈતન્યો સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતાં નિત્ય છે. ‘દ્રવ્યો તરીકે નક્કી કરું છું...’ એ દ્રવ્ય છે એમ નક્કી (કરું છું). ધ્રુવ ટકતા તત્ત્વો છે એમ હું નક્કી કરું છું. આ..હા..હા...! આ વીતરાગ જિનાગમના છ દ્રવ્યોનું વર્ણન !

વીતરાગ ત્રિલોકનાથની દિવ્યધ્વનિ આવી - ઝંધ્વનિ. મહાવિદેહમાં પરમાત્મા બિરાજે છે ત્યાંથી આ વાણી આવી છે. આ..હા...! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ સંવત-૪૯, બે હજાર વર્ષ (પહેલાં) થયા. (તેઓ) ત્યાં ગયા હતા, ભગવાન પાસે ગયા હતા. આ ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ વયમાં છે એ ત્યાં ગયા હતા, આઠ દિ’ રહ્યા હતા. ત્યાંથી આવીને આ રચાણું છે. ત્રણલોકના નાથ ‘સીમંધરસ્વામી’ પરમાત્મા અત્યારે બિરાજે છે. કરોડ પૂર્વનું આયુષ્ય છે. આહા..હા...! ત્યાંથી આવીને આ બધા શાસ્ત્રો રચ્યા. આહા..હા...! ભગવાનનો સંદેશ આ છે. બાપુ ! કોઈ માણસ બહાર જાય ત્યારે (કાંઈક) લઈને આવે ને ? (એમ પૂછે કે) બાપુ ! અમારે માટે શું લઈને આવ્યા ? બાયડી કહે, મારી માટે શું લઈને આવ્યા ? છોકરો કહે, મારે માટે શું લઈને આવ્યા ? બાપુ ! તમે ‘મુંબઈ’ ગયા હતા તો કંઈ લઈને આવ્યા છો ? એમ આ પ્રભુ પાસે ગયા હતા તો પ્રભુ ! તમે શું લઈને આવ્યા ? લઈને આ આવ્યા !! આહા..હા...!

ત્રણેકાળે ટકતાં - ધ્રુવત્વ ધરતાં - ધ્રુવપણું નિત્ય ‘દ્રવ્યો તરીકે નક્કી કરું છું...’ આહા..હા...! જુઓ ! પરદ્રવ્ય છે એમ નક્કી કર્યું છે. કારણ કે આત્માનો ચૈતન્યસ્વભાવ સ્વપર પ્રકાશક છે અને એ ચૈતન્યસ્વભાવ આત્મામાં વર્તે છે. આહા..હા...! માટે ભગવાન પણ સ્વપર પ્રકાશક છે. પરને પોતાનું માનવું એવું નથી પણ પરને (અને) સ્વને સ્વતઃ જાણે એવો એનો સ્વભાવ છે. આહા..હા...! પરમેષ્ટી પરમાત્મા અરિહંત અને સિદ્ધ પણ પર છે. આ..હા...! એને પર તરીકે હું જાણું છું. એ ત્રિકાળ ટકતા છે એ પણ હું પર તરીકે જાણું છું, મારાં તરીકે નહિ. આહા..હા...! પંચ પરમેષ્ટી મારાં તરીકે નહિ તો પછી આ બાયડી, છોકરા ક્યાંથી આવ્યા એના ? આહા..હા...! ‘બાવળને બાથ ભીડી છે.’

‘(અર્થાત્ જેમ ચૈતન્યલક્ષણ વડે આત્માને ધ્રુવ દ્રવ્ય તરીકે જાણ્યો, તેમ અવગાહહેતુત્વ,...)’ આકાશ. અવગાહનહેતુત્વ એવો આકાશનો ગુણ - લક્ષણ છે. એ વડે મેં નિત્ય આકાશને નક્કી કર્યું. ‘(ગતિહેતુત્વ...)’ (એટલે) ધર્માસ્તિકાય. અધર્માસ્તિકાય સ્થિરનો હેતુ, કાળ વર્તના સ્વભાવ. પર આત્માઓનો ચૈતન્ય લક્ષણને ધરતા બધાના સ્વભાવ. ‘(વગેરે લક્ષણો કે જેઓ સ્વલક્ષ્યભૂત દ્રવ્ય સિવાય અન્ય દ્રવ્યોમાં વર્તતાં નથી...)’ એ સ્વલક્ષણ છે તેમાં એ દ્રવ્ય વર્તે છે. સ્વલક્ષણ એના દ્રવ્યમાં વર્તે છે. એ ‘(સિવાય અન્ય દ્રવ્યોમાં વર્તતાં નથી તેમના વડે આકાશ, ધર્માસ્તિકાય...)’ અધર્માસ્તિકાય અને અન્ય આત્માઓ. ‘(ધ્રુવ દ્રવ્યો તરીકે જાણું છું).’ આહા..હા...!

‘માટે હું આકાશ નથી,...’ આ આકાશ નામનો પદાર્થ છે, અવગાહન ગુણના લક્ષણે ભરેલો ધ્રુવ તરીકે ત્રિકાળ છે, એ હું આકાશ નથી. આહા..હા...! હું ધર્માસ્તિકાય નથી. ‘ધર્મ નથી, આકાશ નથી, કાળ નથી, પુદ્ગલ નથી અને આત્માંતર નથી;...’ આ આત્માથી અનેરા આત્મા તે હું નથી. પરમેષ્ટી પણ તે હું નથી. આહા..હા...! આવી વાતું !

જિંદગી હાલી જાય છે. આ..હા...! સત્ પંથ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ ! એનું સત્ય જે છે એ સાંભળવા મળે નહિ તો નિર્ણય કે’દી કરે ? આહા..હા...! બહારમાં પાંચ-પચીસ લાખ ભેગા થાય તો જાણે કમાણા અમે ! બાહુબળે કમાણા, બાપા પાસે નહોતું. આહા..હા...! ‘ઉદ્યોગપતિ’ એમ કહે છે. ‘ગોવા’ના (એક ભાઈ પાસે) બે અબજ ચાલીસ કરોડ ! બે અબજ ચાલીસ કરોડ ! ગુજરી ગયો, હમણાં પોણા બે વર્ષ પહેલાં. પાંચ મિનિટમાં ફડાક દઈને ! બૈરાંને હેમરેજ થયેલું. ત્યાં ‘ગોવા’માં સાઠ લાખના મકાન છે. એક ચાલીસ લાખનું, દસ-દસ લાખના બે. બે અબજ ચાલીસ કરોડ રૂપિયા ! ‘પાણાસણા’ના દસાશ્રીમાળી વાણિયા (છે). બાયડીને હેમરેજ થયું હતું એટલે ત્યાં આવ્યો હતો. બે-ચાર દિ’ પછી રાતે ઊઠ્યો અને કહે, ‘મને દુઃખે છે.’ બસ, ‘દાક્તરને બોલાવો !’ દાક્તર આવે ત્યાં તો... જા..ઓ રખડવા... ઢોરમાં ને પશુમાં ! અર..ર..ર...! આહા..હા...! મમતા... મમતા... મમતા... મમતા... મારું... મારું... મારું... એનો છોકરો હમણાં ‘મુંબઈ’ દર્શન કરવા આવ્યો હતો. એમ કહેતો હતો કે, ‘મારા બાપને આપની પાસે આવવું હતું પણ વખત મળ્યો નહિ.’ આ..હા...! પૈસા અને ધૂડનું કાંઈક કમાવામાં રોકાઈ જાય એમાં બે અબજ ચાલીસ કરોડ રૂપિયા ! દસાશ્રીમાળી વાણિયો ! બસો ચાલીસ કરોડ ! રાડ નાખે ને ! મરી ગયો ઢોરની જેમ ! ‘મને દુઃખે છે... મને દુઃખે છે, દાક્તરને બોલાવો.’ દાક્તર આવે ત્યાં તો ભાઈસાહેબ... જા..ઓ...! રખડવા ચાર ગતિમાં...!

અહીં કહે છે... આહા..હા...! ‘માટે હું આકાશ નથી, ધર્મ નથી, અધર્મ નથી, કાળ નથી, પુદ્ગલ નથી અને આત્માંતર નથી; કારણ કે એક ઓરડામાં પ્રગટાવેલા અનેક દીવાના પ્રકાશોની માફક...’ એક ઓરડામાં હજાર દીવા હોય એમાં એક દીવાને બહાર લઈ જાય તો ત્યાં પ્રકાશ ઘટી જાય ? એક દીવાને બહાર લઈ જાય.. અહીં તો બુઝાય લખ્યું છે પણ એક દીવાને બહાર લઈ જાય તો ત્યાં પ્રકાશ ઓછો થાય ? એટલો જ ઓછો થયો, એનો જ પ્રકાશ ત્યાં ગયો. પણ અહીં તો પ્રકાશ જેટલા છે એટલા જ છે. એમ આ અનંતા આત્માઓ ચૈતન્યના પ્રકાશથી ભરેલા ભગવાન (તેમાંથી) એક જ આત્મા પોતે મોક્ષમાં જાય એટલે બીજા આત્માઓ મોક્ષ જાય એમ છે ? આહા..હા...! દરેક આત્માઓ ભિન્ન-ભિન્ન છે. કોઈ આત્માને કાંઈ સંબંધ છે નહિ. આહા..હા...!

‘એક ઓરડામાં પ્રગટાવેલા અનેક દીવાના પ્રકાશોની માફક આ દ્રવ્યો એકઠાં થઈને રહેલાં હોવા છતાં મારું ચૈતન્ય (નિજ) સ્વરૂપથી અચ્યુત જ રહ્યું થકું...’ આ..હા..હા...! મારું ચૈતન્યસ્વરૂપ એનાથી હું અચ્યુત (રહ્યો છું, અર્થાત્) ખસ્યો નથી, નાશ થતો નથી. એ ‘મને પૃથક્ જણાવે છે.’ મારું ચૈતન્યસ્વરૂપ પરથી મને પૃથક્ જણાવે છે – પરથી મને જુદો જણાવે છે. આ..હા..હા...! વિશેષ આવશે...

ભાઈ ! આ તો દુનિયા, જગત સામે બળવો છે. જેને સુખ જોઈતું હોય તેણે સાચો નિર્ણય કરવો પડશે. આમ સર્વ પ્રકારે પોતાને દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો હોય તો પ્રતિપક્ષીને સમજાવવાનું બળ રહે તથા પોતાની આસ્તિક્ય બુદ્ધિ ટકી રહે. પ્રસંગ આવ્યે ડામાડોળ ન થઈ જાય માટે બધા પડખે સાચો નિર્ણય કરવો જોઈએ. પણ પક્ષપાતી થઈ દેવાદિની ભક્તિ-પૂજાદિ કરે તો તેથી કાંઈ મિથ્યાત્વ ટળે નહિ.

(પરમાગમુસાર-૭૨૭)

अथ जिनोदितार्थश्रद्धानमन्तरेण धर्मलाभो न भवतीति प्रतर्कयति -

सत्तासंबद्धेदे सविसेसे जो हि णेव सामण्णे।

सद्दहदि ण सो समणो ततो धम्मो ण संभवदि ॥९१॥

सत्तासंबद्धानेतान् सविशेषान् यो हि नैव श्रामण्ये।

श्रद्धधाति न स श्रमणः ततो धर्मो न संभवति ॥९१॥

यो हि नामैतानि सादृश्यास्तित्वेन सामान्यमनुव्रजन्त्यपि स्वरूपास्तित्वेनाश्लिष्टविशेषाणि द्रव्याणि स्वपरावच्छेदेनापरिच्छिन्नश्रद्धानो वा एवमेव श्रामण्येनात्मानं दमयति स खलु न नाम श्रमणः। यतस्ततोऽपरिच्छिन्नरेणुकनककणिकाविशेषाद्बुलिधावकात्कनकलाभ इव निरुपरागात्मतत्त्वोपलम्बलक्षणो धर्मोपलम्भो न संभूतिमनुभवति ॥९१॥

अथ 'उवसंपयामि सम्मं जत्तो णिव्वाणसंपत्ती' इति प्रतिज्ञाय 'चारित्तं खलु धम्मो धम्मो जो सो समो ति णिद्धिद्वो' इति साम्यस्य धर्मत्व निश्चित्य 'परिणमदि जेण दव्वं तक्कालं तम्मय ति पण्णत्तं तम्हा धम्मपरिणदो आदा धम्मो मुणोयव्वो' इति यदात्मनो धर्मत्वमासूत्रयितुमुपक्रान्तं, यत्प्रसिद्धये च 'धम्मेण परिणदप्पा अप्पा जदि सुद्धसंपओगजुदो पावदि णिव्वाणसुहं' इति निर्वाणसुखसाधनशुद्धोपयोगोऽधिकर्तुमारब्धः, शुभाशुभोपयोगौ च विरोधिनी निध्वस्तौ, शुद्धोपयोगस्वरूपं चोपवर्णितं, तत्प्रसादजौ चात्मनो ज्ञानानन्दौ सहजौ समुद्योतयता संवेदनस्वरूपं सुखस्वरूपं च प्रपञ्चितम्। तदधुना कथं कथमपि शुद्धोपयोगप्रसादेन प्रसाध्य परमनिस्पृहामात्मतृप्तां पारमेश्वरीप्रवृत्तिमभ्युपगतः कृतकृत्यतामवाप्य नितान्तमनाकुलो भूत्वा प्रलीनभेदवासनोन्मेषः स्वयं साक्षाद्धर्म एवास्मीत्यवतिष्ठते -

एवं स्वपरपरिज्ञानविषये मूढत्वनिरासार्थं गाथाद्वयेन चतुर्थज्ञानकण्डिका गता। इति पञ्चविंशतिगाथाभिर्ज्ञानकण्डिकाचतुष्टयाभिधानो द्वितीयोऽधिकारः समाप्तः। अथ निर्दोषिपरमात्म-प्रणीतपदार्थश्रद्धानमन्तरेण श्रमणो न भवति, तस्माच्छुद्धोपयोगलक्षणधर्मोऽपि न संभवतीति निश्चिनोति - सत्तासंबद्धे महासत्तासंबन्धेन सहितान् एदे एतान् पूर्वोक्तशुद्धजीवादिपदार्थान्। पुनरपि किंविशिष्टान्। सविसेसे विशेषसत्तावान्तरसत्ता स्वकीयस्वकीयस्वरूपसत्ता तथा सहितान् जो हि णेव सामण्णे सद्दहदि यः कर्ता द्रव्यश्रामण्ये स्थितोऽपि न श्रद्धत्त हि स्फुटं ण सो समणो निजशुद्धात्मरुचिरूप-निश्चयसम्यक्त्वपूर्वकपरमसामायिकसंयमलक्षणश्रामण्याभावत्स श्रमणो न भवति। इत्थंभूतभावश्रामण्याभावात् ततो धम्मो ण संभवदि तस्मात्पूर्वोक्तद्रव्य-श्रमणात्सकाशान्निरुपरागशुद्धात्मानुभूतिलक्षणधर्मोऽपि न संभवतीति सूत्रार्थः ॥९१॥

હવે, જિનોદિત અર્થોના શ્રદ્ધાન વિના ધર્મલાભ થતો નથી (અર્થાત્ જિનદેવે કહેલા પદાર્થોની શ્રદ્ધા કર્યા વિના શુદ્ધાત્મ-અનુભવરૂપ ધર્મપ્રાપ્તિ થતી નથી) એમ ન્યાયપૂર્વક વિચારે છે :-

શ્રામણ્યમાં સત્તામયી સવિશેષ આ દ્રવ્યો તણી

શ્રદ્ધા નહિ, તે શ્રમણ ના; તેમાંથી ધર્મોદ્ભવ નહીં. ૯૧.

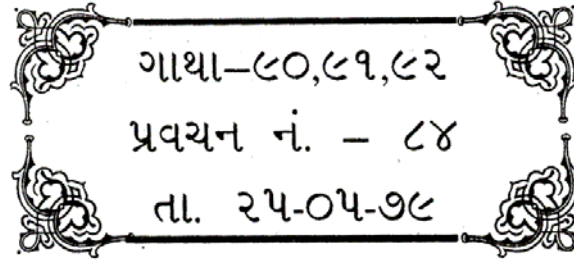
અન્વયાર્થ :- [ય: હિ] જે (જીવ) [શ્રામણ્યે] શ્રમણપણામાં [એતાન્ સત્તાસંબદ્ધાન્ સવિશેષાન્] આ સત્તાસંયુક્ત સવિશેષ પદાર્થોને [ન એવ શ્રદ્ધાતિ] શ્રદ્ધતો નથી, [સ:] તે [શ્રમણ: ન] શ્રમણ નથી; [તત: ધર્મ: ન સંભવતિ] તેનામાંથી ધર્મ ઉદ્ભવતો નથી (અર્થાત્ તે શ્રમણાત્માસને ધર્મ થતો નથી).

ટીકા :- જે (જીવ) આ દ્રવ્યોને - કે જે (દ્રવ્યો) સાદૃશ્ય-અસ્તિત્વ વડે સમાનપણું ધરતાં છતાં સ્વરૂપ-અસ્તિત્વ વડે વિશેષ સહિત છે તેમને-સ્વ-પરના અવચ્છેદપૂર્વક નહિ જાણતો અને નહિ શ્રદ્ધતો થકો, એમ ને એમ જ (જ્ઞાન-શ્રદ્ધા વિના) શ્રામણ્ય વડે (દ્રવ્યમુનિપણા વડે) આત્માને દમે છે, તે ખરેખર શ્રમણ નથી; જેથી જેમ ધૂળ અને સુવર્ણકણિકાનો તફાવત જેણે જાણ્યો નથી એવા ધૂળધોયામાંથી સુવર્ણલાભ ઉદ્ભવતો નથી તેમ તેનામાંથી (-શ્રમણાત્માસમાંથી), નિરુપરાગ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ જેનું લક્ષણ છે એવો ધર્મલાભ ઉદ્ભવતો નથી.

ભાવાર્થ :- જે જીવ દ્રવ્યમુનિપણું પાળતો હોવા છતાં સ્વ-પરના ભેદ સહિત પદાર્થોને શ્રદ્ધતો નથી, તે જીવ નિશ્ચય-સમ્યક્ત્વપૂર્વક પરમસામાયિકસંયમરૂપ મુનિપણાના અભાવને લીધે મુનિ નથી; તેથી, જેમ જેને ધૂળ અને સુવર્ણના કણનો વિવેક નથી એવા ધૂળધોયાને, ગમે તેટલી મહેનત કરવા છતાં, સુવર્ણની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તેમ જેને સ્વ અને પરનો વિવેક નથી એવા તે દ્રવ્યમુનિને, ગમે તેટલું દ્રવ્યમુનિત્વની ક્રિયાઓનું કષ્ટ ઉઠાવવા છતાં, ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ૯૧.

[ઉવસંપયામિ સમ્મં જત્તો ણિવ્વાણસંપત્તી] એમ (પાંચમી ગાથામાં) પ્રતિજ્ઞા કરીને, [ચારિત્તં ખલુ ધમ્મો ધમ્મો જો સો સમો તિ ણિદ્ધિહો] એમ (૭મી ગાથામાં) સામ્યનું ધર્મપણું નક્કી કરીને, [પરિણમદિ જેણ દવ્વં તવ્કાલં તમ્મયં તિ પણ્ણત્તં તમ્હા ધમ્મપરિણદો આદા ધમ્મો મુણેયવ્વો] એમ (૮મી ગાથામાં) જે આત્માનું ધર્મપણું કહેવાનું શરૂ કર્યું, અને જેની સિદ્ધિ માટે [ધમ્મેણ પરિણદપ્પા અપ્પા જદિ સુદ્ધસંપઓગજુદો પાવદિ ણિવ્વાણસુહં] એમ (૧૧મી ગાથામાં) નિર્વાણસુખના સાધનભૂત શુદ્ધોપયોગનો અધિકાર આરંભ્યો, વિરોધી શુભાશુભ ઉપયોગને નષ્ટ કર્યા (-હેય બતાવ્યા), શુદ્ધોપયોગનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું શુદ્ધોપયોગના પ્રસાદથી

ઉપજતાં એવાં આત્માનાં સહજ જ્ઞાન ને આનંદને સમજાવતાં જ્ઞાનના સ્વરૂપનો ને સુખના સ્વરૂપનો વિસ્તાર કર્યો, તે (- આત્માનું ધર્મત્વ) હવે ગમે તેમ કરીને પણ શુદ્ધોપયોગના પ્રસાદ વડે સિદ્ધ કરીને, પરમ નિસ્પૃહ, આત્મતૃપ્ત (એવી) પારમેશ્વરી પ્રવૃત્તિને પામ્યા થકા, કૃતકૃત્યતાને પામી અત્યંત અનાકુળ થઈને, જેમને ભેદવાસનાની પ્રગટતાનો પ્રલય થયો છે એવા થયા થકા, (આચાર્યભગવાન) 'હું સ્વયં સાક્ષાત્ ધર્મ જ છું' એમ રહે છે (-એવા ભાવમાં નિશ્ચળ ટકે છે) :-

(‘પ્રવચનસાર’) ૯૦મી ગાથાનો ભાવાર્થ. બે લીટી બાકી છે ને ?

ભાવાર્થ :- ‘સ્વ-પરના વિવેકથી...’ આત્મા અને પરના ભેદજ્ઞાનથી ‘મોહનો નાશ કરી શકાય છે.’ એ બધું માથે (-ટીકામાં) આવ્યું કે, આ ચૈતન્યસ્વભાવ જે જ્ઞાયક છે એને દ્રવ્યની સાથે સંબંધ છે, એ દ્રવ્યથી સંયુક્ત છે. ચૈતન્યસ્વભાવ - જ્ઞાયકભાવને દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે એમ પર્યાય નિર્ણય કરે (છે). ત્રણે આવી ગયું - દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય.

જે જ્ઞાયક ચૈતન્ય રસ ચૈતન્યસ્વભાવી છે એ ધ્રુવ (છે) એનો સંબંધ આત્માને આધારે છે. આત્માને એની સાથે સંબંધ છે. એ કહેશે. એમ જેને પરથી ભિન્ન નિર્ણય થયો એને સમ્યગ્દર્શન અને શુદ્ધ ઉપયોગ થયો. આહા..હા...! જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વભાવ ધ્રુવ (છે) તે દ્રવ્યના સંબંધવાળો, તે દ્રવ્ય ધ્રુવપણાને ધારણ કરતું, એવો જેને અંતરમાં પરથી અને રાગથી પણ ભિન્ન પડી જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવ છે તેનો અનુભવ થયો તેનું નામ અહીંયાં સમ્યગ્દર્શન અને (સમ્યક્) જ્ઞાન કહેવાય છે. તે મોહનો નાશ કરી શકે છે. આ..હા...! આવી વાતું છે ! ક્રિયા કરવી - વ્રત કરવા ને તપ કરવા ને ભક્તિ કરવી ઇ તો કાંઈ આવ્યું નહિ. ઇ આવ્યું (પણ) એનાથી ભિન્ન (છે એમ આવ્યું) ! એનું પણ અસ્તિત્વ છે. જેમ પરદ્રવ્યનું અસ્તિત્વ છે એમ એ વ્યવહારનું અસ્તિત્વ છે. પણ તેના વર્તમાનમાં - પર્યાયમાં શુદ્ધભાવમાં જ્ઞાયકભાવને દ્રવ્ય સાથે સંબંધ

છે એમ અભેદ દૃષ્ટિ થતાં (તે) વ્યવહારથી ભિન્ન પડી જાય છે. પરથી પણ એ ભિન્ન પડી જાય છે. આવી વસ્તુ છે. તેના મોહનો નાશ કરી શકાય છે.

‘તે સ્વ-પરનો વિવેક, જિનાગમદ્વારા સ્વ-પરનાં લક્ષણો...’ જિનાગમ દ્વારા સ્વ-પરનાં લક્ષણો. આગમનો અર્થ પછી કહેશે. એ આગમનો અર્થ એવો કરશે – સ્વસંવેદન. આગમ કૌશલ્યથી મોહની ગાંઠ હણી છે. આગમ કૌશલ્યથી (કહ્યું) એ આગમ એટલે સ્વસંવેદન. આગમનું જ્ઞાન એટલે સ્વસંવેદન. આહા..હા...! રાગથી પણ ભિન્ન પડી પોતાનો શુદ્ધભાવ, વર્તમાન ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ દ્રવ્ય સાથે સંબંધ (ધરે છે) એવી અભેદદૃષ્ટિ થઈ તેનો મોહ-મિથ્યાત્વ નાશ થાય છે. આ..હા...! ‘તે સ્વ-પરનો વિવેક જિનાગમદ્વારા...’ સ્વ-પરનાં લક્ષણો દ્વારા. સ્વનું લક્ષણ જ્ઞાયક (છે) તેના દ્વારા સ્વને સંબંધ કરે અને પરનું લક્ષણ રાગાદિ બંધનું – પરનું લક્ષણ ભિન્ન (છે એમ નક્કી કરે). આ..હા...! ‘સ્વ-પરનાં લક્ષણો યથાર્થપણે ઓળખવાથી કરી શકાય છે.’ એ ૯૦ ગાથા કીધી. (હવે) ૯૧.

‘હવે, જિનોદિત અર્થોના...’ ભગવાન જિનેશ્વરદેવે ઉદિત નામ કહેલા પદાર્થોના ‘શ્રદ્ધાન વિના...’ સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલા પદાર્થોના શ્રદ્ધાન વિના એટલે સ્વરૂપ ચિદાનંદ શુદ્ધ (છે) તેના સમકિત વિના. આહા..હા...! ‘ધર્મલાભ થતો નથી...’ એટલે શુદ્ધ ઉપયોગનો, આનંદનો લાભ થતો નથી. આહા..હા...! ‘જિનોદિત અર્થોના શ્રદ્ધાન વિના...’ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલાં તત્ત્વો જે છે (અર્થાત્) જ્ઞાયક તત્ત્વ ભિન્ન છે, પુણ્ય-પાપ ભિન્ન છે, અજીવ ભિન્ન છે. એ સ્વ-પરનાં ભિન્નતાના – જિને કહેલાં એવાં પદાર્થોના શ્રદ્ધાન વિના એટલે કે અંતર સન્મુખ સમકિત (થયા) વિના એને ધર્મલાભ (અર્થાત્) શુદ્ધ ઉપયોગ અને આનંદનો લાભ થતો નથી. તેથી તેને સાચું સાધુપણું આવતું નથી. આ..હા..હા...!

‘(અર્થાત્ જિનદેવે કહેલા પદાર્થોની શ્રદ્ધા કર્યા વિના...)’ શ્રદ્ધા શબ્દે અનુભવ. હોં ! આહા..હા...! ‘(શુદ્ધાત્મ-અનુભવરૂપ...)’ ધર્મલાભ થતો નથી એનો અર્થ કર્યો. ‘(શુદ્ધાત્મ-અનુભવરૂપ ધર્મપ્રાપ્તિ થતી નથી) એમ ન્યાયપૂર્વક વિચારે છે :-’ ‘વિચારે છે’ એમ કહે છે, શાસ્ત્ર એમ બોલે. એને ક્યાં વિચારવું છે ? મુનિ પોતે તો ભાવલિંગમાં તત્પર છે. પણ બીજાને સાથે સમજાવવા (કહે છે કે), આપણે વિચારીએ કે તત્ત્વ શું છે ? ૯૧ (ગાથા).

સત્તાસંબદ્ધે સવિસેસે જો હિ ણેવ સામણ્ણે ।

સદ્દહદિ ણ સો સમણો તત્તો ધમ્મો ણ સંભવદિ ॥૧૧॥

શ્રામણ્યમાં સત્તામયી સવિશેષ આ દ્રવ્યો તણી
શ્રદ્ધા નહિ, તે શ્રમણ ના; તેમાંથી ધર્મોદ્ભવ નહીં. ૯૧.

‘જ્ઞાન અધિકાર’ની આ છેલ્લી બે ગાથાઓ છે — ૯૧ અને ૯૨. ‘જ્ઞાન અધિકાર’ પૂરો થાય છે. પછી ‘જ્ઞેય અધિકાર’ — સમકિતનો અધિકાર લેશે.

ટીકા :- ‘જે (જીવ) આ દ્રવ્યોને...’ (એટલે) પદાર્થોને. ‘કે જે (દ્રવ્યો) સાદૃશ્ય-અસ્તિત્વ વડે...’ (અર્થાત્) ‘છે’ એવા અસ્તિત્વ વડે. બધા એક સરખા ‘સમાનપણું ધરતાં છતાં સ્વરૂપ-અસ્તિત્વ વડે વિશેષ સહિત છે...’ ‘છે’ એ અપેક્ષાએ તો બધા તત્ત્વો છે. આ..હા...! ‘સાદૃશ્ય અસ્તિત્વ’(નો અર્થ નીચે છે). ‘અસ્તિત્વ બે પ્રકારે છે : સાદૃશ્ય-અસ્તિત્વ અને સ્વરૂપ-અસ્તિત્વ. સાદૃશ્ય-અસ્તિત્વની અપેક્ષાએ સર્વ દ્રવ્યોમાં સમાનપણું છે અને સ્વરૂપ-અસ્તિત્વની અપેક્ષાએ સર્વ દ્રવ્યોમાં વિશેષપણું છે.’ ભિન્ન છે. આહા..હા...!

‘સાદૃશ્ય-અસ્તિત્વ વડે સમાનપણું ધરતાં છતાં સ્વરૂપ-અસ્તિત્વ વડે વિશેષ સહિત છે...’ ભગવાનઆત્મા પોતાના સ્વરૂપના વિશેષથી પરથી તદ્દન ભિન્ન છે. ‘તેમને—સ્વ-પરના અવચ્છેદપૂર્વક નહિ જાણતો...’ આહા..હા...! (સ્વ-પરના અવચ્છેદપૂર્વક) = સ્વ-પરના વિભાગપૂર્વક. પરદ્રવ્યનું કાંઈ કરી શકું છું, પરદ્રવ્ય છે, તેનું અસ્તિત્વ છે અને તેની તે પર્યાય પણ તેના અસ્તિત્વમાં છે છતાં હું પરનું — પર્યાયનું કાંઈ કરી દઉં (એવું માનતો થકો) સર્વ દ્રવ્યોમાં વિવેકપૂર્વક સ્વ-પરને જુદાં પાડ્યા વિના (પરિણમે છે). આહા..હા...! ‘નહિ જાણતો...’ (અર્થાત્) સ્વને અને પરને તદ્દન ભિન્ન છે તેમ ન જાણતો. ભિન્ન છે તો ભિન્નનું કાર્ય ભિન્ન કરી શકે નહિ. તેમ એ ભિન્ન છે તે આત્માના કાર્યમાં કાંઈ મદદ કરી શકે નહિ. આહા..હા...! એવી (રીતે) જાણતો નથી (એટલે કે) સ્વ-પરના વિવેકપૂર્વક, સ્વ-પરનો ભાગ પાડીને — અવચ્છેદપૂર્વક એટલે અવ-નિશ્ચયે છેદ. સ્વ-પરનો વિભાગ. આહા..હા...! અને ‘નહિ જાણતો અને નહિ શ્રદ્ધતો...’ એકલી વ્રત ને તપ ને ક્રિયાકાંડમાં પડ્યો છે. આ..હા..હા...! અંતરમાં ભગવાનઆત્માની સત્તા — ચૈતન્યસ્વભાવથી સંબંધ ધરનાર એવી સત્તા અને પર — આત્માની સત્તા પરની ચૈતન્યસત્તાને ધારે અને પરના અચેતન સાથે જડ (સંબંધ ધારે). એમ વિભાગ જાણતો નથી, શ્રદ્ધતો નથી. જાણતો નથી એટલે શ્રદ્ધતો નથી, (એટલે કે) સમ્યગ્દર્શન નથી.

‘એમ ને એમ જ (જ્ઞાન-શ્રદ્ધા વિના)...’ સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને સ્વરૂપની શ્રદ્ધા (વિના). પોતાનું જે ભિન્ન સ્વરૂપ-અસ્તિત્વ (છે) તેના જ્ઞાન અને તેના શ્રદ્ધાન વિના. ‘શ્રામણ્ય વડે (દ્રવ્યમુનિપણા વડે) આત્માને દમ...’ (અર્થાત્) ઇન્દ્રિયો દમે, વિષય સેવે નહિ, નગ્નપણું ધારે,

૨૮ મૂળ ગુણ પાળે, પંચ મહાવ્રત પાળે. આહા..હા...! એવું દ્રવ્યમુનિપણું (પાળીને) આત્માને દમે. આહા..હા...! જંગલમાં રહે, મહિના-મહિનાની તપસ્યા કરે (એટલે) લોકોને એમ થાય... આ..હા..હા...! આસન લગાવી દે આમ ! 'દૃઢ આસન પદ્મ લગાઈ દિયો' 'શ્રીમદ્'માં આવે છે ને ? દૃઢ આસન પદ્મ લગાવી દે, આમ એકલો ! જ્યાં સિંહ ને વાઘ ને વરુ હોય ત્યાં ! પણ એથી શું ? એથી શું ? આ..હા...! એ દ્રવ્ય-શ્રમણ છે. પણ અંદરમાં રાગથી ભિન્ન શુદ્ધ ચૈતન્યનો અનુભવ નથી, શુદ્ધ ચૈતન્યનું જ્ઞાનનું વેદન નથી અને શુદ્ધ ચૈતન્યમાં રમણતારૂપ ચારિત્ર નથી. એ બધા દ્રવ્ય શ્રમણો સાધુ નથી. છે ? 'તે ખરેખર શ્રમણ નથી;...' આહા..હા...! આવું આકરું કામ !

નગ્નપણું પાળે, પંચ મહાવ્રત પાળે, ૨૮ મૂળગુણ પાળે... આહા..હા...! પણ એ તો રાગ છે અને એ તો પરલક્ષે થવા(વાળી) દશા છે. એ સ્વલક્ષની દશા નથી. આહા..હા...! જેટલા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ રાગ (થાય છે) એની દશાની દિશા પર ઉપર છે અને નિર્મળ પવિત્ર પર્યાયની દશાની દિશા સ્વ તરફ છે. આહા..હા...! એવો જ્યાં અંતરમાં વિવેક નામ જુદાઈ - ભિન્ન નથી પાડતો અને (આત્માને) અનુભવતો નથી અને દમે, આત્માને દમે (છે). મહિના-મહિનાના અપવાસ કરે, દસ રસમાંથી બે જ રસ ખપે, આઠ ખપે નહિ, ઢીકણું ખપે નહિ. પેલું આવ્યું હતું ને ? ચંડાળનું ! ચંડાળનો 'દીકરો બ્રાહ્મણ (એમ કહે) આ મારે ખપે નહિ, આ મારે ખપે નહિ, આ મારે ખપે નહિ. એમ આ શુભભાવવાળો એમ કહે કે, આ વિષય મારે ખપે નહિ, ભોગ ખપે નહિ, ઢીકણું ખપે નહિ, દુકાનનો ધંધો ખપે નહિ. એથી શું થયું ? આહા..હા...! 'તે ખરેખર શ્રમણ નથી;...'

(હવે) દૃષ્ટાંત આપે છે. 'જેથી, જેમ ધૂળ અને સુવર્ણકણિકાનો તફાવત જેણે જાણ્યો નથી એવા ધૂળધોયામાંથી...' (ધૂળધોયા) થાય છે ને ? પહેલાં સોનીની દુકાન (હોય) ને (ત્યાં) વર્ષે-બે વર્ષે ધૂળધોયા આવે. 'ઉમરાળે' તો બધું અમારું જોયેલું ને ? સોનીની દુકાન હોય ત્યાં નીચે ધૂળમાં કોઈક સોનાના કણિયા પડ્યા હોય. તેથી ધૂળધોયાને ધૂળના કણની અને સોનાના કણની ખબર હોય. આ જોયેલું. અમારે 'ઉમરાળા'માં એક સોનીની દુકાન હતી. એનો દીકરો મારો ભાઈબંધ હતો. 'રતિલાલ પાનાચંદ' સોની હતા. આ તો બધી પોણોસો-એંસી વર્ષ પહેલાંની વાતું (છે). નીચે ધૂળધોયા આવે. આમ-આમ (ધૂળ) કાઢે. એમાં ત્રણ પ્રકાર હોય. એક ધૂળ હોય. એક બંગડી (હોય). બંગડી હોય છે ને બાયુંની ? બંગડી હોય એમાં પીળા પટ્ટા હોય ને ? એના ઝીણાં હળવા-હળવા કટકા ધૂળમાં હોય. બંગડી નહિ બંગડી ? એમાં પીળા પટ્ટા હોય, લીલા પટ્ટા (હોય). (એમાં) પીળા પટ્ટાનો ભુકો હોય - ઝીણી કટકી હોય. એક કોર ઇ (હોય), એક કોર ધૂળ, એક કોર પિત્તળની ઝીણી કટકી હોય અને એક કોર સોનાની

ઝીણી કટકી હોય. મેં તો ત્યાં જોયેલું. આ શું કરે છે આ ? આમ-આમ કરી અને સોનાની કણી હોય ઇ તોલદાર હોય તોલદાર ! તોલદાર સમજાય છે ? વજનવાળી. અને ધૂળ તો ચોખ્ખી દેખાય, પણ બંગડીનો પીળો કટકો હળવો હોય. કટકો ઝીણો-ઝીણો ધૂળ જેવો હોય, એ હળવો હોય એટલે કાઢી નાખે. એમાંથી પિત્તળના ઝીણાં-ઝીણાં કટકા હોય એને પણ કાઢી નાખે. સોનાનો ઝીણો કસ હોય એ રાખે. (આવા) ધૂળધોયા પહેલાં હતા. હવે તો ક્યાં બધી દુકાનો શહેરમાં રોજ વાળવાનું થાય. એ અહીં વાત કરે છે.

ધૂળધોયો... આહા..હા...! 'ધૂળ અને સુવર્ણકણિકાનો તફાવત જેણે જાણ્યો નથી...' આહા..હા...! અરે...! સોનાનો કણ, પિત્તળનો કણ અને બંગડીનો પીળો કટકો – એનો ભેદ જાણ્યો નથી. પેલા (કટકા) હળવા છે અને આ તોલદાર છે. આ..હા...! તમારે ગામડામાં નહિ હોય.

શ્રોતા :- 'મુંબઈ'માં ઝવેરીની દુકાનો હોય ત્યાં ધૂળધોયા ગટરના પાણીમાંથી કાઢે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પાણી નહિ, આ તો બહારની ધૂળ. આ તો બહારની ધૂળ પડી હોય ને એમાંથી કરતા. પહેલાં વાળતા નહિ. દુકાનની મોઢા આગળ ધૂળ પડી હોય, પહેલાં વાળતા નહિ. એટલે ઇ ધૂળમાંથી જ કાઢે. આહા..હા...! જેને સોનાના કણની, પિત્તળના કણની, બંગડીના કણની અને ધૂળની ભિન્નતાની ખબર નથી એ સોનું કેમ લેશે ? સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...!

'જેમ ધૂળ અને સુવર્ણકણિકાનો તફાવત જેણે જાણ્યો નથી એવા ધૂળધોયામાંથી સુવર્ણલાભ ઉદ્ભવતો નથી...' એને સોનું નહિ મળે. કારણ કે ભેગો બંગડીનો કટકો (હશે) એ પણ ઉપાડશે, પેલું ઉપાડશે (અને) સોનું બહુ ઝીણું હોય (એ) પડ્યું રહેશે. આહા..હા...! એમ શરીર, કર્મ આદિ તો ધૂળ છે. આહા..હા...! અશુભભાવ છે એ બધા બંગડીના કટકા જેવા છે. શુભભાવ છે એ પિત્તળના કણિયા જેવા છે. એનાથી ભિન્ન ભગવાનનો જે શુદ્ધ ભાવ છે એ સોનાનો કણિયો છે. આહા..હા...!

એ 'રતિલાલ પાનાયંદ' અમારી સાથે ભણતો. એક 'પ્રાગજીભાઈ જૂઠાબોલા' હતા. ઇ 'જૂઠાબોલા' કહેવાય. એનો એક છોકરો નાની ઉંમરમાં મરી ગયો. આ તો હમણાં સુધી હતો, સાથે ભણતા. પછી દુકાને જઈએ ત્યારે (આવા ધૂળધોયાને) જોઈએ. આહા..હા...!

(જેઓ) સુવર્ણના કણની અને પિત્તળની બંગડીના કણની અને ધૂળની ભિન્નતા જાણતા નથી, એને સુવર્ણલાભ મળતો નથી. કહો, બરાબર છે ? એમ આત્મામાં – શરીર આદિ જડ કર્મ છે, અશુભભાવ તે જુદી ચીજ છે, શુભભાવ એ જુદાં પિત્તળના કટકા જેવા છે અને શુદ્ધભાવ સોનાના કણિયા છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- શુદ્ધભાવ એ સોનાનો કટકો છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આહા..હા...! આ તો જોયેલું હોં ! નજરે ! કોઈપણ વાતમાં શું છે એનો પત્તો મેળવીએ અને પછી સમજીએ. સમજ્યા વિના (એમને એમ) નહિ. નાટકમાં જઈએ તોપણ ટિકિટના બાર આના આપીએ. તમે શું (બોલો છો) એની એક્કે ચોપડી બનાવી છે ? લાવો ચોપડી ! તમે શું બોલો છો એ ખબર વિના અમે સાંભળીએ (નહિ). એ ચોપડી પણ ભેગી લેતા. 'વડોદરા'માં, 'ભરૂચ'માં મોટા નાટક જોયેલા. પણ બધા (સંવત) દુટની સાલ પહેલાં ! પછી દુટમાં તો છોડી દીધું, વૈશાખ(માં) દુકાન છોડી દીધી. તે પહેલાં આ બધું જોયેલું, આહા..હા...!

અહીં કહે છે કે, પ્રભુ ! તને સોનું કોણ (તેની ખબર નથી). સોનું તો પીળું છે. પિત્તળ પણ પીળું છે, બંગડીનો કટકો પણ પીળો છે અને ધૂળ છે એ તો રંગ વિનાની બીજી ચીજ છે. પણ એની જુદાઈના જ્ઞાનની જેને ખબર નથી તેને સોનાનો લાભ થતો નથી. એમ ભગવાનઆત્મા ! કર્મ અને શરીર આદિ ધૂળ જેવી પર ચીજ છે. આ..હા..હા...! પાપના પરિણામ એ બધાં બંગડીના કટકા જેવા છે. એ આત્મા નહિ, પ્રભુ ! અને દયા, દાન, વ્રત, તપના ભાવ એ પિત્તળના ઝીણાં કટકા જેવા છે, એ આત્મા નહિ. આહા..હા...!

શ્રોતા :- ચેતન સુવર્ણ !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ચેતન ભગવાન ! પહેલાં આવી ગયું છે અને હજી આમાં બીજું લેશે. ચેતન જેનો આધાર આત્મા છે એમ લેશે. (પહેલાંમાં) એમ હતું કે, જ્ઞાયકનો સંબંધ આત્મા સાથે છે. અહીં આધાર લેશે. આહા..હા...!

'ધૂળ અને સુવર્ણકણિકાનો તફાવત જેણે જાણ્યો નથી એવા ધૂળધોયામાંથી સુવર્ણલાભ ઉદ્ભવતો નથી તેમ તેનામાંથી (—શ્રમણાભાસમાંથી),...' શ્રમણાભાસ (અર્થાત્) નગ્ન દિગંબર (થઈને) ૨૮ મૂળ ગુણ પાળે, પંચ મહાવ્રત પાળે પણ શ્રદ્ધા-જ્ઞાનથી ભિન્ન (—શૂન્ય) છે. શ્રદ્ધા—સમકિત શું ? અને જ્ઞાન શું ? એની કાંઈ ખબર ન મળે. સમ્યગ્દર્શન એ અંદર આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ છે એ આખું સોનું ભર્યું છે, એનું જ્ઞાન કરીને પ્રતીતિ (કરવી) તેનું નામ સમકિત છે. એ અનુભવ (છે). આ..હા...! તેનું — આત્માનું સ્વસંવેદનજ્ઞાન તે જ્ઞાન (છે) અને આત્મામાં સ્વરૂપમાં રમણતા — સ્થિરતા... સ્થિરતા જામી જવી એનું નામ વીતરાગી ચારિત્ર (છે). આહા..હા...!

જેને આત્મા, રાગ અને પરની ભિન્નતાની ખબર નથી એવા દ્રવ્ય-શ્રમણને આત્માનો લાભ — ધર્મનો (લાભ) થતો નથી. આ..હા..હા...! એટલે ? એને શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી ધર્મનો લાભ થતો નથી. આહા..હા...! એમ કહે છે. અંદર છે, હોં ! જુઓ ! અંદર ૯૧માં છે,

જુઓ ! 'નિરુપરાગશુદ્ધાત્માનુભૂતિલક્ષણધર્મોઽપિ' સંસ્કૃતમાં છે. 'ન સંભવતીતિ' (અર્થાત્) શુદ્ધાત્માનુભૂતિ લક્ષણ ધર્મ-તે એને નથી. 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકામાં સંસ્કૃતમાં છે. આહા..હા...! આ બાજુમાં છે. વાંચીએ છીએ ને એ બાજુ છે. આ..હા...!

'(-શ્રમણાભાસમાંથી)...' જુઓ ! અહીં લખ્યું છે ને ? 'નિરુપરાગ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ...' આહા..હા...! (નિરુપરાગ એટલે) 'ઉપરાગ (-મલિનતા, વિકાર) રહિત' પુણ્ય-પાપના ભાવ એ વિકાર (છે એનાથી) રહિત. ઉપલબ્ધિ (અર્થાત્) 'અનુભવ; પ્રાપ્તિ.' આહા..હા...! ઉપરાગરહિત નિરુપરાગ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ. આહા..હા...! અનુભવ - આત્માનો અનુભવ - જ્ઞાયકસ્વભાવનો અનુભવ, આનંદની પ્રાપ્તિનો અનુભવ તેનું લક્ષણ છે એવો ધર્મલાભ સંભવતો નથી. આ..હા..હા...! છે ?

'નિરુપરાગ...' (એટલે) રાગ વિનાના 'આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ...' આહા..હા...! શુભરાગ વિનાની. શુભરાગ- દયા, દાન, વ્રત પણ મલિન છે. આહા..હા...! એવા નિરુપરાગ આત્મતત્ત્વની. ભગવાન જ નિરુપરાગ છે (એમ) કહે છે. એ આત્મતત્ત્વ જ નિરુપરાગ છે, રાગરહિત જ છે. આ..હા..હા...! એવા આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ 'જેનું લક્ષણ છે એવો ધર્મલાભ...' આ..હા..હા...! આનું નામ ધર્મ ! 'એવો ધર્મલાભ ઉદ્ભવતો નથી.' આહા..હા...! બહુ ટૂંકું !

ભાવાર્થ :- 'જે જીવ દ્રવ્યમુનિપણું પાળતો હોવા છતાં...' પંચ મહાવ્રત પાળે, નિર્દોષ આહાર લે, એના માટે કરેલા ચોકાથી આહાર લે નહિ એવું દ્રવ્યમુનિપણું પાળે. અહીં તો અત્યારે સાધુ માટે ચોકા કરે. આ શેઠિયાઓ ચોકા કરીને આપે. (પછી એમ કહે) 'ત્યારે એને ભૂખ્યા કાઢવા ?' બનાવે એના માટે ! પધારો મહારાજ ! આહાર શુદ્ધ, વચન શુદ્ધ, ભાષા શુદ્ધ...! આ શેઠિયા લોકો એમ કરે. બોલે એમ કે, આહાર શુદ્ધ છે, જળ શુદ્ધ છે, વચન શુદ્ધ, કાયા શુદ્ધ છે, તિષ્ઠ... તિષ્ઠ... તિષ્ઠ... તિષ્ઠ...! આહા..હા...!

(અહીંયાં) કહે છે કે, 'દ્રવ્યમુનિપણું પાળતો હોવા છતાં સ્વ-પરના ભેદ સહિત પદાર્થોને શ્રદ્ધતો નથી...' અંદર અનુભવતો નથી. શ્રદ્ધા એટલે એકલી શ્રદ્ધા નહિ, અનુભવવું તે. આહા..હા...! એ તો આપણે આજી ગયું ને ? 'સમયસાર' (૧૫૫ ગાથા). 'જીવાદીસદ્દહણં' જ્ઞાનપણે પરિણમવું.

'દિલ્હી'માં ખાનગીમાં (એક વર્તમાન મુનિ) સાથે ચર્ચા થઈ હતી. હું, એ અને (બીજા એક ભાઈ) હતા. એ પડિમાધારી છે. એક પુસ્તક બનાવ્યું છે - વિનોબા ! એમાં શ્વેતાંબરની ગાથાઓ પણ છે અને દિગંબરની ગાથાઓ પણ છે. અમે ત્રણ જણ હતા. એમાં આ પ્રશ્ન થયેલો. મોટું મકાન હતું, શેઠિયાઓ બધા હતા પણ બધાને બહાર કાઢ્યા અને આ ૧૫૫ (ગાથાનો) પ્રશ્ન કાઢ્યો. 'જીવાદીસદ્દહણં' મેં કીધું 'જીવાદીસદ્દહણં'નો અર્થ એમ નથી. શ્રદ્ધાન

માત્ર એમ નહિ. આત્મામાં શાંતિ અને આનંદપણે પરિણમવું એની શ્રદ્ધા-એનું નામ શ્રદ્ધાપણે પરિણમવું છે. આ..હા...! (એમને એમ) જીવાદિની શ્રદ્ધા છે, એમ નહિ. આ..હા...! એનો અનુભવ થઈને શ્રદ્ધવું. આત્માને અનુસરીને આનંદનો અનુભવ થવો અને એમાં પ્રતીત થવી તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. આહા..હા...! એવું જ્યાં સમ્યગ્દર્શન નથી. આહા..હા...! એ કહે છે, જુઓ !

‘તે જીવ નિશ્ચય-સમ્યક્ત્વપૂર્વક...’ આહા..હા...! આત્માનો જે આનંદનો અનુભવ. જેનો નિશ્ચય સ્વભાવ સત્ ચિદાનંદ પ્રભુ ! એ આનંદને આત્માની સાથે સંબંધ છે. એવી જેને દ્રવ્યદૃષ્ટિ અને અંતર નિર્વિકલ્પ અનુભવ નથી ‘તે જીવ નિશ્ચય-સમ્યક્ત્વપૂર્વક પરમસામાયિકસંયમરૂપ...’ પરમસામાયિકસંયમરૂપ ! નિશ્ચય સમકિતપૂર્વક પરમસામાયિક ! અંદર વીતરાગ(પણારૂપ) ચારિત્ર, એ ચારિત્ર છે. આહા..હા...! અરે..રે...! ‘પરમસામાયિકસંયમરૂપ મુનિપણાના અભાવને લીધે મુનિ નથી;...’ આહા..હા...! આવું માણસને આકરું પડે !

શ્રોતા :- નગ્ન રહે, આટલા બધા પરિષદ સહન કરે અને આપ કહો કે મુનિ નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નગ્ન રહે, પરિષદ સહન કરે. એક આવ્યો હતો ઇ કહેતો હતો ને ? પેલો આવ્યો નહોતો ? ક્યું ગામ હતું ? ‘કુરાવડ !’ કુલ્લક આવ્યો હતો. પહેલાં અહીં આવ્યો હતો. વિદ્યાર્થી હતો અને ત્યાં (જઈને) કુલ્લક થઈને બેઠો. (એ કહેતો હતો કે), ‘આ બધા પરિષદ અને ઉપસર્ગ સહન કરે છે એને ધર્મ નથી ?’ પોતે કુલ્લક થયો ! અહીં આવ્યો હતો. છોકરો-છાત્ર હતો. જુવાન હતો, રાત્રે ભાષણ કર્યું હતું. પછી તો એવું સાંભળ્યું હતું કે, મગજ ફરી ગયું ! એવું સાંભળ્યું હતું. અહીં મારી પાસે આવ્યો હતો ત્યારે આમ અંગ્રેજીમાં બોલે, આમ.. તેમ...! ‘આ બધા પરિષદ સહન કરે છે, ઉપસર્ગ સહન કરે છે એ સાધુ નથી ?’ (મેં) કીધું, ‘પરિષદ સહન કરે છે માટે સાધુ છે એમ છે નહિ.’ (એમ કહેતો હતો કે) ‘પછી પણ પ્રાપ્ત થાશે. સહન કરતાં... કરતાં... કરતાં... એને સમકિત પ્રાપ્ત થશે.’ એમ છે નહિ, કીધું. અત્યારે મુનિપણાની ક્રિયા છે એથી ઊંચી (ક્રિયાઓ પાળીને) નવમી ગ્રૈવેયક ગયો. અનંતવાર (એવી ક્રિયાઓ) પાળી છે. ‘મુનિવ્રત ધાર અનંતબૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો, પણ આત્મજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.’ આહા..હા...! આત્મા વિના સુખ નથી. એ પંચ મહાવ્રત દુઃખ છે. આ..હા..હા..હા...! આવું કામ ! પછી ‘સોનગઢવાળા’ને કહે ને ? એકાંત કહે... એકાંત કહે... બિચારા ! એને બેઠું હોય એમ કહે ને ? ‘જામેં જિતની બુદ્ધિ હૈ, ઇતનો દિયે બતાય, વાંકો બુરો ન માનિયે, ઔર કહાંસે લાય ?’ એની બુદ્ધિ છે એ પ્રમાણે કહે ને ? ‘જામેં જિતની બુદ્ધિ હૈ, ઇતનો દિયે બતાય, વાંકો બુરો ન માનિયે, ઔર કહાંસે લાય ?’ વસ્તુ બાપા ! કોઈ અલૌકિક વાત છે, ભાઈ ! આહા..હા...!

અહીં કહે છે, ‘તે જીવ નિશ્ચય-સમ્યક્ત્વપૂર્વક પરમસામાયિકસંયમરૂપ મુનિપણાના અભાવને

લીધે મુનિ નથી;...’ આ..હા..હા...! મુનિને તો નિશ્ચય સમકિત સહિત નિશ્ચય પરમસામાયિક હોય, પરમસામાયિકરૂપ સંયમ હોય એને મુનિ કહીયે. વ્રત પાળે, નગ્ન રહે માટે મુનિ છે એમ નહિ. આ..હા..હા...! ‘તેથી, જેમ જેને ધૂળ અને સુવર્ણના કણનો વિવેક નથી એવા ધૂળધોયાને, ગમે તેટલી મહેનત કરવા છતાં, સુવર્ણની પ્રાપ્તિ થતી નથી,...’ (જેને) સોનાંના કણની ખબર નથી, પિત્તળના કણની ખબર નથી એને સોનાનો લાભ મળતો નથી.

‘તેમ જેને સ્વ અને પરનો વિવેક નથી...’ વિવેક એટલે અંદર અનુભવ હો ! વિવેક એટલે એકલો આત્મા જુદો છે એમ (માત્ર વિકલ્પ નહિ). આ..હા..હા...! ચૈતન્યસ્વભાવ-જ્ઞાયકભાવ, આ જે જ્ઞાયકભાવ એકરૂપ સત્તા જે છે તેને આત્મા સાથે સંબંધ છે એવી અંતર દૃષ્ટિ થઈને નિર્વિકલ્પ અનુભવ થાય એને સમ્યગ્દર્શન – સાચું સમ્યગ્દર્શન કહે છે. એ પછી સ્વરૂપમાં રમણતા થાય (તેને ચારિત્ર કહે છે). વીતરાગચારિત્ર એમ લીધું છે ને ? જુઓ ને ! ‘પરમસામાયિકસંયમરૂપ મુનિપણું’ આગળ આવશે. વીતરાગચારિત્ર પછી ૯૨ (ગાથામાં) આવશે.

‘પરમસામાયિકસંયમરૂપ મુનિપણાના અભાવને લીધે મુનિ નથી; તેથી, જેમ જેને ધૂળ અને સુવર્ણના કણનો વિવેક નથી એવા ધૂળધોયાને, ગમે તેટલી મહેનત કરવા છતાં, સુવર્ણની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તેમ જેને સ્વ અને પરનો વિવેક નથી એવા તે દ્રવ્યમુનિને,...’ આ..હા..હા...! ‘ગમે તેટલું દ્રવ્યમુનિત્વની ક્રિયાઓનું કષ્ટ ઉઠાવવા છતાં,...’ બહારની ક્રિયાઓનું મહા કષ્ટ – જંગલમાં વસે, એકલો રહે. આહા..હા...! એને માટે કરેલો આહારનો-પાણીનો કણિયો લે નહિ. પણ એ તો બધી ક્રિયાઓ છે. (વર્તમાનમાં તો) એવી ક્રિયા પણ ક્યાં છે ? આહા..હા...!

એક સાધુ છે ઇ બિચારા અહીં ઘણું આવવા માંગે છે. પણ અમે કંઈ કોઈને લખતા નથી કે, આવો. પાંચ-સાત વર્ષ પહેલાં એણે અમારું બધું વાંચ્યું, વાંચીને કાગળ આવ્યો. ‘મહારાષ્ટ્ર’માં ક્યું ગામ હતું ? જ્યાં સ્થાનકવાસીના (સાધુ) પણ હતા. ‘જાલના’... ‘જાલના !’ ‘જાલના’માં (એમનું) ચોમાસુ હતું. એની પહેલાં કાગળ આવ્યો હતો કે, ‘તમે શું કર્યું આ ? કાઢ્યું ક્યાંથી ? બસો વર્ષમાં આવી વાત નહોતી ! વાત સાચી છે. અમે સમકિત વિના સાધુ થઈને બેઠા.’ એમ લખ્યું હતું. ‘બહારની ક્રિયા લઈને બેઠા પણ અમે સાધુ નથી. અમે યતિ નથી, મુનિ નથી.’ ઘણાં કાગળ આવ્યા હતા. ‘ગિરનાર’ને નામે ત્યાંથી નીકળ્યા છે. અહીંથી અમે તો કોઈને ‘આવો’ એમ તો કહેતા નથી. અહીંયાં રાખવા ક્યાં ? મકાન કોણ આપે ? એને ખાવાનું કોણ આપે ? ઇ ઉપાધિમાં પડે કોણ ? એટલે એ બિચારા ‘ગિરનાર’ને નામે નીકળ્યા છે પણ પછી ક્યાં જાય (શું ખબર) ?

અહીં બીજા એક મુનિ આવ્યા હતા. ‘ઈંદોર’માં ચોમાસુ હતું. અહીં નહોતા આવ્યા ?

૮૫ વર્ષની ઉંમર ! અહીં આવ્યા હતા, બે દિ' રહ્યા હતા. ઇ ૮૫ વર્ષની ઉંમર કહેતા હતા પણ ગામડાના માણસ એટલે ખબર (નહિ હોય) પણ ૮૫ વર્ષની ઉંમર તો ખરી. 'પાલીતાણા'થી અહીં હાલીને આવ્યા. ચોમાસુ 'ઇંદોર'માં (હતું). ૮૫ વર્ષની ઉંમર, દિગંબર ! એ અહીં ચોખ્ખું કહેતા કે, 'મહારાજ ! તમે જે કહો છો એ પ્રમાણે તો હિન્દુસ્તાનમાં કોઈ સાધુ છે જ નહિ. હું પણ સાધુ નથી અને બીજા પણ (સાધુ નથી). અમે તો ભાવલિંગી (સાધુ) કોઈ દિ' જોયા નથી.' અહીં બિચારા કહેતા હતા. પણ પછી જાવું ક્યાં ? પછી બચારા બોલ્યા હતા, હોં ! 'અમારા પાપના ઉદય. અમે આ દ્રવ્યલિંગ લઈ લીધું હવે કરવું શું અમારે ?' 'પાપનો ઉદય' એમ અહીં બોલ્યા હતા. બોલ્યા હતા, ખબર છે. 'આ લઈ લીધું, હવે કરવું શું ? અમારી પાસે મુનિપણું છે નહિ.' આહા..હા...! શું થાય ? બચારા...!

'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે. 'મૂળાચાર' (નામનો) એક ગ્રંથ-શાસ્ત્ર છે. એમાં કહે છે કે, 'અરે...રે...! મારા દુશ્મનને પણ દ્રવ્યલિંગ ન હશો.' કારણ કે પછી બચારા મુંઝાય, જાવું ક્યાં ? 'મૂળાચાર'માં (આવે) છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, 'અમારા દુશ્મનને પણ દ્રવ્યલિંગ ન હશો.' કારણ કે એ લઈને બેસે અને અંદર નિશ્ચય સમકિત, સમ્યક્જ્ઞાન(ના) ભાવ ન મળે. એણે બહારમાં પાડ્યું હોય અને હવે માર્ગ બીજો નીકળ્યો. હવે લોકોમાં કહેવું શું ? કરવું શું ? આ..હા...! એવું છે.

પેલો જમાદાર નથી ? દૃષ્ટિ બહુ વિરુદ્ધ. એક શાસ્ત્રી અહીં આવે છે, બહુ હોશિયાર (છે). એ કહે કે, 'મને અંદર વાતચીતમાં ચોખ્ખું કહ્યું કે, વાત તો, 'સોનગઢ'ની 'કાનજીસ્વામી' કહે છે એ વાત તો સાચેસાચી છે. પણ મારાથી હવે મુકાશે નહિ. નરક અને નિગોદમાં જાશું પણ (આ નહિ મુકાય).' બહારમાં પડ્યા હોય, પણ કરવું શું હવે ? ચોખ્ખું કહ્યું એણે ઝઘડા. વિરોધ.. વિરોધ... ખોટા પક્ષમાં પુષ્ટિ અને ખાનગી(માં) આમ કહે ! શાસ્ત્રી બહુ હોશિયાર છે. આવ્યા હતા, હમણાં આવ્યા હતા (ત્યારે) ભાષણ આપ્યું હતું. આમાં રેકોર્ડિંગમાં (ઊતરી ગયું છે કે). 'જમાદાર મળ્યા હતા. 'સોનગઢ'ની વાત સાચી છે પણ અમારાથી હવે મુકાય એવું નથી. અમે મોઢા આગળ પડ્યા, નરક અને નિગોદમાં જાશું પણ હવે મુકાય એવું નથી.' એમ ત્યાં બોલ્યા હતા. આહા..હા...! અહીં લખેલું છે. હવે શું કરવું ? દ્રવ્યલિંગ લઈ લીધું, ક્રિયા રહી હવે વસ્તુ ન મળે. હવે બહારમાં હો.. હા.. થઈ ગઈ. એમાં 'સોનગઢવાળા' નીકળ્યા કે આ તો માર્ગ (જ નથી). અરે...! ભાઈ ! બાપા ! આ તારા હિતની વાત છે, ભાઈ ! આ કાંઈ તારા અનાદરની વાત નથી, પ્રભુ ! તું દ્રવ્યસ્વભાવે તો ભગવાન છો ! આહા..હા...! પર્યાયમાં ભૂલ છે એ એક ક્ષણની ભૂલ છે, પ્રભુ ! આ..હા...! બાકી તો અંદર આખો ભગવાન છે. દ્રવ્યે તો સાધર્મી છે. દ્રવ્ય એવું છે, ભગવાન ! પર્યાયમાં ફેર (છે).

પછી મુંઝાય. એ અહીં કહે છે.

‘દ્રવ્યમુનિત્વની ક્રિયાઓનું કષ્ટ ઉઠાવવા છતાં, ધર્મની...’ એટલે (શુદ્ધ) ઉપયોગની, નિરુપરાગ ચારિત્રની, રાગરહિત સમ્યગ્દર્શનની ‘પ્રાપ્તિ થતી નથી.’ આહા..હા...! એ ૯૧ (થઈ). ૯૧ (પૂરી) થઈ ને ? હવે ૯૨ (ગાથા), ‘જ્ઞાન અધિકાર’ની છેલ્લી ગાથા. પછી ‘જ્ઞેય અધિકાર’ શરૂ થશે.

‘ઉવસંપયામિ સમ્મં જત્તો ણિવ્વાણસંપત્તી’ આ આખો પહેલો અધિકાર છે ને એની સમાપ્તિ કરે છે. ‘એમ (પાંચમી ગાથામાં) પ્રતિજ્ઞા કરી...’ હતી. ‘ઉવસંપયામિ...’ હું ગ્રહણ કરું છું. નીચે (અર્થ) છે. ‘હું સામ્યને પ્રાપ્ત કરું છું કે જેનાથી નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે.’ વીતરાગભાવને પ્રાપ્ત કરું છું. આહા..હા...! એમ પહેલી જ ગાથામાં આવી ગયું છે. સામ્યને પ્રાપ્ત કરું (છું). આચાર્ય મહારાજ પોતે કહે છે – હું તો વીતરાગભાવને પ્રાપ્ત કરું છું. આહા..હા...! (એ) પાંચમી ગાથામાં (આવી ગયું).

‘ચારિત્તં ખલુ ધમ્મો ધમ્મો જો સો સમો ત્તિ ણિદ્દિટ્ઠો’ એમ (૭મી ગાથામાં)...’ (આવી ગયું). નીચે (અર્થ) છે. ‘ચારિત્ર ખરેખર ધર્મ છે. જે ધર્મ છે તે સામ્ય છે એમ (શાસ્ત્રમાં) કહ્યું છે.’ વીતરાગભાવ તે ધર્મ અને તે ધર્મ શાસ્ત્રમાં કહ્યો છે. સામ્યભાવ તે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. રાગ છે એ ધર્મ નથી. વ્યવહાર રત્નત્રય લાખ-કરોડ પાળે, એ કોઈ ધર્મ નથી, એ કોઈ ધર્મનું સાધન નથી. આહા..હા...! આવું આકરું છે.

‘પરિણમદિ જેણ દવ્વં તવ્કાલં તમ્મયં તિ પણ્ણતં તમ્હા ધમ્મપરિણદો આદા ધમ્મો મુણેયવ્વો’ છે ? નીચે (અર્થ આખો છે). ‘દ્રવ્ય જે કાળે જે ભાવરૂપે પરિણમે છે તે કાળે તે-મય છે...’ એ આવી ગયું છે. શુભપણે હોય તો શુભ, અશુભપણે હોય તો અશુભ, શુદ્ધપણે હોય તો શુદ્ધ (છે). ‘એમ (જિનેન્દ્રદેવે) કહ્યું છે; તેથી ધર્મપરિણત આત્મા ધર્મ જાણવો.’ શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપે આત્મા પરિણમે તે આત્મા ધર્મ છે. શુભાશુભ પરિણામ તે અધર્મ છે. આ..હા..હા...! ગજબ વાત છે ! દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રની ભક્તિ, દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, પંચ મહાવ્રત, શાસ્ત્રના પરલક્ષી જ્ઞાન એ બધું અધર્મ છે. આકરું પડે, ભાઈ ! આ તો વીતરાગમાર્ગ છે. રાગને લઈને આત્માને કંઈ પણ લાભ થાય એ જિનેન્દ્રના માર્ગમાં નથી. આહા..હા...! વીતરાગ ભગવાને તો વીતરાગસ્વરૂપથી લાભ કીધો છે. આહા..હા...!

‘ધમ્મો મુણેયવ્વો’ એમ (૮મી ગાથામાં) જે આત્માનું ધર્મપણું કહેવાનું શરૂ કર્યું, અને જેની સિદ્ધિ માટે ‘ધમ્મેણ પરિણદપ્પા અપ્પા જદિ સુદ્ધસંપઓગજુદો પાવદિ ણિવ્વાણસુહં’ એમ (૧૧મી ગાથામાં)...’ કહ્યું. નીચે (અર્થ) છે. ‘જેની સિદ્ધિ માટે = આત્માને ધર્મરૂપ બનાવવાનું જે કાર્ય સાધવા માટે.’ અને ‘ધર્મ પરિણમેલા સ્વરૂપવાળો આત્મા જો શુદ્ધ ઉપયોગમાં જોડાયેલા

હોય...' આ..હા..હા...! દેખો ! શુભભાવ તે અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. ધર્મ નથી, અધર્મ છે. આ..હા..હા...! આવું આકરું પડે !

(અહીં સાધુ આવ્યો હતો) એ જ બિચારો કહેતો હતો. ૮૫ વર્ષની ઉંમર ! અહીંનું સાંભળેલું (અને) 'ઇંદોર'માં ચોમાસુ (હતું). ત્યાં એક પંડિત છે અહીંના પ્રેમી છે. એની પાસેથી અહીંનું સમકિત (વગેરે) પૂછતા હતા અને બધું (સાહિત્ય) વાંચ્યું હતું. વાંચીને (કહ્યું) 'મારામાં કંઈ છે નહિ. અમે તો સાધુ નથી પણ હિન્દુસ્તાનમાં અમે કોઈ દિ' સાધુ જોયા નથી. કોઈ સાધુ છે નહિ.' એમ કહેતા હતા. બે 'દી અહીં રહ્યા હતા. આ..હા...! પણ જાવું ક્યાં ? પછી શું કરવું ? બહારમાં એમ કહેવાય કે, અમે સાધુ નથી ? મુંઝાય. કહે છે ને ? 'સાપ છછુંદર ગળી ગયો' બહાર કાઢે તો આંધળો થઈ જાય, અંદર ખાય તો મરી જાય ! એવું થઈ જાય. આહા..હા...!

(અહીંયાં કહે છે) '(૧૧મી ગાથામાં) નિર્વાણસુખના સાધનભૂત શુદ્ધોપયોગનો અધિકાર આરંભ્યો...' હતો. છે ? આહા..હા...! શુદ્ધોપયોગથી જોડાયેલો હોય તો મોક્ષના સુખને પામે. 'નિર્વાણસુખના સાધનભૂત શુદ્ધોપયોગનો અધિકાર આરંભ્યો...' હતો. 'વિરોધી શુભાશુભ ઉપયોગને...' દેખો ! આહા..હા...! શુદ્ધ ઉપયોગથી વિરોધી શુભાશુભ ભાવ 'નષ્ટ કર્યા (- હેય બતાવ્યા), શુદ્ધોપયોગનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું...' આ ૯૨ ગાથાનો સરવાળો કહે છે. પહેલાં બધું આવી ગયું છે.

'શુદ્ધોપયોગના પ્રસાદથી...' શુદ્ધ ઉપયોગના પ્રસાદથી ! ચૈતન્ય જે શુદ્ધ આનંદનો નાથ, પ્રભુ ! તેનો ઉપયોગ અને તેનો વેપાર. આહા..હા...! એવા 'શુદ્ધોપયોગના પ્રસાદથી ઊપજતાં એવાં આત્માનાં સહજ જ્ઞાન...' શુદ્ધ ઉપયોગથી તો આત્મામાં સ્વભાવિક સહજ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. (એવા) 'જ્ઞાન ને આનંદને સમજાવતાં જ્ઞાનના સ્વરૂપનો ને સુખના સ્વરૂપનો વિસ્તાર કર્યો, તે (-આત્માનું ધર્મત્વ) હવે ગમે તેમ કરીને પણ શુદ્ધોપયોગના પ્રસાદ વડે...' આહા..હા...! આચાર્ય કહે છે, શુદ્ધ ઉપયોગ ! એ જ્ઞાયકભાવનો આધાર દ્રવ્ય છે તેને પકડ્યું છે એવો શુદ્ધ ઉપયોગ ! આહા..હા...! જેના વ્રત, તપના ભાવ છે એ બધા શુદ્ધ ઉપયોગથી વિરુદ્ધ છે. એ અંદર કહ્યું (કે) શુભાશુભ વિરોધી ભાવ છે. આહા..હા...!

એ 'શુદ્ધોપયોગના પ્રસાદ વડે સિદ્ધ કરીને...' આહા..હા...! (સિદ્ધ કરીને અર્થાત્) 'સાધીને. (આત્માને ધર્મરૂપ બનાવવાનું જે કાર્ય સાધવાનું હતું તે કાર્યને, મહા પુરુષાર્થ કરીને શુદ્ધોપયોગ વડે આચાર્યભગવાને સાધ્યું).' આહા..હા...! પોતાનો ઉપયોગ સિદ્ધ કર્યો ! આ..હા..હા...! ચારિત્ર સહિત. સમ્યગ્દર્શન સહિત ચારિત્ર, હોં ! આહા..હા...! આચાર્યનો આ પોકાર છે !! 'કુંદકુંદાચાર્ય', 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' દિગંબર સંત ! વનમાં વસતા હતા. આહા..હા...! એ કહે છે (કે), 'શુદ્ધોપયોગના

જો ણિહદમોહદિટ્ટી આગમકુસલો વિરાગચરિયમ્હિ ।
 અબ્હુટ્ટિદો મહપ્પા ધમ્મો તિ વિસેસિદો સમણો ॥૧૨॥
 યો નિહતમોહદૃષ્ટિરાગમકુશલો વિરાગચરિતે ।
 અમ્યુત્થિતો મહાત્મા ધર્મ ઇતિ વિશેષિતઃ શ્રમણઃ ॥૧૨॥

યદયં સ્વયમાત્મા ધર્મો ભવતિ સ ખલુ મનોરથ એવ । તસ્ય ત્વેકા બહિર્મોહદૃષ્ટિરેવ વિહન્ત્રી । સા ચાગમકૌશલેનાત્મજ્ઞાનેન ચ નિહતા, નાત્ર મમ પુનર્ભાવમાપત્સ્યતે । તતો વીતરાગચારિત્રસૂત્રિતાવતારો મમાયમાત્મા સ્વયં ધર્મો ભૂત્વા નિરસ્તસમસ્તપ્રત્યૂહતયા નિત્યમેવ નિષ્કમ્પ એવાવતિષ્ઠતે । અલમતિવિસ્તરેણ । સ્વસ્તિ સ્યાદ્વાદમુદ્રિતાય જૈનેન્દ્રાય શબ્દબ્રહ્મણે । સ્વસ્તિ તન્મૂલાયાત્મતત્ત્વોપલમ્ભાય ચ, યત્પ્રસાદાદુદ્ગ્રન્થિતો જ્ઞગિત્યેવાસંસારબદ્ધો મોહગ્રન્થિઃ । સ્વસ્તિ ચ પરમવીતરાગચારિત્રાત્મને શુદ્ધોપયોગાય, યત્પ્રસાદાદયમાત્મા સ્વયમેવ ધર્મો ભૂતઃ ॥૧૨॥

અથ 'ઉવસંપયામિ સમ્મં' ઇત્યાદિ નમસ્કારગાથાયાં યત્પ્રતિજ્ઞાતં, તદનન્તરં 'ચારિત્તં' ખલુ ધમ્મો ઇત્યાદિસૂત્રેણ ચારિત્રસ્ય ધર્મત્વં વ્યવસ્થાપિતમ્ । અથ 'પરિણમદિ જેણ દવ્વં' ઇત્યાદિસૂત્રેણાત્મનો ધર્મત્વં ભણિતમિત્યાદિ । તત્સર્વં શુદ્ધોપયોગપ્રસાદાત્પ્રસાધ્યેદાનીં નિશ્ચયરત્નત્રયપરિણત આત્મૈવ ધર્મ ઇત્યવતિષ્ઠતે । અથવા દ્વિતીયપાતનિકા - સમ્યક્ત્વાભાવે શ્રમણો ન ભવતિ, તસ્માત્ શ્રમણાદ્ધર્મોઽપિ ન ભવતિ । તર્હિ

પ્રસાદ વડે સિદ્ધ કરીને, પરમ નિસ્પૃહ,...' પરની કોઈ સ્પૃહા-અપેક્ષા નહિ. 'આત્મતૃપ્ત (એવી) પારમેશ્વરી પ્રવૃત્તિને પામ્યા...' આહા..હા...! 'પરની સ્પૃહા રહિત અને આત્મામાં જ તૃપ્ત એવી નિશ્ચયરત્નત્રયમાં લીનતારૂપ પ્રવૃત્તિ.' નિશ્ચય રત્નત્રય... નિશ્ચય રત્નત્રય આહા..હા...! (અર્થાત્) શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાનનું સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. સ્વને આશ્રયે થયેલા નિશ્ચય (રત્નત્રય). આહા..હા...!

'પારમેશ્વરી પ્રવૃત્તિ...' આહા..હા...! ઓહી-શુભ... શુભ... શુભ... ભિખારી પ્રવૃત્તિ હતી. આહા..હા...! આ 'પારમેશ્વરી પ્રવૃત્તિને પામ્યા થકા, કૃતકૃત્યતાને પામી...' હવે, કૃતકૃત્ય થયા, બસ ! આહા..હા...! કૃતકૃત્ય પર્યાયમાં થઈ ગયું. દ્રવ્ય કૃતકૃત્ય હતું એવું પર્યાયમાં કૃતકૃત્ય થઈ ગયું. આ..હા..હા...! આ પંચમ આરાના સંત કહે છે ! (અત્યારે તો એમ કહે છે કે), પાંચમા આરામાં ન થઈ શકે ને ફલાણું ને ઢીકણું... આહા..હા...! આ પાંચમા આરાની વાત છે. હજી તો હજાર વર્ષ પહેલાંની 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની વાત છે. બે હજાર વર્ષ પહેલાંની

કથં શ્રમણો ભવતિ, ઇતિ પૃષ્ઠે પ્રત્યુત્તરં પ્રયચ્છન્ જ્ઞાનાધિકારમુપસંહરતિ - જો ણિહદમોહદિટ્ટી તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનલક્ષણવ્યવહારસમ્યક્ત્વોત્પન્નેન નિજશુદ્ધાત્મરુચિરુપેણ નિશ્ચયસમ્યક્ત્વેન પરિણતત્વાન્નિહતમોહદૃષ્ટિર્વિધ્વંસિતદર્શનમોહો યઃ। પુનશ્ચ કિંરૂપઃ। આગમકુસલો નિર્દોષિપરમાત્મપ્રણીતપરમાગમાભ્યાસેન નિરુપાધિસ્વસંવેદનજ્ઞાન-કુશલત્વાદાગમકુશલ આગમપ્રવીણઃ। પુનશ્ચ કિંરૂપઃ। વિરાગચરિયમ્હિ અભ્બુદ્ધિદો વ્રતસમિતિગુપ્ત્યાદિબહિરઙ્ગચારિત્રાનુષ્ઠાનવશેન સ્વશુદ્ધાત્મનિશ્ચલપરિણતિરૂપવીતરાગચારિત્રપરિણતત્વાત્ પરમવીતરાગચારિત્રે સમ્યગભ્યુત્થિતઃ ઉદ્યતઃ। પુનરપિ કથંભૂતઃ। મહપ્પા મોહલક્ષણમહાર્થસાધકત્વેન મહાત્મા ધમ્મો ત્તિ વિસેસિદો સમણો જીવિતમરણલાભાલાંભાદિસમતાભાવનાપરિણતાત્મા સ શ્રમણ એવાભેદનયેન ધર્મ ઇતિ વિશેષિતો મોહક્ષોભવિહીનાત્મપરિણામરૂપો નિશ્ચયધર્મો ભણિત ઇત્યર્થઃ ॥૧૨॥

અથૈવંભૂતનિશ્ચયરત્નત્રયપરિણતમહાતપોધનસ્ય યોઽસૌ ભક્તિં કરોતિ તસ્ય ફલં દર્શયતિ -

જો તં દિદ્ધા તુદ્ધો અભ્બુદ્ધિત્તા કરેદિ સક્કારં।

વંદણમંસણાદિહિં તત્તો સો ધમ્મમાદિયદિ ॥૮॥

જો તં દિદ્ધા તુદ્ધો યો ભવ્યવરપુણ્ડરીકો નિરુપરાગશુદ્ધાત્મોપલમ્બલક્ષણનિશ્ચયધર્મપરિણતં પૂર્વસૂત્રોક્તં મુનીશ્વરં દૃષ્ટ્વા તુષ્ટો નિર્ભરગુણાનુરાગેણ સંતુષ્ટઃ સન્। કિં કરોતિ। અભ્બુદ્ધિત્તા કરેદિ સક્કારં અભ્યુત્થાનં કૃત્વા મોક્ષસાધકસમ્યક્ત્વાદિગુણાનાં સત્કારં પ્રશંસાં કરોતિ વંદણમંસણાદિહિં તત્તો સો ધમ્મમાદિયદિ 'તવસિદ્ધે ણયસિદ્ધે' ઇત્યાદિ વન્દના ભણ્યતે, જમોઽસ્તિત્વિતિ નમસ્કારો ભણ્યતે, તત્પ્રભૃતિભક્તિવિશેષૈઃ તસ્માદ્યતિવરાત્સ ભવ્યઃ પુણ્યમાદત્તે પુણ્યં ગૃહ્ણાતિ ઇત્યર્થઃ ॥૮॥

‘કુંદકુંદાચાર્ય’ની વાત છે. આ..હા..હા...!

‘પારમેશ્વરી પ્રવૃત્તિને પામ્યા થકા,...’ આ..હા..હા..હા...! પારમેશ્વરી પ્રવૃત્તિ એટલે નિશ્ચયરત્નત્રયમાં લીનતારૂપ પ્રવૃત્તિ. આ..હા...! શુદ્ધ સ્વભાવનું દળ, ચૈતન્ય ભગવાન શાશ્વત પ્રભુ ! તેના સન્મુખની દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અને ચારિત્ર - એ ત્રણને નિશ્ચય રત્નત્રય કહે છે. એ શુદ્ધ ઉપયોગથી પ્રાપ્ત થાય છે. આહા..હા...! ‘અત્યંત અનાકુળ થઈને...’ આ..હા...! અત્યંત અનાકુળ (એટલે) આનંદમાં આવીને. પંચ મહાવ્રત આદિના પરિણામ તો દુઃખરૂપ હતા. આ તો ‘અત્યંત અનાકુળ થઈને...’ આનંદ... આનંદ... આનંદનું વેદન. ‘જેમને ભેદવાસનાની પ્રગટતાનો પ્રલય થયો છે...’ ભેદવાસના = ‘ભેદરૂપ વલણ.’ (અર્થાત્) પર્યાય ઉપર, રાગ ઉપર અને ભેદરૂપ વલણ. ‘વિકલ્પ-પરિણામ.’ તેનો નાશ થયો છે. આહા..હા...!

‘એવા થયા થકા, (આચાર્ય ભગવાન) ‘હું સ્વયં સાક્ષાત્ ધર્મ જ છું...’ આહા..હા...! જુઓ ! આ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ને !! એ તો હજી હજાર વર્ષ (પહેલાં થયા છે). દિગંબર સંતની શૈલી અલૌકિક વાતું છે, બાપા ! એવું ક્યાંય છે નહિ. આહા..હા...! ‘ભેદવાસનાની પ્રગટતાનો પ્રલય

અથ તેન પુણ્યેન ભવાન્તરે કિં ફલં ભવતીતિ પ્રતિપાદયતિ -

તેણ ણરા વ તિરિચ્છા દેવિં વા માણુસિં ગદિં પપ્પા।

વિહવિસ્સરિયેહિં સયા સંપુણ્ણમણોરહા હોંતિ ॥૧૧॥

તેણ ણરા વ તિરિચ્છા તેન પૂર્વોક્તપુણ્યેનાત્ર વર્તમાનભવે નરા વા તિર્યઞ્ચો વા દેવિં વા માણુસિં ગદિં પપ્પા ભવાન્તરે દૈવીં વા માનુષીં વા ગતિં પ્રાપ્ય વિહવિસ્સરિયેહિં સયા સંપુણ્ણમણોરહા હોંતિ રાજાધિરાજરૂપલાવણ્યસૌભાગ્યપુત્રકલત્રાદિપરિપૂર્ણવિભૂતિર્વિભવો ભણ્યતે, આજ્ઞાફલમૈશ્વર્ય ભણ્યતે, તાભ્યાં વિભવૈશ્વર્યાભ્યાં સંપૂર્ણમનોરથા ભવન્તીતિ। તદેવ પુણ્યં ભોગાદિનિદાનરહિતત્વેન યદિ સમ્યક્ત્વપૂર્વકં ભવતિ તર્હિં તેન પરંપરયા મોક્ષં ચ લભન્તે ઇતિ ભાવાર્થઃ ॥૧૧॥

ઇતિ શ્રીજયસેનાચાર્યકૃતાયાં તાત્પર્યવૃત્તૌ પૂર્વોક્તપ્રકારેણ 'એસ સુરાસુરમણુસિંદવંદિયં' ઇતીમાં ગાથામાદિં કૃત્વા દ્વાસપ્તતિગાથાભિઃ શુદ્ધોપયોગાધિકારઃ, તદનન્તરં 'દેવદજદિગુરુપૂજાસુ' ઇત્યાદિ પઞ્ચવિંશતિગાથાભિર્જ્ઞાનકण्डिकाचतुष्टयाभिधानો દ્વિતીયોઽધિકારઃ, તતશ્ચ 'સત્તાસંબદ્ધેદે' ઇત્યાદિ સમ્યક્ત્વકથનરૂપેણ પ્રથમા ગાથા, રત્નત્રયાધારપુરુષસ્ય ધર્મઃ સંભવતીતિ 'જો ણિહદમોહદિટ્ટી' ઇત્યાદિ દ્વિતીયા ચેતિ સ્વતન્ત્રગાથાદ્વયમ્, તસ્ય નિશ્ચયધર્મસંજ્ઞતપોધનસ્ય યોઽસૌ ભક્તિં કરોતિ તત્ફલકથનેન 'જો તં દિટ્ટા' ઇત્યાદિ ગાથાદ્વયમ્। ઇત્યધિકારદ્વયેન પૃથગ્ભૂતગાથાચતુષ્ટય-સહિતેનૈકોત્તરશતગાથાભિઃ જ્ઞાનતત્ત્વપ્રતિપાદકનામા પ્રથમો મહાધિકારઃ સમાપ્તઃ ॥૧૧॥

થયો છે એવા થયા થકા, (આચાર્ય ભગવાન) 'હું સ્વયં સાક્ષાત્ ધર્મ જ છું...' ધર્મ જ છું. પરિણતિમાં સાક્ષાત્ વીતરાગતા ઉત્પન્ન થઈ છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન સહિત વીતરાગ ચારિત્ર ઉત્પન્ન થયું છે. આ..હા..હા...! તેથી 'હું સ્વયં સાક્ષાત્ ધર્મ જ છું' એમ રહે છે...' એમ કહે છે નહિ પણ એમ રહે છે. આહા..હા...! આવી વાત ક્યાં છે ? આહા..હા...! આનું નામ મુનિપણું !! આહા..હા...! એનું નામ નિશ્ચયરત્નત્રય મોક્ષનો માર્ગ ! એનું નામ ચારિત્ર સહિત શુદ્ધ ઉપયોગ ! આહા..હા...! 'સ્વયં સાક્ષાત્ ધર્મ જ છું' એમ રહે છે (-એવા ભાવમાં નિશ્ચળ ટકે છે) :-' આહા..હા...! હવે ૯૨ (ગાથા).

જો ણિહદમોહદિટ્ટી આગમકુસલો વિરાગચરિયમ્હિ।

અબ્હુટ્ટિદો મહપ્પા ધમ્મો ત્તિ વિસેસિદો સમણો ॥૧૨॥

આગમ વિષે કૌશલ્ય છે ને મોહદૃષ્ટિ વિનષ્ટ છે,

વીતરાગ-ચરિતા૩૬ છે, તે મુનિ-મહાત્મા 'ધર્મ' છે. ૯૨.

આગમ વિષે કૌશલ્ય છે ને મોહદૃષ્ટિ વિનષ્ટ છે,
વીતરાગ-ચરિતારૂઢ છે, તે મુનિ-મહાત્મા 'ધર્મ' છે. ૯૨.

અન્વયાર્થ :- [યઃ આગમકુશલઃ] જે આગમમાં કુશળ છે, [નિહતમોહદૃષ્ટિઃ] જેની મોહદૃષ્ટિ હણાઈ ગઈ છે અને [વિરાગચરિતે અભ્યુત્થિતઃ] જે વીતરાગચારિત્રમાં આરૂઢ છે, [મહાત્મા શ્રમણઃ] તે મહાત્મા શ્રમણને [ધર્મઃ ઇતિ વિશેષિતઃ] (શાસ્ત્રમાં) 'ધર્મ' કહેલ છે.

ટીકા :- આ આત્મા સ્વયં (-પોતે) ધર્મ થાય તે ખરેખર મનોરથ છે. તેને વિઘ્ન કરનારી તો એક બહિર્મોહદૃષ્ટિ જ છે. અને તે (બહિર્મોહદૃષ્ટિ) તો આગમકૌશલ્ય તથા આત્મજ્ઞાન વડે હણાઈ ગઈ હોવાથી હવે મને ફરીને ઉત્પન્ન થવાની નથી. માટે વીતરાગચારિત્રરૂપે પ્રગટતા પામેલો (-વીતરાગચારિત્રરૂપ પર્યાયે પરિણમેલો) મારો આ આત્મા સ્વયં ધર્મ થઈને, સમસ્ત વિઘ્નનો નાશ થયો હોવાથી સદાય નિષ્કંપ જ રહે છે. અતિ વિસ્તારથી બસ થાઓ. જ્યવંત વર્તો સ્યાદ્વાદમુદ્રિત જૈનેદ્ર શબ્દબ્રહ્મ; જ્યવંત વર્તો તે શબ્દબ્રહ્મમૂલક આત્મતત્ત્વ-ઉપલબ્ધિ - કે જેના પ્રસાદને લીધે, અનાદિ સંસારથી બંધાયેલી મોહગ્રંથિ તુરત જ છૂટી ગઈ; અને જ્યવંત વર્તો પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ કે જેના પ્રસાદથી આ આત્મા સ્વયમેવ (-પોતે જ) ધર્મ થયો. ૯૨.

આ..હા..હા..હા...! આવો ધર્મ ! અહીં તો જરીક સામાયિક કરી, પૌષ્ઠ કર્યો, પ્રતિક્રમણ કર્યા (એટલે માને કે) થઈ ગયો ધર્મ ! આ..હા...! કંઈક વ્રત પાળ્યા ને શરીરથી શીયળ-બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું... થઈ ગયો ધર્મ ! બાપુ...! એ બધા વિકલ્પ છે, ભાઈ ! એ ધર્મ નહિ. આહા..હા...! ધર્મ તો નિરુપરાગ નિશ્ચય સ્વસંવેદન સહિત, સમ્યગ્દર્શન સહિત, સમભાવ - વીતરાગ ચારિત્રપણું તેનું નામ ધર્મ છે. આહા..હા...! આ જૈન ધર્મ છે ! જૈનધર્મ કોઈ વાડો નથી, કોઈ પક્ષ નથી, કોઈ પંથ નથી. વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. મારો નાથ ચૈતન્ય જિનસ્વરૂપ ! એનું મને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને સ્થિરતા થઈ છે, એ હું પોતે ધર્મ થયો છું. હું પોતે ધર્મ થયો છું ! આ..હા..હા...!

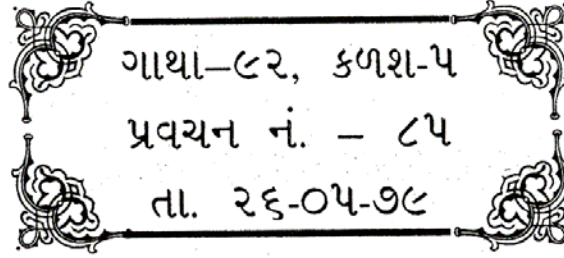
ટીકા :- 'આ આત્મા સ્વયં (-પોતે) ધર્મ થાય તે ખરેખર મનોરથ છે.' અહીં તો સમજાવવું છે ને ? પહેલું તો કીધું ધર્મ થયો છે. 'આ આત્મા સ્વયં (-પોતે) ધર્મ થાય તે ખરેખર મનોરથ છે. તેને વિઘ્ન કરનારી તો એક બહિર્મોહદૃષ્ટિ જ છે.' બહિર્મોહદૃષ્ટિ = 'બહિર્મુખ એવી મોહદૃષ્ટિ. (આત્માને ધર્મપણે થવામાં વિઘ્ન કરનારી એક બહિર્મોહદૃષ્ટિ જ છે).' મિથ્યાત્વ ! આહા..હા...!

‘અને તે (બહિર્મોહદૃષ્ટિ) તો આગમકૌશલ્ય...’ આહા..હા...! સંસ્કૃતમાં (‘જયસેનાચાર્યદેવે’) એવો અર્થ કર્યો છે. છે ને ? ૧૫૮ પાનું, ‘આગમકુસલો નિર્દોષિપરમાત્મપ્રણીતપરમાગમાભ્યાસેન નિરુપાધિસ્વસંવેદનજ્ઞાનકુશલત્વાદાગમકુશલ આગમપ્રવીણઃ।’ એનું નામ આગમકુશલ (છે). આહા..હા...! સંસ્કૃતમાં છે. સ્વસંવેદન એ આગમકુશળ છે, એમ કહે છે. ભાષા ને શાસ્ત્ર એમ નહિ. આહા..હા...! જોયું ? ‘આગમકુસલો નિર્દોષિપરમાત્મપ્રણીતપરમાગમાભ્યાસેન નિરુપાધિસ્વસંવેદનજ્ઞાનકુશલત્વાદાગમકુશલ આગમપ્રવીણઃ।’ એનું નામ આગમકુશળ અને આગમપ્રવીણ ! આ..હા..હા...! દિગંબર સંતોની વાણી આખી દુનિયાથી ફેર ! આહા..હા...! આગમકુશળની વ્યાખ્યા કરી કે, આગમ અભ્યાસ વડે કરીને પછી શુદ્ધ ઉપયોગ પ્રગટ્યો છે અને સ્વસંવેદન થયું છે તેને આગમકુશળ કહીએ. આ..હા..હા..હા...! એવા આગમકૌશલ્ય વડે મોહની દૃષ્ટિ નાશ થઈ છે. આહા..હા...! આવા એક-એક ભાવ આકરા ! યાદ રહેવા મુશ્કેલ ! છે ને ?

‘આગમકૌશલ્ય તથા આત્મજ્ઞાન વડે હણાઈ ગઈ હોવાથી...’ આ..હા..હા..હા...! ‘હવે મને ફરીને ઉત્પન્ન થવાની નથી.’ જુઓ, આ શબ્દો ! પંચમ આરાના સંત મુનિ એમ કહે છે (કે), અમને જે મિથ્યાત્વનો નાશ થયો (છે) એ હવે ઉત્પન્ન થવાનો નથી. અમે કોલકરાર કરીએ છીએ !! આ..હા..હા...! અમને ભગવાનના ભેટા થયાં નથી પણ આ ભગવાનના ભેટા થયા ! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ને તો ભગવાનના ભેટા થયા. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ને તો આ ભગવાનના ભેટા થયા !

એમ પોકાર કરે છે કે, હવે અમને ફરીને (મિથ્યાત્વ) ઉત્પન્ન થવાનું નથી. પ્રભુ ! તમે છન્નસ્થ પંચમ આરાના સાધુ ! ભગવાન પછી તો ૧૫૦૦ વર્ષ તમે થયા. ભગવાનને તો ૨૫૦૦ વર્ષ થયા ને ? એ કહે છે કે, અમે આગમકૌશલ્ય અને અંદર સ્વસંવેદનથી (બહિર્મોહ) દૃષ્ટિનો – મિથ્યાત્વનો નાશ કર્યો છે, એ મને ફરીને ઉત્પન્ન થવાની નથી. આ..હા..હા..હા...! વાણી તો જુઓ ! પંચમ આરાના સંત એમ કહે છે કે, અમને સમ્યગ્દર્શન થયું, અમે મિથ્યાત્વનો નાશ કર્યો છે, હવે ફરીને મિથ્યાત્વ થવાનું નથી. એમ કોલકરારથી અમે મહાપ્રતધારી આમ તમને કહીએ છીએ ! આ..હા..હા..હા...! વિશેષ કહેશે, લ્યો !

‘પ્રવચનસાર’ ગાથા-૯૨. ટીકા ફરીને (લઈએ). ‘આ આત્મા...’ એમ (આચાર્ય) પોતાનો આત્મા પ્રત્યક્ષ કરીને (કહે છે). આચાર્ય... આ..હા..હા...! પંચમ આરાના મુનિ છે છતાં (કહે છે કે) ‘આ આત્મા સ્વયં (-પોતે) ધર્મ થાય...’ તે મનોરથ હતો. અહીં ‘છે’ એમ કહ્યું. ‘આ આત્મા સ્વયં (-પોતે) ધર્મ થાય...’ આહા..હા...! એની કોઈની - રાગની કે નિમિત્તની અપેક્ષા નહિ. એવો પ્રભુ સ્વયં પોતે ધર્મ નામ વીતરાગચારિત્રરૂપે પરિણમે... આહા..હા...! એ ‘મનોરથ છે.’ એમ કહીને મુનિની ભાવના આવી હોય છે (એમ કહે છે). આહા..હા...!

‘તેને વિઘ્ન કરનારી તો એક બહિર્મોહદૃષ્ટિ જ છે.’ ‘બહિર્મુખ એવી મોહદૃષ્ટિ. (આત્માને ધર્મપણે થવામાં વિઘ્ન કરનારી એક બહિર્મોહદૃષ્ટિ જ છે).’ આહા..હા...! જે અંતર સ્વરૂપમાં છે નહિ એવી બહિર્દૃષ્ટિ. રાગ અને નિમિત્ત ઉપર દૃષ્ટિ છે તે મિથ્યાત્વ છે. એ ‘બહિર્મોહદૃષ્ટિ જ છે. અને તે (બહિર્મોહદૃષ્ટિ) તો...’ આહા..હા...! ‘આગમ કૌશલ્ય...’ પરમાગમમાં કહેલું ચૈતન્યનું સ્વરૂપ, તેના સ્વસંવેદનના જ્ઞાન દ્વારા - એ આગમ કૌશલ્ય(નો ભાવ છે). જ્ઞાનમાં કુશળ એટલે આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ પવિત્ર (છે) એના સ્વસંવેદનમાં કુશળ છે, પ્રવીણ છે.

‘તથા આત્મજ્ઞાન વડે...’ એટલી તો વાત કરી આગમ જ્ઞાન. પણ એ ‘આત્મજ્ઞાન વડે...’ ત્યાં આત્મજ્ઞાન એટલે નિમિત્તથી નહિ, રાગથી નહિ, પર્યાયજ્ઞાનથી નહિ. આત્મજ્ઞાન-આખું દ્રવ્ય. આહા..હા...! એવા ‘આત્મજ્ઞાન વડે હણાઈ ગઈ હોવાથી...’ આહા..હા...! જાણી લીધું. આહા..હા...! આ તો હજાર વર્ષ પહેલાં ટીકા કરનાર પંચમ આરાના સંત એમ કહે છે - અમે સ્વસંવેદન વડે અને આત્મજ્ઞાન વડે... આહા..હા...! બહિર્મોહદૃષ્ટિ જે મિથ્યાત્વ (છે) એ હણાઈ ગઈ છે. આહા..હા...! આટલું જોર વર્તે છે ! સમ્યગ્દર્શન થયું છે, સમ્યક્જ્ઞાન (થયું છે).

(કહે છે કે, એ બહિર્મોહદૃષ્ટિ) ‘હવે મને ફરીને ઉત્પન્ન થવાની નથી.’ આહા..હા...!

બહિદૃષ્ટિ જે છે -રાગની એકતાબુદ્ધિ, નિમિત્તની એકતાબુદ્ધિ, પર્યાયની અંશબુદ્ધિ, એ બહિદૃષ્ટિ-મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્મજ્ઞાન વડે હણાઈ ગઈ છે. તેથી હવે મને ફરીને ઉત્પન્ન થાય એમ નથી. આ..હા..હા..હા...! સાદિઅનંત... એ દર્શન અને જ્ઞાનનો અંશ જે પ્રગટયો છે એ સાદિઅનંત રહેશે એમ કહે છે. આહા..હા...! આ છક્કસ્થ ! પંચમ આરાના મુનિ ! ત્યારે (અત્યારના સાધુ તો) એમ કહે છે કે, 'પંચમઆરામાં તો શુભભાવ જ હોય !' અરે... પ્રભુ ! શુભભાવ તો સંસાર છે. આહા..હા...! એની બુદ્ધિ તો મિથ્યાત્વ છે. શુભભાવ મારો અને એ મને લાભ કરે (એમ માને) એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ મિથ્યાદૃષ્ટિ આગમ-સ્વસંવેદનજ્ઞાન એટલે કે આત્મજ્ઞાન, એના વડે કરીને હણાઈ ગઈ છે. બહિદૃષ્ટિ-મિથ્યાદૃષ્ટિ (એટલે કે) રાગની એકતાબુદ્ધિ, પર્યાયના અંશમાં પૂર્ણતાની માન્યતા, એ બધી હણાઈ ગઈ છે, કહે છે. આહા..હા...! એ દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ, હાં ! ચારિત્રની અપેક્ષાએ તો વાત બીજી (છે). કેમકે (પોતે) પંચમ આરામાં છે, (અહીંથી) સ્વર્ગમાં જાવું છે (એટલે) ચારિત્ર તો (અપૂર્ણ રહેશે). આહા..હા...! એથી અહીં દૃષ્ટિ પૂરતી વાત કરી (કે) સમ્યગ્દર્શન જે અમને થયું (છે એ હવે પડવાનું નથી). આહા..હા...! ચારિત્ર તો પડી જશે. (કેમકે) પંચમ આરામાં છે ને !

શ્રોતા :- સમ્યગ્દર્શન પણ પડી જશે ?

સમાધાન :- નહિ, સમ્યગ્દર્શનથી નહિ પહે. ક્ષયોપશમ (સમ્યગ્દર્શન) છે તોપણ નહિ પડે. આહા..હા...! અહીં વાત એ છે. ક્ષયોપશમમાંથી ક્ષાયિક જ લેશે. આહા..હા...! પંચમ આરાના મુનિ છે (એમને) છે ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શન પણ એ ક્ષાયિકની જોડણીવાળું છે. ફરીને (મિથ્યાત્વ) ઉત્પન્ન થાય નહિ એવું છે ! આ..હા..હા...! પંચમ આરાના એક દિગંબર સંતની નિર્મળ દૃષ્ટિ પ્રગટ થઈ તેનું જોર તો જુઓ !! આ..હા..હા...! એવી ભાષા ક્યાં છે, બાપુ ? ચારિત્ર માટે નહિ કહે. કારણ કે ચારિત્ર તો મુનિની છેલ્લી હદ સુધી રહેશે. પછી સ્વર્ગમાં જશે ત્યારે ચારિત્ર તો નહિ રહે. આહા..હા...! છતાં ચારિત્ર તે ધર્મ છે પણ તે ચારિત્ર રહેશે દેહના અંત સુધી. દેહ છૂટશે એટલે પંચમ આરાના મુનિ છે તેને કેવળજ્ઞાન તો નથી તેથી સ્વર્ગમાં જશે. આહા..હા...! ત્યારે તો ચારિત્ર નહિ રહે. પણ એ ચારિત્રની અપેક્ષાએ અહીં (વાત) નથી. અહીં તો દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ (વાત કરી છે). આહા..હા...!

ભગવાનઆત્મા ! પૂર્ણ આનંદનો સાગર ! અનંત શક્તિઓનો સ્વયં સાગરસ્વરૂપ પ્રભુ ! એનું ધ્યેય પકડીને મને જે જ્ઞાન થયું અને તેની અમને દૃષ્ટિ થઈ - સમ્યગ્દર્શન (થયું એ હવે પડવાનું નથી). આ..હા..હા...! કેટલાક કહે છે કે, નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની ખબર કેમ પડે ? અત્યારે એમ કહે છે. અરે... પ્રભુ ! અહીં તો કહે છે કે, એ (બહિદૃષ્ટિ) હણાઈ ગઈ છે એમ અમે જાણીએ છીએ. આહા..હા...!

શ્રોતા :- પરીક્ષામાં બેસનારા છોકરાઓ હોશિયાર હોય એ એમ જ કહે, અમે પાસ જ થવાના. તો મુનિ ન થઈ શકે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આહા..હા...! અહીં તો પ્રભુ પાસે પાસ થઈ ગયો છે ! આ આત્મા... એમ કરીને વાત લીધી છે ને ? આ આત્મા મને જ્ઞાનમાં જણાય છે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! એ આત્માને જે આત્મજ્ઞાનથી હણાઈ ગયેલી મિથ્યાદૃષ્ટિ (છે તે) હવે આજથી તે અનંતકાળ સુધીમાં ક્યાંય ઉત્પન્ન નહિ થાય. આ..હા..હા...! ક્ષયોપશમ સમકિતી છે છતાં જોડણી ક્ષાયિક છે ! (અર્થાત્) ક્ષાયિક સાથે જોડાઈ જશે અને ક્ષાયિકમાંથી કેવળ લઈને (મોક્ષ જશે). આ..હા..હા...!

ભાઈ ! આ તો આત્મા છે. આત્મા પરિપૂર્ણ પ્રભુ છે ! એમાં તો અનંત બળ છે, અનંત જ્ઞાન છે, અનંત દર્શન છે, અનંત શાંતિ છે, અનંત આનંદ છે, અનંત... અનંત... સ્વચ્છતા અને વીતરાગતાનો ભગવાન સાગર છે ! આ..હા...! એવા આત્માને જાણતાં, તેવા આત્માનું જ્ઞાન થતાં, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તે હણાય ગઈ છે. આહા..હા...! પ્રભુ ! તમે પંચમ આરાના સાધુ ! ભગવાનને પૂછ્યું નથી કે તમારું સમકિત પડશે કે નહિ ? અમે ભગવાનને પૂછ્યું છે. આ ભગવાન ! આહા..હા...! અમે કોલકરાર કરીએ છીએ ! (અમે) પંચ મહાવ્રતધારી સત્ય બોલનારા છીએ ! આ..હા..હા...! (એ બહિર્મોહદૃષ્ટિ) 'હવે મને ફરીને ઉત્પન્ન થવાની નથી.' આહા..હા...! એ દર્શન પૂરતી વાત થઈ - સમ્યગ્દર્શન પૂરતી. ચારિત્રની વાત હવે કરશે. કારણ કે ચારિત્રથી નહિ પડીએ એમ તો છે નહિ. (કારણ કે) પંચમ આરાના સાધુ છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- દેવમાં જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દેવમાં સ્વર્ગમાં જવાના બીજે (ક્યાંય જાય નહિ). આ..હા...! સમ્યક્દૃષ્ટિ હો કે પંચમ ગુણસ્થાનવાળા હો કે મુનિ હો, પંચમ આરાનો (છે) તો વૈમાન સ્વર્ગમાં જ જવાનો. વૈમાનમાં તે દેવ થવાનો. આહા..હા...! એ નરકમાં ન જાય, તિર્યંચમાં ન જાય, એ મનુષ્યમાં ન જાય, ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષમાં ન જાય અને વૈમાનિકમાં પણ ઇન્દ્રાણી તરીકે ન જાય. સ્ત્રી તરીકે ન જાય. આ..હા..હા...! પણ એમ કહે છે કે, અમે દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ તો પ્રભુ ! એમ કહીએ છીએ કે, એ (બહિર્મોહદૃષ્ટિ) ફરીને ઉત્પન્ન નહિ થાય. આહા..હા...!

'માટે વીતરાગચારિત્રરૂપે પ્રગટતા પામેલો...' આહા..હા...! આવી દૃષ્ટિપૂર્વક 'વીતરાગચારિત્રરૂપે પ્રગટતા પામેલો...' પંચમ આરાના સાધુ કહે છે વીતરાગચારિત્રરૂપે પ્રગટ પામેલો મારો ભાવ છે ! આ..હા..હા..હા...! 'વીતરાગચારિત્રરૂપે પ્રગટતા પામેલો...' ત્રિકાળ સ્વરૂપમાં તો વીતરાગ ચારિત્ર ભર્યું જ છે. આત્મા ભગવાન છે એમાં તો અનંત ગુણમાં વીતરાગ (એક) ગુણ છે. ચારિત્રગુણ - વીતરાગ એ તો પરિપૂર્ણ પડ્યો જ છે. પણ એ ચારિત્રગુણમાંથી પ્રગટતા

પામેલા. આહા..હા...! અમારી પર્યાયમાં પ્રભુ ! વીતરાગપણે પ્રગટ (થયેલું) ચારિત્ર છે. આ..હા..હા...! મને સરાગચારિત્ર છે એ વાત ન કરી. રાગ છે તેનું તો જ્ઞાન છે. અમે તો વીતરાગ ચારિત્રપણે પરિણમ્યા છીએ એ અમારો ધર્મ છે. આ..હા..હા..હા...!

‘વીતરાગચારિત્રરૂપે પ્રગટતા પામેલો (-વીતરાગચારિત્રરૂપ પર્યાયે પરિણમેલો)...’ છે ને ? પ્રગટ એટલે પર્યાય. શક્તિરૂપે તો વીતરાગચારિત્ર ત્રિકાળી છે. વીતરાગી જ્ઞાન ત્રિકાળી, વીતરાગી ચારિત્ર ત્રિકાળી, વીતરાગી સમકિત ત્રિકાળી. આ..હા..હા...! એ તો વીતરાગ જિનસ્વરૂપ જ (છે), અનંત ગુણનું સ્વરૂપ જ જિનસ્વરૂપ છે. પણ અમને તો એ ચારિત્ર પ્રગટતા પામેલું છે. આહા..હા...! પર્યાયપણે વીતરાગચારિત્ર પ્રગટ થયું છે. આ..હા..હા...! રાગ નહિ, આહા..હા...! પંચ મહાવ્રતના પરિણામ અમને પ્રગટ થયા છે માટે અમે ધર્મી છીએ એમ નહિ કહે છે. આહા..હા...!

‘(-વીતરાગચારિત્રરૂપ પર્યાયે પરિણમેલો) મારો આ આત્મા...’ આ..હા..હા...! ‘મારો આ આત્મા સ્વયં ધર્મ થઈને...’ દેખો ! આ ચારિત્ર ! વીતરાગચારિત્રરૂપે થયો એ ધર્મ. આહા..હા...! ‘ચરિત્તિ ખલુ ધમ્મો !’ આવે છે ને ? આહા..હા...! ‘દંસણ મૂલો ધમ્મો !’ ધર્મનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન છે પણ ધર્મ, ચારિત્ર ધર્મ છે. આહા..હા...! અમને એ ચારિત્ર – વીતરાગચારિત્ર ધર્મપણે આ આત્મા પરિણમ્યો છે. આહા..હા...! ધન્ય અવતાર !! આહા..હા...! હજાર વર્ષ પહેલાંના મુનિ ! નગ્ન દિગંબર સંત ! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’, ! એમ પોકાર કરે છે... આ..હા..હા...! અમારો નાથ ! વીતરાગચારિત્રપણે પરિણમેલો મારો ધર્મ છે. પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ એ અમારો ધર્મ નથી. આ..હા..હા...!

‘ધર્મ થઈને, સમસ્ત વિઘ્નનો નાશ થયો હોવાથી...’ (અર્થાત્) ચારિત્રની વિરુદ્ધના વિઘ્નનો નાશ થયો હોવાથી. પહેલામાં નાશ થયો હોવાથી અપ્રતિહત કીધું. અહીં તો ‘નાશ થયો હોવાથી સદાય નિષ્કંપ જ રહે છે.’ આહા..હા...! ભગવાન નિષ્કંપ છે, નિષ્ક્રિય છે એવું જે ત્રિકાળી દ્રવ્ય છે તેમાં ચારિત્રથી-વીતરાગચારિત્રથી નિષ્કંપ રહીએ છીએ. વીતરાગચારિત્રથી કંપન થાય, અસ્થિરતા (થાય) એ અમને નહિ. આ..હા..હા..હા...! અહીં તો (અજ્ઞાની) એમ કહે છે કે, ‘હજી નિશ્ચય સમ્યક્ છે ઇ ખબર ન પડે તો ચારિત્રની આવી વાતું કરે ! માટે વ્યવહાર સમકિતના શમ, સંવેગ, નિર્વેદથી ઓળખે, બસ છે !’ અરે...રે...! પ્રભુ ! એવા વ્યવહાર શમ, સંવેગ, નિર્વેદ તો સમ્યગ્દર્શન વિના પણ અનંતવાર આવી ગયા છે. આ..હા..હા...!

‘સમસ્ત વિઘ્નનો નાશ થયો હોવાથી...’ એટલું અહીં કહ્યું. વર્તમાનમાં તે વીતરાગચારિત્રપણે પરિણમેલા અમે એને ‘સમસ્ત વિઘ્નનો નાશ થયો હોવાથી સદાય નિષ્કંપ જ રહે છે.’ આ..હા..હા...! ૯૨ ગાથા ગજબની છે !! આ ‘જ્ઞાન અધિકાર’ની છેલ્લી (ગાથા છે). હવે ૯૩ (ગાથાથી)

અધિકાર બદલશે. એ સમકિતનો (અધિકાર છે).

ચારિત્ર ધર્મ પરિણમ્યો છે એને વિઘ્ન કરનારનો નાશ થયો છે. આહા..હા...! વર્તમાન તો સદાય નિષ્કંપ છે. 'અતિ વિસ્તારથી બસ થાઓ.' વિશેષ શું કહીએ ? 'અલમ' આ..હા..હા...! 'અલમતિવિસ્તરેણ।' સંસ્કૃતમાં પાઠ એ છે. 'અલમ' શું કહીએ ? બસ થાઓ ! બહુ કહીને શું કહીએ ? આહા..હા...! આવો જે ભગવાનનો વિલાસ (છે તે) અમને ધર્મ ચારિત્રપણે પરિણમ્યો છે. આ..હા..હા..હા...! 'અતિ વિસ્તારથી બસ થાઓ. જયવંત વર્તો સ્યાદ્વાદમુદ્રિત જૈનેન્દ્ર શબ્દબ્રહ્મ;...' આહા..હા...! 'સ્યાદ્વાદમુદ્રિત જૈનેન્દ્ર શબ્દબ્રહ્મ = સ્યાદ્વાદની છાપવાળું જિનેન્દ્રનું દ્રવ્યશ્રુત' છે. આ..હા..હા...! કોઈપણ કથન હોય તો અપેક્ષાથી (કહે). નિત્ય અને અનિત્ય આદિ. દ્રવ્યથી નિત્ય છે, પર્યાયથી અનિત્ય છે. દ્રવ્યે શુદ્ધ છે, પર્યાયે અશુદ્ધ છે. એવું સ્યાદ્વાદનું કથન છે. આહા..હા...!

'જયવંત વર્તો...' એ સ્યાદ્વાદના ચિહ્નવાળું જિનેન્દ્ર શબ્દબ્રહ્મ ! શબ્દબ્રહ્મ કીધું ! આહા..હા...! વીતરાગવાણી છે એ શબ્દબ્રહ્મ છે. કેમકે આત્મ-બ્રહ્મને બતાવનારી વાણી છે. આહા..હા...! શબ્દબ્રહ્મ એટલે વ્યાપક શબ્દ છે. એમ ભગવાન પણ બ્રહ્મ – આત્મ-બ્રહ્મ, આનંદ-બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! એને બતાવનારી એ વાણીને પણ શબ્દબ્રહ્મ કીધો.

'જયવંત વર્તો તે શબ્દબ્રહ્મમૂલક...' સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિમાં... આ..હા..હા...! જિનેન્દ્રનું શબ્દબ્રહ્મ તત્ત્વ (છે) તે મૂળ છે. ભગવાનઆત્માનું સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન પામવામાં... આહા..હા...! 'શબ્દબ્રહ્મમૂલક...' જેનું શબ્દબ્રહ્મ મૂળ છે. આહા..હા...! એવી 'આત્મતત્ત્વ-ઉપલબ્ધિ...' (અર્થાત્) એવા ભગવાનઆત્માનો અનુભવ 'કે જેના પ્રસાદને લીધે...' આ..હા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? બહુ ઝીણું છે, બાપુ ! સંપ્રદાયમાં તો આ વાત સાંભળી જાય નહિ ! એકાંત કહી દે. અરે... બાપુ ! રાગ આદિ હો પણ એ કોઈ ધર્મ નથી, એ ચારિત્ર નથી. સમ્યગ્દર્શન છે એ પણ નિર્વિકારી દૃષ્ટિ છે અને ચારિત્ર છે એ નિર્વિકારી આત્મશાંતિ છે. આ..હા..હા...! આત્મામાં ઠરી ગયેલા ! આત્મશાંતિ છે. આહા..હા...! જેનું મૂળ તો શબ્દબ્રહ્મ-ભગવાનની વાણી છે. નિમિત્ત તરીકે બીજાની વાણી, વીતરાગ સિવાયની વાણી સમ્યગ્દર્શનમાં મૂળ નિમિત્ત તરીકે પણ હોતી નથી. આ..હા..હા..હા...! આકરું કામ થયું. શ્વેતાંબરના શાસ્ત્રો એ કાંઈ મૂળ શબ્દબ્રહ્મ નથી. આ..હા..હા...! ઝીણી વાત પડે, દુઃખ લાગે પણ શું થાય ? શબ્દબ્રહ્મ તો વીતરાગના દિગંબર શાસ્ત્રો તે શબ્દબ્રહ્મ છે. શ્વેતાંબરના ૪૫ શાસ્ત્રો છે એ શબ્દબ્રહ્મ નથી. એ સમ્યગ્દર્શનમાં મૂળ નિમિત્ત નથી. આહા..હા...!

આત્મદર્શનમાં 'શબ્દબ્રહ્મમૂલક...' એમ કીધું ને ? 'શબ્દબ્રહ્મમૂલક આત્મતત્ત્વ-ઉપલબ્ધિ...' (એવી આત્મતત્ત્વની) પ્રાપ્તિ, આત્માનો અનુભવ. આહા..હા...! એ વાણીમાં આત્મઅનુભવની

વાત કરી છે. વીતરાગવાણીમાં આત્માનો અનુભવ અને વીતરાગતાની જ વાત કરી છે. આ..હા..હા...! વીતરાગી દૃષ્ટિ, વીતરાગી જ્ઞાન અને વીતરાગી ચારિત્ર એ વીતરાગી દ્રવ્યસ્વભાવના આશ્રયે પ્રગટ કર, એ શબ્દબ્રહ્મ ભગવાનની વાણીમાં કહ્યું છે. આહા..હા...! બહુ આકરું પડે ! એક વાત નથી આવતી ? 'વાડામાંથી પાડો એક બહાર નીકળ્યો...' એવું કંઈક આવે છે. નિશાળમાં (એવું) કાંઈક આવતું.

આ..હા...! ભગવાન ત્રણલોકના નાથ ! એની વાણી શબ્દબ્રહ્મ છે. સર્વજ્ઞ જેનું મૂળ છે. વાણીનું નિમિત્ત ! અને એ શબ્દબ્રહ્મ સમ્યગ્દર્શનનું મૂલક-નિમિત્ત છે. આહા..હા...! આમાં વાદવિવાદ કાંઈ હાલે નહિ. 'જેના પ્રસાદને લીધે...' આહા..હા...! આત્મજ્ઞાન અને આત્માના આનંદની પ્રાપ્તિ, એનું મૂળ નિમિત્ત તો શબ્દબ્રહ્મ ભગવાનની વાણી છે. 'જેના પ્રસાદને લીધે, અનાદિ સંસારથી બંધાયેલી મોહગ્રંથિ તુરત જ છૂટી ગઈ;...' આ..હા..હા...! એક-એક શબ્દ અને એક-એક ટીકા ! આવી વાત છે ! 'અનાદિ સંસારથી બંધાયેલી મોહગ્રંથિ તુરત જ છૂટી ગઈ;...' આ..હા..હા...! 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' તો છ મહિનાની મુદત નાખી છે. અંતર અભ્યાસ... પૂર્ણાનંદના નાથને પકડતાં... પકડતાં... અભ્યાસ કરતાં, જઘન્ય (સમય) તો અંતર્મુહૂર્ત છે પણ બહુ (કહીએ) તો છ મહિના છે. અહીં કહે છે કે, તુરત જ પ્રગટ થાય ! આહા..હા...! કળશકારે છ મહિનાનો અર્થ નથી કર્યો. જેમ બને તેમ શક્તિ પ્રમાણે-એમ કરીને અર્થ (કર્યો છે). આહા..હા...!

અહીં કહે છે, પ્રભુ ! પાંચમો આરો છે, હલકો આરો છે, એને મનુષ્ય સંહનન મજબૂત નથી, સંયોગો, નિમિત્ત અનુકૂળ નથી. એ વાત રહેવા દે. આહા..હા...! ભગવાન સાક્ષાત્ બિરાજે છે ! અનંત... અનંત... ગુણથી પૂર્ણ ભરેલો ! આહા..હા...!

શ્રોતા :- પાંચમા આરામાં વિરાધક જીવો હોય એને સંસ્કાર પડે ?

સમાધાન :- એ વાત અહીં નથી કરી. અહીં તો થયું એની વાત કરી. ભલે આવ્યા છ વિરાધક થઈને આવ્યા, એની વાત નહિ. આ..હા..હા...! આ તો થયું - વર્તમાન એની વાત છે. પાંચમ આરામાં જન્મ્યા હોય એ મિથ્યાદૃષ્ટિ થઈને આવે. આહા..હા...! એની અહીં વાત નથી. કહે છે, અનાદિ મોહગ્રંથિ હતી. પણ પ્રભુના આત્મજ્ઞાન અને અનુભવથી... આહા..હા...! તેનો છેદ થઈ ગયો ! ભવછેદ થઈ ગયો ! આહા..હા...! ભવનો છેદ થઈ ગયો. એકાદ-બે ભવ રહે એ તો જ્ઞાનના જ્ઞેય તરીકે છે. આહા..હા...!

આ..હા...! 'જયવંત વર્તા...' આહા..હા...! જે ભગવાનની વાણીથી આત્મ(તત્ત્વની) પ્રાપ્તિ, આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ-અનુભવ 'કે જેના પ્રસાદને લીધે...' આ..હા..હા...! ૯૨મી ગાથા ! 'અનાદિ સંસારથી બંધાયેલી મોહગ્રંથિ તુરત જ છૂટી ગઈ;...' આ..હા...! 'જ્ઞગિત્યે' ટીકામાં છે. 'યત્પ્રસાદાદુદ્ગ્રન્થિતો જ્ઞગિત્યેવાસંસારબદ્ધો મોહગ્રન્થિ:' આ..હા..હા...! 'જ્ઞગિત્યે' (અર્થાત્)

અંતર્મૂર્તમાં તરત. આહા..હા...! એક સમય માત્રમાં ! અંતર્મૂર્તે તો એના ખ્યાલમાં આવે. આહા..હા...! બંધાયેલી મોહગ્રંથિ ! એમ ન સમજવું, પ્રભુ ! કે, (અમારી) આવી મોટી વાત માટે લાયકાત નથી. એમ ન સમજવું. એ તો પ્રભુ છે ! એમાં ખામી શું છે ? એ પૂર્ણાનંદનો નાથ ! પૂર્ણ શક્તિનો સાગર ! એવો જે આખો મોટો ભંડાર ! એ ભંડારમાં બધું ભરેલું છે. પવિત્રપણું ભર્યું છે. આહા..હા...! પાંચમો આરો છે અને આ આરો છે ને ફલાણો છે એવું એને નડતું નથી. કેટલા થયા ? ચાર ! અડધો કલાક થયો. આહા..હા...! ‘અનાદિ સંસારથી બંધાયેલી મોહગ્રંથિ તુરત જ...’ ‘તુરત જ છૂટી ગઈ;...’ મહાપ્રતધારી સંત છે ! દિગંબર છે ! છહે-સાતમે ગુણસ્થાન ઝુલે છે ! આહા..હા...!

‘અને જયવંત વર્તો પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ...’ આ..હા..હા..હા...! એ વીતરાગચારિત્રની વ્યાખ્યા કરી. શુદ્ધ ઉપયોગ ! આ..હા..હા...! ‘જયવંત વર્તો પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ...’ જેમાં પ્રતના શુભરાગનો પણ અભાવ (છે) એવો શુદ્ધ ઉપયોગ ! ‘જયવંત વર્તો પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ...’ આ..હા..હા..હા...! એકલું વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ એમ નથી કહ્યું. ‘પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ...’ આ..હા..હા...! ભગવાનમાં એકલી શુદ્ધોપયોગની રમણતા ! જેને શુભઉપયોગ અડતો પણ નથી. આહા..હા...! ‘આ પંચમ આરામાં આવું હોય કે નહિ ?’ એમ (અત્યારે) કહે છે. (આ) કહે છે ને ! અમે સાક્ષી દઈએ છીએ ને ! વીતરાગચારિત્રપણાનો શુદ્ધ ઉપયોગ હોય છે. આ..હા..હા...! સાતમા (ગુણસ્થાનની) વાત કરી ! આ..હા..હા...! પહેલું વીતરાગચારિત્ર જ આવે. આ..હા...! એની જ વાત કરી, પછી છહે (ગુણસ્થાને) વિકલ્પ આવે એ (ચારિત્ર) નહિ. એને છોડીને પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ એવો શુદ્ધ ઉપયોગ !

પૂર્ણ અનંત... અનંત... એક-એક ગુણ પવિત્રતાથી પૂર્ણ ભરેલો અને એક-એક ગુણમાં અનંત ગુણનું રૂપ પૂર્ણ ભરેલું, એવા અનંતા... અનંતા.. ગુણોનું એકરૂપ આખું ! એ પરિપૂર્ણ પ્રભુમાં શું ખામી અને શું અધુરાશ છે ? આ..હા..હા...! કાલે જ ભક્તિ આવી હતી ને ? ‘પ્રભુ મેરે તુમ સબ બાતે પૂરા...’ ‘પ્રભુ મેરે તુમ સબ બાતે પૂરા’ આ..હા...! ‘પરકી આશ કહાં કરે પ્રીતમ’ હૈ પ્રીતમ ! પરમાત્મસ્વરૂપ ભગવાન ! તને જેનો પ્રેમ લાગ્યો, પ્રતીમ ! આહા..હા...! ‘પરકી આશ કહાં કરે પ્રીતમ, તૂ (કિણ વાતે) અધૂરા’ ક્યાં અધૂરો છે તું ? પ્રભુ ! તું ક્યાં અધૂરો છો કે તું પરની આશા રાખે છે ? ભાઈ ! મને દેવ આપી દેશે, મને ગુરુ આપી દેશે, શાસ્ત્ર આપી દેશે. આહા..હા...! (એક મુમુક્ષુને) મેં લખીને આપ્યું હતું. ઇ જરી યાદ રાખે. હવે એને પચતુ નથી. ચાર વાર લે અને આઠ વાર ઝાડા (થાય). ચિઠ્ઠી છે ને એમાં આ લખ્યું હતું ‘પ્રભુ મેરે તું સબ બાતે પૂરા’ સબ બાતે પૂરા, કહાં હૈ અધૂરા ?

કહાંસે તૂ અધૂરા હૈ ? પ્રભુ ! ‘પરકી આશા કહાં કરે પ્રીતમ’ તને બહિર્લક્ષથી કંઈક લાભ થશે, રાગથી લાભ (થશે), અરે... પ્રભુ ! આ શું કરે છે તું આ ? આહા..હા...! તારામાં પૂર્ણ વીતરાગી અનંતા ગુણો ભર્યા છે ને ! ભંડાર છે એમાંથી કાઢવું છે ને ! આહા..હા...!

અનંતા ગુણોમાં એક-એક ગુણમાં અનંત ગુણનું રૂપ ! એવા અનંતા ગુણના રૂપ ! આહા..હા...! એક જ્ઞાનમાં અનંત આનંદનું રૂપ, અનંત અસ્તિત્વનું રૂપ, અનંત પ્રભુતાનું રૂપ, અનંત અકાર્યકારણતાનું રૂપ ! આ..હા..હા...! અનંત કર્તાપણાનું રૂપ, અનંત કાર્યપણાનું રૂપ, કાર્યપણાનું રૂપ, અનંત સાધનપણાનું રૂપ ! આ..હા..હા...! એક-એક ગુણમાં અનંત ગુણનું રૂપ ! એવો મેરો પ્રભુ ! આહા..હા...! તું ક્યાં (અધૂરો છો) ? પૂરી વાતે પૂરો છો. કહાંસે અધૂરા ? અધૂરો ક્યાં છે ? પ્રભુ ! આહા..હા...! વિકારવાળો તો નહિ, નિમિત્તના સંગવાળો તો નહિ, (પણ) અધૂરો નહિ. આહા..હા...! એવા પૂરા ગુણસ્વરૂપ પ્રભુ ! આ..હા..હા...! એનો પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ જયવંત વર્તો !

શ્રોતા :- આમાં સાહેબ ! ભાવ નથી તો દીક્ષા ક્યાંથી આવી ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દીક્ષા આ ! ઉપયોગ-શુદ્ધ ઉપયોગ ગ્રહણ કરવો એ ચારિત્ર (છે). આવતું નથી ? ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં ! આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ કોને કહીએ ? કે, જેણે શુદ્ધ ઉપયોગને અંગીકાર કર્યો છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં ! અને આ ‘પ્રવચનસાર’ની પહેલી પાંચ ગાથા. આ..હા...! જેને પાંચ નિશ્ચય આચાર (વર્તે છે). જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, વીર્યાચાર, શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી આચરણ-આચાર જેને વર્તે છે. આહા..હા...! આવો પ્રભુ !

કહે છે કે, ‘જેના પ્રસાદથી...’ ભાષા શું છે ? આહા..હા...! આટલા બોલ નાખ્યા કે, ‘પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ કે જેના પ્રસાદથી...’ આ..હા..હા...! ‘આ આત્મા સ્વયમેવ (-પોતે જ) ધર્મ થયો.’ આ..હા..હા..હા...! પોતે ધર્મ થયો ! એ વીતરાગચારિત્ર - પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ તે સ્વયં ધર્મ થયો. આહા..હા...! આ..હા..હા...! ગજબ કર્યું છે ને ! થોડું કહ્યું ઘણું કરીને જાણજો. એવી આ વાત છે. થોડું લખ્યું ઘણું કરીને જાણજો. આ..હા...!

પ્રભુ ! તું પૂર્ણ છો ને, નાથ ! પાંચમો આરો કે ચોથો આરો તને નડતો નથી, પ્રભુ ! અરે...! સાતમી નરકમાં પડ્યો હોય... પ્રભુ ! આહા..હા...! પણ ત્યાં તું નથી. તું તો તારા પૂર્ણ ગુણસ્વરૂપમાં છો, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! તને નરકગતિ અડતી નથી. નરકના દુઃખો પરમાર્થ તેના સ્વભાવને અડતા પણ નથી. એ સાતમી નરકનો સમ્યક્દૃષ્ટિ નારકી ઉત્પન્ન થયો ત્યારે મિથ્યાત્વ હતું. આહા..હા...! પછી સમ્યગ્દર્શન પામ્યો પછી પણ નીકળશે ત્યારે મિથ્યાત્વ થઈ જશે. એ વાત અહીં લીધી નથી.

અહીં તો હું મુનિ છું. (મારી) મોહ ગ્રંથિનો નાશ (થયો હવે) ફરીને ઉત્પન્ન થવાની નથી. આહા..હા...! શુદ્ધનયથી ચ્યુત થાય એવો પાઠ શાસ્ત્રમાં છે. અહીં (કહે છે) અમે અમારી દૃષ્ટિથી ભ્રષ્ટ થઈએ એમ છે નહિ. આહા..હા...! ‘શુદ્ધનય ન: હેય’ તાત્પર્ય આવે છે ને ? ‘इदम् तात्पर्यं शुद्धनयः’ અમને દ્રવ્યસ્વભાવની જે દૃષ્ટિ થઈ છે... આ..હા..હા...! એનું અમને જે પરિણમન છે, એ ઉપરાંત અમને વીતરાગચારિત્ર પરિણમ્યું છે... આ..હા..હા...! પરમ વીતરાગચારિત્ર ! સ્વનો આશ્રય જ્યાં લીધો, ભગવાનના ભેટા થયા ! અને એ ઉપરાંત આ તો મુનિરાજ છે ને મુનિરાજ ! ‘પરમ વીતરાગચારિત્રસ્વરૂપ શુદ્ધોપયોગ...’ આ..હા..હા...! ‘કે જેના પ્રસાદથી...’ પરમ વીતરાગ ચારિત્રસ્વરૂપ વિશુદ્ધ ઉપયોગના પ્રસાદથી ‘આ આત્મા સ્વયમેવ...’ પરની અપેક્ષા વિના, વ્યવહાર રત્નત્રયની પણ અપેક્ષા વિના ‘સ્વયમેવ (–પોતે જ) ધર્મ થયો.’ આ ચારિત્રરૂપી ધર્મ ! આ..હા..હા...! ‘ચરિત્ત ધમ્મો’ આહા..હા...! ચારે કોરની વાત જુઓ તો... ‘અષ્ટપાદુડ’, ‘પંચાસ્તિકાય’, ‘સમયસાર’, ગોમટસાર’ કોઈપણ શાસ્ત્ર (હો), દિગંબર સિદ્ધાંત કોઈપણ લે તો ભગવાનના કહેલાં (સિદ્ધાંતો) સંતો કહે છે. સંતો જાતે અનુભવીને–ચારિત્રમાં અનુભવીને કહે છે. આહા..હા...! તે ચારિત્ર વીતરાગીચારિત્ર (છે). તે ચારિત્ર શુદ્ધ ઉપયોગ (છે) તેને અમે અહીંયાં ધર્મ કહીએ છીએ. આ..હા..હા..હા...! પાંચમો આરો છે ને ઢીકણું આમ છે ને તેમ છે (એમ કહે).

(અહીંયાં કહે છે) ‘આત્મા સ્વયમેવ (–પોતે જ)...’ તેથી કહ્યું ને ? પોતે જ. સ્વયં એટલે ‘પોતે’ અને એવ એટલે ‘જ’. પોતે જ ! આ..હા..હા..હા...! કોઈ વ્યવહાર અને નિમિત્તની અપેક્ષા રાખ્યા વિના, સ્વયં ભગવાન પરમ વીતરાગચારિત્રરૂપ (ધર્મ થયો). આ મુનિરાજ ! આ..હા...! આ મુનિ ! આને મુનિ કહીએ, બાપા ! આ..હા..હા...! આવી દશા જેને છે એને બાહ્યપણે નગ્ન દશા હોય. બાહ્યમાં ગમે તે વેષ હોય અને અંતરમાં આવું હોય એમ નહિ. એથી બાહ્ય નગ્નપણું છે એ કાંઈ મૂળ ધર્મ નથી. આહા..હા...! હોય તો નગ્નપણું જ હોય. આવી પરમ ચારિત્રદશાવંતને નિમિત્ત હોય તો નગ્નપણું જ હોય. છતાં તે નગ્નપણું (છે) એ ધર્મ અને ધર્મનું કારણ નથી. આ..હા..હા..હા...! આવો વીતરાગ જિનેશ્વરનો માર્ગ છે !

‘(હવે શ્લોક દ્વારા જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન અધિકારની પૂર્ણાહુતિ કરવામાં આવે છે:)’ પાંચમો શ્લોક.

આત્મા ધર્મ: સ્વયમિતિ ભવન્ પ્રાપ્ય શુદ્ધોપયોગં
નિત્યાનન્દપ્રસરસરસે જ્ઞાનતત્ત્વે નિલીય ।

(મન્દાક્રાન્તા)

આત્મા ધર્મઃ સ્વયમિતિ ભવન્ પ્રાપ્ય શુદ્ધોપયોગં
 નિત્યાનન્દપ્રસરસરસે જ્ઞાનતત્ત્વે નિલીય।
 પ્રાપ્સ્યત્યુચ્ચૈરવિચલતયા નિઃપ્રકમ્પપ્રકાશાં
 સ્ફૂર્જજ્જ્યોતિઃસહજવિલસદ્રત્નદીપસ્ય લક્ષ્મીમ્ ॥૫॥

(હવે શ્લોક દ્વારા જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન અધિકારની પૂર્ણાહુતિ કરવામાં આવે છે :)

(અર્થ :-) એ રીતે શુદ્ધોપયોગને પ્રાપ્ત કરીને આત્મા સ્વયં ધર્મ થતો અર્થાત્ પોતે ધર્મપણે પરિણમતો થકો નિત્ય આનંદના ફેલાવથી સરસ (અર્થાત્ જે શાશ્વત આનંદના ફેલાવથી રસયુક્ત છે) એવા જ્ઞાનતત્ત્વમાં લીન થઈને, અત્યંત અવિચળપણાને લીધે, દેદીપ્યમાન જ્યોતિવાળા અને સહજપણે વિલસતા (-સ્વભાવથી જ પ્રકાશતા) રત્નદીપકની નિષ્કંપ-પ્રકાશવાળી શોભાને પામે છે (અર્થાત્ રત્નદીપકની માફક સ્વભાવથી જ નિષ્કંપપણે અત્યંત પ્રકાશ્યા-જાણ્યા કરે છે).

પ્રાપ્સ્યત્યુચ્ચૈરવિચલતયા નિઃપ્રકમ્પપ્રકાશાં
 સ્ફૂર્જજ્જ્યોતિઃસહજવિલસદ્રત્નદીપસ્ય લક્ષ્મીમ્ ॥૫॥

આમાં શ્લોકો થોડા છે. 'સમયસાર'માં કળશો ઘણાં છે - ૨૭૮ (છે). આમાં થોડા છે. આહા..હા...! જંબુદ્વિપનું આ ભરતક્ષેત્ર છે ને પંચમ આરો છે માટે આ ન થઈ શકે એમ નથી, પ્રભુ ! એમ સિદ્ધ કરે છે. ભરતક્ષેત્ર ક્ષેત્રમાં રહી ગયું, પંચમ આરો કાળમાં રહી ગયો, પ્રભુ ! અમારામાં ઈ કાંઈ નથી. આહા..હા...!

આ..હા..હા...! મુનિરાજ કહે છે 'એ રીતે શુદ્ધોપયોગને પ્રાપ્ત કરીને...' શુદ્ધોપયોગ કઈ રીતે ? સમ્યગ્દર્શન સહિત વીતરાગ પરમચારિત્રરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગને પ્રાપ્ત કરી. આહા..હા...! આ પંચમ આરાના સંત કહે છે કે, અમે વીતરાગ શુદ્ધ ઉપયોગને અંગીકાર કર્યો !! શુભને-રાગને અંગીકાર કર્યો માટે અમે મુનિ છીએ એમ નથી. આહા..હા...! આવી વાણી શ્વેતાંબરમાં ક્યાંય નથી. એના ૩૨, ૪૫ સૂત્રો(માં ક્યાંય નથી).

અહીં તો એક શ્લોક જુઓ ! આ..હા..હા..હા...! ગજબ કરે છે ને ! પરમાત્માને પ્રસિદ્ધ

કરીને, પરમાત્મા પોતે છે અને પરમાત્માનું ચારિત્ર પ્રગટ થયું છે (અર્થાત્) પરમાત્મામાં ચરવું, રમવું એ પ્રગટ થયું છે. આ..હા...! અમે વ્રત પાળીએ છીએ ને દયા પાળીએ છીએ ને... આહા..હા...! એ અમારામાં કાંઈ છે નહિ. અમે પરનું તો પાળી શકતા નથી પણ વ્રતનો વિકલ્પ પણ અમે પાળીએ છીએ એ (પણ) નહિ. અમે તો શુદ્ધ ઉપયોગ(સ્વરૂપ) પરમ વીતરાગચારિત્રને પાળીએ છીએ ! આ..હા..હા...! આહા..હા...! એ અમારો ધર્મ છે, એ જિનવરનો ધર્મ છે, એ જિનેશ્વર અનંત તીર્થકરોએ કહેલો ચારિત્રરૂપી ધર્મ છે. આહા..હા...!

‘એ રીતે શુદ્ધોપયોગને પ્રાપ્ત કરીને...’ ચારિત્રવંતને લેવું છે ને ! પરમ વીતરાગચારિત્ર ! આ..હા..હા...! ‘આત્મા સ્વયં ધર્મ થતો...’ આ..હા..હા...! આત્મા પોતાથી જ ધર્મ નામ વીતરાગપર્યાયે પરિણમતો થકો. આ..હા..હા..હા...! સંઘેયણ હલકા છે ને ફલાણું-ઢીકણું હલકું છે માટે વીતરાગચારિત્રની ધર્મદશા અત્યારે ન હોય, એમ રહેવા દે, પ્રભુ ! તું નકાર શેનો કરે છે ? આહા..હા...! તારી શ્રદ્ધામાં જ તને, પૂર્ણાનંદનો નાથ ! વીતરાગ ચારિત્રપણે પરિણમે એનું નામ ચારિત્ર અને એનું નામ ધર્મ (છે), એની તને હજી ખબર પણ નથી. આહા..હા...! એકલા સમ્યગ્દર્શનને અહીં ધર્મ નથી ગણ્યો. સમ્યગ્દર્શન તો ધર્મનું કારણ છે. આવ્યું ને ? ‘દંસણ મૂલો ધમ્મો’ ધર્મ તો ચારિત્ર જ છે. પરમ વીતરાગ ચારિત્રરૂપ શુદ્ધોપયોગ તે ધર્મ છે. આહા..હા...! તેનું મૂળ કારણ સમ્યગ્દર્શન છે, સમ્યગ્દર્શન વિના એ હોય નહિ. પણ સમ્યગ્દર્શન છે માટે ‘આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું’ એમ અહીં નથી. ‘આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું’ એમ નહિ (પણ) મુનિ હોય એને આત્મજ્ઞાન હોય એમ લેવું. અહીં તો (કહે છે કે) આત્મજ્ઞાન ઉપરાંત શુદ્ધ પરમ વીતરાગચારિત્ર(રૂપ) શુદ્ધ ઉપયોગ તે ધર્મ (છે). આહા..હા...!

એ ‘આત્મા સ્વયં ધર્મ થતો અર્થાત્ પોતે ધર્મપણે પરિણમતો થકો નિત્ય આનંદના ફેલાવથી...’ આહા..હા...! ‘નિત્યાનન્દપ્રસરસરસે’ નિત્યાનંદનો પ્રસર થયો ! નિત્યાનંદ પ્રભુ ! એનો પર્યાયમાં ફેલાવ થયો. આ..હા..હા..હા...! અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ ! પર્યાયમાં પ્રસર થયો—ખીલી નીકળ્યો. કમળ જેમ ખીલે એમ અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર, નાથ ! ‘પ્રસરસરસે’ આ..હા..હા...! એ ફેલાવથી ઇ સરસ છે. સ-રસ (અર્થાત્) રસ સહિત—આનંદના રસ સહિત ઇ સ-રસ છે. આહા..હા...! સરસ — સ-રસ — પોતાનો રસ — આનંદનો રસ. આહા..હા...! એ સરસ (છે). એને સરસ કહીએ. બાકીના સરસ (નથી). આહા..હા...! ‘નિત્ય આનંદના ફેલાવથી સરસ (અર્થાત્ જે શાશ્વત આનંદના ફેલાવથી રસયુક્ત છે)...’ આખા શબ્દનો અર્થ કર્યો. નિત્ય નામ શાશ્વત, આનંદનો વિસ્તાર, આ..હા...! ફેલાવ, એનાથી સરસ નામ રસયુક્ત છે. એનો આખો અર્થ કર્યો. આહા..હા...!

‘એવા જ્ઞાનતત્ત્વમાં લીન થઈને,...’ ‘એવા જ્ઞાનતત્ત્વમાં લીન થઈને, અત્યંત અવિચળપણાને

લીધે,...' આહા..હા...! અત્યંત અવિચળ - ત્યાં ચળવાનું ન મળે. એકલું જામી ગયેલું રત્ન ! રત્નનો પ્રકાશ જેમ હલતો નથી છતાં પ્રકાશ છે ! આ..હા..હા...! લાખ-કરોડનું રત્ન હોય (તો) આમ પ્રકાશ હોય ! પ્રકાશ... પ્રકાશ... પ્રકાશ... (થાય) પણ હલતું નથી. આહા..હા...! આ..હા..હા...! 'અત્યંત અવિચળપણને લીધે, દેદીપ્યમાન જ્યોતિવાળા...' આહા..હા...! રત્નદીપની વ્યાખ્યા કરે છે.

'અત્યંત અવિચળપણને લીધે, દેદીપ્યમાન જ્યોતિવાળા અને સહજપણે વિલસતા (-સ્વભાવથી જ પ્રકાશતા) રત્નદીપકની નિષ્કંપ-પ્રકાશવાળી શોભાને પામે છે...' આ..હા..હા..હા...! શું શબ્દો ! આ..હા...! આવી ટીકા ભરતક્ષેત્રમાં...! દિગંબરમાં આવી ટીકા બીજે નથી. (તો પછી) બીજે તો ક્યાં છે જ ? એવી 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની ટીકા !! હાજરાહજૂર પરમાત્માને આમ હાથમાં - હથેળીમાં પ્રગટ બતાવે છે !! આવી વાતું છે !

શ્રોતા :- ગુરુદેવ ! આ સત્ય વાત દાંડી પીટીને ખુલ્લે-ખુલ્લી બહાર પાડી એ મુમુક્ષુઓનું પરમ સૌભાગ્ય છે, એવું લાગે છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- તો ત્યાં 'પાલીતાણા' શું લાભ લેવા ગયા હતા ? આહા..હા...! આ તો ગજબ વાત છે, બાપા ! આ..હા..હા...! ધન્ય ભાગ્ય ! જેને સાંભળવા મળે એ પણ ધન્ય ભાગ્ય છે, બાપા ! આ..હા...! પરમ સત્યનો, પડકારનો પોકાર છે ! મુનિઓના પોકાર છે ! આ..હા..હા...!

'અત્યંત અવિચળપણને લીધે, દેદીપ્યમાન જ્યોતિવાળા...' જેમ રત્ન. 'દેદીપ્યમાન જ્યોતિવાળા અને સહજપણે વિલસતા (-સ્વભાવથી જ પ્રકાશતા) રત્નદીપકની...' આહા..હા...! રત્નનો દીપક-રત્નનો દીવડો-રત્નનો દીવો ! આ..હા..હા...! આ દીવો નહિ, કહે છે. રત્નનો દીવો ! એવો ભગવાન પ્રકાશમાન રત્નનો દીવો અવિચળપણે અકંપપણે બિરાજમાન થયો. આહા..હા...! છે ? 'દેદીપ્યમાન જ્યોતિવાળા અને સહજપણે વિલસતા (-સ્વભાવથી જ પ્રકાશતા) રત્નદીપકની નિષ્કંપ-પ્રકાશવાળી શોભાને પામે છે...' આ શોભા ! આ..હા..હા...! ભગવાન તો અવિચળપણે પ્રકાશની અંતર જ્યોતિવાળો સ્વભાવિક વિલસતો શોભાને પામે છે. એ શોભાને પામે છે. આહા..હા...!

'(અર્થાત્ રત્નદીપકની માફક...)' આ..હા..હા...! ચૈતન્ય રત્ન ! પેલું તો જડ રત્ન. તેથી અહીં પ્રકાશ કીધો ને ? જડ રત્ન (હોય) છે એ પણ આમ પ્રકાશવાળું હોય છે. આહા..હા...! આ ચૈતન્યરત્ન ભગવાન અંદર... આહા..હા...! '(રત્નદીપકની માફક સ્વભાવથી જ નિષ્કંપપણે અત્યંત પ્રકાશ્યા-જાણ્યા કરે છે).' આ..હા..હા...! ચાહે તો જોયો અનુકૂળ હો કે પ્રતિકૂળ હો... આ..હા..હા...! જાણ્યા જ કરે છે, જાણે જ છે. આ મને અનુકૂળ છે અને આ મને પ્રતિકૂળ

છે એવું કંઈ છે નહિ. કેમકે જાણનાર જ્યાં જાગ્યો - પ્રકાશમય થયો... આ..હા..હા...! એ તો અનંત જે જ્ઞેયો છે એમાં આ પંચ પરમેષ્ઠી તે ઠીક અને સ્ત્રી-કુટુંબ ઠીક નહિ એવી કંઈ જ્ઞેયમાં છાપ મારી નથી. એ તો આત્મા જાણનાર છે (તો) જ્ઞેય તરીકે જાણે છે. આહા..હા...! એ ચૈતન્યના પ્રકાશમાં આ સ્ત્રી મારી, દીકરો મારો, પૈસા મારાં એવું તો કાંઈ છે નહિ. આહા..હા...! એના પ્રકાશમાં તો જે ચીજ છે તે પ્રકાશે છે - જાણે છે.

આ..હા..હા...! આવી ગાથા ! બહુ સરસ... બહુ સરસ !! આ..હા...! પાઠમાં - કળશમાં છે ને ? 'પ્રસરસરસે' (અર્થાત્) સરસ ફેલાવ - રસનો જેમાં ફેલાવ છે. અતીન્દ્રિય આનંદનો જેમાં વિસ્તાર છે. અતીન્દ્રિય આનંદનો શક્તિનો ભરેલો ભગવાન ! એ પર્યાયમાં અતીન્દ્રિય આનંદથી ખીલી ગયો છે. આ..હા..હા...! એના અતીન્દ્રિય આનંદના ફેલાવથી સરસ છે. એ અતીન્દ્રિય આનંદના ફેલાવથી એની શોભા છે. આ..હા..હા..હા...! કોઈ વ્યવહાર રત્નત્રય, નગ્નપણું એ શોભા કંઈ એની શોભા નથી. આહા..હા...! હોય એ, છતાં એ એની શોભા નથી. આ..હા...! બહુ સારી વાત ! આહા..હા...!

'(અર્થાત્ રત્નદીપકની માફક સ્વભાવથી જ નિષ્કંપપણે અત્યંત પ્રકાશ્યા-જાણ્યા કરે છે).'
આ..હા...! જાણ્યા જ કરે છે ! જાણવાનો સ્વભાવ છે તે જાણ્યા જ કરે છે. આહા..હા...! એમાં ટીકાનો વિકલ્પ ઊઠ્યો છે, કહે છે. આહા..હા...! અમે તો અમારા ચૈતન્યના પ્રકાશથી જાણવાનું જ કામ-કાર્ય કરીએ છીએ. ટીકાનો વિકલ્પ એ અમારું કાર્ય નથી. ટીકા અમારી કરેલી નથી ! આ..હા..હા...! એ તો પુદ્ગલની પર્યાય છે, બાપું ! આહા..હા...! એ 'જ્ઞાન અધિકાર' (પૂરો થયો).

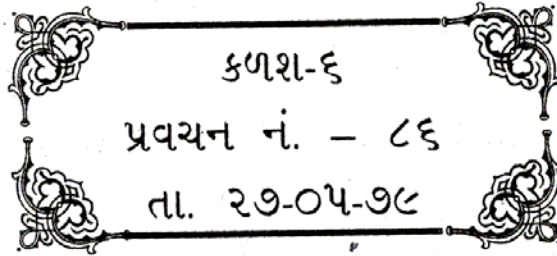
'(હવે શ્લોક દ્વારા જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામના પ્રથમ અધિકારની અને જ્ઞેયતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામના દ્વિતીય અધિકારની સંધિ દર્શાવવામાં આવે છે :) (એ) દર્શાવશે...

(મન્દાક્રાન્તા)

નિશ્ચિત્યાત્મન્યધિકૃતમિતિ જ્ઞાનતત્ત્વં યથાવત્
તત્સિદ્ધ્યર્થ પ્રશમવિષયં જ્ઞેયતત્ત્વં બુભુત્સુઃ ।
સર્વાનર્થાન્ કલયતિ ગુણદ્રવ્યપર્યાયયુક્તયા
પ્રાદુર્ભૂતિન ભવતિ યથા જાતુ મોહાહકુરસ્ય ॥૬॥

इति प्रवचनसारवृत्तौ तत्त्वदीपिकायां श्रीमदमृतचन्द्रसूरिविरचितायां ज्ञानतत्त्वप्रज्ञापनो नाम
प्रथमः श्रुतस्कन्धः समाप्तः ॥

‘પ્રવચનસાર’નો ‘જ્ઞાન અધિકાર’નો છેલ્લો છઠ્ઠો કળશ. ‘હવે શ્લોક દ્વારા જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન...’ (અર્થાત્) જ્ઞાનનું જે કથન. ‘પ્રથમ અધિકારની અને જ્ઞેયતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામના દ્વિતીય અધિકારની સંધિ દર્શાવવામાં આવે છે :)’ પહેલો અધિકાર કહ્યો અને બીજો કહેશે તેની સંધિ બતાવે છે.

નિશ્ચિત્યાત્મન્યધિકૃતમિતિ જ્ઞાનતત્ત્વં યથાવત્
તત્સિદ્ધ્યર્થ પ્રશમવિષયં જ્ઞેયતત્ત્વં બુભુત્સુઃ ।
સર્વાનર્થાન્ કલયતિ ગુણદ્રવ્યપર્યાયયુક્તયા ।
પ્રાદુર્ભૂતિન ભવતિ યથા જાતુ મોહાહકુરસ્ય ॥૬॥

આહા...હા...! ‘આત્મારૂપી અધિકરણમાં રહેલા...’ ‘જ્ઞાન અધિકાર’ હતો ને ? એ જ્ઞાન

(હવે શ્લોક દ્વારા જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામના પ્રથમ અધિકારની અને જ્ઞેયતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામના દ્વિતીય અધિકારની સંધિ દર્શાવવામાં આવે છે :)

(અર્થ :-) આત્મારૂપી અધિકરણમાં રહેલા (અર્થાત્ આત્માના આશ્રયે રહેલા) જ્ઞાનતત્ત્વનો એ રીતે યથાર્થપણે નિશ્ચય કરીને, તેની સિદ્ધિને અર્થે (-કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવવા અર્થે) પ્રશમના લક્ષે (-ઉપશમ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી) જ્ઞેયતત્ત્વ જાણવાનો ઇચ્છક (જીવ) સર્વ પદાર્થોને દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સહિત જાણે છે કે જેથી મોહાંકુરની બિલકુલ ઉત્પત્તિ ન થાય.

આમ (શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત) શ્રી 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રની શ્રીમદ્ 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' વિરચિત તત્ત્વદીપિકા નામની ટીકામાં જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામનો પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.

એટલે આપણે ૯૦ (ગાથામાં) આવી ગયું છે. સત્ અકારણ (છે). ૯૦... ૯૦ છે ને ? 'સત્ અને અકારણ હોવાથી સ્વતઃસિદ્ધ, અંતર્મુખ અને બહિર્મુખ પ્રકાશવાણું હોવાથી સ્વપરનું જ્ઞાયક-એવું જે આ, મારી સાથે સંબંધવાળું, મારું ચૈતન્ય તેના વડે-કે જે (ચૈતન્ય) સમાનજાતીય અથવા અસમાનજાતીય અન્યદ્રવ્યને છોડીને મારા આત્મામાં જ વર્તે છે...' છે, ? 'તેના વડે-હું પોતાના આત્માને સકળ ત્રિકાળે ધ્રુવત્વ ધરતું દ્રવ્ય જાણું છું.' હવે એને (અહીંયાં) ટૂંકામાં 'અધિકરણ' (કહીને કહ્યું). જ્ઞાયકભાવ - ચૈતન્યભાવ (છે) એ આત્મા સાથે સંબંધ રાખે છે. આત્મામાં એ વર્તે છે. જ્ઞાયકભાવ - ચૈતન્યભાવનો આધાર આત્મા છે. આહા..હા...! એનો આધાર નિમિત્ત, રાગ અને પર્યાય પણ નહિ. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ !

જ્ઞાયકપણું એટલે ચૈતન્યપણું, તે પરદ્રવ્યને છોડીને મારા આત્મામાં વર્તે છે, મારા આત્મા સાથે એને સંબંધ છે. આહા..હા...! મારો આત્મા એ જ્ઞાયકતત્ત્વ-ચૈતન્યતત્ત્વ સાથે જોડાયેલ છે. આહા..હા...! એની દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જાય છે. ચૈતન્ય અને જ્ઞાયક દ્રવ્યને આધારે અથવા દ્રવ્યને સંબંધે રહેલું છે. અહીં આધાર કહ્યો. ત્યાં (૯૦મી ગાથામાં) દ્રવ્યમાં વર્તે છે, દ્રવ્યના સંબંધમાં છે (એમ કહ્યું). પરદ્રવ્યને છોડીને ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન ! ત્રિકાળી ચૈતન્ય ! ત્રિકાળી ચૈતન્ય સ્વભાવ ! એ પ્રભુ આત્માના સંબંધવાળું, એમાં વર્તનારું (કહ્યું) એને અહીં અધિકરણ કીધું. આહા..હા...!

'આત્મારૂપી અધિકરણ...' (અર્થાત્) આત્મારૂપી આધાર. એમાં 'રહેલા...' આધારમાં રહેલું. આહા..હા...! જ્ઞાનતત્ત્વનો અધિકાર પૂરો કરે છે ને ? (એટલે એમ કહે છે કે) એ ચૈતન્યતત્ત્વ જ્ઞાયકભાવ મારા આત્માના અધિકરણને આધારે રહેલું છે. મારો ભગવાન ! જ્ઞાનનો આશ્રય

છે. આહા..હા...!

(‘સમયસાર’) ‘સંવર અધિકાર’માં એમ કહ્યું (કે), ભેદજ્ઞાન (અર્થાત્) જે જ્ઞાન રાગથી ભિન્ન પડે છે એ જ્ઞાનને આધારે આત્મા જણાય છે. જણાય છે એ અપેક્ષાએ એને આધાર લીધો. મારો જ્ઞાનસ્વભાવ – ‘ઉપયોગ ઉપયોગમાં છે’ આહા..હા...! જ્ઞાનસ્વભાવને આધારે આત્મા છે. ‘સંવર અધિકાર’ ! ‘ઉપયોગમાં ઉપયોગ છે’ ભેદજ્ઞાનની પર્યાય-દશા થઈ તેને આધારે આત્મા જણાણો માટે તેનો આધાર પર્યાય છે, દ્રવ્ય તેનું આધેય છે. આ..હા..હા...!

અહીં કહે છે કે, મારો પ્રભુ ! જ્ઞાનનો આધાર છે. એ જ્ઞાયકગુણ જે છે, ચૈતન્યસ્વભાવ છે એ મારા આત્માના અધિકરણના આશ્રયે રહેલ છે. એનો આધાર આત્મા છે. એ જ્ઞાનનો આધાર કોઈ નિમિત્તથી જ્ઞાન થાય... આ..હા..હા...! કે, રાગથી જ્ઞાન થાય એમ નથી. કેમકે જ્ઞાનતત્ત્વ – જે ત્રિકાળી જ્ઞાયક ચૈતન્યતત્ત્વ (છે) એનો આધાર, સંબંધ, સંયોગ આત્મા સાથે છે. આહા..હા...! ‘આત્મારૂપી અધિકરણમાં રહેલા...’ આ એટલા શબ્દોનો અર્થ હાલે છે.

ભગવાનઆત્મા ! જે દ્રવ્ય છે એને આધારે રહેલું ચૈતન્ય – ચેતનને આધારે રહેલું ચૈતન્ય. આહા..હા...! ગુણીને આધારે રહેલો ગુણ. આહા..હા...! એ ગુણનો આધાર તો ભગવાનઆત્મા છે. આહા..હા...! તેથી જેને જ્ઞાન પ્રગટ કરવું હોય એણે તો જ્ઞાનનો આધાર આત્મા (છે) ત્યાં દૃષ્ટિ દેવી પડશે એમ કહે છે. આહા..હા...! ચૈતન્ય (કહેતાં) ત્રિકાળી, હોં ! પર્યાય નહિ. જ્ઞાયક ત્રિકાળી કહો કે ચૈતન્ય કહો એનો આધાર આત્મા છે. આહા..હા...! એ ‘આત્મારૂપી અધિકરણમાં રહેલા...’ આહા..હા...!

એક કોર એમ કહે કે, જ્ઞાનની પર્યાય એમ જાણે છે કે, આ જ્ઞાયકગુણ દ્રવ્યને આધારે છે. એ જ્ઞાનની પર્યાય એમ કહે છે કે, મારા ષટ્કારકના પરિણામના આધારે હું છું ! આહા..હા...! સમજાણું ? જે જ્ઞાનની પર્યાય એમ જાણે છે કે, આ જ્ઞાયક ચૈતન્ય ગુણનો આધાર આ આત્મા છે. ઈ જાણે છે તો પર્યાય ને ? ગુણ કાંઈ જાણતો નથી. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા ! જેમ ત્રિકાળ છે, ધ્રુવ છે એમ જ્ઞાયકસ્વભાવ-ચૈતન્યસ્વભાવ ત્રિકાળ છે, ધ્રુવ છે પણ તેને ધ્રુવને ધરતું જે દ્રવ્ય (છે)... આહા..હા...! તેને હું ધ્રુવને ધરતા દ્રવ્યપણે નક્કી કરું છું. એ નક્કી કરનારી જે પર્યાય છે... આહા..હા...! એ પર્યાય પણ ખરેખર તો ષટ્કારકપણે સ્વતંત્ર પરિણામે છે. આહા..હા...! અરે...! લખાણ તો જુઓ ! વીતરાગના શાસનની સ્યાદ્વાદ શૈલી, આ ! રાગથી પણ થાય (અને) સ્વભાવથી પણ થાય, નિમિત્તથી પણ થાય (અને) ઉપાદાનથી પણ થાય, એ નહિ. આહા..હા...!

શ્રોતા :- દ્રવ્યને આશ્રયે ગુણ માનો તો સત્ અહેતુક ગુણ ન રહ્યો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ગુણ છે ઈ. સત્ને આધારે ગુણ છે, ત્રિકાળને આધારે ગુણ છે.

શ્રોતા :- પરાધીનતા આવી ગઈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પરાધીનતા નથી. આ તો રહેલું છે એટલું (બતાવવું છે). રહેલું છે એટલું (બતાવવું છે). ગુણ છે ક્યાં ? ગુણ ગુણને આધારે નહિ, ગુણ દ્રવ્યને આધારે છે એટલું સિદ્ધ કરવું છે. એટલે કે ગુણનું—ચૈતન્યનું જ્ઞાયકપણું (છે તેને) દ્રવ્યની સાથે સંબંધ છે. સંબંધ છે ! ગુણ છે સ્વતંત્ર. ગુણ સ્વતંત્ર છે એ પણ ધ્રુવપણું છે અને એ ધ્રુવને ધ્રુવ દ્રવ્ય છે એની સાથે સંબંધ છે. એમ પર્યાય નિર્ણય કરે છે. આહા..હા...! ઝીણી વાત ! આહા..હા...!

અહીંયાં તો નિર્ણય કરનારી પર્યાય છે એ એમ નિર્ણય કરે છે કે, આ કાયમનો રહેલો જે ચૈતન્ય—જ્ઞાયકભાવ (છે તેને) દ્રવ્ય સાથે સંબંધ છે. એને કોઈ બાહ્ય (પદાર્થ) સાથે સંબંધ છે નહિ. એટલી સ્વતંત્રતા સિદ્ધ કરવા કહેવું છે. આ..હા...! અને ગુણ સ્વતંત્ર છે (એમ કહ્યું) પણ સ્વતંત્ર ગુણ પણ છે તો દ્રવ્યમાં ને ? ગુણ કંઈ અધર છે ? પર્યાય છે ઇ ભિન્ન છે. દ્રવ્ય અને ગુણ તો બન્ને અભિન્ન છે. આહા..હા...! શું કહ્યું ? ગુણની સ્વતંત્રતા ચાલી જાય છે એમ અહીં નથી (કહેવું). કેમકે ગુણ પણ નિત્ય છે અને એનો આધાર આત્મા પણ નિત્ય છે. એ તો અભેદ છે. પર્યાય(ની) જેમ નથી. આહા..હા...!

ખરેખર પર્યાયની ઉત્પત્તિને દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે એમ જે કહ્યું, પર્યાયને દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે, દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે, દ્રવ્ય પામે છે... આહા..હા...! એની પર્યાયને આ દ્રવ્ય છે એ પામે છે, પહોંચે (છે), બીજું કોઈ તત્ત્વ પામતું નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહા..હા...! દ્રવ્યની પર્યાયને, ષટ્ દ્રવ્યની પર્યાયને... આહા..હા...! તે-તે પર્યાયને દ્રવ્ય પામે છે. દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે, દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. એમ કહીને ઇ પર્યાય પરથી થતી નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહા..હા...!

અહીંયાં તો ગુણ છે એ ધ્રુવ છે અને દ્રવ્ય છે એ ધ્રુવ છે પણ ગુણનો આધાર તે દ્રવ્ય છે. છે આત્મા ગુણમય, ગુણમય ! છતાં ગુણનો આધાર દ્રવ્ય છે એમ (કહીને) આખી ચીજ સિદ્ધ કરવી છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આવી ઝીણી વાતું ! આ..હા..હા...!

મહા ચૈતન્ય... એ તો આપણે આવી ગયું ને ? બહિર્-અભ્યંતર પ્રકાશવાણું ! ૮૦ (ગાથામાં) આવ્યું છે. બહિર્-અંતર પ્રકાશવાણું, જ્ઞાન અને દર્શન સ્વતઃસિદ્ધ સ્વભાવ, જાણવું અને દેખવું એવો ત્રિકાળી સ્વભાવ એકરૂપ દ્રવ્ય છે એને આધારે છે એમ કહેવું છે. આહા..હા...! ગુણથી દ્રવ્ય જુદું છે એમ નથી. પર્યાય છે તે દ્રવ્યથી જુદી છે. આહા..હા...! એક ન્યાયે અતદ્ભાવે દ્રવ્ય છે તે ગુણ નથી. કેમકે દ્રવ્ય છે એ એકરૂપ છે અને ગુણ છે તે અનેકરૂપ છે. તેથી એ અપેક્ષાએ અતદ્ભાવ કીધો. આહા..હા...! ‘પ્રવચનસાર’ ! આહા..હા...! પર્યાય છે એ પણ ગુણ અને દ્રવ્યને અતદ્ભાવ છે. પણ છતાં પર્યાય છે ઇ ક્ષણિક છે અને ગુણ છે એ ધ્રુવ છે. એથી તે ગુણનો આધાર – અધિકરણ પ્રભુ છે. આહા..હા...! પોતાનો ભગવાનઆત્મા

પ્રવચનસાર ગાથા—૮૨, કળશ—૬

છે. આહા..હા...! થોડામાં પણ દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયની પ્રસિદ્ધિ અલૌકિક રીતે કરી છે ! બાપુ ! આ કાંઈ (સાધારણ વાત નથી).

આ તો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવની વાણી છે. ભાઈ ! આ કોઈ આલીદુઆલીની વાત નથી. આહા..હા...! જેને એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણે એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. એ તો પર્યાયને પર્યાયમાં જાણે છે. આહા..હા...! એક સમયની પર્યાયને જાણતા, પર્યાયનું સ્વરૂપ જ ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણે એવું (છે). ત્રણકાળ ત્રણલોક છે માટે જાણે એમ પણ નથી. આહા..હા...! એક જ સમયની કેવળજ્ઞાન-દર્શનની પર્યાય ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણે છે એમ કહેવું એ તો એની શક્તિ કેટલી છે એ બતાવે છે. બાકી તો એ પર્યાય ત્રણકાળ ત્રણલોકને અડતો પણ નથી. આહા..હા...! પોતાની પર્યાય એ ત્રણકાળ ત્રણલોકને અડતી નથી. તેમ ત્રણકાળ અને ત્રણલોક જ્ઞાનની પર્યાયને અડતા નથી. છતાં જ્ઞાનની પર્યાય – કેવળજ્ઞાનની (પર્યાય) લોકાલોકને નિમિત્ત કહેવાય છે અને લોકાલોક છે એ કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં નિમિત્ત (કહેવાય). નિમિત્ત કહેતાં એનાથી થયું છે એમ નહિ. આહા..હા...! લોકાલોકથી કેવળજ્ઞાન થયું છે અને કેવળજ્ઞાન છે તો એનાથી લોકાલોક થયું છે એમ નથી. પણ નિમિત્ત જ્યાં આવ્યું એટલે લોકોને એમ થઈ જાય કે, આ..હા..હા...! આખા લોકાલોકને કેવળજ્ઞાનની એક સમયની પર્યાય નિમિત્ત ! અને કેવળજ્ઞાનની પર્યાય લોકાલોકને નિમિત્ત. આ..હા...! અનંતા સિદ્ધોના અસ્તિત્વને કેવળજ્ઞાનની પર્યાય નિમિત્ત છે. એટલે ? એક બીજી ચીજ છે (એટલું). આહા..હા...!

અહીંયાં કહે છે કે, જ્ઞાનની પર્યાયે નિર્ણય કર્યો કે, આ જ્ઞાનતત્ત્વ જે છે – કાયમી તત્ત્વ (જે છે) એ કાયમી રહેલું દ્રવ્ય છે તેના અધિકરણ અને તેના સંબંધવાળું છે. આહા..હા...! એટલે એ જ્ઞાન-ચૈતન્યસ્વભાવ ચેતનને આધારે છે. ચેતન દ્રવ્ય (છે અને) ચૈતન્ય એના આધારે છે. આ..હા..હા...! એથી કરીને પરાધીન છે એમ એમાં ન થયું, એ તો અભિન્ન અભેદ છે એ અપેક્ષાએ જ્ઞાયકનો સ્વભાવ ચેતનના આધારે છે એમ કહ્યું. આહા..હા...! ‘(અર્થાત્ આત્માના આશ્રયે રહેલા)...’ એવા ‘જ્ઞાનતત્ત્વનો...’ ત્રિકાળી જ્ઞાયક તત્ત્વ, હોં ! ‘એ રીતે યથાર્થપણે નિશ્ચય કરીને,...’ એ પર્યાય (છે). આહા..હા...!

ભગવાન ! જન્મ-મરણરહિત... બાપા ! આહા..હા...! આ જુઓને (એક મુમુક્ષુ) અહીં સામે બેસતા, લ્યો ! પાંત્રીસ વર્ષથી તો બ્રહ્મચર્ય છે. તેત્રીસ વર્ષની ઉંમરે લીધેલું. અત્યારે હેમરેજ થઈ ગયું. અહીં મકાન છે, અહીં રહેતા. આહા..હા...! દેહ જડ છે. ક્યે સમયે તેની પર્યાય કોણ થવાની... આહા..હા...! તે પર્યાયને પહોંચી વળતો એનો પરમાણુ છે. આત્મા એ પર્યાયને પહોંચે નહિ. આત્મા તો જાણનાર-દેખનાર એની પર્યાયને તો આત્મા પહોંચે,

એની પર્યાયને પામે. એ પર્યાય એમ જાણે છે કે... દ્રવ્ય અને ગુણથી પર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે એમ) હમણા આવશે ને ? ૯૩ (ગાથામાં). દ્રવ્ય ગુણાત્મક છે અને પર્યાય દ્રવ્ય-ગુણથી ઉત્પન્ન થાય છે એમ કહેશે. વસ્તુસ્થિતિ જણાવવી છે ને (એટલે એમ કહેશે). આહા..હા...! પણ પર્યાય છે એ સ્વતઃસિદ્ધ છે. આ..હા...! એ સ્વતઃસિદ્ધ પર્યાય, ષટ્કારકથી પરિણમતી પર્યાય પ્રભુ ! એ પોતે એમાં એમ જાણે છે કે, આ જ્ઞાયકતત્ત્વ છે એ ચેતનને આધારે (છે). ચેતન એટલે દ્રવ્ય. ચૈતન્ય એટલે ગુણ. ચેતન અને ચૈતન્ય-બન્નેમાં ફેર (છે). આહા..હા...! ચેતન એવું જે દ્રવ્ય, એને આધારે ચૈતન્ય એવો ગુણ (છે) એમ પર્યાયે નિર્ણય કર્યો છે. આહા..હા...! આ તો સાદી ભાષા છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘એ રીતે યથાર્થપણે...’ જોયું ? કાયમી ચૈતન્યસ્વભાવ દ્રવ્યને આધારે છે, દ્રવ્યને સંબંધે છે, દ્રવ્યમાં એ ચૈતન્યસ્વભાવ વર્તે છે. આહા..હા...! ‘એ રીતે યથાર્થપણે નિશ્ચય કરીને...’ એ પર્યાય છે. આહા..હા...! ઓ..હો..હો...! આ ભાષા તો સાદી છે. (એક જણ) કહેતું હતું કે, ચાર ચોપડીનો ભણેલો હોય એ પણ આ વાત સમજી શકે. પકડી તો શકે કે, આ શું કહે છે ? આહા..હા...! આમાં કોઈ મોટા સંસ્કૃત ને વ્યાકરણ (નથી). આહા..હા...! (આ સમજે એમાં) બધું વ્યાકરણ આવી ગયું, સંસ્કૃત આવી ગયું. જ્ઞાનતત્ત્વ દ્રવ્યને આધારે છે, એવો પર્યાયે યથાર્થ નિર્ણય કર્યો. આ..હા...!

(એવો) ‘યથાર્થપણે નિશ્ચય કરીને, તેની સિદ્ધિને અર્થે...’ એટલે ? જ્ઞાન-ચૈતન્યસ્વભાવ ચેતનને આધારે છે. એથી તેની પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ કરવાને માટે. આહા..હા...! ‘તેની સિદ્ધિને અર્થે...’ એટલે કે જે જ્ઞાયક ચૈતન્ય પૂર્ણ છે, એ પૂર્ણ સ્વરૂપ દ્રવ્યને આધારે છે એવો જે નિર્ણય કર્યો, એ નિર્ણયની પર્યાયમાં જેવું પૂર્ણ ચૈતન્ય અને ચેતન છે, એવી પૂર્ણ પર્યાયની પ્રસિદ્ધિ કરવા. આ..હા..હા...! એટલે કે પૂર્ણ પર્યાયમાં હજી આવ્યો નથી. હજી તો યથાર્થ નિર્ણય, સમ્યગ્દર્શન આદિ થયું (છે). સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! જ્યારે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનમાં એમ થયું કે, આ ચૈતન્ય પૂર્ણ છે એ પૂર્ણ દ્રવ્યને આધારે છે તો પર્યાય એની પૂર્ણ થવી જોઈએ. જેવી પૂર્ણ વસ્તુ છે, પૂર્ણ ગુણ છે તો એવી જ પર્યાય પૂર્ણ થવી જોઈએ. એથી આવા નિર્ણય કરનારે ‘તેની સિદ્ધિને અર્થે...’ એ પૂર્ણ (દ્રવ્ય) છે તેની પર્યાયમાં પૂર્ણ પ્રાપ્તિને માટે. એમ (કહેવું છે). આહા..હા...! ભાઈ ! માર્ગ બહુ જુદી જાત છે. આહા..હા...! આ તો અંતરના માર્ગની વાતું છે. લોકો બહારથી કલ્પે છે ને ? વ્યવહાર કર્યા ને આ કર્યા, આ કર્યા, પંચકલ્યાણક કર્યા, લાખો રૂપિયા ખર્ચ્યા, ગજરથ કાઢ્યા.. એમાં શું થયું ? એમાં આત્મા ક્યાં આવ્યો ? આહા..હા...! એ થાય છે તેને જ્ઞાનની પર્યાય, જ્ઞાયકને આત્મા સાથે સંબંધ છે એમ જાણીને જાણનારો રહે છે. આહા..હા...! એ જાણનારો રહે છે ઈ જેવું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે એવી પૂર્ણ

પર્યાયની પ્રાપ્તિને અર્થે. છે ને ? 'તેની સિદ્ધિને અર્થે...'

પૂર્ણ ભગવાન ચૈતન્ય, ચેતનને આધારે... આ..હા..હા...! અસ્તિપણે, સત્તાપણે, હોવાપણે છે. આ..હા...! એવા ચૈતન્યની, ચેતનને આધારે રહેલો ભગવાન એની પૂર્ણ પર્યાયની પ્રસિદ્ધિ વસ્તુ પૂર્ણ છે તો એની પર્યાયમાં પૂર્ણ પ્રાપ્તિ થવાને અર્થે. આ..હા..હા...! છે ? 'તેની સિદ્ધિને અર્થે (-કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવવા અર્થે) પ્રશમના લક્ષે...' દ્રવ્યના લક્ષે એમ ત્યાં ન કીધું. 'પ્રશમવિષય' એમ પાઠમાં શબ્દ છે. પ્રશમ વિષય છે જેનો. આહા..હા...! '(-ઉપશમ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી)...' આહા..હા...! પ્રશમ-વીતરાગતા પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી. આહા..હા...! આમ કહ્યું ને કે, ઉપેય. ઉપાયનો ઉપેય. ઉપાય છે પણ એનો ઉપેય તો સિદ્ધપદ છે. આહા..હા...! એથી ઉપાયે, ચૈતન્યગુણ ચેતનને આધારે છે એવો નિર્ણય કર્યો. પર્યાયમાં પૂર્ણ ગુણ અને પૂર્ણ દ્રવ્યની પ્રતીતિ આવી અને પૂર્ણ છે એવું જ્ઞાન પણ પર્યાયમાં આવ્યું. પણ પૂર્ણ પર્યાય થઈ નથી. આહા..હા...! એથી એ પૂર્ણ પર્યાયને પ્રગટ કરવા માટે. છે ? 'તેની સિદ્ધિને અર્થે...' એનો અર્થ ઇ (કે), પૂર્ણ છે તેની સિદ્ધિને અર્થે. એટલે પૂર્ણ પર્યાયની પ્રાપ્તિને અર્થે. આહા..હા...! જેવું ચેતન દ્રવ્ય પૂર્ણ છે, એવો જ ચૈતન્યગુણ પૂર્ણ છે, એવી જ પર્યાય પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન થાય તેને અર્થે - એમ ત્રણે પૂરા થઈ જાય. આહા..હા...! આવો માર્ગ ! પહેલાં (તો) માર્ગ જ હજી સાંભળવા મળે નહિ. અરે..રે...! આવી રીત છે.

'પ્રશમના લક્ષે...' દ્રવ્યના લક્ષે એમ ન કીધું, ભાઈ ! વીતરાગતા... વીતરાગતા ! ઉપેય જે વીતરાગતા છે... આહા..હા...! એને પ્રાપ્ત કરવા માટે. લક્ષ ત્યાં છે. પૂર્ણ વીતરાગતા અને પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ કરવી ત્યાં લક્ષ છે એમ કહે છે. ત્યાં આગળ તેનું ધ્યેય છે. ઉપાય અને ઉપેય. દ્રવ્ય તો ધ્યેય છે એ તો દૃષ્ટિમાં ધ્યેય છે પણ પ્રગટ કરવા માટે ઉપેય-જે સિદ્ધપદ (છે) તે તેનું સાધ્ય છે. સાધવા માટે સાધ્ય એ છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

આ શ્લોકો તો ગજબ છે ! 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ના શ્લોક ! આ..હા..હા...! કેવળજ્ઞાન રેડ્યાં છે એકલા !! એના માહાત્મ્યની એને ખબરું નથી. ભગવાનઆત્મા ! પૂર્ણ જ્ઞાનનો આધાર... આહા..હા...! પૂર્ણ ચૈતન્યનો આધાર ચેતન (છે) એવો જેણે યથાર્થપણે નિર્ણય કર્યો, એને હવે પૂર્ણ જ્ઞાન પૂર્ણ ચેતનને આધારે છે - શક્તિ અને સ્વભાવરૂપે છે એને પર્યાયરૂપે (પ્રગટ) કરવા માટે. આહા..હા...! 'પ્રશમના લક્ષે...' વીતરાગભાવના લક્ષ-હેતુથી. વાત તો ઇ છે. પ્રશમ-ઉપશમ એટલે આ ઉપશમ(સમ્યગ્દર્શન) એમ નહિ. આહા..હા...! વીતરાગભાવ છે. કષાયરહિત વીતરાગભાવની પર્યાય અને કેવળજ્ઞાનની પર્યાય... આહા..હા...! એને '(...પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી)...' આ..હા..હા...!

'જેયત્ત્વ જાણવાનો ઇચ્છક...' પોતાનું જે જ્ઞાન છે એનો આધાર આત્મા (છે) પણ જ્ઞાન

છે એ પર્યાયમાં જેટલા જ્ઞેયો છે તેને જાણવાનો ઇચ્છક. આહા..હા...! અનંત જ્ઞેયો જે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયથી છે તેને જાણવાનો ઇચ્છક. આહા..હા...! ‘જીવ સર્વ પદાર્થોને...’ એ સર્વ પદાર્થોને ‘દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સહિત જાણે છે...’ જોયું ? અહીં તો સર્વ પદાર્થોને દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયપણે (જાણે છે). એટલે એકના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયની જ્યાં સ્વતઃસિદ્ધિ થઈ (તો) એવા અનંતા દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય એ રીતે છે તેનું એને જ્ઞાન થઈ જાય છે. આહા..હા...! ‘જ્ઞેયત્ત્વ જાણવાનો ઇચ્છક...’ હવે જ્ઞેયત્ત્વનો અધિકાર આવશે. આ જ્ઞાનતત્ત્વનો અધિકાર (પૂરો) થયો અને જ્ઞાનતત્ત્વનું પૂર્ણતાનું બતાવ્યું. હવે જ્ઞેયતત્ત્વની શરૂઆત (કરે છે). એક શ્લોકમાં બન્ને વાત કરે છે. આહા..હા...! આ પંડિતાઈની ચીજ નથી. આહા..હા...!

ભગવાન ચૈતન્ય હીરો ! પ્રકાશનો આધાર જેમ હીરો છે. આહા..હા...! એમ ચૈતન્યનો પ્રકાશ – બહિર્-અભ્યંતર બન્ને કીધાં ને ? ૯૦ ગાથામાં આવી ગયું છે. ‘અંતર્મુખ અને બહિર્મુખ પ્રકાશવાળું’ એમ આવ્યું હતું. એ તો પોતાનો સ્વભાવ જ એવો છે. અંતર્મુખ પોતાને અને બહિર્મુખ પર – બન્નેને જાણવાના સ્વભાવવાળું ઇ છે. આહા..હા...! એવું એ ચૈતન્ય અને જ્ઞાયક (છે) એની પૂર્ણની પ્રાપ્તિને માટે ‘સર્વ પદાર્થોને...’ આ..હા..હા...! સર્વ પદાર્થોને (જાણે છે). ઇચ્છસ્થ છે, સમ્યક્દૃષ્ટિ છે, જ્ઞાનતત્ત્વનો નિર્ણય કર્યો છે. એ જ્ઞાનતત્ત્વ તો જાણનારું છે. એ જાણનારું છે (તેથી) સર્વ પદાર્થોને જાણવા માટે. આહા..હા...! ‘સર્વ પદાર્થોને દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સહિત જાણે છે...’ આહા..હા...! વજન અહીં છે – સર્વ પદાર્થોને ! આ..હા..હા...! અરે...! મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનમાં આત્મા જણાણો કે, આ જ્ઞાયકભાવ ચેતનને આધારે છે, એ જીવ હવે પૂર્ણ સર્વ પદાર્થોને જાણવાનો ઇચ્છક એટલે કે કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવાનો ઇચ્છક. આહા..હા...! છે ? ‘તેની સિદ્ધિને અર્થે...’

‘જ્ઞેયત્ત્વ જાણવાનો ઇચ્છક...’ એટલે કે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે. આહા..હા...! ‘સર્વ પદાર્થોને દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સહિત જાણે છે કે જેથી મોહાંકુરની બિલકુલ ઉત્પત્તિ ન થાય.’ આહા..હા...! રાગના વિકલ્પની પણ ઉત્પત્તિ ન થાય એ રીતે પોતાના સ્વભાવને પર્યાયમાં પરિપૂર્ણ પ્રગટ કરવાનો કામી – સર્વ પદાર્થને જાણવાનો ઇચ્છક... આ..હા..હા..હા...! દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયને જાણે છે. ‘જેથી મોહાંકુરની બિલકુલ ઉત્પત્તિ ન થાય.’ (અર્થાત્) વીતરાગતા અને કેવળજ્ઞાન થાય. આહા..હા...! પંચમ આરાના સાધુ આમ વાત કરે છે ! અમને પંચમ આરો નડશે માટે પરને પૂર્ણ જાણી નહિ શકીએ, એમ રહેવા દે, બાપુ ! આહા..હા...! એ શું કીધું ? ‘(-કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવવા અર્થે)...’ કેવળજ્ઞાન તો અત્યારે છે નહિ, પ્રગટ થતા નથી. સાંભળને ભાઈ ! આહા..હા...!

સમ્યક્દૃષ્ટિની ભાવના કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવવાનું ધ્યેય-સાધ્ય હોય છે. ધ્યેય-દૃષ્ટિ દ્રવ્ય

છે એ જુદી વસ્તુ છે. પણ ઉપાયમાં ઉપેય જે પૂર્ણ સિદ્ધપદ છે તે તેનું લક્ષ (છે). પર્યાયની 'પૂર્ણતાને લક્ષે શરૂઆત તે શરૂઆત છે.' આહા..હા...! એક શ્લોક આ...! લ્યો, પાંત્રીસ મીનીટ તો ચાલ્યું. શ્લોક છે ચાર લીટીનો ! આહા..હા...!

અહીં તો કહેવું છે કે, પંચમ આરાનો જીવ, પર્યાયમાં જ્ઞાયકભાવનો સંબંધ દ્રવ્ય સાથે છે, એવું સમ્યગ્દર્શન થયું, એવું જ્ઞાન થયું, તે જ્ઞાન પૂર્ણ પ્રાપ્તિને અર્થે - કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અર્થે 'સર્વ પદાર્થોને દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સહિત જાણો છે...' આહા..હા...! અત્યારે પાંચમો આરો છે એટલે સર્વ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જાણો એમ ન બની શકે, એમ નથી. એમ કહે છે. આહા..હા...!

શ્રોતા :- હેય-ઉપાદેય કરવા માટે જાણો છે ?

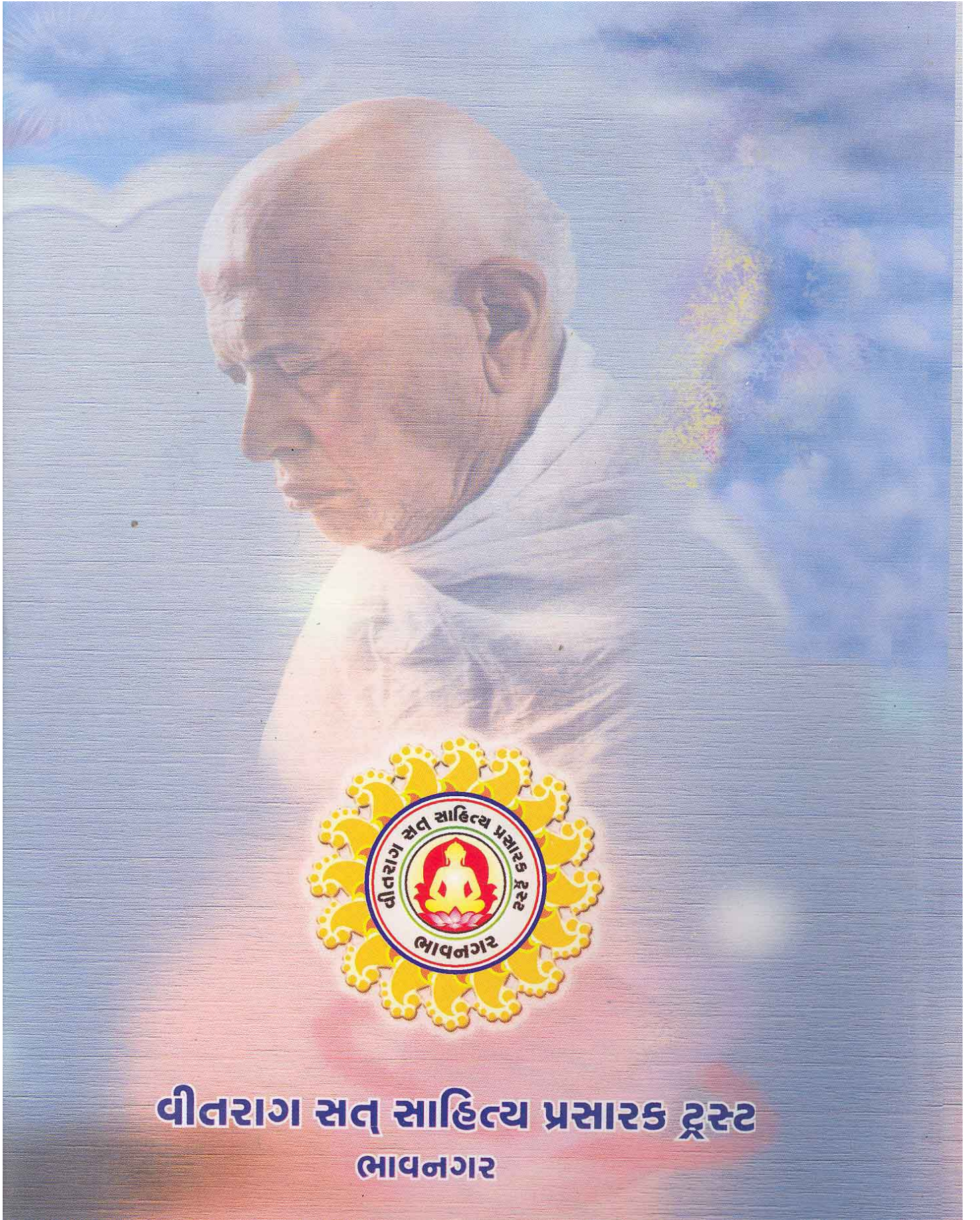
સમાધાન :- નહિ.. નહિ.. નહિ. પ્રગટ કરવા માટે જાણો છે - પૂર્ણ દશા પ્રગટ કરવા માટે જાણો છે. કારણ કે પૂર્ણ જાણવું એ મારી પર્યાય છે. એ પર્યાય પ્રગટ કરવા માટે, એ પર્યાયમાં સર્વ દ્રવ્ય-પર્યાય જણાશે એટલે પહેલેથી સર્વ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય કેવા છે એ જાણવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. આહા..હા...! આવું છે ! આહા..હા...!

શ્રોતા :- બધા પ્રત્યે સમભાવ રહે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વીતરાગતા. વીતરાગભાવે પૂર્ણ પ્રાપ્તિ કરવી છે એમ કહેવું છે. આહા..હા...! 'કે જેથી મોહાંકુરની બિલકુલ ઉત્પત્તિ ન થાય.'

'આમ (શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત) શ્રી પ્રવચનસાર શાસ્ત્રની શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવવિરચિત તત્ત્વદીપિકા નામની ટીકામાં જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામનો પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.' પહેલો શ્રુતસ્કંધ - ૯૨ ગાથાનો સ્કંધ - આખો પિંડ ! (એ પૂર્ણ થયો).

वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्ट
भावनगर